Tweede Wereldoorlog uit Duitsland waren meegenomen, tot Russisch bezit verklaarde.

Jeltsin had op 18 maart zijn veto uitgesproken over het oorspronkelijke wetsvoorstel, dat beide Kamers van het parlement met een grote meerderheid hadden goedgekeurd, met het argument dat het 'Ruslands positie verzwakte' bij onderhandelingen met West-Europese landen. Onder de naar schatting 200.000 kunstwerken bevonden zich impressionistische schilderijen en de Trojaanse goudschat, die Heinrich Schliemann in de negentiende eeuw had opgegraven.

Na zich te hebben verzekerd van de tweederde meerderheid die nodig was om het veto te verwerpen, wachtte de Staatsdoema de uitslag van een soortgelijke stemming in de Federatieraad af. In geval ook de Federatieraad het veto met de benodigde meerderheid zou verwerpen, had Jeltsin de mogelijkheid om tegen het besluit in beroep te gaan bij het Constitutionele Hof. Maar de Federatieraad stelde de stemming over de kwestie uit om Jeltsin niet in verlegenheid te brengen bij zijn onderhandelingen met de Duitse bondskanselier Helmut Kohl in het Duitse Baden-Baden (in het kader van de uitbreidingsplannen van de NAVO in oostelijke richting). Tijdens hun ontmoeting op 17 april overhandigde Jeltsin Kohl archiefmateriaal dat in 1945 was meegenomen uit Duitsland.

Vliegramp

Op 18 maart verongelukte in de omgeving van Tsjerkessk in het zuidelijke deel van de Kaukasus een passagiersvliegtuig van het type Antonow AN-24, een half uur nadat het was opgestegen van Stawropol met als bestemming de Turkse stad Trabzon. Hierbij kwamen de circa vijftig passagiers en bemanningsleden om het leven. Op 28 maart berichtte de krant *Izwestija* dat de Federale Luchtvaartdienst had besloten alle binnenlandse vluchten van AN-24-vliegtuigen op te schorten hangende hun inspectie.

VERKIEZINGEN IN TSJETSJENIË

In de separatistische Russische republiek Tsjetsjenië werden op 27 januari 1997 presidentsverkiezingen gehouden. Aslan Maschadow, de voormalige stafchef van het Tsjetsjeense leger en premier van de interim-regering, die in augustus 1996 het vredesakkoord met Rusland had gesloten (zie pag. 760/2 e.v.-'96), behaalde een overtuigende overwinning in de eerste verkiezingsronde. Maschadow, die in de ogen van de Russische regering de meeste gematigde kandidaat was, beloofde niettemin na zijn verkiezing te zullen streven naar onafhankelijkheid voor Tsjetsjenië.

Maschadow weigerde verder resoluut zitting te nemen in de Federatieraad (Eerste Kamer van het Russische parlement), waartoe hij op grond van zijn verkiezing tot president van een van de territoriale eenheden waaruit de Russische Federatie bestond, was gerechtigd. Tijdens een vergadering van de Russische ministerraad op 9 januari sprak de Russische minister van buitenlandse zaken Jewgeni Primakow de volgende waarschuwing uit: 'Er bestaat een reëel gevaar dat Tsjetsjenië zich de jure en de facto zal losmaken van Rusland'. Maschadows belangrijkste rivaal, de militaire leider Sjamil Basajew, wiens befaamdste actie de gijzeling van 1.000 personen in de Zuid-Russische stad Boedjonnowsk in juni 1995 was geweest (zie pag. 747/3 e.v.-'95), eindigde bij de verkiezingen als tweede. Derde werd de zittende president Zelimchan Jandarbijew.

Op 2 februari maakte de Tsjetsjeense Centrale Kiescommissie de officiële uitslag bekend. De opkomst bedroeg 79,4 procent (ofwel 407.699 uitgebrachte stemmen), waarbij 4 procent (16.327) van de stemmen ongeldig werd verklaard.

Uitslag Tsjetsjeense presidentsverkiezingen

Kandidaat	Uitgebrachte stemmen	Stemmen percentage
Aslan Maschadow	241.950	59,3
Sjamil Basajew	95.841	23,5
Zelimchan Jandarbijew	41.183	10,1
Overige tien kandidaten	12.398	7,1

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), die 72 waarnemers had gestuurd om toezicht te houden op het verloop van de verkiezingen, bevestigde dat er geen onregelmatigheden hadden plaatsgevonden. Op 28 januari noemde het hoofd van de OVSE-missie, de Zwitser Tim Guldiman, de verkiezingen 'democratisch en wettig'.

Terugtrekking laatste Russische troepen uit Tsjetsjenië. Nieuwe naam voor hoofdstad

Op 5 januari maakte de chefstaf van de troepen van het Russische ministerie van binnenlandse zaken, generaal Pawel Maslow, bekend dat alle troepen van het ministerie van binnenlandse zaken waren teruggetrokken uit Tsjetsjenië. In december 1996 waren de troepen van het ministerie van defensie al teruggetrokken (zie pag. 180/3-'97).

De nieuwe Tsjetsjeense president Aslan Maschadow (l), vice-president Wacha Arsanow (2de v.r.) en president Roeslan Aoesjew van Ingoesjetië (2de v.l.) staan in gebed tijdens de beëdiging van Maschadow op 12 februari 1997 in de Tsjetsjeense hoofdstad Dzjochar Ghala. Geheel rechts Aleksandr Lebed, de voormalige secretaris van de Russische Veiligheidsraad. *Foto EPA*

Iwan Rybkin, de secretaris van de Russische Veiligheidsraad (l.), en de Tsjetsjeense minister van buitenlandse zaken Mowladi Oedoegow geven op 26 februari 1997 een persconferentie na te hebben overlegd over de toekomst van Tsjetsjenië. *Foto EPA*

Op 24 januari werd bericht dat de Tsjetsjeense hoofdstad Grozny was omgedoopt tot Dzjochar Ghala (Dzjochar-Stad) uit eerbetoon aan de separatistenleider Dzjochar Doedajew, die de eerste fase van de Tsjetsjeense onafhankelijkheidsstrijd had geleid. Doedajew was in april 1996 gedood bij een raketaanval (zie pag. 475/3 e.v.-'96).

Nieuwe regering

De pas gekozen president van Tsjetsjenië, Aslan Maschadow, werd op 12 februari beëdigd. Benoemingen die hij kort daarop maakte in zijn nieuwe regering, leken te wijzen op de vastbeslotenheid van Tsjetsjenië om zich los te maken van de Russische Federatie.

Maschadow nam zelf de functie van premier op zich en benoemde Mowladi Oedoegow (die eveneens aan de presidentsverkiezingen had deelgenomen) tot minister van buitenlandse zaken. Op 19 februari werd Oedoegow ook voorzitter van een zes leden tellende commissie die tot taak had met Rusland te onderhandelen over 'betrekkingen tussen de staten' op basis van de overeenkomst van augustus 1996 (zie pag. 761/3 e.v.-'96).

Spanningen tussen Rusland en Tsjetsjenië

In april werd de voortgang van de onderhandelingen tussen Tsjetsjenië en Rusland over de status van Tsjetsjenië binnen de Russische Federatie bedreigd door bomaanslagen op twee spoorwegstations in Zuid-Rusland. Beide partijen stelden elkaar verantwoordelijk voor de aanslagen.

De eerste bom ontplofte op 24 april op het station van Armawir (Krasnodar kraj) en doodde twee personen. De tweede bomaanslag vond plaats op het station van Pjatigorsk (Stawropol kraj) en kostte eveneens het leven aan twee personen. Na de aanslagen werden er op 29 april grensincidenten tussen de Russische politie en gewapende Tsjetsjenen gemeld. De volgende dag arriveerden de secretaris van de Russische Veiligheidsraad, Iwan Rybkin, en zijn plaatsvervanger Boris Berezowski in de Tsjetsjeense hoofdstad Dzjochar Ghala voor overleg met president Aslan Maschadow van Tsjetsjenië. Hun missie werd algemeen beschouwd als een poging om te voorkomen dat de onderhandelingen zouden mislukken. Later werd bericht dat beide partijen het eens waren geworden over de benoeming van een gezamenlijke commissie die een onderzoek moest instellen naar de bomaanslagen.

(Vor.ber.pag. 174/3 e.v.-1997)

IJSLAND

OVERSTROMING NA VULKAANUITBARSTING

Een enorme vloedgolf van zwavelhoudend water en ijs, die afkomstig was uit het Grimsvätnmeer onder de gletsjer Vatnajökull, richtte op 5 november 1997 grote schade aan aan wegen in een onbewoonde zwarte zandvlakte aan de zuidoostkust van IJsland. Het Grimsvätnmeer onder het gletsjerijs was begin oktober volgelopen tijdens een uitbarsting van de grote vulkaan Bardarbunga. De uitbarstingen, die tot 12 oktober duurden, hadden door de daarbij vrijgekomen hitte veel gletsjerijs doen smelten. Door de druk van het water was de honderden meters dikke ijskap opgetild en liep het meer over. De watervloed, die veel krachtiger was dan in 1938 toen zich eenzelfde soort ramp voordeed, voerde miljoenen tonnen modder en stenen met zich mee, die tot 20 kilometer ver in zee terechtkwamen. De overstroming ging gepaard met een nieuwe korte maar hevige uitbarsting van de vulkaan, die aswolken tot 4,5 km hoog de lucht in slingerde.

De enige verkeersweg langs IJslands zuidkust, die over de bijna 50 meter brede vlakte langs de gletsjer liep, werd door de vloedgolf grotendeels weggeslagen. Drie van de vier bruggen in de weg werden volledig vernietigd of zwaar beschadigd, waaronder de 940 meter lange brug over de grootste rivier, de Skeidará. Deze brug werd in 1974 voltooid en was berekend op een maximale waterdruk van 15.000 kubieke meter per seconde. Ook elektriciteits- en telefoonleidingen werden weggeslagen. De schade werd voorlopig geraamd op zo'n $ 16 mln.

Een wolk van stoom en gas van de IJslandse vulkaan Bardarbunga stijgt op 3 oktober 1996 door de Vatnajökull-gletsjer heen omhoog. *Foto EPA*

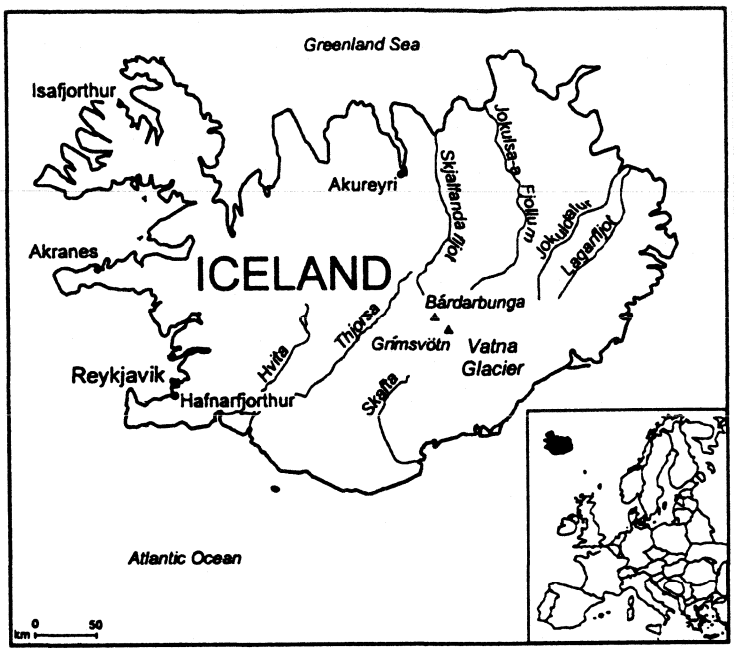

De gletsjer Vatnajökull is met een oppervlakte van 8.300 vierkante meter de grootste van Europa. Volgens recente schattingen bevond zich meer dan 3.000 mrd kubieke liter smeltwater in het meer onder de gletsjer.

(Vor.ber.pag. 713/1-1996)

ZWEDEN

KABINETSWIJZIGING

Premier Göran Persson bracht op 21 januari 1997 een aantal wijzigingen aan in de regering. De belangrijkste wijziging was de promotie van minister van defensie Thage G. Peterson tot vicepremier. Persson hoopte zo de ruime ervaring van de 63-jarige Peterson op het gebied van het binnenlands beleid beter te benutten. Peterson werd opgevolgd door Björn von Sydow, tot dan toe minister van handel en industrie. Vicepremier Leif Pagrotsky werd de nieuwe minister van handel en industrie.

De kabinetswijziging hield verband met het afnemende vertrouwen in Personns Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SAP). Forse bezuinigingen, in combinatie met een werkloosheid van 12 procent, hadden de populariteit van de regering ernstig aangetast.

BESCHULDIGING OVER NAZI-GOUD IN KLUIZEN VAN ZWEEDSE BANKEN

Op 21 januari beloofde de Riksbank (centrale bank) begin februari een diepgaand en onafhankelijk onderzoek te starten naar de transacties van de bank tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze bekendmaking kwam na de publicatie van een artikel in het dagblad *Dagens Nyheter* waarin stond dat de Zweedse regering tijdens de Tweede Wereldoorlog grote hoeveelheden geroofd goud had aangenomen van nazi-Duitsland. Zweden, dat neutraal was gebleven in de Tweede Wereldoorlog, had gedacht vrij te zijn van 'besmet goud', nadat de Riksbank ruim 13.152 kg geroofd goud uit België en Nederland dat ze in haar kluizen was gevonden, na de oorlog had teruggegeven aan deze landen. De krant meldde echter dat Zweden tussen 1939 en begin 1944 34.564 kg goud uit nazi-Duitsland had ontvangen.

In het artikel, dat was gebaseerd op documenten uit Zweedse, Zwitserse en Amerikaanse archieven, stond dat de Zweedse regering indertijd achterdocht had gekoesterd over de herkomst van het goud, maar dat de toenmalige minister van handel, Herman Eriksson, de Riksbank instructie had gegeven zich daarover geen zorgen te maken.

PLANNEN VOOR SLUITING KERNCENTRALES

Op 4 februari bevestigde de regering dat zij plannen had om twee van de twaalf kerncentrales in het land in respectievelijk juli 1998 en juli 2001 te sluiten. De twee kerncentrales, die jaarlijks 7,9 terrawatt uur elektriciteit leverden, waren eigendom van de particuliere energiemaatschappij Sydkraft en lagen in Barseback aan de zuidwestkust tegenover Denemarken.

Het besluit maakte deel uit van een overeenkomst met twee oppositiepartijen, de Centrumpartij en de Linkse Partij, en sloot aan op een referendum in 1980 waarna het parlement had bepaald dat in 2010 alle kerncentrales moesten zijn ontmanteld (zie pag. 209/1 e.v.-'80; 393/1-'96). Het besluit leidde echter tot kritiek van het bedrijfsleven, vakbonden en andere politieke partijen. Kernenergie zorgde voor de helft van de Zweedse elekriciteitsproductie en leverde relatief goedkope energie waardoor het concurrentievermogen van belangrijke industrieën zoals bosbouw, mijnbouw, staalnijverheid en machinebouw werd versterkt. Ook werd bezorgdheid geuit over de kosten van de sluiting, naar schatting Skr 10 à 20 mrd ($ 1= Skr 7,5 op 28 februari 1997) en de gevolgen hiervan voor de elektriciteitstarieven, de werkloosheid en Zwedens kredietwaardigheid. Tevens werd twijfel uitgesproken over de milieu-effecten van de sluiting van de kerncentrales, die werden gerekend tot de veiligste in de wereld, gezien het feit dat op korte termijn in ieder geval de door deze centrales geproduceerde elektriciteit zou moeten worden vervangen door geïmporteerde elektriciteit van Deense kolencentrales of aardgas. Het gebruik van beide energiebronnen zou Zwedens uitstoot van broeikasgassen vergroten.

UITSPRAAK EUROPEES HOF VAN JUSTITIE OVER DRANKMONOPOLIE

In een advies van 3 maart verklaarde de advocaat-generaal bij het Europese Hof van Justitie in Luxemburg, dat het staatsmonopolie op de detailverkoop van alcoholische dranken in strijd was met de Europese regels op het gebied van het vrije goederenverkeer.

Toen Zweden in 1995 toetrad tot de Europese Unie (EU), had het het staatsmonopolie op de groothandel van alcoholische dranken afgeschaft, maar de beperkingen op het gebied van de kleinhandel gehandhaafd. De conclusie van de advocaat-generaal vloeide voort uit een rechtszaak die was aangespannen door een Zweedse kruidenier die was vervolgd omdat hij in zijn winkel wijn had verkocht op de dag van Zwedens toetreding tot de EU. Volgens de Zweedse regering rechtvaardigden redenen van sociale en medische aard het staatsmonopolie, omdat Zweden van oudsher te kampen had met een hoog alcoholgebruik. De advocaat-generaal - wiens conclusie meestal werd overgenomen door het Hof - was echter van oordeel

dat het monopolie van de Systembolaget-keten op de verkoop van wijn, sterke drank en zwaar bier niet kon worden gerechtvaardigd als maatregel ter bescherming van de volksgezondheid.

Op 3 maart gaf de regering van Finland, eveneens een EU-lidstaat met een staatsmonopolie op de detailverkoop van alcoholische dranken, te kennen dat zij niet automatisch gevolg zou geven aan de uitspraak. Waarnemers merkten op dat een definitieve uitspraak ook gevolgen zou kunnen hebben voor Noorwegen en IJsland, die geen EU-lidstaten waren, maar wel deel uitmaakten van de Europese Vrijhandelsassociatie (EVA).

NIEUWE VOORZITTER LIBERALE VOLKSPARTIJ

Tijdens een buitengewoon partijcongres op 15 maart werd Lars Leijonborg gekozen tot voorzitter van de Liberale Volkspartij. Zijn voorgangster in deze functie, Maria Leissner had op 20 januari haar vertrek aangekondigd.

VOORLOPIGE BEGROTING VOOR 1998

De SAP-minderheidsregering presenteerde op 15 april haar voorlopige begroting voor 1998. Het belangrijkste onderdeel hiervan was een vierjarig programma ter waarde van Skr 66,1 mrd om de recordwerkloosheid terug te dringen ($ 1 = Skr 12,52 op 18 april 1997). Maar minister van financiën Erik Asbrink erkende dat de regering er niet in zou slagen haar belofte waar te maken, dat het werkloosheidscijfer (op dat moment meer dan 13 procent) in het jaar 2000 tot de helft zou zijn verminderd (zie pag. 393/2 e.v. en 822/3-'96).

Asbrink raamde het begrotingstekort in 1997 op 2,1 procent, waarmee Zweden ruimschoots zou voldoen aan de tekortnorm van 3 procent voor deelname aan de Europese eenheidsmunt. Hij voorspelde een sluitende begroting voor 1998 en een begrotingsoverschot van 1,5 procent in 2000, dat zou stijgen tot 2 procent in 2001. Naar verwachting zou het BBP groeien tot 2,3 procent in 1997 en tot 2,5 procent in 1998.

De regering verklaarde in 1998 Skr 16,3 mrd te zullen uittrekken voor het scheppen van overheidsbanen en het opzetten van scholingsprogramma's. Dit bedrag zou in 1999 worden verhoogd tot Skr 21 mrd in 1999 en tot Skr 23,3 mrd in 2000.

(Vor.ber.pag. 822/3 e.v.-1996)

BRAZILIË

CARDOSO KRIJGT STEUN VOOR HERVERKIEZINGSPOGING. NIEUWE VOORZITTERS CONGRES

Op 25 februari 1997 hechtte de Kamer van Afgevaardigden voor de tweede keer haar goedkeuring aan een amendement op de grondwet dat president Fernando Henrique Cardoso in staat zou stellen zich in 1998 herkiesbaar te stellen (zie voor de eerste stemming pag. 244/2-'97). Het amendement werd vervolgens voorgelegd aan de Senaat. Deze diende het met de vereiste drievijfde meerderheid goed te keuren.

De kans dat het wetsontwerp zou worden goedgekeurd door het parlement, was aanzienlijk vergroot door de benoeming van medestanders van Cardoso op de invloedrijke voorzitterposten van Kamer en Senaat.

Op 4 februari had Antoñio Carlos Magelhães van de Liberale Frontpartij (PFL) Iris Rezende van de Partij van de Democratische Beweging (PMDB) verslagen bij een stemming in de Senaat om het voorzitterschap. De volgende dag kreeg Michel Temer van de PMDB in de Kamer 257 stemmen, tegenover 119 stemmen voor Wilson Campos van de Braziliaanse Sociaal-Democratische Partij (PSDB) en 111 voor Prisco Viana van de Braziliaanse Progressieve Partij (PPB).

ONTWIKKELINGEN OP ECONOMISCH GEBIED. DALING BEGROTINGSTEKORT

Op 21 februari 1997 maakte de regering bekend dat het begrotingstekort in 1996 3,89 procent van het BBP bedroeg, wat minder was dan de 4,5 procent die de meeste economen hadden voorspeld en een verbetering betekende ten opzichte van het tekort van 4,79 procent in 1995.

Het cijfer lag echter flink boven de 2,5 procent die de regering zich ten doel had gesteld (zie pag. 767/1 e.v.-'96). Deskundigen zeiden bezorgd te zijn dat het dertig maanden oude hervormingsprogramma van de regering - waardoor de inflatie in 1996 slechts 10,03 procent had bedragen, het laagste percentage sinds 1950 - in de knel zou komen als niet gezamenlijk actie ondernomen zou worden om het tekort verder terug te dringen. Deze bezorgdheid werd versterkt door de uitspraak op 21 februari van het Federale Hooggerechtshof, dat de regering de constitutionele rechten had geschonden van elf ambtenaren. Deze hadden beweerd in aanmerking te komen voor de salarisverhoging van 29 procent die in 1993 aan officieren was toegekend. Men vreesde dat de uitspraak, die op verschillende manieren werd uitgelegd, zou kunnen gelden voor meer dan 540.000 ambtenaren en zou kunnen leiden tot salarisverhogingen van $ 5 mrd en de uitkering van nog eens $ 20 mrd aan achterstallig loon.

Rentetarieven

De Centrale Bank liet weten dat op 18 februari aangekondigde wisselkoersaanpassingen geen belangrijke veranderingen tot gevolg hadden voor het wisselkoersbeleid dat ook een grote rol speelde bij de economische hervormingen van de regering.

Vanaf 19 februari ging de brede fluctuatiemarge naar R 1,05-R 1,14 ten opzichte van de Amerikaanse dollar. Eerder lag die marge tussen de R 0,97 en R 1,06. De smalle bandbreedte, die de laatste twee jaar was gebruikt als het belangrijkste instrument om een geleidelijke waardedaling van de Braziliaanse munt ten opzichte van de dollar te bewerkstelligen, ging naar R 1,050- R 1,055.

Staatsmonopolie op olie afgeschaft

Op 18 maart 1997 ging de Kamer van Afgevaardigden akkoord met een aantal controversiële amendementen op een wetsontwerp dat een eind zou maken aan het 43 jaar oude monopolie van de staatsoliemaatschappij Petrobás op de exploratie, exploitatie en productie van aardolie en -gas. De amendementen moesten nog worden goedgekeurd door de Senaat.

Volgens de amendementen mocht de regering 51 procent van de gewone aandelen van Petrobrás, met een geschatte waarde van $ 5 mrd, in bezit houden. Deze mocht zij verkopen aan particuliere investeerders. Bovendien was het Petrobrás toegestaan dochterondernemingen op te richten, zij het dat zowel olie als olieproducten alleen rechtstreeks van de raffinaderijen mochten worden verkocht, zodat de tussenhandel werd uitgeschakeld. De algemene distributie zou in handen blijven van het Nationale Departement voor Brandstoffen (DNC), dat zou gaan opereren onder de naam Nationaal Aardoliebureau (ANP).

In ongewijzigde vorm had het wetsvoorstel, dat een week eerder in de Kamer met 307 tegen 107 stemmen was aangenomen, de steun gekregen van de PFL, een belangrijk lid van de regeringscoalitie. Vele andere leden van de regering hadden zich uitgesproken tegen het voorstel. In 1995 waren in de Kamer en de Senaat grondwetswijzigingen goedgekeurd die de weg vrijmaakten voor de uiteindelijke wet die een einde zou maken aan het monopolie van Petrobrás, hoewel president Fernando Henrique Cardoso volledige privatisering indertijd had afgewezen (zie pag 757/1-'95).

Petrobrás zou van plan zijn de komende vijf jaar $ 22 mrd uit te geven teneinde de productie te verdubbelen tot 864.000 vaten per dag.

Obligatieschandaal

Op 19 maart 1997 presenteerde het Gemeentelijke Financiële Administratiekantoor van São Paulo zijn rapport aan de Onderzoekscommissie van het Congres (CPI) waarin het vermoeden werd bevestigd dat de gemeente uit obligaties verkregen geld had gebruikt voor andere doeleinden dan de wettelijk verplichte aflossing van schulden (zie pag. 244/2-'97).

Op 14 maart ontkende Celso Pitta, die in januari burgemeester van São Paulo was geworden (zie pag. 243/3-'97), dat geld van obligaties was gebruikt voor iets anders dan aflossing van schulden in de tijd dat hij financieel secretaris van de stad was. In het rapport stond echter dat de R 607 mln ($ 1 = R 1,06 op 14 maart 1997) die aldus was verkregen, was gebruikt voor andere uitgaven, maar details werden niet bekendgemaakt. In het rapport stond verder dat de gemeente in 1996 minder dan R 10 mln had afgelost (terwijl zij wettelijk verplicht was tot R 269 mln) en dat de gemeente niet had gereageerd op een verzoek om uitleg van het Financiële Administratiekantoor.

Volgens de *Financial Times* van 27 maart verklaarde de CPI dat de stad São Paulo, samen met de deelstaten Alagoas, Pernambuco en Santa Catarina, meer dan $ 1 mrd aan obligaties op illegale wijze had uitgegeven. Daarbij hadden ze medewerking gehad van een netwerk van banken en makelaars die enorme provisies hadden opgestreken. De CPI beweerde ook dat deze samenzwering was georganiseerd door hoge ambtenaren van het bureau van de financiële secretaris van São Paulo. Pitta ontsloeg vervolgens vier van zijn vroegere functionarissen en verklaarde dat hij niet van hun activiteiten op de hoogte was geweest. De CPI beschikte echter over bewijzen dat hij telefoongesprekken had gevoerd met de Banco Vetor, die bij de samenzwering zou zijn betrokken. Bovendien zou de bank volgens de CPI een rekening van $ 2.500 hebben vereffend voor de huurauto van de vrouw van Pitta.

Ook Paulo Maluf, Pitta's politiek mentor van Pitta en voormalig burgemeester van São Paulo, dreigde bij het schandaal betrokken te worden. Maluf werd beschouwd als de belangrijkste rivaal van Cardoso bij diens streven naar herverkiezing bij de presidentsverkiezingen van 1998 (zie pag. 244/2 -'97).

Hervorming ambtenarenapparaat

Op 9 april kreeg het vastgelopen economische hervormingsprogramma van de regering een belangrijke impuls toen het Huis van Afgevaardigden met een krappe meerderheid een wetsvoorstel voor de hervorming van het ambtenarenapparaat goedkeurde. Volgens een bericht in de *Financial Times* van 11 april maakte de nieuwe wet, die werd goedgekeurd met 309 stemmen, één meer dan de drievijfde meerderheid van het voltallige Huis die nodig was voor een grondwetswijziging, het mogelijk ambtenaren te ontslaan bij alle overheidsinstellingen waar meer dan 60 % van de netto belastinginkomsten opging aan salarissen. Krachtens de nieuwe wet werd aan de salarissen van ambtenaren, wier positie tot dan toe door de grondwet was beschermd, een bovengrens van R 10.800 per maand gesteld ($ 1 = R 1,06 op 11 april 1997). Volgens de regering zouden de maatregelen het federale begrotingstekort terugdringen, helpen bij de aanhoudende bestrijding van de inflatie, en de redding betekenen voor de failliete gemeente- en deelstaatbesturen die hun personeel niet meer konden betalen.

De wet, die nog een keer in het Huis van Afgevaardigden en twee keer in de Senaat moest worden goedgekeurd, werd pas aangenomen nadat de coalitieregering van president Fernando Henrique Cardoso ermee had ingestemd een omstreden amendement te steunen dat was ingediend door een groep afgevaardigden die hadden voorgesteld het maximum maandsalaris voor gekozen functionarissen te verhogen tot R 259.200 per jaar. De regering voerde aan dat het amendement de prijs was die moest worden betaald voor de hervorming van het ambtenarenapparaat, maar volgens de oppositie was het sociaal onrechtvaardig.

Protest van landloze boeren

Een demonstratie die op 17 april 1997 werd gehouden door de Beweging van Landloze Boeren (MST), was één van de grootste protesten die ooit tegen de regering van Cardoso waren gehouden.

Ongeveer 25.000 landarbeiders met in hun midden liberale katholieke bisschoppen, vakbondsleiders en vooraanstaande linkse figuren, kwamen bijeen om hun ongenoegen te uiten over het vrijemarktbeleid van de regering. Tevens verwelkomden zij 1.500 mensen die twee maanden eerder te voet uit alle delen van Brazilië naar de hoofdstad Brasilia waren vertrokken en zo'n 1.100 km hadden gelopen om gerechtigheid voor vermoorde boeren te eisen en een bespoediging van het programma voor landhervormingen van de regering. De demonstratie vond plaats precies een jaar nadat de politie negentien landloze boeren had gedood in de noordelijk deelstaat Pará (zie pag. 478/3 e.v.-'96). Niemand was voor de moorden aangeklaagd.

Op 17 april kwam de regering met een aanbod tot vergroting van haar inspanningen om landbouwhervormingen tot stand te brengen. Volgens sommige waarnemers was dit een poging de groeiende invloed van de MST en haar aanhangers in de aanloop naar de verkiezingen van 1998 af te remmen. De regering stelde o.m. voor een kredietsysteem op te zetten voor gezinnen die zich recentelijk hadden gevestigd. Op 6 april erkende Cardoso dat het gemiddelde van 12.000 landtoewijzingen per jaar door de regering niet voldoende was.

Op 29 april dreigden MST-leiders land te bezetten dat eigendom was van de enorme staatsonderneming Companhia Vale do Rio Doce (CVRD), de grootste ijzerertsproducent ter wereld, uit protest tegen de privatisering van het bedrijf (zie pag. 245/2-'97). De regering had

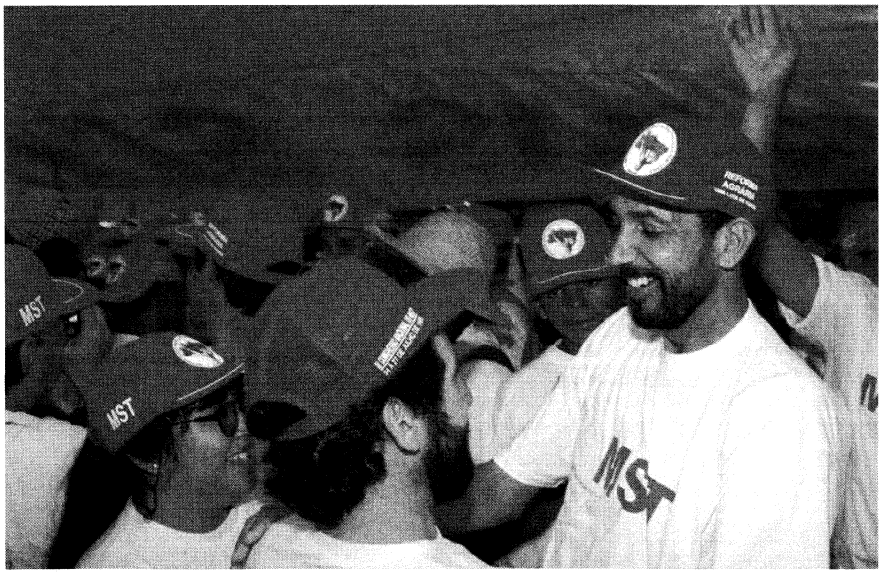

MST-leider José Rainha verwelkomt op 17 april 1997 in Brasilia landloze boeren na hun voettocht. *Foto EPA*

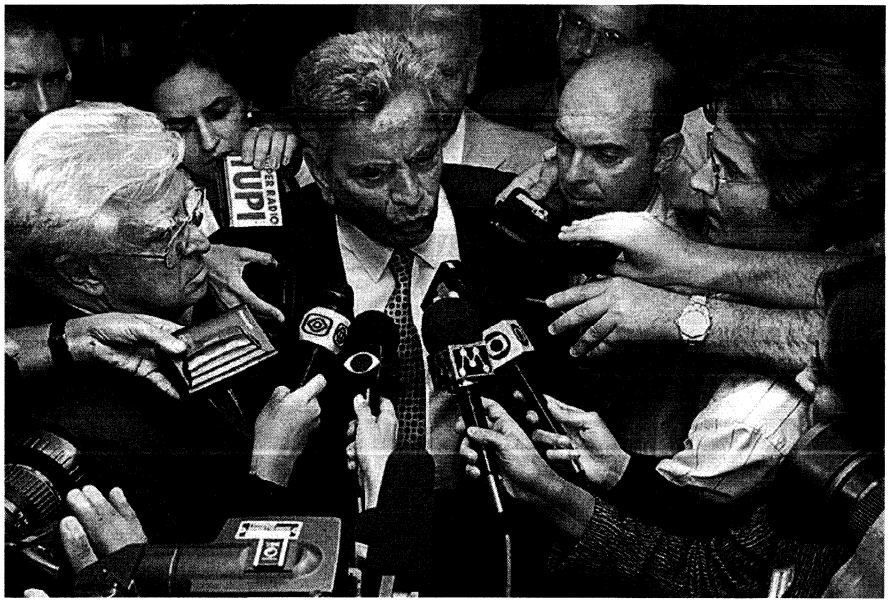

De gouverneur van de staat Rio de Janeiro, Marcello Alencar, deelt op 10 april 1997 tijdens een persconferentie mee dat de zes politiemensen die twee dagen eerder waren gearresteerd wegens marteling van burgers 'nooit meer een wapen zullen vasthouden of een politie-uniform zullen dragen'. *Foto EPA*

een minimumprijs van R 3 mrd vastgesteld voor haar belang van 45% in de CVRD dat van de hand zou worden gedaan. Een groot deel hiervan zou worden gekocht door buitenlandse investeerders.

ACTIE TEGEN POLITIEGEWELD

Naar aanleiding van op film vastgelegd bewijsmateriaal van mishandeling en executie van burgers door de politie keurde het Congres op 7 april een wet goed waarin marteling strafbaar werd gesteld. Verder werd José Gregori, een gerespecteerd hervormer, door Cardoso benoemd tot hoofd van een nieuw Secretariaat voor de Mensenrechten, dat toezicht moest houden op het politieoptreden in het hele land.

Het initiatief kwam na de arrestatie van negen leden van de militaire politie en het ontslag van vier andere in São Paulo, nadat de belangrijkste televisiezender *Globo TV* op 1 april amateur videoopnamen van wangedrag door politieagenten had uitgezonden. Op de band, die begin maart gedurende drie nachten was opgenomen, was te zien hoe de politie zonder enige aanleiding geweld gebruikte tegen passerende automobilisten in de armenwijk Diadema. De politie eiste onder bedreiging geld, ranselde drie burgers af met gummiknuppels en schoot een ander zomaar dood. De regering zei dat alle arrestanten op voorbeeldige wijze zouden worden gestraft. Op 8 april werden nog eens zes leden van de militaire politie gearresteerd in Rio de Janeiro, nadat *Globo TV* een video-opname van een amateur had uitgezonden waarop was te zien hoe de politie op 23 maart elf burgers martelde in de sloppenwijk Cidade de Deus.

De incidenten vielen samen met de publicatie van een rapport van de in de VS gevestigde organisatie Human Rights Watch over de eerste maanden van 1997. Hierin werden dertig gevallen van een onrechtmatige dood in Brazilië opgesomd samen met honderden berichten over verdwijningen en talloze gevallen van mishandeling door de politie.

(Vor.ber.pag. 243/3 e.v.-1997)

EL SALVADOR

HERINVOERING DOODSTRAF

Op 10 oktober 1996 hechtte de Asamblea Nacional (de Nationale Assemblee) haar goedkeuring aan een grondwetswijziging waarbij de doodstraf opnieuw werd ingevoerd voor 'gruwelijke' misdrijven als ontvoering, moord met verzwarende omstandigheden en verkrachting. De wijziging zou moeten worden bekrachtigd door de nieuwe Assemblee, die in 1997 zou worden gekozen. Vier jaar na ratificatie zou de wijziging van kracht kunnen worden. De doodstraf was in 1971 afgeschaft, maar zij was gehandhaafd voor militairen die schuldig waren bevonden aan verraad tijdens een gewapend conflict.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. KABINET, PARLEMENT EN GEMEENTERADEN. NIEUWE MINISTER VAN LANDBOUW

Op 23 oktober 1996 werd Ricardo Quinóñez Avila benoemd tot minister van landbouw als opvolger van Oscar Manuel Gutiérrez, die de dag daarvoor was afgetreden.

Parlements- en Gemeenteraadsverkiezingen

Bij op 16 maart 1997 gehouden parlements- en gemeenteraadsverkiezingen wist de voormalige guerrillabeweging het Nationale Bevrijdingsfront Farabundo Martí (FMLN) zich te verzekeren van een belangrijk aandeel in de macht.

De 84 leden van de Nationale Assemblee werden gekozen voor een termijn van drie jaar: 64 leden via verkiezingen in kiesdistricten met meerdere zetels en twintig leden volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging. In 1999 zouden presidentsverkiezingen worden gehouden.

Ui t de resultaten bleek dat de regerende, uiterst rechtse Nationale Republikeinse Alliantie (ARENA) onder leiding van president Armando Calderón Sol 28 zetels had gewonnen en de FMLN 27. In 1994 had de ARENA 39 zetels veroverd en de FMLN 21 (zie pag. 410/1 e.v.-'94). Bij de burgemeestersverkiezingen zou het FMLN in 100 van de 262 gemeenten hebben gewonnen, waaronder in de hoofdstad San Salvador, en veel andere grote steden, terwijl de ARENA in 118 gemeenten de overwinning had behaald.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Aantal zetels*
Nationalistische Republikeinse Alliantie (ARENA)	28
Nationaal Bevrijdingsfront Farabundo Martí (FMLN)	27
Nationale Verzoeningspartij (PCN)	11
Christen-Democratische Partij (PDC)	7
Coalitie PDC-Democratische Partij (PD)	3
Sociaal-Christelijke Vernieuwingspartij (PRSC)	3
Democratische Convergentie (CD)	2
Liberaal-Democratische Partij (PLD)	2
Eenheidsbeweging (MU)	1
Totaal	84

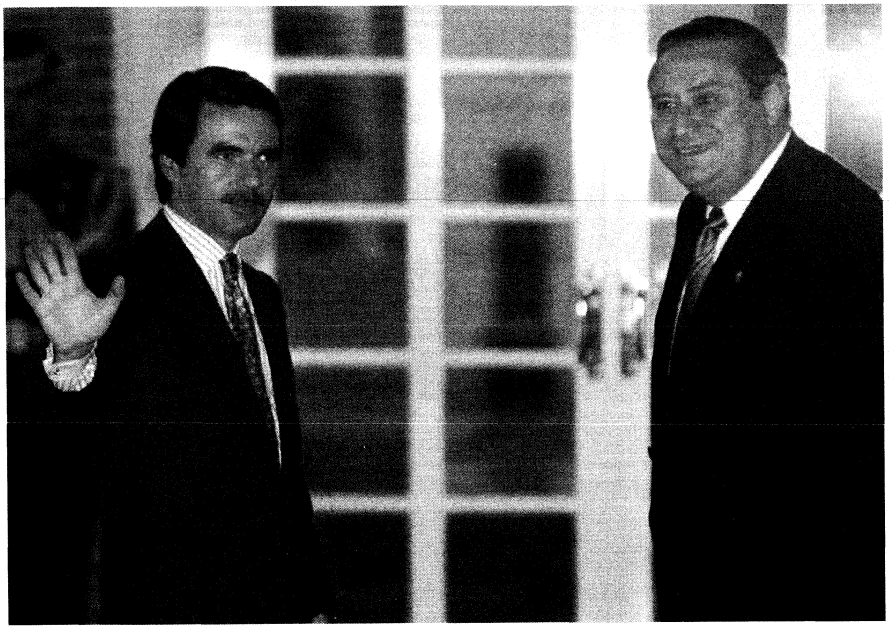

De Salvadoraanse president Armando Calderón Sol (r.) tijdens een officieel bezoek aan de Spaanse premier José Maria Aznar in het Moncloa paleis te Madrid op 11 maart 1997.
Foto EPA

Op 20 maart ontkende FMLN-leider Jorge Shafik Handal dat de winst van het FMLN bij de verkiezingen de economische ontwikkeling van het land in gevaar bracht en verklaarde dat zijn partij nu een verantwoordelijke sociaal-democratische kracht was, die vastbesloten was te bewijzen dat zij in staat was het land te besturen. In een poging dit te ondersteunen zei de nieuwe FMLN-burgemeester van San Salvador, Héctor Silva, dat de markt de beste gids was naar een economische bedrijvigheid. Hij beloofde samen te werken met het bedrijfsleven, af te zien van een kostbaar plan voor een metro waarvoor geld zou moeten worden geleend, en nieuwe belastingen te vermijden.

Volgens waarnemers had de ARENA, die nog steeds probeerde het FMLN af te schilderen als een revolutionaire kracht, kiezers verloren vanwege de ongerustheid onder de bevolking over de toenemende criminaliteit - het aantal moorden was op dat moment hoger dan tijdens het hoogtepunt van de burgeroorlog (1979-'91) - en over de gevolgen van het vrijemarktbeleid, waarvan een toch al rijke minderheid onevenredig veel had geprofiteerd.

Departement van milieu gecreëerd

Op 19 mei werd Miguel Araujo, het vroegere hoofd van het Uitvoerend Secretariaat voor milieu (SEMA), benoemd tot minister van milieu, een nieuwe portefeuille in het kabinet.

(Vor.ber.pag. 483/1 e.v.-1996)

HAÏTI

MASSALE DEPORTATIES UIT DE DOMINICAANSE REPUBLIEK

Op 25 februari 1997 verklaarde de regering van de Dominicaanse Republiek in een reactie op protesten van de Haïtiaanse regering en mensenrechtenorganisaties dat de massale deportatie van Haïtiaanse arbeiders en hun nazaten was stopgezet.

De betrekkingen tussen beide landen waren sterk verslechterd, nadat de Dominicaanse Republiek in januari was begonnen met de uitwijzing van illegale Haïtiaanse immigranten en Dominicanen met Haïtiaanse ouders. Ook mensen met Haïtiaanse trekken behoorden tot de 16.000 mensen die werden gedeporteerd. Het Haïtiaanse ministerie van buitenlandse zaken klaagde dat de uitgewezenen als 'beesten' waren behandeld, terwijl de Dominicaanse Vereniging van Veefokkers en Boeren beweerde dat de repatriëring van de onmisbare - van oudsher zeer laag betaalde - Haïtiaanse arbeiders de landbouwproductie van het land ernstig in gevaar zou brengen.

LANDHERVORMING

De centrumlinkse regering van premier Rony Smarth ging als één van de weinige regeringen uit de Haïtiaanse geschiedenis over tot de verdeling van land onder kleine boeren.

Op 7 februari, de eerste verjaardag van zijn ambtsaanvaarding, vond in aanwezigheid van president René Préval in het departement Artibonite een ceremonie plaats waarbij ongeveer 1.000 hectare land werd verdeeld onder 1.600 families. De regering verklaarde dat dit het praktijkgedeelte was van de landhervorming die hoog op haar vijfjarige politieke agenda stond. Zij garandeerde tegelijkertijd dat de rechten van landeigenaren in de regio niet zouden worden geschonden. Twee boerenorganisaties uitten kritiek op het hervormingsprogramma omdat volgens hen niet behoorlijk was vastgesteld welke grond moest worden verdeeld, de benodigde vervolgsteun van de regering ontbrak, en het beleid zich concentreerde op Artibonite.

TOENAME VAN GEWELD

Met de dood van een politieagent op 11 maart in de hoofdstad Port-au-Prince kwam het aantal mensen dat in de twee voorafgaande weken in een geweldsgolf was omgekomen op 37 (onder wie ten minste zes politiemensen). Het geweld zou het gevolg zijn van territoriumgeschillen tussen rivaliserende drugsbendes.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. REGERING EN PARLEMENT. REGERING OVERLEEFT MOTIE VAN WANTROUWEN

Op 27 maart overleefde het kabinet van premier Rosny Smarth in het parlement een door de oppositie ingediende motie van wantrouwen. De motie kreeg de steun van 29 afgevaardigden, terwijl 37 parlementsleden haar verwierpen. De oppositie verweet de regering dat deze niet op de hoogte was van wat onder de bevolking leefde, en dat zij een door het IMF goedgekeurd structureel aanpassingsprogramma zonder voldoende overleg had doorgedrukt.

De 'Mobilisatiegroep tegen het IMF' had opgeroepen tot een staking op 26 maart om het aftreden van de regering te eisen. Aan de oproep zou echter weinig gehoor zijn gegeven omdat een aantal vakbonden ofwel ronduit tegen de staking was ofwel wilde dat deze werd uitgesteld om Smarth in de gelegenheid te stellen zijn beleid in het parlement te verdedigen.

Parlements- en gemeenteraadsverkiezingen

Op 6 april 1997 werden verkiezingen gehouden voor negen van de 27 zetels in de Senaat, voor twee zetels in de Kamer van Afgevaardigden en voor duizenden zetels in 697 gemeenteraden. Hoewel de verkiezingsuitslag aan het eind van de maand nog niet was bekendgemaakt, was wel duidelijk dat weinig mensen de gang naar de stembus hadden gemaakt.

Dit werd algemeen gezien als een uiting van protest tegen het bezuinigingsbeleid van de regering dat door het IMF was goedgekeurd.

De Voorlopige Kiesraad (CEP) verklaarde op 29 april dat de definitieve uitslag pas in mei beschikbaar zou zijn, maar liet weten dat voor zeven Senaatszetels een beslissende verkiezingsronde noodzakelijk was omdat geen enkele kandidaat een absolute meerderheid had behaald.
De CEP berichtte verder dat de opkomst tussen de 30 en 50% was geweest maar volgens internationale waarnemers - onder wie leden van de Amerikaanse Republikeinse Partij, die verklaarden dat in de hoofdstad Port-au-Prince met de stemmen was geknoeid - was de totale opkomst iets meer dan 5% van de twee miljoen kiezers. Veel oppositiepartijen beweerden eveneens dat op grote schaal bij de verkiezingen was gefraudeerd.

Internationale geldverschaffers hadden geëist dat verkiezingen zouden worden gehouden in ruil voor het vrijgeven van tientallen miljoenen dollars aan buitenlandse hulp. In eerste instantie leek het erop dat de verkiezingen de positie van de regering van president Rosny Smarth verder hadden verzwakt. Waarnemers voorspelden dat oud-president Jean Bertrand Aristide, die zich tegen de bezuinigingsmaatregelen van de regering had verzet, het meest zou profiteren van de verkiezingen.

Uitstel beslissende verkiezingsronde

Op 21 mei schortte de CEP de beslissende verkiezingsronde op voor de zetels in de Senaat, het Huis van Afgevaardigden en talrijke gemeenteraden die niemand in de wacht had weten te slepen. Na internationale druk en een dreiging tot boycot door de regerende Politieke Organisatie Lavalas (OPL), die beschikte over een meerderheid in het parlement, werd de beslissende ronde, die aanvankelijk voor 25 mei op het programma stond, verplaatst naar 15 of 22 juni.

Dit uitstel kwam na kritiek van de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS) op de verkiezingen, die door een groot aantal politieke partijen en de meeste kiezers waren geboycot. Waarnemers van de OAS verklaarden dat de kieslijsten onvolledig waren, dat de procedures voor het tellen van de stemmen niet op uniforme wijze waren nageleefd en dat plaatselijke stembureaus met de stemmen hadden geknoeid. De OAS trok ook de rechtsgeldigheid in twijfel van het besluit van de CEP blanco stemmen niet mee te tellen. Dat was volgens de OPL niet alleen in strijd met de grondwet, maar ook in het voordeel van haar grootste tegenstrever, de Lavalas Familie van oud-president Jean-Bertrand Aristide.

Gezien de onregelmatigheden eiste de OPL het aftreden van de CEP-leden en de ongeldigverklaring van de uitslag van de eerste ronde, waarbij de Lavalas Familie twee van de negen Senaatszetels die op het spel stonden, had gekregen. Bij de verkiezingen voor de andere zeven Senaatszetels, twee zetels in het Huis van Afgevaardigden en een groot aantal gemeenteraadszetels, had geen enkele andere kandidaat voldoende stemmen behaald voor een onmiddellijke overwinning.

GOEDKEURING BEGROTING

Op 6 mei keurde het Huis van Afgevaardigden de begroting goed voor het belastingjaar 1996-'97. De begroting bedroeg 13,4 mrd gourde ($ 1 = 16,74 gourde op 9 mei 1997).

SCHOLIERENPROTESTEN

Op 15 mei kwam het in de hoofdstad Port-au-Prince tot gewelddadige botsingen tussen de politie en scholieren die tegen sluiting van de scholen waren. De meeste openbare scholen waren gesloten sinds 5 mei, toen de lerarenvakbonden in staking gingen tegen de bezuinigingsmaatregelen van premier Rony Smarth. Volgens de leraren stonden die maatregelen op gespannen voet met een in februari gesloten akkoord om de scholen te verbeteren en de leraren het salaris waarop ze recht hadden, uit te betalen.

(Vor.ber.pag. 183/3 e.v.-1997)

MEXICO

ECONOMISCHE RESULTATEN IN 1996

Op 19 februari publiceerde het ministerie van financiën cijfers waaruit bleek dat de economie zich krachtig had hersteld van de diepe recessie die was gevolgd op de peso-crisis in 1994-'95 (zie pag. 195/3 e.v.-'95).

In 1996 had de groei 5,1 procent bedragen, terwijl de economie in het laatste kwartaal van 1996 met 7,6 procent was gegroeid. Koplopers hierbij waren de mijnbouw, olie, fabrieksnijverheid en de zich sterk herstellende bouwsector. Daarentegen wist de financiële sector slechts 1,4 procent van de in 1996 verloren productie terug te winnen.

PARTIJ VAN HET DEMOCRATISCH CENTRUM OPGERICHT. VOORBEREIDING VERKIEZINGEN

De *Financial Times* van 9 februari 1997 meldde dat de voormalige minister van buitenlandse zaken, Manuel Camacho Solís, de Partij van het Democratische Centrum (PCD) had opgericht en wilde meedoen aan de verkiezingen van het jaar 2.000. De PCD moest nog officieel worden geregistreerd en was te laat om kandidaten voor te kunnen dragen voor de verkiezingen van juli.

Camacho, die ook burgemeester was geweest van Mexico-Stad en was opgetreden als vredesgezant in de zuidelijke deelstaat Chiapas, nadat daar in 1994 een opstand was uitgebroken, was in oktober 1995 uit de regerende Institutionele Revolutionaire Partij (PRI) gestapt, enkele maanden nadat de nominatie voor de opvolging van president Salinas aan zijn neus was voorbijgegaan (zie pag. 123/3 - '96). De PCD was de jongste groepering die was gevormd door ontevreden PRI-kopstukken sinds in 1987 een andere afgewezen kandidaat voor het presidentschap, Cuauhtémac Cárdenas Solórzano, de centrumlinkse Partij van de Democratische Revolutie (PRD) had opgericht.

De selectie van PRI-kandidaten voor de gouverneurs- en parlementsverkiezingen van juli, zou de laatste maanden ongewoon scherp zijn verlopen. Dit had geleid tot teleurstelling bij prominente PRI-politici en het vertrek van duizenden leden uit de partij, van wie sommigen overliepen naar oppositiepartijen.

Del Mazo kandidaat PRI voor burgemeesterschap Mexico-stad

Op 19 februari versloeg Alfredo del Mazo, een PRI-veteraan van de harde lijn, twee rivalen en werd zo tot kandidaat gekozen voor de burgemeestersverkiezingen van van Mexico Stad, die in juli voor de eerste keer zouden worden gehouden.

Del Mazo kreeg 141 van de stemmen die waren uitgebracht door de 200 leden tellende politieke raad van de PRI tijdens een stemming die een democratische concessie aan de hervormingsgezinden binnen de partij werd genoemd. Geen enkele hooggeplaatste PRI-politicus betwistte echter Del Mazo's nominatie, aangezien de opiniepeilingen bleven voorspellen dat de PRI een zware nederlaag zou leiden in de hoofdstad.

Nederlaag voor PRI bij verkiezingen in deelstaat Morelos

Op 16 maart werd de regerende PRI verslagen bij verkiezingen in de deelstaat Morelos. Volgens de laatste cijfers van het Verkiezingsinstituut van de deelstaat (IEE) veroverde de PRI slechts twaalf van de dertig te kiezen zetels in het deelstaatparlement. Hiervan werden er acht gewonnen met meerderheid van stemmen en vier in districten met meerdere zetels. De gecombineerde oppositiepartijen kregen een absolute meerderheid van achttien zetels. De

centrumlinkse Partij van de Democratische Revolutie (PRD) behaalde elf zetels (zeven bij meerderheidsstemming en vier in districten met meerdere afgevaardigden) en de centrumrechtse Partij van Nationale Actie (PAN) behaalde zes zetels (drie bij meerderheidsstemming en drie in districten met meerdere afgevaardigden), terwijl de Burgerpartij van Morelos (PCM) één zetel veroverde in een district met meerdere afgevaardigden.

De oppositie zou verder de overwinning hebben behaald in meer dan de helft van de 33 gemeenten waar tegelijkertijd verkiezingen werden gehouden. Hieronder waren steden als Cuernavaca (gewonnen door de PAN), en als Cuautla, Jiutepec, Jojutla en Tepoztlan (alle gewonnen door de PRD). In deze steden woonde meer dan 60 procent van de bevolking van de deelstaat.

PRI-functionarissen noemden de verkiezingen 'het ergste debâcle' in de geschiedenis van de PRI en een slecht voorteken voor de kansen van de partij bij de naderende verkiezingen voor het federale parlement en het burgemeesterschap van Mexico Stad in juli.

Op 18 maart werd bericht dat de regering de EU had overgehaald een subsidie van $ 400.000 voor de Mexicaanse Academie voor Mensenrechten in te trekken. Deze groepering, bestaande uit advocaten, academici en activisten, wilde toezicht houden op de uitgaven voor de verkiezingscampagnes en op de verkiezingen in verband met mogelijke fraude.

Vakbondsleider herkozen

Op 20 maart werd de 96-jarige Fidel Velásquez, alias 'Don Fidel', herkozen als secretaris-generaal van de machtige Confederatie van Mexicaanse Arbeiders (CTM) voor een negende termijn van zes jaar. Er waren geen tegenkandidaten. Sinds 1941 had hij de PRI verzekerd van vakbondsstemmen en had hij de partij geholpen gedurende 68 jaar aan de macht te blijven.

OVERLIJDEN LINKSE POLITICUS CASTILLO

Op 16 april overleed op 68-jarige leeftijd Herberto Castillo, een linkse politicus met een lange staat van dienst, na een hartaanval.

Castillo, senator van de Partij van de Democratische Revolutie (PRD), was medeoprichter van de Mexicaanse Arbeiderspartij (PMT), de Mexicaanse Socialistische Partij (PMS) en de PRD in de jaren zeventig en tachtig. Hij bracht 28 maanden in de gevangenis door als politieke gevangene wegens zijn steun aan de studentendemonstraties in 1968 en zeer recent had hij een belangrijke rol gespeeld in de parlementaire commissie die moest proberen een vredesakkoord te sluiten met de Zapatistische guerrillastrijders in de zuidelijk staat Chiapas.

BETREKKINGEN MET DE VS. AMERIKAANS BEWIJSMATERIAAL BRENGT FAMILIE OUD-PRESIDENT SALINAS IN VERBAND MET DRUGSHANDEL

Op 16 februari publiceerde het gerenommeerde Mexicaanse weekblad *Proceso* uitgelekt bewijsmateriaal van het Amerikaanse openbaar ministerie, dat was gebaseerd op verklaringen van 'beschermde getuigen', waarin de familie van oud-president Carlos Salinas de Gortari in verband werd gebracht met de drugshandel. Ook viel de naam van de vroegere plaatsvervangende procureur-generaal Mario Rúiz Massieu, die in 1994 leiding had gegeven aan de drugsbestrijding en op dat moment in de VS werd aangeklaagd wegens drugsdelicten.

Op 23 februari kwam de *New York Times* met nog meer bewijzen van corruptie voor de dag. Na een onderzoek van vier maanden beschuldigde de krant de gouverneurs van de deelstaten Sonora en Morales van banden met drugskartels.

Volgens de regering was het Amerikaanse certificeringsproces, waarbij elk jaar werd vastgesteld of buitenlandse regeringen voldoende medewerking verleenden aan de bestrijding van de drugshandel, de oorzaak van de omvang van de negatieve publiciteit in de pers. De meeste commentatoren verwachtten niet dat de VS tot sancties zou overgaan, gezien het strategische en economisch belang van Mexico voor de VS en de wens tot goede wederzijdse betrekkingen met het komende bezoek van president Clinton voor de deur. Clintons bezoek aan Mexico zou het begin zijn van een rondreis door Latijns-Amerika.

Arrestatie gen. Gutiérrez, hoofd drugsbestrijding

Op 19 februari werd generaal Jesús Gutiérrez Rebollo, hoofd van het Nationale Instituut voor Drugsbestrijding (INCD), gearresteerd en gevangengezet. Hij werd ervan verdacht op de loonlijst te staan van Amado Carrillo Fuentes, de belangrijkste drugsbaron van Mexico. De generaal zou hebben meegewerkt aan en hebben aangezet tot de handel in cocaïne en de rechtsgang hebben belemmerd. Na zijn arrestatie werden 36 van zijn ondergeschikten ontslagen op een moment waarop in een groot aantal Amerikaanse en Mexicaanse krantenartikelen werd beweerd dat de invloed van Mexicaanse drugskartels binnen de regering, de rechterlijke macht, de militairen en de politie veel groter was de autoriteiten tot dan toe hadden willen toegeven. Op 25 februari kondigde procureur-generaal Jorge Madrazo Cuéllar een grootscheepse hervorming van zijn dienst aan om het hoofd te bieden aan de crisis en aan de beschuldigingen van corruptie op hoog niveau, hoewel de regering ook pogingen deed de zaak-Gutiérrez af te schilderen als een op zichzelf staand geval van corruptie.

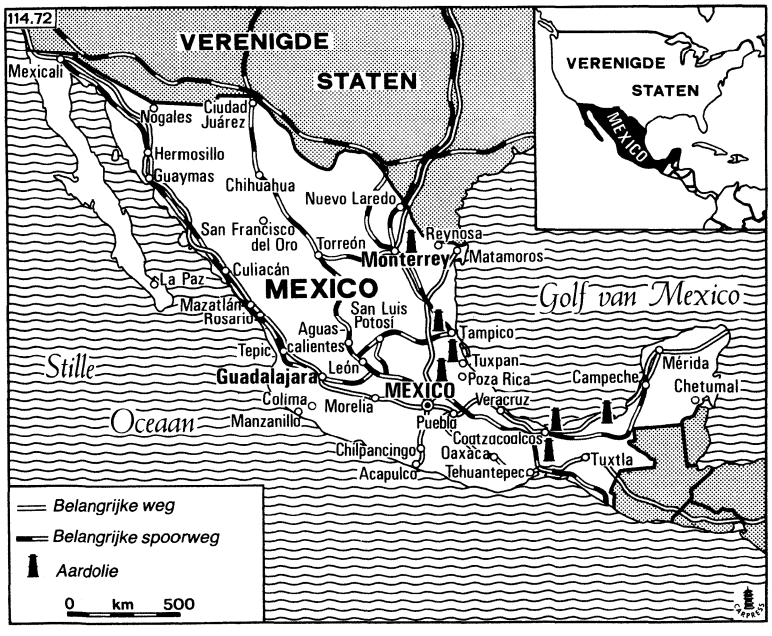

Gutiérrez was de hoogste Mexicaanse officier die ooit in verband was gebracht met de drugshandel. Hij had toegang gehad tot de meest geheime informatie. Zo was hij onder meer aanwezig geweest bij een ontmoeting op hoog niveau met functionarissen van het Amerikaanse Drug Enforcement Agency (DEA) waarbij plannen waren besproken om de drugshandel langs de ruim 3.000 km lange grens tussen Mexico en de VS uit te roeien. Deze ontmoeting had slechts enkele dagen voor zijn arrestatie plaatsgevonden.

In *NRC/H'blad* van 22 februari meldde correspondent Marjon van Royen onder de kop 'VS in diepe verlegenheid door drugscorruptie Mexico' vanuit Mexico Stad het volgende over de arrestatie van Gutiérrez:

'Eerst de vroegere president Salinas, en nu het hoofd van de Mexicaanse drugsbestrijding zelf. In één week tijd blijkt Mexico tot de allerhoogste niveaus door de drugsmafia gecorrumpeerd te zijn. De Verenigde Staten, met hun „zachte" aanpak van Mexico, zijn in diepe verlegenheid gebracht.
„Een integer man van onkreukbare reputatie", zei de hoogste Amerikaanse drugsbestrijder Barry Mc Caffrey nog vorige maand tijdens een „vruchtbaar" bezoek aan zijn Mexicaanse collega Jesús Gutiérrez Rebollo. Glimlachend stonden ze samen op de foto, terwijl Mc Caffrey zijn collega stevig op de schouder sloeg. Afgelopende woensdag werd de onkreukbare collega in Mexico Stad gearresteerd op beschuldiging van coca- en heroïnehandel.
De hoogste drugsbestrijder van Mexico staat op de loonlijst van het machtige Juárez-kartel, onthulde de Mexicaanse minister van justitie deze week. Miljoenen dollars zouden door het kartel zijn betaald om door de generaal te worden beschermd. Generaal Gutiérrez Rebollo speelde geheime informatie door, hielp bij transporten, en bewees zijn nut vooral door op strategische momenten de leiders van concurrerende kartels uit te schakelen, zo vertelde de minister. Daarvoor gebruikte de generaal niet alleen de „arm van de wet". Hij beschikte ook over een privéleger van deserteurs die directe hand- en spandiensten aan het kartel verleenden.
Op dit moment is het Juárez-kartel de machtigste drugsorganisatie van Mexico. „Ze worden slechts overtroffen door de Colombiaanse kartels", meldde de Amerikaanse drugsbestrijding, de DEA, onlangs in een rapport. De DEA stelt het Juárez-kartel verantwoordelijk voor bijna zestig procent van alle drugsimporten naar de VS. Met moorden en bomaanslagen heeft het zijn weg naar de top gebaand. De leider van het Juárez-kartel, Amado Carrillo Fuentes, is van de nieuwe generatie drugshandelaren die met grote passagiersvliegtuigen de cocaïne vanuit het producerende Colombia naar het consumerende Amerika vervoeren. Vandaar ook zijn bijnaam „Heer van de Hemel".
Inmiddels is in Amerika de paniek toegeslagen. De presentatie van de „resultaten in de bilaterale drugsbestrijding", die voor gisteren was gepland, werd door Washington op het laatste moment afgelast. President Clinton toonde zich „uiterst bezorgd" en kondigde aan dat alle samenwerkingsakkoorden met Mexico worden herzien. Amerikaanse drugsbestrijders zijn hectisch bezig de uitgewisselde informatie door te ploegen, die via de corrupte Mexicaanse generaal in handen van het Juárez-kartel kan zijn gevallen. Ook moeten 52 DEA-agenten in Mexico veilig worden gesteld. Clinton weet nog niet welke maatregelen hij zal nemen, zei hij, maar het nieuws uit Mexico zal in elk geval „invloed hebben op de kwestie van de certificatie". Begin maart beslissen de VS over hulp aan landen die vooruitgang boeken in de drugsbestrijding. Tot nu toe waren de schijnwerpers vooral op Colombia gericht. Mexico werd door de VS nog altijd beschouwd als een van de bravere jongetjes van de klas, ondanks de vele corruptie perikelen. Ondanks het hoofd van de Mexicaanse politie, die bleek te werken voor het Golf-kartel van de vorige maand in Houston tot levenslang veroordeelde drugsbaron Juan García Abrego. Ondanks de moorden, de ontvoeringen en de zich uitbreidende witwaspraktijken. Zelfs toen heel Mexico vorige week op zijn kop stond nadat uitlekte dat ex-president Salinas nauwe banden had onderhouden met „alle belangrijke Mexicaanse drugskartels", bleef het in Amerika stil.
„Een vijandige regering in Mexico zou de Amerikaanse investeringen (in Mexico) in gevaar kunnen brengen, de toegang tot de olie blokkeren, en een toevloed van migranten naar de VS op gang kunnen brengen", zo verklaarde de directeur van de U.S. Army's War College, Donald Shulz, de tolerante houding van de VS onlangs. Met het excuus van drugsbestrijding heeft Amerika de afgelopen jaren honderden miljoenen dollars in het Mexicaanse leger gepompt. Drieënzeventig Huey-helikopters, vier verkenningsvliegtuigen, tanks, radars, geweren, en nachtkijk-apparatuur werden het afgelopen jaar naar Mexico verscheept. En in januari stelde de regering-Clinton opnieuw een plan op voor 400 miljoen dollar aan militaire steun bij de drugsbestrijding.
De Amerikaanse Rekenkamer wees er deze zomer op dat Amerikaanse helikopters en vliegtuigen, die bedoeld zijn voor de drugsbestrijding, worden gebruikt bij aanvallen op Indiaanse rebellen en opstandige boeren. „Meer dan 150 Indianen zijn met onze wapens vermoord", stelde de Rekenkamer in haar rapport aan het Congres. De vervroegde terugbetaling van de Mexicaanse schuld aan de VS begin dit jaar maakte echter weer veel goed.
Nu lijkt Amerika zich toch echt met zijn problematische buurman te moeten bezighouden. „Het is schokkend te constateren dat corruptie in Mexico tot deze niveaus is doorgedrongen", stelde drugsbestrijder Mc Caffrey. In Mexico wordt inmiddels de ene na de andere verklaring afgelegd waarin wordt verzekerd dat het leger brandschoon is, en dat het geval van generaal Gutiérrez Rebollo een „incident" is. „We hebben het tenminste in de openbaarheid gebracht, en niet, zoals tot nu toe gebruikelijk was in de doofpot gestopt", zei de procureur van Mexico gisteren trots.'

Arrestatie drugsbaron

Op 26 februari werd Oscar Malherbe de León gearresteerd, hoofd operaties van het zogeheten 'Golf-kartel', dat banden had met het Colombiaanse Cali-kartel. De autoriteiten noemden zijn arrestatie een belangrijke doorbraak en in de VS werd het bericht positief ontvangen. Tegelijkertijd werden speculaties aangewakkerd dat men zijn arrestatie opzettelijk had laten samenvallen met de Amerikaanse beslissing inzake certificering.

Mexico blijft goede bondgenoot VS in strijd tegen de drugs

Op 28 februari besloot president Clinton na overleg met minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright Mexico niet te plaatsen op de lijst met landen die te weinig hadden gedaan aan de bestrijding van de drugshandel. De Amerikaanse regering bleef Mexico beschouwen als bondgenoot in de strijd tegen de drugs.

Die dag prees Albright de 'politieke moed' van de Mexicaanse president, Ernesto Zedillo Ponce de Leon, om temidden van wijdverbreide corruptie toch te blijven streven naar een zuivering van zijn regering. Ook zei ze met waardering dat Mexico Mexicaanse drugshandelaren had uitgeleverd aan de VS. Ze noemde de relatie met Mexico 'sterk en een van de belangrijkste die we in de wereld hebben'.

Het bewijs van goed gedrag werd afgegeven ondanks verklaringen in het jaarlijkse rapport van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken dat Mexico door zijn 'endemische corruptie' bij uitstek geschikt was voor het witwassen van drugsgelden. Toen een presidentieel veto waarschijnlijk leek, had het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden zijn dreigement ingetrokken te stemmen vóór decertificering van Mexico en sancties op handel en hulp. In plaats daarvan besloot het Huis op 12 maart Mexico negentig dagen de tijd te geven om te laten zien dat het de status van volwaardig bondgenoot van de VS in de strijd tegen drugs verdiende. Eind maart bekrachtigde de Senaat de certificering van Mexico maar riep de regeringen van zowel Mexico als de VS op de inspanningen tegen de drugs te vergroten.

Deskundigen zagen in de certificering van Mexico een pragmatisch besluit van de Amerikaanse regering dat tot doel had te zorgen voor voldoende harmonie om de bilaterale samenwerking op het gebied van handel, milieubescherming en illegale immigratie zeker te stellen.

Nieuw hoofd drugsbestrijdingsdienst.

Op 21 maart beloofde Madriano Herran Salvatti, het nieuwe hoofd van het Nationaal Instituut voor Drugsbestrijding, de corruptie uit te roeien en zijn organisatie totaal te hervormen.

Herran, een advocaat en magistraat, was op 10 maart benoemd als opvolger van generaal Jesús Gutiérrez Rebollo. Op 17 maart was een tweede generaal gearresteerd omdat hij een andere officier $ 1 mln per maand zou hebben geboden om cocaïne naar de VS te smokkelen.

Het nieuwe hoofd van het Nationaal Instituut voor Drugsbestrijding van Mexico, Madriano Herran Salvatti (l.), tijdens een persconferentie na zijn benoeming op 10 maart 1997. Rechts procureur-generaal Jorge Madrazo Cuellar. *Foto EPA*

Maatregelen tegen witwaspraktijken

Op 15 maart besloot een Amerikaanse civiele rechtbank dat de Amerikaanse regering op $ 1,1 mln na de ongeveer $ 9 mln mocht confisqueren die een Mexicaanse functionaris namens de vroegere plaatsvervangende procureur-generaal Mario Ruíz Massieu in 1993-'94 in Texas op een bank had gezet. De rechtbank oordeelde dat het geld voor een groot deel afkomstig was van steekpenningen die waren betaald door Mexicaanse drugskartels en verwierp de bewering van Massieu dat het ging om een familievermogen en bonussen die hij had ontvangen van de regering. Als gevolg van de uitspraak zou voor de vijfde maal een uitwijzingsprocedure in gang worden gezet tegen Massieu die naar de VS was gevlucht en in 1995 was gearresteerd.

Volgens de *Financial Times* van 10 maart had de regering plannen afgerond voor nieuwe maatregelen om het witwassen van drugsgelden in te perken. Functionarissen van het ministerie van financiën ontkenden dat de maatregelen een reactie waren op pressie van Amerikaanse zijde.

Met ingang van 1998 werden makelaarskantoren en grote wisselkantoren verplicht alle transacties met contant geld boven $ 10.000 te melden en bankinspecteurs in te lichten over andere verdachte transacties. Verder moesten zij procedures opstellen om witwaspraktijken op het spoor te komen en zouden zij strafrechtelijk vervolgd kunnen worden voor het meewerken aan het witwassen van geld. De nieuwe maatregelen zouden echter niet gelden voor de duizenden kleine wisselkantoren die hun deuren hadden geopend sinds de handel in valuta in 1989 was geliberaliseerd.

Broer oud-president Salinas betrokken bij drugshandel.

In een brief die naar de *Miami Herald* werd uitgelekt en op 3 april 1997 werd gepubliceerd, bracht het Zwitserse openbaar ministerie, dat bezig waren met een onderzoek naar de bevroren tegoeden van Raúl Salinas de Gortari, deze in verband met de smokkel van '40 tot 50 ton' cocaïne naar de Verenigde Staten. Raúl was de broer van Carlos Salinas de Gortari, die van 1988 tot 1994 president was geweest van Mexico.

De brief van de Zwitserse procureur-generaal Carla del Ponte aan haar Mexicaanse collega was de eerste officiële aanwijzing dat een verband bestond tussen Raúl Salinas en drugshandelaren. In de brief werd Raúl ervan beschuldigd 'enorme sommen geld' te hebben ontvangen van het zogenaamde Golf-drugskartel. De beschuldigingen waren gebaseerd op een onderzoek dat de Zwitserse autoriteiten hadden ingesteld naar de herkomst van ongeveer $ 100 mln die Salinas onder een valse naam op Zwitserse bankrekeningen had gezet. Del Ponte schreef dat een gedetineerde drugshandelaar had bekend dat hij werkte voor Salinas en Juan García Abrego, de voormalige leider van het Golf-kartel (zie pag. 336/3-'96 en 189/3-'97).

Salinas, die op dat moment in de gevangenis zat wegens moord, onrechtmatige verrijking en het witwassen van geld, had elke betrokkenheid bij drugshandel ontkend. Hij beweerde dat op de Zwitserse bankrekeningen onder meer investeringen in een trustfonds stonden, waarin een aantal vooraanstaande Mexicaanse zakenmensen een financiële bijdrage had gestort.

(Vor.ber.pag. 184/3 e.v.-1997)

PERU

DODEN DOOR MODDERLAWINE

Op 18 februari 1997 bedekte een modderlawine twee dorpen in de Andes. Gevreesd werd dat driehonderd mensen hierbij de dood hadden gevonden. Zware regenval zorgde ervoor dat de modder van een berghelling gleed en de aan de voet gelegen dorpen Ccoha en Pumaranta in de buurt van de stad Abancay bedekte.

INLEIDENDE GESPREKKEN TER BEËINDIGING GIJZELINGSDRAMA

In februari hielden guerrillastrijders van de linkse Revolutionaire Beweging Tupac Amarú (MRTA) nog steeds gijzelaars vast in de Japanse ambassade te Lima (zie pag. 247/2 e.v.-'97). Naar verluidt deed president Alberto Keinya Fujimori eind februari pogingen om in de Dominicaanse Republiek asiel aan te vragen voor de guerrillastrijders teneinde een eind te maken aan de gijzelingsactie.

Japan zette Fujimori onder druk 'substantiële' gesprekken te gaan voeren met de MRTA om tot een vreedzame en snelle oplossing te komen van de gijzelingscrisis, die was begonnen nadat de MRTA op 17 december 1996 de ambassade had bestormd. Het merendeel van de gijzelaars, was vrijgelaten, maar de MRTA hield nog 72 gijzelaars vast, onder wie Fujimori's broer Pedro, twee kabinetsleden, een aantal hoge functionarissen van de veiligheidsdienst, rechters, de ambassadeurs van Japan en Bolivia, en ongeveer 25 Japanse zakenlieden.

Aan de weken van impasse kwam echter een einde, toen de MRTA erin toestemde deel te nemen aan 'inleidende' gesprekken met de regering. Tussen 11 en 24 februari was MRTA-leider Néstor Cerpa Cartolini, vergezeld van zijn tweede man Roli Rojas Fernández, aanwezig bij vijf gespreksrondes met regeringsonderhandelaar Domingo Palermo. Een drie leden tellende 'garantiecommissie' (zie pag. 249/1-'97), bestaande uit vertegenwoordigers van het Rode Kruis, de rooms-katholieke kerk, en de Canadese regering, hield samen met een waarnemer van de Japanse regering toezicht op de gesprekken, die gevoerd werden in een 'veilig' huis vlakbij de ambassade. Over de gesprekken werden weinig bijzonderheden vrijgegeven, maar officiële bronnen noemden de toon ervan positief.

De eis van de guerrillastrijders tot vrijlating van vierhonderd MRTA-leden die gevangen zaten in Peruaanse gevangenissen, bleef een groot struikelblok vormen bij de pogingen de gijzeling via onderhandelingen tot een goed einde te brengen. Op 2 februari had een internationale woordvoerder van de MRTA de bewering van de regering tegengesproken dat de rebellen deze eis 'impliciet' hadden laten vallen, maar eraan toegevoegd dat de guerrillastrijders beseften dat ze niet al hun doelen zouden bereiken. Op 22 februari herhaalde de MRTA echter haar standpunt dat de vrijlating van de gevangenen een minimum voorwaarde was voor het openen van werkelijke onderhandelingen. In een onmiddellijke reactie op deze verklaring zei Fujimori nogmaals dat hij niet op deze eis zou ingaan.

Op 9 februari had Fujimori tijdens een bezoek aan Groot-Brittannië, waar hij een conferentie bijwoonde ter bevordering van Britse investeringen in Latijns-Amerika, gesproken over de behoefte aan een 'creatieve'oplossing van de bezetting en verklaard dat de regering 'alle mogelijke moeite' zou doen een land te vinden dat de rebellen asiel zou willen verlenen.

Besprekingen afgebroken

Op 7 maart werden de 'voorbereidende besprekingen' tussen de twee partijen afgebroken toen de guerrillastrijders ontdekten dat de veiligheidstroepen bezig waren met het graven van een tunnel naar de ambassade. Vervolgens kwam de volledige verantwoordelijkheid voor de verdere onderhandelingen te liggen bij de drie onafhankelijke leden van de garantiecommissie die toezicht hadden gehouden op de besprekingen: Michel Minning van het Rode Kruis, aartsbisschop Juan Luis Cipriani, en Canadees ambassadeur Anthony Vincent.

Bezoek Japanse onderminister van buitenlandse zaken

Van 17-19 maart bracht de Japanse onderminister van buitenlandse zaken Masahiko Komura een bezoek aan Peru. Hij benadrukte dat de aftocht van de MRTA-rebellen naar een derde land de enige manier was een geweldloze afloop van de belegering te garanderen. Hij voegde eraan toe dat Japan geen losgeld zou betalen om de gijzelaars, van wie een aantal Japans was, vrij te krijgen.

Op 20 en 21 maart reisde Komura door naar Cuba en de Dominicaanse Republiek en kreeg van de regeringen van beide landen de toezegging dat zij de zeventien MRTA-guerrillastrijders zouden toelaten als via onderhandelingen een overeenkomst zou worden bereikt.

Toen Fujimori begin maart een kort bezoek bracht aan beide landen, had hij dezelfde toezegging gekregen. De leider van de MRTA, Néstor Cerpa Cartolini, had op 4 maart echter verklaard dat de rebellen niet van plan waren Peru te verlaten en hij had hun belangrijkste eis, de vrijlating van vierhonderd MRTA-leden uit de gevangenis, herhaald.

Volgens diplomatieke bronnen lag een oplossing voor de crisis in een mogelijke overeenkomst over de verbetering van de omstandigheden waarin de MRTA-leden in de gevangenis verkeerden. Ook waren er berichten in de internationale media dat de Peruaanse regering overwoog om meer dan tweehonderd MRTA-gevangenen vrij te laten, maar deze berichten werden op 25 maart categorisch ontkend door minister van justitie Carlos Hermoza Moya.

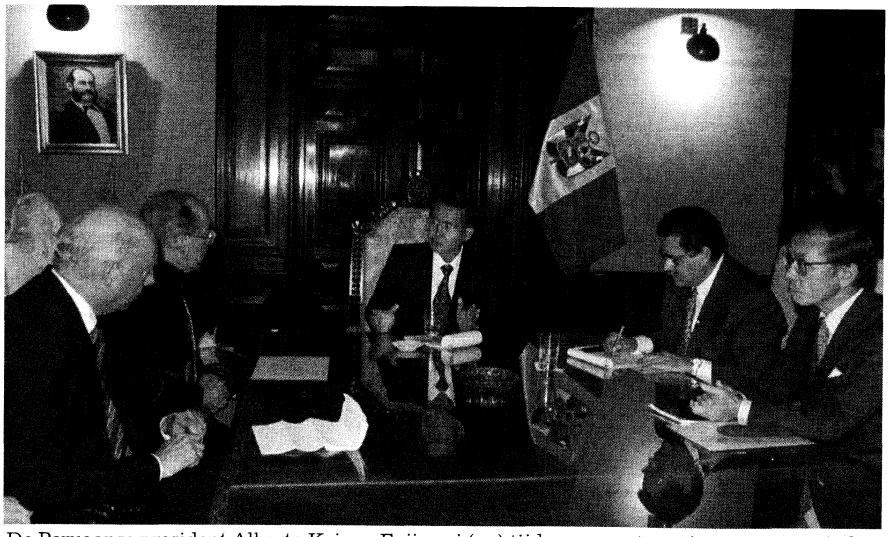

De Peruaanse president Alberto Keinya Fujimori (m.) tijdens een ontmoeting op 7 maart in het regeringspaleis te Lima met Canadees ambassadeur Anthony Vincent (links voor), aartsbisschop Juan Luis Cipriani (links achter), regeringsonderhandelaar Domingo Palermo (rechts achter) en Japans waarnemer Terosuke Terada. *Foto EPA*

Commandotroepen maken einde aan gijzelingsdrama

Op 22 april voerden commandotroepen met grote precisie een aanval uit op de Japanse ambassade in de Peruaanse hoofdstad Lima om de laatste gijzelaars te bevrijden die nog werden vastgehouden door de guerrillastrijders van de MRTA. De operatie maakte een eind aan de bezetting, die 126 dagen had geduurd, de langste in de geschiedenis van Latijns-Amerika.

Voorafgaand aan de bestorming was maandenlang informatie verzameld met behulp van microfoons en infraroodsensoren teneinde een beeld te krijgen van de gedragingen van de mensen in de ambassade. In strijd met de publieke verklaringen van president Alberto Fujimori waarin hij het gebruik van geweld om de bezetting te beëindigen, uitsloot, zouden commando's ter voorbereiding van de operatie herhaaldelijk een replica van de ambassade hebben bestormd. Tijdens een persconferentie op 23 april verklaarde Fujimori dat het besluit de ambassade te bestormen pas op 20 april was genomen en was ingegeven door een dreigement van de guerrillastrijders de toelating van medisch personeel tot de gijzelaars te beperken.

De bestorming begon om 15.20 uur plaatselijke tijd toen een bom tot ontploffing werd gebracht in een tunnel onder een kamer waar een aantal guerrillastrijders aan het voetballen was. Direct na de explosie, waarbij vier van de veertien guerrillastrijders zouden zijn gedood, drongen de commando's het gebouw binnen via het dak, de hoofdingang, en de vloer. In het daaropvolgende gevecht werden twee soldaten en alle resterende MRTA-rebellen gedood, onder wie hun aanvoerder Néstor Cerpa Cartolini. Van de 72 gijzelaars (die nog over waren van de groep die aanvankelijk was gegijzeld) werden er 71 ongedeerd bevrijd. Eén gijzelaar, Carlos Giusti, lid van het Hooggerechtshof, werd gewond en overleed later aan een hartaanval. Behalve de Japanse en Boliviaanse ambassadeurs waren de meeste bevrijde gijzelaars functionarissen van de Peruaanse regering en veiligheidsdienst, onder wie de minister van buitenlandse zaken Francisco Tudela.

Berichten dat vredesonderhandelaars van het Rode Kruis en de rooms-katholieke kerk spionage-apparatuur hadden binnengesmokkeld ten behoeve van de operatie, werden officieel ontkend. Wel werd toegegeven dat de gijzelaars tien minuten voor de aanvang van de operatie waren gewaarschuwd en dat de autoriteiten gedurende de hele gijzeling contact hadden gehad met de gijzelaars. De aankondiging van de bestorming gaf de gijzelaars de gelegenheid een deur te openen om de commando's gemakkelijk binnen te laten komen en

Een archieffoto van 31 december 1996 van MRTA-leider Néstor Cerpa Cartolini (m.) in de Japanse ambassade te Lima tijdens de gijzelingsactie. De guerrillaleider werd tijdens de bestorming van de ambassade, op 22 april 1997, gedood. *Foto AFP*

dekking te zoeken voor de explosie en het daaropvolgende gevecht.

Buitenlandse reacties

President Fujimori, die de belangrijkste eis van de guerrillastrijders tot de vrijlating van vierhonderd MRTA-gevangenen had afgewezen, verklaarde als enige verantwoordelijk te zijn voor het bevel tot de bestorming. De meeste landen feliciteerden hem met de afloop, waaronder Japan en de Verenigde Staten.

De Japanse premier Ryutaro Hashimoto bedankte Fujimori 'uit het diepst van zijn hart' voor de 'prachtige bevrijdingsoperatie'.
Hij zei wel het 'jammer' te vinden dat hij niet tevoren van de bestorming op de hoogte was gesteld. 'We hoopten werkelijk op een vreedzame oplossing, maar dat is een opvatting van iemand die ver weg zit. Hoe zou iemand president Fujimori kunnen kritiseren? Het is niet zo belangrijk of we tevoren van de actie afwisten. Het belangrijkste is dat de gijzelaars vrij zijn', aldus Hashimoto. Sommige waarnemers waren van mening dat Fujimori met zijn eenzijdige besluit niet alleen het leven van de gijzelaars in gevaar had gebracht, maar ook de belangrijke relatie tussen Peru en Japan.

Reactie in het binnenland

De steun die bij alle partijen bestond voor de actie, en de positieve reactie van de bevolking op de goede afloop verbeterden de positie van Fujimori in de opiniepeilingen en versterkten zijn kandidatuur voor een derde termijn als president in het jaar 2000 (zie pag. 247/1-'97).

Volgens waarnemers was één van de motieven achter de bestorming de behoefte van Fujimori de geloofwaardigheid van zijn regering te herstellen. Deze had zich ten doel gesteld het hoofd te bieden aan de dreiging van de MRTA en leunde sterk op de steun van de militairen. De voorgaande weken had de reputatie van de regering een deuk opgelopen door de impasse waarin de bezetting was geraakt en door onthullingen over onderlinge strijd en corruptie binnen de veiligheidstroepen.

Kabinetswijziging

De lange duur van de crisis en het kennelijke onvermogen van de regering er een eind aan te maken, hadden op 19 april geleid tot het ontslag van minister van binnenlandse zaken generaal Juan Briones, en van de directeur van de nationale politie, generaal Antonio Ketín Vidal Herrera. De twee mannen hadden gezamenlijk de politieke verantwoordelijkheid voor de gijzelingscrisis op zich genomen. De komst van hun opvolgers, generaal César Saucedo Sánchez (binnenlandse zaken) en generaal Fernando Dianderas Ottone (nationale politie), die beiden de reputatie hadden voorstanders te zijn van de harde lijn, had het begin van de commando-actie ingeluid.

Executie MRTA-guerrillastrijders ontkend

Nog geen uur na de commando-aanval bezocht president Fujimori de ambassade om de militairen te feliciteren en complimenten in ontvangst te nemen voor het succes van de operatie. Fujimori zei die dag zich gedwongen te hebben gezien tot de bestorming wegens de 'harde opstelling' van de MRTA. 'Op geen enkele manier kan de internationale gemeenschap toegeven aan terroristische chantage. De regering, mijn regering, heeft daaraan vastgehouden. Maar we zijn ook geduldig geweest en hebben alle vreedzame opties uitgeprobeerd. We hebben al het mogelijke gedaan. Maar het terrorisme wilde ons zijn wil opleggen. (...) Alle veertien MRTA-leden zijn gedood. Het spijt me voor

De Peruaanse president Alberto Keinya Fujimori (l.) feliciteert generaal César Saucedo Sánchez op 19 april 1997 in Lima met diens benoeming tot minister van binnenlandse zaken. *Foto AFP*

hun families. Maar er was geen andere uitweg omdat zij allen tot de tanden toe bewapend waren. Het was nodig in actie te komen en de gijzelaars te bevrijden.' Voor het eind van de maand rezen echter pijnlijke vragen over een veronderstelde standrechtelijke executie van een aantal guerrillastrijders.

In een aantal persberichten werd gezegd dat twee jonge vrouwelijke guerrillastrijders zich tijdens de aanval hadden overgegeven, maar waren doodgeschoten door de militairen. Volgens verscheidene militaire bronnen zouden ook gewonde guerrillastrijders zijn doodgeschoten. Eén van de gijzelaars, minister van landbouw Rodolfo Muñante Sanguinetti, verklaarde in een televisie-interview dat een guerrillastrijder die zijn geweer op hem had gericht maar had besloten niet te schieten, later werd gedood toen hij zich overgaf aan de commando's. Andere bevrijde gijzelaars, die anoniem wilden blijven, verklaarden dat zij hadden gehoord hoe twee vrouwelijke guerrillastrijders om hun leven hadden gesmeekt.

De beschuldigingen werden ondersteund door de haast waarmee de lichamen van de guerrillastrijders werden begraven en het feit dat familieleden de lichamen niet mochten zien. Mensenrechtengroeperingen verklaarden dat zij zouden eisen dat de lichamen werden opgegraven, te beginnen met die van de twee jonge vrouwen, teneinde de aard van hun verwondingen te onderzoeken.

Op 25 april noemde president Fujimori de beschuldigingen 'absoluut onwaar'. Volgens de president werden vijf guerrillastrijders onmiddellijk gedood bij de eerste explosie. Vijf anderen, onder wie Néstor Cerpa Cartolini, kwamen om terwijl ze naar boven renden. De andere vier werden gedood in een vuurgevecht op een hogere verdieping van het gebouw, aldus Fujimori.

Fujimori bestreed ook beschuldigingen dat gedode gijzelaars in een massagraf begraven zouden zijn. De lichamen die niet door familie waren opgehaald, waren volgens de president apart begraven op verschillende begraafplaatsen in de buurt van Lima. Drie dagen later ontkende minister van justitie Carlos Hermoza Moya de beschuldigingen.

Een MRTA-woordvoerder beloofde 'vergeldingsacties' om de dood van de guerrillastrijders te wreken. Maar de meeste experts zetten vraagtekens bij het vermogen van de guerrillastrijders serieuze aanvallen op de veiligheidstroepen uit te voeren.

Proces tegen functionarissen die voor de gijzelingsactie verantwoordelijk zouden zijn

Op 7 mei begon voor het Opperste Militaire Gerechtshof (CSJM) het proces tegen de functionarissen die verantwoordelijk werden geacht voor de gebrekkige veiligheidsmaatregelen waardoor guerrillastrijders van de MRTA in december 1997 de gijzelingsactie hadden kunnen uitvoeren.

Onder de negentien aangeklaagden bevonden zich vijf generaals. Twee van hen, generaal Guillermo Boggio Cevallos (voormalig hoofd van de staatsveiligheidsdienst) en generaal Maximo Rivera Díaz (voormalig hoofd van de antiterreurpolitie), hadden tot de gijzelaars van de MRTA behoord. Minister van binnenlandse zaken generaal César Saucedo Sánchez vertelde het Congres dat de inlichtingendienst van te voren was gewaarschuwd dat guerrillastrijders van plan waren eind 1996 een gijzelingsactie uit te voeren en dat Japanse functionarissen om politieversterking bij de ambassade had verzocht.

Japanse ambassadeur neemt ontslag

Na zijn terugkeer in Japan nam de Japanse ambassadeur in Peru, Morihisa Aoki, wiens optreden tijdens de gijzeling internationale bijval had gekregen, op 13 mei ontslag en bood zijn verontschuldigingen aan voor een 'gebeurtenis die een aantal mensen enorm veel leed heeft berokkend.'

Aoki was ernstig bekritiseerd in de Japanse media en politieke kringen wegens de gebrekkige veiligheidsmaatregelen die de gijzeling mogelijk hadden gemaakt en zijn vermeende gebrek aan 'waardigheid' tijdens een persconferentie die werd gehouden nadat Peruaanse soldaten de ambassade hadden bestormd. In een interview met een krant op 21 mei klaagde Aoki dat zijn Japanse lasteraars hem hadden behandeld als een 'eersterangs oorlogsmisdadiger.'

Kort bezoek Japanse premier

Tijdens een kort bezoek aan Peru op 11 mei decoreerde de Japanse premier Ryutaro Hashimoto postuum de twee commando's die bij de bestorming van de ambassade waren gesneuveld, en zegde hij zijn steun toe aan de regering Fujimori.

VEROORDELING LEDEN INLICHTINGENDIENST WEGENS ONTVOERING EN MARTELING

Begin april leidden berichten dat een vrouwelijke agent was gedood en een andere was gemarteld door officieren van de Nationale Inlichtingendienst (SIN), waar beide vrouwen werkzaam waren, tot publieke protesten en vestigden de aandacht op schendingen van de mensenrechten door de veiligheidstroepen. Verder maakte de pers melding van een uitgelekte belastingteruggave waaruit bleek dat de inkomsten van Vladimiro Montesino, de belangrijkste inlichtingenadviseur van Fujimori en de feitelijke directeur van de SIN, in 1995 75 keer zo hoog waren geweest dan twee jaar daarvoor, terwijl de overheidssalarissen maar weinig waren gestegen.

Op 9 mei veroordeelde het CSJM vier leden van de SIN tot acht jaar gevangenisstraf wegens ontvoering en marteling van hun collega Leonor La Rosa. Haar hing nog echter nog steeds een aanklacht boven het hoofd wegens 'gebrek aan loyaliteit' jegens de SIN, die eveneens door het CSJM werd behandeld.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE MRTA EN SENDERO LUMINOSO. ARRESTATIE VERMEENDE MRTA-LEDEN

Op 19 maart maakte het ministerie van defensie bekend dat militairen een aanval op een militaire post in Huancayo in het centrale oerwoudgebied ongeveer 310 km ten oosten van Lima, hadden verhinderd en 38 MRTA-guerrillastrijders hadden gevangengenomen, onder wie zes hooggeplaatste leden.

Dorpelingen en de mensenrechtengroepering Aprodeh (Asociación pro derechos humanos) beweerden echter dat de arrestanten (die tijdens hun verhoor zouden zijn gemarteld) boeren uit de streek waren die niets met de MRTA te maken hadden, maar willekeurig waren opgepakt tijdens een militaire operatie om guerrillastrijders in de regio uit hun schuilplaatsen te jagen. Volgens een schatting van Aprodeh waren elf mensen overgebracht naar het hoofdkwartier van de Nationale Terreurbestrijdingsdienst (Dincote) in Lima en werden 55 anderen door de militairen vastgehouden in La Merced en Pishanaki.

Guerrilla-aanslagen

Guerrillastrijders van de maoïstische guerillabeweging Lichtend Pad (Sendero Luminoso) werden verantwoordelijk geacht voor een reeks ontploffingen van autobommen die op 15-17 mei in het hele land plaatsvonden. Daarbij zouden ongeveer dertig mensen zijn

gewond. Tientallen openbare gebouwen werden vernield. De explosies vonden plaats op de dag dat het zeventien jaar geleden was dat de beweging voor het eerst op een gewelddadige manier van zich had laten horen, en leidden tot speculaties dat ze zich aan het hergroeperen was na zich maanden te hebben stil gehouden.

RECHTERS ONTSLAGEN

Op 29 mei ontsloeg het door de regering gedomineerde Congres (het uit één Kamer bestaande parlement) drie rechters van het Constitutionele Hof (TC). Zij waren tegen een door het Congres in 1996 goedgekeurde wet die het president Alberto Keinya Fujimori mogelijk maakte zich in 2000 verkiesbaar te stellen voor een derde ambtstermijn (zie pag. 773/2-'96 en 247/1-'97).

Aanhangers van Fujimori verdedigden het besluit, dat werd genomen met 52 tegen 33 stemmen en één stemonthouding, met het argument dat de rechters de grondwet hadden geschonden door namens het TC een minderheidsuitspraak tegen de herverkiezingswet te doen. Maar de stap werd algemeen veroordeeld en leidde tot massale straatbetogingen in de hoofdstad Lima, omdat critici de regering van ongeoorloofde bemoeienis met de rechterlijke macht beschuldigden. TC-president Ricardo Nugent trad uit protest af, waardoor van het zeven leden tellende Hof slechts drie rechters overbleven. Aangezien afgevaardigden van de oppositie, die verklaarden dat het ontslag van de rechters Fujimori's autoritaire stijl van regeren weerspiegelde, weigerden deel te nemen aan de selectie van opvolgers voor de ontslagen rechters, had het Hof geen quorum.

De uitdunning van het TC betekende eveneens dat de mensenrechten-ombudsman Jorge Santiestevan algemeen werd beschouwd als de enige hoge functionaris die werkelijk een onafhankelijke positie innam ten opzichte van de regering-Fujimori. Santiestevan verklaarde dat hij 'zeer verontrust' was door het ontslag van de rechters.

GRENSINCIDENT

Op 15 mei werden zeven Ecuadoraanse soldaten naar hun vaderland teruggebracht. Zij zouden op 13 mei zijn gevangengenomen toen ze mijnen aan het leggen waren op Peruaans grondgebied, zes km van de grens met Ecuador. Beide landen moesten nog een akkoord bereiken over de precieze vaststelling van de grens in het gebied dat grensde aan de Condor-bergketen. Dit territoriaal geschil had in januari 1995 geleid tot een ernstig militair conflict tussen beide landen (zie pag. 406 e.v.-'95).

(Vor.ber.pag. 246/2 e.v.-1997)

BOEROENDI

ARRESTATIE FRODEBU-LEIDER

Op 11 februari 1997 werd Augustin Nzogibwani gearresteerd, de secretaris-generaal van het Front voor Democratie in Boeroendi (FRODEBU), de voormalige door Hoetoes gedomineerde regeringspartij die in juli 1996 ten val was gebracht (zie pag. 839/3 e.v.-'96). Volgens een officiële verklaring werd hij beschuldigd van 'het saboteren van pogingen van de regering de vrede te herstellen' en het aanzetten tot een burgeroorlog.

Op 6 februari had FRODEBU-voorzitter Jean Minani de Verenigde Naties (VN) verzocht een troepenmacht naar Boeroendi te sturen om troepen van de door Toetsi's gedomineerde militaire regering onder leiding van majoor Pierre Buyoya ervan te weerhouden 'de massa's nog langer te intimideren'. Minani deed een oproep aan andere landen in het Gebied van de Grote Meren zich strikt te houden aan de sancties die waren afgekondigd tegen het regime van Buyoya. Na de coup van Buyoya waren het FRODEBU en alle andere politieke partijen verboden.

BEZOEK HOGE COMMISSARIS VOOR VLUCHTELINGEN. SITUATIE VAN DE VLUCHTELINGEN

Op 11 februari verklaarde de VN-Hoge Commissaris voor Vluchtelingen, Sadako Ogata, dat 'in bijna heel Boeroendi de orde was hersteld'. Na een bezoek aan verschillende vluchtelingenkampen en een ontmoeting met president Buyoya zei Ogata dat de president 'had verklaard vastbesloten te zijn dat doel na te streven'. Zij deelde ook mee dat 100.000 Boeroendese vluchtelingen vrijwillig naar huis waren teruggekeerd.

Dezelfde dag werd een regeringsverklaring uitgegeven waarin FRODEBU's omschrijving van de vluchtelingenkampen als 'concentratiekampen' voor Hoetoe's werd verworpen. Volgens de verklaring waren de kampen bedoeld om onschuldige burgers te beschermen tegen 'gewapende benden' die de regering met alle middelen wilde vernietigen.

Op 6 februari was bericht dat recentelijk ongeveer 150 Hoetoes die door regeringstroepen bijeen waren gebracht in een hervestigingskamp in Ruhinga in het noorden van Boeroendi, waren gestorven aan bacteriële dysenterie, diarree, malaria en andere ziekten.

Situatie van vluchtelingen

Op 3 april noemde het Departement voor Humanitaire Aangelegenheden van de VN (UNDHA) de 'onhygiënische situatie' in vluchtelingenkampen in de noordelijke provincie Karuzi 'gevaarlijk. Het departement waarschuwde voor een 'mogelijk catastrofale' situatie voor de naar schatting 500.000 Boeroendese vluchtelingen. Dezelfde dag schatten onafhankelijke rapporten dat honderdduizenden van deze mensen door het leger waren gedwongen hun huizen te verlaten om te voorkomen dat de Hoetoe-rebellen op het platteland steun zouden krijgen.

MOORDCOMPLOT TEGEN BUYOYA

Op 13 maart 1997 werd officieel bekendgemaakt dat veiligheidsagenten een complot hadden verijdeld om president Pierre Buyoya te vermoorden. Een woordvoerder van de militairen, luitenant-kolonel Isaie Nbizi, verklaarde bovendien dat de autoriteiten 'ernstige vermoedens' hadden dat de antitankmijnen, die de vorige dag op drie verschillende plaatsen in Bujumbura zeven mensen hadden gedood, waren gelegd door leden van de Partij voor Nationaal Herstel (PARENA), een door Toetsi's geleide minderheidspartij. Deze organisatie onder leiding van de voormalige president Jean Baptiste Bagaza, werd ervan beschuldigd de mijnen te hebben gelegd met medeweten van de Nationale Raad voor Democratie, een opstandige Hoetoe-groepering. Bagaza, die in 1987 door zijn neef Buyoya, eveneens een Toetsi, was afgezet, ontkende onmiddellijk iedere betrokkenheid en beschuldigde Toetsi-officieren van de aanslagen.

Arrestaties

Op 15 maart verklaarde de regering dat 'een groep moordenaars die wordt betaald door een bekende criminele organisatie' achter de aanslagen zat. Twee dagen later maakte minister van binnenlandse zaken en openbare veiligheid luitenant-kolonel Epitace Bayaganakandi de namen bekend van acht mensen die waren gearresteerd in verband met het moordcomplot en de bomaanslagen. Vijf van hen zouden PARENA-leden zijn.

OVERZICHT GEWELD IN MAART EN APRIL

In maart 1997 vielen verscheidene doden bij een reeks aanslagen die waarschijnlijk het werk waren van Hoetoe-extremisten. De aanslagen vonden plaats in de zuidelijke provincies Makamba en Bururi, in de centrale provincies Gitega en Cankuzo, en in het oosten, voornamelijk in de provincie

Ruyigi. De meeste slachtoffers waren burgers. Ook zouden militairen op 18 maart bij gevechten in de buurt van Bujumbara vijftig Hoetoe-rebellen hebben gedood.

Op 19 maart zouden in de buurt van Bujumbura de lichamen zijn gevonden van veertig slachtoffers van een massaslachting. Een dag later zouden volgens berichten op de staatsradio en -televisie drie vluchtelingenkampen in de streek Kibitoke aangevallen zijn door 'pro-genocidegroepen', waarbij 135 doden en 144 gewonden vielen.

Op 5 maart had de VN-coördinator voor het Gebied van de Grote Meren medegedeeld dat de regering van Boeroendi 'bij wijze van veiligheidsmaatregel' bijna een half miljoen mensen onder dwang in hergroeperingskampen onderbracht, en dat de kinderen onder hen aan ondervoeding leden.

Begin april 1997 vond opnieuw een uitbarsting van etnisch geweld plaats. Er waren berichten over gevechten op de oevers van het Tanganjikameer in het zuidwesten van Boeroendi tussen het grotendeels uit Toetsi's bestaande leger en rebellen van de rivaliserende Hoetoe-gemeenschap. Meer dan honderd mensen zouden in de week daarvoor zijn gedood. De militairen zouden vliegtuigen hebben ingezet tegen stellingen van de opstandelingen. Medio april doodden militaren bij gevechten in de zuidelijke provincie Makamba volgens hun verklaring 140 'genocidale terroristen'.

Op 6 april ontplofte in de hoofdstad Bujumbura een reeks mijnen, waarbij enkele gewonden, maar geen doden vielen. Bij de daaropvolgende klopjacht op 'criminele benden' doorzocht het leger de huizen van de stad. Bij deze huiszoekingen werd een aantal arrestaties verricht en werden wapens in beslag genomen.

Op 18 april werden in een verklaring van het ministerie van defensie de recente gevechten geweten aan 'terroristen' van de Nationale Raad voor de Verdediging van de Democratie (Conseil National pour la Défense de la Démocratie, CNDD), waarvan Hoetoes deel uitmaakten. Beweerd werd dat deze terroristen werden geholpen door soldaten van het voormalige Rwandese leger en vluchtelingen van de Zaïrese strijdkrachten die vanuit Tanzania in groepen van honderd tot tweehonderd man de provincie Makamba zouden zijn binnengetrokken. Volgens dezelfde verklaring waren de dag daarvoor in hetzelfde gebied ongeveer zeventig burgers door de rebellen afgeslacht en waren de lijken van honderd andere slachtoffers zijn gevonden in Vugizo, eveneens in de provincie Makamba.

Op 29 april werd bericht dat volgens de internationale hulporganisatie Artsen zonder Grenzen bij de recente gevechten in Makamba ongeveer 20.000 mensen uit hun huizen waren verdreven.

Op 30 april werd gemeld dat in Buta, ten zuiden van Bujumbura, een bloedbad had plaatsgevonden, waarbij 34 schoolkinderen en zeven volwassenen waren gedood.

REGIONALE TOP VERSOEPELT DEEL SANCTIES

Op 16 april was de feitelijke leider van Boeroendi, majoor Pierre Buyoya, in de Tanzaniaanse stad Arusha aanwezig bij een top van de staatshoofden en regeringsleiders van Ethiopië, Kenia, Rwanda, Tanzania, Oeganda en Zambia. Zij waren bijeengekomen om de situatie in Boeroendi te bespreken. Ook de voormalige president van Tanzania, Julius Nyerere, en de secretaris-generaal van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, Salim Ahmed Salim, woonden de top bij.

Volgens het slotcommuniqué besloten de leiders een deel van de sancties te versoepelen die in juli 1996 na de coup van Buyoya tegen Boeroendi waren afgekondigd. Het besluit, dat was genomen om 'het lijden' van het Boeroendese volk 'te verlichten', betrof de levering van voedsel, medicijnen en onderwijs-, landbouw- en bouwmaterialen. In het communiqué werd de internationale gemeenschap met klem verzocht 'volledige politieke, economische en diplomatieke druk uit te oefenen op alle partijen in Boeroendi om via onderhandelingen te komen tot een oplossing van het conflict'.

Op 17 april deed de CNDD een verklaring uitgaan waarin de beslissing van de top werd verworpen en de aanwezige leiders ervan werden beschuldigd Buyoya als wettig staatshoofd te hebben behandeld.

Op 9 april werd op de Tanzaniaanse radio Jean Minani, de verbannen leider van het oppositionele FRODEBU, geciteerd die zou hebben gezegd dat het militaire regime van Buyoya meer dan 50.000 mensen had vermoord sinds het de macht had gegrepen. Minami beweerde ook dat de regeringen van Frankrijk en België op de hoogte waren van de wreedheden van het regime, maar er uit politiek opportunisme voor hadden gekozen ze te negeren.

(Vor.ber.pag. 257/3 e.v.-1997)

De 'sterke' man van Boeroendi, Pierre Buyoya (l.), wordt op 15 april 1997 bij zijn aankomst in het Tanzaniaanse Arusha begroet door Ndugu Benjamin Mkapa, de president van Tanzania.
Foto EPA

BURKINA FASO

PARLEMENTSVERKIEZINGEN

Op 14 februari 1997 maakte de regering bekend dat op 11 mei parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. De bekendmaking volgde na grondwetswijzigingen die in januari door de Nationale Assemblee waren goedgekeurd. Eén van die wijzigingen was het schrappen van de bepaling dat een president niet langer dan twee termijnen van zeven jaar zijn functie zou mogen bekleden, een stap die door de oppositie werd veroordeeld als een ondemocratische manoeuvre president Blaise Compaoré langer in het zadel te houden. De Assemblee ging ook akkoord met een uitbreiding van haar ledenaantal van 107 tot 111.

Regeringspartij vergroot meerderheid

Bij de parlementsverkiezingen van 11 mei 1997 wist het regerende Congres voor Democratie en Vooruitgang (CDP) van president Blaise Compaoré zijn meerderheid in de Nationale Assemblee te vergroten.

Op 29 mei bepaalde het Hooggerechtshof na berichten over onregelmatigheden bij de verkiezingen dat in de provincies Kourtenga en Oudalan (samen goed voor vier zetels) de kiezers op 19 juni opnieuw naar de stembus moesten. Het Hof verklaarde verder dat het CDP op dat moment 97 zetels had behaald, terwijl het in het scheidende parlement 88 zetels had gehad. De opkomst bedroeg 44,5 procent.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*aantal zetels*
Congres voor Democratie en Vooruitgang (CDP)	97
Partij voor Democratie en Vooruitgang (PDP)	6
Vergadering voor Afrikaanse Democratie (RDA)	2
Alliantie voor Democratie en Federatie (ADF)	2
Vacante zetels	4
Totaal	111

MILITAIRE OEFENINGEN MET BENIN, TOGO EN FRANKRIJK

Van 19-21 maart vonden in Burkina Faso militaire oefeningen plaats met Benin, Togo en Frankrijk onder de codenaam 'Nagbeto 77'. De manoeuvres, waarbij meer dan 4.000 manschappen waren betrokken, maakten deel uit van akkoorden op militair en defensiegebied tussen de drie Afrikaanse staten en Frankrijk.

(Vor.ber.pag. 190/3 e.v.-1997)

GAMBIA

NIEUWE REGERING

Op 7 maart 1997, twee maanden na de parlementsverkiezingen (zie 259/3 e.v.-'97), benoemde president Yahya Jammeh een nieuw kabinet dat uit dertien ministers bestond.

Tot vice-president benoemde Jammeh de 27-jarige Edward Singatey. Deze werd benoemd tot minister op het bureau van de president en kreeg een groot aantal taken, waaronder presidentiële aangelegenheden, betrekkingen met het parlement en het ambtenarenapparaat, alsmede het toezicht op visserij en natuurlijke hulpbronnen. Met deze benoeming hield de president zich niet aan de grondwettelijke verplichting een vice-president te benoemen die boven de dertig was. Op 21 maart zwichtte Yammeh echter voor druk van de oppositie zich aan de grondwet te houden en benoemde minister van volksgezondheid, sociaal welzijn en vrouwenzaken Isatou Njie Saidy tot vice-president.

De portefeuilles waren als volgt verdeeld:

President, defensie - Yahya Jammeh+; vice-president, volksgezondheid, sociaal welzijn en vrouwenzaken - mevr. Isatou Njie Saidy+; minister t.b.v. van de president - Edward Singateh+; binnenlandse zaken - Momdou Bojang*; buitenlandse zaken - Omar Njie*; handel, werkgelegenheid en industrie - Famara Jatta*; grondbeheer en plaatselijk bestuur - Yankuba Touray; justitie - Awa Ceesay-Sabally*; financiën en economische zaken - Dominque Mendy*; onderwijs - mevr. Satang Jow; toerisme en cultuur - mevr. Susan Waffa Ogoo+; landbouw - Musa Mbenga+; openbare werken, verbindingen en voorlichting - Ebrima Ceesay*.

+ Nieuwe benoeming
* Gewijzigde portefeuille

Vervanging laatste militaire gouverneurs

Op 17 april voltooide president Jammeh het proces van terugkeer naar een burgerregering door de laatste vier militaire gouverneurs te vervangen door burgers. De vier militairen waren benoemd na de militaire coup van Jammeh in juli 1994 (zie pag. 711/2-'94).

(Vor.ber.pag. 259/3 e.v.-1997)

KAMEROEN

VOORBEREIDING VERKIEZINGEN. KANDIDATEN

Op 20 april 1997 maakte minister van volksgezondheid Titus Edzoa bekend dat hij aftrad om zich kandidaat te kunnen stellen bij de in oktober 1997 te houden presidentsverkiezingen. Volgens waarnemers was dit besluit een klap voor president Paul Biya, omdat Edzoa was beschouwd als een loyaal kopstuk van de regerende Kameroense Democratische Volksbeweging (Rassemblement démocratique du peuple camérounais, RDPC).

De schrijver Ayeki Nvodo - eveneens een vooraanstaand lid van de RDPC, maar geen lid van de regering - had reeds eerder bekendgemaakt zich kandidaat te stellen voor het presidentschap.

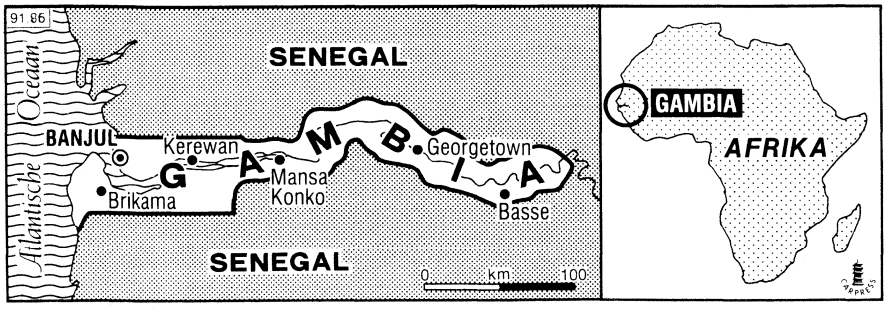

De Kameroense president Paul Biya (r.) tijdens de openingszitting van een speciale bijeenkomst van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid op 26 maart 1997 in Lomé, Togo. Links Kofi Annan, de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, en in het midden president Gnassingbe Eyadema van Togo. *Foto EPA*

Nieuwe datum parlementsverkiezingen

De nieuwe datum voor de parlementsverkiezingen werd vastgesteld op 17 mei. Ze hadden oorspronkelijk op 9 maart moeten plaatsvinden, maar waren op 2 april uitgesteld omdat de kieslijsten onvolledig waren (zie pag. 260/3-'97).

VERMEENDE POGING ENGELSTALIGE PROVINCIE TE DESTABILISEREN

Op 1 april citeerde de regeringsgezinde krant *Cameroon Tribune* de plaatselijke prefect die zou hebben beweerd dat ongeveer vijfhonderd jonge mensen, 'die waren getraind om de afscheiding van een deel van Kameroens grondgebied te bewerkstelligen', verantwoordelijk waren geweest voor aanslagen op politiebureaus en gendarmeriekazernes in Bamenda in de Engelstalige noordwestelijke provincie. Bij de eind maart gepleegde aanslagen, waren tien doden gevallen.

Volgens de prefect waren de aanvallers activisten van 'een bekende politieke partij'. Waarnemers geloofden dat hiermee het plaatselijk invloedrijke Sociaal-Democratische Front (SDF) werd bedoeld, waarvan de voorzitter, John Fru Ndi, in Bamenda woonde. In dezelfde krant werd minister van landbouw Augustin Frederick Kodock aangehaald, die de verantwoordelijkheid voor de aanvallen toeschreef aan zowel 'buitenlandse machten' als 'bepaalde politieke partijen'.

(Vor.ber.pag. 260/3-1997)

MALAWI

OUD-PRESIDENT BANDA BESCHULDIGD VAN VERDUISTERING

Op 27 januari 1997 deelde het hoofd van het openaar ministerie, Kamudoni Nyasulu, mee dat oud-president Hastings Kamazu Banda zou worden aangeklaagd wegens het verduisteren van £ 5,5 mln aan regeringsgeld. De vermeende fraude stond in verband met de oprichting van de Kamazu Academie, een school in de trant van Eton, de bekende elite-opleiding in Groot-Brittannië.

MINISTER OVERLEDEN

Op 4 maart stierf in een ziekenhuis in de Zuid-Afrikaanse stad Johannesburg minister van binnenlandse zaken Wenham Nakanga na een korte ziekte. Aan het eind van de maand was nog geen opvolger aangewezen.

EINDE PARLEMENTAIRE BOYCOT OPPOSITIE

De belangrijkste oppositiepartij, de Malawi Congress Party (MCP) die vroeger aan de macht was geweest, maakte op 3 april bekend dat zij haar tien maanden durende boycot van het parlement had beëindigd na een akkoord met president Bakili Muluzi, dat door bemiddeling van de rooms-katholieke kerk tot stand was gekomen.

De boycot was begonnen toen de Alliantie voor Democratie (AFORD) zich in juni 1996 uit de regeringscoalitie met het Verenigd Democratisch Front (UDF) had teruggetrokken (zie pag. 775/3-'96). Na het uiteenvallen van de coalitie kwam het UDF in het parlement vier stemmen te kort voor een absolute meerderheid. Vervolgens hadden de oppositiepartij MCP en de uitgetreden AFORD het regerende UDF beschuldigd van pogingen hun parlementsleden in het regeringskamp te krijgen teneinde weer een absolute meerderheid te verwerven. Een deel van de AFORD besloot weliswaar in juli weer toe te treden tot de regering, maar de MCP en andere AFORD-leden weigerden parlementszittingen bij te wonen, waardoor het wetgevingsproces werd verlamd. De MCP verklaarde op 3 april dat beide zijden het erover eens waren dat de situatie was veroorzaakt door 'gebreken in de grondwet' en dat Muluzi had beloofd een grondwetswijziging in te dienen 'om politiek gesjacher en bedrog te voorkomen'.

(Vor.ber.pag. 775/3 e.v.-1996)

MALI

TERUGGAVE GELD TRAORE

Een Zwitsers federale rechtbank bepaalde op 25 april 1997 dat Zwitserse banken Zfr 2,3 mln aan de Malinese regering moesten terugbetalen ($ 1 = Zfr 1,47 per 25 april). Het geld was gestort door de voormalige heerser Moussa Traore. De rechtbank oordeelde dat het geld was verkregen door onwettige verrijking, verduistering van overheidsgelden en corruptie.

Met deze uitspraak kwam een einde aan een proces dat na de omverwerping van Traore's bewind in 1991 was aangespannen (zie pag. 388/3 e.v.-'91). Destijds was men ervan uitgegaan dat meer dan Zfr 1 mrd op de Zwitserse rekeningen stond. Maar sindsdien was een deel van het geld van de rekeningen gehaald.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE VERKIEZINGEN

Op 25 april verklaarde het Constitutionele Hof tijdens een speciale zitting dat de uitslag van de op 13 april gehouden parlementsverkiezingen (een eerste ronde) ongeldig was. Onafhankelijke waarnemers zeiden dat het stemmen 'chaotisch' was verlopen wegens logistieke problemen, zoals een gebrek aan stembiljetten, waardoor vele kiezers hun stem niet hadden kunnen uitbrengen. Het hof besliste dat de tweede verkiezingsronde, die voor 27 april was gepland, diende te worden opgeschort. Aan het eind van de maand waren nog geen nieuwe data vastgesteld voor de verkiezingen van de Nationale Assemblee, waarvan het aantal leden was uitgebreid tot 147. (zie voor bijzonderheden van de verkiezingen van 1992 pag. 326/2 e.v.-'92).

De uitspraak van het Hof werd toegejuicht door de regerende Alliantie voor Democratie in Mali (ADEMA). ADEMA-secretaris-generaal Iba Ndiaye had op 22 april gezegd dat zijn partij een dergelijk vonnis zou aanvaarden omdat zij geen 'twijfelachtige overwinning' wenste. Oppositiepartijen hadden niet alleen de ongeldigverklaring van de eerste ronde geëist, maar ook de opschorting van het gehele verkiezingsproces, de ontbinding van de Onafhankelijke Nationale Kiescommissie (CENI) en het aftreden van de regering.

De ongeldigverklaring van de verkiezingsuitslag had ook gevolgen voor de presidentsverkiezingen. Op 28 april werd de eerste ronde uitgesteld van 4 tot 11 mei, terwijl een eventuele tweede ronde op 25 mei zou plaatsvinden. Op 29 april was de zittende president Alpha Oumar Konaré de enige die zich als kandidaat had geregistreerd. Die dag verklaarde Konaré bij het begin van zijn campagne, dat 'de Malinese politici de democratie in Mali een harde slag toebrengen', als hij de enige presidentskandidaat zou blijven.

Herverkiezing president Konaré

Op 11 mei 1997 werd president Konaré tijdens de eerste ronde van de presidentsverkiezingen met een overweldigende meerderheid herkozen. Hij behaalde zoveel stemmen dat de tweede verkiezingsronde, die voor 25 mei was gepland, overbodig was. De opkomst was 28,41 procent.

De presidentsverkiezingen werden geboycot door bijna alle partijen. Konaré's enige tegenstander was Mamadou Maribatrou Diaby van de Partij voor Eenheid, Vooruitgang en Democratie (PUDP), die op 2 mei zijn kandidatuur bekend had gemaakt. Hiermee kwam Diaby terug op een eerder standpunt, aangezien hij één van de negen oppositieleiders was geweest die hadden verklaard de presidentsverkiezingen te zullen boycotten uit protest tegen de ongeldigverklaring van de 'chaotische' parlementsverkiezingen van 13 april. Toen hij zijn kandidatuur bekendmaakte, deed hij tevergeefs een beroep op de andere oppositieleiders zijn voorbeeld te volgen.

Naarmate de verkiezingen naderden, nam de de spanning toe. Op 6 mei patrouilleerden militairen in de straten en gelastte de regering de sluiting van alle scholen en onderwijsinstellingen. Het besluit kwam na anti-Konaré-demonstraties door studenten die hadden geleid tot gewelddadige botsingen met de politie in Bamako.

Een verzoekschrift van 23 oppositiepartijen de verkiezingen uit te stellen werd op 8 mei afgewezen door het Constitutionele Hof. Daarna riepen de partijen onmiddellijk op tot een landelijke boycot van de verkiezingen. Op 10 mei hielden ongeveer 1.000 aanhangers van de oppositie een optocht in Bamako om blijk te geven van hun steun voor de boycot.

Uitslag

Volgens de definitieve uitslag, die op 24 mei werd gepubliceerd, behaalde Konaré meer dan 95 procent van de geldig uitgebrachte stemmen. De meeste oppositiepartijen weigerden echter de geldigheid van de verkiezingen te erkennen.

Kandidaat	*stemmenaantal*	*percentage geldige stemmen*
Alpha Oumar Konaré	1.056.619	95,9
Mamadou Maribatrou Diaby	45.160	4,1
Verkeerd ingevulde stembiljetten/ ongeldige stemmen	440.450	

Nieuwe datum voor parlementsverkiezingen

Op 22 mei maakte de regering bekend dat de ongeldig verklaarde parlementsverkiezingen op 6 juli zouden worden overgedaan en dat op 20 juli eventueel een beslissende ronde zou worden gehouden. Dezelfde dag deelde de oppositionele Partij van de Conventie van het Volk (CPP) mee dat zij de verkiezingen niet zou boycotten.

(Vor.ber.pag. 326/1 e.v.-1997)

OEGANDA

CRISIS IN BETREKKINGEN MET SOEDAN

Op 10 maart 1997 deelde Tayeb Ibrahim Mohammed Khair, een woordvoerder van de Soedanese regering, mee dat Oegandese troepen de dag ervoor met 'een groot aantal tanks en zware artillerie' een aanval hadden uitgevoerd op de Soedanese steden Kaya en Bazi ten zuidwesten van Juba, de hoofdstad van de regio Equatoria. Hoewel de Oegandese minister van buitenlandse zaken Eriya Kategaya ontkende dat Oegandese troepen bij de actie betrokken waren geweest, verklaarde Khair dat Soedan zich het recht voorbehield op deze daad van agressie te reageren.

Op 10 maart sloot Oeganda zijn noordelijke grens met Soedan hermetisch af, omdat de betrekkingen tussen beide landen verslechterden. Dezelfde dag zouden opstandige troepen van het Soedanese Volksbevrijdingsleger (Sudan People's Liberation Army, SPLA), vermoedelijk met steun van de Oegandese regering, een offensief hebben ingezet tegen Soedanese regeringstroepen in het grensgebied.

Op 14 maart werden in Oeganda bilaterale gesprekken geopend, die op touw gezet waren door de Iraanse minister van buitenlandse zaken, Akbar Ali Velayati. De volgende dag liepen ze echter vast doordat beide partijen elkaar ervan beschuldigden opstandige bewegingen van het andere land te steunen. De Oegandese regering, die ervan was beschuldigd de SPLA-rebellen te steunen, beweerde dat de Soedanese autoriteiten hulp boden aan het opstandige Verzetsleger van de Heer in het noorden van Oeganda. In dat gebied waren ten minste 400 mensen omgekomen en 200.000 ontheemd geraakt sinds het rebellenleger in januari 1997 opnieuw tot de aanval was overgegaan (zie voor de Iraanse bemiddeling die leidde tot het vredesverdrag van 1996 pag. 627/1-'95; 781/2/3-'96).

Op 2 maart waren geruchten over Oegandese steun aan de SPLA-rebellen versterkt doordat de in Johannesburg verschijnende krant *Sunday Independence* meldde dat wapens die door Zuid-Afrika aan Oeganda waren geleverd, in Soedan werden gebruikt door SPLA-troepen. De Oegandese staatsminister voor regionale samenwerking, Rebecca Kadaga, verklaarde dat het bericht de feiten niet juist weergaf. Ze ontkende eveneens beweringen van de Franse minister van buitenlandse zaken Hervé de Charette, die had gezegd dat Oegandese troepen verrassingsaanvallen hadden uitgevoerd in Zaïre. In een interview met de krant *Ouest-France* van 6 maart verklaarde Charette dat Oegandese activiteiten in dat land waren 'vastgesteld'.

SCHULDENVERLICHTINGSPAKKET

Op 23 april kon Oeganda als eerste profiteren van een initiatief van de Wereldbank om de schuldenlast van de armste landen ter wereld te verlichten. Dit werd bekendgemaakt tijdens de voorjaarsbijeenkomsten van het IMF en de Wereldbank in Washington DC.

Krachtens deze regeling zou Oeganda's buitenlandse schuld in termen van de huidige netto waarde met $ 388 mln worden verminderd, waarvan de Wereldbank zelf $ 160 mln voor haar rekening zou nemen. De bank zei in een verklaring dat het voordeel in nominale termen 'meer dan $ 700 mln zou kunnen bedragen'. De bank zei ook dat zij tevens een overbruggingskrediet van in totaal $ 75 mln zou verstrekken voor de periode van twaalf maanden tussen de bekendmaking van het schuldverlichtingspakket en de uitvoering daarvan in april 1998.

De schuldverlichtingscijfers werden later betwist door de ontwikkelingsorganisatie Oxfam International, die zei dat op jaarbasis de besparing slechts op ongeveer $ 20 mln per jaar zou neerkomen. Als gevolg hiervan zou Oeganda 'twee keer zoveel geld blijven uitgeven aan het aflossen van zijn schulden als aan zijn basisonderwijs'.

(Vor.ber.pag. 780/2 e.v.-1996)

SIERRA LEONE

JONGEREN BESTORMEN POSTKANTOOR

Op 12 februari 1997 kwam één persoon om het leven en raakten 20 mensen gewond toen de politie het vuur opende op een groep jongeren die het hoofdpostkantoor van de hoofdstad Freetown dreigden te bestormen. De jongeren beschuldigden functionarissen van het postkantoor van het vernietigen van Amerikaanse visumformulieren, die deel uitmaakten van een jaarlijkse loterij in de VS waarbij een beperkt aantal buitenlanders een werkvergunning kon winnen. Functionarissen van het postkantoor ontkenden de beschuldigingen.

BEDREIGING VREDESPROCES. RUF-LEIDER AFGEZET

Op 7 maart beschuldigde plaatsvervangend minister van defensie Hinga Norman het rebellerend Revolutionair Verenigd Front (RUF) van schending van het vredesakkoord van november 1996, dat een einde had moeten maken aan vijf jaar burgeroorlog (zie pag. 111/2-'97).

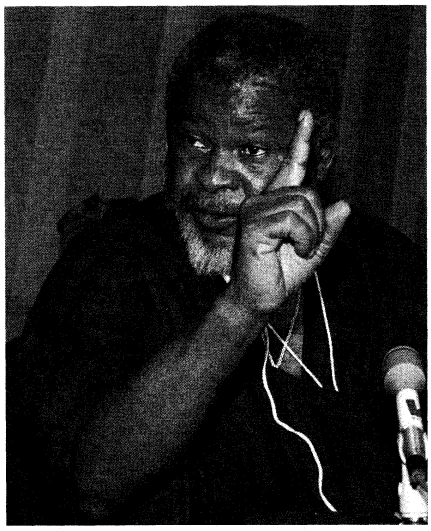

Een archieffoto van 23 maart 1996 van Fokay Sankoh. *Foto EPA*

Twee dagen daarvoor waren bij afzonderlijke aanvallen in het noorden veertien regeringssoldaten gedood. Dit gebeurde na een reeks van vergelijkbare incidenten in verschillende delen van het land. Minister van nationaal herstel, hervestiging en wederopbouw Momodou Yillah had op 6 maart gezegd dat de opleving van het geweld duizenden ontheemden, die nog steeds in kampen zaten, ervan weerhield naar huis terug te keren.

Op 12 maart werd bericht dat RUF-leider Foday Sankoh bij een privé-bezoek aan de Nigeriaanse hoofdstad Lagos was gearresteerd toen hij bij aankomst een pistool en munitie in zijn bezit bleek te hebben. Volgens een later bericht zou hij onder bewaking staan in een hotel van de Nigeriaanse regering.

Philip Sylvester Palmer, een hoge RUF-functionaris, maakte op 15 maart in de Ivoriaanse hoofdstad Abidjan bekend dat zijn organisatie Sankoh had afgezet wegens 'het tegenwerken van het vredesproces' en van plan was 'de geest van genezing en verzoening en een snelle terugkeer naar een normale situatie' te bevorderen. President Ahmad Tejan Kabbah zei de volgende dag dat hij Sankohs afzetting toejuichte en bereid was samen te werken met een nieuwe RUF-leider.

Rebellen verdeeld over leiderschap RUF

Leden van het RUF die trouw waren aan Foday Sankoh namen op 29-30 maart een aantal mensen in gijzeling om Sankohs vrijlating in Nigeria en zijn herstel als RUF-leider af te dwingen. Onder de gijzelaars, vermoedelijk zeven in getal, bevonden zich een diplomaat en RUF-leden die anti-Sankoh waren. Twee van hen zouden lid zijn van de Commissie voor de Versterking van Vrede, die was ingesteld krachtens het akkoord van Abidjan van november 1996, dat een einde had proberen te maken aan de vijf jaar durende opstand in het land. Volgens een verklaring die door RUF-commandant Morris Kallon op 3 april naar *Agence France-Presse* werd gefaxt, had een 'volksgericht' de twee commissieleden veroordeeld wegens een poging tot omverwerping van Sankohs 'wettige gezag'.

MILITAIRE COUP

Op 25 mei pleegden lagere officieren en onderofficieren een staatsgreep, waardoor president Ahmad Tejan Kabbah moest vluchten naar buurland Guinee en in Freetown chaos uitbrak. Kabbah was in februari-maart 1996 gekozen na een periode van negentien jaar waarin één partij of het leger aan de macht was geweest (zie pag. 280/3 e.v.-1996).

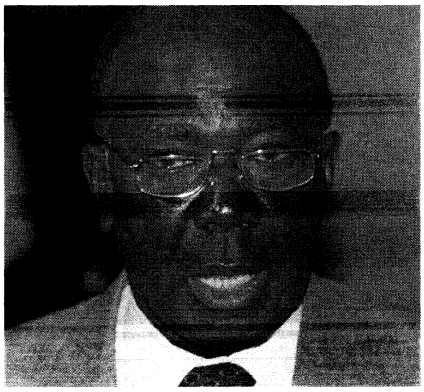

De op 25 mei 1997 afgezette president van Sierra Leone, Ahmad Tejan Kabbah. De foto is op 27 maart 1997 in Ivoorkust gemaakt. *Foto EPA*

De coup begon 's ochtends vroeg toen ca twintig zwaar bewapende mannen de maximaal beveiligde gevangenis in de hoofdstad bestormden. Zij bevrijdden ongeveer zeshonderd gevangenen, onder wie veel militairen die vastzaten wegens een samenzwering tegen Kabbah. Een woordvoerder van de leiders van de staatsgreep verklaarde in een radio-uitzending dat de opstandelingen 'de macht over het land in handen hadden'. Hij waarschuwde de Nigeriaanse soldaten die de presidentiële ambtswoning, het vliegveld en andere objecten bewaakten (krachtens een bilateraal akkoord met de regering-Kabbah), niet tussenbeide te komen. Desondanks werd later melding gemaakt van vuurgevechten tussen de Nigerianen en soldaten die de coup steunden.

Maj. Koroma roept zichzelf uit tot staatshoofd

Later die dag riep coupleider majoor Johnny Paul Koroma zichzelf uit tot staatshoofd. Hij nodigde RUF-leider Sankoh uit een post in zijn regering te aanvaarden. Deze liet vanuit Nigeria weten dat God hem de staatsgreep al had voorspeld.

Er werd een nachtelijk uitgaansverbod ingesteld en een woordvoerder waarschuwde dat plunderaars zonder waarschuwing zouden worden neergeschoten. Desalniettemin waren er talrijke berichten over soldaten die huizen plunderden in de rijkere wijken van Freetown.

Ook op 26 mei werd in Freetown sporadisch geschoten en werden huizen geplunderd door soldaten die op zoek waren naar ministers van de afgezette regering. Vijf van hen zouden gevangen zijn genomen. Ook werd bericht dat on-

gedisciplineerde en soms dronken soldaten burgers intimideerden en huizen leeghaalden.

Op 27 mei schortte Koroma de grondwet van 1991 'tot nader orde' op en verbood politieke partijen. Hij beloofde weer een 'echte democratie' in te voeren in Sierra Leone, maar noemde geen termijn waarbinnen dat zou gebeuren. Een dag later riep Sankoh via de radio zijn commandanten op zich bij Koroma aan te sluiten.

Internationale reacties op coup

De coup leidde tot aanzienlijke internationale kritiek. Topfunctionarissen van de Verenigde Naties (VN) en het Gemenebest en verscheidene regeringen veroordeelden onmiddellijk Koroma's actie. De Veiligheidsraad van de VN riep op 27 mei op tot 'onmiddellijk herstel van de grondwettige regering' in Sierra Leone. De Sierraleoonse ambassadeur bij de VN, James Jonah, zei dat president Kabbah een verzoek had gedaan aan de Economische Organisatie van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS) - waaronder de vredesmacht ECOMOG valt - om de democratie in Sierra Leone te herstellen. Nigeria liet weten bereid te zijn een regionale interventiemacht te leiden om de regering-Kabbah weer in het zadel te helpen.

Op 26 mei arriveerden in totaal zevenhonderd Nigeriaanse soldaten op het vliegveld en in de haven van Freetown. Hun komst bracht de sterkte van de Nigeriaanse troepenmacht in Sierra Leone op 1.600 man. Ook werden twee Nigeriaanse marinevaartuigen voor de kust gesignaleerd. Op 28 mei werd bericht dat Nigeriaanse soldaten de internationale vlieghaven van Freetown in handen hadden.

Op 28 mei adviseerde de Franse regering haar onderdanen Sierra Leone te verlaten. Dezelfde dag vertrokken 178 Libanezen uit het land. In een gecharterd vliegtuig namen zij de lichamen van twee landgenoten mee die bij de plunderingen om het leven waren gekomen. Op 29 mei verlieten tweehonderd Britten en tweehonderd andere buitenlanders het land per vliegtuig. De volgende dag landden Amerikaanse mariniers in Sierra Leone en evacueerden meer dan achthonderd Amerikanen en andere buitenlanders per helikopter.

Op 31 mei werd bericht dat Guinee meer dan 1.500 soldaten had gestuurd om de Nigeriaanse troepenmacht te versterken.

(Vor.ber.pag. 111/1 e.v.-1997)

EGYPTE

AANSLAG OP PREMIER GANZOURI

Op 8 februari 1997 werd bericht dat onbekenden die dag vanuit een passerende auto het vuur hadden geopend op de autocolonne van premier Kamal Ahmed Ganzouri in de buurt van zijn woning in Heliopolis. Het ministerie van binnenlandse zaken ontkende het incident.

Het Saoedische *Middle East Broadcasting Centre* (MBC) in Londen berichtte dat Ganzouri's lijfwachten het vuur hadden beantwoord en dat Ganzouri ongedeerd was. Een woordvoerder van het ministerie van binnenlandse zaken zei later dat het verhaal berustte op een incident waarbij 'twee inbrekers' in de buurt waren aangehouden.

NOODTOESTAND MET DRIE JAAR VERLENGD

De Volksassemblee (het parlement) gaf op 23 februari haar goedkeuring aan een presidentieel decreet waarmee de noodtoestand die na de moord op president Anwar Sadat in 1981 was afgekondigd, tot mei 2000 werd verlengd. Premier Ganzouri voerde aan dat de verlenging nodig was om de regering in staat te stellen buitenlandse investeringen aan te trekken en haar privatiseringsbeleid voort te zetten.

De noodtoestand voorzag onder meer in de mogelijkheid van langdurige detentie zonder proces, perscensuur en de berechting van burgers door een militaire rechtbank. Deze maatregelen waren bedoeld ter bestrijding van moslim-fundamentalistische groepen die hun aanvallen op economische doelen hadden gericht, vooral in de vorm van aanslagen op buitenlandse toeristen, hoewel deze aanslagen in 1996 leken te zijn afgenomen.

Het parlement keurde de verlenging van de noodtoestand goed met 432 tegen 12 stemmen. Tijdens het debat zei premier Ganzouri dat de regering stappen zou ondernemen om 'fouten die voortvloeiden uit de toepassing van de wet' te herstellen.

AANSLAG OP CHRISTELIJK DORP IN HET ZUIDEN

Op 13 maart kwamen dertien mensen, onder wie acht koptische christenen, om het leven toen drie mannen een bloedbad aanrichtten in het overwegend christelijke dorp Ezbet Dawoud in de provincie Qina, 640 km ten zuiden van Cairo. Volgens berichten ging het om het ernstigste incident van deze aard sinds meer dan twee jaar. Bij een gelijktijdige aanval op een trein die de naburige industriestad Nag Nawabi passeerde, werd een passagier gedood. Volgens de politie die naar het gebied werd gestuurd om een zoekactie op touw te zetten, waren de daders leden van de radicale fundamentalistische Gamaat-i-Islamiya (Islamitische Groep).

Sinds begin 1992 toen moslim-extremistische groepen de aanval openden op het regime in Cairo (zie pag. 636/3 e.v. -'92), kwamen naar schatting 110 koptische christenen om bij aan radicale islamieten toegeschreven aanslagen. Op 12 februari stierven bij een aanval op een koptische kerk in de provincie Minya tien kopten, waarna woedende geestelijken en mensenrechtenactivisten van de overheid een betere bescherming eisten voor koptische instellingen.

Op 9 maart vond een politieagent de dood toen vermoedelijk moslim-extremisten met automatische geweren het vuur openden op drie politieauto's die patrouilleerden in de stad Asyut, 330 km ten zuiden van Cairo.

GRATIE VOOR VAN SATANISME VERDACHTE STUDENTEN

De openbare aanklager van Egypte, Hisham Saraya, maakte op 8 maart bekend dat de jonge mensen die in januari met name in Cairo waren aangehouden op verdenking van godsdienstverachting, gratie hadden gekregen.

Saraya zei dat 'er geen misdaad was begaan'. Hij beschuldigde de lokale pers ervan de zaak te hebben 'opgeblazen' met artikelen waarin uitvoerig verslag werd gedaan van duivelsrituelen op een begraafplaats in Cairo (zie pag. 199/1 e.v.-'97).

REGERING STELT ISLAMITISCHE BANKEN GERUST

De minister van economische zaken Nawal al-Tatawi verzekerde op 7 maart dat de regering niet van plan was om islamitische banken beperkingen op te leggen. Nadat islamitische banken tijdens de ramadan hun reclame-uitzendingen op de televisie hadden gestaakt, wat werd uitgelegd als een minachtend gebaar jegens niet-islamitische banken, had de regeringskrant *Akhbar al-Yawm* een serie kritische artikelen over islamitische banken in Egypte gepubliceerd.

LEDEN MOSLIM BROEDERSCHAP GEARRESTEERD

Op 11 april beschuldigde de fundamentalistische Moslim Broederschap de Egyptische autoriteiten ervan in de

aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen op 7 april door het gehele land 'honderden' van haar leden te arresteren en tientallen van de arrestanten voor het gerecht te dagen.

Het nieuwsblad *Al-Shab* berichtte op 4 april dat twee van zijn journalisten waren gearresteerd, evenals een advocaat en drie journalisten van andere nieuwsbladen. De mannen verbleven met 25 anderen in voorarrest op beschuldiging van lidmaatschap van de Moslim Broederschap. De twee journalisten van *Al-Shab* ontkenden de aanklacht.

(Vor.ber.pag. 198/3 e.v.-1997)

Vier van de vijf leden van het Japanse Rode Leger op 9 juni 1997 met gebalde vuist in de rechtszaal in Beiroet voor de aanvang van hun proces, v.l.n.r.: Masao Adachi, Huruo Wako, Kozo Okamoto en Kazuo Tohira. *Foto EPA*

LIBANON

AANHOUDING LEDEN JAPANSE RODE LEGER

De Libanese radio berichtte op 18 februari 1997 dat minister van buitenlandse zaken Faris Buwayz had bevestigd dat enkele Japanners waren aangehouden op verdenking van betrokkenheid bij 'veiligheidszaken' en lidmaatschap van 'extremistische terreurorganisaties'.

Zes van de acht arrestanten hadden naar verluidt de Japanse en twee de Libanese nationaliteit. Volgens een bericht van het persbureau *Agence France-Presse*, eveneens van 18 februari, was één van de gearresteerde Japanners Kozo Okamoto, een vooraanstaand lid van het Japanse Rode Leger. Okamoto was lid geweest van de Rode Legergroep die in 1972 een bloedbad had aangericht op het Israëlische vliegveld Lod (zie pag. 549/2 e.v.-'72; pag. 552/1 e.v.-'72). De Israëliërs hadden hem gevangen genomen, maar in mei 1985 weer vrijgelaten als onderdeel van een Israëlisch-Palestijnse gevangenenruil (zie pag. 207/1 e.v.-'86).

The Times van 19 februari berichtte dat de leden van het Rode Leger gevangen waren genomen bij razzia's op schuilplaatsen in de Bekaa-vallei. Naar verluidt bevond zich ook Kazuo Tohira, die de 'meester-paspoortvervalser' van de groep werd genoemd, in hechtenis. Hij was begin 1975 in Zweden aangehouden en aan Japan uitgeleverd, maar later in ruil voor gijzelaars vrijgelaten.

Leden Japanse Rode Leger aangeklaagd

De openbaar aanklager van Libanon, Adnan Adoum, maakte op 6 maart bekend dat vijf Japanse burgers waren aangeklaagd wegens het vervalsen van paspoorten en het illegaal binnenkomen van en verblijven in Libanon. De vijf zouden allen lid van het Japanse Rode Leger zijn. Adoum zei echter dat de aanklachten tegen de vijf 'niets te maken hebben met hun politieke achtergrond of met of hun eventuele lidmaatschap van het Japanse Rode leger'. Japan, dat hun uitlevering had geëist en eigen veiligheidsfunctionarissen naar Libanon had gestuurd om de identificatie van de verdachten te bespoedigen, reageerde teleurgesteld op het bericht dat de wereldwijd gezochte terroristen in Libanon zelf zouden worden berecht voor relatief lichte vergrijpen.

De vijf waren: Kozo Okamoto, Kazuo Tohira, Huruo Wako, Mariko Yamamoto en Masao Adachi. Drie andere Japanse burgers die in februari waren aangehouden, werden zonder aanklacht vrijgelaten. Volgens de *Independent* van 7 maart zou één van de vrijgelatenen naar verluidt een Japanse geheim agent zijn die in de groep was geïnfiltreerd. Op 14 maart werden de drie mannen Libanon uitgezet.

De Japanse regeringsafgezant en belangrijk adviseur van premier Hashimoto, Hiroshi Hirabayashi, bracht begin maart een bezoek aan Libanon en Syrië in een poging om de uitlevering van de vijf vermoedelijke guerrillastrijders te versnellen. Japan en Libanon hadden geen uitleveringsverdrag. Na een ontmoeting met de Libanese premier Rafiq al-Hariri op 3 maart zei Hirabayashi tegen het officiële Japanse persbureau *Kyodo* dat de besprekingen vruchtbaar waren geweest en hem ervan hadden overtuigd dat er een 'bevredigende afloop' zou zijn. Op 5 maart bevestigden bronnen binnen de Libanese justitie echter dat de vijf verdachten niet aan Japan zouden worden uitgeleverd.

Het proces tegen de vijf Japanners begon op 9 juni in Beiroet.

BEGROTING 1997 GOEDGEKEURD

Op 3 februari gaf de Nationale Assemblee (het parlement) haar goedkeuring aan de begroting voor 1997 (voor de begroting voor 1996, zie pag. 68/1 e.v. - '96).

De inkomsten voor 1997 werden op L£ 4.100 mrd geraamd ($ 1 = L£ 1.549, 25 op 7 februari 1997), tegenover L£ 3.533 mrd aan werkelijke inkomsten in 1996 (die toen op L£ 4.022 mrd waren geraamd). De uitgaven werden geraamd op L£ 6.433 mrd, iets minder dan de L£ 6.450 mrd van de begroting voor 1996.

Het begrotingstekort (L£ 2.333 mrd) vormde 36,5 procent van de totale uitgaven, tegenover 51 procent in 1996. Het tekort was constant hoger geweest dan de streefcijfers - het tekort voor 1996 was op minder dan 38 percent van de uitgaven geraamd -, en leden van de Nationale Assemblee grepen het begrotingsdebat aan om hun twijfels uit te spreken over het vermogen van de regering om de gestelde inkomsten- en uitgavendoelen te halen.

GEVECHTEN IN HET ZUIDEN

Op 11 februari voerden Israëlische gevechtsvliegtuigen een reeks aanvallen uit op guerrilladoelwitten in Libanon, waaronder de antenne van een radiozender van Hezbollah in de Bekaa-vallei.

Op 18 februari voerden Israël en het aan Israël gelieerde Zuid-Libanese leger (SLA) een beschieting uit op drie dorpen in Zuid-Libanon, waarbij één burger werd gedood en twee werden gewond. SLA-bronnen zeiden dat het een vergeldingsactie was voor een beschieting van Hezbollah op SLA-posten in de door Israël eenzijdig ingestelde 'veiligheidszone'.

Israëlische wapens voor SLA

Het SLA-radiostation *Radio Voice of the South* berichtte op 30 april dat Israël het wapenarsenaal van het SLA zou uitbreiden.

Volgens het bericht zou Israël de militie die uit drieduizend manschappen bestond van nachtapparatuur en draadgeleide raketten gaan voorzien. De *Middle East Economic Digest* van 9 mei berichtte dat Hezbollah-strijders onlangs voor het eerst draadgeleide raketten in Zuid-Libanon hadden gebruikt.

Aanhoudende strijd in Zuid-Libanon

Op 6 mei kwamen in de zuidelijke stad Nabatiyah twee bouwvakkers om het leven toen een boobytrap ontplofte. Volgens Libanese functionarissen hadden Israëliers de van glasdraad vervaardigde bom, die was gecamoufleerd als een steen in een muur, geplaatst. Libanese soldaten wisten een tweede bom in Nabatiyah onschadelijk te maken, die zou zijn vervaardigd van onderdelen waarop Hebreeuwse lettertekens stonden.

De dag daarop kwam de Toezichthoudende Groep (Israël-Lebanon Monitoring Group, ILMG), die in april 1996 was opgericht om toezicht te houden op de naleving van de 'bestandsafspraak' tussen Israël en Hezbollah (zie pag. 579/3-'96), in spoedzitting bijeen in het VN-hoofdkwartier in Naqurah om overleg te voeren over de bomaanslag. De ILMG was maar één keer eerder bijeengekomen, voor een vergadering van twee minuten, nadat de Arabische Liga eind maart had besloten de onderhandelingen met Israël af te breken uit protest tegen de Israëlische nederzettingenpolitiek (zie pag. 335/3 e.v.-'97).

Op 8 mei berichtte de radiozender *de Stem van Israël* dat de ILMG had 'vastgesteld dat Israël of krachten die opereerden in opdracht van Israël' de bommen hadden geplaatst in Nabatiyah. In het bericht werd ook gezegd dat volgens de ILMG Hezbollah-strijders in de door Israël eenzijdig uitgeroepen 'veiligheidszone' een bom hadden gelegd die op 5 mei was ontploft. Bij deze aanslag waren vier burgers en twee SLA-leden gewond.

Op 15 mei liep een Israëlische verkenningspatrouille in de 'veiligheidszone' in een hinderlaag van Hezbollah-strijders, waarbij drie Israëlische soldaten sneuvelden en zeven anderen gewond raakten. Het incident vond plaats bij het dorp Kiliyah, ongeveer 4 km van het Israëlische hoofdkwartier in Marjayoun. Als vergelding voerde Israël op 16 mei luchtaanvallen en artilleriebeschietingen uit op Hezbollah-posities in Zuid-Libanon.

Op 30 mei vond een Israëlische soldaat de dood, toen Hezbollah de centrale sector van de 'veiligheidszone' met mortiergranaten bestookte.

NIEUWE VEROORDELING VAN GEAGEA

Samir Geagea, de voormalige leider van de maronitische militie Libanese Strijdkrachten (Forces Libanaises, FL), werd op 9 mei ter dood veroordeeld, nadat de rechtbank hem schuldig had geacht aan poging tot moord op Michel Murr in 1991. Murr, die destijds minister van defensie was, werd later vicepremier en minister van binnenlandse zaken, een functie die hij nog steeds bekleedde.

Het doodvonnis werd onmiddellijk omgezet in levenslange gevangenisstraf, omdat de moordpoging had plaatsgevonden voor de inwerkingtreding van een amnestiewet voor misdaden die waren gepleegd tijdens de burgeroorlog van 1975-'90. Geagea, die als enige Libanese militieleider voor de rechter was gebracht, zat reeds twee levenslange gevangenisstraffen uit voor de moord op twee rivalen in de maronitische militie. In september 1996 was hij ook aangeklaagd wegens de moord op premier Rachid Karame in 1987 (zie pag. 861 e.v.-'96).

VAKBONDSFEDERATIE UITEENGEVALLEN

De *Middel East Economic Digest* van 9 mei berichtte dat het machtige Algemeen Libanees Vakverbond (Confédération général du travail libanais, CGTL) op 24 april na langdurige spanningen tussen de regering en CGTL-voorzitter Elias Abou Rizk in twee concurrerende facties uiteen was gevallen. De ene factie werd geleid door Rizk, en de andere, die de steun van de regering had, door Ghneim al-Zoghbi, die zich

Paus Johannes Paulus II (l.), met naast zich zijn gastheer, de maronitische patriarch kardinaal Nasrallah Sfeir (r.), begeeft zich op 11 mei 1997 in zijn pausmobiel op weg voor het opdragen van de openluchtmis in het centrum van Beiroet. *Foto EPA*

eerder bereid had verklaard om over belangrijke kwesties als ambtenarensalarissen te onderhandelen.

Arrestatie Rizk

Op 30 mei werd Elias Abou Rizk gearresteerd. Hij werd ervan beschuldigd op onrechtmatige wijze een functie naar zich toe te hebben getrokken en zich een overheidsambt te hebben toegeëigend.

PAUS JOHANNES PAULUS II BEZOEKT BEIROET

Op 10-11 mei bracht paus Johannes Paulus II een bezoek aan Beiroet. Het was het eerste bezoek van de paus aan het Midden-Oosten. Het bezoek stond gepland voor 1994, maar was uitgesteld na een bomaanslag op een maronitische kerk ter noorden van Beiroet in februari van dat jaar (zie pag. 284/3-'94).

Ongeveer 300.000 mensen - ongeveer 10 procent van de Libanese bevolking - woonden de mis bij die de paus op 11 mei opdroeg in het centrum van Beiroet. Onder hen bevonden zich ook enkele hoge moslim-vertegenwoordigers. De openluchtmis vond plaats vlakbij de groene lijn, die tijdens de burgeroorlog West- en Oost-Beiroet scheidde. De eucharistieviering moest een half uur later dan gepland beginnen aangezien de zwaarbewaakte pausmobiel zich met moeite een weg kon banen door de enthousiaste menigte.

De pausmobiel werd bedolven onder bloemen en rijst, de traditionele manier in Libanon om een vriend te verwelkomen. Overal hingen de Libanese vlaggen met de ceder erop en de witgele vaandels van het Vaticaan naast elkaar. De talloze gelovigen langs de route zwaaiden met geelwitte vlaggetjes. In de sjiïtische wijken vlakbij het vliegveld hingen levensgrote portretten van de paus broederlijk naast die van ayatollah Khomeiny en andere islamitische religieuze leiders.

Het tweedaagse bezoek van de paus stond in het teken van de saamhorigheid van christenen en moslims in Libanon. Het land had, aldus de kerkvorst, een 'historische missie', namelijk coëxistentie tussen christenen en moslims, maar ook tussen de vele christelijke richtingen onderling. Tegelijkertijd pleitte hij voor herstel van de rechtsstaat, eerbiediging van de mensenrechten en voor een democratie waarop alle burgers konden vertrouwen. Tijdens zijn hele bezoek repte de paus met geen enkel woord over de aanwezigheid van Israëlische en Syrische troepen in het land. Maar aan het einde van zijn bezoek publiceerde hij een tweehonderd pagina's tellende 'apostolische aansporing' waarin hij aandrong op de 'volledige onafhankelijkheid' van Libanon en sprak over de 'gevaarlijke bezetting van Zuid-Libanon' en de 'aanwezigheid van buitenlandse troepen' in Libanon.

Volgens een bericht op 13 mei van *Volkskrant*-correspondent Jan Keulen behoorde het korte Libanon-bezoek van de paus tot 'zijn meest indrukwekkende' van de tientallen reizen die hij maakte, en had zijn boodschap iets in zich dat 'in potentie de bestaande situatie kan veranderen'.

De paus raadde de jonge generatie christenen aan het lot in eigen hand te nemen, de blik te richten op de toekomst en elke vorm van fatalisme af te wijzen, ondanks de moeilijke situatie waarin vele Libanese christenen zich sedert de burgeroorlog bevonden. Tijdens zijn toespraak op 10 mei tot duizenden christelijke jongeren, vlakbij de basiliek van Harissa ten noordoosten van Beiroet, toonde de paus begrip voor hun frustraties omtrent 'een toestand die maar niet lijkt te kunnen veranderen'; daarmee doelde hij op de aanwezigheid van 40.000 man Syrische troepen in Libanon. Ook met de uitspraak: 'Er bestaat geen zondaar, die niet in aanmerking kan komen voor vergiffenis' speelde de paus in op de onvrede die er onder vele christenen bestond over de gevangenisstraf voor Samir Geagea (zie boven), die als enige van de voormalige krijgsheren uit de Libanese burgeroorlog niet in aanmerking kwam voor amnestie. De paus hield het gehoor echter voor dat de toekomst van de christenen in Libanon niet was gelegen in het gewapenderhand scheppen van een christelijk vaderland in de regio, maar in het aangaan van de christelijk-islamitische dialoog en het verdiepen van hun Arabische identiteit.

De militante rechtervleugel van de christelijke gemeenschap, geleid door de in ballingschap levende generaal Aoun (zie pag. 765/3-'91) en aanhangers van de tot levenslang veroordeelde Geagea, zagen in het pausbezoek een sanctionering van de Syrische invloed in Libanon. Dory Chamoun, de zoon van de in 1990 vermoorde leider van de radicale Nationale Liberale Partij, Dany Chamoun (zie pag. 55/2-'91), verwoordde het in *NRC/H'blad* van 12 mei als volgt: 'Wij hadden liever dat de paus had geweigerd naar Libanon te komen zolang ons land door twee legers wordt bezet.....Nu zeggen de Syriërs tegen ons: Wat klagen jullie toch? We hebben voor jullie zelfs de paus naar hier gehaald!'

Op 13 mei bevestigde de Libanese regering dat zij gewaarschuwd was voor een plan om de paus tijdens zijn bezoek te vermoorden met een raket. In de regeringsverklaring stond dat de veiligheidsdienst en het leger 'de noodzakelijke maatregelen' hadden genomen om de aanslag te voorkomen. De Libanese krant *Al-Nahar* berichtte dezelfde dag dat de aanslag was beraamd door een groep die zichzelf Jaysh Allah (Leger van God) noemde.

(Vor.ber.pag. 200/3 e.v.-1997)

QATAR

VERZOENING TUSSEN EMIR EN SJEIK KHALIFA

Op 3 januari 1997 bereikte emir sjeik Hamad Bin Khalifa al-Thani een overeenkomst met zijn vader, sjeik Khalifa Bin Hamad al-Thani, die hij in juni 1995 had afgezet (zie pag. 584/1 e.v.-'95). Krachtens de overeenkomst, die in Parijs tot stand kwam na besprekingen tussen de twee mannen, zou sjeik Hamad zijn vader naar verwachting naar Qatar laten terugkeren.

De overeenkomst volgde op de bekendmaking in oktober 1996 van het ministerie van justitie dat de staat Qatar met sjeik Khalifa tot een overeenkomst zonder tussenkomst van het gerecht was gekomen over de miljarden dollars aan overheidsgelden die Khalifa volgens de regering naar een privé-rekening had overgemaakt (zie pag. 52/1-'97).

VERBETERDE BETREKKINGEN MET BAHREIN

De Qatarese minister van buitenlandse zaken sjeik Hamad Bin Jassem Bin Jabr al-Thani en zijn Bahreinse collega sjeik Mohammed Bin Mubarak al-Khalifa hielden op 2 maart besprekingen in de Bahreinse hoofdstad Manama. De twee ministers besloten ambassades in elkaars landen te openen.

Dit besluit betekende een verbetering in de betrekkingen tussen de beide landen. Deze betrekkingen waren eind 1996 ernstig verslechterd toen Bahrein de jaarlijkse top van de Samenwerkingsraad voor de Golf (Gulf Co-operation Council, GCC), waarvan zowel Qatar als Bahrein lidstaten waren, had geboycot uit protest tegen het Qatarese standpunt inzake het territoriale geschil tussen de beide landen (zie pag. 268/2 e.v. - '97).

In een verklaring die op 3 maart werd uitgegeven, sprak de secretaris-generaal van de GCC, Jamil al-Hujaylan, zijn tevredenheid uit over het besluit.

(Vor.ber.pag. 51/3 e.v.-1997)

VERENIGDE ARABISCHE EMIRATEN

REGERINGSWIJZIGING

Sjeik Maktoum bin Rashid al-Maktoum, heerser van Dubai en vice-president en premier van de Verenigde Arabische Emiraten (VAE), bood sjeik Zaid bin Sultan al-Nahyan, president van de VAE en heerser van Aboc Dhabi, op 16 maart 1997 het ontslag van zijn regering aan. Sjeik Zaid vroeg sjeik Maktoum een nieuwe regering samen te stellen.

De nieuwe regering werd op 25 maart bekendgemaakt. De portefeuilles waren als volgt verdeeld:

Vice-president, premier - sjeik Maktoum bin Rashid al-Maktoum; vice-premier - sjeik Sultan bin Zayed al-Nahyan; financiën en industrie - sjeik Hamdan bin Rashid al-Maktoum (vice-heerser van Dubai); defensie - generaal sjeik Mohammed bin Rashid al-Maktoum (kroonprins van Dubai); staatsminister van buitenlandse zaken - sjeik Hamdan bin Zayed al-Nahyan; voorlichting en cultuur - sjeik Abdullah bin Zayed al-Nahyan*; planning - sjeik Humaid bin Ahmed al-Mualla; hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek - sjeik Nahyan bin Mubarak al-Nahyan; economische zaken en handel - sjeik Fahim bin Sultan al-Qasimi*; staatsminister voor zaken van de Opperste Raad - sjeik Majed bin Saeed al-Nuaimi*; buitenlandse zaken - Rashid Abdullah al-Nuaimi; binnenlandse zaken - luitenant-generaal Mohammed Saeed al-Badi; volksgezondheid - Hamad Abdul Rahman al-Madfa; elektriciteit en watervoorziening - Humaid Bin Nasir al-Owais; staatsminister van kabinetszaken - Saeed Khalfan al-Ghaith; landbouw en visserij - Saeed Mohammed al-Raqabani; communicatie - Ahmed Humaid al-Tayer+; openbare werken en volkshuisvesting - Rakad bin Salem al-Rakad+; olie en delfstoffen - Obeid bin Saif al-Nasiri*; onderwijs en jeugd - Ali Abdul Aziz al-Sharhan*; justitie, islamitische aangelegenheden en awqaf (religieuze giften) - Mohammed Nakhira al-Dhaheri*; arbeid en sociale zaken - Matar Humaid al-Tayer*; staatsminister van financiële en industriële zaken - Mohammed Khalfan bin Kharbash*.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

De laatste grote kabinetswijziging vond plaats in november 1990 na de dood van premier sjeik Rashid bin Said al-Maktoum (zie pag. 118/1-'91).

(Vor.ber.pag. 275/1-1997)

De sultan van Broenei, Hassanal Bolkia (l.), samen met zijn vrouw, koningin Hajah Mariam (r.) (archieffoto van 15 juli 1996). *Foto AFP*

BHOETAN

DEMONSTRATIE TEGEN ARRESTATIE VLUCHTELINGENLEIDER

Tijdens een massademonstratie in Damak in het oosten van Nepal op 20 april 1997 protesteerden zo'n tienduizend Bhoetaanse vluchtelingen tegen de 'illegale' arrestatie van de Bhoetaanse vluchtelingenleider Rongthong Kuenley Dorji. Dorji was op 18 april in New Delhi door de Indiase autoriteiten gearresteerd, klaarblijkelijk omdat hij niet conform de bepalingen van de Foreigners' Registration Act had gehandeld. Het Verenigd Front voor Democratie in Bhoetan (United Front for Democracy in Bhutan, UFDB) verklaarde dat Dorji als Bhoetaans staatsburger niet verplicht was zijn aanwezigheid bij de Indiase politie te melden.

(Vor.ber.pag. 511/2 - 1996)

BROENEI

REGERINGSWIJZIGING

Op 2 april 1997 maakte sultan Hassanal Bolkiah de benoeming bekend van Dato Selamat Haji Munap tot tweede onderminister van financiën. Munap was sinds 1986 onderminister van cultuur en jeugd- en sportzaken geweest. Waarnemers noemden Munap progressief en competent en waren van mening dat hij met nieuwe ideeën zou komen. Zijn benoeming volgde op het onverwachte aftreden van de jongste broer van de sultan, prins Jefri Bolkiah, op 23 februari als minister van financiën. De sultan had daarna de verantwoordelijkheid voor diens portefeuille op zich genomen, daarbij gesteund door de eerste onderminister van financiën Dato Haji Ahmad Wally Skinner. Volgens waarnemers was het besluit om een tweede onderminister te benoemen ingegeven door de wens het ministerie van financiën efficiënter te laten werken op het moment dat de Broeneise economie zich in een proces van herstructurering bevond.

(Vor.ber.pag. 286/1 e.v.-1994)

CAMBODJA

GEVECHTEN TUSSEN CPP EN FUNCINPEC IN PROVINCIE BATTAMBANG. RELATIE TUSSEN CO-PREMIERS OP DIEPTEPUNT. POLITIEKE CRISIS. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 10 februari 1997 braken in de noordwestelijke provincie Battambang gevechten uit tussen troepen die trouw waren aan de Cambodjaanse Volkspartij (Cambodian People's Party, CPP) van

tweede premier Hun Sen en die van haar coalitiepartner, de royalistische Funcinpec (Verenigd Nationaal Front voor een Onafhankelijk, Neutraal, Vreedzaam en Samenwerkend Cambodja), van eerste premier prins Norodom Ranariddh. De betrekkingen tussen beide partijen waren uiterst gespannen sinds Ranariddh eind 1996 gratie van de koning had proberen te krijgen voor prins Norodom Sereivut (zie pag. 203/3 e.v. -'97) die in 1995 was verbannen in plaats van in staat van beschuldiging gesteld wegens een moordcomplot tegen Hun Sen (zie pag. 142/3 e.v.-'96; zie 436/1-'96).

De gevechten waren naar verluidt uitgebroken toen overlopers van de Rode Khmer in opstand kwamen na beschuldigingen dat hun bevelhebbers hen ertoe hadden proberen te dwingen zich bij de CPP aan te sluiten. De gevechten escaleerden toen CPP-getrouwe regeringstroepen de opstand probeerden neer te slaan, waarop Funcinpec-commandanten troepen stuurden om de rebellen te hulp te komen. De gevechten, die plaatsvonden in de bergen, 25 km ten zuiden van Battambang (de tweede stad van Cambodja), duurden vier dagen. Volgens onbevestigde berichten vielen hierbij zestien doden. Het persbureau *Associated Press* berichtte op 19 februari dat Ranariddh en Hun Sen waren overeengekomen om tijdelijk regeringsfunctionarissen in de streek aan te stellen om de spanningen te verminderen.

Berichten over regeringsonderhandelingen met Ta Mok

Op 13 maart berichtte het nieuwsbureau *Agence France-Presse* dat een vijftien leden tellend team van regeringsonderhandelaars, hoofdzakelijk Funcinpec-leden, recentelijk naar het noordelijke Rode Khmer-bolwerk Anlong Veng was gereisd om te proberen de beruchte commandant Ta Mok ertoe te bewegen over te lopen. Volgens het bericht had Hun Sen kritiek uitgeoefend op de onderhandelingen en beweerd dat op drie na alle leden van het onderhandelingsteam door Ta Moks strijders waren gedood.

Aanslag op oppositieleider

Op 30 maart werd een granaataanslag gepleegd op Sam Rainsy, de uitgesproken kritische leider van de oppositionele Khmer Nationale Partij (Khmer National Party, KNP), die een demonstratie leidde voor het gebouw van de Nationale Assemblee van Cambodja in Phnom Penh. Volgens de *Guardian* van 31 maart vielen bij de aanslag zestien doden en minstens 150 gewonden. Sam Rainsy raakte slechts licht gewond.

De *Guardian* noemde de aanslag het ernstigste geval van politiek geweld sinds de onder auspiciën van de Verenigde Naties (VN) georganiseerde verkiezingen in 1993. Sam Rangsi beweerde dat de aanslag een poging was om hem uit de weg te ruimen en dat de opdracht daartoe afkomstig was van tweede premier Hun Sen, die zich gesteund wist door vooraanstaande CPP-leden.

Op 31 maart kwamen eerste premier Norodom Ranariddh en Hun Sen overeen dat hun partijen gezamenlijk een onderzoek zouden instellen naar het voorval. Hun Sen had eerder geëist dat de organisatoren van de demonstratie zouden worden gearresteerd en had de luchthavenpolitie van Phnom Penh gelast iedereen te arresteren, die aan de demonstratie had deelgenomen.

Op 2 april maakte Ranariddh zich echter hard voor het vinden van 'een formule voor een onafhankelijk en politiek neutraal' onderzoek, aangezien hij ervan overtuigd was dat 'de aanslag van zondag (30 maart, red.) niet zomaar een incident was, maar een daad van politieke criminaliteit. Een poging tot intimidatie in de aanloop naar de komende verkiezingen.' Met zijn eis voor een nieuw, onafhankelijk onderzoek naar de aanslag stevende Ranariddh volgens *NRC/H'blad* van 2 april af op een regelrechte confrontatie met coalitiegenoot en tweede premier Hun Sen, in het licht van Rainsy's beschuldiging van Hun Sen als de schuldige achter de aanslag (zie boven).

Overlopen parlementariërs Funcinpec leidt tot crisis

In april bereikten de betrekkingen tussen de CPP en coalitiepartner Funcinpec een nieuw dieptepunt. Sinds de regering in 1993 was aangetreden, was de verstandhouding niet zo slecht geweest.

Op 19 april maakte tweede premier Hun Sen tijdens een persconferentie op een militaire basis buiten Phnom Penh bekend dat twaalf Funcinpec-parlementariërs hun vertrouwen in Ranariddh hadden opgezegd en voortaan zouden samenwerken met de CPP. De desbetreffende afgevaardigden zouden vijf vooraanstaande Funcinpec-leden hebben gesteund, die op 18 april uit de partij waren gezet en zelf een voorlopige bestuurscommissie hadden gevormd. Het interim-bestuur werd voorgezeten door Toan Chhay, gouverneur van de provincie Siem Reap en oud-verzetscommandant van Funcinpec.

Op 21 april belegden Funcinpec-functionarissen op hun beurt een persconferentie en lazen verklaringen voor van acht van de twaalf door Hun Sen genoemde afgevaardigden. De acht kwamen hierin terug op hun besluit het in-

KNP-voorzitter Sam Rainsy (l.) bezoekt op 31 maart 1997 een van de gewonden van de aanslag in het Calmette-ziekenhuis in Phnom Penh. *Foto EPA*

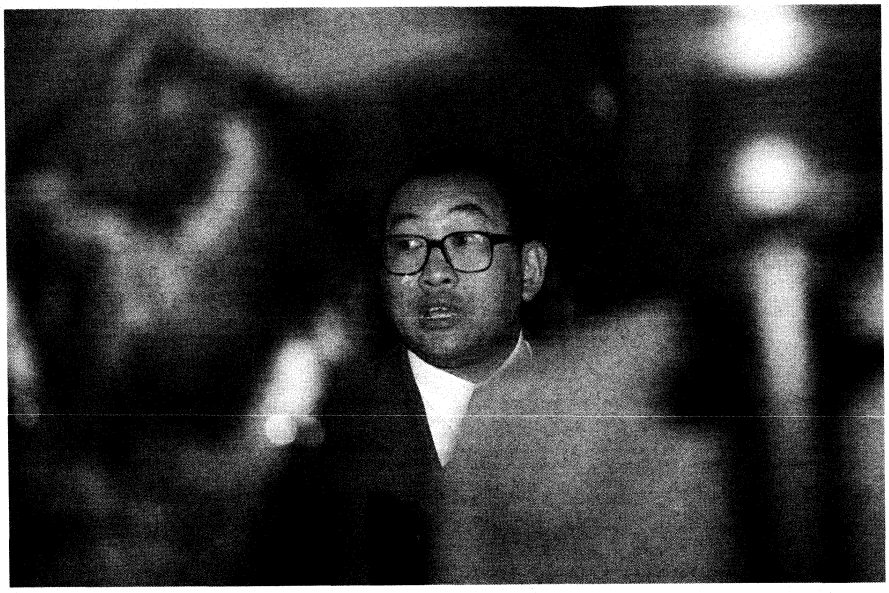

De verbannen prins Norodom Sereivut staat op 15 april 1997 op de Kai Tak-luchthaven in Hongkong de pers te woord na vergeefse pogingen om een vlucht naar Phnom Penh te bemachtigen. Vliegtuigmaatschappijen weigerden hem mee te nemen nadat de Cambodjaanse autoriteiten hadden laten weten dat hij niet welkom was (zie ook pag. 203/3 e.v.-'97). *Foto EPA*

terim-bestuur te steunen en betuigden hun levenslange steun aan Ranariddh. Volgens waarnemers werd hiermee voorkomen dat andere Funcinpec-afgevaardigden de partij zouden verlaten. Maar zelfs met de steun van slechts vier van de oorspronkelijke twaalf Funcinpec-overlopers had de CPP voldoende stemmen om de Funcinpec haar krappe meerderheid in de Nationale Assemblee te ontnemen.

Twee van de acht afgevaardigden die op hun besluit waren teruggekomen, waren op 21 april aanwezig bij de persconferentie. Zij beweerden dat Hun Sen verdeeldheid binnen Funcinpec had gezaaid door geld en politieke functies aan afgevaardigden aan te bieden en zij beschuldigden hem ervan een constitutionele staatsgreep te hebben willen plegen. De twee afgevaardigden zeiden dat Hun Sen van plan was geweest Toan Chhay naar voren te schuiven als Funcinpec-voorzitter en eerste premier. Hun Sen had tijdens zijn persconferentie op 19 april ontkend de hand te hebben gehad in het besluit van de Funcinpec-leden over te lopen naar de CPP, maar behield zich wel het recht voor steun te verlenen 'aan hen die streven naar verbetering van de samenwerking' tussen de CPP en Funcinpec.

Waarnemers waren van mening dat de gebeurtenissen in april grote en wellicht onherstelbare schade hadden toegebracht aan de verstandhouding tussen de CPP en Funcinpec. Sommige waarnemers spraken hun bezorgdheid uit dat de politieke crisis uiteindelijk zou kunnen escaleren tot een gewapend conflict. Op 29 april echter hield de gezamenlijke Commissie voor Uitzonderlijke Geschillenbeslechting (bipartisan Commission for Abnormal Conflict Resolution, CACR) een vergadering en beval de leger- en politietop zich niet te mengen in het conflict.

KRDP treedt toe tot CPP-alliantie

De Republikeinse Democratische Khmer-partij (Khmer Republican Democratic Party, KRDP) maakte op 28 april bekend dat zij toetrad tot de losse coalitie van politieke partijen onder leiding van Hun Sen's CPP. KRDP-leider Nhung Seap zou in de plaatselijke media hebben benadrukt dat het samengaan van zijn partij met de CPP op vrijwillige basis geschiedde en niet het resultaat was van druk of overreding.

Nieuwe politieke partij

De radiozender van de Rode Khmer maakte op 8 mei bekend dat tijdens een congres op 25-27 april, dat door 670 boeren werd bijgewoond, een nieuwe politieke partij was opgericht. Het bericht meldde verder dat de Cambodjaanse Boerenpartij (Cambodian Farmer's Party, CFP) zich zou inzetten voor de belangen van de boeren, die de meerderheid van 's lands bevolking uitmaakten.

Co-premiers zitten samen kabinetszitting voor

Eerste premier prins Norodom Ranariddh en tweede premier Hun Sen verschenen op 7 mei in het openbaar; het was hun eerste gezamenlijke optreden sinds de verstandhouding in april een dieptepunt bereikte. Beide mannen omhelsden elkaar voor het begin van een kabinetszitting.

Waarnemers waren echter van mening dat de kabinetsvergadering weinig had bijgedragen tot verlichting van de crisis in de Cambodjaanse regering. Vanaf begin maart leek er geen politieke besluitvorming te hebben plaatsgevonden en het werd niet waarschijnlijk geacht dat de noodzakelijke wetgeving met het oog op Cambodja's geplande toetreding tot de Associatie van Zuidoost-Aziatische Landen (Association of South-East Asian Nations, ASEAN) (zie pag. 405/3 e.v.-'97) binnen afzienbare tijd zou worden afgerond.

Hun Sen ontsnapt aan aanslag

De politieke spanning in Cambodja liep verder op toen op 28 mei de auto met daarin tweede premier Hun Sen onder vuur werd genomen terwijl hij door een van de buitenwijken van Phnom Penh reed. Hun Sen zelf bleef ongedeerd maar een van zijn lijfwachten raakte gewond.

(Vor.ber.pag. 202/2 e.v.-1997)

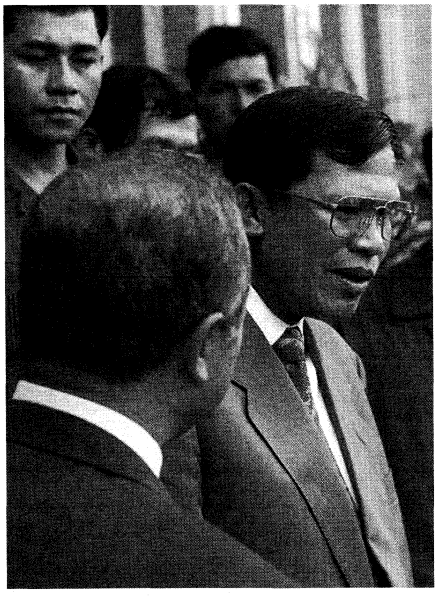

Beide co-premiers Hun Sen (r.) en prins Norodom Ranariddh (l., op de rug gezien) op 29 mei 1997 in gesprek in Phnom Penh, daags na de mislukte aanslag op Hun Sen. *Foto EPA*

INDONESIË

VREDESAKKOORD KALIMANTAN HOUDT GEEN STAND

Ondanks een op 18 februari 1997 gesloten vredesakkoord tussen etnische stammen en migranten in het westen van de provincie Kalimantan, het Indonesische deel van het eiland Borneo, kwam er geen eind aan twee maanden etnisch geweld (zie pag. 281/3 e.v.-'97). Volgens berichten kwamen begin maart minstens twintig personen om het leven bij talrijke botsingen tussen de inheemse Dajaks en Madurese migranten.

Het rooms-katholieke onderzoekscentrum Komunikasi Sosial in de provinciehoofdstad Pontianak berichtte begin maart dat 7.000 Madurese migranten nog steeds onder bescherming van het leger stonden en dat minstens 3.000 Madurezen waren teruggekeerd naar Madura, een eiland ten noordoosten van Java. Tegelijkertijd meldde het Indonesische Jeugdforum in de Indonesische hoofdstad Jakarta dat in drie van de door onlusten geteisterde provinciedistricten 1.200 personen werden vermist.

OFFICIEEL RAPPORT OVER INVLOED STRIJDKRACHTEN OP POLITIEK

Begin maart werd een rapport gepubliceerd, waarin werd opgeroepen de invloed van het leger op de Indonesische politiek terug te dringen en meer inspanningen te verrichten om de mensenrechtensituatie te verbeteren.

Het rapport 'De sociaal-politieke rol van de strijdkrachten: problemen en vooruitzichten' was opgesteld door het Indonesisch Instituut voor Wetenschappen in opdracht van president Soeharto, die het onderzoek in 1995 had gelast. Volgens het rapport moesten de strijdkrachten (ABRI) 'hun invloed op de politiek, overheidsinstellingen en politieke partijen verminderen', en moesten de strijdkrachten worden onderworpen aan de 'checks and balances die kenmerkend zijn voor een moderne democratische samenleving'. In het rapport werd tevens gesteld dat de strijdkrachten een meer positieve rol moesten spelen door 'de democratie te bevorderen en armoede te bestrijden'.

De bevindingen van het rapport waren omstreden, daar de strijdkrachten een erkende machtsfactor in de Indonesische politiek waren. In 1982 had Soeharto vier wetten ondertekend (zie pag. 161/3-'83), waarmee de zogenaamde 'tweeledige functie' (dat wil zeggen, militair en sociaal-economisch, 'Dwi Fungsi') van de Indonesische strijdkrachten wettelijk was vastgelegd. De wetgeving verklaarde de strijdkrachten expliciet tot 'onderdeel van zowel de defensieve als de sociale sector'. In 1988 had nadere codificatie van de 'Dwi Fungsi'-doctrine plaatsgevonden (zie pag. 178/1 e.v.-'88).

ARRESTATIE BINTANG

Op 5 maart werden voorzitter Sri Bintang Pamungkas van de niet officieel erkende Indonesische Verenigde Democratische Partij (PUDI) en twee partijfunctionarissen gearresteerd op verdenking van subversie. In mei 1996 was Bintang, voormalig lid van het Huis van Afgevaardigden, veroordeeld tot 34 maanden gevangenisstraf wegens belediging van president Soeharto, maar was op vrije voeten gebleven in afwachting van de uitspraak in hoger beroep (zie pag. 513/2-'96).

Bintang werd beschuldigd van subversie, omdat hij na afloop van de ramadan (de islamitische vasten, 8 februari) Id al-Fitr-kaarten had verspreid, waarin de Indonesische bevolking werd opgeroepen de parlementsverkiezingen van 29 mei te boycotten, zich te verzetten tegen de herverkiezing van president Soeharto in 1998 en zich voor te bereiden op een situatie, waarin Soeharto niet langer aan de macht zou zijn. De kaarten zouden zijn gestuurd aan regeringsfunctionarissen en militairen, onder wie vice-president generaal Try Sutrisno.

MARITIEM VERDRAG MET AUSTRALIË

Op 14 maart sloten Indonesië en Australië een verdrag, waarin permanente maritieme grenzen werden vastgelegd. Hiermee kwam een eind aan bijna dertig jaar van spanningen en onderhandelingen over visrechten en rijke olie- en gasvelden. In het verdrag werden de grenzen vastgesteld van zowel de oceaanbodem als van de exclusieve economische zone.

De Australische maritieme grens liep van het noordwesten van Cape York in Queensland helemaal naar Christmas Island ten westen van Australië. De Indonesische maritieme grens begon op 3.000 km van Irian Jaya in het oosten en liep door tot een gebied ten zuidwesten van Java. Australië behield zijn rechten op de oceaanbodemgrenzen die in 1971 en 1972 bij verdrag waren vastgesteld en die liepen van Arnhem Land tot het zuiden van West-Timor. Het omstreden Timor Gap-verdrag van 1989 (zie pag. 761/1-'90) bleef eveneens van kracht. Dit verdrag stelde een speciale 'samenwerkingszone' in ten zuiden van Oost-Timor.

Krachtens het nieuwe verdrag kreeg de voorlopige visserijzone een permanente status. De grens van deze zone lag iets dichter bij de Australische kust dan de oceaanbodemgrens en vormde de grens van de exclusieve economische zone tussen de twee landen.

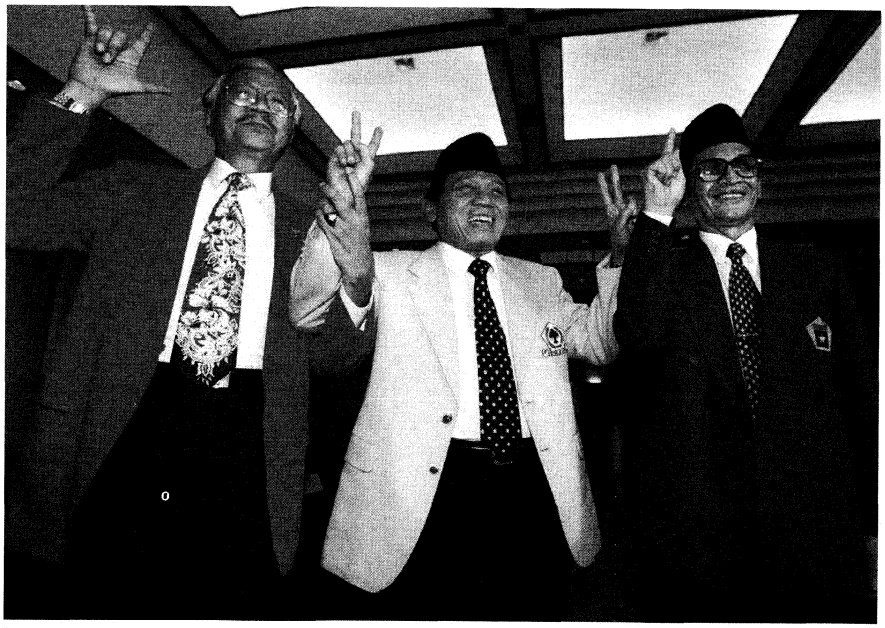

Voorzitters van de drie toegestane politieke partijen, (v.l.n.r.) Soerjadi (PDI), Harmoko (Golkar) en Ismail Hasan Matareum (PPP), op 7 maart 1997 in Jakarta tijdens de presentatie van de definitieve kandidatenlijst. *Foto EPA*

ONLUSTEN IN AANLOOP NAAR VERKIEZINGEN

In de aanloop naar de parlementsverkiezingen van 29 mei verschenen in april berichten over gewelddadigheden en onrust.

In de kleine stad Pekalongan in Centraal-Java braken op 6 april gewelddadigheden uit naar aanleiding van geruchten dat spandoeken van de (gematigd islamitische) Verenigde Ontwikkelingspartij (PPP) eerder die dag waren verwijderd. De onrust, die door de politie in de kiem werd gesmoord, volgde na eerdere gewelddadigheden op 26 maart, toen een groep van ongeveer 1.000 mensen gebouwen en voertuigen van Chinezen in de stad aanvielen. De onlusten sloegen op 9 april over naar de steden Wonosobo en Banjarnegara na een plechtige viering in Wonosobo ter gelegenheid van het 24-jarig bestaan van de PPP.

Op 15 april verzamelden zich 5.000 aanhangers van de afgezette voorzitster van de Indonesische Democratische Partij (PDI), Megawati Soekarnoputri, voor het gebouw van het Huis van Afgevaardigden in Jakarta en eisten voor Megawati het recht op om zich verkiesbaar te kunnen stellen.

Megawati was in juni 1996 door aanhangers van Soerjadi met steun van de regering afgezet als PDI-voorzitster (zie pag. 794/2 e.v.-'96). Dit had eind juli van dat jaar in Jakarta geleid tot ernstige rellen.

Parlementsvoorzitter Wahono weigerde Megawati's aanhangers te woord te staan. De demonstranten gingen vreedzaam uiteen, nadat zij hun eisen in het openbaar voor de verzamelde menigte hadden voorgelezen.

Op 28 april deden zich talloze incidenten voor, waarbij in verschillende delen van Jakarta vlaggen, posters en spandoeken van de PDI door aanhangers van Megawati werden verwijderd. Minstens twintig personen werden gearresteerd, maar na verhoor weer vrijgelaten. Op 27 april raakte een plaatselijke politicus zwaar gewond tijdens een schermutseling met aanhangers van Megawati, toen hij samen met een aantal collega's had geprobeerd PDI-vlaggen te hijsen. Zeven personen werden gearresteerd, maar na verhoor weer op vrije voeten gesteld.

Op 29 april kwam het tot botsingen tussen de twee rivaliserende PDI-facties, toen duizenden aanhangers van Megawati in de stad Soerabaya op Oost-Java een bijeenkomst van Soerjadi-aanhangers verstoorden. De bijeenkomst werd afgebroken toen de twee facties elkaar bekogelden met stenen en flessen.

Voorzitter Budiman Sudjatmiko (2de v.r.) en vijf andere PRD-leden op 14 april 1997 met gebalde vuist in een cel van het gerechtsgebouw van Jakarta, tijdens hun proces dat zij weigerden bij te wonen. Op 21 april las Sudjatmiko in de rechtszaal een politieke verklaring voor. *Foto EPA*

PRD-LEDEN VEROORDEELD

Op 28 april werd voorzitter Budiman Sudjatmiko van de kleine linkse Democratische Volkspartij (Persatuan Rakyat Demokratik, PRD) door de rechtbank van Centraal-Jakarta wegens subversie veroordeeld tot dertien jaar gevangenisstraf.

De regering had de PRD ervan beschuldigd in juli 1996 de rellen te hebben georganiseerd, die Jakarta hadden geteisterd (zie pag. 795/2 e.v.-'96). Sudjatmiko en andere PRD-leden waren in augustus van dat jaar gearresteerd en in december voor de rechter geleid (zie pag. 280/3 e.v.-'97).

Op 28 april werden tevens vier andere PRD-activisten onafhankelijk van elkaar wegens subversieve activiteiten veroordeeld tot gevangenisstraffen van zeven tot twaalf jaar . Nadat de vonnissen waren gewezen, verklaarde Sudjatmiko dat hij en de andere vier PRD-leden tegen de uitspraak in beroep zouden gaan.

GOUDVONDST KALIMANTAN BLIJKT FRAUDE VAN DE EEUW

Op 5 mei maakte het Canadese onderzoeksbureau Strathcona Mineral Service uit Toronto bekend dat er was geknoeid met de monsters uit de goudmijn Busang in de bergachtige jungle van Oost-Kalimantan op Borneo om het goudgehalte groter te doen lijken en dat de exploitatie van de mijn uit economisch oogpunt niet haalbaar was. Het kleine Canadese mijnbedrijf Bre-X Minerals had eerder verklaard dat het om een van de rijkste aders ging die ooit waren gevonden, met een goudvoorraad ter waarde van $ 24 mrd.

Op 18 februari maakte de Indonesische minister van mijnbouw en energie Ida Bagus Soedjana nog bekend dat er een akkoord was bereikt over de goudwinning van wat, met een geschatte reserve van 70,95 mln ounce, de rijkste ader ter wereld heette te zijn. Volgens die overeenkomst zou het Canadese Bre-X Minerals 45 procent van de Busang-mijn in handen krijgen; de Amerikaanse mijnbouwmaatschappij Freeport-McMoRan, die al in Irian Jaya actief was (zie pag. 511/2 e.v.-'96), kreeg 15 procent; de Indonesische regering nam een aandeel van 10 procent in de exploitatie en de resterende 30 procent ging naar de aan president Soeharto gerelateerde Nusamba-groep, die werd beheerd door een zakenrelatie en persoonlijk vriend van de president, Mohammad 'Bob' Hassan.

De eerste twijfels rezen toen Freeport, dat beloofd had 750 mln in het project te investeren, de Busang-concessie zelf onderzocht en tot de voorlopige conclusie kwam dat er slechts 'onbeduidende hoeveelheden goud' waren aangetroffen, die een ontginning niet rechtvaardigde. Het vermoeden dat er rond Busang grote fraude was gepleegd werd sterker toen op 19 maart de tweede geoloog van de firma Bre-X,

Michael de Guzman, onder niet opgehelderde omstandigheden na een val uit de helikopter in de jungle om het leven kwam, terwijl hij op weg was naar een ontmoeting met de vice-president van Freeport, David Potter, om opheldering te geven naar aanleiding van de 'magere' bevindingen van Freeport; bovendien bleek dat de gegevens over de proefboringen die De Guzman in opdracht van Bre-X zelf had verricht, bij een brand in het geologenkamp in januari verloren waren gegaan. Een week na Guzman's dood besloot Freeport haar magere testresultaten te publiceren, hetgeen leidde tot een drastische koersval van het aandeel Bre-X op de beurs van Toronto. Bre-X-president David Walsh gaf op 26 maart toe dat er mogelijk fouten waren gemaakt bij het vaststellen van de omvang van de goudreserves. Het onafhankelijk onderzoek dat Strathcona kort daarop, in begin april, ter plekke op het Busang-terrein uitvoerde, leidde onder meer tot de conclusie dat de omvang van de fraude 'van ongekende schaal is in de mijnbouwgeschiedenis'.

Direct na het bekend worden van het onderzoeksrapport op 5 mei lieten de partners van Bre-X hun betrokkenheid bij het project varen; zowel Freeport, dat de mijn zou bouwen, als Bob Hassan, die de lakens uitdeelde bij het project, keerden beiden Bre-X de rug toe. De handel in aandelen Bre-X werd op de effectenbeurs van Toronto stopgezet. Hassan liet weten dat de Nusambagroep geen financiële schade had geleden bij het debacle en verwachtte dat de Indonesische overheid het schandaal diepgaand zou onderzoeken. Minister Soedjana verklaarde dat de regering in actie zou komen als zou blijken dat er wetten van het land waren overtreden. Onder de critici van president Soeharto leidde het schandaal, zo kort voor de verkiezingen, tot leedvermaak vanwege de betrokkenheid van de president bij aandeelhouder Nusamba.

Op 11 mei meldde het Indonesische staatspersbureau *Antara* dat de ongeveer 400 werknemers die voor Bre-X in de Busang-goudmijn op Kalimantan werkzaam waren, per 15 mei ontslag kregen. Op 21 mei berichtte *de Volkskrant* dat met het Indonesische ministerie van werkgelegenheid was overeengekomen dat Bre-X hiervoor 1,4 mln gulden betaalde.

GOLKAR WINT PARLEMENTSVERKIEZINGEN

De regerende Golkar-alliantie (Sekretariat Bersama Golongan Karya = functionele groepen) van president Soeharto vergrootte haar meerderheid bij de verkiezingen voor de 425 zetels tellende Dewan Perwakilan Rakyat (Huis van Afgevaardigden) op 29 mei 1997 (voor bijzonderheden over parlementsverkiezingen van 1992, zie 652/3 e.v.-'92). Verwacht werd dat Soeharto de verpletterende overwinning van Golkar zou aangrijpen als een mandaat om in maart 1998 een gooi te doen naar een zevende opeenvolgende ambtstermijn als president.

Na een campagne die werd gevoerd binnen de strikte regels van de regering voor politieke activiteiten, maar die ook werd gekenmerkt door ongekend veel geweld, behaalde Golkar 74 procent van de stemmen, tegenover 68 procent in 1992. Een van de twee toegestane oppositiepartijen, de islamitische Verenigde Ontwikkelingspartij (PPP) behaalde 23 procent (tegenover 17 procent in 1992), terwijl de Democratische Partij van Indonesië (PDI) slechts 3 procent kreeg (tegenover 15 procent in 1992). De steun voor de PDI was aanzienlijk geslonken nadat haar leider Megawati Soekarnopoetri in juli 1996 bij een door de regering georganiseerde partijcoup was afgezet (zie pag. 794/2 e.v.-'96).

De definitieve uitslagen van de parlementsverkiezingen zouden op 17 juni bekend worden gemaakt.

Naast de 425 gekozen leden (25 meer dan in 1992) in het Huis van Afgevaardigden, wees de president er nog eens 75 aan.

Militairen mochten volgens de grondwet niet deelnemen aan de verkiezingen, maar leden van de strijdkrachten (ABRI), die lid waren van Golkar, behoorden tot de aanvullende vijfhonderd benoemde leden van de 1.000 zetels tellende Majelis Permusyawaratan Rakyat (Raadgevende Volksassemblee), die de president en de vice-president zou kiezen in maart 1998.

Bedekte oproep Megawati tot boycot parlementsverkiezingen

Oppositieleidster Megawati Soekarnoputri deed tijdens een drukbezochte persconferentie op 22 mei bij haar thuis in Jakarta een bedekte oproep aan haar PDI-achterban om niet te gaan stemmen bij de parlementsverkiezingen. Sinds zij op instigatie van de Indonesische regering werd opzij geschoven als PDI-voorzitter (zie pag. 794/2 e.v.-'96), en omdat haar naam niet werd geplaatst op de officiële, door de overheid goedgekeurde, kandidatenlijst voor de huidige parlementsverkiezingen, en zij dus verstoken bleef van passief kiesrecht, verklaarde Megawati zelf haar stem niet te zullen uitbrengen, omdat de verkiezingen van 29 mei 'ongrondwettig zijn'. Zij deed tevens de oproep om haar verklaring 'als legale voorzitter van de legale PDI' te verspreiden

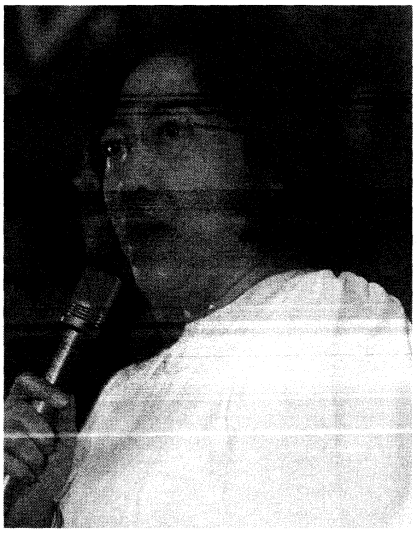

Oppositieleidster Megawati Soekarnopoetri zei op 22 mei 1997, tijdens een persconferentie thuis in Jakarta, het ongrondwettig te vinden als men zijn stem uitbracht op de nieuwe, door de regering gedoogde PDI. *Foto EPA*

'onder de aanhangers van de PDI, het partijkader en de gehele bevolking'. Aangezien ze in haar verklaring tevens kenbaar maakte dat 'iedereen zijn stemrecht moet uitoefenen in overeenstemming met zijn geweten', konden haar uitlatingen niet gezien worden als een openlijke oproep tot boycot van de verkiezingen, hetgeen als daad van subversie wordt beschouwd in Indonesië, waarop maximaal de doodstraf staat.

Op 28 mei berichtte Frank Vermeulen in *NRC/H'blad* dat Megawati had aangekondigd blanco te zullen stemmen.

Geweld tijdens verkiezingsperiode

Het meeste campagnegeweld vond plaats tussen aanhangers van Golkar en de PPP, en niet tussen rivaliserende PDI-facties, zoals veel commentatoren voor het begin van de campagne hadden voorspeld. Volgens krantenberichten waren zeker 250 mensen omgekomen tijdens de drie weken durende verkiezingscampagne, hoewel een aantal van hen stierf bij ongelukken tijdens verboden verkiezingskaravanen van auto's en straatoptochten.

Op 20 mei kwam het tot ernstige botsingen in de hoofdstad Jakarta. Met waterkannonnen, traangas en rubberkogels verdreef de politie duizenden oproerige PPP-aanhangers van de drukke verkeersweg Warung Buncit. Dezelfde dag zouden duizenden PPP-aanhangers een kantoor van de jongerenafdeling van Golkar in Pekalongan (Midden-Java) hebben aangevallen. Ook werden er onlusten en gewelddadigheden gemeld in de steden Temanggung en Yogyakarta op Java.

Golkar-voorzitter en minister van voorlichting Harmoko (r.) wijst op 1 juni 1997, tijdens een persconferentie in Jakarta in het bijzijn van Golkar-vice-voorzitter en dochter van Soeharto, Siti Hardiyanti Rukmana Tutut (l.), beweringen van de oppositie over verkiezingsfraude van de hand. *Foto EPA*

Het ernstigste incident deed zich voor in een winkelcentrum in de stad Banjarmasin, de hoofdstad van de provincie Zuid-Kalimantan op Borneo, dat op 23 mei in brand werd gestoken door relschoppers. Bij de brand kwamen 131 mensen om het leven (vermoedelijk bijna allemaal relschoppers of plunderaars). Nog eens vier mensen kwamen om bij relletjes die los stonden van de brand.

Aan de vooravond van de verkiezingen braken ook gewelddadigheden uit in de omstreden provincie Oost-Timor. Dit leidde tot de indiening van een officiële klacht bij de Verenigde Naties (VN) door de Portugese regering, de voormalige koloniale machthebber op Oost-Timor. Op 28-29 mei vielen separatistische rebellen politieposten en stembureaus aan in de hoofdstad Dili en de steden Baccau, Ermera en Los Palos. Zeventien mensen zouden zijn omgekomen bij de aanslagen.

Oppositie constateert fraude

Behalve door het verkiezingsgeweld werden de verkiezingen ook ontsierd door klachten over verkiezingsfraude. Ondanks het feit dat ooggetuigen melding maakten van talrijke onregelmatigheden tijdens de verkiezingen, zei Golkar-voorzitter en minister van voorlichting Harmoko op 1 juni tegenover journalisten dat dergelijke problemen zich maar 'in één of twee gebieden' hadden voorgedaan.

Tijdens een persconferentie op 30 mei maakte PPP-campagneleider en vice-voorzitter Yusuf Sjakir bekend dat de partijleiding de uitslag van de verkiezingen vooralsnog niet accepteerde vanwege het grote aantal geconstateerde onregelmatigheden. PPP-secretaris-generaal Tosari Wijaya toonde zich ondanks het florissante verkiezingsresultaat niet verheugd: 'Er zijn veel onregelmatigheden geconstateerd...Veel van onze PPP-vrienden in de regio hebben bijvoorbeeld niet eens een oproepkaart ontvangen. Daarbij komt dat de verkiezingen in een aantal gebieden niet in het openbaar hebben plaatsgehad....'. De PPP presenteerde een uitgebreide lijst van gevallen van manipulatie en intimidatie bij de stembureaus. De partij eiste dat er opnieuw gestemd zou worden in districten waar het tellen van de stemmen niet in het openbaar was gebeurd. Ook het onafhankelijke, niet-erkende juristencomité KIPP (Komitee Indenpenden Pementau Pemilu), dat via 8000 vrijwilligers in 47 steden het eerlijk verloop van de verkiezingen wilde bewaken, had onregelmatigheden bij het stemmen geconstateerd, uiteenlopend van het meervoudig stemmen en intimidatie van toezichthouders van de semi-oppositionele partijen tot allerlei procedurele onregelmatigheden. KIPP-voorzitter Gunawan Mohammad zei op 30 mei, aldus *NRC/H'blad*-correspondent Frank Vermeulen, dat een overweldigend aantal mensen een blanco stem had uitgebracht: 'Meer mensen hebben voor **Golput** (Golongan Putih, ofwel Witte Groep van blancostemmers) gestemd dan voor de PDI. Daarmee is Golput de eigenlijke winnaar van de verkiezingen.' Volgens *de Volkskrant* van 31 mei raamde het KIPP het aantal thuisblijvers en blancostemmers op 20 procent.

Nieuw politiek geweld brak uit nadat de eerste verkiezingsuitslagen op 30 mei bekend waren gemaakt op Sumatra, Java en Madura. Op Madura vernielden duizenden PPP-aanhangers in de steden Sampang en Pamekasan een

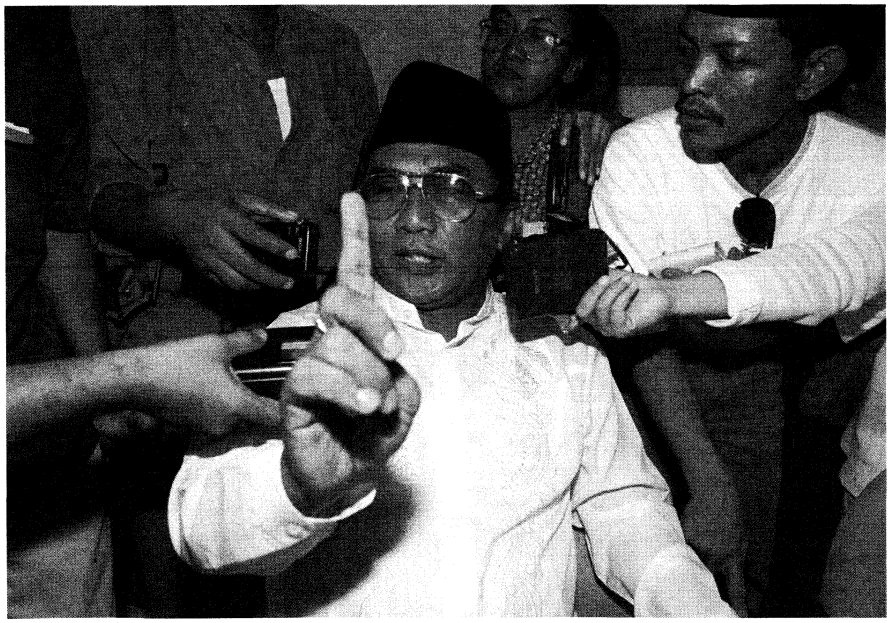

PPP-secretaris-generaal Tosari Wijaya op 30 mei 1997 in het partijhoofdkwartier in Jakarta na het bekendworden van de eerste verkiezingsresultaten. *Foto EPA*

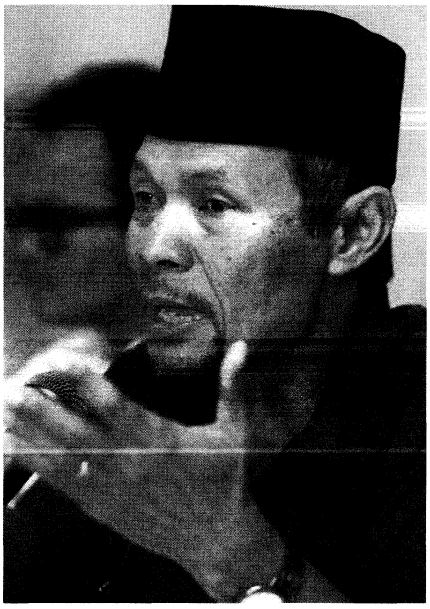

KIPP-voorzitter en voormalig *Tempo*-hoofdredacteur Gunawan Mohammad staat op 30 mei 1997 in Jakarta de pers te woord.
Foto EPA

kleine honderd gebouwen, waaronder bestuurskantoren, het Golkarkantoor en een politiebureau, uit woede over de op dat moment tegenvallende resultaten voor hun partij. De onlusten braken uit nadat de PPP had beweerd dat in veel stembureaus de stemmen niet waren geteld.

Herverkiezingen op Madura

Op 1 juni maakte de regering bekend dat op 3 juni in totaal in 86 stembureaus in de steden Sampang en Parmekasan op het eiland Madura de stembussen opnieuw open zouden gaan. De PPP-leiding had op 30 mei nieuwe verkiezingen geëist vanwege veronderstelde manipulaties door functionarissen van de regeringspartij. Het was voor het eerst in dertig jaar dat de regering-Soeharto herverkiezingen toeliet.

(Vor.ber.pag. 280/2 e.v.-1997)

KAZACHSTAN

REORGANISATIE REGERING

Op 4 maart 1997 vaardigde president Noersoeltan Nazarbajew een decreet uit waarbij zijn regering drastisch werd gereorganiseerd en afgeslankt. Zeven van de 21 ministeries en regeringsorganen werden opgeheven, waaronder het ministerie van olie en gas en de Commissie voor Staatseigendom.

Volgens de *Financial Times* van 5 maart zou de reorganisatie van de regering 'een fatale slag' kunnen betekenen voor de invloed van premier Akezjan Kazjageldin, die in het buitenland verbleef toen het decreet werd uitgevaardigd. De reorganisatie versterkte ook de macht van staatsminister Achmetzjan Jesimow, die op 1 maart de leiding had gekregen over een departement dat in feite een 'supermarkt' voor buitenlandse investeerders was (zie onder). Krachtens het decreet kreeg de Staatscommissie voor Investeringen (onder leiding van Jesimow) zeggenschap over bijna alle staatsaandelen in Kazachstaanse ondernemingen, die tot dan toe werden beheerd door de inmiddels opgeheven Commissie voor Staatseigendom, die onder leiding stond van Sarybaj Kalmoerzajew, een medestander van Kazjageldin.

Verder werd in het decreet het ministerie van olie en gas opgeheven en in plaats daarvan kwam een nieuwe staatsoliemaatschappij, Kazachstaanse Olie, onder leiding van de voormalige minister van olie en gas, Noerlan Balgymbajew, een tegenstander van Kazjageldin.

NIEUWE WET OP BUITENLANDSE INVESTERINGEN

Op 1 maart ondertekende president Nazarbajew een decreet over buitenlandse investeringen dat buitenlandse bedrijven geheel of gedeeltelijk vrijstelde van belastingen gedurende de eerste vijf jaar dat zij in Kazachstan waren gevestigd. Daarnaast werd de Staatscommissie voor Investeringen het 'enige regeringsorgaan dat het regeringsbeleid ter ondersteuning van rechtstreekse investeringen mocht uitvoeren'.

(Vor.ber.pag. 204/1 e.v.-1997)

KIRGIZSTAN

GRENSOVEREENKOMST MET RUSLAND

Op 18 maart 1997 werd een aantal overeenkomsten over de Russische bewaking van de grenzen van Kirgizstan verlengd tot eind 1997.

Beide landen besloten tevens door te gaan met de gezamenlijke bewaking van de grens tussen Tadzjikistan en Afghanistan. Op 18 maart zei de directeur van de Russische Federale Grenswacht (FPS), Andrej Nikolajew, dat de onstabiele situatie in Tadjikistan had aangetoond dat de problemen als drugssmokkel en illegale immigratie alleen konden worden aangepakt door de gezamenlijke bewaking van de zuidelijke grenzen van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS).

ONTSLAG VICE-PREMIER

Bekbolot Talgarbekow werd op 21 april door president Askar Akajew ontslagen als vice-premier voor landbouwbeleid. Talgarbekow, die was benoemd tot hoofd van de zuidelijke bestuursregio Dzjalalabad, werd opgevolgd door minister van landbouw en voedselvoorziening Karimsjer Abdimomoenow.

Naar verluidt was Talgarbekow in 1996 verscheidene malen door de president en de Zjogorkoe Kenesj (parlement) berispt wegens 'te weinig financiële discipline'.

(Vor.ber.pag. 204/2/3-1997)

MALEISIË

BOUW OMSTREDEN DAM GAAT DOOR

Op 17 februari 1997 wonnen de Maleisische overheid en een aantal betrokken bedrijven het hoger beroep tegen een rechterlijke uitspraak eerder dit jaar die de aanleg van een enorm stuwdamproject in de Oost-Maleisische deelstaat Sarawak verhinderde omdat het project niet aan de benodigde milieueisen voldeed. De hydro-elektrische Bakun-dam, die de op een-na-grootste ter wereld moest worden, zou in de toekomst heel Maleisië van energie moeten voorzien. De kosten van de aanleg werden geraamd op tien mrd gulden.

Geruime tijd was het project onderwerp van fel verzet en protest geweest. Op 19 juni 1996 bepaalde het Hooggerechtshof al eens dat het stuwdamproject in strijd was met de milieuwetgeving en dat bovendien de plaatselijke bevolking onvoldoende was geraadpleegd. Annulering van het hele project leek onwaarschijnlijk, ofschoon de consequenties van de uispraak op dat moment niet te overzien waren. Op 10 augustus bracht premier Mahathir Mohamed het stuwdamproject wederom onder de aandacht als zijnde 'van vitaal belang voor de verdere ontwikkeling en industrialisatie van ons land', nadat een groot deel van Maleisië gedurende 15 uur zonder elektriciteit had gezeten als gevolg van een stroomstoring. De protestcampagne van de bijna 10.000 lokale bewoners, die in geval van aanleg van de dam zouden moeten verhuizen, kreeg intussen steun van 205 organisaties uit meer dan dertig landen; zij achtten de kosten van de aanleg van de Bakun-dam, en het daardoor kunstmatig gecreëerde meer ter grootte van Singapore, niet

in verhouding staan tot de opbrengst, aangezien door het transport van de elektriciteit, van het reservoir in Sarawak via onderwaterkabels naar het vasteland van Maleisië, ook nog eens 20 procent van de energie verloren zou gaan.

YAHAYA AHMET OMGEKOMEN

Op 4 maart werd bekendgemaakt dat de 50-jarige industrieel en directeur van Maleisië's succesvolle autofabriek Proton, Yahaya Ahmet, was omgekomen toen zijn helikopter neerstortte.

Yahaya was een Maleisiër van eenvoudige komaf, die door premier Mahathir Mohamed was aangewezen om de ontwikkeling van Proton ter hand te nemen. Nadat Yahaya in 1995 de leiding van het bedrijf op zich had genomen, boekte het bedrijf recordwinsten. Volgens waarnemers rechtvaardigde Yahaya's succes Mahathirs beleid om de relatief achtergestelde Maleisische meerderheid een economische voorkeursbehandeling te geven ten koste van de Chinese minderheid, die op economisch gebied de boventoon voerde.

BETREKKINGEN MET SINGAPORE BEVROREN

Op 27 maart berichtte de *Financial Times* dat Maleisië alle nieuwe contacten met buurland Singapore had bevroren naar aanleiding van een conflict. Hierdoor hadden de betrekkingen tussen de twee landen een nieuwe dieptepunt bereikt sinds hun unie in 1965 na twee jaar was ontbonden. Volgens Maleisië's officiële persbureau *Bernama* zouden diplomatieke betrekkingen en lopende contracten worden gerespecteerd, maar zou de Maleisische regering geen nieuwe overeenkomsten aangaan met Singaporese bedrijven en zouden geen nieuwe bilaterale contacten op regeringsniveau worden gelegd. Beide landen waren lid van de Associatie van Zuidoost-Aziatische Landen (Association of South-East Asian Nations, ASEAN).

Het besluit volgde na laatdunkende opmerkingen van Singapore's oud-premier en minister van staat ('senior minister') Lee Kuan Yew over de zuidelijke Maleisische deelstaat Johor. Lee's opmerkingen waren opgenomen in een schriftelijke verklaring die op 12 maart openbaar werd gemaakt tijdens een proces in Singapore tegen Tang Liang Hong (zie pag. 345/2/3-'97) van de oppositionele Arbeiderspartij (Workers' Party, WP). In zijn verklaring had Lee gezegd dat Johor 'berucht was om zijn schietpartijen, roofovervallen en autodiefstallen'. De *Economist* van 22 maart berichtte dat Lee op 13 maart zijn 'onvoorwaardelijke' excuses had aangeboden voor zijn uitlatingen. De protesten in Maleisië waren echter niet afgenomen, zelfs niet nadat Lee op 17 maart de rechtbank had verzocht de aanstootgevende passage uit zijn verklaring te schrappen.

Volgens *NRC/H'blad*-correspondent Max Christern had vooral ook de manier waarop Lee zijn excuses aanbood kwaad bloed gezet bij de Maleisiërs: 'In een zeven paragrafen lange verklaring gebruikte Lee de eerste vijf alinea's om uit te leggen dat zijn uitlatingen nooit bedoeld waren voor de openbaarheid. Pas in de laatste twee alinea's bood Lee „zonder voorbehoud" zijn excuses aan de Maleisische bevolking aan.' Bovendien, zo vermeldt het bericht van 27 maart, wekten relativerende reacties van andere Singaporese ministers over Lee's opmerkingen, in Maleisië alleen maar meer woede op.

Op zijn beurt liet de Maleisische premier Mahathir Mohamed, die ten tijde van het kabinetsbesluit in Tokio verbleef, op 28 maart vanuit Japan ook relativerende woorden horen: 'Het is geen groot probleem en slechts van tijdelijke aard'.

PREMIER SELANGOR TREEDT AF

Op 19 april berichtte de *Economist* dat premier Mohammed Mohammed Taib van de deelstaat Selangor op 14 april was afgetreden. Bij zijn vertrek uit Australië in december 1996 bleek hij bij de grenscontrole een bedrag van M$ 2,4 mln in zijn bezit te hebben ($ 1 = M$ 2,51 op 11 april 1997). Hij was ervan beschuldigd dit geldbedrag niet te hebben aangegeven bij de douane.

Zijn aftreden volgde na de bekendmaking van de Australische autoriteiten op 11 april hem te zullen vervolgen wegens het doen van een valse valuta-aangifte, toen hij het land binnenkwam. Mohammed Taibs aftreden werd bekendgemaakt door premier Mahathir Mohamed na een vergadering van het bestuur van de United Malays National Organisation (UMNO), de grootste partij in Maleisië's regeringscoalitie Barisan Nasional. Mohammed Taib trad echter niet af als vice-voorzitter van de UMNO. Hij was in oktober 1996 in deze functie herkozen (zie pag. 133/2-'97). Het Maleisische Anti-corruptiebureau (ACA) had naar verluidt medio april een onderzoek naar de affaire ingesteld.

Opvolger benoemd

Op 2 mei maakte vice-premier Anwar Ibrahim bekend dat Abu Hassan Omar was benoemd tot eerste minister (Menteri Besar) van de deelstaat Selangor. Tot dan toe was Hassan Omar kabinetsminister van binnenlandse handel en consumentenzaken geweest.

De meeste waarnemers waren ervan uitgegaan dat hij zou worden opgevolgd door een UMNO-deelstaatminister. Daarom werd Omars benoeming beschouwd als een aanwijzing dat geen enkel UMNO-lid van de deelstaatregering van Selangor het vertrouwen van Mahathir genoot.

REGERINGSBENOEMINGEN. ANWAR WAARNEMEND PREMIER

Op 19 mei legde premier Mahathir Mohamed voor een periode van twee maanden zijn functie neer. Voordat hij met verlof ging, benoemde Mahathir vicepremier en minister van financiën Anwar Ibrahim tot waarnemend premier en waarnemend UMNO-voorzitter.

Er circuleerden berichten dat Mahathir van plan was tijdens zijn verlof een aantal reizen naar Europa te maken, maar dat hij in de eerste plaats deze periode wilde benutten om rust te nemen en een boek te voltooien dat hij aan het schrijven was. Niettemin gaf zijn besluit aanleiding tot speculaties in de media over Mahathirs gezondheid. De 71-jarige Mahathir had in 1989 een bypass-operatie ondergaan. Maar Maleisische functionarissen verklaarden dat hij geen problemen met zijn gezondheid had.

Volgens een groot aantal waarnemers was Anwars benoeming tot waarnemend premier een officiële bevestiging van zijn positie als opvolger van Mahathir. Maar tijdens een persconferentie in Londen op 21 mei ontkende Mahathir categorisch dat hij op het punt stond met pensioen te gaan. Hij werd hierin bijgevallen door Anwar, die verklaarde dat zijn benoeming een formaliteit was en dat alle belangrijke besluiten zouden worden voorgelegd aan Mahathir.

Op 28 mei maakte Anwar bekend dat onderminister van binnenlandse zaken Megat Junid Ayob was benoemd tot minister van binnenlandse handel en consumentenzaken als opvolger van Omar.

(Vor.ber.pag. 133/1 e.v.-1997)

MONGOLIË

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN

In september 1996 werd G. Ganbold door de regerende Democratische Unie (DU) benoemd tot secretaris-generaal van de partij als opvolger van Mendsaikhan Enkhsaikhan, die in juli premier geworden was (zie pag. 663/1-'96). De voormalige voorzitter van de Grote Volkshoeral (het uit één Kamer be-

staande parlement), Natsagiyn Bagabandi, werd aan het slot van het 22-ste partijcongres van de oppositionele Mongoolse Revolutionaire Volkspartij (Mongolian People's Revolutionary Party, MPRP) op 24 februari 1997 gekozen tot nieuwe voorzitter van de partij. De MPRP, die tot juni 1996 gedurende 75 jaar aan de macht was geweest (zie pag. 662/2 e.v.-'96), nam tevens een nieuw programma aan en bracht wijzigingen aan in haar statuten.

VERKIEZINGSDATUM BEKENDGEMAAKT

De voorzitter van de Centrale Kiescommissie, Sodnomyen Lhagvasuren, maakte op 4 maart bekend dat op 18 mei presidentsverkiezingen gehouden zouden worden (zie voor de presidentsverkiezingen van 1993 pag. 659/1 e.v.-'93).

HANDELSTARIEVEN AFGESCHAFT

Op 18 april bepaalde de Grote Volkshoeral dat alle handelstarieven met ingang van 1 mei zouden worden afgeschaft. De *Economist* van 26 april noemde het besluit omstreden en zei dat Mongolië het enige land ter wereld zou zijn zonder handelstarieven.

Op 18 april rechtvaardigde premier Mendsaikhan Enkhsaikhan het besluit door erop te wijzen dat gezien Mongolië's omvang en ligging tussen China en Rusland, het handhaven van protectionistische maatregelen 'ons zou veroordelen tot een permanente staat van isolement en achterlijkheid'.

Het besluit was de meest recente maatregel van een aantal drastische economische hervormingen die waren doorgevoerd door de coalitieregering van de Democratische Unie (DU), die in juni 1996 was aangetreden (zie pag. 662/2 e.v.-'96). Eerdere maatregelen waren onder meer de sluiting van failliete banken, het verhogen van de prijzen van nutsvoorzieningen en forse bezuinigingen op de uitgaven.

PRESIDENTSVERKIEZINGEN

Op 18 mei werden in Mongolië presidentsverkiezingen gehouden, waarbij Natsagiyn Bagabandi, de kandidaat van de (ex-communistische) MPRP een gemakkelijke overwinning behaalde op de zittende president Punsalmaagiyn Ochirbat, de kandidaat van de regerende Democratische Unie (DU). Op 20 juni zou Bagabandi worden beëdigd.

Ochirbat was (als lid van de MPRP) tot president gekozen door de Grote Volkshoeral in september 1990 (zie pag. 161/2-'91). Krachtens het systeem van de grondwet van 1992 werd hij (namens de toenmalige oppositiecoalitie) herkozen bij de eerste directe presidentsverkiezingen in Mongolië, die in juni 1993 werden gehouden.

De verkiezingen vonden plaats onder toezicht van 23 buitenlandse waarnemers uit zeven landen. Het officiële Chinese persbureau *Xinhua* berichtte op 27 mei dat Bagabandi 60,8 procent van de stemmen had gekregen en Ochirbat 29,8 procent. De derde kandidaat Jambyn Gombojav van de (nationalistische) Mongoolse Verenigde Conservatieve Partij (Mongolian United Conservative Party, MUCP) behaalde 6,6 procent. Volgens het bericht bedroeg de opkomst 85 procent. Omdat de meerderheid van stemmen, die Bagabandi behaalde, ver boven de 50 procent lag, werd een tweede verkiezingsronde overbodig.

Het draconische hervormingsprogramma, dat de DU na haar overwinning bij de parlementsverkiezingen in juni 1996 had doorgevoerd, had in het hele land economische chaos en sociale problemen veroorzaakt en een negatieve uitwerking gehad op de campagne van Ochirbat. Bagabandi beloofde daarentegen het tempo van de hervormingen af te remmen en meer steun te geven aan armen, bejaarden en werklozen door een verhoging van de uitgaven voor sociale-hervormingsprogramma's.

De 47-jarige landbouweconoom Bagabandi, die de leiding van de ex-communistische MPRP overnam na de dramatische nederlaag bij de parlementsverkiezingen vorig jaar (zie boven), wordt door Toine Berbers in *de Volkskrant* van 20 mei omschreven als 'een dynamische en charismatische leider, die erin geslaagd is de oud-communistische partij een modern gezicht te geven en zich als een geloofwaardig verdediger van de armen op te werpen. Om zijn verkiezingsbelofte in te kunnen lossen is de nieuwe president, ofschoon hij een veto over alle parlementaire beslissingen heeft, echter aangewezen op een vorm van samenwerking met de DU, die haar parlementaire meerderheid behoudt'. 'De democraten maken zich', aldus Floris-Jan van Luyn in *NRC/H'blad* van 20 mei, 'geen echte zorgen over de winst van de kandidaat van de oppositie, omdat de parlementszetel, die de nieuwe president verplicht is in te leveren, vrijwel zeker naar een democraat gaat; en dan is de DU met 51 zetels in het parlement verzekerd van een tweederde meerderheid, waarmee zij alle voorstellen van de MPRP kan blokkeren. Bagabandi heeft inmiddels al verklaard bereid te zijn tot samenwerking met alle partijen'.

(Vor.ber.pag. 661/3 e.v.-1996)

OEZBEKISTAN

WET OP POLITIEKE PARTIJEN

Op 7 januari 1997 trad een nieuwe wet op politieke partijen in werking. Deze wet verbood politieke partijen die waren gebaseerd op etnische of religieuze uitgangspunten en partijen die steun gaven aan de ondermijning van de grondwettelijke orde. Toekomstige partijen zouden bijzonderheden moeten verschaffen over minstens 5.000 leden, verspreid over acht provincies. Erkende partijen zouden het recht hebben deel te nemen aan verkiezingen, kranten uit te geven en parlementaire en plaatselijke groepen op te richten.

FORSE VERHOGING LONEN EN PRIJZEN

Volgens het Russische persbureau *Interfax* had de Oezbeekse president Islam Karimow op 1 april bij decreet bepaald dat de lonen, pensioenen en andere uitkeringen met directe ingang gemiddeld 40 procent werden verhoogd. Tegelijkertijd stegen de prijzen voor vervoer echter met 50 procent en verdubbelden de elektriciteitsprijzen en de huren.

(Vor.ber.pag. 206/1/2 e.v.-1997)

PAKISTAN

OPRICHTING NATIONALE VEILIGHEIDSRAAD

Op 6 januari 1997 kregen de strijdkrachten formeel een plaats toebedeeld in de politieke machtsstructuur, toen de interim-regering van Malik Meraj Khalid haar goedkeuring gaf aan de oprichting van een Raad voor Defensie en Nationale Veiligheid (Council for Defence and National Security, CDNS). Dit was de eerste belangrijke stap in de richting van de wettelijke erkenning van de rol van de strijdkrachten sinds de dood van generaal Zia ul-Haq in 1988.

De CDNS zou worden voorgezeten door de president en verder bestaan uit de premier, de ministers van defensie, buitenlandse zaken, binnenlandse zaken, de financieel adviseur van de premier, de voorzitter van de commissie van stafchefs en de stafchefs van het leger, de marine en de luchtmacht. De regering benadrukte dat de CDNS een adviesorgaan was en geen voor het kabinet bindende besluiten kon nemen. De CDNS zou de regering advies geven

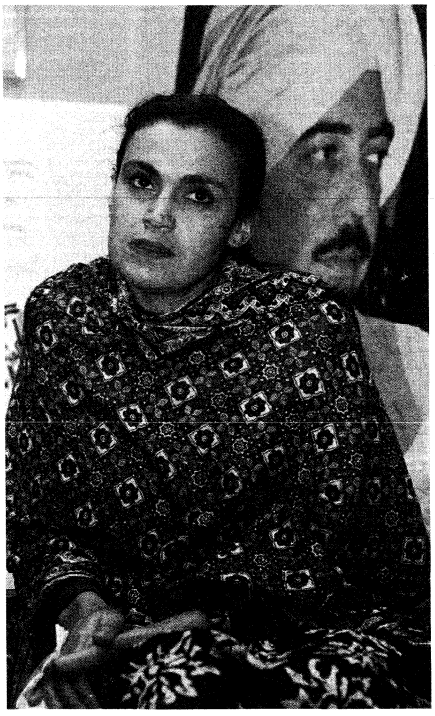

Ghinva Bhoetto, de weduwe van de vermoorde Mir Murtaza Bhoetto (portret op achtergrond), bindt in het kiesdistrict Larnaka als lijsttrekster van de splinterpartij PPP-Shaheed Bhoetto de verkiezingsstrijd aan met haar schoonmoeder Nusrat Bhoetto, die namens de PPP van Benazir Bhoetto meedoet (foto van 2 februari 1997). *Foto EPA*

over tal van veiligheidskwesties, zoals het vaststellen van nationale veiligheidsprioriteiten, het formuleren en coördineren van het defensiebeleid en het doen van aanbevelingen over de afkondiging van de noodtoestand. Het oprichtingsbesluit werd op 7 januari bekrachtigd door president Farooq Ahmed Leghari, die daags erna de eerste vergadering van de CDNS voorzat.

De oprichting van de CDNS werd veroordeeld door vele oppositieleden, onder wie Benazir Bhoetto, die in november 1996 door Leghari was ontslagen als premier (zie pag. 207/1 e.v. -'97). Op 8 januari beschuldigde voorzitter Syed Yousaf Raza Gillani van de ontbonden Nationale Assemblee de interim-regering ervan haar bevoegdheden te hebben overschreden. Hij zei dat het oprichtingsbesluit in strijd was met de grondwet van 1973 en vergeleek het besluit met een mislukte poging van generaal Zia in 1985 om een soortgelijk orgaan op te richten. Hij zei tevens dat velen de mening waren toegedaan dat de CDNS in het leven was geroepen om de noodtoestand te kunnen afkondigen en de parlementsverkiezingen, die stonden gepland voor 3 februari, uit te stellen. De regering verwierp deze opvatting en stelde dat de verkiezingen volgens plan zouden worden gehouden. Op 8 januari beweerde minister van voorlichting en omroepzaken Ershad Ahmed Haqqani dat de Raad de democratie zou beschermen en hij sprak de hoop uit dat de Raad het de president onmogelijk zou maken de Nationale Assemblee te ontbinden en de regering te ontslaan, waartoe hij op grond van artikel 58-2B van de grondwet bevoegd was.

UITSPRAAK HOOGGERECHTSHOF OVER ONTSLAG BHOETTO

Op 29 januari bekrachtigde het Hooggerechtshof het ontslag van premier Bhoetto (zie pag. 206/3 e.v.-'97). Zes van de zeven rechters stemden voor het ontslagbesluit van Leghari en veroordeelden Bhoetto's optreden in scherpe bewoordingen. Zij accepteerden Leghari's betoog dat Bhoetto's regering zich had gekenmerkt door nepotisme, corruptie en wanbestuur en dat haar regering verantwoordelijk was geweest voor honderden buitengerechtelijke executies in Karachi (zie pag. 208/2-'97).

De uitspraak maakte de weg vrij om op 3 februari parlementsverkiezingen te houden. De voorbereidingen voor de verkiezingen waren slechts langzaam op gang gekomen, aangezien de politieke partijen de uitspraak van het hof hadden afgewacht. Indien Bhoetto in beroep in het gelijk was gesteld, zouden de verkiezingen zijn afgelast.

Bhoetto zei niet verrast te zijn door de uitspraak van het hof. Zij verklaarde te zullen blijven vechten, maar verwachtte de verkiezingen te zullen verliezen als gevolg van stembusfraude. Hoewel volgens haar uit een peiling was gebleken dat haar Pakistan People's Party (PPP) 90 van de 217 parlementszetels zou moeten behalen, zei zij niet te verwachten dat de officiële verkiezingsuitslag in overeenstemming zou zijn met de resultaten van deze peiling.

ARRESTATIE SCHOONVADER BHOETTO

Op 2 januari werd Bhoetto's schoonvader Hakim Ali Zardari gearresteerd op verdenking van fraude en belastingontduiking. Najam Sethi, adviseur van de interim-regering, zei dat de arrestatie het startsein was voor een anti-corruptiecampagne en hij verklaarde dat de regering verwachtte binnen een week nog eens 30 à 40 arrestaties te verrichten. Volgens Bhoetto's aanhangers waren de arrestaties onderdeel van een intensieve campagne tegen Bhoetto. Haar echtgenoot (en Zardari's zoon) Asif Ali Zardari was in december 1996 beschuldigd van de moord op Benazirs broer en politieke rivaal Murtaza Bhoetto (zie pag. 208/2-'97).

VERKIEZINGSOVERWINNING MOSLIM LIGA. NIEUWE PREMIER EN REGERING

Bij de parlementsverkiezingen op 3 februari behaalde de Pakistaanse Moslim Liga (PML-Nawaz-groep) van Mian

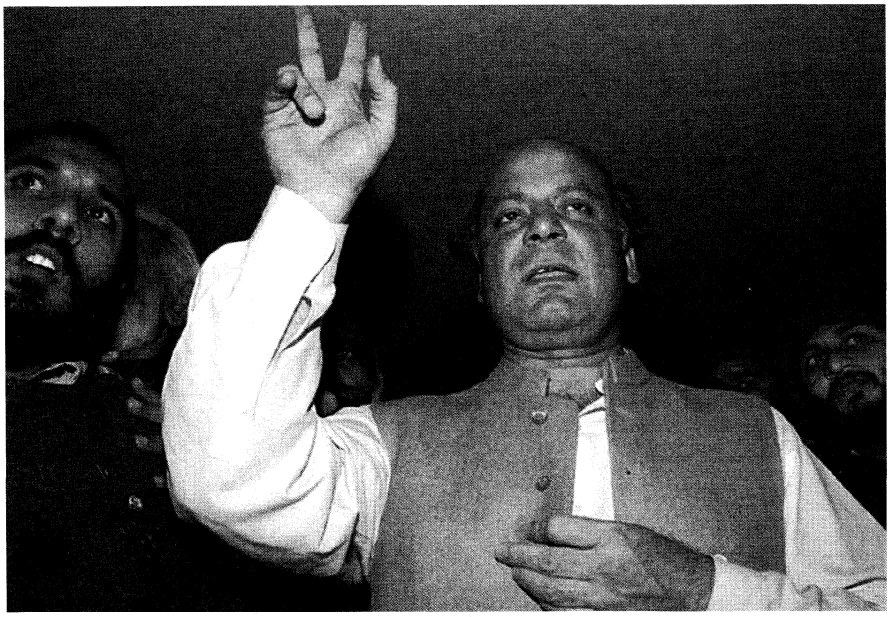

Lijsttrekker Nawaz Sharif maakt op 3 februari 1997 's avonds in Lahore het 'V'(ictory)-teken als blijkt dat de PML de algemene verkiezingen vermoedelijk gaat winnen. *Foto EPA*

Mohammad Nawaz Sharif een overweldigende verkiezingsoverwinning door de Pakistan People's Party (PPP) van Benazir Bhoetto op overtuigende wijze te verslaan. De verkiezingen waren uitgeschreven nadat de regering-Bhoetto in november 1996 naar huis was gestuurd na beschuldigingen van corruptie en wanbeleid (207/1 e.v.-'97)

Hoe groot de overwinning van de PML-N was, bleek wel uit het feit dat de partij zelfs zetels wist te veroveren in Bhoetto's thuisbasis, de provincie Sind, die tot dusverre praktisch als haar leengoed was beschouwd. Buiten Sind werd de PPP zo goed als weggevaagd, aangezien de PML-N vrijwel alle zetels in Punjab, het politieke hart van het land, veroverde en haar bondgenoten de meerderheid behaalden in de Noordwestelijke Grensprovincie (NWFP). De landelijke uitslag werd weerspiegeld in de gelijktijdig gehouden provinciale verkiezingen. De Tehreek-e-Insaaf (Beweging voor Gerechtigheid) van de vroegere aanvoerder van het Pakistaanse cricketteam, Imran Khan, behaalde geen enkele zetel.

De lage opkomst van circa 25 procent weerspiegelde niet alleen wijdverspreide teleurstelling in de politiek, maar ook verkiezingsmoeheid: het was de vierde keer in negen jaar dat er verkiezingen werden gehouden. De verkiezingen stonden onder toezicht van internationale waarnemers onder leiding van de Australische oud-premier Malcolm Fraser, die zei dat aan de 'basisvoorwaarden' voor de verkiezingen was voldaan, maar hij wilde ze niet 'vrij en eerlijk' noemen. Hij zei dat iedereen die had willen stemmen, dat had kunnen doen. Over de lage opkomst zei hij dat 'het duidelijk is dat het respect van de bevolking voor politieke partijen een grote deuk (heeft) opgelopen en dat het democratisch bestuur in diskrediet (is) gebracht'.

Geconfronteerd met een onvermijdelijke nederlaag zei Bhoetto op 3 februari dat ze de uitslag niet zou accepteren en beschuldigde ze de interim-regering ervan in de aanloop naar de verkiezingen te hebben gesjoemeld met 63 van de 217 zetels in de Nationale Assemblee. Maar in een toespraak op 4 februari beloofde ze dat ze geen 'instabiliteit (zal) creëren' noch 'tegen de uitslag (zal) ageren'. Ze hield vol dat er 'met de uitslag is geknoeid', maar verklaarde dat 'wij ondanks onze twijfel aan de rechtmatigheid van het verkiezingsproces stabiliteit nodig hebben'. Ze beschuldigde de interim-regering ervan duizenden van haar aanhangers van de kieslijsten te hebben geschrapt en biljetten met stemmen voor de PPP door biljetten met stemmen voor de PML-N te hebben vervangen. Ze onthield zich van rechtstreekse beschuldigingen aan Sharifs adres en zei dat 'hij geen ideeën had (...) hij heeft geen hersens'.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Zetels*
Pakistaanse Moslimliga - Nawaz (PML-N)	134
Pakistan People's Party (PPP)	18
Mohajir Qaumi-beweging (MQM)	12
Awami National Party (ANP)	9
BNP+	3
Jamiat-ul-Ulema-e-Islam Fazalur Rehman groep (JUI-F)	2
Jamhoori Watan Party (JWP)	2
National People's Party	1
Pakistan People's Party-Shaheed Bhoetto	1
Onafhankelijken	21
Uitslag nog onbekend	1
Totaal aantal zetels	204

+ Volledige naam onbekend.
Van de 217 zetels in de Nationale Assemblee stonden er 204 op het spel; de rest was gereserveerd voor vrouwen en minderheden.

Uitslag provinciale verkiezingen

Partij	Baluchistan	NWFP	Punjab	Sind
PML-N	4	31	212	15
PPP	1	4	2	36
MQM	0	0	0	28
ANP	0	28	0	0
Baluchistan National Movement	2	0	0	0
BNP	9	0	0	0
JUI (F)	6	1	0	0
JWP	6	0	0	0
Mazoor Watan Movement (MWM)	0	0	0	2
NPP	0	0	0	3
Workers Group (NNP)	0	0	0	1
Pakistan Democratic Party (PDP)	0	0	1	0
Pkhtoon Khwa Milli Awami Party	2	2	2	0
PML-Junejo	1	2	2	0
PPP-SB	0	0	0	2
United National Alliance	0	0	0	1
Onafhankelijken	8	11	21	12
Uitslag nog onbekend	1	1	0	0
Totaal	40	80	240	100

Sharif tot premier gekozen

Op 17 februari koos de Nationale Assemblee Sharif officieel tot premier. In zijn eerste toespraak deed hij de plechtige belofte dat hij de corruptie met wortel en tak zou uitroeien en drong hij erop aan dat Pakistan opnieuw vredesbesprekingen met India zou gaan voeren.

Sharif kwam niet uit een van de vooraanstaande politieke families in Punjab, maar uit een zakenmilieu. Zijn familie bezat de Ittefaq-groep, een van de grootste industriële conglomeraten van het land met belangen in staal, suiker en textiel. Hij verwierf zijn eerste politieke functie in 1981 onder generaal Zia ul-Haq als minister van financiën in de provincieregering van Punjab. Daarna diende hij twee termijnen als premier van de provincie (1985 en 1988). Na Benazir Bhoetto's ontslag in 1990 werd hij tot premier benoemd. In 1993 werd hij zelf ontslagen toen hij naar aanleiding van beschuldigingen van corruptie in conflict kwam met president Ghulam Ishaq Khan. Zijn ontslag zou hem volgens waarnemers bijzonder populair hebben gemaakt en in staat hebben gesteld zich te ontpoppen als een onafhankelijk leider.

Samenstelling kabinet

Op 26 februari benoemde Sharif een klein kabinet waarin geen minister van defensie was opgenomen. Hij benoemde de PML-N-leider van Punjab, Chaudry Shujat Hussain, tot minister van binnenlandse zaken, en PML-N-secretaris-generaal Sartaj Aziz tot minister van financiën. Beide mannen hadden tijdens de vorige regering-Sharif dezelfde posten bekleed. De voormalige parlementsvoorzitter Gohar Ayub Khan werd de nieuwe minister van buitenlandse zaken.

De portefeuilles waren als volgt verdeeld:

Premier - Nawaz Sharif*; financiën, economische zaken en statistieken, afdeling planning en ontwikkeling - Sartaj Aziz*; handel, industrie en investeringen - Mohammed Ishaq Dar*; water en elektriciteit, olie en natuurlijke hulpbronnen - Nisar Ali Khan*; binnenlandse zaken en controle op verdovende middelen, spoorwegen, arbeid, arbeidskrachten en Pakistani's in het buitenland - Chaudry Shujat Hussain*; buitenlandse zaken, aangelegenheden betreffende Kashmir, noordelijke gebieden, deelstaten en grensstreken - Gohar Ayub Khan*; bevolkingswelzijn, vrouwenzaken, sociaal welzijn en speciaal onderwijs, milieu, lokaal bestuur en plattelandsontwikkeling - Mevr. Syeda Abida Hussain*; staatsminister, volkshuisvesting en openbare werken, onderwijs - Asghar Ali Shah*; adviseur op het gebied van voorlichting en omroep, cultuur, sport, toerisme en jeugd - Mushahid Hussain Syed*.

* Nieuwe benoeming.

Toelichting op regeringsbeleid in eerste televisietoespraak premier Nawaz Sharif

Tijdens zijn eerste televisieoptreden als premier, op 23 februari, deed Sharif een wanhopige beroep op het volk om het land voor een economische ineenstorting te behoeden. Hij zei dat Pakistan wegens zijn staatsschuld van $ 30 mrd de slaaf van buitenlandse instellingen was geworden en niet langer zijn eigen financiële beleid kon bepalen.

Sharif verklaarde dat Pakistan alleen 'zijn vrijheid kan terugkopen door revolutionaire stappen te nemen'. Hij riep alle in het buitenland wonende Pakistani op om de regering gedurende twee tot vijf jaar minstens $ 1.000 te geven, hetzij in de vorm van een renteloze lening hetzij door het geld in speciale projecten te investeren. Hij zei dat Pakistan nieuwe investeringen zou toejuichen en beloofde dat niemand smeergeld of commissie zou vragen. Binnen 72 uur na deze oproep had de regering van Pakistaanse burgers in het buitenland reeds $ 150 mln ontvangen.

Sharif maakte ook bezuinigingsmaatregelen bekend, zoals een verbod op het invoeren van belastingvrije auto's voor hoge politici en bezuinigingen op de uitgaven van de ministeries en het bureau van de premier. Hij maakte ook bekend dat er gedurende twee jaar een verbod zou gelden op het serveren van voedsel bij bruiloften teneinde families ervan te weerhouden leningen te sluiten voor uitbundige feesten. Hij nam een vermetele stap door aan te kondigen dat de vrijdag, de traditionele vrije dag, voortaan een werkdag zou zijn en dat mensen in plaats daarvan op zondag vrij zouden krijgen. Deze stap zou Sharif volgens waarnemers in conflict brengen met religieuze leiders.

AANVAL OP CHRISTENEN

Volgens een artikel in *The Times* van 13 februari woonden duizenden christenen in provisorisch ingerichte kampen nadat ze door ongeveer 20.000 islamitische relschoppers uit hun huizen in Punjab waren verjaagd.

Volgens de bisschop van Lahore, Alexander John Malik, zou het christelijke dorp Shantinagar, zo'n 100 km van Multan, geheel zijn leeggeplunderd en in de as gelegd. De inwoners leefden in tenten onder bewaking van het leger. Malik beschuldigde de politie ervan het conflict te hebben uitgelokt waarbij twee doden en negentien gewonden waren gevallen.

BEKENDMAKING ECONOMISCH HERSTELPROGRAMMA

Op 28 maart presenteerde minister van financiën, economische zaken en statistiek Sartaj Aziz een economische herstelprogramma, waardoor volgens hem de export zou toenemen, de prijzen zouden dalen en de werkgelegenheid zou groeien.

Aziz zei dat Pakistans staatsschuld meer dan R 1.900 mrd bedroeg ($ 1= R 40,08 op 27 maart 1997) en dat het fiscale jaar 1995-'96 was afgesloten met een tekort van meer dan R 137 mrd, 6,3 procent van het bruto binnenlands product (BBP). Het hervormingsprogramma dat hij presenteerde, stelde tariefverlagingen voor de inkomsten- en vennootschapsbelasting in het vooruitzicht. Wel zouden de lagere inkomens worden belast. Aziz hoopte dat hierdoor het aantal belastingplichtigen (naar schatting 800.000) zou toenemen. Het andere belangrijke programmapunt betrof verlaging van de douanetarieven. Aziz stelde dat het bestaande systeem met tarieven tot 65 procent smokkel in de hand werkte en hij introduceerde een glijdende schaal met een maximumtarief van 45 procent (voor importgoederen zoals auto's) en een minimumtarief van 10 procent. Alleen voor bepaalde essentiële importgoederen, zoals tarwe, kunstmest en belangrijke medicijnen, zou belastingvrijstelling worden verleend. De algemene omzetbelasting werd eveneens verlaagd, en wel van 18 naar 12,5 procent.

Tijdens een toespraak op 29 maart zei de nieuwe premier Nawaz Sharif dat het programma was bedoeld om de belastingen te verlagen en het aantal belastingobjecten uit te breiden tot sectoren die tot dan toe waren vrijgesteld van belastingen of te licht waren aangeslagen. Hij had goede hoop dat er minder belasting zou worden ontdoken en deed een persoonlijke oproep aan 'de bevolking om uit vrije wil en op eigen initiatief belasting te betalen'. Hij erkende dat de belastingdienst moest worden gereorganiseerd en deed de toezegging dat de regering de belastingdienst binnen zestig dagen volledig zou 'zuiveren' van corruptie.

Op 29 maart noemde het Internationaal Monetair Fonds (IMF) het hervormingspakket 'moedig en alomvattend' en zei dat het de basis zou leggen voor de goedkeuring van een uitgebreide structurele aanpassingsfaciliteit (ESAF).

VOORSTEL TOT GRONDWETSWIJZIGING AANGENOMEN. INKRIMPING PRESIDENTIËLE BEVOEGDHEDEN. NIEUWE BEVOEGDHEID PREMIER

Op 31 maart maakte premier Sharif plannen bekend om artikel 58-2B van de grondwet af te schaffen. Krachtens dit artikel was de president bevoegd om de Nationale Assemblee te ontbinden en de regering te ontslaan. Sinds in 1985 het oorlogsrecht was afgeschaft en het betreffende grondwetsartikel was ingevoerd, was het drie keer gebruikt om een gekozen regering te ontslaan, waaronder de regering-Bhoetto in november 1996 (zie pag. 206/3 e.v.-'97 en boven).

Na deelverkiezingen voor de Senaat (eerste Kamer van het parlement), die op 12 maart waren afgerond, waren Sharifs kansen om de

Op 13 februari 1997 raakte de oproerpolitie in Karachi slaags met protesterende christenen, die samenkwamen om het platbranden, een week eerder door moslims, van kerken in de stad Khanewal in de deelstaat Punjab te veroordelen. *Foto EPA*

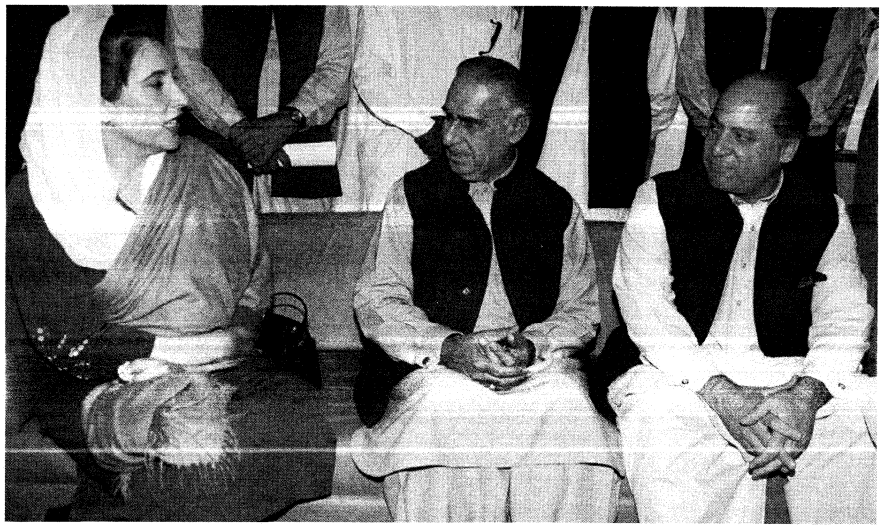

De afgezette premier Benazir Bhoetto (l.) op 1 april 1997 in gesprek met haar opvolger Nawaz Sharif (r.) en PML-afgevaardigde Ghous Ali Shah (m.), direct na afloop van de goedkeuring van de grondwetswijziging door het parlement in Islamabad. *Foto EPA*

voorgenomen wijziging door te voeren, toegenomen. Na de verkiezingen hadden de Pakistaanse Moslimliga (PML-N) en haar bondgenoten een voor een grondwetswijziging benodigde tweederde meerderheid in de 87 leden tellende Senaat.

Op 1 april nam de Nationale Assemblee de grondwetswijziging aan die de president zijn omstreden bevoegdheid ontnam een gekozen regering te ontslaan.

Het voorstel werd door zowel de Senaat als de Nationale Assemblee van het parlement unaniem goedgekeurd. Alle partijen gingen ermee akkoord het gebruikelijke commissieonderzoek over te slaan. Sharif zei tevens dat president Farooq Ahmed Leghari akkoord ging met de grondwetswijziging.

De grondwetswijziging ontnam de president diens discretionaire bevoegdheid om de regering te ontslaan en het parlement te ontbinden; dit zou voortaan alleen nog maar met toestemming van de premier kunnen geschieden. De grondswetwijziging verleende de premier eveneens de voordien presidentiële bevoegdheid om de bevelhebbers van de strijdkrachten te benoemen en te ontslaan, en ontnam de president diens bevoegdheid om provinciegouverneurs te benoemen. De juridisch adviseur van de premier, Khalid Anwar, diende het voorstel in en zei dat dit 'het einde van de pijnlijke erfenis van het oorlogsrecht en het begin van een nieuw tijdperk betekende'. Oppositieleidster Bhoetto noemde het wetsvoorstel 'een maatregel om de suprematie van het parlement te waarborgen en een morele overwinning voor iedereen die voor democratie heeft gestreden'. Ook de voorzitter van de Nationale Assemblee, Ilahi Bakhsh Soomro, stelde verheugd vast dat 'vandaag in dit land een begin gemaakt is met echte democratie'.

Sharif liet tevens doorschemeren dat hij bereid was de omstreden Raad voor Defensie en Nationale Veiligheid (CDNS) te ontbinden. De CDNS was in januari ingesteld om het militaire apparaat een 'adviserende' rol te geven bij de beleidsvorming van de regering (zie boven).

'Politieke waarnemers in Islamabad toonden zich verrast door de voortvarendheid waarmee premier Sharif het amendement door het parlement loodste. Velen hadden gedacht dat hij dit pas later zou proberen uit angst de president en de machtige generaals tegen de haren in te strijken', aldus berichtte *NRC/H'blad* op 2 april.

Stafchef marine ontslagen. Nieuwe stafchef generale staf

Premier Sharif oefende zijn nieuwe bevoegdheden vrijwel onmiddellijk uit, toen hij op 25 april de stafchef van de marine admiraal Mansurul Haq ontsloeg. Het was pas de tweede keer in de geschiedenis van Pakistan dat een burgerpremier een hoge militaire officier had ontslagen.

Sharifs maatregel volgde na beschuldigingen die in de voorafgaande maanden door de pers waren geuit. Zij luidden dat bij de aanschaf van drie Franse duikboten voor $ 943 mln aan steekpenningen zou zijn betaald. Aanhangers van Haq ontkenden de beschuldigingen en zeiden dat het duikbotencontract enige tijd voor Haqs benoeming was gesloten.

De premier stond tevens onder druk om op te treden tegen de stafchef van de luchtmacht, generaal Mohammed Abbas Khattak, nadat een luchtmachtofficier die in maart met een militair vliegtuig naar de Verenigde Staten was gevlogen, in het bezit bleek te zijn geweest van 2 kilo heroïne.

Op 25 april benoemde Sharif luitenant-generaal Ali Kuli Khan tot stafchef van de generale staf. Kuli Khan was een zwager van minister van buitenlandse zaken Gohar Ayub Khan en was tot dan toe korpscommandant geweest in Rawalpindi. Hij zou naar verwachting medio mei in functie treden.

GOUVERNEUR BALUCHISTAN TREEDT AF

Op 8 april trad luitenant-generaal b.d. Imranullah Khan af als gouverneur van Baluchistan. Opperrechter Amirul Mengal van het hooggerechtshof van Baluchistan werd benoemd tot waarnemend gouverneur.

Waarnemers waren van oordeel dat Imranullah, die tot de kringen rond president Leghari zou behoren, had besloten af te treden om te voorkomen dat hij door premier Sharif zou worden ontslagen.

TARWETEKORT

In april verschenen berichten over nijpende tekorten aan tarwe in grote delen van Pakistan. De tekorten leidden ertoe dat in Peshawar, de hoofdstad van de Noord-Westelijke Grensprovincie, en in steden in Baluchistan en Punjab winkels en restaurants werden geplunderd.

Een regeringswoordvoerder zei op 7 april dat de tarwevoorraad bijna op peil was en dat vanaf 9 april tarwe weer overal verkrijgbaar zou zijn en dat per persoon een zak tarwe van 20 kg zou kunnen worden gekocht. Hij zei tevens dat drie scheepsladingen Amerikaans tarwe onderweg waren van Karachi naar Punjab en dat in Sind tarwe werd geoogst en spoedig verkrijgbaar zou zijn. Hij verklaarde dat het tekort kunstmatig was gecreëerd 'door bepaalde belangengroepen om de regering in diskrediet te brengen'. Op 8 april maakte de regering bekend een wet voor te bereiden om personen te straffen, die tarwevoorraden opkochten om de marktprijzen op te drijven.

RAMPEN

Op 8 januari kwamen ten minste twintig personen om het leven als gevolg van een gaslek in de wijk Moghulpura in Lahore. Aangenomen werd dat het om ammoniakgas ging. Naar verluidt waren bij ruim 900 personen vergiftigingsverschijnselen geconstateerd. Gouverneur Khwaja Ahmed Tariq Rahim van Punjab gelastte een gerechtelijk onderzoek naar het incident.

Minstens honderd personen kwamen om het leven, toen zich op 28 februari in Harnai in de provincie Baluchistan, 200 km ten zuidoosten van Quetta, een aardbeving voordeed met een kracht van 7,3 op de schaal van Richter. De meeste slachtoffers vielen in het dorp Mian Kutch.

Op 3 maart vielen minstens 126 doden en 175 gewonden, toen een trein in de buurt van Khanewal, ongeveer 400 km ten zuidoosten van Islamabad, ontspoorde.

ONTMOETING MET INDIASE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Op 8 april had minister van buitenlandse zaken Khan in Delhi een ontmoeting van ruim een uur met zijn Indiase collega I. K. Gujral (die later in de maand premier zou worden, zie pag. 409/2 e.v.-'97). Khan was in India voor een bijeenkomst van ministers van Niet-Gebonden Landen (Non-Aligned Movement, NAM). De twee ministers kwamen overeen om in mei in Islamabad een nieuwe gespreksronde op ministerieel niveau te beleggen (voor de meest recente gespreksronde, zie pag. 408/3 e.v.-'97).

(Vor.ber.pag. 206/2 e.v.-1997)

SRI LANKA

PARLEMENTSLID GEDOOD

De 29-jarige Nalanda Ellawela, parlementslid voor de regerende People's Alliance (PA), werd op 11 februari 1997 doodgeschoten tijdens een ruzie op straat met aanhangers van de oppositionele United National Party (UNP). Ellawela's lijfwacht werd ook gedood en vijf anderen, onder wie een andere PA-afgevaardigde, raakten gewond.

Het incident vond plaats in Ratnapura en leidde tot twee dagen van ongeregeldheden. Later arresteerde de politie zes mannen in verband met de schietpartij. Ze zeiden dat ze nog twee verdachten wilden ondervragen, te weten UNP-afgevaardigde Susantha Punchinilame en de voormalige UNP-burgemeester van Ratnapura, Mahinda Ratnatilleke. Hierop werden beide mannen door de UNP geschorst.

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

Op 21 maart behaalde de regerende PA een belangrijke overwinning bij gemeenteraadsverkiezingen. De PA won in 194 van de 238 gemeenten waar verkiezingen werden gehouden. De verkiezingen waren de eerste test voor de regering van president Chandrika Bandaranaike Kumaratunga die in 1994 was aangetreden en zich had opgeworpen als vredestichter.

Op 26 maart publiceerde de regering delen van een ontwerpgrondwet die de Tamils in het door conflicten geteisterde noordelijk en oostelijk deel van het eiland meer autonomie zou geven. Een woordvoerder zei tevens dat er mogelijk verkiezingen zouden worden gehouden in Jaffna, het voormalige bolwerk van de separatistische Bevrijdingstijgers van Tamil Eelam (LTTE). Deze verwierpen het plan echter. De LTTE hadden op 6 maart een gewaagde aanval uitgevoerd op een basis van het regeringsleger in Vavunativu in het district Batticaloa.

BELEIDSAFSPRAAK REGERING EN OPPOSITIE OVER LTTE-CONFLICT

Op 3 april wisselden president Chandrika Bandaranaike Kumaratunga en oppositieleider Ranil Wickremasinghe van de United National Partiy (UNP) brieven uit, waarin zij zich verplichtten gezamenlijk te streven naar beëindiging van de op dat moment reeds veertien jaar durende strijd met de separatistische LTTE.

Kumaratunga beloofde Wickremasinghe op de hoogte te houden van belangrijke ontwikkelingen in het conflict en de UNP-leider beloofde de vredesonderhandelingen tussen de regering en de LTTE niet te frustreren. Regeringsfunctionarissen spraken de hoop uit dat de afspraak zou leiden tot hervatting van de vredesonderhandelingen die in april 1995 waren afgebroken (zie pag. 510/1 e.v.-'95). De LTTE onthield zich in eerste instantie van commentaar op het initiatief.

De overeenkomst was tot stand gekomen door bemiddeling van onderminister Liam Fox van het Britse ministerie van buitenlandse zaken en het Gemenebest. De regering van Sri Lanka, een voormalige kolonie van Groot-Brittannië, had ieder bemiddelingsaanbod van Britse zijde tot dan toe steeds afgewezen met als argument dat buitenlandse inmenging in een binnenlandse veiligheidskwestie overbodig en ongewenst was.

De president van Sri Lanka, Chandrika Bandaranaike Kumaratunga (foto van 31 januari 1997). *Foto EPA*

NIEUW REGERINGSOFFENSIEF

Op 13 mei lanceerden regeringstroepen een nieuw offensief tegen de LTTE in het district Wanni. Bij de operatie, die de codenaam Jaya Sikuru (Zekere Overwinning) meekreeg, zouden naar verluidt meer dan 10.000 militairen betrokken zijn; het voornaamste doel van het offensief was de beveiliging van een strategische bevoorradingsroute die liep van Vavuniya naar Kilinochchi.

Op 15 mei werden de steden Omantai en Nedukeni, die beide in de frontlinie lagen, op de rebellen veroverd na hevige gevechten over land en zware luchtaanvallen. De LTTE gaf toe zware verliezen te hebben geleden; ze maakte melding van 214 doden en 316 gewonden. Van regeringszijde werd echter beweerd dat de verliezen veel groter waren dan werd toegegeven. Na hun veroveringen te hebben geconsolideerd, zouden de regeringstroepen hun opmars naar verluidt tegen het eind van de maand hebben voortgezet.

(Vor.ber.pag. 289/1 e.v.-1997)

TADZJIKISTAN

VREDESBESPREKINGEN IN IRAN EN MOSKOU

De regering en islamitische rebellenleiders voerden van 6-19 januari 1997 vredesbesprekingen in de Iraanse hoofdstad Teheran. De besprekingen volgden op de ondertekening van een wapenstilstands- en vredesakkoord in december 1996 (zie pag. 209/3-'97). Op de laatste dag van de besprekingen werden beide partijen het eens over de samenstelling van de 27 leden tellende Nationale Verzoeningscommissie, waarvan de oprichting was vastgelegd in het vredesakkoord van december.

Op 13 januari ondertekenden de partijen een overeenkomst over de repatriëring van vluchtelingen uit Tadzjikistan. Op 15 januari berichtte het Iraanse persbureau *IRNA* dat krachtens de overeenkomst de Tadzjiekse regering de verantwoordelijkheid op zich nam voor de terugkeer van de vluchtelingen en de verstrekking van humanitaire en financiële hulp bij het vinden van werk en huisvesting. De regering beloofde verder de teruggekeerde vluchtelingen niet strafrechtelijk te vervolgen wegens hun aandeel in de burgeroorlog in Tadzjikistan.

Akkoord over machtsdeling

Na verder overleg in de Iraanse stad Mashad zetten president Imamoli Rachmonow (voorheen Rachmanow genoemd) en oppositieleider Sajed Abdoello Noeri op 22 februari hun handtekening onder een akkoord dat voorzag in de gelijke vertegenwoordiging van regering en rebellen in de nieuw te vormen verzoeningsraad. Beide partijen zouden dertien zetels in de raad krijgen. Ook kwamen ze overeen dat de rebellen 30 procent van alle regeringsfuncties zouden krijgen. Noeri zou begin maart uit ballingschap in Afghanistan terugkeren naar de hoofdstad Doesjanbe om voorzitter te worden van de verzoeningsraad. Deze raad moest als een overgangsbestuur fungeren, de uitwisseling van gevangenen en de terugkeer van vluchtelingen regelen en parlementsverkiezingen en grondwetswijzigingen organiseren.

Akkoord over integratie strijdkrachten

Het vredesoverleg, dat eind februari in Moskou werd voortgezet, liep op 28 februari vast op het punt van de ontmanteling van de strijdkrachten van het verzet en hun integratie in het Tadzjiekse leger. Volgens de Tadzjiekse minister van buitenlandse zaken Talbak Nazarow was sprake van 'aanzienlijke meningsverschillen'.

De onderhandelaars van de regering hadden een voorstel van de oppositie verworpen om de troepen van de rebellen als aparte eenheden binnen het Tadzjiekse leger te laten functioneren, omdat volgens hen dan sprake zou zijn van twee legers. Het islamitische verzet van zijn kant wilde niets weten van het voorstel van de regering, hun troepen binnen twee maanden in het regeringsleger te laten opgaan en hen over te plaatsen naar andere delen van het land; de oppositie wilde dat proces binnen zes maanden voltooien. Bovendien wilde de oppositie niet dat haar troepen werden ontwapend voordat ze in het regeringsleger waren opgenomen.

Op 8 maart werd echter alsnog een akkoord getekend door minister van buitenlandse zaken Nazarow en de eerste vice-voorzitter van de Verenigde Tadzjiekse Oppositie (OTO), Ali Akbar Toeradzjonzada, over de integratie van de strijdkrachten van beide partijen. Krachtens het akkoord stemde de OTO ermee in al zijn troepen die zich nog in Afghanistan bevonden, terug te trekken naar Tadzjikistan, waar zij in een aantal vooraf bepaalde fasen zouden worden ontwapend, ontbonden en opgenomen in het regeringsleger. Dit proces zou uiterlijk op 1 juni worden afgesloten.

MANDAAT VN-WAARNEMERSMISSIE VERLENGD

Op 14 maart verlengde de VN-Veiligheidsraad het mandaat van de militaire waarnemersmissie in Tadzjikistan met nog eens drie maanden. Naar verluidt had de Veiligheidsraad vastgesteld dat de veiligheidssituatie in het land sterk was verbeterd.

De Iraanse minister van buitenlandse zaken Ali Akbar Velayati (l.), zijn Tadzjiekse ambtgenoot Talbak Nazarow, de speciale VN-afgezant voor Tadzjikistan Gerd Merrem, en Ali Akbar Toeradzjonzada, de eerste vice-voorzitter van de OTO, lopen op 6 januari 1997 in Teheran naar de onderhandelingstafel voor voortzetting van de vredesbesprekingen over Tadzjikistan.

Foto EPA

GIJZELINGSCRISIS

Begin februari werden in Centraal-Tadzjikistan veertien mensen in gijzeling genomen door de uit het noorden van het land afkomstige krijgsheer Bachram Sadirow. Onder de gijzelaars bevonden zich onder meer medewerkers van de Verenigde Naties (VN) en de VN-hulporganisatie UNHCR, Russische journalisten en de Tadzjiekse minister van veiligheid, generaal-majoor Sajdamir Zoehoerow. Deze laatste werd op 8 februari gegijzeld toen hij onderhandelde over de vrijlating van de gijzelaars.

Sadirow voerde de gijzeling uit om zijn eis kracht bij te zetten dat zijn broer, Rizwon Sadirow, mocht terugkeren uit het naburige Afghanistan naar Tadzjikistan met een groep guerrillastrijders. De VN en internationale hulporganisaties reageerden op de gijzeling door een groot aantal personeelsleden naar Oezbekistan te evacueren. De crisis eindigde toen president Imamoli Rachmonow inging op Sadirows eis hem te ontmoeten in Obigarm, bij de hoofdstad Doesjanbe. Vervolgens gaf hij toestemming voor de terugkeer van Rizwon Sadirow naar Tadzjikistan met 35 gewapende guerrillastrijders. Volgens de internationale media waren alle gijzelaars op 17 februari ongedeerd vrijgelaten.

Aan een artikel in *NRC/H'blad* van 19 februari 1997, waarin redacteur Peter Michielsen de achtergronden van de gijzelingsactie beschreef, werd het volgende ontleend:

'... Tadzjikistan is in de greep van geweld sinds 1991. Toen kwam na de enige democratische verkiezingen in de Tadzjiekse geschiedenis een bewind aan de macht dat bestond uit islamitische fundamentalisten en pro-Westerse democraten. De ideologische drijfveer van die coalitie was anti-communisme. Haar belangrijkste doel was af te rekenen met het communistische verleden en met de economische en politieke afhankelijkheid van Moskou.
Het was geen wonder dat Rusland na het aantreden van dat bewind alles heeft gedaan om het te destabiliseren. Het vond bondgenoten in Koeljab, in het zuiden van Tadzjikistan, waar lokale clans al decennia lang met grote verbittering hadden moeten aanzien hoe Tadzjikistan werd geregeerd door clans uit het noordelijke Leninabad (nu Chodzjent geheten). Er kwam op Russisch initiatief een Volksfront tot stand, dat de strijd aanbond tegen de regering. In 1992 slaagde het daarin. De leider van de door Moskou geïnspireerde opstand, Imamoli Rachmonov, een communist van de oude stempel, trad aan.
Sindsdien is het in Tadzjikistan niet meer rustig geweest: de verdreven islamieten en democraten zetten de strijd voort en het land werd het toneel van een nu al jaren durende burgeroorlog, van chaos, anarchie, ontvoeringen, gijzelingen, aanslagen, „etnische zuivering", extreme corruptie, lokale opstanden en banditisme door criminele benden die soms de regering, soms de oppositie steunen. Van een functionerende economie is geen sprake - de enige economische sector die floreert is de smokkel van drugs. De voor de economie belangrijke Russische minderheid van meer dan een half miljoen mensen is *en masse* gevlucht, net als de meeste hoog opgeleide Tadzjieken die elders aan het werk konden komen. Van democratie is evenmin sprake: sinds de verkiezingen van februari 1995 heeft een coalitie van communisten en vazallen van Rachmonov uit Koeljab een grote meerderheid in het parlement. De oppositie bezet twee van de 181 zetels.
Rachmonov controleert, gesteund door 25.000 Russische soldaten, met zijn uit de zuidelijke clan van de Koeljabi's bestaande achterban slechts een klein deel van het land. Regelmatig deserteren hele eenheden uit zijn leger. De oppositie beheerst het grootste deel van het midden en oosten van Tadzjikistan en de grensgebieden met Afghanistan. Begin vorig jaar marcheerden opstandelingen tegen Rachmonov op tot enkele kilometers van Doesjanbe. Rachmonov offerde zijn premier op - die zich onmiddellijk bij de oppositie aansloot - waarna de crisis werd gesust. Drie maanden later slaagde de oppositie erin het centrale gebied van Tadzjikistan te veroveren, met de steden Garm, Tavil-Dara, Komsomolabad en Tadzjikabad.
De oppositie bestaat uit twee bewegingen, de islamitische, door Iran gesteunde Verenigde Tadzjiekse Oppositie (OTO) onder leiding van Said Abdullo Noeri, en een seculiere verzetsbeweging. Zij kregen als oppositiemacht vorig jaar gezelschap van een derde groep, het Blok van Nationale Wedergeboorte, dat wordt geleid door drie ex-premiers, allen door Rachmonov benoemd en ook weer ontslagen. Dit blok verenigt intussen het seculiere verzet tegen Rachmonov. Het kwam midden vorig jaar met de OTO overeen nauwer samen te werken in de strijd tegen Rachmonov.
Sinds december heerst in Tadzjikistan een wankel bestand, dat tot stand kwam tijdens twee ontmoetingen tussen de militair in het nauw gedreven Rachmonov en OTO-leider Noeri.
De gijzeling van afgelopen week lijkt sterk op een poging van derden, een eind te maken aan de wankele vrede. De actie was het werk van de gebroeders Rizvon en Bachram Sadirov. Eerstgenoemde probeerde al in december, tijdens het overleg tussen Rachmonov en Noeri, het vredesoverleg te saboteren door zeven VN-waarnemers en zestien leden van een (uit vertegenwoordigers van regering èn oppositie bestaande) bestandscommissie te gijzelen.
Rizvon en Bachram Sadirov zijn geen rebellen. Rizvon vocht ooit tegen Rachmonov, maar werd twee jaar geleden door de oppositie als stafchef van haar leger ontslagen omdat hij zijn eigen commandanten had laten executeren en burgers had gefolterd. Hij en zijn broer sloten zich daarop aan bij Rachmonov en werden lid van diens elite-eenheid, de presidentiële garde.
Rachmonov stuurde Rizvon later naar het noorden van Afghanistan, met de opdracht met een elitegroep van soldaten *under cover* zoveel mogelijk dood en verderf te zaaien in de bases die de Tadzjieksc oppositie daar bezit. Bachram kreeg dezelfde opdracht in Garm, in Centraal-Tadzjikistan. Hij werd echter gevangengenomen door strijdkrachten van de oppositie. Die moesten hem in december laten gaan, in ruil voor twee aanhangers van de oppositie die in die maand bij de voornoemde gijzelingsactie in handen van Rizvon waren gevallen. *The Wall Street Journal* wist deze week te melden dat er maar één reden is waarom de burgeroorlog nog niet voorbij is: president Rachmonov weigerde in te gaan op de eis van de oppositie de gebroeders Sadirov te ontslaan.
Deze maand leek Rachmonov alsnog overstag te gaan: hij weigerde Rizvon Sadirov toestemming te verlenen uit Afghanistan terug te keren. Daarop ging zijn broer Bachram over tot de gijzeling van veertien mensen, medewerkers van de VN en de VN-hulporganisatie UNHCR, journalisten, hun Tadzjiekse medewerkers en de Tadzjiekse minister van veiligheid. Hij kreeg maandag zijn zin: Rizvon werd op last van Rachmonov alsnog uit Afghanistan overgebracht.
Zowel Rachmonov als de oppositie wil een eind aan de burgeroorlog, die eenderde van de bevolking op de vlucht heeft gejaagd en 50.000

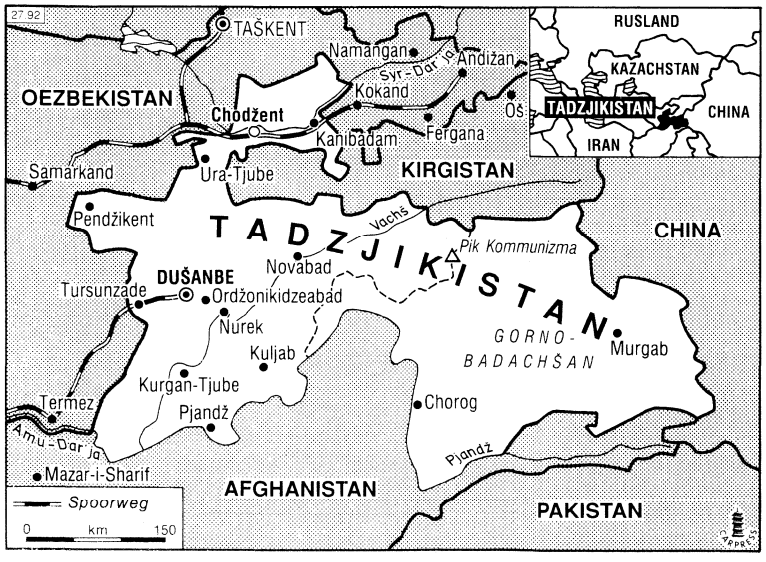

mensen het leven heeft gekost. Rachmonov kan de oorlog militair niet volhouden. Maar zolang als mensen als de gebroeders Sadirov actief zijn, mensen die geen belang bij vrede hebben, zal die oorlog voortduren. Veel hangt ook af van Moskou. Zonder de pogingen van Rusland, zijn politieke en economische invloed in Tadzjikistan te handhaven, zou de oorlog wellicht nooit zijn uitgebroken en zonder de materiële en militaire steun van Moskou zou Rachmonov hem allang hebben verloren.'

Sadirow gevangengenomen

Begin maart werd Bachram Sadirow gevangengenomen bij een gezamenlijke operatie van het regeringsleger en OTO-troepen.

Sadirows broer Rizwon Sadirow wist te ontsnappen, maar zijn troepen werden de hele maand maart opgejaagd door eenheden van de Tadzjiekse presidentiële garde. Het Russische persbureau *Itar-Tass* meldde op 28 maart dat Sadirows strijdmacht in feite vernietigd was en dat Rizwon spoedig zou worden gevangengenomen.

AANSLAG OP PRESIDENT

Berichten dat de OTO betrokken zou zijn geweest bij een aanslag op president Imomali Rachmonow op 30 april werden krachtig tegengesproken door de beweging. Rachmonow was tijdens een bezoek aan de stad Chodzjent licht gewond geraakt toen een granaat naar hem werd gegooid op het moment dat hij uit zijn auto stapte.

Firdaws Doestbobojew, een militant lid van de oppositie, die niet tot de OTO behoorde, werd aangehouden op de plaats van de aanslag. Doestbobojew was verantwoordelijk geweest voor het organiseren van tegen de regering gerichte betogingen in Chodzjent in 1996.

TYFUSEPIDEMIE

Eind februari werden op last van de regering de scholen in Doesjanbe voor twee weken gesloten in een poging een snel groeiende tyfusepidemie tot staan te brengen.

Volgens woordvoerder Peter Spelbos van het Rode Kruis waren op dat moment in Tadzjikistan 22 mensen aan de ziekte overleden. Zo'n 4.000 mensen waren ziek en dagelijks kwamen er 150 tot 200 nieuwe gevallen bij.

Oorzaak van de tyfusexplosie was waarschijnlijk besmet water uit de rivier de Varsob, dat volgens Spelbos al drie maanden niet meer was gechloreerd door de regering.

(Vor.ber.pag. 209/2 e.v.-1997)

NIEUW-ZEELAND

MASSAMOORD IN RAURIMU

Opnieuw gingen er stemmen op om het vuurwapenbezit aan banden te leggen nadat in het skivakantieoord Raurimu een man op 8 februari 1997 zes mensen doodschoot en er vijf ernstig verwondde. Later arresteerde de politie een 22-jarige man, Stephen Anderson, die naakt door de bossen bij North Island Village doolde. Volgens berichten was Andersons vader een van de mensen die omgekomen waren en was zijn moeder gewond geraakt bij de schietpartij. Op 9 februari moest Anderson terecht staan wegens moord.

Het was het vijfde bloedbad in Nieuw-Zeeland in de jaren negentig. Naar aanleiding van de bloedbaden in Dunblane in Groot-Brittannië in 1996 en in Port Arthur in Australië (zie pag. 701/2-'96; 450/3 e.v.-'96) was er al een onderzoek gestart naar 's lands wapenwetgeving; een rapport werd niet eerder dan juni verwacht.

VERKLARING OVER KOMENDE BEGROTING

In een verklaring over de begroting maakte vice-premier en minister van de schatkist Winston Peters op 3 maart bekend dat de coalitieregering NZ$ 250 mln ($ 1 = NZ$ 1,42 op 7 maart '97) minder zou uitgeven dan in de begroting voor 1997-'98 was geraamd. Peters legde de nadruk op fiscale discipline en zei dat er in de begroting voor juni een bedrag van NZ$ 950 mln aan extra uitgaven was opgenomen in plaats van de NZ$ 1,2 mrd aan sociale uitgaven waarvan in de coalitieovereenkomst van de National Party en New Zealand Firstpartij (NZF) van december 1996 oorspronkelijk was uitgegaan (zie pag. 213/1 e.v.-'97). Peters benadrukte echter dat het bedrag van NZ$ 5 mrd aan extra uitgaven, dat de coalitiepartners hadden toegezegd gedurende de driejarige regeringstermijn, in zijn geheel zou worden uitgegeven.

PETERS AANGEKLAAGD WEGENS MINACHTING

Minister Winston Peters verscheen op 19 maart voor de parlementaire tuchtcommissie. Hij was aangeklaagd wegens minachting nadat hij naar verluidt een afgevaardigde van de National Party had beledigd.

(Vor.ber.pag. 212/3 e.v.-1997)

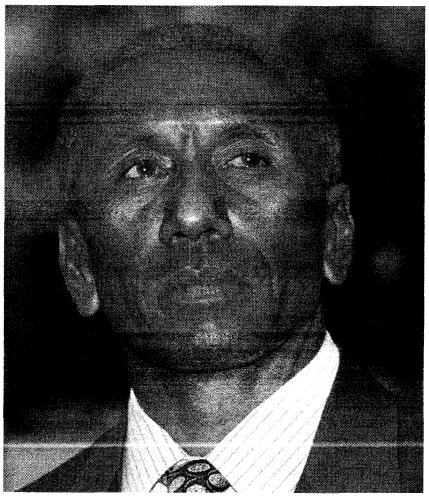

De premier van Papoea-Nieuw-Guinea, Sir Julius Chan (archieffoto van 12 september 1995). *Foto AFP*

PAPOEA-NIEUW-GUINEA

INZET BUITENLANDSE HUURLINGEN IN BOUGAINVILLE LEIDT TOT POLITIEKE CRISIS

Op 25 februari 1997 bevestigde premier Sir Julius Chan dat zijn regering huurlingen in dienst had genomen in de strijd tegen de separatistische rebellen op het eiland Bougainville. Hij verzekerde echter dat ze alleen aangenomen waren als adviseur en in het langdurige guerrillaconflict niet ingezet zouden worden 'aan het front'.

Voorafgaand aan de verklaring van Chan hadden de *Sydney Morning Herald* en andere Australische ochtendbladen bericht dat de regering van Papoea-Nieuw-Guinea zich gewend had tot buitenlandse veiligheidsadviseurs nadat de Australische regering verzoeken om hulp in de strijd tegen het Revolutionaire Leger van Bougainville (BRA) had afgewezen. Australië, dat al Papoea's grootste hulpverlener was, bleef bij het standpunt dat de negen jaar durende guerrillaoorlog alleen kon worden opgelost door middel van politieke onderhandelingen.

In reactie daarop had de Papoease regering naar verluidt een geheime operatie tegen de BRA van A$ 36 mln ($1=A$1,29 op 28 februari) goedgekeurd. Dit hield onder meer in dat er 150 huurlingen overgevlogen werden vanuit Afrika voor een 'precisie-aanval' op de rebellen. Lokale berichten bevestigden dat in de voorafgaande twee weken twee Russische vliegtuigen actief waren ge-

De ontslagen opperbevelhebber, brigadegeneraal Jerry Singirok (m.) wordt op 23 maart 1997 tijdens een openluchtmis in de Murray-kazerne in Port Moresby in het bijzijn van zijn vrouw Winnie (r.) door een soldaat (l.) op de hoogte gebracht van de laatste ontwikkelingen. *Foto EPA*

weest op Jackson Airport bij Port Moresby's en de noordelijke kustplaats Wewak.

Volgens Chan waren de berichten onjuist en sensationeel. Hij erkende dat de regering Sandlines International had ingehuurd, een Brits particulier bedrijf dat was gespecialiseerd in militaire training en logistiek, om te helpen bij de training van 'onze veiligheidstroepen die over te weinig uitrusting, middelen en training beschikken.' Hij voegde eraan toe dat hij er 'genoeg van had dat onze jongens in lijkzakken terugkomen.'

Australië reageerde boos op het bericht. Premier John Howard noemde het gebruik van buitenlandse troepen 'absoluut en volledig onaanvaardbaar.' Volgens berichten had de minister van buitenlandse zaken Alexander Downer premier Chan er eerder voor gewaarschuwd dat de inschakeling van huurlingen de toekomstige onderhandelingen over het jaarlijkse Australische hulpprogramma ter waarde van A$ 320 mln kon beïnvloeden.

Op 25 februari maakte Executive Outcomes, de Zuid-Afrikaanse particuliere organisatie die troepen had gestuurd naar Sierra Leone (zie pag. 111/3-'97) en Angola, bekend dat ze door Sandlines waren ingehuurd om vliegtuigen, uitrusting en gespecialiseerde instructeurs te leveren aan troepen van Papoea-Nieuw-Guinea.

Politieke crisis

Het besluit van de regering om buitenlandse huursoldaten in te zetten tegen de separatistische rebellen op het eiland Bougainville leidde in de maand maart tot een constitutionele en politieke crisis die uiteindelijk uitmondde in de val van premier Sir Julius Chan.

Chan had in februari gezegd dat Sandlines International regeringssoldaten zou gaan opleiden. Maar later bleek dat er in het contract met Sandlines was vastgelegd dat het personeel 'bevel (zou) voeren over en deel (zou) nemen en leiding (zou) geven aan operaties' om het Revolutionaire Leger van Bougainville 'militair onschadelijk' te maken.

Op 17 maart deed brigadegeneraal Jerry Singirok, bevelhebber van de Verdedigingsmacht van Papoea-Nieuw-Guinea (het regeringsleger) een beroep op Chan om af te treden. Singirok, die volgens tal van berichten betrokken zou zijn geweest bij de contractonderhandelingen met Sandlines, ontkende dat zijn oproep een militaire coup inhield en beschuldigde de regering van 'corrupte praktijken' bij het inhuren van het Britse bedrijf.

Volgens Singirok had de regering enorm veel geld aan de huursoldaten gespendeerd, terwijl het zijn eigen soldaten aan eten, soldij en essentiële benodigdheden ontbrak. Hij verklaarde dat 'het regeringsbeleid naar zijn mening fout (was) (...). Het is een kwestie van principe en ethiek'. Hij zei dat het leger en de paramilitaire politie zouden weigeren samen te werken met de veertig huursoldaten die op dat moment in het land waren. Later bleek dat Singirok-getrouwe soldaten vrijwel alle huurlingen gevangen hadden genomen.

Premier Chan verklaarde op 18 maart dat hij niet zou aftreden. Hij noemde Singiroks actie 'ongrondwettelijk' en stuurde hem met ontslag. De volgende dag verzamelden zich duizenden soldaten en burgers bij de Murray-kazerne in Port Moresby om tegen het ontslag te protesteren en het aftreden van Chan en andere vooraanstaande ministers te eisen. Het protest culmineerde in gewelddadigheden en enkele honderden demonstranten begonnen naburige winkels te plunderen. De politie gebruikte traangas om de menigte uiteen te drijven.

Terwijl de spanningen opliepen, schortte Chan het contract met Sandlines op 20 maart tijdelijk op in afwachting van de uitkomst van een onderzoek naar vermeende corruptie in verband met het contract. Hoewel de meeste huurlingen het land op 21 maart verlieten, werd luitenant-kolonel Tim Spicer, oud-officier in het Britse leger en president van Sandlines, op 23 maart in staat van beschuldiging gesteld wegens verboden bezit van een vuurwapen en munitie.

Steun voor Singirok

Het conflict tussen regering en leger dreigde verder te escaleren toen op 22 maart een hoge legerofficier, commandant Walter Enuma, verklaarde dat hij het opperbevel van het leger op zich had genomen. Hij gaf voorts te kennen zich achter de ontslagen opperbevelhebber Singirok te scharen en eiste dat deze in functie zou worden hersteld. Enuma dreigde met een 'chaotische toestand', als de regering hier niet aan toe zou geven.

De druk op Chan om af te treden werd verder vergroot toen op 24 maart vier ministers uit zijn kabinet opstapten, uit onvrede over de huurlingenkwestie. Diezelfde dag verzocht het feitelijke (titulaire) staatshoofd van Papoea-Nieuw-Guinea (als vertegenwoordiger van de Britse koningin Elisabeth onder het Gemenebestprotocol), gouverneur-generaal Sir Wiwa Korowi, premier Chan om tijdelijk af te treden, in afwachting van een onderzoek naar het omstreden huurlingencontract. De gouverneur-generaal had weliswaar niet de bevoegdheid om de premier te ontslaan, maar beschikte over grote politieke invloed.

Omgeven door lijfwachten maakt majoor Walter Enuma op 22 maart 1997 vanuit de Murray-kazerne in Port Moresby bekend het regeringsleger onder controle te hebben. *Foto EPA*

Premier Chan treedt af. Interim-regering benoemd

Op 25 maart overleefde Chan een motie van wantrouwen in het parlement met een onverwacht ruime marge van 58 tegen 39 stemmen. Maar later omsingelde een woedende menigte van ruim duizend soldaten en burgers het parlementsgebouw. Chan wist te ontsnappen, maar zo'n honderd afgevaardigden zaten 's nachts in de val omdat de demonstranten ondanks de avondklok het gebouw omsingeld hielden.

Terwijl het beleg werd voortgezet, maakte Chan op 26 maart zijn aftreden bekend tegelijk met dat van vice-premier Chris Haiveta en minister van defensie Mathias Ijape. Hij zei dat hij de ministerraad zou vragen om een interim-premier te benoemen, in afwachting van de uitkomst van het corruptieonderzoek, dat op 1 april van start zou gaan, en vooruitlopend op de parlementsverkiezingen die in juni zouden worden gehouden. Op 27 maart benoemde de ministerraad minister van mijnbouw en olie, John Giheno, tot interim-premier. Giheno beloofde de vrede te herstellen, maar waarschuwde dat muitende soldaten op straf konden rekenen.

Later die dag benoemde hij een interim-regering. De portefeuilles waren als volgt verdeeld:

Interim-premier, defensie, mijnbouw en olie - John Giheno+; interim-vice-premier, bosbouw - Andrew Baing+; landbouw en veeteelt - David Mai; burgerluchtvaart, cultuur en toerisme - Michael Nali; financiën, handel en industrie - Nakikus Konga+; communicatie - Joseph Egilio; gevangeniswezen - Paul Wanjik; onderwijs - Paul Mambei*; visgronden en maritieme rijkdommen - Titus Philemon; buitenlandse zaken en handel - Kilroy Genia+; volksgezondheid - Philemon Embel*; politie - Ludwig Schultz*; huisvesting - Robert Nagle+; industriële betrekkingen - Samson Napo; justitie - Arnold Marsipal+; grondzaken en ruimtelijke ordening - Albert Kipalan+; nationale planning - Moi Avei; wetenschap en technologie - Castan Maibawa+; provinciale en lokale bestuurszaken - Peter Barter*; openbare diensten - Paul Tohian+; transport en openbare werken - Peter Yama; staatsminister in het bureau van de premier - Sir Pita Lus.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Onderzoek naar inzet huurlingen

Op 1 april begon in Port Moresby het onderzoek naar de omstreden inzet van buitenlandse huurlingen tegen separatistische rebellen op het eiland Bougainville. Het doel van het onderzoek was te achterhalen of oud-premier Sir Julius Chan en leden van zijn regering onjuist hadden gehandeld door Sandlines International in te schakelen.

Op 8 april trok de politie alle aanklachten in tegen de directeur van Sandlines, luitenant-kolonel Tim Spicer. Dit besluit kwam nadat Spicer een getuigenverklaring in het onderzoek had afgelegd. Hij verliet het land onmiddellijk.

Op 15 mei beëindigde de commissie die een onderzoek instelde naar het inzetten van huurlingen tegen de BRA haar officiële hoorzittingen. Het was onduidelijk of haar bevindingen zouden worden gepubliceerd vóór de parlementsverkiezingen, die op 14 juni zouden worden gehouden.

Arrestatie van maart-demonstranten

In mei arresteerde de politie vier personen die de demonstraties in maart tegen de inzet van buitenlandse huurlingen zouden hebben georganiseerd.

Onder de arrestanten bevonden zich de directeur van het Forum voor de Verdediging van de Rechten van de Afzonderlijke Gemeenschappen (Individual Community Rights Advocacy Forum, CRAF), die op 13 mei werd aangehouden. De politie deed, behalve op 5 mei in de kantoren van het CRAF, waar documenten en apparatuur in beslag werden genomen, ook nog invallen in de kantoren van verscheidene andere niet-gouvernementele organisaties. Op 13 mei wees politiecommissaris Bob Nenta beschuldigingen van de hand dat er politieke motieven achter de politie-operaties zaten, en verklaarde hij dat de arrestaties enkel waren verricht om 'misdadigers voor de rechter te brengen'.

OPSTANDELINGEN VOEREN ACTIES OP

Op 19 mei werd bericht dat een aantal personen was gedood als gevolg van het toegenomen aantal BRA-acties in de voorafgaande twee weken op het eiland Bougainville.

Zeven vermoedelijke BRA-strijders, die deel zouden hebben uitgemaakt van een groep die vooruit was gezonden om de parlementsverkiezingen van juni te saboteren, zouden zijn doodgeschoten in het westelijke kustgebied in het noorden van het eiland. Eerder in mei had de BRA gedreigd de verkiezingen te verstoren en volgens de veiligheidsdienst had de beweging ook gedreigd kandidaten te gijzelen. De acties van de BRA leidden tot beperking van de bewegingsvrijheid op het eiland Buka, de buiten-eilanden en langs de Straat van Buka. Op 21 mei werd melding gemaakt van nog eens twee doden.

(Vor.ber.pag. 214/1 e.v.-1997)

INTERNATIONAAL

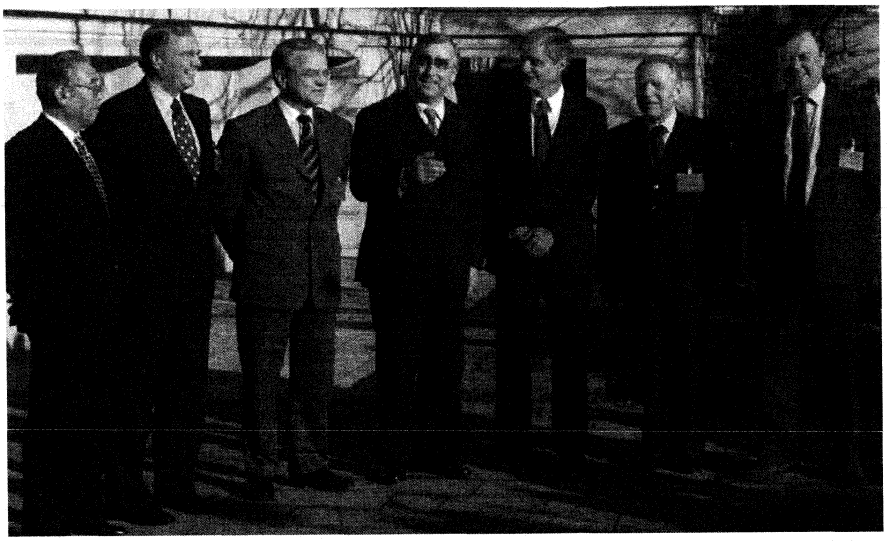

G-7-ministers van financiën poseren op 8 februari 1997 aan het begin van de top in Berlijn voor een familieportret: (v.l.n.r.) Hiroshi Mitsuzuka (Japan), Paul Martin (Canada), Jean Arthuis (Frankrijk), gastheer Theo Waigel (Duitsland), Robert Rubin (Verenigde Staten), Carlo Azeglio Ciampi (Italië) en Kenneth Clarke (Groot-Brittannië). *Foto EPA*

ALGEMEEN

G-7 UIT BEZORGDHEID OVER DOLLARKOERS

Op 8 februari 1997 kwamen de ministers van financiën en centrale-bankpresidenten van de Groep van Zeven (G-7) geïndustrialiseerde landen bijeen in Berlijn. Tijdens deze vergadering drongen zij erop aan de recente stijging van de dollarkoers tot staan te brengen.

In een slotverklaring zei de G-7 van mening te zijn dat de 'grote wanverhoudingen' op de valutamarkt gedurende de voorgaande twee jaar 'waren gecorrigeerd, dat de wisselkoersen een afspiegeling dienen te zijn van de fundamentele economische kenmerken en dat al te sterke koersschommelingen ongewenst zijn'. De G-7-landen hadden in april 1995 voor de eerste keer uiting gegeven aan hun bezorgdheid over de wanverhoudingen, nadat de dollar was gezakt naar een naoorlogs dieptepunt (zie pag. 516/3 e.v.-'95). De dollar had zich later hersteld met een stijging van 25 procent ten opzichte van de Duitse mark en 50 procent ten opzichte van de Japanse yen. De Amerikaanse munt was alleen al in januari 1997 gestegen met 4 procent ten opzichte van de mark en 6,4 procent ten opzichte van de yen. De verklaring hield de weg open voor een rechtstreekse interventie om een verlaging van de dollarkoers te bewerkstelligen.

De G-7-verklaring stuitte echter niet meteen de opmars van de dollar. Economische analisten waarschuwden dat het onwaarschijnlijk was dat met de verklaring alleen een verdere stijging van de dollar tot staan zou worden gebracht.

(Vor.ber.pag. 377/2 e.v.-1996)

WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK. KLONINGSEXPERIMENT

Op 23 februari 1997 werd bekengemaakt dat een onderzoeksteam van het Roslin Institute in Edinburg (Schotland) voor het eerst in de geschiedenis een kloon van een volwassen dier had gemaakt.

Het team onder leiding van Ian Wilmut bracht de kern van een uiercel van een volwassen schaap over naar een onbevruchte eicel waaruit het erfelijke materiaal (DNA) was verwijderd. Vervolgens werd het embryo ingeplant in een surrogaatmoeder en groeide het uit tot het lammetje Dolly, dat genetisch identiek was aan het schaap waarvan het erfelijke materiaal afkomstig was.

De geboorte van Dolly werd beschouwd als een belangrijke doorbraak. Hoewel biologen al vele jaren planten en kikkers hadden gekloond en Wilmut en zijn medewerkers in 1996 lammeren uit embryocellen hadden gekloond, was dit de eerste keer dat een zoogdier met succes was gekloond uit cellen van een volwassen moederdier. Volgens Wilmut waren de experimenten in de eerste plaats gericht op de ontwikkeling van het biologische onderzoek en de bevordering van de productie van 'nieuwe medicijnen'. Hij gaf tevens aan dat deze kloontechniek eventueel ook op mensen zou kunnen worden toegepast om gekloonde cellen te produceren voor de behandeling van kanker en andere ziekten.

Politici en een aantal wetenschappers toonden zich bezorgd over de ethische implicaties van deze genetische ontwikkelingen. Eind februari stelde de Amerikaanse president Bill Clinton voor een medische commissie in het leven te roepen die de gevolgen van het kloonexperiment in Roslin zou moeten onderzoeken. Op 27 februari verzocht de voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, EU-functionarissen na te gaan of de vijftien EU-landen gezamenlijke stappen zouden moeten ondernemen om het genetische onderzoek te regelen.

Op 3 maart berichtte de Britse pers dat onderzoekers van het Primate Research Centre in de Amerikaanse staat Oregon zeven maanden daarvoor twee gezonde apen hadden gekloond uit een embryo.

Amerikaans kloonverbod

Op dezelfde dag kondigde de Amerikaanse president Bill Clinton een verbod af op alle door de federale overheid gefinancierde onderzoeken naar het klonen van mensen en verzocht particuliere onderzoeksinstellingen zichzelf vrijwillig een soortgelijk verbod op te leggen. Clinton zei dat het verbod van kracht zou blijven totdat de Nationale Adviescommissie voor Bio-Ethiek binnen negentig dagen een advies over de kwestie zou hebben uitgebracht. Het besluit van Clinton volgde na recente speculaties dat het klonen van mensen een reële mogelijkheid was (zie boven).

(Vor.ber.pag. 141/1 e.v.-1997)

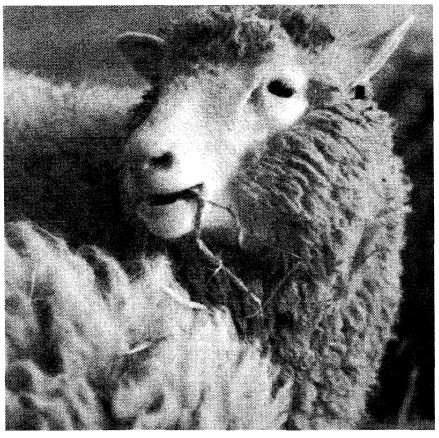

Het 7 maanden oude schaap Dolly, resultaat van een kloningsexperiment, gefotografeerd op 25 februari 1997 in het Roslin Instituut te Edinburgh. *Foto EPA*

INDEX AFLEVERING NR. 3119

ARMENIË Begroting voor 1997 goedgekeurd **425**
Nieuwe premier **425**
AZERBAJDZJAN Gevechten aan grens met Armenië **426**
OVSE-overleg over Nagorno-Karabach **426**
BALTISCHE STATEN Vergadering Baltische Assemblee **426**
BHOETAN Demonstratie tegen arrestatie vluchtelingenleider **471**
BJELAROES Nieuw kabinet **427**
Demonstraties door oppositie **428**
Unieverdrag met Rusland ondertekend **429**
BOEROENDI Arrestatie FRODEBU-leider **461**
Bezoek Hoge Commissaris voor Vluchtelingen **461**
Overzicht geweld in maart en april **461**
Regionale top versoepelt deel sancties **462**
BRAZILIË Nieuwe voorzitters Congres **450**
Daling begrotingstekort **450**
Protest van landloze boeren **451**
Actie tegen politiegeweld **452**
BROENEI Regeringswijziging **471**
BURKINA FASO Parlementsverkiezingen **463**
CAMBODJA Gevechten tussen CPP en Funcinpec **471**
Aanslag op oppositieleider **472**
Politieke crisis **472**
DENEMARKEN Begroting voor 1997 goedgekeurd, Centrum-Democraten verlaten regeringscoalitie **429**
Presentatie belastingmaatregelen **430**
EGYPTE Aanslag op premier Ganzouri **467**
Noodtoestand met drie jaar verlengd **467**
Leden Moslim Broederschap gearresteerd **467**
EL SALVADOR Doodstraf heringevoerd **452**
Parlements- en gemeenteraadsverkiezingen **452**
ESTLAND Rusland weigert ondertekening grensakkoord **430**
Premier Vähi treedt af, nieuwe regering **430**
Minister van binnenlandse zaken vervangen **431**
EUROPA Centraal Europees Initiatief **425**
Jaarvergadering CEVA **425**
Economische samenwerking rond de Zwarte Zee **425**
FINLAND Verkiezingen voor Europees Parlement **431**
GAMBIA Nieuwe regering **463**
GEORGIË Nieuwe politieke partij **431**
Nieuwe premier in Abchazië **432**
GOS Top in Moskou **432**
HAÏTI Landhervorming **453**
Regering overleeft motie van wantrouwen **453**
Parlements- en gemeenteraadsverkiezingen **453**
Scholierenprotesten **454**
INDONESIË Vredesakkoord Kalimantan houdt geen stand **474**
Officieel rapport over invloed strijdkrachten op politiek **474**
Onlusten in aanloop naar verkiezingen **475**
Goudvondst Kalimantan blijkt fraude van de eeuw **475**
Golkar wint presidentsverkiezingen **476**
INTERNATIONALE ZAKEN G-7 uit bezorgdheid over dollarkoers **491**
Wetenschappelijk onderzoek, kloningsexperiment **491**
KAMEROEN Nieuwe datum parlementsverkiezingen **463**
Aanslagen in Engelstalige provincie **464**
KAZACHSTAN Reorganisatie regering **478**
KIRGIZSTAN Grensovereenkomst met Rusland **478**
LETLAND Aftreden en herbenoeming premier Skele **432**
Nieuwe regering **432**
Lokale verkiezingen **433**
LIBANON Aanhouding leden Japanse Rode Leger **468**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **468**
Gevechten in het zuiden **469**
Nieuwe veroordeling van Geagea **469**
Paus bezoekt Beiroet **470**
LIECHTENSTEIN Parlementsverkiezingen **433**
Regeringscoalitie valt uiteen, nieuwe regering **433**
LITOUWEN Minister van financiën vervangen **434**
Lokale verkiezingen **434**
MALAWI Oud-president Banda beschuldigd van verduistering **464**
Oppositie beëindigt parlementaire boycot **464**
MALEISIË Bouw omstreden dam gaat door **478**
Betrekkingen met Singapore bevroren **479**
Premier Selangor treedt af **479**
Anwar waarnemend premier **479**
MALI Teruggave geld Traore **464**
Herverkiezing president Konaré **465**
MEXICO Oprichting Partij van het Democratisch Centrum **454**
Amerikaans bewijsmateriaal duidt op betrokkenheid van familie oud-president Salinas bij drugshandel **455**
MOLDOWA Beëdiging nieuwe pesident **434**
Benoeming premier, nieuwe regering **434**
President van Dnjestrië beëdigd **434**
Overeenstemming met Dnjestrië over normalisering betrekkingen **435**
MONGOLIË Partijpolitieke ontwikkelingen **479**
Presidentsverkiezingen **480**
NIEUW-ZEELAND Massamoord in Raurimu **488**
Verklaring over komende begroting **488**
NOORWEGEN Ministers treden af na schandalen **435**
Regeringswijziging **435**
OEGANDA Crisis in betrekkingen met Soedan **465**
Schuldenverlichtingspakket **465**
OEKRAÏNE Regeringswijzigingen **436**
Sluiting kerncentrale Tsjernobyl uitgesteld **437**
Betrekkingen met Rusland **437**
Ontwikkelingen op de Krim **438**
OEZBEKISTAN Wet op politieke partijen **480**
PAKISTAN Oprichting Nationale Veiligheidsraad **480**
Verkiezingsoverwinning Moslim Liga **481**
Nieuwe premier **481**
Samenstelling kabinet **482**
Economisch herstelprogramma **483**
Nieuwe stafchef generale staf **484**
PAPOEA-NIEUW-GUINEA Inzet buitenlandse huurlingen in Bougainville leidt tot politieke crisis **488**
Premier Chan treedt af, interim-regering benoemd **490**
PERU Commandotroepen maken einde aan gijzelingsdrama **458**
Kabinetswijziging **459**
Leden inlichtingendienst veroordeeld **460**
Ontwikkelingen m.b.t. de MRTA en Sendero Luminoso **460**
QATAR Verzoening tussen emir en sjeik Khalifa **470**
Verbeterde betrekkingen met Bahrein **470**
RUSSISCHE FEDERATIE Poging president Jeltsin af te zetten **439**
Lokale verkiezingen **439**
Nieuwe regering **443**
Economische hervormingen **444**
Maschadow wint presidentsverkiezingen in Tsjetsjenië **447**
SIERRA LEONE Vredesproces in gevaar, RUF-leider afgezet **466**
Militaire coup **466**
SRI LANKA Parlementslid gedood **485**
Gemeenteraadsverkiezingen **485**
Nieuw regeringsoffensief **486**
TADZJIKISTAN Vredesbesprekingen in Iran en Moskou **486**
Gijzelingscrisis **487**
Aanslag op president **488**
VERENIGDE ARABISCHE EMIRATEN Regeringswijziging **471**
IJSLAND Overstroming na vulkaanuitbarsting **448**
ZWEDEN Kabinetswijziging **449**
Plannen voor sluiting kerncentrales **449**
Presentatie voorlopige begroting voor 1997 **450**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

BELGIË

ONTWIKKELINGEN VAN 1 JANUARI TOT EN MET 28 FEBRUARI 1997

POLITIEK ALGEMEEN

Nieuwe politieke cultuur

Op 1 januari formuleerden de voorzitters van vijf politieke jongerenorganisaties voorstellen voor een betere democratie. Het betreft Raf Vermeiren (CVP-jongeren), Dylan Casaer (Jong Socialisten), Sigurd Vangermeersch (VU-jongeren), Pieter Vandekerckhove (Agalev) en Eric Finé (VLD-jongeren). Hun belangrijkste voorstellen zijn de volgende:

Invoering van een cumulatieverbod van mandaten.
Oprichting van een Hoge Raad voor de Magistratuur, die bindend adviseert over bevorderingen en die niet louter mag bestaan uit magistraten.
Voor zijn eedaflegging moet elk parlementslid een lijst van zijn mandaten en beroepen neerleggen.
Alle parlementaire commissievergaderingen moeten vrij toegankelijk zijn voor pers en publiek.
Het Vast Wervingssecretariaat staat in voor alle benoemingen en bevorderingen van al het personeel van de centrale en lokale overheden en van de overheidsinstellingen.
Voor de vorming van elke nieuwe regering moet het parlement een parlementaire verklaring opstellen, die bindend is voor de regering.
Een minister die een besluit wil voorleggen aan de ministerraad moet eerst het visum krijgen van de bevoegde parlementscommissie.
De ministeriële kabinetten moeten worden afgeslankt tot een beperkt aantal persoonlijke medewerkers van een minister.
Het parlement moet een neutrale studiedienst krijgen, waar alle parlementsleden, ook zonder de toestemming van hun fractie, wetsvoorstellen kunnen laten voorbereiden.
Om politiek cliëntelisme in te perken moet er een dubbele rapporteringsplicht komen. Politici die bij de administratie aandringen op een beslissing moeten dit melden. De administraties moeten melden dat ze zo'n vraag ontvangen hebben. Het Hoog Comité van Toezicht brengt hierover jaarlijks verslag uit.
Er moet een registratieplicht komen voor pressie- en lobbygroepen.
Per gemeente moet een centrale ombudsdienst worden opgericht die klachten verwerkt en burgers wegwijs maakt.
Inwoners moeten een rechtstreeks interpellatierecht krijgen in de gemeenteraad.
De gemeenteraad moet een eigen voorzitter krijgen, in de plaats van de burgemeester.
Er moeten districts- en wijkraden komen.

Rwanda

Een werkgroep van de Senaat kwam op 7 januari tot de conclusie dat België in 1994 een blunder beging toen het zijn paracommando's uit Rwanda terugtrok. De schuld treft zowel de politici als de militairen, terwijl ook de internationale gemeenschap volgens de werkgroep niet vrijuit gaat. De werkgroep bestond uit Senaatsvoorzitter Frank Swaelen (CVP), ondervoorzitter Philippe Mahoux (PS), Guy Verhofstadt (VLD), Armand De Decker (PRL) en de gepensioneerde magistraten van het Arbitragehof Jan baron Delva (van CVP-strekking) en Dieudonné André (gewezen parlementslid voor de PSC).
Het rapport brengt de toenmalige ministers Willy Claes (buitenlandse zaken) en Leo Delcroix (landsverdediging) in opspraak.
Uit het verslag van de werkgroep blijkt dat de Belgische overheid weet had van het anti-Belgisch klimaat in Rwanda. Dat was reeds bekend voor de ministerraad op 19 november 1993 besliste deel te nemen aan de VN-operatie UNAMIR. De militaire inlichtingendienst heeft de uitermate gedetailleerde verslagen en expliciete waarschuwingen van de Belgische ambassade ten onrechte gerelativeerd, aldus de werkgroep.
De werkgroep stelde ook ontsteld vast hoe summier de documentatie is, die gebruikt wordt om dergelijke belangrijke beslissingen in de ministerraad te nemen. 'Het uitsturen van para's naar Rwanda gebeurde bijna terloops en in de marge van de besprekingen over Joegoslavië. De enige concrete documenten slaan op het aantal para's en de kostprijs van de operatie', aldus het verslag.
Uit het geheel van de onderzochte documenten blijkt dat zich tussen 4 augustus 1993 en 19 november 1993 een anti-Belgische stemming in Rwanda ontwikkelde. Er zijn 16 documenten die dit bevestigen. Er zijn 46 documenten waaruit blijkt dat de anti-Belgische stemming toenam na het besluit van de regering om para's te sturen. Uit de documenten blijkt dat de minister van buitenlandse zaken hiervan op de hoogte was. Kort na de ontplooiing van de Belgische blauwhelmen lijkt de situatie nog geruststellend. Daarna volgen een aantal incidenten. Er zijn 26 documenten waaruit de specifieke bedreiging valt af te leiden. De Belgische autoriteiten waren op de hoogte van de hatelijke en opruiende taal van radio *RTLM*, aldus het rapport.
In de documenten die de werkgroep inkeek is geen sprake van genocide, maar wel van een machiavellistisch destabilisatieplan. België krijgt via verschillende kanalen informatie over de ontsporing van het akkoord van Arusha, de verspreiding van wapens onder de militante Hoetoe's, de paramilitaire opleiding van Hoetoe-milities, het aanleggen van lijsten voor executies en het opvoeren van het geweld. Uit de 'rules of engagement' blijkt dat de UNAMIR-troepen in de praktijk niet kunnen optreden tegen militante Hoetoe's en illegale wapendepots. Er is steeds de toestemming vanuit het VN-hoofdkwartier nodig. In telexen aan Brussel wordt UNAMIR een machteloos instrument genoemd. Uit de documenten blijkt dat België een te geringe troepenmacht ontplooide, namelijk 430 manschappen in plaats van 800. Er kwam geen effectieve snelle reactiemacht die belaagde blauwhelmen zou kunnen ontzetten. Er was geen tweede geloofwaardig buitenlands contingent. In de plaats van Oostenrijkse militairen kwamen er weinig ervaren soldaten uit Bangladesh. De bewapening was te licht en volstrekt onvoldoende om gevaren te stuiten. De gevraagde munitie kwam pas aan nadat de tien Belgische para's waren vermoord.
In België betwistte bijna niemand het besluit om de Belgische para's terug te trekken. Zowel bij de publieke opinie als bij de politici bestond er na de schok van de moord unanimiteit over die beslissing, aldus de werkgroep, die nog opmerkt dat VN-generaal Roméo Dallaire en de Belgische kolonel Luc Marchal hun bedenkingen hadden bij die terugtrekking.
Nadat de werkgroep van de Senaat zijn rapport had neergelegd ontspon er zich een politieke discussie over de vraag of er al dan niet een parlementaire onderzoekscommissie moest worden opgericht, waarop alle betrokkenen onder ede zouden moeten getuigen. De CVP was hiertegen gekant en wou het bij hoorzittingen houden.
Op 17 januari werd dan toch een compromis bereikt: er werd een bijzondere senaatscommissie opgericht om de verantwoordelijkheid voor de moord op de Belgische para's te onderzoeken. De bevoegdheden van deze bijzondere commissie sluit dicht aan bij deze van een onderzoekscommissie. 'Om haar taak uit te oefenen ondervraagt de commissie personen en organiseert zij confrontaties', luidt het compromis. De CVP beklemtoonde dat de commissie geen onderzoeksdaden mag stellen.
Op 19 februari hoorde de Rwanda-commissie van de Senaat de weduwen en familieleden van de vermoorde para's. Zij bekloegen er zich over dat de Belgische staat voor hen niets heeft gedaan. Pas toen de familieleden met een petitie begonnen en contact opnamen met de pers, schoot 'de politiek' wakker, zegden ze.

(Vor.ber.pag. 151/2 e.v.-1997)

Maandblad 67ste jaargang, nr. 3120, pag. 51215-51274

Buitenlandse betrekkingen/Vredesmissies

Midden-Oosten. Minister van buitenlandse betrekkingen Erik Derycke bracht van 26 tot 28 januari een werkbezoek aan Israël en de Palestijnse Gebieden. Tegen het advies van de Europese ministerraad in, bracht hij geen bezoek aan de vertegenwoordiging van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO in Oost-Jeruzalem. Derycke deed dat niet onder druk van Israël en om de zaken niet nodeloos op de spits te drijven.

Azië. Van 12 tot 22 februari volbracht Derycke een tiendaagse rondreis in Azië. In Singapore nam hij deel aan de Euro-Aziatische top (zie pag. 406/1 e.v.-'97). Daarna bezocht hij India en Pakistan.

Oost-Slavonië. Op 31 januari werd een Belgische para doodgeschoten in Vukovar (Oost-Slavonië), waar hij verbonden was aan het VN-hoofdkwartier. Hij was de eerste UNTAES-blauwhelm die in Oost-Slavonië het leven laat. Hij werd het slachtoffer van een Servische sluipschutter, die mentaal gestoord zou zijn.

JAARVERSLAG VAN DE NATIONALE BANK (SAMENVATTING)

Op 13 februari maakte gouverneur Alfons Verplaetse van de Nationale Bank van België (NBB) het jaarverslag-1996 bekend. Het besteedt veel aandacht aan de evolutie op de arbeidsmarkt en de weerslag daarvan op de economie en de werkgelegenheid, met het Nederlandse model als voorbeeld.

Werkgelegenheid

In zijn verslag aan de Regentenraad van de NBB wijst de gouverneur erop dat, wat de internationale context betreft, er veel aanwijzingen bestaan dat de economische conjunctuur binnen de Europese Unie de jongste jaren veel synchroner verloopt. In de EU lijken de voorwaarden aanwezig voor een duurzame, niet-inflatoire economische groei, die in toenemende mate door binnenlandse bestedingscomponenten wordt gedragen.
Wat België betreft, beklemtoont de gouverneur dat de binnenlandse bestedingen de opleving van de conjunctuur ondersteunen. Ondanks de verdere lichte inkrimping van het totale besteedbare inkomen van de gezinnen, zou de particuliere consumptie voor het derde jaar op rij een matige, maar gestage groei van 1,3 % te zien hebben gegeven. Variaties in de inkomensvooruitzichten beïnvloeden sterk de inkomensvooruitzichten van de gezinnen op lange termijn. Als door inkomensmatiging en arbeidsherverdeling de werkgelegenheid kan worden gestimuleerd, zal het nettoresultaat voor de particuliere bestedingen - en daarmee ook de economische activiteit in het algemeen - op korte termijn positiever en op lange termijn minstens even gunstig zijn dan wanneer eenzelfde totale besteedbare inkomenssom tot stand zou zijn gebracht door de combinatie van meer inkomen per persoon en een lagere werkgelegenheid. Het voorbeeld van Nederland toont aan dat dit geen louter theoretische beschouwingen zijn, aldus de gouverneur. Ook in België kan volgens hem een dergelijk proces op gang komen, als de inkomensmatiging van de voorbije jaren wordt aangehouden.
Er zijn bemoedigende ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, maar haperingen in het sociaal overleg. De pauze die zich in de loop van 1995 in het economisch herstel heeft voorgedaan, had tot gevolg dat de werkgelegenheid tussen juni 1995 en juni 1996 met een aangroei van slechts 3.000 eenheden nagenoeg stabiel bleef. Ondanks de verbetering die zich in de tweede helft van 1996 op de arbeidsmarkt aftekende, nam het aantal door bedrijven tewerkgestelde personen gemiddeld met slechts 0,1 % toe en was die aangroei uitsluitend toe te schrijven aan het groter aantal deeltijdwerkers, aangezien het door de bedrijven voortgebrachte arbeidsvolume nog met 0,2 % terugliep.
Daartegenover staat dat de beroepsbevolking voor het eerst sedert 1986 is afgenomen. Die ontwikkeling hield evenwel verband met het feit dat heel wat oudere werklozen zich, door een wijziging van de werkloosheidsreglementering, niet langer beschikbaar houden voor de arbeidsmarkt.
Eind 1996 beliep het gestandaardiseerde werkloosheidspercentage 9,4 % van de burgerlijke beroepsbevolking. Dat is weliswaar ongeveer 1,5 procentpunt onder het EU-gemiddelde, maar aanmerkelijk hoger dan in bijvoorbeeld

TABEL 22 — NETTOFINANCIERINGSBEHOEFTE OF -VERMOGEN VAN DE OVERHEID

(procenten BBP)

	1992	1993	1994	1995	1996 r
Ontvangsten	45,9	46,6	47,9	47,5	47,7
Uitgaven exclusief rentelasten	42,3	43,2	42,9	42,6	42,5
Primair saldo	3,6	3,3	4,9	5,0	5,2
Rentelasten	10,8	10,8	10,1	9,1	8,6
Nettofinancieringsbehoefte (−) of -vermogen	−7,2	−7,5	−5,1	−4,1	−3,4
Federale overheid	−6,1	−6,3	−4,7	−4,0	−3,0
Sociale zekerheid	−0,2	−0,3	0,5	0,3	0,1
Gemeenschappen en gewesten	−1,0	−0,6	−0,7	−0,6	−0,6
Lokale overheid	0,1	−0,3	−0,2	0,2	0,1
p.m. Schuld	130,3	136,8	134,8	133,5	130,0

Bronnen : INR, NBB.

Oostenrijk, Denemarken, Nederland, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.
Oplossingen moeten komen van meer werkgelegenheid. Van doorslaggevend belang voor de werkgelegenheidsintensiteit van de economische groei is de verhouding van de arbeidskosten ten opzichte van de kostprijs van andere productiefactoren. Berekeningen op langere periode wijzen uit dat een aangehouden minder snelle stijging van de arbeidskosten ten opzichte van de kosten van andere productiefactoren ten belope van 1 procentpunt na verloop van tijd aanleiding geeft tot een positief arbeidsvolume-effect van 0,5 procentpunt.
Dat België het inzake werkgelegenheidscreatie minder goed deed dan de buurlanden, kan volgens de NBB bezwaarlijk aan de lagere activiteitsgroei worden toegeschreven. Hij wijst in dit verband op loonafspraken in de collectieve arbeidsovereenkomsten en op de verdeling van de beschikbare arbeid. Wat deeltijdse arbeid betreft heeft België een achterstand ten opzichte van Nederland. Per jaar zowat één procentpunt van die achterstand inhalen, moet met de nodige inzet en creativiteit mogelijk zijn en zou telkens een extra banengroei van ongeveer 10.000 eenheden kunnen opleveren, aldus Verplaetse. Hij pleit voor een macro-economische omkadering via de coördinatie van het loonoverleg op nationaal vlak. Dat is vooral van belang om ervoor te zorgen dat in het sociaal overleg op adequate wijze rekening wordt gehouden met het verband tussen loonvorming en werkgelegenheidscreatie. In het licht van de kentering die de loonmatiging van de voorbije jaren op de arbeidsmarkt lijkt te hebben teweeggebracht en die de aanzet kan vormen tot een structurele verbetering van het werkgelegenheidsverloop in de komende jaren, kan dan ook niet anders dan worden betreurd dat de sociale partners er in de afgelopen maanden niet in zijn geslaagd een consensus te bereiken. Maar dat ontneemt hen niet de verantwoordelijkheid om het overleg op de lagere niveaus in de goede richting te sturen en alsnog op het centrale niveau te coördineren, iets waarin de nieuwe loon- en werkgelegenheidswet trouwens expliciet voorziet, schrijft de gouverneur.

Begroting

Inzake de begroting, pleit de NBB voor consolidatie. Het tekort van de gezamenlijke overheid is voor het derde jaar op rij verkleind. In 1995 beliep het 4,1 % van het BBP. In 1996 3,4 %. De rentelasten zijn verder teruggelopen, vooral onder invloed van het lagere rentepeil maar ook door de daling van de schuldratio. Tussen 1993 en 1996 is het overheidstekort met 4,1 procentpunten BBP verminderd. Dat resultaat komt flink boven het EU-gemiddelde uit. Uit ramingen van de EU-Commissie blijkt dat België een van de zes landen is die in 1996 een structureel en dus van conjuncturele invloeden gezuiverd tekort hadden dat de 3 % BBP niet te boven ging. Het saneringsproces in België ligt overigens in de lijn van het streven naar een evenwichtiger beleidsmix in Europa, waardoor een algemene rentedaling mogelijk werd gemaakt. Het heeft er bovendien toe bijgedragen dat het langetermijn-renteverschil ten opzichte van Duitsland verder verkleind is. Was de begrotingsconsolidatie daarentegen uitgesteld, dan had dat op het conjunctuurklimaat wellicht een averechts effect gesorteerd.
De reeds goedgekeurde begrotingsmaatregelen zouden het overheidstekort in 1997 verder moeten reduceren tot 2,9 % BBP. Die prognose lijkt haalbaar omdat ze niet steunt op overdreven optimistische macro-economische hypothesen, zowel wat groei als rentetarieven betreft. Bovendien bevat de begroting voor 1997 weinig maatregelen met een eenmalig effect, maar integendeel verscheidene ingrepen waarvan de uitwerking geleidelijk zal oplopen, meer bepaald in het vlak van de sociale uitkeringen.
De hoofdlijnen van het begrotingsbeleid voor de perode 1998 tot 2000 zijn in het nieuwe convergentieprogramma voor België vastgelegd volgens de aanbevelingen van de Raad van de Europese Unie. Als de voorziene normen worden nageleefd, zou het gezamenlijke overheidstekort - uitgaande van voorzichtige macro-economische hypothesen - in het jaar 2000 naar raming om en nabij 1,5 % BBP belopen.
Naleving van de door het Pact voor stabiliteit en groei (zie pag. 166/3 e.v.-'97) opgelegde begrotingsdiscipline is in het geval van België ten zeerste aanbevolen, omdat het op die manier zijn overheidsschuld tot een houdbaar peil zal kunnen terugdringen. De gouverneur wijst erop dat het particulier vermogen duidelijk de overheidsschuld overstijgt, wat een vrij vlotte overheidsfinanciering waarborgt. Door hun hoge spaarquote hebben de Belgische gezinnen een netto financieel patrimonium opgebouwd dat eind 1995 op ruim 210 % BBP werd geraamd. Door het accumuleren van dergelijke surplussen heeft België momenteel een netto-crediteurspositie tegenover het buitenland, die eind 1995 naar schatting zowat 17 % BBP beliep.
Onze partners hoeven dus geenszins te vrezen dat de Belgische overheidsschuld in de toekomstige monetaire unie de verleiding zal doen ontstaan de inflatie te laten oplopen of aanleiding zal geven tot een buitensporig beroep op het sparen van de overige deelnemende landen. Zij zullen er wel moeten worden van overtuigd dat de verhouding tussen overheidsschuld en het BBP voldoende en in een bevredigend tempo afneemt, conform de vereisten van het Europese Unieverdrag.
Maar ook om interne redenen behoort de schuldratio te worden gereduceerd: de overheidsfinanciën moeten worden bevrijd van het juk van de rentelasten teneinde de begrotingspolitiek opnieuw de armslag te bieden die zij in de toekomst nodig zal hebben om de automatische stabilisatoren te laten spelen, de fiscale druk op met name de arbeid te verlichten en in nieuwe behoeften te voorzien, onder meer in verband met de vergrijzing van de bevolking en de algemene maatschappelijke ordening.

1997 cruciaal

Voor de Belgische economie wordt 1997 een cruciaal jaar, schrijft de gouverneur. België moet bewijzen dat het klaar is om met de kopgroep de derde en definitieve fase van de Europese Economische en Monetaire Unie in te gaan.
De belangrijkste reden om de hand te houden aan de begrotingsconsolidatie is dat gezonde overheidsfinanciën een noodzakelijke, maar daarom nog geen voldoende, voorwaarde zijn voor een stevige groei en lagere werkloosheid. Precies op het vlak van de werkloosheid schort er in België nog een en ander. Sedert enige tijd is de trend omgebogen in de richting van een meer actief werkgelegenheidsbeleid, met grotere nadruk op het wegwerken van structurele rigiditeiten in de werking van de arbeidsmarkt, op de correctie van scheeftrekkingen in de relatieve prijsverhouding tussen arbeid en andere productiefactoren en op een evenwichtiger verdeling van het beschikbare arbeidsvolume over een zo groot mogelijk aantal personen.
Een volgehouden loonmatiging gekoppeld aan afspraken rond arbeidsherverdeling en meer in het algemeen een creatieve opstelling tegenover werkgelegenheid kunnen volgens de bank een positieve spiraal op gang brengen met niet te versmaden terugkoppelingseffecten op de economische activiteit en

TABEL 6 — BBP EN BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEEN TEGEN VASTE PRIJZEN

(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	1993	1994	1995	1996 r
Particuliere consumptie[1]	−1,3	1,3	1,3	1,3
Overheidsbestedingen	2,0	2,2	−0,4	1,0
Overheidsconsumptie	1,4	1,4	1,0	1,2
Overheidsinvesteringen	7,8	9,3	−12,9	−0,9
Woongebouwen	3,5	5,5	3,3	...
Brutovorming van vast kapitaal door de ondernemingen	−9,7	−3,2	5,1	4,0
p.m. Totale brutovorming van vast kapitaal[1 2]	−5,0	0,3	3,0	2,4
Voorraadwijzigingen[1 3]	−0,2	0,3	0,1	−0,1
Totaal van de binnenlandse bestedingen	−1,8	1,4	1,6	1,4
Uitvoer van goederen en diensten	1,8	9,2	[4]	4,4
Totaal van de finale bestedingen	−0,2	4,9	[4]	2,8
Invoer van goederen en diensten	1,8	8,3	[4]	4,6
p.m. Netto-uitvoer van goederen en diensten[3]	0,1	0,9	0,4	...
BBP vóór statistische aanpassingen	−1,7	2,3	2,0	1,4
Statistische aanpassingen[3]	0,3	...	−0,1	0,1
BBP	−1,4	2,3	1,9	1,4
p.m. BBP tegen werkelijke prijzen (miljarden franken)	7.317	7.678	7.936	8.197
BBP tegen vaste prijzen (miljarden franken van 1990)	6.597	6.752	6.882	6.982

Bronnen : INR, NBB.

[1] Gegevens exclusief statistische aanpassingen. Deze laatste zijn in een afzonderlijke rubriek ondergebracht.

[2] Overheidsinvesteringen, woongebouwen en brutovorming van vast kapitaal door de ondernemingen.

[3] Bijdrage tot de verandering van het BBP.

[4] Het veranderingspercentage voor 1995 is weinig zinvol vanwege breuken in de brutostromen van in- en uitvoer tussen 1994 en 1995, die zijn veroorzaakt door de introductie, in de betalingsbalans, van een nieuw systeem van gegevensverzameling en door de toepassing van de richtsnoeren die zijn vervat in de vijfde editie van het betalingsbalanshandboek van het IMF.

de overheidsfinanciën. Uiteindelijk is iedereen daarbij gebaat: in de eerste plaats de werkzoekenden, maar evenzeer de ondernemingen en de werkende bevolking die, mits zij van het nodige aanpassingsvermogen blijk geven, samen het uitzicht behouden op de voortzetting van een rendabele activiteit. De uitdaging voor de komende jaren is dat de sociale partners zelf de dragers worden van die dynamiek, besluit gouverneur Verplaetse.

(Vor.ber.pag. 453/1 e.v.-1996)

ECONOMIE

Sabena

De luchtvaartmaatschappij Sabena vervoerde in 1996 5,163 miljoen passagiers, wat neerkomt op een stijging met 3,2 procent ten opzichte van 1995. Volgens de directie zorgde vooral de alliantie met Swissair, Austrian Airlines en Delta Airlines voor de sterke stijging van 5,2 procent van het internationale passagiersverkeer op de vluchten van Sabena. Op de Europese vluchten was er een toename met 3,2 procent. Het verkeer naar Afrika steeg met 7,8 procent.

Dexia

De groep-Dexia, het samenwerkingsverband tussen het Gemeentekrediet van België en Crédit Local de France, nam op 24 februari een belang van 40 % in de Italiaanse financiële instelling Crediop. Crediop is een dochter van de Italiaanse bankgroep San Paolo en is eveneens gespecialiseerd in de financiering van lokale besturen.

Petrofina

De Belgische olie- en petrochemische groep Petrofina zette eind maart een operatie in om de minderheidsaandeelhouders van haar Amerikaanse dochter Fina Inc. uit te kopen en noteert als eerste Belgisch bedrijf onder eigen naam op Wall Street. De hele operatie kan de groep 9,2 miljard frank kosten.

Renault-Vilvoorde

Op 27 februari maakte de Renault-directie op een inderhaast gehouden persconferentie in het Brusselse Hilton hotel de sluiting bekend van haar vestiging in Vilvoorde. Het nieuws sloeg in als een bom. De directie kondigde aan dat de zware verliezen en de versnippering van de productie haar dwingen tot een ingrijpende Europese herstructure-

ring. De vestiging in Vilvoorde wordt in juli 1997 gesloten. Daar werken 3.100 personen voor de montage van de Cio en Mégane. De directie kondigde aan te voorzien in een bedrag van 14,4 miljard frank ter financiering van de maatregelen waarmee de sluiting gepaard gaat.
De werknemers reageerden verbouwereerd op het nieuws. Zij vermoedden al onraad toen eerder op de dag een extra konvooi treinen de afgewerkte productie kwam ophalen. Zij beslisten tot de bezetting van de fabriek en de blokkering van de parking waar de afgewerkte wagens een kapitaal van meer dan 5 miljard frank vertegenwoordigen.
Bij de politici was er verbijstering. De Vlaamse regering kwam in spoedzitting bijeen. Premier Dehaene, die in Vilvoorde woont, sprak van verbijstering en ontgoocheling over de genomen beslissing (zie ook pag. 371/3 e.v.-'97).

Vlaanderen

Nova Electro International legt boeken neer. Dit in Tongeren gevestigde bedrijf was de enige overblijvende grote producent van elektrische huishoudtoestellen in België. Er werkten 420 mensen. Op 8 januari werd het bedrijf failliet verklaard.

Bank Max Fischer failliet. Op 9 januari verklaarde de Antwerpse rechtbank van koophandel de bank Max Fischer failliet, nadat de Commissie voor Banken Financiewezen de dag voordien de vergunning van de bank had ingetrokken. Bij de bank werd fraude vastgesteld. De directie en de hoofdboekhouder werden opgepakt op beschuldiging van schriftvervalsing.

Philips doekt Superclub op. Op 15 januari besloot Philips haar Vlaamse videoverdeler Superclub op te doeken. Tegen 1 april gaan alle winkels dicht en worden alle werknemers afgedankt: 375 in België, 141 in Nederland en 24 in Frankrijk. In een laconiek communiqué zegt de directie van Superclub wat volgt: 'Door de aanhoudende hoge verliezen - 2 miljard frank in 1996 - was een verdere exploitatie onverantwoord'.

Bekaert schrapt banen. De West-Vlaamse staaldraad- en staalkoordfabrikant Bekaert kondigde op 20 februari aan dat hij in de komende jaren 300 banen zal schrappen. De courante winst wordt in het boekjaar 1996 tot nul herleid. De ontslagen passen in het herstructureringsbeleid van de groep, waarbij in alle Europese vestigingen van Bekaert samen een 700'tal banen moeten verdwijnen, gespreid over twee jaar. De problemen van Bekaert zijn vooral een gevolg van sterke Russische concurrentie.

Wallonië

Forges de Clabecq. De rechtbank van koophandel van Nijvel verklaarde op 3 januari het Waals-Brabantse staalbedrijf failliet. Tegelijk gaf de rechtbank de curatoren de opdracht de activiteiten voort te zetten, wat nog tijdelijk werk betekent voor 1.330 van de 1.800 werknemers. Het orderboek van het bedrijf is nog voor een vijftiental weken gevuld.
De rechtbank uitte kritiek op de beslissing van 18 december 1996 van de Europese Commissie om 1,5 miljard frank van het Waals Gewest, de grootste aandeelhouder van het bedrijf, als ontoelaatbare staatssteun te beschouwen. Dat was de rechtstreekse aanleiding tot de neerlegging van de boeken.
Op 16 januari was de Waalse Gewestregering echter niet bereid om drie maanden bedrijfsactiviteiten te financieren. Enkele dagen later weigerden de banken overbruggingskredieten toe te staan. Het akkoord met de curatoren om het orderboek af te werken kwam daardoor op de helling te staan.
De handelsrechtbank van Nijvel koos op 22 januari echter verrassend de kant van de vakbonden, die vroegen dat het Waals Gewest en de banken verplicht zouden worden resp. 150 en 650 miljoen frank uit te trekken. In een beschikking verplichtte de handelsrechtbank het Krediet aan de Nijverheid (NMKN), de Bank Brussel Lambert (BBL), de Generale Bank en de Kredietbank tot een kredietopening met het oog op een heropstarting van het bedrijf. Minister-president Robert Collignon van de Waalse Gewestregering noemde de uitspraak van de rechtbank 'gewaagd en innoverend'. Hij steunde ze. De banken tekenden onmiddellijk beroep aan.
Op 2 februari betoogden naar schatting 35.000 mensen (volgens de Rijkswacht) tot 50.000 mensen (volgens de organisatoren) in Tubeke (Clabecq), waar de Forges gevestigd is, voor werk. Het was een nationale betoging georganiseerd door de vakbonden van het bedrijf.
Op 6 februari richtte de Waalse Gewestregering een ontwikkelingsmaatschappij op voor de regio Clabecq.
De vakbonden zetten de curatoren onder druk om de activiteiten weer op te starten en zetten op 7 februari hun eis kracht bij met een vuistgevecht met de curatoren, die gemolesteerd werden.
(Vor.ber.pag. 149/1 e.v.-1997)

Staalfabriek Gustave Boël praat met Hoogovens

De Waalse staalfabriek Usines Gustave Boël (UGB) in La Louvière vatte midden januari onderhandeling aan met de vakbonden over een herstructurering met afvloeiing van 800 van de 2.000 ba-

In Tubeke werd op 2 februari 1997 massaal geprotesteerd tegen de sluiting van het staalbedrijf Forges de Clabecq. *Foto EPA*

Guy Spitaels. *Foto ANP*

nen. De directie van UGB wees op de noodzaak van een sociaal plan om de samenwerking met de Nederlandse staalfabriek Hoogovens mogelijk te maken. Hoogovens wil de helft van het kapitaal van Boël overnemen. Na zeer moeizame onderhandelingen en enkele door de arbeiders geboycotte referenda, keurden de arbeiders op 31 januari het sociaal akkoord toch goed. Hierdoor kon het bedrijf zich gaan toeleggen op de onderhandelingen met Hoogovens.

SOCIALE ONRUST

Brussel

Staking bij AEG. Op 6 januari brak bij deze voormalige dochteronderneming van Daimler-Benz een staking uit tegen de herstructureringsplannen van de directie, waarbij ten minste 108 banen zullen sneuvelen. AEG maakt elektrische huishoudtoestellen, communicatiesystemen, elektrotechnische installaties en systemen voor automatisering. Eind 1996 verkocht Daimler-Benz onderdelen van de onderneming aan GEC-Alsthom en Cegelec.

Vlaanderen

Staking bij VCST in Sint-Truiden. Bij de fabrikant van auto-onderdelen brak op 9 januari een staking uit tegen de door de directie gevraagde inlevering van een kwart van het loon. Het vroegere Volvo Car St-Truiden is thans een dochteronderneming van de Nederlandse Begemann-groep.

POLITIE/GERECHT

De moord op Cools

Op 2 januari besliste de Luikse Kamer van Inbeschuldigingstelling tot de vrijlating van gewezen minister Alain Van der Biest, een van de verdachten in de moord op PS-topman André Cools. Hij zat vier maanden in voorhechtenis op verdenking van moord en moordpoging. Deze beschuldigingen blijven gehandhaafd, maar vereisen niet langer de aanhouding van Van der Biest.

(Vor.ber.pag.150/1-1997)

De smeergeldzaak-Dassault

Op 23 januari vaardigde de Luikse onderzoeksrechter Jean Louis Prignon, die het onderzoek leidt naar mogelijke omkoping van partijen door de Franse vliegtuigbouwer Dassault, een arrestatiebevel uit tegen Merry Hermanus, gewezen kabinetschef van PS-minister Philippe Moureaux en secretaris-generaal van de Franse Gemeenschap, en tegen François Pirot, gewezen rechterhand van gewezen PS-minister Guy Spitaels. Zij worden ervan verdacht een rol te hebben gespeeld in de ontvangst van 600 miljoen frank smeergeld van Dassault voor de modernisering van de F16-straaljagers.
De PS ontkende met klem in 1989 geld te hebben gekregen van Dassault en was verbaasd en verbolgen over de beweringen hieromtrent van Merry Hermanus. Die vroeg midden januari in een brief aan de PS-top wat hij moest doen met het geld van Dassault dat nog op een bankrekening in het buitenland staat. Busquin en Spitaels roken onraad en maakten de hele zaak bekend bij het Hof van Cassatie.
Op 28 januari deed het gerecht een huiszoeking bij de PS en gewezen minister van landsverdediging Guy Coëme. Op 31 januari vroeg het gerecht de opheffing van de politieke onschendbaarheid van Guy Spitaels, die de Waalse Gewestraad voorzit.
Op 5 februari bereikte de Waalse Gewestraad een compromis waarbij de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels gedeeltelijk wordt opgeheven en hij zijn voorzitterschap van de Gewestraad niet meer in het openbaar kan uitoefenen. Hij zit het dagelijks bestuur voor, maar niet de openbare vergaderingen. Deze situatie bleek echter gauw onhoudbaar te zijn. Op 7 februari trad Spitaels als voorzitter volledig terug, nadat de avond tevoren de revisor van de PS door het gerecht was aangehouden. Revisor Fernand Detaille was belast met de controle van de boekhouding van de PS.

Dehaene poogt gemoederen te bedaren

Ten aanzien van de heersende malaise in het land naar aanleiding van de vele schandalen, zoals de zaak-Dutroux, de zaak-Spitaels, de onrust daarover bij de CVP, waar jonge parlementsleden het voortouw namen om van coalitiepartner te veranderen, en de roep van de oppositie om de PS uit de regering te zetten, begon federaal eerste minister Jean-Luc Dehaene op 9 februari een media-offensief in de zondagse praatprogramma's van vrijwel alle zenders. Dehaene zei dat een regeringscrisis niet het geschikte antwoord zou zijn op de heersende malaise. 'Er komen in de samenleving nieuwe krachten aan het woord, los van de klassieke kanalen. Zij hebben een eigen invalshoek, terwijl de regering het geheel voor ogen heeft en dat veronderstelt keuzen maken. Oplossingen vinden en op het terrein doen werken vergt tijd', benadrukte Dehaene. Hij kondigde aan dat hij met de nieuwe krachten zal dialogeren, alsook dat hij het regeerprogramma zal actualiseren. Een regeringscrisis noemde hij 'buitensporig en ongeschikt als antwoord op de heersende malaise'.

Agusta

De Dassault-affaire escaleerde verder en geraakte verweven met het Agusta-schandaal (zie pag. 729/2 e.v.-'95) toen

PS-kamerlid Patrick Moriau op 14 februari moest toegeven dat hij het bestaan van geheime rekeningen kende en 'verdacht geld uitgaf, maar dat hij de oorsprong ervan niet kende'. Moriau was destijds de financiële raadgever van PS-voorzitter Philippe Busquin. De PS-voorzitter wees verdachtmakingen aan zijn adres van de hand. Begin 1988 ontmoette hij als Waals Gewestminister van Economie mensen van Agusta. 'Ik herinner mij die vergadering niet goed. Mij wordt gezegd dat ik uitleg heb gegeven over de Waalse subsidieregeling. In mei 1988 werd ik federaal minister van sociale zaken. Daarna was ik niet meer betrokken bij de aankoop van de helicopters. Ik was overigens tegen Agusta en voor de aanbieding van Aérospatiale', zei Busquin. Enkele dagen later stuurde hij die verklaring bij en zei hij dat hij van 1992 af wist dat de PS geld bezat dat niet in de boekhouding is ingeschreven. Hij wist echter niet waar het vandaan kwam en gaf Moriau de opdracht de zaak te regelen. Moriau verklaarde op een persconferentie dat hij als schatbewaarder van de partij verveeld zat met het geld dat hij van zijn voorganger Pirot erfde. Hij gaf het geld uit in het belang van de partij: verbouwing van het PS-hoofdkwartier, steun aan socialistische vakantieverblijven en steun aan bevriende politieke partijen, zoals het ANC.
Het parket van Luik vroeg de opheffing van de politieke onschendbaarheid van Moriau.

(Vor.ber.pag. 149/3 e.v.-1997)

De zaak-KB Lux

In het onderzoek naar fraude bij de Kredietbank en haar dochterbedrijf in Luxemburg, KB Lux, deed het gerecht op 3 februari huiszoekingen op het kabinet van minister van financiën Philippe Maystadt, op de administratie van financiën, op de administratie van de belastingen, bij de Kredietbank en op een zestal particuliere adressen.
In de Kamercommissie van Financiën zei Maystadt dat de huiszoekingen betrekking hebben op vier dossiers. In twee dossiers worden banken van fraude verdacht: het dossier van het forfaitair gedeelte van de buitenlandse belasting en de beurstaks enerzijds - volgens *De Standaard* zouden daar dertien banken bij betrokken zijn -, en dat van Kredietbank Luxemburg anderzijds. In de twee andere dossiers worden twee belastingambtenaren van fraude en corruptie verdacht, zei de minister.

(Vor.ber.pag.151/3 e.v.-1997)

ZAAK-DUTROUX

Op de oude mijnterreinen in Jumet zetten de speurders hun zoektocht voort naar oude mijngangen, waar eventueel slachtoffers van Dutroux en zijn medeplichtigen begraven zouden kunnen liggen (zie pag. 153/1 e.v.-'97).
Op 6 januari bekloegen verscheidene leden van de parlementaire onderzoekscommissie-Dutroux er zich over dat tegen hen dossiers werden aangelegd om op hen druk uit te oefenen. Vooral PS'er Serge Moureaux zei al maanden de indruk te hebben dat politiediensten hem schaduwen. Hij was verbolgen over de publicatie van een anonieme brief in de Franstalige pers die hem in verband bracht met seksfuiven. Volgens Moureaux zijn tegen hem verklaringen afgelegd bij de gerechtelijke politie en wordt in de gevangenis aan drugsverslaafden geen drugs meer gegeven tot ze verklaringen tegen politici hebben afgelegd.
Ook de PS'er Patrick Moriau en PRL-commissielid Jacqueline Herzet beklaagden zich over afluistering van hun telefoon of intimidatie met dossiers die tegen hen bij 'een politiedienst' zouden worden aangelegd.
Voorzitter Marc Verwilghen gaf raadsheer Etienne Marique van het Hof van Beroep van Brussel de opdracht deze zaak verder te onderzoeken.
Op 22 januari deden agenten van de Luikse gerechtelijke politie een huiszoeking bij de Bijzondere Opsporingsbrigade (BOB) van de Rijkswacht in Brussel. Dat deden zij op klacht van Luiks onderzoeksrechter Martine Doutrèwe. Die zag bij een artikel in *Le Soir illustré* foto's uit haar privé-leven, die in maart 1996 in beslag waren genomen bij een huiszoeking in haar woning. Haar echtgenoot, die advocaat is bij de balie van Luik, wordt verdacht van betrokkenheid bij een frauduleus failliet van een immobiliënkantoor. Volgens Doutrèwe kwamen de foto's uit dat dossier en is er sprake van schending van het geheim van het onderzoek. De Rijkswacht ontkende dat.
Op bevel van de parlementaire onderzoekscommissie, deed de gerechtelijke politie op 4 april huiszoekingen in de Rijkswachtkazernes van Seraing, Grâce-Hollogne en Charleroi. Dat deden ze op verzoek van commissie-voorzitter Verwilghen naar verdwenen processenverbaal over Dutroux.
Op 14 februari nam PS'er Patrick Moriau, ondervoorzitter van de commissie, ontslag omdat zijn naam genoemd werd in de smeergeld-affaires Dassault en Agusta.

(Vor.ber.pag.145/1 e.v.-1997)

ANDORRA

REGERINGSPARTIJ WINT ALGEMENE VERKIEZINGEN

De regerende Liberale Unie (Unió Liberal, UL), onder leiding van premier Marc Forné Molné boekte een grote zege bij de algemene verkiezingen van 16 februari 1997 door zestien van de 28 zetels in het parlement (Consell General de las Valls) te veroveren. Drie andere partijen namen aan de verkiezingen deel: de Agrupament Nacional Democràtic (AND) onder leiding van Ladislau Baro, die zes zetels behaalde, de Nova Democràcia (ND) onder leiding van Jaume Bartomeu, en de Iniciativa Democràtica Nacional (IDN) onder leiding van Vicenç Mateu. De ideologische verschillen tussen de partijen zijn klein. Zij zijn alle voorstander van een geleidelijke modernisering van het land, van een sterkere economie, een verdere hervorming van de grondwet en toenadering tot de Europese Unie. De verkiezingscampagne ging vooral over de vraag of Andorra zijn grenzen moest openstellen voor buitenlandse investeringen. Volgens de wet mocht eenderde van de aandelen van bedrijven in handen zijn van buitenlanders. In totaal nam 81,6 procent van de 10.837 kiezers deel aan de verkiezingen.

Premier Forné was in december 1994 (zie pag. 301/2 e.v.-'95) aan de macht gekomen na de val van de coalitieregering, die in 1993 bij de algemene verkiezingen was aangetreden. Dat waren de eerste verkiezingen onder de nieuwe grondwet, die in mei van dat jaar van kracht was geworden.

(Vor.ber.pag. 301/2 e.v.-1995)

BOSNIË-HERZEGOVINA

VORMING VAN FEDERAAL KABINET. NIEUWE PRESIDENT MOSLIM-KROATISCHE FEDERATIE. VOORBEREIDINGEN GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Tijdens haar eerste voltallige zitting op 3 januari 1997 gaf de Assemblee van de Unie van Bosnië-Herzegovina (het in september gekozen federale parlement van Bosnië, zie pag. 73/2-'97) haar goedkeuring aan een kabinet. In december had het Bosnische presidentschap ermee ingestemd dat de moslim Haris Silajdzic en de Serviër Boro Bosic beiden co-premier werden (zie pag. 75/3-'97). De samenstelling van het kabinet was als volgt:

Co-premier - Haris Silajdzic; co-premier - Boro Bosic; vice-premier - Neven Tomic; buitenlandse zaken - Jadranko Prlic; buitenlandse handel en economische zaken - Hasan Muratovic; verbindingen - Spasoje Albijanic.

De Kroaat Tomic was minister van buitenlandse handel en internationale verbindingen geweest in de regering van de Republiek Bosnië-Herzegovina. De Republiek had in december al haar bevoegdheden formeel overgedragen aan de (moslim-Kroatische) Federatie (zie pag. 76/1-'97). Prlic, eveneens een Kroaat, en de moslim Muratovic waren in de regering van de Republiek respectievelijk minister van buitenlandse zaken en premier geweest. Albijanic was een Bosnische Serviër.

Verkiezing van nieuwe Federatiepresident

Op 18 maart kozen leden van het Huis van Afgevaardigden van de (moslim-Kroatische) Federatie Vladimir Soljic tot de nieuwe president van de Federatie. De Kroaat Soljic, die eerder al minister van defensie van de Federatie was, volgde Kresimir Zubak op, die in september 1996 was gekozen tot de Kroatische vertegenwoordiger in het presidium van Bosnië (zie pag. 72/3-'97).

De moslim Ejup Ganic werd herkozen als vice-president van de Federatie.

Donorconferentie

Op 9-10 januari vond in Brussel een vergadering plaats ter voorbereiding van een grote donorconferentie over Bosnië in maart. Opmerkelijk was de aanwezigheid van een gezamenlijke Bosnische regeringsdelegatie, die bestond uit ministers en ambtenaren van zowel de Federatie als de Republiek Srpska.

Het persbureau *France Press* noemde het optreden van de Bosnische delegatie op 9 januari een 'zwak begin'. In het bericht stond dat Albijanic had geklaagd dat hij niet op dezelfde manier was behandeld als Muratovic.

Akkoord tussen Republika Srpska en Joego-Slavië

De Republika Srpska (de Bosnisch-Servische entiteit) en de Federale Republiek Joego-Slavië (de rompstaat Joego-Slavië, bestaande uit Servië en Montenegro) ondertekenden op 28 februari een akkoord waarin 'speciale banden' werden aangegaan om de handel en samenwerking te bevorderen. President Zoran Lilic van Joego-Slavië en Momcilo Krajisnik, het Bosnisch-Servische lid van het presidium van Bosnië, ondertekenden het akkoord.

Krachtens het akkoord zouden de twee partijen een raad instellen die moest zorgen voor samenwerking op het gebied van economische ontwikkeling en het oprichten van een gemeenschappelijke markt. De raad zou zich ook bezig houden met regionale veiligheid en het buitenlands beleid. In het akkoord stond tevens dat de twee partijen niet zouden toestaan dat een derde land hun grondgebied zou gebruiken om de ander aan te vallen.

Waarnemers wezen erop dat Krajisnik het akkoord had ondertekend en niet de president van de Republika Srpska, Biljana Plavsic, die er tegen was. Volgens sommige berichten was Plavsic niet eens op de hoogte van de ondertekeningsplechtigheid. De Volksassemblee van de Republika Srpska ratificeerde het akkoord desondanks op 15 maart. Leiders van de Bosnische moslims en Bosnische Kroaten bekritiseerden het akkoord, en met name het feit dat Krajisnik het ondertekend had.

Regeling over kwestie-Brcko uitgesteld. Benoeming van bestuurder

Een internationale arbitragecommissie, die op 14 februari bijeenkwam in Rome, liet weten dat ze nog geen oordeel kon vellen over het lot van de strategische Noord-Bosnische stad Brcko. De Bosnische Serviërs, die de stad bezet hielden, en de moslim-Kroatische Federatie betwistten elkaar het gezag over Brcko. Dit was één van de twee territoriale kwesties waarover in het Dayton-akkoord van november 1995 geen overeenstemming was bereikt (zie pag. 93/1 e.v.-'96). De commissie bepaalde daarentegen dat Brcko tot maart 1998 onder internationale supervisie gesteld moest worden.

Krachtens het Dayton-akkoord had de kwestie-Brcko uiterlijk 14 december opgelost moeten zijn. Beide partijen waren echter vlak voor deze datum overeengekomen dat een beslissing over de kwestie twee maanden zou worden opgeschort (zie pag. 77/2/3-'97).

De door de NAVO geleide Stabilisatiemacht (SFOR) had haar troepen rond Brcko gestationeerd in afwachting van de bijeenkomst in Rome. De spanning was opgelopen door berichten dat Alija Izetbegovic gedreigd had af te treden als voorzitter van het collectieve presidentschap van Bosnië-Herzegovina, indien de commissie Brcko aan de Bosnische Serviërs zou toewijzen.

Op 7 maart werd bekendgemaakt dat de Amerikaanse diplomaat Robert W. Farrand was benoemd tot bestuurder van Brcko. Hij werd benoemd tijdens een vergadering over de kwestie Brcko in Wenen en zou toezicht gaan houden op het bestuur van de stad en op de terugkeer van vluchtelingen.

Geweld in Mostar

In februari braken in de stad Mostar ernstige gewelddadigheden uit tussen moslims en Kroaten.

Op 10 februari openden Kroaten het vuur op een groep van ongeveer 200 moslims die probeerden van een hoofdzakelijk door Kroaten gedomineerd deel van de stad naar een begraafplaats in een moslimgebied te komen. Daarbij werd ten minste één moslim gedood en raakten er ongeveer dertig gewond. Na de schietpartij werd naar verluidt een aantal moslim-families uit het door Kroaten beheerste westelijke deel van de stad gezet.

Volgens de *Guardian* van 12 februari had de geweldsuitbarsting geleid tot het uiteenvallen van de gezamenlijke moslim-Kroatische politiemacht in de stad, waarbij beide partijen hun agenten terugtrokken naar hun etnische bolwerken.

De (Kroatische) politiechef van West-Mostar, Marko Radic, werd begin maart op non-actief gesteld omdat hij het onderzoek naar de gewelddadigheden van februari dwarsboomde. Ook drie politiemannen kregen een schorsing. Zij werden er in een VN-rapport over de gewelddadigheden van beschuldigd te hebben geschoten op een ongewapende menigte moslims. Op 20 maart veroordeelde een rechtbank in Mostar hen tot voorwaardelijke straffen.

Eind februari bleek uit berichten dat zowel de Kroatische als de Bosnisch-Kroatische autoriteiten een campagne waren gestart tegen Kroatische 'krijgsheren' en misdadigers in Mostar. De campagne zou een reactie zijn op de begin februari begonnen gewelddadigheden. Een van de arrestanten zou Mladen 'Tuta' Naletilic zijn, de leider van de paramilitaire mafia van Mostar.

Gemeenteraadsverkiezingen uitgesteld

De Deense minister van buitenlandse zaken Niels Helveg Petersen, die voorzitter van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) was, maakte op 6 maart bekend dat de gemeenteraadsverkiezingen in Bosnië zouden worden verschoven van juli naar september 1997. De verkiezingen zouden worden gehouden onder toezicht van de OVSE.

De verkiezingen zouden aanvankelijk plaatsvinden in september 1996, maar in augustus maakte de OVSE bekend dat ze zouden worden uitgesteld tot november wegens vermeende onregelmatigheden bij de registratie van kiezers door de Servische autoriteiten. In oktober stelde de OVSE de verkiezingen opnieuw uit tot medio 1997 (zie pag. 71/3 e.v.-'97).

Voorbereidingen voor gemeenteraadsverkiezingen

Op 5 mei opende de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) 420 kantoren in heel Bosnië waar burgers zich konden laten inschrijven voor de lokale verkiezingen die op 13-14 september zouden worden gehouden. De verkiezingen, die oorspronkelijk gelijktijdig hadden moeten plaatsvinden met de nationale verkiezingen in september 1996, waren al meerdere malen uitgesteld (zie pag. 71/3 e.v.-'97)

De OVSE verordende op 8 mei dat de gemeenteraadsverkiezingen in de strategische en omstreden Noord-Bosnische stad Brcko (zie boven) alleen zouden gelden voor de Servische wijken in het centrum, en niet voor de buitenwijken die onder controle stonden van de Moslim-Kroatische Federatie. Moslimleiders dreigden naar verluidt de verkiezingen te boycotten uit protest tegen de verordening.
Generaal George Joulwan, de NAVO-bevelhebber in Europa, zei in een toespraak in Washington op 12 mei dat de NAVO overwoog om 3.000 extra soldaten naar Bosnië te sturen om ervoor te zorgen dat de verkiezingen vreedzaam zouden verlopen, met name in de omstreden gebieden rond Brcko en Mostar. De huidige onder NAVO-bevel staande 'stabiliseringsmacht' (SFOR) in Bosnië bestond uit 31.000 manschappen uit 34 landen.

De Partij van Democratische Actie, de belangrijkste nationalistische moslimpartij, maakte op 3 mei bekend dat zij aan de gemeenteraadsverkiezingen zou deelnemen in een coalitie met vijf kleinere partijen, waaronder de Partij voor Bosnië-Herzegovina van co-premier Haris Silajdzic.

VN-afgezant voor vermiste personen stapt op

De VN-gezant voor vermiste personen in het voormalige Joego-Slavië, Manfred Nowak, nam op 26 maart ontslag uit protest tegen het feit dat er nog steeds geen duidelijkheid bestond over het lot van de ongeveer 25.000 mensen die na de Bosnische burgeroorlog als vermist waren opgegeven.

De Oostenrijker Nowak zei dat zijn ontslag was 'gebaseerd op zijn ervaring dat er onvoldoende politieke wil bestond om met alle mogelijke middelen het lot van de vermisten te achterhalen.' Hij verklaarde slechts $ 300.000 te hebben gekregen van de $ 6 mln die hij in mei 1996 had aangevraagd om lichamen in Bosnië te laten opgraven.

Overeenstemming over centrale bank en munt

Op 15 april werd bekendgemaakt dat de Bosnische regering had besloten een centrale bank en een gemeenschappelijke munt in te voeren.

Volgens berichten zou de nieuwe munt de inwisselbare mark worden genoemd en in een koersverhouding van één op één aan de Duitse mark worden gekoppeld. De bankbiljetten van de Federatie zouden er anders uitzien dan die van de Republika Srpska, maar de biljetten van beide entiteiten zouden geen nationalistische symbolen vertonen en in het hele land geldig zijn.

PAUS BEZOEKT SARAJEVO

Op 12-13 april bracht paus Johannes Paulus II een bezoek aan de Bosnische hoofdstad Sarajevo. Het bezoek was om veiligheidsredenen een aantal malen uitgesteld. Niettemin bleven veiligheidskwesties een grote rol spelen nadat de politie landmijnen en een ontsteker met afstandsbediening had gevonden, die waren geplaatst onder een brug waar de route van de paus overheen leidde.

Tijdens zijn bezoek had de Paus individuele ontmoetingen met de drie leden van het collectief presidentschap van Bosnië. Op 12 april droeg hij voor ongeveer 50.000 mensen een mis op in het Kosevo-voetbalstadion in Sarajevo.

VN-TRIBUNAAL VOOR OORLOGSMISDADEN. PROCES TEGEN MOSLIMS EN KROATEN

Op 10 maart begon voor het Internationale VN-Tribunaal voor Oorlogsmisdaden in het Voormalige Joego-Slavië (het in Den Haag gevestigde tribunaal voor de berechting van oorlogsmisdaden) het eerste proces tegen moslims en Kroaten die ervan werden verdacht tijdens de Bosnische burgeroorlog oorlogsmisdaden te hebben begaan tegen Serviërs. In totaal klaagde het tribunaal 74 mannen aan: 54 Serviërs, zeventien Kroaten en drie moslims. Slechts zeven van hen bevonden zich in hechtenis.

Drie moslims (Zejnil Delalic, Hazim Delic en Esad Landzo) en een Kroaat (Zdravko Mucic) werden aangeklaagd wegens het vermoorden en martelen

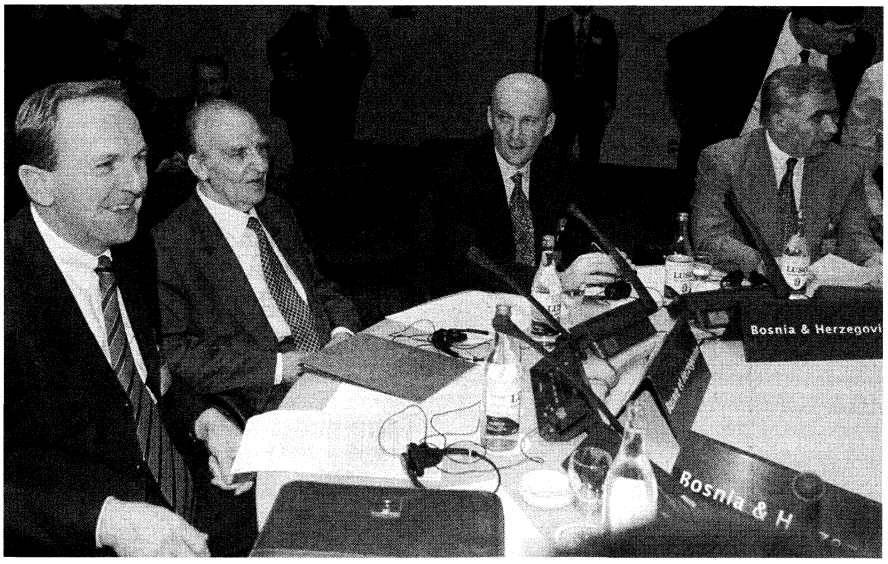

De drie leden van het Bosnische presidium, Kresimir Zubak (l.), Alija Izetbegovic (2de v.l.) en Momcilo Krajisnik (r.) nemen samen met de Bosnische minister van buitenlandse zaken Jadranko Prlic (2de v.r.) op 30 mei 1997 deel aan de Vredesimplementatieraad in het Portugese Sintra.
Foto EPA

van Servische gevangenen in het kamp Celebici in Zuid-Bosnië in 1992.

Erdemovic in hoger beroep

Op 3 januari werd bekendgemaakt dat de Bosnische Kroaat Drazen Erdemovic, de eerste persoon die door het oorlogstribunaal in Den Haag was veroordeeld, in hoger beroep was gegaan tegen de tien jaar gevangenisstraf die hij in november 1996 had gekregen (zie pag. 77/2-'97).

Van oorlogsmisdaden verdachte Kroaat uitgeleverd

De Kroatische regering deelde op 28 april mee dat zij de Kroaat Zlatko Aleksovski had uitgeleverd aan het VN-Tribunaal voor Oorlogsmisdaden. Aleksovski was door het tribunaal aangeklaagd wegens wreedheden die hij in 1993 tijdens de oorlog tussen Kroaten en moslims in de Lasva-vallei zou hebben begaan tegen moslims.

De internationale gemeenschap had stevige druk uitgeoefend op de Kroatische regering om Aleksovski uit te leveren. Hij was de eerste die door de Kroatische autoriteiten aan het tribunaal was uitgeleverd.

Louise Arbour, de hoofdaanklager bij het Internationaal VN-Tribunaal voor Oorlogsmisdaden in Voormalig Joego-Slavië, geeft op 24 januari 1997 een persconferentie in de Canadese ambassade in Belgrado ter gelegenheid van haar eerste bezoek aan Joego-Slavië sinds haar aantreden in oktober 1996 (zie pag. 314/1-'96). *Foto EPA*

Servische oorlogsmisdadiger schuldig verklaard

Het Internationale VN-Tribunaal voor Voormalig Joegoslavië verklaarde de Bosnische Serviër Dushan Tadic op 7 mei schuldig aan elf van de 31 aanklachten wegens misdaden tegen de mensheid. De toewijzing van het vonnis stond gepland op 1 juli. Tadics advocaat verklaarde op 7 mei dat zijn cliënt in beroep zou gaan tegen de uitspraken. Tadic had alle 31 aanklachten ontkend en gezegd dat er sprake was van een persoonsverwisseling.

Tadic (ook bekend onder zijn bijnaam 'Dusko' Tadic) was in april 1995 door Duitsland uitgeleverd (zie pag. 604/3-'95). Zijn proces, het eerste internationale proces wegens oorlogsmisdaden dat van start ging sinds de oorlogstribunalen in Neurenberg en Tokio na de Tweede Wereldoorlog, was in mei 1996 begonnen (zie pag. 608/2-'96).

Tadic, café-eigenaar en voormalig reservist bij de Servische politie, werd beschuldigd van het vermoorden, verkrachten en martelen van moslim-burgers die in 1992 werden vastgehouden in de gevangenkampen van Omarska, Keraterm en Trnpolje in het noordwesten van Bosnië. Hij werd uiteindelijk vrijgesproken van alle aanklachten wegens moord en verkrachting. Tien van de elf onderdelen van de aanklacht waaraan hij wel schuldig werd bevonden hadden betrekking op het mishandelen van gevangenen in de kampen. Het elfde onderdeel betrof zijn deelname aan de collectieve Servische vervolging van burgers en medeplichtigheid aan het doden van twee moslim-politieagenten. Tadic werd echter vrijgesproken van directe betrokkenheid bij één van de grootste gruweldaden waarvan hij werd beschuldigd, namelijk het incident waarbij een gevangene in het Omarska-kamp door zijn bewakers zou zijn gedwongen de testikels van een andere gevangene af te bijten.

Oorlogsmisdadiger veroordeeld door Duitse rechtbank

In het eerste proces wegens oorlogsmisdaden dat sinds de nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Duitsland werd gehouden, veroordeelde een rechtbank in Beieren de Bosnische Serviër Novislav Djajic op 23 mei tot vijf jaar gevangenisstraf wegens zijn aandeel in de massamoord op moslims. Djajic werd op veertien punten van de aanklacht schuldig bevonden aan medeplichtigheid aan moord en poging tot moord. Hij was een van de vijftig mensen naar wie de Duitse autoriteiten een onderzoek hadden ingesteld in verband met oorlogsmisdaden in het voormalige Joegoslavië.

Interview met Radovan Karadzic

Op 26 mei publiceerde het Servische dagblad *Vecernje Novesti* een zeldzaam interview met Radovan Karadzic, de voormalige 'president' van de Bosnisch-Servische Republika Srpska (voor details over zijn aftreden in augustus 1996, zie pag. 69/1 e.v.-'97). Hoewel het Haagse tribunaal hem al twee keer had aangeklaagd wegens oorlogsmisdaden (zie pag. 812/3 e.v.-'95 en 96/2-'96), liep Karadzic nog steeds vrij rond in het Bosnisch-Servische bolwerk Pale.

Karadzic zei tegen het nieuwsblad dat hij de 'zuiveringen en moorden van Servische zijde' tijdens de burgeroorlog in Bosnië ten zeerste betreurde, maar ontkende dat reguliere troepen onder zijn bevel en dat van generaal Ratko Mladic hadden deelgenomen aan de wreedheden. Hij ontkende beschuldigingen van 'systematische genocide' en zei dat 'we (in het begin van de oorlog) geen idee hadden van wat er allemaal gebeurde'. Karadzic leek er tijdens het interview op te zinspelen dat hij bezwarende informatie had over andere Servische leiders, onder wie de Servische president Slobodan Milosevic. Hij zei dat zijn Servische tegenstanders hem beter konden vermoorden dan hem te laten terechtstaan voor het oorlogstribunaal.

Het Servische nieuwsblad *Nedeljni Telegraf* berichtte op 21 mei dat Karadzic op 20 april een geheime ontmoeting in Pale had gehad met de Bosnische president Alija Izetbegovic. Volgens het bericht had Izetbegovic het initiatief tot de ontmoeting tussen de twee oude vijanden genomen en gingen de besprekingen over nieuwe gebiedsverdelingen binnen Bosnië.

(Vor.ber.pag. 69/1 e.v.-1997)

DUITSLAND

PARLEMENTSVOORZITTER BESCHULDIGD VAN CORRUPTIE. ECONOMISCHE EN VERDERE ONTWIKKELINGEN

In december 1996 werd parlementsvoorzitter Rita Süssmuth beschuldigd van onoorbare handelingen. Op 17 december bevestigde het openbaar ministerie dat het bezig was met een onderzoek naar beschuldigingen dat Süssmuth, de meest prominente vrouw in de Duitse politiek, herhaaldelijk voor privé-reizen gebruik had gemaakt van (voor officiële doeleinden) beschikbare vliegtuigen van de Luftwaffe. Deze beschuldigingen waren vooral pijnlijk met het oog op Süssmuths image als het 'morele geweten' van de Christen-Democratische Unie van bondskanselier Helmuth Kohl.

Süssmuth ontkende de beschuldigingen - die waren geuit door de vice-voorzitter

van de Bond van Belastingbetalers, Dieter Lau - en maakte bekend gerechtelijke stappen te ondernemen tegen het blad *Bild am Sonntag*, dat ze had gepubliceerd. Lau hield echter stug vol dat de beschuldigingen op waarheid berustten. Op 22 december stond in een aantal kranten dat Süssmuth sinds 1993 meer korte en middellange vliegreizen met vliegtuigen van de Luftwaffe had gemaakt dan minister van buitenlandse zaken Klaus Kinkel. Naar verluidt ging het hierbij onder meer om reizen naar Nederland waar ze een vakantiehuis had, en naar haar dochter in Zürich.

Ingrijpende belastinghervorming

De belastinghervorming die op 23 januari 1997 werd bekendgemaakt, leidde tot spanningen binnen de centrumrechtse regeringscoalitie van de Christen-Democratische Unie (CDU), de Beierse Christelijke Sociale Unie (CSU) en de Vrije Democratische Partij (FDP), en lokte een golf van kritiek van de oppositie uit. De voorgestelde hervorming van het ingewikkelde Duitse belastingstelsel kwam na maanden van discussie door een commissie van deskundigen en politici onder voorzitterschap van CSU-minister van financiën Theo Waigel.

In zijn bekendmaking sprak Waigel van de 'meest ingrijpende belastinghervorming in vijftig jaar'. Hij verklaarde dat de regering het hoogste en laagste tarief van de inkomstenbelasting met ingang van januari 1999 wilde verlagen van respectievelijk 53 en 25,9 procent tot respectievelijk 39 en 15 procent (zie ook pag. 81/2-'97). De vennootschapsbelasting zou worden verlaagd tot 35 procent in 1998 en de solidariteitsheffing (de belasting die bovenop de inkomsten- en vennootschapsbelasting kwam om de herintegratie van Oost-Duitsland te financieren) zou met 2 procent worden verlaagd tot 5,5 procent.

De coalitiepartners waren verdeeld over de vraag hoe het daaruit voorvloeiende verlies aan inkomsten van ruim DM 80 mrd per jaar moest worden goedgemaakt ($ 1 = DM 1,63 op 24 januari 1997). Waigel zei dat een deel van het verlies zou worden gecompenseerd door de afschaffing van allerlei aftrekposten, door voortaan belasting te heffen op inkomen uit overwerk, en door sommige pensioenen en levensverzekeringspolissen te belasten. De verwachting was dat het verlies hierdoor zou worden teruggebracht tot DM 25 mrd. Het financiële gat zou nog verder kunnen worden gedicht door de BTW met 1 à 2 procent te verhogen. Hiertegen verzetten zich echter niet alleen de oppositiepartijen, maar ook leden van de CDU, CSU en FDP, van wie sommige Waigels aftreden eisten. Het hardnekkigste verzet tegen de plannen van Waigel bood CDU-minister van arbeid en sociale zaken Norbert Blüm, die tegen de hervormingen had gestemd toen deze aan de orde werden gesteld tijdens een kabinetsberaad op 23 januari. Blüm, voorzitter van de commissie voor de hervormingen van de pensioenen, voerde aan dat de voorgestelde belasting van pensioenen 'de noodzakelijke uitbreiding van de regelingen voor bedrijfspensioenen en particuliere pensioenen bemoeilijkte'. Volgens waarnemers zou de regering door de omvang van de protesten water bij de wijn moeten doen bij het opstellen van de benodigde wetgeving, wilde ze voldoende steun krijgen voor de hervormingen.

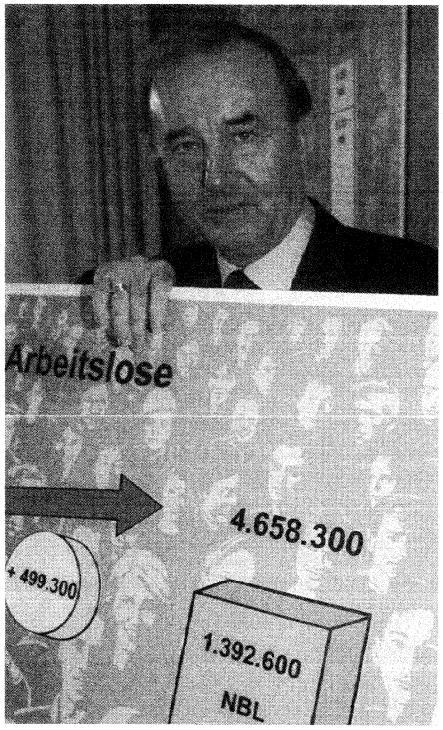

Bernhard Jagoda, het hoofd van het Federale Arbeidsbureau, maakt op 6 februari 1997 de nieuwe werkloosheidscijfers bekend.
Foto EPA

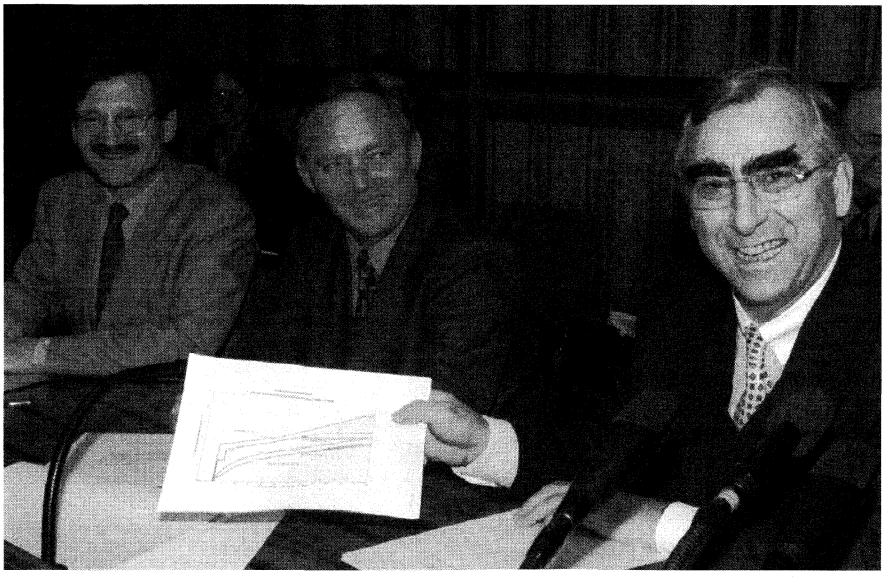

Minister van financiën Theo Waigel, de fractieleider van de CDU/CSU Wolfgang Schäuble en FDP-fractieleider Hermann Otto Solms (v.r.n.l.) presenteren de ingrijpende belastingplannen van de regering aan de media. *Foto EPA*

Stijging werkloosheid. Initiatieven regeringscoalitie

Op 6 februari reageerden politici, vakbondsleiders en werkgeversorganisaties geschokt op officiële cijfers waaruit bleek dat de Duitse werkloosheid was gestegen tot het hoogste niveau sinds 1933.

Het Federale Arbeidsbureau in Neurenberg maakte bekend dat het niet gecorrigeerde werkloosheidscijfer voor januari 4,66 mln werklozen bedroeg. Dit waren er 510.000 meer dan in december 1996 en 499.300 meer dan in januari 1996. Het voor seizoensinvloeden gecorrigeerde cijfer steeg met 160.000, driemaal zoveel als regeringseconomen hadden geraamd. Het niet seizoensgecorrigeerde werkloosheidspercentage ging omhoog naar 12,2 procent tegenover 10,8 procent in de maand daarvoor. Het werkloosheidspercentage in het

oosten van Duitsland steeg van 15,9 procent tot 18,7 procent en nam in het westen met 1 procent toe tot 10,6 procent.

Deze scherpe stijging van de werkloosheid zaaide nieuwe twijfel of Duitsland erin zou slagen het begrotingstekort beneden de 3 procent van het BBP te houden, een van de normen voor toetreding tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) (zie pag. 75/3 e.v.-'92; 395/1-'95). Op 8 februari waarschuwde bondskanselier Helmut Kohl dat Duitsland niet zou kunnen voldoen aan de criteria voor deelname aan de gemeenschappelijke munt in januari 1998, de geplande begindatum, 'als er niets wordt gedaan aan de hoge werkloosheid'. Kohl zei nogmaals dat hij de werkloosheid in 2000 tot de helft wilde terugbrengen, en benadrukte dat de voorgenomen belastinghervormingen (zie boven) een 'enorm' effect zouden hebben op het investeringsklimaat.

Kohl, die steeds meer openlijke kritiek over zich heen kreeg wegens het onvermogen van zijn regering om economische hervormingen tot stand te brengen, zocht eind februari steun bij de oppositie voor zijn omstreden belastingplannen. Dit leidde tot speculaties dat hij speelde met de gedachte om de basis van zijn coalitieregering te verbreden. Op 24 februari had hij een ontmoeting met de voorzitter van de oppositionele Sociaal-Democratische Partij (SPD), Oskar Lafontaine, maar beiden ontkenden het eens te zijn geworden over de opstelling van de SPD ten opzichte van de regering.

Aangezien de SPD de meerderheid had in de Bondsraad (Eerste Kamer van het parlement), was de steun van deze partij voor de belastinghervorming van vitaal belang voor de regeringscoalitie onder leiding van Kohls CDU. Tot dan toe had de SPD zich verzet tegen de belastingplannen, omdat de arbeiders er de dupe van zouden worden. Maar omdat de regering betoogde dat haar belastinghervorming absoluut noodzakelijk was in de strijd tegen de werkloosheid, stond de SPD onder druk water bij de wijn te doen. Partijfunctionarissen zeiden dat de partijen waarschijnlijk de maand daarop nieuwe besprekingen zouden voeren.

Uitspraak over grondonteigeningen in voormalig Oost-Duitsland

Op 13 februari bepaalde het Federale Administratieve Hof in Berlijn dat buitenlanders grond in het oosten van Duitsland konden terugeisen die tijdens de militaire bezetting door de Sowjet-Unie van 1945-'49 was onteigend.

Krachtens het Herenigingsverdrag dat de twee Duitslanden in 1990 hadden gesloten, zouden alleen land en gebouwen die vóór 1945 en na 1949 waren onteigend, in aanmerking komen voor teruggave aan hun vroegere eigenaren. Het Hof oordeelde dat de onteigening van buitenlandse eigendommen tijdens de militaire bezetting door de Sowjets van 1945-'49 formeel onwettig was geweest. Daarom moesten deze eigendommen worden teruggegeven. Volgens het Hof zou onteigening alleen in gevallen die de Sowjet-autoriteiten met terugwerkende kracht hadden goedgekeurd, geldig kunnen blijven.

Proces tegen gewezen Stasi-officieren

Op 19 februari begon in Berlijn het proces tegen vier gewezen officieren van de Stasi (de voormalige Oost-Duitse geheime dienst). Zij werden ervan beschuldigd West-Duitse terroristen te hebben geholpen uit handen van justitie te blijven. Harry Dahl, het vroegere hoofd van de antiterreurafdeling van de Stasi, en drie anderen gaven toe dat zij tien leden van de Rote Armee Fraktion (RAF) hadden geholpen, maar betoogden dat zij daarmee niet de rechtsgang hadden verhinderd.

Aanvang bouw nieuwe kanselarij

Tijdens een plechtigheid op 4 februari stak bondskanselier Helmut Kohl de eerste spade in de grond voor de bouw van een nieuwe kanselarij op de oever van de rivier de Spree in Berlijn. Kohl verklaarde dat het 'een belangrijke dag is voor de hoofstad Berlijn en voor het herenigde vaderland'.

Het complex, dat begroot was op DM 400 mln ($ 1 = DM 1,67 op 7 februari 1997), zou naar verwachting begin 2000 gereed zijn. De residentie was het enige nieuwe pand dat de regering liet bouwen. De ministers en ambtenaren betrekken bestaande overheidsgebouwen van de DDR die worden gerenoveerd. De verhuizing van het Duitse parlement naar Berlijn was gepland voor mei 1999, wanneer de Rijksdag plechtig zou worden heropend. Verwacht werd dat de complete verhuizing van de regering van Bonn naar Berlijn in 2000 zou zijn voltooid.

Demonstraties tegen werkloosheid

Terwijl de werkloosheid bleef groeien, kreeg de regering in maart te maken met massale protesten van woedende arbeiders die hun baan dreigden te verliezen.

Het federale ministerie van arbeid maakte op 6 maart cijfers bekend, waaruit bleek dat de niet voor het seizoen gecorrigeerde werkloosheid in februari was gestegen tot 4.670.000 (12,2 procent) (voor cijfers van januari, zie boven). Hoewel de stijging kleiner was dan de meeste economen hadden verwacht, bleef er twijfel over bestaan of het Duitsland zou lukken te voldoen aan de convergentiecriteria voor de Economische en Monetaire Unie (zie pag. 75/3 e.v.-'92; 395/1-'95 en boven). De stijging van de werkloosheid bracht vakbondsleiders ertoe uitstel te eisen van de invoering van de gemeenschappelijke Europese munt in 1999, tenzij de coalitieregering van kanselier Helmut Kohl in het herziene verdrag van Maastricht verreikende mogelijkheden zou opnemen om banen te scheppen. Dieter Schulte, de leider van de vakcentrale DGB (Deutscher Gewerkschaftsbund) - met 9 mln leden de grootste vakcentrale - verklaarde op 6 maart dat zijn organisatie niet langer kon 'accepteren dat aan de criteria van Maastricht voor 1999 wordt voldaan door fiscale en sociale maatregelen te nemen die uitsluitend ten koste gaan van de werknemers.'

Op 7 maart nam de ongerustheid bij de vakbonden toe toen de regering plannen aankondigde om de subsidies voor de kolenmijnen in de periode tot 2005 terug te brengen tot DM 5,5 mrd ($1 = DM 1,72 op 7 maart 1997). De bezuiniging, die tot de sluiting zou leiden van tien van de negentien kolenmijnen in die periode en tot een verlies van 50.000 banen, was bedoeld om Duitsland te laten voldoen aan de eisen die de EMU stelde aan de overheidsuitgaven.

De aankondiging ontlokte grote woede. Mijnwerkers in alle West-Duitse mijnen legden het werk neer zodra de plannen openbaar waren. In verscheidene steden in het Roergebied braken spontaan demonstraties uit en mijnwerkers blokkeerden kort de autoweg Venlo-Oberhausen voordat ze de mijningangen bezetten. Op 9 maart hadden de protesten Bonn bereikt, waar mijnwerkers en hun aanhangers het hoofdkantoor van de coalitiepartijen CDU en FDP bezetten, met brood en eieren gooiden naar politici en toegangswegen en autowegen blokkeerden. Ook bezetten zij verscheidene gemeentehuizen in het Roergebied en Saarland, het industriële hart van Duitsland.

Op 11 maart blokkeerden ongeveer 20.000 mijnwerkers Bonn, waardoor veel verkeer in de stad stil kwam te lig-

Oskar Lafontaine, leider van de SPD en minister-president van Saarland (m.), wordt omhelsd door mijnwerkers uit zijn deelstaat nadat hij hen heeft toegesproken tijdens een demonstratie in Bonn op 12 maart 1997. *Foto EPA*

gen. Met als argument dat hun aanwezigheid buitensporig veel druk op de regering legde zei Kohl de onderhandelingen met de vakbondsleiders af. Daarop verzocht de leider van de vakbond IG Bergbau, Hans Berger, de mijnwerkers uit de stad te vertrekken. Op 12 maart keerde de orde terug in de stad, toen de mijnwerkers zich terugtrokken naar Keulen. Maar Berger waarschuwde dat '50.000, misschien wel 100.000 mensen in Bonn zouden neerstrijken als de voor die dag geplande besprekingen geen acceptabele regeling zouden opleveren.'

De intensieve onderhandelingen leidden op 13 maart tot een compromis dat de mijnwerkers als een overwinning begroetten.
In het akkoord bleef overeind dat de subsidies in een periode van acht jaar teruggedraaid zouden worden. Maar de bezuinigingen werden opgeschort, zodat de subsidies grotendeels zouden blijven gehandhaafd tot aan het einde van de eeuw. Regering en vakbeweging spraken van een bevredigend resultaat, mede omdat was overeengekomen dat een deel van de mijnbouwindustrie ook na 2000 zou blijven bestaan. Een ruime helft van de 85.000 mijnwerkers zou dan nog een baan hebben. Slecht één mijn zou voor die tijd dicht gaan. Mijnwerkers die overbodig werden, zouden uitgebreid worden omgeschoold om hen weer kansen te geven voor de arbeidsmarkt.

De dankzij het akkoord wedergekeerde rust in het Roergebied werd echter abrupt verstoord toen op 18 maart duizenden staalarbeiders het werk neerlegden en het hoofdkantoor van Krupp-Hoesch bezetten. De actie werd uitgelokt door het nieuws dat het bedrijf een vijandig overnamebod op Thyssen had uitgebracht. De arbeiders waren bang dat de overname gedwongen massaontslagen bij beide bedrijven tot gevolg zou hebben.

Op 24 maart protesteerden meer dan 20.000 staalarbeiders tegen wat zij zagen als de macht van de Duitse banken in Frankfurt, Duitslands financiële hoofdstad. De arbeiders verweten de Deutsche Bank en de Dresdner Bank het bod van Krupp mede mogelijk te hebben gemaakt. Dezelfde dag werd het bod onverwacht ingetrokken, toen de twee bedrijven verklaarden dat ze een fusie planden. Op 25 maart bleek uit verklaringen van Krupp-Hoesch en Thyssen dat de fusie gepaard zou gaan met een verlies van ongeveer 4.000 banen, bovenop de banen die de twee bedrijven al wilden schrappen.

Demonstraties tegen kernafval

Eerder in maart kreeg de regering te maken met burgerlijke ongehoorzaamheid, toen demonstranten een transport van kernafval naar een opslagterrein probeerden te verhinderen. De kosten van het transport werden geraamd op DM 100 mln. Verder werd ongeveer 30.000 man oproerpolitie op de been gebracht om de trein te beschermen.

De trein met zes containers kernafval en afgewerkte splijtstofstaven vertrok op 28 februari bij de kerncentrale Neckarwestheim in Beieren in het zuiden van het land en arriveerde op 6 maart in Gorleben in Neder-Saksen in het noorden. Toen de trein vertrok uit Neckarwestheim werd een menigte van honderden demonstranten met behulp van waterkanonnen, oproerpolitie, helikopters en pantservoertuigen verspreid. Op 1 maart trokken ongeveer 1.000 milieu-activisten de straten van Gorleben op, waar schoolkinderen de week daarvoor sit-in-demonstraties hadden gehouden op scholen en in het gemeentehuis. Op verschillende punten langs de route probeerden betogers het transport tegen te houden: boeren zetten trekkers op de spoorbaan en saboteurs zaagden de rails door en deden valse bommeldingen. Onder de weg naar Gorleben groeven ongeveer 1.200 demonstranten vier tunnels, waardoor het laatste deel van het transport vertraging opliep. Terwijl politie en demonstranten heftig slaags waren met elkaar, bereikten de containers ten slotte op 6 maart Gorleben. Met waterkanonnen en een aantal gevechtshelikopters probeerde de politie verdere vertraging te voorkomen. Bij de botsingen met de politie raakten 150 betogers gewond.

Amerikaanse diplomaat uitgezet

Het tijdschrift *Der Spiegel* van 9 maart schreef dat een Amerikaanse diplomaat het land was uitgezet wegens spionage, nadat hij had geprobeerd een hoge ambtenaar van het ministerie van economische zaken te rekruteren om informatie in te winnen over hi-tech-projecten.

Volgens het bericht, dat Duitse functionarissen informeel bevestigden, had de niet met name genoemde diplomaat het land al verlaten. Het zou om een CIA-agent gaan die onder de bescherming van een diplomatieke status werkte. *Der Spiegel* zei dat de regering - teneinde een conflict met de VS te vermijden - de zaak discreet had afgehandeld, zonder de ambassadeur op het matje te roepen of de diplomaat tot ongewenst persoon te verklaren.

Bondskanselier Kohl stelt zich herkiesbaar

Kanselier Helmut Kohl maakte op 3 april bekend dat hij zich als eerste kanselier verkiesbaar zou stellen voor een vijfde ambtstermijn bij de algemene verkiezingen in 1998. Kohl maakte een einde aan maanden van speculaties over zijn bedoelingen tijdens een televisieinterview ter gelegenheid van zijn 67e verjaardag waarin hij zei zich kandidaat te zullen stellen 'als mijn partij

en politieke vrienden dat willen'. Door te verklaren 'zich hiertoe verplicht te voelen in de tegenwoordige situatie', maakte hij duidelijk een leidende rol te willen spelen bij de invoering van de Europese eenheidsmunt, de verdere integratie van de EU en de uitbreiding van de NAVO naar het oosten.

Kohl gaf te kennen vastbesloten te zijn de economische problemen van zijn land (met inbegrip van de groeiende werkloosheid) op te lossen en garandeerde dat Duitsland zou voldoen aan de criteria van het Verdrag van Maastricht voor een Europese economische en monetaire unie die in 1999 moest ingaan. Hij erkende dat het 'moeilijk zou zijn' om op tijd aan de criteria van Maastricht te voldoen, maar benadrukte dat 'we op beide punten zullen slagen - de datum en de criteria'.

Kohl was Duitslands langst zittende naoorlogse kanselier, sinds hij in oktober 1982 was aangetreden. Hoewel zijn populariteit in de opiniepeilingen de voorgaande maanden was gedaald, leek het bijna zeker dat zijn CDU en haar Beierse zusterpartij, de CSU, hem opnieuw kandidaat zouden stellen. Wolfgang Schäuble, de parlementaire leider van de CDU/CSU, die als mogelijke opvolger van Kohl was genoemd, noemde het nieuws een 'goed besluit voor Duitsland'.

Kohl genoot echter niet de unanieme steun van zijn partij. Eind april vocht de CDU-minister-president van Saksen, Kurt Biedenkopf het besluit aan. In een op 27 april naar de pers uitgelekte brief aan CDU-secretaris-generaal Peter Hintze stelde hij dat Kohls gretigheid om een vijfde ambtstermijn te ambiëren een 'bijzonder risico voor de partij' inhield. Hij drong erop aan dat Kohl op zijn besluit zou terugkomen, aangezien deze 'nog nooit zo'n hoog risico had genomen. Over 18 maanden zal de regeringscoalitie het onvoorstelbaar moeilijk hebben'. Kohl, die erop vertrouwde dat de meerderheid van de partij achter hem stond, deed de opmerkingen van Biedenkopf af met de woorden dat hij 'van niemand enig advies nodig had' over zijn kandidatuur.

Kohls verklaring zette de oppositionele SPD onder behoorlijke druk om een sterke kandidaat te kiezen die het tegen hem kon opnemen. De twee belangrijkste gegadigden waren partijvoorzitter Oskar Lafontaine, die de verkiezingen van 1990 van Kohl had verloren maar nog steeds populair was bij het hoger partijkader van de SPD, en Gerhard Schröder, de populaire minister-president van Nedersaksen. De SPD zei in april 1988 een definitief besluit te zullen nemen, na de verkiezingen in Nedersaksen die een test voor Schröder zouden zijn.

Nieuwe besprekingen over belastinghervormingen

Kanselier Kohl probeerde de vastgelopen besprekingen met andere partijen over zijn omstreden belastinghervormingen (zie boven) op 15 april weer op gang te brengen tijdens een ontmoeting met Lafontaine.

De SPD had de besprekingen in maart opgeschort na de ruzie over de regeringsplannen om subsidies aan de mijnbouw stop te zetten (zie boven). De partij had vervolgens harde voorwaarden gesteld aan de hervatting van de besprekingen. Lafontaine had de regering verzocht om duidelijk te zijn over de gevolgen van ingrijpende belastingverlagingen voor toekomstige begrotingen. Hij stelde dat de SPD alleen zou instemmen met hervormingen die de begrotingen van deelstaten en lokale overheden niet zouden aantasten en eiste een verhoging van de kinderbijslag.

Op 23 april voerden de twee partijen in Bonn officieel overleg met elkaar. Dit werd echter binnen het uur beëindigd, hetgeen tot een woedende reactie van het bedrijfsleven leidde. De Kamers van Koophandel noemden het mislukken van de besprekingen een 'schok voor de investeringseconomie' en deskundigen betwijfelden of Duitsland in staat was te voldoen aan de criteria van Maastricht. De vooraanstaande econoom Dieter Vesper noemde het mislukken van een akkoord over de belastingmaatregelen 'vergif voor de economie', en trok in twijfel of de regering de geplande groei van 2,5 procent in 1997 zou bewerkstelligen. Het mislukken van de besprekingen bracht ook president Roman Herzog tot een zeldzame politieke interventie. In een rede op 26 april beschuldigde hij zowel de regeringscoalitie als de SPD van zelfingenomenheid, en riep hen op 'te handelen in plaats van alleen maar te praten'.

De hoop op een akkoord over de hervormingen nam toe, toen enkele SPD-politici op 27 april lieten weten dat een compromis mogelijk was. Gerhard Schröder, Kurt Beck en Henning Voscherau zeiden in het blad *Bild am Sonntag* dat zij bereid waren af te wijken van het standpunt van Lafontaine. Ook minister van financiën Theo Waigel sprak op verzoenende toon en zei dat er volgens hem ruimte was voor een compromis.

Mogelijke wijziging in status van kinderen immigranten

Volgens berichten op 18 april was de regerende coalitie het erover eens geworden dat kinderen van immigranten een Duits paspoort mochten hebben, hoewel de 'gast'status van hun ouders ongewijzigd zou blijven.

Krachtens de bestaande wetgeving kregen de in Duitsland geboren kinderen van 'gasten' en 'buitenlanders' geen staatsburgerschap. Volgens de nieuwe voorstellen, die nog door het parlement moesten worden goedgekeurd, zouden 'immigranten' van de tweede en derde generatie Duits staatsburger worden op het moment dat zij leerplichtig werden. Zolang zij minderjarig waren mochten zij een dubbele nationaliteit hebben, maar als ze18 jaar werden, zouden ze een keuze moeten maken. Er werd geen tijdschema voor de wijziging gegeven, en immigrantenorganisaties waarschuwden dat het nog wel een generatie kon duren eer de regering en bepaalde delen van de bevolking zo ver waren dat ze de burgerrechten van deze 'nieuwe' Duitsers erkenden.

Doden wegens brandstichting

Ruim 100 mensen namen op 1 april deel aan een demonstratieve tocht door Krefeld, Noordrijn-Westfalen, nadat de dag ervoor drie leden van een Turks gezin bij een brand in hun woning waren omgekomen.

De politie had bevestigd dat de brand het gevolg was van brandstichting, maar liet in het midden of het om een racistisch getinte aanslag ging. Plaatselijke anti-racistische groeperingen zeiden dat in de voorafgaande weken een hele reeks brandstichtingen bij buitenlanders had plaatsgevonden. Een vierde lid van het gezin overleed op 4 april aan zijn verwondingen.

Omstreden plan voor herwaardering goudreserves

Op 15 mei maakte minister van financiën Theo Waigel een omstreden plan bekend om de nationale goud- en buitenlandse-deviezenreserves te gebruiken om het overheidstekort terug te dringen en Duitsland in staat te stellen zich te kwalificeren voor toetreding tot de Economische en Monetaire Unie vanaf de geplande begindatum in 1999. Tijdens een onaangekondigd bezoek aan de Bundesbank (de centrale bank) in Frankfurt zette Waigel het plan uiteen dat eruit bestond om de reserves te herwaarderen en met de winst die dit zou opleveren het overheidstekort te verminderen.

Waarnemers wezen erop dat de Bundes-

bank haar voorraad van ruim 94 mln troy ounce - zo'n 3.000 ton - goud consequent had ondergewaardeerd door hetzij een kunstmatig lage prijs voor het edelmetaal te hanteren, hetzij de prijs waartegen het oorspronkelijk was aangekocht. Aangezien het goud tegen een gemiddelde prijs van DM 144 per ounce was aangekocht, werd de totale goudvoorraad op DM 13,7 mrd gewaardeerd, oftewel ongeveer DM 40 mrd onder de reële marktwaarde op basis van de goudprijzen in mei 1997. De deviezenreserves zouden op vergelijkbare wijze met ongeveer DM 20 mrd zijn ondergewaardeerd.

Waigel zei dat de regering geen plannen had een deel van het goud te verkopen, maar dat het gebruik van de winst die een herwaardering zou opleveren een aanvaardbare manier was om een overheidstekort aan te pakken dat door de hereniging met Oost-Duitsland was opgelopen. Hij zei ook andere maatregelen te overwegen om het tekort terug te dringen, zoals verdere bezuinigingen op overheidsuitgaven en het verkopen van nog meer staatsbezittingen, waaronder het staatsaandeel van 70 procent in het telecommunicatiebedrijf Deutsche Telekom.

Waigels plan viel samen met de publicatie van een rapport van een onafhankelijke commissie van regeringsadviseurs, die voor het huidige fiscale jaar een belastingtegenvaller van DM 18 mrd voorspelden, oftewel 0,5 procent van het BBP. Dit zou het begrotingstekort op 3,4 procent van het BBP brengen, oftewel 0,4 procent meer dan het plafond van 3 procent dat in het Verdrag van Maastricht als toelatingseis was gesteld (zie pag. 395/1-'95). Hoewel de herwaardering geen directe gevolgen zou hebben voor het begrotingstekort, kon het er wel voor zorgen dat de overheidsschuld onder de 60 procent van het BBP bleef, zoals vereist was volgens de criteria van Maastricht.

De bekendmaking van het plan leidde tot een storm van protest. De roep om Waigels aftreden door de oppositie werd gesteund door economische deskundigen en een groot deel van de pers. Het plan werd een 'tovertruc' en een 'foefje' genoemd, en de SPD betichtte de regering ervan de euro (de Europese eenheidsmunt) in diskrediet te brengen en het vertrouwen van het publiek in de stabiliteit van de munt te ondermijnen.

In een toespraak tijdens een spoedzitting van de Bondsdag (de Tweede Kamer) op 16 mei hield Waigel echter vol dat het plan 'aanvaardbaar en wettig' was en niets te maken had met 'creatief rekenen'. Hij zei dat de herwaardering 'met gepaste voorzichtigheid' zou worden uitgevoerd teneinde de financiële stabiliteit van de Bundesbank te garanderen.

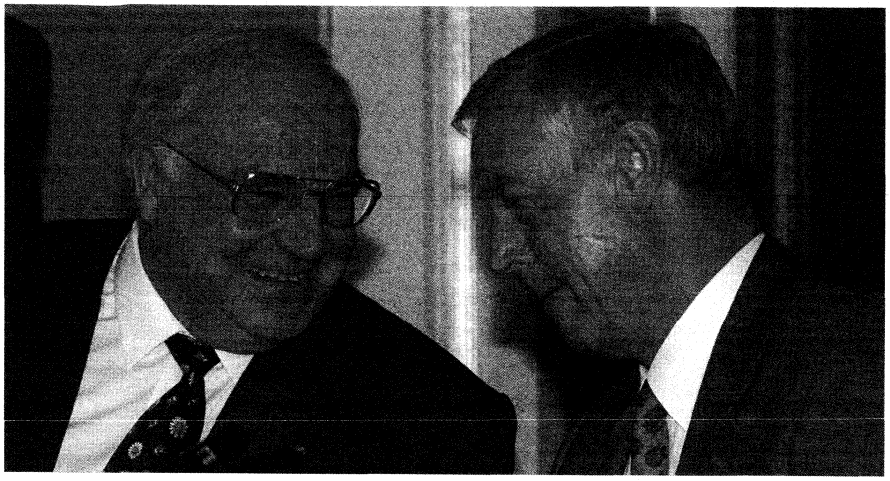

Bondskanselier Helmut Kohl (l.) en Dieter Schulte, de leider van de vakcentrale DGB, in een onderonsje tijdens een congres op 22 mei 1997 in Berlijn over het creëren van meer banen in het oosten van het land. *Foto EPA*

De Bundesbank nam op 28 mei een ongekende stap door het plan voor herwaardering te verwerpen. Otmar Issing, het hoofd van de economische afdeling van de bank, zei dat de regering zich in een wanhopige situatie bevond die zij zelf had gecreëerd, en waarschuwde dat het plan neerkwam op een vorm van creatief rekenen die de onafhankelijkheid van de bank bedreigde. Bondskanselier Helmut Kohl verklaarde echter dat de regering het plan zou doorzetten, en de regeringscoalitie gaf later die dag een verklaring uit waarin zij te kennen gaf dat de nodige wetsvoorstellen nog voor het zomerreces zouden worden ingediend.

Aan het einde van de maand stond Waigel nog steeds onder grote druk om af te treden. De SPD en de Groenen maakten op 29 mei bekend dat ze op korte termijn in de Bondsdag een motie van wantrouwen tegen hem zouden indienen.

Banenplan voor Oost-Duitsland

Vertegenwoordigers van de regering, het bedrijfsleven en de vakbonden kwamen op 22 mei in Berlijn bijeen en lanceerden een 'gemeenschappelijk initiatief voor meer banen in het oosten van Duitsland'. Uit cijfers die op 6 mei waren gepubliceerd, was gebleken dat de werkloosheid in het oosten in april 17,5 procent bedroeg, oftewel 7,7 procent meer dan in het westen van het land.

Het plan behelsde het creëren van 100.000 banen per jaar in de regio vanaf 1998, door middel van een combinatie van flexibele loonafspraken en verhoogde investeringen en aankopen in het oosten door West-Duitse bedrijven. De federale regering beloofde tot het jaar 2004 subsidies te blijven verstrekken aan bedrijven die in het oosten investeerden.

Conflict over Scientology-kerk

In januari kwamen de betrekkingen tussen Duitsland en de Verenigde Staten onder druk te staan, toen er kritiek kwam op de Duitse houding jegens de Scientology-kerk. In haar op 29 januari gepubliceerde jaarlijkse rapport over de mensenrechtensituatie in de wereld beschuldigde het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken de Duitse regering ervan een 'treiter- en intimidatiecampagne' te voeren tegen de Scientology-kerk.

De kwestie had reeds de publieke aandacht getrokken, toen 34 bekende Amerikaanse acteurs, filmregisseurs, producenten en schrijvers de Duitse regering ervan hadden beschuldigd de beweging te discrimineren. Daarbij vergeleken ze de positie van de Scientologisten met die van de joden in nazi-Duitsland. De beschuldiging stond in een 'open brief' aan bondskanselier Helmut Kohl, die paginagroot was afgedrukt in de *International Herald Tribune* van 9 januari. De ondertekenaars, onder wie Dustin Hoffman, Oliver Stone en Gore Vidal, beweerden dat Scientology-volgelingen in Duitsland geen lid mochten worden van politieke partijen en geen overheidsfuncties mochten bekleden, en dat hun kinderen van

Markus Wolf, het voormalige hoofd van de Stasi, arriveert op 27 mei 1997 met zijn echtgenote Andrea bij het Hooggerechtshof in Düsseldorf voor de uitspraak in zijn proces. *Foto EPA*

school werden gestuurd. Ook beweerden zij dat Kohls CDU een boycot had georganiseerd van optredens van artiesten die lid waren van de Scientology-sekte. Volgens waarnemers school er enige waarheid in de beschuldigingen. Duitse politieke partijen hadden steun verleend aan maatregelen die de activiteiten van de beweging aan banden moest leggen omdat deze niet op religieuze beginselen was gebaseerd. En in sommige conservatieve deelstaten werden Scientologisten geweerd uit openbare ambten. Ook zou de regering overwegen om Scientology-aanhangers te laten schaduwen door de Verfassungsschutz (Bureau voor de Bescherming van de Grondwet, de Duitse binnenlandse veiligheidsdienst), die extremistische groeperingen in het oog hield.

In een reactie op het rapport van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken verklaarde de secretaris-generaal van de CSU, Bernd Protzner, dat 'invloedrijke kringen binnen het ministerie van buitenlandse zaken zich kennelijk hadden laten meeslepen door de haatcampagne van de Scientology-kerk tegen Duitsland en zich hadden laten gebruiken door de sekte'.

Neonazistisch geweld

Hoewel in tal van steden een verbod gold op marsen van de neonazistische Nationale Democratische Partij van Duitsland, togen op 1 mei honderden rechts-extremistische jongeren naar Berlijn, Cottbus, Leipzig en Münden, waar ze kleinere groepen linkse demonstranten en eenheden van de oproerpolitie tegenover zich vonden. Naar verluidt vonden er de hele dag ongeregeldheden plaats, waarbij stenen werden gegooid, auto's omvergeworpen en ruiten ingeslagen.

De politie maakte op 9 mei bekend dat de vorige dag, een nationale feestdag, 21 mensen waren aangehouden tijdens door neonazi's veroorzaakte rellen in het oosten van Duitsland. In een aantal steden waren asielzoekerscentra aangevallen, en in de stad Gera ten zuiden van Leipzig waren rechtse extremisten naar verluidt slaags geraakt met linkse jongeren.

Nieuw proces tegen Wolf

Markus Wolf, het voormalige hoofd van de Oost-Duitse geheime dienst (Stasi), verscheen op 7 januari voor de rechtbank op beschuldiging van ontvoering, dwang en het toebrengen van lichamelijk letsel. De aanklachten hadden betrekking op een aantal gebeurtenissen uit de jaren vijftig en zestig, de hoogtijdagen van de Koude Oorlog.

Wolf was in 1993 veroordeeld wegens landverraad (zie pag. 167/3-'94). Het Federale Hof had het vonnis echter in 1995 vernietigd, omdat een Oost-Duitser moeilijk van landverraad kon worden beschuldigd als hij voor zijn eigen land had gespioneerd (zie pag. 24/3-'96).

De 74-jarige Wolf werd op 27 mei veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee jaar en een donatie van DM 50.000 aan liefdadigheidsinstellingen.

Rechter Ina Obst-Oellers van de zevende strafsenaat (die in 1974 speciaal was opgericht voor de berechting van topspion Günter Guillaume, zie pag. 307/1-'74) maakte duidelijk dat Wolf, die 33 jaar lang het Oost-Duitse spionage-netwerk had gerund, niet voor politieke maar strafrechtelijke misdrijven terecht had gestaan. Zij had zich gericht naar Oost-Duits strafrecht, dat ontvoering eveneens strafbaar stelde.

Het zwaarst werd Wolf de ontvoering aangerekend van een gevlucht Stasi-echtpaar, dat in 1962 vanuit West-Duitsland naar Oostenrijk was gelokt en met geweld via Praag naar de DDR was terugggebracht, waar het langdurig in de gevangenis verdween.

(Vor.ber.pag. 78/2 e.v.-1997)

GRIEKENLAND

PRESENTATIE BEGROTING VOOR 1997. MASSALE PROTESTACTIES

Op 19 november 1996 onthulde minister van nationale economie en financiën Ioannis Papandoniou de begroting voor 1997, die straffe bezuinigingsmaatregelen bevatte. Volgens Papandoniou waren deze maatregelen van essentieel belang om Griekenland te laten voldoen aan de criteria van het Verdrag van Maastricht over de Europese Unie (voor begroting voor 1996, zie pag. 103/3-'96). De belangrijkste doelstelling, aldus Papandoniou, was het begrotingstekort terug te dringen van 7,6 procent van het BBP in 1996 tot 4,2 procent van BBP in 1997. Hierdoor kwam het tekort dichter in de buurt van een belangrijk criterium voor deelname aan de derde fase van de Economische en Monetaire Unie, waarin een gemeenschappelijke munt zou worden ingevoerd, namelijk dat het begrotingstekort van de deelnemende landen niet hoger dan 3 procent van het BBP mocht zijn (zie pag. 395/1-'95).

De doelstellingen moesten worden verwezenlijkt door hogere inkomsten als gevolg van een stijging van de groei, die in de begroting werd geraamd op 3,3 procent van het BBP van 1997 tegenover 2,6 procent van het BBP van 1996. Verder zouden extra inkomsten in de

schatkist vloeien door de invoering van nieuwe onroerendgoedbelastingen en de afschaffing van ruim 250 fiscale aftrekposten, waarvan voornamelijk de hoge inkomens profiteerden. In de begroting voor 1997 werd ook voorgesteld een belasting van 7,5 procent te heffen op overheidsobligaties.

De grootste begrotingspost werd gevormd door de defensie-uitgaven, die werden verhoogd tot omgerekend bijna $ 17 mrd als onderdeel van een omvangrijk moderniseringsprogramma dat in 2007 zou moeten zijn voltooid. Deze verhoging werd verdedigd door premier Kostas Simitis, die op 23 november zou hebben gezegd dat 'wij dit strakke bezuinigingsprogramma moeten uitvoeren, gedeeltelijk om wapenaankopen te financieren en (Griekenlands) belangen te beschermen tegen de agressie van Turkije'. Hij benadrukte echter dat het programma geen invloed zou hebben op het Griekse streven om deel te nemen aan de derde fase van de Economische en Monetaire Unie, die in 1999 zou beginnen.

Op 28 november gingen ruim 3 mln overheidsambtenaren voor vierentwintig uur in staking uit protest tegen de begrotingsvoorstellen van de regering om het mes te zetten in de aftrekposten en de werving van overheidspersoneel te bevriezen.

MASSAAL BOERENPROTEST

In december blokkeerden Griekse boeren de belangrijkste handelsroutes van het land uit protest tegen de strenge bezuinigingsmaatregelen die in de begroting voor 1997 waren aangekondigd. Tevens wilden zij hiermee kracht zetten achter hun eisen tot hogere prijzen voor hun producten, goedkopere brandstof, schuldsanering en verlaging van de belastingen op landbouwmaterieel.

Eind november blokkeerden de boeren met behulp van duizenden tractoren, vrachtwagens en andere landbouwvoertuigen, wegen en spoorlijnen en legden daarmee het hele verkeer van noord naar zuid stil. Tegelijkertijd werden barricaden opgeworpen aan de grens met Turkije en Bulgarije, waardoor enorme opstoppingen van buitenlandse vrachtwagens bij de grensovergangen ontstonden.

Tijdens besprekingen op 4 december met vertegenwoordigers van de boeren zei minister van landbouw Stefanos Tzoumakas nogmaals dat de regering zich niet kon veroorloven aan hun eisen te voldoen. Volgens de *Guardian* van 5 december reageerden de boeren daarop met het dreigement de blokkade-acties voort te zetten 'tot na Kerstmis'. Op 10 december zei premier Kostas in een landelijk uitgezonden televisierede dat hij bereid was te onderhandelen, als de boeren eerst hun blokkades ophieven. Tijdens een bijeenkomst in hun hoofdkwartier in Larissa verwierpen de boeren het voorstel echter meteen en zij zwoeren de blokkade voort te zetten 'tot het bittere einde'.

Op 22 december besloten de boeren evenwel hun blokkade te beëindigen als een gebaar van welwillendheid tijdens de kerstvakantie. Binnen enkele uren nadat het besluit was bekendgemaakt, waren de meeste barricaden verwijderd.

De boeren hervatten hun protesten op 28 januari 1997, ondanks waarschuwingen van de regering dat verdere ontwrichting van de economie met harde hand zou worden voorkomen.

Boeren blokkeren op 28 november 1996 met hun tractoren een kruispunt in de Noord-Griekse stad Larissa uit protest tegen de begrotingsplannen van de regering. *Foto EPA*

De boeren, die van plan zouden zijn om openbare gebouwen in Midden-Griekenland te bezetten en de belangrijke autoweg van noord naar zuid te blokkeren, eisten lagere benzineprijzen, lagere btw op landbouwmaterieel, meer prijsondersteuning, vooral voor katoen, en herschikking van schulden bij de nationale Landbouwbank.

Verdere demonstraties tegen bezuinigingsplannen regering

In januari 1997 werd het openbare leven ontwricht door een reeks stakingen van werknemers bij de overheid, de particuliere sector en de scheepvaart. Daarmee protesteerden zij tegen economische maatregelen van de regering die bedoeld waren om Griekenland binnen vijf jaar te kwalificeren voor de Economische en Monetaire Unie (zie boven).

Tijdens een vierentwintiguursstaking op 23 januari, die was georganiseerd door de Algemene Federatie van Griekse Arbeiders, gingen banken en kantoren dicht en kwam het trein-, lucht- en busverkeer stil te liggen. Duizenden stakers demonstreerden in het centrum van Athene waar Christos Polyzogopoulos, de leider van de Federatie, waarschuwde voor 'grote onrust', als de regering haar bezuinigingsplannen niet wijzigde.

Op 20 januari gingen docenten in het middelbaar onderwijs voor onbepaalde tijd in staking voor hogere lonen. Op 23 januari beëindigde het scheepvaartpersoneel een tiendaagse staking die ernstige voedseltekorten had veroorzaakt op sommige eilanden en waardoor duizenden buitenlandse vrachtwagenchauffeurs waren gestrand. Aan de staking kwam een eind nadat de regering haar plannen had laten vallen om belastingvrijstellingen, die het scheepvaartpersoneel van oudsher genoot, af te schaffen.

NIEUWE OPPOSITIELEIDER

Op 21 maart werd Miltiades Evert opgevolgd door Kostas Karamanlis als voorzitter van de oppositionele conservatieve Nieuwe Democratie.

De 40-jarige Karamanlis werd de jongste leider van een grote politieke partij uit de Griekse geschiedenis. Ondanks zijn leeftijd en zijn gebrek aan be-

stuurservaring wist Karamanlis bij de verkiezingen voor het voorzitterschap moeiteloos oud-minister van economische zaken en onderwijs Georgios Souflias te verslaan dankzij de steun van hervormingsgezinde partijgenoten. Volgens verschillende commentatoren was Karamanlis' succes voornamelijk een wanhoopsdaad van een partij die bij de parlementsverkiezingen van september 1996 (zie pag. 811/1 e.v.-'96) het grootste deel van de steun van het Griekse bedrijfsleven was kwijtgeraakt aan de regerende Panhelleense Socialistische Beweging (PASOK).

Karamanlis was een telg uit een vermaard politiek geslacht. Zijn oom Konstantin Karamanlis had Nieuwe Democratie in 1974 opgericht en had als premier en president een belangrijke rol gespeeld bij het herstel van de democratie in Griekenland na de val van het kolonelsbewind.

Evert was in 1993 voor de eerste maal tot partijvoorzitter gekozen (zie pag. 546/3 e.v.-'94). Hij trad af na de nederlaag van zijn partij bij de parlementsverkiezingen in september 1996, maar was in oktober herkozen (zie pag. 812/1-'96).

BEZITTINGEN OUD-KONING BLIJVEN IN HANDEN VAN DE STAAT

Het Hooggerechtshof bekrachtigde op 3 juni een wet uit 1994, volgens welke de resterende Griekse bezittingen van de voormalige koning Constantijn waren genationaliseerd (zie pag. 548/1/2-'94). (Zie ook pag. 381/2-'73 voor details over de grondwet uit 1973, waarin de Griekse monarchie was afgeschaft.)

(Vor.ber.pag. 810/1 e.v.-1996)

JOEGO-SLAVIË

PROTESTDEMONSTRATIES TEGEN BEWIND IN SERVIË HOUDEN AAN. PARLEMENT ERKENT VERKIEZINGSOVERWINNING OPPOSITIE. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Ook in januari 1997 werd massaal gedemonstreerd tegen het bewind van de Servische president Slobodan Milosevic (Servië en Montenegro vormden samen de rompstaat Joego-Slavië). De dagelijkse anti-regeringsdemonstraties waren eind november 1996 begonnen uit protest tegen de weigering van de regering om de overwinning van de oppositiecoalitie Zajedno bij de gemeenteraadsverkiezingen eerder die maand te erkennen (zie pag. 84/2 e.v.-'97).

Aanhoudende betogingen

In januari gingen studenten door met hun dagelijkse betogingen in de hoofdstad Belgrado, ondanks een demonstratieverbod dat het ministerie van binnenlandse zaken eind december had afgekondigd (zie pag. 85/3 e.v.-'97). 's Nachts verzamelden zich duizenden mensen om te protesteren, terwijl zij op fluitjes bliezen en op potten en pannen sloegen.

Op 31 december en 1 januari verzamelde zich een grote menigte anti-regeringsdemonstranten in het centrum van Belgrado. In zijn nieuwjaarstoespraak repte Milosevic echter met geen woord over de demonstraties en had hij het slechts over 'binnenlandse en buitenlandse inmenging' in Servische aangelegenheden. Op 5 januari legden demonstranten het verkeer in het centrum van Belgrado geheel lam door langzaam met auto's door de straten te rijden. Het gebruik van auto's was een truc om het demonstratieverbod van het ministerie van binnenlandse zaken te omzeilen. Onder de demonstranten bevond zich die dag ook Dragoslav Avramovic, die in mei 1996 was ontslagen als president van de Centrale Bank (zie pag. 611/2-'96). Op 7 januari, de dag waarop het Servisch-orthodoxe kerstfeest werd gevierd, vond eveneens een massale betoging plaats in Belgrado. De betogers, die een nieuwe tactiek volgden, probeerden de oproerpolitie in de stad te kussen en te omhelzen. In een toespraak tot de politie zei Vuk Draskovic, de leider van de Servische Vernieuwingsbeweging (SPO) - een van de partijen van het oppositieblok Zajedno -, dat de politie 'ook deel uitmaakt van het volk'.

Orthodoxe kerk steunt oppositie

Op 2 januari deed zich een zeer belangrijke ontwikkeling voor, toen de Servisch-orthodoxe Kerk zich achter de oppositie schaarde.

Na een spoedvergadering vaardigde de synode van de Servisch-orthodoxe Kerk een verklaring uit waarin Milosevic werd beschuldigd van 'stembusfraude', het opzetten van 'Serviërs tegen Serviërs' en 'de worging van de politieke en religieuze vrijheden'. Deze verklaring betekende een grote tegenslag voor de regering-Milosevic, die meestal door de kerk was gesteund. Op 27 januari liepen tienduizenden anti-regeringsdemonstranten mee in een processie door Belgrado die werd geleid door patriarch Pavle van de Servisch-orthodoxe Kerk.

Ontmoeting legerchef en studentenleiders

Op 6 januari ontmoette kolonel-generaal Momcilo Perisic, chef van de generale staf van het Joegoslavische leger, een aantal studentenleiders. Na de ontmoeting zei een van de studentenleiders, Dusan Vasiljevic, dat Perisic hem had verzekerd dat er geen 'herhaling van 1991' zou komen, toen Milosevic soldaten de straten van Belgrado op stuurde om anti-regeringsdemonstraties neer te slaan (zie pag. 433/3 e.v.-'91).

De studentenafvaardiging sprak ook met de Servische minister van binnenlandse zaken Zoran Sokolovic, die weigerde in te gaan op hun eis het demonstratieverbod op te heffen.

Volgens de *Independent* van 7 januari zouden 'officieren en elite-eenheden' van het Joegoslavische leger bereid zijn in opstand te komen tegen de Servische regering, als Milosevic opdracht zou geven met geweld op te treden tegen de oppositie. In het artikel, waarin bronnen binnen het leger werden geciteerd, stond dat ongeveer de helft van het beroepskader en de overgrote meerderheid van de dienstplichtigen sympathiseerden met de demonstranten.

De betrekkingen tussen Milosevic en het leger waren in snel tempo verslechterd na het einde van de oorlog in Bosnië. Milosevic leunde daarom zwaar op de 120.000 man sterke politiemacht, die volgens vele commentatoren niet minder dan het privé-leger van de president was.

OVSE-overleg over gemeenteraadsverkiezingen

De Permanente Raad van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) kwam op 3 januari in Wenen bijeen om te overleggen over een OVSE-rapport over de gemeenteraadsverkiezingen van november, dat in december was opgesteld door de vroegere Spaanse premier Felipe González Márquez (zie pag. 85/2-'97). De raad bevestigde het rapport van González, waarvan de conclusie luidde dat Zajedno alle verkiezingen had gewonnen die naderhand ongeldig waren verklaard door Servische rechtbanken en kiescommissies. De raad eiste dat de regering-Milosevic de verkiezingsuitslag volledig zou erkennen.

De Joegoslavische minister van buitenlandse zaken Milan Milutinovic, die de

delegatie van González in december officieel had uitgenodigd naar Servië te komen, reageerde op 3 januari met een brief over het OVSE-rapport. Daarin erkende hij dat de oppositie een zetelmeerderheid had behaald bij de verkiezingen in negen districten van Belgrado. Ondanks deze verklaring zeiden de oppositieleiders dat zij hun protestacties zouden voortzetten totdat alle Zajedno-overwinningen zouden zijn erkend.

De OVSE kwam op 16 januari bijeen in Wenen en drong er bij Milosevic opnieuw op aan de overwinning van de oppositie onmiddellijk te erkennen.

Bemiddelingspogingen Griekse minister van buitenlandse zaken. Bijeenkomst Contactgroep

Op 12 januari voerden Milosevic en de leiders van Zajedno besprekingen met de Griekse minister van buitenlandse zaken Theodoros Pangolos, wiens bezoek alom werd afgeschilderd als een informele bemiddelingspoging. Hoewel Griekenland van oudsher een bondgenoot van Servië was, deed Pangolos een beroep op Milosevic zich neer te leggen bij de uitspraak van de OVSE en de verkiezingsoverwinning van de oppositie te erkennen. Maar naar verluidt weigerde Milosevic dit te doen.

De uit vijf landen bestaande Contactgroep voor Joego-Slavië (Verenigde Staten, Rusland, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië) voerde op 11 januari overleg over de crisis in Servië. De Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken voor Europese en Canadese aangelegenheden en lid van de Amerikaanse delegatie, John Kornblum, deelde na de bijeenkomst mee dat de Amerikaanse regering overwoog eenzijdig een handelsembargo tegen Servië in te stellen.

Bijeenkomst Opperste Defensieraad

Op 16 januari belegde Milosevic een bijeenkomst van de Opperste Defensieraad over de crisis. In deze raad hadden onder meer de Montenegrijnse president Momir Bulatovic en de top van het Joegoslavische leger zitting.

In een verklaring na de bijeenkomst werd gezegd dat de raad 'de Republiek Servië steunde om, binnen de instellingen van haar politieke systeem, de problemen op te lossen die in een aantal gemeenten zijn gerezen naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen'.

Verdere ontwikkelingen rond verkiezingsuitslag

Op 8 januari gaf het Servische ministerie van justitie een verklaring uit waarin werd toegegeven dat Zajedno en niet de regerende Socialistische Partij van Servië (SPS) de gemeenteraadsverkiezingen in Nis, de tweede stad van het land, had gewonnen. Deze bekendmaking gaf aan dat binnen de regering-Milosevic de druk toenam om een oplossing te vinden voor de crisis.

In haar verklaring gaf het ministerie de kiescommissie van Nis het advies de overwinning van Zajedno geldig te verklaren. Op 15 december had een rechtbank in Nis hetzelfde geadviseerd (zie pag. 85/2-'97). Op 13 januari maakte de kiescommissie van Nis echter bekend de adviezen van de ministerie en de rechtbank naast zich neer te leggen.

Op 14 januari erkende de kiescommissie van Belgrado tot ieders verrassing de overwinning van Zajedno bij de gemeenteraadsverkiezingen. Kort na de bekendmaking besloot ook de kiescommissie van Nis de verkiezingsuitslag te erkennen, waarmee zij terugkwam op haar eerdere besluit. In Belgrado werd de bekendmaking gedaan door de voorzitter van de kiescommissie, Radomir Lazarevic, die beklemtoonde dat hij niet was 'gechanteerd' en dat er ook geen 'druk' op hem was uitgeoefend. Hierop maakten SPS-leiders in Belgrado duidelijk dat zij in beroep zouden gaan tegen de uitspraak van de commissie. Dit gaf opnieuw voedsel aan speculaties dat er diepe onenigheid bestond tussen de radicalen en de gematigden in de regering-Milosevic.

Naar aanleiding van het beroep van de SPS schortte de rechtbank van Belgrado op 20 januari de uitspraak van de kiescommissie van 14 januari op. Rechtbankpresident Dragoljub Jankovic zei dat het Hooggerechtshof moest beoordelen welke rechtbank het beroep in behandeling moest nemen. Een beroep dat de SPS had ingesteld bij een rechtbank in Nis, werd op 17 januari echter verworpen.

Politiegeweld tegen demonstranten

Begin februari trad de oproerpolitie hard op tegen anti-regeringsdemonstranten. Een groot aantal landen veroordeelde het politieoptreden. Op 3 februari verklaarde de woordvoerder van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken, Nicholas Burns, dat het politiegeweld 'alleen maar Servië's isolatie zou vergroten en de politieke crisis in Belgrado zou verergeren'.

Op 2 februari gebruikte de politie in Belgrado waterkannonen en de wapenstok om vreedzame demonstranten uiteen te jagen, die een brug naar het centrum van de stad hadden geblokkeerd. Tijdens deze actie zou een groot aantal demonstranten zijn gewond. Ook bij demonstraties op 3 februari kwam het tot botsingen tussen betogers en de politie. Studenten, die in diezelfde tijd ook demonstraties hadden georganiseerd, waren vooral woedend over een politie-inval op de campus van de Universiteit van Belgrado.

De Servische autoriteiten noemden de gebeurtenissen van 2-3 februari een gewone politieoperatie om een brug vrij te maken van demonstranten. De *Independent* van 4 februari noemde de gebeurtenissen echter 'het ergste voorbeeld van regeringsgeweld tegen vreedzame demonstranten sinds 1991', toen Milosevic troepen de straten van Belgrado op had gestuurd om anti-regeringsdemonstraties te verstoren (zie pag. 433/3 e.v.-'91).

Na de onlusten van 2-3 februari riepen de leiders van de oppositiecoalitie Zajedno hun aanhangers op zich in de buitenwijken van Belgrado te verzamelen en samenkomsten in het stadscentrum te vermijden.

Milosevic wil overwinning oppositie erkennen

Op 4 februari kondigde Milosevic zijn voornemen aan om de overwinning van Zajedno in de verkiezingen van november te erkennen. Dit deed hij in een brief aan de Servische premier Mirko Marjanovic, die in het Servische dagblad *Politika* werd gepubliceerd.

Milosevic verzocht Marjanovic in zijn brief om het Servische parlement 'een voorlopige noodwet' voor te leggen waarin de verkiezingsuitslagen werden erkend overeenkomstig de bevindingen van de OVSE.

In zijn brief schreef Milosevic: 'Ik wil benadrukken dat een goede verhouding met de OVSE en de internationale gemeenschap van veel groter belang voor de staat is dan het aantal gemeenteraadszetels in een paar steden'. Verder schreef hij dat de 'onenigheid over de verkiezingen (...), vooral in Belgrado, (...) het land veel schade heeft berok-

De leiders van de coalitie Zajedno, v.l.n.r. Zoran Djindjic, Vesna Pesic en Vuk Draskovic, spreken op 12 februari 1997 een menigte demonstranten toe in het centrum van Belgrado. *Foto EPA*

kend op binnenlands en buitenlands niveau, en dat nu het moment gekomen is om het probleem op te lossen in de hoogste instellingen van onze republiek, namelijk de regering en de Nationale Assemblee'.

De OVSE en Zajedno reageerden voorzichtig op Milosevics brief. Op 4 februari benadrukte de OVSE vanuit het hoofdkwartier in Wenen in een verklaring dat de erkenning van de verkiezingsuitslag essentieel was en dat 'verdere stappen op weg naar democratie en dialoog met de oppositie belangrijk zijn'. Zoran Djindjic, de leider van de Democratische Partij (een van de drie partijen van Zajedno), riep zijn aanhangers op te blijven demonstreren 'totdat alle verkiezingsuitslagen zijn bevestigd'. Hij eiste ook een hervorming van de media- en kieswetten en wilde dat de politieofficieren, die betrokken waren geweest bij de gewelddadigheden van 2 en 3 februari, vervolgd zouden worden.

De oproep van Djindjic voor de hervorming van de mediawetten vestigde de aandacht op een kwestie die begin februari naar voren was gekomen. Op 4 februari beweerde de directie van het staatsomroepbedrijf *RTS*, dat de particuliere Servische televisieonderneming *BK-Televisie* haar uitzendbijdragen niet had betaald en begon zij een procedure om het station te sluiten. Volgens waarnemers had *BK-Televisie* als enige van de Servische media uitgebreid verslag gedaan van het politiegeweld op 2-3 februari.

Op 6 februari kondigde Zajedno aan dat het zijn demonstraties tegen de regering zou staken als het Servische parlement de wet zou aannemen die Zajedno alsnog de overwinning in de gemeenteraadsverkiezingen zou toekennen. De verklaring werd in Parijs gedaan door drie Zajedno-leiders na gesprekken met de Franse minister van buitenlandse zaken Hervé de Charette.

Parlement erkent verkiezingsoverwinning van oppositie

Tijdens een buitengewone zitting op 11 februari erkende het Servische parlement de overwinning van de oppositie bij de gemeenteraadsverkiezing; 128 parlementsleden stemden voor, twee onthielden zich van stemming en niemand stemde tegen. Slechts 130 van de 250 leden van het Servische parlement namen deel aan het debat, omdat de zitting werd geboycot door oppositieleden en ultra-nationalisten.

De aanvaarding van de wet betekende dat Zajedno de controle kreeg over de gemeenteraden van Belgrado en 13 andere plaatsen, waaronder Nis. Op 21 februari werd Djindjic gekozen tot burgemeester van Belgrado door de raadsleden van Zajedno, die 69 van de 110 zetels van de gemeenteraad in handen hadden. Daarmee kwam een einde aan 50 jaar socialistisch bewind in de hoofdstad.

Regeringswijziging

Het Servische parlement keurde op 11 februari eveneens een kabinetswijziging goed.

Er werden zeven ministers ontslagen en dertien nieuwe aangesteld. De nieuwe ministers behoorden allen tot de regerende Socialistische Partij van Servië (SPS) en haar coalitiepartner Joego-Slavisch Verenigd Links (JVL), die geleid werd door Milosevic' vrouw Mirjana Markovic. De meest controversiële benoeming was die van Radmila Milentijevic tot minister van voorlichting in

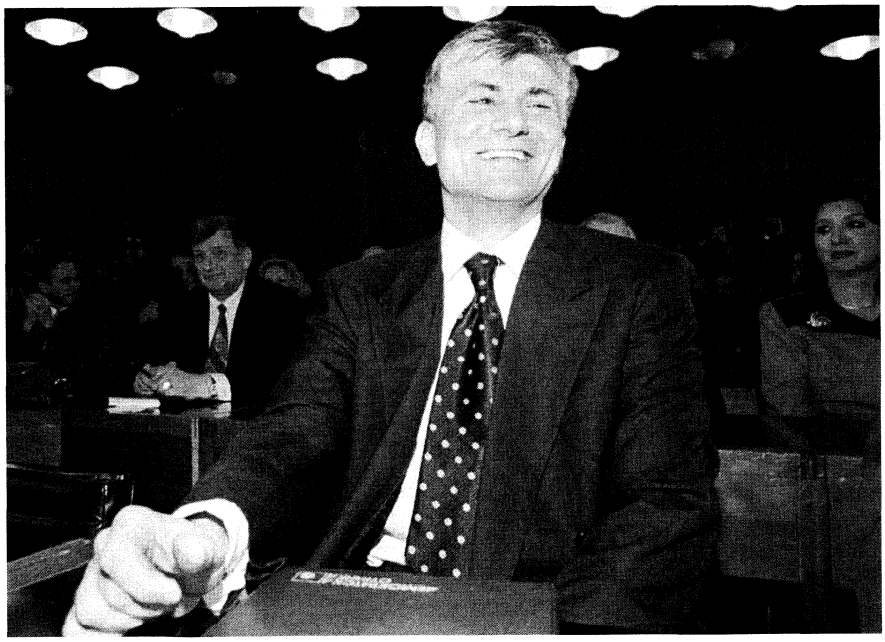

Zoran Djindjic lacht tijdens de zitting op 21 februari 1997 van de gemeenteraad van Belgrado, die hem later die dag tot burgemeester zal kiezen. *Foto EPA*

opvolging van Aleksander Tijanic, die in december 1996 was afgetreden (zie pag. 85/1-'97). Milentijevic werd beschouwd als iemand van de harde lijn en een groot aanhanger van Milosevic. Terwijl de studenten het ontslag van de minister van onderwijs toejuichten, protesteerde de oppositie tegen Milosevic' besluit om zijn ministers van binnenlandse zaken en justitie te handhaven.

Demonstraties van oppositie beëindigd

Op 16 februari kondigden de leiders van Zajedno het einde aan van de dagelijkse demonstraties tegen de regering. De drie leiders deelden tijdens een bijeenkomst mee dat het volgende gevecht zou gaan om de beëindiging van de staatsinvloed op radio en televisie en om eerlijke voorwaarden voor de parlements- en presidentsverkiezingen, die voor eind 1997 gehouden zouden worden.

De studenten gingen in februari echter door met demonstraties ter ondersteuning van hun eisen voor politieke hervorming en voor het ontslag van de rector van de Universiteit van Belgrado, die volgens hen een aanhanger van Milosevic was. Leraren hielden in februari ook stakingsacties om hun eisen voor loonsverhoging kracht bij te zetten.

Aanval op Milosevic door premier van Montenegro

In een interview in het weekblad *Vreme* van 21 februari maakte Milo Djukanovic, de premier van Montenegro, Milosevic uit voor 'een incompetente politicus' en hij eiste diens ontslag uit 'alle functies van het politieke leven in Joego-Slavië'. Na publicatie van het artikel werd Djukanovic hevig bekritiseerd door de Servische media.

Premier van Montenegro afgezet en herkozen als vice-voorzitter van regeringspartij

Premier Milo Djukanovic van Montenegro werd op 25 maart afgezet als vicevoorzitter van de regerende Democratische Partij van Socialisten uit Montenegro (SDPCG). Volgens waarnemers was dit een rechtstreeks gevolg van Djukanovic' oproep aan Milosevic om af te treden.

Nog geen twee maanden later, op 12 mei, werd Djukanovic unaniem herkozen als vice-voorzitter van de SDPCG.
In het *NRC/H'blad* van 16 mei 1997 schreef redacteur Peter Michielsen dat de zege van Djukanovic des te groter was omdat het partijbestuur hem herkoos op uitnodiging van de Montenegrijnse president Momir Bulatovic, de zetbaas van de Servische president Milosevic in Montenegro en de man die er alles aan had gedaan om Djukanovic en zijn medestanders van het politieke toneel in de hoofdstad Podgorica te verwijderen.

'... De 35-jarige premier leek in maart het slachtoffer te zijn geworden van Milosevic' machinaties achter de schermen. Djukanovic is een uitgesproken tegenstander van de Servische leider.
Milosevic heeft er dit jaar twee termijnen als president van Servië op zitten; een derde termijn wordt door de grondwet verboden, reden waarom Milosevic nu president van Joego-Slavië wil worden. Hij wil bovendien de functie „aankleden" met uitgebreide bevoegdheden, waarvoor de Joegoslavische grondwet moet worden gewijzigd. Voor beide plannen is hij aangewezen op de medewerking van de Montenegrijnen en Djukanovic heeft duidelijk gemaakt dat de Servische leider wat hem betreft die medewerking niet krijgt. En hoewel eerder de Democratische Partij van Socialisten [SDPCG - redactie KHA] over zo'n weigering beslist dan Djukanovic is de Montenegrijnse premier langzamerhand een serieuze bedreiging voor Milosevic: de machtsstrijd in Montenegro is van belang voor de vraag of hij zijn dominerende rol in de Joegoslavische politiek kan voortzetten.
Djukanovic liet het er na zijn ontslag in maart niet bij zitten. Hij weigerde als premier af te treden. Hij weigerde ook gevolg te geven aan de eis van president Bulatovic om drie ministers - onder wie de chef van de Montenegrijnse veiligheidsdienst - te vervangen omdat ze zich, net als de premier zelf, kritisch hadden uitgelaten over de samenwerking met het Servië van Milosevic. Sterker: de regering weigerde nog verder aanwijzingen van de SDPCG aan te nemen; ze verklaarde alleen het parlement verantwoording schuldig te zijn. De enige concessie waartoe Djukanovic bereid was, was de vervanging van de chef van de Montenegrijnse handelsvertegenwoordiging in de VS. Tot twee keer toe eiste het bestuur van de SDPCG de vervanging van de drie ministers en tot twee keer toe negeerde Djukanovic het ultimatum. ...'

Montenegrijnse minister omgekomen

Janko Jeknic, de Montenegrijnse minister van buitenlandse zaken, kwam op 17 januari om het leven bij een auto-ongeluk.

Nieuwe Joego-Slavische regering

Op 20 maart gaf het Joego-Slavische parlement zijn goedkeuring aan een regeringswijziging. De nieuwe uitgebreide regering stond opnieuw onder leiding van Radoje Kontic. Verschillende belangrijke ministers behielden hun portefeuille, onder wie Milan Milutinovic (buitenlandse zaken) en Pavle Bulatovic (defensie).

Een van de nieuwe leden van de regering was Zoran Sokolovic, die Vukasin Jokanovic opvolgde als minister van binnenlandse zaken. Sokolovic was tot dan toe minister van binnenlandse zaken van Servië geweest en was een trouwe bondgenoot van de Servische president Slobodan Milosevic. Een andere naaste medewerker van Milosevic, Vladan Kutlesic, werd vice-premier.

Nieuw wetsontwerp over regulering Servische media

Op 10 maart maakte de Servische minister van voorlichting, Radmila Milentijevic, bijzonderheden van een wetsontwerp bekend dat was gericht op de regulering van de Servische media. Het wetsontwerp hield in dat niet meer dan 20 procent van de dagbladen in particuliere handen zou mogen zijn en dat particuliere radio- en televisiestations slechts voor 25 procent van de bevolking uitzendingen zouden mogen verzorgen.

Op 24 maart berichtte het nieuwsbureau *Agence France-Presse (AFP)* dat de Servische regering maatregelen nam om het particuliere televisiestation *BK-Televisie* uit de lucht de halen. *BK-Televisie* was een van de weinige binnenlandse mediakanalen geweest die uitvoerig verslag had gedaan van de golf van anti-Milosevic-demonstraties die Servië van november 1996 tot februari 1997 had overspoeld. Volgens *AFP* waren sinds 20 maart de uitzendingen van *BK-Televisie*, die voordien ongeveer 60 procent van Servië hadden bereikt, beperkt tot de gebieden in en rond Belgrado en Novi Sad. De regering beweerde de stap te hebben genomen naar aanleiding van onbetaalde rekeningen en onregelmatigheden met de afgifte van vergunningen. Maar op 25 maart stelde het Economische Hof in Belgrado de regering in het ongelijk en bepaalde dat het zendbereik van *BK-Televisie* weer moest worden uitgebreid.

Servische mediawet gewijzigd

Op 4 april zwichtte de Servische regering voor wijdverbreide druk en trok zij een omstreden onderdeel van een nieuw mediawetsvoorstel in, dat bepaalde dat particuliere radio- en televisiestations slechts voor 25 procent van de totale bevolking van Joego-Slavië uitzendingen mochten verzorgen (zie boven).

De beperking van het zendbereik was veroordeeld door de oppositionele co-

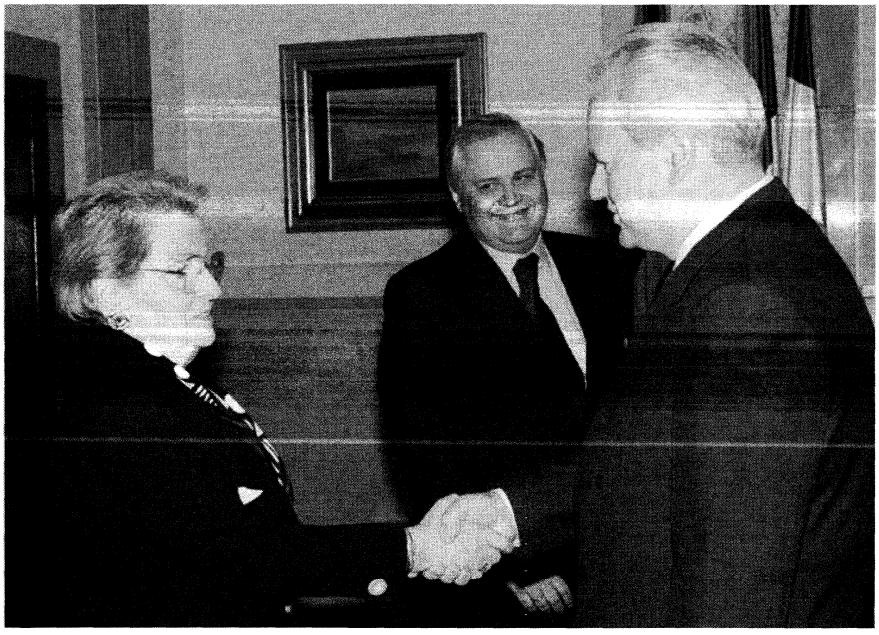

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright (l.) schudt de Servische president Slobodan Milosevic de hand bij hun ontmoeting in Belgrado op 31 mei 1997, terwijl haar Joego-Slavische ambtgenoot Milan Milutinovic toekijkt. *Foto EPA*

alitie Zajedno, die had gedreigd de voor eind 1997 geplande presidentsverkiezingen te zullen boycotten als het geen eerlijke toegang tot de media zou krijgen.

Rector magnificus Universiteit van Belgrado treedt af

Op 19 maart trad Dragutin Velickovic af als rector magnificus van de Universiteit van Belgrado. Sinds eind november 1996 hadden studenten in Belgrado dagelijks gedemonstreerd om Velickovics aftreden te eisen. De studentendemonstraties hadden tegelijkertijd plaatsgevonden met de demonstraties die de oppositiecoalitie Zajedno van november 1996 tot februari 1997 had georganiseerd. De studenten hadden Velickovic beschouwd als een bondgenoot van Milosevic.

Servische onderminister van binnenlandse zaken vermoord

Op 11 april werd de Servische onderminister van binnenlandse zaken kolonel-generaal Radovan 'Bazda' Stojicic doodgeschoten in een restaurant in het centrum van Belgrado. De politie grendelde de wijk af, maar slaagde er niet in de dader te grijpen.

Stojicic had de leiding gehad over Servische paramilitaire eenheden in de oorlogen in Bosnië en Kroatië en werd beschouwd als een trouwe bondgenoot van de Servische president Slobodan Milosevic. Volgens de *Financial Times* van 12 april volgde de moord op Stojicic op een aantal onopgeloste moorden in Belgrado, waarvan sommige in verband werden gebracht met misdadigersbenden.

Informeel overleg over Kosovo

Begin april werd in New York informeel overleg gevoerd tussen Servische en etnisch Albanese functionarissen, dat gericht was op vermindering van de spanningen in de Servische provincie Kosovo.

De gesprekken eindigden zonder dat een akkoord van enige betekenis werd bereikt, hoewel beide partijen overeenkwamen in de toekomst regelmatig bijeen te komen. De Albanezen, die 90 procent van de bevolking van Kosovo vormden, streefden naar een onafhankelijke staat, terwijl de Serviërs wilden dat het gebied deel bleef uitmaken van Servië.

Oppositiecoalitie wankelt

De *Financial Times* van 28 mei 1997 berichtte dat de grootste oppositionele coalitie, Zajedno, dreigde uiteen te vallen vanwege onenigheid over een geschikte kandidaat voor de Joego-Slavische presidentsverkiezingen. De ambtstermijn van zittend president Zoran Lilic zou in juli aflopen.

Bezoek Amerikaanse minister van buitenlandse zaken

Eind mei reisde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Madeleine Albright, door voormalig Joego-Slavië. Ze bezocht de hoofdsteden Zagreb, Belgrado en Sarajevo en verschillende plaatsen in Bosnië in een poging de impasse te doorbreken in de uitvoering van het vredesakkoord van Dayton over Bosnië uit 1995 (zie pag. 93/1-'96).

In Kroatië dreigde Albright de Kroatische president Franjo Tudjman met economische en diplomatieke sancties tegen Kroatië als Tudjman de Serviërs, die zijn land in de zomer van 1995 waren ontvlucht, niet liet terugkeren. De enige concessie die Tudjman Albright deed, was de belofte een brug tussen Brcko - in de Servische Republiek in Bosnië - en Kroatië te heropenen.

In Belgrado eiste Albright van de Servische president Milosevic onder meer dat hij drie voormalige officieren van het Joego-Slavische leger aan het VN-Tribunaal voor Oorlogsmisdaden zou uitleveren.

(Vor.ber.pag. 84/1 e.v.-1997)

KROATIË

ZENDVERGUNNING VOOR RADIOSTATION OPPOSITIE

Op 24 januari 1997 verstrekte de door de regering gecontroleerde Telecommunicatieraad een zendvergunning voor vijf jaar aan het in Zagreb gevestigde radiostation *Radio 101*. Het radiostation, dat bijzonder populair was onder de Kroatische jeugd, vormde de belangrijkste spreekbuis van de liberale en linkse oppositie in Kroatië.

In november had de Telecommunicatieraad de frequentie die *Radio 101* gebruikte, toegewezen aan een concurrerend radiostation, hetgeen geleid had tot massale demonstraties in Zagreb (zie pag. 87/1/2-'97). Naar aanleiding van deze demonstraties kwam de raad ijlings terug op zijn besluit, maar de toekomst van *Radio 101* was tot 24 januari onzeker geweest.

SPECULATIES OVER TUDJMANS GEZONDHEID

Eind 1996 en begin 1997 werd er druk gespeculeerd over de gezondheid van president Franjo Tudjman.

Nadat Tudjman in november enige tijd in een ziekenhuis in Washington had gelegen, maakten Amerikaanse bronnen bekend dat hij aan een ongeneeslijke vorm van maagkanker leed. Hoewel Tudjmans medewerkers dit tegenspraken, verscheen hij na zijn terugkeer uit de VS sporadisch in het openbaar en dan vaak op een manier die overdreven in scene was gezet. Zo was begin december op de Kroatische televisie te zien hoe hij een partijtje tennis speelde in aanwezigheid van zijn voltallige regering.

ONTWIKKELINGEN IN OOST-SLAVONIË. VERKIEZINGEN

Begin januari presenteerde de Kroatische regering een Memorandum over de Voltooiing van de Vreedzame Herintegratie van Oost-Slavonië aan generaal-majoor Jacques Klein, de voorzitter van het VN-Overgangsbestuur in Oost-Slavonië.

Naar verluidt werd in het memorandum naar een oplossing gezocht voor de netelige kwestie van het stemrecht voor de overwegend Servische bevolking van Oost-Slavonië. Tevens werden verscheidene hoge posten in het regionale bestuur opengesteld voor Kroatische Serviërs en kregen Servische mannen de mogelijkheid te worden vrijgesteld van dienstplicht in het Kroatische leger.

Op 6 december 1996 maakte de Verenigde Naties bekend dat internationale donoren $ 30 mln hadden toegezegd als bijdrage voor de wederopbouw van Oost-Slavonië.

Op 11 maart 1997 berichtte het officiële Kroatische persagentschap *HINA* dat de leider van UNTAES - het VN-Overgangsbestuur in Oost-Slavonië - , generaal-majoor Jacques Klein, had bekendgemaakt dat de verkiezingen in dit gebied op 13 april zouden worden gehouden, tegelijk met de landelijke verkiezingen voor de Kamer van Districten.

Oost-Slavonië, dat grensde aan Joego-Slavië, was in 1991 veroverd door opstandige Kroatische Serviërs en begin 1996 onder het gezag van de VN geplaatst (zie pag. 108/3 e.v. en 328/3-'96).

Op 5 maart berichtte het Franse persbureau *AFP* dat de Serviërs in Oost-Slavonië een eigen politieke partij hadden opgericht, de Onafhankelijke Democratische Servische Partij (SDSS), die zou meedoen aan de verkiezingen in april. De SDSS werd geleid door de Oost-Slavonische leider Vojislav Stanimirovic.

Verkiezingen in Oost-Slavonië

De lokale verkiezingen, die op 13 april in Oost-Slavonië werden gehouden, moesten de weg effenen voor de volledige hereniging van het door Servië bezette Oost-Slavonië met Kroatië, wanneer het mandaat van UNTAES in juli af zou lopen. Blijkens de officieuze uitslag die op 19 april werd bekendgemaakt door de Kroatische radio, behaalde de in maart opgerichte SDSS van Vojislav Stanimirovic (zie boven) de meerderheid in minstens elf van de 28 gemeenten in de enclave. Kroatische kandidaten behaalden een krappe meerderheid in de stad Vukovar.

De verkiezingen werden verlengd tot 14 april (en in sommige gevallen tot 15 april) als gevolg van een aantal administratieve fouten. De gang van zaken werd bovendien bemoeilijkt doordat ongeveer 70.000 Kroatische vluchtelingen die buiten Oost-Slavonië verbleven, schriftelijk hun stem uitbrachten.

Er woonden ongeveer 120.000 Serviërs in Oost-Slavonië, onder wie tienduizenden die waren gevlucht uit andere door Serviërs bezette delen van Kroatië tijdens het succesvolle Kroatische offensief tegen Servische rebellen in Krajina in augustus 1995 (zie pag. 818/1 e.v.-'95). Op 16 april zei UNTAES-leider Jacques Klein dat 85 procent van de Serviërs in het gebied zijn stem had uitgebracht bij de verkiezingen. Op 22 april verklaarde Klein tevens dat de verkiezingen vrij en eerlijk waren verlopen en een 'overwinning voor de verzoening' betekenden.

VERKIEZINGEN VOOR KAMER VAN DISTRICTEN. LOKALE VERKIEZINGEN

Op 13 april werden in Kroatië verkiezingen gehouden voor de Kamer van Districten (Eerste Kamer van de Sabor, het parlement) en voor een aantal regionale organen en gemeenteraden. Tevens vonden in het hele land lokale verkiezingen plaats.

De verkiezingen zouden oorspronkelijk worden gehouden op 16 maart, maar waren uitgesteld in verband met vertraging bij de verstrekking van nationaliteitspapieren in het door de VN bestuurde Oost-Slavonië.

De regerende rechtse nationalistische Kroatische Democratische Gemeenschap (HDZ) van president Franjo Tudjman behaalde een zetelmeerderheid bij de verkiezingen voor de Kamer van Districten. De HDZ veroverde 42 zetels en de oppositionele centrumlinkse Kroatische Sociaal-Liberale Partij (HSLS) elf, terwijl de resterende tien zetels naar drie andere kleinere oppositiepartijen gingen, de Kroatische

De Kroatische president Franjo Tudjman (l.) verwelkomt de leider van het VN-Overgangsbestuur in Oost-Slavonië, generaal-majoor Jacques Klein, tijdens diens bezoek aan Zagreb op 19 april 1997. *Foto EPA*

Boerenpartij (HSS), de Istrische Democratische Assemblee (IDS) en de Sociaal-Democratische Partij (SDP).

De Kamer van Districten bestond uit 68 afgevaardigden van wie er 63 voor vier jaar werden gekozen in kiesdistricten met drie zetels, en de resterende vijf werden benoemd. De vorige verkiezingen waren gehouden in februari 1993, waarbij de HDZ eveneens een absolute meerderheid had behaald, zij het met een krappere marge (zie pag. 318/3 e.v.-'93). (Verkiezingen voor de Kamer van Afgevaardigden - Tweede Kamer - waren gehouden in oktober 1995 en hadden eveneens een overwinning opgeleverd voor de HDZ, zie pag. 106/3 e.v.-'96.)

De HDZ wist ook bij de lokale verkiezingen belangrijke overwinningen te behalen op de verdeelde oppositie. Volgens berichten had de HDZ ruim gewonnen in bijna alle 21 provincieraden. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in de hoofdstad Zagreb versloeg de HDZ op het nippertje een oppositionele coalitie die in de voorafgaande jaren een meerderheid in de raad had, maar geen toestemming van de centrale regering had gekregen om een burgemeester te benoemen.

OVSE-rapport over verkiezingen

De verkiezingen in Kroatië, met inbegrip van die in Oost-Slavonië, vonden plaats onder toezicht van vertegenwoordigers van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).

Op 16 april gaf de OVSE een rapport uit waarin werd gesteld dat de verkiezingen over het algemeen vrij en eerlijk waren verlopen, maar zij tekende daarbij aan dat er ook sprake was geweest van onregelmatigheden en dat de oppositiepartijen geen behoorlijke toegang tot de belangrijkste staatsmedia hadden gehad. In het rapport werd echter geconcludeerd dat de wijze waarop de verkiezingen waren verlopen, een 'verbetering' was ten opzichte van de parlementsverkiezingen in 1995. Met betrekking tot de verkiezingen in Oost-Slavonië werd gezegd dat er een aantal problemen was geweest, zoals een tekort aan stembiljetten en stembussen, verkeerd gedrukte stembiljetten en onvolledige kieslijsten.

IMF-LENING

Het IMF gaf zijn goedkeuring aan een krediet voor Kroatië voor drie jaar ter waarde van SDR 353,16 mln (ongeveer $ 486 mln) krachtens de uitgebreide financieringsfaciliteit (EFF) ter ondersteuning van het economische hervormingsprogramma voor de middellange termijn in 1997-'99.

(Vor.ber.pag. 86/2 e.v.-1997)

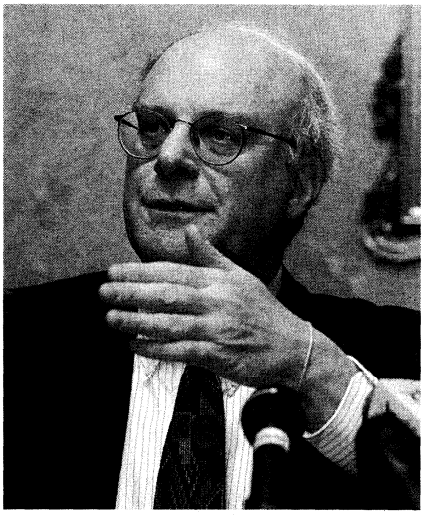

De speciale Amerikaanse gezant voor Voormalig Joego-Slavië, Robert Gelbard, verklaart op een persconferentie op 27 mei 1997 in Zagreb, dat hij president Franjo Tudjman heeft gevraagd zich niet langer te verzetten tegen de terugkeer van gevluchte Kroatische Serviërs en de uitlevering van van oorlogsmisdaden verdachte Kroaten. *Foto EPA*

MACEDONIË

OVEREENKOMST OVER AANDEEL IN SCHULD VAN VOORMALIG JOEGO-SLAVIË

Op 26 maart 1997 sloot Macedonië een overeenkomst met de Club van Londen van commerciële crediteuren over het aandeel van Macedonië in de schuld van het voormalige Joego-Slavië aan buitenlandse commerciële banken.

In oktober 1996 was bericht dat beide partijen een principeakkoord hadden bereikt over Macedonië's aandeel in de schuld (zie pag. 87/2 e.v.-'97). De overeenkomst volgde op soortgelijke overeenkomsten die de banken hadden gesloten met Slovenië en Kroatië (zie pag. 329/3 en 611/3 e.v.-'96). Krachtens de overeenkomst zou Macedonië 5,4 procent van de hoofdsom voor zijn rekening nemen en 3,65 procent van de rente van de schuld, die het voormalige Joego-Slavië had opgelopen krachtens het Nieuwe Financieringsakkoord (NFA) van 1988 (zie pag. 18/3 e.v.-'89).

BEZOEK VAN GRIEKSE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Op 19 maart bracht de Griekse minister van buitenlandse zaken Theodoros Pangolos een onverwacht bezoek aan Macedonië. Dit was het eerste bezoek van een Griekse minister nadat Macedonië in 1991 onafhankelijk was geworden.

Tijdens zijn bezoek sprak Pangolos nauwelijks over het conflict over de naam van Macedonië (zie pag. 109/3 e.v.-'96). Hij drong er bij Macedonië op aan samen te werken met Griekenland om de crisis in Albanië te bezweren (zie pag. 359/1 e.v.-'97). Volgens berichten in maart groeide de bezorgdheid bij de Macedonische autoriteiten dat de onrust in Albanië zich ook zou kunnen verspreiden onder de omvangrijke Albanese minderheid in Macedonië.

VN-RESOLUTIE OVER VREDESMACHT

Op 9 april besloot de VN-Veiligheidsraad unaniem een resolutie uit november 1996 in te trekken waarin was bepaald dat de sterkte van de VN-Preventiemacht in Macedonië (Unpredep) vóór 30 april zou worden teruggebracht van 1.100 naar 800 militairen en waarnemers (zie pag. 87/3 e.v.-'97).

Het besluit om de omvang van Unpredep op het bestaande niveau te handhaven werd genomen in het licht van het mogelijke destabiliserende effect dat de ernstige onrust in het buurland Albanië zou kunnen hebben op Macedonië. De resolutie van 6 april bevestigde nogmaals de verlenging van het mandaat voor Unpredep tot 31 mei. Unpredep was oorspronkelijk naar Macedonië gestuurd om te voorkomen dat de conflicten in het voormalige Joego-Slavië zouden overslaan naar de republiek.

SCHADEVERGOEDING VOOR SLACHTOFFERS FAILLIETE PIRAMIDEFONDSEN

Minister van financiën Taki Fiti verklaarde op 24 april dat de regering een bedrag ter waarde van $ 12 mln beschikbaar zou stellen om de verliezen te helpen dekken die waren geleden als gevolg van het faillissement begin 1997 van het in Bitola gevestigde TAT-piramidefonds.

Met hulp van functionarissen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) had de Macedonische regering een plan voor beperkte schadevergoeding opgesteld, dat gedeeltelijk zou worden gefinancierd uit de verkoop van de overge-

bleven activa van TAT en dat was gericht op de bevordering van economische stabiliteit. Ongeveer 30.000 mensen hadden in totaal $ 60 mln verloren als gevolg van het faillissement van TAT. Het schandaal rond het faillissement had geleid tot een aantal arrestaties, waaronder die van de vice-president van de centrale bank, Tome Nenovski.

IMF-LENING

Op 14 april gaf het IMF zijn goedkeuring aan een driejarige lening krachtens de Uitgebreide Structurele Aanpassingsfaciliteit (ESAF) van in totaal SDRs 54,56 mln (ongeveer $ 75 mln) ter ondersteuning van het economische hervormingsprogramma van de regering voor de periode 1997-'99.

ANTI-REGERINGSBETOGING. KABINETSWIJZIGING

Naar schatting 30.000 personen namen op 15 mei in de Macedonische hoofdstad Skopje deel aan een betoging tegen de regering. De betoging werd georganiseerd door de oppositionele Binnenlandse Macedonische Revolutionaire Organisatie-Democratische Partij voor Macedonische Nationale Eenheid (VMRO-DPMNE), die felle kritiek had op de reactie van de regering op het recente faillissement van het TAT-pyramidefonds. VMRO-DPMNE-leider Ljupco Georgijevski eiste het aftreden van de regering en het houden van parlementsverkiezingen medio augustus.

Naar aanleiding van de demonstratie werd een ingrijpende kabinetswijziging doorgevoerd. Het nieuwe kabinet, dat opnieuw werd geleid door premier Branko Crvenovski, werd op 29 mei goedgekeurd door de Sobranje (de Macedonische Nationale Assemblee) met 78 tegen 23 stemmen.

De nieuwe regering bestond uit leden van de regerende Sociaal-Democratische Alliantie van Macedonië (SDSM) en haar twee kleinere coalitiepartners de (etnisch-Albanese) Partij van Democratische Voorspoed (PDPSM) en de Socialistische Partij van Macedonië (SPM).

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Branko Crvenovski (SDSM); buitenlandse zaken - Blagoj Handziski (SDSM)+; binnenlandse zaken - Tomislav Cokrevski (SDSM); financiën - Taki Fiti (SDSM); justitie - Gjorgji Spasov (SDSM)*; economische zaken - Boris Rikalovski (SDSM)*; arbeid en sociale zaken - Naser Ziberi (PDPSM); ontwikkeling - Menef Neziri (PDPSM)*; urbanisatie, bouw en milieu - Tome Trombev (SDSM)*; vervoer en verbindingen - Abdelmenaf Bedzeti (PDPSM)+; landbouw, bosbouw en waterbeheer - Kiro Dokuzovski (SDSM)*; volksgezondheid - Petar Ilijevski (SPM)*; wetenschap - Aslan Selmani (PDPSM); cultuur - Slobodan Unkovski (SDSM); onderwijs en sport - mevr. Sofija Todorova (SDSM); minister zonder portefeuille - Vlado Naumovski (SPM); minister zonder portefeuille - Dzemail Hajdari (PDPSM); minister zonder portefeuille - Zlatka Popovska (SPM)*; minister zonder portefeuille - Dimitar Buzlevski (SDSM)*.

* Nieuwe benoeming
\+ Andere taken

In zijn toespraak tot de Sobranje op 29 mei zei Crvenovski dat hij zijn regering had gewijzigd om de economische problemen beter het hoofd te kunnen bieden en veel voorkomende vormen van criminaliteit en corruptie beter te kunnen bestrijden. Hij zei dat de nieuwe regering binnen dertig dagen een pakket nieuwe economische maatregelen aan de Macedonische bevolking zou voorleggen.

PRESIDENT CENTRALE BANK ONTSLAGEN

Op 22 mei gaf de Sobranje haar goedkeuring aan het ontslag van president Borko Stanoevski van de centrale bank, de Nationale Bank van de Republiek Macedonië. Hij werd opgevolgd door Ljube Trpevski. Stanoevski werd algemeen gezien als een van de hoofdverantwoordelijken in het TAT-schandaal.

ALBANESE VLAG VERBODEN

De Albanese televisie berichtte op 22 mei dat het Macedonische constitutionele hof in een uitspraak had bepaald dat het verboden was in Macedonië de Albanese vlag te tonen. Op 23 mei demonstreerden etnische Albanezen in de gemeente Gostivar tegen de uitspraak.

(Vor.ber.pag. 87/2 e.v.-1997)

SLOVENIË

DRNOVSEK HERKOZEN TOT PREMIER

Op 9 januari 1997 herkoos de Staatskamer (de Tweede Kamer van de Nationale Assemblee) Janez Drnovsek tot premier. Drnovsek, de voorzitter van de Liberale Democratie van Slovenië (LDS), werd met een krappe meerderheid van 46 tegen 44 stemmen herkozen.

De centrumlinkse LDS was na de parlementsverkiezingen van november 1996 (zie pag. 88/1 e.v-'97) met 25 zetels de grootste partij in de 90 leden tellende Staatskamer geworden. De LDS had bovendien de steun gekregen van een aantal kleine linkse partijen die samen 20 zetels bezetten, waardoor zij in totaal op 45 zetels uitkwam. Maar de centrumrechtse oppositionele Sloveense Lente-alliantie - die bestond uit de Sloveense Volkspartij (SLS), de Christen-Democratische Partij van Slovenië (SKD) en de Sociaal-Democratische Partij van Slovenië (SDS) - beschikte eveneens over 45 zetels. Op 8 januari werd de impasse doorbroken, toen de SKD-afgevaardigde Ciril Pucko bekendmaakte dat hij uit zijn partij stapte. Pucko zei dat hij als onafhankelijk parlementslid zitting zou nemen in de Staatskamer en Drnovseks kandidatuur zou steunen, omdat 'wij economische en sociale problemen hebben die niet vandaag, maar gisteren moesten zijn opgelost'.

NIEUWE REGERING

Op 27 februari gaf de Staatskamer met 52 tegen 37 stemmen haar goedkeuring aan een nieuwe regering onder leiding van premier Janez Drnovsek. De nieuwe regering telde leden van de twee grootste partijen in het parlement, de LDS en de SLS, alsmede een lid van de Democratische Partij van Gepensioneerden van Slovenië (DeSUS). De LDS, SLS en DeSUS beschikten gezamenlijk over 49 van de 90 zetels in de Staatskamer. Voordat de SLS toetrad tot de regering, had de partij deel uitgemaakt van de oppositionele Sloveense Lente-alliantie.

De portefeuilleverdeling was op 27 februari als volgt:

Premier - Janez Drnovsek (LDS); vice-premier - Marjan Podobnik (SLS); economische zaken - Metod Dragonja (LDS)*; financiën -Mitja Gaspari (onafh); milieu en ruimtelijke ordening - Pavle Gantar (LDS); arbeid, gezinszaken en sociale zaken - Tone Rop (LDS); onderwijs en sport - Slavko Gaber (LDS); buitenlandse zaken - Zoran Thaler (LDS); cultuur - Josef Skolc (LDS)*; binnenlandse zaken - Mirko Bandelj (LDS)*; defensie - Tit Turnsek (SLS)*; economische betrekkingen en ontwikkeling - Marjan Senjur (SLS)*; landbouw, voedsel en bosbeheer - Ciril Smrkolj (SLS)*; gezondheidszorg - Marjan Jereb (SLS)*; vervoer en verbindingen - Anton Bergauer (SLS)*; wetenschap en technologie - Lojze Marincek (SLS)*; justitie - Tomaz Marusic (SLS)*; minister zonder portefeuille - Bozo Grafenauer (SLS)*; minister zonder portefeuille - Janko Kusar (DeSUS)*.

* Nieuwe benoeming

(Vor.ber.pag. 88/1 e.v.-1997)

VERENIGDE STATEN

STATE OF THE UNION-REDE

President Bill Clinton hield op 4 februari 1997 zijn vijfde State of the Union-rede - de eerste in zijn tweede ambtsperiode - voor een gezamenlijke zitting van beide huizen van het Congres. Aangezien Clinton in zijn toespraak rekening hield met het feit dat hij samen moest werken met een Congres waarin de Republikeinen de meerderheid hadden, bevatte zijn rede weinig belangrijke initiatieven op wetgevend gebied. In plaats daarvan kwam hij met betaalbare voorstellen, die voor een groot deel aan de orde waren geweest in zijn succesvolle verkiezingscampagne in 1996.

De president begon zijn één uur durende toespraak met de woorden 'Het gaat goed met ons land' en gaf een opsomming van de successen van de voorafgaande vier jaar, zoals de aanhoudende economische groei, de lage werkloosheid en het dalende misdaadcijfer. Hij waarschuwde echter dat er geen reden was voor zelfgenoegzaamheid. Hij zei dat de Verenigde Staten voor twee belangrijke uitdagingen stond: het uitdragen van de leidende positie van de VS in de buitenlandse politiek en het verhogen van het niveau van het Amerikaanse onderwijs. Een ouderwets, omvangrijk regeringsapparaat zou deze uitdagingen volgens hem niet aankunnen. Voortbordurend op een kernthema uit zijn inhuldigingsrede (zie pag. 252/1 e.v.-'97) sprak hij zich uit voor een 'nieuw soort regering', die was gebaseerd op eigen verantwoordelijkheid in plaats van op bureaucratie en regelgeving.

Over het algemeen werd de toespraak, die volgens velen minder vaag was dan zijn inhuldigingsrede, goed ontvangen. Het officiële antwoord van de Republikeinen werd een paar minuten nadat de president zijn rede had beëindigd, uitgesproken door afgevaardigde Julius Caesar Watts uit Oklahoma, de enige zwarte Republikein in het Huis van Afgevaardigden. Watts, voormalig football-speler en een bekend conservatief, benadrukte het Republikeinse streven naar een kleiner regeringsapparaat en naar een amendement voor een sluitende begroting. Hoewel Watts de roep van Clinton om compromissen tussen de twee partijen toejuichte, was zijn toon minder verzoenend toen hij waarschuwde dat de kiezers geen behoefte hadden aan 'schijnsamenwerking', waarvoor Congresleden 'zich op de borst kunnen kloppen, maar die weinig oplevert'.

In Clintons rede kwamen de volgende hoofdpunten aan de orde:

De president zei dat in de voorgaande vier jaren het aantal mensen met een bijstandsuitkering met een recordaantal van 2,25 mln was verminderd, maar hij stelde tegelijk een nieuw doel: in het jaar 2000 moesten nog eens 2 mln minder mensen een beroep doen op de bijstand. Dit moest worden bereikt door een combinatie van belastingvoordelen en andere prikkels voor bedrijven om werklozen in dienst te nemen en door financiële hulp bij kinderopvang en een tegemoetkoming in andere kosten voor mensen die weer gingen werken.

Toen hij het over de sterke economische toestand had zei de president: 'Laat dit Congres het Congres zijn dat eindelijk de begroting sluitend maakt'. De president maakte bekend dat zijn komende begroting (zie onder) een gedetailleerd plan zou bevatten voor een sluitende begroting in het jaar 2002. Onder verwijzing naar het Republikeinse streven om een amendement voor een sluitende begroting door het Congres te loodsen (zie onder) zei Clinton dat een sluitende begroting zou kunnen worden bereikt zonder een dergelijke maatregel en dat een amendement het land in tijden van crisis ernstig zou belemmeren.

De president riep de twee partijen op gezamenlijk de wet op de campagnefinanciering te hervormen teneinde de verkiezingsuitgaven te beperken en de macht van speciale belangengroepen aan banden te leggen. Hij wilde een verbod op donaties van buitenlanders en bedrijven alsmede op zacht-geld-donaties (die aan de partij werden gegeven in plaats van aan een van de kandidaten). De president riep het Congres op om vóór 4 juli een wet over dit onderwerp aan te nemen. Zijn nadruk op de hervorming van de campagnefinanciering was volgens velen enigszins omstreden, omdat de Republikeinen deze kwestie niet op hun agenda met wetsvoorstellen hadden geplaatst.

Clinton verklaarde dat de verhoging van het niveau van het onderwijs 'de komende vier jaar absolute prioriteit zou krijgen'. Hij wilde de federale onderwijsuitgaven met 20 procent verhogen (tot $ 51 mrd in het fiscale jaar 1998), met een verdere verhoging tot ruim $ 60 mrd in 2002. De president wees erop dat de consensus tussen Republikeinen en Democraten op het gebied van de buitenlandse politiek in de periode na de oorlog een van de sterke kanten van de VS was. Hij riep op dezelfde mate van consensus te betrachten in de onderwijskwestie, die hij een 'cruciale nationale veiligheidskwestie' noemde. Hij benadrukte dat 'de politiek moet ophouden bij de schooldeur'. Verder maakte hij een 'actieplan voor het Amerikaanse onderwijs' bekend, dat was gebaseerd op tien principes. De belangrijkste hiervan waren de ontwikkeling

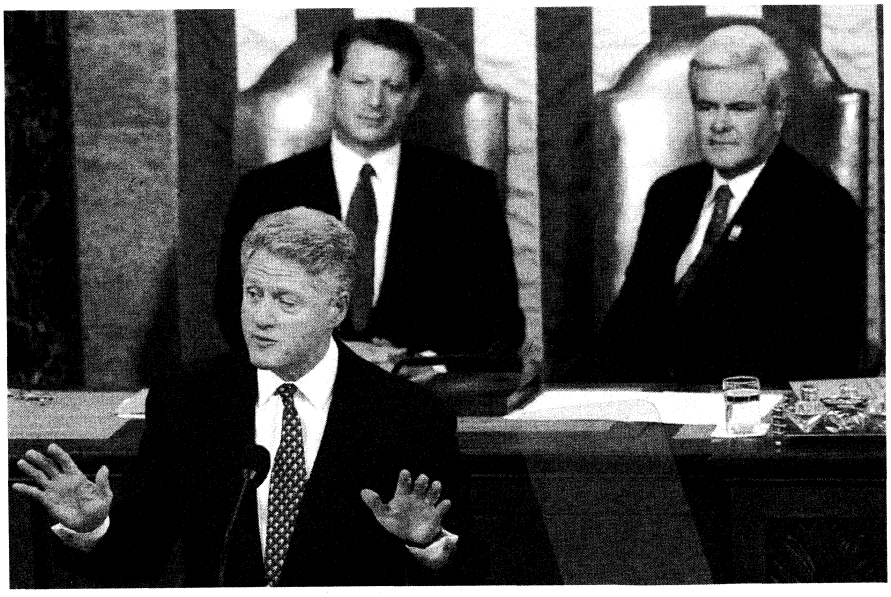

President Bill Clinton houdt op 4 februari 1997 zijn vijfde State of the Union-rede, daarbij gadegeslagen door vice-president Al Gore (l.) en de voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, Newt Gingrich. *Foto EPA*

van nationale richtlijnen voor staten en scholen, nationale toetsen in belangrijke vakken, en meer vrijheid voor de ouders bij de schoolkeuze voor hun kinderen. De president wilde verder een belangrijke stijging van het aantal Amerikanen dat zou doorstromen naar het voortgezet onderwijs en stelde een programma voor van belastingvoordelen en beurzen om dit te stimuleren. Ook benadrukte hij het belang van informatietechnologie - met name Internet, dat hij zes keer noemde - voor de toekomst van het Amerikaanse onderwijs. De toespraak was overigens de eerste State of the Union-rede, die rechtstreeks op Internet werd uitgezonden.

In aansluiting op zijn beleid dat was gericht op de geleidelijke hervorming van de gezondheidszorg sprak de president zich uit voor een meer toegankelijke en beter betaalbare gezondheidszorg. (Tijdens zijn eerste ambtstermijn had Clinton een wetsvoorstel voor de gezondheidszorg ingediend dat was afgewezen, zie pag. 40/3 e.v.-'95.) Hij noemde het 'verkeerd' dat 40 mln Amerikanen geen enkele vorm van ziektekostenverzekering hadden, onder wie 10 mln kinderen, van wie er 80 procent werkende ouders hadden. Door hiervoor $ 3 mrd extra te reserveren zouden 5 mln van die kinderen zijn verzekerd, doordat mensen die tijdelijk zonder werk zaten, hun ziektekostenverzekering zouden kunnen blijven betalen.

De president herinnerde het Congres eraan dat de VS na de Tweede Wereldoorlog de leiding had genomen bij de opbouw en vormgeving van de naoorlogse wereld. Daarmee had Amerika de democratie vooruit geholpen. De president stelde dat de VS nu te maken kreeg met 'een ander moment van verandering en keuze en een andere tijd die in aantocht is'. De eerste taak, aldus de president, was het helpen bij de opbouw van een verenigd democratisch Europa in het tijdperk na de Koude Oorlog. Daarom pleitte hij voor een uitbreiding van de NAVO in 1999 met Oost-Europese landen alsmede voor de opbouw van een stabiele relatie tussen de NAVO en Rusland. Onder verwijzing naar de drie oorlogen die de VS in de 20ste eeuw in Azië had gevoerd, benadrukte Clinton verder het belang van de opbouw van goede relaties in die regio, met name met China. De president bevestigde ook zijn overtuiging dat Amerika de rol van vredestichter moest blijven vervullen. Met betrekking tot de deelname van Amerikaanse troepen aan vredesoperaties, merkte hij op dat 'het binnen reële grenzen risico's nemen voor de vrede voorkomt dat wij later bij veel kostbaarder conflicten worden betrokken'. Ook drong hij er bij het Congres op aan achterstallige betalingen te voldoen aan internationale instellingen zoals de Wereldbank en de Verenigde Naties (zie pag. 239/2 en 523/1-'96).

PRESENTATIE VAN BEGROTING VOOR 1998. AKKOORD OVER SLUITENDE BEGROTING IN 2002

Op 6 februari presenteerde president Clinton een begroting van 2.400 pagina's voor het fiscale jaar 1998 (dat zou beginnen op 1 oktober 1997) aan het Congres. De begroting bevatte maatregelen voor een sluitende begroting in het jaar 2002 (voor begroting voor 1997, zie pag. 399/1 e.v.-'96).

De begroting werd gepresenteerd tijdens de meest gunstige economische omstandigheden sinds 1945: aanhoudende groei met een inflatie van minder dan 3 procent per jaar, een werkloosheidspercentage van 5,4 procent, lage rentetarieven, groeiende productiviteit, en stijgende persoonlijke inkomens.

De begroting van $ 1.700 mrd voorzag in een tekort van $ 125 mrd en beloofde $ 98 mrd aan belastingverlagingen over een periode van vijf jaar. Het merendeel van deze maatregelen bestond uit speciale vrijstellingen om kinderen uit armere gezinnen in staat te stellen een hogere opleiding te volgen. Verder was er een algemeen belastingvoordeel van $ 500 per kind voor gezinnen met een modaal inkomen en een geringe verlaging van de vermogensaanwasbelasting voor huiseigenaren. Deze belastingverlagingen zouden worden gecompenseerd door een verhoging van de vennootschapsbelasting en van de tarieven van luchtverkeersdiensten, die in vijf jaar $ 76 mrd moesten opleveren.

In de begroting was voor de komende vijf jaar een bezuiniging van $ 388 mrd op de uitgaven gepland. De uitgaven voor Medicare, de ziektekostenverzekering voor ouderen, zouden in vijf jaar tijd met $ 100 mrd worden verminderd, terwijl de defensie-uitgaven in diezelfde periode met $ 79 mrd zouden dalen.

De uitgaven voor ziektekostenverzekeringen voor kinderen en werklozen gingen omhoog. De president wilde ook de federale onderwijsuitgaven met 20 procent (tot $ 51 mrd) verhogen en vervolgens nog meer verhogingen, waardoor de onderwijsuitgaven in 2002 zouden uitkomen op ruim $ 60 mrd. Daarnaast wilde de regering het budget voor buitenlandse zaken met 6,7 procent tot $ 19,45 mrd verhogen, de grootste verhoging sinds bijna tien jaar. Een deel van het extra geld ($ 1,57 mrd) was bestemd om achterstallige bijdragen aan internationale instanties zoals de VN te voldoen.

Volgens de regering zou de begroting als geheel ertoe leiden dat het bestaande tekort in 2002 zou zijn omgebogen in een overschot van $ 17 mrd.

De eerste reactie van de Republikeinen op de begroting was positief, hoewel de partij grotere belastingverlagingen en forsere bezuinigingen op de bijstand en sociale zekerheid eiste in plaats van op defensie. Aan dit tamelijk verzoenende antwoord lagen drie factoren ten grondslag: ten eerste, de voldoening dat de regering de noodzaak van een sluitende begroting erkende; ten tweede, het besef dat het slepende begrotingsconflict tijdens de winter van 1995-'96 (dat had geleid tot de sluiting van overheidsinstellingen, zie pag. 265/2 e.v.-'96) de Republikeinen veel stemmen had gekost bij de verkiezingen in 1996; en ten derde, de rechtstreekse contacten die waren ontstaan tussen de president en een aantal Republikeinse leiders in het Huis van Afgevaardigden na de officiële berisping die de voorzitter van het Huis, Newt Gingrich, had gekregen, die aan de wieg had gestaan van het begrotingsconflict (zie pag. 254/2 e.v.-'97).

Amendement voor sluitende begroting haalt het niet

Op 30 januari ondernamen de Republikeinen een nieuwe poging om een grondwetswijziging door het Congres te loodsen, waardoor tekorten op de federale begroting zouden worden verboden. De Republikeinse partijleiding had op 21 januari bekendgemaakt dat zij aan de goedkeuring van dit amendement de hoogste prioriteit gaf. Het voorstel had een tweederde meerderheid nodig in beide huizen van het Congres en moest door driekwart van de deelstaatparlementen worden goedgekeurd om te voldoen aan de procedure voor een grondwetswijziging.

Terwijl aan beide zijden intensief werd gelobbyd, werd het eind februari duidelijk dat het amendement het waarschijnlijk niet zou halen, toen de laatste senator die zijn standpunt nog niet had bepaald, Robert Torricelli uit New Jersey, op 26 februari te kennen gaf dat hij niet voor het amendement zou stemmen; hij deed dit nadat zijn voorstel om een bepaling op te nemen die in noodgevallen een tekort mogelijk zou maken,

was afgewezen. Zijn besluit betekende dat de voorstanders van het amendement een stem te weinig hadden voor de benodigde meerderheid.

Op 4 maart zou in de voltallige Senaat worden gestemd over het amendement. De behandeling van het amendement in het Huis van Afgevaardigden werd uitgesteld tot maart, nadat een bijeenkomst van de commissie voor justitie van het Huis, die op 11 februari zou plaatsvinden, was afgelast. De bijeenkomst ging niet door, omdat de Republikeinen niet zeker wisten of ze een tegenvoorstel van de Democraten om de uitgaven voor sociale zekerheid niet onder de voorwaarden van een verplichting tot een sluitende begroting te laten vallen, zouden kunnen wegstemmen.

Ondanks pogingen om op het laatste moment de benodigde Democratische steun te verwerven, werd het amendement op 4 maart door de Senaat afgewezen. Hoewel het 66 stemmen vóór en 34 tegen kreeg, was dit één stem te weinig voor de vereiste tweederde meerderheid die nodig was om een grondwetswijziging goed te keuren. Elf Democraten en alle 55 Republikeinen stemden voor het amendement.

Het was de tweede keer dat een amendement van deze strekking werd afgewezen omdat er één stem tekort was (zie pag. 412/1-'95). Volgens het amendement zou de begroting in het jaar 2002 sluitend moeten zijn evenals in de daarop volgende jaren, tenzij een drievijfde meerderheid van beide huizen van het Congres een tekort goedkeurde. De regering was tegen het amendement omdat een dergelijke maatregel gevolgen zou hebben voor de financiering van het sociale-zekerheidsstelsel en de regering de flexibiliteit zou ontnemen die in noodgevallen nodig was. Bovendien had de campagne voor het amendement aan kracht verloren omdat de begrotingstekorten de voorgaande jaren kleiner waren geworden.

Akkoord over sluitende begroting in 2002

Nadat de regering-Clinton en de Republikeinse leiders in het Congres het op 2 mei eens waren geworden, werd op 16 mei officieel bekendgemaakt dat de twee partijen een akkoord hadden gesloten dat was gericht op een sluitende begroting in 2002. Vervolgens werden op 23 mei begrotingsvoorstellen goedgekeurd door het Huis van Afgevaardigden (met 333 tegen 99 stemmen) en door de Senaat (met 78 tegen 22 stemmen).

Het akkoord was de belangrijkste ontwikkeling in de Amerikaanse begrotingsonderhandelingen sinds de Republikeinen in 1994 de meerderheid in beide huizen van het Congres hadden bemachtigd. Beide zijden noemden het akkoord een overwinning voor hun eigen partij. De Democraten benadrukten de verhoogde uitgaven voor onderwijs en ziektekostenverzekering voor kinderen, terwijl de Republikeinen de belastingverlagingen onderstreepten (waaronder een verlaging van de vermogensaanwasbelasting) die zij afschilderden als een voortzetting van hun beleid in het kader van hun 'Contract met Amerika' (zie pag. 411/3 e.v.-'95).

Volgens veel commentatoren weerspiegelde het akkoord echter de wens van beide zijden om tot een compromis te komen om een herhaling van de begrotingsimpasse van eind 1995 te voorkomen, waardoor niet-essentiële regeringskantoren tot sluiting waren gedwongen. De Republikeinse leiders waren zich er terdege van bewust dat de vermeende onbuigzaamheid van hun partij algemeen werd gezien als de oorzaak van het eerdere begrotingsconflict en dat dit schadelijk was geweest voor de prestatie van de Republikeinen bij de presidentsverkiezingen en de verkiezingen voor het Congres van 1996. De wens om tot een compromis te komen weerspiegelde ook het feit dat de Democraten de laatste jaren veel Republikeinse opvattingen over belasting en overheidsuitgaven hadden overgenomen teneinde het middenveld van de Amerikaanse politiek te veroveren.

De kansen op een akkoord waren ook toegenomen door de gunstige economische omstandigheden. De aanhoudende bloei van de economie, waarbij de cijfers van eind april de grootste groei op jaarbasis sinds tien jaar en de laagste maandwerkloosheid sinds 23 jaar lieten zien, had automatisch het begrotingstekort teruggedrongen als gevolg van de fors gestegen belastinginkomsten en de gedaalde werkloosheid. Hierdoor waren draconische bezuinigingen of belastingverhogingen althans voorlopig niet noodzakelijk.

Volgens schattingen van het Amerikaanse ministerie van financiën eind april zou aan het eind van het fiscale jaar (30 september) het federale begrotingstekort voor het fiscale jaar 1997 gedaald zijn tot $ 75 mrd, een daling van $ 32 mrd ten opzichte van het fiscale jaar 1996. Een dergelijk tekort zou minder dan 1 procent van het BBP bedragen, het laagste niveau sinds 1974, en stond in schril contrast met het tekort van 1992, dat 4,9 procent van het BBP bedroeg. Prognoses die het Begrotingskantoor van het Congres (CBO) op 1 mei publiceerde, versterkten de optimistische stemming met de indicatie dat in vijf jaar tijd de inkomstenderving ongeveer $ 225 mrd lager zou uitvallen dan aan-

President Bill Clinton (2de v.r.) spreekt over het begrotingsakkoord tijdens een plechtigheid in de Rozentuin van het Witte Huis op 16 mei 1997. Frank Raines, hoofd van het Bureau van Management en Begroting (r.), kijkt toe evenals Janet Yellin, voorzitter van de Raad van Economische Adviseurs (m.), vice-president Al Gore (l.) en onderminister van de schatkist Larry Summers (l. achter). *Foto EPA*

vankelijk was gedacht. Daarnaast voorspelde het CBO dat het begrotingstekort in het fiscale jaar 1997 $ 67 mrd zou bedragen, $ 7 mrd minder dan het ministerie van financiën had beraamd.

Het begrotingsakkoord voorzag dat het tekort in vijf jaar tijd met in totaal $ 320 mrd zou dalen. Dit kwam neer op een netto besparing van $ 204 mrd na verrekening van de belastingverlagingen en de $ 31 mrd aan binnenlandse bestedingsvoorstellen die onderdeel vormden van het akkoord.

Het akkoord bevatte de volgende hoofdpunten:

Bezuinigingen. Bezuinigingen van $ 135 mrd op nader vast te stellen binnenlandse bestedingsprogramma's, waaronder $ 60 mrd minder dan nodig voor noodzakelijke uitgaven in de niet-militaire sector en $ 75 mrd aan bezuinigingen op de begroting voor defensie. Bezuinigingen van $ 115 mrd op uitgaven aan Medicare (de ziektekostenverzekering voor bejaarden en invaliden, die werd bekostigd door de federale regering en door deelstaatregeringen), voornamelijk door vergoedingen voor medische dienstverlening te verlagen. Bezuinigingen van $ 16 mrd op Medicaid (ziektekostenverzekering voor armen) door verlaging van de honoraria van zorgverleners.

Belastingverlagingen. Bruto belastingverlagingen van $ 135 mrd in vijf jaar tijd, met een netto verlaging van $ 85 mrd na verrekening van belastingverhogingen en het dichten van mazen in de belastingwetgeving. De belastingverlagingen behelsden $ 100 mrd om (i) de vermogensaanwasbelasting te verlagen, (ii) meer vrijstelling van successierechten te verlenen, en (iii) leningen te verschaffen om gezinnen te helpen hoger onderwijs voor hun kinderen te betalen. Nog eens $ 35 mrd was bestemd voor leningen voor universitair onderwijs. In het akkoord was expliciet vastgelegd dat de netto belastingverlagingen in vijf jaar tijd niet meer dan $ 165 mrd mochten bedragen.

Overige maatregelen. Gedurende vijf jaar zou $ 10 mrd worden vrijgemaakt voor de herinvoering van een aantal medische en invaliditeitsuitkeringen aan legale immigranten, welke in 1996 door de nieuwe wet op de sociale zekerheid waren afgeschaft (zie pag. 49/1-'96). Daarnaast werd $ 16 mrd gereserveerd om de dekking van ziektekosten voor 10 mln kinderen uit te breiden, wier werkende ouders zich geen ziektekostenverzekering konden veroorloven, maar die teveel verdienden om in aanmerking te komen voor Medicaid. Andere middelen om de belastinginkomsten te verhogen omvatten (i) wijzigingen in de berekening van het consumenten-prijsindexcijfer (de belangrijkste inflatie-index van de regering) waarmee ongeveer $ 11 mrd zou worden bespaard, (ii) een bedrag van $ 33 mrd, dat opgebracht zou worden door de verkoop van televisiefrequenties, (iii) verlaging van de pensioenen van federale ambtenaren, die $ 7 mrd moest opleveren en (iv) bijna $ 4 mrd die opgebracht zou worden door wijzigingen in de uitkeringen van veteranen en het federale leenprogramma voor studenten.

Aanvankelijk werd de begroting goed ontvangen, hoewel op 20 mei werd bekendgemaakt dat Richard Gephardt, leider van de minderheid in het Huis van Afgevaardigden, zich tegen het akkoord zou verzetten. Gephardt wees op een 'gebrek aan principes' en stelde verontwaardigd vast dat de rijken zouden profiteren van de overeengekomen belastingverlagingen, terwijl de armen de dupe zouden worden van de bezuinigingen. Zijn verzet, samen met dat van 71 andere Democraten in het Huis, werd algemeen gezien als een poging zich, vooruitlopend op de nominatie voor de presidentsverkiezingen in het jaar 2000, te onderscheiden van het kamp van Clinton en Gore.

(Vor.ber.pag. 249/3 e.v.-1997)

ZUID-AFRIKA

NIEUWE GRONDWET VAN KRACHT. SENAAT VERVANGEN DOOR NCOP. LEKOTA VOORZITTER

Op 3 februari 1997 werd de nieuwe grondwet van kracht, die op 10 december 1996 door president Nelson Mandela was ondertekend (pag. 197/1-'97; op deze pagina is abusievelijk gemeld dat de grondwet pas in 1999 rechtsgeldigheid zou krijgen). Dezelfde dag werd de Senaat opgeheven. Deze werd vervangen door de Nationale Raad van Provincies (National Council of Provinces, NCOP), die op 6 februari werd geïnstalleerd. De negen provincies hadden elk tien afgevaardigden in de NCOP.

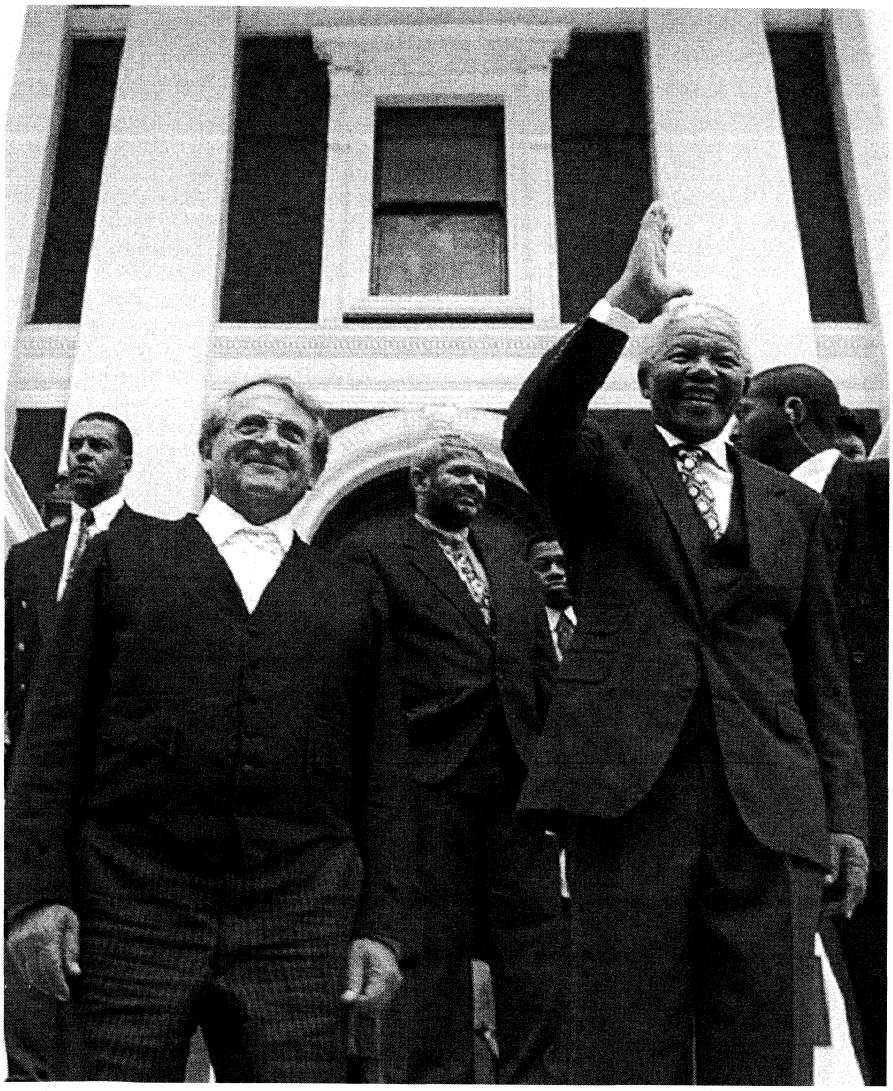

President Nelson Mandela (r.) en Senaatsvoorzitter Henrik J. Coetsee (l.) op 31 januari 1997 bij het verlaten van het parlementsgebouw in Kaapstad na de laatste zitting van de Senaat.
Foto EPA

De opheffing van de Senaat betekende ook dat voormalig minister van justitie Henrik J. Coetsee het voorzitterschap van dat lichaam neerlegde. Voorzitter van de NCOP werd Patrick 'Terror' Lekota.

Onder de kop: '„Het volk" moet gaan regeren in Zuid-Afrika' meldde correspondent Lolke van der Heide in *NRC/H'blad* (7-2-'97) o.m. het volgende over de nieuwe bestuurlijke structuur in Zuid-Afrika:

'..We hebben het parlement uit het dinosaurustijdperk gehaald", zegt Alf Karriem, hoofd van het kersverse Zuid-Afrikaanse ministerie van Publieke Educatie, over de nieuwe bestuurlijke structuur van zijn land, die deze week is ingegaan. Vol trots: „Nergens ter wereld gaat men zo ver als bij ons".
Zuid-Afrika neemt de term democratie letterlijk, het volk zal regeren, zo luidt de filosofie van de regering-Mandela. De ambities van de jonge democratie, tot stand gekomen na de eerste vrije verkiezingen in 1994, zijn groot. Drie jaar geleden werd het oude systeem van besturen grotendeels overgenomen; Zuid-Afrika was vroeger immers ook een soort democratie, zij het alleen voor de blanke minderheid. De afgelopen jaren is hard gewerkt aan de opstelling van een nieuwe democratische grondwet, die begin deze week van kracht werd. Hierin is ook een nieuwe bestuursstructuur opgenomen.
De huidige voorzitster van de Nationale Assemblee, Frene Ginwale, beschouwt het streven naar een „volksparlement" als hoogste vorm van bestuur, gedefinieerd in wollige termen als het „samenbrengen van bestuurders en kiezers". Ginwale: „Vanaf het begin hebben we gezegd dat we dat wilden, nu is het tijd om dat idee in praktijk te brengen", maar na enig aarzelen voegt ze eraan toe: „Er is nog een lange weg te gaan."
De meest ingrijpende wijziging betreft de opheffing van de Senaat, die is vervangen door de gisteren geïnstalleerde Nationale Raad van Provincies (NCOP). Het gaat om dezelfde mensen, van dezelfde partijen en in dezelfde Kaapse zaal, maar het idee is anders. Terwijl de Senaat de besluiten van de Assemblee controleerde en desnoods afkeurde, moet de nieuwe Raad „de provincies vertegenwoordigen om er zeker van te zijn dat met de provinciale belangen op nationaal regeringsniveau rekening wordt gehouden", zo staat in de grondwet. Welke de taken van de nieuwbakken „raadsleden" precies zijn, is de meesten van hen nog niet geheel duidelijk. De ex-senatoren krijgen in workshops hun nieuwe functie uitgelegd. In principe kan de NCOP net als de Senaat wetgeving blokkeren; de regering heeft echter aan de steun van vijf van de negen provincies genoeg om haar zin te krijgen.
De oude Senaat kenmerkte zich door een niet-partijgebonden waardigheid. De Nationale Assemblee was „die andere plaats", waar partijpolitieke ruzies werden uitgevochten, de senatoren hielden zich daar verre van. De nieuwe Raad van Provincies daarentegen zal het strijdtoneel worden van regionale controverses. Maar Patrick „Terror" Lekota, de nieuwe voorzitter van de Raad, ziet interne wrijvingen juist als een politieke ontwikkeling. „Er zullen altijd tegenstellingen zijn tussen de Assemblee en de Raad en tussen de provincies onderling; dat is geen probleem zolang het om 'positieve tegenstellingen' gaat", aldus Lekota gisteren bij zijn aantreden. Hij meent dat de oude Senaat veelal klakkeloos de besluiten van de Assemblee overnam en gaat ervan uit dat „zijn raad" dat niet zal doen.
De NCOP is niet de enige bestuurlijke noviteit. Andere democratische nieuwkomers zijn: provinciale jeugdparlementen, een parlementair voorlichtingscentrum voor „het volk" en het zogenaamde „campagne-plan voor wetgeving": elk wetsvoorstel zal aan de betrokkenen worden voorgelegd voor inspraak. Het democratische hoogtepunt heeft aan het eind van elk jaar plaats wanneer in een grote nationale conferentie de volksvertegenwoordigers en „leden uit de samenleving" samen zullen komen voor een „breed overleg". (...)'

OPENING NIEUWE PARLEMENTAIRE JAAR

Op 7 februari 1997 zei president Nelson Mandela bij de openingszitting van het parlement, dat de regering veel had bereikt sinds de verkiezingen van 1994. Hij gaf echter toe dat de regering leed aan drie belangrijke tekortkomingen: (i) een beperkte capaciteit, hetgeen had betekend dat sommige projecten in het kader van het Wederopbouw- en Ontwikkelingsprogramma (RPD) nog niet van de grond waren gekomen en dat provinciale overheden niet alle financiële middelen hadden ontvangen die hun waren toegewezen; (ii) corruptie, in veel gevallen een erfenis van vroeger, die nog steeds wijdverbreid was onder ambtenaren; en (iii) de geringe economische groei die de opname van nieuwkomers op de arbeidsmarkt uitsloot. Hij beloofde op deze drie gebieden actie te ondernemen en ook het privatiseringsproces te versnellen.

Mandela noemde de strijd tegen de misdaad één van de belangrijkste prioriteiten van de regering. Hij zei dat de regering wetgeving zou introduceren voor strengere voorwaarden inzake vrijlating op borgtocht en voor een uitbreiding van de bevoegdheden van de politie. Hij beloofde krachtige maatregelen tegen autodieven, drugsbendes, wapenhandelaren, verkrachters, kindermisbruikers en corrupte leden van het strafrechtsysteem.

Onder de kop 'Mandela roept op tot nieuw patriottisme' meldde *NRC/H'blad* van 7 februari het volgende:

'De Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela heeft vandaag in zijn „troonrede" bij de opening van het nieuwe parlementaire jaar in Kaapstad opgeroepen tot „nieuw patriottisme" en „coöperatief bestuur" voor de „herstructurering, ontwikkeling en verzoening van Zuid-Afrika" en maatregelen aangekondigd tegen de wijdverbreide misdaad. Op economisch gebied maakte de president een verdere privatisering bekend.
Het was de eerste zitting van de volksvertegenwoordiging onder de nieuwe grondwet die maandag [3 februari] van kracht werd. Een van de belangrijkste elementen uit Mandela's rede betrof de aanpak van de misdaad, die sinds enkele jaren tot de allerhoogste ter wereld behoort. „Ik waarschuw de criminelen. We zullen het hen zeer moeilijk maken. We zullen duidelijk maken dat misdaad in onze democratie niet loont", aldus Mandela, die weinig details gaf over de echte aanpak. Naar verwachting zal zijn minister van justitie, Dullah Omar, hier later vandaag dieper op ingaan. Mandela zei alleen dat Zuid-Afrika enkele „internationale toegangspunten" zal sluiten, waarschijnlijk enkele kleine luchthavens, waarop weinig controle is.
Andere partijen dan Mandela's eigen ANC reageerden teleurgesteld op zijn uitspraken over de misdaad. Een woordvoerder van de Zoeloepartij Inkatha zei: „Misdadigers moeten zwaar worden gestraft, daarover heeft de president niets gezegd." De leider van de Democratische Partij, Tony Leon, sprak zich in soortgelijke bewoordingen uit. Vice-president Thabo Mbeki verdedigde naderhand het regeringsbeleid en sprak naderhand tegen dat de criminaliteit niet serieus wordt aangepakt. „We zijn nog bezig na te gaan wat de juiste manier van bestrijding is. We kijken naar de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Nederland om gebruik te maken van hun ervaring op dit gebied."
Ook op het beleidsterrein van de economie werd vandaag met spanning uitgekeken naar de woorden van de president. Hoewel de economie van Zuid-Afrika duidelijk de weg omhoog heeft gevonden, overheerste de afgelopen tijd de gedachte dat de regering een aantal ferme maatregelen zou moeten nemen. Mandela kondigde aan dat er verder zal worden geprivatiseerd. De president zei „vol vertrouwen" te zijn dat zijn land erin zal slagen in het jaar 2000 de beoogde zes procent groei (nu drie procent) te halen, evenals het scheppen van 500.000 nieuwe banen per jaar. Zuid-Afrika kampt met een hoge werkloosheid, die met name in de zwarte gemeenschap heerst. Naar schatting de helft van de zwarte bevolking heeft geen werk. Mandela beloofde verder de welig tierende corruptie in het overheidsapparaat te zullen aanpakken.
De Zuid-Afrikaanse financiële wereld reageerde vandaag zeer positief op de rede van Mandela. Op de effectenbeurs stegen de koersen en ook de rand verstevigde zijn positie ten opzichte van de dollar.'

ONTWIKKELINGEN OP ECONOMISCH GEBIED. BEGROTING 1997-'98

Op 12 maart presenteerde minister van financiën Trevor Manuel een begroting waaruit volgens hem de vastbeslotenheid van de regering sprak om tot grotere sociale gerechtigheid te komen, terwijl tevens werd vastgehouden aan een strikt fiscaal beleid. Manuel erkende dat de begroting, die hij 'streng' noemde, 'aanzienlijk meer bezuinigingen van de regering (zal vergen) dan vele eerde-

re begrotingen, maar het basisprincipe van verandering onverlet (laat)' (zie pag. 348/2 e.v.-'96).

Manuel zei dat het voor 1996-'97 beoogde begrotingstekort van 5,1 procent van het BBP was gehaald en dat het tekort in het nieuwe financiële jaar nog verder zou worden teruggebracht tot 24,4 mrd rand ($ 1 = R 4,44 op 14 maart 1997), ofwel 4 procent van het BBP. Hij legde echter de nadruk op het feit dat ondanks deze reductie 24 procent van de inkomsten zou worden gebruikt ter vermindering van de bestaande schuldenlast, een situatie die hij 'onhoudbaar' noemde.

De uitgaven werden op R 186,7 mrd geraamd, i.e. 6,1 procent meer dan het jaar daarvoor. Met een inflatiecijfer van naar schatting 8,5 procent op jaarbasis betekende dit echter dat veel departementen, waaronder defensie, in reële termen minder geld zouden krijgen, hoewel de uitgaven voor volkshuisvesting en politie omhoog zouden gaan. De belastingverlichting voor de armsten en mensen met een laag of modaal inkomen werd vergroot, terwijl de belastingdrempels werden opgetrokken als compensatie voor de inflatie. De BTW bleef 14 procent, maar de accijns op tabak en alcohol werd aanzienlijk verhoogd.

Manuel kondigde ook een verdere, bescheiden, versoepeling van de deviezencontrole aan. Vanaf 1 juli zouden Zuid-Afrikanen een niet nader omschreven deel van hun kapitaal in het buitenland mogen investeren of vreemde valuta mogen bezitten op rekeningen bij binnenlandse banken. Restricties voor Zuid-Afrikaanse bedrijven die in het buitenland wilden investeren en leningen in het buitenland wilden aangaan, zouden eveneens worden versoepeld. Hoewel het bedrijfsleven de veranderingen over het algemeen toejuichte, spraken enkele vooraanstaande zakenlieden hun teleurstelling uit over het feit dat Manuel niet de gelegenheid had aangegrepen om alle deviezencontroles af te schaffen.

Op 19 maart uitte het Congres van Zuid-Afrikaanse Vakbonden (COSATU) kritiek op de begroting. De vicesecretaris-generaal van COSATU, Zwelinzima Vavi, zei tegen de parlementscommissie voor financiën dat de begroting 'bij lange na geen begroting van het volk' was en verklaarde dat Manuel een kans had gemist een verstrekkend ontwikkelingsprogramma te lanceren. Vavi had ook kritiek op de manier waarop de begroting was opgesteld. Hij merkte hierover op dat het 'duidelijk (is) dat onze aanbevelingen geen echte invloed op de prioriteiten' hebben. Hij zei dat het COSATU niet zou deelnemen aan verdere hoorzittingen van de commissie als de werkwijze niet zodanig zou worden gewijzigd dat 'sprake is van echte inspraak van het publiek en van doeltreffende parlementaire controle'.

Verkoop Telekom

Op 26 maart voltooide de regering de verkoop van 30 procent van de aandelen van Telekom, een staatsbedrijf met een monopolie op telecommunicatiediensten, aan een consortium van het Amerikaanse bedrijf SBC International en Telekom Malaysia. De verkoop bracht R 5,58 mrd op. Het ging hierbij om de grootste partiële privatisering in het Afrika ten zuiden van de Sahara en om de grootste buitenlandse investering in Zuid-Afrika sinds de afschaffing van de apartheid.

Telekom verplichtte zich tot een kapitaalinvestering van R 53 mrd gedurende de komende vijf jaar, bijna twee keer zoveel als in het bestaande programma. Telekom zou 75 procent van de opbrengst van de verkoop behouden (R 4,185 mrd), terwijl de regering de rest zou gebruiken om het begrotingstekort terug te brengen, hoewel de opbrengst van de privatisering nog niet was opgenomen in de begroting voor 1997-'98.

Nieuwe vakbondsfederatie

Op 1 april ging een nieuwe vakbondsfederatie, de Federatie van Vakbonden van Zuid-Afrika (FEDUSA), officieel van start. De FEDUSA, de op één na grootste vakbondsfederatie van het land, was tot stand gekomen na een fusie van de Federatie van Zuid-Afrikaanse Vakbonden en de Federatie van Amtenarenorganisaties. Bij de nieuwe vakbondsfederatie waren 25 vakbonden aangesloten met in totaal 515.000 leden.

Ontwerp voor nieuwe arbeidswet

Op 17 april diende de regering een aantal wetsvoorstellen in ter verbetering van de arbeidsomstandigheden en ter vergroting van de arbeidsflexibiliteit. Minister van arbeid Tito Mboweni noemde de Wet op de Basisvoorwaarden voor Werkgelegenheid 'een revolutie op het gebied van arbeidsrecht' waardoor de situatie op de werkvloer zou veranderen 'van een sfeer van uitbuiting in één die sociale gerechtigheid bevordert'.

Het wetsvoorstel voorzag in een werkweek van maximaal 45 uur. Het verving de bestaande verordeningen waarin de maximale duur van de werkweek per sector was vastgesteld. Het voorstel bevatte tevens een aanbeveling werken op zondag dubbel te belonen of een 50-procentstoeslag toe te kennen als de zondag tot de normale werkdagen behoorde. Dit had in het bijzonder betrekking op de goudmijnindustrie waar voor de mijnen die diep onder de grond lagen, recentelijk een continurooster was ingesteld.

Er kwam geen onmiddellijke reactie van het COSATU, die campagne had gevoerd voor een veertigurige werkweek. Begin april waren er steeds meer tekenen geweest dat zowel het COSATU als de Zuid-Afrikaanse Communistische Partij (SACP) vraagtekens zetten bij hun steun aan de belangrijkste regeringspartij, het Afrikaanse Nationale Congres (ANC). In een artikel in het SACP-blad was het ANC ervan beschuldigd een beleid te stimuleren dat 'ongelijkheid rechtvaardigt en versterkt', en het COSATU had gewaarschuwd dat het bereid was op te roepen tot een algemene staking in mei ter ondersteuning van zijn eisen. Op 11 april zei het ANC na een ontmoeting tussen de drie partners in de regeringscoalitie echter dat de drie organisaties zich opnieuw hadden vastgelegd op 'gedeelde strategische perspectieven'.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE BINNENLANDSE VEILIGHEID. RELLEN

Op 6 februari 1997 vielen ten minste vier doden en ongeveer tweehonderd gewonden toen de politie slaags raakte met boze demonstranten in de overwegend door kleurlingen bewoonde townships van Johannesburg. Het ging hierbij om de ergste rellen sinds de democratische meerpartijenverkiezingen in 1994.

Het meeste geweld vond plaats in Eldorado Park, maar de politie grendelde ook andere overwegend door kleurlingen bewoonde wijken af, waar de South Western Joint Civic Association (Sawejoca) een 'stayaway' afkondigde uit protest tegen de huren en servicekosten. De bewoners hadden geweigerd de huur te betalen. Zij waren van mening dat ze eenzelfde tarief zouden moeten betalen van R 45 ($ 1 =R 4,44 op 7 februari 1997) voor huur en servicekosten dat gold voor de inwoners van de overwegend door zwarten bewoonde town-

ships, waar achterstallige huurbetalingen ten bedrage van miljoenen rand waren afgeschreven. De plaatselijke overheid, de Southern Metro Council, zei dat ze R 600 mln tegoed had.

De rellen braken uit toen honderden jongeren barricaden opwierpen in de straten om te verhinderen dat inwoners naar het werk zouden gaan, en het geweld nam toe toen de politie de barricaden probeerde weg te halen. Getuigen zeiden dat sommige demonstranten zwaar bewapend waren. Ten minste één politieagent werd in de rug getroffen door kogels uit een automatisch geweer. Volgens waarnemers hield het conflict ook verband met ongenoegen onder leden van de kleurlingengemeenschap die zich aan de zijlijn voelden staan in het Zuid-Afrika van na de apartheid. Ze klaagden dat ze onder het apartheidsregime 'nooit blank genoeg', en nu niet 'zwart genoeg' waren. Ze beweerden dat ze in vergelijking met de zwarten minder goed werden behandeld en dat bijvoorbeeld hun kansen op werk negatief waren beïnvloed door het voorkeursbeleid van de regering. Amy Williams, de secretaris-generaal van de Sawejoca, zei dat in het overwegend zwarte Soweto geen stappen waren genomen om achterstallige huurgelden terug te krijgen.

Geweld bij mars door Johannesburg

Bij schietpartijen die verband hielden met een mars door Johannesburg van ongeveer 18.000 aanhangers van de voornamelijk uit Zoeloes bestaande Inkatha Vrijheidspartij vielen zes doden en verscheidene gewonden. De mars werd op 28 maart gehouden ter gelegenheid van de derde verjaardag van het zogenaamde Shell House-bloedbad, waarbij acht Inkatha-aanhangers aan de vooravond van de democratische verkiezingen bij Shell House, het hoofdkwartier van het ANC, werden doodgeschoten (zie pag. 485/2-'94).

De betogers, van wie velen in de traditionele Zoeloe-dracht, negeerden een verbod op het dragen van traditionele wapens en riepen anti-ANC-leuzen. De politie zei dat de dodelijke schietpartijen zich hadden voorgedaan in een pension in Soweto en op verschillende vertrekpunten van de mars.

Inkatha-aanhangers veroordeeld

Op 25 maart werden dertien Inkatha-aanhangers veroordeeld wegens moord en poging tot moord in verband met de dood van negentien ANC-aanhangers in Shobashobane, een dorp in Kwazulu-Natal, op 25 december 1995 (zie pag. 344/3-'96). De rechter zei dat een politiek motief achter de aanval had gezeten. Onder de veroordeelden bevond zich ook de lokale Inkatha-leider Sipho Ngcobo. De veroordeling werd gezien als een tegenslag voor Inkatha, die had geprobeerd het ANC af te schilderen als de hoofdschuldige in het regionale conflict tussen het ANC en Inkatha. Dit conflict had de afgelopen tien jaar meer dan 15.000 mensen het leven gekost.

Conflict tussen politiechef en minister van veiligheid

In april maakte de Zuid-Afrikaanse pers melding van een conflict tussen het hoofd van de nationale politie, George Fivaz, en minister van veiligheidszaken Sidney Mufamadi.

De aanleiding voor het conflict was de bekendmaking op 2 april door Fivaz van plannen voor een herstructurering van de Zuid-Afrikaanse Politiedienst (SAPS). Mufamadi, die de wijzigingen kennelijk had goedgekeurd, zou kwaad zijn geworden omdat Fivaz de plannen openbaar had gemaakt zonder hem daarvan in kennis te stellen. Hoewel Fivaz ontkende dat hij had gedreigd af te treden, zei hij dat hij president Mandela zo snel mogelijk wilde spreken om ervoor te zorgen dat de politiek zich niet met de SAPS zou bemoeien. Op 9 april trachtte Mandela de ruzie te bezweren door te verklaren dat Mufamadi en Fivaz 'het beste team' vormden om de misdaad te bestrijden. Hij zei dat het 'misverstand' was opgelost en dat de twee mannen 'in staat zouden zijn zodanig te functioneren dat de dienst op een soepele wijze werd geleid'.

De wijzigingen die door Fivaz waren bekendgemaakt, hadden betrekking op de opsporings- en misdaadpreventiediensten van de SAPS en legden de nadruk op de verbetering van de opleiding en functiebeoordeling. De wijzigingen volgden op toenemende openbare kritiek op de politie in verband met de sterk stijgende misdaadcijfers. Politieagenten werden beschuldigd van onverschilligheid, corruptie en zelfs sabotage. Naar meer dan 3.000 agenten was een onderzoek ingesteld in verband met criminele activiteiten in 1996. Ook was kritiek geweest op al te genereuze financiële beloningen voor agenten die zich hadden aangemeld voor vrijwillig ontslag.

Volgens een in april gepubliceerd VN-rapport zouden in Zuid-Afrika jaarlijks 1,3 miljoen vrouwen worden verkracht. Dit cijfer zou maar liefst 36 keer hoger zijn dan het officiële cijfer omdat wantrouwen jegens de politie veel slachtoffers ervan weerhield aangifte te doen. Uit cijfers die op 6 april werden vrijgegeven, bleek dat in 1996 1.052 bankovervallen hadden plaatsgevonden.

WERKZAAMHEDEN COMMISSIE VAN WAARHEID EN VERZOENING. NOG EEN AMNESTIEVERZOEK I.V.M. DOOD BIKO

Op 11 februari bevestigden functionarissen van de Commissie voor Waarheid en Verzoening dat nog een ander persoon een amnestieverzoek had ingediend in verband met de dood van de zwarte activist Steve Biko in 1977 (zie pag. 690/2-'77). Functionarissen zeiden dat de indiener van het verzoek, wiens identiteit ze niet wilden onthullen, een andere advocaat had genomen dan de vijf mensen die in januari om amnestie hadden verzocht in verband met de moord op Biko (zie pag. 196/1/2-'97).

Amnestieverzoek Vlok

Adriaan Vlok, minister van wet en orde tijdens het apartheidsregime, diende op 26 februari een amnestieverzoek in bij de Commissie van Waarheid en Verzoening. Met deze stap was hij het eerste lid van de voormalige regering van de Nationale Partij (NP) dat aangaf bereid te zijn politieke misdaden te erkennen. Vlok was verantwoordelijk geweest voor de politie tijdens de noodtoestand in de jaren tachtig, toen duizenden anti-apartheidsactivisten waren vastgezet en honderden van hen waren gedood door de veiligheidstroepen.

Einde termijn voor indiening amnestieverzoeken

Op 2 mei zei Ronnie Mamoepa, woordvoerder van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) dat een partijcommissie iedereen die sinds 1961 deel uitmaakte van het nationaal uitvoerend comité van het ANC (NEC) had geadviseerd zich, samen met hooggeplaatste leden van de militaire vleugel van het ANC, Umkhonto we Sizwe (MK-Speer van de Natie), aan te melden bij de Waarheidscommissie. Het enige ANC-lid voor wie dit advies niet gold, was president Nelson Mandela. De verzoeken om amnestie konden worden ingediend tot 10 mei 1997 (zie pag. 196/1-'97).

Voor het verstrijken van de deadline had de Waarheidscommissie ongeveer 370 amnestieverzoeken van het ANC ontvangen. Daar waren aanvragen bij

De Zuid-Afrikaanse vice-president, Thabo Mbeki (r.), overhandigt op 12 mei 1997 in Kaapstad namens het ANC een amnestieverzoek aan Desmond Tutu, de voorzitter van de Commissie van Waarheid en Verzoening. *Foto EPA*

van onder anderen vice-president Thabo Mbeki, minister van justitie Dullah Omar, minister van defensie Joe Modise en minister van transport Mac Maharaj.

Amnestieverzoek Eugene de Kock

Een 1.000 pagina's tellend amnestieverzoek (ingediend 20 minuten voor het verstrijken van de deadline) kreeg de commissie van de beruchte voormalige politiefunctionaris Eugene de Kock, die in oktober 1996 de gevangenis was ingegaan, na schuldig te zijn bevonden aan 89 aanklachten, waaronder moord (pag. 196/3-'97). Dertien amnestieverzoeken, waaronder een van de voormalige commandant van de Zuid-Afrikaanse Defensiemacht (SADF), generaal (bd) Constand Viljoen, hielden verband met een afscheidingscomplot dat voor de democratische verkiezingen van april 1994 was beraamd, maar niet ten uitvoer was gebracht. Ook oud-minister Piet Koornhof van de Nationale Partij (NP) diende een amnestieverzoek in. Koornhof, die verscheidene ministersposten had bekleed tussen 1972 en 1984, zei iets goed te willen maken voor zijn aandeel in de pasjeswetten en gedwongen uitzettingen.

Opmerkelijk was dat voormalig president P.W. Botha (zie pag. 195/2 e.v.-'97) en zijn opvolger alsmede fungerend NP-leider F.W. de Klerk, geen amnestieverzoek indienden, evenals de leider van de Inkatha Vrijheidspartij, Chief Mangosuthu Buthelezi. Onmiddellijk na het verstrijken van de tijdslimiet verklaarde minister Omar van justitie op 11 mei dat het 'zijn plicht' was iedereen te vervolgen die geen amnestie had aangevraagd, maar tegen wie wel bewijsmateriaal aan het licht zou komen.

ANC toont berouw

Een ANC-delegatie onder leiding van vice-voorzitter Mbeki diende op 12-13 mei het tweede belangrijke amnestieverzoek van het ANC bij de Commissie van Waarheid en Verzoening in. Dit geschiedde in de vorm van een verdediging voor de wijze waarop het ANC zijn 'rechtvaardige oorlog' tegen de apartheid had gevoerd. Het ANC erkende echter dat dissidenten en spionnen waren gemarteld en geëxecuteerd en dat guerrillastrijdsters op grote schaal seksueel waren misbruikt in de opleidingskampen. De partij toonde ook berouw voor de doden onder de burgers en bood de nabestaanden haar excuses aan voor 'het leed en de pijn' die daarvan het gevolg waren.

De Klerk opnieuw voor commissie

Op 14 mei verscheen De Klerk voor de tweede keer voor de Waarheidscommissie (zie pag. 850/2-'96). Daarbij herhaalde hij dat moord en marteling nooit hadden deel uitgemaakt van het regeringsbeleid. De Klerk hield vol dat hij niets had geweten van gruweldaden. Dit leidde tot een emotionele reactie van commissievoorzitter ex-aartsbisschop Desmond Tutu. Tijdens een persconferentie zei Tutu op 15 mei dat hij bijna in tranen was uitgebarsten toen De Klerk beweerde niets te hebben geweten van de tijdens de apartheid begane wreedheden. Hij zei het moeilijk te vinden dit te geloven, gezien de 'lawine aan informatie' die aan de president was gestuurd met details over de moorden en martelingen door de veiligheidsdiensten.
Op 15 mei beschuldigde de NP de commissie van vooringenomenheid en maakte bekend niet langer met haar te zullen samenwerken. De partij zei te overwegen gerechtelijke stappen te nemen om de commissie te dwingen onpartijdiger te zijn.

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. MAKWETU UIT HET PAC GEZET

Het Pan-Afrikaanse Congres (PAC) maakte op 6 april bekend dat partijpresident Clarence Makwetu was geschorst in afwachting van de uitkomst van een verhoor door een tuchtcommissie. Makwetu werd ervan beschuldigd het PAC-reglement te hebben overtreden door verdeeldheid in de partij te zaaien en facties te creëren.

Op 11 mei verklaarde Sitembele Mgqali, voorzitter van de tuchtcommissie van het Pan-Afrikaans Congres (PAC), dat Makwetu voor drie jaar was geroyeerd als lid van het PAC. Het regionale PAC-bestuur van West-Kaap verzette zich echter tegen deze beslissing.

Op 13 mei verklaarde het regionale bestuur Makwetu's royement niet te zullen erkennen en hem 'president' te blijven noemen totdat een speciaal landelijk congres de kwestie had opgelost.

Winnie Mandela herkozen als voorzitster Vrouwenliga ANC

Winnie Madikizela-Mandela, de ex-vrouw van president Mandela (zie pag. 349/2-'96), werd op 26 april met een overweldigende meerderheid herkozen als voorzitster van de Vrouwenliga van het ANC. Zij kreeg 656 stemmen. Vicevoorzitster Tandi Modise sleepte 114 stemmen in de wacht.

De overwinning van Winnie weerspiegelde de populariteit die de ex-vrouw van Mandela nog steeds bij het volk genoot ondanks het feit dat ze in 1991 was veroordeeld wegens ontvoering en medeplichtigheid aan geweldpleging, en in weerwil van kritiek op haar stijl van leidinggeven en haar ontslag uit de regering van nationale eenheid. ANC-

Twee vooraanstaande leden van het ANC, Winnie Madikizela-Mandela en voorzitter Jacob Zuma, op 27 april 1997 in Rustenburg tijdens de slotzitting van de conferentie van de Vrouwenliga van het ANC waarop Winnie als voorzitster werd herkozen. *Foto EPA*

leiders hadden zich ingezet voor de kandidatuur van minister van volksgezondheid Nkosazana Zuma, maar deze had niet genoeg steun weten te verwerven.

Verdeeldheid binnen de NP

Op 17 mei bleek ernstige verdeeldheid te bestaan binnen de voormalige regeringspartij NP, toen Roelf Meyer aankondigde de partij te gaan verlaten. Meyer had de NP-delegatie geleid bij de onderhandelingen over de grondwet in 1992-'94 en werd beschouwd als de opvolger van De Klerk.

De Klerk had Meyer, die tot de linkervleugel van de partij behoorde, in 1996 benoemd tot NP-secretaris-generaal (zie pag. 347/1-'96). In februari 1997 had hij zich echter gedwongen gezien de benoeming in te trekken onder druk van Hernus Kriel, de conservatieve NP-premier van West-Kaap, en Marthinus van Schalkwyk. Beide mannen waren tegenstander van Meyers openlijk beleden voornemen op zoek te gaan naar een 'nieuw politiek verbond' voor de partij.

Na de aankondiging van zijn vertrek zei Meyer dat zijn positie onhoudbaar was geworden nadat De Klerk op 7 mei een door Meyer geleide 'werkgroep' van de partij had ontbonden die een strategie voor een samenwerking van de oppositie moest ontwikkelen. Meyer had verklaard dat alleen een politieke toekomst voor de NP zou zijn weggelegd als ze de steun van niet-blanken wist te verwerven en dat dit het uitgangspunt moest vormen voor besprekingen met andere oppositiepartijen.

Oprichting Proses vir 'n Nuwe Beweging

Op 21 mei kondigde Meyer de oprichting van een nieuwe politieke groepering aan, Proses vir 'n Nuwe Beweging, waarmee hij bij de verkiezingen van 1999 de strijd wilde aanbinden met het regerende ANC en de NP. Hij zei te hopen dat deze groepering zou uitgroeien tot een volwaardige partij en riep andere ontevreden NP-leden op zich bij hem aan te sluiten.

Correspondent Lolke van der Heide berichtte in *NRC/H'blad* (27-5-'97) over de verdeeldheid binnen de NP onder meer het volgende:

'(...) Als de partij in de toekomst nog iets wil voorstellen en wil bijdragen aan het volwassen maken van de democratie, staat haar maar een ding te doen: opheffing en „een nieuw begin in een nieuwe beweging". Alleen op die manier kan de partij afkomen van haar besmette verleden en weer een rol van betekenis spelen in de Zuid-Afrikaanse politiek, oordeelt Meyer.
Met de twee diametraal tegengestelde opvattingen - opheffen of doorgaan - is de Nationale Partij toe aan haar tweede grote scheuring. In 1982 verlieten de *verkramptes* van Andries Treurnicht de NP nadat ze de broederstrijd tegen de *verligtes* hadden verloren. Treurnicht stichtte ter rechterzijde de Conservatieve Partij.
Het was F.W. De Klerk zélf die drie weken geleden de kat de bel aanbond. Onder druk van de rechtervleugel van de partij, die vond dat Roelf Meyer veel te hard van stapel liep, hief hij de vernieuwingscommissie op. Meyer was in een klap vleugellam gemaakt. Vorige week trok de 49-jarige Meyer hieruit zijn consequenties: hij zegde zijn lidmaatschap op en begon een *Proses vir 'n Nuwe Beweging*, dat moet leiden naar de oprichting van een nieuwe, multiraciale politieke partij. Hoewel het partijbestuur van de NP het vertrek van Meyer poogt te bagatelliseren, heeft zijn stap grote gevolgen gehad. Tientallen vooraanstaande partijleden hebben zich bij Meyers beweging aangesloten. Met name jongeren en zwarte NP-leden zagen in Meyer de man die de partij nieuw leven zou kunnen inblazen. Zoals het er nu uitziet, zal de NP de meesten van hen verliezen. De Klerk blijft intussen volhouden dat hij en zijn partij wel degelijk streven naar de vorming van een nieuwe politieke beweging. De Klerk lijkt hiermee vooral zijn politieke hachje te hebben gered.
De Klerk kreeg de afgelopen maanden emmers vol kritiek over zich heen van de rechtervleugel van de partij. Het aartsconservatieve Kaapse dagblad *Die Burger* - voorheen krachtig ondersteuner van de NP en de apartheid, nu sympathisant van de behoudende krachten in de NP - lanceerde een felle aanval op De Klerk, die tijdens de onderhandelingen met het ANC over ontmanteling van de apartheid, begin jaren negentig, het "Afrikaner volk" had overgeleverd aan de "communisten". In een rabiaat hoofdartikel veegde de krant en passant de vloer aan met de Waarheid- en Verzoeningscommissie die slechts ten doel zou hebben de voormalige leden van de "weermacht" te vernederen *„terwyl die sogenaamde bevrijdingsbewegings se honderde terroriste en moordenaars straffeloos rondpronk"*.
Achter de charge van *Die Burger* zaten de regionale leiders van de NP in de West-Kaap, de enige van de negen Zuid-Afrikaanse provincies waar de NP regeert. De West-Kaap (hoofdstad Kaapstad) is tevens de plaats waar de rechtervleugel van de NP zijn bolwerk heeft. Het leek er even op dat de aanval was bedoeld om met De Klerk af te rekenen, maar de oude vos draaide op tijd bij en wist het conservatieve partijkader van zijn "goede" bedoelingen te overtuigen. Tien dagen geleden toonde De Klerk voor de Waarheidscommissie - in 1995 ingesteld met instemming van de Nationale Partij - zijn nieuwe gezicht. De Klerk moest namens zijn partij verantwoording afleggen over het verleden, zoals ook het ANC en andere partijen dat tegenover de commissie moeten doen. De Klerk erkende ruiterlijk dat de apartheid een verwerpelijk systeem was en vroeg "het land" om verschoning daarvoor. Maar hij ontkende ten overstaan van een verbijsterde commissie dat hij als minister en later als president in de jaren tachtig op de hoogte was geweest van de grove schendingen van de mensenrechten. En omdat ze van hun eigen onschuld overtuigd zijn, hebben De Klerk noch andere voormalige topleiders van de apartheidsregeringen amnestie aangevraagd bij de Waarheidscommisie, zo liet hij weten.
Met name de voorzitter van de Waarheidscommissie, ex-aartsbisschop Desmond Tutu, die in de jaren tachtig een vooraanstaande rol speelde in de strijd tegen de apartheid, toonde zich diep geschokt door de woorden van De Klerk. Tutu weigerde aan te nemen dat de blanke regeringen niet wisten wat hun ondergeschikten uitvoerden. De opmerkingen van Tutu waren in de ogen van het NP-bestuur zo onterecht dat elke medewerking aan de commissie is opgeschort.'

(Vor.ber.pag. 194/2 e.v.-1997)

MIDDEN-OOSTEN

IRAK

MOORDAANSLAGEN OP JONGSTE ZOON SADDAM HOESSEIN

Het persbureau *Agence France-Presse* berichtte op 3 maart 1997 dat het uit Iraakse oppositiebronnen had vernomen dat president Saddams jongste zoon Qusayy Hoessein het doelwit was geweest van twee moordaanslagen in februari, waarbij hij was gewond aan zijn hand.

Saddams oudste zoon Udai Hoessein was zwaar gewond geraakt tijdens een moordaanslag in december 1996 (zie pag. 270/3-'97). De oppositionele radiozender *Voice of Rebellious Iraq* berichtte op 2 maart dat Saddam als vergelding voor de aanslag op Udai de terechtstelling van 197 gedetineerden in de Abu Ghurayb-gevangenis had gelast. Volgens het bericht zouden vanaf 31 januari dagelijks tussen de tien en twintig personen zijn geëxecuteerd.

Oudste zoon hersteld van moordaanslag

Op 9 juni werd Udai uit het ziekenhuis ontslagen. Het officiële Iraakse persbureau berichtte dat de oudste zoon van de president 'volledig hersteld' was. Dezelfde dag was op de Iraakse televisie te zien hoe Udai op krukken het ziekenhuis verliet. Volgens verbannen oppositiegroeperingen zou hij bij de aanslag gedeeltelijk verlamd zijn geraakt.

BERICHT OVER DREIGENDE INEENSTORTING OPPOSITIECOALITIE

De *Guardian* van 10 maart berichtte dat het in Londen gevestigde Iraakse Nationale Congres (INC), de belangrijkste overkoepelende organisatie van politieke partijen die oppositie voerden tegen president Saddam Hoessein, 'op het punt van instorten' stond.

Volgens het bericht was de organisatie de laatste tijd ondermijnd door geschillen over het leiderschap, onderlinge strijd tussen de voornaamste Koerdische partijen en onenigheid over de te voeren strategie tegen het regime van Saddam. Volgens het bericht kwam de onenigheid grotendeels voort uit onvrede met Ahmed Chalabi, de Iraakse financier die het INC sinds 1992 leidde. In een reactie op herhaalde verzoeken om zijn aftreden had Chalabi onlangs de allereerste vergadering van de 270 leden tellende algemene vergadering van het INC bijeengeroepen voor een discussie over het leiderschap en een politieke en militaire strategie.

OUD-PREMIER OVERLEDEN

Mohammed Fadhil Abbas al-Jamali, die halverwege de jaren vijftig twee keer premier was geweest, en die minister van buitenlandse zaken was ten tijde van de omverwerping van de Iraakse monarchie in 1958, overleed op 24 mei in Tunis op de leeftijd van 94 jaar.

Udai Hoessein, de oudste zoon van de Iraakse president Saddam Hoessein, krijgt op 5 april 1997 in het ziekenhuis te Bagdad bezoek van aartsbisschop Michel Sabbah, patriarch van Jeruzalem.
Foto EPA

UITVOERING 'OLIE-VOOR-VOEDSEL'-PROGRAMMA. EERSTE LEVERING VOEDSEL VN

De eerste vrachtwagens met voedsel volgens het 'olie-voor-voedsel'-programma van de Verenigde Naties (VN) arriveerden op 19 maart in Irak. Begin december 1996 had de toenmalige VN-secretaris-generaal Boutros Boutros Ghali zijn definitieve toestemming voor het programma gegeven.

Krachtens de overeenkomst mocht Irak gedurende zes maanden ongeveer $ 2 mrd aan olie verkopen om voedsel, medicijnen en andere humanitaire goederen in te slaan om de gevolgen van de internationale economische sancties van 1990 te compenseren. De eerste olietransporten in het kader van dit programma hadden Irak medio december verlaten (zie pag. 270/3-'97).

Acht vrachtwagens met 109 ton plantaardige olie en 16 ton kikkererwten kwamen vanuit Turkije in Zakhu (Noord-Irak) aan. Het voedsel werd vandaar naar een distributiecentrum in Midden-Irak getransporteerd.

De *Financial Times* van 25 maart berichtte dat sinds Irak door de VN van voedsel werd voorzien, de prijzen van de eerste levensmiddelen scherp waren gedaald en de koers van de dinar was gestegen. Op 24 maart kostte een kilo vlees naar verluidt ID 1.500 ($ 1 = ID 1.200), tegenover ID 2.500 de dag ervoor.

Op 12 maart maakte de VN-schadeloosstellingscommissie bekend dat Irak inmiddels 57.636 eisers $ 144 mln aan vergoedingen had betaald. De eerste betalingen waren verricht met inkomsten uit het 'olie-voor-voedsel'-programma.

Begin voedseldistributie

Op 2 april begon de regering met de distributie van het sinds 19 maart in Irak gearriveerde voedsel. Het extra voedsel stelde de regering in staat de individuele rantsoenquota's te verhogen. De hoeveelheid meel per persoon per maand steeg van zeven naar negen kilo begin april. De rantsoenen suiker, spijsolie, rijst, peulvruchten en wasmiddelen zouden in mei eveneens worden verhoogd. Een VN-functionaris zei volgens de *Financial Times* van 3 april dat van de naar schatting 2,227 mln ton aan voedsel inmiddels ongeveer 90.000 ton in Irak was gearriveerd.

Verlenging 'olie-voor-voedsel'-overeenkomst

De VN-Veiligheidsraad stemde op 5 juni unaniem voor een verlenging van de 'olie-voor- voedsel'-overeenkomst met 6 maanden.

De *Middle East Economic Digest* van 13 juni berichtte dat Boutros Ghali's opvolger Kofi Annan had gezegd dat vanaf 28 mei de begrotingsafdeling van de VN kredietbrieven had uitgegeven ter waarde van ongeveer $ 2,110 mrd aan olie.

Op 1 juni werd een onderzoek, dat UNICEF, het Wereldvoedselprogramma (WFP) en het Iraakse ministerie van volksgezondheid gezamenlijk hadden uitgevoerd, gepubliceerd, waarin werd beweerd dat ongeveer 750.000 Iraakse kinderen aan ondervoeding leden. Volgens het onderzoek was er in Irak voordat de economische sancties waren opgelegd, nauwelijks sprake geweest van ondervoeding.

WERKZAAMHEDEN SPECIALE VN-COMMISSIE INZAKE WAPENCONTROLE. RAPPORT

Op 18 april bood de Speciale VN-Commissie (UNSCOM) voor Irak de VN-Veiligheidsraad haar jongste halfjaarlijkse rapport aan over de vooruitgang bij het ontmantelen van de Iraakse massavernietigingswapens. De *Middle East Economic Digest* van 2 mei berichtte dat passages van het rapport waren uitgelekt waaruit kon worden opgemaakt dat de UNSCOM ontevreden was over Iraakse onthullingen over wapenprogramma's uit het verleden.

In een reactie op het UNSCOM-rapport stuurde de Iraakse vice-premier Tariq Aziz een brief naar de voorzitter van de VN-Veiligheidsraad, die het officiële Iraakse persbureau op 23 april openbaar maakte. Aziz stelde in zijn brief dat 'geen verboden wapens of onderdelen ervan of de middelen ze te produceren' in Irak aanwezig waren. Hij verwierp beschuldigingen dat Irak wapens voor de UNSCOM zou verbergen als 'louter verdenkingen en veronderstellingen die niet hard kunnen worden gemaakt'.

Nieuw hoofd UNSCOM

De Australische ambassadeur bij de VN, Richard Butler, werd op 1 mei benoemd tot het nieuwe hoofd van de UNSCOM. Hij volgde Rolf Ekeus in die functie op.

IRAAKSE SCHENDING NO-FLYZONE

Op 22 april schonden Iraakse helikopters de no-flyzone in het zuiden van het land toen ze een groep Iraakse pelgrims van de grens met Saoedi-Arabië naar Bagdad vervoerden. De Iraakse regering gaf haar goedkeuring aan de vluchten in weerwil van een waarschuwing van de VS dat ze 'passend (zullen) regeren' op een dergelijke actie.

De Iraakse helikopters begaven zich in de no-flyzone ten zuiden van de 32ste breedtegraad, die in 1992 door Frankrijk, Rusland, Groot-Brittannië en de VS was afgekondigd (zie pag. 202/1 e.v.-'93). De zone was in september 1996 door de VS eenzijdig uitgebreid van de 32ste tot de 33ste breedtegraad, zodat er ook enkele zuidelijke buitenwijken van Bagdad onder vielen. De Amerikaanse uitbreiding was ingesteld als vergelding voor Iraakse interventie in het Koerdische conflict in Noord-Irak (zie pag. 854/3 e.v.-'96).

Op 9 april was de groep van 104 bejaarde en lichamelijk zwakke pelgrims met een Iraaks passagiersvliegtuig naar Djeddah in Saoedi-Arabië vervoerd om de pelgrimstocht naar Mekka ('hadj') te maken. Volgens de Iraakse autoriteiten waren leden van de groep te zwak om de reis naar Saoedi-Arabië over land te maken. Alle pelgrims hadden een geldig hadjvisum om naar bedevaartplaatsen in Saoedi-Arabië te reizen.
Het Iraakse toestel was opgestegen van de luchtmachtbasis Rashid bij Bagdad en was via Jordanië naar Saoedi-Arabië gevlogen teneinde te voorkomen dat het de zuidelijke of de noordelijke no-flyzone zou schenden. De vlucht was echter in strijd met de VN-sancties uit 1991 die alle vluchten in en uit Irak verboden. Het zou de eerste internationale vlucht zijn geweest van een Iraaks toestel sinds de VN-sancties waren opgelegd. Toen het toestel het Saoedische luchtruim was binnengekomen, was het door twee Saoedische gevechtstoestellen naar Djeddah geëscorteerd.

BENOEMING MIO-DIRECTEUR

De Iraakse televisie berichtte op 15 juni dat Abdel-Tawab Abdullah Mullah Huwaish, voormalig presidentieel adviseur, was benoemd tot directeur van de Militaire Industrialisatie Organisatie (MIO). Huwaish volgde Dayf Abd al-Majid Ahmad op, die in januari 1996 was benoemd.

BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND. OLIE-AKKOORD MET RUSLAND

Op 21 maart ondertekenden de Russische minister van brandstof en energie, Pjotr Rodjonow, en de Iraakse minister van olie, luitenant-generaal Amir Muhammed Rashid, een contract ter waarde van $ 3,5 mrd voor de ontwikkeling van fase twee van het Qurnah-olieveld in Zuid-Irak.
Volgens het contract, dat een looptijd had van 23 jaar, zou de Russische oliemaatschappij LUKoil voor 52,5 procent aan het project deelnemen, terwijl andere Russische oliemaatschappijen en Irak een aandeel van respectievelijke 22,5 en 25 procent voor hun rekening namen. Rashid verklaarde op 21 maart dat er voor naar schatting 'zeven tot acht mrd vaten aan voorraad (was) voor de tweede fase van het Qurnah-olieveld met een dagelijkse productie van bijna 600.000 vaten'.

De Iraakse minister van olie, Amir Muhammed Rashid (r.), en zijn Russische collega Pjotr Rodjonow, op 21 maart 1997 in Bagdad na de ondertekening van het olie-akkoord tussen beide landen. *Foto EPA*

Rodjonow zei op 21 maart dat het akkoord 'onafhankelijk van de opheffing van de economische sancties van de VN (tegen Irak) ten uitvoer (zou worden) gebracht' en onmiddellijk zou ingaan na ratificatie door de regeringen en parlementen van de twee landen. Het Russische persbureau *ITAR-TASS* berichtte op 21 maart echter dat het voorbereidende werk ter uitvoering van het contract weliswaar onmiddellijk van start zou gaan, maar dat de feitelijke uitvoering pas zou beginnen nadat de sancties waren opgeheven.

Gascontract met Turkije

De *Middle East Economic Digest* van 23 mei berichtte dat een consortium van Turkse particuliere en staatsbedrijven een contract had getekend met een con-

sortium van Iraakse staatsbedrijven voor een project ter waarde van $ 4-5 miljard voor de ontwikkeling van aardgasreserves in Mansur in Noord-Irak.

Het project behelsde onder meer de aanleg van een 1.300 km lange pijpleiding voor de export van Iraaks gas naar Turkije en Europa. De Turkse minister van energie en minerale rijkdommen, Recai Kutan, zou tijdens een bezoek aan Irak, van 7-11 mei, overeenstemming hebben bereikt over de pijpleiding.

Verbeterde betrekkingen met Syrië

De betrekkingen tussen Irak en Syrië, voorheen de meest onverzoenlijke vijanden in de Arabische wereld, verbeterden aanzienlijk in juni 1997. De grens tussen beide landen, die sinds het begin van de jaren tachtig was gesloten, werd op 2 juni op drie plaatsen geopend (Abu Kamal, Abu al-Shamat en Tal Qoujik).

Irak en Syrië stonden in ideologisch opzicht tegenover elkaar sinds de jaren zestig toen in beide landen takken van de seculiere pan-Arabische Ba'ath-partij die elkaar verketterden, aan de macht waren gekomen. Tevens zou grote persoonlijke vijandschap bestaan tussen de Iraakse president Saddam Hoessein en zijn Syrische ambtgenoot Hafez al-Assad. In 1980 waren de banden tussen de twee landen verbroken, nadat Syrië een 'strategische relatie' met Iran was aangegaan en zich aan de kant van Iran had geschaard in de Iraaks-Iraanse oorlog van 1980-'88. De betrekkingen verslechterden verder in 1990 toen Syrië zich aansloot bij de multinationale troepenmacht onder leiding van de VS die in 1991 de Iraakse troepen uit Koeweit verdreef.

Het openen van de grens werd voorafgegaan door een bezoek van een Syrische handelsdelegatie aan de Iraakse hoofdstad Bagdad in mei, met aan het hoofd Rateb al-Shallah, voorzitter van de Federatie van de Syrische Kamers van Koophandel. De delegatie had een ontmoeting met vooraanstaande Iraakse ministers en zou contracten hebben ondertekend ter waarde van zo'n $ 20 mln. Medio juni bracht een 37 leden tellende Iraakse handelsdelegatie, onder leiding van de voorzitter van de Federatie van de Iraakse Kamers van Koophandel, Zuhayr Abd al-Ghafur Yunis, een bezoek aan Syrië.

Radio Monte Carlo berichtte op 2 juni dat de Iraakse minister van buitenlandse zaken Mohammed Said Kazim al-Sahhaf een boodschap naar Syrië had gestuurd. Hierin uitte hij de hoop dat de politieke betrekkingen tussen de twee landen zouden kunnen worden hersteld. Zijn Syrische collega Farouk al-Shara zei op 3 juni echter dat Syrië de diplomatieke banden nog niet kon herstellen wegens 'gevoeligheden op internationaal gebied en in de Golf', en ook omdat 'het moeilijk is te vergeten wat in het verleden is gebeurd tussen de twee landen'.

Betrekkingen met Iran

De Iraanse minister van gezondheidszorg Ali Reza Marandi bracht medio juni een bezoek aan Irak. Op 20 juni had de minister een ontmoeting met president Saddam en nodigde hem uit voor de achtste zitting van de Organisatie van de Islamitische Conferentie (OIC) die in december in de Iraanse hoofdstad Teheran zou plaatsvinden.

Waarnemers wezen erop dat Marandi's bezoek aan Irak was voorafgegaan door een bezoek aan Iran op 18 juni door de Syrische vice-president Abdel Halim Khaddam. Tijdens zijn bezoek zou Khaddam hebben gesproken over de situatie in Noord-Irak (waar Turkije in mei een grootscheeps offensief tegen Koerdische guerrillastrijders was begonnen en over het militaire verbond tussen Turkije en Israël dat als een bedreiging werd opgevat.

(Vor.ber.pag. 269/1 e.v.-1997)

JEMEN

PARLEMENTSVERKIEZINGEN. VORMING NIEUWE REGERING

Bij op 27 april 1997 in Jemen gehouden parlementsverkiezingen behaalde het regerende Algemene Volkscongres (GPC) van president Ali Abdullah Saleh de overwinning. Het GPC en zijn coalitiepartner, de Jemenitische Alliantie voor Hervorming (Al-Islah), veroverden 240 van de 301 zetels in het Huis van Afgevaardigden. De overige zetels gingen voor het merendeel naar onafhankelijke kandidaten.

De laatste parlementsverkiezingen, die in april 1993 waren gehouden, hadden het hoogtepunt gevormd van het proces van eenwording tussen Noord- en Zuid-Jemen dat in 1990 was begonnen. Het GPC en de Al-Islah hadden toen samen 183 zetels behaald, terwijl de voormalige regeringspartij van Zuid-Jemen, de Jemenitische Socialistische Partij (JSP), 56 zetels had veroverd (zie pag. 577/2 e.v.-'93). Maar de JSP had sterk aan kracht ingeboet door de burgeroorlog die in 1994 was uitgebroken toen voormalige zuidelijke leiders een mislukte poging hadden gedaan Zuid-Jemen af te scheiden (zie pag. 721/3 e.v.-'94). Hoewel een aantal JSP-leden zich tegen deze poging had verzet, was de partij door de oorlog ernstig verzwakt en had zij geen kandidaten voorgedragen voor de verkiezingen van 1997, maar een boycot uitgeroepen uit protest tegen wat zij beschreef als onregelmatigheden bij het verkiezingsproces.

In de maanden voor de verkiezingen had ook de Al-Islah laten weten dat zij de verkiezingen wellicht zou boycotten. Maar uiteindelijk had de partij toch besloten mee te doen en een akkoord met het GPC gesloten om te voorkomen dat de partijen in negentig kiesdistricten tegenover elkaar zouden komen te staan.

Bij gewelddadigheden op de verkiezingsdag werden ten minste elf mensen gedood. De *Middle East International* van 2 mei schreef dat het geweld niet

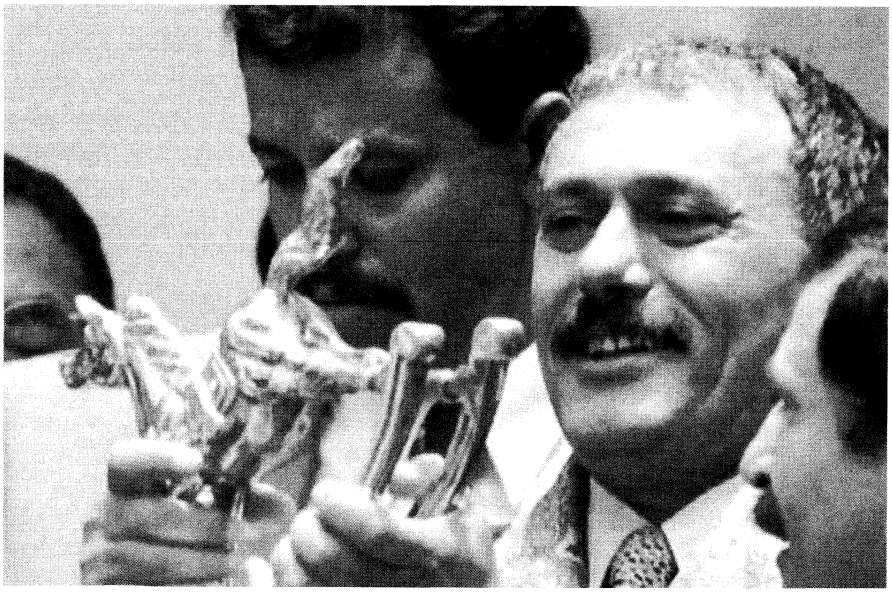

De Jemenitische president, Ali Abdullah Saleh, toont op 27 april 1997 in Sanaa na het uitbrengen van zijn stem een gouden paard, het symbool van zijn partij. *Foto EPA*

systematisch was. Bij het ernstigste incident schoot een militair die in de provincie Abyan een stemlokaal bewaakte, acht mensen dood, onder wie twee leden van zijn familie. In het noorden van het land zouden bij botsingen tussen stammen ten minste twee mensen zijn gedood.
Internationale waarnemers berichtten dat ondanks het geweld de verkiezingen over het algemeen eerlijk waren verlopen en dat deze slechts door kleine onregelmatigheden waren ontsierd.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Zetels*
Algemeen Volkscongres	187
Jemenitische Alliantie voor Hervorming (Al-Islah)	53
Nasseritische Unionistische Volkspartij	3
Arabische Socialistische Baath-partij	2
Onafhankelijken	54
Nog niet bekend	2*
Totaal	301

*De uitslag voor deze twee zetels was begin mei nog niet bekend.

Onder het kopje 'Hoge opkomst markeert verkiezingen in Jemen' meldde *NRC/H'blad* (28-4-'97) het volgende:

De Jemenitische bevolking is gisteren in groten getale opgekomen om een stem uit te brengen in parlementsverkiezingen die volgens onafhankelijke waarnemers redelijk vrij en eerlijk zijn verlopen. Bij gewelddaden rond de verkiezingen zijn in totaal 16 mensen om het leven gekomen, onder wie een kandidaat. Het ernstigste incident deed zich voor in de provincie Abyan in Zuid-Jemen, waar een militair vóór het begin van de verkiezingen bij een stembureau het vuur opende en acht mensen doodde.
Het waren de eerste verkiezingen sinds een burgeroorlog in 1994 de vier jaar tevoren gesloten unie van het traditionele noorden en socialistische zuiden bijna had vernietigd. Er waren meer dan 2.300 kandidaten, onder wie 17 vrouwen, voor de 301 parlementszetels, voor tweederde deel onafhankelijke personen van wie het merendeel zich na de verkiezingen bij een van de grote partijen zal aansluiten. Dat zijn het Algemeen Volkscongres (GPC) van president Ali Abdullah Saleh en zijn coalitiepartij èn tegenstander, het moslim-fundamentalistische, maar vóór alles door stambelang gemotiveerde Al-Islah. De Jemenitische Socialistische Partij, die vroeger de macht had in Zuid-Jemen, en enkele andere partijen boycotten de verkiezingen wegens vermeende onregelmatigheden.
Verkiezingen zijn zeldzaam in dit deel van het Midden-Oosten, en met name het machtige buurland Saoedi-Arabië, dat zelf geen parlement heeft, heeft grote moeite met het voortduren van een min of meer democratisch systeem in zijn achtertuin. Maar de Jemenieten zelf toonden zich zeer enthousiast, aldus waarnemers. Volgens de autoriteiten bedroeg de opkomst meer dan 80 procent ondanks de boycotoproep van de socialisten. „Met het succes van de verkiezingen (...) is democratie het politieke systeem van de Jemenitische republiek geworden", aldus een hoofdartikel in de pro-regeringskrant *Al-Thawra*.
Diplomaten merkten op dat de regering hoopte haar democratisch imago te verbeteren en zo de nodige investeringen en hulp voor het verarmde land aan te trekken.
Daarbij wezen zij er wel op dat in laatste instantie de macht blijft berusten bij de president en zijn GPC.

Samenstelling nieuwe kabinet

Op 12 mei trad de regering van premier Abdel Aziz Abdel-Ghani officieel af. Twee dagen later nodigde president Ali Abdullah Saleh - wiens GPC de verkiezingen had gewonnen - Farag Said Ben Ghanem uit een nieuwe GPC-regering te vormen. Deze was op 15 mei gereed.

De verdeling van de portefeuilles was als volgt:

Premier - Farag Said Ben Ghanem*; vice-premier, buitenlandse zaken - Abdul Ali al-Karim al-Iryani; ambtenaren en bestuurshervorming - Mohammed Ahmad al-Junaid+; planning en ontwikkeling - Abd al-Qadir Abd al-Rahman Ba Jammal+; olie en natuurlijke hulpbronnen - Mohamed al-Wajeeh*; wettelijke aangelegenheden en zaken van het Huis van Afgevaardigden - Abdullah Ahmad Ghanim; justitie - Ismail al-Wazeer*; sociale zekerheid en sociale zaken - Mohammad Abdullah al-Batani; verbindingen - Ahmad Muhammad al-Unsi; plaatselijk bestuur - Sadiq Amin Abu Ras+; financiën - Alawi al-Salami*; visserij - Ahmad Musa'id Husayn+; transport - Amid Abdel-Malik al-Sayani+; binnenlandse zaken - brigadegeneraal Husain Muhammad Arab; bevoorrading en handel - Abdul-Rahman Mohammed Ali Othman; voorlichting - Abd al-Rahman al-Akwa; jeugd en sport - Abdel-Wahab Raweh; elektriciteit en water - Ali Humaid al-Sharaf+; landbouw en water - Ahmed Salem al-Jabali; industrie - Ahmed Mohamed Sofan*; cultuur en toerisme - Abdul Malek Mansour*; bouwnijverheid, huisvesting en stadsplanning - Abdullah Hussain al-Dafei*; defensie - kolonel Mohamed Daifalla Mohamed*; immigrantenzaken - Abdullah Saleh Saba'a*; arbeid - Mohamed M. al-Tayeb*; awqaf (religieuze stichtingen) en begeleiding - Ahmed Mohamed al-Shami*; volksgezondheid - Abdullah Abdul Wali Nasher*; onderwijs - Yahia Mohamed al-Shoa'aibi*; staatsminister voor kabinetszaken - Ahmed Ali al--Beshari*.

*nieuwe benoeming
+gewijzigde portefeuille

Het nieuwe Huis van Afgevaardigden hield op 18 mei zijn eerste zitting. Sjeik Abdullah bin Hussein al-Ahmar werd als voorzitter herkozen.

Sjeik Abdullah bin Hussein al-Ahmar, de leider van de Al-Islah, op 28 april 1997 in Khamr, 120 km ten zuiden van Sanaa.
Foto AFP

FINANCIËLE STEUN VS

Een op 18-19 juni in Brussel gehouden bijeenkomst, die was georganiseerd door de Wereldbank en de Europese Unie, resulteerde in een toezegging door de Verenigde Staten van $ 1,8 mrd ter ondersteuning van het economische hervormingsprogramma van de Jemenitische regering.
(Vor.ber.pag. 272/2/3-1997)

JORDANIË

NIEUW KABINET

Premier Abdul-Karim Kabariti werd op 19 maart 1997 ontslagen door koning Hoessein en vervangen door Abdel-Salam al-Majali, premier van mei 1993 tot januari 1995 (zie pag. 293/1-'95). Na zijn benoeming vormde Abdel-Salam al-Majali een nieuw kabinet waarin hijzelf zowel premier als minister van defensie werd.

De *Financial Times* van 20 maart berichtte dat Kabariti, die in februari 1996 tot premier was benoemd (zie pag. 292/3 e.v.-'96), was ontslagen als gevolg van meningsverschillen met de koning over het beleid ten aanzien van Israël en een aantal binnenlandse kwesties.

De portefeuilles waren als volgt verdeeld:

Premier, defensie - Abdel-Salam al-Majali*; vice-premier voor overheidsdiensten, bestuurlijke ontwikkeling - Abdullah Ensour+; vice-premier voor ontwikkelingszaken, staatsminister voor zaken van de premier - Ja-

wad Anani*; justitie - Riyad Shak'a*; buitenlandse zaken - Fayez Tarawneh*; transport en telecommunicatie - Bassam Saket*; planning - mevr. Rima Khalaf; gemeente-, plattelands- en milieuzaken - Tawliq Kreishan*; onderwijs en hoger onderwijs - Munther al-Masri+; openbare werken en volkshuisvesting - Naser al-Lawzi+; binnenlandse zaken - Nathir Ersheid*; gezondheid en gezondheidszorg - Ashraf Kurdi*; energie en minerale rijkdommen - Muhammed Saleh Hourani*; industrie en handel, voorraden - Hani Mulqi*; financiën - Suleiman Hafiz*; cultuur en jeugdzaken - Qassem Abu Fin*; landbouw - Saleh Khreishah*; sociale ontwikkeling - Muhammed Khair Mamser*; toerisme en oudheden - Aqel Beltaji*; voorlichting - Samir Mtaweh*; staatsminister voor zaken van de premier - Sa'ed Eddin Jum'a*.

*nieuwe benoeming
+gewijzigde portefeuille

AMENDEMENTEN OP PERSWET

Amendementen op de pers- en publicatiewet werden op 17 mei van kracht nadat ze eerder door koning Hoessein waren geratificeerd. De amendementen voorzagen in een verscherping van de restricties op berichtgeving, hogere boetes voor overtreders en een verhoging van het verplichte startkapitaal voor kranten van het equivalent van $ 20.000 naar $ 500.000. Eén clausule bevatte een verbod op het publiceren van nieuws dat 'de koning of het koninklijke huis beledigt' of 'de nationale veiligheid schaadt'.

Minister van voorlichting Samir Mtaweh zei in een interview op 18 mei ter verdediging van de amendementen dat recente 'schendingen' door de Jordaanse pers hadden aangezet tot binnenlandse rebellie en de betrekkingen van het land met andere Arabische staten hadden geschaad. De vakbonden leverden echter kritiek op de amendementen en vier vakbondsleiders traden uit protest af.

OPRICHTING JORDAANS NATIONALISTISCH DEMOCRATISCH FRONT

Het Jordaanse dagblad *Al-Dustour* berichtte op 15 mei dat een groep Jordaanse nationalistische partijen en personen de vorming had aangekondigd, op 14 mei, van het Jordaanse Nationalistische Democratische Front in een poging 'de brede nationalistische trend te activeren'. Hamad al-Farhan was gekozen als leider van het centrale comité van het Front.

HAMAS-LEIDER MARZUK UITGELEVERD AAN JORDANIË

De politieke leider van de islamitische 'rejectionistische' groep Hamas, Musa Abu Marzuk, arriveerde op 6 mei in Jordanië na zijn deportatie uit de VS.

De in Gaza geboren Palestijn Abu Marzuk was in 1995 uit Jordanië gezet en vervolgens in de VS gearresteerd (zie pag. 865/2 e.v.-'95). Zijn uitlevering aan Jordanië volgde op een Israëlisch besluit het verzoek om zijn uitlevering wegens betrokkenheid bij het plannen van zelfmoordaanslagen in Israël in het begin van de jaren negentig te laten vallen.

Hamas-leider Musa Abu Marzuk op 6 mei 1997 in de Jordaanse hoofdstad Amman.
Foto EPA

Na zijn aankomst in Jordanië zei Abu Marzuk op een persconferentie dat hij 'nog veel te doen (had) om mijn volk te dienen en het te helpen zijn idealen te verwezenlijken'.

PROCES TEGEN MILITAIR WEGENS MOORD OP ISRAËLISCHE SCHOOLMEISJES GEOPEND

Het proces tegen Ahmed al-Daqamsa, de Jordaanse soldaat die werd beschuldigd van het doodschieten van zeven Israëlische schoolmeisjes in Nayarayim in maart (zie pag 401/1 e.v.-'97), werd begin juni 1997 geopend. Het proces, dat werd gevoerd voor een militaire rechtbank in een legerbasis in Marj al-Haman (ongeveer 15 km ten zuiden van de hoofdstad Amman), werd omgeven met strenge veiligheidsmaatregelen.

Daqamsa ontkende de beschuldigingen van moord met voorbedachte rade, poging tot moord, muiterij en illegaal afvuren van zijn wapen. Op 9 juni legde een aantal Israëlische getuigen een verklaring af tegen de verdachte. Het was de eerste keer dat Israëlische getuigen een verklaring mochten afleggen in een Jordaanse rechtszaal. Een aantal advocaten van Daqamsa trok zich terug uit protest tegen de beslissing van de militaire rechtbank de Israëlische getuigen te horen. Volgens hen betekende dit een normalisatie van de betrekkingen met Israël.

(Vor.ber.pag. 272/3-1997)

De nieuwe Jordaanse premier, Abdel-Salam al-Majali (l.), begroet op 19 maart 1997 koning Hoessein voordat hij samen met zijn nieuwe kabinet wordt beëdigd. *Foto AFP*

CHINA

DENG XIAOPING OVERLEDEN

Op 19 februari 1997 overleed Deng Xiao-ping, China's 'grote leider' en architect van 's lands economische hervormingsprogramma. Hij was 92 jaar oud en sinds een aantal jaren niet meer in staat tot werken. Zijn overlijden werd die dag bekendgemaakt door het officiële persbureau *Xinhua* in een brief aan de regerende Chinese Communistische Partij (CCP), het Volksbevrijdingsleger (PLA) en 'diverse etnische bevolkingsgroepen in China'. De verklaring luidde: 'Met diep leedwezen... maken de partij en de regering het heengaan bekend van onze geliefde kameraad Deng Xiaoping, die leed aan een vergevorderde vorm van de ziekte van Parkinson met longinfecties als complicatie. Hij overleed als gevolg van ademhalingsstoornissen, nadat een spoedbehandeling geen resultaat had gehad.' Volgens de verklaring overleed Deng om 21.08 uur (13.08 GMT). Hij liet een vrouw, Zhuo Lin, twee zoons en drie dochters achter.

Deng leed al enige tijd aan de ziekte van Parkinson en andere aandoeningen en was sinds februari 1994 niet meer in het openbaar verschenen (zie pag. 290/2-'94). Geruchten over Dengs verslechterende gezondheid waren in januari sterker geworden naar aanleiding van een tien uur durende televisieserie over zijn leven en wapenfeiten.

Kort na Dengs overlijden werd een 459 leden tellend begrafeniscomité gevormd, dat onder leiding stond van Dengs uitverkoren opvolger, president Jiang Zemin.

Deng Xiansheng werd op 22 augustus 1904 geboren als oudste zoon van een rijke grondbezitter in de westelijke provincie Sichuan en veranderde zijn naam in 1927 in Xiaoping ('kleine vrede'). Als werkstudent vertrok hij in 1920 met een aantal anderen uit Sichuan naar Frankrijk, waar hij in een schoenfabriek werkte. Hij werd al snel lid van de Chinese Socialistische Jeugdliga, die de Chinese Communistische Partij (CCP) werd, nadat deze in juli 1921 in Shanghai was opgericht. In Frankrijk ontmoette hij Zhou Enlai, de leider van de Europese tak van de partij. Na een kort verblijf in de Sowjet-Unie keerde Deng in 1926 naar China terug. Hij was actief in de ondergrondse partij en was in 1929 betrokken bij de oprichting van een eenheid van het Rode Leger in de zuidwestelijke provincie Guangxi. Hij nam deel aan de Lange Mars (1934-'35) en steunde als politiek commissaris bij het Eerste Legerkorps Mao Zedong, toen deze rivalen binnen de CCP-top verving tijdens de cruciale Zunyi-conferentie in januari 1935.

Gedurende de Chinees-Japanse Oorlog (1937-'45) was Deng werkzaam als politiek commissaris bij het Achtste Routeleger in Noord-China. Aan het einde van de burgeroorlog (1946-'49) was hij CCP-secretaris van het zegevierende Tweede Veldleger. Na de bevrijding en het uitroepen van de Volksrepubliek China, in oktober 1949, was Deng politiek en economisch bestuurder in het zuidoosten van China. Hij werd in 1952 naar Beijing gehaald en als fervent aanhanger van Mao klom hij snel op binnen de partij en de regering. Hij werd in 1953 benoemd tot secretaris-generaal van het Centrale Comité van de CCP en minister van financiën, in 1954 tot vice-voorzitter van de Nationale Defensieraad en vice-premier, en in 1955 tot lid van het CCP-politbureau. In 1954-'55 voerde hij de eerste massale zuivering van de partijtop door en leidde tevens de 'rectificatie'-campagne tegen intellectuelen die volgde op de 'Honderd Bloemen'-campagne van 1957, toen politiek debat korte tijd werd aangemoedigd.

Deng behoorde tot de leiders die de schade moesten herstellen, veroorzaakt door de Grote Sprong Voorwaarts (1957-'59). Pragmatische maatregelen, waaronder de herinvoering van particulier grondbezit en kleinschalige vrijemarkthandel, brachten hem echter in toenemende mate in conflict met Mao. Uit deze periode dateert Dengs beroemde uitspraak: 'Het doet er niet toe of een kat zwart of wit is; zolang hij muizen vangt, is het een goede kat'. Hoewel Deng begin jaren zestig een openlijke confrontatie met Mao vermeed, sloot hij een bondgenootschap met president Liu Shaoqi en zou hij samen met de president hebben geprobeerd Mao uit te sluiten van het besluitvormingsproces. In 1966 werden Liu en Deng tijdens de eerste maanden van de Culturele Revolutie gebrandmerkt als 'machthebbers die als eersten het kapitalistische pad zijn ingeslagen'. Beiden werden uit hun functies binnen de partij en de staat gezet. In tegenstelling tot Liu stak Deng de hand in eigen boezem en gaf toe dat hij 'gewend was geraakt aan het commanderen van anderen' en aan een aanmatigende houding. Hij trok zich terug op het platteland.

In 1973 keerde hij met Mao's persoonlijke goedkeuring terug in de politiek en werd benoemd tot vice-premier en beoogd opvolger van premier Zhou Enlai. Zhou stierf begin 1976, maar Deng slaagde er niet in het premierschap te veroveren. In april 1976 werd hij opnieuw aan de kant geschoven door links-radicalen onder leiding van Mao's echtgenote Jiang Qing en de zogenaamde 'Bende van Vier' (zie pag. 675/3-'76 en 497/1 e.v.-'77). Deze tweede periode van ongenade was echter van korte duur. Kort na het overlijden van Mao in september 1976 werd de 'Bende van Vier' gearresteerd en in juli 1977 kwam Deng weer aan de macht, toen hij opnieuw deel ging uitmaken van de permanente commissie van het politbureau en vice-premier werd.

Tijdens het derde Plenum van het elfde Centrale Comité van de CCP, in december 1978, introduceerde Deng, op dat moment reeds de machtigste man in China, het Chinese moderniseringsprogramma en 'open deur'-beleid richting Westen. Bij de uitvoering van dit programma werkte Deng nauw samen met zijn beschermelingen Hu Yaobang en Zhao Ziyang, die hij vervolgens opzij schoof. Zijn politiek van economisch pragmatisme ('socialisme met Chinese kenmerken') had een enorm effect. In de landbouwsector werden communes opgeheven en kregen boeren nieuwe vrijheden. In de industriesector werden maatregelen getroffen om het gebruik van marktmechanismen te stimuleren. Tevens werden speciale economische zones (SEZ's) ingesteld aan de zuidoost kust van China om buitenlandse investeringen in China aan te moedigen. Op het terrein van de buitenlandse politiek stuurde Deng aan op een middenkoers en in 1979 werden de betrekkingen met de Verenigde Staten genormaliseerd.

Dengs economische hervormingen en zijn toenadering tot het Westen gingen niet gepaard met meer politieke vrijheden. Kort na zijn tweede eerherstel eind jaren zeventig onderdrukte hij de Muurkranten-beweging voor democratie en liet de leiders arresteren. Algemeen werd aangenomen dat Deng in juni 1989 zijn goedkeuring had verleend aan het harde militaire optreden tegen de pro-democratische beweging op het Plein van de Hemelse Vrede. In november 1989 trad hij af als partijleider en in maart 1990 als voorzitter van het Centraal Militair Comité. Als China's 'grote leider' behield hij echter grote macht en invloed. In januari 1992 maakte Deng een rondreis langs de zuidelijke SEZ's, waaraan veel ruchtbaarheid werd gegeven, en riep op tot de stichting van 'meerdere Hongkongs' langs China's kust. De uitgebreide publiciteit rond Dengs optreden leidde tot een grote opleving van economische activiteit in China. De rondreis werd door de *Financial Times* van 20 februari 'Dengs laatste zegetocht' genoemd en was zijn laatste openbare optreden.

Reacties op Dengs overlijden

De ingetogen reactie van de bevolking op Dengs overlijden stond in sterk contrast met de massale uitbarstingen van verdriet na het overlijden van Mao Zedong en Zhou Enlai in 1976.

In Beijing waren weinig tekenen van openbare rouw. De meeste mensen gingen door met hun normale bezigheden. De beurzen van Shanghai en Shenzen reageerden bij de opening op 20 februari met een scherpe koersdaling op het nieuws van Dengs overlijden, maar herstelden zich snel. Op 20 februari liet de Hang Seng Index in Hongkong een sterke stijging zien. Volgens de *Financial Times* van 21 februari waren investeerders na Dengs overlijden 'opgelucht dat een eind was gekomen aan een slepende onzekerheid'.

Op 20 februari noemde de Amerikaanse president Bill Clinton Deng een 'drijvende kracht' achter China's moderniseringsproces en achter het beleid de betrekkingen met Amerika te normaliseren. Hij formuleerde de Amerikaanse houding ten opzichte van China met de woorden dat 'de verdere opkomst van China als grootmacht die politiek stabiel en economisch open is, die de rech-

ten van de mens en gerechtigheid respecteert en die een volwaardige partner wordt bij het opbouwen van een veilige internationale orde, zeer in het belang van de Verenigde Staten en de wereld is'. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Madeleine Albright, zei: 'De gebeurtenissen op het Plein van de Hemelse Vrede waren uiteraard zeer verontrustend voor iedereen die de mensenrechtenkwestie in China volgt...maar (Deng) moet worden gezien als een historisch politicus die China openstelde'.

De Franse president Jacques Chirac liet in een boodschap aan Dengs weduwe weten dat Deng de man was die China was voorgegaan 'op de weg naar versnelde modernisering en ongekende openstelling...in deze eeuw hebben slechts weinigen een grote gemeenschap van mensen door zo'n ingrijpend en beslissend veranderingsproces geleid'.

De Britse premier John Major prees Dengs 'cruciale rol in de schepping van een dynamisch en succesvol China'. Minister van buitenlandse zaken en het Gemenebest Malcolm Rifkind zei: 'Voor Groot-Brittannië was Dengs belangrijkste inbreng zijn verantwoordelijkheid voor de onderhandelingen van Chinese zijde over de gemeenschappelijke verklaring die heeft geleid tot de politiek van „twee systemen, één land" voor Hongkong'. Chris Patten, de laatste Britse gouverneur van Hongkong, verklaarde dat Dengs concept van 'één land, twee systemen' de hereniging met China mogelijk maakte.

Taiwan liet weten dat het leger alert was maar niet in een hogere staat van paraatheid was gebracht. Taiwan had al een politiek uitgewerkt voor het post-Dengtijdperk, verzekerde een regeringswoordvoerder.

De Japanse premier Ryutaro Hashimoto sprak zijn droefenis uit over de dood van Deng, maar verwachtte geen veranderingen in de relatie met China.

Crematie Deng

Op 24 februari werd Deng in Beijing gecremeerd op de Babaoshan-begraafplaats voor helden van de revolutie. Duizenden rouwenden stonden langs de weg van het militair hospitaal waar Deng was gestorven, naar Babaoshan. De familie van Deng, zijn vrouw en vijf kinderen hadden president Jiang Zemin in een brief laten weten dat Deng 'simpel en sober' begraven wenste te worden. 'De volkomen [marxistische] materialist die kameraad Xiaoping was', aldus zijn familie, 'heeft altijd een filosofische kijk op het leven en de dood gehad. Hij heeft vaak met ons gepraat over zijn eigen begrafenis.' In de brief die op 21 februari in alle Chinese kranten was afgedrukt, stond dat overeenkomstig de wensen van Deng, zijn lichaam niet te bezichtigen was en er geen sprake zou zijn van een plechtig afscheid. De as van Deng zou worden uitgestrooid boven zee. Het hoornvlies van zijn ogen moest worden gedoneerd aan een oogbank en zijn organen moesten ter beschikking komen van de wetenschap. 'Kameraad Xiaoping heeft zijn gehele leven, zonder een moment van voorbehoud, aan het moederland gewijd. Overweeg volgaarne onze suggesties', aldus de familie.

Buitenlandse hoogwaardigheidsbekleders waren niet uitgenodigd voor de begrafenis, omdat Deng, die in 1990 met pensioen ging, formeel werd beschouwd als een gewone Chinese burger en partijlid zonder titel. In overeenstemming met Dengs wens werd zijn as uitgestrooid boven zee.

Herdenkingstoespraak Jiang

Op 25 februari werd een officiële rouwperiode van zes dagen afgesloten met een herdenkingsceremonie in de Grote Hal van het Volk in Beijing. De ceremonie werd bijgewoond door ongeveer 10.000 rouwenden, onder wie hoge regerings- en partijfunctionarissen en familieleden van Deng. President Jiang sprak geëmotioneerd een ca drie kwartier durende lofrede uit ter herdenking van Deng. 'Het Chinese volk houdt van kameraad Deng Xiaoping, rouwt om kameraad Deng Xiaoping en koestert de herinneringen aan kameraad Deng Xiaoping, omdat hij zijn gehele leven heeft gewijd aan het Chinese volk', aldus Jiang.

De president noemde Deng 'een groot marxist' en zei dat zonder hem 'het Chinese volk thans niet een nieuw leven zou leiden en de huidige hervormingen, openstelling en de hoopvolle vooruitzichten van de socialistische modernisering er niet zouden zijn'. Hij beloofde dat China de hervormingspolitiek van Deng zou voortzetten.

Opvolging Deng

De formele opvolging van Deng door Jiang Zemin, de belangrijkste figuur onder de leiders van de zogenaamde 'derde generatie', was reeds enige jaren voor Dengs overlijden een feit. Desalniettemin was Jiang niet de meest voor de hand liggende opvolger van Deng als China's leider. Hoewel Jiang door Deng was uitverkoren als opvolger en het ontbreken van een serieuze tegenkandidaat een soepele overgang op de korte termijn mogelijk maakte, miste Jiang een revolutionaire achtergrond en waren zijn connecties met de militairen betrekkelijk zwak. Waarnemers waren van oordeel dat Jiang zijn positie zou

De Chinese president, Jiang Zemin, op 25 februari 1997 tijdens het uitspreken van zijn herdenkingsrede van de op 19 februari overleden Deng Xiaoping, wiens portret op de achtergrond te zien is. *Foto EPA*

moeten consolideren vóór het belangrijke 15de CCP-congres, dat in oktober 1997 diende plaats te vinden.

Jiang bekleedde de drie meest vooraanstaande posities in de regering en de partij. Hij was president van de republiek, secretaris-generaal van de CCP, en voorzitter van de Centrale Militaire Commissie (CMC) van de partij. Hij was tevens lid van de permanente commissie van het CCP-politbureau.

Jiang, die in 1926 werd geboren in de buurt van Shanghai in de provincie Jiangsu, kwam uit een intellectuele familie. In 1946 werd hij lid van de CCP en studeerde hij af aan de universiteit van Shanghai in elektrotechniek. Begin jaren vijftig werd hij met een groep jonge afgestudeerden naar de Sowjet-Unie gestuurd om een technische training te volgen. Hij werkte er in de motorenindustrie. Na zijn terugkeer in China deed hij bestuurservaring op bij een aantal machinefabrieken en onderzoeksinstituten. In 1982 werd hij gekozen tot lid van het Centraal Comité van de partij en een jaar later werd hij benoemd tot minister van elektronische industrie (zie pag. 93/2-'84). In 1985 werd hij burgemeester van Shanghai en in 1987 werd hij benoemd tot secretaris van het gemeentelijke partijcomité van Shanghai. In die functie verwierf hij de reputatie van een scherpzinnige economische manager. Nadat in juni 1989 de pro-democratische beweging was neergeslagen, trad Jiang op de voorgrond en volgde hij Zhao Ziyang op als secretaris-generaal van de partij. In dezelfde periode werd hij tevens gekozen tot lid van de permanente commissie van het politbureau. In december 1989 volgde hij Deng op als voorzitter van de CMC van de partij en in maart 1993 werd hij gekozen tot president (zie pag. 426/2-'93).

Andere machtige figuren in de Chinese partij- en regeringstop die evenals Jiang zitting hadden in de permanente commissie van het politbureau waren premier Li Peng, Qiao Shi (die tevens voorzitter was van de permanente commissie van het Nationale Volkscongres), Li Ruihuan, Zhu Rongji, Liu Huaqing en Hu Jintao.
Van deze zes mannen werd alleen Qiao Shi beschouwd als een mogelijke niet-militaire rivaal van Jiang. Qiao zou echter in slechte gezondheid verkeren. Volgens waarnemers zou het militaire apparaat, en vooral het leger, een belangrijke rol spelen in geval van een opvolgingsstrijd. De militairen zouden in het algemeen Jiang steunen, maar als technocraat en bestuurder zou deze geen goede verstandhouding met de legerleiding hebben. Naar werd aangenomen had Jiang echter een hechte band met minister van defensie Chi Haotian en had hij drie jaar lang actief contact onderhouden met de militaire top.

Over de positie van Jiang Zemin schreef correspondent Willem van Kemenade in *NRC/H'blad* (21-2-1997) onder de kop 'Jiang Zemin: een overlever als overgangsfiguur' het volgende:

'President Jiang Zemin wordt al ruim zeven jaar beschreven als 'de harde kern' *(hexin)* van het Chinese leiderschap, maar pas met het definitieve heengaan van opperste leider in ruste Deng Xiaoping is de volledige uitoefening van zijn oppergezag begonnen. Want hoewel Deng Xiaoping sinds 1992 geen openbare beleidsinitiatieven heeft genomen, staat zijn kantoor onder leiding van een militaire secretaris en zijn dochters zorgden ervoor dat er toch nog regelmatig discrete 'keizerlijke' instructies van de oude heer uitgingen. Deng bleef tot zijn dood de uiteindelijke bron en legitimator van het hoogste gezag - en dat is nu op Jiang Zemin overgegaan. Een nieuw tijdperk is aangebroken, waarin minder geciteerd zal worden uit de te elfder ure gepubliceerde 'Keur uit de Werken van Deng Xiaoping' en Jiang Zemin-leuzen steeds meer de ronde zullen doen.
Jiang Zemin is de afgelopen acht jaar - sinds hij in juni 1989 tijdens de nasleep van de militaire onderdrukking van de studentenrebellie plotseling tot het partijleiderschap werd geroepen - een taaie overlever gebleken. In de beginjaren is hij onderschat en vaak afgedaan als een tijdelijke stroman. Ook nu is zijn positie niet geheel geconsolideerd, maar hij is er de laatste jaren in geslaagd een netwerk van vertrouwelingen onder de topgeneraals te vormen, zijn vroegere luitenants uit Shanghai - waar hij burgemeester en partijsecretaris was - in sleutelposities in de centrale machtsorganen te installeren en een van zijn machtigste rivalen, de corrupte partijsecretaris van Peking, Chen Xitong, hardhandig uit de weg te ruimen.
Verder heeft Jiang het klaargespeeld om na de Chinees-Amerikaanse militaire spanningen rondom Taiwan in maart 1996 president Bill Clinton te overreden het Amerikaanse zigzagbeleid van halfhartige confrontatie en engagement te vervangen door „alomvattend engagement". Later dit jaar zal hem de hoogste Amerikaanse eer bewezen worden: een staatsbezoek met gala-ontvangst op het Witte Huis. Voor Jiang is dit, behalve bevrediging van de Chinese obsessie met protocol, de kroon op China's internationale eerherstel na de Westerse sancties die volgden op het bloedbad in Peking in 1989.
Het bezoek moet een nieuw tijperk van vreedzame coëxistentie inluiden tussen landen met verschillende systemen, de meest evangelistische democratie en de laatste belangrijke communistische dictatuur. Jiangs politieke koers is er een van conservatisme en gematigd reformisme. Hij heeft de belofte die hij tijdens zijn eerste persconferentie in september 1989 deed volledig gestandgedaan. Hij zei toen dat zijn twee voorgangers als partijleider en 'kroonprins' van Deng Xiaoping, Hu Yaobang en Zhao Ziyang, hun banen verloren hadden omdat zij te veel aandacht aan hervormingen en opening hadden besteed en te weinig aan de strijd tegen bourgeois-liberalisering. Hij, Jiang, wilde zijn baan houden en zou niet dezelfde fout maken. Hij heeft inderdaad de hervormingen afgeremd, vooral na 1994, en draconisch gestreden tegen „bourgeois-liberalisering".
De repressie is zodanig geweest dat China's dissidentengemeenschap geheel in de gevangenis zit of het land ontvlucht is. Niettemin

zijn tegelijkertijd de sociale en economische vrijheden voor de gemiddelde Chinees aanzienlijk toegenomen, zodanig dat de partij irrelevant is geworden voor de samenleving en zich nog voornamelijk met haar eigen interne gezondheid bezighoudt.
Banen heeft Jiang er steeds bij gekregen. In november 1989 volgde hij Deng Xiaoping op als voorzitter van de Centrale Militaire Commissie. In 1993 werd hij tevens staatshoofd, hetgeen hem een accumulatie van titels bezorgde die zelfs Mao Zedong niet heeft gekend, laat staan Deng Xiaoping. Dat alles is Jiang nog steeds niet genoeg, want hij is druk bezig met manoeuvres om op het partijcongres van komend najaar het partijvoorzitterschap opnieuw in te stellen. Voor hemzelf, wel te verstaan. Bovendien wil hij de functie van secretaris-generaal overdragen aan een jongere apparatsjik. Deng Xiaoping bekleedde die functie onder Mao Zedong van 1954 tot zijn val in 1966. Deng schafte in 1980 het partijvoorzitterschap af, hetgeen de functie van secretaris-generaal tot de hoogste in de formele hiërarchie maakte. Of Jiang zijn plan kan doordrijven, staat nog te bezien.
De belangrijkste vraag is of, nu Deng er niet meer is, de liberalen in de partij op Jiangs voorspraak opnieuw kunnen gedijen en uit de schulp kunnen kruipen waarin zij sinds 1989 gezeten hebben. Ten minste twee leden van de hoogste partijtop, de voorzitter van het Nationale Volkscongres, Qiao Shi (73), en de voorzitter van de Raadgevende Volksconferentie, Li Ruihuan (62), zijn voorstanders van politieke hervormingen.
Die moeten de politieke procedures meer in overeenstemming brengen met de eisen van de groeiende markteconomie en de steeds pluralistischere samenleving. Maar of Jiang Zemin daarvoor de vereiste visie, politieke moed en macht heeft, wordt algemeen betwijfeld. De conservatieve meerderheid beschouwt elke verandering als een bedreiging voor stabiliteit en economische groei. De universele logica dat economische modernisering zonder politieke liberalisering vroeg of laat vastloopt, heeft China steeds genegeerd. En het ziet er vooralsnog niet naar uit dat Jiang nieuwe initiatieven zal ontplooien. Wellicht zal hij toch niet meer zijn dan een overgangsfiguur van het Deng-tijdperk naar een nieuwe periode van alomvattende modernisering.'

Oud-minister van defensie Qin overleden

Op 2 februari overleed oud-minister van nationale defensie Qin Jiwei op 82-

jarige leeftijd. Qin, een naaste medewerker van Deng, had op defensie gezeten van 1988 tot 1993, toen hij was opgevolgd door Chi Haotian.

WERKZAAMHEDEN PARLEMENT TIJDENS JAARLIJKSE ZITTING

Van 2-14 maart kwam het Chinese parlement, het Nationale Volkscongres (NVC), bijeen voor zijn jaarlijkse zitting (zie voor het congres van 1996 pag. 357/3 e.v.-'97). Het was de eerste officiële bijeenkomst van de Chinese top na het overlijden van Deng Xiaoping.

Op 2 maart presenteerde premier Li Peng zijn 'werkverslag van de regering' aan het NVC. Een groot deel van het verslag stond in het teken van de 'dringende taak' staatsondernemingen te hervormen, volgens Li 'de ruggengraat van de nationale economie'. Li beloofde 'het tempo van de hervormingen' van staatsondernemingen 'op (te) voeren' en sprak vol lof over stimuleringsmaatregelen als 'reorganisatie, samenwerking, fusie, gezamenlijk bezit van aandelen, leasing, bedrijfsvoering op contractbasis en aandelenverkoop'. Blijkens het rapport streefde Li naar een economische groei in 1997 van 8 procent. In 1996 was een economische groei van 9,7 procent gerealiseerd.

Begroting voor 1997 goedgekeurd

Het parlement keurde de door minister van financiën Liu Zhongli ingediende begroting voor 1997 goed. De uitgaven zouden naar verwachting stijgen met 13,3 procent tot 896,79 mrd yuan ($ 1 = 8,30 yuan op 7 maart 1997) en de inkomsten met 14 procent tot 839,79 mrd yuan. Het geraamde begrotingstekort van 57 mrd yuan was ongeveer 7 procent lager dan het begrotingstekort in 1996. Liu erkende echter dat verlaging van het tekort in het kader van het negende vijfjarenplan (1996-2000) 'moeilijk te verwezenlijken' zou zijn.

De uitgaven voor defensie zouden met 14,7 procent stijgen tot 80,57 mrd yuan. Volgens waarnemers was de defensiebegroting veel te laag gesteld. In de begroting zou geen rekening zijn gehouden met de kosten van een groot deel van China's militaire onderzoek en ontwikkeling, alsmede de aanschaf van wapens. Alleen al de jaarlijkse rekening voor de aanschaf van wapens bedroeg naar schatting omgerekend $ 15 mrd.

Wetboek van strafrecht herzien

Het NVC ging tevens akkoord met een herziening van China's wetboek van strafrecht. Alle 'contrarevolutionaire' bepalingen, op grond waarvan vele demonstranten waren vervolgd na de onderdrukking van de pro-democratische beweging in 1989, werden uit het wetboek van strafrecht geschrapt. Misdrijven tegen de staatsveiligheid werden echter gehandhaafd. De *Financial Times* van 10 maart zei dat de herziening 'de basis legt voor een mogelijke herwaardering van het bloedbad van het Plein van de Hemelse Vrede'.

In het wetboek werden nieuwe verbodsbepalingen opgenomen met betrekking tot financiële delicten, zoals het witwassen van geld en handelen met voorkennis. In het parlement werd gesteld dat fraude met aandelen, obligaties en andere waardepapieren in 1996 een stijging had vertoond van 87,8 procent vergeleken met 1995. Andere delicten waarop een verbod werd uitgevaardigd, waren de handel in bloed, gedwongen arbeid en de programmering en verspreiding van computervirussen.

De slotzitting werd gekenmerkt door een ongekend grote weerstand tegen het beleid van de regering inzake de bestrijding van de misdaad. Van de 2.750 afgevaardigden stemden er 675 tegen een rapport van procureur-generaal Zhang Siqing, waarin een gedetailleerd overzicht werd gegeven van de stand van zaken op het gebied van de misdaadbestrijding en waarin werd erkend dat de misdaad toenam. 390 afgevaardigden onthielden zich van stemming. Daarnaast kreeg een afzonderlijk rapport over de misdaad van president Ren Jianxin van het Hooggerechtshof 881 tegenstemmen en onthoudingen.

Nieuwe defensiewet goedgekeurd

Het parlement hechtte verder zijn goedkeuring aan een nieuwe Nationale Defensiewet, waarin werd vastgelegd dat de regerende Chinese Communistische Partij de 'absolute leiding' had over het Volksbevrijdingsleger (PLA, de Chinese strijdkrachten). Volgens de in Hongkong gevestigde *South China Morning Post* van 5 maart bevestigde de nieuwe wet de theorie dat het leger het meeste profijt trok van de politieke onzekerheid die was ontstaan na het overlijden van Deng.

OUD-BURGEMEESTER BEIJNG PENG ZHEN OVERLEDEN

Op 26 april overleed Peng Zhen, oud-burgemeester van Beijing en voormalig lid van het politburo van de CCP. Hij was 95 jaar oud geworden. Peng was één

Premier Li Peng (l.), parlementsvoorzitter Qiao Shi (m.) en president Jiang Zemin (r.) bij hun aankomst op 11 maart 1997 in de Grote Hal van het Volk te Beijing voor een zitting van het parlement. *Foto AFP*

van China's zogenaamde 'acht onsterfelijken' geweest en had behoord tot een groep oud-politici die na hun officiële vertrek uit de politiek achter de schermen invloed was blijven uitoefenen.

GEVANGENISSTRAF VOOR OPRICHTER SHANGHAI INTERNATIONAL SECURITIES

Op 3 februari veroordeelde een rechtbank in Shanghai Guan Jinsheng tot zeventien jaar gevangenisstraf wegens verduistering en het aannemen van steekpenningen. Guan was de oprichter en oud-directeur van Shanghai International Securities (SIS).

In februari 1995 had Guan als SIS-directeur ontslag genomen, nadat een zwendel met prijzen had geleid tot een sluiting van de obligatietermijnmarkt en een reorganisatie van de beleggingsmaatschappijen van Shanghai. In een reactie hierop hadden de autoriteiten in maart 1995 een commissie benoemd om toezicht te houden op de effecten- en termijnmarkt (zie pag. 354/3-'95).

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE BINNENLANDSE VEILIGHEID. ONRUST IN XINJIANG

Op 11 februari werd melding gemaakt van gewelddadige botsingen tussen moslim-separatisten en de Chinese politie in de afgelegen autonome regio Xinjiang in het westen van China. Na ongeregeldheden op 5-6 februari, waarbij ten minste negen doden en bijna 200 gewonden waren gevallen, zouden regeringsfunctionarissen een uitgaansverbod hebben uitgevaardigd in de stad Yining, dicht bij de grens met Kazachstan.

Xinjiang was het woongebied van de islamitische Oeigoeren, een minderheidsgroep van ongeveer zeven mln mensen op een totale provinciebevolking van 16 mln inwoners. De meerderheid van de bevolking bestond uit Han-Chinezen, de dominante etnische groep in China. De Oeigoeren waren etnische Turken die in de negende eeuw vanuit Mongolië naar Xinjiang waren geëmigreerd en zich hadden bekeerd tot de islam. Tussen 1944 en 1949 was een deel van de provincie Xinjiang een onafhankelijke republiek geweest onder de naam Oost-Turkestan.

In een interview met de *Independent* van 12 februari zei de verbannen leider van het separatistische Verenigd Nationaal Revolutionair Front van Oost-Turkestan, Yusupbek Muchlisi, dat de ongeregeldheden een reactie waren op de executie van Oeigoeren in Yining. Vanuit zijn basis in Almaty, de hoofdstad van Kazachstan, zei Muchlisi dat begin februari dertig personen in het openbaar waren gefusilleerd. Hij zei dat de executies waren voltrokken precies vijf jaar nadat een aantal separatistische Oeigoerse groepen had besloten de wapens op te nemen om de onafhankelijkheid te bevechten. Volgens Muchlisi waren na de ongeregeldheden honderden personen gearresteerd.

Op 13 februari meldde het nieuwsbureau *Agence France-Presse* dat de Chinese autoriteiten in Xinjiang een 'snelle en bloedige vergeldingsactie' tegen de aanstichters van de ongeregeldheden hadden uitgevoerd. Ongeveer honderd moslim-separatisten waren na een kort proces geëxecuteerd.

In *NRC/H'blad* (17-2-1997) ging correspondent Floris-Jan van Luyn nader in op de situatie van de Oeigoeren in Xinjiang. Onder de kop 'Oeigoeren geloven niet langer in vreedzame weg' schreef hij:

'De leider van de Organisatie van Oeigoerstan mag met recht een doorzetter genoemd worden. Na twintig jaar gevangenschap in een Chinese cel heeft Sabit Abdrachman zijn idealen niet uit het oog verloren. De zelfstandige staat voor het Turks-islamitische Oeigoerenvolk zal er komen. Vanuit zijn bescheiden hoofdkwartier, de voorkamer van zijn woonhuis in een modderige buitenwijk van de Kazachse hoofdstad Almaty, smeedt Abdrachman, samen met zes leden van van het centraal comité van de organisatie, nieuwe plannen voor de bevrijding van de Westchinese provincie Xinjiang. China, zo heeft het comité juist vastgesteld, zal „hun" land nooit vreedzaam afstaan. Politieke oplossingen lijken uitgesloten.
Het heeft lang geduurd eer Abdrachman tot een dergelijke conclusie is gekomen. Toen de leraar literatuur zich in 1960 uitsprak voor een onafhankelijke staat van Oeigoeren, pakte het Chinese communistische regime, dat tien jaar daarvoor de provincie formeel had geannexeerd, hem onmiddellijk op. In de gevangenis bleef Abdrachman geloven in een vreedzame oplossing, en na zijn vrijlating in 1981, en zijn vertrek naar Kazachstan, kon hij niet van de gedachte worden af gebracht dat de Chinezen uiteindelijk overstag zouden gaan.
Maar de recente bloedige opstand in de Xinjiangese stad Yining, heeft Abdrachman, en vele Oeigoerse ballingen met hem, doen twijfelen. Anderhalve week geleden gingen daar duizenden moslimjongeren de straat op om te protesteren tegen de aanwezigheid van de almaar groeiende Han-Chinese gemeenschap. Chinese winkels werden geplunderd, auto's stonden in brand en de stad veranderde in een slagveld. De Chinese autoriteiten spraken van tien doden en een honderdtal gewonden, de Oeigoeren in Kazachstan weten evenwel dat het om het drievoudige gaat.
„China is een grote slang", zegt Imam Abdul Abdishakir, om de wurggreep van het land, dat in het afgelopen jaar meer dan vijfduizend Oeigoeren opgepakt heeft, te illustreren. De Imam, die in 1962 China ontvluchtte, gelooft dat geweld de enige oplossing is om de onafhankelijkheid van Xinjiang te verkrijgen. „Het is beter te sterven met een wapen in handen, dan te sterven van de honger", zegt de 67-jarige Oeigoer. Zijn donkere ogen schieten vuur wanneer hij vertelt over het voorkeursbeleid dat de Chinese autoriteiten voeren. Oeigoeren verdienen het minst, krijgen de slechtste banen, delen geen verantwoordelijkheid en van een „buitengewoon warme relatie tussen de etnische volken van Xinjiang", zoals de Chinese kranten begin vorige week nog meldden, mag geen sprake zijn. „Als de 'verchinezing' van Xinjiang in het huidige tempo doorgaat, dan blijft niets van het Oeigoerenvolk over.
Inmiddels bestaat 38 procent van de bevolking in Xinjiang uit Han-Chinese migranten (in 1949 was dat 15 procent) en veel van de 8,5 miljoen Oeigoeren die Peking formeel tot het Chinese volk rekent, geloven dat zij binnen enkele jaren een minderheid zullen vormen op het eigen grondgebied. Gedwongen huwelijken van Oeigoerse vrouwen met Han-Chinese mannen en massale sterilisaties behoren al lang tot het verleden, maar alles wijst er volgens Oeigoerse ballingen in Kazachstan op dat China, meer dan ooit te voren, korte metten wenst te maken met de nationalistische sentimenten in Xinjiang.
De strijd voor een onafhankelijke Oeigoerse staat is niet nieuw en heeft de afgelopen tweehonderd jaar voortdurend voor spanningen gezorgd. In de jaren veertig was zelfs even sprake van een onafhankelijke Republiek van Oost-Turkestan, die een enorm gebied bestreek: van de huidige grens met Mongolië in het Oosten tot het Aral-meer in het Westen.
Lang duurde die ogenschijnlijke onafhankelijkheid echter niet, want wat in 1944 door twaalf Oeigoeren werd gesticht, nota bene op initiatief van Stalin zelf, werd in 1949, na de oprichting van de Volksrepubliek China, met harde hard ingenomen door het Chinese Volksbevrijdingsleger.
Abduraf Maksum Ibrahima, de secretaris-generaal van het comité van oprichting van het toenmalige Oost-Turkestan, is om onduidelijke redenen de enige overlevende van wat hij noemt „het complot van Moskou". „Stalin heeft ons een eigen staat bezorgd vanuit de verwachting dat China, eenmaal bevrijd van alle verlammende oorlogsactiviteit, het 'Chinese deel' van Oost-Turkestan onmiddellijk zou veroveren." Stalin liet de Chinezen begaan en was volgens Ibrahima verantwoordelijk voor de moord op de elf mede-oprichters van Oost-Turkestan. Een vliegtuig, op weg naar Moskou, zou zijn neergestort, maar in werkelijkheid, zo weet de voormalige derde man van het bestuur van Oost-Turkestan, landde het toestel in Moskou en verdwenen zijn elf collega's op mysterieuze wijze in handen van Stalins geheime politie.
Die periode uit de geschiedenis van de Oeigoerse onafhankelijkheidsstrijd is, aldus veel Oeigoeren, typerend voor de houding van Moskou en Peking jegens de specifieke wensen en belangen van de Centraal-Aziatische Oeigoeren.
Peking, zo weet één van hen te vertellen, is daarbij in de leer gegaan bij Moskou. „Het verhaal gaat dat Stalin Mao Zedong tijdens een ontmoeting in Moskou aan de hand van een grap heeft duidelijk gemaakt hoe de Chinese leider diende op te treden tegen de 'separatistische' krachten in Xinjiang", aldus Aliev Abbas, een oude Oeigoerse vluchteling uit China. „Stalin gaf Mao een levende kip die niet te vangen bleek. Pas nadat de vleugels van het beest waren gekortwiekt, was Mao in staat de kip te pakken. Stalin illustreerde daarmee de wijze waarop China de onafhankelijkheidsbeweging in Xinjiang diende aan te pakken. Dat

is daarop ook gebeurd." Veertig dagen geleden was Abbas nog in China voor de opstand in Yining, toen het grensverkeer tussen Kazachstan en China nog probleemloos verliep. Zo heeft hij zelf kunnen vaststellen hoe stevig het bewind in Peking de touwtjes in handen heeft. „Het is opvallend te zien hoe de onverzettelijkheid van de Chinezen, na de val van de Sovjet-Unie en de oprichting van drie onafhankelijke republieken langs de grens met Xinjiang, is toegenomen", zegt hij in een mengelmoes van Oeigoers en Chinees. Ook hij twijfelt na het gewelddadige optreden van het Volksbevrijdingsleger in Yining, over de methode van aanpak van de Chinezen. „We moeten druk uitoefenen op de Chinese regering, dat moet diplomatiek mogelijk zijn", zegt Abbas, terwijl hij zijn handen in de lucht gooit. „Maar we kunnen het niet alleen. Dat geldt behalve voor ons, ook voor de Tibetanen en de Mongolen."
Iedere vorm van hulp is derhalve welkom en de zoon van Abbas, een kaalgeschoren meubelmaker in het bezit van een Mercedes, speelt met de gedachte een fonds op te richten voor de „bevrijding van Xinjiang". Ik heb veel zakenvrienden en gezamenlijk is het mogelijk het geld voor de aankoop van wapens aan te trekken. Als het buitenland niets doet, zullen we de wapens moeten oppakken", zegt hij.
Abbas senior gelooft vooralsnog in een diplomatieke oplossing. Het vorig jaar door Oeigoerse ballingen opgezette lobby-centrum in Washington, The East Turkestan National Freedom Center, en de vele kleinere Oeigoerse belangenorganisaties wereldwijd, moeten uitkomst bieden. Het moet het wantrouwen van het Westen jegens de Oeigoerse moslims uit de wereld helpen. „Wij hebben niets te maken met pan-islamitische ideeën", zegt Abbas, die het onderwerp liever geheel uit de weg gaat. „We hebben vrijwel geen contacten met de islamitische wereld en met fundamentalistische denkbeelden willen wij niets te maken hebben. Dit is zuiver een kwestie van nationalisme. In het toekomstige Oost-Turkestan zullen staat en religie gescheiden zijn."
Weinig ballingen evenwel lijken er nog vanuit te gaan dat China Xinjiang uit handen zal geven. De strategisch gunstig gelegen provincie steekt diep de Centraalaziatische regio in en, veel belangrijker, de bodem van Xinjiang, die goed is voor een zesde van China's totale landoppervlak, is rijk aan natuurlijke mineralen, olie en landbouwgrond. Daar beschikt China over de grondstoffen die de overbevolkte regio's langs de kust en in het centrum van het land, door de volgende eeuw moeten helpen.
De vooruitzichten voor een voor de Oeigoeren gunstige afloop van hun lange, roerige geschiedenis, zijn er in het afgelopen jaar niet beter op geworden. De overeenkomst tussen Rusland, China, Tadjikistan, Kyrgizië en Kazachstan, in april, bewijst volgens volgens veel ballingen dat er, sinds Stalin en Mao het op een akkoordje gooiden, weinig is veranderd. De vijf landen kwamen in Shanghai overeen het wederzijdse grensgebied te demilitariseren en de Oeigoeren zijn ervan overtuigd dat zij een belangrijke onderwerp van gesprek zijn geweest tijdens dit overleg, dat China heeft beschreven als „historisch". „China heeft de andere vier landen economisch steun toegezegd als ieder van de overlegpartners zou beloven de Oeigoerse nationalistische activiteit binnen zijn grenzen de kop in te drukken. Kazachstan, dat economisch aan de grond zit, heeft daar zonder aarzelen mee ingestemd", zegt Abbas.
Het overtuigend bewijs voor die koehandel levert Sabit Abdrachman, de leider van de Organisatie voor de bevrijding van Oeigoerstan. Hij staat nog maar net aan het hoofd van de organisatie, met een aanhang van bijna zesduizend Oeigoeren in Centraal Azië, omdat zijn voorganger, Ashir Vahidi, een voormalig kolonel uit het Sovjet leger, vlak voor de besprekingen in Shanghai, door een groep gemaskerde Kazachen in elkaar werd geslagen. De 74-jarige Vahidi raakte daarbij een oog kwijt en bleek niet meer in staat zijn werk voor de organisatie voort te zetten. Abdrachman is derhalve gewaarschuwd en betracht grote voorzichtigheid. De lange arm van de Chinese regering reikt verder dan Xinjiang.
Het zijn dergelijke gebeurtenissen die de Oeigoerse gemeenschap in Almaty hebben doen besluiten dat alleen de aandacht van de wereldgemeenschap nog uitkomst kan bieden. (...)'

Aanslagen op bussen in hoofdstad van Xinjiang. Acht Oeigoeren geëxecuteerd

Op 25 februari, de dag van Dengs begrafenis in Beijing, kwamen in Ürümqi, de hoofdstad van Xinjiang, gelijktijdig drie bommen tot ontploffing die in stadsbussen waren geplaatst. Hierbij kwamen negen personen om het leven en raakten meer dan vijftig personen gewond. Een vierde bom kon bijtijds onschadelijk worden gemaakt. Geen enkele groepering eiste de verantwoordelijkheid voor de aanslag op. Het nieuwsbureau *Agence France-Presse* berichtte op 20 maart dat negen personen waren gearresteerd in verband met de bomaanslagen op bussen in Xinjiang.

Op 14 april maakte de Chinese politie bekend meer dan tien personen te hebben gearresteerd op verdenking van het organiseren van een reeks bomaanslagen op bussen in de stad Ürümqi in februari. Alle verdachten zouden Oeigoeren zijn.

Op 29 mei berichtte *Xinhua* dat acht Oeigoerse 'terroristen' die dag in Ürümqi waren geëxecuteerd. De acht Oeigoeren waren veroordeeld wegens het plegen van een reeks bomaanslagen op bussen in die stad eind februari.

Explosie in bus te Beijng

Het nieuwsagentschap *Reuters* berichtte op 8 maart dat bij een explosie in een volle bus in Beijings drukke winkeldistrict Xidan tijdens het spitsuur op 7 maart twee passagiers om het leven waren gekomen en dertig anderen gewond waren geraakt. Op 9 maart ontkenden de officiële Chinese media echter dat er doden waren gevallen bij de aanslag, die het werk zou zijn geweest van 'criminele elementen'.

Kort na de explosie eisten verbannen Oeigoeren in een bericht aan het officiële *Centrale Nieuwsagentschap* van Taiwan de verantwoordelijkheid voor de aanslag op. Het bericht was afkomstig van de Organisatie voor een Vrij Turkestan, één van de in ballingschap levende Oeigoerse groeperingen.

Opnieuw onrust in Xinjiang

Op 24 april zou de politie in Yining het vuur hebben geopend op een menigte Oeigoerse demonstranten. Hierbij zouden twee doden en vijf gewonden zijn gevallen. Het incident deed zich voor, toen de demonstranten een bus omsingelden, waarin 27 Oeigoeren naar de gevangenis en drie anderen naar het executieterrein moesten worden vervoerd. De dertig Oeigoeren waren veroordeeld wegens diefstal, het opzettelijk toebrengen van letsel, brandstichting en vandalisme in verband met hun betrokkenheid bij de ernstige onrust die begin februari in Yining was uitgebroken.

Explosie in park Beijing

Op 13 mei zou een bom zijn ontploft in het Zhongshan-park in het centrum van Beijing. Chinese functionarissen weigerden details over de explosie te verstrekken, maar in de Westerse pers werd bericht dat bij de bomaanslag één persoon om het leven was gekomen. Op 14 mei berichtte de *Beijing Ribao* dat de explosie was veroorzaakt door een man uit de provincie Hunan, die zelfmoord had gepleegd 'door zichzelf op een rustige plek op te blazen'.

MIJNRAMP

Het nieuwsbureau *Agence France-Presse* berichtte op 11 maart dat bij een explosie in een kolenmijn in het district Lushan in de provincie Henan op 4 maart 89 doden en negen gewonden waren gevallen.

SITUATIE VAN DE MENSENRECHTEN. KRITISCHE VN-RESOLUTIE OVER MENSENRECHTEN VERWORPEN

Op 10 april presenteerde Denemarken tijdens de 53ste zitting van de VN-Mensenrechtencommissie in Genève een resolutie, waarin felle kritiek werd geleverd op de mensenrechtensituatie in China. Evenals soortgelijke resoluties die bij de commissie waren ingediend sinds de onderdrukking van de pro-democratische beweging in China in 1989, werd ook deze resolutie verworpen,

toen op 15 april de commissie in meerderheid besloot de Deense resolutie niet in stemming te brengen.

In de resolutie werd bezorgdheid uitgesproken over de schendingen van de mensenrechten en werd China dringend verzocht politieke gevangenen vrij te laten, het rechtssysteem te verbeteren en samen te werken met VN-deskundigen op het gebied van de mensenrechten. De resolutie kreeg de steun van veertien landen, waaronder de VS en tien EU-landen. Zij was ingediend door Denemarken, nadat de EU er niet in was geslaagd tot een gezamenlijke motie te komen. Binnen de EU hadden Frankrijk, Duitsland, Italië en Spanje zich tegen de resolutie verzet. De vier landen zouden de voorkeur geven aan een 'kritische dialoog' met China (het China-beleid van de EU zou tijdens een bijeenkomst begin april in Nederland hebben geleid tot een verhit debat tussen de EU-ministers van buitenlandse zaken, toen een aantal kleine EU-lidstaten kritiek leverde op het 'kritische dialoog'-beleid).

In reactie op de resolutie had China Denemarken begin april gedreigd met vergeldingsmaatregelen en het land gewaarschuwd dat het 'de grootste verliezer' zou zijn. Op 15 april maakte een woordvoerder van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken bekend dat bezoeken op hoog niveau, waarover China en Denemarken eerder afspraken hadden gemaakt, zouden worden uitgesteld.

Op 14 maart had een woordvoerder van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken gezegd dat een optreden van de Nederlandse minister van buitenlandse zaken, H. van Mierlo, tijdens een vergadering van de VN-commissie voor de rechten van de mens in Genève eerder die week nadelige gevolgen zou hebben voor de betrekkingen tussen China en Nederland.
Van Mierlo, die op 12 maart namens de Europese Unie had gesproken, had in zijn toespraak het Chinese mensenrechtenbeleid gehekeld en daarbij verwezen naar de politieke dissident Wei Jinsheng die op 13 december 1995 was veroordeeld tot een gevangenisstraf van veertien jaar op beschuldiging van contrarevolutionaire activiteit (zie pag. 356/1-'96).
De Chinese delegatieleider had zich toen, geheel in strijd met het protocol, naar de microfoon gerept en Van Mierlo's opmerkingen 'misplaatst' genoemd. Nadat de Chinese afgevaardigde door de voorzitter van de vergadering was teruggeroepen, had hij aangekondigd op de kwestie te zullen terugkomen.
'De Nederlandse minister van buitenlandse zaken gaat voorbij aan de wens van de meeste landen tot samenwerking en discussie wanneer het gaat om de mensenrechtenkwestie', aldus de Chinese woordvoerder op 14 maart. Hij [Van Mierlo] is de directe confrontatie aangegaan. Dergelijk optreden leidt, daar waar het de mensenrechtenkwestie betreft, niet tot normale internationale samenwerking. Bovendien zullen de bilaterale betrekkingen tussen Nederland en China er nadeel van ondervinden.' De woordvoerder liet zich niet uit over de inhoud van de eventuele gevolgen.
Op 18 april meldde *NRC/H'blad* dat de Chinese vice-premier Zhu Rongji in mei niet naar Nederland kwam, zoals was gepland, en dat ook een Chinese parlementaire delegatie die op 19 april in Nederland zou arriveren, haar bezoek had afgezegd. Eerder die week had China een bezoek van de Nederlandse minister van economische zaken, G.J. Wijers, aan China afgezegd, aldus de *NRC*.

BAO TONG VRIJGELATEN

De *Far Eastern Economic Review* van 8 mei berichtte dat de Chinese autoriteiten Bao Tong hadden vrijgelaten. Bao had een hoge positie bekleed, voordat hij in 1992 werd gearresteerd na de onderdrukking van de pro-democratische beweging in 1989. Hij was persoonlijk assistent van Zhao Ziyang geweest, de CCP-secretaris-generaal die na de onderdrukking was weggezuiverd.

TIBETAANSE FUNCTIONARIS VEROORDEELD

De *Far Eastern Economic Review* van 22 mei berichtte dat een Chinese rechtbank Chatral Rinpoche recentelijk had veroordeeld tot zes jaar gevangenisstraf wegens 'het zaaien van verdeeldheid in het land'.

Volgens het bericht had Chatral 'bemiddeld' tussen China en Tibet. Chatral, die 'binnen de regering een positie in het middenkader' had bekleed, had betrekkingen aangeknoopt met de Dalai Lama, Tibets geestelijke leider in ballingschap. Volgens het bericht luidde Chatrals veroordeling het einde in van China's beperkte contact met de Dalai Lama en onderstreepte zijn gevangenneming China's beleid 'Tibet zowel cultureel als politiek te onderwerpen'.

BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND. SAMENWERKINGSCONTRACT MET NEDERLAND. VERHOUDING MET NEDERLAND VERSLECHTERT.

Op 13 januari 1997 ondertekenden premier Li Peng en de Nederlandse minister van sociale zaken en werkgelegenheid, A. Melkert, te 's Gravenhage een samenwerkingscontract. Hiermee werd de samenwerking tussen het Chinese ministerie van arbeid en het Nederlandse ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid bekrachtigd. Het bezoek van de Chinese delegatie aan het Nederlandse ministerie was een voortzetting van de in april 1996 gestarte formele samenwerking tussen beide ministeries. De destijds in Beijing ondertekende 'letter of intent' kreeg in het samenwerkingscontract ('memorandum of understanding') verder gestalte.

In het contract werden de specifieke terreinen genoemd waarop de samenwerking vorm kon krijgen. Het ging daarbij onder meer om de uitwisseling van kennis en samenwerking op de gebieden sociale zekerheid en arbeidsmarktbeleid.

De Chinese delegatie toonde vooral belangstelling voor de wijze waarop werkgevers en werknemers naast de centrale overheid een rol speelden in het sociaal-economisch bestel. Dit met het oog op de ontwikkelingen in China die werden gekenmerkt door een geleidelijke groei naar een eigen vorm van markteconomie.

Medio maart verslechterden de betrekkingen tussen China en Nederland als gevolg van een toespraak van de Nederlandse minister, H. van Mierlo, namens de Europese Unie op 12 maart in Genève over de situatie van de mensenrechten in China (zie hiervoor onder het kopje 'Situatie van de mensenrechten').

Chinees-Amerikaans textielakkoord

Op 2 februari kwamen China en de Verenigde Staten overeen een akkoord uit 1994 over toegang tot textielmarkten (zie pag. 288/1-'94) te verlengen.

In september 1996 had de VS China ervan beschuldigd textielproducten via andere landen te exporteren om quotabeperkingen te omzeilen en had het China een strafheffing van $ 19 mln opgelegd (zie pag. 866/3-'96).
De overeenkomst uit 1994 die officieel tot 1 januari 1997 liep, was door de VS met een maand verlengd om de onderhandelingen daarover te kunnen voortzetten.

De Amerikaanse hoofdonderhandelaar Rita Hayes zei op 2 februari dat het akkoord was bereikt na zes dagen 'stevig' onderhandelen en dat Amerikaanse exporteurs op grond van het nieuwe akkoord meer toegang zouden krijgen tot de Chinese markt. Zij noemde het akkoord een historische gebeurtenis, omdat het tot stand was gekomen zonder wederzijdse dreigingen met sancties.

Bezoek Amerikaanse minister Albright

Op 24 februari bracht de nieuwe Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Madeleine Albright, een kort bezoek aan China voor besprekingen met hoge Chinese functionarissen, onder

wie Jiang Zemin, Li Peng, en minister van buitenlandse zaken Qian Qichen. Albright was de eerste hoge functionaris die een bezoek bracht aan China na het overlijden van Deng. Het feit dat zij zo kort na de dood van Deng toch was ontvangen, noemde Albright bij haar vertrek 'een buitengewoon goed signaal'. Het duidde er volgens haar op dat China uit was op nauwere samenwerking met de Verenigde Staten.

Albright verklaarde dat haar bezoek was geslaagd. Er was een 'agenda' voor 1997 opgesteld. Zij zei dat er besprekingen waren gevoerd over de verspreiding van wapens, handel, Korea, Taiwan, Hongkong, en de mensenrechten, al had zij van de regering geen enkele toezegging gekregen die wees op verbetering van de mensenrechtensituatie in China. Volgens haar was zij met 'grote vriendelijkheid en belangstelling' ontvangen. 'Ik ben zeer tevreden over zowel de atmosfeer als de inhoud van de gesprekken', aldus Albright.

Amerikaanse vice-president Gore in China. Ondertekening diverse akkoorden

Van 24-27 maart bracht de Amerikaanse vice-president Al Gore een bezoek aan China. Gore was de hoogste Amerikaanse functionaris die een bezoek aan China bracht sinds de onderdrukking van de pro-democratische beweging in 1989. Tijdens zijn bezoek voerde Gore gesprekken met premier Li Peng en president Jiang Zemin.

De Chinese minister van buitenlandse zaken, Qian Qichen, neemt op 24 februari 1997 in Beijing afscheid van zijn Amerikaanse collega Madeleine Albright. Op de achtergrond Amerikaans ambassadeur William Sasser (m.).
Foto EPA

Gore noemde zijn gesprekken met Jiang op 26 maart 'productief, vriendschappelijk, verkennend en vooral breed'. Het persbureau *Xinhua* berichtte op 26 maart dat Jiang Gore had verteld dat China en de VS drie uitgangspunten zouden moeten hanteren voor goede en stabiele betrekkingen: (i) 'behartig de gemeenschappelijke belangen van beide landen', (ii) 'sta hoger en kijk verder als het gaat om Chinees-Amerikaanse betrekkingen' en (iii) 'benader de kwestie-Taiwan op zorgvuldige wijze door de drie gemeenschappelijke Chinees-Amerikaanse communiqués nauwgezet te respecteren'.

Op 25 maart werd in aanwezigheid van Gore een contract voor de verkoop van vijf (Amerikaanse) Boeings aan Air China, China's nationale luchtvaartmaatschappij, ondertekend, waarmee een bedrag van $ 700 mln was gemoeid. Hiermee kwam een eind aan een periode van twee jaar, waarin China geen Boeings had gekocht. Gore was tevens aanwezig bij de formele ondertekening van een samenwerkingsverband tussen het Amerikaanse bedrijf General Motors en de Shanghai Automotive Industry, waarmee een bedrag van $ 1,3 mrd was gemoeid.

Dezelfde dag woonde Gore de ondertekening bij van een akkoord tussen China en de VS over het handhaven van het Amerikaanse consulaat in de Speciale Administratieve Regio Hongkong na 1 juli, de datum waarop Hongkong aan China zou worden overgedragen.

Hervatting Japanse subsidie

Op 28 maart besloot het Japanse kabinet tot hervatting van de subsidie aan China, die in mei 1995 was stopgezet uit protest tegen Chinese kernwapenproeven (zie pag. 640/1 e.v.-'95).

President Jiang Zemin naar Rusland

Op 22-26 april bracht president Jiang Zemin een bezoek aan Rusland om besprekingen te voeren met zijn Russische collega Boris Jeltsin. De afspraak over het bezoek van de Chinese president was gemaakt tijdens een bezoek van premier Li Peng aan Rusland in december 1996 (zie pag. 279/1 e.v.-'97). Jeltsin had eerder besprekingen gevoerd met Jiang tijdens een bezoek aan Beijing in april 1996 (zie pag. 581/2 e.v.-'96).

Jiang en Jeltsin ontmoetten elkaar op 23 april in Moskou en ondertekenden een document met de titel 'Verklaring over een multipolaire wereld en de verwezenlijking van een nieuwe wereldorde'. In de verklaring werd het volgende gesteld. 'De Koude Oorlog is voorbij. Het tweepolige systeem bestaat niet meer. De positieve trend naar een multipolaire wereld versnelt. Alle landen, groot of klein, sterk of zwak, rijk of arm, zijn gelijkwaardige leden van de internationale gemeenschap. Geen enkel land zou moeten streven naar hegemonie, een machtspolitiek moeten voeren of internationale kwesties moeten monopoliseren.' In de verklaring werd een lans gebroken voor een grotere rol van de Verenigde Naties bij vredesoperaties en meer bevoegdheden voor de VN-Veiligheidsraad. De verklaring deed de aanbeveling dat 'vredesoperaties uitsluitend worden uitgevoerd met toestemming van de Veiligheidsraad en uitsluitend met instemming van de betrokken landen en strikt overeenkomstig het mandaat van de Veiligheidsraad'.
'Beide partijen uiten hun zorg over pogingen militaire blokken uit te breiden en te versterken, omdat zo'n tendens een bedreiging kan vormen voor de veiligheid van sommige landen en regionale en globale spanningen kan verergeren', zo stelden beide presidenten vast.

De twee leiders bereikten tevens overeenstemming over de instelling van een Chinees-Russische commissie voor vriendschap, vrede en ontwikkeling. Daarnaast bespraken zij grenskwesties en gezamenlijk atoomenergieonderzoek. Volgens *NRC/H'blad* (24-4-1997) waren Jiang en Jeltsin het tevens eens geworden over de oprichting van een gemeenschappelijke Russisch-Chinese luchtvaartmaatschappij die het vliegverkeer tussen beide landen zou gaan domineren. De nieuwe joint venture werd een samenvoeging van twee bestaande maatschappijen, de Russische firma Wolga-Dnjepr en het Chinese bedrijf State Aviation, aldus de *NRC*.

Na zijn ontmoeting met Jeltsin sprak Jiang het Russische parlement, de Staatsdoema, toe. In zijn toespraak zei Jiang Zemin dat de toenadering tussen Rusland en China moest leiden tot 'een partnerschap' en tot 'constructieve samenwerking in de 21ste eeuw'. Dat partnerschap, zo voegde hij daaraan toe, was niet gericht tegen enig ander land. 'Het nieuwe type relaties tussen China en Rusland heeft geen andere bedoeling dan bilaterale samenwerking en vriendschap', zo verzekerde de Chinese president.

Grensakkoord met Rusland, Kazachstan, Kirgizstan en Tadzjikistan

Op 24 april vond een ontmoeting plaats tussen Jiang, Jeltsin en de presidenten Noersoeltan Nazarbajew, Askar Akajew en Imamoli Rachmonow van respectievelijk de voormalige Sowjet-republieken Kazachstan, Kirgizstan en Tadzjikistan. De vijf presidenten ondertekenden een akkoord over troepenreductie langs de grens tussen China en de voormalige Sowjet-Unie.

De inhoud van het akkoord zou pas worden bekendgemaakt na ratificatie door de parlementen van de vijf betrokken landen. Het verdrag, zo meldde *NRC/H'blad* (24-4-1997), voorzag in plafonds op het aantal grenstroepen, het aantal militaire vliegtuigen en het aantal stukken luchtdoelgeschut waarover de betrokken landen in een honderd kilometer diepe strook langs de grens mochten beschikken. Het verdrag voorzag, zo vervolgde het dagblad, ook in wederzijdse inspecties. Een Russische woordvoerder zei dat het verdrag een voorbeeld moest zijn voor de oplossing van 'delicate regionale veiligheidsproblemen' door vertrouwenwekkende maatregelen in plaats van versterking van troepen'.

Minister van buitenlandse zaken naar de VS

Eind april bracht de Chinese minister van buitenlandse zaken Qian Qichen een bezoek aan de VS voor besprekingen met onder anderen president Bill Clinton en minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright.

Tijdens besprekingen op 28 april in Washington benadrukte Albright het belang van de ontwikkeling van 'op de 21ste eeuw georiënteerde' Amerikaans-Chinese betrekkingen. Qian zei dat China en de VS weliswaar verschillende culturele tradities en sociale systemen hadden, maar dat grote gemeenschappelijke belangen zwaarder wogen dan deze verschillen. De twee partijen spraken over Hongkong en Qian sprak de hoop uit dat de VS en andere landen geen 'moeilijkheden over de kwestie-Hongkong' zouden veroorzaken. Albright zei dat zij de overdrachtsceremonie op 1 juli in Hongkong met plezier zou bijwonen.

Rondreis Chinese premier door Afrika

Van 3-14 mei maakte premier Li Peng een rondreis door Afrika. Li werd vergezeld door een aantal ministers en hoge functionarissen en bezocht de Seychellen, Zambia, Mozambique, Gabon, Kameroen, Nigeria en Tanzania.

Bezoek Amerikaans hoofd gezamenlijke chefs van staven

Van 12-15 mei bracht generaal John Shalikashvili, voorzitter van de gezamenlijke chefs van staven van de Amerikaanse strijdkrachten, een bezoek aan China. Op 13 mei berichtte het officiële Chinese nieuwsbureau *Xinhua* dat Shalikashvili de hoogste Amerikaanse militair was die een bezoek aan China bracht in meer dan tien jaar.

Tijdens zijn bezoek besprak Shalikashvili mondiale en regionale veiligheidskwesties en bilaterale betrekkingen met hoge Chinese militairen, onder wie generaal Fu Quanyou, stafchef van de generale staf van het Volksbevrijdingsleger. Op 13 mei berichtte *Xinhua* dat Fu tegen Shalikashvili had gezegd dat Taiwan de 'centrale kwestie' in de Chinees-Amerikaanse betrekkingen was.

Bezoek Franse president

Van 15-18 mei bracht de Franse president Jacques Chirac een bezoek aan China. Het was het eerste bezoek van een Frans staatshoofd aan China sinds het bezoek van president Mitterrand in mei 1983 (zie pag. 488/3 e.v.-'84). Tijdens zijn bezoek had Chirac ontmoetingen met vooraanstaande Chinese leiders, onder wie president Jiang Zemin.

Het bezoek duidde op een aanzienlijke verbetering van de betrekkingen tussen de twee landen. In recente jaren waren de betrekkingen gespannen geweest als gevolg van Franse protesten tegen vermeende mensenrechtenschendingen in China en Frankrijks besluit gevechtsvliegtuigen aan Taiwan te verkopen (zie pag. 869/2-'92).

Op 17 mei ondertekenden de presidenten Chirac en Jiang een gemeenschappelijke verklaring waarin zij overeenkwamen 'nauwer samen te werken', 'de ontwikkeling naar multipolariteit te stimuleren' en 'zich te verzetten tegen elke poging tot overheersing op het gebied van internationale kwesties'. De verklaring voorzag in jaarlijks overleg op ministerieel niveau, 'nauwer overleg' tussen permanente VN-afgevaardigden en regelmatige ontmoetingen tussen hoge functionarissen. De twee partijen kwamen tevens overeen hun markten meer open te stellen voor elkaars producten.

De beide partijen benadrukten tevens dat de mensenrechten universeel dienden te worden gerespecteerd, 'evenwel met inachtneming van het cultuureigen van ieder land'. In de verklaring uitte China zijn erkentelijkheid voor Frankrijks 'constructieve houding' tijdens de vergadering van de VN-commissie voor de mensenrechten in april (zie eerder in dit bericht).

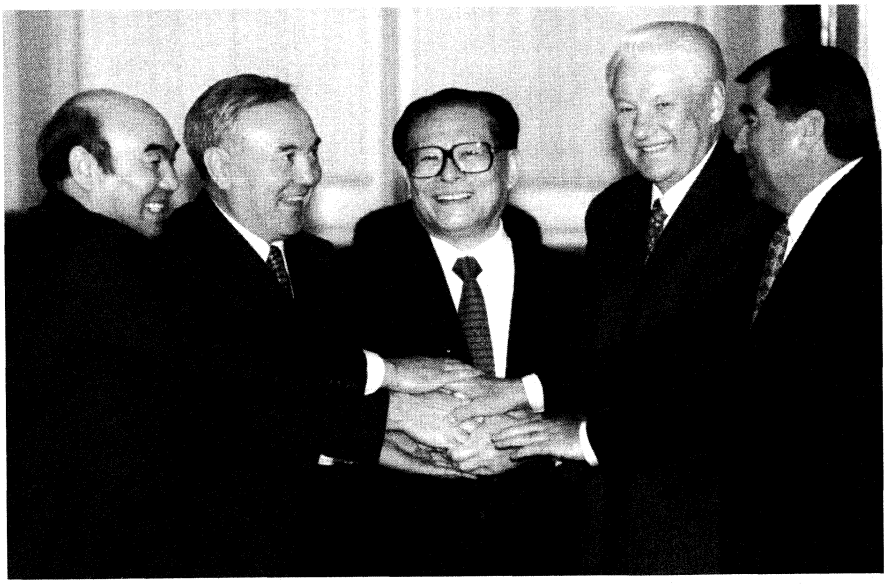

Van links naar rechts de presidenten van Kirgizstan, Kazachstan, China, Rusland en Tadzjikistan, respectievelijk Askar Akajew, Noersoeltan Nazarbajew, Jiang Zemin, Boris Jeltsin, en Imamoli Rachmonow, op 24 april 1997 in het Kremlin te Moskou na de ondertekening van het akkoord over troepenreductie. *Foto EPA*

De Chinese premier Li Peng en de Franse president Jacques Chirac tijdens een wandeling langs een meer in China op 16 mei 1997. *Foto EPA*

Chirac werd tijdens zijn bezoek vergezeld door een zestig personen sterke delegatie van zakenlieden. Frankrijk en China sloten een aantal commerciële contracten ter waarde van ongeveer $ 2 mrd. Zo kocht China dertig Airbus-passagiersvliegtuigen.

Amerikaanse verlenging van de status van China als meest begunstigde handelsnatie

Op 19 mei maakte de Amerikaanse president Bill Clinton zijn besluit bekend om China's status van meest begunstigde handelsnatie (MFN) te verlengen. De status zou begin juni vervallen (voor vorige verlenging, zie pag. 583/2-'96).

Clinton zei tegen een groep vooraanstaande figuren uit het bedrijfsleven in het Witte Huis dat verlenging van de MFN-status 'de beste manier (is) om de integratie van China in de internationale gemeenschap te bevorderen en onze belangen en idealen te waarborgen'. Op 20 mei noemde een woordvoerder van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken het besluit 'verstandig'.

Amerikaanse sancties tegen Chinese bedrijven

Op 22 mei informeerde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright een subcommissie van de allocatiecommissie van de Amerikaanse Senaat dat de VS een handelsverbod had ingesteld tegen twee Chinese bedrijven die ervan werden verdacht technologie inzake chemische wapens te hebben verkocht aan Iran. Het verbod gold tevens voor een bedrijf in Hongkong en vijf Chinese particulieren.

Op 23 mei veroordeelde een woordvoerder van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken het besluit en zei dat de bedrijven in kwestie zich hadden bezig-gehouden met normale handelsactiviteiten, die 'op geen enkele wijze in strijd zijn met de doelstellingen van de Conventie over Chemische Wapens'.

(Vor.ber.pag. 276/1 e.v.-1997)

HONGKONG

BEGROTING 1998

Op 12 maart 1997 presenteerde minister van financiën Donald Tsang de begroting voor het fiscale jaar 1998 (dat zou beginnen op 1 april 1997). Tsang was in februari in zijn functie herbevestigd (zie pag. 343/1-'97) en had tot taak de economie van Hongkong te bestieren tot na de soevereiniteitsoverdracht aan China op 1 juli. Hij zei dat de begroting, die tevens zou gelden voor de periode na de overdracht, bedoeld was als demonstratie van de continuïteit van het economisch beleid. Tsang had de begroting opgesteld in overleg met Chinese functionarissen.

Tsangs begroting voorzag in een reële stijging van de uitgaven met 6 procent en in tegemoetkomingen op het gebied van belastingen. Tsang kondigde tevens een begrotingsoverschot aan voor het fiscale jaar 1997 van HK$ 15,1 mrd ($ 1 = HK$ 7,75 op 14 maart 1997). Het overschot was bijna tien keer hoger dan aanvankelijk was voorspeld. Volgens de *Financial Times* van 13 maart zouden hierdoor de fiscale reserves van Hongkong groeien tot ongeveer HK$ 330 mrd rond 1 juli.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. OVERDRACHT HONGKONG AAN CHINA. AMERIKAANSE WAARSCHUWING

Op 3 maart waarschuwde de Amerikaanse onderminister van financiën Lawrence Summers China dat dit land zijn belangen ernstig zou schaden en de bloeiende economie van Hongkong in gevaar zou brengen, als de overdracht van Hongkong niet goed verliep.

Volgens de *Financial Times* van 4 maart was Summers' waarschuwing 'één van de duidelijkste signalen tot nu toe, waaruit het belang blijkt dat Washington hecht aan de overdracht van Hongkong aan China in juli'. Summers waarschuwde dat als China de autonomie van Hongkong aantastte of de indruk wekte dit te doen, 'de inwoners van Hongkong in staat mogen worden geacht een extreem hoge prijs voor dergelijke acties in rekening te brengen door ofwel Hongkong te verlaten ofwel hun kapitaal elders onder te brengen'. 'Zulke veranderingen', zei hij, 'kunnen rampzalig zijn voor de economie van Hongkong, maar het verlies voor China zal onmetelijk zijn'.

Summers zou hebben gezegd dat zijn waarschuwing moest worden gezien in het licht van het Chinese besluit de Wetgevende Raad van Hongkong te ontbinden en de mensenrechtenwetgeving te amenderen. Hij juichte echter het besluit van het toekomstige hoofd van de Speciale Administratieve Regio (SAR) Hongkong, Tung Chee-hwa (zie voor diens verkiezing pag. 340/1-'97) toe om de top van het overheidsapparaat van Hongkong te handhaven (zie pag. 343/1-'97).

Besprekingen over detachering Chinees garnizoen. Aankomst eenheid Chinese Volksbevrijdingsleger

De Gemeenschappelijke Contactgroep

(JLG) slaagde er tijdens een bijeenkomst in Londen op 21 maart niet in overeenstemming te bereiken over de detachering van een Chinees garnizoen in Hongkong voorafgaand aan de soevereiniteitsoverdracht van Hongkong aan China op 1 juli. De JLG-leden verschilden van mening over de sterkte van het garnizoen en de detacheringsdatum. China werd tijdens de bijeenkomst vertegenwoordigd door zijn ambassadeur in Groot-Brittannië, Zhao Jihua, die zou hebben gezegd dat de impasse over het garnizoen een glad verlopende overdracht van Hongkong aan China zou kunnen bemoeilijken.

Op 21 april arriveerden veertig militairen van het Chinese Volksbevrijdingsleger (PLA) in Hongkong. Het was voor het eerst in meer dan 150 jaar dat een Chinese eenheid Hongkong betrad. Begin april was overeenstemming bereikt over de detachering van het garnizoen. De PLA-eenheid bestond uit keurtroepen van het Rode Eerste Regiment onder leiding van generaal-majoor Zhou Borong.

Openbaar discussiestuk over burgerrechten en sociale orde leidt tot wijziging burgerrechtverordeningen

Op 9 april publiceerde Tung een 'openbaar discussiestuk over burgerrechten en sociale orde'. Volgens Tungs critici bevatte het document voorstellen voor de herinvoering van een aantal beperkingen van het recht op een afwijkende mening die door gouverneur Chris Patten waren afgeschaft.

Tot de wijzigingen die in Tungs document werden voorgesteld, behoorden de herinvoering van beperking van het recht van vergadering en vereniging. Tevens werd voorgesteld politieke partijen te verbieden als zij de 'nationale veiligheid' of de 'openbare orde' in gevaar brachten. Patten veroordeelde het document en zei dat hij schriftelijk zou reageren.

In een reactie op de publieke respons op het openbare discussiestuk maakte minister van beleidscoördinatie Michael Suen op 15 mei een reeks wijzigingen bekend inzake de voorgestelde verordeningen over burgerrechten en sociale orde. Suen zei dat 'we goed hebben geluisterd naar de publieke opinie over het discussiestuk en positieve maatregelen hebben genomen om tegemoet te komen aan de geopperde bezwaren'.

Krachtens de wijzigingen zou de politie toestemming kunnen verlenen voor demonstraties op korte termijn en zouden demonstranten niet langer verplicht zijn uiterlijk zeven dagen voor een manifestatie een vergunning aan te vragen. Een voorgesteld verbod op buitenlandse financiering van politieke partijen werd eveneens versoepeld, zodat particulieren donaties zouden kunnen doen. Volgens de meeste waarnemers waren de wijzigingen echter onvoldoende om de democratische beweging tevreden te stellen. DP-vicevoorzitter Yeung Sum wees de concessies als 'cosmetisch' van de hand. Gouverneur Chris Patten sprak zijn bezorgdheid uit over wat hij noemde het 'vage begrip' van nationale veiligheid dat volgens hem zou worden gebruikt als goedkeuringscriterium voor politieke activiteiten.

Langere terugkeerperiode voor emigranten. Brits protest tegen werkzaamheden Voorlopige Wetgevende Raad

Op 13 april besloot de Chinese regering emigranten uit Hongkong meer tijd te geven terug te keren naar Hongkong om hun verblijfsrecht te behouden.

In 1996 hadden China en Groot-Brittannië hierover een informeel akkoord bereikt. Het akkoord gaf emigranten de gelegenheid binnen achttien maanden na de soevereiniteitsoverdracht van Honkong aan China of binnen 36 maanden na hun vertrek uit Hongkong terug te keren. Volgens de *Financial Times* van 5 april toonden emigranten zich opgelucht over het besluit. Zij hadden aanvankelijk in de veronderstelling verkeerd dat emigranten vóór 1 juli naar Hongkong zouden moeten terugkeren om na de soevereiniteitsoverdracht op 1 juli aanspraak te kunnen maken op verblijf in Hongkong.

De *Far Eastern Economic Review* van 1 mei berichtte dat de terugkeerperiode van 36 maanden voor emigranten uit Hongkong voordat zij hun verblijfsrecht zouden verliezen, naar internationale maatstaven alleszins redelijk was. Complicaties werden echter voorzien bij de tenuitvoerlegging van de wet, omdat China eiste dat de verblijfswet zou worden aangenomen door het voorlopige parlement van de SAR, de Voorlopige Wetgevende Raad. Groot-Brittannië erkende dit orgaan niet (zie pag. 340/3-'97).

De meningsverschillen over de status van het voorlopige parlement traden aan het licht toen Groot-Brittannië in april bij China protest aantekende tegen het Chinese besluit de Voorlopige Wetgevende Raad toestemming te geven zijn werkzaamheden te beginnen. Na een eerste en tweede lezing begin april van een wetsvoorstel over officiële feestdagen in Hongkong werd China's tweede man in Londen, de diplomaat Wang Qiliang, op 16 april ontboden op het Britse ministerie van buitenlandse zaken en het Gemenebest om het protest in ontvangst te nemen (zie ook pag. 342/3-'97).

Voorlopig parlement neemt wet aan

Op 10 mei nam de Voorlopige Wetgevende Raad zijn eerste wet aan bij de derde lezing van een wetsvoorstel over officiële feestdagen. De Democratische Partij (DP) veroordeelde de goedkeuring en kondigde aan de wet juridisch te zullen aanvechten.

DP-vice-voorzitter Anthony Cheung, zei dat het aannemen van de wet in strijd was met China's toezegging dat tijdens de overgangsperiode geen parallelle wetgeving zou plaatsvinden. Rita Fan, de voorzitter van de Voorlopige Wetgevende Raad, beweerde echter dat China geen woordbreuk had gepleegd, omdat het voorlopige parlement bevoegd was wetgeving te aanvaarden die pas na de soevereiniteitsoverdracht aan China op 1 juli van kracht zou worden.

Kandidatuur opperrechter

Op 20 mei werd Andrew Li Kwok-nang, lid van de Uitvoerende Raad, voorgedragen voor de positie van opperrechter in de SAR Hongkong door de aanbevelingscommissie voor de rechterlijke macht, een orgaan dat krachtens de Basiswet was ingesteld om het bestuur van de SAR Hongkong te adviseren bij de benoeming van ambtenaren van de rechterlijke macht. Na zijn benoeming zou Li president van het Hof van Cassatie worden. Dit hof zou na 1 juli het hoogste Britse rechtscollege, het 'Judicial Committee' van de 'Privy Council' in Londen vervangen als Hongkongs hoogste rechtscollege.

Li's kandidatuur zou op 1 juli door Tung formeel worden bekrachtigd. Tung noemde Li een 'uitmuntend advocaat' en zei dat een onafhankelijke rechterlijke macht 'altijd de hoeksteen van Hongkongs stabiliteit en welvaart is geweest en zal blijven'. Li's kandidatuur werd met instemming begroet door Patten (van wie Li adviseur was geweest), de juridische stand en de pro-democratische partijen van Hongkong. Patten noemde de kandidatuur van Li 'voortreffelijk nieuws voor de rechtsstaat'.

Martin Lee (l.), de leider van de Democratische Partij van Hongkong, op 18 april 1997 in Washington op bezoek bij de Amerikaanse president Bill Clinton (r.) en diens vice-president Al Gore.
Foto EPA

Overeenkomst over komst Chinese troepen

Op 23 juni stemde Groot-Brittannië ermee in dat China vlak voor de officiële soevereiniteitsoverdracht op 1 juli een 500 man sterke troepenmacht naar Hongkong zou sturen. Dit betekende een belangrijke concessie van Groot-Brittannië en maakte een einde aan een drie weken durende impasse over de kwestie.

Eerder had Groot-Brittannië geweigerd in te gaan op de eisen van China om de voorhoede van Chinese troepen, die in april in Hongkong was aangekomen, te versterken. China had daarvoor als reden aangevoerd dat de troepen op hun post zouden moeten zijn op het moment van de officiële overdracht teneinde te voorkomen dat een 'defensievacuüm' zou ontstaan. Krachtens de overeenkomst zou China op 30 juni om 9 uur 's avonds (plaatselijke tijd) 509 soldaten naar Hongkong sturen. De lichtbewapende soldaten zouden arriveren in 39 pantserwagens. De overeenkomst werd door pro-democratische politici in Hongkong veroordeeld.

Benoeming hoofd Chinees bureau van buitenlandse zaken

Op 5 juni maakte China de benoeming bekend van Ma Yuzhen tot hoofd van het Chinese bureau van buitenlandse zaken in Hongkong. Ma was Chinees ambassadeur in Groot-Brittannië tussen 1991 en 1995. De benoeming betekende dat Ma de hoogste Chinese burgerfunctionaris tot dan toe werd in de SAR Hongkong.

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. DP-DELEGATIE BEZOEKT VS

Medio april bracht een delegatie van de Democratische Partij (DP) een bezoek aan de VS. Op 18 april had DP-leider Martin Lee een ontmoeting met de Amerikaanse president Bill Clinton.

Tijdens de ontmoeting zou Clinton Lee de verzekering hebben gegeven dat de Amerikaanse regering na 1 juli de vrijheden van de bewoners van Hongkong zou steunen en bevorderen. Na afloop van de ontmoeting zei een woordvoerder van het Witte Huis dat de president het standpunt innam dat 'elke aantasting van de rechten en vrijheden van de bevolking van Hongkong consequenties zal hebben'.

De ontmoeting met Clinton volgde op gesprekken tussen Lee en de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright.

Enkele dagen voor Lee's ontmoeting met Clinton had de 'chief executive' van de Speciale Administratieve Regio (SAR) Hongkong, Tung Chee-hwa, een voorgenomen bezoek aan de VS afgezegd. Volgens de *Guardian* van 17 april had Tung hiertoe besloten, omdat hij bang was dat hem niet eenzelfde soort ontvangst ten deel zou vallen als Lee en diens DP-delegatie. Zijn medewerkers zouden de mening zijn toegedaan dat Tungs Amerikaanse 'connecties' niet toereikend zouden zijn om vergelijkbare indruk te maken als Lee had gemaakt en dat Tung 'zich meestentijds in het defensief gedwongen zou zien'.

Oprichting Burgerpartij

Op 4 mei maakte Christine Loh, onafhankelijk lid van de Wetgevende Raad, de oprichting bekend van de Burgerpartij (Citizens' Party), een nieuwe 'democratische' politieke organisatie. Loh verklaarde dat de partij voorstander was van een participatie van de massa in de politiek van Hongkong, een vrijemarkteconomie en een milieuvriendelijk beleid.

Tijdens de presentatie van haar partij, die werd bijgewoond door DP-leider Martin Lee, zei Loh 'voor politieke competitie op het gebied van ideeën' te zijn, 'maar tegen een politiek conflictmodel'. *The Times* van 5 mei noemde Loh één van de meest 'charismatische politici' in Hongkong en berichtte dat Lee 'een supporter' van de nieuwe partij was.

Over de persoon van Christine Loh meldde correspondent Willem van Kemenade in *NRC/H'blad* (17-5-1997) het volgende:

'(...) Zakenvrouw Christine Loh werd in 1992 door Patten benoemd in de Wetgevende Raad-oude-stijl en in 1995 met grote meerderheid gekozen als partijloze. Zij versloeg eclatant haar concurrente, de pro-Chinawijkleidster Peggy Lam. Loh zal op 1 juli haar zetel moeten opgeven en haar kantoor en salaris plus onkostenvergoeding van 37.500 gulden per maand als lid van de Wetgevende Raad verliezen. Peggy Lam heeft daarentegen bij de schertsverkiezingen door een selectiecomité van vierhonderd leden in december vorig jaar een zetel in de Voorlopige Wetgevende Raad gekregen. In de nieuwe constellatie trekt de democratisch gekozen figuur, althans voorlopig, aan het kortste eind.
Een jaar geleden overwoog Loh nog dat zij en haar mededemocraten zich uit protest tegen China's bulldozermethodes in de nacht van 30 juni op 1 juli aan het gebouw van de Wetgevende Raad zouden vastketenen. Die grimmigheid is nu over. „Je moet praktisch zijn. Als je je aan het gebouw ketent, weet je dat je binnen enkele uren naar het toilet moet en wat dan?" Christine Loh berust. „Sinds 1982, het jaar dat de Chinees-Britse onderhandelingen over de toekomst begonnen, hebben we lichte hoofdpijn gehad. Dat stompt je zinnen af, maar staalt ook je overlevingsmechanisme. Het zal niet veel slechter worden."
Loh heeft begin deze maand een nieuwe politieke partij opgericht, de Citizens' Party, in het Chinees *Minquan Dang*. De partij ijvert voor een open regering en een politieke cultuur van wedijver, zonder polarisatie.
Christine Loh is een van de zeer weinige politici uit het Democratische Kamp die vorig jaar, toen China de nieuwe politieke structuur voor Hongkong aan het opzetten was, serieus geprobeerd hebben om tot een dialoog met China

Christine Loh introduceert Martin Lee, de leider van de Democratische Partij, tijdens een persconferentie in Hongkong op 4 mei 1997 ter gelegenheid van de officiële oprichting van haar Burgerpartij. *Foto EPA*

te komen. Ze boekte weinig succes, maar ze mocht wel China binnen - in tegenstelling tot Democratisch voorman Martin Lee en vele andere Democraten. Haar partij zal in elk geval aan de verkiezingen van volgend jaar deelnemen en de kans dat zij opnieuw gekozen zal worden, lijkt groot. (...)'

AKKOORD TUSSEN CHINA EN TRIADES HONGKONG

In mei werd onthuld dat een voormalige hoge functionaris van het New China News Agency (NCNA), China's feitelijke ambassade in Hongkong, in 1994 een ontmoeting had gehad met leiders van invloedrijke criminele triades in Hongkong voor de ondertekening van een officieus vredesakkoord.

In een toespraak tijdens een academisch symposium dat op 10-11 mei in Hongkong werd gehouden, bevestigde voormalig NCNA-vice-directeur Wong Man Fong dat hij besprekingen met triadeleiders had gevoerd om hen ertoe te bewegen de soevereiniteitsoverdracht aan China niet te verstoren. Wong beweerde dat de drie grootste triades, de Sun Yee On, 14K en Shui Fong, hem hierover hun woord hadden gegeven in ruil voor de belofte dat de Chinese autoriteiten niet zouden tornen aan traditionele triadeactiviteiten.

DEMONSTRATIES BIJ HERDENKING VAN BLOEDBAD OP HET PLEIN VAN DE HEMELSE VREDE

Op 4 juni verzamelden zich in Hongkong 50.000 mensen voor de herdenking van de onderdrukking van de democratische demonstraties in Beijing op het Plein van de Hemelse Vrede op 4 juni 1989 (zie pag. 403/1 e.v.-'90). Organisatoren van de demonstratie, die sinds 1990 jaarlijks werd gehouden, zeiden dat de bijeenkomst ook in juni 1998 zou worden gehouden ondanks het herstel van China's soevereiniteit van Hongkong.

OPENING TSING MA-BRUG

Op 27 april werd de Tsing Ma-brug officieel geopend door barones Thatcher. De brug was het sluitstuk van de transportverbinding met de nieuwe luchthaven van Hongkong. De *Financial Times* van 28 april noemde de opening van de $ 900 mln kostende brug, 's werelds grootste verkeers- en spoorbrug, 'een belangrijke stap in de richting van de voltooiing van het luchthavenprogramma waarvan de kosten $ 20 mrd bedroegen'.

(Vor.ber.pag. 340/1 e.v.-1997)

THAILAND

REGERING AKKOORD MET BEZUINIGINGEN OP BEGROTING

Op 11 februari 1997 ging de regering akkoord met een voorstel van vice-premier en minister van financiën Amnuai Virawan (op pag. 211/1 e.v. -'97 abusievelijk Wirawan genoemd) om gedurende twee jaar ongeveer 20 mrd baht op de overheidsuitgaven te bezuinigen ($ 1 = 26,10 baht op 14 februari 1997). Volgens waarnemers waren de bezuinigingen een poging om verandering te brengen in de slechte economische prestaties van 1996, die door de *Financial Times* van 12 februari 'de slechtste (...) van de laatste tien jaar' werden genoemd.

De door Amnuai aangekondigde bezuinigingen bedroegen ongeveer 6 procent van de totale begroting en omvatten onder meer een besnoeiing van 4,1 procent op de defensie-uitgaven. De uitgaven van het ministerie van binnenlandse zaken werden met 5,1 procent verminderd, terwijl het ministerie van verbindingen en transport 6,6 procent moest inleveren. Als gevolg van de voorgenomen bezuinigingen wijzigde de centrale bank van Thailand haar ramingen voor de economische groei in 1997 van 7, 1 procent in 6,8 procent, terwijl het geraamde tekort op de lopende rekening werd teruggebracht van 7,9 tot 7,4 van het bruto binnenlands product (BBP).

CRISIS OP FINANCIËLE MARKTEN

Op 3 maart schortten de Thaise financiële autoriteiten de handel in aandelen van banken en andere financiële instellingen op en voerde minister van financiën Amnuai Virawan een reeks noodmaatregelen in om het faillissement van een aantal financieringsmaatschappijen te voorkomen. Daarbij ging het om nieuwe eisen die de regering stelde aan de reserves van de banken voor 'slechte' leningen. Financiële analisten zagen, aldus een bericht op 4 maart van *NRC/H'blad*-correspondent Max Christern, de komende drie maanden als een cruciale periode voor Thailand: 'De

regering zal een grote financiële crisis alleen kunnen vermijden als zij nu de liquiditeitsproblemen in de financiële sector succesvol aanpakt, de hoge rente onder controle krijgt en de Thaise munt, de baht, stabiel kan houden. Verder zal de Thaise export de komende maanden weer moeten aantrekken om de economische groei weer aan te wakkeren. Als dat allemaal lukt zal het vertrouwen van internationale investeerders en beleggers weer terugkeren'. IMF-directeur Michel Camdessus verklaarde op 7 maart niet te zullen verwachten dat de financiële crisis in Thailand, die werd veroorzaakt door problemen rond de kredietwaardigheid van sommige banken, zich verder zou uitbreiden tot een omvang zoals Mexico die in 1994 gekend had, toen buitenlandse beleggers uit gebrek aan vertrouwen hun tegoeden terughaalden en $ 50 mrd aan leningen van de VS en het IMF het land moest behoeden voor de financiële ineenstorting (zie pag. 196/1 e.v.-'95).

De crisis was ontstaan, toen Thailands grootste financieringsmaatschappij Finance One in het weekend van 1-2 maart bijna failliet was gegaan. Het faillissement was voorkomen doordat Finance One met steun van de centrale bank was overgenomen door de middelgrote Thai Danu-bank; tot deze fusie was Finance One gedwongen na in zware liquiditeitsproblemen te zijn geraakt door steeds verder oplopende problemen rond eerder verstrekte, moeilijk inbare, zogenaamde 'slechte', leningen Op 4 maart werd de handel in effecten weer vrijgegeven. De verwachte stormloop op banken om tegoeden op te nemen bleef uit. Volgens waarnemers waren investeerders gerustgesteld door de verzekering van de regering en de centrale bank dat geen enkele financieringsmaatschappij failliet zou gaan.

De *Financial Times* van 13 maart berichtte dat de Thaise Commissie van Toezicht op het Effecten- en Beurswezen een onderzoek had ingesteld naar president Pin Chakkaphak en directeur Thermchai Phinyawatana van Finance One op verdenking van handel met voorkennis in aandelen van hun eigen onderneming.

FUNCTIONARISSEN CENTRALE BANK ONTSLAGEN

Op 4 maart werden drie hoge functionarissen van de centrale bank ontslagen. De *Financial Times*van 5 maart berichtte dat zij waren ontslagen, omdat zij hadden nagelaten tijdig belastend materiaal te overhandigen aan de openbare aanklager in een zaak tegen oudpresident Kirkkiat Jalichandra van de Bangkok Bank of Commerce (BBoC). Bij gebrek aan bewijs was de aanklacht tegen Kirkkiat in februari ingetrokken.

De ontslagen functionarissen waren Jaroong Nookhwun, een van de twee vice-presidenten van de centrale bank, Surachi Prukbumrung, hoofdcontroleur van de bank en Sathorn Topothai, de juridisch hoofdadviseur. De *Financial Times* van 14 maart berichtte dat in verband met de affaire arrestatiebevelen waren uitgevaardigd tegen Kirkkiat en de Saoedische zakenman Adnan Khashoggi op verdenking van samenzwering tot oplichting van de BBoC.

VERGUNNING VOOR NIEUWE VERZEKERINGSMAATSCHAPPIJEN

Op 25 maart keurde de regering een voorstel goed om voor het eerst sinds 1982 vergunningen te verstrekken aan 28 nieuwe verzekeringsmaatschappijen.

In verband met een schandaal rond de verstrekking van vergunningen was in 1996 een voorstel van een regeringscommissie om 66 nieuwe vergunningen te verstrekken afgekeurd door de regering van Banharn Silpa-Archa. Naar aanleiding van dit besluit waren bestaande verzekeringsmaatschappijen ervan beschuldigd regeringsfunctionarissen te hebben omgekocht om hun concurrentiepositie te beschermen. De regering van generaal b.d. Chaovalit Yongchaiyut had de vergunningenkwestie aangegrepen om meer openheid van zaken te verschaffen over het verstrekken van vergunningen door de overheid. Dientengevolge werden de 28 nieuwe vergunningen verstrekt op aanbeveling van een onafhankelijke commissie waarin specialisten uit de verzekeringsbranche zaten die geen banden hadden met de regering.

NIEUW PENSIOENFONDS

Op 27 maart voerde de regering een nieuw gecentraliseerd pensioenfonds (Government Pension Fund, GPF) in. Waarnemers noemden dit pensioenfonds de eerste stap in de richting van een verplicht pensioenpremiestelsel.
Het GPF had een vermogen van ongeveer 71 mrd baht en kwam in de plaats van het oude ambtenarenpensioen ($ 1 = 26 baht op 27 maart 1997). In het nieuwe systeem zou 3 procent van het salaris van overheidspersoneel worden ingehouden en zou de overheid eenzelfde bijdrage in het fonds storten. Alle staatsondernemingen waren verplicht om uiterlijk september 1997 deel te nemen aan het GPF.

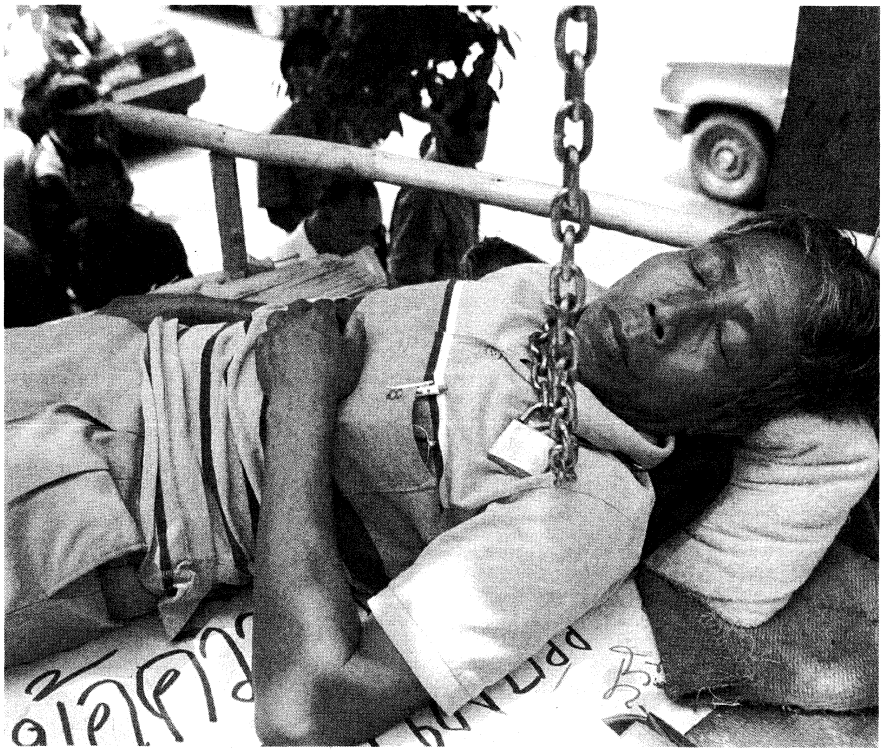

De Thaise boer Surin Thonggorn uit Kanchanaburi heeft zich op 29 april 1997 voor het Regeringshuis in Bangkok met een ketting aan een boom vastgemaakt en gedreigd zichzelf op te hangen indien de regering niet tegemoet komt aan de eisen van het Forum der Armen. *Foto EPA*

BOTSINGEN MET SEPARATISTISCHE MOSLIMS

Op 2 april deed zich in het district Si Sakhon in de zuidelijke provincie Narathiwat een schermutseling voor tussen een paramilitaire politie-eenheid en leden van de separatistische moslimgroep Barisan Revolusi Nasional (BRN). Hierbij zouden Ariya Tohbala, een belangrijke BRN-commandant, en drie van zijn adjudanten zijn gedood.

De *Bangkok Post* van 26 april berichtte dat vermoedelijk als vergelding voor deze actie in de provincie Betong vier rubbertappers waren vermoord. Naar verluidt was Abdulrahman Barzo van de Verenigde Bevrijdingsorganisatie van Pattani, een afsplitsing van de BRN, verantwoordelijk voor de moorden.

DEMONSTRATIES VAN FORUM DER ARMEN

Op 8 april breidden enkele duizenden leden van het zogenaamde Forum der Armen hun reeds twee maanden durende protestacties uit met een blokkade van het Regeringshuis, de zetel van de regering in de Thaise hoofdstad Bangkok. Het Forum eiste dat de regering de regelgeving over de beslechting van geschillen over land zou wijzigen. Op dezelfde dag demonstreerden 4.000 boeren in de noordelijke stad Chiang Mai en verbrandden portretten van regeringsfunctionarissen.

Einde protestacties

Op 2 mei beëindigden de 15.000 leden van het zogenaamde Forum van de Armen hun protestacties nadat premier Chaovalit had besloten tot de oprichting van een fonds van 2 mln baht, waaruit schadevergoeding zou worden uitgekeerd aan dorpen die waren verplaatst of verwoest als gevolg van infrastructurele projecten van de overheid.

ONDERHANDELINGEN MET CHINA OVER WAPENAANKOOP

Op 5 april berichtte de *Bangkok Post* dat eerste vice-voorzitter van China's Centraal Militair Comité, generaal Liu Huaqing, de bezoekende Thaise premier, generaal Chaovalit Yongchaiyut, een optie had gegeven op de aanschaf van wapens tegen 'gunstige prijzen' en met tien jaar uitstel van betaling. In het bericht werd een bron in de kringen rond Chaovalit aangehaald, die zei dat China tevens bereid was uitstaande schulden van het Thaise leger met betrekking tot eerdere wapenaankopen kwijt te schelden.

ECONOMISCHE PROBLEMEN. MINISTER VAN FINANCIËN STAPT OP

In mei werd in brede kring kritiek geleverd op de regering van generaal Chaovalit Yongchaiyut wegens de wijze waarop zij de economische problemen van Thailand aanpakte. Berichten over onenigheid binnen de regeringscoalitie verergerden de vertrouwenscrisis die tot uiting kwam op de binnenlandse financiële markten.

Op 8 mei maakten functionarissen van het ministerie van financiën bekend dat Thailand afstevende op zijn eerste begrotingstekort in meer dan tien jaar, ondanks het feit dat in februari een noodbegroting was goedgekeurd die voorzag in een aantal bezuinigingen (zie boven). De *Economist* van 17 mei berichtte dat de crisis op 15 mei was verscherpt, nadat een speculatieve aanval op de baht de Thaise centrale bank had gedwongen $ 10 mrd uit te geven om de bath te steunen. De effectenbeurs van Bangkok reageerde ongunstig op de speculatie en medio mei was de aandelenindex getuimeld naar zijn laagste niveau in acht jaar. In de *Far Eastern Economic Review* van 29 mei stond dat de regering snel reageerde op de crisis en valutacontroles invoerde. Tevens richtte de regering samen met een aantal handelsbanken een reddingsfonds voor de effectenbeurs op, waarin 50 mrd baht werd gestort ($ 1 = 25,87 baht op 16 mei 1997). Deze maatregelen hadden een stabiliserend effect op de baht en leken het evenwicht op de financiële markten te hebben hersteld.

Volgens sommige waarnemers hadden de financiële markten verkeerd gereageerd op premier Chaovalits mededeling van 11 mei dat hij zich persoonlijk wilde belasten met de economie. Dit werd uitgelegd als een aanwijzing dat er een regeringswijziging op til was, en in de Thaise pers circuleerden verhalen dat vice-premier en minister van financiën Amnuai Virawan zou worden vervangen. Maar op 16 mei ontkenden Amnuai en Chaovalit ten stelligste geruchten dat er een breuk was in de regeringscoalitie.

Ontslag ministers van financiën en handel

Op 19 juni maakte Amnuai Virawan zijn aftreden als vice-premier en minis-

De Thaise minister van financiën, Amnuai Virawan, wordt op 19 juni 1997 voor het Regeringshuis in Bangkok door verslaggevers belaagd na indiening van zijn ontslag bij premier Chaovalit Yongchaiyut. *Foto EPA*

ter van financiën bekend, naar algemeen werd aangenomen als een gebaar van frustratie over een conflict binnen het kabinet over het economisch beleid. Thanong Bidaya, president van de Thaise Militaire Bank, werd op 21 juni tot zijn opvolger benoemd. Minister van handel Narongchai Akkharaserani, die tegelijk met Amnuai in november 1996 was benoemd (als lid van het zogenaamde 'sterrenteam' van technocraten, belast met de hervorming van de Thaise economie), diende op 20 juni eveneens zijn ontslag in, maar werd op 21 juni herbenoemd.

Amnuai's ontslag was het gevolg van een conflict met minister van industrie en vice-premier Kon Thappharangsi over de handhaving van de 10 procent omzetbelasting op tweetaktmotoren, droge batterijen en marmeren en granieten producten. Amnuai's nederlaag in de kwestie eerder die maand was volgens veel waarnemers vernederend. Tevens werd gesuggereerd dat de benoeming van oud-premier en Chart Pattana-leider Chatichai Choonhaven tot coördinator van het economische beleid op 9 juni Amnuai's positie binnen de regering aanzienlijk had uitgehold. Volgens sommige berichten had premier generaal Chaovalit Yongchaiyut Amnuai diens voornamelijk symbolische rol van coördinator ontnomen om pogingen van een aantal coalitieleden te ondermijnen om Amnuai tot aftreden te dwingen na de ernstige economische problemen die in mei waren ontstaan.

De *Financial Times* van 22 juni berichtte dat opvolger Thanong Bidaya schoorvoetend de portefeuille van minister van financiën had aangenomen nadat verschillende andere kandidaten hadden geweigerd. Enkele waarnemers trokken Thanongs benoeming in twijfel wegens zijn gebrek aan politieke ervaring en spraken hun bezorgdheid uit over zijn kwalificaties door te wijzen op de slechte prestaties van de Thaise Militaire Bank onder zijn leiding.

(Vor.ber.pag. 210/1 e.v.-1997)

VIETNAM

DOODSTRAF IN CORRUPTIEPROCESSEN

In twee geruchtmakende corruptieprocessen in Ho Chi Minh-Stad werden in januari 1997 zes personen ter dood veroordeeld. Een van de veroordeelden was Pham Huy Phuoc, oud-directeur van Tamexco, het in- en exportbedrijf van de regerende Communistische Partij van Vietnam (CPV). Hij werd veroordeeld op 31 januari.

Phuoc werd schuldig bevonden aan het verduisteren van gelden uit bankleningen om een villa van $ 200.000 voor zijn vriendin te kopen en zijn gokschulden af te betalen. In totaal stonden twintig personen terecht wegens corruptie. Behalve Phuoc werden drie andere verdachten ter dood veroordeeld, onder wie de oud-directeur van Vietcombank, 's lands grootste staatsbank, en de oud-voorzitter van FirstVina, een gezamenlijke onderneming met het Zuid-Koreaanse bedrijf Daewoo. Alle verdachten werden schuldig bevonden. Degenen tegen wie niet de doodstraf werd uitgesproken, werden veroordeeld tot lange gevangenisstraffen.

Op 21 januari werden in een ander proces twee mannen veroordeeld tot het vuurpeloton wegens hun aandeel in een frauduleus bemestingsprogramma, waarbij omgerekend $ 11 mln aan staatsgelden was verduisterd.

Vooral het schandaal bij Tamexco, de grootste corruptiezaak tot nu toe, leidde tot grote verontwaardiging in Vietnam, maar volgens ingewijden vormde dit schandaal slechts het topje van de ijsberg. Hoofdinspecteur van de regering, Ta Huu Thanh was van mening dat de tot nu toe aan het licht gebrachte corruptiezaken nog maar een begin vormde van wat er nog ontdekt zou gaan worden; Politbureaulid Le Kha Phieu zei te verwachten dat van alle economische delicten alleen de grote zouden kunnen worden aangepakt. Deskundigen schatten in dat het totale aantal economische delicten in 1996 het aantal van 17000 uit 1995 zou overtreffen. Uit de laatst beschikbare cijfers van medio 1996 bleek dat 1416 ambtenaren schuldig waren bevonden of nog werden aangeklaagd in corruptiezaken. Verduistering, afpersing, omkopingen, smeergeld en fraude waren de meest voorkomende vormen van corruptie. 'In de ogen van de miljoenen arme boeren verliest de Communistische Partij haar geloofwaardigheid. Zij zien ongekende rijkdom in de handen van enkelen. En dat in het, in naam, voor iedereen gelijke, Vietnam', aldus *NRC/H'blad* van 29 januari. Volgens buitenlandse investeerders vormde het Tamexco-proces een goede graadmeter voor de ernst waarmee het communistische bewind de corruptie te lijf wilde gaan.

Het politburo van de CPV reageerde op de geruchtmakende processen door een nieuwe gedragscode voor partijleden op te stellen. Overheidsfunctionarissen of militairen die schuldig werden bevonden aan verduistering van meer dan omgerekend $ 27.000, zouden worden geëxecuteerd of worden veroordeeld tot levenslang. Tevens werd van alle overheidsfunctionarissen verlangd dat zij volledige openheid van zaken over hun vermogen zouden geven.

Directieleden gearresteerd wegens corruptie

Volgens de *Financial Times* van 26 maart arresteerde de politie in Ho Chi Minh-Stad twee directieleden van grote particuliere ondernemingen op verdenking van corruptie. Volgens de *Financial Times* berichtte de *Saigon Times Daily* dat Tang Minh Phung en Lien Khiu Thin op 24 maart waren gearresteerd wegens 'misbruik van vertrouwen om staatsbezittingen te onteigenen'.

GOLFBAANRELLEN

De *Financial Times* van 4 januari berichtte dat zich rond nieuwjaar botsingen hadden voorgedaan tussen de oproerpolitie en demonstrerende boeren in het dorp Kim No ten noorden van Hanoi.

De boeren demonstreerden tegen de hoogte van het bedrag dat zij van de plaatselijke overheid zouden ontvangen ter compensatie van het verlies van de grond waarop een golfbaan zou worden aangelegd. Bij soortgelijke demonstraties in mei 1996 was een vrouw om het leven gekomen en was een groot aantal gewonden gevallen. De opdracht de golfbaan aan te leggen was gegund aan Daewoo en was onderdeel van een project waarmee $ 177 mln was gemoeid.

SNELWEGPROJECT

Op 22 januari werd een plan bekendgemaakt om een nieuwe 1.800 km lange snelweg aan te leggen tussen het uiterste zuiden van Vietnam en de hoofdstad Hanoi. Het project zou naar schatting $ 5,5 mrd kosten.

De *Financial Times* van 23 januari berichtte dat buitenlandse waarnemers hun twijfels hadden over de haalbaarheid van het project, met name over de financiering ervan. De regering gaf geen tijdschema voor het project, maar volgens waarnemers zou een grootscheeps tewerkstellingsprogramma dat eveneens in januari was aangekondigd, kunnen worden gecombineerd met het snelwegproject. Het arbeidsprogramma verplichtte een groot deel van de bevolking zijn medewerking te verlenen aan openbare projecten.

AKKOORD OVER SCHULDAFLOSSING

Op 17 januari bereikten Vietnam en zijn handelscrediteuren van de Club van

Londen een akkoord over de precieze voorwaarden van een schuldaflossingsprogramma, waarmee een bedrag van $ 900 mln was gemoeid. Het akkoord maakte de weg vrij voor de vereffening van de schulden die Vietnam sinds de jaren zeventig had opgebouwd. De *Financial Times* van 18 en 19 januari berichtte dat het akkoord een 'lijst met voorwaarden' omvatte, waarop een aantal opties en herfinancieringsmechanismen werd gespecificeerd om de ongeveer 120 crediteuren van Vietnam, hoofdzakelijk Japanse banken, terug te betalen.

BEKENDMAKING ADB-LENINGEN

Op 12 maart maakte de Aziatische Ontwikkelingsbank (ADB) plannen bekend om Vietnam over een periode van drie jaar $1,5 mrd te lenen. Hierdoor zou Vietnam de voornaamste debiteur worden van de bank. Sinds de ADB in 1993 de verstrekking van concessionele kredieten weer had opengesteld voor Vietnam, had Vietnam reeds voor $ 1 mrd aan leningen afgesloten.

CONFLICT MET CHINA OVER OLIE- EN GASVELDEN

Op 29 maart berichtte de *Economist* dat er tussen Vietnam en China een ernstig maritiem conflict was opgelaaid over de rechten om olie- en gasvelden in de Zuid-Chinese Zee te exploiteren.

Het conflict zou zijn uitgebroken op 7 maart, toen het Chinese booreiland Kan Tan 111, in een gebied dat bekend stond als 'sector 113', op ongeveer 119 km van de Vietnamese kust en op 130 km van het Chinese eiland Hainan, boringen begon te verrichten. Het boorgebied was eveneens door Vietnam onderzocht en zou olie- en gasvelden bevatten. Volgens de *Financial Times* van 21 maart had Vietnam vanaf 7 maart herhaaldelijk geëist dat het Chinese booreiland uit zijn 'exclusieve zone' zou worden verwijderd en had Vietnam op 20 maart bij China aangedrongen op overleg. De Chinese autoriteiten stelden zich op het standpunt dat het booreiland zich op Chinees grondgebied bevond en weigerden met Vietnam onderhandelingen te voeren.

Volgens waarnemers zou Vietnams standpunt tijdens de Samenwerkingsbijeenkomst van ASEAN-landen en China worden gesteund door de lidstaten van de Association of South-East Asian Nations (ASEAN). De bijeenkomst zou in april in China plaatsvinden.

Booreiland weggehaald uit omstreden gebied

Op 11 april werd bericht dat het Chinese booreiland Kan Tan 111 de boorwerkzaamheden had gestaakt en was weggehaald uit 'sector 113'. China ging hiertoe over na de heftige protesten van Vietnamese functionarissen in maart.

Begin april hadden Chinese en Vietnamese functionarissen in de Chinese hoofdstad Beijing onderhandelingen gevoerd over het booreiland. Tijdens de besprekingen had China naar verluidt voorgesteld de omstreden sector gezamenlijk te exploiteren, maar Vietnam had terughoudend gereageerd op dit voorstel.

TOEGANG TOT INTERNET BEPERKT

De *Financial Times* van 12 maart berichtte dat nieuwe voorschriften waren ingevoerd om de toegang tot Internet in Vietnam te beperken tot slechts één aanbieder, de staatsonderneming Posterijen en Telecommunicatie Vietnam. In het bericht werden diplomatieke bronnen aangehaald, die zeiden dat in recente maanden het toezicht op de binnenlandse media was verscherpt.

Minister benoemd tot voorzitter NICB

Op 8 mei benoemde premier Vo Van Kiet de minister van wetenschap, technologie en milieu, Pham Gia Khiem, tot voorzitter van de Nationale Raad van Toezicht op het gebruik van Internet (National Internet Control Board, NICB). De NICB was op 5 maart in het leven geroepen om de exploitatie en de ontwikkeling van Internet binnen Vietnam te controleren en coördineren.

DOODSTRAF VOOR DRUGSHANDELAREN

Op 14 mei werden in de Vietnamese hoofdstad Hanoi acht drugshandelaren ter dood veroordeeld na een met veel publiciteit omgeven proces. Onder de veroordeelden bevonden zich zes politiefunctionarissen die schuldig waren bevonden aan de smokkel van 300 kg heroïne naar Vietnam.

De aandacht van de media ging vooral uit naar de getuigenverklaring van een van de verdachten, kapitein Vu Xuan Truong van de narcoticabrigade van het ministerie van binnenlandse zaken. Hij had gedreigd tijdens het proces de namen te noemen van hooggeplaatste medeplichtigen. Op 15 mei werd bericht dat de publicatie van dit dreigement in de Vietnamese media ertoe had geleid dat buitenlandse journalisten werden geweerd uit de rechtszaal en zijn getuigenverklaring werd geschrapt uit het procesdossier, voordat dit openbaar werd gemaakt.

De 22 verdachten in het drugsproces vernemen op 14 mei 1997 te midden van agenten in de rechtszaal in Hanoi hun vonnis. Vu Xuan Truong (3de v.r., 1ste rij), Nguyen Thi Hoa (achter Truong), Nguyen Trong Thang (1ste v.l., 1ste rij) en Dao Xuan Xe (1ste v.r., 2de rij) behoren tot de acht terdoodveroordeelden. *Foto EPA*

Tijdens het proces werden 22 verdachten vervolgd en schuldig geacht aan drugsdelicten. Truong was een van de acht die werden veroordeeld tot het vuurpeloton. Acht anderen kre-

De eerste ambassadeur in de Verenigde Staten sinds het einde van de Vietnam-oorlog, Le Van Bang, staat op 14 april 1997 in Hanoi de pers te woord. *Foto AFP*

gen levenslang en zes werden veroordeeld tot gevangenisstraffen variërend van één tot twintig jaar.

Volgens waarnemers bleek uit de grote publiciteit rond het proces dat regering vastbesloten was de drugshandel de kop in te drukken en de regerende Communistische Partij van Vietnam (CPV) bereid was de strijd aan te binden tegen de corruptie (zie ook boven) die voortvloeide uit de drugshandel. Een woordvoerder van het ministerie van buitenlandse zaken in Hanoi liet op 14 mei weten dat het strenge vonnis een afspiegeling was van de intentie van de regering om de handel in drugs hard aan te pakken. Deskundigen stelden dat de rol van Vietnam als doorvoerland van drugs uit de 'Gouden Driehoek' de afgelopen jaren steeds belangrijker was geworden, mede door de corruptie in het overheidsapparaat.

BETREKKINGEN MET DE VERENIGDE STATEN

Op 10 maart werd bericht dat Amerikaanse en Vietnamese functionarissen een principeakkoord hadden gesloten over een saneringsplan voor de achterstallige schulden van de voormalige regering van Zuid-Vietnam aan de VS. Noord-Vietnam en Zuid-Vietnam waren in 1976 formeel herenigd. Krachtens het akkoord zou Vietnam gedurende twintig jaar een bedrag van $ 140 mln terugbetalen aan de VS.

Akkoord over militaire betrekkingen

De *Financial Times* van 22 maart berichtte dat de Amerikaanse admiraal Joseph Prueher een ontmoeting had gehad met Vietnamese defensiefunctionarissen en een 'principeakkoord over het aangaan van militaire betrekkingen' had gesloten.

Diplomatieke betrekkingen hersteld

De eerste VS-ambassadeur in het herenigde, naoorlogse Vietnam, Douglas 'Pete' Peterson, die al in mei 1996 was benoemd (zie pag. 804/2 - '96), kwam op 9 mei aan in Hanoi. In een verklaring direct na aankomst op de internationale luchthaven Noi Bai zei Peterson dat de uitwisseling van ambassadeurs tussen Vietnam en de VS 'de volledige normalisering van de diplomatieke betrekkingen tussen beide landen' inhield.

Op 14 mei werd Le Van Bang officieel benoemd tot ambassadeur van Vietnam in de Verenigde Staten.

Bezoek Amerikaanse minister van buitenlandse zaken

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright bracht op 26-28 juni een bezoek aan Vietnam. Albright was de eerste Amerikaanse minister van buitenlandse zaken die Vietnam bezocht sinds het einde van de Vietnamese Oorlog in 1975.

Tijdens haar bezoek had Albright een ontmoeting met vooraanstaande Vietnamese functionarissen, onder wie premier Vo Van Kiet, en sloeg ze eerste paal van een nieuw Amerikaans consulaat in Ho Chi Minh-Stad in de grond. Volgens een bericht in de *Far Eastern Economic Review* van 10 juli ondertekenden beide partijen ook een auteursrechtovereenkomst en 'maakten zij de weg vrij voor hulp bij handelsontwikkeling'.

(Vor.ber.pag. 211/3 e.v.-1997)

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Madeleine Albright, duwt op 28 juni 1997 tijdens een bezoek aan het Thu Duc-centrum voor gehandicapten in Ho Chi Minh-Stad, dat met Amerikaanse hulp is opgericht, de rolstoel van oorlogsinvalide Le Van Minh. *Foto EPA*

VN-secretaris-generaal Kofi Annan (l.) geeft op 23 januari 1997 in het bijzijn van de Amerikaanse president Bill Clinton (r.) een persconferentie in het Witte Huis in Washington. *Foto EPA*

VERENIGDE NATIES

VERENIGDE STATEN BETALEN ACHTERSTALLIGE CONTRIBUTIE NA TOEZEGGING ANNAN OVER HERVORMING VN-ORGANISATIE

Tijdens een driedaags bezoek aan Washington op 23-25 januari 1997 gaf VN-secretaris-generaal Annan de Verenigde Staten (VS) de verzekering dat hij voornemens was de Verenigde Naties (VN) te hervormen. Hij erkende dat 'wij onze betekenis kunnen verliezen, als wij niet veranderen.... De VN wil hetzelfde als de VS, doelgericht, efficiënt, slanker en slagvaardig zijn'. In ruil daarvoor beloofde de Amerikaanse president Bill Clinton Annan dat hij zich met de Republikeinen in het Congres zou inspannen om de $ 1,3 mrd te betalen, die de Amerikaanse regering was verschuldigd aan de VN.

De regering-Clinton en het Congres waren in beginsel overeengekomen dat het totale aandeel van de VS in de jaarlijkse begroting van de VN zou worden verminderd van 25 procent tot 21,7 procent om het in overeenstemming te brengen met het Amerikaanse aandeel in de wereldeconomie. In ruil daarvoor hadden de Republikeinse leiders in het Congres steun aangeboden voor de betaling in 1997 van $ 100 mln aan achterstallige contributies, terwijl de rest van het verschuldigde bedrag tot 1999 op een depositorekening zou worden geparkeerd.

Tienpuntenplan Annan

Op 17 maart maakte VN-secretaris-generaal Kofi Annan, een tienpuntenplan bekend om van de VN een efficiëntere organisatie te maken. Annan stond onder zware druk van met name het Amerikaanse Congres om de uitgaven van de VN te verlagen. Om zijn bereidheid tot bezuinigen te demonstreren, zei Annan dat zijn hervormingen ertoe zouden leiden dat de VN-begroting ($ 2,6 mrd in 1996-'97) in 1998-'99 $ 123 mln lager zou uitvallen.

Annan zei tegen de begrotingscommissie van de Algemene Vergadering dat als gevolg van de hervormingen 1.000 banen zouden verdwijnen. De kernstaf van de VN zou aldus worden teruggebracht tot 9.000 personen. Annan stelde tevens voor de departementen voor economische en sociale zaken op het VN-hoofdkwartier in New York samen te voegen en het zwaar bekritiseerde voorlichtingsdepartement van het Secretariaat te reorganiseren. Daarnaast deed hij het voorstel alle VN-agentschappen in begunstigde landen onder te brengen in één kantorencomplex en per land één VN-afgevaardigde te benoemen. Hij erkende dat de kosten om het VN-apparaat te beheren, die op dat moment 38 procent van de begroting uitmaakten, te hoog waren. Hij stelde voor deze kosten vóór 2001 met eenderde te verlagen en deed de toezegging dat de omvang van de in omloop zijnde documenten met ten minste 25 procent zou worden teruggebracht.

De secretaris-generaal zei tevens dat na overleg met de lidstaten in juli een meer algemene reorganisatie zou plaatsvinden.

Voorstel tot uitbreiding Veiligheidsraad

Op 20 maart diende voorzitter Razali Ismail van de (51ste zitting van de) Algemene Vergadering een voorstel in om de Veiligheidsraad uit te breiden.

Op dat moment bestond de Veiligheidsraad uit vijf permanente leden (China, Frankrijk, Rusland, Groot-Brittannië en de VS) en tien niet-permanente leden, die werden gekozen door de Algemene Vergadering voor een termijn van twee jaar. Razali, de permanente vertegenwoordiger van Maleisië bij de VN, stelde voor vijf nieuwe permanente leden te benoemen: twee geïndustrialiseerde landen (Duitsland en Japan) en voor Afrika, Azië en Latijns Amerika en het Caribisch gebied elk een lid. Daarnaast zouden Afrika, Azië, Oost-Europa en Latijns-Amerika vier nieuwe niet-permanente leden moeten leveren. Volgens Razali's voorstel zouden de nieuwe permanente leden geen vetorecht hebben en zouden de oorspronkelijke leden slechts van hun vetorecht gebruik kunnen maken bij stemmingen die werden genoemd in hoofdstuk VII van het Handvest van de Verenigde Naties.

Razali deed een beroep op de Algemene Vergadering het voorstel uiterlijk in

De voorzitter van de 51ste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, de Maleisiër Razali Ismail (archieffoto van 17 september 1996). *Foto AFP*

september goed te keuren, zodat de nieuwe permanente leden uiterlijk in februari 1998 zouden kunnen worden benoemd en het VN-Handvest de maand erop zou kunnen worden herzien. Hij stelde voor tien jaar na de invoering van de voorgestelde wijzigingen een conferentie te houden om de wijzigingen te evalueren.

Amerikaanse overeenstemming over betalingsachterstand

Op 12 juni bereikten de regering van president Bill Clinton en het door de Republikeinen gedomineerde Congres een akkoord over afbetaling van de Amerikaanse contributieachterstand aan de VN.

Krachtens het akkoord, dat was overeengekomen met Jesse Helms, de voorzitter van de Senaatscommissie voor buitenlandse betrekkingen, zouden de VS over een periode van drie jaar $ 819 mln van de $ 1,3 mrd achterstallige contributie betalen. De betaling hing echter af van de hervorming van VN-instellingen en een blijvende vermindering van het Amerikaanse aandeel in de VN-begroting van 25 procent naar 20 procent in drie jaar. De VN zouden volgens het plan moeten accepteren dat de VS met de betaling van $ 819 mln volledig aan hun aflossingsverplichtingen zouden hebben voldaan.

Groot-Brittannië en andere leden van de Europese Unie reageerden niet enthousiast op het akkoord omdat een vermindering van de Amerikaanse contributie betekende dat andere belangrijke leden dit bedrag zouden moeten aanvullen. Een Britse diplomaat wees erop dat de EU-landen, als de VS erin zouden slagen hun aandeel in de kosten te verlagen tot 20 procent, bijna 40 procent van het totaal zouden moeten opbrengen, een vooruitzicht dat waarschijnlijk 'problemen zou opleveren'. Ook was er bezorgdheid dat de VS slechts een derde van de achterstallige bijdragen wilden betalen. Franse functionarissen zeiden dat het aanbod 'zelfs als aanbetaling nauwelijks aanvaardbaar was'.

Over het voorwaarden stellen door de VS aan de VN bestond overigens onder de Republikeinse senatoren geen eensgezindheid. Senator Richard Lugar uit Indiana bracht op 11 juni naar voren dat de VS een contractuele verplichting had om zijn betalingsachterstand te voldoen; hij voegde eraan toe dat de VS twee derde van het geld schuldig was aan VN-bondgenoten die deelnamen aan vredeshandhavende operaties, en niet aan de VN zelf. Onderdeel van het akkoord tussen president Clinton en de Senaatscommissie voor buitenlandse zaken was een hervorming van het ministerie van buitenlandse zaken, waardoor dat werd uitgebreid met een aantal voormalig onafhankelijke overheidsdiensten, zoals de US Information Agency (USIA), en ook meer zeggenschap kreeg over de dienst voor ontwikkelingshulp, AID. Met dit onderdeel van het akkoord stemde ook het Huis van Afgevaardigden in, terwijl het zich niet uitliet over de kwestie van de achterstallige contributie.

HOGE COMMISSARIS VOOR DE MENSENRECHTEN TREEDT AF

Op 15 maart trad Hoge Commissaris voor de Mensenrechten José Ayala Lasso af om minister van buitenlandse zaken van Ecuador te worden. Ayala Lasso was in februari 1994 voor een termijn van vier jaar benoemd (zie pag. 302/3 e.v.-'94) en had zijn voornemen om af te treden op 26 februari bekendgemaakt. Na Ayala Lasso's onverwachte vertrek benoemde secretaris-generaal Annan plaatsvervangend ondersecretaris-generaal voor juridische zaken Ralph Zacklin tot Waarnemend Commissaris voor de Mensenrechten tot een opvolger voor Ayala Lasso zou zijn gevonden.

Ierse president Mary Robinson voorgedragen als opvolger

Op 12 juni droeg VN-secretaris-generaal Kofi Annan de Ierse president Mary Robinson voor als kandidaat voor de functie van Hoge Commissaris voor de Mensenrechten.

Volgens Annan zou de advocaat en deskundige op het gebied van de mensenrechten Mary Robinson 'dynamiek, geloofwaardigheid en leiderschap' aan de functie toevoegen. Hoewel haar zevenjarig termijn als president van Ierland pas op 31 december zou eindigen, zei Annan dat Robinson begreep dat het dringend noodzakelijk was om aan de functie te beginnen. Hij verwachtte dat ze op tijd in New York zou zijn voor de opening van de zitting van de Algemene Vergadering in september, waar haar nominatie zou worden behandeld.

Robinson kreeg voor haar kandidatuur de steun van onder meer Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Rusland, terwijl in de Derde Wereld enige tegenstand bestond tegen een Europese kandidaat. Secretaris-generaal Annan zegde toe een plaatsvervangend Hoge Commissaris uit een ontwikkelingsland te benoemen. Tot de mededingers naar de nieuwe functie van Robinson behoorden Sonia Picado, de VN-ambassadeur uit Costa Rica, de Finse Elisabeth Rehn, de VN-gezant voor de rechten van de mens in voormalig Joegoslavië, en de ex-onderminister van buitenlandse zaken van de Filippijnen, Purificacion Quisumbing.

(Vor.ber.pag. 423/3 - 1997)

Op 23 mei 1997 ontving VN-secretaris-generaal Kofi Annan (l.) de Ierse president Mary Robinson (r.) op het VN-hoofdkwartier in New York. *Foto EPA*

INDEX AFLEVERING NR. 3120

ANDORRA Regeringspartij wint algemene verkiezingen **499**
BELGIË Politieke, sociaal-economische en justitiële ontwikkelingen januari-februari 1997 **493**
Jaarverslag van de Nationale Bank **494**
BOSNIË-HERZEGOVINA Vorming van federaal kabinet **499**
Nieuwe president moslim-Kroatische Federatie **500**
Voorbereidingen voor gemeenteraadsverkiezingen **501**
Paus bezoekt Sarajevo **501**
VN-tribunaal voor Oorlogsmisdaden **501**
CHINA Deng Xiaoping overleden **532**
Reacties **532**
Opvolging Deng **533**
Jaarlijkse parlementszitting **535**
Ontwikkelingen m.b.t. binnenlandse veiligheid **536**
De positie van de Oeigoeren **536**
Situatie van de mensenrechten **538**
Bezoek van Amerikaanse minister van buitenlandse zaken **539**
President Jiang Zemin bezoekt Rusland **539**
Bezoek van Franse president **540**
DUITSLAND Parlementsvoorzitter beschuldigd van corruptie **502**
Ingrijpende belastinghervorming **503**
Stijging werkloosheid, initiatieven regeringscoalitie **503**
Demonstraties tegen werkloosheid **504**
Omstreden plan voor herwaardering goudreserves **506**
Banenplan voor Oost-Duitsland **507**
GRIEKENLAND Presentatie begroting voor 1997 **508**
Massale protesten tegen bezuinigingsplannen regering **509**
Nieuwe oppositieleider **509**
HONGKONG Presentatie begroting voor 1998 **541**
Ontwikkelingen m.b.t. overdracht Hongkong aan China **541**
Discussie over burgerrechten en sociale orde **542**
Brits protest tegen werkzaamheden Voorlopige Wetgevende Raad **542**
Overeenkomst over komst Chinese troepen **543**
Oprichting Burgerpartij **543**
IRAK Uitvoering 'olie-voor-voedsel'-programma **527**
Werkzaamheden Speciale VN-Commissie inzake wapencontrole **528**
Iraakse schending no-flyzone **528**
Buitenlandse betrekkingen **528**
JEMEN Parlementsverkiezingen **529**
Samenstelling nieuwe kabinet **530**
JOEGO-SLAVIË Verdere protestdemonstraties tegen bewind in Servië **510**
Parlement erkent verkiezingsoverwinning oppositie **512**
Aanval op Milosevic door premier van Montenegro **513**
Bezoek van Amerikaanse minister van buitenlandse zaken **514**
JORDANIË Nieuw kabinet **530**
Amendementen op perswet **531**
Oprichting Jordaans Nationalistisch Democratisch Front **531**
KROATIË Zendvergunning voor radiostation oppositie **514**
Ontwikkelingen in Oost-Slavonië **515**
Verkiezingen voor Kamer van Districten, lokale verkiezingen **515**
MACEDONIË VN-resolutie over vredesmacht **516**
Schadevergoeding voor slachtoffers failliete piramidefondsen **516**
Anti-regeringsbetoging, kabinetswijziging **517**
SLOVENIË Drnovsek herkozen tot premier, nieuwe regering **517**
THAILAND Regering akkoord met bezuinigingen op begroting **544**
Crisis op financiële markten **544**
Nieuw pensioenfonds **545**
Demonstraties van Forum der Armen **546**
Economische problemen, ontslag minister van financiën **546**
VERENIGDE NATIES VS betalen achterstallige contributie na toezegging Annan over hervorming VN-organisatie
Voorstel uitbreiding Veiligheidsraad
Ierse president Robinson voorgedragen voor functie van Hoge Commissaris voor de Mensenrechten
VERENIGDE STATEN State of the Union-rede **518**
Presentatie begroting voor 1998 **519**
Akkoord over sluitende begroting in 2002 **520**
VIETNAM Doodstraf in corruptieprocessen **547**
Conflict met China over olie- en gasvelden **548**
Veroordeling drugshandelaren **548**
Diplomatieke betrekkingen met Verenigde Staten hersteld **549**
ZUID-AFRIKA Nieuwe grondwet van kracht **521**
Senaat vervangen door Nationale Raad van Provincies **521**
Ontwikkelingen op economisch gebied, presentatie begroting voor 1997-'98 **522**
Ontwikkelingen m.b.t. de binnenlandse veiligheid **523**
Werkzaamheden Commissie voor Waarheid en Verzoening **524**
Partijpolitieke ontwikkelingen **525**
Oprichting Proses vir 'n Nuwe Beweging **526**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

GROOT-BRITTANNIË

DATUM PARLEMENTSVERKIEZINGEN VASTGESTELD. VERKIEZINGSCAMPAGNE. LABOUR WINT. NIEUW KABINET. BELEID

Op 17 maart 1997 maakte premier John Major een einde aan maanden van onzekerheid, toen hij bekendmaakte dat op 1 mei parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. Al verscheidene maanden stond Major, wiens meerderheid in het parlement steeds verder afbrokkelde, onder druk parlementsverkiezingen uit te schrijven. Hij had dit echter geweigerd, zelfs nadat zijn regering in februari haar meerderheid in het parlement had verloren (zie pag. 300/1/2-'97). In feite was 1 mei de uiterste datum waarop de verkiezingen konden worden gehouden.

Beschuldigingen van corruptie tegen parlementariërs

Hoewel de bekendmaking door alle partijen positief werd ontvangen, rees bijna onmiddellijk een conflict over Majors besluit het parlement op 21 maart op reces te laten gaan, voordat het op 8 april formeel zou worden ontbonden. Leden van de oppositionele Labour Party en Liberaal-Democraten beschuldigden de regering ervan het parlement vroegtijdig te verdagen teneinde de publicatie van een rapport te vertragen dat Sir Gordon Downey, parlementair commissaris voor het toezicht op normen en waarden in Hogeren Lagerhuis, had opgesteld naar aanleiding van beschuldigingen dat parlementsleden zich zouden hebben laten betalen om vragen te stellen (zie pag. 18/2 e.v.-'97).

Downey had een onderzoek ingesteld naar beschuldigingen dat het parlementslid Neil Hamilton (Conservatief) en verscheidene andere parlementsleden geld en geschenken hadden ontvangen in ruil voor het stellen van vragen in het parlement. De publicatie van Downey's rapport werd op korte termijn verwacht, maar een vervroegde verdaging van het parlement zou betekenen dat het pas na de verkiezingen zou worden gepubliceerd. Op 19 maart verzocht de Labour Party formeel dat het parlement in zitting zou blijven zodat het rapport zou kunnen worden gepubliceerd en gepresenteerd aan de commissie voor gedragsnormen. Maar de regering betoogde dat zij niets te zeggen had over de publicatiedatum en weigerde het verzoek van Labour, ondanks de duidelijke wens van verscheidene parlementsleden tegen wie een onderzoek liep, de bevindingen van Downey zo spoedig mogelijk openbaar te maken.

Interim-rapport Downey pleit vijftien parlementariërs vrij

Op 20 maart publiceerde Downey een interim-rapport waarin vijftien van de 25 parlementsleden die aan een onderzoek waren onderworpen, werden vrijgepleit. Downey zei echter dat het onderzoek tegen de tien anderen (onder wie Hamilton) niet op tijd voltooid zou zijn om vóór de verkiezingen te kunnen worden gepubliceerd.

De volgende dag beweerde *The Times* dat het Conservatieve parlementslid Tim Smith had bekend vanaf 1987 £ 18.000 à £ 25.000 in contanten te hebben ontvangen van Mohammed al-Fayed. Op 22 maart maakte Smith bekend dat hij zich niet kandidaat zou stellen voor herverkiezing. Smith, een voormalige staatssecretaris op het departement voor Noord-Ierland, nam zijn besluit nadat duidelijk was geworden dat hij het vertrouwen van de partijafdeling van zijn kiesdistrict had verloren en dat hij niet langer kon rekenen op de steun van het Centrale Bureau van de Conservative Party. Labour-schaduwminister van financiën Gordon Brown verklaarde dat Smith 'het juiste besluit had genomen' en vroeg zich af of 'anderen in een identieke situatie' niet hetzelfde zouden moeten doen. De Labour Party zette vooral Hamilton onder druk als parlementslid op te stappen. Hamilton had ontkend geld te hebben ontvangen van Fayed, maar hij gaf toe geschenken van Fayed en de politieke lobbyist Ian Greer te hebben verzwegen. Hij sprak beweringen tegen dat zijn kandidatuur schade had opgelopen door de beschuldigingen van ongeoorloofde handelingen en verklaarde dat hij op 1 mei zou meedoen aan de verkiezingen.

Conservative Party verder in opspraak

Eind maart werd de campagne van de Conservative Party getroffen door nieuwe tegenslagen. Op 24 maart trad exstaatssecretaris Allan Stewart, een Schot, af na berichten in de pers dat hij alcoholist was en een buitenechtelijke relatie had en op 29 maart stapte het Schotse Lagerhuislid, Michael Hirst, tevens voorzitter van de Schotse Conservative Party, op in verband met een op handen zijnde publicatie van beschuldigingen dat hij een homoseksuele relatie had. Het Conservatieve Lagerhuislid voor Beckenham, Piers Merchant, weigerde echter zijn zetel op te geven ondanks uitvoerige berichten in de media over een vermeende affaire met een 17-jarige hostess. Merchant verklaarde dat hij zou aanblijven en zich niets zou aantrekken van de wens van verscheidene ministers dat hij zou aftreden. Op 27 maart verklaarde vicepremier Michael Heseltine dat Merchant zijn partij 'in de steek had gelaten'.

Op 30 maart probeerde premier Major een einde te maken aan de schadelijke berichtgeving over de aanstootgevende levenswandel van een aantal partijleden met de belofte dat de Conservative Party streng zou optreden tegen degenen op wie in het Downey-rapport kritiek werd uitgeoefend. Hij maakte tevens duidelijk dat Merchant zich naar zijn mening zou moeten terugtrekken als kandidaat voor de verkiezingen.

Verkiezingscampagne

De maand april werd beheerst door de campagne voor de parlementsverkiezingen van 1 mei. De belangrijkste verkiezingsthema's waren de economische situatie, de toekomstige betrekkingen van Groot-Brittannië met Europa, onderwijs, de nationale gezondheidszorg (National Health Service, NHS) en een voorgestelde constitutionele hervorming.

De Conservative Party (CP), sedert 1979 aan het bewind, begon de campagne slecht. Zij lag in de opiniepeilingen voortdurend achter op de Labour Party, de grootste oppositiepartij, en werd ervan beschuldigd geen energie meer te hebben voor binnenlandse problemen en geen ideeën meer te bezitten. Hoewel premier John Major zei dat zijn CP geen negatieve campagne zou voeren, deed de partij niet veel anders dan reageren op initiatieven van Labour en probeerde zij Labours geloofwaardigheid te vernietigen in plaats van nieuwe beleidsvoornemens te presenteren.

Hoewel de werkloosheid terugliep, de rente laag was en de inflatie verminderde, zag de regering zich gesteld voor het probleem dat de bevolking weinig vertrouwen had in het economische herstel en niet bereid was de regering enig krediet te geven voor de opleving van de economie. Tijdens de campagne kwamen ook reeds lang bestaande tegenstellingen binnen de Conservative Party over Europa (zie pag. 700/1 e.v.-'96)

Maandblad 67ste jaargang, nr. 3121, pag. 51275-51338

aan het licht. Een groot aantal Conservatieve kandidaten van de rechtervleugel van de partij, onder wie verscheidene ministers, liet in persoonlijke verklaringen weten tegen een gemeenschappelijke Europese munt te zijn. Dit stond in duidelijk contrast met de afwachtende houding van Major, die, met de verkiezingen in zicht, hoopte de beslissing tot het laatste moment te kunnen uitstellen. De 'Eurosceptici' waarschuwden dat een monetaire unie zou leiden tot een federaal Europa. Major probeerde zonder veel succes deze meningsverschillen te temperen. In een poging de Eurosceptici te kalmeren, zei hij op 17 april dat de Conservatieve parlementariërs vrij zouden mogen stemmen over deze kwestie. Dit aanbod werd door de oppositie opgevat als teken van zwakte van de premier.

Op 21 april mengde de voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, zich in de campagne, toen hij een omstreden toespraak hield met als titel 'Een boodschap voor de Eurosceptici'. Hoewel hij niet direct verwees naar de Britse verkiezingen, leverde hij in zijn toespraak kritiek op diegenen die 'ongerechtvaardigde en misplaatste' opmerkingen ten nadele van Europa maakten. Alle drie de grote politieke partijen in Groot-Brittannië noemden Santers toespraak een ongewenste inmenging in de Britse binnenlandse politiek.

De campagne van de Conservatieven stond in scherp contrast met die van Labour, die over het algemeen werd gezien als efficiënt, gedisciplineerd en zeer professioneel. Onder aanvoering van partijleider Tony Blair mikte Labour op kiezers uit de middenklasse en marginale kiesdistricten. Blair benadrukte dat de partij, die zich steeds meer afficheerde als 'New Labour' veel van haar socialistische verleden had afgeworpen en de partij van economische behoedzaamheid was geworden. Met het oog daarop had Labour beloofd dat de overheidsuitgaven zouden worden gehandhaafd op het niveau dat de Conservatieve minister van financiën, Kenneth Clarke, had vastgesteld en dat de inkomstenbelasting niet zou worden verhoogd.

Zowel de Labour Party als de Liberaal-Democraten beloofden de schoolklassen te verkleinen en het onderwijs te verbeteren. Beide partijen zegden ook toe recente NHS-hervormingen opnieuw te zullen gaan bekijken en beweerden dat de Conservatieven de NHS wilden privatiseren. Van de drie belangrijkste partijen wilden alleen de Liberaal-Democraten de inkomstenbelasting verhogen om verbeteringen in de gezondheidszorg en het onderwijs te financieren.

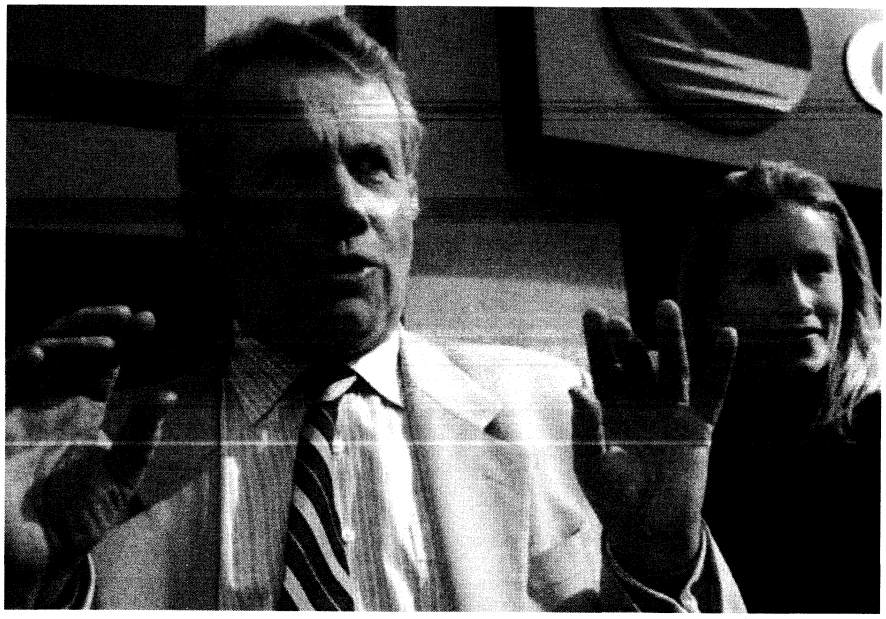

De onafhankelijke 'anticorruptie'-kandidaat Martin Bell op 9 april 1997 tijdens zijn verkiezingscampagne voor de zetel van Tatton in het Britse Lagerhuis. Op de achtergrond Bells dochter Melissa. *Foto EPA*

Een cruciaal thema van de Labour Party was de uitbreiding van de macht van de regio's. De partij beloofde een wetgevende Schotse Assemblee (waarover een referendum zou worden gehouden) in te stellen, die afhankelijk van de uitslag van het referendum, bevoegdheden op belastinggebied zou krijgen. Labour beloofde ook een Assemblee van Wales (waarover ook een referendum zou worden gehouden) in te stellen met meer beperkte bevoegdheden. De Liberaal-Democraten hadden soortgelijke voorstellen, maar de Conservatieven waren sterk gekant tegen iedere decentralisatie van de macht. Volgens hen zou dit onvermijdelijk leiden tot het uiteenvallen van Groot-Brittannië.

Tegen het einde van de verkiezingscampagne gaven de meeste opiniepeilingen nog steeds aan dat Labour een ruime voorsprong op de Conservatieven had.

Labour wint parlementsverkiezingen

Op 1 mei won de Labour Party op overtuigende wijze de parlementsverkiezingen. Hiermee kwam een einde aan het bewind van de Conservative Party dat achttien jaar had geduurd. Hoewel een Labour-zege algemeen was verwacht, waren veel waarnemers verrast door de omvang van de meerderheid die de partij behaalde (zie voor de uitslag van parlementsverkiezingen in 1992 pag. 523/2 e.v.-'92).

In een reactie op de overwinning van zijn partij, herhaalde Labour-leider Tony Blair zijn verkiezingsbelofte 'Groot-Brittannië beter te maken' en een tien punten tellend programma te presenteren dat hervormingen behelsde op belangrijke terreinen, zoals gezondheidszorg, onderwijs, misdaadbestrijding en werkgelegenheid. Als gevolg van de verkiezingsuitslag werd de 43-jarige Blair de jongste Britse premier sinds 1812. In de vroege ochtend van 2 mei erkende de scheidende premier John Major zijn nederlaag, niet lang nadat Labour de grens van 330 zetels was gepasseerd die nodig was voor een absolute meerderheid in het parlement.

De winst voor Labour bedroeg nationaal gezien 10,6 procent. De Conservative Party verloor de helft van haar zetels in het Lagerhuis en behaalde geen enkele zetel in Schotland en Wales. De partij leed ook zware nederlagen in zuidoost Engeland, waar meestal Conservatief werd gestemd. De ommezwaai naar Labour was het grootst (13,3 procent) in de regio Londen. In de hoofdstad raakten de Conservatieven 30 van hun 41 zetels kwijt, terwijl Labour en de Liberaal-Democraten er daar respectievelijk 25 en vijf zetels bijkregen.

Verscheidene prominente Conservatieven verloren hun zetel. Onder hen bevonden zich kabinetsleden als Roger Freeman, Michael Forsyth, Ian Lang, Tony Newton, Michael Portillo, Malcolm Rifkind en William Waldegrave, alsmede Sir Marcus Fox, de voorzitter van het 'backbench 1922 committee'. Een andere belangrijke Conservatief die zijn zetel kwijtraakte, was Neil Hamilton, die betrokken was bij het 'geld voor vragen'-schandaal (zie boven). Hamilton werd verslagen door de ervaren *BBC*-oorlogscorrespondent Martin Bell, die had meegedaan als onafhankelijke 'anticorruptie'-kandidaat. Bell was gesteund door Labour en de Liberaal-Democraten, waarvan de kandidaten zich ten gunste van hem hadden teruggetrokken. Door zijn overwinning werd Bell het eerste onafhankelijke Lagerhuislid sinds tientallen jaren.

De verkiezingsuitslag werd tevens beschouwd als een triomf voor de Liberaal-Democraten. Deze partij verdubbelde bijna haar zetelaantal in het Lagerhuis. Zij veroverde bijna alle beoogde zetels in het zuidwesten van Engeland en behaalde in andere delen van het land overwinningen op Conservatieve kandidaten.

Het nieuwe Lagerhuis telde 120 vrouwen tegenover 62 in het oude. Deze stijging was voornamelijk te danken aan het beleid van Labour in districten waar een overwinning mogelijk was, louter vrouwen kandidaat te stellen. Van de 120 vrouwelijke Lagerhuisleden waren er 101 afkomstig van de Labour Party. Een ander opvallend kenmerk van het nieuwe Lagerhuis was het grote aantal jonge parlementariërs (de jongste was net 24 jaar), van wie het merendeel lid van Labour was.

De opkomst bedroeg 71,6 procent (tegenover 77,73 procent bij de verkiezingen van 1992). Het was de laagste opkomst sinds de verkiezingen van 1935.

Samenstelling kabinet-Blair

Op 2 mei ontving Tony Blair het verzoek van koningin Elizabeth een nieuwe regering te vormen. De formatie was op 7 mei afgerond. Ruim honderd regeringsleden, whips en belangrijke leden van de rechterlijke macht werden benoemd. Zoals verwacht, kwamen de belangrijkste ministersposten in handen van de desbetreffende leden van het schaduwkabinet. De samenstelling van de regering werd door de *Financial Times* een mengeling 'van oude vertrouwde Labourleden en vernieuwers in de stijl van Blair' genoemd. Het kabinet telde het recordaantal van vijf vrouwen.

Verassend was de benoeming van Frank Dobson tot minister van volksgezondheid, een post die in het schaduwkabinet was bekleed door Chris Smith. Hoewel hij werd beschouwd als iemand van het 'oude Labour', werd Dobson verantwoordelijk voor de belangrijke revitalisering van de National Health Service. Een andere onverwachte benoeming was die van Sir David Simon, voorzitter van British Petroleum, tot onderminister. Simon, die een sterk pleitbezorger was van verdere EU-integratie en van de Europese Monetaire Unie, werd benoemd tot minister van handel en concurrentie in Europa en diende zowel aan het ministerie van handel en industrie te rapporteren als aan het ministerie van financiën. Om hem in staat te stellen de post te aanvaarden, werd hem de titel van Lord Simon van Highbury gegeven.

Blair benoemde Peter Mandelson, één van zijn naaste adviseurs, tot minister zonder portefeuille op het bureau van het kabinet. Mandelson was de architect van de verkiezingscampagne van Labour en had de laatste twee jaar meegeholpen het image van 'nieuw Labour' te creëren. Hoewel hij kabinetsstatus ontbeerde, werd verwacht dat hij een van de belangrijkste rollen in de regering zou spelen vanwege zijn verantwoordelijkheid voor het ontwikkelen en coördineren van het beleid. In de scheidende Conservatieve regering was deze rol toebedeeld aan vice-premier Michael Heseltine. Verwacht werd dat Mandelson zitting zou nemen in kabinetscommissies en zou deelnemen aan het dagelijkse overleg met de 'chief whip', de managers van de regering en de afdeling persvoorlichting.

De verdeling van de portefeuilles was als volgt:

Premier, hoofd van de schatkist en ambtenarenzaken - Tony Blair; belangrijkste minister en vice-premier, milieu, vervoer en regio's - John Prescott; financiën - Gordon Brown; buitenlandse zaken en Gemenebest - Robin Cook; Lord Chancellor - Lord Irvine of Lairg; binnenlandse zaken - Jack Straw; onderwijs en werkgelegenheid - David Blunkett; handel en industrie - mevr. Margaret Beckett; landbouw, visserij en voedsel - Jack Cunningham; Schotland - Donald Dewar; defensie - George Robertson; volksgezondheid - Frank Dobson; 'president of the council' en leider van het Lagerhuis - mevr. Ann Taylor; nationaal erfgoed - Chris Smith; sociale zekerheid en vrouwenaangelegenheden - mevr. Harriet Harman; Noord-Ierland - mevr. Marjorie ('Mo') Mowlam; Wales - Ron Davies; internationale ontwikkeling - mevr. Clare Short; Lord Privy Seal' en leider van het Hogerhuis - Lord Richard; 'Chancellor of the Duchy of Lancaster' (publieke dienst) - David Clark; vervoer - Gavin Strang; eerste secretaris van de schatkist - Alistair Darling.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Zetelaantal*	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal bij ontbinding*
Labour Party	418	44,4*	273
Conservative Party	165	31,5*	323
Liberaal-Democraten	46	17,2*	26
Referendum Party	0	2,7*	1
UK Independence Party	0	0,3*	0
Onafhankelijken	1	0,1	0
Scottish National Party	6	21,9**	4
Plaid Cymru	4	9,7°	4
Ulster Unionist Party	10	32,7+	9
Social Democratic and LabourParty	3	24,1+	4
Sinn Féin	2	16,1+	0
Democratic Unionist Party	2	12,3+	3
UK Unionist Party	1	1,6+	1
Voorzitter	1	-	1
Vacant			2
~Totaal	**659**	-	**651**

*Stemmenpercentage in Engeland
**Stemmenpercentage in Schotland
°Stemmenpercentage in Wales
+Stemmenpercentage in Noord-Ierland
~Het aantal parlementszetels is uitgebreid bij de verkiezingen van 1997. Het totaal aantal leden omvat drie vice-voorzitters, die normaal gesproken niet stemmen (in het nieuwe Lagerhuis is één van de vice-voorzitters Labourlid en behoren de andere twee tot de Conservative Party; dat was ook het geval in het vorige House of Commons).

Het nieuwe Britse kabinet op 8 mei 1997. Op de voorste rij v.l.n.r.: Donald Dewar, Margaret Beckett, Jack Straw, Robin Cook, John Prescott, Tony Blair, Gordon Brown, Lord Irvine of Lairg, David Blunkett, Jack Cunningham, George Robertson. Daarachter v.l.n.r.: Nick Brown, Alistair Darling, David Clark, Clare Short, Mo Mowlam, Chris Smith, Frank Dobson, Ann Taylor, Harriet Harman, Ron Davies, Lord Richard, Gavin Strang, en Sir Robin Butler (secretaris van het kabinet). *Foto EPA*

Belangrijke posten buiten het kabinet

Parlementair secretaris van de schatkist (Chief Whip van de regering) - Nick Brown*; minister zonder portefeuille op het bureau van het kabinet - Peter Mandelson; procureur-generaal - John Morris.

* Het is gebruik dat de Chief Whip van de regering de kabinetszittingen bijwoont.

NRC/H'blad (2-5-'97) verstrekte de volgende biografische gegevens van de op 6 mei 1953 in Edinburgh geboren Blair:

'Met 43 jaar is Anthony Charles Lynton Blair de jongste premier van Groot-Brittannië sinds 1812. Hij is waarschijnlijk ook de meest onervaren premier. In 1983 kwam hij in het parlement - als Lagerhuislid voor het kiesdistrict Sedgefield - toen de Conservatief Margaret Thatcher al vier jaar aan de macht was. Hij heeft Labour nooit anders dan als oppositiepartij gekend.
De achtergrond van Blair kan moeilijk als „typisch Labour" worden omschreven. Zijn vader was jurist en Conservatief en voorzitter van de plaatselijke ondernemersclub in de voormalige mijnstreek Durham. Hij had parlementslid, bij voorkeur premier willen worden. Maar een beroerte maakte aan zijn politieke carrière vroegtijdig een eind. Volgens de Blair-biograaf John Rentoul heeft de vader zijn ambities aan zijn kinderen overgedragen. „Ik had het idee dat ik hem niet teleur mocht stellen", zegt Blair in Rentouls biografie. Van zijn gelovige moeder erfde hij zijn flair in de omgang met mensen en een grote sociale bewogenheid.
Zijn middelbare schooltijd bracht hij door op het Fettes College in Edinburgh, een kostschool die bekend stond als „het Schotse Eton". Hij blonk vooral uit in sport en drama, en verwierf plaatselijke bekendheid als leadzanger van de rockgroep Ugly Rumours. Om zijn vader te gerieven ging hij „rechten doen" in Oxford hoewel hij liever geschiedenis had gestudeerd. Pas op de universiteit omarmde hij tegelijkertijd het christendom en het socialisme. In 1976 werd hij lid van de Labourpartij.
Hij gaf de voorkeur aan een loopbaan in de politiek boven een carrière in de kerk of de advocatuur omdat hij meende in de politiek meer voor de maatschappij te kunnen betekenen. Eenmaal in het Lagerhuis gekozen, rees binnen de fractie razendsnel zijn ster. Al na een jaar was hij woordvoerder voor financiële aangelegenheden, later voor werkgelegenheid en binnenlandse zaken. Van meet af aan pleitte hij voor modernisering van Labour omdat de partij haar voeling met het volk verloren had.
Na de plotselinge dood van partijleider John Smith in 1994 werd Tony Blair met overweldigende meerderheid tot nieuwe voorman gekozen. Het vernieuwingsproces dat zijn voorgangers Kinnock en Smith al in gang hadden gezet, vervolgde Blair met sterk verhoogde vaart. Onder zijn leiding werden de socialistische grondbeginselen door een gematigder, moderne versie vervangen die niet botste met de vrije markt. De invloed van de vakbonden binnen de partij werd verder teruggedrongen. Hij herpositioneerde zijn partij als Nieuw Labour, een brede volksbeweging aan wie je de Britse economie best toevertrouwen kon.
Bij zijn aantreden als partijleider maakten zijn politieke opponenten hem uit voor „Bambi". Later doopten ze hem om in „Stalin" omdat hij als een autocraat de koers binnen de partij bepaalde en met ijzeren hand de discipline binnen de fractie bewaarde. Partijgenoten noemen hem liever „vast besloten". Na een verrassende vierde achtereenvolgende nederlaag van Labour in 1992 mocht dit keer de zege door niets en niemand in gevaar worden gebracht. Nieuw Labour en ook haar sterk op de partijleider gerichte verkiezingscampagne dragen nadrukkelijk Blairs stempel. Zijn eerste missie is geslaagd.'

Ministers zien af van salarisverhoging

De eerste kabinetszitting vond plaats op 8 mei toen de ministers besloten af te

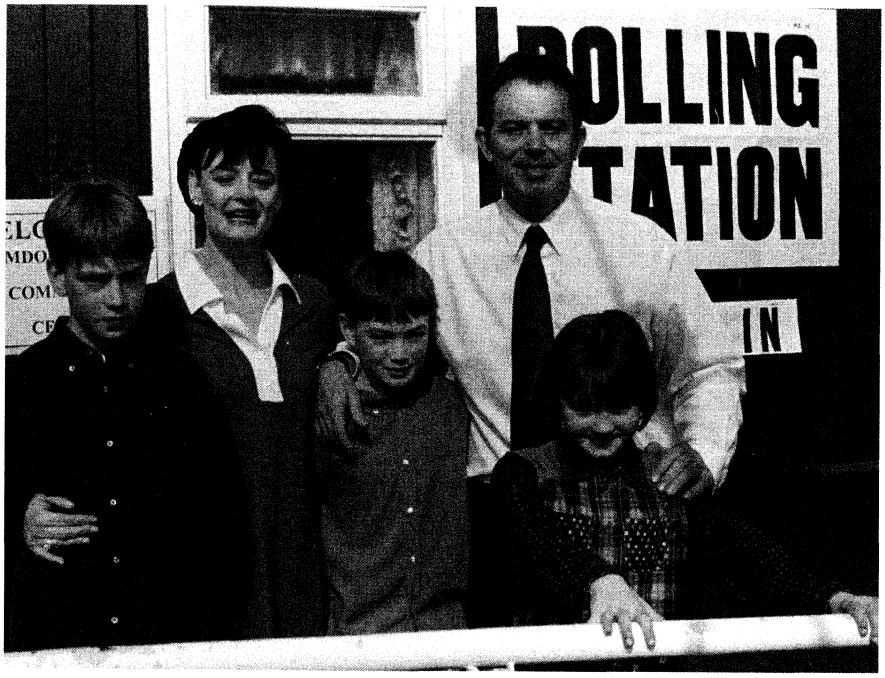

De Britse Labour-leider Tony Blair arriveert met vrouw Cherie en kinderen (v.l.n.r.) Ewan, Nicholas en Kathryn op 1 mei 1997 bij het stemlokaal in Sedgefield om zijn stem uit te brengen. *Foto EPA*

zien van de omstreden salarisverhoging die de vorige regering in juli 1996 had goedgekeurd (zie pag. 16/1-'97). De zitting kreeg een informele toon, toen de leden besloten elkaar voortaan bij de voornaam te noemen in plaats van bij hun titel. Blair introduceerde een andere nieuwigheid op 9 mei toen hij veranderingen aankondigde met betrekking tot het vragenuurtje van de premier, de vaste zitting van het Lagerhuis waarbij het er vaak nogal luidruchtig aan toe ging, waarin de premier in het Huis verscheen om vragen te beantwoorden. De belangrijkste verandering was de vervanging van de traditionele twee zittingen per week van elk één kwartier door één zitting per week van een half uur op woensdag.

Initiatieven uit de Troonrede

Op 14 mei presenteerde de koningin in haar troonrede het programma van de nieuwe regering in het parlement. Het programma omvatte 26 wetsvoorstellen en een aantal witboeken die waren bedoeld essentiële verkiezingsbeloften van Labour in te lossen.

De belangrijkste onderwerpen uit de troonrede betroffen de volgende terreinen:

- het onderwijs: twee wetsvoorstellen om de klassengrootte te verkleinen, de financiering door de overheid van plaatsen op particuliere scholen af te schaffen en de kwaliteit te verbeteren;
- de economie: een wetsvoorstel om de Bank van Engeland onafhankelijker te maken;
- de werkgelegenheid: een wetsvoorstel om een salariscommissie in te stellen die een voorstel moest formuleren voor een landelijk minimumloon;
- de decentralisatie: een wetsvoorstel om referendums over decentralisatie mogelijk te maken en te komen tot assemblees in Wales en Schotland;
- orde en gezag: wetsvoorstellen om hard op te treden tegen jeugdige wetsovertreders en het particulier bezit van alle handvuurwapens te verbieden;
- het plaatselijke bestuur: een wetsvoorstel voor een referendum over een nieuw strategisch wettig gezag en een gekozen burgemeester van Londen;
- de volksgezondheid: een wetsvoorstel tot herstel van de National Health Service als een publieke dienst en niet als een commerciële zaak gedreven door competitie;
- de financiën: het doen aannemen van de begroting, met inbegrip van het heffen van belasting op meevallers voor geprivatiseerde nutsbedrijven voor de financiering van een 'welfare-to-work'-programma ter bestrijding van de werkloosheid.

Witboeken zouden worden gepubliceerd over o.m.:

- de tabaksreclame: voorstellen voor een volledig verbod;
- internationale ontwikkeling: voorstellen om de armoede in de wereld te bestrijden en duurzame ontwikkeling te bevorderen.

Verder werden die maand nieuwe beleidsinitiatieven bekendgemaakt. Zo besloot minister Brown van financiën op 6 mei afstand te doen van zijn bevoegdheid de rente van de Bank van Engeland vast te stellen. Vanaf juni zou de bank 'operationele zeggenschap' uitoefenen over het monetaire beleid. De bekendmaking volgde onmiddellijk nadat Brown de basisrente met een kwart procentpunt had verhoogd tot 6,25 procent (zie pag. 18/3-'97). Hij zei dat het de laatste keer was dat hij de dagelijkse controle had gehad over de kosten van het lenen en verklaarde dat de renteverhoging noodzakelijk was geweest om de inflatie binnen de perken te houden en de basis te leggen voor duurzame stabiliteit en groei.

Nieuw orgaan neemt regulatieve toezicht over van de Bank van Engeland

Op 20 mei verraste Brown het Lagerhuis en de financiële markten, toen hij radicale hervormingen aankondigde om investeerders en aandeelhouders te beschermen. Hij maakte de afschaffing bekend van de diverse systemen voor zelfregulering die een reeks bankfaillissementen en pensioenschandalen niet hadden kunnen voorkomen en verving ze door een enkel orgaan, een soort uitgebreide Securities and Investments Board (SIB). Dit orgaan zou het regulatieve toezicht op banken van de Bank van Engeland overnemen (zie voor benoeming leden verderop). Met een onafhankelijke centrale bank zonder toezichthoudende bevoegdheden deed Groot-Brittannië een verdere stap in de richting van de criteria van 'Maastricht'.

Presentatie buitenlands beleid

Op 13 mei presenteerde minister Cook van buitenlandse zaken en het Gemenebest de prioriteiten van de regering op het gebied van de buitenlandse politiek. In een verklaring van zijn ministerie zei Cook dat de regering de 'mensenrechten tot de kern van ons buitenlandse beleid' zou maken. Hij zei dat het buitenlandse beleid een 'ethische dimensie' zou krijgen, waartoe onder meer een 'verantwoorde' wapenhandel zou behoren. De mensenrechten en het mondiale milieu zouden de kern van het beleid vormen. Ook beloofde hij een actieve benadering van Europa 'samen met een resolute verdediging van de Britse belangen', en sprak het vertrouwen uit dat Groot-Brittannië met zijn Europese partners overeenstemming zou bereiken over hervormingen binnen de EU. Op 4 mei had Cook bekendgemaakt dat de regering de Europese sociale paragraaf over werknemersrechten zou aanvaarden. Op Cooks positieve houding ten opzichte van Europa werd zeer gunstig gereageerd door politici in Frankrijk en Duitsland.

Werknemers GCHQ mogen weer vakbondslid worden

Op 16 mei nam Cook een symbolisch belangrijk besluit door werknemers van het Government Communications Headquarters (GCHQ), het centrum van de inlichtingendienst in Cheltenham, het recht terug te geven lid te worden van een vakbond. Cook zei dat hij een 'oud onrecht herstelde'. Dit was een verwijzing naar het door de regering van Margaret Thatcher in 1984 opgelegde verbod op het vakbondslidmaatschap (zie pag. 432/3-'87).

Maatregelen tegen landmijnen

Cook gaf op 21 mei ook inhoud aan zijn belofte het buitenlandse beleid een meer ethische dimensie te geven door aan te kondigen dat de regering haar voorraad landmijnen uiterlijk in 2005 diende te hebben afgedankt. Hij maakte ook een verbod op de import, het vervoer en de productie van anti-persoonsmijnen bekend.

Op het ministerie van binnenlandse zaken benadrukte Straw dat de bestrijding van de misdaad één van zijn belangrijkste prioriteiten was met de belofte meer blauw op straat te brengen. Op 28 mei maakte hij ook bekend dat de nieuwe regering bepaalde asielprocedures zou afschaffen (zie pag. 15/3-'97).

Benoeming leden comité voor het monetaire beleid. Publieke verantwoordingsplicht voor Bank van Engeland

Op 2 juni benoemde minister van financiën Brown vier vooraanstaande economen in het nieuwe comité voor het monetaire beleid. In mei had Brown de instelling van dit orgaan bekendgemaakt, toen hij afstand deed van zijn bevoegdheid de rente van de Bank van Engeland vast te stellen.

De vier door Brown benoemde leden waren Sir Alan Budd, economisch hoofdadviseur van het ministerie van financiën sinds 1991, DeAnne Julius, de belangrijkste econoom van British Airways, en twee figuren met een academische achtergrond, Charles Goodhart en Willem Buiter. Verder maakten de gouverneur, twee vice-gouverneurs en twee bestuurders van de Bank van Engeland deel uit van het comité. Tijdens de eerste vergadering van het comité, op 5-6 juni, werd besloten de rentetarieven met een kwart procentpunt op te trekken tot 6,5 procent.

Op 12 juni maakte Brown tijdens de jaarlijkse rede van de minister van financiën in Mansion House te Londen bekend dat een publieke verantwoordingsplicht voor de Bank van England zou worden ingevoerd. Hij zei dat de gouverneur van de Bank van England in een open brief aan de minister van financiën het inflatiecijfer zou moeten verklaren als dit één of meer procentpunten hoger of lager zou uitvallen dan het streefcijfer van de regering (dat op dat moment 2,5 procent bedroeg).

Disciplinaire maatregelen tegen twee Labour-parlementariërs

Op 25 juni werden twee parlementsleden geschorst als lid van het House of Commons en van Labour. De betrokken parlementsleden waren Mohammad Sarwar (kiesdistrict Glasgow Govan), wiens handelingen aanleiding waren geweest voor een onderzoek door het nationaal uitvoerend comité van Labour, en Bob Wareing (kiesdistrict Liverpool West Derby), tegen wie een parlementaire commissie uit het Lagerhuis een onderzoek had ingesteld. Ondanks de sancties bleven beiden onderworpen aan de partijdiscipline, maar partijmanagers gaven hun te verstaan weg te blijven van de zittingen van het Lagerhuis. Hun gedragingen zouden naar alle waarschijnlijkheid ook worden onderzocht door Sir Gordon Downey, parlementair commissaris voor het toezicht op normen en waarden in het Hoger- en Lagerhuis.

Het onderzoek tegen Sarwar was voornamelijk gebaseerd op de beschuldiging dat hij bij de verkiezingen van mei 1997 een rivaal in zijn kiesdistrict Glasgow Govan £ 5.000 had gegeven om opzettelijk de verkiezingsstrijd te verliezen. Sarwar ontkende deze aantijging. Wareing werd ervan beschuldigd te hebben verzwegen dat hij een zakelijk belang had in een bedrijf dat banden onderhield met Servië. Ook hij ontkende de beschuldiging.

MAJOR KONDIGT VERTREK ALS PARTIJLEIDER AAN. HAGUE GEKOZEN TOT OPVOLGER

Na de verpletterende nederlaag van zijn Conservative Party, kondigde John Major op 2 mei aan te zullen aftreden als partijleider, een functie die hij sinds 1990 had bekleed. In de daaropvolgende dagen kwam een aantal kandidaten voor het leiderschap naar voren. Onder hen bevonden zich voormalig minister Kenneth Clarke van financiën, oud-minister Michael Howard van binnenlandse zaken, voormalig minister Peter Lilley van sociale zekerheid, ex-minister Stephen Dorrell van volksgezondheid, voormalig minister voor Wales William Hague en John Redwood, een vroeger minister voor Wales, die in 1995 vergeefs had geprobeerd het leiderschap van Major over te nemen (zie pag. 683/2 e.v.-'95).

Op 3 mei werd echter bevestigd dat één van de meest invloedrijke kandidaten, voormalig vice-premier Heseltine, niet naar het partijleiderschap zou dingen. Deze bekendmaking kwam kort nadat Heseltine - die in 1993 een hartaanval had gehad - in het ziekenhuis was opgenomen wegens pijn aan zijn hart (hij werd op 5 mei uit het ziekenhuis ontslagen). Een andere mogelijke kandidaat, voormalig minister Portillo van defensie, kwam niet in aanmerking, omdat hij zijn parlementszetel was kwijtgeraakt.

De verkiezing van de nieuwe leider van de Conservatieven, waaraan alleen leden van het Lagerhuis konden deelnemen, zou naar verwachting plaatsvinden in juni. In de tussentijd bleef Major leider van de oppositie.

Het reglement van de Conservative Party bepaalde dat de partijleider uitsluitend werd gekozen door Conservatieve Lagerhuisleden (van de 165 Conservatieve Lagerhuisleden was er één medio mei overleden). Verscheidene prominente partijleden wilden dat het stemrecht zou worden uitgebreid, maar partijmanagers verklaarden dat dit pas na de verkiezingen voor het partijleiderschap in overweging zou worden genomen.

Op 10, 17 en 19 juni werden drie verkiezingsronden gehouden. Er waren in totaal vijf kandidaten: de oud-ministers Kenneth Clarke, Michael Howard, Peter Lilley, William Hague, en John Redwood. Voormalig minister Stephen Dorrell, die zich in eerste instantie kandidaat had gesteld, had zich vóór de eerste verkiezingsronde teruggetrokken. Hoewel Clarke de meeste populariteit genoot onder de partijleden en de kiesdistrictorganisaties, maakte zijn reputatie als Eurofiel hem onaanvaardbaar voor een groot deel van de rechtervleugel van de Conservative Party. De rechtse Eurosceptische factie was verdeeld over Redwood, Lilley en Howard. Over de positie van Hague, de jongste kandidaat, bestond weinig duidelijkheid.

Bij de eerste verkiezingsronde op 10 juni behaalden de kandidaten de volgende stemmenaantallen: Clarke 49, Hague 41, Redwood 27, Lilley 24, en Howard 23. Aangezien geen enkele kandidaat een absolute meerderheid had behaald, gingen de drie kandidaten met de meeste stemmen over naar de tweede verkiezingsronde op 17 juni, waarbij Clarke 64, Hague 62 en Redwood 38 stemmen kreeg. Ook deze keer behaalde niemand een beslissende overwinning. Redwood viel af en op 19 juni werd de laatste verkiezingsronde gehouden waarbij Clarke en Hague de enige kandidaten waren. Vóór de stemming was bekendgemaakt dat Clarke en Redwood een verbond hadden gesloten, een pact waarbij naar veler mening opportunistische overwegingen hadden geprevaleerd boven principes. Later werd aangenomen dat dit Clarke aanzienlijke steun had gekost.

In de laatste ronde versloeg Hague Clarke met een onverwachts ruime marge van 92 tegen zeventig stemmen. Clarke maakte onmiddellijk bekend dat hij weer zitting zou nemen in het Lagerhuis als 'backbencher' (een Lagerhuislid dat geen plaats heeft in regering of schaduwregering), en sloeg Hague's aanbod af een post in het schaduwkabinet te bekleden.

Met zijn verkiezing werd de 36-jarige Hague de jongste leider van de Conservative Party in meer dan tweehonderd jaar. In 1977 had hij voor de eerste keer publieke bekendheid gekregen, toen hij als zestienjarige de partijconferentie

van de Conservatieven had toegesproken. Na parlementslid te zijn geworden, was hij in 1995 opgenomen in het kabinet als opvolger van Redwood, de minister voor Wales (zie pag. 685/1-'95). Hague, die door velen werd beschouwd als een Euroscepticus en een volgeling van Thatcher (kort voor de laatste verkiezingsronde had hij de steun gekregen van oud-premier barones Thatcher) beloofde de partij te verenigen. Eind juni benoemde hij een schaduwkabinet waarin zijn gewezen rivalen Lilley, Howard en Redwood respectievelijk de portefeuilles van financiën, buitenlandse zaken, en handel en industrie bekleedden.

Cecil Parkinson voorzitter Tories

Op 20 juni benoemde Hague een nieuwe partijvoorzitter, de 65-jarige Cecil Parkinson, die van 1981-1983 onder Margaret Thatcher dezelfde functie had bekleed. De benoeming kwam als een verrassing en versterkte de indruk dat de Conservative Party onder Hague naar rechts zou opschuiven.

Onder de kop 'Hague steunt op een Lady en een Lord' meldde redacteur Paul Luttikhuis in *NRC/H'blad* (23-6-'97) het volgende over de positie van de nieuwe partijleider van de Tories:

'Iedere keuze die William Hague, de 36-jarige opvolger van John Major als leider van de Britse Conservatieven, op dit moment maakt, heeft een zware symbolische lading. Toen hij vorige week, onmiddellijk na zijn winst in de laatste verkiezingsronde, opponent Kenneth Clarke vroeg om in zijn schaduwkabinet zitting te nemen, wist iedereen zeker dat hij zich zou opwerpen als de Grote Verzoener. Hague was de man die zich tot taak stelde de hopeloos verdeelde Tories tot een eenheid te smeden. Maar toen hij een dag later de 65-jarige Cecil Parkinson als partijvoorzitter benoemde, was er volgens iedereen duidelijk sprake van een grote ruk naar rechts. Parkinson was immers partijvoorzitter in het begin van de jaren tachtig en gold in die tijd als een fervent aanhanger van Margaret Thatcher. Hier stond de jongste Tory-leider van de afgelopen twee eeuwen, steunend op de historische peilers van Lady Thatcher en Lord Parkinson. De aangekondigde „frisse start" kreeg een merkwaardige bijklank. Hague heeft zich tegen dit verwijt verdedigd door te zeggen dat ervaring en talent voor hem belangrijker criteria zijn dan leeftijd. Maar met de ervaring blijft onherroepelijk ook de oude Conservatieve geest door de Tory-gelederen waaien.

Hague staat voor de bijna onmogelijke taak om een bij de verkiezingen van 1 mei gedecimeerde partij een nieuw gezicht te geven tegenover een mateloos populaire regeringsleider, die op de loop is gegaan met veel van het Conservatieve erfgoed. (...)

De Conservatieven zijn vooral over Europa ernstig verdeeld, en juist daarover heeft premier Tony Blair vorige week in Amsterdam bewezen een stabiele verdediger van „Britse belangen" te zijn. De Britse grenzen blijven bewaakt, de NAVO blijft de steunpilaar van de Europese defensie ten koste van de West-Europese Unie, en de eventuele muntunie gaat voorlopig zonder de Britten van start - allemaal punten waarvoor ook Major zich in het verleden hard heeft gemaakt.

Wat kan Hague anders doen dan anti-Europeser te worden?

Dat is, gelet op het schaduwkabinet dat hij heeft samengesteld dan ook precies wat hij heeft gedaan. Op de belangrijkste posten benoemde hij leden van de rechtervleugel van de partij. Vooral de keuze voor Peter Lilley, een van de rechtse tegenkandidaten in de leiderschapsstrijd, als schaduwminister van Financiën en ontwikkeling van partijpolitiek is opmerkelijk. Lilley was misschien iets minder apert anti-Europees dan een andere leiderschapskandidaat, John Redwood (die in het schaduwkabinet verantwoordelijk wordt voor handel en industrie), maar hij behoort zeker tot de radicaal rechtse vleugel van de partij. Dit geldt ook voor Michael Howard (Buitenlandse Zaken), voor Iain Duncan Smith (Sociale Zekerheid), een trouwe bondgenoot van Redwood, en voor Brian Mawhinney (Binnenlandse Zaken), de oud-partijvoorzitter die voor velen verantwoordelijk wordt gehouden voor de strategie die leidde tot de dramatische nederlaag bij de laatste verkiezingen. Slechts een paar gematigde Conservatieven hebben van Hague een post toegeschoven gekregen. Maar het grootste deel van de linkervleugel van de partij heeft zich voorlopig teruggetrokken op de *back benches* van het Lagerhuis. Van daaruit voorzien ze, natuurlijk anoniem, de eerste stappen van Hague's leiderschap van commentaar. Ze beschouwen het schaduwkabinet als „tijdelijk" en suggereren dat het Thatcherisme in zijn volle glorie is teruggekeerd.

Vier leden van het Conservatieve schaduwkabinet. Van linksboven met de klok mee naar linksonder: Peter Lilley (financiën), Stephen Dorrell (onderwijs en werkgelegenheid), Michael Howard (buitenlandse zaken), en John Redwood (handel en industrie). *Foto EPA*

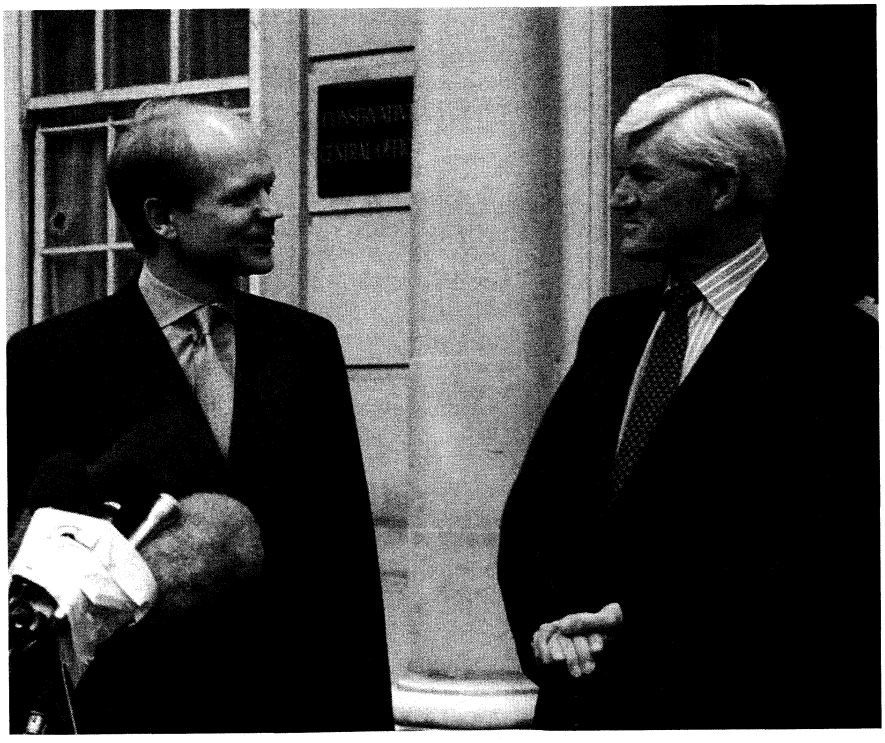

De nieuwe Conservatieve leider, William Hague (l.), en Lord Cecil Parkinson op 20 juni 1997 in gesprek met de pers na de mededeling dat Parkinson de nieuwe voorzitter van de Tories wordt. *Foto EPA*

Cecil Parkinson deed dit weekeinde zijn best om Hague een eigen gezicht te geven. Hij meende in het schaduwkabinet „alle meningen" tegen te komen en vond dat het Thatcherisme nu is vervangen door het „Hagueisme". maar hij had grote moeite om uit te leggen wat het verschil was tussen beide.
Hague heeft de onduidelijkheid voor een deel aan zichzelf te danken. De Conservatieven hebben nu een leider die zijn overwinning te danken heeft aan een merkwaardige tournure tijdens de campagne, toen hij van gematigd ineens fel anti-Europees werd. Zijn tegenstanders zullen hem daar als het zo uitkomt graag aan herinneren.'

VOORMALIG CONSERVATIEF MINISTER AITKEN TREKT AANKLACHT WEGENS SMAAD IN

Eind juni hing de Conservatieve oudminister Jonathan Aitken een mogelijke vervolging wegens meineed en belemmering van de rechtsgang boven het hoofd nadat hij plotseling een aanklacht wegens smaad tegen het dagblad *The Guardian* en de televisiemaatschappij *Granada TV* had ingetrokken.

Aitkin, die minister van defensie-aankopen (1992-'94) en eerste secretaris van de schatkist (1994-'95) was geweest (pag. 701/1-'96), had bij de opening van het smaadproces op 4 juni ontkend geld te hebben ontvangen van vooraanstaande Saoedi's met wie hij geheime wapencontracten had gesloten en die hij met prostituées in contact had gebracht. Op 20 juni echter had hij zijn aanklacht ingetrokken nadat de *Guardian* nieuw bewijsmateriaal had onthuld waaruit bleek dat Aitken een valse verklaring had afgelegd. Later bevestigde de krant dat zij het openbaar ministerie en de politie had verzocht Aitkin strafrechtelijk te vervolgen.

Op 24 juni trad Aitkin af als lid van de Privy Council, de adviesraad van de Britse koningin. Na het intrekken van zijn aanklacht was hij onder zware druk komen te staan op te stappen. Aitkin verklaarde zijn besluit te hebben genomen om te voorkomen dat koningin Elizabeth in verlegenheid zou worden gebracht door de affaire.

AANKOMST GEVANGENISSCHIP

Op 13 maart 1997 arriveerde in de haven van Portland (Dorset) het gevangenisschip de 'Weare', eertijds 'The Resolution' geheten. Het schip dat dienst had gedaan als afkickcentrum in de rivier de Hudson te New York, was door de Britse Prison Service gekocht van de stad New York. Aangezien de Britse gevangenispopulatie wekelijks met 350 gevangenen toenam, was de aanschaf van het schip bedoeld om de overvolle gevangenissen te ontlasten.

De Prison Service had £ 3,5 mln ($ 1 = £ 0,62 op 14 maart 1997) betaald voor het schip dat vijf verdiepingen omvatte en 460 hutten. De stad New York had het vaartuig van de hand gedaan omdat het ongeschikt was en de kosten ervan hoog waren (naar schatting £ 6 mln per jaar). Ann Widdecombe, die als staatssecretaris van binnenlandse zaken belast was met het gevangeniswezen, verklaarde dat het schip nodig zou zijn gedurende een periode van drie jaar waarin de accomodatie zou worden uitgebreid. De plannen omvatten de bouw van cellen voor 2.000 gevangenen in bestaande gevangenissen, de aanpassing van de woonverblijven van Noorse oliearbeiders en het opknappen van vijf negentiende-eeuwse gevangenissen. Ook was men bezig met de bouw of de planning van zes geheel nieuwe gevangenissen.

Gevangenisschepen waren sinds de negentiende eeuw niet meer in gebruik geweest in Groot-Brittannië, hoewel begin jaren zeventig van de twintigste eeuw arrestanten en geïnterneerden waren vastgehouden aan boord van het marineschip de 'HMS Maidstone' in de haven van Belfast. Verder waren in 1987 in bewaring gestelde immigranten ondergebracht op een omgebouwde Kanaal-veerboot.

UITSPRAAK OVER LEVENSBEËINDIGING

Op 21 maart 1997 bepaalde de president van de High Court Family Division, Sir Stephen Brown, dat artsen die een patiënt met ernstige hersenletsel behandelden, een voedingssonde die per ongeluk was losgeraakt, niet opnieuw hoefden in te brengen. De uitspraak gaf in feite de medische staf toestemming de niet met name genoemde 29-jarige vrouw te laten sterven.

Naar het oordeel van de rechtbanken mochten artsen de kunstmatige voeding staken van patiënten die beantwoordden aan de criteria van het Royal College of Physicians met betrekking tot de toestand die bekend stond als aanhoudende vegetatieve staat (Persistent Vegetative State, PVS). Dit was een voortvloeisel van de uitspraak van het Hogerhuis uit 1993 waarbij was toegestaan Tony Bland te laten sterven. Bland had in een PVS verkeerd, nadat hij in april 1989 in het voetbalstalstadion Hillsborough was verpletterd. Nadat zijn kunstmatige voeding was stopgezet, was hij op 4 maart 1993 in een ziekenhuis overleden.

In het jongste geval beantwoordde de patiënte echter niet aan alle richtlijnen van het Royal College. Desondanks was Brown niet van mening dat hij de grenzen van de wet oprekte, omdat alle betrokkenen, onder wie de familie van de patiënte, het er over eens waren dat zij zich niet bewust was van haar omgeving en dat 'een zinvol leven niet mogelijk' was.

Op 26 maart verzocht het Royal College of Physicians om nieuwe informatie die invloed zou kunnen hebben op zijn richtlijnen, nadat artsen hadden bevestigd dat een jongeman, Andrew Devine, die in een PVS verkeerde na in 1989 verwondingen te hebben opgelopen bij de ramp in het voetbalstadion Hillsborough voldoende was hersteld om op een eenvoudige niveau te communiceren. Devine was na ongeveer vijf jaar uit zijn PVS gekomen.

RAPPORT OVER E-COLI-BACTERIËN

In een op 7 april verschenen rapport kwam de regering onder vuur te liggen naar aanleiding van het uitbreken van een voedselvergiftiging met E-Colibacteriën, waaraan sedert november 1996 in Schotland achttien personen waren bezweken (zie pag. 302/2-'97).

In het rapport, dat was opgesteld door professor Hugh Pennington, werd geëist dat de regering een einde zou maken aan haar gebrek aan inbreng op het gebied van de voedselhygiëne. Voor slagers moest een strikter vergunningenbeleid gaan gelden en de controle op de slacht- en voedselprocessen diende te worden vergroot.

Op 11 april stierf een oudere vrouw aan de gevolgen van een voedselvergiftiging door E-Coli-bacteriën. Daarmee kwam het aantal slachtoffers van de Schotse epidemie op negentien.

LABOUR KRIJGT TOTAALVERBOD OP HANDVUURWAPENS DOOR HOUSE OF COMMONS

Bij een vrije stemming op 11 juni gaf het parlement met een overweldigende meerderheid zijn goedkeuring aan een wetsvoorstel waarbij een totaalverbod op handvuurwapens werd ingevoerd. De nieuwe regering kreeg een meerderheid van 203 stemmen bij de tweede lezing van de Firearms (Amendment) Act, ondanks krachtig verzet van de Conservatieven en zes rebelse Labour-leden.

Deze maatregel, die Labour had beloofd in haar verkiezingsprogramma, ging verder dan de wet uit 1996 waarbij alle handvuurwapens zwaarder dan kaliber .22 werden verboden en die was ingevoerd na de moord op zestien schoolkinderen en hun onderwijzeres in Dunblane (zie pag. 701/2-'96; 298/3

e.v.-'97). De regering hoopte dat de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel op tijd zou worden voltooid, zodat het in juli zou zijn opgenomen in de wetgeving.

MCDONALD'S WINT SMAADPROCES

Op 19 juni kwam na 314 dagen een einde aan de langst lopende rechtszaak in de Engelse rechtsgeschiedenis, toen twee milieu-activisten schuldig werden bevonden aan smaad ('libel') jegens de fast-food keten McDonald's en werden veroordeeld tot betaling van een schadevergoeding van £ 60.000 aan dit bedrijf.

Dave Morris en Helen Steel, in de media aangeduid als de 'McLibel Two', werden schuldig bevonden aan aantasting van de goede naam van McDonald's in een eind jaren tachtig gepubliceerd pamflet, getiteld 'Wat is er mis met McDonald's?' In dit pamflet werd het bedrijf er onder meer van beschuldigd verantwoordelijk te zijn voor het veroorzaken van verhongering in de Derde Wereld en het verkopen van ongezond voedsel in zijn vestigingen over de gehele wereld. Rechter Rodger Bell achtte de meeste beschuldigingen ongegrond. Beweringen van Morris en Steel dat McDonald's in advertentiecampagnes kinderen exploiteerde en sommige dieren wreed behandelde, waren volgens Bell echter terecht.

Morris en Steel, die zelf hun verdediging hadden gevoerd, waren niet staat en ook niet bereid de schadevergoeding te betalen en verklaarden in beroep te gaan bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Volgens commentatoren had het proces, dat volgens velen het imago van McDonald's had beschadigd, het bedrijf £ 10 mln gekost.

EERSTE EMISSIE VAN HALIFAX-AANDELEN

Op 2 juni ontvingen bijna 8 mln mensen in totaal ongeveer £ 18,4 mrd aan gratis aandelen, toen Halifax, 's lands grootste hypotheekinstelling, haar transformatie van een bouwfonds in een aan de beurs genoteerde bank afrondde en aandelen ging verhandelen op de effectenbeurs. Als gevolg van de emissie, de grootste Britse beursintroductie ooit, groeide het vermogen van één op de zes volwassenen in Groot-Brittannië met gemiddeld £ 2.400. De begunstigden, cliënten van Halifax die aan bepaalde criteria voldeden, ontvingen tussen de tweehonderd en 1.381 gratis aandelen.

(Vor.ber.pag. 298/3 e.v.-1997)

ONTWIKKELINGEN IN NOORD-IERLAND. OVERLEG TUSSEN ALLE PARTIJEN OPGESCHORT

Op 5 maart 1997 werd het overleg tussen alle partijen in Stormont Castle opgeschort tot na de Britse parlementsverkiezingen van 1 mei en de lokale verkiezingen in Noord-Ierland die op 21 mei zouden worden gehouden. De volgende volledige gespreksronde werd gepland voor 3 juni na een nieuwe ronde van besprekingen in Belfast waarbij zowel de Britse en Ierse regering zou zijn betrokken.

Versoepeling maatregelen tegen McAliskey

Op 7 maart maakte de Britse Prison Service bekend dat Roisin McAliskey, die in voorarrest zat in de Londense Holloway-gevangenis in afwachting van haar uitlevering aan Duitsland (zie pag. 304/2-'97), was ingedeeld in de 'categorie A normaal risico' in plaats van de 'categorie A buitengewoon risico'. Op 13 maart vond een verdere versoepeling van de voor haar geldende regels plaats: zij zou niet worden geboeid tijdens de geboorte van haar baby (in mei) en zou het kind bij zich mogen houden in de speciale gevangenisafdeling voor moeders met baby's.

Ontsnapping uit Maze-gevangenis

Op 24 maart maakten gevangenisfunctionarissen bekend dat een poging van 95 leden van het Ierse Republikeinse Leger (IRA) via een tunnel te ontsnappen uit de zwaar beveiligde Maze-gevangenis bij Belfast, was verijdeld (zie voor ontsnapping van 38 IRA-gevangenen uit de Maze-gevangenis in 1983 (pag. 188/1-'87).

De tunnel, die dertig meter lang was en zich op twee meter diepte bevond, had elektrische verlichting en was gestut met stoelpoten en beddenplanken. Hij begon in een cel en was al gevorderd tot het onbebouwde terrein dertig meter binnen de buitenmuur, voordat hij bij toeval werd ontdekt toen een gevangenisbewaarder tekenen van verzakking ontdekte op plaatsen waar de tunnel begon in te storten.

Later kwam aan het licht dat de gevangenen het puin uit de tunnel hadden bewaard in een cel die al bijna een jaar niet meer was geïnspecteerd. Volgens niet met name genoemde functionarissen van de Maze-gevangenis hadden de gevangenen 'de totale controle' en mochten Loyalistische en Republikeinse gevangenen onofficieel hun eigen zaken regelen binnen een militaire structuur. Twee weken eerder had het hoofd van de Noord-Ierse Prison Service, Alan Shannon, toegegeven dat de Maze-gevangenis - waarin driehonderd Republikeinen, 150 Loyalisten en zeventig in voorarrest zittende gedetineerden waren opgesloten - 'een zeer moeilijk te leiden gevangenis' was.

Bomaanslagen in Engeland

Op 26 maart ontploften twee bommen bij de spoorlijn in Wilmslow (Cheshire). Hoewel er geen slachtoffers vielen, veroorzaakten de explosies grote vertragingen in het treinverkeer in noordwest Engeland. In een later die dag uitgegeven verklaring zei de IRA er nog steeds op uit te zijn 'voor eens en altijd een einde te maken aan het ondemocratisch bewind' van de Britse regering in Noord-Ierland.

Sinn Féin-kantoren doelwit van aanslagen

De bezorgdheid over de dertig maanden durende wapenstilstand die de loyalisten hadden afgekondigd (zie pag. 105/2/3-'95) nam toe nadat op 30 maart een zware autobom was ontdekt voor een Sinn Féin-kantoor in Belfast. Eerder die maand, op 3 maart, was een bom gevonden voor gebouwen van Sinn Féin in Monaghan in de Ierse republiek.

IRA-campagne ontregelt verkiezingscampagne

In april zorgde het Ierse Republikeinse Leger (IRA) voor chaos op wegen en spoorlijnen in Engeland met een campagne die bestond uit een reeks kleine bomaanslagen en een groot aantal valse bommeldingen om het transportsysteem te ontregelen. Het IRA had de grote autowegen en spoorlijnen alsmede het Londense vervoerstelsel tot doelwit gekozen.

De campagne was in maart begonnen met de twee kleine bommen in Wilmslow (zie boven). Daarop volgde een reeks incidenten in april. Zo werden op 3 april twee kleine apparaatjes ontdekt onder de M6 nabij Birmingham - het drukste verkeerstraject in Europa - waardoor de M6 en delen van verschillende naburige autowegen verscheidene uren moesten worden gesloten. Het spectaculairste vals alarm vond plaats op 5 april, toen het IRA waarschuwde voor een bomaanslag in bekende codewoorden. Hierdoor ging de Grand Na-

De op 1 mei 1997 in het Britse Lagerhuis gekozen Sinn Féin-leden Gerry Adams (m.) en Martin McGuinness (l.) verlaten op 19 mei het parlement in Londen waar zij hun zetels niet mochten innemen omdat zij hadden geweigerd trouw te zweren aan de Britse koningin. *Foto EPA*

tional, één van de beroemdste paardenraces ter wereld, niet door. Meer dan 60.000 mensen en honderden paarden werden van de Aintree-renbaan bij Liverpool geëvacueerd. Op 21 april bracht een reeks bommeldingen het leven in Londen tot stilstand tijdens de ochtendspits. Door de bedreigingen, die wederom via codewoorden plaatsvonden, werden de meeste stations langs de hoofdspoorlijnen, verscheidene metrostations en twee vliegvelden van de hoofdstad gesloten.

Volgens beveiligingsbronnen wilde het IRA Noord-Ierland tijdens de verkiezingscampagne op de politieke agenda houden met zo min mogelijk gevaar voor doden. Zij geloofden dat de IRA-campagne het verlangen naar harde actie van de haviken in de organisatie bevredigde zonder de steun van de kiezers voor IRA's politieke vleugel Sinn Féin in gevaar te brengen. Het feit dat in sommige gevallen bommen waren geplaatst, betekende dat de veiligheidstroepen alle dreigementen wel serieus moesten nemen.

Brandstichting

Op 15 april zei de Royal Ulster Constabulary (RUC) dat sedert januari 1996 48 religieuze plaatsen, 71 scholen en 44 zalen in heel Ierland het doelwit waren geweest van brandstichting. Het betrof in overgrote meerderheid katholieke panden en in de meeste gevallen werd aangenomen dat de brandstichters protestanten waren.

Opstand van loyalistische gevangenen

Op 29 april brak een opstand uit onder loyalistische paramilitaire gedetineerden in de Maze-gevangenis bij Belfast. Ongeveer 150 loyalistische gevangenen in de H-Blokken1 en 2 klommen op het dak en staken observatietorens in brand uit protest tegen een verscherping van de veiligheidsmaatregelen in de gevangenis.

De verscherping was ingevoerd na de poging van het IRA in maart via een tunnel uit de gevangenis te ontsnappen. De nieuwe maatregelen behelsden volledig onderzoeken, twee keer per dag appèl en willekeurige controles van de cellen. Republikeinse gevangenen hadden besloten mee te werken aan de nieuwe regels, maar loyalistische gevangenen waren van mening dat zij werden gestraft voor IRA-activiteiten. John Steele, woordvoerder van de Ulster Democratic Party (UDP), die nauwe banden had met de paramilitaire Ulster Defence Association (UDA), zei op 29 april dat de gevangenen 'heel, heel boos zijn. Zij zien het als een soort collectieve straf.' Hij waarschuwde dat de toestand 'volledig uit de hand (kan) lopen'. De Ulster Freedom Fighters zeiden dat 'een prijs zal worden betaald' als de gevangenisautoriteiten oproerpolitie zouden inzetten om het protest de kop in te drukken. Aan het einde van de maand was het protest nog niet beëindigd.

Sinn Féin-parlementsleden nemen hun zetel in House of Commons niet in

Bij de Britse algemene verkiezingen van 1 mei behaalde Sinn Féin haar beste resultaat in veertig jaar toen Gerry Adams (West Belfast) en Martin McGuinness (Mid Ulster) in het Lagerhuis werden herkozen.

Hoewel de partij duidelijk had gemaakt dat geen van beide mannen de eed van trouw zou afleggen aan de Britse kroon (en om die reden hun plaats in het parlement niet zouden mogen innemen), hadden beide heren gezegd te willen profiteren van de parlementaire regels om een kantoor in te richten in het Lagerhuis en gebruik te maken van andere faciliteiten. Dit plan wekte de woede van sommige parlementsleden. Op 14 mei veranderde parlementsvoorzitter Betty Boothroyd de parlementaire regels met de bedoeling te verhinderen dat een parlementariër die de eed niet aflegde, gebruik zou maken van de faciliteiten van het Lagerhuis.

Premier Blair kondigt hervatting contacten met Sinn Féin aan

Op 16 mei probeerde de nieuwe Britse premier Tony Blair tijdens een bezoek aan Belfast de impasse in het vredesproces te doorbreken. Hij kondigde de hervatting van de directe contacten tussen de regering en Sinn Féin aan. Het initiatief werd gesteund door de Ierse regering. Op 7 mei had Blair in Londen zijn Ierse ambtgenoot John Bruton gesproken.

Blair zei dat hij het ministerie van Noord-Ierland opdracht had gegeven de contacten met Sinn Féin te hervatten 'op voorwaarde dat gebeurtenissen hier en elders dit niet onmogelijk maken'. Waarnemers maakten uit deze woordkeus op dat een stopzetting van het geweld in plaats van een formeel staakt-het-vuren reeds voldoende was voor een ontmoeting tussen Sinn Féin en vertegenwoordigers van de regering. Blair zei echter dat een 'ondubbelzinnig staakt-het-vuren door het IRA' de voorwaarde bleef voor de deelname van

Sinn Féin aan het officiële vredesproces.

Later werd onthuld dat de nieuwe minister voor Noord-Ierland, Marjorie Mowlam, op 15 mei een brief had geschreven aan Gerry Adams, de leider van Sinn Féin, met daarin de voorwaarden van het aanbod van de regering.

Na de bekendmaking van Blair ontmoetten leden van Sinn Féin en ambtenaren van het ministerie van Noord-Ierland elkaar op 17 en 28 mei. McGuinness verklaarde dat Sinn Féin tijdens de ontmoetingen had laten weten 'met volledige inzet en toewijding verbetering (te willen) brengen in de situatie'. Verwacht werd dat in juni een nieuwe ontmoeting zou plaatsvinden.

De nieuwe Britse regering nam ook stappen om ervoor te zorgen dat het marsseizoen vredig zou verlopen en om het geweld van 1996 te voorkomen (zie pag. 19/1 e.v.-'97). Op 9 mei had minister Mowlam bekendgemaakt dat wetsvoorstellen gedaan zouden worden om organisatoren te verplichten sectarische marsen langer van te voren aan te kondigen en veiligheidsmensen de bevoegdheid te verlenen alcohol van deelnemers in beslag te nemen. Op 28 mei sprak de minister met leiders van de twee belangrijkste protestantse marsorganisaties, de Orange Order en de Apprentice Boys. Zij noemde de ontmoetingen 'nuttig'. Eerder had zij gepraat met vertegenwoordigers van katholieke bewonersgroepen,

Plaatselijke verkiezingen

Na haar succes bij de algemene verkiezingen van 1 mei behaalde Sinn Féin op 22 mei een overweldigende winst bij plaatselijke verkiezingen. Zij zag haar stemmenpercentage met 4,4 procent stijgen tot 16,9 procent. Nu de partij over 74 zetels beschikte, waarvan 13 in Belfast, beriep zij zich op deze resultaten om deelname te eisen aan de meerpartijenbesprekingen in Stormont die op 3 juni zouden beginnen. Adams zei dat de verkiezingen een 'heel duidelijk signaal (zijn) dat onze strategie wordt gesteund. De Britse regering zou dat moeten erkennen en Sinn Féin moeten behandelen op dezelfde manier als iedere andere partij.'

De steun voor de Ulster Unionist Party (UUP) en de Social Democratic and Labour Party (SDLP) daarentegen bleef bij de verkiezingen gelijk of verminderde. Unionistische partijen verloren hun absolute meerderheid in de gemeenteraad van Belfast, Cookstown, Fermanagh en Strabane, terwijl de SDLP na vele jaren haar meerderheid in de gemeenteraad van Londonderry kwijtraakte. Unionistische leiders zeiden dat hun aanhangers weg waren gebleven van de stembureaus omdat zij zich vervreemd voelden van de politiek. Ook beschuldigde zowel de UUP als de SDLP Sinn Féin van onregelmatigheden. De hoogste verkiezingsfunctionaris, Pat Bradley, zei dat misbruik was gemaakt van per post en per gevolmachtigde uitgebrachte stemmen en dat beide zijden zich schuldig hadden gemaakt aan fraude.

Plaatselijke verkiezingen

Partij	*Zetels*
Ulster Unionist Party (UUP)	185
Social Democratic and Labour Party (SDLP)	120
Democratic Unionist Party (DUP)	91
Sinn Féin	74
Alliance Party	41
Overig	71

Nieuw Brits-Iers vredesinitiatief

Op 25 juni maakte premier Tony Blair plannen bekend om in september gedetailleerde besprekingen te beginnen over de toekomst van Noord-Ierland, met of zonder deelname van Sinn Féin. Blair wilde dat de besprekingen in mei 1998 zouden worden afgerond. Een hierbij bereikt akkoord zou vervolgens in een referendum worden voorgelegd aan de Noord-Ierse bevolking.

Het nieuwe initiatief, dat werd ontvouwd in een twaalf pagina's tellend document, was goedgekeurd door de aftredende Ierse premier John Bruton. In het document werd rekening gehouden met de moeite die zowel Unionisten als Republikeinen hadden met de omstreden kwesties van de ontwapening en een staakt-het-vuren van het Ierse Republikeinse Leger (IRA). Het initiatief bevatte een gedetailleerde regeling voor onderhandelingen over ontwapening die parallel zouden lopen met werkzaamheden over een constitutionele oplossing. Blair liet tevens een boodschap aan Sinn Féin publiceren die op 13 juni was verstuurd. Hierin werd de partij medegedeeld dat zij zou worden uitgenodigd deel te nemen aan een plenaire zitting over de besprekingen zes weken na de afkondiging van een ondubbelzinnig IRA-bestand. In het stuk stond dat Sinn Féin tijdens de plenaire vergadering, die eind juli al zou kunnen plaatsvinden, de uitgangspunten van de commissie-Mitchell inzake het afzweren van het gebruik van geweld zou moeten onderschrijven (zie pag. 326/1 e.v.-'96).

Begin september zouden essentiële besprekingen worden geopend die onder meer zouden gaan over de relaties tussen de partijen, de betrekkingen tussen Noord-Ierland en de Ierse republiek en die tussen Groot-Brittannië en de Ierse republiek. Intussen zou een onafhankelijke commissie worden gevormd die zou worden belast met het toezicht op de ontwapening door paramilitaire groeperingen. Twee afzonderlijke subcommissies zouden moeten toezien op de details van de ontwapening en de 'vertrouwenscheppende maatregelen' (deze hadden onder meer betrekking op de Republikeinse ongerustheid over kwesties als het toezicht op en de toekomst van politieke gevangenen).

Sinn Féin-leider Gerrry Adams reageerde behoedzaam op de verklaring en zei dat zijn partij het plan 'haar volledige aandacht en zorg' zou geven. David Trimble, de leider van de Ulster Unionist Party, verklaarde dat hij bereid was de nieuwe benadering te aanvaarden. Hij zei dat 'wij ermee akkoord zouden kunnen gaan dat er tegelijkertijd wordt ontwapend en onderhandeld, op voorwaarde dat dit ook daadwerkelijk gebeurt'.

Moord op twee politiemensen

Op 16 juni, vlak voordat Blair zijn plannen bekendmaakte, had de Britse regering de contacten met Sinn Féin verbroken, nadat het IRA twee leden van de Royal Ulster Constabulary (RUC) had doodgeschoten.

De twee politiemensen werden gedood, toen zij patrouilleerden in het centrum van Lurgan in het graafschap Armagh. Omdat de aanslag plaatsvond drie dagen nadat de Britse regering Sinn Féin had laten weten dat deze zou worden toegelaten tot het vredesoverleg zes weken na de afkondiging van een wapenstilstand door het IRA, werd de moord door de Britse en de Ierse regering uitgelegd als een poging van 'hardliners' binnen het IRA het vredesproces te torpederen.

Katholiek gekozen tot burgemeester van Belfast

Op 2 juni werd Alban Maginness van de Social Democratic and Labour Party (SDLP) gekozen tot burgemeester van Belfast. Hij was de eerste rooms-katholiek in deze grotendeels ceremoniële functie. Zijn verkiezing volgde op de gemeenteraadsverkiezingen van mei waarbij de Unionistische partijen hun meerderheid in de gemeenteraad hadden verloren.

(Vor.ber.pag. 303/1 e.v.-1997)

HONGARIJE

PRIVATISERINGSSCHANDAAL. REGERINGSWIJZIGINGEN. BEGROTING VOOR 1997 GOEDGEKEURD. VERDERE ONTWIKKELINGEN

In oktober 1996 werd de regering in verlegenheid gebracht door illegale betalingen die waren gedaan door de nationale privatiseringsinstelling, het Hongaarse Staatsbureau voor Privatisering (APV). Het schandaal leidde tot het ontslag van de volledige raad van bestuur van APV en het aftreden van de minister van privatisering, handel en industrie, Tamas Suchman.

Het schandaal kwam begin oktober aan het licht toen duidelijk werd dat in totaal 804 mln forint (ongeveer $ 5 mln) onrechtmatig was betaald aan een advocaat, Marta Tocsik, die bemiddeld had bij de overdracht van aandelen onder toezicht van APV aan lokale raden. Het bedrag, dat advieshonorarium werd genoemd, zou zijn uitbetaald zonder dat sprake was van een overeenkomst of een offerte die voldeed aan APV-voorschriften. Op 4 oktober gelastte de regering het ontslag van alle leden van de raden van bestuur en toezicht van APV die de betaling hadden goedgekeurd. APV werd er tevens van beschuldigd zijn begroting te hebben overschreden en andere niet nader omschreven onrechtmatige betalingen te hebben verricht.

Door de maatregel van de regering kwam Suchman onder druk te staan. Op 6 oktober maakte premier Gyula Horn bekend dat Suchman met ingang van 15 oktober werd ontslagen. De premier zei echter dat hij dit met tegenzin deed, aangezien Suchman op de juiste manier had gehandeld door de hand te houden aan de voorschriften zodra hij op de hoogte was gesteld van de illegale betalingen. Desondanks erkende Horn dat 'zelfs deze onloochenbaar positieve kwaliteiten (Suchman) niet kunnen vrijpleiten van de verantwoordelijkheid voor het overtreden van voorschriften'.

Als gevolg van Suchmans ontslag werd op 29 oktober de volgende kabinetswijziging bekendgemaakt.

Minister zonder portefeuille, belast met privatisering - mevr. Judit Csiha (Hongaarse Socialistische Partij, MSzP); industrie, handel en toerisme - Szabolcs Fazekas (onafhankelijk).

Op 6 november trad minister van welzijn en volksgezondheid Gyorgy Szabo af na berichten over een acute financiële crisis in de gezondheidszorg die op dat moment gebukt ging onder ziekenhuisschulden van naar schatting 4,6 mrd forint ($ 30 mln). Volgens Szabo was het in de begroting voor 1997 gereserveerde bedrag ontoereikend voor het op peil houden van de Hongaarse gezondheidszorg. President Arpad Goncz benoemde Mihaly Kökeny op 17 december tot minister van welzijn en volksgezondheid.

Op 28 november werd Frigyes Nagy van de Alliantie van Vrije Democraten (SzDSz) door premier Gyula Horn voorgedragen als minister van landbouw in opvolging van Laszlo Lakos van de Hongaarse Socialistische Partij (MSzP). Horn gaf als motief voor de wijziging dat Hongarije hierdoor beter zou kunnen worden voorbereid op toetreding tot de Europese Unie (EU). Nagy werd op 17 december formeel door president Goncz benoemd.

Begroting voor 1997 goedgekeurd

Op 17 december gaf de Nationale Assemblee haar goedkeuring aan de begroting voor 1997 met 257 stemmen vóór, 80 tegen en twee onthoudingen (voor bijzonderheden over begroting voor 1996, zie pag. 105/3-'96). Het geraamde begrotingstekort bedroeg 309,7 mrd forint, 8 mrd forint meer dan oorspronkelijk was geraamd ($ 1 = 160,96 forint op 20 december 1996).

De inkomsten bedroegen 2.251,9 mrd forint en de uitgaven 2.561,6 mrd forint.

Lening van de Wereldbank

De Wereldbank maakte op 11 maart 1997 bekend akkoord te zijn gegaan met een lening aan Hongarije ter waarde van $ 225 mln ter ondersteuning van de reorganisatie van het bedrijfsleven en het bankwezen.

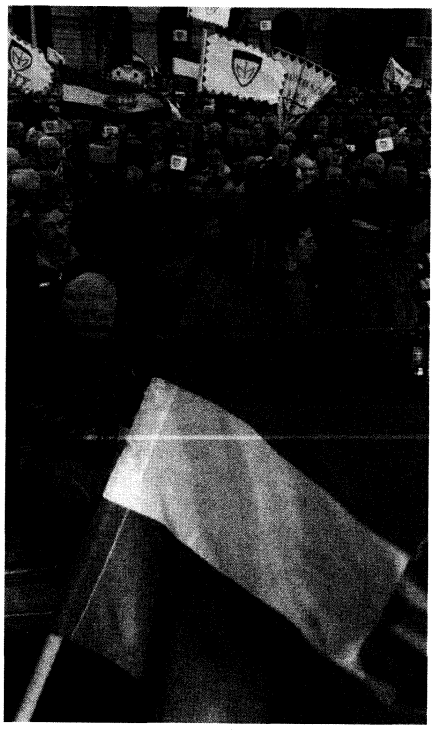

Zo'n 5.000 aanhangers van de rechtse Hongaarse Partij voor Gerechtigheid en Leven op 27 februari 1997 in gebed voor het parlementsgebouw in Boedapest tijdens een demonstratie tegen het beleid van de Hongaarse regering op het gebied van de financiën en de landbouw. *Foto EPA*

Oppositiepartijen sluiten verkiezingspact

Tijdens een nationale conventie op 1-2 maart besloot het oppositionele Hongaars Democratisch Forum (MDF) een verkiezingspact te sluiten met de Federatie van Jonge Democraten (Fidesz-MPP) en de Christen-Democratische Volkspartij (KDNP). In het pact werd overeengekomen dat de drie partijen bij de parlementsverkiezingen van 1998 zouden uitkomen met gezamenlijke kandidaten.

Leider Alliantie van Vrije Democraten treedt af

Ivan Petö, de voorzitter van de Alliantie van Vrije Democraten (SzDSz, de kleinste partij in de regeringscoalitie), trad op 14 april af. Hij werd als partijvoorzitter opgevolgd door minister van binnenlandse zaken en vice-premier Gabor Kuncze in afwachting van de verkiezingen van een opvolger tijdens een partijcongres.

Petö zei dat hij terugtrad omdat de partij 'vernieuwd' moest worden voor de

parlementsverkiezingen in 1998. Hij ontkende suggesties dat zijn aftreden te maken had met het controversiële honorarium van ongeveer $ 5 mln dat het Staatsbureau voor Privatisering (APV) had betaald aan advocaat Marta Tocsik voor adviezen over het privatiseringsproces (zie boven). Petö had aangeboden af te treden toen er in het najaar van 1996 voor het eerst beschuldigingen waren geuit jegens andere partijleden wegens corruptie in verband met deze kwestie.

Op 24 mei werd Gabor Kuncze gekozen tot voorzitter van de SzDSz.

APV-functionarissen aangeklaagd wegens betrokkenheid bij privatiseringsschandaal

Op 6 juni 1997 werd bericht dat acht functionarissen van het APV waren aangeklaagd wegens wanbeheer, fraude of valsheid in geschrifte.

Eén van de verdachten was Marta Tocsik (zie boven). Onder de overige aangeklaagde functionarissen bevonden zich de voormalige penningmeester van de regerende Hongaarse Socialistische Partij (MSzP), Laszlo Boldvai, en de oud-voorzitter van de raad van bestuur van het APV, Imre Szokai.

Internationaal Gerechtshof behandelt conflict met Slowakije

Op 3 maart 1997 startte het Internationaal Gerechtshof in Den Haag de behandeling van het conflict tussen Hongarije en Slowakije over de bouw van de waterkrachtcentrale bij Gabcikovo-Nagymaros (zie pag. 825/2 e.v.-'92).

Volgens Hongarije was de omleiding van de Donau in 1992 door Tsjechoslowakije ten behoeve van het waterkrachtproject een illegale daad, omdat deze in strijd was met het verdrag dat de twee landen in 1977 hadden gesloten over de bouw van een waterkrachtcentrale op hun gemeenschappelijke grens.

Akkoord over uitvoering van het Verdrag van Parijs uit 1947

Op 4 maart hechtte de Nationale Assemblee haar goedkeuring aan een wet voor de uitvoering van Artikel 27 (lid 2) van het Verdrag van Parijs uit 1947. Krachtens de nieuwe wet zouden bezittingen van joden en andere slachtoffers van de nazi-holocaust, die tijdens de Tweede Wereldoorlog waren geconfisqueerd en niet door de erfgenamen waren opgeëist, worden overgedragen aan organisaties die de betrokken bevolkingsgroepen vertegenwoordigden (zie ook pag. 746/3-'96). De geconfisqueerde bezittingen hadden een waarde van 4 mrd forint ($ 1 = 178 forint op 7 maart 1997) en zouden worden uitgekeerd in de vorm van een lijfrente aan Hongaarse holocaust-slachtoffers die permanent in Hongarije woonden en ouder dan zestig jaar waren.

Schandaal rond inlichtingendienst

Op 24 maart werden twee leden van de inlichtingendienst ontslagen na berichten dat deze dienst inlichtingen had verzameld over een aantal afgevaardigden van de Hongaarse Socialistische Partij (MSzP) zonder toestemming van minister Istvan Nikolits, die belast was met nationale veiligheid, of de parlementaire commissie voor nationale veiligheid.

Volgens de Hongaarse media was de inlichtingendienst bezig met een onderzoek naar vermeende banden tussen de georganiseerde misdaad en minister van milieubescherming Ferenc Baja, een vooraanstaand lid van de MSzP. Nikolits, die eveneens tot de MSzP behoorde, gaf opdracht onmiddellijk een onderzoek in te stellen naar het schandaal.

Topontmoeting van premiers Slovenië, Italië en Hongarije

Op 20 mei had premier Gyula Horn in Boedapest een ontmoeting met zijn Sloveense en Italiaanse collega's, resp. Janez Drnovsek en Romano Prodi. Na afloop bevestigden de premiers hun voornemen om de samenwerking tussen de drie landen te intensiveren.

Op 20 mei berichtte het Hongaarse nieuwsbureau *MTI* dat uit de gezamenlijke verklaring bleek dat Italië de toetreding van Hongarije en Slovenië tot de EU en de NAVO zou steunen (zie onder INTERNATIONAAL, NAVO). Daarnaast werd in de verklaring gewezen op de noodzaak van nauwere samenwerking tussen belangrijke ministeries, met name tussen de douaneautoriteiten en tussen de ministeries van wetenschap, onderwijs, cultuur, milieubescherming en justitie. Op het gebied van militaire samenwerking werd besloten een gezamenlijke brigade op te richten en een logistieke oefening te houden.

(Vor.ber.pag. 745/3 e.v.-1996)

IERLAND

PRESIDENT ROBINSON ZIET AF VAN KANDIDATUUR TWEEDE TERMIJN

Op 12 maart 1997 deelde Mary Robinson, president van Ierland sinds 3 december 1990 (pag. 219/3-'91), mee dat zij zich niet kandidaat stelde voor een tweede termijn als president. Het staatshoofd gaf geen reden voor haar vertrek. Zij zei alleen dat de beslissing te stoppen haar zwaar was gevallen en dat ze haar mening de laatste maanden herhaaldelijk had herzien. Algemeen werd aangenomen dat ze een carrière ambieerde als Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties. Zij werd vervolgens op 12 juni op deze post benoemd (zie pag. 551/2 e.v.-'97) en trad op 15 september in functie.

AANKONDIGING PARLEMENTSVERKIEZINGEN

Op 15 mei schreef premier John Bruton parlementsverkiezingen uit voor 6 juni. Later die dag ontbond president Mary Robinson de Ierse Tweede Kamer, de Dáil. Vrijwel onmiddellijk daarna ging de verkiezingscampagne van start.

Bruton zei dat zijn partij Fine Gael campagne zou voeren met haar twee centrumlinkse 'regenboogcoalitie'-partners: de Labour Party van vice-premier Dick Spring en Democratic Left (DL). Zijn verkiezingsleus was 'stel uw toekomst veilig' en hij beloofde 'de belastingdruk' voor alleenstaande alleenverdieners te verminderen tot IR£ 0,22 per pond en voor gehuwde alleenverdieners tot IR£ 0,14 per pond. Hij wilde dit doen met een mix van belastingverlagingen en bijstellingen van toelagen, belastingschijven en persoonlijke bijdragen. Hij beloofde tevens met een banenplan te komen.

De centrumrechtse oppositie, bestaande uit Fianna Fáil (FF) onder leiding van Bertie Ahern en de Progressive Democrats (PD) van Mary Harney, had bij de start van de verkiezingscampagne in de opiniepeilingen een grote voorsprong en deed soortgelijke beloften.

Over de gecompliceerde manier waarop de Ierse Dáil tot stand komt, meldde correspondent Dick Wittenberg in *NRC/H'blad* (5-6-'97) o.m. het volgende

'(...) Ierland is onderverdeeld in 41 kiesdistricten die afhankelijk van hun grootte elk drie vier of vijf vertegenwoordigers mogen afvaardigen naar de 166 zetels tellende Dáil, het Iers

De Ierse president, Mary Robinson, op 15 mei 1997 in Dublin tijdens de procedure ter ontbinding van het parlement. Naast haar premier John Bruton, die eerder die dag had bevestigd dat op 6 juni parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. *Foto EPA*

parlement. Tot zover nog niks aan de hand. Complicaties ontstaan pas doordat een kiezer op het stembiljet niet alleen zijn favoriet kan aankruisen maar de kandidaten in volgorde van voorkeur mag groeperen. Zo ontstaat een persoonlijke toptien.
Het kiesdistrict van Carlow-Kilkenny van John McGuinness telt zo'n 75.000 kiezers van wie naar schatting de helft morgen naar de stembus gaat. Met vijf zetels te verdelen moet een kandidaat dus 9.000 voorkeursstemmen halen om in het parlement te worden gekozen. Maar niet meer dan twintig procent van de parlementariërs komt aan dat quotum met alleen maar eerste plaatsen op het stembiljet. De andere kandidaten moeten het hebben van de zogeheten overdracht van stemmen. Als een parlementariër het quotum heeft gehaald, gaan zijn overige stemmen naar degene die als nummer twee is aangekruist. Of naar de derde als ook de nummer twee het quotum heeft bereikt. Stemmen van de kandidaat die de minste eerste plaatsen heeft verworven, komen te vervallen. Die stemmen worden doorgeschoven naar de nummer twee op de stembiljetten. Zo ontstaat een carrousel van overdrachten, culminerend in een wilde afvalrace. (...)'

Verkiezingsuitslag

De parlementsverkiezingen van 6 juni leverden geen duidelijke winnaar op. De demissionaire 'regenboogcoalitie' kon in de nieuwe Dáil rekenen op de steun van 75 leden (54+17+4), terwijl de oppositionele FF/PD-alliantie over 81 zetels (77+4) beschikte, drie zetels te weinig voor een absolute meerderheid in de 166 leden tellende Dáil.
Bij de verkiezingen behaalde Sinn Féin voor de eerste keer in de geschiedenis een zetel in de Dáil. Dit succes onderstreepte de groeiende steun van de kiezers voor deze Republikeinse organisatie, een trend die de laatste tijd zichtbaar was geworden. In mei had Sinn Féin twee zetels veroverd bij de Britse parlementsverkiezingen en een spectaculaire winst geboekt bij de Noord-Ierse gemeenteraadsverkiezingen (zie boven).

Samenstelling nieuwe kabinet

Op 26 juni koos het nieuwe parlement Fianna Fáil-leider Bertie Ahern tot premier. Ahern versloeg Bruton met 85 tegen 78 stemmen. Ahern, die de steun kreeg van een aantal onafhankelijke volksvertegenwoordigers, kwam aan het hoofd te staan van een minderheidsregering. Hij ging regeren met de rechtse Progressive Democrats.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Percentage eerste voorkeurstemmen*	*Zetelaantal*
Fianna Fáil	39,3	77
Fine Gael	27,9	54
Labour Party	10,4	17
Progressive Democrats	4,7	4
Democratic Left	2,5	4
Green Alliance	2,8	2
Sinn Féin	2,5	1
Socialist Party	-*	1
Independent Fianna Fáil	-*	1
Onafhankelijken	-*	5
Totaal	**100***	**166**

*De Socialist Party, Independent Fianna Fáil, en onafhankelijke kandidaten behaalden samen 9,9 procent van het stemmenaantal.

Met zijn 45 jaar was Ahern de jongste premier in de Ierse geschiedenis. Nadat hij op 26 juni het vertrouwen van het parlement had gekregen, benoemde hij PD-leider Mary Harney tot vice-premier. Zij was de eerste vrouw op deze post in Ierland en het enige PD-lid in het kabinet. De rest van de regering bestond uit FF-leden. Op 10 juni had Ahern aangegeven dat hij oud-premier Albert Reynolds een belangrijke rol wilde laten spelen in het Noord-Ierse vredesproces door hem te benoemen tot zijn persoonlijke afgezant in Noord-Ierland.

Onder de kop 'Bertie Ahern Grondlegger Ierse economische succes' schetste *NRC/H'blad* (9-6-'97) het volgende portret van de nieuwe Ierse premier, die op 12 september 1951 in Dublin werd geboren:

'Als Bertie Ahern, leider van Fianna Fáil, erin slaagt de komende weken voldoende steun voor zijn coalitie met de Progressive Democrats te vinden, wordt hij de eerste Ierse premier die gescheiden van zijn vrouw woont en met zijn vroegere secretaresse samenleeft. Die combinatie zou zes jaar geleden nog fataal zijn geweest voor zijn politieke carrière. Zijn succes laat zien hoe snel hoe snel en hoe ingrijpend de van oudsher conservatieve, katholieke Ierse maatschappij veranderd is.
Met zijn 45 jaar zou hij de jongste premier worden in de historie van de republiek. Maar die hoofdprijs heeft hij eerder binnen handbereik gehad. Drie jaar geleden volgde hij premier Albert Reynolds op als leider van Fianna Fáil, nadat een coalitie tussen die partij en Labour uiteen was gevallen omdat Reynolds grove fouten bij de uitwijzing van een pedofiele priester had gemaakt. Na het terugtreden van de premier leek de coalitie tussen Fianna Fáil en Labour weer te lijmen met Ahern als premier. Maar op het allerlaatste moment koos Labour toch voor samenwerking met Fine Gael, de grote rivaal van Fianna Fáil.
Bertie Ahern stond vroeger bekend als „de man in het windjak" maar tegenwoordig gaat hij uitsluitend in snel gesneden maatkostuums gekleed. Hij kan bogen op een ruime politieke ervaring.
Als 26-jarige drong hij tot het parlement door en sindsdien heeft hij alle belangrijke kabinetsposten bekleed, van minister van werkgelegenheid via minister van buitenlandse zaken tot minister van financiën. Vooral in die laatste functie maakte hij in de beginjaren negentig grote indruk. Hij drong het uit de hand gelopen begrotingstekort terug en kwam tot voor Ierland uiterst gunstige financiële afspraken met de Europese Unie. Daarmee geldt hij als één van de grondleggers van het Ierse, economische succes.
Ahern is een protégé van Charles Haughey, de voormalige „Godfather" van de Ierse politiek die in 1992 zijn premierschap moest neerleggen omdat hij werd verdacht van corruptie. Haughey staat terecht omdat hij 1,2 miljoen Ierse pond aan smeergeld zou hebben aangenomen van een supermarktgroep [zie verder-

Fianna Fáil-leider Bertie Ahern op 26 juni 1997 in Dublin op weg naar zijn beëdiging als elfde premier van de Ierse republiek. *Foto EPA*

op; red. *KHA*]. Maar in tegenstelling tot veel andere Ierse politici is Ahern nooit in verband gebracht met fraude. Ook door zijn eenvoudige afkomst en zijn gemakkelijke manier van omgaan, geniet hij bij brede lagen van de bevolking grote populariteit.
Ex-premier John Bruton noemde Ahern anderhalve week geleden nog „de meest overschatte partijleider" van Ierland. In een televisiedebat tussen de twee leiders van de grootste Ierse partijen legde Ahern het vorige woensdag tegen Bruton af. Maar volgens Brendan O'Leary, professor in de politicologie aan de London School of Economics, werkt de zwakke presentatie van Ahern misleidend. De hoogleraar noemt Ahern „een uitstekende onderhandelaar en bruggenbouwer" en „iemand die het vredesproces in Noord-Ierland vooruit helpen kan".

Binnen het nieuwe kabinet was de portefeuilleverdeling als volgt:

Premier - Bertie Ahern; vice-premier, werkgelegenheid en het bedrijfsleven (inclusief handel) - mevr. Mary Harney; buitenlandse zaken - Ray Burke; defensie en Europese aangelegenheden - David Andrews; vervoer, energie en verbindingen - mevr. Mary O'Rourke; financiën - Charlie McCreevy; justitie, gelijkheid en juridische hervormingen - John O'Donoghue; onderwijs (inclusief wetenschap en technologie - Mícheal Martin; gezondheidszorg en jeugdzaken - Brian Cowan; sociale zekerheid, gemeenschapsvoorzieningen en gezinszaken - Dermot Ahern; landbouw, voedsel en bosbouw - Joe Walsh; milieu - Noel Dempsey; maritieme en natuurlijke hulpbronnen - Michael Woods; toerisme en sport - Jim McDaid; kunst, cultuur en Ierse taalzaken (incl. de eilanden en het erfgoed) - Síle De Valera .

ONDERZOEK NAAR POLITIEKE CORRUPTIE

Op 21 april begon een tribunaal in Dublin met een onderzoek naar betalingen die zakenman Ben Dunne van de warenhuisketen Dunne Stores tussen 1986 en 1996 zou hebben verricht aan politici en politieke partijen.

Tot het onderzoek, dat onder voorzitterschap stond van rechter Brian McCracken, was in februari besloten door de Dáil. Dit gebeurde nadat in de briefwisseling tussen de advocaten van Dunne en die van zijn familie over een geschil naar aanleiding van zijn ontslag als directeur van Dunne Stores in 1993 aanwijzingen daarvoor waren gevonden. Dunne zelf beweerde dat hij tussen 1987 en 1991 in totaal IR£ 1,1 miljoen ($ 1 = IR£ 0,65 op 18 april 1997) had betaald aan Charles Haughey, de toenmalige premier en oud-leider van Fianna Fáil, via een aantal tussenpersonen. Verder bleek uit documenten dat Margaret Heffernan, die Dunne was opgevolgd als directeur van Dunne Stores, IR£ 200.000 had bijgedragen aan de verbetering van het huis van Michael Lowry, oud-minister van Fine Gael voor vervoer, energie en verbindingen.

Tijdens de openingszitting van de onderzoekstribunaal zei Dunne dat hij het geld aan Haughey had gegeven, omdat de premier in financiële moeilijkheden had verkeerd. In een brief aan het tribunaal van 3 april verklaarde Haughey dat hij noch een van zijn verwanten geld van Dunne hadden gekregen behalve dan de kleine bedragen die in een eerder onderzoek al aan het licht waren gekomen. Het tribunaal vernam verder dat Dunne giften aan politieke partijen zou hebben geschonken. Daar zouden schenkingen bij zijn geweest van bijna IR£ 200.000 aan Fine Gael en ongeveer IR£ 15.000 aan de Labour Party.

Haughey zou naar verwachting voor de commissie verschijnen om Dunne's verklaring te bestrijden. Op 21 april werd bevestigd dat hij gehoor had gegeven aan een bevel documenten met betrekking tot vermeende betalingen te overleggen.
(Vor.ber.pag. 304/2 e.v.-1997)

POLEN

RELLEN IN GDANSK. REFERENDUM OVER NIEUWE GRONDWET. BEZOEK VAN PAUS. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 6 maart 1997 werd bekendgemaakt dat de scheepswerf van Gdansk, waar in 1980 de pro-democratische vakbond Solidariteit was opgericht, zou worden gesloten. De bekendmaking leidde tot een reeks demonstraties van de 3.800 overgebleven werknemers van de scheepswerf, die in augustus 1996 failliet was verklaard maar nog steeds in bedrijf was (zie pag. 614/2 e.v.-'96; 233/3 e.v.-'97). De bewindvoerder besloot het personeel te ontslaan, nadat de banken hadden geweigerd een krediet van $ 100 mln te verstrekken ter financiering van de bouw van vijf schepen die waren besteld door een Duitse scheepvaartmaatschappij.

De grootste demonstraties vonden plaats op 19 maart in Gdansk en Warschau. In Gdansk blokkeerden ontslagen werknemers het hoofdkwartier van de voormalige communistische Democratische Linkse Alliantie (SLD), een van de leden van de regeringscoalitie, waarbij het gebouw werd bestookt met verf, stenen en molotovcocktails. In Warschau raakte de oproerpolitie slaags met tientallen leden van Solidariteit die het kantoor van vicepremier Miroslaw Pietrewicz, die tevens hoofd was van het centraal planbureau

De Poolse generaal Henryk Szumski op 1 maart 1997 na zijn benoeming tot chef van d generale staf als opvolger van generaal Ta deusz Wilecki. *Foto EP*

hadden omsingeld. In beide steden riepen de demonstranten anticommunistische leuzen en verbrandden zij afbeeldingen van premier Wlodzimierz Cimoszewicz van de SLD. De voorzitter van Solidariteit, Marian Krzaklewski, noemde de sluiting een 'politieke wraakoefening'.

De regering probeerde op 20 maart de gemoederen tot bedaren te brengen, toen Cimoszewicz bekendmaakte dat er op de scheepswerf van Gdansk tussen 1998 en 2000 vijf schepen zouden worden gebouwd voor de staatsscheepvaartmaatschappij Polska Zegluga Morska. Hij verklaarde tevens dat er bovendien op de scheepswerf van Gdansk een schip zou worden voltooid waaraan op dat ogenblik werd gewerkt, en dat er een ander schip voor een Duitse scheepvaartmaatschappij zou worden gebouwd. Krachtens het ingediende plan zou de goedlopende scheepswerf van Szczesin een speciaal dochterbedrijf opzetten dat gebruik zou maken van de bedrijfsmiddelen van de werf in Gdansk om in opdracht van het moederbedrijf in Szczesin schepen te bouwen. Hierdoor zouden ongeveer 2.000 werknemers hun baan behouden.

Vice-premier treedt af

Op 8 maart maakte vice-premier en minister van landbouw Roman Jagielinski bekend dat hij met ingang van 31 maart zijn functies zou neerleggen. In februari had Jagielinski de steun van zijn eigen partij, de Poolse Boerenpartij (PSL), verloren en op 1 maart had het PSL-hoofdbestuur hem officieel verzocht uit de regeringscoalitie te stappen. Hij werd opgevolgd door zijn partijgenoot Jaroslaw Kolinowski.

Nieuwe chef generale staf

Op 10 maart werd generaal Tadeusz Wilecki ontslagen als chef van de generale staf, een functie die hij sinds 1992 bekleedde (zie pag. 760/2-'92). Wilecki was bekritiseerd omdat hij er het niet mee eens was dat het leger onder civiel gezag zou komen, hetgeen een van de eisen was voor toetreding tot de NAVO. Hij werd opgevolgd door zijn plaatsvervanger generaal Henryk Szumski.

Afschaffing van doodstraf

Eind maart gaf de Sejm (Tweede Kamer van het parlement) zijn goedkeuring aan een nieuw wetboek van strafrecht, waarin de doodstraf was afgeschaft en was vervangen door levenslange gevangenisstraf. Het nieuwe wetboek moest eerst nog worden goedgekeurd door de Senaat en de president, voordat het in werking zou treden.

Wet over contacten met inlichtingendienst aanvaard door Sejm

Op 11 april keurde de Sejm een wetsvoorstel goed dat alle hoge functionarissen en kandidaten voor een politiek ambt, inclusief de president, de verplichting oplegde banden met de vroegere communistische inlichtingendiensten te onthullen.

Het wetsvoorstel, dat moest worden goedgekeurd door de Senaat (Eerste Kamer) en president Aleksander Kwasniewski voordat het kracht van wet zou krijgen, voorzag tevens in de instelling van een bijzondere rechtbank die zou moeten vaststellen of functionarissen of kandidaten in het verleden inlichtingen hadden verstrekt aan de geheime politie. Volgens berichten op de Poolse radio op 29 april zou Kwasniewski het hebben opgenomen voor een aantal gepensioneerde functionarissen van de inlichtingendienst die in een open brief hadden geschreven dat het wetsvoorstel een inbreuk was op de rechtsbeginselen en de gelijkheid van burgers voor de wet alsmede een bedreiging vormde voor het voortbestaan van de Poolse staat.

Nieuwe minister van landbouw

Op 25 april werd Jaroslaw Kalinowski, afgevaardigde van de Poolse Boerenpartij (PSL) door president Kwasniewski benoemd tot minister van landbouw. Hij werd de opvolger van Roman Jagielinski, die in maart was afgetreden als vice-premier en minister van landbouw (zie boven).

Na zijn benoeming maakte Kalinowski bekend dat hij efficiëntere protectionistische maatregelen zou invoeren die 'verenigbaar waren met Warschau's internationale akkoorden'. Hij beloofde ook meer steun voor 'op Europese leest geschoeide familiebedrijven'.

Ontwerpgrondwet goedgekeurd

De Nationale Assemblee (parlement) gaf op 2 april haar goedkeuring aan een definitief ontwerp van een nieuwe grondwet en besloot op 25 mei hierover een nationaal referendum te houden. Sinds december 1992 was een voorlopige 'kleine grondwet' van kracht geweest in plaats van het handvest van 1952 (zie pag. 544/1 e.v.-'93).

Verzet tegen de ontwerpgrondwet kwam voornamelijk van de vakbondsafdeling van Solidariteit, die beweerde dat de nieuwe staatsregeling geen radicale breuk met het communistische verleden van Polen betekende.

Een groot aantal sociale rechten uit het handvest van 1952 - zoals gratis basis-

De Poolse president Aleksander Kwasniewski en zijn vrouw Jolanta brengen op 25 mei 1997 in Warschau hun stem uit bij het referendum over de nieuwe grondwet. *Foto EPA*

onderwijs en gezondheidszorg, een minimumloon en de verplichting om werkloosheid te bestrijden en de woningbouw te stimuleren - werd gehandhaafd in de nieuwe grondwet. De president zou minder macht krijgen, maar behield een bijzondere verantwoordelijkheid op het gebied van defensie en veiligheidsbeleid.

Referendum over nieuwe grondwet

Op 25 mei werd een nieuwe Poolse grondwet in een nationaal referendum met 56,8 procent van de uitgebrachte stemmen goedgekeurd.

Op 2 april had de Nationale Assemblee ondanks verzet van de oppositionele beweging Solidariteit en haar politieke partners een ontwerpgrondwet goedgekeurd (zie boven). De rooms-katholieke kerk had het ontwerp eveneens veroordeeld, omdat het geen verbod op abortus bevatte (zie pag. 233/2-'97).

Na het referendum diende de oppositionele Confederatie voor een Onafhankelijk Polen (KPN) op 27 mei een protest in bij het Hooggerechtshof, waarin de uitslag van het referendum ongeldig werd genoemd. De KPN haalde een artikel aan uit de op dat moment vigerende overgangsgrondwet, die bepaalde dat de uitslag van een referendum alleen geldig was indien ten minste 50 procent van de kiesgerechtigden hun stem had gebracht. De opkomst op 25 mei bedroeg minder dan 43 procent. Krachtens de overgangsgrondwet diende het Hooggerechtshof de uitslag van het referendum bindend te verklaren, voordat de nieuwe grondwet kon worden ondertekend door president Aleksander Kwasniewski en formeel in werking kon treden.

Datum voor parlementsverkiezingen

Op 25 juni bevestigde president Kwasniewski dat op 21 september parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. De zittingsperiode van het parlement zou medio oktober 1997 verstrijken. In september 1993 (zie pag. 843/2 e.v.-'93) waren voor de laatste maal verkiezingen gehouden voor beide Kamers van het parlement (die elk voor vier jaar werden gekozen). Politieke partijen hadden tot 1 september de tijd om hun kandidaten in te schrijven.

Premier bezoekt VS

Eind april bracht premier Wlodzimierz Cimoszewicz een officieel bezoek aan de Verenigde Staten. Tijdens dit bezoek had hij een onderhoud met de Amerikaanse vice-president Al Gore waarbij de Poolse aanvraag tot het NAVO-lidmaatschap ter sprake kwam (zie pag. 351/2 e.v.-'97). Cimoszewicz zei te verwachten dat Polen zou behoren tot de eerste groep nieuwe leden en te hopen dat de onderhandelingen in de komende maanden zouden worden afgerond.

Verzoeningspact met Oekraïne

Op 21 mei ontmoetten de Poolse president Kwasniewski en zijn Oekraïense collega Leonid Koetsjma elkaar in de Oekraïense hoofdstad Kiew en ondertekenden zij een verzoeningsverklaring. Kwasniewski bracht op dat moment een driedaags staatsbezoek aan Oekraïne.

De verklaring veroordeelde de gedwongen deportatie in 1947 van meer dan 100.000 Oekraïeners uit het gebied in het zuidoosten van het communistische Polen, waar zij sedert generaties woonden, en de moord op duizenden Polen door nazistische Oekraïense nationalisten in 1943.

De beide presidenten bespraken tevens kwesties rond economische samenwerking, waaronder de mogelijke instelling van vrijhandelszones.

Paus Johannes Paulus II bezoekt Polen

Paus Johannes Paulus II arriveerde op 31 mei in Krakow voor een elfdaags bezoek aan zijn geboorteland Polen. (Voor pausbezoek aan Beiroet in mei, zie pag. 470/1 e.v.-'97; voor bezoek aan Sarajevo in april, zie pag. 501/3-'97.)

Tijdens een audiëntie op 3 juni in de stad Gniezno met de presidenten van Polen, Tsjechië, Duitsland, Hongarije, Slowakije, Litouwen en Oekraïne, roerde de paus de kwestie van de uitbreiding van de NAVO en de EU aan. Naar verluidt verklaarde hij dat 'geen enkel land, zelfs niet het armste, buiten de gemeenschappen die wij thans in het leven roepen' mag worden gehouden.

Op 4 juni stelde de paus tijdens een bijeenkomst van 150.000 mensen in Kalisz de controversiële kwestie van abortus aan de orde. (In november 1996 had president Aleksander Kwasniewski formeel zijn goedkeuring aan een omstreden abortuswet gegeven. In oktober 1996 had het parlement deze wet, waarbij de bestaande abortuswetgeving werd versoepeld, goedgekeurd ondanks felle protesten die werden ondersteund door de katholieke kerk, zie pag. 233/2-'97.) De paus zei dat Polen abortus moest verbieden, en betoogde dat elk land dat zwangerschapsonderbreking toestond, het verdiende een barbaarse beschaving te worden genoemd.

Op 17 juni verwierp de Sejm met een krappe meerderheid (165 stemmen vóór, 170 stemmen tegen en 26 onthoudingen) een voorstel van de regerende Democratische Linkse Alliantie (SLD), die had geëist dat een landelijk referendum over abortus zou worden gehouden.

(Vor.ber.pag. 233/1 e.v.-1997

De Poolse president Aleksander Kwasniewski (l.) en zijn Oekraïense collega Leonid Koetsjm op 21 mei 1997 na de ondertekening van de verklaring van verzoening tussen beide landen.
Foto EP.

ALGEMEEN

BETREKKINGEN TUSSEN GROOT-BRITTANNIË EN DE CARIBISCHE GEBIEDSDELEN

Begin januari 1997 reageerden de Britse Caribische gebiedsdelen negatief op een Brits plan een beroep te doen op 'noodbevoegdheden' teneinde de macht van de door Groot-Brittannië benoemde gouverneurs te vergroten.

Het plan had tot doel de groeiende praktijk van het witwassen van zwart geld, vooral op Anguilla, de Britse Maagdeneilanden, Montserrat en de Turks- en Caicoseilanden, een halt toe te roepen door de financiële wetten van deze gebieden op één lijn te brengen met de wetgeving tegen het witwassen van geld die in 1994 in Groot-Brittannië was aangenomen. Soortgelijke wetten waren al van kracht op de Kaaimaneilanden en zouden naar verwachting spoedig op Bermuda worden goedgekeurd.

Op 3 januari beschuldigde de premier van Anguilla, Hubert Hughes, de Britse regering van 'chantage' in reactie op een brief van de Britse minister van buitenlandse zaken en het Gemenebest, Malcolm Rifkind. Hughes verklaarde dat de Britse regering de gebiedsdelen in feite dwong onafhankelijk te worden door te dreigen de plaatselijke bestuurders hun macht te ontnemen en hun onderdanen te reduceren tot 'tweede- en derderangs burgers'. In zijn brief had Rifkind verklaard dat de Britse regering bereid was gebruik te maken van noodbevoegdheden teneinde de gouverneurs de macht te geven wetgeving aan te nemen, te verwerpen of te wijzigen, als het plaatselijke parlement weigerde dit te doen en als dergelijke wetgeving noodzakelijk was met het oog op de openbare orde, het vertrouwen in de overheid of behoorlijk bestuur'.

TOPONTMOETINGEN CARICOM

Van 19-21 februari vond in St John's, de hoofdstad van Antigua en Barbuda, een tussentijdse top plaats van de staatshoofden van de Caribische Gemeenschap (Caribbean Community, CARICOM). De regeringsleiders van Guyana, de Bahama's en Grenada waren afwezig. De presidenten van Haïti en de Dominicaanse Republiek woonden als waarnemers de top bij.

Het belangrijkste gespreksonderwerp van de top was de noodzaak tot coördinatie en versterking van de onderhandelingspositie van de regio tegenover derden bij besprekingen op inter-Amerikaans of internationaal niveau. Dit was dringend nodig ter voorbereiding van de onderhandelingen over een nieuw akkoord dat in de plaats zou moeten komen van het Lomé IV-akkoord met de Europese Unie (EU) over preferentiële handel, en de op handen zijnde CARICOM-top met de Amerikaanse president Bill Clinton, die in mei 1997 op Barbados zou worden gehouden.

De deelnemers aan de top toonden zich ingenomen met de vooruitgang die was geboekt bij de totstandbrenging van de Caricom Single Market and Economy (CSME) en beloofden deze in 1999 volledig in werking te laten treden. Ook werd verwacht dat de banden met de Gemeenschappelijke Markt van het Zuiden (Mercado Comun del Sur, Mercosur) hechter zouden worden, omdat Mercosur-afgezant Alvaro Ramos Trigo (de Uruguayaanse minister van buitenlandse zaken die als gast op de top aanwezig was) bekend maakte dat een diplomatieke vertegenwoordiging in het Caribisch gebied zou worden gevestigd om een permanente dialoog te vergemakkelijken.

Tot de akkoorden die werden ondertekend, behoorden: 1) het Charter of Civil Society, dat weliswaar wettelijk niet bindend was, maar waarin verscheidene verplichtingen en beloften van de CARICOM-landen werden vastgelegd ten aanzien van behoorlijk bestuur, zoals respect voor politieke, economische en burgerrechten en voor de wet; en 2) het Caribbean Regional Indicative Programme (CRIP), een akkoord tussen de EU en het Caribische Forum (Cariforum, dat bestond uit de CARICOM-leden plus Haïti en de Dominicaanse Republiek), waarbij tot het jaar 2000 $ 110 mln zou worden verschaft voor de financiering van projecten.

Op 10 mei woonde de Amerikaanse president Clinton in Barbados een topontmoeting bij van de staatshoofden van de veertien lidstaten van de CARICOM en van Haïti.

Clinton stelde grotere Caribische export naar de VS onder het CBI in het vooruitzicht, maar garandeerde niet dat hij zou ingaan op regionale verzoeken om 'NAFTA-pariteit' (Caribische landen toegang verschaffen tot Amerikaanse markten onder dezelfde voorwaarden die golden voor Canada en Mexico, twee van de drie leden van het Noord-Amerikaanse Vrijhandelsakkoord -NAFTA). Ook deed hij geen concessies inzake de problematiek rond de bananenexport vanuit het Caribisch gebied naar de EU. In een voorlopige uitspraak had de Wereldhandelsorganisatie (WTO) op 18 maart een Amerikaanse klacht gegrond verklaard dat de bananenpolitiek van de EU, die export uit voormalige Europese koloniën begunstigde, in strijd was met de regels voor vrije handel. Clinton verklaarde dat zijn klacht was gericht tegen discriminatie door de EU van Latijns-Amerikaanse bananenproducenten. Zijn klacht had, zo zei hij, niet tot doel de toegang tot de Amerikaanse markt voor Caribische telers te bemoeilijken.

RAPPORT IADB

Op 17 maart presenteerde de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank (IADB) in het Spaanse Barcelona tijdens haar jaarlijkse conferentie een rapport over Latijns-Amerika. Daaruit bleek dat Latijns-Amerika sneller dan verwacht uit de recessie kwam, die in december 1994 was ontstaan door de vrije val van de Mexicaanse munt. De economische groei was aanzienlijk toegenomen, maar het grote probleem bleef de inkomensverdeling. 'Nu een open economie heeft geleid tot een economische groei en betrouwbare regeringen, moet meer aandacht worden besteed aan de leefsituatie in de steden waar geweld en sociale isolatie gemeengoed zijn', aldus IADB-directeur Enrique Iglesias bij zijn presentatie van het rapport. 'Alleen zo kunnen wij bouwen aan een beter Latijns-Amerika.'

Volgens het rapport was de economische groei in Latijns-Amerika gegroeid van 1,0 procent in 1995 naar 3,1 procent in 1996. De inflatie was de afgelopen twintig jaar nog niet zo laag geweest en de instroom van particuliere financieringsmiddelen was bijna terug op het niveau van vóór de crisis. De economische groei kwam niet ten goede aan het arme deel van de bevolking. De distributie van het geld liet te wensen over evenals de kwaliteit van het onderwijs. In Latijns-Amerika ging men gemiddeld vijf jaar naar school, tegen bijvoorbeeld negen jaar in Zuidoost-Azië, aldus de bank, die verwachtte dat de bevolking hierdoor op een nog grotere armoede afstevende.

In Mexico was de economische groei in 1996 tot 5,1 procent gestegen. De Mexicaanse minister van financiën en overheidskredieten, Guillermo Ortiz Martinez, zei dat een groei van ten minste zes

procent noodzakelijk was om de armoede en grote werkloosheid aan te kunnen pakken. 'Met meer dan zes procent groei kunnen we nieuwe banen creëren en de armoede efficiënt bestrijden', aldus Ortiz. 'Latijns-Amerika staat voor de uitdaging het herstel om te vormen tot een duurzame groei en evenredige verdeling van de welvaart', aldus het rapport.

PERU TREKT ZICH TERUG UIT DE ANDES-GROEP

Waarnemers voorspelden dat de Andesgroep (het handelsblok dat voorheen het Andes-pact heette) - bestaande uit Bolivia, Colombia, Ecuador, Venezuela en Peru - uiteen zou vallen toen Peru medio april bekendmaakte dat het zich terugtrok uit de organisatie. Vervolgens zag Peru af van deelname aan een topontmoeting van de organisatie in Sucre (Bolivia) op 23 april. Het Peruaanse lidmaatschap van de organisatie was na de presidentiële staatsgreep in april 1992 tijdelijk opgeschort, maar in 1994 was Peru weer toegetreden (zie pag. 642/1-'94).

BIJEENKOMST MINISTERS VAN FINANCIËN MERCOSUR

Op 23 april werd in Asunción, de hoofdstad van Paraguay, een bijeenkomst gehouden van de ministers van financiën van de Mercosur, die bestond uit Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay, samen met de Chileense minister van financiën (Chili was geassocieerd lid van de Mercosur). De deelnemers slaagden er echter niet in een geschil over de importfinanciering op te lossen.

De partners van Brazilië eisten dat zij zouden worden vrijgesteld van beperkingen op de financiering van import die Brazilië eind maart had ingesteld wegens zijn grote handelstekort (dat werd geschat op $ 3,06 mrd voor het eerste kwartaal van 1997). In de *Financial Times* van 3 april werd bericht dat krachtens de nieuwe regels importeurs met een financiering van minder dan 180 dagen werden verplicht om bij levering van de goederen een deviezencontract af te sluiten. Ongeveer 65 % van de import werd bedreigd door de maatregelen, die volgens de Braziliaanse regering waren bedoeld importeurs ervan te weerhouden te profiteren van het verschil tussen de Braziliaanse en internationale rentetarieven. Na een storm van protesten van de andere Mercosur-landen onder aanvoering van Argentinië, had Brazilië de maatregel op 2 april verzacht en bekend gemaakt dat voor import uit Mercosur-landen geen deviezencontract nodig was tot twee maanden na levering. Hieraan werd toegevoegd dat deze vrijstelling in eerste instantie 120 dagen van kracht zou blijven en dat de import van goederen ter waarde van minder dan R 40.000 ($ 1 = R 1,06 op 4 april) geheel zou zijn vrijgesteld. In juni zou tijdens een topontmoeting van de presidenten van de Mercosur-landen het effect van de maatregel op de export van de Mercosur worden bekeken.

MIDDEN-AMERIKAANSE TOP ONDER HET MOTTO 'BRUG NAAR DE 21STE EEUW'

Op 8 mei namen de presidenten van de Dominicaanse Republiek, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua en de Verenigde Staten, alsmede de premier van Belize deel aan een topontmoeting onder het motto 'Brug naar de 21ste eeuw', die werd gehouden in de Costa Ricaanse hoofdstad San José.

Tijdens de top kwam de Amerikaanse president Bill Clinton met zijn collega's overeen 'een permanente en intensieve dialoog te voeren om gezamenlijk te werken aan zaken die een positieve invloed zullen hebben op het leven van onze volkeren'. Regionale aspiraties voor onmiddellijke vrije toegang tot handelsmarkten in de VS sloot Clinton echter uit. In plaats daarvan zou hij het Amerikaanse Congres vragen het Caribbean Basin Initative (CBI) - een akkoord uit 1983 waarmee bepaalde producten uit 24 landen belastingvrij in de VS mochten worden geïmporteerd - te herzien. Hij zei dat de toekomstige uitbreiding van Amerikaanse handel met Midden-Amerika binnen de context van de Vrijhandelszone voor de Amerika's (Free Trade Area for the Americas, FTAA) zou plaatsvinden (het besluit dat in het jaar 2005 het FTAA een feit moest zijn, was in december 1994 genomen op de Top van de Amerika's in Miami in de Verenigde Staten, zie pag. 258/2-'95).

Alle leiders die op de bijeenkomst aanwezig waren, kwamen overeen te participeren in een nieuwe Raad voor Handel en Investeringen om handelsrelaties te ontwikkelen. De VS ondertekende ook een 'open luchtruim'-akkoord met Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua en Panama om vrije concurrentie tussen luchtvaartmaatschappijen te bevorderen. De deelnemers aan de top kwamen ook overeen nauwer samen te werken om de drugshandel in de regio te bestrijden.
Over de kwestie van immigratie zei Clinton dat geen massale deportatie zou plaatsvinden van de naar schatting 500.000 personen uit Midden-Amerika die illegaal in de VS verbleven, aangezien een dergelijke actie een destabiliserend effect zou kunnen hebben op de economie in hun thuislanden. Hij bevestigde echter dat de illegale immigranten geen amnestie zouden krijgen, maar dat hij het Congres zou vragen de restricties die golden voor personen die als vluchteling de VS waren binnengekomen, te versoepelen.

BIJEENKOMST MINISTERS VAN HANDEL VAN DE AMERIKA'S

Van14-16 mei vond in de Braziliaanse stad Belo Horizonte een ontmoeting plaats tussen de ministers van handel van 34 Noord- en Zuid-Amerikaanse landen. Cuba was op de bijeenkomst niet vertegenwoordigd. De ministers kwamen overeen dat officiële onderhandelingen over de instelling van een FTAA zouden worden geopend tijdens de Top van de Amerika's die in maart 1998 in de Chileense hoofdstad Santiago zou worden gehouden.

Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay -volwaardige leden van de Mercosur - eisten dat de FTAA-besprekingen in drie fasen zouden verlopen, waarbij de omstreden kwestie van tariefsverlagingen pas in de laatste fase aan de orde zou komen. Dit was in strijd met de wens van de Amerikaanse regering de tarievenkwestie bij de besprekingen prioriteit te verlenen. Een patstelling over het probleem werd vermeden met een compromis dat de definitieve vaststelling van de doelstellingen, benadering en structuur van de onderhandelingen uitstelde tot een ontmoeting van de ministers van handel in Costa Rica in februari 1998. Wel werd een voorstel van de VS goedgekeurd 'een voorbereidend comité' te vormen om kwesties waarover verschil van mening bestond voorafgaand aan de top in Costa Rica te behandelen.

Tijdens de bijeenkomst zou zijn afgesproken dat het FTAA zou bestaan naast subregionale handelsblokken zoals de Mercosur en het NAFTA.
In het slotcommuniqué van de top spraken de ministers van handel van de deelnemende landen hun steun uit voor het FTAA. Deze stellingname werd door velen gezien als een poging van Latijns-Amerikaanse landen het Amerikaanse Congres over te halen het ini-

tiatief 'snel' goed te keuren. Er was op gewezen dat het Amerikaanse Congres bij onthouding van zijn goedkeuring de bevoegdheid zou behouden overeenkomsten die de Amerikaanse regering met andere deelnemende landen sloot, te amenderen.

(Vor.ber.pag. 181 e.v.-1997)

ST LUCIA

OPPOSITIE WINT PARLEMENTSVERKIEZINGEN. NIEUWE REGERING

Bij op 23 mei 1997 op St Lucia gehouden parlementsverkiezingen bracht de centrumlinkse St Lucia Labour Party (SLP) onder leiding van Kenny Anthony een verpletterende nederlaag toe aan de regerende gematigde United Workers' Party (UWP).

Na vijftien jaar oppositie behaalde de SLP zestien van de zeventien zetels in het House of Assemblee. De resterende zetel was voor de UWP. Vaughan Lewis, de scheidende premier en UWP-leider, slaagde er echter niet in zijn parlementszetel te behouden.

Het 616,3 vierkante kilometer tellende eiland St Lucia (hoofdstad Castries) is sinds 1979 een parlementaire monarchie binnen het Gemenebest. Het parlement bestaat uit een House of Assembly met 17 voor vijf jaar gekozen leden, en een Senaat met negen door de gouverneur-generaal benoemde en twee onafhankelijke leden.

Nieuw kabinet

Op 26 mei werd een nieuwe regering beëdigd. Hierin had ook George Odlum zitting, die de ter ziele gegane Progressive Labour Party (PLP) had geleid. De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier, financiën, planning en ontwikkeling, alsmede binnenlandse zaken - Kenny Anthony; vice-premier, onderwijs, menselijke hulpbronnen, jeugd en sport - Mario Michel; toerisme, burgerluchtvaart - Philip J. Pierre; landbouw en visserij, milieu - Cassius Elias; volksgezondheid, maatschappelijke dienstverlening, gezinszaken, vrouwenaangelegenheden - mevr. Sarah Flood; handel en industrie, alsmede consumentenaangelegenheden - Walter François; verbindingen, openbare werken, vervoer en openbare nutsvoorzieningen - Calixte George; gemeenschapsontwikkeling, cultuur, lokaal bestuur en coöperaties - Damian Greaves; wettelijke aangelegenheden, arbeid, binnenlandse zaken - Velon John; buitenlandse zaken, internationale handel - George Odlum; parlementair secretaris op het ministerie van verbindingen, openbare werken, vervoer en openbare nutsvoorzieningen - Cyprian Lansiquot; parlementair secretaris op het ministerie van luchtvaart en financiën - mevr. Menissa Rambally.

(Vor.ber.pag. 487/1 e.v.-1996)

TRINIDAD EN TOBAGO

NIEUWE PRESIDENT

Op 14 februari 1997 koos een kiescollege de 70-jarige Arthur Robinson tot president van Trinidad en Tobago. Daarmee was Robinson de eerste president die via verkiezingen tot staatshoofd werd gekozen, aangezien de keuze voor alle eerdere presidenten met unanieme stemmen tot stand was gekomen. Robinson, die premier was geweest van 1986 tot 1991, werd op 19 maart beëdigd, nadat president Noor Hassanali was afgetreden.

Robinson werd gekozen door een college dat was samengesteld uit leden van de Senaat en het Huis van Afgevaardigden. Hij kreeg 46 stemmen, terwijl zijn mededinger Anthony Lucky, een rechter van het Hooggerechtshof, achttien stemmen behaalde. De verkiezing werd echter ontsierd door onenigheid. Oppositielei-

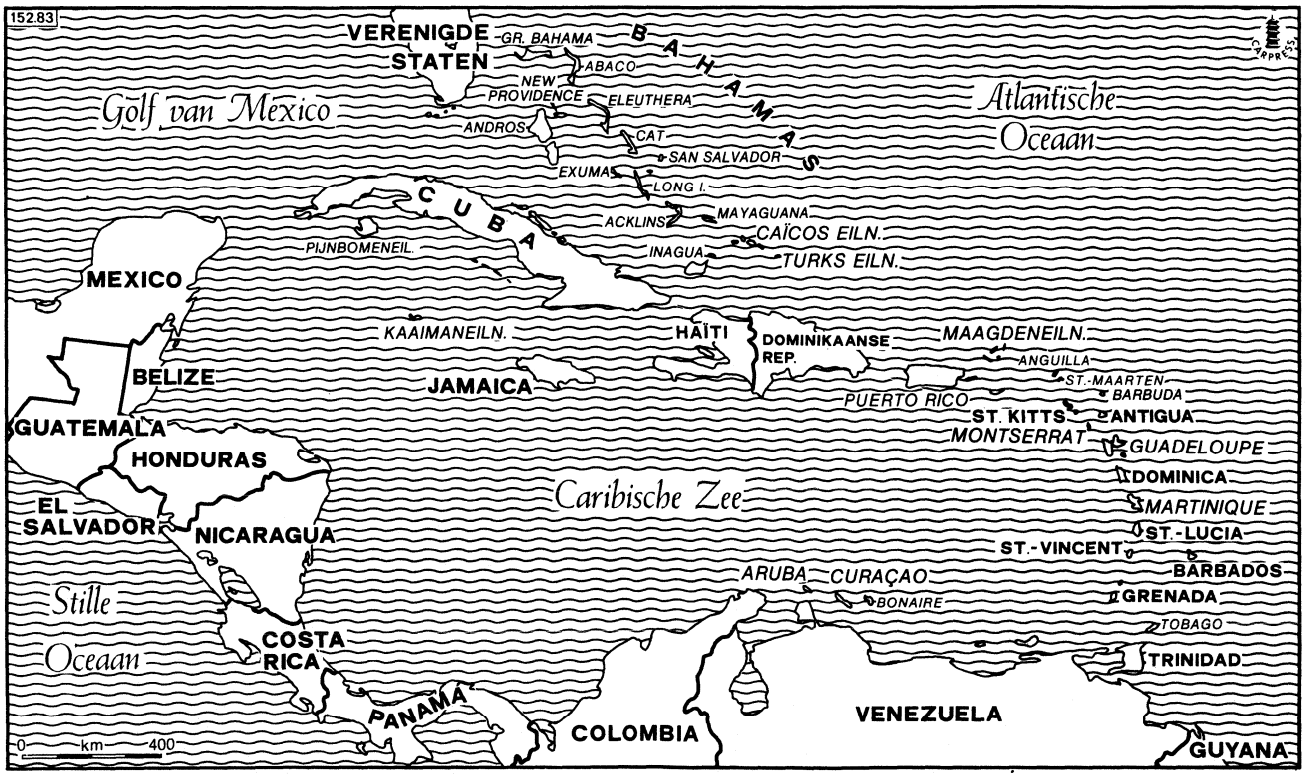

der Patrick Manning van de Nationale Volksbeweging (People's National Movement, PNM) beweerde dat Robinson ongeschikt was voor het ambt, omdat deze politiek actief was binnen de Nationale Alliantie voor Wederopbouw (National Alliance for Reconstruction, NAR), één van de partijen in de regeringscoalitie.

OVERWINNING NAR BIJ TUSSENTIJDSE VERKIEZING

Op 5 mei won Morgan Job van de NAR een tussentijdse verkiezing in het kiesdistrict Tobago-oost en op 15 mei werd hij beëdigd als buitengewoon minister met verantwoordelijkheid voor Tobago. De zetel was vrijgekomen doordat zijn voorganger, voormalig NAR-leider Arthur Robinson, na zijn verkiezing tot staatshoofd, uit het parlement en de partij was gestapt.

Het regerende Verenigd Nationaal Congres (UNC), de coalitiepartner van de NAR, had niet deelgenomen aan de verkiezing. De selectie van praatprogrammapresentator en econoom Job als NAR-kandidaat was uiterst omstreden geweest. NAR-parlementslid en minister van sport en jeugdzaken Pamela Nicholson had de partij verlaten uit protest tegen de keuze van Job en campagne gevoerd voor de onafhankelijke kandidaat en oud-NAR-lid Winford James. Job won de tussentijdse verkiezing echter royaal met 4.117 stemmen tegen 1.184 voor Hillson Phillips (de kandidaat van de oppositionele PNM) en 860 voor James.

(Vor.ber.pag. 773/3-1996)

VENEZUELA

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE REGERING. KABINETSWIJZIGING OFFICIEEL ONTKEND

Op 13 oktober 1996 sprak de 81-jarige president Rafael Caldera Rodríguez officieel geruchten tegen dat een kabinetswijziging op handen was. Hij ontkende in het bijzonder dat Teodoro Petkoff van plan was af te treden als directeur van het Centraal Planbureau. Volgens Petkoff was het gerucht in de wereld gebracht door speculanten, die wilden profiteren van een door de geruchten veroorzaakte tijdelijke inzinking van de anders stabiele effectenbeurs.

Vrouw benoemd tot minister van werkgelegenheid

Volgens *Alerta* (april 1997) werd María Bernardoni de Govea in februari 1997 beëdigd als minister van werkgelegenheid. Zij was de eerste vrouw die deze post bekleedde, aldus *Alerta*.

Wijziging kabinet

Op 21 maart deed de benoeming van nieuwe ministers in het kabinet speculaties toenemen dat de regerende Nationale Convergentie-coalitie van Caldera in een crisis verkeerde.

Hilarion Cardozo werd benoemd tot de minister van justitie, terwijl José Felix Oleta minister van gezondheid en sociaal welzijn werd en Julio Martí minister van stadsontwikkeling. Cardozo was senator en president van de centrumrechtse Sociaal-Christelijke Partij (COPEI) geweest totdat hij in juni 1993 uit de partij werd gezet (zie pag. 705/1-'93). De twee andere nieuwe ministers zouden aanhangers van de COPEI zijn.

Nieuwe minister van defensie

Op 27 juni maakte de regering bekend dat vice-admiraal Tito Manglio Rincón Bravo op 2 juli zou worden beëdigd als minister van defensie ter vervanging van generaal Pedro Nicolas Valencia Vivas. Tevens werden wijzigingen binnen de top van de strijdkrachten aangekondigd.

Medio juli 1997 zag het Venezolaanse kabinet er als volgt uit:

President - Rafael Caldera Rodríguez; landbouw en veeteelt - Raul Alegrett Ruíz; coördinatie en planning - Teodoro Petkoff; decentralisatie - José Guillermo Andueza Acuna; defensie - vice-admiraal Tito Manglio Rincón Bravo; onderwijs - Antonio Luis Cardenas Colmenter; energie en mijnbouw - Erwin José Arrieta Valera; milieu en natuurlijke hulpbronnen - Rafael Martínez Monroe; gezinszaken - Carlos Altimari Gasperi; financiën - Luis Raul Matos Azocar; buitenlandse zaken - Miguel Angel Burelli Rivas; gezondheid en sociaal welzijn - José Felix Oleta; handel en industrie - Freddy Rojas Parra; binnenlandse zaken - Guillermo Andueza; justitie - Hilarion Cardozo; arbeid - María Bernardoni de Govea; betrekkingen met het Congres - Simon García; vervoer en verbindingen - generaal-majoor (b.d.) Moises Antonio Orozco Graterol; stadsontwikkeling - Julio Martí; jeugdzaken - Maria del Pilar Iribarren de Romero; secretariaat van de president - Asdrubal Aguiar Aranguren;

Ministers van staat:
Hoofd van het bureau van centrale informatie - Fernando Egana; grenskwesties - Pompeyo Marquez; hoger onderwijs, wetenschap en technologie - Guido Arnal Arroyo; internationale economische kwesties - Julio Sosa Rodríguez; hervorming van het systeem van sociale zekerheid - José Miguel Uzcatequi; president van de Nationale Commissie tegen Illegaal Drugsgebruik (CONACUID) - Carlos Tablante; president van het Venezolaanse Investeringsfonds (FIV) - Alberto Poletto; president van de Venezolaanse VVV - Herman Luis Soriano; president van de Centrale Bank - Antonio Casas Gonzalez.

Ambassadeur in de VS - Pedro Luis Echeverría; permanent vertegenwoordiger bij de VN in New York - Ramon Escovar Salom.

ECONOMISCH BELEID. SOCIALE ONRUST

Op 11 maart hield de oppositie in de hoofdstad Caracas een demonstratie tegen bezuinigingsmaatregelen van de regering. De demonstranten kwamen in botsing met de oproerpolitie en er waren berichten van geweld en plundering. De acties in de publieke sector werden aangevoerd door universitaire docenten, maar ook staatsingenieurs, verpleegkundigen en architecten dreigden in staking te gaan voor hogere lonen evenals het personeel van de metro van Caracas. Ook bij het nationale telefoonnetwerk, waarvan de regering kort tevoren haar overgebleven aandeel van 49 procent had verkocht, werd het werk in het hele land neergelegd.

Vakbonden, onderdelen van het leger en veel mediacommentatoren betwijfelden de noodzaak van bezuinigingsmaatregelen in een tijd waarin de steeds snellere groeiende oliesector de staatskas spekte. Het persoonlijk inkomen zou in 1996 in reële termen met 30 procent zijn gedaald, terwijl de prijzen in dezelfde periode waren verdubbeld. In februari was de regering akkoord gegaan met een loonsverhoging van 77 procent voor overheidspersoneel in bepaalde sectoren, zoals artsen, en had plannen tot een radicale afslanking van het omvangrijke ambtenarenapparaat uitgesteld. De ze concessies moedigden andere werknemers in de publieke sector aan hun grieven kenbaar te maken. Volgens beursdeskundigen was ook de koersdaling van de bolivar (484 bolivar per dollar op 4 maart tegenover 470 bolivar per dollar in de voorgaande week) te wijten aan de loonakkoorden en zij voorspelden dat het streven van de regering naar een inflatie van 25 procent op jaarbasis ernstig in gevaar zou komen.

Rond deze tijd deden tevens speculaties de ronde over de gezondheid van Caldera, die volgens sommige berichten ernstig ziek zou zijn. Er waren ook geruchten over een mogelijke op handen zijnde staatsgreep door legereenheden.

President verdedigt regeringsbeleid

Op 13 maart verdedigde president Cal

dera in zijn jaarlijkse rede ter gelegenheid van de opening van het parlement het regeringsbeleid van de voorgaande drie jaren en het bezuinigingsprogramma van de regering. Hij noemde beschuldigingen van economisch falen en politieke instabiliteit propaganda van zijn tegenstanders en wees de bewijzen van spanningen tussen de laagste en midden klassen van het land van de hand.

OUD-PRESIDENT RICHT NIEUWE POLITIEKE PARTIJ OP

Op 20 maart richtte de 74-jarige oud-president Carlos Andrés Pérez Rodríguez (staatshoofd van 1974-1979 en van 1989-1993; zie ook pag. 719/3-'96) een nieuwe politieke partij op, de Beweging van Opening en Nationale Participatie (Movimiento de Apertura y Participación Nacional), die de politieke structuur van Venezuela moest veranderen. Van de nieuwe beweging waren vooral vroegere aanhangers van de sociaaldemocratische partij Acción Democrática lid. Uit deze partij was de nieuwe groepering van Pérez voortgekomen.

Tijdens het oprichtingscongres van zijn nieuwe partij zei Pérez in een toespraak tot ca 3500 aanhangers dat zijn Movimiento de Apertura y Participación Nacional een sociaaldemocratische signatuur had en naar de macht streefde, hoewel hijzelf bij de presidentsverkiezingen van 1998 geen kandidaat zou zijn.

BRAND IN GEVANGENIS

Bij een brand in de La Planta-gevangenis in Caracas, op 22 oktober 1996, kwamen ongeveer dertig gedetineerden om het leven en werden twintig anderen gewond. De gevangenis bood officieel plaats aan 440 gevangenen, maar herbergde op dat moment 2.000 personen. Het gevangenispersoneel en leden van de Nationale Garde hadden een groep gevangenen geboeid, hen vervolgens opgesloten in een gevangenisvleugel en traangasgranaten en brandbommen naar hen gegooid. Op 31 oktober werden drie leden van de Nationale Garde en een gevangenisbewaker aangeklaagd wegens moord.

(Vor.ber.pag. 719/1 e.v.-1996)

VERENIGDE STATEN

LAKE TREKT ZICH TERUG ALS KANDIDAAT VOOR HET DIRECTEURSCHAP VAN HET CIA. TENET HOOFD CIA. VERDERE ONTWIKKELINGEN M.B.T. KABINETSBENOEMINGEN

Op 11 februari 1997 stelde de Senaatscommissie voor inlichtingendiensten de hoorzittingen over de nominaties voor het kabinet voor een tweede keer uit (zie voor de eerste keer pag. 254/1-'97). Zij deed dit nadat aan het licht was gekomen dat naaste medewerkers van Anthony Lake, het beoogde hoofd van het Central Intelligence Agency (CIA), een ontmoeting hadden gehad met een zakenvrouw uit Thailand die een donatie had gegeven aan de Democratische Partij.

Op 17 maart liet Lake weten niet langer kandidaat te zijn voor het directeurschap van het CIA. In een brief aan president Clinton schreef Lake er genoeg van te hebben nog langer een 'dansende beer in het circus' te zijn. Hij noemde de goedkeuringsprocedure in het door de Republikeinen beheerste Congres 'akelig en bruut, maar alles behalve kort'. Hij riep op tot een betere politieke samenwerking tussen de twee partijen en waarschuwde dat 'eerder vroeger dan later mensen van alle politieke overtuigingen buiten de grenzen van onze stad zullen eisen dat Washington beleid boven partijdigheid en regeren boven hebbes stelt'.

De hoorzittingen van de Senaatscommissie voor de inlichtingendiensten over de nominatie waren op 11 maart weer begonnen. Lake's besluit zich terug te trekken kwam na drie dagen van vijandige verhoren door de commissie. De manier waarop hij door de Republikeinen werd behandeld, werd door een aantal commentatoren gezien als een wraakoefening voor de afwijzing in 1989 van John Tower die door George Bush was genomineerd als minister van defensie (zie pag. 696/2 e.v.-'89), hoewel enkelen hadden gezegd dat de nominatie van Lake geen goedkeuring zou hebben gekregen in de voltallige Senaat.

Anthony Lake, kandidaat voor het directeurschap van het CIA, op 12 maart 1997 voor de Senaatscommissie voor de inlichtingendiensten op Capitol Hill in Washington. *Foto AFP*

De nominatie van Lake was op losse schroeven gekomen door beschuldigingen dat hij als adviseur voor de nationale veiligheid zwijgend had ingestemd met clandestiene operaties van Iran in 1994 om Bosnische moslims te bewapenen. Bovendien had hij bij de aanvaarding van die functie nagelaten zijn aandelen in energiebedrijven van de hand te doen, waardoor speculaties over belangenverstrengeling ontstonden. Recente onthullingen over betrokkenheid bij de schandalen rond de campagnefinanciering (zie pag. 252/3 e.v.-'97), hadden zijn geloofwaardigheid verder ondermijnd. Met name Lake's betrokkenheid bij het schandaal rond de Chinese bijdragen had voor onrust gezorgd, evenals de op zichzelf staande kwestie van ongeoorloofde contacten die zouden hebben plaatsgevonden tussen functionarissen van de Democratische Partij en de Nationale Veiligheidsraad om in 1996 een ontmoeting te organiseren tussen de president en Roger Tam-

De Amerikaanse president Bill Clinton (tweede v.l.) op 19 maart 1997 tijdens de nominatie van George Tenet (derde v.l.) als directeur van het CIA. Uiterst links vice-president Al Gore en naast Tenet diens vrouw Stephanie en zoon John Michael. *Foto AFP*

raz, een zakenman en donateur van de Democratische Partij die werd gezocht door de Libanese autoriteiten omdat hij werd verdacht werd van verduistering.

Op 19 maart nomineerde Clinton de plaatsvervangend directeur van het CIA, de 44-jarige George J. Tenet, als directeur van die dienst. Tenet was al een keer eerder goedgekeurd door de Senaatscommissie voor de inlichtingendiensten, toen hij in juni 1995 werd benoemd tot tweede man van het CIA. De verwarring rond de nominatie van de CIA-directeur betekende een nieuwe tegenvaller voor het moreel van de dienst. De organisatie had in zes jaar tijd vijf directeuren en twee genomineerden gehad (onder wie Lake) die in dezelfde periode hun nominatie hadden ingetrokken.

Op 10 juli ging de Senaat akkoord met de benoeming van Tenet als directeur van het Central Intelligence Agency als opvolger van John Deutch.
Naar aanleiding van de benoeming van Tenet meldde *NRC/H'blad* (20-3-1997) o.m. het volgende:

' (...) Anders dan Lake heeft Tenet goede banden met het Congres en ervaring binnen het CIA. Hij begon zijn loopbaan op Capitol Hill als medewerker van een Republikeins senator, wijlen John Heinz uit Pennsylvania. Van 1988 tot 1993 was Tenet hoofd van de staf van de Senaatscommissie voor inlichtingendiensten, dezelfde commissie die nu een aanbeveling over zijn benoeming moet doen aan de voltallige Senaat. In 1995 stemde de commissie unaniem voor Tenets benoeming tot plaatsvervangend directeur.
Sinds John Deutch in december als directeur vertrok heeft Tenet de dagelijkse leiding van het CIA in handen en vervult hij alle taken die daarbij horen. Hij brengt de dagelijkse CIA-rapporten over de ontwikkelingen in de wereld uit aan president Clinton, hij houdt de commissies voor inlichtingendiensten in het Congres op de hoogte en hij draagt de verantwoordelijkheid voor het CIA en de kleinere inlichtingendiensten, die samen goed zijn voor een jaarlijkse begroting van dertig miljard dollar.
Twee jaar werkte Tenet onder Lake in de Nationale Veiligheidsraad (van 1993-1995), waar hij hoofd inlichtingenzaken was. Tenet zei gisteren dat hij ernaar had uitgezien opnieuw onder Lake te werken, en dat diens gesneefde kandidatuur maakte dat de eervolle voordracht die hem nu zelf te beurt viel „een bitterzoet moment" was.
Nadat Clinton zijn tweede keuze als hoofd van het CIA aan de pers had voorgesteld, zei Tenet dat er voor partijpolitiek geen plaats is bij de inlichtingendiensten. (...)'

Nominatie Alexis Herman goedgekeurd

Op 18 maart begon de Senaat met de hoorzittingen voor de goedkeuring van de nominatie van de 49-jarige Alexis Herman als minister van arbeid (zie pag. 105/2-'97). Net als Lake was 575 Herman betrokken geraakt bij de aanhoudende controverse over de Democratische fondsenwerving voor de verkiezingscampagne van 1996 (zie pag. 254/1-'97). Tijdens die campagne was Herman directeur van het presidentiële bureau voor publieke contacten geweest.

Op 30 april werd de voordracht van Herman met 85 tegen dertien stemmen door de Senaat goedgekeurd. Herman werd op 1 mei als minister van arbeid beëdigd.

Samenstelling kabinet

Na de goedkeuring door de Senaat van de benoeming van Tenet tot hoofd van het CIA, op 10 juli, zag het Amerikaanse kabinet er als volgt uit:

Adviseur voor de nationale veiligheid - Samuel R. Berger; stafchef van het Witte Huis - Erskine Bowles; hoofd van de Nationale Economische Raad - Gene Sperling; voorzitter van de Raad van Economische Adviseurs - Janet L. Yellen buitenlandse zaken - Madeleine K. Albright kleinbedrijf - Aida Alvarez; handelsvertegenwoordiger - Charlene Barshefsky; huisvesting en stadsontwikkeling - Andrew M. Cuomo; defensie - William S. Cohen; handel - William M Daley; arbeid - Alexis M. Herman; energie - Federico Peña; ambassadeur bij de Verenigde Naties - Bill Richardson; vervoer - Rodney A. Slater; hoofd CIA - George J. Tenet; binnenlandse zaken -Bruce Babbitt*; veteranenzaken - Jesse Brown*; Bureau voor Milieubescherming (Environmental Protection Agency, EPA) - Caro

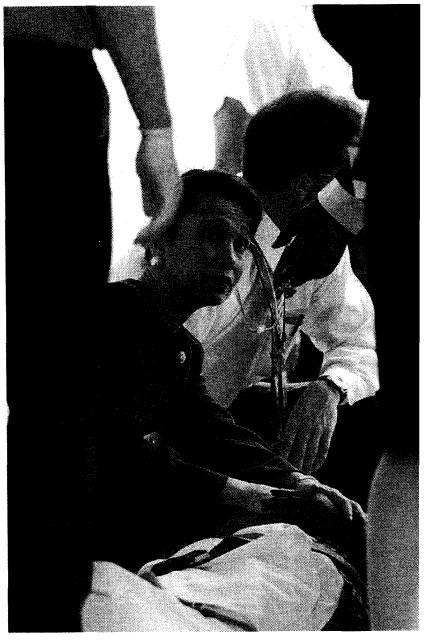

De zojuist tot minister van arbeid beëdigd Alexis Herman troost op 1 mei 1997 haar tante Lillian Butler die bij het verlaten van het Witte Huis struikelde en haar heup brak.
Foto EP.

M. Browner*; voorlichting (US Information Agency) - Joseph D. Duffey*; landbouw - Dan Glickman*; Bureau voor Management en Begroting - Franklin D. Raines*; justitie - Janet Reno*; onderwijs - Richard W. Riley*; schatkist - Robert E. Rubin*; gezondheid en hulpverlening - Donna E. Shalala*.

*dezelfde portefeuille als in vorige kabinet

Op 22 januari was de Senaat akkoord gegaan met de nominaties van Albright en Cohen. Op 29 en 30 januari had de Senaat de benoemingen van respectievelijk Cuomo en Daley goedgekeurd. In de maand februari was de Senaat akkoord gegaan met de nominaties van Slater (6 februari), Richardson (11 februari) en Alvarez (28 februari). Op 11 en 12 maart had de Senaat de benoemingen van respectievelijk Barshefsky en Peña bevestigd. De goedkeuring van de nominatie van Herman had op 30 april plaatsgevonden en die van Tenet op 10 juli.

HARRIMAN OVERLEDEN

Op 5 februari overleed in Parijs de 76-jarige Pamela Harriman, de Amerikaanse ambassadeur in Frankrijk, nadat zij twee dagen eerder door een hersenbloeding was getroffen. Harriman, de dochter van een Britse edelman, had nauwe banden met de hoogste kringen van het Britse en Amerikaanse politieke establishment door haar huwelijken met Randolph Churchill, de zoon van Winston Churchill, de Britse premier tijdens de Tweede Wereldoorlog, en later met de Amerikaanse politicus Averell Harriman, haar derde echtgenoot.

In *NRC/H'blad* (6-2-1997) schetsten Juurd Eijsvogel en Robert van de Roer het volgende portret van Pamela Harriman:

'(...) Pamela Harriman is wel „de laatste grote courtisane van deze eeuw" genoemd, onder andere door een van haar echtgenoten. Maar hoewel ze veel heeft gedaan om voor die titel in aanmerking te komen, doet hij geen recht aan het respect dat ze ondanks haar frivole verleden ook in de laatste fase van haar leven wist af te dwingen.

De weg naar succes liep voor Pamela Digby Churchill Hayward Harriman, zoals na drie huwelijken haar volledige naam luidde, via relaties met rijke, aantrekkelijke en machtige mannen. Deze talrijke verhoudingen - in detail beschreven in society-bladen en serieuze biografieën - bepaalden haar levensloop. Maar de kroon op haar bestaan, het ambassadeurschap in Parijs, heeft ze op eigen kracht verworven als een van de grootste fondsenwervers en vrienden van Clinton. Dankzij haar vaardigheden als „ongeëvenaard sociaal dier", zoals biograaf Christopher Ogden haar noemde, werd zij een succesvol ambassadeur, ondanks spanningen in de Frans-Amerikaanse betrekkingen.

Voor een meisje van verarmde Engelse adel was het huwelijk de enige manier om status en rijkdom te verwerven, twee zaken waar de dochter van de elfde Baron Digby haar leven lang naar op zoek zou blijven. Toen ze negentien was, trouwde ze met Randolph Churchill, de zoon van de grote Britse staatsman. Winston Churchill kon het goed met zijn schoondochter vinden, die hem aansprak met „papa". De Tweede Wereldoorlog was de meest opwindende tijd van haar leven, zei ze later. Ze bracht veel tijd door op *10 Downing Street*, soms in de schuilkelder samen met de premier en zijn vrouw. Ook woonde ze veel diners en weekeinden met wereldleiders bij.

Het huwelijk met Randolph, die deelnam aan de oorlog, mislukte. Pamela Churchill ging een reeks verhoudingen aan, onder anderen met steenrijke Amerikaan Averell Harriman, die in Londen was als afgezant van president Roosevelt.

Zowel Roosevelt als Churchill was van de affaire op de hoogte en beiden hoopten ervan te kunnen profiteren.

Als *divorcée*, met een van de beroemdste achternamen ter wereld, wierp Pamela Harriman zich in het Parijse society-leven. Voor de Britse ambassade was ze door haar levenswandel persona non grata, maar dat belette haar niet opwindende tijden te beleven met Fiat-tycoon Gianni Agnelli, baron Elie de Rothschild en prins Aly Khan, de playboy-zoon van Aga Khan.

Tijdens een bezoek aan New York leerde zij Broadway-producer Leland Hayward kennen, die onder meer *South Pacific* en *The Sound of Music* op de planken zette. Zij trouwde met hem in 1960. Dit huwelijk bracht enige rust in haar bestaan, maar ook veel nieuwe vrienden in Hollywood onder wie Frank Sinatra. Haar reputatie van losbandigheid zou ze nooit meer helemaal kwijtraken, maar tegelijk zou ze ook altijd omgeven blijven door een aura van glamour.

Toen Hayward in 1971 overleed, trouwde Pamela met haar oude, Londense liefde, Averell Harriman. De bruidegom was inmiddels 79 jaar, weduwnaar en de *grand old man* van de Amerikaanse diplomatie. De bruid, die 28 jaar jonger was, nam voor het huwelijk de Amerikaanse nationaliteit aan. Vanuit hun grote huis in Georgetown, de sjieke buurt van Washington, maakte Pamela haar entree in de mannenwereld bij uitstek: de Amerikaanse politiek. Samen organiseerden ze diners en recepties voor Democratische politici. Ze zamelden geld voor hen in en droegen ook uit eigen zak bij aan hun campagnes. Toen Ronald Reagan in 1980 tot verbijstering van de Democraten het Witte Huis betrok, werd Huize Harriman een soort informeel hoofdkwartier voor de oppositie. Met herinneringen aan Churchill stak Pamela Harriman de gedemoraliseerde Democraten als een van de eersten een hart onder de riem.

Na Harrimans dood, in 1986, zette Pamela haar politieke missie met extra inzet voort. Haar woning fungeerde als politieke salon voor de top van de Democratische partij: intellectuelen, geldschieters, leiders en kandidaatleiders debatteerden er over wapenbeheersing, de economie of een verkiezingsstrategie. Haar politieke comité stond bekend als „Pam-Pac".

Zij steunde jonge presidentskandidaten als Al Gore in 1988 en na enige aarzeling Bill Clinton, wiens carrière ze al sinds 1980 steunde, in 1992. De overwinning van Clinton was ook voor haar een triomf - niet alleen omdat ze zo'n twaalf miljoen dollar voor de Democraten had opgehaald, maar vooral ook omdat ze zo'n grote rol had gespeeld bij het herstel van hun zelfvertrouwen in de Reagan-jaren. (...)

De nieuwe president beloonde haar met een baan die ze fel begeerde: als ambassadeur kon ze terugkeren naar Parijs, en deze keer in een positie die groot aanzien met zich meebracht. In haar residentie, gedecoreerd met haar schilderijen van Picasso, Matisse en Renoir, ontving ze de Franse *beau monde*.

en archieffoto van 4 april 1996 van Pamela Harriman, de op 5 februari 1997 in Parijs overleden merikaanse ambassadeur in Frankrijk. *Foto AFP*

Een groot denker op het gebied van de buitenlandse politiek was ze niet, en evenmin een ervaren of subtiel diplomaat. Maar als ambassadeur is ze over het algemeen toch geprezen om haar effectieve optreden. Zelfs haar zeer kritische biograaf Sally Bedell Smith (auteur van *Reflected Glory* erkent dat ze de Frans-Amerikaanse betrekkingen heeft verbeterd.
„Ik ben een politiek dier. ik hou van politiek. Ik ben geïnteresseerd in de politiek van mijn land en in die van anderen", zei Harriman vorig jaar november. Onder haar ambassadeurschap zijn lastige problemen in de Frans-Amerikaanse relatie (CIA-agenten die op spionage betrapt werden, botsingen op handelsgebied en de alom veroordeelde Franse kernproeven) over het algemeen bevredigend opgelost. Bosnië, het Midden-Oosten en de hervorming van de NAVO waren andere splijtzwammen. De Franse eis dat de VS hun zuidelijk NAVO-commando aan een Europeaan overdragen, heeft Harriman tot haar eigen onvrede niet kunnen wegnemen.
Maar dat deed aan het respect voor de „ijzeren vrouw in de zijden jurk", zoals biograaf Ogden noteerde, niets af. Oud-Bosnië-gezant en onderminister Richard Holbrooke, die al vijfentwintig jaar met haar bevriend is, prees haar diplomatieke werk gisteren uitbundig: „Als zij op de ambassade iemand ontving dan zaten bij wijze van spreken Churchill, Roosevelt en Harriman ook in de kamer." President Clinton prees haar gisteren als „een van de meest bijzondere en begaafdste mensen die ik ooit heb ontmoet." (...)'

VERKIEZINGEN VOOR ZETEL NEW MEXICO IN HET HUIS VAN AFGEVAARDIGDEN

Op 14 mei won de Republikeinse Partij de speciale verkiezingen voor een zetel van New Mexico in het Huis van Afgevaardigden. De zetel was tot februari in handen geweest van de Democraat Bill Richardson, die was benoemd tot ambassadeur van de VS bij de Verenigde Staten.

De zetel - sinds 1982 was bekleed door de Democraten - werd op het nippertje gewonnen door Bill Redmond, predikant en zakenman. Redmonds overwinning op de Democratische kandidaat Eric Serna werd grotendeels toegeschreven aan het hoge stemmenpercentage voor Carol Miller, kandidaat van de Groene Partij, die volgens onofficiële uitslagen 17 procent van de geldig uitgebrachte stemmen in de wacht sleepte.

KANDIDAAT-VOORZITTER VAN DE GEZAMENLIJKE CHEFS VAN STAVEN TREKT ZICH TERUG. AFFAIRE KELLY FLINN

Op 5 juni hield minister van defensie William Cohen zijn kandidaat voor het voorzitterschap van de Gezamenlijke Chefs van Staven, de 53-jarige generaal Joseph W. Ralston, de hand boven het hoofd toen diens kandidatuur in gevaar kwam nadat bekend was geworden dat Ralston in het verleden een buitenechtelijke relatie had gehad. Ralston was de beoogde opvolger van generaal John Shalikashvili, die eind september 1997 het voorzitterschap van de Gezamenlijke Chefs van Staven zou opgeven. In een artikel in de *Washington Post* zei Cohen dat het tijd was terug te keren naar de 'heerschappij van de rede' en een 'streep te zetten' onder een recente uitbarsting van seksschandalen in het leger.

Ralston had bekend dertien jaar eerder overspel te hebben gepleegd. Hij had een relatie gehad met een burger in een periode dat hij vervreemd was van zijn vrouw, van wie hij later scheidde. Overspel gold in het Amerikaanse leger echter als een misdaad krachtens artikel 134 van de algemene code van het militaire recht.

Ondanks de steun van Cohen trok Ralston op 9 juni zijn nominatie in, die de Senaat had moeten bekrachtigen. Zijn besluit kwam na suggesties dat het Witte Huis niet blij was met Cohens steun aan Ralston op een moment dat een aantal militairen was gestraft na beschuldigingen van overspel en ongeoorloofde relaties (zie verderop). Er werd een vergelijking gemaakt tussen de zaak-Ralston en de zaak-Kelly Flinn, de eerste vrouwelijke B-52 piloot, die op 22 mei door de luchtmacht was ontslagen, nadat zij had toegegeven te hebben gelogen over een affaire met een getrouwde burger (zie ook verderop onder het kopje 'Seksuele intimidatie binnen de strijdkrachten').

De Amerikaanse onderminister voor de luchtmacht, Sheila Widnall, had op 22 mei onderstreept dat de echte reden voor het ontslag Flinns 'gebrek aan integriteit' was. Het zogeheten algemene ontslag dat Flinn had gekregen, werd toegekend als de staat van dienst van de betrokkene 'eerlijk en trouw' was, maar er 'belangrijke negatieve elementen zijn die de positieve in de schaduw stellen'. Het was minder erg dan 'oneervol ontslag'. Flinn zelf had een 'eervol ontslag' geëist.

President Clinton prees Ralston op 9 juni en zei dat de generaal aanbleef in zijn huidige positie als vice-voorzitter van de Gezamenlijke Chefs van Staven. Ralston zei die dag het te betreuren dat de indruk was ontstaan dat in het leger met twee maten werd gemeten. 'Ik geloof niet dat er een dubbele moraal is', zo zei hij.

ONTWIKKELINGEN IN PAULA JONES-AFFAIRE

Op 27 mei oordeelde het Amerikaanse Hooggerechtshof unaniem dat een staatshoofd zich niet op constitutionele onschendbaarheid kon beroepen in geval van een burgerlijke rechtszaak die niets te maken had met de uitoefening van zijn ambt. De uitspraak maakte de weg vrij voor Paula Corbin Jones, een voormalige ambtenaar van de staat Arkansas, een civiele rechtszaak wegens ongewenste intimiteiten aan te spannen tegen president Clinton (zie voor nadere informatie over de beschuldigingen tegen de president pag. 704/3 -'94; zie ook pag. 253/2 e.v.-'97).

Rechter John Paul Stevens, die uitspraak deed namens het gehele hof, verwierp het argument van de advocaten van de president dat de zaak moest worden uitgesteld totdat de ambtstermijn van de president was verstreken en oordeelde dat de grondwet de belangrijkste bestuurder van het land niet in bescherming nam. Hij verklaarde 'Net als iedere andere burger die op de juiste wijze een federale rechtszaak aanspant, heeft Jones recht op een correcte behandeling van haar vordering'.

Ondanks de uitspraak bleef het onduidelijk of de rechtszaak zou plaatsvinden terwijl de president nog in functie was. De uitspraak was summier geformuleerd en suggereerde dat een procesrechter de voortgang kon vertragen op andere gronden dan constitutionele onschendbaarheid, zoals de opvatting dat de rechtszaak de president bij de uitoefening van zijn ambt zou hinderen. Het hof suggereerde ook dat het mogelijk zou zijn voor Clinton in deze zaak schriftelijke verklaringen onder ede in te dienen in plaats van persoonlijk te getuigen.

Advocaten van Jones benadrukten naar aanleiding van de uitspraak dat een eventuele schikking met Clinton onder meer zou moeten bestaan uit verontschuldigingen voor de verondersteld gebeurtenissen. Verder werd op 31 mei bericht dat Gilbert Davis, de belangrijkste advocaat van Jones, had verklaard dat een schikking alleen kon worden getroffen als de president erkende dat hij Jones in 1991 had ontmoet in een hotelkamer in Arkansas (waar hij haar volgens haar had gevraagd oraal seks met hem te bedrijven) en na betaling van een 'aanzienlijk' bedrag tot compensatie van de aantasting van haar goede naam.

Op 24 juni werd bericht dat de waarheid van de getuigenis van Paula Jones in twijfel was getrokken door haar oudspronkelijke advocaat in de zaak, Daniel Traylor, die zich later had teruggetrokken. Hij betwistte details uit de beschrijving van Clintons geslachtsgaan die zij had gegeven en die volgen

'aula Corbin Jones (l.) op 21 augustus 1997 samen met haar woordvoerster Susan Carpenter op le luchthaven van Los Angeles op weg naar Little Rock, Arkansas. *Foto AFP*

aar nieuwe advocaten cruciaal be-ijsmateriaal vormden. Traylor was ok bezorgd omdat Jones $ 1.000 had angenomen van een maker van een an-i-Clinton-video en verklaarde dat zij aarmee verzeild was geraakt in het gekkenhuis'.

an het einde van de maand werd ver-er bericht dat politiemensen van de taat Arkansas hadden gelogen over 'linton's seksuele gewoonten om daar-iee lucratieve contracten met uitge-ers en de media binnen te halen. In een rtikel in het tijdschrift *New Yorker* gaf onald Anderson, een lid van de veilig-eidsdienst van Clinton toen deze gou-erneur was van Arkansas, toe verhalen e hebben bevestigd over Clinton's on-ouw, die hij beschreef als 'kletskoek' n waarvan hij geen idee had of ze op aarheid berustten.

e persoonlijke advocaat van de presi-ent, Robert Bennett, maakte op 1 juni jdens een optreden in een televisie-raatshow bekend dat er voorwaarden erbonden waren aan een schikking in e zaak tegen Paula Jones. Deze hielden i dat Clinton geen verontschuldigin-en zou aanbieden en ook geen beken-enis zou afleggen voor iets dat hij niet ad gedaan en dat een regeling niet ocht leiden tot de gevolgtrekking dat e president in feite schuldig was aan atgene waarvan Jones hem had be-huldigd. Bennett zei dat de president ereid was zijn reputatie voor de rech-r te verdedigen, maar niet om een me-isch onderzoek te ondergaan (de mo-elijkheid van een onderzoek kwam voort uit de bewering van Jones dat zij haar aantijgingen kracht kon bijzetten door een verwijzing naar 'opvallende kenmerken' aan de genitaliën van de president). Bennett voegde daar aan toe dat de president hem opdracht had gegeven een financiële regeling te bespreken, die echter beperkt zou zijn tot een vergoeding van de juridische kosten van Jones en een gift aan een liefdadigheidsinstelling van haar keuze.

Op 2 juni werd bericht dat Jones' advocaten in een eerder stadium hadden benadrukt dat een schikking een verontschuldiging moest omvatten en een bevestiging dat haar verslag van de desbetreffende gebeurtenissen waar was. In een interview met het tijdschrift *Newsweek* van 2 juni verklaarde zij echter niet te verwachten dat Clinton zou toegeven dat hij zich exhibitionistisch had gedragen, maar wel te verwachten dat hij zou toegeven dat hij een politieman opdracht had gegeven haar naar de hotelkamer van de president te brengen. Door deze afzwakking van haar standpunt, leek het alsof Jones bereid was tot een concessie.

ONTSLAG EN TERUGKEER VAN SPECIALE WHITEWATER-AANKLAGER. VERDERE ONTWIKKELINGEN IN DE WHITEWATER-AFFAIRE

Op 17 februari maakte Kenneth Starr, de speciale aanklager (een onafhankelijk raadsman) in de Whitewater-zaak, bekend dat hij in augustus zijn ambt zou neerleggen en decaan zou worden van een universitaire rechtenfaculteit. In 1994 was Starr benoemd (zie pag. 38/2-'95) om de beschuldigingen met betrekking tot Whitewater die president gedurende zijn gehele presidentschap achtervolgden, te onderzoeken.

Starr, een Republikein die door de Democraten er vaak van was beschuldigd dat hij zich bij zijn onderzoek liet beïnvloeden door zijn politieke achtergrond, had verscheidene processen in de Whitewater-zaak aangespannen die tot een reeks veroordelingen hadden geleid. De belangrijkste hiervan waren de veroordelingen in augustus 1996 van twee naaste medewerkers van de president in Arkansas, James McDougal en diens vrouw Susan (zie voor bijzonderheden pag. 30/1/2-'97). Zijn besluit af te treden gaf aanleiding tot speculaties dat hij na drie jaar moeizame arbeid tot de conclusie was gekomen dat hij nooit in staat zou zijn om aanklachten in te dienen tegen de president of diens vrouw.

Op 21 februari trok Starr zijn besluit zijn functie neer te leggen echter in en verklaarde dat hij in functie zou blijven totdat het onderzoek 'in hoofdzaak voltooid' was. Hij erkende dat zijn eerdere besluit 'onverstandig' was geweest en had geleid tot de speculatie dat het onderzoek zijn beloop had gehad.

James McDougal nogmaals veroordeeld

Op 14 april werd James McDougal, voormalig zakenpartner van president Bill Clinton uit Arkansas, veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf, nadat hij in mei 1996 was veroordeeld wegens achttien gevallen van fraude en samenzwering in verband met de Whitewater-affaire (zie pag. 29/3 e.v.-'97). Hij werd tevens veroordeeld tot het terugbetalen van $ 4,3 mln aan de federale overheid en tot een boete van $ 10.000.

McDougal had tot maximaal 84 jaar gevangenisstraf kunnen worden veroordeeld. Hij werd uiteindelijk tot een lichtere straf veroordeeld, omdat hij zijn medewerking had verleend aan het onderzoek van Starr. Op 22 april presenteerde Starr nieuwe gegevens die waren verstrekt door McDougal ter onderbouwing van een verzoek aan de federale districtsrechtbank in Arkansas om de onderzoekstermijn van de speciale grand jury met zes maanden te verlengen tot 7 november 1997. Het zou gaan om 'een grote hoeveelheid bewijs van mogelijke belemmering van de rechtsgang' en van 'intimidatie van getuigen'.

Staf Witte Huis zou hebben getracht onderzoek Starr tegen te werken

Op 1 april was een nieuw aspect van het Whitewater-schandaal aan het licht gekomen, toen een regeringsfunctionaris bekende dat de staf van het Witte Huis in 1994 had geprobeerd een nieuwe baan te vinden voor Webster Hubbell, die op 14 maart 1994 ontslag had geno-

men als onderminister van justitie na beschuldigingen dat hij cliënten van het advocatenkantoor Rose in Arkansas, waar hij voor werkte, te veel in rekening had gebracht (zie pag. 416/3-1994). Op dat kantoor was de vrouw van Clinton, Hillary, een compagnon van Hubbell geweest (zie pag. 268/3, 622/1 en 766/3-'95). Het nieuws versterkte speculaties dat Hubbell zou zijn geholpen om hem te ontmoedigen zijn medewerking te verlenen aan Starrs onderzoek.

De speciale raadsman van het Witte Huis, Lanny Davis, verklaarde dat Thomas McLarty, destijds stafchef van het Witte Huis, en diens opvolger Erskine Bowles behoorden tot degenen die geprobeerd hadden een nieuwe baan voor Hubbell te vinden. Op 3 april verdedigde Clinton de mannen en zei dat hun inspanningen waren voortgekomen uit 'menselijke compassie' en dat zij niet onbetamelijk hadden gehandeld.

Hubbell was recentelijk uit de gevangenis ontslagen en werd in verband gebracht met zowel het Whitewater-schandaal als het op dat moment actuele fondsenwervingsschandaal (zie pag. 252/3-'97), met name voor wat de donaties vanuit Azië betrof. Na zijn ontslag zou hij geldbedragen hebben ontvangen, waaronder $ 100.000 van een dochteronderneming van de Indonesische Lippo Group in juni 1994 (zie ook verderop). Starr was er vooral op gebrand uit te vinden of medewerkers van Clinton Hubbell geld hadden betaald om te voorkomen dat deze belastende verklaringen over de Whitewater-affaire zou afleggen.

Uitspraak Hooggerechtshof: First Lady dient inzage te geven in aantekeningen

Op 23 juni kreeg de regering-Clinton een belangrijke tegenvaller te verwerken toen het Hooggerechtshof ervan afzag een uitspraak te vernietigen van een lagere federale rechtbank. Krachtens de uitspraak diende Hillary Clinton de federale Grand Jury van Arkansas, die bezig was met het onderzoek naar de Whitewater-affaire, inzage te geven in aantekeningen van twee gesprekken tussen haarzelf en privé- en regeringsadvocaten.

De eerste serie aantekeningen was gemaakt op 11 juli 1995 tijdens een gesprek over de zelfmoord in 1993 van plaatsvervangend Witte Huis-adviseur Vincent Foster (zie pag. 559/2-'94). Onderzoekers hoopten dat de aantekeningen licht zouden werpen op aantijgingen dat Hillary de Whitewater-dossiers na de dood van Foster uit diens kantoor had laten weghalen om te voorkomen dat potentieel belastend materiaal zou worden ontdekt. Uit de tweede serie aantekeningen hoopte de speciale Whitewater-aanklager, Kenneth Starr, te weten te komen welke informatie de First Lady op 26 januari 1996 aan een advocaat had verstrekt tijdens pauzes van zittingen waarop zij voor de federale grand jury was verscheen. Haar geheime verklaring had betrekking gehad op facturen van haar advocatenkantoor in Arkansas die waren ontdekt in haar privé-vertrekken in het Witte Huis, meer dan een jaar nadat ze waren verdwenen. Zij waren verdwenen na door de aanklagers als bewijsmateriaal te zijn opgeëist (zie pag. 271/1 e.v.-'96).

Het Hooggerechtshof ging niet akkoord met het argument van de regering dat de gesprekken van Hillary Clinton met haar advocaten in beide gevallen vielen onder het beroepsgeheim van de advocaat. Hiermee stelde het zich achter de uitspraak van het achtste Circuit Court of Appeal in St Louis van 2 mei die inhield dat het beroepsgeheim niet van toepassing was in deze zaak omdat er regeringsadvocaten bij de gesprekken aanwezig waren geweest.

Deze ontwikkeling werd gezien als een mogelijke doorbraak in het Whitewater-onderzoek dat aan geloofwaardigheid begon in te boeten. Aan het al drie jaar lopende onderzoek was $ 23 mln uitgegeven. De uitspraak schiep de mogelijkheid dat Hillary Clinton, die door Starr in de aan het Hooggerechtshof overhandigde documenten werd aangeduid als een 'centrale figuur' uiteindelijk gedagvaard zou worden in verband met beschuldigingen die te maken hadden met de Whitewater-affaire.

Uitbreiding Whitewater-onderzoek met onderzoek naar buitenechtelijke relaties Clinton

Op 25 juni berichtte de *Washington Post* dat Starr ook acht agenten van de staatspolitie van Arkansas had ondervraagd over wat zij wisten van de buitenechtelijke verhoudingen die Bill Clinton zou hebben gehad toen hij gouverneur van Arkansas was.

Deze ontwikkeling werd als uiterst belangrijk gezien omdat tot dan toe het Whitewater-onderzoek beperkt was gebleven tot de onmiddellijke gevolgen van een dubieuze handel in land in Arkansas, het faillissement van de Madison Guarantee Bank, het vermeende gebruik van onterecht verkregen leningen, en de omstandigheden rond de dood van Foster. De uitbreiding van het onderzoek naar het seksleven van de president werd door de voorstanders ervan afgeschilderd als een poging om erachter te komen of Clinton informatie over de Whitewater-affaire had toevertrouwd aan iemand met wie hij een intieme relatie had gehad. De nieuwe richting van het onderzoek wekte echter ontsteltenis bij de aanhangers van de president die beweerden dat het nieuwe onderzoek symptomatisch was voor de groeiende vertwijfeling en het gebrek aan onpartijdigheid van de speciale aanklager.

AANHOUDENDE CONTROVERSE OVER CAMPAGNEFINANCIERING

Behalve met het Whitewater-onderzoek werd de regering-Clinton geconfronteerd met aanhoudende vragen over fondsenwervingsactiviteiten en bijdragen aan de campagne van de Democratische Partij voorafgaande aan de presidentiële en parlementsverkiezingen van november 1996 (zie pag 252/3 e.v.-'97).

In februari 1997 duurde de controverse voort over campagnefinanciering in het algemeen en de financiering van de herverkiezingscampagne van president Clinton in 1996 in het bijzonder.

Op 14 februari onthulde de *Washington Post* dat opsporingsambtenaren van het ministerie van justitie bewijzen hadden gevonden dat tijdens de campagne van 1996 in het geheim Chinese donaties waren gedaan aan de Democratische Partij. Op 21 februari verergerde het schandaal toen twee belangrijke getuigen weigerden gehoor te geven aan een verzoek van de Commissie voor regeringshervorming en -toezicht van het Huis van Afgevaardigden documenten te overleggen. Twee andere getuigen vluchtten het land uit. De twee getuigen die weigerden documenten te overhandigen, waren John Huang en Webster Hubbell (zie eerder dit bericht).

Huang, vroeger werknemer van de Indonesische Lippo Groep, een Chinees-Indonesische multinational, was tijdens Clintons eerste ambtstermijn werkzaam geweest op het Amerikaanse ministerie van handel en vervolgens in dienst getreden bij de Democratische Partij als fondsenwerver. Het FBI vreesde dat hij misschien zijn positie had gebruikt om toegang te krijgen tot commercieel gevoelige informatie over China (zie pag. 253/1-'97). De documenten die Hubbell niet wilde vrijgeven, hadden betrekking op betalingen ter waarde van $ 350.000 die Hubbell zou hebben ontvangen uit bepaalde bronnen, waaronder de Lippo Groep nadat hij uit de regering was gestapt.

Een bedrag van $ 1,2 mln aan donaties die Hubbell had geworven voor de Democratische Partij, moest worden geretourneerd omdat de identiteit van de donateurs niet op bevredigende wijze kon worden vastgesteld of omdat de schenkers buitenlanders waren.

De twee getuigen die het land waren uitgevlucht, waren Charles Yah Lin Trie, een zakenman uit Arkansas die de wapenhandelaar Wang Jun had meegenomen naar een koffie-ochtend in het Witte Huis (zie pag. 104/1-'97) en Pauine Kanchanalak, die een donatie van $ 250.000 terugkreeg, omdat de herkomst ervan niet kon worden vastgesteld. Een donatie van $ 640.000 aan het fonds voor juridische bijstand van de president die Trie had gestort, moest ook worden teruggegeven omdat de bron niet kon worden achterhaald.

Moynihan wil onafhankelijke raadsman voor onderzoek misstanden campagnefinanciering

Op 21 februari eiste senator Daniel Patrick Moynihan als eerste Democratische senator dat het ministerie van justitie een onafhankelijke raadsman zou benoemen die de misstanden rond de campagnefinanciering zou moeten onderzoeken.

Onderzoek Senaatscommissie voor regeringsoperaties. Kwestie van de overnachtingen in het Witte Huis

Ook de Senaatscommissie voor regeringsoperaties was bezig met een onderzoek naar de campagnefinanciering. Op 3 februari gingen 52 dagvaardingen de deur uit in een poging documenten in handen te krijgen die betrekking hadden op onregelmatigheden bij de campagnefinanciering. Deze documenten hadden bijna allemaal betrekking op Clintons campagne van 1996. Eén van deze dagvaardingen was voor John Huang. In de dagvaardingen werd gevraagd informatie over te leggen zoals agenda's en lijsten met data, tijden en nummers van telefoongesprekken. Verder werden op 21 februari 148 mensen gedagvaard voor de commissie te verschijnen.

Op 25 februari gaf het Witte Huis een grote hoeveelheid documenten vrij die betrekking hadden op de fondsenwerving. Het ging om stukken van vicestafschef Harold Ickes, die Ickes enkele dagen eerder had overgedragen aan de Senaatscommissie die de fondsenwerving onderzocht. Onder de documenten bevonden zich handgeschreven briefjes aan president Clinton. Uit de stukken bleek dat Clinton kort na de nederlaag van de Democraten bij de tussentijdse verkiezingen van november 1994 begonnen was met het opzetten van een ambitieus systeem voor het inzamelen van geld.

Het Witte Huis gaf die week ook een lijst vrij met de namen van 983 gasten die de laatste twee jaar in de Lincoln-slaapkamer of een ander logeervertrek in het Witte Huis hadden overnacht. De lijst was onderverdeeld in zeven categorieën: vrienden uit Arkansas, oude vrienden van elders, vrienden en supporters uit 1992 of later, functionarissen en hoogwaardigheidsbekleders, kunstenaars, entertainers en schrijvers, familieleden, en vrienden van dochter Chelsea. In vrijwel alle gevallen ging het volgens het Witte Huis om vrienden, of, zoals een woordvoerder zei 'mensen die de Clintons nog niet kenden maar met wie ze graag meer tijd wilden doorbrengen'.

Onder de logees waren computer-pionier Steve Jobs, actrice Candice Bergen, *CNN*-oprichter Ted Turner en regisseur Steve Spielberg. Krachtens de Amerikaanse wet was het verboden op federaal terrein zoals de kantoren van het Witte Huis fondsen te werven voor de verkiezingen

In januari 1995 had president Bill Clinton in een handgeschreven briefje aan zijn voornaamste fondsenwerver laten weten: 'Ik ben klaar om met de overnachtingen te beginnen'. Dat bleek uit de documenten die het Witte Huis op 25 februari had vrijgegeven.

Op 26 februari ontkende Clinton dat hij toegang tot het Witte Huis ooit te koop had aangeboden of dat er een 'prijskaartje' hing aan bijeenkomsten in het Witte Huis.

Op 2 april bleek uit de dossiers van Harold Ickes dat in tegenstelling tot Clintons eerdere opmerkingen, koffie-bijeenkomsten die in 1995 en 1996 waren gehouden, specifiek tot doel hadden gehad fondsen te verwerven en dat de president direct betrokken was geweest bij voorstellen extra inkomsten te genereren.

Rol vice-president Gore

In de loop van de maand maart rees de vraag in welke mate ook vice-president Al Gore betrokken was geweest bij dubieuze activiteiten ter verwerving van fondsen.

Volgens een gedetailleerd rapport van Bob Woodward dat werd gepubliceerd in de *Washington Post* van 2 maart, waren Gore en diens medewerkers direct betrokken geweest bij de werving van $ 40 mln van de $ 180 mln die het Democratic National Committee (DNC) in 1995-'96 had bijeengebracht, het meeste in de vorm van 'zacht geld'-donaties, dat wil zeggen bijdragen die technisch gezien waren geschonken aan een politieke partij en niet aan individuele kandidaten.

Het DNC was binnen de Democratische Partij belast met de campagne voor de herverkiezing van Clinton en Gore.

Gesuggereerd werd dat Gore in zo grote mate betrokken was geweest bij de inspanningen van het Witte Huis geld voor de campagne bijeen te brengen, dat hij voor de grap was aangeduid als de 'opperbedelaar' vanwege zijn rol bij het overhalen van potentiële donateurs tot het geven van een bijdrage aan de Democratische Partij.
Na het verschijnen van het artikel had Gore op 3 maart tijdens een persconferentie toegegeven dat hij vanuit zijn kantoor in het Witte Huis telefoontjes had gepleegd om fondsen te werven. Bij zijn gesprekken had hij een creditcard gebruikt van het DNC . Volgens Gore waren de telefoontjes legaal, omdat zij werden ontvangen op de plaats waar de donateur de telefoon aannam en niet in het Witte Huis. Daarom zouden de telefoontjes niet in strijd zijn met de wet die het werven van campagnegelden op federaal grondgebied verbood.
'Ik ben trots op wat ik gedaan heb en heb niet het gevoel fouten te hebben gemaakt', zei Gore tijdens de persconferentie. Hij voegde daar even later aan toe 'nu als gedragslijn te hebben gekozen nooit meer zulke telefoontjes te plegen'. Hij ontkende donateurs onder zware druk te hebben gezet om een financiële bijdrage te leveren.

Op 28 februari had het DNC bekendgemaakt dat het $ 1,5 mln aan ongeoorloofde campagnebijdragen van 77 donateurs zou teruggeven. Roy Romer, voorzitter van het DNC en gouverneur van Colorado, gaf toe dat de partij fouten had gemaakt die in de toekomst door nieuwe, strikte regels zouden worden voorkomen. Met de teruggave van deze donaties kwam het totale bedrag dat de Democratische Partij in 1997 had geretourneerd, op ca $ 3 mln.

In de loop van de maand kwam verder aan het licht dat Gore de belangrijkste gastheer was geweest op 23 van de zogenaamde 'koffie-bijeenkomsten' in het Witte Huis, waar donateurs werden uitgenodigd een praatje te maken met belangrijke regeringsmedewerkers.

De onthullingen werden gezien als schadelijk voor Gore's kansen in het jaar 2000 zonder tegenstand door de Democraten genomineerd te worden als presidentskandidaat.

Starr eist documenten Witte Huis. Verband tussen Whitewater-affaire en campagnefinanciering

Op 4 maart sommeerde Kenneth Starr, de speciale aanklager die in 1994 door

een federale rechtbank was benoemd om het onderzoek naar de beschuldigingen in de Whitewater-affaire voort te zetten, het Witte Huis gehoor te geven aan een dagvaarding van 30 januari, waarin functionarissen opdracht kregen hun archieven te doorzoeken op informatie over twintig personen die banden hadden met de Lippo Groep. Dit was een belangrijke ontwikkeling, omdat hiermee werd benadrukt dat de activiteiten van de Lippo Groep een schakel vormden tussen de Whitewater-affaire en het schandaal rond de campagnefinanciering.

Aangenomen werd dat Starr vooral hoopte documenten te vinden die zouden verklaren waarom betalingen waren gedaan aan Webster Hubbell, de voormalige compagnon van Hillary Clinton bij het advocatenkantoor Rose in Arkansas (zie boven). Verondersteld werd dat voormalig onderminister van justitie Hubbell $350.000 had ontvangen tussen zijn ontslag in maart 1994 en zijn in december 1994 afgelegde bekentenis dat hij fraude had gepleegd (zie pag. 268/3 en 622/1-'95). Dit geld zou onder meer afkomstig zijn van mensen die banden hadden met de familie Riady, een rijke Indonesische familie die ook de leiding had over de Lippo Groep.

Verklaringen Clinton

Op 7 maart sneed president Bill Clinton tijdens een persconferentie de kwestie rond de campagnebijdragen in algemene bewoordingen aan: 'Ik denk niet dat u enig bewijs kunt vinden dat ik het regeringsbeleid heb veranderd alleen maar vanwege een bijdrage'. Hij herhaalde ook zijn standpunt dat minister van justitie Janet Reno zou moeten besluiten of een onafhankelijke raadsman zou worden benoemd om de beschuldigingen van illegale of ongepaste fondsenwerving te onderzoeken.
Aangezien het ministerie van justitie, het FBI en beide huizen van het Congres bezig waren met een onderzoek naar campagnefinanciering, bleef Reno bij haar weigering een speciale aanklager te benoemen om de zaak te onderzoeken. In verband met de beschuldigingen dat donateurs met een aanbod van een overnachting in het Witte Huis waren overgehaald tot het schenken van een bijdrage, verklaarde zij op 6 maart dat 'zachte' campagnebijdragen niet vielen onder wetten die het werven van giften op federaal grondgebied verboden.

In een verklaring op 11 maart drong president Clinton er bij het publiek op aan niet te 'zwelgen' in de details van de controverse rond de financiering van de verkiezingen, maar het probleem te gebruiken als een prikkel om tot hervormingen te komen. Hij zei dat de kosten van moderne politieke campagnes (en in het bijzonder televisiespots) zo hoog waren dat de omvang van het benodigde bedrag onvermijdelijk zou leiden tot een aantal vragen over de herkomst van het geld. Volgens hem lag de oplossing in het van staatswege verstrekken van gratis zendtijd aan kandidaten.

Democratische Congresleden blijken door FBI te zijn gewaarschuwd voor illegale donaties

In de loop van de maand echter werd de kwestie van de campagnefinanciering belangrijker toen meer details bekend werden van vermeende Chinese donaties aan o.a. 30 Democratische kandidaten voor het Congres.

De vermeende donaties waren aan het licht gekomen nadat het Nationale Veiligheidsbureau (National Security Agency, NSA) communicatiesystemen van buitenlandse regeringen via electronische weg in de gaten had gehouden. De Chinezen zouden tot hun poging geld in de verkiezingscampagne te stoppen, zijn gekomen uit bezorgdheid over het succes van de Taiwanese lobby in het Amerikaanse Congres. Krachtens de Amerikaanse wet mochten politici geen buitenlands geld voor hun campagnes aannemen en minstens zes Congresleden die door de Chinezen zouden zijn uitgekozen, waren door het FBI gewaarschuwd en op de hoogte gebracht van de Chinese bedoelingen. Een aantal van hen gaf toe dergelijke waarschuwingen te hebben ontvangen. Maar toen de Democraat Diane Feinstein, lid van de Senaatscommissie voor buitenlandse betrekkingen, deze kwestie op 10 maart aanroerde, verklaarde zij dat de informatie die zij van de autoriteiten had ontvangen, niet gedetailleerd genoeg was geweest om verdachte contribuanten te kunnen identificeren. Op 7 maart echter had zij bekendgemaakt dat zij de ongeveer $ 12.000 zou teruggeven die zij voor de campagne van 1996 had ontvangen van verschillende donateurs, van wie een aantal werd geassocieerd met de Lippo Groep. Hoewel niet werd gezinspeeld op een verband tussen de fondsen en de waarschuwing die zij had ontvangen, werd het besluit het geld te retourneren door velen gezien als een verlate reactie op de informatie van het FBI.

Op 21 maart werd bericht dat Richard Gephardt, de leider van de Democratische minderheid in het Huis, eveneens $ 22.000 van de campagnebijdragen voor 1996 had teruggegeven. Het grootste deel van dit bedrag zou afkomstig zijn van de Lippo Groep.

China ontkent donaties

Op 21 maart liet China via het officiële persbureau *Nieuw China* weten dat sprake was van een complot. 'Nu de Chinees-Amerikaanse betrekkingen aan de beterende hand zijn, tracht een handjevol anti-China krachten samen met een aantal splijtisten uit Taiwan (...) tweedracht te zaaien. China, zo werd in het bericht gesteld, was een ontwikkelingsland dat geen geld had voor 'dergelijke zaken'. 'En al had het het geld, China zou het niet voor zoiets gebruiken.'

Rol Clinton en Lake

De kwestie van de Chinese contributies zaaide twijfel over de betrouwbaarheid van Clintons geheugen met betrekking tot de gebeurtenissen en vormde één van de factoren die leidden tot de terugtrekking van Anthony Lake als kandidaat voor het directeurschap van het CIA. Het Witte Huis en het FBI hadden een reeks tegenstrijdige verklaringen afgelegd over de vraag of de president en Lake - laatstgenoemde als adviseur voor de nationale veiligheid - op de hoogte waren geweest van de informatie die het NSA aan het licht had gebracht.

Volgens een verklaring van Clinton op 1 maart had het FBI in juni 1996 twee leden van de Nationale Veiligheidsraad (NSC) ingelicht over het Chinese complot, maar hun verzoek de informatie niet door te geven aan voorzitter staande functionarissen van het Witte Huis of aan de president. De bewering dat was gevraagd de informatie niet door te geven aan hoge functionarissen, werd dezelfde dag in het openbaar door het FBI ontkend. Op 12 maart poogde minister van justitie Reno deze tegenstrijdigheid uit te leggen door te zeggen dat de NSC-functionarissen die de inlichtingen had den ontvangen, het verzoek van het FBI de gevoelige informatie zeer omzichtig te behandelen, verkeerd hadden geïnterpreteerd.

Onderzoek Senaat uitgebreid

Op 11 maart besloot de Senaat met 9 stemmen voor en geen enkele stem tege het onderzoek naar de campagnefinanciering uit te breiden zodat naast illegale ook ongeoorloofde fondsenwerving zou worden onderzocht.

Op 6 maart was de Senaatscommissie voor regels en bestuur akkoord gegaan met een bedrag van $ 4,35 mln voor een onderzoek naar de beschuldigingen van illegale fondsenwerving voor de verkiezingen van 1996.

Beschuldigingen tegen Republikein Burton

Op 19 maart reageerden de Democraten op de, zoals president Clinton het uitdrukte, Republikeinse 'vernietiging van de nominatie van Lake als directeur van het CIA, door een memo te lekken uitlekken waarin een Amerikaan

obbyist voor Pakistan zei dat het 58-arige Republikeinse Congreslid Dan Burton hem in de zomer van 1996 onder druk had gezet donaties te geven voor de verkiezingscampagne. Burton, een bekend aanhanger van Pakistan in het Congres, werd ervan beschuldigd de lobbyist Mark Siegel te hebben benaderd om te kijken of hij geld kon inzamelen bij Amerikanen van Pakistaanse afkomst om zijn campagne in Indiana te helpen financieren.

De beschuldigingen lagen uiterst gevoelig omdat Burton voorzitter was van de commissie voor regeringshervorming en -toezicht van het Huis van Afgevaardigden en als zodanig de leiding had over het onderzoek van het Huis van Afgevaardigden naar de Democratische fondsenwerving tijdens de verkiezingen van 1996.

Meer onthullingen over vermeende Chinese donaties

Op 1 april verschenen in de *Wall Street Journal* de eerste uitvoerige berichten over de vermeende geheime bijdragen van de Chinese regering aan de Democratische Partij. De Chinese staatsbank zou in 1995 en 1996 herhaaldelijk geldsommen van $ 50.000 en $ 100.000 hebben overgemaakt aan Charles Yah Lin Trie, één van president Clintons medewerkers in Arkansas die in februari de VS had verlaten (zie eerder dit bericht).

Een kwestie die hiermee verband hield, betrof de goedkeuring door Chinese regeringsfunctionarissen in 1995 en 1996 van pogingen met behulp van illegale campagnebijdragen politieke invloed te verkrijgen. Het FBI beschikte over 'substantieel bewijs' hierover, dat op 23 april door FBI-directeur Louis Freeh en minister van justitie Janet Reno werd voorgelegd aan vooraanstaande leden van de Senaatscommissie voor inlichtingendiensten.

EWT GINGRICH SLUIT LENING OM BOETE TE BETALEN

Op 17 april maakte voorzitter Newt Gingrich van het Huis van Afgevaardigden bekend dat hij een aanbod had geaccepteerd van Robert Dole, de vertrekkende Republikeinse presidentskandidaat, tot het verstrekken van een persoonlijke lening van $ 300.000. Met de lening zou Gingrich de boete betalen, die hem door het Huis van Afgevaardigden was opgelegd wegens zijn ongeoorloofde gebruik van gelden van non-profit-organisaties - die geen belasting hoefden te betalen - voor campagnedoeleinden (zie pag. 254/2 e.v.-'97).

De regeling voldeed aan de voorwaarde dat Gingrich de boete uit eigen middelen diende te betalen en geen politieke fondsen mocht aanspreken. Gingrich was een betrekkelijk onbemiddeld man en had er geen geheim van gemaakt dat het hem moeite had gekost aan het geld te komen. Gingrich zou jaarlijks 10 procent rente over het geleende bedrag betalen en hoefde de lening pas in 2005 af te lossen.

SEKSUELE INTIMIDATIE BINNEN DE STRIJDKRACHTEN

Op 10 februari 1997 werd de 46-jarige sergeant-majoor Gene McKinney, de hoogste beroepsofficier van het leger, geschorst wegens beschuldigingen van seksuele intimidatie. Hij zou een vrouwelijke collega herhaaldelijk onder druk hebben gezet seksuele betrekkingen met hem te onderhouden. Op 8 mei werd bericht dat McKinney was aangeklaagd wegens seksuele misdragingen en de aanranding van vier vrouwen.

Op 13 maart werd bericht dat vier blanke vrouwelijke rekruten onderzoekers van het leger ervan beschuldigden ten onrechte twee zwarte instructeurs te hebben willen betrekken bij het schandaal over seksuele intimidatie dat door het leger werd onderzocht (zie pag. 250/1 e.v.-'97).

De twee instructeurs maakten deel uit van een groep van dertien zwarte soldaten die waren betrokken bij het schandaal in het Aberdeen Proving Ground's Ordnance Centre, een opleidingscentrum voor militairen bij Chesapeake Bay in Maryland. Volgens de vier vrouwen waren zij herhaaldelijk onder druk gezet te verklaren dat de mannen erbij betrokken waren geweest, maar hadden zij besloten hun verklaring in te trekken nadat zij met een legerpredikant hadden gesproken. De vrouwen verklaarden dat zij erin hadden toegestemd seks met de instructeurs te hebben.

Het Criminal Investigation Command (CIC) in Fort Belvoir, Virginia, had meer dan vijfhonderd agenten aangesteld om bijna 1.000 vrouwen te ondervragen die sinds januari 1995 in Aberdeen waren opgeleid. Toen het schandaal aan het licht kwam, had het CIC een telefoonlijn opengesteld voor klachten. In twaalf weken tijds waren bijna 7.000 telefoontjes binnengekomen, waarvan 1.074 gingen over seksueel misbruik dat serieus genoeg werd geacht om nader onderzocht te worden (zie pag. 250/1-'97).

In een ander geval werd op 11 maart bericht dat een mannelijke cadet van de militaire academie Citadel was ontslagen en negen anderen lichtere straffen hadden gekregen na een onderzoek naar de beschuldigingen van het lastig vallen van twee vrouwelijke cadetten (zie pag. 250/2-'97). Eén cadet werd vrijgesproken.

Op 26 maart werd bekendgemaakt dat de Amerikaanse landmacht haar eerste vrouwelijke driesterren-generaal zou benoemen. Generaal- majoor Claudia Kennedy, een inlichtingenspecialist, werd bevorderd tot luitenant-generaal.

Ontslag vrouwelijke luitenant Flinn

Op 22 mei werd de 26-jarige luitenant Kelly Flinn van de Amerikaanse Luchtmacht (USAF) ontslagen. Flinn, de eerste vrouw die een B-52 bommenwerper vloog, was door de militaire autoriteiten beschuldigd van overspel, meineed en seks met een ondergeschikte. De zaak was pijnlijk gebleken voor de USAF, omdat Flinn algemeen werd gezien als een voorbeeld voor vrouwen in de strijdkrachten. Haar ontslag was onderdeel van een schikking om een proces voor de militaire rechtbank te vermijden (zie ook eerder dit bericht).

Commandant opleidingscentrum in Maryland vertrekt wegens buitenechtelijke relatie

Op 2 juni nam de 53-jarige generaal-majoor John Longhouser, de commandant Aberdeen Proving Ground 's Ordnance Centre, ontslag omdat hij vijf jaar eerder een buitenechtelijke verhouding had gehad. Weliswaar leefde hij toen gescheiden van zijn echtgenote en zat de vrouw in kwestie niet in het leger, maar het was toch voldoende om de positie van de herhaaldelijk onderscheiden generaal onhoudbaar te maken. Het ontslag, dat eind juni zou ingaan, ging gepaard met een degradatie in rang en een verlaagde pensioenuitkering.

Minister van defensie Cohen prees Longhousers besluit. 'We hebben nu eenmaal erg strenge normen in het leger en staan erop dat die nageleefd worden', zei hij op 3 juni. In een poging de reeks schandalen beperkt te houden, kondigde de minister op 7 juni een onderzoek aan naar de verhoudingen tussen mannen en vrouwen, waaronder ook de kwestie van gemeenschappelijke trainingsprocedures en een beraad over de houding die het leger moest aannemen tegenover overspel en ongeoorloofde relaties. Drie commissies, waarvan er één geheel uit burgers bestond, werden ingesteld om het onderzoek uit te voeren.

(Vor.ber. pag. 518 e.v.-1997)

ZAÏRE/DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO

WEERSTAND REGERINGSLEGER IN OOST-ZAÏRE GEBROKEN. VERDERE AFDL-OPMARS NAAR KINSHASA. EINDE MOBOETOE-BEWIND. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Opstandige troepen van de Alliantie van Democratische Krachten voor de Bevrijding van Congo-Zaïre (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaïre, AFDL) zetten in maart 1997 hun snelle noordelijke en noord-westelijke opmars langs de rivier de Zaïre voort. Op 28 februari hadden de rebellen de aan een spoorlijn gelegen strategische stad Kindu ingenomen, waarmee de diamantrijke provincie Kasai voor hen open lag (zie pag. 267/3-'97). Op 2 maart meldde de AFDL dat Lubutu was ingenomen. Regeringstroepen van de Zaïrese Strijdkrachten (FAZ) waren naar verluidt halsoverkop naar het noorden gevlucht, evenals ongeveer 170.000 Rwandese en Boeroendese Hoetoe-vluchtelingen die in en rond het vluchtelingenkamp Tingi-Tingi in de buurt van Lubutu verbleven.

Het AFDL-leger rukte vervolgens op naar Kisangani, een belangrijk militair doelwit, dat 200 km ten noordwesten van Lubutu lag en dat gedurende de afgelopen vier maanden de basis voor FAZ-operaties was geweest, en naar de steden Bukavu, Walikale en Shabunda langs de oostgrens.

Op 8 maart werd bericht dat de verbannen commandant van het voormalige Rwandese leger, generaal- majoor Augustin Bizimungu, en zijn plaatsvervanger, brigadegeneraal Gratien Kabiligi, uit Kisangani waren gevlucht; daarmee lieten ze hun troepen in de steek die samen met de FAZ de opmars van de voornamelijk uit Toetsi's en hun bondgenoten bestaande AFDL hadden proberen te stuiten. Het Parijse dagblad *Libération* schreef op 10 maart dat de oprukkende AFDL een bloedbad onder Hoetoes aanrichtte 'in een tweede volkerenmoord'. De Franse autoriteiten, aldus het blad, zouden de AFDL niet als een Zaïrees rebellenleger beschouwen, maar als een buitenlands invasieleger dat door Rwanda en Oeganda werd gesteund.

In de daaropvolgende dagen kwam naar verluidt een massale exodus vanuit Kisangani op gang. De FAZ-troepen zouden gedemoraliseerd zijn en een groot aantal van de door de Zaïrese regering gerekruteerde huursoldaten zou het land inmiddels hebben verlaten (zie pag. 266/1-'97). Naar verluidt zouden rebellen-troepen vanaf 11 maart vanuit het zuiden, oosten en noorden op weg zijn naar Kisangani.

Val van Kisangani

Toen de AFDL-troepen op 15-16 maart Kisangani binnentrokken, werden ze er als bevrijders ingehaald. De rebellen ontmoetten weinig weerstand en vele FAZ-soldaten zouden tijdens de opmars van de AFDL zijn overgelopen.

Met de verovering van Lubutu in het oosten van Kasai leek de diamantstad Mbuji-Mayi, een van de voornaamste bronnen van minerale rijkdom voor het land, binnen AFDL-bereik. Hetzelfde gold voor Lubumbashi, de hoofdstad van de koper- en kobaltproducerende provincie Shaba. Door haar successen beheerste de AFDL nu al bijna een kwart van het Zaïrese grondgebied en een groot deel van de natuurlijke rijkdommen van het land. Het paleis in Gbadolite, in het noordwesten van Zaïre, van de in het buitenland verkerende president Moboetoe Sese Seko zou ook een doelwit van de rebellen zijn omdat het als een symbolische prijs werd gezien.

De instorting van de weerstand van het regeringsleger in het gehele land werd allerwegen voorspeld. Op 16 maart had AFDL-voorzitter Laurent Kabila in Goma een ontmoeting met de speciale afgezant van de Verenigde Naties (VN), Mohamed Sahnoun. Kabila verwierp een VN-plan voor een staakt-het-vuren dat al was aanvaard door de Zaïrese regering; hij stond erop dat er eerst rechtstreekse onderhandelingen met Moboetoe zouden plaatsvinden.

Verslechterende politieke situatie. Moboetoe keert terug

Op 18 maart nam het parlement een motie van wantrouwen aan tegen premier Léon Kengo wa Dondo. Dit gebeurde klaarblijkelijk onder druk van hoge legerofficieren en tegen Moboetoes wil. De chef van de generale staf, generaal Mahele Lieko Bokungu, ontkende dat hij iets met de motie te maken had. Kengo, die op 19 maart naar de Keniase hoofdstad Nairobi reisde om een regionale conferentie over Zaïre bij te wonen, zei dat hij nog steeds de steun van 'de politieke klasse' had.

Gezien de almaar verslechterende situatie zouden familieleden van Moboetoe uit angst voor een militaire coup Kinshasa op 18 maart hebben verlaten en een toevlucht hebben gezocht in de naburige Congolese hoofdstad Brazzaville.

Op 21 maart keerde de zieke Moboetoe zelf vanuit het Prinses Graciaziekenhuis in Monaco terug naar Kinshasa. In een communiqué 's avonds laat liet de Zaïrese regering weten dat Moboetoe de volgende dag 'zijn normale bezigheden' zou hervatten, waarmee de indruk werd gewekt dat Moboetoe aan de bederende hand was. Echter, in tegenstelling tot Moboetoe's eerdere terugkeer van een verblijf in Frankrijk op 17 december 1996 (zie pag. 263/3-'97), toonden de inwoners van Kinshasa ditmaal nauwelijks belangstelling, overtuigd als zij ervan waren dat hun president het niet lang meer zou maken. Op 23 maart vertoonde een zieke en vermagerde president zich voor het eerst sinds weken aan de pers: '...Ik ben hier in het hoogste belang van Zaïre, dat wil zeggen onze eenheid en territoriale onschendbaarheid'. Op dezelfde dag legde Moboetoe zich neer bij het ontslag van premier Kengwa Dondo, maar hij verzocht hem wel om aan te blijven totdat er een nieuwe regering was benoemd.

Eveneens op 23 maart had president Moboetoe een ontmoeting met de Zuid-Afrikaanse vice-president Thabo Mbeki, die ook besprekingen voerde met Kabila in Kisangani. Mbeki verzocht beide mannen afgezanten te sturen naar een spoedconferentie in de Togolese hoofdstad Lomé om onder auspiciën van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAE) en de Verenigde Naties (VN) over een mogelijke oplossing van het conflict te praten. Tijdens de Lomé-top op 26-27 maart, die werd bijgewoond door vijftien Afrikaanse staatshoofden, kwamen de regering Moboetoe en de AFDL onder druk van de Franse en de Amerikaanse regering overeen om rechtstreekse besprekingen met elkaar te voeren. Vele commentatoren wezen er echter op dat de onderhandelingsbereidheid van de AFDL vooral werd ingegeven door het feit dat zij zo meer tijd zou krijgen om haar snelle militaire veroveringen van de laatste tijd te consolideren. Aangezien de AFDL aan de winnende hand was zij volgens velen vastbesloten om de oorlog voort te zetten totdat de definitieve overwinning was behaald.

De wanhoop van de regering-Moboetoe werd geïllustreerd door de vice-voorzitter van Moboetoe's Revolutionaire Volksbeweging (Mouvement Populaire de la Révolution, MPR), Banza Mukalayi, die op 25 maart verklaarde dat

partij in afwachting van de verkiezingen die in juli zouden worden gehouden, bereid was haar macht te delen met de AFDL. Het aanbod ontlokte geen reactie aan de rebellen, die naar verluidt eind maart hun opmars naar Lubumbashi voortzetten.

Nieuwe premier benoemd en weer ontslagen

President Moboetoe Sese Seko, aan wiens 32-jarig bewind, gezien de AFDL-opmars, ieder moment een einde kon komen, benoemde op 2 april de voorgewinterde, 64-jarige oppositieleider Etienne Tshisekedi tot de nieuwe premier van Zaïre. Tshisekedi, die de steun kreeg van de MPR, de partij die over een meerderheid in het overgangsparlement beschikte, was de dag tevoren door de oppositie als kandidaat-premier naar voren geschoven. Het lag in de bedoeling dat Tshisekedi de komende onderhandelingen met de AFDL zou leiden.

Volgens commentatoren was Tshisekedi's benoeming een wanhopige poging van het Moboetoe-regime om tijd te winnen door de anti-Moboetoe-gezinde oppositie in twee kampen te verdelen, nl. dat van Tshisekedi en van AFDL-voorzitter Laurent Kabila, wiens 'rebellenleger' op het punt stond Zaïre's tweede stad Lubumbashi in te nemen.

Op 3 april maakte de nieuwe premier een 26 leden tellend kabinet bekend dat geheel uit leden van de oppositie bestond, terwijl zes belangrijke portefeuilles voor de AFDL werden gereserveerd. Maar een AFDL-woordvoerder, Raphael Ghenda, wees het idee dat de rebellen zouden overwegen om aan de regering deel te nemen, onmiddellijk van de hand.

De toenemende wetteloosheid in de hoofdstad Kinshasa nam steeds ernstiger vormen aan naarmate de rebellen hun onstuitbare opmars voortzetten. Naar verluidt zou op 8 april in een aantal wijken anarchie zijn uitgebroken nadat soldaten traangas en pantserwagens hadden ingezet om duizenden demonstranten uiteen te drijven die hun bijval wilden betuigen aan een eerdere bekendmaking van premier Tshisekedi dat hij van plan was het parlement te ontbinden.

Met het oog op de verslechterende situatie zou de Amerikaanse regering 200 mariniers naar het gebied hebben gestuurd om haar burgers uit de hoofdstad te evacueren. Frankrijk, Groot-Brittannië en België hadden ook legereenheden overgebracht naar de Congolese hoofdstad Brazzaville, gelegen tegenover Kinshasa, aan de andere kant van de rivier Zaïre

Op 9 april zetten regeringstroepen opnieuw traangas in tegen aanhangers van Tshisekedi, die zich op dat moment tevergeefs toegang tot het parlementsgebouw probeerde te verschaffen. De premier werd tegengehouden door soldaten, en later die dag werd bekendgemaakt dat Moboetoe hem had ontslagen en vervangen door generaal Likulia Bolongo, die in december 1996 tot minister van defensie was benoemd (zie pag. 265/2-'97); deze kwam aan het hoofd van een de facto militaire regering te staan.

Val van Lubumbashi. Eerste economische contracten voor Kabila. Moboetoe weigert af te treden. Regering van nationale redding

Lubumbashi, de hoofdstad van de koper- en kobaltrijke provincie Shaba, viel op 9 april in handen van de AFDL-rebellen. Hoewel allerwegen verwacht, was de val van de stad een zware slag voor het in het nauw gebrachte Moboetoe-regime.

De soldaten van het regeringsleger, die Lubumbashi verdedigden, volgden in groten getale het advies op van een aantal van hun jongere officieren en liepen over naar de AFDL, waarbij ze witte hoofdbanden droegen om van hun nieuwe loyaliteit te getuigen. De inwoners juichten de rebellen toe bij hun intocht in de stad. Een woordvoerder van de Amerikaanse regering in Washington greep de gebeurtenis aan om Moboetoe op te roepen af te treden.

Op 16 april sloot het Amerikaans-Canadese bedrijf American Mineral Fields (AMF) een contract af met de AFDL-rebellen ter waarde van ruim $ 1 mrd. AMF-voorzitter en grootste aandeelhouder Jean-Raymond Boulle kondigde aan een koper- en kobaltproject - het Kolweziproject - in de provincie Shaba te willen overnemen en een nieuwe zinkfabriek in Kipushi te willen starten die de grootste ter wereld moest worden. Het akkoord werd in Lubumbashi ondertekend door Boulle en de 'financieel commissaris' van Kabila, Mwana Nanga Mawampanga. Boulle besefte terdege dat AMF met dit contract de strijd van Kabila tegen Moboetoe hielp financieren, maar rekende op een spoedige internationale erkenning van de rebellen als de feitelijke regering van Zaïre.

Ook andere buitenlandse ondernemingen, zoals het Zuid-Afrikaanse Anglo-American Corporation, het Belgische Union Minière SA en het Canadese Tenke Mining dongen mee naar de eerste contracten, of probeerden bestaande contracten voort te zetten. Op 18 april slaagde de Belgische firma erin haar contract voor de kobaltproductie in Kasombe te verlengen. Het Canadese mijnbouwbedrijf Tenke slaagde er, via een joint-venture met het Zaïrese staatsbedrijf Gecamines, eveneens in een concessie te bemachtigen voor ontginning van de Fungurume-koper-kobaltmijn in Shaba. Het contract hiervoor zou op 2 mei worden getekend. In ruil hiervoor verstrekte de firma de rebellen

Kort na de inname van Lubumbashi sluit de AFDL-'minister van financiën', Ferdinand Mwana Nanga Mawampanga (l.), op 16 april 1997 een overeenkomst met AMF-functionaris Jean-Raymond Boulle (r.) voor de ontginning van mijnen in de provincie Shaba. *Foto EPA*

een voorschot van $50 mln. Tenke-president Ted Webb zei deze periode van de machtswisseling, in afwachting van een mooie toekomst, te beschouwen als een overgangsfase: 'Wie dit land ook runt, onze koper- en kobaltwinning is belangrijk voor ze.'

Na de val van Lubumbashi hield Kabila op 10 april een persconferentie in de Oost-Zaïrese stad Goma, waarop hij Moboetoe drie dagen de tijd gaf om contact met hem op te nemen, zodat ze een regeling zouden kunnen treffen voor de machtsoverdracht. Als Moboetoe dit zou weigeren, zo zei de rebellenleider, zouden de AFDL-strijders verder oprukken naar Kinshasa.

Moboetoe's reactie kwam op 12 april. Hij zei dat hij bereid was om Kabila te ontmoeten, maar hield een slag om de arm door erop aan te dringen dat de AFDL-leider hem 'beleefd' om een ontmoeting zou vragen. Ondanks de verslechterende militaire situatie probeerde de aangeslagen regering het hoofd koel te houden.

Op 11 april had de nieuwe premier, generaal Lukulia Bolongo, een nieuw, 28 leden tellend kabinet, de zogeheten regering van nationale redding, bekendgemaakt, waarin hoge militairen de belangrijkste posities bekleedden. De samenstelling was volgens *De Standaard* van 14 april als volgt:

Premier - generaal Likulia Bolongo+; vice-premier, buitenlandse zaken en internationale samenwerking - Kamanda wa Kamanda+; vice-premier, nationale defensie en veteranenzaken- generaal Mahele Lieko Bokungu*; binnenlandse zaken en veiligheid - generaal Ilunga Shamamba*; justitie - Tshibwabwa Ashila Pashi+; voorlichting en media- Kin Kiey Mulumba*; planning en nationale wederopbouw - N'singa Udjuu*; energie en mijnbouw - Banza Mukalayi Nsungu+; financiën - Mashagira Aba*; begroting en beheer - Kot'a Yomb*; nationale economie, industrie, midden- en kleinbedrijf - Ndombe Sita*; buitenlandse handel - Luzanga Shamandevu*; transport en communicatie - Nyindu Kitenge+; openbare werken - Loteta Dimandja*; landbouw en plattelandsontwikkeling - Ukelo Wokingi*; hoger onderwijs en wetenschapsbeleid - professor Bura Palunyo*; lager- en middelbaar onderwijs - Musema Mambakila*; ambtenarenzaken - Betu Kabamba+; volksgezondheid - Mwamba Yelumba*; PTT - Philippe Ngelezi*; milieubeheer - professor Ngiyukulu Kalunga*; grondbeheer - Ngongo Luwowo* - cultuur en kunst - prof. Phoba di Panzu*.

Onderministers: buitenlandse zaken - Lokondo Yoka*; nationale defensie - Tumba Shabangi*; binnenlandse zaken - Lumuna Ndubu*; financiën - Eugène Diomi Ndongala*; hoger onderwijs en wetenschap - Banikina*.

*Nieuwe benoeming.
+Gewijzigde portefeuille.

De leiding over de vredesbesprekingen met de rebellen bleef in handen van de minister van buitenlandse zaken, Kamanda wa Kamanda. Een verklaring vanuit de rebellenbasis in Goma op 13 april maakte duidelijk dat besprekingen met Moboetoe weliswaar nog steeds mogelijk waren, maar dat de opmars zou worden hervat. Die dag maande de militaire gouverneur van Kinshasa, generaal Amela Lokima, de bevolking tot kalmte nadat paniek was uitgebroken vanwege berichten dat AFDL-strijders de hoofdstad waren binnengedrongen.

Op 14-15 april legden aanhangers van Tshisekedi de hoofdstad plat door het werk neer te leggen uit protest tegen Moboetoe's weigering om af te treden.

Interventie president Mandela. Rebellen zetten opmars voort

Op 16 april vloog Laurent Kabila van Lubumbashi naar Zuid-Afrika en hield diezelfde dag besprekingen met president Nelson Mandela en vice-president Thabo Mbeki. Het Zuid-Afrikaanse initiatief zou volgens commentatoren achter de schermen krachtig zijn gesteund door de Verenigde Staten (VS). De volgende dag werd in Kaapstad bekendgemaakt dat er een ontmoeting tussen Moboetoe en Kabila was gearrangeerd.

Het plan voor de besprekingen stuitte de volgende dagen op problemen, toen Moboetoe's zoon en belangrijkste woordvoerder, Nzanga Moboetoe, op 21 april verklaarde dat zijn vader te ziek was om naar Zuid-Afrika te vliegen. Een ander obstakel voor de besprekingen was het gekrakeel over een ontmoetingsplaats die voor beide partijen acceptabel zou zijn.

Op 22 april begon het rebellenleger met een opmars van twee kanten in de richting van de hoofdstad Kinshasa. Diezelfde dag verslechterde de benarde positie van de regering nog meer toen de Franse regering, die als de enig overgebleven Westerse bondgenoot van Moboetoe werd beschouwd, zich feitelijk van de president distantieerde door hem op te roepen een overgangsregering te vormen.

De steden Ilebo, Tshikapa en Dowete, ten oosten van Kinshasa, vielen op 23-24 april in handen van de rebellen, waardoor zij in staat waren de aanvoer van vele eerste levensbenodigdheden naar Kinshasa af te snijden. Op 25 april zouden de rebellen naar verluidt ook de provincie Bas-Zaïre ten westen van de hoofdstad zijn binnengetrokken.

Op 29 april werd in Kaapstad bekendgemaakt dat Moboetoe en Kabila beiden hadden ingestemd met een ontmoeting buiten Zaïre op het Zuid-Afrikaanse oorlogsschip de Outeniqua waarbij ook Nelson Mandela aanwezig zou zijn. De bekendmaking viel samen met een ontmoeting tussen president Moboetoe en de permanente vertegenwoordiger van de VS bij de VN, Bill Richardson, in de presidentiële residentie buiten Kinshasa. Volgens berichten op 30 april zou de ontmoeting tussen Moboetoe en Kabila op 2 mei in internationale wateren plaatsvinden.

Benarde situatie Rwandese Hoetoe-vluchtelingen. VN-luchtbrug. Ultimatum Kabila

VN-functionarissen begonnen op 6 april met het plannen van een luchtbrug voor meer dan 100.000 Rwandese Hoetoe-vluchtelingen van Kisangani terug naar Goma, vanwaar ze per vrachtwagen naar huis zouden worden vervoerd. Kabila had op 5 april toestemming gegeven voor de operatie, die naar verwachting ongeveer $ 50 mln zou kosten en verscheidene maanden in beslag zou nemen.

De vluchtelingen, die er door honger of ziekte merendeels zeer slecht aan toe waren, waren uit angst voor vergelding voor de bloedige volkerenmoord in 1994 steeds verder naar het oosten gevlucht, voor het oprukkende AFDL-leger uit dat hen naar Rwanda probeerde terug te drijven (zie pag.266/3 e.v.-'97).

Het Bureau van het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de VN (UNHCR) haalde op 15 april niet bevestigde berichten aan volgens welke 65.000 Rwandese vluchtelingen op weg waren naar de Centraal Afrikaanse Republiek. Ze waren het Tingi-Tingikamp ontvlucht nadat het naburige Lubutu op 2 maart in handen van de rebellen was gevallen (zie boven). Nog een 30.000 vluchtelingen zouden naar verluidt Angola proberen te bereiken. Eerder waren ten minste 55.000 Hoetoe vluchtelingen uit kampen bij Kisangani verdwenen en kennelijk het oerwoud in gevlucht. Anderzijds waren er hardnekkige berichten dat Zaïrezen of ADFL-rebellen bloedbaden hadden aangericht.

Op 6 april had UNCHR-functionaris Roberto Garreton, die namens de VN de naleving van de mensenrechten in Zaïre controleerde, een lijst bekendgemaakt met daarop slachtingen die door rebellen van Kabila onder de vluchtelingen in Oost-Zaïre waren aangericht. De eerste beschuldigingen van moordpartijen begaan door de rebellen, dateerden al van februari en waren afkomstig

van zowel de Zaïrese mensenrechtenorganisatie AZADHO als van de Belgische staatssecretaris van Ontwikkelingssamenwerking, Reginald Moreels, die in dit verband sprak van 'genocide', en zijn beschuldiging baseerde op berichten van 'hulpverleners en missionarissen' in het gebied. Garreton vermeed echter de term 'genocide', maar drong wel aan op een onderzoek van een door de VN-Mensenrechtencommissie in te stellen team van onafhankelijke deskundigen, om te bepalen hoeveel slachtoffers er waren gevallen en of er sprake was van volkerenmoord.

Onder zware internationale druk en na een hevige woordenwisseling met functionarissen van VN- en EU-hulporganisaties op 26 april gaf Kabila de VN vanaf 27 april zestig dagen de tijd om alle Hoetoe-vluchtelingen uit het oosten van Zaïre te repatriëren. Ondertussen stapelden de bewijzen zich op dat de AFDL op grote schaal wreedheden had bedreven tegen de vluchtelingen, van wie velen, onder wie vrouwen en kinderen, spoorloos waren verdwenen.

Op 27 april keerden de eersten van een groep van duizenden ontheemde Hoetoes terug naar het op 22 april in paniek verlaten Biaro-vluchtelingenkamp, gelegen op 45 km ten zuiden van Kisangani, richting Ubundi. Een UNHCR-woordvoerder schatte het totale aantal dat die dag terugkeerde naar Biaro op 5 à 10 duizend. De vluchtelingen vertelden dat dorpelingen en gewapende rebellen het kamp vorige week hadden aangevallen en zij daarop het bos waren ingevlucht. Toen op 28 april hulpverleners en journalisten in het kamp werden toegelaten, troffen zij er tientallen dode lichamen aan van Rwandese Hoetoe-vluchtelingen die te ziek of uitgeput waren geweest om de gevechten tussen de aanvallers en de kampbewoners te ontlopen; de meesten waren kennelijk met kapmessen afgemaakt. De regionale UNHCR-coördinator Filippo Grandi maakte op dezelfde dag bekend dat gebrek aan medewerking van de lokale rebellenleiding een grote UNHCR-repatriëringsoperatie, twee weken geleden per vliegtuig en over de weg, van de ruim 85000 bewoners van de kampen Biaro en Kasese (gelegen op 25 km ten zuiden van Kisangani, richting Ubundi) had verhinderd. VN-secretaris-generaal Kofi Annan veroorleelde het optreden van de AFDL-rebellen in scherpe bewoordingen en beschuldigde Kabila ervan 'de meest onschuldige vluchtelingen langzaam uit te roeien door middel van het hongerwapen'. *NRC/H'blad* van 29 april meldde dat er volgens de jongste tellingen van de UNHCR en het Internationale Rode Kruis zo'n 250.000 Hoetoe-ontheemden werden vermist.

De Europese Commissaris voor Humanitaire Hulp, Emma Bonino, omschreef op 29 april het ultimatum, dat Kabila aan de EU- en VN-hulporganisaties stelde, om alle vluchtelingen binnen 60 dagen weg te halen, als onduldbaar arrogant, 'zeker als men weet, dat het de rebellen zijn die elke humanitaire actie telkens opnieuw onmogelijk maken'. Tevens constateerde zij 'dat de rebellen een bewuste strategie volgen en dat de vluchtelingen voor hen een militair doelwit zijn'.

Besprekingen tussen Moboetoe en Kabila

Op 4 mei stemde president Moboetoe tijdens directe onderhandelingen met Kabila ermee in af te treden. De twee mannen werden het echter niet eens over de voorwaarden van Moboetoe's vertrek.

De onderhandelingen werden gehouden aan boord van het Zuid-Afrikaanse oorlogsschip Outeniqua, dat voor de kust van de Republiek Congo voor anker lag. De Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela trad op als bemiddelaar. De besprekingen, die op 2 mei zouden beginnen, waren uitgesteld, omdat Kabila uit vrees voor zijn eigen veiligheid weigerde aan boord van het schip te gaan. Toen de ontmoeting uiteindelijk plaatsvond, bood Moboetoe naar verluidt aan af te treden om 'gezondheidsredenen' en de macht over te dragen aan de voorzitter van de Hoge Raad van de Republiek-Overgangsparlement (HCR-PT). De voorzitter (een op dat moment vacante post) zou op zijn beurt een interim-president benoemen (een post die Moboetoe wilde toewijzen aan een zittend kabinetslid), die verkiezingen zou organiseren. Dit plan werd echter verworpen door Kabila, die vasthield aan zijn eis dat Moboetoe onmiddellijk diende af te treden en dat de AFDL het land tijdens de overgangsperiode diende te besturen.

Na de bijeenkomst zei Kabila tegen journalisten dat Moboetoe acht dagen de tijd had gekregen om de eis van de AFDL te overwegen. Hij merkte echter op dat zijn troepen aan het eind van de dag Kinshasa tot op minder dan 80 km zouden zijn genaderd en dat 'Moboetoe weet dat een wapenstilstand onbespreekbaar is en mijn troepen hun opmars op alle fronten zullen voortzetten. Als we Kinshasa binnen acht dagen bereiken, dan is dat jammer, we kunnen niet wachten totdat hij een besluit heeft genomen.'

Nadat de besprekingen waren mislukt, gaf de Amerikaanse regering haar landgenoten in Zaïre op 4 mei het advies het land onmiddellijk te verlaten. Frankrijk, Groot-Brittannië en de VS hadden reeds evacuatievoorbereidingen getroffen en enkele duizenden soldaten gestationeerd in de Congolese hoofdstad Brazzaville. Ondanks de gestage opmars van de AFDL bleef het relatief rustig in de hoofdstad. Militaire waarnemers zeiden dat de AFDL een overdreven voorstelling van zaken gaf door te beweren dat de hoofdstad binnen bereik lag en meenden dat het front in

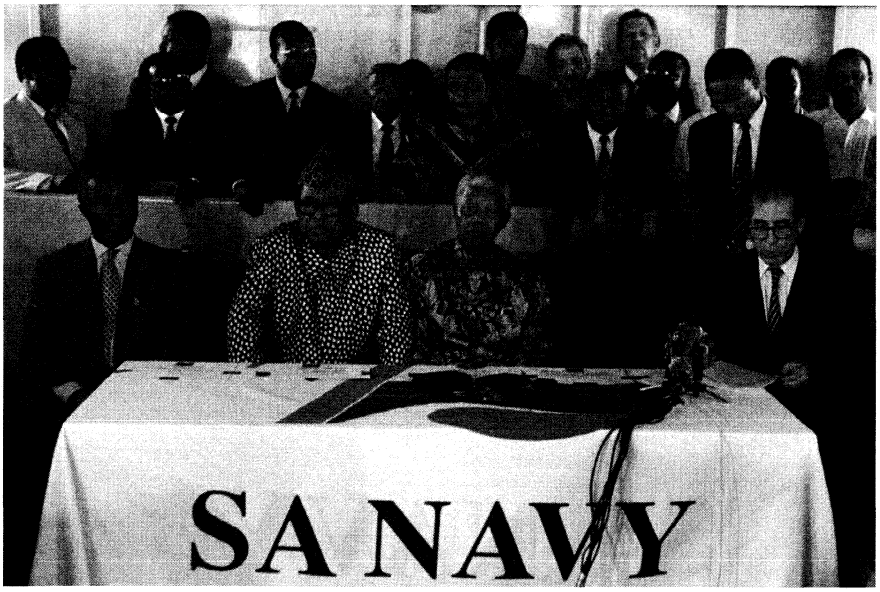

De ontmoeting tussen de Zaïrese president Moboetoe Sese Seko (2de v.l.) en AFDL-leider Laurent Désiré Kabila (2de v.r.), op 4 mei 1997 aan boord van de Outeniqua, staat onder leiding van de Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela (m.) en vindt plaats in het bijzijn van de Zuid-Afrikaanse vice-president Thabo Mbeki (l.) en de speciale afgezant namens de OAE en de VN, Mohamed Sahnoun (r.). *Foto AFP*

werkelijkheid bij Kenge lag, 200 km oostwaarts, waar melding was gemaakt van zware gevechten tussen de rebellen en regeringstroepen die kennelijk werden gesteund door leden van de Nationale Unie voor Totale Onafhankelijkheid van Angola (UNITA), de voormalige Angolese rebellenorganisatie die nauwe banden had met het regime van Moboetoe. Hulporganisaties berichtten op 8 mei dat in Kenge honderden personen, onder wie naar schatting 200 burgers, waren gedood.

Moboetoe vertrok op 8 mei uit Zaïre om in Libreville in Gabon een niet-geplande topontmoeting van Franssprekende Afrikaanse leiders bij te wonen. Na afloop van de ontmoeting gaven Moboetoe en de staatshoofden van de Centraal Afrikaanse Republiek, Tsjaad, Congo, Equatoriaal Guinee en Gabon op 9 mei een verklaring uit, waarin zij het plan van Moboetoe voor zijn eigen aftreden steunden en het leger opriepen het land voor te bereiden op verkiezingen. De AFDL wees echter ook deze verklaring af.

Moboetoe keerde op 10 mei terug naar Zaïre en drukte hiermee geruchten dat hij in ballingschap was gegaan, de kop in. Later die dag werd aartsbisschop Laurent Monsengwo Pasinyal, voorzitter van de in 1991-'92 gehouden Nationale Conferentie (zie pag. 200/3-'92), gekozen tot voorzitter van de HCR-PT (de aartsbisschop was in januari 1994 al eens tot HCR-PT-voorzitter gekozen, -zie pag. 430/2-'94-, maar op 1 juli 1995 weer afgezet, zie pag. 775/2-'95)). Monsengwo zei dat hij de functie alleen zou vervullen als dit voor beide partijen aanvaardbaar was. De AFDL liet echter weten dat Monsengwo 'volledig verantwoordelijk' zou zijn 'voor eventueel bloedvergieten in Kinshasa' als hij deze positie zou aanvaarden. Op 14 mei was de stad in de ban van een algemene staking, aangezien het grootste deel van de bevolking gehoor gaf aan een oproep van oppositieleider Etienne Tshisekedi om een 'dode stad'-dag te houden uit protest tegen Moboetoe's weigering af te treden.

Besprekingen tussen Moboetoe en Kabila die gepland stonden voor 14 mei, gingen niet door, omdat Kabila opnieuw weigerde aan boord te gaan van de Outeniqua. In een laatste vertwijfelde poging tot een vreedzame overdracht van de macht te komen, voerde president Nelson Mandela op 15 mei in Kaapstad besprekingen met Laurent Kabila. Deze was echter niet bereid tot een compromis en gaf Moboetoe tot 19 mei de tijd om zijn ontslag in te dienen.

Val en vertrek van Moboetoe

Op 16 mei maakte minister van voorlichting Kin Kiey Mulumbal laat op de dag bekend dat president Moboetoe Sese Seko (voluit: Kuku Ngbendu Waza Banga, hetgeen kan worden vertaald als: 'de grote krijger die alle hindernissen overwint', en ook als: de haan die alle kippen dekt', red.*KHA*) had 'besloten de hoofdstad te verlaten' en 'zich uit alle staatszaken teruggetrokken' had. Kin Kiey zei dat Moboetoe en zijn familie naar zijn geboorteplaats Gbadolite in Noord-Zaïre waren gevlogen. Met de vlucht van Moboetoe kwam een einde aan zijn 32-jarig bewind en viel de macht in handen van de AFDL-rebellen van Laurent Kabila (voor de achtergrond van de opstand die in september 1996 als een revolte van de Banyamalunge, etnische Toetsi's, in Oost-Zaïre was begonnen, zie pag. 37/1 e.v.-'97).

Op 19 mei verbleef Moboetoe naar verluidt in Lomé in Togo bij president Gnassingbe Eyadema, een goede vriend van hem. Van daaruit vertrok hij vervolgens op 23 mei voor 'een kort verblijf' naar de Marokkaanse hoofdstad Rabat, vanwaaruit hij op 19 juni doorreisde naar Tanger. Op 17 mei maakte de Zwitserse regering bekend dat alle activa van Moboetoe en zijn familieleden in Zwitserland waren bevroren.

Het vertrek van de president viel samen met de vlucht van generaal Nzimbi Ngale, een van zijn neven en commandant van de presidentiële garde, die in een speedboot naar Brazzaville was vertrokken. Ook werd bekend dat minister van defensie en stafchef van het leger generaal Mahele Lieko Bokungu en verscheidene hoge militaire officieren tegen Moboetoe hadden gezegd dat ze niet langer konden instaan voor de verdediging van Kinshasa. Mahele, die reeds een aantal weken in het geheim contacten had onderhouden met de rebellen, zei dat hij niet inzag waarom een stad met vijf mln inwoners zou moeten worden opgeofferd voor één persoon. Mahele wilde bloedvergieten voorkomen en gaf zijn troepen het bevel zich niet te verzetten tegen de rebellen, maar tot hun komst de orde in de stad te handhaven.

In de nacht van 16 op 17 mei hadden leden van de presidentiële garde, onder wie ook Moboetoes jongste zoon kapitein Moboetoe Kongolo het gemunt op het leven van personen die zij als verraders beschouwden. Mahele was een van degenen die vermoord werden. Kapitein Moboetoe en een aantal van zijn medeplichtigen vluchtten vervolgens over de rivier de Congo naar Brazzaville. Nadat premier generaal Likulia Bolongo, die zich enkele uren had schuilgehouden in de Franse ambassade in Kinshasa, alle FAZ-leden had opgeroepen terug te keren naar hun kazernes, vertrok ook hij naar Brazzaville. Volgens medewerkers van het plaatselijke Rode Kruis waren bij incidentele wraakacties en plunderingen 177 personen gedood.

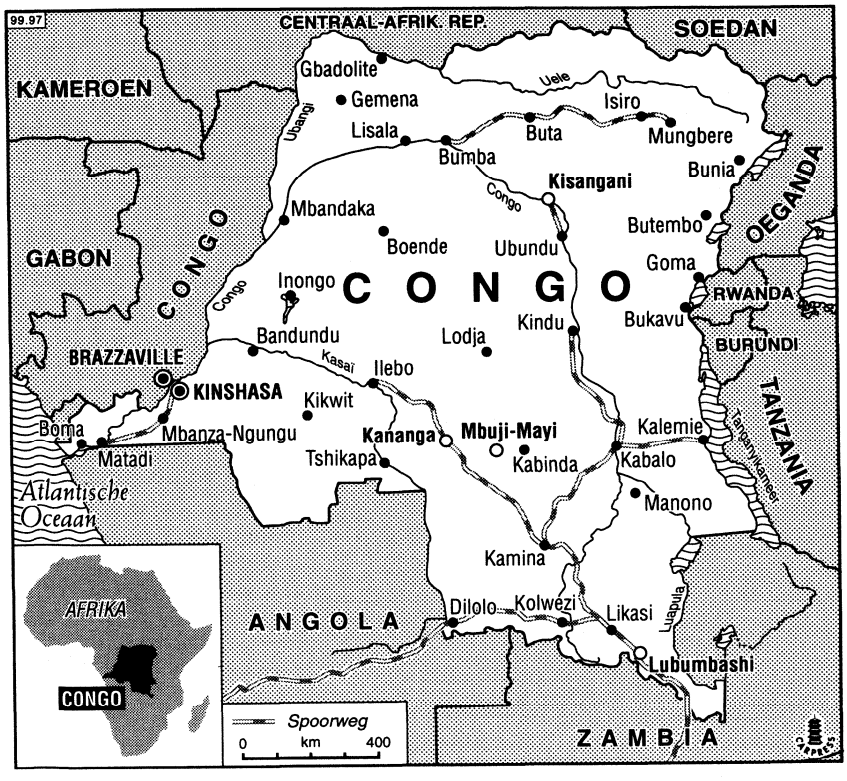

OPRICHTING DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO. KABILA NIEUWE PRESIDENT. VORMING OVERGANGSREGERING. BELEIDSVOORNEMENS. EERSTE PROTESTEN

Op 17 mei trokken AFDL-troepen Kinshasa binnen en riep Laurent Désiré Kabila de Democratische Republiek Congo uit, waarvan hij president zou worden.

Het land had al eerder, van 24 november 1965 tot 27 oktober 1971, de naam Democratische Republiek Congo gedragen. Moboetoe had het daarna omgedoopt tot Zaïre in het kader van zijn Afrikaniseringspolitiek (zie pag. 799/3 e.v.-'71). Na de totstandkoming van de onafhankelijkheid in juni 1960 heette Belgisch Congo in de periode 15 mei 1961 tot 24 november 1965 officieel Federale Republiek Congo.

In een toespraak die werd uitgezonden door het radiostation van de rebellen, beloofde Kabila dat hij er alles aan zou doen om de 'vrede, nationale eenheid en veiligheid van het volk en zijn bezittingen te garanderen'. Vanuit zijn hoofdkwartier in Lubumbashi kondigde Kabila aan dat hij als AFDL-voorzitter met onmiddellijke ingang de functie van staatshoofd op zich zou nemen, dat alle overheidsinstellingen zouden worden opgeheven, dat het Overgangsparlement (HCR-PT) zou worden vervangen door een constituerende vergadering die belast zou zijn met het opstellen van een nieuwe grondwet, dat binnen 72 uur een regering van nationale redding zou worden gevormd en dat binnen twee jaar parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. Kabila zei dat verschillende hoge militaire functionarissen zich met hem in verbinding hadden gesteld om hun 'trouw en gehoorzaamheid aan de nieuwe autoriteiten' te betuigen. Voorts nodigde hij alle hoge ambtenaren van de vroegere administratie in Kinshasa uit om op hun post te blijven en contact op te nemen met het uitvoerend comité van de AFDL, dat het toezicht op de staatszaken op zich nam. Tenslotte riep hij de inwoners van Kinshasa op kalm te blijven en zich te onthouden van welke gewelddadigheden dan ook tegen landgenoten of buitenlanders.

De AFDL-troepen die Kinshasa binnentrokken, werden door duizenden inwoners van de stad verwelkomd als bevrijders. De rebellen hadden in de nacht van 18 mei de legerbasis Tshatshi, het laatste bolwerk van de FAZ, ingenomen en maakten op voortvarende wijze korte metten met de laatste geïsoleerde verzetshaarden. Diplomatieke bronnen schatten dat de rebellen ongeveer 10.000 man sterk waren en goedbewapend waren met mortieren, lichte machinegeweren en antitankwapens.

Op 19 mei reageerde de Unie voor Democratie en Sociale Vooruitgang (Union démocratique pour le progrès social, UDPS) van Etienne Tshisekedi wa Mulumba, de belangrijkste oppositieleider ten tijde van het Moboetoe-regime, verheugd op de instelling van het nieuwe bewind en gingen verschillende Afrikaanse landen, waaronder Angola, Rwanda, Oeganda en de aangrenzende Republiek Congo, vrijwel onmiddellijk over tot erkenning van de nieuwe regering. Westerse landen, waaronder België (de voormalige koloniale macht), Frankrijk, Groot-Brittannië en de VS gaven voorzichtig blijk van hun steun, maar wezen erop dat diplomatieke erkenning afhankelijk was van de daden van het nieuwe bewind. De speciale afgezant van de VN en de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE) voor het gebied van de Grote Meren, Mohamed Sahnoun, meldde op 18 mei dat hij 'zeer bemoedigende' besprekingen had gevoerd met Kabila. Sahnoun zei dat hij 'een zeer duidelijke belofte' had gekregen dat de AFDL 'maximaal' zou 'samenwerken' met de hulporganisaties die in het oosten van het land de opvang van de Rwandese vluchtelingen regelden (zie boven).

Nieuwe regering

Kabila arriveerde op 20 mei per vliegtuig in Kinshasa en hield direct besprekingen met verschillende politieke groeperingen over de vorming van een nieuwe overgangsregering. Weldra werd duidelijk dat er in de nieuwe regering geen plaats zou zijn voor Tshisekedi, die in april korte tijd de functie van premier had vervuld (zie boven) en kennelijk herbenoemd wilde worden op die post. Op 22 mei werden, per decreet 001, de eerste dertien leden van het kabinet benoemd. Hoewel AFDL-bronnen zeiden dat verdere benoemingen zouden volgen, bleek dat de post van premier in feite was afgeschaft. Op 7 juni benoemde Kabila nog een drietal ministers (Thomas Kanza, Etienne Mbaya en Julienne Lumumba), waarmee het aantal kabinetsleden op 17 kwam. Op 12 juni volgde een verdere uitbreiding tot 22 leden; het betrof voornamelijk personen die geen publieke bekendheid genoten en van wie de partijpolitieke achtergrond onbekend was. Alle benoemingen waren nieuw.

De nieuwe onderminister van voorlichting, Julienne Lumumba, was een dochter van de in 1961 vermoorde eerste premier van het onafhankelijk geworden Belgisch Congo, Patrice Lumumba (zie pag. 97/1 e.v. -'61); de nieuwe minister van ambtenarenzaken, Justine M'poyo-Kasa-Vubu, een dochter van Congo's eerste president, Josef Kasa-Vubu (zie pag. 15789/3 - '60), die jarenlang vertegenwoordiger was van Tshisekedi's UDPS in België, aanvaardde op 26 mei haar benoeming op persoonlijke titel en niet als UDPS-lid.

Justine Kasa-Vubu maakt op 26 mei 1997 tijdens een persconferentie in Brussel bekend een ministerspost te aanvaarden in de nieuwe regering van de Democratische Republiek Congo. *Foto EPA*

De nieuwe regering werd gedomineerd door de AFDL, maar telde eveneens één UDPS-afgevaardigde en twee vertegenwoordigers van het Patriottisch Front (FP), de 'piepkleine' oppositiepartij van advocaat Kansu Viu Kinkela, die qua gedachtengoed dichtbij het Rwandese Patriottisch Front (FPR) stond, aldus *De Standaard* van 24/25 mei. De portefeuilleverdeling was als volgt:

President, minister van defensie - Laurent Désiré Kabila; binnenlandse zaken - Mwenze Kongolo (AFDL); voorlichting en culturele aangelegenheden - Raphael Ghenda (AFDL); buitenlandse zaken - Bizima Karaha (AFDL); financiën - Ferdinand Mwana Nanga Mawampanga (AFDL); ambtenarenzaken - mevr. Justine M'poyo Kasa-Vubu (onafh.); vervoer - Henri Mova Sakanyi (AFDL); landbouw - Paul Bandoma (UDPS); mijnbouw - Florent Kambale Kabila Mututulo (AFDL); PTT- Jean-Moreno Kansy Viu Kinkela (Patriottisch Front); planning en ontwikkeling - Babi Mbayi (AFDL); gezondheidszorg - Jean-Baptiste Sondji (Patriottisch Front); onderwijs - Kamara Wa-

De nieuwe minister van buitenlandse zaken van de Democratische Republiek Congo, Bizima Karaha (r.) (op een archieffoto van 5 april 1997 met zijn 'voorganger', de Zaïrese minister van buitenlandse zaken, Kamanda wa Kamanda (l.). *Foto EPA*

ka Ikara (AFDL); justitie - Célestin Lwanghi (AFDL); internationale samenwerking - Thomas Kanza; nationale wederopbouw en urgente werken - Etienne Mbaya; economie, industrie en handel - Pierre-Victor M'poyo; openbare werken - Anatole Tshubaka Bisikuabo; jeugd en sport - Vincent Tshibal Mutombo; milieu en toerisme - Eddy Angulu Mabengi; energie - Pierre Lokombe Kitele.
Onderminister: voorlichting - mevr. Julienne Lumumba;

Partijpolitieke activiteiten beperkt

Op 26 mei gelastte de nieuwe regering, naar eigen zeggen om veiligheidsredenen, de activiteiten van alle politieke partijen in Kinshasa 'tot nader orde' op te schorten. Een van de opgelegde beperkingen was een verbod op alle openbare demonstraties. Deze maatregel volgde na demonstraties, die werden gehouden uit protest tegen het feit dat Tshisekedi buiten de regering was gehouden. Hoewel op 28 en 29 mei nog meer werd gedemonstreerd, leek de steun voor Tshisekedi af te nemen.

Inauguratie Kabila. Tijdpad voor algemene verkiezingen

Laurent Désiré Kabila legde op 29 mei de presidentiële ambtseed af. Bij de ceremoniële plechtigheid waren de staatshoofden van Oeganda, Rwanda, Angola, Boeroendi en Zambia aanwezig. Kabila verkreeg onbeperkte uitvoerende, wetgevende en militaire bevoegdheden, krachtens een vijftien punten tellend grondwettelijk decreet, dat op 28 mei door Kabila zelf was ondertekend. De president kon 'per decreet' wetten uitvaardigen 'die vooraf waren besproken met het kabinet', was tevens regeringsleider en ook opperbevelhebber van de strijdkrachten. De president had ook het recht geld te laten drukken.

In een toespraak na zijn inauguratie zei Kabila dat uiterlijk september een constituerende vergadering zou worden gekozen, en dat in december 1998 een referendum zou worden gehouden over de door deze vergadering opgestelde ontwerpgrondwet. Hij beloofde dat in april 1999 presidents- en parlementsverkiezingen zouden worden gehouden.

Beleidsprioriteiten nieuwe regering

Op 17 juni hield Kabila in Bukavu een toespraak waarin hij de beleidsprioriteiten van de nieuwe regering uiteenzette. Hij herhaalde zijn belofte dat na twee jaar verkiezingen zouden worden gehouden, en zei dat de door de Alliantie van Democratische Strijdkrachten voor de Bevrijding van Congo-Zaïre (ADFL) geleide regering tijdens de interim-periode zou proberen 'de zaken weer op de rails te krijgen'. Hij noemde drie hoofddoelen van beleid: (i) de aanleg van wegen; (ii) de oprichting van mechanisatiecentra voor de modernisering van de landbouw; en (iii) de elektrificatie van het hele land.

Uit verklaringen van verschillende ministers kwamen de verschillen tussen de nieuwe regering en de afgezette regering van Moboetoe Sese Seko aan het licht. Op 17 juni verklaarde minister van buitenlandse zaken Bizima Karaha dat het 'gehele buitenlandse beleid' van het land zou moeten worden herzien. Karaha zei dat het van groot belang was het negatieve internationale imago van het land dat het Moboetoe-regime had gecreëerd, te veranderen. Op 28 juni maakte minister van planning en ontwikkeling Babi Mbayi bekend dat de economie voortaan zou worden onderworpen aan socialistische beginselen.

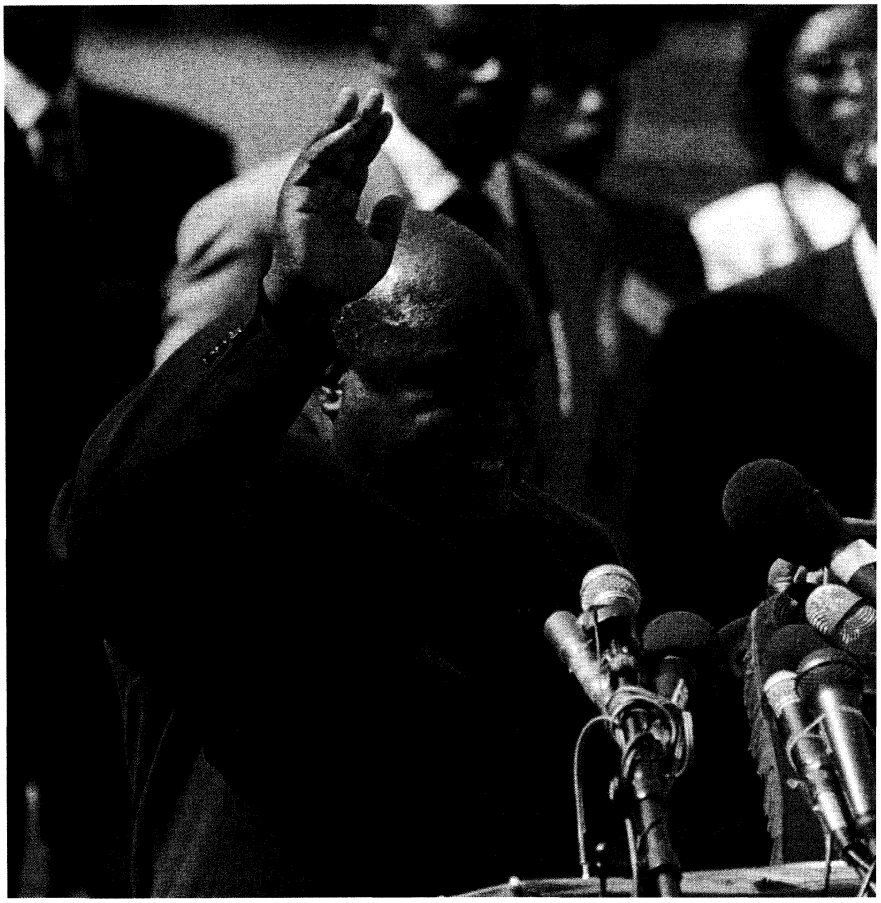

Laurent Désiré Kabila legt op 29 mei 1997 in Kinshasa de presidentiële ambtseed af. *Foto EPA*

De regering had op 31 mei besloten dat de bestaande munt (de nieuwe zaïre) zou worden vervangen. Op 11 juni probeerde de regering de grote vraag naar Amerikaanse dollars af te remmen door te benadrukken dat de nieuwe zaïre het enige wettige betaalmiddel bleef. Tevens beloofde zij dat van tevoren zou worden gewaarschuwd wanneer de nieuwe zaïre zou worden vervangen door de Congolese franc.

Demonstraties tegen de regering na arrestatie van Tshisekedi

Op 26 juni werd UDPS-leider Etienne Tshisekedi aangehouden. Zijn arrestatie kwam enkele uren nadat hij in Kinshasha een toespraak had gehouden voor enkele duizenden studenten, een daad die in strijd was met het verbod op politieke activiteiten. De aanhouding leidde tot woedende protesten van aanhangers van Tshisekedi, die hadden verwacht dat de UDPS een belangrijke rol zou spelen in het tijdperk na Moboetoe. Stenengooiende groepen werden uiteengejaagd door in de lucht schietende soldaten; de spanning verminderde toen Tshisekedi op 27 juni werd vrijgelaten.

Schending van mensenrechten

In een omstandig rapport, aldus berichtte *De Standaard* van 19 juni, naakte de Congolese mensenrechtenorganisatie AZADHO melding 'van talrijke schendingen van de mensenrechten gepleegd door de AFDL sinds haar aankomst in Kinshasa op 17 mei'. Het rapport baseerde zich op eigen onderzoek alsmede op gegevens van het Rode Kruis en gaf een gedetailleerde opsomning van standrechtelijke executies (in en om Kinshasa werden 647 mensen doodgeschoten), van onwettige huiszoekingen en afpersingen, van folteringen en gewelddadige, onmenselijke en onterende behandelingen, en ook van ontvoeringen en opsluiting. AZADHO-voorzitter Guillaume Ngefa Atondoko pleitte ervoor dat elke internationale hulp aan het nieuwe regime zou worden gekoppeld aan het naleven van de mensenrechten.

In een communiqué van 28 juni stelden kardinaal Frederic Etsou en de elf rooms-katholieke Congolese bisschoppen eveneens dat de mensenrechten in de Democratische Republiek Congo werden geschonden sedert Kabila erin geslaagd was om Moboetoe te verdrijven. Zij achtten 'de wisseling van mensen aan de top' niet voldoende voor het doorvoeren van de gewenste veranderingen; voorts bepleitten zij de eenmaking van het leger en een verbod op privé-milities.

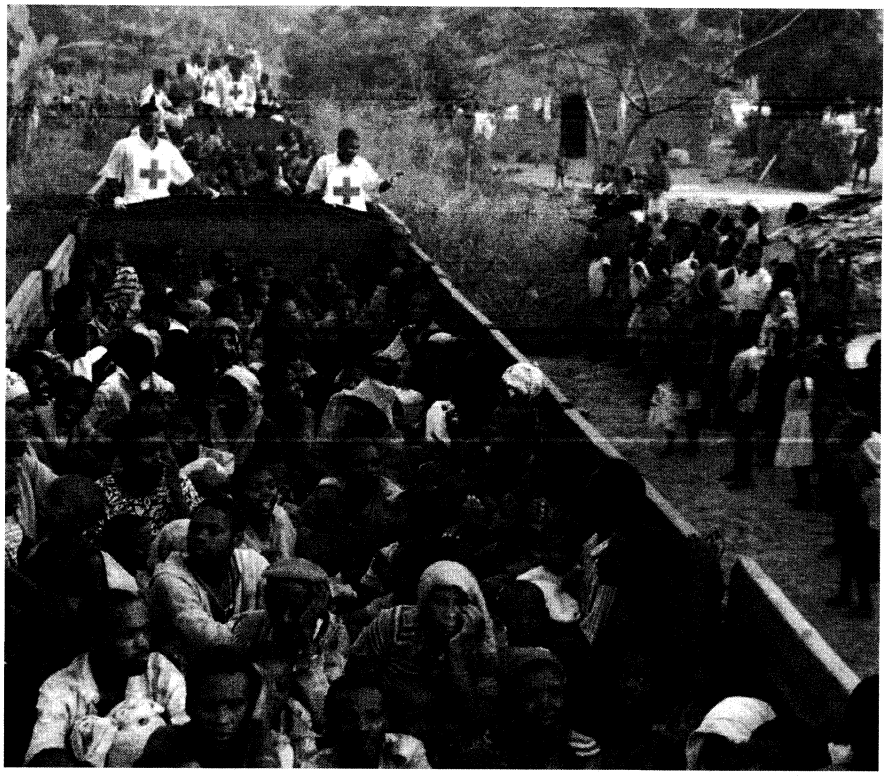

Het vervoer per trein van Rwandese Hoetoe-vluchtelingen vanuit het kamp-Biaro naar Kisangani als onderdeel van het UNHCR-repatriëringsprogramma kwam op 6 mei 1997 weer op gang. *Foto AFP*

REGERING-KABILA BELEMMERT VN-ONDERZOEK NAAR GENOCIDE ONDER VLUCHTELINGEN

Sinds de Verenigde Naties in april een luchtbrug tussen Kisangani en Kigali instelden, werden in de periode tot 20 mei 31 duizend Hoetoe's gerepatrieerd (zie boven).
Op 29 mei eiste de VN-Veiligheidsraad van president Kabila dat er een einde zou komen aan de vijandelijkheden tegen rondzwervende Hoetoe-vluchtelingen. Zij toonde zich zeer bezorgd over het 'systematisch vermoorden' van de restanten van de naar schatting 1 mln Hoetoes die in 1994 vanuit Rwanda de wijk hadden genomen naar het oosten van Zaïre. In de maanden mei en juni waren er diverse berichten over massaslachtingen onder vluchtelingen:

Op 4 mei kwamen 91 Hoetoe-vluchtelingen om het leven bij hun vervoer per trein van kamp-Biaro naar Kisangani, vanwaaruit ze in het kader van het UNCHR-repatriëringsprogramma per vliegtuig naar Rwanda zouden worden gebracht. De slachtoffers bleken te zijn gestikt of doodgedrukt in de overvolle trein, die uit zes open wagons bestond; deze vervoerde echter enkele honderden vluchtelingen méér dan de 2800 die de rebellen hadden aangekondigd. Het hoofd van de UNHCR-hulporganisatie in Kisangani, Kilian Kleinschmidt, verzocht de AFDL-rebellen de evacuatie per trein voorlopig stop te zetten teneinde deze beter te kunnen organiseren. Als reactie daarop stuurden de rebellen op 5 mei met vluchtelingen volgepropte vrachtwagens, die hun lading naast de lijken van de dag ervoor dropten. Diezelfde dag slaagde de UNHCR erin 2606 Hoetoe's vanuit Kisangani naar de Rwandese hoofdstad over te vliegen; het totaal aantal gerepatrieerde vluchtelingen op dat moment kwam daarmee op 7600.

Op 11 mei stuitte een UNHCR-team op een groep van 6000 ondervoede, zieke en stervende Rwandese vluchtelingen in een kamp nabij het dorp Obilo (ongeveer 80 kilometer ten zuiden van Kisangani), dat tot voor kort door AFDL-rebellen was afgegrendeld. 'De mensen zijn er verschrikkelijk aan toe', aldus een VN-vertegenwoordiger, 'ze zijn uitgeput. Er liggen lijken rond het kamp, vlak naast de plekken waar mensen koken en slapen.'

In de westelijke havenstad Mbandaka zouden op 13 mei zeker 200 Hoetoes door Kabila's troepen zijn vermoord; de vluchtelingen waren afkomstig uit Wendji, waar eerder al 140 mensen zouden zijn afgeslacht. Plaatselijke Rode Kruis-medewerkers hadden aan journalisten in Wendji een vers massagraf getoond met daarin de lijken van 116 mannen, vrouwen en kinderen.

Volgens hulpverleners zou slechts iets meer dan de helft van de 85000 Rwandezen die vorige maand in de kampen van Biaro en Kasese verbleven (zie boven), vooralsnog teruggevonden zijn, aldus berichtte *De Standaard* op 20 mei 1997. Velen van hen vertoonden verwondingen van vuurwapens en hakmessen.

Die groep van 85000 was zelf slechts een 'restant' van de 300000, die eind 1996 als gevolg van het AFDL-offensief de kampen aan de Rwandees-Zaïrese grens ontvluchtten, niet naar Rwanda terug, maar juist dieper het Congolese binnenland in.

Jacques de Milliano van de Nederlandse afdeling van de hulporganisatie Artsen zonder Grenzen (Médecins sans Frontières, MSF) pleitte er op 18 mei, daags na Kabila's machtsovername, voor om het aanknopen van betrekkingen met Kabila afhankelijk te maken van de toegang die werd verschaft tot ernstig verzwakte vluchtelingen. Hulpverleners ter plekke waren ervan overtuigd dat AFDL-militairen regelmatig 'zuiveringsacties' uitvoerden waarbij hulporganisaties als 'lokaas' dienden om de vluchtelingen uit het oerwoud te halen. En waar hulpverlening mogelijk bleef, werd die vaak beperkt door plaatselijke overheden.

Op 15 mei was plaatsvervangend UNHCR-commissaris Sergio Vieira de Mello door AFDL-manschappen de weg versperd, toen hij op weg was voor een bezoek aan het vluchtelingenkamp Biaro. Dominique Boutriau van MSF-België verklaarde op 18 mei: 'In Biaro, op 40 kilometer van Kisangani, mogen we maar vijf uur per dag werken, hoewel de situatie van de vluchtelingen daar uiterst dramatisch is', en hij voegde eraan toe dat alleen 'een onafhankelijke internationale onderzoekscommissie' uitsluitsel zou kunnen brengen over wat er met de vluchtelingen in Oost-Zaïre gebeurde. Andere MSF-medewerkers omschreven Biaro als een dodenkamp; niet alleen moesten ze de Hoetoe-vluchtelingen die nog te redden waren scheiden van degenen die ten dode waren opgeschreven, maar ook stierven er dagelijks 50 mensen als gevolg van ziekte, ondervoeding en uitputting.

De Standaard-verslaggever Rik de Gendt kwam op 18 mei tot een geschat aantal van 25 duizend vluchtelingen die in kamp-Biaro verbleven, van 6800 in kamp-Obilo, veertig kilometer verderop, en tot een totaal van 1500-5000 vluchtelingen in het doorgangskamp bij de luchthaven van Kisangani: 'Dat betekent dat er zich nog duizenden in het oerwoud verborgen houden, als ze al niet dood zijn'.
Het Franse dagblad *Libération* schatte op 20 mei aan de hand van diverse rapporten van hulporganisaties dat de 'coup' van Kabila aan 190.000 Rwandese Hoetoe-vluchtelingen in Zaïre het leven had gekost.

De gezaghebbende Amerikaanse krant *Washington Post* publiceerde medio juni een ooggetuigenverslag over de bloedbaden die zich in april in de vluchtelingenkampen Kasese en Biaro hadden afgespeeld (zie boven); de kampen waren aangevallen door dorpelingen en AFDL-rebellen en, na urenlange beschietingen letterlijk overhoop geschoten. Getuigen, die het bloedbad in Kasese overleefden, zagen een bulldozer de volgende ochtend de stapel lijken - meer dan anderhalve meter hoog, dertien meter lang en zeven meter breed - in een massagraf dumpen. In Biaro werden eveneens alle sporen van het bloedbad uitgewist en lijken verbrand in een massagraf. Op 10 juni verklaarde het hoofd van het Amerikaanse Bureau voor Internationale Ontwikkeling (USAID), Brian Atwood, tijdens een bijeenkomst van hulpfunctionarissen in Zwitserland, dat de Verenigde Staten ervan overtuigd was dat in het oosten van de Democratische Republiek Congo nog steeds Hoetoe-vluchtelingen uit Rwanda werden vermoord; hij sprak in dat verband een 'schijnbaar systematische inspanning' om moordpartijen in het gebied te verhullen. '....Er zijn nog steeds gebieden ontoegankelijk voor hulpwerkers in het oosten van Congo, en we vermoeden dat er daar gruwelijkheden plaatshebben.....'

Op 20 juni arriveerde in Kinshasha een VN-team om mee te werken aan het onderzoek van de zich opstapelende bewijzen dat Kabila-gezinde soldaten Rwandese Hoetoe-vluchtelingen hadden afgeslacht. Het zes leden tellende team was vooruit gestuurd om voorbereidend werk te verrichten voor een tweede VN-team van deskundigen op het gebied van forensisch onderzoek, de mensenrechten en veiligheid, die op 7 juli zou arriveren. Kabila had op 7 juni zijn toestemming gegeven voor het VN-onderzoek tijdens besprekingen met de Amerikaanse VN-ambassadeur, Bill Richardson.

De beschuldigingen van 'genocide', die internationale mensenrechtengroepen voortdurend hadden geuit, de ontdekking van massagraven en de verklaringen van getuigen en slachtoffers hadden ertoe geleid dat waarnemers de mening verkondigden dat de slachtingen geen op zichzelf staande, door ongedisciplineerde soldaten veroorzaakte, incidenten waren, maar pasten binnen een strategie die de door de ADFL geleide rebellen welbewust hadden gevolgd. Het feit dat de opstand was geleid door de Banyamulenge (etnische Toetsi's), met steun van de overwegend uit Toetsi's bestaande regering van Rwanda, versterkte de mening dat de moordpartijen waren aangericht om veiligheidsredenen en uit wraak. De vluchtelingen waren in 1994 uit Rwanda naar het toenmalige Zaïre gevlucht. Sindsdien was een groot aantal van hen teruggekeerd (zie pag. 266/3 e.v.-'97), maar de achterblijvers werden beschouwd als degenen die de nauwste banden met de Interahamwe hadden, de extremistische Hoetoe-militie die verantwoordelijk was geweest voor de genocide op Toetsi's in Rwanda.

Kabila had beschuldigingen van slachtingen ontkend. Verschillende hoge ADFL-leden hielden vol dat bandieten, vluchtende Moboetoe-gezinde soldaten en leden van de Interahamwe verantwoordelijk waren voor al deze moorden.

Op 4 juli bleek dat de regering-Kabila en de VN niet tot overeenstemming konden komen over een mandaat voor de VN-onderzoekscommissie, die op 7 juli een begin zou maken met haar onderzoekswerk. De Congolese regering zou bezwaar hebben tegen de leider van het VN-onderzoek, de Chileen Roberto Garreton, omdat deze niet onpartijdig zou zijn (zie boven); voorts eiste Kabila dat het VN-onderzoek niet september 1996, maar 20 maart 1993 als startdatum kreeg - zodat ook de moordpartijen van extremistische Rwandese Hoetoes op Zaïrese Toetsi's bij het onderzoek werden betrokken - en dat de dag van zijn machtsovername, 17 mei 1997, als einddatum zou worden aangehouden. UNCHR-functionaris Ralph Zacklin stelde, nadat het tweede VN-onderzoeksteam onder leiding van Garreton onverrichterzake uit Kinshasa was teruggekeerd, op 7 juli vanuit Genève voor dat VN-secretaris-generaal Kofi Annan zelf een voorstel zou doen om de impasse te doorbreken; op 9 juli liet Annan weten zelf een team te zullen formeren voor het VN-onderzoek naar het lot van ongeveer 200.000 Rwandese vluchtelingen in een gebied dat zich over 1600 kilometer uitstrekte van Uvira in het oosten, aan de grens met Rwanda, tot aan Mbandaka in het uiterste westen, aan de grens met Congo (Brazzaville).

(Vor.ber.pag. 263/3 e.v.-1997)

ALGEMEEN

PALESTIJNS-ISRAËLISCH VREDESPROCES. POGINGEN OM ONDERHANDELINGEN WEER OP GANG TE BRENGEN

In april 1997 werden gezamenlijke pogingen ondernomen om het Israëlisch-Palestijnse spoor van het vredesproces in het Midden-Oosten weer op gang te brengen. Dit proces was medio maart tot stilstand gekomen toen Israël opdracht had gegeven om te beginnen met de bouw van de nieuwe joodse wijk Har Homa in Jabal Abu Ghneim in Oost-Jeruzalem (zie pag. 333/3 e.v.-'97).

Op 6 april hield koning Hoessein van Jordanië besprekingen met de Israëlische premier Benjamin Netanyahu in de Mayo-kliniek in de Amerikaanse staat Minnesota, waar Hoessein onlangs een prostaatoperatie had ondergaan. De volgende dag had Netanyahu een ontmoeting met de Amerikaanse president Bill Clinton in de Amerikaanse hoofdstad Washington. Clinton, die de ontmoeting 'specifiek, eerlijk en open' noemde, zei naar verluidt tegen Netanyahu dat er 'constructieve stappen' nodig waren om het vredesproces weer op gang te brengen.

De Palestijnse hoofdonderhandelaars Mahmoud Abbas en Saib Urayqat hielden op 12-14 april 'beraadslagingen' met hoge Amerikaanse regeringsfunctionarissen in Washington. De Amerikaanse afgezant voor het Midden-Oosten, Denis Ross, bracht op 15-18 april een bezoek aan Israël en de Palestijnse autonome gebieden, maar meldde weinig vooruitgang.

De Palestijnse president Yasser Arafat hield op 16 april in de wandelgangen van de Euro-Mediterrane top van ministers van buitenlandse zaken op Malta een ronde van besprekingen met de Israëlische minister van defensie David Levy. Het was voor het eerst sinds de besprekingen in maart waren afgebroken dat de twee partijen elkaar op dit niveau ontmoetten. De speciale EU-afgezant voor het Midden-Oosten, Miguel Angel Moratinos, noemde de besprekingen 'een hele goede eerste stap' op weg naar het opnieuw bij elkaar brengen van de beide partijen.

Hervatting Israëlisch-Palestijnse veiligheidssamenwerking. Grens gedeeltelijk heropend

Op 8 april gaf president Arafat het Palestijnse Hoofd van de Preventieve Veiligheidspolitie op de Westelijke Jordaanoever, Jibril Rajoub, opdracht om de samenwerking met Israël op het gebied van de veiligheid 'tijdelijk' te hervatten. De samenwerking was opgeschort kort nadat Israël een begin had gemaakt met de bouwwerkzaamheden in Har Homa. Arafat maakte zijn besluit om de samenwerking te hervatten bekend na 'geheime' besprekingen met Israëlische en Amerikaanse veiligheidsfunctionarissen.

Binnen 48 uur na Arafats bevel arresteerden de Palestijnse en Israëlische veiligheidsdiensten naar verluidt leden van de Hamas-groep die verantwoordelijk was voor de bomaanslag in Tel Aviv op 21 maart (401/3-'97).

Op 29 april maakte Israël bekend dat het 55.000 Palestijnen toestemming zou geven om vanaf 30 april hun werk in Israël te hervatten, waarmee het een einde maakte aan de grenssluiting die medio maart was ingesteld na een zelfmoordaanslag in Tel Aviv.

VN-resolutie over nederzettingenbeleid

Tijdens een spoedzitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (VN) op 25 april werd een resolutie aangenomen waarin scherpe kritiek werd geuit op het Israëlische nederzettingenbeleid. De Vergadering had Israël op 12 maart reeds opgeroepen om zijn plannen voor de bouw van een nieuwe wijk in Oost-Jeruzalem in te trekken (zie pag. 335/1-'97)

De spoedzitting vond plaats in het kader van de zogenaamde 'Verenigd Voor Vrede Resolutie', een procedure die de Algemene Vergadering in 1950 (op aandringen van de Verenigde Staten) in het leven had geroepen om stappen te kunnen ondernemen tegen inbreuken op de vrede of tegen daden van agressie wanneer de VN-Veiligheidsraad werd verlamd door het veto van één van zijn leden. De procedure werd toegepast nadat de VS op 7 maart een veto hadden uitgesproken (zie pag. 334/3 -'97) over een ontwerpresolutie van de VN-Veiligheidsraad waarin Israël was opgeroepen zijn plannen voor nieuwe nederzettingen in te trekken. De Algemene Vergadering besloot tevens dat de spoedzitting tot eind 1997 zou duren zodat deze op elk gewenst moment kon worden bijeengeroepen.

De resolutie bevestigde dat de Conventies van Genève van 1949 van toepassing waren op de door Israël bezette gebieden, en riep de ondertekenaars op ervoor in te staan dat de conventies werden nageleefd. De resolutie eiste tevens het 'staken van alle vormen van hulp en steun aan onwettige Israëlische activiteiten in de Bezette Palestijnse Gebieden, waaronder Jeruzalem, met name bouwactiviteiten'. De resolutie riep VN-secretaris-generaal Kofi Annan op de situatie nauwlettend in het oog te houden en de Algemene Vergadering in juni verslag uit te brengen.

De resolutie werd aangenomen met 134 tegen drie stemmen en elf onthoudingen. Israël, de

Een Palestijnse delegatie brengt op 10 april 1997 een bezoek aan het ministerie van buitenlandse zaken in Washington om aan te dringen op een krachtigere Amerikaanse rol in het vredesproces: (v.l.n.r.) de Palestijnse minister van hoger onderwijs Hanan Ashrawi, haar collega van plaatselijk bestuur Saib Urayqat, de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright, de vooraanstaande Palestijnse vredesonderhandelaar en lid van het Uitvoerend Comité van de PLO, Mahmoud Abbas (Abu Mazan), en PLO-functionaris Hasan Abdul Rahman.
Foto EPA

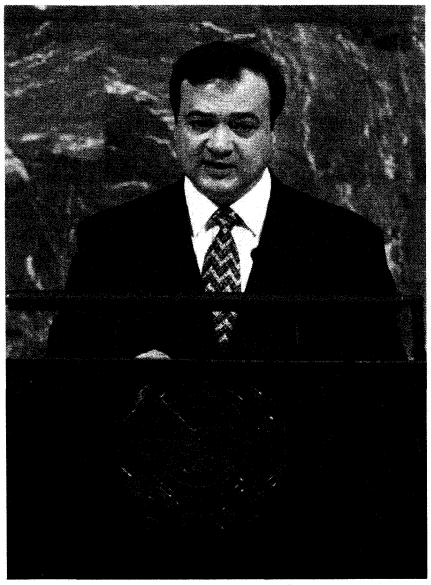

De Palestijnse VN-ambassadeur M. Nasser al-Kidwa aan het woord tijdens een spoedzitting van de Algemene Vergadering op 24 april 1997 in New York over de bouw van nieuwe Israëlische nederzettingen in Oost-Jeruzalem. *Foto AFP*

VS en de Federale Staten van Micronesië stemden tegen. Onder de staten die zich van stemming onthielden waren Duitsland, Oostenrijk, Canada en Noorwegen.

Topontmoetingen Mubarak-Assad en Netanyahu-Mubarak. Diverse besprekingen op hoog niveau. Verdere pogingen om nieuwe onderhandelingsronde te starten

De Egyptische president Mohammed Hosni Mubarak en zijn Syrische collega Hafez Assad ontmoetten elkaar op 1 mei voor besprekingen in de Egyptische plaats Sharm El-Sheikh. De besprekingen concentreerden zich op het vredesproces in het Midden-Oosten.

Na afloop van hun besprekingen gaven Assad en Mubarak verklaringen uit die de groeiende wanhoop van de Arabische leiders over de toekomst van het vredesproces weerspiegelden. Assad zei tegen verslaggevers dat 'noch de verklaringen noch de daden van de Israëlische regering erop wezen dat zij naar vrede streefde'.

De Palestijnse president Yasser Arafat had op 6 mei een ontmoeting met de Israëlische president Ezer Weizman bij de grensovergang Bayt Hanun (Erez) tussen Israël en de Gazastrook. De ontmoeting was het eerste Israëlisch-Palestijnse contact op hoog niveau sinds de besprekingen in maart waren afgebroken. Het Israëlische dagblad *Yedioth Ahronoth* berichtte op 16 mei dat Weizman elk contact met de Israëlische premier Benjamin Netanyahu had verbroken omdat de premier had gezegd dat hij 'niet geïnteresseerd' was in de uitkomst van de besprekingen van de president met Arafat.

De Amerikaanse afgezant voor het Midden-Oosten Denis Ross bracht op 7-16 mei een bezoek aan de regio en hield er besprekingen met Netanyahu, Arafat en Mubarak. Zijn laatste bezoek dateerde van eind maart (zie pag. 335/3-'97). De Palestijnse woordvoerder Marwan Kanafani noemde Ross' bezoek evenwel een 'volledige mislukking' en riep de VS op 'een serieuze stap te ondernemen' om het vredesproces te redden.

Mubarak en Netanyahu ontmoetten elkaar op 27 mei voor besprekingen in Sharm El-Sheikh. Mubarak had Arafat op 26 mei ontmoet, maar hem niet kunnen overhalen om de besprekingen in Sharm El-Sheikh bij te wonen. Na afloop van zijn ontmoeting met Netanyahu zei Mubarak dat hij de premier een aantal nieuwe voorstellen had gedaan en een nieuwe ronde van besprekingen tussen Netanyahu en Arafat zou proberen te organiseren.

Ook in juni speelde de Egyptische regering een belangrijke rol bij pogingen om de Israëlisch-Palestijnse vredesonderhandelingen weer op gang te brengen, die medio maart waren gestokt (zie pag. 335/2 e.v.-'97).

Onderhandelingen tussen de beide partijen werden op 8 juni in Egypte op een laag niveau hervat. De besprekingen waren tot stand gebracht door en vonden plaats in aanwezigheid van Osama al-Baz, een vooraanstaande adviseur van de Egyptische president Mohammed Hosni Mubarak. Naar het zich liet aanzien was er eind juni nog maar weinig vooruitgang geboekt.

Op 27 juni werd onthuld dat Ariel Sharon, de onbuigzame Israëlische minister van infrastructuur, in het geheim verkennende besprekingen had gehouden met de Palestijnse hoofdonderhandelaar Mahmoud Abbas over de mogelijkheid tot nieuwe vredesbesprekingen. De ontmoeting, die op 16 juni plaatsvond op Sharons boerderij, was goedgekeurd door de Israëlische premier Benjamin Netanyahu, terwijl andere vooraanstaande ministers niet op de hoogte waren gebracht. De ontmoeting was naar verluidt tot stand gebracht door Abdul-Wahab Darawshe een Arabisch lid van de Knesset (het Israëlische parlement).

De Israëlische premier Benjamin Netanyahu (m.) en de Egyptische president Hosni Mubarak (r.) worden op 27 mei 1997, na afloop van hun topontmoeting in Sharm el-Sheikh, vergezeld door Netanyahu's politiek adviseur David Bar-Ilan (l.) *Foto EPA*

Netanyahu maakt 'Allon-plus'-plan bekend

Netanyahu maakte op 4 juni bijzonderheden bekend van een plan voor een permanente regeling met de Palestijnen. Het plan, dat door de Palestijnen werd verworpen, werd allerwegen 'Allon plus' genoemd, een verwijzing naar het zogenaamde 'Allon-plan' dat in het begin van de jaren zeventig was voorgesteld door de oud-minister van buitenlandse zaken, generaal Yigal Allon, van de Arbeidspartij.

Volgens het 'Allon plus'-plan zou Israël land afstaan aan de Palestijnen, maar zeggenschap houden over Groter Jeruzalem, het Etzyon-gebied, de Jordaanvallei, de grensgebieden, de nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook, de gebieden rond belangrijke wegen en alle watervoorraden. De *Middle East International* van 13 juni schatte dat de Palestijnen volgens dit plan slechts veertig procent van het grondgebied van de Westelijke Jordaanoever zouden krijgen.

RAPPORT AMERIKAANSE REGERING OVER ISRAËLISCHE NEDERZETTINGEN. MOTIE IN CONGRES OVER JERUZALEM

Het Israëlische dagblad *Ha'aretz* maakte op 20 mei gegevens bekend van een zogenaamd onderzoeksrapport van de Amerikaanse regering, waaruit zou blijken dat meer dan de helft van de huizen in joodse nederzettingen in de Gazastrook en een kwart van de huizen op de Westelijke Jordaanoever leeg stonden. Deze bevindingen waren in tegenspraak met de herhaalde Israëlische bewering dat de bouw van nieuwe nederzettingen nodig was om de natuurlijke aanwas van Israëls bevolking te huisvesten.

Ha'aretz beweerde dat het rapport in februari was opgesteld met behulp van satelliet-informatie. Volgens het rapport zouden 1.100 van de 2.300 huizen in de Gazastrook en 31.061 van de 41.000 huizen op de Westelijke Jordaanoever door kolonisten worden bewoond. Netanyahu verwierp het bericht op 21 mei als een 'ongegronde bewering' die 'de plank volledig missloeg'.

Motie Amerikaans Congres over Jeruzalem

Het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden nam op 10 juni met 406 tegen 17 stemmen een motie aan waarbij Jeruzalem werd erkend als de ongedeelde hoofdstad van Israël.

Het Huis stemde tevens in met de toekenning van $ 100 mln voor de verhuizing van de Amerikaanse ambassade van Tel Aviv naar Jeruzalem en riep de Amerikaanse president Bill Clinton op om in het openbaar te verklaren dat Jeruzalem de ongedeelde hoofdstad van Israël moest blijven.

President Clinton zou zich naar verluidt negatief hebben uitgelaten over de beslissingen van het Huis, die volgens hem het vredesproces in het Midden-Oosten zouden schaden. De Palestijnen en de hele Arabische wereld hadden grote kritiek op het besluit.

AANHOUDEND GEWELD OP WESTELIJKE JORDAANOEVER

Op 8 april schoten twee met uzi's gewapende yeshiva-studenten op een groep Palestijnen in de Israëlische sector van de stad Hebron op de Westelijke Jordaanoever. Bij de aanslag werd één Palestijn gedood en raakten drie gewond.

De studenten zouden naar eigen zeggen uit zelfverdediging op de Palestijnen hebben geschoten nadat ze waren aangevallen. Maar volgens Palestijnse getuigen was er geen enkele aanleiding voor de schietpartij. Het incident was het begin van enkele dagen van gewelddadige botsingen tussen Palestijnen en Israëlische soldaten in Hebron, waarbij minstens twee Palestijnen werden gedood en meer dan 160 anderen werden gewond.

Op 2 april raakten minstens elf Israëlische soldaten gewond toen een brandbom naar een Israëlisch legervoertuig werd gegooid in de buurt van Ramallah.

Op 13 april opende een Palestijnse vrouw het vuur op een groep Israëlische soldaten bij de Allenby-brug tussen Israël en Jordanië. Bij de aanslag werden twee soldaten en een Palestijnse man gewond.

Op 10 april maakte Israël bekend dat het lichaam was gevonden van een soldaat die sinds september 1996 werd vermist en van wie was aangenomen dat hij door Hamas was gedood. Op 25 april werden tussen Jeruzalem en Jericho ook de lichamen van twee jonge Israëlische vrouwen gevonden. De Israëlische politie zei dat zij goede redenen had om aan te nemen dat de twee vrouwen door Palestijnse 'terroristen' waren gedood.

Botsingen tussen kolonisten en Israëlische leger

Op 7 mei braken op de Westelijke Jordaanoever gevechten uit tussen joodse kolonisten en Israëlische troepen toen de troepen drie illegaal gebouwde huizen bij de nederzetting Yizhar afbraken. Bij de confrontatie werden naar verluidt achttien kolonisten aangehouden en vele andere gewond.

Ernstige onlusten in Hebron

In de stad Hebron op de Westelijke Jordaanoever braken op 13 juni ernsti-

Een vooraanstaand politiek adviseur van de Egyptische president Mubarak, Osama al-Baz (l.) brengt op 28 mei 1997 in Gaza-Stad verslag uit aan de Palestijnse president Arafat (r.) over de resultaten van de top in Sharm el-Sheikh. *Foto EPA*

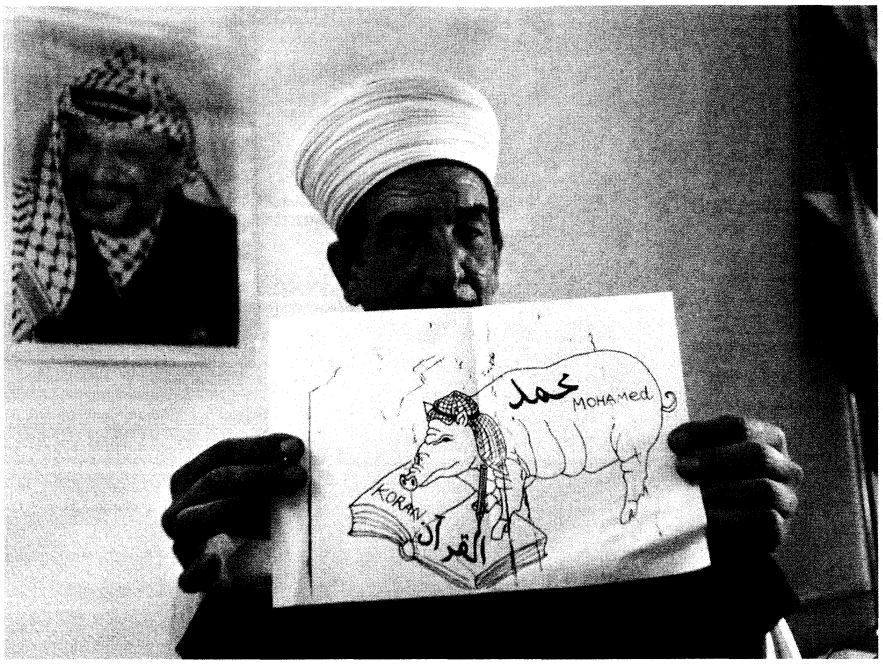

De mufti van Hebron en omstreken, sjeik Nitham Tahbub, toont op een persconferentie op 29 juni 1997 in Hebron de spotprent waarop de profeet Mohammed als varken wordt afgebeeld.
Foto EPA

ge onlusten uit toen Palestijnse jongeren stenen gooiden naar Israëlische soldaten die posities aannamen langs de 'scheidslijn' tussen de Israëlische en Palestijnse sector. De soldaten openden hierop het vuur, waarbij volgens Palestijnse ziekenhuisbronnen ongeveer honderdvijftig demonstranten schotwonden opliepen.

De onlusten hielden aan, en op 20 juni stationeerde Israël tanks en gepantserde voertuigen op de heuvels die uitkeken over de stad. Twee dagen later bracht de Israëlische minister van defensie Yitzhak Mordechai een bezoek aan Hebron en gelastte hij het leger om meer troepen in en rond de stad te stationeren. De botsingen hielden met tussenpozen aan, hoewel ze minder frequent werden.

Maar op 28 juni steeg de spanning in de stad opnieuw toen er opruiende en heiligschennende pamfletten in de Arabische sector werden verspreid. Op de pamfletten was een varken afgebeeld met de Arabische kefiyeh (hoofdbedekking) en het onderschrift 'Mohammed'. In reactie op de pamfletten gingen jongeren de straat op en bekogelden ze Israëlische soldaten die langs de scheidslijn patrouilleerden. Op 28 juni belde Netanyahu de burgemeester van Hebron, Mustafa Natsche, op om het pamflet te veroordelen.

(Vor.ber.pag. 330/2 e.v.-1997)

VERGADERING VAN ONDERTEKENAARS VAN VERKLARING VAN DAMASCUS

De ministers van buitenlandse zaken van de zogenaamde staten van de 'Verklaring van Damascus' (bestaande uit de zes leden van de Samenwerkingsraad voor de Golf (Gulf Coöperation Council, GCC) - Bahrein, Koeweit, Oman, Qatar, Saoedi-Arabië en de VAE) - alsook Syrië en Egypte) ontmoetten elkaar op 25-26 juni 1997 in Damascus. De ministers bespraken de oprichting van een vrijhandelszone en spraken hun bezorgdheid uit over het militaire bondgenootschap van Turkije met Israël.

(Vor.ber.pag. 288/2-1995

PALESTIJNSE GEBIEDEN

STAKING PALESTIJNSE LERAREN

Leraren op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook gingen begin april 1997 in staking uit protest tegen hun lage salarissen en slechte arbeidsomstandigheden. Het was naar verluidt de eerste georganiseerde actie van werknemers van het Palestijnse Nationale Gezag (PNA). Een aantal stakingsleiders werd medio april aangehouden door veiligheidsfunctionarissen. Op 26 april gingen de leraren weer aan het werk nadat het PNA had toegezegd over hun eisen te praten.

DOODSTRAF VOOR VERKOOP LAND AAN JODEN

De Palestijnse minister van justitie Furayh Abu Middayn maakte op 5 mei bekend dat Palestijnen, die hun land aar Israëliërs verkochten, ter dood zouder worden gebracht krachtens een voormalige Jordaanse wet. Volgens de Jordaanse wet was het Palestijnen verboden hun land aan joden te verkoper toen Jordanië tussen 1948 en 1967 het bestuur had gevoerd over de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem. Het PNA bevestigde op 22 mei dat zes Arabieren op verdenking van het verkoper van land aan joden waren gearresteerd.

De moord op twee Palestijnse landverkopers in mei leidde tot Israëlische beschuldigingen dat beide mannen met de openlijke steun van Palestijnse regeringsfunctionarissen waren gedood. Op 9 mei werd een Palestijnse onroerendgoedhandelaar, Farid Bashiti, doodgeslagen in de stad Ramallah op de Westelijke Jordaanoever. Bashiti zou naar verluidt al jaren Palestijns land in Oost-Jeruzalem aan joden verkopen. *The Times* van 20 mei berichtte dat Bashiti door een Palestijnse veiligheidsagent uit een hotel in Oost-Jeruzalem was gelokt met wat 'een klassiek lokmiddel' werd genoemd. Een andere Palestijnse landverkoper, Harb Abu Sarah, werd medio mei in Ramallah doodgeschoten.

Nog meer Palestijnse landverkopers vermoord

De controverse over de moord op Palestijnse onroerend-goedhandelaars die Arabisch land aan joden hadden verkocht, bleef van invloed op de Israëlisch-Palestijnse betrekkingen in juni.

Op 31 mei werd aan de rand van de stad Ramallah op de Westelijke Jordaanoever het stoffelijk overschot van Mahmud Ali Jamur ontdekt. Jamur, een Arabier met het Israëlische staatsburgerschap, was door het hoofd geschoten. Volgens berichten zou hij op 29 mei zijn verhoord door de Palestijnse politie omdat hij ervan werd verdacht Israëliërs te helpen bij het kopen van Arabisch land in Oost-Jeruzalem.

De Israëlische autoriteiten vaardigden een arrestatiebevel uit tegen een Palestijns geheim agent die betrokken zou zijn geweest bij de moord op Jamur. Maar op 4 juni beschuldigde de directeur-generaal van de Palestijnse inlichtingendienst Amin al-Hindi Israël er van de moorden in scène te zetten om de aandacht af te leiden van het mislukken van het vredesproces.

Op 16 juni berichtte radio *Voice of Israël* dat op 15 juni in Jericho nog een

De Palestijnse minister van financiën, Muhamad Zuhdi al-Nashashibi (2de v.l.) en de afgevaardigde van de Wereldbank, Louis Diderot (r.), op 24 juni 1997 in Ramallah met elkaar in gesprek na afloop van de ondertekening van een overeenkomst ter oprichting van een $ 10 mln-fonds om investeerders op de Westelijke Jordaanoever en de Gazastrook te verzekeren tegen de schade die ze lijden als gevolg van de Israëlische afgrendeling. Minister van planning en internationale samenwerking Nabil Shaath (l.) en president Yasser Arafat (m.) luisteren mee. *Foto EPA*

Palestijnse landverkoper was gedood terwijl hij door Palestijnse veiligheidsagenten werd verhoord. Volgens het bericht hadden Palestijnse agenten gezegd dat de man zelfmoord had gepleegd.

AFTREDEN PALESTIJNSE MINISTER

Op 20 mei trad Ilyas Furayj trad op 20 mei af als minister van toerisme en monumenten in het Palestijnse Nationale Gezag en als burgemeester van Bethlehem. De tachtigjarige Furayj, die bekend stond om zijn gematigde opstelling, was vanaf 1972 burgemeester van Bethlehem en PNA-lid sinds de oprichting in 1994.

ONDERZOEK NAAR VERMEENDE CORRUPTIE PNA

Op 8 juni benoemde de Palestijnse president Yasser Arafat een team van ambtenaren onder leiding van de secretarisgeneraal van de president, Tayyib Abd al-Rahim, om beschuldigingen van corruptie aan het adres van het PNA te onderzoeken. Beschuldigingen van ernstige corruptie waren in mei geuit door de Algemene Rekenkamer van het PNA, die had beweerd dat er ongeveer $ 340 mln aan hulpfondsen was verkwist.

Hiermee hing volgens vele commentatoren samen dat Arafat op 5 juni akkoord ging met het ontslag van PNA-procureur-generaal Khaled Qidra. Hoewel Qidra beweerde dat hij om gezondheidsredenen was afgetreden, werd medio juni bericht dat hij in Gaza onder huisarrest stond.

BEGROTING VOOR 1997 AANGENOMEN

De *Middle East Economic Digest* van 13 juni berichtte dat de Palestijnse Wetgevende Raad de begroting voor 1997 had aangenomen.

De begroting voorzag in $ 866 mln voor lopende en kapitaaluitgaven en $ 845,2 mln voor ontwikkelingsuitgaven. Het tekort van $ 51,8 mln tussen de inkomsten en lopende en kapitaaluitgaven moest door buitenlandse hulp worden gedekt. Maar volgens Palestijnse schattingen had het Palestijnse Nationale Gezag (PNA) slechts 1,5 mrd van de $ 3,4 mrd aan hulp ontvangen die sinds het begin het vredesproces in 1993 was toegezegd.

(Vor.ber.pag. 336/2 e.v.-1997)

AFGHANISTAN

ZWARE EXPLOSIE IN JALALABAD

Op 19 maart 1997 berichtte het nieuwsbureau *Agence France-Presse* dat bij een explosie in het munitiedepot van het hoofdbureau van politie in de stad Jalalabad, die in handen was van de Talibaan, vijftig doden en 150 gewonden waren gevallen.

Het Bureau voor de Coördinatie van Humanitaire Hulp aan Afghanistan van de Verenigde Naties (UNOCHA) verklaarde op 20 maart dat 200 ton munitie was geëxplodeerd en een krater van 10 meter diep en 50 meter breed had geslagen. Volgens waarnemers was het niet uitgesloten dat de explosie het werk was van saboteurs, maar de Talibaan stelden dat de ontploffing het gevolg was geweest van 'onoplettendheid'.

FRANSE HULPVERLENERS VRIJGELATEN

Twee Fransen die voor de in Parijs gevestigde organisatie 'Actie Tegen Honger' werkten, werden op 19 maart vrijgelaten door het Afghaanse Hooggerechtshof. Het nieuws van hun vrijlating werd op dezelfde dag bekendgemaakt door het nieuwsbureau *Agence France- Presse*.

Volgens de *Economist* van 8 maart waren de hulpverleners en vijf lokale stafleden op 21 februari door de Talibaan gearresteerd en veroordeeld tot gevangenisstraf wegens schending van de islamitische wet door een feest bij te wonen waar ongesluierde vrouwen aanwezig waren. De twee Fransen hadden 26 dagen van hun maand gevangenisstraf uitgezeten voordat ze werden vrijgelaten en werden gelast Kaboel te verlaten.

LAWINE

Op 28 maart berichtte het persbureau *Associated Press* dat ten minste honderd personen waren omgekomen bij een lawine op de Salang-verkeersweg ten noorden van de hoofdstad Kaboel.

AANHOUDENDE GEVECHTEN MET ANTI-TALIBAAN-ALLIANTIE. VERLOOP VAN DE STRIJD. VERDERE ONTWIKKELINGEN

In maart en april werd de strijd tussen de Talibaan-militie en de gezamenlijke strijdkrachten van de Oezbeekse leider generaal Abdul Rashid Dostam en oud-minister van defensie Ahmed Shah Massoud voortgezet (voor de opmars van de Talibaan in februari, zie pag. 338/3-'97).

Volgens een radioverslag van de *Stem van de Islamitische Republiek Iran* op 12 maart beweerden beide partijen strategische posities in de Shibar-pas te hebben veroverd, maar het was onduidelijk welke partij de beste kaarten had.

De Iraanse media maakten in april geregeld melding van grote militaire overwinningen van de anti-Talibaan-alliantie. Dostams troepen hadden naar verluidt luchtaanvallen uitgevoerd op posities van de Talibaan in de provincie Badghis en Massouds strijdkrachten hadden naar verluidt meerdere dorpen bij de Panjshir-vallei veroverd.

Op 28 april berichtte het nieuwsbureau *Agence France-Presse* dat volgens een adjudant van Massoud de stad Asadabad was omsingeld door anti-Talibaan-troepen. Asadabad was de strategisch belangrijke hoofdstad van de provincie Kunar. De stad lag ongeveer 190 km ten oosten van Kaboel en in de buurt van Massouds basis in de Panjshir-vallei. Het bericht was niet van officiële zijde bevestigd, maar hulpverleners hadden verklaard dat in het gebied zwaar was gevochten.

Groot Talibaan-offensief mislukt

In mei verhevigde de strijd tussen de Talibaan-militie en de gezamenlijke strijdkrachten van generaal Abdul Rashid Dostam en Ahmed Shah Massoud.

Op 24 mei veroverden de Talibaan in samenwerking met troepen die in opstand waren gekomen tegen Dostam, de stad Mazar-i-Sharif (Dostams noordelijke hoofdkwartier en de op een na grootste stad van Afghanistan). Op 27 mei keerden Dostams afvallige troepen zich onder leiding van de Oezbeekse generaal Abdul Malik Pahlewan echter tegen de Talibaan en dwongen zij hen zich terug te trekken. Naar aanleiding van de gebeurtenissen eind mei stelde de *Far Eastern Economic Review* van 14 juni dat 'het verraad over en weer, de vetes en de etnische strijd zelfs voor Afghaanse begrippen verbazingwekkend' waren.

Opstand tegen Dostam

Begin mei hadden de Talibaan naar verluidt zware verliezen geleden, toen de grondtroepen van Massoud met luchtsteun van Dostam de stad Jabal-os-Siraj op ongeveer 60 km van Kaboel aanvielen. Op 17 mei kwam Pahlewan echter in opstand tegen Dostam in de westelijke provincie Fariab. Als gevolg hiervan konden Talibaan-troepen op 20 mei het strategisch belangrijke gebied Sar-i-Pul veroveren. Op 20-22 mei maakten de Iraanse media melding van pogingen van Dostam om de steun van de opstandige generaal terug te winnen.

Het was onduidelijk waarom Pahlewan in opstand was gekomen. Hij zou zijn overgelopen naar de Talibaan vanwege een persoonlijke vete met Dostam, die was ontstaan na de moord op Pahlewans broer in 1996 en op een goede vriend en medecommandant begin mei. Dostam zou betrokken zijn geweest bij beide aanslagen. Volgens andere berichten was Pahlewan omgekocht door de Talibaan.

Mazar-i-Sharif gevallen. Erkenning Talibaan-regime door Pakistan en Saoedi-Arabië

Naar het zich liet aanzien had het overlopen van Pahlewan een doorslaggevende invloed op het verloop van de oorlog. Als gevolg van Pahlewans rebellie was het gebied ten westen van Mazar-i-Sharif onverdedigd en op 24 mei werd de stad zonder noemenswaardige tegenstand veroverd door Pahlewans troepen en een aantal Talibaan-detachementen. Dostam moest per auto naar Oezbekistan vluchten en zou op 25 mei naar Turkije zijn ontsnapt. Na de verovering van Mazar-i-Sharif en de omliggende provincies hadden de Talibaan ongeveer 90 procent van Afghanistan in handen.

Op 25 mei erkende Pakistan als eerste de Talibaan officieel als de wettige regering van Afghanistan. Op 26 mei volgde Saoedi-Arabië het voorbeeld van Pakistan. Volgens waarnemers had het nieuwe verbond tussen de strijdkrachten van de Oezbeekse leider Pahlewan en de grotendeels etnische Pasjtoen-Talibaan gezorgd voor het noodzakelijke etnische evenwicht dat beide landen als voorwaarde voor erkenning hadden gesteld. Afghanistans noorderburen Tadzjikistan, Oezbekistan en Toerkmenistan reageerden echter behoedzaam op de overwinning van de Talibaan. Op 26 mei berichtte het Russische nieuwsbureau *Interfax* dat de vredesmacht van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS) in Tadzjikistan in opperste staat van paraatheid was gebracht en dat functionarissen hun 'grote bezorgdheid' hadden geuit over de recente ontwikkelingen in Afghanistan.

Succesvol offensief tegen Talibaan

Op 27 mei deed zich een nieuwe dramatische ontwikkeling voor toen Pahlewans troepen zich tegen de 3.000 lichtbewapende Talibaan keerden die Mazar-i-Sharif hadden bezet en hen uit de stad verdreven. Vijfhonderd Talibaan-strijders zouden hierbij om het leven zijn gekomen. De gevechten waren uitgebroken nadat Talibaan-minister van buitenlandse zaken Mullah Mohammed Ghaus tijdens een ontmoeting met vertegenwoordigers van Pahlewan had geëist dat diens troepen de wapens zouden neerleggen.

Daarnaast berichtten de Iraanse media eind mei en begin juni dat Massouds strijdkrachten een succesvol tegenoffensief hadden ingezet tegen een aantal Talibaan-posities ten noorden van Kaboel.

Volgens de onbevestigde berichten had Massoud de steden Jabal-os-Siraj en Charikar en de strategische luchtmachtbasis Baghram veroverd en hadden de Talibaan het gebied verloren, dat na het overlopen van Pahlewan in hun handen was gevallen.

Op 30 mei berichtte het Russische nieuwsbureau *ITAR-TASS* dat oud-president Burhanuddin Rabbani op een militaire basis van Massoud was gearriveerd. Rabbani was met onbekende bestemming uit Mazar-i-Sharif gevlucht voordat de Talibaan de stad veroverden.

Volgens sommige waarnemers maakte de wisselende loyaliteit van Pahlewan deel uit van een gecoördineerde strategie van de anti-Talibaan-alliantie. Als gevolg van zijn optreden hadden de Talibaan troepen naar de noordwestelijke provincies gestuurd en daardoor de weg vrijgemaakt voor Massouds tegenoffensief. Een andere verklaring luidde dat de alliantie af wilde van Dostam, die een aanhanger van het (communistische) Najibullah-bewind was geweest voordat hij zich had aangesloten bij Massoud.

Nieuwe verliezen Talibaan

In juni woedden de zware gevechten tussen de Talibaan-militie en de strijdkrachten van oud-minister van defensie Ahmed Shah Massoud voort.

In mei hadden Massouds strijdkrachten een groot offensief ontketend tegen de Talibaan na hun grote nederlaag bij Mazar-i-Sharif. Begin juni viel strategisch belangrijk hooggelegen terrein in de buurt van de stad Jabal-os-Siraj op ongeveer 60 km ten noorden van de hoofdstad Kaboel in handen van Massoud. Maar ondanks verwoede pogingen slaagde geen van beide zijden erin de stad zelf te veroveren, die was gelegen aan de strategische Salang-verkeersweg (de belangrijkste verbinding tussen Kaboel en het noorden van Afghanistan).

De Oezbeekse commandant van de anti-Talibaan strijdkrachten, generaal Abdul Malik Pahlewan (l.), op 21 juli 1997 in Teheran in gesprek met de Iraanse minister van buitenlandse zaken, Ali Akbar Velayati (r.). *Foto EPA*

Op 13 juni veroverden strijdkrachten van de Oezbeekse leider generaal Malik Pahlewan en andere anti-Talibaan-troepen de stad Pol-e-Khomri (ongeveer 150 km ten noorden van Kaboel). Dezelfde dag berichtte het Russische nieuwsbureau *ITAR-TASS* dat met het verlies van Pol-e-Khomri de Talibaan hun greep op het noorden van Afghanistan hadden verloren. Massouds strijdkrachten hadden Talibaan-versterkingen door hun linies gelaten en laten oprukken naar Pol-e-Khomri, waar ze direct werden omsingeld en gevangengenomen door Pahlewans troepen.

Ondanks deze tegenslagen behielden de Talibaan volgens waarnemers hun militair overwicht in Afghanistan. Zij hadden twintig van Afghanistans 29 provincies in handen.

Nieuwe anti-Talibaan-alliantie

De vlucht van de Oezbeekse leider generaal Abdul Rashid Dostam uit Mazar-i-Sharif in mei leidde in juni tot een hergroepering van anti-Talibaan-troepen en de vorming van een nieuwe anti-Talibaan-alliantie.
De nieuwe alliantie stond onder opperbevel van Massoud en werd het Verenigde Islamitische Front voor de Redding van Afghanistan (United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan, UIFSA) gedoopt. De alliantie telde twee nieuwe groepen, te weten troepen van oud-premier Gulbuddin Hekmatyar (leider van de Hezb-i-Islami-factie) en aanhangers van Pir Sayed Ahmed Gailani van het Nationaal Islamitische Front (Mahaz-i-Melli-i-Islami). Pahlewans troepen en sjiitische en ismaïlitische milities maakten eveneens deel uit van de nieuwe alliantie.

Sluiting Iraanse ambassade

Op 2 juni gaf het Talibaan-ministerie van buitenlandse zaken een verklaring uit, waarin Iran ervan werd beschuldigd het conflict in Afghanistan aan te wakkeren door de anti-Talibaan-alliantie te steunen. In de verklaring werd de sluiting van de Iraanse ambassade in Kaboel gelast en kregen Iraanse diplomaten 48 uur de tijd om het land te verlaten. Iran ontkende de alliantie militair te steunen en verklaarde de 'humanitaire hulp' aan de Afghaanse bevolking te zullen voortzetten.

Diplomatieke vredesiniatieven en voorstel tot regionale vredesconferentie

In juni waren sommige waarnemers van mening dat de kans op een vredesregeling tussen de Talibaan-militie en de gecombineerde strijdkrachten van de alliantie op basis van onderhandelingen licht was gestegen naar aanleiding van recente ontwikkelingen. Op 15 juni sprak de Pakistaanse minister van buitenlandse zaken Gohar Ayub Khan de hoop uit een regionale vredesconferentie te kunnen organiseren om het conflict in Afghanistan te beslechten. Zijn voorstel werd gesteund door Iran, Kazachstan, China, Oezbekistan, Toerkmenistan en Tadzjikistan. Khan verklaarde tevens dat hij van plan was de kwestie begin juli te bespreken met de Russische regering.

De snelle erkenning van de Talibaan-regering door Pakistan en Saoedi-Arabië in mei had de voor- en tegenstanders van de Talibaan in de regio verder uiteengedreven. Hoewel de terugtocht van de Talibaan uit het noorden de acute bezorgdheid van tegenstanders in de regio (Rusland, Iran, Kazachstan, Kirgizstan, Oezbekistan, Toerkmenistan en Tadzjikistan) had weggenomen, bleven deze landen de verdenking koesteren dat de Talibaan de regio wenste te destabiliseren. Dientengevolge hadden Rusland en Iran de Centraal-Aziatische republieken hun steun toegezegd ingeval de Talibaan hun opmars tot buiten Afghanistans landsgrenzen zouden voortzetten.

De *Far Eastern Economic Review* van 12 juni stelde dat het aanbod van militaire steun van Rusland en Iran een waarschuwing aan Pakistan inhield om zijn invloed op de Talibaan-regering aan te wenden. Volgens waarnemers was Pakistans voorstel voor een regionale conferentie een reactie op deze waarschuwing, maar zij twijfelden aan de omvang van de invloed die Pakistan in werkelijkheid had op de Talibaan.

In een interview met de in Groot-Brittannië gevestigde krant *Al-Sharq al-Awsat* van 15 juni ontkende Massoud dat hij zich in verbinding had gesteld met Talibaan-leider Mola Mohammad Omar om te onderhandelen over een capitulatie. Hij stelde echter wel voor onderhandelingen te voeren met de Talibaan op voorwaarde dat de Talibaan zich uit Kaboel zouden terugtrekken. Hoewel er geen reactie op dit aanbod volgde, meenden waarnemers dat deze kennelijke bereidheid tot onderhandelen en Pakistans diplomatieke initiatieven misschien betekende dat op termijn via onderhandelingen een vredesregeling tot stand zou kunnen worden gebracht.

Aanzienlijk terreinwinst voor anti-Talibaan-coalitie

Gedurende de maand juli boekten de oppositionele strijdkrachten onder aanvoering van Ahmed Shah Massoud, verenigd in het Verenigd Islamitisch Front voor de Redding van Afghanistan (UIFSA), aanzienlijke terreinwinst na zware gevechten; naar verluidt zou de opmars van deze anti-Talibaan-coalitie tot 20 kilometer van de Afghaanse hoofdstad Kaboel gevorderd zijn.

Hoewel de UIFSA-alliantie in het begin van de maand een aantal aanvallen op

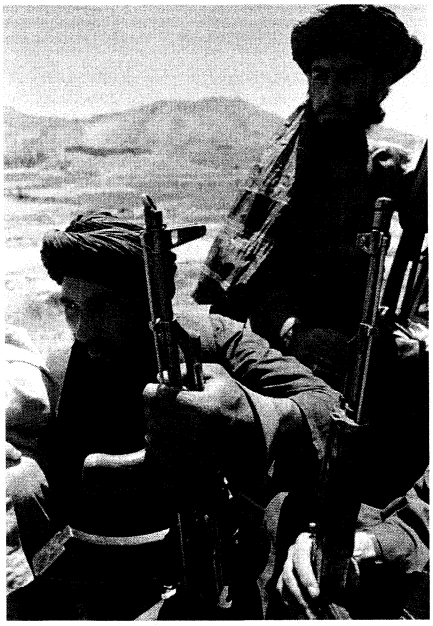

Talibaanstrijders spoeden zich op 8 augustus 1997 op weg naar de frontlijn nabij het dorp Shakar Dara, ongeveer 20 kilometer ten noorden van Kaboel. *Foto EPA*

Kaboel had gelanceerd, was de strijd over land tussen beide partijen klaarblijkelijk vastgelopen bij Jabal-os-Siraj (zie boven). Naar verluidt zouden in de tweede helft van juli de strijdkrachten van Massoud naar het zuiden zijn afgebogen met het doel Charikar te veroveren om zo de Talibaan-frontlijn van opzij te overvleugelen. Op 20 juli viel de stad in handen van de UIFSA-alliantie, waarmee ze eveneens de controle kregen over de toegang tot de Ghorband-vallei; tevens werd de strategisch belangrijke luchtmachtbasis Baghram veroverd. Hiervandaan werden onmiddellijk nieuwe aanvallen op Kaboel ingezet, waarbij naar verluidt een aantal burgerslachtoffers zouden zijn gevallen.

De verovering van Charikar kwam de Talibaan op zware verliezen te staan; er waren berichten over ruim 700 doden en 1500 krijgsgevangenen. Volgens de *Economist* van 2 augustus trokken Massouds troepen van hieruit verder zuidwaarts in de richting van de hoofdstad Kaboel, die geleidelijk leek te worden ingesloten door UIFSA-troepen.

Sommige waarnemers waren van mening dat door de recente militaire verliezen de kans op ernstige verdeeldheid binnen de Talibaan-regering sterk was toegenomen. De *Far Eastern Economic Review* van 31 juli berichtte dat de recente verliezen vooral waren geleden door de Durrani Pasjtoens, een etnische groep uit het zuiden van Afghanistan. De versterkingen die in allerijl waren aangevoerd ter verdediging van Kaboel tegen Massouds opmars, zouden echter naar verluidt afkomstig zijn van de Ghilzai Pasjtoens, de etnische groep afkomstig uit het oosten van het land. Volgens waarnemers bracht dit een verschuiving van het machtsevenwicht tussen de etnische groepen binnen de Talibaan met zich mee, aangezien de Ghilzai-bevelhebbers meer zeggenschap eisten van Talibaan-leider Mola Mohammad Omar, hetgeen zou kunnen leiden tot een herkenbare scheiding binnen de beweging.

Voortgaande strijd

De gevechten werden in augustus voortgezet. De meeste lokale waarnemers waren het er echter over eens dat de strijd in een impasse was geraakt, waarbij van beide kanten zwaar versterkte posities werden ingenomen, en geen van beide in staat leek enige militaire beslissing te forceren.

Massouds strijdkrachten controleerden, sinds de overwinning in Mazar-i-Sharif, het gebied dat zich ten zuiden van de zuidelijke hellingen van het Hindu Kush-gebergte uitstrekte, langs de 'oude weg' door de Shamwali-vlakte, tot op een punt ergens op 20 km van Kaboel; langs de tweede belangrijke weg door de vlakte, de 'nieuwe' , die 15 kilometer oostelijker lag, waren de troepen van Massoud tot staan gebracht bij de Hotki-bergpas, op 30 km van Kaboel.

Naar verluidt hadden de Talibaan op hun terugtocht de taktiek van 'de verschroeide aarde' toegepast, hetgeen betekende dat waterbronnen werden vergiftigd, voedselvoorraden werden vernietigd en landmijnen werden gelegd in de steden ten noorden van Kaboel.

Op 10 augustus lanceerden de Talibaan een eerste in een reeks van aanvallen in een tegenoffensief, dat in totaal tien dagen zou gaan duren. Het in Pakistan gehuisveste *Afghaans Islamitisch Persbureau* berichtte dat men bij die eerste aanval erin geslaagd was, na zware artilleriebeschietingen en hevige raketaanvallen, het front van Massoud te doorbreken en in de buurt van de luchtmachtbasis Baghram te komen. Deze en de erop volgende aanvallen waren echter afgeslagen. Waarnemers bemerkten een aanzienlijke toename in het gebruik van zware artillerie aan de kant van Massoud, en schreven dit toe aan de militaire steun uit Iran en Rusland, die sinds de Talibaan-opmars aan het begin van het jaar, aanzienlijk was opgevoerd.

In reactie op het tegenoffensief planden Massoud's strijdkrachten op 20 augustus een grote tegenaanval, waarbij zij zich verzekerden van de steun van andere eenheden, die deel uitmaakten van de anti-Talibaan-alliantie. Massoud wijzigde zijn tactiek echter en besloot tot enkele aparte, op zichzelf staande aanvallen op posities van de Talibaan. Hij slaagde er echter, ondanks luchtsteun, niet in enige doorbraak te forceren; het nieuws van de dood van Abdor-

De Afghaanse premier Abdorrahim Ghafourzai tijdens een bijeenkomst met anti-Talibaanleiders in Mazar-i-Sharif in juli 1997. *Foto EPA*

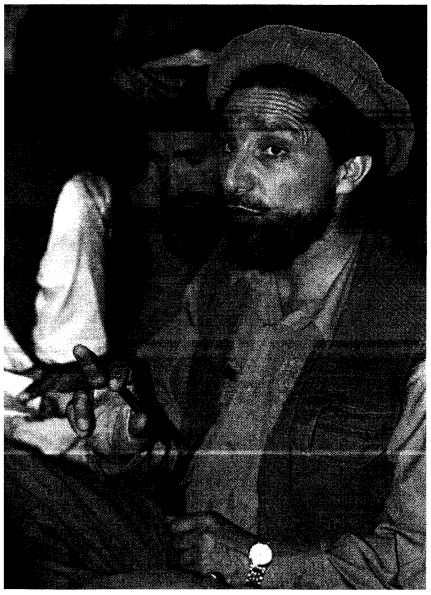

De leider van de anti-Talibaan-alliantie, Ahmed Shah Massoud, tijdens een ontmoeting met zijn frontlijnbevelhebbers op 22 augustus 1997, daags na de dood van premier Abdorrahim Ghafourzai. *Foto EPA*

rahim Ghafourzai op 21 augustus betekende het einde van het offensief.

Eind augustus heerste dezelfde status quo als aan het begin van de maand. Onder waarnemers heerste verdeeldheid over de werkelijke kracht van de oorlogvoerende partijen, maar men was eensgezind van oordeel dat de Talibaan met de nederlaag bij Mazar-i-Sharif meer dan 2000 ervaren strijders had verloren; bovendien wezen berichten uit Kaboel erop dat de nieuwe rekruten, merendeels afkomstig van religieuze scholen in Pakistan, onervaren tieners waren.

Anti-Talibaan-leiders komen om bij vliegtuigongeluk

De anti-Talibaan-alliantie leed een zwaar verlies door de dood van de vroegere minister van buitenlandse zaken, Abdorrahim Ghafourzai, die als premier optrad in de 'regering' van de alliantie. Hij kwam samen met 15 anderen, waaronder diverse vooraanstaande leiders van de alliantie, om het leven bij een vliegtuigongeluk.

Ghafourzai's dood woog des te zwaarder omdat er geen duidelijke opvolger voor handen was; hij stond bekend als een ruimdenkend, alom gerespecteerd iemand met sociale inslag, die erin was geslaagd een toenemend aantal technocraten en intellectuelen voor de strijd tegen de Talibaan te winnen. Opmerkelijk genoeg was hij een van de weinige etnische Pasjtoens, die streden tegen de overwegend uit Pasjtoens bestaande Talibaan, in een alliantie met voornamelijk etnische Oezbeken en Tadzjiekse sjiïeten.

(Vor.ber.pag. 337/3 e.v.-1997)

ALGEMEEN

OPRICHTING NIEUWE ISLAMITISCHE ORGANISATIE

Op 15 juni 1997 ondertekenden de staatshoofden en regeringsleiders van acht overwegend islamitische landen in de Turkse stad Istanboel een overeenkomst ter oprichting van de organisatie Developing Eight (D-8). De nieuwe organisatie was het geesteskind van de Turkse premier Necmettin Erbakan en bestond uit Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Maleisië, Nigeria, Pakistan en Turkije. Daarmee maakten de volkrijkste islamitische staten, die met 800 mln inwoners 80 procent van de moslimbevolking in de wereld bevatten, deel uit van de D-8. Het secretariaat zou in Istanboel worden gevestigd. Volgens afspraak zou Turkije gedurende het eerste jaar de kosten dragen en een algemeen-secretaris leveren. Aangezien de Turkse regering onder leiding van 'geestelijk vader' Erbakan ten tijde van de oprichting demissionair was en Erbakan zijn aftreden als premier ten gunste van Tansu Çiller op 14 juni had aangekondigd, zetten waarnemers meteen al vraagtekens bij de toekomst van de organisatie.

De nieuwe organisatie stelde zich primair ten doel de economische en politieke samenwerking te verbeteren en te komen tot oplossingen voor regionale conflicten.
Waarnemers merkten op dat de doelstellingen van de nieuwe organisatie nog nader moesten worden omschreven, maar duidelijk was wel de intentie om de invloed van de islamitische ontwikkelingslanden tegenover de industrielanden (G-7) te versterken. Premier Erbakan verklaarde dat het om een 'niet-politieke organisatie' ging, hoewel het onwaarschijnlijk werd geacht dat de acht landen, met een gezamenlijk bruto binnenlands product (BBP) dat minder was dan dat van Italië, aanzienlijke internationale economische invloed zouden kunnen uitoefenen. In de 'Verklaring van Istanboel', de stichtingsacte van de organisatie, beloofden de lidstaten dat ze vrede en harmonie zouden bevorderen, terwijl de Turkse president Suleyman Demirel bij de opening van de top zei dat de organisatie tot doel had 'de welvaart en het geluk van de landen te vergroten'. Met een verwijzing naar de Organisatie van de Islamitische Conferentie (OIC) legde Demirel er ook de nadruk op dat de D-8 als een aanvullend en ondersteunend element van bestaande internationale en regionale organisaties diende te worden beschouwd. De vertegenwoordigers van de meeste deelnemende landen ontkenden dat de D-8 een exclusie-

Familieportret van de D-8-oprichtingsbijeenkomst op 15 juni 1997 in Istanboel: (v.l.n.r.) premier Mahathir Mohamed (Maleisië), niet geïdentificeerde afgevaardigde van Nigeria, premier Hasina Wajed (Bangladesh), premier Necmettin Erbakan (Turkije), president Ali Akbar Rafsanjani (Iran), president Suleyman Demirel (Turkije), president Soeharto (Indonesië), premier Kamal al-Ganzuri (Egypte) en premier Nawaz Sharif (Pakistan). *Foto EPA*

ve club moslimlanden moest zijn, maar benadrukten het open karakter van de organisatie door erop te wijzen dat ook andere ontwikkelingslanden, islamitisch of niet, lid konden worden.
(Vor.ber.pag. 491/1 e.v.-1997)

IMF/WERELDBANK

VOORJAARSVERGADERINGEN

Op 28-29 april 1997 werden in Washington de jaarlijkse voorjaarsvergaderingen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank gehouden. Zoals gebruikelijk werd de plenaire vergadering voorafgegaan door vergaderingen van het Interim-comité en het Ontwikkelingscomité van het IMF en door discussiebijeenkomsten van de Groep van zeven industrielanden (G-7), de Groep van tien industrielanden (G-10) en de Groep van vierentwintig ontwikkelingslanden (G-24) (voor de voorjaarsvergaderingen in 1996, zie pag. 521/2 e.v.-'96 en voor de najaarsvergaderingen in 1996, zie pag. 289/3 e.v.-'97).

Vergadering G-7

Tijdens hun vergadering op 28 april herhaalden de ministers van financiën en de presidenten van de centrale banken van de G-7 hun bezorgdheid over de stijgende koers van de Amerikaanse dollar (zie pag 516/2 e.v.-'95; zie pag. 491/1/2 - '97). Ondanks de in februari door de G-7 afgelegde verklaring dat 'grote afwijkingen' op internationale valutamarkten waren gecorrigeerd, was de dollar opnieuw in waarde gestegen ten opzichte van de Duitse mark en de Japanse yen. De Amerikaanse minister van financiën Robert Rubin en zijn Japanse collega Hiroshi Mitsuzuka gaven op 28 april te kennen dat zij bereid waren in te grijpen om verdere stijging van de dollar ten opzichte van de yen te voorkomen zodra dit noodzakelijk werd geacht.

Tijdens de vergadering werd tevens gesproken over de vooruitzichten op een succesvolle start van de Europese Economische en Monetaire Unie (EMU) in 1999. Op 20 april had het IMF verklaard dat een aantal Europese landen weliswaar grotendeels op schema lag, maar dat gewaakt moest worden voor vertraging. Massimo Russo, speciaal adviseur van IMF-directeur Michel Camdessus en belast met een IMF-onderzoek naar

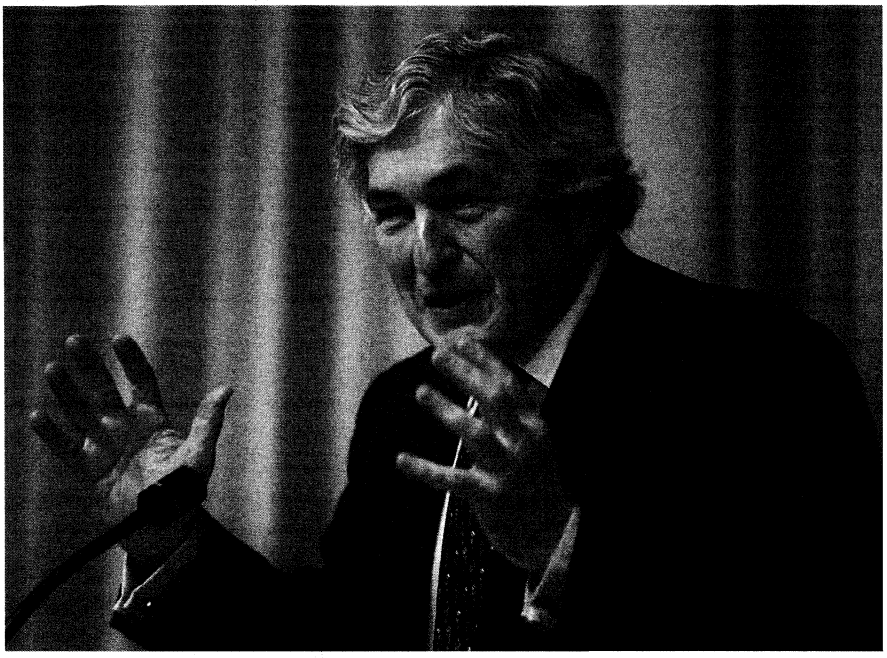

De president van de Wereldbank, James Wolfensohn, geeft op 25 april 1997, voorafgaand aan de opening van de voorjaarsvergaderingen, een persconferentie in Washington. *Foto AFP*

de gemeenschappelijke Europese munt, de euro, zei dat vertraging tot financiële chaos zou leiden en 'het risico met zich meebrengt dat het project op de lange baan wordt geschoven'.

Vergadering G-10

Op 28 april vond ook een vergadering plaats van de ministers van financiën en de presidenten van de centrale banken van de G-10 (die bestond uit elf landen, te weten de G-7 plus België, Nederland, Zweden en Zwitserland). De G-10 onderschreven de bevindingen van een rapport over het bevorderen van financiële stabiliteit in opkomende markteconomieën.

Het rapport was voorbereid door een commissie die bestond uit afgevaardigden van de G-10 en opkomende markteconomieën en deed aanbevelingen voor een gezamenlijke internationale strategie ter versterking van bestaande financiële systemen in nieuwe markteconomieën. Deze strategie behelsde de ontwikkeling van een internationale consensus over de belangrijkste aspecten van gezonde financiële systemen, de uitvoering van een solide macro-economisch beleid, de formulering van aanvaarde uitgangspunten en gebruiken op cruciale terreinen (zoals toezicht op het bankwezen en de effectenmarkt) door internationale groepen experts en de invoering van betrouwbare controlesystemen. Het rapport somde de taken en verantwoordelijkheden van verschillende internationale instellingen op en benadrukte dat de financiële stabiliteit van opkomende markteconomieën in gevaar zou komen als de genoemde taken niet zouden worden gerespecteerd.

Vergadering G-24

Ministers van de G-24 reageerden tijdens een vergadering op 28 april met instemming op een besluit van het IMF en de Wereldbank om de regels van hun gezamenlijke schuldenverlichtingsplan (HIPC-Initiative) voor arme landen (heavily indebted poor countries) te wijzigen (zie pag. 521/2-'96; pag. 289/3 e.v.-'97). Het besluit kwam onder druk van Frankrijk tot stand, dat schuldverlichting voor Ivoorkust wilde. Als gevolg van het besluit zouden behalve Ivoorkust, minstens nog twee andere landen voor schuldvermindering in aanmerking komen. Over het tijdstip waarop het schuldverminderingsplan voor Ivoorkust in werking zou treden bestond vooralsnog onduidelijkheid. De president van de Wereldbank, James Wolfensohn, verklaarde op 25 april dat als Ivoorkust profiteerde van de 'gewijzigde principes', deze 'op iedereen' van toepassing zouden zijn. Ten aanzien van de schuldverlichting voor HIPC-land Oeganda, tot welks deelname aan het plan al in een eerder stadium was

besloten, werd overeengekomen dat deze niet eerder dan april 1998 van start zou gaan. De Nederlandse IMF-bewindvoerder J. Beaufort Wijnholds schatte de totale kosten van het gewijzigde schuldverlichtingsplan, op $ 8 mrd in plaats van het eerder geraamde maximum van $ 7,7 mrd (zie pag. 290/3 - '97). De Nederlandse minister van Ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, maakte op 29 april in Washington bekend dat Nederland een eerste bijdrage van $ 54 mln beschikbaar stelde voor het HIPC-Initiative.

Volgens *NRC/H'blad*-correspondent Hans Buddingh' behelsde de versoepeling van het schuldenverlichtingsplan het volgende: arme landen komen in aanmerking voor schuldverlichting, indien de schuld 'onhoudbaar' is. Volgens het belangrijkste criterium is een schuld pas 'houdbaar' als rente- en aflossingsverplichtingen niet meer bedragen dan 20-25 procent van de export en de totale schuldomvang niet groter is dan 200 tot 250 procent van de jaarlijkse exportopbrengst. 'Hieraan is nu een tweede criterium toegevoegd', zo meldde hij op 26 april, 'waarbij schuld wordt afgezet tegen het totaal van de overheidsinkomsten'. De norm dat landen die in aanmerking wensen te komen, in beginsel een lijst ('track-record') van goed economisch gedrag en economische hervormingen gedurende zes jaar moeten kunnen overleggen, blijft gehandhaafd, al zal deze norm door het IMF en de Wereldbank flexibel worden gehanteerd.

Functionarissen noemden de wijziging 'een noodzakelijke aanpassing' om te voorkomen dat het plan landen zou benadelen, die relatief openstonden voor internationale handel. In het geval van Ivoorkust bijvoorbeeld, ten aanzien waarvan werd overeengekomen dat de schuld van $16,1 mrd werd teruggebracht van 298 tot 280 procent van de overheidsinkomsten, zou het ongewijzigd laten van de criteria van het HIPC-Initiative hebben betekend dat het land door haar omvangrijke exportopbrengsten niet in aanmerking zou zijn gekomen voor schuldverlichting op grond van het gehanteerde 'houdbaarheidscriterium' (200-250 % van de jaarlijkse exportopbrengst), en feitelijk zou zijn gestraft voor het feit dat zij haar economie hervormde en handel liberaliseerde.

De G-24 benadrukten voorts echter dat de voorwaarden van het plan flexibeler zouden moeten worden om meer debiteurenlanden in staat te stellen hun schuldenlast zo snel mogelijk terug te brengen tot een dragelijk, 'houdbaar' niveau ('debt sustainability'). Zij spraken tevens hun bezorgdheid uit over het feit dat ontwikkelingssteun van overheidswege (official development assistance, ODA), die voor de HIPC's van cruciale betekenis zijn, een 'verontrustende neerwaartse trend' vertoonde en dat in 1996 het 'laagste ODA-peil sinds tien jaar' was bereikt.

Vergaderingen Interim-comité en Ontwikkelingscomité

Op 28 april kwam het beleidsbepalende Interim-comité bijeen. De sfeer zou grimmig zijn geweest, omdat de Verenigde Staten een akkoord over de verhoging van de landenquota's die de kapitaalsbasis vormen voor de kredietverlening van het IMF, tegenhield alsmede een verhoging van de debetstand van centrale banken. Evenmin werd overeenstemming bereikt over de toewijzing van extra liquiditeiten (de zogenaamde special drawing rights, SDR's), hetgeen in 1981 voor het laatst was geschied. De discussie werd verschoven naar een vergadering die in september in Hongkong zou plaatsvinden. De Nederlandse minister van financiën Gerrit Zalm hekelde het gebrek aan besluitvaardigheid tijdens de vergadering.

Het Interim-comité bereikte wel overeenstemming over het wereldwijd vrijmaken van het kapitaalverkeer. Landen die aan het kapitaalverkeer beperkingen wilden opleggen, zouden hiervoor toestemming moeten vragen van het IMF. Dit betekende een verdere uitbreiding van de zeggenschap van het IMF tot het kapitaalverkeer van lidstaten en bracht een belangrijke wijziging van de reglementen ('Articles of Agreement') met zich mee, zoals die zijn vastgelegd bij de oprichting van de organisatie in 1944. De jurisprudentie van het IMF betrof voorheen alleen de vrijheid van het lopende betalingsverkeer voor import- en exporttransacties. Het Interim-comité erkende in haar slotverklaring dat 'een open en liberaal systeem van kapitaalbewegingen gunstig was voor de wereldeconomie' en noemde de 'toenemende globalisering van de markten een belangrijke drijfveer voor wereldwijde groei met kansen voor alle landen'.

Tijdens de bijeenkomst van het Ontwikkelingscomité op 29 april wees Wereldbank-president James Wolfensohn erop dat de inkomsten van zijn organisatie binnen tien jaar tijd zouden worden gehalveerd, waardoor de financiële slagkracht van de Wereldbank in noodsituaties en voor de hulpverlening aan arme landen zou worden beperkt. Hij zei dat de inkomsten van de bank tussen 1996 en 2005 met 50 procent zouden dalen. Over het fiscale jaar 1996 bedroegen de inkomsten van de bank ongeveer $ 7,9 mrd aan rente over uitstaande leningen en $ 700 mln uit investeringen. De netto-inkomsten bedroegen ongeveer $ 1,2 mrd. Hij zei dat de inkomsten van de bank terugliepen, omdat de betrekkelijk lucratieve leningen tegen vaste rente afliepen en omdat het verstrekken van leningen tegen de op dat moment geldende standaardvoorwaarden van de bank niet langer winstgevend was. Hij deed geen concrete voorstellen om de inkomsten te verhogen, maar bracht mogelijke strategieën ter sprake, zoals de kwijtschelding van rente voor kredietnemers die hun schuld direct aflosten, en het in rekening brengen van boetes aan trage betalers.

(Vor.ber.pag. 289/3 e.v.-1997)

WORLD ECONOMIC OUTLOOK

Op 23 april publiceerde het IMF zijn halfjaarlijkse *World Economic Outlook*, waarin werd voorspeld dat de wereldeconomie in 1997 met 4,4 procent zou groeien, het hoogste groeipercentage in meer dan tien jaar. Deze groei zou naar verwachting een geografisch evenwichtige verdeling vertonen en zou voor de drie belangrijkste landencategorieën, te weten de ontwikkelde landen ('advanced economies'), ontwikkelingslanden ('developing countries') en voormalige socialistische landen in een overgangsfase ('countries in transition'), meer dan 2,5 procent bedragen.

Tot de 'advanced economies', het begrip dat in het rapport voor het eerst in plaats van de term 'industrielanden' werd gebezigd, rekende het IMF nu ook Israël en de Aziatische landen Hongkong, Zuid-Korea, Singapore en Taiwan. Door het 'gevorderde stadium' van hun economische ontwikkeling hadden genoemde landen een groot aantal kenmerken met de traditionele industrielanden gemeen: een hoog inkomen per hoofd van de bevolking, goed ontwikkelde financiële markten en een grote en snel groeiende dienstensector.

(Vor.ber.pag. 290/3 - 1997)

NAVO

NAVO EN RUSLAND ONDERTEKENEN STICHTINGSAKTE

Op 27 mei 1997 sloten de NAVO en Rusland een historisch akkoord dat de weg vrijmaakte voor uitbreiding van de NAVO in oostelijke richting, en dat een Permanente Gezamenlijke NAVO-Rusland-

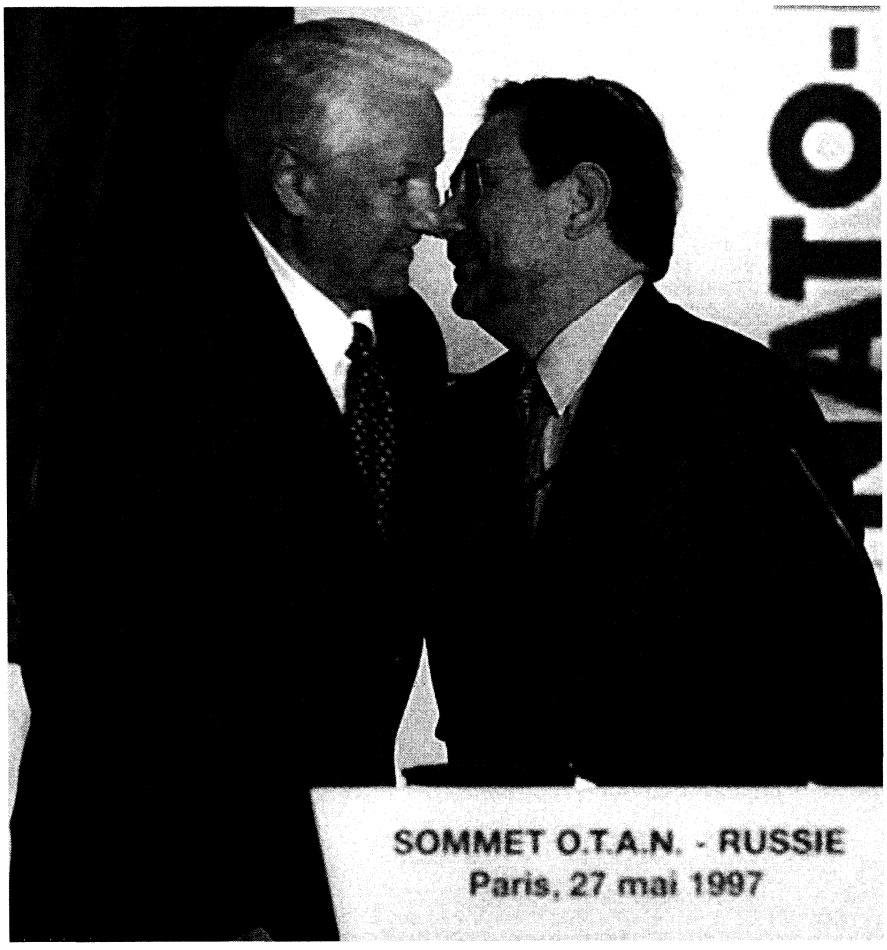

NAVO-secretaris-generaal Javier Solana (r.) kust de Russische president Boris Jeltsin (l.) na de ondertekening van de Stichtingsakte op 27 mei 1997 in Parijs. *Foto EPA*

Raad in het leven riep voor overleg en samenwerking tussen de voormalige tegenstanders op het gebied van veiligheidskwesties. De Stichtingsakte inzake Wederzijdse Betrekkingen, Samenwerking en Veiligheid (Founding Act on Mutual Relations, Co-operation en Security) werd in Parijs ondertekend door de Russische president Boris Jeltsin en de regeringsleiders van de zestien NAVO-lidstaten. De ondertekening van de Akte, waaraan grote symbolische waarde werd toegekend, geschiedde conform de Russische wens tijdens een aparte ceremonie op hoog niveau en niet in de marge van de NAVO-top in juli in Madrid, waarop de eerste Oost-Europese landen, voormalige Warschaupact-leden, zouden worden uitgenodigd voor toetreding. De Stichtingsakte markeerde het definitieve einde van de Koude Oorlog en het begin van een periode van samenwerking tussen de voormalige vijanden; hoewel het historisch akkoord was bedoeld om de NAVO-uitbreiding naar het Oosten voor Rusland acceptabel te maken, werd de uitbreiding niet expliciet in de tekst genoemd. De Akte ging primair over samenwerking met de Russen; de enige passage waarin werd verwezen naar uitbreiding was die waarin *nieuwe* leden van de Alliantie akkoord kunnen gaan met de Stichtingsakte. Het historisch akkoord was geen juridisch bindend verdrag en hoefde dan ook niet door de nationale parlementen van de NAVO-lidstaten te worden geratificeerd.

De Stichtingsakte kwam tot stand na vijf maanden intensief onderhandelen (zie pag. 351/3 e.v.-'97). Op 14 mei werden in Moskou de laatste details geregeld door NAVO-secretaris-generaal Javier Solana en de Russische minister van buitenlandse zaken Jewgeni Primakow.

Voorbereidende ontmoeting tussen bondskanselier Kohl en president Jeltsin

Op 17 april had de Duitse bondskanselier Helmut Kohl in het Zuid-Duitse Baden-Baden een ontmoeting met de Russische president Boris Jeltsin. De ontmoeting stond in het teken van pogingen om Rusland ertoe te bewegen de voorgestelde uitbreiding van de NAVO (zie pag. 352/2-'97) te accepteren.

Na afloop van de vier uur durende ontmoeting zei Jeltsin dat hij een nieuw veiligheidshandvest met de NAVO zou sluiten ter bekrachtiging van Ruslands nieuwe taak op dat gebied in Europa. De ondertekening van het akkoord zou op 27 mei plaatsvinden in Parijs, ruimschoots voordat potentiële nieuwe leden - naar verwachting Tsjechië, Hongarije en Polen - zouden worden uitgenodigd toe te treden tot het bondgenootschap, hetgeen voor een NAVO-top in juli in Madrid was gepland. Jeltsin zei dat '90 procent van de kwesties was opgelost en dat hij ervan overtuigd was dat de overige kwesties tijdens de bijeenkomst in Parijs zouden worden afgehandeld. Hij verklaarde tevens dat Kohl Ruslands standpunt over uitbreiding van de NAVO onderschreef en dat hij akkoord ging met 'bindend overleg tussen de NAVO en Rusland en dat 'besluiten' zouden worden genomen 'op basis van consensus tussen alle staten waaronder Rusland'.

Kohl weigerde echter te bevestigen dat hij dergelijke uitspraken had gedaan en Duitse functionarissen verklaarden dat Jeltsins opmerkingen niet moesten worden uitgelegd als steun van Duitsland voor een Russisch veto in NAVO-aangelegenheden. Kohl erkende dat er nog steeds 'aanzienlijke meningsverschillen' waren, en om te voorkomen dat Rusland verdeeldheid zou zaaien binnen de NAVO, verklaarde hij dat Duitsland geen 'bemiddelaar' tussen Rusland en het Westen was.

Oprichting Permanente Gezamenlijke NAVO-Rusland-Raad. Andere kernpunten van de Stichtingsakte

In de Stichtingsakte verklaarden Rusland en de NAVO dat zij 'elkaar niet als tegenstanders beschouwen' en dat zij gezamenlijk streefden naar verwezenlijking van 'de doelstelling van het overwinnen van de restanten van eerdere confrontatie en concurrentie en het versterken van wederzijds vertrouwen en samenwerking'. In de akte werd gesproken van 'een fundamenteel nieuwe verstandhouding' tussen Rusland en de NAVO, die gebaseerd was op een 'sterk stabiel en duurzaam partnerschap' dat werd ontwikkeld 'op basis van gemeenschappelijk belang, wederkerigheid en openheid'.

Rusland liet in de akte zijn bezwaren tegen de uitbreiding van de NAVO in oostelijke richting varen. Maar in zijn toespraak tijdens de ondertekeningsceremonie zei Jeltsin dat Rusland nog steeds 'negatief' tegenover de voorgestelde uitbreiding van het bondgenootschap stond. Dit standpunt had hij tevens tijdens de onderhandelingen verkondigd. Op 8 mei had hij er nog op gewezen dat de uitbreidingsplannen van de NAVO hadden geleid tot het ernstigste conflict tussen Rusland en de Verenigde Staten (VS) sinds de Cuba-crisis in 1962.

De akte voorzag in de oprichting van een Permanente Gezamenlijke Raad waarin Rusland en de NAVO zitting zouden nemen om gemeenschappelijke veiligheidskwesties te bespreken, zoals terrorisme, veiligheidskwesties rond kernwapens, militaire opvattingen over conventionele en kernwapens en vredesoperaties. Het voorzitterschap zou worden gedeeld door de secretaris-generaal van de NAVO, een Russische afgevaardigde en, bij toerbeurt, een afgevaardigde van een van de NAVO-lidstaten. De Raad was bevoegd tot het nemen van besluiten waar beide partijen niet instemden, maar had geen zeggenschap over de vrijheid van handelen van een der partijen. Een instructiecirculaire van de Amerikaanse regering benadrukte dat Rusland weliswaar nauw met de NAVO zou samenwerken, maar dat de Stichtingsakte Rusland een vetorecht over NAVO-besluiten onthield en dat de NAVO het recht had zelfstandig en naar eigen inzicht te handelen.

De NAVO bevestigde 'geen intenties, plannen of redenen voor het gebruik' van kernwapens of voor de opslag van kernwapens op het grondgebied van nieuwe lidstaten te hebben. Het bondgenootschap gaf Rusland tevens de verzekering geen 'substantiële' aantallen conventionele troepen permanent te zullen stationeren in 'overeengekomen regio's in Europa, waaronder Midden- en Oost-Europa'. Rusland had aanvankelijk veel meer garanties verlangd, waaronder de verzekering dat op het grondgebied van nieuwe NAVO-lidstaten nooit kernwapens of buitenlandse troepen zouden worden gestationeerd of een militaire infrastructuur zou worden aangebracht.

De twee partijen kwamen tevens overeen te 'streven naar meer openheid, voorspelbaarheid en wederzijds vertrouwen met betrekking tot hun strijdkrachten'. Zij kwamen overeen samen te werken om de uitvoerbaarheid en effectiviteit van het in 1990 gesloten (zie pag. 141/3 e.v.-'91) Verdrag over de Conventionele Strijdkrachten in Europa (Conventional Forces Europe, CFE-Verdrag) te verbeteren en zich daarbij 'rekenschap te geven van Europa's veranderende veiligheidssituatie en de legitieme veiligheidsbelangen' van leden van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Rusland had aanvankelijk verlangd dat de NAVO de in het verdrag gestelde bovengrenzen voor militair materieel in nieuwe lidstaten zou verlagen, maar Solana had voet bij stuk gehouden dat alle hiermee verband houdende kwesties zouden moeten worden besproken door de dertig landen die belast waren met de revisie van het CFE-Verdrag.

NAVO-lidstaten niet langer doelwit Russische kernraketten

Tijdens de ondertekeningsceremonie in Parijs maakte de Russische president Jeltsin onverwachts bekend dat alle kernkoppen van Ruslands strategische raketten die op doelwitten in NAVO-lidstaten waren gericht, zouden worden gedeactiveerd. Tot dan toe hadden alleen Rusland en de Verenigde Staten een afspraak dat zij geen kernraketten op elkaar zouden richten (zie pag. 220/2-'94). In een toelichting verklaarden Russische functionarissen later dat 'deactivering' niet betekende dat de raketten zouden worden ontmanteld.

De Britse krant *The Independent* berichtte op 30 mei dat de NAVO en Rusland in het kader van de Stichtingsakte afspraken hadden gemaakt over samenwerking op het gebied van de verdediging tegen ballistische raketten. De samenwerking zou niet alleen beperkt blijven tot technisch onderzoek bij de ontwikkeling van antiraketsystemen, geschikt voor verdediging tegen strategische kernraketten, maar ook een specifiek te verdedigen gebied betreffen, namelijk de verdediging tegen raketaanvallen op doelen in Europa tot aan de Oeral.

Eerste reacties

De reacties op het tot stand komen van de Stichtingsakte waren over het algemeen positief en varieerden van opluchting aan NAVO-zijde tot een kritische noot van de kant van Rusland, waarbij een gevoel van tevredenheid bij beide partijen de boventoon voerde; opvallend daarbij was dat de interpretaties van het akkoord verschilden.

De Amerikaanse president Clinton verwelkomde het akkoord als 'een historische stap naar een Europa dat voor het eerst in de geschiedenis vreedzaam, onverdeeld en democratisch is....De veiligheid van Europa is niet langer een zaak waarin de winst van de NAVO het verlies is van Rusland, of de zwakte van de Alliantie de kracht is van Rusland'. De Russische president Jeltsin liet er geen misverstand over bestaan dat Rusland de uitbreiding van de NAVO nog steeds 'op een negatieve wijze bekijkt', maar hij voegde er aan toe dat 'wij erkennen dat er een overeenkomst tot stand is gekomen waarin rekening is gehouden met onze belangen...Wij creëren voor onszelf nieuwe mogelijkheden voor gezamenlijke actie op gebieden als crisismanagement, non-proliferatie en wapenvermindering'. De Franse president Jacques Chirac stelde dat de Stichtingsakte een einde maakte aan het akkoord van Jalta, dat in Franse ogen altijd al een tegennatuurlijke verdeling van Europa was geweest. Zowel de Duitse bondskanselier Kohl als de Nederlandse premier Kok benadrukten dat de Stichtingsakte naar alle waarschijnlijkheid een belangrijkere bijdrage was aan vrede en stabiliteit in het ongedeelde Europa dan de uitbreiding van de NAVO. Wim Kok verwoordde het als volgt: 'Nu de NAVO niet langer een duidelijk te identificeren vijand heeft, maakt het exclusieve karakter van het bondgenootschap plaats voor een inclusieve alliantie'. In Oost-Europese landen die lid wilden worden van de NAVO werd voorzichtig, maar instemmend gereageerd. De Poolse minister van buitenlandse zaken Dariusz Rosati waarschuwde ervoor dat de overeenkomst met Rusland niet mocht leiden tot 'een tweederangslidmaatschap'; Rusland zou immers een sterkere positie verwerven in zijn betrekking met de NAVO dan de landen die in 1999 toetreden, via een permanente vertegenwoordiger op het NAVO-hoofdkwartier en het overleg in de Permanente Gezamenlijke Raad. De uitleg over de bevoegdheden van deze Raad leverde het belangrijkste interpretatieverschil van de Stichtingsakte op: terwijl Jeltsin voor Rusland een beslissende stem in het Europese veiligheidsbeleid claimde, omdat de beslissingen van de Raad de goedkeuring van Moskou moesten hebben, werd op het NAVO-hoofdkwartier in Brussel duidelijk gemaakt dat de Raad alleen gezamenlijk besluiten nam als beide partijen akkoord gingen en dat haar zeggenschap weliswaar politieke en veiligheidsissues betrof maar zich geenszins uitstrekte tot interne NAVO-zaken, die zoals voorheen het domein bleven van de Noord-Atlantische Raad. De voormalige secretaris van de Russische Veiligheidsraad, Aleksander Lebed, waarschuwde op 14 mei tegen het

tekenen 'van een stuk papier' dat Rusland als een 'tweekopekestuk' werd toegeworpen:'er kan geen sprake zijn van een serieuze deal nu de NAVO sterk is en wij zwak zijn'.

De voorzitter van de denktank 'Politics Foundation' in Moskou, de Rus Vjatsjeslav Nikonov, noemde in een artikel in *NRC/H'blad* van 9 juli de Stichtingsakte 'een belangrijke maar duidelijk ontoereikende grondslag voor een pan-Europees partnerschap. Ten eerste maakt het Rusland niet tot een deel van het Europese stelsel, omdat zijn rol in de besluitvorming over veiligheidskwesties beperkt blijft tot niet-bindend overleg. Ten tweede is de akte niet strikt juridisch geformuleerd, zodat het nu en in de toekomst, voor beide zijden mogelijk blijft dit Parijse akkoord verschillend te interpreteren'.

De volledige tekst van de Stichtingsakte luidt als volgt:

STICHTINGSAKTE BETREFFENDE DE WEDERZIJDSE BETREKKINGEN, SAMENWERKING EN VEILIGHEID TUSSEN DE NOORD-ATLANTISCHE VERDRAGSORGANISATIE EN DE RUSSISCHE FEDERATIE

Parijs, Frankrijk, 27 mei 1997

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie en haar Lidstaten enerzijds, en de Russische Federatie anderzijds, hierna NAVO en Rusland genoemd, zullen op grond van een duurzame politieke belofte gedaan op het hoogste politieke niveau, samen bouwen aan een blijvende, alomvattende vrede in het Euro-Atlantisch gebied op basis van de beginselen van democratie en coöperatieve veiligheid.

De NAVO en Rusland zien elkaar niet als tegenstanders. Zij streven beide naar het wegnemen van de laatste sporen van de vroegere confrontatie en rivaliteit, het versterken van het wederzijds vertrouwen, en de bevordering van de samenwerking. Deze Akte bevestigt nogmaals dat de NAVO en Rusland vastbesloten zijn concreet inhoud te geven aan hun gemeenschappelijk streven naar de opbouw van een stabiel, vreedzaam en onverdeeld Europa, ongedeeld en vrij, in het belang van het welzijn van al haar volkeren. Het aangaan van deze verplichting op het hoogste politieke niveau luidt het begin van een fundamenteel nieuwe relatie tussen de NAVO en Rusland in. Zij zijn van plan, op grond van hun gezamenlijke belang, wederkerigheid en doorzichtigheid een sterk, stabiel en duurzaam partnerschap te ontwikkelen.

In deze Akte worden de doelstellingen en de mechanismen voor overleg, samenwerking en gemeenschappelijke besluitvorming uiteengezet, die de kern zullen vormen van de wederzijdse betrekkingen tussen de NAVO en Rusland.

De NAVO is begonnen aan een historische transformatie - een proces dat zal worden voortgezet. In 1991 heeft het Bondgenootschap zijn strategische doctrine herzien, met het doel deze af te stemmen op de nieuwe veiligheidsomgeving in Europa. Dientengevolge heeft de NAVO haar conventionele en nucleaire strijdmachten drastisch gereduceerd en blijft zij hen aanpassen. Terwijl de NAVO het vermogen behoudt, te voldoen aan de verplichtingen aangegaan in het Verdrag van Washington, heeft zij haar politieke taken uitgebreid en zal zij dit blijven doen. Tevens heeft de NAVO nieuwe vredeshandhavings- en crisisbeheersingstaken op zich genomen ter ondersteuning van de Verenigde Naties (VN) en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), zoals in Bosnië en Herzegovina, teneinde nieuwe veiligheidsproblemen in nauwe samenwerking met andere landen en internationale organisaties aan te pakken. De NAVO is bezig de Europese Veiligheid en Defensie-identiteit (EVDI) te ontwikkelen binnen het Bondgenootschap. Zij zal doorgaan met de ontwikkeling van een breed, dynamisch patroon van samenwerking met de Staten die deel uitmaken van de OVSE, in het bijzonder door middel van het Partnerschap voor de Vrede en zij werkt op dit moment samen met Partnerlanden aan de oprichting van een Euro-Atlantische Partnerschapsraad. De Lidstaten van de NAVO hebben besloten het Strategisch Concept van de NAVO te onderzoeken met het doel te zorgen dat het volledig is afgestemd op de nieuwe veiligheidssituatie en -uitdagingen in Europa.

Rusland gaat verder met de opbouw van een democratische samenleving en de verwezenlijking van zijn politieke en economische transformatie. Het is bezig het concept voor zijn nationale veiligheid te ontwikkelen en zijn militaire doctrine te herzien om te zorgen dat zij volledig zijn afgestemd op de nieuwe veiligheidsrealiteit. Rusland heeft zijn strijdkrachten ingrijpend gereduceerd, het heeft op ongeëvenaarde schaal zijn strijdkrachten teruggetrokken uit Midden- en Oost-Europa en de Baltische landen en al zijn kernwapens teruggetrokken naar zijn eigen nationale grondgebied. Rusland heeft zich verplicht de conventionele en nucleaire strijdkrachten verder in te perken. Het neemt actief deel aan vredesoperaties, ter ondersteuning van de VN en de OVSE, en tevens aan de crisisbeheersing in verschillende delen van de wereld. Rusland levert een bijdrage tot de multinationale strijdmacht in Bosnië en Herzegovina.

I. Beginselen

Uitgaande van het beginsel dat de veiligheid van alle staten in de Euro-Atlantische gemeenschap ondeelbaar is, zullen de NAVO en Rusland samenwerken teneinde een bijdrage te leveren aan het totstandkomen in Europa van een gemeenschappelijke en alomvattende veiligheid, die berust op de toewijding aan gedeelde waarden, verplichtingen en gedragsnormen in het belang van alle staten.

De NAVO en Rusland zullen helpen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa te versterken, inclusief de verdere ontwikkeling van haar taak als het primaire instrument voor preventieve diplomatie, crisispreventie, wederopbouw na een conflict en regionale veiligheidssamenwerking, en tevens bij de versterking van haar operationele vermogens om deze taken uit te voeren. De OVSE vervult, als enige pan-Europese veiligheidsorganisatie, een cruciale taak in de Europese vrede en stabiliteit. Door de OVSE te versterken, zullen de NAVO en Rusland samen iedere mogelijkheid trachten te voorkomen dat opnieuw een scheiding of confrontatie in Europa ontstaat, of dat een staat geïsoleerd zou raken.

In overeenstemming met het werk van de OVSE aan een Gemeenschappelijk, Alomvattend Veiligheidsmodel voor de Eenentwintigste Eeuw, en met het oog op de besluiten die tijdens de Top van Lissabon zijn genomen over een Handvest over de Europese Veiligheid zullen de NAVO en Rusland streven naar een zo breed mogelijke samenwerking tussen de landen die deelnemen aan de OVSE met het doel in Europa een gemeenschappelijk gebied te creëren waar veiligheid en stabiliteit heersen, zonder scheidslijnen of invloedssferen die de soevereiniteit van enige staat zouden belemmeren.

De NAVO en Rusland gaan uit van de premisse dat het gemeenschappelijk doel, de versterking van de veiligheid en stabiliteit in het Euro-Atlantisch gebied in het belang van alle landen, een antwoord vereist op nieuwe gevaren en uitdagingen, zoals agressief nationalisme, proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens, terrorisme, een aanhoudende schending van de mensenrechten en van de rechten van personen die behoren tot nationale minderheidsgroepen en onopgeloste territoriale twisten, die een bedreiging betekenen van de gemeenschappelijke vrede, welvaart en stabiliteit.

Deze Akte heeft geen invloed op, en kan niet worden beschouwd als van invloed zijnde op, de primaire verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, voor het handhaven van de internationale vrede en veiligheid, of de taak van de OVSE als de alles overkoepelende en alomvattende organisatie voor overleg, besluitvorming en samenwerking in het OVSE-gebied en als een regionale voorziening, krachtens Hoofdstuk VIII van het Handvest van de Verenigde Naties.

Bij de implementatie van de bepalingen van deze Akte zullen de NAVO en Rusland in goede trouw hun verplichtingen krachtens het internationaal recht en internationale instrumenten gestand doen, inclusief de verplichtingen van het Handvest van de Verenigde Naties en de bepalingen van de Universele Verklaring over de Rechten van de Mens, en tevens hun verplichtingen aangegaan met de Slotakte van Helsinki en daaropvolgende OVSE-documenten, waaronder het Handvest van Parijs en de documenten die zijn aangenomen tijdens de OVSE-Top in Lissabon.

Teneinde de doelstellingen van deze Akte te realiseren zullen de NAVO en Rusland hun betrekkingen baseren op hun gemeenschappelijke toewijding aan de volgende beginselen:

- de ontwikkeling, op de basis van doorzichtigheid, van een sterk, stabiel, duurzaam en evenwichtig partnerschap en van samenwerking om veiligheid en stabiliteit in het Euro-Atlantisch gebied te versterken;

- de erkenning van de vitale rol die democratie, politiek pluralisme, rechtsorde, respect voor de mensenrechten en civiele vrijheden, en de ontwikkeling van vrije markteconomieën spelen in de ontwikkeling van gezamenlijke welvaart en een alomvattende veiligheid;

- het afzien van de dreiging met, of het gebruik van geweld tegen elkaar alsmede tegen alle andere staten, hun soevereiniteit, territoriale integriteit of politieke onafhankelijkheid, die op enigerlei wijze onverenigbaar is met het Handvest van de Verenigde Naties en met de Declaratie over de Beginselen die ten Grondslag liggen aan de Betrekkingen tussen Deelnemende Staten die deel uitmaakt van de Slotakte van Helsinki;

- respect voor de soevereiniteit, onafhankelijkheid en territoriale integriteit van alle staten en het inherent recht zelf de middelen te kiezen om hun veiligheid, de onschendbaarheid van hun landsgrenzen en het zelfbeschikkingsrecht van volkeren zoals neergelegd in de Slotakte van Helsinki en andere OVSE-documenten, te waarborgen;

- wederzijdse doorzichtigheid bij het ontwerpen en implementeren van defensiebeleid en militaire doctrines;

- het voorkomen van conflicten en de oplossing van geschillen met vreedzame middelen in overeenstemming met de beginselen van de VN en de OVSE;

- ondersteuning, in individuele gevallen, van vredeshandhavende operaties die worden uitgevoerd onder gezag van de VN-Veiligheidsraad of onder verantwoordelijkheid van de OVSE.

II. Mechanisme voor Overleg en Samenwerking, de Permanente Gezamenlijke NAVO-Rusland-Raad

Voor het uitvoeren van de activiteiten en doelstellingen zoals vermeld in deze Akte, alsmede voor de ontwikkeling van gemeenschappelijke benaderingen van de Europese veiligheid en politieke problemen, zullen de NAVO en Rusland de Permanente Gezamenlijke NAVO-Rusland-Raad oprichten. Het belangrijkste doel van deze Permanente Gezamenlijke Raad zal zijn het bevorderen van een steeds hoger niveau van vertrouwen, eenheid van doel, en de gewoonten van overleg en samenwerking tussen de NAVO en Rusland, met het doel elkaars veiligheid en die van alle volkeren in het Euro-Atlantisch gebied te versterken en de veiligheid van geen van hen alle te verminderen. Indien zich meningsverschillen voordoen, zullen de NAVO en Rusland trachten die op een basis van goede wil en wederzijds respect op te lossen binnen het raamwerk van politiek overleg.

De Permanente Gezamenlijke Raad zal een raamwerk bieden voor overleg, coördinatie en, zo veel mogelijk, waar geëigend, voor gezamenlijke besluiten en gezamenlijk optreden met betrekking tot veiligheidskwesties die van gemeenschappelijk belang zijn. Dit overleg zal zich niet uitstrekken tot interne zaken van hetzij de NAVO, de Lidstaten van de NAVO, of Rusland.

Het gezamenlijke doel van de NAVO en Rusland is het maximale aantal mogelijkheden voor gezamenlijke actie te identificeren en op te pakken. Zij verwachten dat zich naarmate de verstandhouding zich verder ontwikkelt, steeds meer mogelijkheden voor gezamenlijke actie zullen voordoen.

De Permanente Gezamenlijke Raad zal de belangrijkste plaats van samenkomst zijn voor overleg tussen de NAVO en Rusland zijn in tijden van crisis, of tijdens iedere andere situatie die van invloed is op de vrede en stabiliteit. Er zullen naast de reguliere ook buitengewone vergaderingen van de Raad worden gehouden om direct overleg in geval van nood mogelijk te maken. In dit verband zullen de NAVO en Rusland direct in de Permanente Gezamenlijke Raad overleg voeren indien er in de perceptie van de leden van de Raad een bedreiging bestaat voor zijn territoriale integriteit, politieke onafhankelijkheid, of veiligheid.

De activiteiten van de Permanente Gezamenlijke Raad zullen gebaseerd zijn op de beginselen van wederkerigheid en doorzichtigheid. Gedurende hun overleg en samenwerking zullen de NAVO en Rusland elkaar inlichten over de respectieve veiligheidsuitdagingen waarmee zij worden geconfronteerd en de maatregelen daartegen die ieder van hen van plan is te nemen.

De bepalingen van deze Akte geven noch de NAVO noch Rusland op enigerlei wijze het vetorecht over de handelingen van de ander. Evenmin maken zij inbreuk op, of beperken zij de rechten van de NAVO en Rusland om onafhankelijk besluiten te nemen of tot actie over te gaan. Zij kunnen niet worden gebruikt als een middel om de belangen van andere staten achter te stellen.

De Permanente Gezamenlijke Raad zal op verschillende niveaus en in verschillende samenstellingen bijeenkomen, afhankelijk van de onderwerpen die aan de orde komen en van de wensen van de NAVO en Rusland. De Permanente Gezamenlijke Raad zal twee maal per jaar op het niveau van ministers van buitenlandse zaken en op het niveau van ministers van defensie bijeenkomen, en een maal per maand op het niveau van ambassadeurs/permanent vertegenwoordigers bij de Noord-Atlantische Raad.

De Permanente Gezamenlijke Raad kan ook, waar geëigend, bijeenkomen op het niveau van staatshoofden en regeringsleiders.

De Permanente Gezamenlijke Raad kan ook naar wens comités of werkgroepen instellen voor afzonderlijke onderwerpen of samenwerkingsgebieden op een ad hoc- of permanente basis.

Ook militaire vertegenwoordigers en chefs van staven zullen onder de auspiciën van de Permanente Gezamenlijke Raad vergaderen; de vergaderingen van de chefs van staven zullen minimaal twee maal per jaar worden gehouden; en ook zal maandelijks op het niveau van militaire vertegenwoordigers worden vergaderd. Indien gewenst kunnen vergaderingen van militaire deskundigen bijeen worden geroepen.

De Permanente Gezamenlijke Raad zal onder het gezamenlijk voorzitterschap staan van de secretaris-generaal van de NAVO, bij toerbeurt een vertegenwoordiger van een van de Lidstaten van de NAVO, en een vertegenwoordiger van Rusland.

Ter ondersteuning van het werk van de Permanente Gezamenlijke Raad zullen de NAVO en Rusland de noodzakelijke administratieve structuren in het leven roepen.

Rusland zal een Missie bij de NAVO vestigen. Aan het hoofd van deze Missie zal een vertegenwoordiger staan met de rang van ambassadeur. Een hoge militaire vertegenwoordiger en zijn staf zullen deel uitmaken van deze Missie met het oog op de militaire samenwerking. De NAVO behoudt de mogelijkheid een gepaste aanwezigheid in Moskou in te stellen, waarvoor de modaliteiten nog moeten worden vastgesteld.

De agenda voor de reguliere vergaderingen zal gezamenlijk worden opgesteld. Organisatorische regelingen en de procedurele voorschriften voor de Permanente Gezamenlijke Raad zullen worden uitgewerkt. Deze regelingen zullen gereed zijn voor de inaugurele bijeenkomst van de Permanente Gezamenlijke Raad die niet later dan vier maanden na de ondertekening van deze Akte zal worden gehouden.

De Permanente Gezamenlijke Raad zal zich bezig houden met drie onderscheiden activiteiten:

- overleg over de onderwerpen die genoemd worden in Deel III van deze Akte en over ieder ander politiek of veiligheidsvraagstuk waarover een gezamenlijk besluit genomen dient te worden;

- op grond van dit overleg, de ontwikkeling van gemeenschappelijke initiatieven waarover de NAVO en Rusland zouden kunnen beslissen parallel te spreken of te handelen;

- zodra in de loop van het overleg consensus is bereikt, zal de Permanente Gezamenlijke Raad gezamenlijk tot besluiten komen en actie ondernemen, steeds in individuele gevallen, waaronder ook zullen vallen de deelname, op voet van gelijkheid, aan de planning en voorbereiding van gezamenlijke operaties, inclusief vredeshandhavende operaties onder gezag van de VN-Veiligheidsraad of onder verantwoordelijkheid van de OVSE.

Iedere actie die door de NAVO of Rusland, tezamen of afzonderlijk, wordt ondernomen, moet in overeenstemming zijn met het Handvest van de Verenigde Naties en de beginselen die ten grondslag liggen aan de OVSE.

In het besef dat het van groot belang is de contacten tussen de parlementen van de deelnemende Staten aan deze Akte te verdiepen, zullen de NAVO en Rusland ook streven naar een uitbreiding van de dialoog en de samenwerking tussen de landen van de Noord-Atlantische Assemblée en de Federale Assemblée van de Russische Federatie.

III. Gebieden voor Overleg en Samenwerking

Tijdens de opbouw van hun relatie zullen de NAVO en Rusland bijzondere aandacht schenken aan specifieke gebieden van wederzijds belang. Zij zullen maximaal overleg voeren over en trachten samen te werken ten aanzien van de volgende gebieden:

- vraagstukken van gezamenlijk belang die verband houden met de veiligheid en stabiliteit in het Euro-Atlantisch gebied, of met concrete crises, inclusief de bijdrage van de NAVO en Rusland aan de veiligheid en de stabiliteit in dit gebied;

- conflictpreventie, waaronder preventieve diplomatie, crisisbeheersing en conflictoplossing, waarbij rekening wordt gehouden met de taak en verantwoordelijkheid van de VN en de OVSE en het werk van deze organisaties op deze terreinen;

- gemeenschappelijke operaties, inclusief vredeshandhavende operaties, in individuele gevallen, onder gezag van de VN-Veiligheidsraad of onder verantwoordelijkheid van de OVSE, en indien Combined Joint Task Forces (CJTF's) worden ingezet in dergelijke gevallen, deelname daaraan in een vroeg stadium;

- deelname van Rusland aan de Euro-Atlantische Partnerschapsraad en het Partnerschap voor Vrede;

- uitwisseling van informatie en overleg over strategie, defensiebeleid, de militaire doctrines van de NAVO en Rusland, en budgetten en infrastructurele ontwikkelingsprogramma's;

- wapenbeheersingsvraagstukken;

- vraagstukken betreffende de nucleaire veiligheid, over het hele spectrum;

- het voorkomen van de proliferatie van nucleaire, biologische en chemische wapens en hun lanceerinrichtingen, de bestrijding van illegale nucleaire handel en de versterking van de samenwerking op specifieke wapenbeheersingsgebieden, met inbegrip van politieke en defensie-aspecten van proliferatie;

- mogelijke samenwerking ten aanzien van de Verdediging tegen Gevechtsraketten (Theatre Missile Defence);

- versterkte regionale veiligheid van het luchtverkeer, een uitbreiding van het aantal mogelijkheden voor luchtverkeer en wederzijdse uitwisselingen, waar geëigend, ter bevordering van het vertrouwen door middel van meer maatregelen ter bevordering van de doorzichtigheid en informatie-uitwisseling met betrekking tot de luchtverdediging en aanverwante aspecten van beheer en controle van het luchtruim;

- meer doorzichtigheid, voorspelbaarheid en wederzijds vertrouwen met betrekking tot de omvang en taken van de conventionele strijdkrachten van de Lidstaten van de NAVO en Rusland;

- wederzijdse uitwisselingen, waar gewenst, over kernwapenvraagstukken, inclusief de doctrines en strategie van de NAVO en Rusland;

- de coördinatie van een programma gericht op versterkte samenwerking tussen de respectieve militaire instellingen, zoals in het vervolg hiervan beschreven;

- het streven naar eventuele materieelsamenwerking door de associatie van Rusland met de NAVO-Conferentie van Nationale Bewapeningsdirecteuren;

- conversie van defensie-industrieën;

- de ontwikkeling van gezamenlijk overeengekomen samenwerkingprojecten op aan defensie gerelateerd economisch, milieu-, technisch en wetenschappelijk gebied;

- het ondernemen van gezamenlijke initiatieven en oefeningen in de civiele rampenbestrijding, en rampenhulp;

- het bestrijden van terrorisme en drugshandel;

- het publiek beter inzicht geven in de zich ontwikkelende betrekkingen tussen de NAVO en Rusland, met inbegrip van het opzetten van een NAVO-documentatiecentrum of voorlichtingskantoor in Moskou.

Met wederzijds goedvinden kunnen nog meer gebieden worden toegevoegd.

IV. Politiek-militaire zaken

De NAVO en Rusland bevestigen dat zij beide streven naar een grotere stabiliteit en veiligheid in het Euro-Atlantische gebied.

De Lidstaten van de NAVO herhalen dat zij geen enkele intentie, plan, of reden hebben om kernwapens te plaatsen op het grondgebied van nieuwe leden, noch enige behoefte om ook maar een onderdeel van de nucleaire positie of het kernwapenbeleid van de NAVO te veranderen - en evenmin voorzien zij enige toekomstige behoefte om dit wel te doen. Dit houdt in dat de NAVO heeft besloten dat zij geen intentie, geen plan en geen reden heeft opslagplaatsen voor kernwapens in te stellen op het grondgebied van die leden, hetzij door de bouw van nieuwe nucleaire opslagfaciliteiten, hetzij door de aanpassing van oude nucleaire opslagplaatsen. Met nucleaire opslagplaatsen worden bedoeld faciliteiten die speciaal zijn ontworpen voor de plaatsing van kernwapens, en waartoe alle soorten verharde onder- of bovengrondse faciliteiten (opslagbunkers of -kelders) behoren, die ontworpen zijn voor de opslag van nucleaire wapens.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland beseffen dat het van groot belang is het Verdrag inzake de Conventionele Strijdkrachten in Europa (CSE) toe te snijden op de bredere veiligheidscontext in het OVSE-gebied en het werk aan een Gemeenschappelijk, Alomvattend Veiligheidsmodel voor Europa voor de Eenentwintigste Eeuw. Daarom zullen zij in Wenen samenwerken met de andere Statenpartijen om het CSE-Verdrag aan te passen en daarmee de vitaliteit en effectiviteit van het Verdrag te versterken, daarbij rekening houdend met de veranderende veiligheidsomgeving in Europa en de legitieme veiligheidsbelangen van alle aan de OVSE deelnemende Staten. Zij hebben beide tot doel zo spoedig mogelijk tot een akkoord te komenover de aanpassing en zullen, als eerste stap in dit proces, samen met andere Statenpartijen bij het CSE-Verdrag zo spoedig mogelijk een raamwerkakkoord trachten af te sluiten, waarin de kernelementen van een aangepast CSE-Verdrag uiteen worden gezet, in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van het Document inzake de Reikwijdte en Parameters dat in december 1996 te Lissabon is overeengekomen.

De NAVO en Rusland zijn van mening dat een verlaging van de totale hoeveelheid Krachtens het Verdrag Toegestaan Materieel (Treaty Limited Equipment, TLE) toegestaan in het gebied waar het Verdrag van toepassing is, voor zo ver die verenigbaar is met de legitieme defensievereisten van iedere Staatpartij, een belangrijk doel in de aanpassing van het CSE-Verdrag zal dienen te zijn. De NAVO en Rusland moedigen alle Statenpartijen bij het CSE-Verdrag dan ook aan reducties te overwegen op de hun in het Verdrag toegestane hoeveelheid materieel, in het kader van een algehele inspanning om te komen tot lagere niveaus van materieel die passen bij de verandering in de veiligheidsomgeving van Europa.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland verplichten zich terughoudendheid te betrachten

tijdens de periode van onderhandelingen, zoals voorzien in het Document inzake Reikwijdte en Parameters, met betrekking tot de huidige samenstelling en vermogens van hun conventionele strijdkrachten - in het bijzonder met betrekking tot het niveau en de plaatsing van hun strijdkrachten - in het gebied waarin het Verdrag van toepassing is, teneinde te voorkomen dat zich in Europa ontwikkelingen zouden voordoen waardoor eventueel de veiligheid van een Staatpartij zou verminderen. Deze verplichting is behoudens mogelijke vrijwillige besluiten van individuele Statenpartijen om hun strijdkrachtniveaus en -plaatsingen te verminderen, en behoudens hun legitieme veiligheidsbelangen.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland gaan ervan uit dat de aanpassing van het CSE-Verdrag een gelijke veiligheid voor alle Statenpartijen dient te helpen waarborgen, onafhankelijk van hun lidmaatschap van een politiek-militaire alliantie, zowel om de stabiliteit te bewaren en te versterken als om te blijven voorkomen dat zich ergens in de verschillende regio's van Europa of in Europa in zijn geheel, een destabiliserende toename van strijdkrachten zou voordoen. Een aangepast CSE-Verdrag dient tevens de militaire doorzichtigheid verder te vergroten door de uitwisseling van informatie en verificatie, en de eventuele toetreding van nieuwe Statenpartijen mogelijk te maken.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland stellen aan andere Statenpartijen bij het CSE-Verdrag voor een zodanige aanpassing van het Verdrag uit te voeren dat de Statenpartijen door middel van een doorzichtig en coöperatief proces tot conclusies kunnen komen over de reducties die zij mogelijkerwijze zouden willen doorvoeren en de daaruit voortvloeiende nationale TLE-plafonds. Deze zullen vervolgens worden vastgelegd als bindende limieten in het aangepast Verdrag die door alle Statenpartijen bij consensus moeten worden goedgekeurd, en die in 2001 en vervolgens om de vijf jaar opnieuw zullen moeten worden bezien. Daarbij zullen de Statenpartijen rekening houden met alle TLE-plafonds die voor het gebied van de Atlantische Oceaan tot aan de Oeral zijn vastgesteld in het originele CSE-Verdrag, de substantiële reducties die sindsdien zijn doorgevoerd, de wijzigingen in de situatie in Europa en de noodzaak ervoor te waken dat de veiligheid van geen enkele staat vermindert.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland bevestigen opnieuw dat de Statenpartijen bij het CSE-Verdrag slechts zulke militaire vermogens dienen te handhaven, hetzij individueel of in samenwerking met anderen, als passen bij individuele of collectieve legitieme veiligheidsbehoeften, daarbij rekening houdend met hun internationale verplichtingen, waaronder het CSE-verdrag.

Iedere Staatpartij zal zijn instemming met de bepalingen van het aangepaste CSE-Verdrag baseren op alle nationale plafonds van de Statenpartijen, en op zijn verwachtingen aangaande de huidige en toekomstige veiligheidssituatie in Europa.

Bovendien zullen de Lidstaten van de NAVO en Rusland tijdens de onderhandelingen over de aanpassing van het CSE-verdrag samen met andere Statenpartijen de stabiliteit trachten te versterken door verdere maatregelen te ontwikkelen, gericht op het voorkomen van iedere potentieel bedreigende opbouw van conventionele strijdkrachten in overeengekomen regio's van Europa, met inbegrip van Midden- en Oost-Europa.

De NAVO en Rusland hebben hun intenties duidelijk gemaakt met betrekking tot de samenstelling van hun conventionele strijdkrachten in de nieuwe Europese veiligheidsomgeving en zijn bereid in het kader van de Permanente Gezamenlijke Raad overleg te voeren over de verdere ontwikkeling van deze respectieve samenstellingen.

De NAVO herhaalt dat het Bondgenootschap in de veiligheidsomgeving van heden en de nabije toekomst zijn taken op het gebied van de collectieve verdediging en andere missies uit zal voeren door in te staan voor de noodzakelijke interoperabiliteit, integratie en vermogen tot troepenversterking en niet door het permanent stationeren van aanzienlijke hoeveelheden extra gevechtstroepen. Dienovereenkomstig zal zij dienen te vertrouwen op een adequate infrastructuur, passend bij bovengenoemde taken. In deze context kan troepenversterking plaatsvinden, indien noodzakelijk, in het geval dat het Bondgenootschap zich moet verdedigen tegen een bedreiging of agressie en voor taken ter ondersteuning van de vrede overeenkomstig het Handvest van de Verenigde Naties en de leidende beginselen van de OVSE alsmede voor oefeningen die in overeenstemming zijn met het aangepaste CSE-Verdrag, de bepalingen van het Document van Wenen van 1994, en wederzijds overeengekomen maatregelen betreffende de doorzichtigheid. Rusland zal een soortgelijke terughoudendheid betrachten met betrekking tot de stationering van zijn conventionele strijdkrachten in Europa.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland zullen streven naar een grotere doorzichtigheid, voorspelbaarheid en wederzijds vertrouwen met betrekking tot hun strijdkrachten. Zij zullen zich volledig houden aan hun verplichtingen krachtens het Document van Wenen van 1994 en tot samenwerking trachten te komen met andere aan de OVSE deelnemende Staten, inclusief onderhandelingen over het geschikte format, onder andere binnen de OVSE voor het bevorderen van vertrouwen en veiligheid.

De Lidstaten van de NAVO en Rusland zullen bestaande wapenbeheersingsregimes en vertrouwenbevorderende maatregelen benutten en verbeteren om te komen tot veiligheidsbetrekkingen die gebaseerd zijn op vreedzame samenwerking.

De NAVO en Rusland zullen, teneinde de samenwerking tussen hun militaire instellingen te bevorderen, hun politiek-militair overleg en samenwerking uitbreiden via de Permanente Gezamenlijke Raad met een intensievere dialoog tussen de hoge militaire autoriteiten van de NAVO en haar Lidstaten en die van Rusland. Zij zullen een programma implementeren van aanzienlijk uitgebreide militaire activiteiten en praktische samenwerking tussen de NAVO en Rusland op alle niveaus. In overeenstemming met de grondbeginselen van de Permanente Gezamenlijke Raad zal deze intensievere dialoog tussen de militaire instellingen berusten op het principe dat geen der partijen de ander als een bedreiging ziet, noch tracht de veiligheid van de ander te benadelen. Deze versterkte militaire dialoog zal met regelmatige tussenpozen een voorlichtingsbijeenkomst over de militaire doctrine, de strategie en de daaruit voortvloeiende samenstelling van de strijdmacht van de NAVO en van Rusland omvatten en tevens zal worden gesproken over de brede mogelijkheden voor gemeenschappelijke training en oefeningen.

Ter ondersteuning van deze intensievere dialoog en de militaire componenten van de Permanente Gezamenlijke Raad zullen de NAVO en Rusland op verschillende niveaus verbindingsmissies openen, op basis van wederkerigheid en verdere wederzijdse regelingen.

Teneinde hun partnerschap te versterken en te waarborgen dat dit partnerschap maximaal berust op praktische activiteiten en directe samenwerking zullen de respectieve militaire autoriteiten van de NAVO en Rusland onderzoeken op welke wijze een concept voor gezamenlijk door de NAVO en Rusland ondernomen vredeshandhavende operaties verder zou kunnen worden ontwikkeld. Dit initiatief dient voort te bouwen op de positieve ervaringen opgedaan met de samenwerking in Bosnië en Herzegovina. De lessen die daar zijn geleerd, zullen worden benut bij de oprichting van Combined Joint Task Forces.

* * * *

Deze Akte wordt van kracht op de datum van ondertekening.

De NAVO en Rusland zullen de noodzakelijke stappen ondernemen om te zorgen dat de implementatie van de Akte overeenkomstig hun procedures geschiedt.

Deze Akte is in tweevoud opgesteld in de Franse, Engelse en Russische taal.

De secretaris-generaal van de NAVO en de regering van de Russische Federatie zullen de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en de secretaris-generaal van de OVSE voorzien van de tekst van deze Akte met het verzoek deze rond te sturen aan alle leden van hun Organisaties.

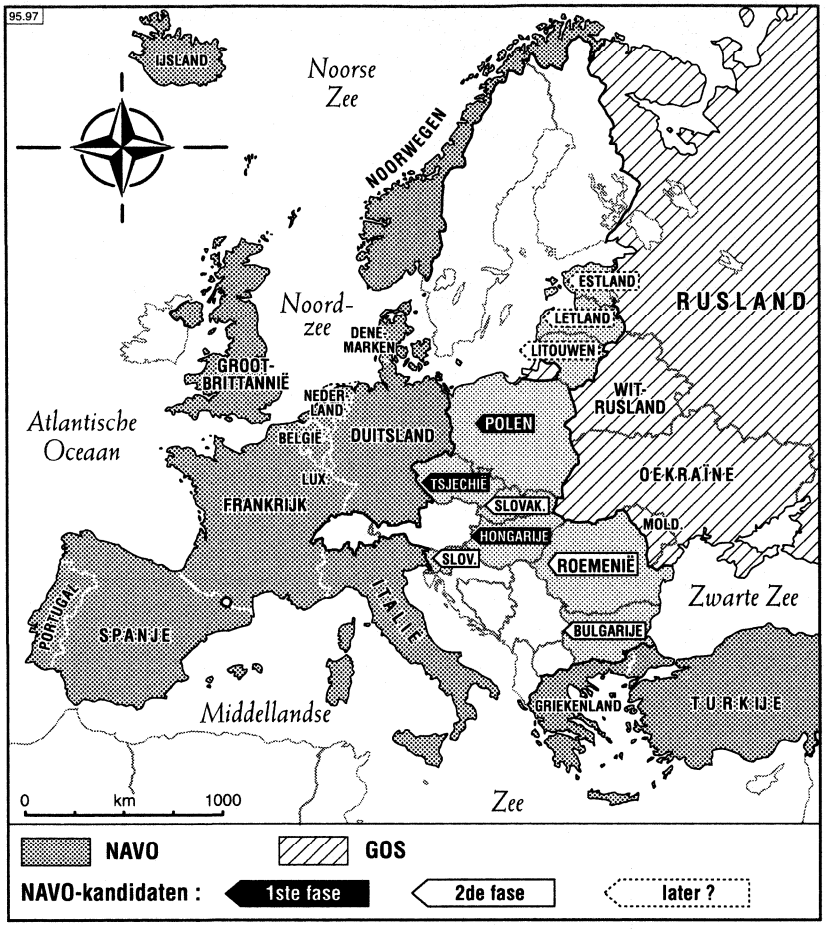

Uitbreiding van de NAVO.

BIJEENKOMST IN SINTRA: ONENIGHEID OVER AANTAL NIEUWE LEDEN. OPRICHTING EURO-ATLANTISCHE PARTNERSCHAPSRAAD. PACT MET OEKRAÏNE

Op 29 mei bleken de NAVO-lidstaten verdeeld te zijn over de vraag welke Oost-Europese landen zouden worden uitgenodigd om toe te treden tot het bondgenootschap, toen de ministers van buitenlandse zaken van de NAVO hun eerste formele besprekingen over deze kwestie voerden in het Portugese Sintra. Er bestond zonder meer consensus over toetreding van Tsjechië, Polen en Hongarije; de kwestie bleek zich toe te spitsen op de hamvraag: drie of vijf nieuwe leden? Er tekenden zich drie kampen af.

De Verenigde Staten (VS) gaf er de voorkeur aan niet meer dan drie nieuwe leden aan te nemen (Tsjechië, Hongarije en Polen) om te voorkomen dat het bondgenootschap als gevolg van de uitbreiding zou verzwakken. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright zei dat het NAVO-lidmaatschap alleen zou zijn weggelegd voor 'die nieuwe democratieën die de belangrijkste hervormingen hebben doorgevoerd en hebben getoond dat zij aan alle voorwaarden voor het lidmaatschap kunnen voldoen'. Bovendien gold voor de VS het financiële argument: de forse kosten van de uitbreiding, alsmede de vrees voor problemen en complicaties met de Russen in de vorm van verzet tegen verdere NAVO-uitbreiding in de toekomst. IJsland schaarde zich als enige NAVO-lidstaat achter het VS-standpunt. Een meerderheid van andere lidstaten, waaronder naar verluidt België, Canada, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Portugal en Spanje, steunden echter voorstellen om ook Slovenië en Roemenië te laten toetreden tot de NAVO. Het 'strategische' argument dat hiervoor werd aangevoerd, luidde dat het noordelijke overwicht in de Alliantie te groot werd en daarom de zuidelijke presentie versterking behoefde. De Franse president Chirac wierp zich op als persoonlijk pleitbezorger van de kandidatuur voor Roemenië, dat bovendien als een 'francofoon' land werd beschouwd. Het derde kamp werd gevormd door de 'twijfelaars' Groot-Brittannië en Duitsland, die op hun aanvankelijke voorkeur voor de Amerikaanse lijn waren teruggekomen en nu overwogen om Slovenië als vierde land te laten toetreden. Tot de groep landen die nog geen standpunt hadden gevormd, behoorde ook Nederland.

Twee weken vóór de NAVO-top in Madrid, waarop de kwestie van de uitbreiding van de Alliantie zou worden beslist, bleek de verdeeldheid tussen de twee kampen nog steeds te bestaan. De Amerikanen stelden zich op het standpunt dat het niet nodig was een compromis te bereiken omdat de NAVO besluiten nam op basis van consensus, en aangezien die bij de lidstaten bestond ten aanzien van de toelating in de eerste ronde van Hongarije, Tsjechië en Polen en niet wat betreft Roemenië en Slovenië, zou er tot een uitbreiding met drie landen worden besloten, zo redeneerde men. De Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken, Strobe Talbott, verklaarde in de loop van juni dat de VS niet van mening verschilde met de overige NAVO-bondgenoten over de toetreding van Roemenië (op 10 juni had ook de Duitse bondkanselier Helmut Kohl zich openlijk uitgesproken voor Roemeense toetreding): 'De vraag is niet òf Roemenië uitgenodigd moet worden om tot de NAVO toe te treden. De vraag is alleen wannéér, en dat is een tactische kwestie, die om een tactische benadering vraagt'. Een hoge Amerikaanse regeringsfunctionaris verwoordde het, aldus *NRC/H'blad* op 26 juni, als volgt: 'Die eerste ronde moet heel goed verlopen om te zorgen dat de deur openblijft. De eerste ronde moet een goed gevoel achterlaten, zodat de spanning in Rusland de komende jaren afneemt en de tweede ronde mogelijk wordt. Die tweede ronde is altijd belangrijker geweest dan de eerste.' De Amerikanen vreesden dat toelating van Roemenië en Slovenië in de eerste ronde het verzet van Rusland tegen verdere NAVO-uitbreiding zou versterken. Een toekomstig lidmaatschap voor landen als Bulgarije, dat op 17 februari formeel om toetreding tot de NAVO had verzocht, en de Baltische Staten, zou dan verkeken zijn.

Het Nederlandse standpunt

Op de bijeenkomst in Sintra bevond Nederland zich in de 'derde' groep, die nog geen definitief standpunt had ingenomen ten aanzien van het aantal landen waarmee de NAVO in eerste aanleg moest worden uitgebreid. In een brief aan de Eerste en Tweede Kamer van 24 juni lieten de minister van buitenlandse zaken, Hans van Mierlo, en diens collega van defensie, Joris Voorhoeve, weten dat de Nederlandse regering hoopte dat nader overleg met de NAVO-bondgenoten alsnog overeenstemming kon brengen over de kandidatuur van Roemenië en Slovenië. Zij pleitten, met het oog op de definitieve standpuntbepaling van de regering op 4 juli, voor een open

VVD-fractieleider Frits Bolkestein op 4 maart 1997 aan het woord tijdens het NAVO-debat in de Tweede Kamer. *Foto ANP*

houding bij de besluitvorming en proberen het komende debat met het parlement over toetreding van drie, vier, of vijf nieuwe leden op die manier nieuw leven in te blazen.

Tijdens het debat op 26 juni bleken er in de Tweede Kamer uiteenlopende opvattingen te bestaan bij de grootste fracties over de gewenste omvang van de NAVO-uitbreiding. De VVD, de partij van minister Voorhoeve, had zich al geruime tijd eerder bij monde van fractieleider Frits Bolkestein tegen iedere verdere uitbreiding van de NAVO uitgesproken.

Uitbreiding van het Bondgenootschap, aldus de VVD-leider in *de Volkskrant* van 8 februari, zou de stabiliteit in Europa juist schaden, aangezien de toetreding van 'landen als Polen, Tsjechië, Hongarije en Roemenië geen strategisch doel dient, terwijl Rusland daarin een vernedering zou zien'. De conclusie van het artikel luidde: 'Niet doen', omdat uitbreiding juist de gevaren opriep die zij wenste te bezweren. Dit standpunt dat haaks stond op dat van de eigen VVD-minister van defensie, was de aanleiding tot een debat in de Tweede Kamer, dat op 4 maart plaatsvond. Bolkestein bleek bereid, na vrijwel de hele Kamer over zich heen te hebben gekregen en na vragen van CDA-er Jaap de Hoop Scheffer over de 'houdbaarheidsdatum' van zijn standpunt, het 'niet doen' enigszins te nuanceren tot 'onder de huidige omstandigheden niet doen', daarmee zinspelend op veranderingen, die zich in de komende maanden zouden kunnen voordoen in de verhouding tussen de NAVO en Rusland. Premier Wim Kok interpreteerde de formulering in deze afgezwakte vorm als een onverkorte steun van de VVD-fractie aan het kabinetsbeleid inzake de NAVO-uitbreiding.

Het CDA wilde een uitbreiding met niet meer dan drie landen. De PvdA stelde zich op het standpunt dat behalve Polen, Tsjechië en Hongarije ook meteen Slovenië en Roemenië uitgenodigd moesten worden. D66 wenste een positieve principe-uitspraak ten gunste van toelating van ook Slovenië en Roemenië. Wel bleek er een meerderheid in de Tweede Kamer te bestaan, die 'kan leven' met een eventueel besluit op de NAVO-top in juli in Madrid, waarbij de uitbreiding volgens het Amerikaanse scenario beperkt zou blijven tot Hongarije, Polen en Tsjechië. Minister van Mierlo had tijdens het debat laten doorschemeren niet verbaasd te zijn als de 'sterke argumenten' van een aantal West-Europese lidstaten vóór toetreding van Slovenië en Roemenië het zouden afleggen tegen de wens van de Verenigde Staten voor een 'kleine uitbreiding' met genoemde drie. GPV-Kamerlid E. van Middelkoop bracht in dit verband naar voren dat NAVO-uitbreiding een verdragswijziging behoefde, waarvoor in de VS alleen een tweederde Congresmeerderheid bestond als het een uitbreiding met Hongarije, Polen en Tsjechië betrof.
Het officiële Nederlandse standpunt dat men op de NAVO-top in Madrid naar voren zou brengen, werd op 5 juli door minister-president Kok bekend gemaakt. Het luidde dat Nederland op voorhand niet een uitbreiding van de NAVO met vijf lidstaten in 1999 zou afwijzen. Aangezien de posities van de verschillende lidstaten - de VS en Frankrijk voorop - sterk tegenover elkaar lagen, aldus Kok, wenste Nederland een flexibele positie in te nemen om consensus over een besluit mogelijk te maken. Mocht worden besloten slechts drie landen toe te laten, dan zou aan Slovenië en Roemenië voldoende perspectief moeten worden geboden om binnen afzienbare tijd alsnog tot de NAVO te kunnen toetreden.

Tijdpad voor toetreding nieuwe leden

Het tijdpad voor de toetreding van nieuwe leden zag er als volgt uit: •*juli 1997*: uitnodigingen aan (vermoedelijk drie) nieuwe leden, te weten: Tsjechië, Hongarije en Polen, om toetredingsonderhandelingen te beginnen. Het doel van deze besprekingen zou zijn om er formele zekerheid over te krijgen dat elk van hen in staat en bereid was de politieke en militaire verplichtingen van het lidmaatschap aan te gaan. Het lag in de bedoeling deze besprekingen in het najaar af te ronden; •*december 1997*: het ondertekenen van het Toetredingsprotocol door de ministers van buitenlandse zaken tijdens een ministeriële bijeenkomst in Brussel. Behalve een formele uitnodiging bevat dit Toetredingsprotocol ook een amendement bij het eigenlijke Noord-Atlantisch Verdrag; daarom dient het te worden onderworpen aan nationale ratificatieprocedures in elk van de huidige 16 NAVO-lidstaten; •*begin 1998*: ratificatie en/of parlementaire procedures beginnen in de NAVO-landen; •*april 1999*: ratificatieprocessen in de geallieerde én nieuwe landen dienen voltooid te zijn om lidmaatschap in te laten gaan bij de 50ste verjaardag van het Bondgenootschap. Staatshoofden en regeringsleiders herzien het toelatingsproces met het oog op meer leden in de toekomst.

Euro-Atlantische Partnerschapsraad opgericht

Om de banden aan te halen met alle landen waarmee de NAVO samenwerkt, dus ook met de kandidaten die straks afvallen en de landen die niet lid willen worden, werd op 29 mei tijdens de bijeenkomst in Sintra de Euro-Atlantische Partnerschapsraad (EAPR) opgericht. Deze Raad zou de in november

1991 opgerichte (zie pag. 216/2 en 217/3 - '92) Noord-Atlantische Samenwerkingsraad (North Atlantic Cooperation Council, NACC) vervangen.

Tijdens de eerste EAPR-bijeenkomst op 30 mei werd het EAPR-Basisdocument vrijgegeven; daarin heette het onder meer dat de EAPR een nieuw coöperatief orgaan vormde, dat diende om de politieke en militaire samenwerking tussen de NACC-leden en de deelnemers aan het Partnerschap voor Vrede (PFP)-programma op een kwalitatief hoger niveau te brengen; voorts zou het EAPR een raamwerk bieden 'voor versterkte inspanningen zowel wat betreft een uitgebreidere politieke dimensie van het Partnerschap, als de praktische samenwerking in het kader van het PFP. De Raad zal steeds rekening houden met, en de respectievelijke activiteiten aanvullen van de OVSE (Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, *KHA*) en andere relevante instellingen als de Europese Unie, de West-Europese Unie en de Raad van Europa.'

De nieuwe Raad, waarin veertig landen zitting hadden, zou tweemaal per jaar samenkomen op ministerieel niveau (zowel van buitenlandse zaken als defensie), en maandelijks op ambassadeursniveau in Brussel; indien gewenst waren extra vergaderingen ook mogelijk. Ook bijeenkomsten van staatshoofden en regeringsleiders behoorden in dit nieuwe kader tot de mogelijkheden.

Volgens artikel 11 van het Basisdocument zouden tot de speciale terreinen, waarover Bondgenoten en Partners binnen het EAPR-raamwerk wilden overleggen, onder meer kunnen behoren: politieke en veiligheidszaken, crisisbeheersing, regionale zaken, wapenbeheersingsvraagstukken, vraagstukken op het gebied van de verspreiding van nucleaire, biologische en chemische wapens (ABC-wapens) en defensiekwesties; internationaal terrorisme; defensieplanning en -budgetten en defensiebeleid en -strategie; en mogelijke gevolgen voor de veiligheid van economische ontwikkelingen.

Op de eerste EAPR-bijeenkomst liet de Estse minister van buitenlandse zaken, Toomas Hendrik Ilves, weten de EARP niet als voldoende compensatie te beschouwen voor niet-toetredende landen. Hij wilde voor Estland bescherming van de NAVO op grond van artikel 5 van het NAVO-Handvest, waarin werd bepaald dat een aanval op één lidstaat beschouwd wordt als een aanval op allen. 'En de Euro-Atlantische Partnerschapsraad gaat niet over artikel 5', aldus Ilves.

Veiligheidspact met Oekraïne geparafeerd

De ministers van buitenlandse zaken parafeerden tevens een uitgebreid veiligheidspact met Oekraïne. Krachtens het akkoord had Oekraïne recht op overleg met de NAVO over vermeende veiligheidsrisico's, een permanente militaire verbindingsmissie op het NAVO-hoofdkwartier en regelmatige politieke besprekingen. Het akkoord zou naar verwachting in juli tijdens de NAVO-top in Madrid formeel worden ondertekend.

ZWITSERLAND LID VAN PARTNERSCHAP VOOR VREDE

Zwitserland week van zijn traditionele isolationistische houding af door op 18 juni toe te treden tot het Partnerschap voor Vrede (Partnership for Peace, PFP), het NAVO-programma voor samenwerking op het gebied van veiligheid.

Bij de officiële ondertekening in Brussel benadrukte de Zwitserse minister van defensie Adolf Ogi dat toetreding tot het partnerschap niet betekende dat Zwitserland 'zijn neutraliteit opgaf'. Hij zei dat het Zwitserse leger niet zou deelnemen aan militaire oefeningen van de NAVO, maar dat het zou samenwerken op terreinen als onderwijs, training en reddingsoperaties.

Het besluit niet deel te nemen aan militaire oefeningen was ingegeven door de vrees die er onder een meerderheid van de Zwitsers en ook bij de conservatieve parlementsleden leefde om 's lands neutraliteit te verliezen. Eventuele deelname aan militaire vredeshandhavende missies was sowieso al onmogelijk sinds een uitspraak van de Zwiterse bevolking hierover in een bindend referendum in 1993 (zie ook pag. 689/1-'93). Het regeringsbesluit tot deelname aan het PFP-programma dateerde al van 30 oktober 1996 en diende volgens de Zwitserse regering niet te worden gezien als een opstapje naar een volledig NAVO-lidmaatschap. Het besluit volgde nadat de maand ervoor een poging om PFP-toetreding onderwerp van een referendum te maken door het parlement met 98 tegen 19 stemmen was tegengehouden.

Franse regering tegen lidmaatschap NAVO

De nieuwe socialistische regering in Frankrijk maakte op 27 juni bekend de tijd niet rijp te achten voor toetreding van Frankrijk tot de NAVO. Een woordvoerder van het ministerie van buitenlandse zaken liet weten dat president Chirac moest beslissen of het initiatief hiertoe, dat deze zelf eind 1995 had ingezet (zie pag. 159/2 e.v.-'96), zou worden voortgezet.

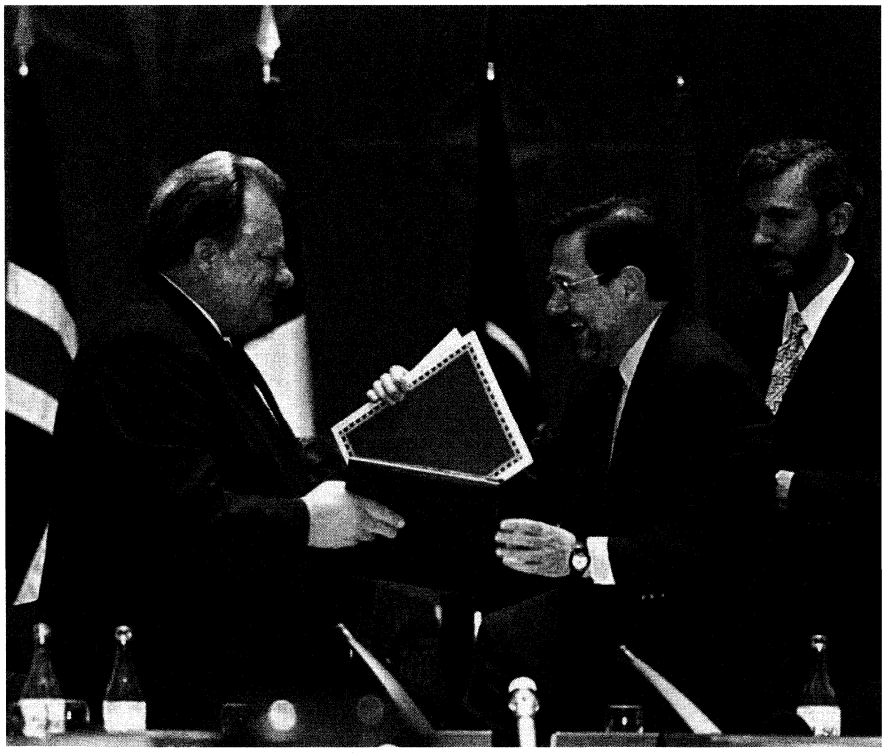

De minister van buitenlandse zaken van Oekraïne, Hennadii Oedowenko (l.), en NAVO-secretaris-generaal Javier Solana (r.) wisselen op 29 mei 1997 in Sintra documenten uit na het paraferen van het veiligheidspact. *Foto EPA*

Voorafgaand aan de bijeenkomst van de NAVO-Raad op 18 juni 1997 in Brussel, waarop Zwitserland zijn PFP-lidmaatschap bekend zal maken, onderhouden de Zwitserse minister van defensie Adolf Ogi (l.) en NAVO-secretaris-generaal Javier Solana (r.) zich in het bijzijn van de Zwitserse generaal-majoor Arthur Liener (m.). *Foto EPA*

DE TOP VAN MADRID

Tijdens een topontmoeting op 8-9 juli in Madrid nodigden de staatshoofden van de 16 NAVO-lidstaten voor het eerst in het bestaan van het bondgenootschap drie voormalige Warschaupact-landen uit om toe te treden tot de Alliantie. Tijdens een toespraak aan het einde van de eerste dag nodigde NAVO-secretaris-generaal Javier Solana Tsjechië, Hongarije en Polen formeel uit volledig NAVO-lid te worden in april 1999. De bekendmaking werd door Solana omschreven als 'een mijlpaal' in de 48-jarige geschiedenis van de organisatie. De secretaris-generaal onderstreepte dat de NAVO in de toekomst open bleef staan voor nieuwe leden en noemde in het bijzonder Slovenië, Roemenië en de Baltische staten als kansrijke kandidaten voor een toekomstig lidmaatschap. De Russische president Jeltsin woonde de top niet bij. Ondanks het ondertekenen van de Stichtingsakte (zie boven) wees Rusland de uitnodigingen voor toetreding tot de NAVO aan haar drie voormalige Warschaupact-bondgenoten af. De Russische minister van buitenlandse zaken Jewgeny Primakow verklaarde op 9 juli vanuit Moskou, dat 'we expansie nog steeds beschouwen als de grootste fout in Europa sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog'.

De NAVO-top van Madrid was daarnaast ook van historisch belang omdat er enkele processen samenkwamen, waarvoor de weg op eerdere topconferenties - die van Londen in 1990 (zie pag. 778/1 e.v.-'90), van Rome in 1991 (zie pag. 216/2 e.v.-'92) en van Brussel in 1994 (zie pag. 227/1 e.v. -'94) - werd ingeslagen, en die het gezicht van de Alliantie fundamenteel aan het veranderen waren. De NAVO bevond zich in Madrid midden in de overgangsfase; het interne transformatieproces - van militair blok uit de Koude Oorlogperiode naar een verdragsorganisatie die zich opwerpt als 'politieke waakhond' van het westers democratisch model met het oog op de veiligheid, stabiliteit en samenwerking in het Euro-Atlantisch gebied in de 21ste eeuw - kreeg in Madrid weliswaar een geweldige impuls, maar werd zeker nog niet afgesloten. Behalve de toetredingsuitnodigingen en het 'open-deur'-beleid voor verdere uitbreiding van de Alliantie in de toekomst, vormden de start van een versterkt PFP-programma, het associatieverdrag met Oekraïne, de oprichting van de Mediterrane Samenwerkingsgroep (MSG) en de eerste EAPR-bijeenkomst (zie boven) op het niveau van staatshoofden en regeringsleiders belangrijke elementen in een, ook na de top van Madrid, voortdurend proces van aanpassing en vernieuwing.

Onenigheid tussen Verenigde Staten en Frankrijk

De uitnodiging van Solana was het resultaat van lange onderhandelingen tussen de lidstaten over de reikwijdte en het tempo van de NAVO-uitbreiding. Frankrijk, België en andere, zuidelijke, NAVO-lidstaten waren bij hun standpunt gebleven om in de eerste uitbreidingsronde ook Roemenië en Slovenië te betrekken. Maar hierover was geen consensus bereikt met de Verenigde Staten en Groot-Brittannië (zie boven). Bovendien bleek na afloop van de tweede dag dat Frankrijk en de VS van mening verschilden over de betaling van de uitbreiding: Chirac stelde dat die niets mocht kosten, terwijl Clinton ervan uitging dat de, overigens meevallende extra kosten, zouden worden gedragen door de VS en de bondgenoten. Ten aanzien van een derde controversieel punt tussen beide lidstaten verklaarde president Chirac dat Frankrijk zich zou blijven inzetten voor het 'opnieuw in evenwicht brengen' van verantwoordelijkheden 'zowel in de militaire structuur als ten opzichte van het politieke besluitvormingsproces' van de NAVO. Niettegenstaande deze Franse intentieverklaring weigerde de Amerikaanse president Clinton toe te geven aan de belangrijkste Franse eis dat de leiding over het, in Napels gehuisveste, zuidelijke NAVO-commando in handen zou moeten komen van een Europeaan (zie ook pag. 352/1-'97). Het niet bereiken van overeenstemming op dit punt was er de oorzaak van dat Frankrijk tijdens deze top niet terugkeerde tot de militaire bevelsstructuur van de organisatie. De Franse president had zich in de week voorafgaande aan de top al achter de opstelling van de socialistische regering-Jospin geschaard, die had laten weten dat niet was voldaan aan de vereiste voorwaarden voor terugkeer van Frankrijk in de militaire NAVO-structuur (zie boven).

De Franse president Jacques Chirac toonde zich 'betrekkelijk tevreden' met het bereikte compromis, dat bestond uit het vermelden van Slovenië en Roemenië in het slotcommuniqué, een datum voor een nieuwe uitbreidingsronde en een omschrijving die de Baltische staten niet zou isoleren. De Belgische premier Dehaene wilde niets weten van een zogenaamde VS-dominantie tijdens de top omdat het besluit ten gunste van 'uitbreiding met drie' was gevallen: 'Iedereen heeft water bij de wijn moeten doen: de voorstanders van vijf landen moesten genoegen nemen met een

De presidenten van de nieuwe NAVO-lidstaten Polen, Tsjechië en Hongarije, resp. (v.l.n.r.) Aleksander Kwasniewski, Václav Havel en Arpad Göncz, poseren op 8 juli 1997 gezamenlijk tijdens hun onderling overleg op de NAVO-top in Madrid. *Foto EPA*

consensus over drie. De voorstanders van drie landen moesten aanvaarden dat Slovenië en Roemenië genoemd werden in de paragraaf waarin wordt gezegd dat de NAVO-uitbreiding verder gaat'.
Ten aanzien van het NAVO-agendapunt van de interne herstructurering, dat men tijdens deze top gaarne geregeld had willen zien, bleek dat, naast de Franse weigering, ook het toetreden van Spanje als volwaardige militaire partner niet gerealiseerd kon worden omdat er eerst een aantal technische problemen moest worden opgelost; voorts stuitte Spanje's eis om een eigen hoofdkwartier op bezwaren van Portugal.

Veiligheidspact met Oekraïne ondertekend

Op 9 juli ondertekenden NAVO en Oekraïne het Handvest voor een Distinctief Partnerschap (zie boven), dat vooral voorzag in een intensievere politieke dialoog. De NAVO verplichtte zich om zich 'blijvend in te zetten voor de soevereiniteit en onafhankelijkheid van Oekraïne'. Evenals bij de Stichtingsakte met Rusland (zie boven), gaf dit akkoord een nieuwe vorm aan de relatie NAVO-Oost-Europa, met dit verschil dat de speciale status van Oekraïne een vrijblijvender karakter had, aangezien Rusland kon rekenen op een Permanente Gezamenlijke Raad (PGR) en overleg op verschillende niveaus en vaste tijdstippen. Het overleg en de samenwerking tussen NAVO en Oekraïne omvatten onder meer:

Bijeenkomsten op het niveau van de Noord-Atlantische Raad (NAC) met wederzijds overeengekomen tussenpozen, met dien verstande dat de NAC niet minder dan twee keer per jaar bijeenkwam met Oekraïne als de NAVO-Oekraïne-Commissie; bijeenkomsten met geëigende NAVO-commissies, zoals overeengekomen; wederzijdse bezoeken op hoog niveau; mechanismen voor militaire samenwerking, waaronder periodieke bijeenkomsten met de Chefs Defensiestaf van de NAVO en activiteiten in het kader van het versterkte PFP-programma; vestiging militaire verbindingsmissie van Oekraïne in Brussel; bijeenkomsten NAVO-Oekraïne-Commissie, betreffende de beoordeling in brede zin van de implementatie van de betrekkingen, het onderzoeken van toekomstplannen en aangeven van verbeteringen in de betrekkingen.

BEZOEK VAN PRESIDENT CLINTON AAN ROEMENIË

De Amerikaanse president Clinton bracht op 11 juli een bezoek aan Roemenië in een poging om de teleurstelling over het mislopen van het NAVO-lidmaatschap in de eerste uitbreidingsronde in dat land wat te verzachten; hij liet ten overstaan van een massaal gehoor in de hoofdstad Boekarest weten dat 'de deur naar de NAVO openstaat'.

Clinton was in Roemenië aangekomen na een bezoek aan Polen waar hij een warm onthaal had gekregen. Later reisde hij door naar Denemarken, waar recentelijk was opgeroepen om uit het NAVO-bondgenootschap te treden.
(Vor.ber.pag. 350/3 e.v.-1997)

OIC

SPECIALE TOP

Op 23 maart 1997 woonden de staatshoofden en regeringsleiders van 54 lid-

De Libanese premier Rafiq al-Hariri (r.) en diens minister van voorlichting, Basim al-Saba (l.) vroegen de islamitische landen tijdens de speciale OIC-top in Islamabad op 23 maart 1997 om aan te sturen op de Israëlische terugtrekking uit Zuid-Libanon. *Foto EPA*

staten van de Organisatie van de Islamitische Conferentie (OIC) een speciale top bij in Islamabad in Pakistan ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van Pakistans onafhankelijkheid.

De deelnemers aan de top prezen Pakistans bijdrage aan 'alle rechtvaardige islamitische belangen', riepen Israël op zich uit alle bezette gebieden terug te trekken en constructief mee te werken aan het vredesproces in het Midden-Oosten, eisten dat de soevereiniteit, onafhankelijkheid en territoriale integriteit van Bosnië en Albanië zouden worden gerespecteerd, spraken zich uit tegen agressie jegens Azerbajdzjan en verklaarden zich solidair met de eenzijdig uitgeroepen Turkse Republiek Noord-Cyprus (TRNC). Zij eisten tevens een spoedige politieke oplossing van de situatie in Afghanistan, waarbij zij zich nadrukkelijk stelden op het standpunt van non-interventie. Hoewel de Talibaan-regering niet werd toegestaan Afghanistans OIC-zetel te bekleden, nam een Talibaan-delegatie deel aan de top. De Talibaan zagen hierin een belangrijke diplomatieke overwinning, die volgens hen op korte termijn zou leiden tot volledige erkenning door de OIC.

(Vor.ber.pag. 291/2/3 -1997)

VERENIGDE NATIES

UNIDO: DIRECTEUR-GENERAAL NIET HERKIESBAAR

De directeur-generaal van de VN-organisatie voor Industriële Ontwikkeling (UNIDO), Mauricio de Maria y Campos, maakte op 21 april 1997 onverwacht bekend zich niet kandidaat te stellen voor een tweede ambtstermijn van vier jaar in november. In reactie hierop besloot het 53 leden tellende UNIDO-bestuur op 29 april om de verkiezing van zijn opvolger tot september uit te stellen, aangezien op dat moment slechts een nominatie voor de functie was binnengekomen, die van voormalig UNIDO-bestuurder Gerard Latortue.

(Vor.ber.pag. 523/2 - 1996)

UNDP: RAPPORT ONTWIKKELING VAN DE MENSHEID

Op 12 juni publiceerde het VN-ontwikkelingsprogramma (UNDP) zijn Rapport over de Ontwikkeling van de Mensheid 1997 (Human Development Report, HDR) (voor HDR over 1996, zie pag. 807/2 e.v.-'96). Het bevatte een zestpunten tellend plan om de extreme armoede in de wereld in de beginjaren van de 21ste eeuw uit de wereld te helpen. Tot de punten behoorden onder meer de bevordering van politieke rechten, toegang tot welzijns- en gezondheidszorg voor iedereen, opheffing van de ongelijkheid tussen man en vrouw en een groei van het inkomen per hoofd van de bevolking van minimaal drie procent in honderd arme landen. Volgens het rapport bestond de mogelijkheid qua materiële en natuurlijke middelen, qua kennis evenals qua mensen om binnen één generatie een wereld zonder armoede te realiseren en zou de tenuitvoerbrenging van het plan niet meer dan $ 80 mrd per jaar kosten. UNDP-administrateur James Gustave Speth noemde het feit 'dat armoede niet langer onvermijdelijk is' de belangrijkste boodschap van het HDR, aldus Eva Kongs in *NRC/H'blad* van 12 juni.

Volgens het rapport was grote vooruitgang geboekt op het gebied van de vermindering van de armoede in de Derde Wereld: meer dan 75 procent van de wereldbevolking had een levensverwachting van minstens veertig jaar, kindersterfte was met de helft gedaald sinds 1960, ondervoeding was met eenderde afgenomen en analfabetisme van volwassenen met de helft in dezelfde periode. Maar, zo werd gewaarschuwd, 800 mln mensen hadden niet genoeg te eten en ongeveer 1,3 mrd mensen moesten rondkomen van minder dan $ 1 per dag.

Menselijke Ontwikkelingsindex. Nieuwe Menselijke Armoede-index

Voor het vierde opeenvolgende jaar stond Canada op de eerste plaats van de Menselijke Ontwikkelingsindex (Human Development Index, HDI), een ranglijst van landen die gebaseerd is op een samengestelde index van levensverwachting, onderwijsmogelijkheden en het inkomen (reële koopkracht). Frankrijk bezette de tweede plaats, gevolgd door Noorwegen, de Verenigde Staten en Nederland. Sierra Leone, Rwanda en Nigeria namen de laagste plaatsen in.

In het rapport werd tevens een nieuwe Menselijke Armoede-index (Human Poverty Index, HPI) geïntroduceerd, waarin drie variabelen waren opgenomen, om de 'menselijke' armoede per land te meten: levensverwachting (sterftekans op jonge leeftijd), analfabetisme onder volwassenen en een matige tot gebrekkige levensstandaard; deze laatste werd berekend aan de hand van het percentage mensen zonder toegang tot gezondheidszorg, drinkwater en voldoende voeding. Deze 'menselijke' armoede-graadmeter stond los van de conventionele armoedeverdeling volgens inkomensongelijkheid.

Van de 78 landen in de HPI stonden Trinidad en Tobago, Cuba, Chili, Singapore en Costa Rica, waar minder dan 10 procent van de bevolking met menselijke armoede te maken had, bovenaan. Op de laatste plaatsen stonden zeven landen waar meer dan 50 procent van de bevolking dit soort armoede leed, te weten: Nigeria, Sierra Leone, Burkina Faso, Ethiopië, Mali, Cambodja en Mozambique. Bij de helft van de landen die op de HPI voorkomen, had ongeveer een derde van de bevolking met menselijke armoede te maken. Ongeveer een derde van de bevolking, ofwel 1,3 mrd mensen, was getroffen door inkomensarmoede. In de Afrikaanse landen beneden de Sahara en de Zuid-Aziatische landen hadden 40 procent zowel inkomens- als 'menselijke' armoede. In Afrika beneden de Sahara namen beide vormen van armoede toe, aldus het HDR.

(Vor.ber.pag. 807/2/3 - 1996)

WERELDBANK

REORGANISATIEPLAN 'STRATEGIC COMPACT': EEN STRATEGISCHE HERORIËNTATIE

Op 14 februari 1997 maakte Wereldbank-president James Wolfensohn een reorganisatieplan bekend dat in twee jaar $ 570 mln zou kosten. Het plan, het 'Strategic Compact' geheten, moest nog worden goedgekeurd door de belangrijkste aandeelhouders van de Wereldbank, dat wil zeggen de grote industrielanden van de wereld. Met name in de Verenigde Staten pleitten sterke krachten in het Congres voor bezuinigingen bij internationale instellingen, zoals de Wereldbank en de Verenigde Naties (zie pag. 157/1/2 -'96 en pag. 239/2-'96)

Om het Amerikaanse Congres gunstig te stemmen inzake het voorstel van president Clinton om de achterstallige betaling van ruim $ 1 mrd aan de IDA (International Development Association) - de dochterorganisatie van de Wereldbank die leningen tegen preferentiële rente verschaft aan de armste landen - te voldoen, lieten Wereldbank-vertegenwoordigers van de EU en Japan weten dat Amerikaanse bedrijven weer werden toegelaten tot het IDA-aanbestedingsprogramma ter waarde van $ 1 mrd, nadat ze vanwege de achterstallige bijdrage eerder waren uitgesloten (zie pag. 521/2-'96).

Het reorganisatieplan behelsde de benoeming van meer Wereldbank-medewerkers op 'frontlijn'-posten, investering in een systeem voor 'kennisbeheer' en grotere nadruk op opleiding en de ontwikkeling van samenwerkingsverbanden met andere organisaties. Alleen al de kosten van het plan, $250 mln (afvloeiingspremies voor naar schatting

500 à 700 medewerkers niet meegerekend), zouden de begroting van de Wereldbank in 1998 en 1999 met 11 procent doen toenemen. Functionarissen van de Wereldbank verdedigden de extra uitgaven met het argument dat investeringen op korte termijn noodzakelijk waren voor besparingen op lange termijn. Naar aanleiding van het verschijnen van 'Strategic Compact' schreef Roel Janssen in *NRC/H'blad* van 10 mei het volgende:

'De Wereldbank is een multinationale onderneming in crisis. De markt van ontwikkelingshulp waarop de Wereldbank zich beweegt, is sterk in beweging. Naar het product is minder vraag, de cliënten blijven weg, de kosten zijn hoog. Een te groot deel van de geleverde diensten voldoet niet aan de gestelde eisen. De klanten klagen, volgens de directie mist het personeel essentiële vaardigheden en moet het bijgeschoold worden. Het inkomen van de Wereldbank daalt, nieuwe concurrenten op de kapitaalmarkt voor ontwikkelingslanden doen het aanzienlijk beter en winnen marktaandeel. Als een onderneming, met de pretentie in zijn bedrijfstak de beste ter wereld te zijn, met deze ontnuchterende gegevens geconfronteerd wordt, is het tijd voor een strategische heroriëntatie. Zo ook de Wereldbank...

Volgens de 'Strategic Compact' moet de Wereldbank zich positioneren als „de meest vooraanstaande wereldwijde ontwikkelingsinstelling, de leidende partner bij het mobiliseren van kennis en financiële middelen in het gevecht tegen de armoede in de 21ste eeuw"(....)

Als de omschakeling lukt, zei Wolfensohnmet een schuin oog naar de crises bij de Ver. Naties en andere ontwikkelingsbanken, is de Wereldbank de eerste multinationale instelling die zichzelf met succes hervormt (...)

'Veranderingen zijn dringend noodzakelijk. Voor zijn activiteiten in de armste landen is de Wereldbank afhankelijk van officiële ontwikkelingshulp (official development aid, ODA), maar in de geldgevende landen kalft de politieke steun voor hulpbegrotingen af. De particuliere kapitaalstroom naar 'opkomende landen' - van banken, beleggingsfondsen, directe investeringen door ondernemingen - is inmiddels vijf keer groter dan de officiële ontwikkelingshulp. Die concentreert zich meer en meer op de 'hopeloze gevallen', de noodhulp aan regio's die geteisterd worden door hongersnoden, vluchtelingenstromen en burgeroorlogen. Tegelijk is het traditionele monopolie van de Wereldbank op technische kennis over ontwikkelingsprocessen doorbroken door de Internet-revolutie. Het is nu mogelijk om informatie of aanbiedingen van goederen en diensten wereldwijd van het Internet te plukken. De Wereldbank zelf heeft tot nu toe verzuimd zijn verzamelde kennis over landen en sectoren systematisch toegankelijk te maken, waardoor veel nodeloze overlappingen plaatsvinden en van opgedane ervaringen niet geleerd wordt. Illustratief voor de crisis is dat maar liefst een derde van de Wereldbankprojecten niet voldoet aan de eigen normen voor een bevredigend resultaat. De belangrijkste reden hiervoor is dat het volume van goedgekeurde projecten nog altijd de maatstaf is waaraan het succes van stafleden wordt afgemeten. Met als gevolg dat projecten vaak onvoldoende voorbereid gestart worden en vervolgens halverwege vastlopen. Ten slotte blijkt de Wereldbank ook 'duur' te zijn: voor landen die ook terecht kunnen op de internationale kapitaalmarkten wegen de voordeliger rentetarieven van de Wereldbank nauwelijks op tegen de bureaucratische kosten en de waslijst van voorwaarden die de Wereldbank aan de goedkeuring van projecten verbindt. Particuliere financiële instellingen zijn minder kieskeurig en actief inspelend op de privatiseringsgolf in ontwikkelingslanden winnen zij steeds meer terrein. Het resultaat van dit alles is een stagnerende portefeuille leningen, een dalend inkomen en een verlies aan marktaandeel.

Met de hervormingsvoorstellen van de 'Strategic Compact' hoopt de Wereldbank het tij te keren. Het streven is om het slagingspercentage van projecten te verhogen van de huidige 65 naar 75 procent. De organisatie zal slagvaardiger moeten worden, cliëntgerichter en meer aandacht moeten besteden aan samenwerking met de lokale partners. Het besef moet doordringen dat goede programma's slechts resultaat afwerpen als ze gedragen worden door de uitvoerders in het ontvangende land. De interessantste verandering is dat de Wereldbank zich wil ontwikkelen tot een 'kennisbank': de beschikbaarheid van de gegevens en ervaringen....moet drastisch verbeterd worden. Er zal een *Network* komen voor de elektronische toegang, zowel door stafleden als buitenstaanders, tot de databanken, studies en gegevens van de Wereldbank. Deze universele beschikbaarheid van vergelijkende kennis kan in de toekomst nog tot een revolutie in het ontwikkelingsproces leiden. Niet langer staan geld of goederen centraal, maar elektronische diensten en kennis.'

(Vor.ber.pag. 521/1 e.v. - 1996)

WHO

TBC-BESTRIJDINGSPROGRAMMA

De Wereldgezondheidsorganisatie (World Health Organisation, WHO) lanceerde op 19 maart 1997 een ambitieus tuberculosebestrijdingsprogramma. Naar schatting kostte de ziekte tuberculose (t.b.c.) jaarlijks aan 3 mln mensen het leven. WHO-functionarissen maakten kenbaar dat een korte-termijn behandeling onder direct toezicht, bekend onder de naam DOTS (directly observed treatment short-course), een streng toezicht van patiënten vereiste, maar met een genezingskans van 80 tot 90 procent duidelijk meer resultaat had in vergelijking met een behandeling zonder toezicht, waarbij de genezingskans op ongeveer 40 procent lag.

DIRECTEUR-GENERAAL NIET HERKIESBAAR

De omstreden directeur-generaal Hiroshi Nakajima maakte op 30 april bekend dat hij zich in 1998 niet herkiesbaar zou stellen voor een derde ambtstermijn. Nakajima had sinds zijn benoeming in 1988 hevige kritiek te verduren gekregen aangaande zijn bestuurlijke en leidinggevende capaciteiten.

Op 3 mei berichtte NRC/H'blad dat de Noorse regering oud-premier Gro Harlem Brundtland had voorgedragen als kandidaat voor de opvolging van Nakajima.

WERELDGEZONDHEIDSRAPPORT 1997

In haar Wereldgezondheidsrapport 1997, dat op 5 mei verscheen, waarschuwde de WHO voor de wereldwijde, epidemische verspreiding in de komende twintig jaar van kanker, hart-en vaatziekten en andere, 'nieuwe' chronische aandoeningen als depressie en dementie. In het rapport werd naar voren gebracht dat chronische ziekten per jaar meer dan 24 mln dodelijke slachtoffers eisen, hetgeen procentueel boven de 50 procent lag, en dat dit percentage zou toenemen als gevolg van de vergrijzing van de wereldbevolking en de verspreiding van ongezonde leefwijzen vanuit rijke naar arme landen.

(Vor.ber.pag. 354/1 e.v.- 1997)

INDEX AFLEVERING NR. 3121

AFGHANISTAN Aanhoudende gevechten met anti-Talibaan-alliantie **596**
Diplomatieke vredesinitiatieven en voorstel tot regionale vredesconferentie **598**
Anti-Talibaan-leiders komen om bij vliegtuigongeluk **600**
AMERIKA Betrekkingen tussen Groot-Brittannië en de Caribische gebiedsdelen **570**
Topontmoetingen CARICOM **570**
Rapport IADB **570**
Peru trekt zich terug uit Andes-groep **571**
Bijeenkomst ministers van financiën Mercosur **570**
Midden-Amerikaanse top **571**
Bijeenkomst ministers van handel van de Amerika's **571**
GROOT-BRITTANNIË Campagne voor parlementsverkiezingen **553**
Labour wint verkiezingen **554**
Samenstelling kabinet-Blair **555**
Initiatieven uit de Troonrede **557**
Major kondigt vertrek als partijleider aan, Hague gekozen tot opvolger **558**
Ontwikkelingen in Noord-Ierland, overleg tussen alle partijen opgeschort **561**
HONGARIJE Privatiseringsschandaal, regeringswijzigingen **564**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **564**
Topontmoeting van premiers Slovenië, Italië en Hongarije **565**
IERLAND President Robinson ziet af van kandidatuur tweede termijn **565**
Aankondiging parlementsverkiezingen **565**
Verkiezingsuitslag, samenstelling nieuwe kabinet **566**
Onderzoek naar politieke corruptie **567**
IMF/WERELDBANK Voorjaarsvergaderingen **601**
World Economic Outlook **602**
INTERNATIONALE ZAKEN Oprichting nieuwe islamitische organisatie D-8 **600**
MIDDEN-OOSTEN Palestijns-Israëlisch vredesproces, pogingen onderhandelingen weer op gang te brengen **592**
Rapport Amerikaanse regering over Israëlische nederzettingen, motie in Amerikaans Congres over Jeruzalem **594**
Aanhoudend geweld op Westelijke Jordaanoever **594**
NAVO NAVO en Rusland ondertekenen Stichtingsakte **602**
Tekst Stichtingsakte **605**
Bijeenkomst in Sintra: onenigheid over aantal nieuwe leden **609**
Oprichting Euro-Atlantische Partnerschapsraad **610**
Zwitserland lid van Partnerschap voor Vrede **611**
Top van Madrid **612**
OIC Speciale top **614**
PALESTIJNSE GEBIEDEN Staking Palestijnse leraren **595**
Doodstraf voor verkoop land aan joden **595**
Begroting voor 1997 aangenomen **596**
POLEN Aankondiging sluiting scheepswerf leidt tot rellen in Gdansk **567**
Referendum over nieuwe grondwet **569**
Paus Johannes Paulus II bezoekt Polen **569**
ST LUCIA Oppositie wint parlementsverkiezingen, nieuwe regering **572**
TRINIDAD EN TOBAGO Nieuwe president **572**
Overwinning NAR bij tussentijdse verkiezingen **573**
VENEZUELA Ontwikkelingen m.b.t. de regering **573**
Kabinetswijziging officieel ontkend **573**
Economisch beleid, sociale onrust **573**
Oud-president richt nieuwe politieke partij op **574**
VERENIGDE NATIES Directeur-generaal UNIDO niet herkiesbaar **614**
UNDP-rapport over ontwikkeling van de mensheid **614**
VERENIGDE STATEN Lake trekt zich terug als kandidaat voor directeurschap CIA **574**
Tenet nieuwe directeur CIA **575**
Samenstelling kabinet **575**
Pamela Harriman overleden **576**
Ontwikkelingen in Paula Jones-affaire **577**
Ontslag en terugkeer van speciale Whitewater-aanklager **578**
Aanhoudende controverse over campagnefinanciering **579**
Seksuele intimidatie binnen de strijdkrachten **582**
WERELDBANK Reorganisatieplan 'Strategic Compact' **614**
WHO T.b.c.-bestrijdingsprogramma **615**
Directeur-generaal niet herkiesbaar **615**
Wereldgezondheidsrapport **615**
ZAÏRE/DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO Weerstand regeringsleger in Oost-Zaïre gebroken **583**
Verdere AFDL-opmars naar Kinshasa **584**
Regering van nationale redding **585**
Interventie door president Mandela **585**
Val en vertrek van Moboetoe **587**
Oprichting Democratische Republiek Congo, Kabila president **588**
Vorming overgangsregering **588**
Beleidsprioriteiten nieuwe regering **589**
Regering-Kabila belemmert VN-onderzoek naar genocide onder vluchtelingen **590**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

NEDERLAND

TROONREDE

In een verenigde vergadering van beide Kamers der Staten-Generaal heeft koningin Beatrix op 16 september in de Ridderzaal te Den Haag de troonrede van 1997 uitgesproken.
De tekst ervan luidde als volgt:

Leden van de Staten-Generaal,

Dankzij de inspanningen van zeer velen heeft ons land in de afgelopen jaren belangrijke vooruitgang geboekt, zowel in sociaal als in economisch opzicht. De vooruitzichten voor 1998 zijn gunstig. Op ons allen rust de taak om de basis voor welzijn en welvaart verder te versterken. Voortgaande groei van de werkgelegenheid en bevordering van maatschappelijke en economische participatie door alle burgers staan hierbij voorop. Met het gezond maken van de overheidsfinanciën en met de duurzame versterking van de economische structuur dient te worden voortgegaan. Van een vitale economie kan echter geen sprake zijn wanneer de kwaliteit van ons leefmilieu onvoldoende gewaarborgd wordt. Werken aan de toekomst betekent ook investeren in mensen, in hun kennis en vaardigheden, in goed onderwijs, en daarmee in kansen om deel te nemen aan de samenleving.
Het aantal mensen met een sociale uitkering daalt. De werkgelegenheid blijft krachtig doorgroeien. Eind volgend jaar zullen naar verwachting bijna een half miljoen personen meer betaalde arbeid verrichten dan vier jaar daarvoor. Onder hen zijn ook vele allochtonen. Toch blijft het noodzakelijk dat de deelname aan de arbeidsmarkt verder wordt vergroot, in het bijzonder voor hen die weinig opleiding of onvoldoende werkervaring hebben. De mogelijkheden voor gedeeltelijk arbeidsgeschikten tot herintreding zullen worden verruimd, ook door maatregelen op het terrein van de sociale zekerheid. De positie van oudere werknemers verdient eveneens aandacht. Het voortijdig buitenspel zetten van mensen is sociaal schrijnend en, in het licht van de komende vergrijzing, economisch steeds minder verantwoord. Ruimere scholings- en opleidingsmogelijkheden en het bestrijden van leeftijdsdiscriminatie zullen aan ouderen de kans bieden om langer aan het arbeidsproces deel te nemen.

Koningin Beatrix tijdens het uitspreken van de troonrede op 16 september 1997.
Foto ANP

De verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen is nog steeds onevenwichtig. Voldoende, toegankelijke kinderopvang, ook voor schoolgaande kinderen, zal vrouwen beter in staat stellen hun keuze voor economische zelfstandigheid te verwezenlijken.
De verdere verlaging in 1998 van het tekort op de rijksbegroting en de vermindering van de schuldquote zijn van meer dan cijfermatige betekenis. De daling van de rente-uitgaven die daardoor mogelijk wordt, schept financiële ruimte voor nieuwe prioriteiten. De gunstige economische situatie maakt het mogelijk om nu omvangrijke bedragen te reserveren voor de toekomst. Met het oog op onze oudedagsvoorziening wordt een substantiële bijdrage geleverd aan het AOW-fonds. Voorts worden middelen gereserveerd voor de financiering van noodzakelijke investeringen in de infrastructuur in ruime zin.
Volgend jaar zal opnieuw een aanzienlijke lastenverlichting worden doorgevoerd. Voor burgers betekent dat onder meer een verlaging van het geheel van belastingen en premies en een korting op de gemeentelijke milieuheffingen. Mede door deze maatregelen gaan vrijwel alle groepen van de bevolking er in koopkracht op vooruit. Ouderen met alleen AOW of met daarnaast een klein aanvullend pensioen krijgen een extra voordeel. Met de koopkrachtondersteuning wordt voortzetting van een verantwoorde loonontwikkeling bevorderd. De overgang van een uitkering naar werk wordt fiscaal ondersteund. De arbeidskosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt zullen verder worden verlaagd. De lastenverlichting voor bedrijven wordt voorts gericht op economische innovatie, verbetering van het milieu en bevordering van scholing en opleiding.
De snel voortschrijdende internationalisering en het wegvallen van de Europese binnengrenzen maken structurele aanpassingen van ons belastingstelsel nodig. Doelstellingen daarbij zijn het goedkoper maken van arbeid, het vergroten van de economische dynamiek en het stimuleren van milieubewust gedrag. De regering zal binnenkort een nota aan u voorleggen waarin de hoofdlijnen van een nieuw stelsel worden verkend.
De gunstige sociaal-economische ontwikkelingen zijn mede te danken aan de stabiele arbeidsverhoudingen in ons land. Kenmerk van ons overlegstelsel is dat, met erkenning van uiteenlopende belangen en onder behoud van eigen verantwoordelijkheden, wordt gezocht naar wegen om het gezamenlijke belang te realiseren. De regering vertrouwt erop dat langs de weg van overleg ook in de komende jaren kan worden verdergewerkt aan de oplossing van de belangrijke sociale en economische vraagstukken die zich aan ons voordoen.
De ruimtelijk-economische structuur van ons land zal in de komende jaren onze aandacht blijven vragen. Hoe zullen wij ons nationaal inkomen verdienen, waar zal dat kunnen en onder welke omstandigheden? Ingrijpende keuzen zullen noodzakelijk zijn met betrekking tot het ruimtegebrek van de zeehaven Rotterdam, de toekomst van de luchtvaart in Nederland en de economische vitaliteit van de grote steden. Het gaat hierbij om investeringen in de fysieke infrastructuur, de ruimtelijke kwaliteit en het stedelijk leefklimaat, maar ook om investeringen in kennis. Het behoud van open ruimten en landschappen, een goed onderhouden gebouwd erfgoed en een gezond leefmilieu zijn voorwaarden waarbinnen de plannen voor wonen, werken en vervoer zullen moeten passen. Ook de programma's voor de bereikbaarheid van de grote steden, de verbetering van het openbaar vervoer en de beïnvloeding van de transportstromen maken deel uit van deze afweging.
Recent onderzoek toont aan dat de druk op het milieu, ondanks de groeiende economie, op vele terreinen daalt. De inspanningen van de afgelopen jaren werpen dus vruchten af. Om deze ontwikkeling vast te houden en verdere verbeteringen te bereiken, zullen aanvullende inspanningen nodig zijn, in binnen- en buitenland. Deze zullen in de eerste plaats gericht moeten zijn op het ontwikkelen van producten en processen die de omgeving minder zwaar belasten. Wanneer de milieukosten beter in de prijzen van goederen en diensten tot uitdrukking komen, zal het zoeken naar milieuvriendelijke oplossingen worden gestimuleerd. De basis voor dit beleid is in de nota 'Milieu en Economie' neergelegd. De uitstoot van CO_2 vormt een apart probleem. Nog steeds leidt meer economische groei tot een hogere CO_2-emissie. Hierin mogen we niet berusten, omdat de gevolgen voor het klimaat te ernstig zijn. Het is nodig om wereldwijd de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen. Op de wereldklimaatconferentie eind dit jaar in Japan dienen daartoe afspraken te worden gemaakt. Nederland heeft daarvoor samen met andere Europese landen verreikende voorstellen gedaan. De bevordering van investeringen in schone technologie in minder welvarende landen is van toenemend belang. Daarmee kunnen niet zelden veel gunstiger milieu-effecten worden bereikt tegen gelijke kosten.
De gezondheidszorg in Nederland staat op een hoog peil. Dat is van groot belang voor de individuele mens en voor onze samenleving als geheel. Uitgaven voor zorg zijn niet alleen kosten; zij hebben ook een grote maatschappelijke en economische waarde. De spanning tussen de groeiende vraag naar zorg en de noodzaak van kostenbeheersing zal ook de komende jaren actueel blijven. De gemiddelde levensverwachting stijgt nog steeds. Het blijft echter nodig dat verschillen in gezondheid tussen bevolkingsgroepen worden verminderd. Meer banen in de zorgsector dragen bij aan betere zorg voor de patiënt, verkorting van de wachtlijsten en een dalende werkdruk. In 1998 zal meer personeel in de verpleeg- en verzorgingshuizen en in de thuiszorg worden aangesteld. Voorts worden er middelen vrijgemaakt om de werkdruk en de wachtlijsten in de gehandicaptensector te verminderen.
Verontrustend is het toenemend aantal jongeren dat er een ongezonde levensstijl op na houdt: zij roken meer, gebruiken meer alcohol en drugs en doen te weinig aan lichaamsbewe-

ging. Voor de aanschaf van tabaksartikelen en alcohol zal een leeftijdsgrens van 18 jaar worden voorgesteld. Voorlichting over de gezondheidsrisico's van druggebruik en bestrijding van de handel in drugs blijven onverminderd nodig.
Bezorgdheid over een ongezonde levensstijl brengt het belang van sportbeoefening nog nadrukkelijker onder onze aandacht. Sport is een inspiratiebron voor velen. Samen sporten kan de integratie van minderheden bevorderen. De actie 'Sport, Tolerantie en Fairplay' is gericht op de strijd tegen discriminatie en intolerantie.
Op de basisschool wordt het fundament gelegd voor de verdere ontwikkeling van onze kinderen. De regering heeft met ingang van het zojuist begonnen schooljaar een eerste aanzet gegeven voor kleinere klassen in de onderbouw van de basisschool, ter uitvoering van de nota 'Onderwijs op maat'. De nieuwe examenprogramma's van vbo en mavo geven kinderen een betere toegang tot het vervolgonderwijs. Het is van essentieel belang dat onderwijs aansluit bij de talenten en ambities van leerlingen en dat het rekening houdt met de eisen die de arbeidsmarkt stelt. Om te helpen voorkomen dat jongeren zonder diploma de school verlaten, worden er extra middelen ingezet. Kennis moet worden bijgehouden. Aan leren komt daarom een vanzelfsprekende plaats in het leven toe, naast werk, huishouden en vrije tijd. De resultaten van het kennisdebat worden omgezet in het nationaal programma 'Een leven lang leren'. De vruchten van wetenschap en technologie bepalen in hoge mate de kwaliteit van de samenleving van morgen. Onderzoek heeft daarom speciale aandacht. Het gebruik van de computer in de school zal een grotere rol krijgen. In het onderwijs werken verhoudingsgewijs veel ouderen. Extra maatregelen worden genomen om van de kennis, inzet en ervaring van oudere leerkrachten gebruik te maken en hen op een passende wijze in het onderwijs te blijven inzetten.
Een open samenleving waarin veranderingen snel doorwerken, biedt aan velen aantrekkelijke kansen voor ontplooiing en groei, maar kan ook leiden tot sociale uitsluiting van mensen die niet mee kunnen komen. Twee jaar geleden heeft de regering een krachtig beroep gedaan op burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties om gezamenlijk met de verschillende overheden vraagstukken rondom sociale uitsluiting en armoede - soms in stilte beleefd - onder ogen te zien en eensgezind aan te pakken. Aan deze problematiek wordt nu in brede kring aandacht gegeven. In een samenleving die economische vooruitgang laat zien, mag geen sociale stilstand of achteruitgang optreden. Bevordering van de arbeidsdeelname blijft vooropstaan. Een betaalde baan biedt vaak nieuwe kansen en een uitweg uit sociaal isolement. Maar niet alleen betaald werk is van belang, ook maatschappelijke participatie telt. Vrijwilligerswerk versterkt de cohesie in onze samenleving.
De inkomenspositie van burgers met een laag inkomen zal worden verbeterd door een reeks van maatregelen. Naast koopkrachtstijging over vrijwel de gehele linie heeft de regering op ruime schaal financiële middelen vrijgemaakt voor gerichte inkomensondersteuning. Op 1 juli jongstleden is de individuele huursubsidie voor veel huishoudens extra omhooggegaan. Alles zal in het werk worden gesteld om ervoor te zorgen dat mensen die op deze voorziening recht hebben, daadwerkelijk worden bereikt. Het budget van de bijzondere bijstand wordt aanmerkelijk verruimd. Gemeenten worden daardoor in staat gesteld een gerichter beleid te voeren en meer maatwerk te leveren.
De organisatie van de politie is de afgelopen jaren versterkt. Landelijke en regionale opsporingsteams laten regelmatig goede resultaten zien. Toch blijft de veiligheid een punt van zorg. De criminaliteit neemt weliswaar af, maar nog lang niet voldoende. Verdere versterking van de kwaliteit van het Openbaar Ministerie en de politie is nodig. Een evaluatie van enkele hoofdkenmerken van het politiebestel is voorzien. Tevens zal worden nagegaan in hoeverre het politieonderwijs wezenlijke veranderingen behoeft. Bijzondere aandacht vraagt de jeugdcriminaliteit. Het is van groot belang dat aan jongeren een toekomstperspectief wordt geboden. Zij moeten onderwijs kunnen volgen en voldoende kans op werk hebben. In aanvulling op het algemene werkgelegenheids- en onderwijsbeleid zullen de bijzondere opvangprojecten, gericht op scholing en arbeidsinspanning voor kwetsbare jongeren, worden uitgebreid. Wanneer zich ontsporingen voordoen, is snel en consequent optreden van politie en justitie het enige juiste antwoord.
In het beleid ten behoeve van grote steden zetten Rijk en gemeenten zich samen met bedrijven en maatschappelijke organisaties in voor versterking van de economische bedrijvigheid, werkgelegenheid en sociale cohesie in wijken en buurten. Op grote schaal worden inburgeringsprogramma's uitgevoerd ter bevordering van de integratie van nieuwkomers. Ook de veiligheid en de verbetering van de leefomgeving moeten hier worden genoemd; een verantwoordelijkheid waaraan politie, brandweer en stadswachten met des te meer resultaat kunnen werken indien zij mogen rekenen op de actieve steun en betrokkenheid van alle burgers. In de bestuurlijke organisatie staan de kwaliteit van het openbaar bestuur op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau en een goede democratische controle centraal.
In een dynamische samenleving vormen recht en rechtspraak een belangrijk anker. Het beroep op de rechtspleging wordt steeds groter. De rechterlijke organisatie behoort opgewassen te zijn tegen de eisen die in de komende tijd aan haar worden gesteld. De veranderingen die daarvoor nodig zijn vormen onderwerp van nadere overweging. De toegankelijkheid van de rechtspraak moet gewaarborgd blijven. Daarom zijn er maatregelen genomen op het gebied van de gefinancierde rechtshulp.
Toepassing van het vreemdelingenrecht brengt delicate afwegingen met zich mee. Een ieder die een aanvraag indient om in Nederland te mogen verblijven, heeft recht op een zorgvuldige beoordeling die binnen een redelijke termijn tot duidelijkheid leidt. De uitvoeringsorganisatie is daartoe beter toegerust.
Het culturele leven toont een veelheid van bloeiende activiteiten en initiatieven die op een groeiende belangstelling mogen rekenen. De regering heeft besloten tot een verlaging van het BTW-tarief voor de podiumkunsten. De toegankelijkheid wordt daarmee bevorderd. Teneinde belangrijke kunstwerken voor Nederland te behouden en te verwerven wordt een begin gemaakt met een aankoopfonds. Op 1 januari 1998 wordt naar verwachting de structuur van de publieke omroep aangepast. Daarmee wordt beoogd de slagvaardigheid te vergroten met behoud van de veelzijdigheid. Dit najaar zullen de hoofdlijnen van een nieuwe concessiewet voor de publieke omroep worden gepresenteerd.
De Nederlandse land- en tuinbouw heeft zijn sterke concurrentiepositie weten vast te houden door innovatie en door goed in te spelen op internationale ontwikkelingen, alsmede op wensen van de consument. Deze positieve ontwikkelingen worden echter overschaduwd door de problematiek in verband met de varkenspest. Binnen en buiten de sector wordt ingezien dat in de varkenshouderij alleen door grote inspanningen weer een gezond en duurzaam perspectief kan ontstaan. Die inspanningen zijn met het oog op de belangen van de boeren, de werknemers in de sector en hun gezinnen helaas onvermijdelijk. Bij de aanpassingen die de regering voor ogen heeft, staan het voorkomen van het uitbreken van nieuwe dierziekten, de kwaliteit van ons milieu en het dierenwelzijn centraal.
De Europese samenwerking blijft voor de toekomst van ons land van vitaal belang. Met het Verdrag van Amsterdam, dat binnenkort ter goedkeuring aan u zal worden voorgelegd, zijn enkele belangrijke stappen gezet. De samenwerking op het terrein van politie en justitie en van het personenverkeer wordt uitgebreid. De economische en monetaire integratie moet gepaard gaan met een overtuigende aanpak van de ernstige werkgelegenheidsproblemen binnen de Unie. In het Verdrag van Amsterdam is aan deze samenhang vormgegeven. Tevens is de basis gelegd om de onderhandelingen te openen voor de toetreding van nieuwe lidstaten tot de Unie. Uitbreiding van de Europese Unie is van groot belang voor de politieke, economische en sociale toekomst van Europa. In het komende jaar zullen belangrijke besluiten worden genomen over de laatste fase van de Economische en Monetaire Unie. De regering blijft hechten aan een strikte toepassing van de afspraken die in het Verdrag van Maastricht zijn neergelegd. Dit is nodig om de belangrijke voordelen die met de muntunie worden nagestreefd te verwezenlijken. Het verdwijnen van oude scheidslijnen binnen Europa is voor de ontwikkeling van stabiliteit, democratie en welvaart van onschatbare betekenis. De uitbreiding van de NAVO en de versterking van relaties met landen die niet of nog niet zullen toetreden, passen in de nieuwe verhoudingen die na 1989 op ons continent zijn ontstaan.
Het vredesproces in het Midden-Oosten verkeert in een ernstige impasse. De regering veroordeelt alle vormen van geweld en terreur. Het respecteren van de vredesakkoorden en van het internationale recht is essentieel voor het herstel van het vertrouwen tussen Israeli's en Palestijnen.
Het streven naar een democratische, multi-etnische staat in Bosnië-Herzegovina stuit op zware tegenstand. Internationale steun en druk blijven nodig voor vrede en verzoening. Daar, maar ook elders in de wereld, neemt de Nederlandse krijgsmacht intensief deel aan vredesoperaties. De ervaringen met deze operaties alsmede de evaluatie van de krijgsmacht in de nieuwe vorm zullen worden verwerkt in een actualisering van de Prioriteitennota.
De wereldgemeenschap zal zich onverminderd moeten blijven inzetten voor democratie en mensenrechten. De Nederlandse regering ziet het als een prioriteit daaraan bij te dragen, zoveel mogelijk samen met de Europese part-

ners. Nederland ondersteunt de plannen om te komen tot een internationaal strafhof ter berechting van oorlogsmisdaden en andere grove schendingen van de mensenrechten.
Voor veel ontwikkelingslanden geldt dat in de afgelopen periode van aanpassing een basis is gelegd voor voortgaande economische groei. Het Nederlandse beleid zal daarop inspelen door een uitbreiding van de steun aan de particuliere sector en door het stimuleren van investeringen. Een vast deel van de middelen wordt ingezet voor de verbetering van het leefmilieu en het ondersteunen van duurzaamheid. Ondanks de economische vooruitgang leven tallozen nog steeds in diepe armoede. Gewapende conflicten, zowel in Afrika als in Azië, verergeren deze situatie. Miljoenen mensen zijn ontheemd. Armoedebestrijding blijft het belangrijkste doel van ons beleid. Daarnaast wordt vredeshulp geboden om conflicten te beheersen en waar mogelijk te voorkomen.
De regeringen van de Nederlandse Antillen en Aruba worden geconfronteerd met grote en complexe problemen, in het bijzonder bij de gezondmaking van de overheidsfinanciën, de ontwikkeling van de economie en de bestrijding van de grensoverschrijdende criminaliteit. Vaak overstijgen deze problemen de mogelijkheden van de landen afzonderlijk en is samenwerking binnen de koninkrijksrelatie geboden, met respect voor elkaars autonomie en verantwoordelijkheid.

Leden van de Staten-Generaal,

De fundamenten van onze samenleving liggen vast in onze staatsstructuur, onze parlementaire democratie en het respect voor grondrechten van mensen. In het komende jaar zal hieraan bijzondere aandacht worden gewijd in de herdenkingen van de erkenning van Nederland als aparte staat met de Vrede van Munster, de grondwet van 1848, die de grondslag legde voor onze parlementaire democratie, en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Door de inzet en het werk van generatie op generatie is veel tot stand gebracht. Op ons allen rust nu de plicht onze bijdrage te leveren en te werken aan de toekomst.
Van harte spreek ik de wens uit dat u uw verantwoordelijke taken met toewijding en grote inzet zult vervullen, in het vertrouwen dat velen met mij u wijsheid toewensen en om zegen voor u bidden.

(Vor.ber.pag. 665/1 e.v.-1996)

BEGROTING 1998. MILJOENENNOTA

Minister Gerrit Zalm van financiën heeft op 16 september in de Tweede Kamer de begroting voor het jaar 1998 ingediend met de erbij behorende toelichting - de Miljoenennota. Uit de stukken bleek dat de economie en de overheidsfinanciën zich voorspoedig ontwikkelen, hetgeen tot meer banen leidt en ruimte creëert voor investeringen in de infrastructuur; de lasten voor burgers en bedrijven worden verlaagd; het aantal mensen met een uitkering daalt; er is begonnen met het zeker stellen van toekomstige AOW-uitgaven via stortingen in het nieuwe AOW-spaarfonds.

De uitgaven van het Rijk zijn voor 1998 beraamd op *f* 219,3 mrd, de inkomsten op *f* 201,7 mrd. Het tekort komt daarmee op *f* 17,7 mrd.

De economische groei van 3,8 procent leidt tot een stijging van de werkgelegenheid met 133.000 banen. De werkloosheid daalt van 455.000 naar 400.000.

Het bruto binnenlands product, het geld dat met de verkoop van goederen en diensten in een land wordt verdiend exclusief de inkomsten die voortkomen uit im- en export, bedraagt volgend jaar *f* 752,2 mrd. Het BBP per Nederlander bedraagt bijna *f* 48.000.

De staatsschuld stijgt met *f* 18,9 mrd tot *f* 430.651.000.000. Omgerekend is dat bijna *f* 27.500 per inwoner. Over de staatsschuld moet in 1998 een rente worden betaald van *f* 30,4 mrd; per dag betaalt iedere Nederlander *f* 5 rente.

De inflatie bedraagt volgend jaar 2,3 procent.

De koopkracht voor de meeste mensen stijgt. Mensen met een modaal inkomen (ongeveer *f* 50.000) zien hun inkomen met 1,3 procent stijgen. De koopkracht van uitkeringsgerechtigden stijgt met één procent, onder meer als gevolg van de volledige koppeling van de uitkeringen aan de loonontwikeling in het bedrijfsleven. De alleenstaande AOW'er gaat er vier procent op vooruit. Mensen met een twee keer modaal inkomen gaan er 1,3 procent op vooruit.

Verdere hoofdpunten uit de Rijksbegroting en Miljoenennota:

- Het tarief over de eerste schijf loon- en inkomstenbelasting gaat met 0,95 procent omlaag naar 36,35 procent over de eerste *f* 47.184 belastbaar inkomen. De tweede schijf wordt verlengd met *f* 4.150. Het hoogste tarief van 60 procent gaat daardoor pas gelden boven *f* 103.774 belastbaar inkomen.
- De vermogensbelasting gaat met 0,1 procent omlaag naar 0,7 procent per *f* 3.000 vermogen.
- Het in dienst nemen van een langdurig werkloze op het minimumloon wordt gesubsidieerd met maximaal *f* 8.160.
- Het kabinet geeft *f* 700 miljoen extra aan de gemeenten onder de voorwaarde dat zij de lokale lasten per huishouden met *f* 100 verlagen.
- Voor het Koninklijk Huis wordt komend jaar *f* 13,6 mln uitgetrokken. De kosten van koningin Beatrix zijn het hoogst: *f* 7,3 mln. Kroonprins Willem-Alexander kost de staat *f* 1,7 mln.
- Gemeenten krijgen voor armoedebestrijding *f* 250 mln meer.
- Van de aardgasbaten wordt met ingang van 1998 jaarlijks *f* 500 mln gestort in het Fonds Economische Structuurversterking.
- Voor het verbeteren van de mobiliteit is tot 2010 *f* 3,3 mrd extra beschikbaar, en voor maatregelen voor het milieu *f* 3,8 mrd.
- De kinderbijslag gaat met *f* 30 per kind omhoog.
- Het middelbaar beroepsonderwijs krijgt *f* 38 mln per jaar extra, voor gebouwen en beter onderwijs.

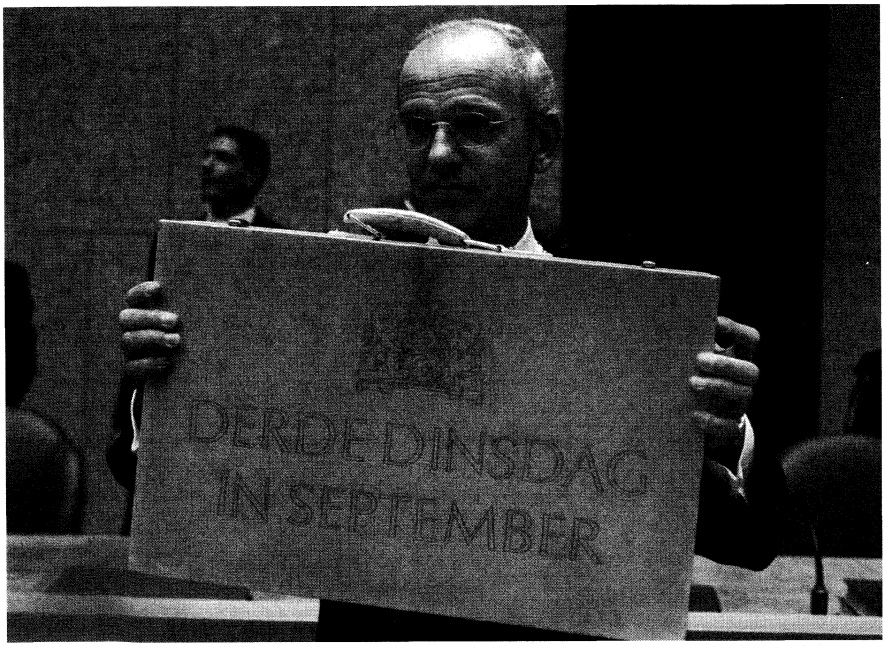

Minister van financiën Gerrit Zalm toont in de Tweede Kamer het koffertje met de begrotingsstukken. *Foto ANP*

• Het kabinet stelt een bedrag van *f* 270 mln per jaar beschikbaar voor kleinere klassen in de onderbouw van de basisschool. Daarna telt een groep gemiddeld nog 24,5 leerlingen.
• Het Nederlandse bedrijfsleven krijgt *f* 155 mln extra steun voor exporten naar en investeringen in ontwikkelingslanden.
• Voor de *f* 4 mrd die de bestrijding van de varkenspestepidemie in 1997 kost, komt *f* 1,9 mrd voor rekening van Nederland. De Europese Unie betaalt de resterende *f* 2,1 mrd.
• De krimpende krijgsmacht mag 848 extra militairen werven om de personeelsproblemen bij vredesoperaties op te vangen.
• Om de wachtlijsten in geestelijke gezondheidszorg, gehandicaptenzorg en thuiszorg te verminderen is *f* 235 mln extra beschikbaar gesteld.
• Regionale televisie krijgt *f* 40 mln per jaar extra.
• De BTW op toegangskaartjes voor podiumkunsten gaat omlaag van 17,5 naar 6 procent. Opera, toneel en concert zullen voor de bezoeker niet goedkoper worden, omdat schouwburgen het geld mogen gebruiken voor hun personeelsbeleid.
• Tot en met 2015 wordt *f* 3 mrd ingezet voor de bescherming tegen het water. Het geld is bestemd voor dijkverzwaring langs de kust, het opspuiten van zand bij de stranden en verbetering van rivierdijken.
• Voor bodemsanering trekt het kabinet tot 2010 *f* 1,5 mrd extra uit.
• Kopers van schone en zuinige auto's krijgen maximaal *f* 2.500 korting op de aankoopbelasting.
• Het kabinet trekt tot 2010 *f* 3,7 mrd gulden extra uit voor stadsvernieuwing.
• Psychiatrische patiënten gaan een eigen bijdrage betalen van maximaal *f* 1.085 per maand. Dat moet *f* 20 mln opbrengen.
• Om meer mensen in aanmerking te laten komen voor de gesubsidieerde rechtsbijstand wordt volgend jaar *f* 10 mln meer uitgetrokken, en daarna blijvend *f* 15 mln extra.
• Het aantal cellen stijgt volgend jaar tot 14.000.
• Het aantal verdachten dat wegens plaatsgebrek moet worden heengezonden daalt verder tot 900 dit jaar en 700 volgend jaar.
• Nederland wil in 1999 lid worden van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Andere kandidaten zijn Griekenland en Canada. Twee van de drie kandidaten kunnen een zetel krijgen.
• De tabaksaccijns op sigaretten en shag wordt met 15 cent verhoogd.(*NRC/H'blad, de Volkskrant, Trouw*)

Miljoenennota

In de Miljoenennota waarmee het paarse kabinet zijn regeerperiode afsluit zijn de belangrijkste elementen: banen- en inkomensgroei, lastenverlichting voor burgers en bedrijven, en terugdringing van het begrotingstekort.

Momenteel groeien de Nederlandse economie en de werkgelegenheid duidelijk harder dan de economieën van de ons omringende landen, met name omdat de stijging van de arbeidskosten in Nederland nu al vijftien jaar achterblijft bij die van andere Europese landen. Dit heeft onze concurrentiepositie goedgedaan. In aanvulling op de generieke lastenverlichting zijn er ook maatregelen genomen die specifiek gericht zijn op mensen die langdurig aan de zijlijn staan, waaronder het scheppen van eenvoudige banen in de collectieve sector. In 1998 zal bijna een half miljoen mensen meer aan het werk zijn dan in 1994. Mede hierdoor is de welvaart in Nederland toeggenomen, ook ten opzichte van het buitenland. Bij het opstellen van het regeerakkoord is uitgegaan van een behoedzame economische groei van 2 procent per jaar. De Nederlandse economie blijkt in 1994-1998 aanzienlijk beter gepresteerd te hebben: naar verwachting zal de gemiddelde groei 3,25 procent per jaar bedragen. De hoge economische groei heeft geleid tot belastingmeevallers. De hierdoor ontstane extra budgettaire ruimte is aangewend voor zowel een vermindering van de lastendruk voor burgers en bedrijven als voor een verdere reductie van het financieringstekort. Bij aanvang van de kabinetsperiode was een lastenverlichting van *f* 9 mrd voorzien. Voor de hele periode blijken nu de lasten met bijna *f* 17 mrd te zijn teruggedrongen.

Beleidsprioriteiten

De collectieve uitgaven zijn in reële termen in de afgelopen kabinetsperiode vrijwel gelijk gebleven. Dit is te danken aan een omvangrijk ombuigingsprogramma bij aanvang van de kabinetsperiode. Daarna heeft de regering enige beperkte extra ombuigingen doorge-

Ontvangsten van het rijk in 1998: 201,7 miljard

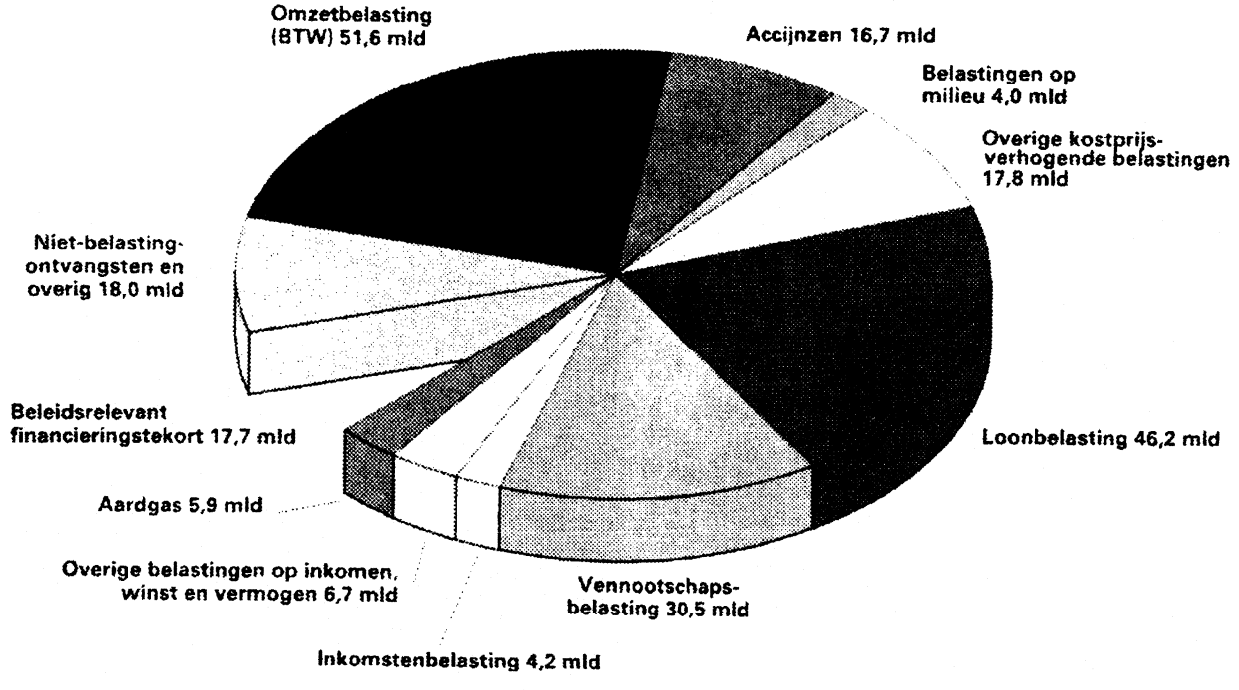

Uitgaven van het rijk in 1998: 219,3 miljard

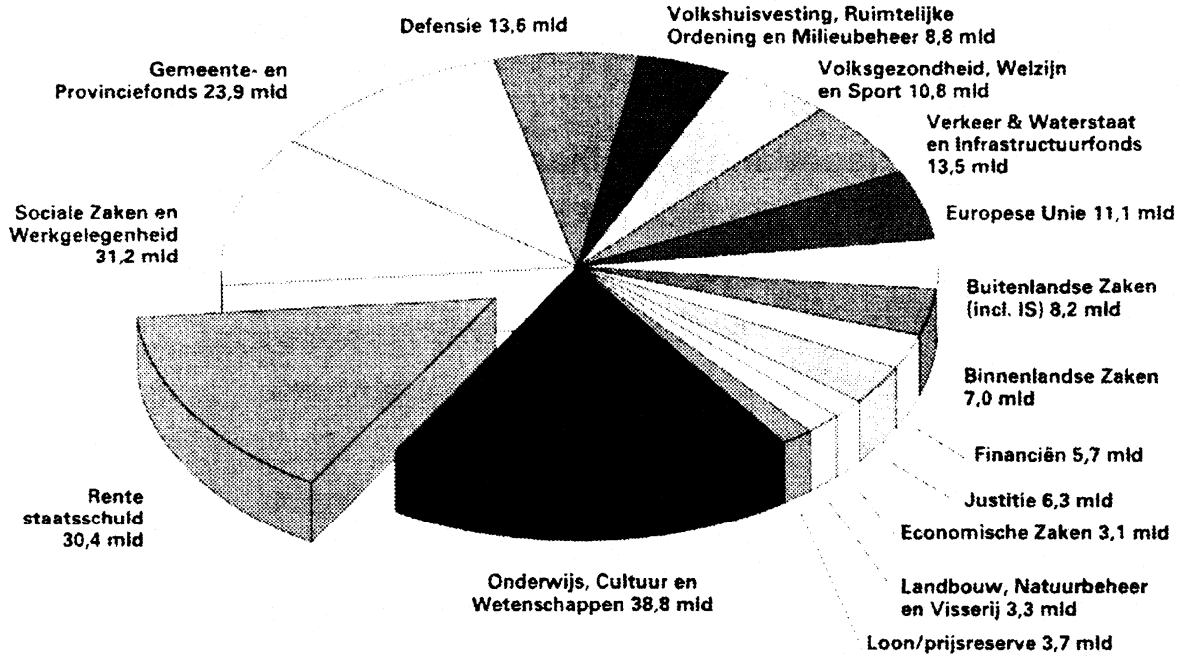

Bron: Staatscourant 16-9-1997

voerd om nieuwe uitgavenprioriteiten te kunnen honoreren. In totaal is voor *f* 10 mrd aan intensiveringen doorgevoerd, waarbij belangrijke prioriteiten werden gelegd bij het onderwijs, openbare orde en veiligheid, het inkomensbeleid, het werkgelegenheidsbeleid, de zorgsector, infrastructuur en milieu. De middelen voor het onderwijs zijn en worden gebruikt om een eerste stap van de klassenverkleining in het basisonderwijs te financieren en voor kwaliteitsbevordering van leraren. Het beleid van de regering is de afgelopen jaren gericht geweest op evenwichtige inkomensverhoudingen. Vanaf 1996 zijn het wettelijk minimumloon en de uitkeringen volledig gekoppeld aan de contractloonontwikkeling. In het regeerakkoord werd nog uitgegaan van een halve koppeling.

In de zorg is *f* 0,8 mrd extra ter beschikking gesteld voor enerzijds besparingsverliezen en anderzijds om extra aandacht te besteden aan het terugdringen van de wachtlijsten en voor 'meer handen aan het bed' in verpleeghuizen en bejaardenoorden.

Er zal de komende maanden meer geïnvesteerd worden in de Nederlandse infrastructuur en het leefklimaat. De regering heeft besloten om met ingang van 1998 een structureel bedrag van *f* 0,5 mrd toe te voegen aan het Fonds Economische Structuurversterking (FES) voor structuurversterking in brede zin. Tot 2010 komt dit neer op een extra storting van *f* 6 mrd.

AOW-spaarfonds

Er wordt een AOW-spaarfonds opgericht. Het doel daarvan is het opbouwen van een reserve om de financiering van de toekomstige AOW-uitgaven zeker te stellen. In dit fonds wordt in 1997 driekwart miljard en vanaf 1998 anderhalf miljard gestort. Om een vermogen op te bouwen dat werkelijk een substantieel deel van de vergrijzingspiek kan opvangen, zal de voeding van het AOW-spaarfonds in de komende jaren groter moeten worden. De regering heeft ook het vermogenstekort van het AOW- en Anw-fonds opgelost door in 1997 *f* 3 mrd aan rijksbijdragen te verstrekken aan deze fondsen.

Mocht op grond van (voorlopige) realisatiecijfers over 1997 blijken dat er in 1998 sprake is van een nadere belastingmeevaller, dan zal het structurele deel ervan worden gebruikt voor een duurzame verhoging van voeding van het AOW-spaarfonds.

Lastenverlichting

In 1998 wordt een lastenverlichting voorzien van *f* 3,9 mrd. De cumulatief in deze kabinetsperiode verwachte lastenverlichting bedraagt daarmee bijna 17 mrd. Het totale tarief eerste belastingschijf wordt in 1998 verlaagd met 0,95 procentpunt. Het arbeidskostenforfait wordt in 1998 verhoogd met *f* 460. Hiermee wordt de financiële aantrekkelijkheid van deelname aan het arbeidsproces vergroot. Met deze maatregel is een bedrag van *f* 0,6 mrd gemoeid.

De eerste schijf en tweede schijf van de loon- en inkomstenbelasting worden beide verlengd. De lengte van de eerste schijf wordt met *f* 350 opgetrokken. De tweede schijf wordt verlengd met *f* 4.150. Dit resulteert tezamen in een lastenverlichting van *f* 0,4 mrd.

De lokale lasten voor de burgers kunnen met *f* 100 per huishouden worden verlaagd. Hiertoe geeft het rijk een structurele bijdrage van *f* 0,7 mrd aan de gemeenten. Voor bedrijven worden de lokale lasten met *f* 85 mln verlaagd door middel van het afschaffen van milieuleges. Ook is een verlaging van de vermogensbelasting voorzien. Deze bestaat uit een verlaging van het tarief met 0,1 procentpunt en een verhoging van de algemene belastingvrije som met 12 procent. Deze verlaging (*f* 22 mln op kasbasis, *f* 250 mln structureel) wordt gedekt uit de meeropbrengsten dividendbelasting uit hoofde van het Herziene Aanmerkelijk-Belangregime en is voor de microlastenontwikkeling neutraal verwerkt.

De loonkostenfaciliteit lage lonen wordt in 1998 opnieuw verhoogd en meer toegesneden op de doelgroep door de fictie van de volledige werkweek op 36 uur te stellen in plaats van de huidige 32 uur. De reguliere faciliteit wordt verhoogd tot *f* 3.660 en de doorstroomfaciliteit tot *f* 1.830. Voor langdurig werklozen wordt de totale afdrachtskorting verhoogd van *f* 6.000 naar *f* 8.160 (wijziging samenloopregeling). Met deze maatregelen wordt de arbeidsmarktpositie van lager betaalden verbeterd. De AOW-premiemaximering resulteert in 1998 in een rijksbijdrage aan het AOW-fonds van *f* 3,2 mrd.

Tekort en schuld

Volgens de huidige inzichten zal het beleidsrelevante tekort in 1997 uitkomen op 2,4 procent BBP en in 1998 op 2,3 procent BBP. Het tekort bevindt zich daarmee voor beide jaren onder de plafondwaarden van 3,0 procent respectievelijk 2,8 procent. Het beleidsrelevante tekort is zowel in 1997 als in 1998 opwaarts beïnvloed door stortingen in het AOW-spaarfonds van respectievelijk *f* 1 mrd en anderhalf mrd, terwijl in 1998 ook een half mrd extra wordt gestort in het Fonds Economische Structuurversterking.
Het EMU-tekort voor 1996 is 0,3 procentpunt lager uitgekomen dan een jaar geleden werd voorzien, namelijk op 2,3 procent. Het tekort voor 1997 komt uit op 2,0 procent, voor 1998 op 1,7 procent.
De EMU-schuld is in 1996 uitgekomen op 77,2 procent. Dit is per saldo 1,6 procentpunt lager dan in de Miljoenennota 1997 werd verwacht. Zonder de BBP-harmonisatie zou de daling zelfs 2,2 procentpunt zijn geweest. In 1997 daalt de EMU-schuld zelfs met 5 procentpunt. Voor 1998 wordt een EMU-schuld van 70,4 procent BBP voorzien. Nadat de schuld zich jarenlang op een niveau rond de 80 procent heeft bevonden, is er nu een substantiële en duurzame daling ingezet.

Uitgavenontwikkeling

Uit een terugblik op de afgelopen kabinetsperiode blijkt dat de ruimte in de jaren 1995-1998 kan worden bepaald op 33,5 mrd, voornamelijk doordat de groei van het BBP gemiddeld 1 procent hoger lag dan verondersteld werd in het regeerakkoord. De hierdoor resulterende extra ruimte van 11 mrd kon worden gebruikt voor extra tekortreductie en extra lastenverlichting.
Het Centraal Planbureau heeft een berekening van de budgettaire ruimte voor uitgaven, tekortreductie en lastenverlichting voor de jaren 1999-2002 opgesteld bij een veronderstelde economische groei van 2 procent. Bij de door het CPB gehanteerde behoedzame uitgangspunten ontstaat er voor deze periode een budgettaire ruimte van *f* 25,5 mrd voor tekortreductie, verlaging van belastingen en premies en groei van de reële collectieve uitgaven. Het beslag van de netto collectieve uitgaven komt, uitgaande van deze CPB-veronderstellingen, uit op 19,75 mrd. Er resteert dus *f* 5,75 mrd voor lastenverlichting, uitgavenverhoging en tekortreductie. (*Staatscourant*)

(Vor. ber. pag. 667/1 e.v.-1996)

MACRO-ECONOMISCHE VERKENNING 1998

Nederland levert zeer goede economische prestaties. De geraamde groei van 3,25 procent voor 1997 zal in 1998 nog verder worden versneld tot 3,75 procent. Dit blijkt uit de Macro Economische Verkenning (MEV) van het Centraal Planbureau (CPB), die op 16 september samen met de Miljoenennota is gepubliceerd.

In de *Staatscourant* van 16-9-1997 vatte Hans Amesz de MEV als volgt samen:

'De ramingen voor 1997 en 1998 in de MEV laten zie hoe rooskleurig de economische cijfers zich kunnen ontwikkelen bij een groei van het bruto binnenlands product (BBP) van gemiddeld 3,5 procent. De werkgelegenheid groeit in 1997 en 1998 met ruim 2 procent per jaar. Dit betekent in beide jaren circa 130.000 extra banen voor personen die minstens 12 uur per week werken.
Structureel vertraagt de groei in het arbeidsaanbod als gevolg van de veroudering van de beroepsbevolking en de afnemende demografische groei. Ook dragen activerende maatregelen in de sociale zekerheid geleidelijk minder bij aan de groei van de beroepsbevolking. De sterke toename van de werkgelegenheid zorgt volgens de MEV echter voor een conjuncturele extra toestroom van werkzoekenden, zodat per saldo de groei van het arbeidsaanbod dit en volgend jaar vrijwel constant blijft op 1,25 procent (circa 80.000 personen) per jaar. De werkloosheid daalt dan in 1998 tot circa 400.000 personen, ofwel 6 procent van de beroepsbevolking. In 15 jaar is het werkloosheidspercentage niet zo laag geweest.
Groei van werkgelegenheid en koopkracht komt ten goede aan gezinnen, veel bedrijven zien hun winstgevendheid verbeteren, en de overheidsfinanciën laten omvangrijke meevallers zien. Als beheersing wordt getoond bij loonvorming en begrotingsbeleid, biedt dit een draagvlak om verder te investeren, aldus het Planbureau.

Aanzienlijke versnelling

Voor 1996 schat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de economische groei nu op 3,3 procent. Dit betekent ten opzichte van 1995 een aanzienlijke versnelling, die voornamelijk te danken was aan de hogere volumegroei van de gezinsconsumptie. Dit jaar nemen de consumptieve bestedingen met 3,25 procent naar verwachting iets sterker toe.
Een en ander gaat slechts in beperkte mate gepaard met een daling van de gezinsspaarquote; de vrije besparingen dalen van 1,6 procent van het beschikbare inkomen in 1995 tot 1 procent in 1997. Op grond van de sterke stijging van het winstinkomen had eerder een oplopende spaarquote verwacht mogen worden. De consumptiegroei wordt echter gestimuleerd door vermogenswinsten en een groot vertrouwen in de economische ontwikkeling. In het licht van de waardestijging van huizen en aandelen met naar schatting *f* 350 mrd sinds 1995, is deze bestedingsimpuls nog relatief gering. Een eventuele koerscorrectie op de effectenbeurs zal daarom weinig negatieve effecten hoeven te sorteren, tenzij het vertrouwen van gezinnen en bedrijven erdoor wordt ondermijnd.
De gunstige conjunctuur in Nederland komt ook tot uiting in een verdere daling van de inactieven/actieven-verhouding, van 80,3 procent in 1996 naar 76 procent in 1998. Dat het totale uitkeringsvolume sinds 1995 daalt, is ook voor de uitgaven van de collectieve sector de belangrijkste meevaller ten opzichte van de regeerakkoordcijfers.

Varkenspest: tegenvaller

In de uitvoering van de begroting 1997 tekent zich wel een omvangrijke tegenvaller af als gevolg van de varkenspest. Nog steeds worden nieuwe ziektegevallen geconstateerd en het getroffen gebied is aanmerkelijk groter dan zich aanvankelijk liet aanzien. De krapte op de vleesmarkt heeft de prijzen van gezonde varkens doen stijgen en dit werkte weer door naar de vergoedingsregeling voor de getroffen bedrijven. Nu wordt rekening gehouden met extra kosten in 1997 van 1,8 mrd ten laste van de Nederlandse overheid.
De markante prestaties van onze economie tonen dat het Nederlandse beleid van structurele aanpassingen zijn vruchten afwerpt, constateert minister Wijers [van Economische Zaken in het voorwoord van de MEV, red. KHA]. De gezondmaking van de overheidsfinanciën leidt ertoe dat het tekort volgens de criteria van de Economische en Monetaire Unie (EMU) in 1998 kan worden teruggebracht tot 1,75 procent van het BBP. Bovendien zal over de gehele regeerperiode een lastenverlichting van ongeveer *f* 17 mrd gerealiseerd worden, die zowel aan burgers als aan het bedrijfsleven ten goede komt.
Om het positieve beeld van de Nederlandse economie ook voor de toekomst te kunnen behouden, is continuering en intensivering van het huidige beleid noodzakelijk, aldus Wijers. hij toont zich kritisch over de inactiviteit in Nederland. Ondanks de sterke groei van de werkgelegenheid in de afgelopen jaren is die nog steeds onaanvaardbaar hoog, terwijl de benutting van het arbeidspotentieel achterblijft bij veel andere landen.
Ook voor de productie per hoofd van de bevolking geldt dat de ontwikkeling in de laatste jaren weliswaar gunstig is, maar Nederland bepaald nog niet tot de top behoort. Eerste berekeningen van het CPB voor de komende kabinetsperiode laten ook zien dat bij behoedzame groeiveronderstellingen en zonder

Kerngegevens voor Nederland 1994-1998

	1994	*1995*	*1996*	*1997*	*1998*
	Mutaties per jaar in %				
Internationaal					
Relevant wereldhandelsvolume	8,8	7,8	4,4	6,25	7,25
Dollarkoers (niveau, gld)	1,82	1,61	1,69	1,95	1,95
Olieprijs (Brent, niveau, dollars per vat)	15,8	17,1	20,7	18,75	18
Lonen en prijzen					
Contractloon marktsector	1,8	1,4	1,7	2,5	3
Loonsom per werknemer marktsector	2,4	1,6	1,9	3,25	3
Prijsconcurrentiepositie[a]	1,1	-2,7	1,9	2,5	-0,25
Consumentenprijsindex	2,7	2,0	2,1	2,25	2,25
Reële arbeidskosten marktsector	0,6	1,2	1,0	1	0,25
Koopkracht modale werknemer (excl. incidenteel)	-0,4	0,8	0,4	0,5	1,25
Volume bestedingen en productie					
Goederenuitvoer (excl. energie)	8,0	8,3	4,4	6,75	8,5
Goederenuitvoer	8,1	7,6	5,8	7	6,5
Particuliere consumptie	2,2	1,8	3,0	3,25	2,5
Bruto investeringen bedrijven (excl. woningen)	0,0	7,6	9,3	6,5	3,5
Productie bedrijven (factorkosten)	3,5	2,6	3,0	3,75	3,75
Bruto binnenlands product	3,2	2,3	3,3	3,25	3,75
Reëel nationaal inkomen	4,0	2,1	4,0	4,25	4
Arbeidsmarkt					
Werkgelegenheid (in dzd arbeidsjaren)	-18	75	97	111	116
Werkgelegenheid (≥ 12 uur/week, in dzd personen)	4	91	116	125	133
	Niveaus				
Werkloze beroepsbevolking (in dzd)	547	533	494	455	400
Personen met een werkloosheidsuitkering (in dzd)	777	792	765	740	700
Verhouding niet-actieven versus actieven (in %)	83,2	82,4	80,3	78,5	76
Collectieve sector					
Vorderingentekort collectieve sector (in % BBP)	4,2[b]	4,0[c]	2,3	2	1,75
Beleidsrelevant financieringstekort rijk (in % BBP)	3,6	3,5	2,0	2,25	2,25
Collectieve lastendruk (in % BBP)	44,7	43,6	44,0	43,25	42,5
Diversen					
Arbeidsinkomensquote marktsector (in %)	82,7	82,7	83,1	81,75	80,25
Saldo lopende rekening van betalingsbalans (in % BBP)	5,4	6,2	6,3	7	7,75
Lange rente (%, 10-jaars staatsleningen)	6,9	6,9	6,2	5,75	5,75

[a] Prijsstijging relevante wereldhandel minus prijsstijging uitvoer (goederen excl. energie).
[b] Gecorrigeerd voor de vertekening als gevolg van de AAW/AWW-operatie. Het ongecorrigeerde cijfer is 3,8 in 1994.
[c] Exclusief eenmalige effecten van de balansverkorting volkshuisvesting in 1995.

nieuw beleid, het aantal werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen aanzienlijk (met circa 120.000) zou kunnen toenemen. Verdergaande structuurversterking is dus absoluut noodzakelijk om de meer dan twee miljoen mensen met een uitkering onder de 65 jaar perspectief op een baan te bieden en het welvaartsniveau in ons land naar een hoger niveau te brengen. Dit vergt volgens Wijers dat de vruchtbare combinatie van lastenverlichting, verbeterde marktwerking en investeringen in de fysieke en kennisinfrastructuur wordt doorgezet.'

(Vor. ber. pag. 670/2 e.v.-1996)

SOCIALE NOTA 1998

In de Sociale Nota 1998, die tegelijk met de begroting van het ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid verscheen, stellen minister A.P.W. Melkert en staatssecretaris F. de Grave dat de werkgelegenheid in deze kabinetsperiode aanzienlijk groeit. De werkloosheid, ook de langdurige werkloosheid, daalt. Het werkgelegenheidsbeleid van het kabinet draagt hier belangrijk aan bij. Voor 1998 zijn de vooruitzichten voor de koopkracht positief. De minima kunnen een koopkrachtverbetering van 1 procent tegemoet zien, alleenstaande ouderen met alleen AOW gaan er 4 procent op vooruit. Ook is er ruimte voor een verdere impuls aan de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, zodat meer mensen kunnen delen in de welvaart. Er zijn goede vorderingen gemaakt, maar er is nog veel te doen. Want nog steeds staan grote aantallen mensen aan de kant: vrouwen, langdurig werklozen (onder wie allochtonen), gedeeltelijk arbeidsgeschikten en ouderen. De grote uitdaging voor de komende jaren is om tegen de achtergrond van de sterke toename van de vergrijzing deze 'stille reserves' in het arbeidsaanbod op de werkvloer te krijgen. De krachtige economische groei, gestimuleerd door het kabinetsbeleid, biedt ruimte om hierin te investeren.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid groeit in deze kabinetsperiode met 465.000 personen. De werkloosheid daalt naar 400.000 personen; dat zijn er bijna 150.000 minder dan in 1994. De langdurige werkloosheid neemt in gelijke mate af en komt op 202.000 personen; 60.000 minder dan tijdens de piek begin 1995.
De werkgelegenheidsgraad is in personen toegenomen van 48 procent in 1985 tot 59 procent in 1996 en ligt nu op eenzelfde niveau als in Noordwest-Europa. Gemeten in arbeidsjaren blijft de arbeidsdeelname nog achter bij de omringende landen.

Voorwaarde voor werkgelegenheidsgroei is verdere versterking van de macro-economische basis. Naast terugdringing van het overheidstekort is volgehouden loonkostenbeheersing, ondersteund door lastenverlichting voor bedrijven en burgers, de formule voor 'werk, werk, werk'. Burgers kunnen in 1998 een gezamenlijke lastenverlichting van circa *f* 3 mrd tegemoet zien en bedrijven circa *f* 2 mrd.

Om laagbetaalde arbeid in de marktsector te bevorderen wordt in 1998 de specifieke afdrachtskorting (SPAK) voor werknemers met een loon tot 115 procent van het wettelijk minimumloon verdubbeld van *f* 1.830 tot *f* 3.660. Samen met de korting die werkgevers krijgen voor het in dienst nemen van een langdurig werkloze kan de totale korting oplopen tot *f* 8.160 per jaar.
Ook komt er in 1998 een subsidieregeling voor bedrijven die huishoudelijke

diensten (zoals schoonmaak) aanbieden. Door de subsidie wordt de prijs voor de consument concurrerend met die in het zwarte circuit.

De overgang van uitkering naar (laagbetaald) werk wordt aantrekkelijker gemaakt door een verhoging van het arbeidskostenforfait, de vaste aftrekpost voor mensen met een baan, naar 12 procent. Het maximumbedrag gaat met *f* 460 omhoog tot *f* 3.108. Ook de fiscale aftrek voor alleenstaande ouders gaat omhoog van 6 procent tot 12 procent. Samen met stimuleringspremies in de bijzondere bijstand dragen deze maatregelen bij aan het verminderen van de 'armoedeval' (het verlies aan subsidies bij toename van het inkomen).

Eind 1998 zal naar verwachting de regeling voor 40.000 extra banen voor langdurig werklozen bij gemeenten en in de zorgsector, ten behoeve van onder meer veiligheid op straat, kinderopvang en patiëntvriendelijke zorg volledig zijn uitgevoerd.
In 1998 treedt de Wet inschakeling werkzoekenden (Wiw) in werking, waarmee de bestaande regelingen voor gesubsidieerd werk (o.a. banenpool, JWG) worden verbreed en gestroomlijnd. Gemeenten kunnen via een gemeentelijk werkfonds (ongeveer *f* 1,8 mrd in 1998) effectiever gebruik maken van de middelen en maatwerk leveren. In 1998 worden de experimenten afgerond waarbij met tijdelijke inzet van uitkeringsgeld langdurig werklozen op een werkervaringsplaats aan het werk geholpen kunnen worden. In de Wiw zal de financiering van werkervaringsplaatsen structureel mogelijk worden gemaakt.
Daarnaast voeren 162 gemeenten experimenten uit waarbij mensen met een bijstandsuitkering maatschappelijk nuttige activiteiten (vrijwiligerswerk) kunnen verrichten ter verbetering van de voorbereiding op de arbeidsmarkt en/of ter voorkoming van sociaal isolement.

Hoewel de arbeidsdeelname van Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en Arubanen zich in de goede richting ontwikkelt, is hun werkloosheidspercentage van 22 veel te hoog. Het nieuwe minderhedenakkoord van de Stichting van de Arbeid ('Met minderheden meer mogelijkheden') en de nieuwe Wet stimulering arbeidsdeelname minderheden (in behandeling bij de Tweede Kamer) zorgen voor gunstige voorwaarden voor een samenhangend en effectief arbeidsmarktbeleid voor de komende jaren.

In 1998 starten 35 projecten in de bijstand om de arbeidsmarktkansen van Antilliaanse, Arubaanse, Turkse en Marokkaanse jongeren te verbeteren. Deze projecten lopen tot 2000.

Sociale zekerheid

Het aantal mensen met een uitkering daalt sinds 1994. Eind 1996 was het aantal personen met een WW-, ABW- of arbeidsongeschiktheidsuitkering met 100.000 gedaald tot 1,7 miljoen (381.000 mensen in de WW, 496.000 in de bijstand, 855.000 in de WAO). In 1997 zet die trend zich voort. Nieuwe aanpassingen in de sociale zekerheid moeten de instroom in uitkeringen verder omlaag brengen en de uitstroom vergroten.

Om de instroom in de WW te beperken in sectoren waar de kans op werkloosheid hoog is, wordt de wachtgeldperiode per 1 januari 1998 verlengd van 13 weken tot een half jaar. De wachtgeldpremie moet door sectoren zelf worden opgebracht.
Verder wordt de regeling voor werktijdverkorting uitgebreid, waardoor meer bedrijven ervoor in aanmerking kunnen komen.
Staatssecretaris De Grave dient nog dit jaar een wetsvoorstel in om experimenten in de sociale zekerheid mogelijk te maken. Hierdoor kan worden onderzocht hoe moeilijk plaatsbare WW'ers (met name ouderen) aan het werk kunnen worden geholpen.

Doel van de Wet premiedifferentiatie en marktwerking bij arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, de - onlangs ingediende - Wet op de (re)ïntegratie arbeidsgehandicapten en de in voorbereiding zijnde nieuwe Arbeidsomstandighedenwet is het aantal arbeidsongeschikten verder terug te dringen. Het percentage arbeidsongeschikten in de beroepsbevolking is sinds 1992 gezakt van 14,4 naar 12,7 procent.

De bewindslieden streven naar een zo efficiënt mogelijke uitvoering van de sociale verzekeringen van een goede kwaliteit. De totale uitvoeringskosten bedragen in 1997 bijna *f* 3,6 mrd. De kosten blijken per uitvoeringsorgaan nogal te verschillen. De introductie van (beperkte) marktwerking heeft geleid tot aanpassingen in de uitvoeringsorganisaties, waarvan de efficiencywinst deels nog duidelijk moet worden. Minister en staatssecretaris verwachten dat de opbrengsten aanzienlijk en blijvend kunnen zijn, ook gemeenten moeten meer aandacht besteden aan de doelmatigheid en kostenbeheersing in de uitvoering van de bijstandswet. De uitvoeringskosten zijn ongeveer *f* 1,25 mrd.

Inkomensbeleid

De koopkrachtontwikkeling van huishoudens is door de voorspoedige economische ontwikkeling en de verschillende maatregelen in deze regeerperiode aanmerkelijk gunstiger dan bij het aantreden van het kabinet werd verwacht. Dit komt onder meer door de effecten van de maatregelen in de huursubsidie en de verwachte koopkrachtontwikkeling voor 1998.

De verhouding tussen het aantal uitkeringsgerechtigden en het aantal werkenden is verbeterd: van 83 op 100 werkenden in 1994 naar 76 in 1998. Hierdoor is het mogelijk om in 1998 voor de derde achtereenvolgende keer de uitkeringen en AOW-pensioenen te koppelen aan de gemiddelde loonontwikkeling.

Voor 1998 zijn de vooruitzichten voor de koopkracht positief. Over een brede linie laat de koopkrachtontwikkeling aanmerkelijke verbeteringen zien. In het bijzonder geldt dit voor AOW'ers zonder of met een klein aanvullend pensioen, als gevolg van onder meer de verhoging van de ouderenaftrek. Als rekening wordt gehouden met de maatregelen in de huursubsidie gaan ook de minima er over de gehele kabinetsperiode op vooruit.

Door de werkgelegenheidsgroei is meer ruimte ontstaan voor het bestrijden van armoede en sociale uitsluiting. Hiermee is in deze kabinetsperiode in totaal een bedrag van ruim *f* 1 mrd gemoeid. Bij de uitvoering spelen gemeenten een belangrijke rol. Zij krijgen vanaf 1998 structureel *f* 250 mln extra voor bijzondere bijstand voor groepen mensen die in de knel zitten. Deze extra middelen kunnen ook gebruikt worden om de overgang van uitkering naar een betaalde baan te vergemakkelijken.
Voor 1998 zijn weer nieuwe stappen aangekondigd om de armoede te bestrijden. Zo zal voor ouderen met onvolledige AOW-rechten een hoger bedrag voor aanvullende bijstand worden vastgesteld. De financiële positie van chronisch zieken wordt verbeterd door uitbreiding van de fiscale regeling voor buitengewone lasten. De kinderbijslag gaat in 1998 met *f* 30 omhoog.

Ouderen

De arbeidsdeelname van ouderen is laag. Niet meer dan een kwart van de

55-plussers heeft een betaalde baan. Nu de beroepsbevolking snel veroudert en er steeds minder jongeren op de arbeidsmarkt bijkomen, moet dit volgens Melkert en De Grave veranderen.
Het aantal 65-plussers zal in de volgende eeuw aanzienlijk toenemen, tot ruim 4 miljoen in 2040. Dit brengt een stijging met zich mee van de kosten voor pensioenen, de AOW en de gezondheidszorg.

Om meer ouderen aan het werk te houden moet volgens de bewindslieden worden doorgegaan met het minder vanzelfsprekend maken van nu nog te gangbare uittreedroutes (WW, WAO, VUT). Langer doorgaan met werken zal voor zowel werkgever als werknemer aantrekkelijker moeten worden door een leeftijdsbewust personeelsbeleid. Ingrediënten hiervan zijn behoud van kennis en vaardigheden door permanente scholing en mobiliteitsbeleid (die niet ophouden bij 35 of 40 jaar), aanpassing van werktijden (deeltijdwerk) en van werkdruk en een preventief arbobeleid. Het kabinet wil het voor bedrijven fiscaal aantrekkelijk maken om 40-plussers te scholen. Hiervoor is een deel van de voor scholing uitgetrokken fiscale stimulans van *f* 235 mln beschikbaar.

Door de veranderende leeftijdsopbouw moeten er ook vroegtijdig maatregelen worden genomen voor de financiering van oudedagsvoorzieningen. Het kabinet heeft daarom besloten tot rijksbijdragen aan de AOW en tot vorming van een AOW-spaarfonds. In 1997 wordt een bedrag van *f* 750 mln in het fonds gestort. In 1998 zal de storting *f* 1,5 mrd bedragen. Mocht aan het eind van het jaar blijken dat er sprake is van een extra belastingmeevaller, dan zal het structurele deel ervan gebruikt worden voor het AOW-spaarfonds. Dit najaar zal overleg plaatsvinden met de sociale partners over modernisering van het pensioenstelsel en beheersing van de kosten van aanvullende pensioenen.

Nieuwe arbeidsmarkt

Een snel reagerende en flexibele arbeidsmarkt is cruciaal voor de groei van de werkgelegenheid en de bevordering van de arbeidsdeelname. Om een nieuw evenwicht te bereiken tussen flexibiliteit en zekerheid heeft het kabinet enkele wetsvoorstellen bij het parlement ingediend. Begin 1998 worden de maatregelen voor tijdelijke contracten, uitzendarbeid en ontslagrecht ingevoerd.

Hoewel de traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen bij betaalde en onbetaalde arbeid is veranderd, is de verdeling tussen verdienen en zorgen nog niet evenwichtig. Vrouwen worden vaker geconfronteerd met de problemen rondom de combinatie van arbeid en zorgtaken. Om meer vrouwen aan het werk te krijgen en te houden, heeft het kabinet onder meer het ouderschapsverlof en de (buitenschoolse) kinderopvang uitgebreid. Gewerkt wordt aan een regeling voor loopbaanonderbreking en aan verbetering van verloffaciliteiten. Ondersteund door aanvullende afspraken in het arbeidsvoorwaardenoverleg moeten deze maatregelen werknemers meer mogelijkheden bieden om gedurende de verschillende levensfasen te werken. Voor mannen én voor vrouwen. In de nota 'Arbeid en zorg: kansen op combineren', die binnenkort wordt uitgebracht, zijn de beleidsmogelijkheden voor de komende jaren uitgewerkt.

Flexibiliteit op de arbeidsmarkt uit zich ook in een toename van het zelfstandig ondernemerschap. Een betere benutting van het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen kan ertoe leiden dat meer mensen vanuit een uitkering een eigen bedrijf opzetten. In de evaluatie van dit besluit, die dit najaar verschijnt, zullen daarvoor voorstellen worden gedaan.

(Vor.ber.pag. 672/1 e.v.-1996)

RAAD VAN STATE STEMT IN MET KABINETSBELEID

De Raad van State geeft in zijn commentaar op de Miljoenennota 1998 blijk van instemming met het voorgenomen kabinetsbeleid, maar heeft ook punten van kritiek.

De Raad wijst erop dat het veelgeprezen 'Nederlandse model' wordt gedragen door het incasseringsvermogen en het maatgevoel dat de Nederlandse samenleving laat zien, wanneer onaangename maatregelen moeten worden aanvaard. Mede op grond van die eigenschappen kunnen de sociale partners een constructieve houding volhouden. 'Juist het voorkomen van te grote inkomensverschillen is een voorwaarde voor behoud van die tolerantie voor belastend beleid', aldus de Raad.

In zijn commentaar gaat de Raad in op een aantal kwetsbare kanten van de Nederlandse economie. Hoewel Nederland tot de rijke landen in de wereld behoort, is het inkomen per hoofd van de bevolking nog steeds lager dan in de ons omringende landen. Dat komt 'omdat wij een deel van onze welvaart besteden om velen in staat te stellen eerder op te houden met werken'. Daarnaast was het gedurende een lange periode eenvoudig een beroep te doen op een WAO-uitkering. Reeds geruime tijd treden veel ouderen vervroegd uit het arbeidsproces. Door recente maatregelen en de gunstige economische ontwikkelingen is het aantal inactieven wel gedaald, maar dat effect zal door de toenemende vergrijzing weer tenietgedaan worden. Hoewel de regering dit probleem onderkent vraagt de Raad van State om snelle maatregelen om het vervroegd uittreden minder aantrekkelijk te maken, het uittreden te faseren en aanpassing van de positie van oudere werknemers in een organisatie. Daarnaast zijn scholingsprogramma's noodzakelijk om oudere werknemers in staat te stellen aan het arbeidsproces te blijven deelnemen. De invoering van een flexibele pensionering is belangrijk, maar het effect daarvan zal pas op een langere termijn zichtbaar worden. De Raad van State deelt niet de vrij algemene opvatting dat oudere mensen geen waardevolle bijdrage aan het arbeidsproces kunnen leveren. Nog te weinig wordt beseft dat kostbare ervaring en inzicht verloren gaan en dat het collectief geheugen van organisaties dreigt te verdwijnen.

Net als in voorgaande jaren levert de Raad kritiek op de belastinguitgaven (subsidies in de vorm van fiscale aftrekposten). De belastinguitgaven die sinds 1994 zijn ingevoerd (zoals kortingen op de loonkosten en diverse soorten investeringsaftrek) schelen de staat 6 miljard aan belasting- en premie-inkomsten. 'Dit kan tot riskante en ondoorzichtige belastingwetgeving leiden', aldus de Raad. Het kabinet zou het instrument moeten beperken en het beter moeten evalueren. Volgens de Raad van State moet een groter deel van de financiële meevallers worden besteed aan vermindering van de staatsschuld 'in plaats van aan extra belastingvermindering in 1998 en volgende jaren'. 'Het kabinet mag er niet te vast op rekenen dat de economie zich ook na de huidige kabinetsperiode gunstig zal blijven ontwikkelen.'

In verband met het milieubeleid wijst het college op de noodzaak van structurele veranderingen in het productie-, distributie- en consumptiepatroon. Het sterker in rekening brengen van milieubelastende activiteiten, hogere milieuheffingen en verhandelbare emissierechten zouden daaraan kunnen

bijdragen. Het kabinet onderschrijft deze opvattingen van de Raad. Die waarschuwt overigens ook tegen het formuleren van milieudoelstellingen waarvan op voorhand vaststaat dat die niet gerealiseerd kunnen worden.

De Raad van State vraagt om behoedzaamheid bij het introduceren van marktwerking in de uitvoering van overheidstaken. Essentieel blijft de vraag of en in welke mate de betrokken minister ter verantwoording kan worden geroepen in de schemerzone tussen publieke en private sector. Zo zegt de Raad te betwijfelen of in deze Miljoenennota de resultaten van het onderzoek naar het functioneren van zelfstandige bestuursorganen voldoende tot hun recht komen. De regering onderschrijft de mening van de Raad van State dat de benutting van de marktwerking recht moet doen aan het collectieve karakter van overheidsvoorzieningen. De introductie van marktwerking mag niet ten koste gaan van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid. (*Staatscourant*, *de Volkskrant*, *MHP-krant*)

REACTIES OP MILJOENENNOTA

Premier W. Kok waarschuwt voor een jubelstemming, nu zijn kabinet in de woorden van minister van financiën G. Zalm een 'droombegroting' heeft gepresenteerd. 'Nederland is nog lang niet af. We zijn van ver gekomen en we hebben nog een lange weg te gaan', omschreef Kok de situatie

De regeringsfracties zijn in grote lijnen tevreden met de Miljoenennota. PvdA en D66 vragen wel meer geld voor de gezondheidszorg. De VVD hecht aan voortzetting van een sober beleid.

De grootste oppositiepartij, het CDA, zegt dat het kabinet besluiten over miljardeninvesteringen in de infrastructuur, gezondheidszorg en hervorming van het belastingstelsel voor zich uitschuift. 'Paars luiert in de zon', aldus fractieleider J. de Hoop Scheffer.
GroenLinks, de SP en de ouderenpartijen vinden dat het kabinet te weinig doet tegen de armoede. De kleine christelijke fracties missen aandacht voor immateriële zaken als opvoeding van kinderen, zorg voor de medemens en vrijwilligerswerk. Alle oppositiefracties, maar ook D66, hebben kritiek op het milieubeleid van het kabinet.

De SP was op 16 september niet aanwezig bij het voorlezen van de Troonrede in de Ridderzaal. De Tweede-Kamerleden J. Marijnissen en R. Poppe en hun collega J. de Wit uit de Eerste Kamer vonden dat het 'gejubel over lastenverlichting vals en harteloos klinkt in een land waarin het met veel inwoners zo slecht gaat, dat hun leven eerder een last dan een lust is'.

Reacties sociale partners. Kritiek op gebrek aan nieuw beleid

De grote organisaties van werkgevers en werknemers reageren teleurgesteld op de Miljoenennota. Er is waardering voor een aantal maatregelen, maar men vindt dat het kabinet te weinig daadkrachtig is en problemen voor zich uitschuift. Ook gemeenten en organisaties op het gebied van transport, milieu, landbouw, volkshuisvesting en zorg zijn ontevreden. Zij menen dat het kabinet onvoldoende profiteert van de economische groei en keuzes uit de weg gaat.

Volgens de vakcentrale FNV komt het kabinet met een 'beleidsarme begroting' en gedraagt het zich 'alsof het nu al demissionair is'. De FNV meent dat kansen op het verkleinen van achterstanden in de zorg, onderwijs en inkomens niet worden benut.

Werkgeversorganisatie VNO-NCW is tevreden dat de belangrijkste bugettaire doelstellingen van het regeerakkoord in 1998 gerealiseerd zullen zijn, maar vindt ook dat de 'doorsnee werknemer over de hele kabinetsperiode gemeten wat meer had mogen krijgen'. Zowel VNO-NCW als MKB-Nederland, voor werkgevers in het midden- en kleinbedrijf, menen dat het kabinet 'onvoldoende heeft ingezet op infrastructuur, onderwijs, en technologie'. Het MKB zegt bezorgd te zijn over het trage tempo waarin kabinetsplannen op deze terreinen worden uitgevoerd.

Volgens de christelijke vakcentrale CNV komt de lastenverlichting vooral terecht bij mensen die al voldoende profiteren van de economische groei. Uitkeringsgerechtigden hebben de afgelopen jaren voor een groot deel de herstructurering van de collectieve uitgaven gedragen. Lastenverlichting zou daarom bij hen het meest merkbaar moeten worden, in plaats van bij het bedrijfsleven.

De vakcentrale voor middelbaar en hoger personeel MHP vindt dat na alle veranderingen in de sociale zekerheid rust 'dringend nodig' is. Zij waarschuwt voor het te ver doorschieten van marktwerking, omdat de nadelige gevolgen daarvan binnen de sociale zekerheid zichtbaar beginnen te worden.

Verdere reacties

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) wijst op de tekorten die veel gemeenten hebben op het gebied van bijvoorbeeld armoedebeleid en verslavingszorg. De VNG is ook tegen de afschaffing van gemeentelijke milieuleges voor bedrijven.

Organisaties in de volkshuisvesting als De Nationale Woningraad en de Nederlandse Woonbond maken zich zorgen over de geringe rijksbijdrage aan verbetering van de leefbaarheid in naoorlogse wijken met een eenzijdig woonbestand.

De zorgsector is teleurgesteld over de hoogte van het extra geld dat het kabinet in 1998 beschikbaar stelt voor de gezondheidszorg, zeker in het licht van de economische groei.

De ouderenbond ANBO is blij met de reparatie van de koopkracht van ouderen met alleen AOW of een klein pensioen, en met de instelling van een AOW-spaarfonds, maar blijft zich zorgen maken over de zorg voor ouderen.

De universiteiten zijn kwaad over de overheveling van eenvijfde van het onderzoeksbudget naar de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), die subsidies verstrekt. De universiteiten noemen de overheveling van *f* 500 mln ondoordacht en in strijd met de afspraken over het wetenschapsbudget.

Transportorganisaties en de ANWB noemen de investering van het kabinet in de infrastructuur 'zwaar onvoldoende'.

Milieu-organisaties verwijten het kabinet 'concrete keuzes op het gebied van natuur, milieu en landschap voor zich uit te schuiven'. (*Staatscourant*, *NRC/H'blad*, *Het Financieele Dagblad*, *de Volkskrant*, *Trouw*)

(Vor. ber. pag. 674/1 e.v.-1996)

ALGEMENE BESCHOUWINGEN

Daags na Prinsjesdag vonden in de Tweede Kamer de algemene politieke beschouwingen plaats over de Rijksbegroting voor 1997, en wel op 17 en 18 september. De algemene financiële beschouwingen volgden op 30 september en 1 oktober.

Algemene beschouwingen

Op de eerste dag van de algemene beschouwingen wordt door de oppositie

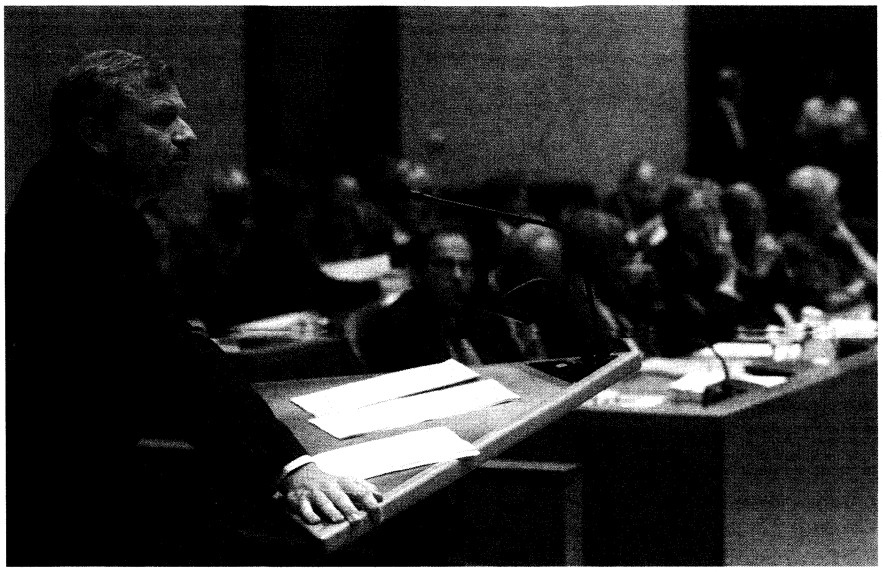

CDA-fractieleider Jaap de Hoop Scheffer richt het woord tot de Tweede Kamer tijdens de algemene politieke beschouwingen op 17 september 1997. *Foto ANP*

flinke kritiek geuit op het kabinet. CDA-leider J. de Hoop Scheffer verwijt het kabinet 'besluiteloosheid' op een aantal terreinen, zoals de herziening van de sociale zekerheid, de toekomstige infrastructuur en de belastinghervorming. Hij signaleert dat de politiek van de paarse coalitie 'tot een steeds neutralere overheid' leidt en op een aantal terreinen tot 'een verschralende samenleving'. Daar tegenover plaatst hij het CDA als een partij met 'een specifieke antenne voor ethische kwesties' die vorm geeft aan 'een groeiend ethisch besef' en 'een behoefte aan zingeving' in de samenleving.

Evenals het CDA constateert GroenLinks-fractieleider P. Rosenmöller dat 'het pluche van paars fantastisch plakt, zo sterk dat de klassieke vertrouwensregel al enkele keren is omgekeerd (Van Randwijck, Bouterse)'.

De christelijke partijen SGP, RPF en GPV hekelen de volgens hen eenzijdige aandacht van het kabinet voor economische prestaties in plaats van meer oog voor een betere kwaliteit van de samenleving.
B. van der Vlies (SGP) vindt dat het kabinet bovendien te weinig extra geld uittrekt voor de zorg voor zwaar gehandicapten. GPV-leider G. Schutte waarschuwt dat paars door zijn besluiteloosheid een groot aantal onbetaalde rekeningen zal achterlaten, zoals de financiering van het milieubeleid, het stelsel van ziektekostenverzekering, het drugsbeleid, de studiefinanciering en de bestuurlijke vernieuwing. Het RPF meent dat al of niet ontspoorde jongeren alle aandacht verdienen. De betekenis van een hecht gezinsleven is minstens zo belangrijk voor een gezonde levensstijl als onderwijs, werk en sport voor de jeugd.

SP-fractievoorzitter J. Marijnissen verwijt het kabinet passiviteit in de bestrijding van armoede. Hij verbaast zich over het grote aantal burgers dat in armoede leeft doordat zij onkundig zijn van hun recht op huursubsidie en andere steunverlening. 'Als er bestanden kunnen worden gekoppeld om fraude te bestrijden, dan kunnen we ook bestanden koppelen om geld daar te laten komen waar het hoort', aldus de SP-leider.

PvdA-fractievoorzitter J. Wallage voelt veel voor een verhoging van het minimumloon en de daaraan gerelateerde bijstands- en andere minimumuitkeringen. De PvdA stelt daarbij wel de voorwaarden dat de economische groei hoog is en dat de afstand tussen de netto-uitkering en een nettoloon niet te klein wordt. Werken moet lonen.

Onderwerpen waarop bijna alle veertien fracties de aandacht vestigen, zijn de zorgsector, het onderwijs en de infrastructuur.

Het PvdA herhaalt het oude verzoek voor een ziektekostenverzekering naar draagkracht, zodat een einde kan komen aan de talrijke eigen-bijdrageregelingen. Verder wil het PvdA dat het kabinet er alles aan doet om de vermindering van het aantal bedden in verzorgingshuizen met 5.000 te voorkomen. Fractieleider F. Bolkestein (VVD) houdt vast aan de invoering van marktwerking in de thuiszorg. Volgens hem kan er door concurrentie een eind komen aan het feit dat in de thuiszorg 40 procent van de totale kosten aan overhead wordt besteed. Rosenmöller (GroenLinks) constateert dat in de thuiszorg vooral een heel hoge werkdruk is ontstaan als gevolg van 'snoeiharde bezuinigingen'; voor een minimaal aanvaardbare thuiszorg zou volgens hem nog *f* 40 mln extra nodig zijn.

D66 komt binnenkort met een 'plan van aanpak' voor het onderwijs. Fractieleider G.J. Wolffensperger noemt geen bedragen, maar wil de komende tien jaar fors investeren in onder andere kleinere klassen, ook in het voortgezet onderwijs, en hogere salarissen voor leerkrachten. Wallage pleit voor een 'sociaal akkoord' waarbij overheid, bedrijfsleven en onderwijs sluitende afspraken moeten maken over de aanpak van het beroepsonderwijs. Bolkestein betoogt dat de kwaliteit van het onderwijs vooral zal verbeteren als er goede leraren voor de klas staan, hetgeen onder meer te bereiken valt door het beter belonen en begeleiden van leraren.

Rosenmöller verwijt het kabinet in 1998 opnieuw voor asfalt en beton te kiezen in plaats van voor openbaar vervoer, aangezien in de begroting *f* 1.150 mln is uitgetrokken voor wegen en slechts *f* 150 mln voor het openbaar vervoer.

Rosenmöller stelt verder voor de natuur- en milieuorganisaties een officiële rol toe te kennen in het Nederlandse overlegmodel. Hij vindt dat zij de status moeten krijgen van de vakbeweging, maar dan een groene, 'met de bijbehorende verantwoordelijkheden'.

Tegenbegrotingen CDA en GroenLinks

In de tegenbegroting van het CDA, 'Agenda 1998-plus' geheten, worden verschuivingen voorgesteld op de door het kabinet ingediende begroting van in totaal *f* 1.150 mln. Het CDA wenst meer geld uit te trekken voor de veiligheid (*f* 150 mln), het beroepsonderwijs (*f* 100 mln), de kinderbijslag (*f* 100 mln), de versoepeling van de Nabestaandenwet (*f* 200 mln), de zorgsector (*f* 100 mln) en het AOW-fonds (*f* 500 mln). Om dit allemaal te kunnen financieren pleit De Hoop Scheffer onder meer voor bezuinigingen op de Melkertbanen, op de las-

tenverlichting voor werkgevers en werknemers, op milieumaatregelen en op de zorgsector. Met name de bezuinigingen op de zorgsector en de Melkertbanen leiden tot een stevige woordenwisseling tussen De Hoop Scheffer en de fractieleiders van de regeringspartijen. Als de CDA-leider benadrukt dat zijn fractie *f* 100 mln extra in de zorgsector wil steken, houdt D66-leider G.J. Wolffensperger hem voor dat daar *f* 300 mln aan bezuinigingen tegenover staat.

De tegenbegroting die GroenLinks indient levert 11.000 meer banen op dan het kabinetsbeleid. Uit een doorrekening van het CPB blijkt dat de begroting voorziet in een verbetering van de koopkracht van de laagste inkomens met netto *f* 600 per jaar. Ook komt er meer geld voor milieu.

Antwoord van premier Kok

Op de tweede dag van de algemene politieke beschouwingen neemt premier Kok uitvoerig de tijd voor de verdediging van de kabinetsplannen. Hij geeft toe dat zijn kabinet heeft kunnen voortbouwen op het beleid van zijn voorgangers, en dat werkgevers en werknemers al die jaren een belangrijke bijdrage hebben geleverd, maar „de woorden 'het zit ze mee' worden hier en daar te gemakkelijk gebruikt", aldus Kok.

Hij verweert zich ook tegen het verwijt van CDA-leider De Hoop Scheffer dat het kabinet 'luiert in de zon' en de gunstige economische ontwikkeling niet benut voor verder reikende maatregelen. Kok wijst erop dat in de huidige kabinetsperiode onder meer voorbereidend werk is gedaan voor een volgend kabinet op het gebied van infrastructuur en de invoering van een nieuw belastingstelsel. VVD-leider Bolkestein valt de premier bij en noemt de uitspraak van zijn CDA-collega 'grotesk'. 'Ik begrijp best dat het CDA ook een plaatsje in de zon wil, maar dan moet het niet blaffen tegen de maan'.

De minister-president waarschuwt tegen de gevolgen van een extra verhoging van het wettelijk minimumloon, waarvoor eerder in het debat gepleit is door Wallage.

In de wet die de koppeling regelt tussen de lonen en uitkeringen, is bepaald dat het minimumloon elke vier jaar door de Sociaal-Economische Raad (SER) moet worden geëvalueerd. In de loop van 1999 zullen de SER-Kroonleden samen met de werkgevers en werknemers opnieuw advies uitbrengen over de hoogte van het minimumloon.

Wat Kok betreft blijft het minimumloon zoals het nu is. Een verhoging ervan zou volgens hem 'haaks staan op' het regeringsbeleid van verlaging van de minimumloonkosten.

De premier verdedigt het sociale gehalte van zijn beleid tegen aanvallen van vooral GroenLinks en SP. Hij wijst erop dat door het toepassen van de koppelingswet de mensen met de laagste inkomens er toch op vooruit zullen gaan. Verder zegt hij toe dat zal worden onderzocht hoe de individuele huursubsidie en de bijzondere bijstand meer terecht kunnen komen bij de mensen die op die regelingen zijn aangewezen.

Het kabinet zal verder serieus kijken naar wat Bolkestein aanduidt als de 'juridisering' van de samenleving. Steeds meer burgers doen een beroep op de rechter om overheidsbesluiten tegen te houden, en die rechter gaat niet zelden op de stoel van de bestuurder zitten. Ook Wallage vraagt aandacht voor dat probleem. Maar hij waarschuwt dat de rechtsbescherming van de burger niet mag worden aangetast.

De premier vindt dat VVD-leider Bolkestein 'een verkeerd signaal' afgeeft door Schiphol overschrijding van de wettelijk vastgelegde geluidsnormen toe te staan.
Bolkestein is gealarmeerd door de aankondiging van Schiphol het vliegverkeer tijdens de piekuren fors te gaan inperken. Alleen op die manier kan volgens de luchthavendirectie voorkomen worden dat dit jaar de geluidsgrenzen worden overschreden. De liberalen vinden dat de milieuhinder niet opweegt tegen de economische schade en het dreigend verlies aan arbeidsplaatsen, en eisen van het kabinet dat tijdelijke overschrijdingen gedoogd worden.
De premier is van oordeel dat de wet, ook 'in een moeilijke situatie' richtsnoer dient te blijven, maar hij sluit niet uit dat de normen anders worden dan ze nu zijn. 'In uiterste nood' geeft hij de voorkeur aan aanpassing van de wet. 'Maar daar ben ik nog helemaal niet aan toe'.

Kok verwerpt de verwijten van onder andere GroenLinks, dat het kabinet het belang van de economie boven dat van het milieu zou stellen, en alleen zou investeren in dure infrastructuur. Uit de feiten valt volgens hem vooral af te leiden dat het paarse kabinet juist buitengewoon breed en evenwichtig bezig is met de milieu-agenda en met infrastructuur. Zo heeft het ministerie van landbouw en natuurbeheer bijna *f* 400 mln bestemd voor aanleg van bossen, en wordt bij economische zaken duurzame energie gestimuleerd.

Aan het slot van die dag blijkt dat het kabinet bijna *f* 330 mln extra uittrekt om de financiële wensen van PvdA, VVD en D66 te honoreren.
Op initiatief van VVD-leider Bolkestein doen fractievoorzitter Wallage (PvdA) en zijn D66-collega Wolffensperger de toezegging dat in de komende debatten over de verschillende begrotingen geen wensenlijstjes meer worden ingediend.
De drie regeringspartijen willen dat het kabinet extra geld uittrekt voor onder meer verzorgingstehuizen, justitie, naschoolse opvang, taalles voor migranten en de wachtlijsten bij Riagg's en pensions voor de opvang van zwervers. In totaal gaat het daarbij om een bedrag van bijna *f* 330 mln, ruim 0,1 procent van de geplande rijksuitgaven voor volgend jaar.

Een Kamermeerderheid van PvdA, VVD en D66 wil tenminste *f* 30 mln extra voor verbetering van het middelbaar beroepsonderwijs. Voor inkorting van de wachtlijsten in de gezondheidszorg en het ongedaan maken van al ingeboekte bezuinigingen op verzorgingstehuizen willen PvdA en D66 ruim *f* 100 mln. De VVD heeft haar zinnen gezet op *f* 6 mln extra voor sport en *f* 45 mln voor criminaliteitsbestrijding en justitie.

Premier Kok zegt dat het kabinet bereid is de wensen uit te voeren mits de komende weken financiering wordt gevonden.

Financiële beschouwingen

Bij de algemene financiële beschouwingen krijgt minister van financiën G. Zalm de steun van een meerderheid van de Tweede Kamer voor zijn strenge begrotingsbeleid. Onder leiding van Zalm houdt het kabinet zich aan het trendmatig begrotingsbeleid, waardoor ieder ministerie binnen het begrotingskader moet blijven en in principe de eigen tegenvallers moet opvangen. Toekomstige meevallers gaan allereerst in het AOW-fonds, eventuele hogere aardgasbaten gaan in het FES, het fonds voor de economische structuurversterking.

De PvdA wil dat de overheid in de volgende kabinetsperiode meer investeert en de lasten voor burgers en bedrijven verder verlaagt, als de economische si-

tuatie meevalt. Volgens PvdA-woordvoerder F. van der Ploeg ontstaat meer helderheid tussen de coalitiepartners als in het regeerakkoord wordt afgesproken dat de overheid meer uitgeeft naarmate de economische groei de twee procent te boven gaat. 'Zo'n dynamisch uitgavenkader voorkomt conflicten gedurende de rit'. Tevens denkt de PvdA meer geld vrij te maken via het aantrekken van private investeringen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Minister Zalm gaf in zijn antwoord duidelijk te kennen tegen deze voorstellen te zijn. Ook de VVD en D66 handhaven liever de aanpak van het huidige regeerakkoord, waarbij de uitgaven feitelijk aan een maximum gebonden zijn. In het PvdA-voorstel wordt het kabinet teveel afhankelijk van de ramingen van het CPB en kunnen tegenvallers of iets lagere prognoses weer leiden tot een bezuinigingsronde, aldus de minister. En voor onrendabele investeringen in de infrastructuur, zoals de dijkverzwaring, is het moeilijk private investeerders te vinden.

Minister Zalm reageerde boos op kritiek van D66-Kamerlid G. Ybema op zijn internationaal optreden. De D66'er hekelde de opstelling van de minister tijdens een recente vergadering van Europese ministers van financiën (Ecofin) in Luxemburg, waar hij duidelijk had laten weten dat Nederland niet van plan is een hogere nettobijdrage aan de EU-financiering te leveren. Volgens Ybema was Zalm daarbij weinig tactvol geweest en zouden zijn opmerkingen mogelijk contraproductief werken.
De minister verklaarde helemaal gehandeld te hebben in de geest van een motie van Ybema zelf uit 1995, die het kabinet opriep ervoor te pleiten dat de afdrachten van Nederland zouden verminderen. 'Daarin stond niet mits de minister maar diplomatiek optreedt', aldus Zalm. 'De vergadering van de ministers van financiën is geen macramé-clubje. Een robuuste opstelling van Nederlandse kant is nodig, omdat in de EU al gauw wordt gezegd dat als puntje bij paaltje komt Nederland toch niet zal vasthouden aan zijn eisen'. Hij ontkende dat Nederland gedreigd had de uitbreiding van de EU tegen te zullen houden als de afdrachten niet verlaagd worden.

Zalm verwierp ook een voorstel van Ybema om de bijdrage van het kabinet aan het AOW-fonds te binden aan een plafond van *f* 2 mrd. D66 wil extra meevallers liever gebruiken voor investeringen, bijvoorbeeld in de zorg en het onderwijs. De minister wijst erop dat er *f* 8 mrd in het fonds moet komen om de financiering van de AOW in de volgende eeuw veilig te stellen. Bovendien verwacht hij, in tegenstelling tot Ybema, geen meevaller van 'een paar miljard gulden'.

Minister Zalm kondigt tevens een onderzoek aan naar de subsidiëring van organisaties als Milieudefensie en Vluchtelingenwerk. Zijn partijgenoot J. Hoogervorst, financieel woordvoerder van de VVD-fractie, wil dat de subsidie aan dergelijke organisaties 'ruim onder de 50 procent' blijft; hij vindt het vreemd dat de overheid organisaties financiert die zich tegen 'democratisch genomen besluiten' verzetten. Met name de Kamerleden F. van der Ploeg (PvdA) en M. Rabbae (GroenLinks) hekelen de opstelling van de VVD'er, die volgens hen kant noch wal raakt. Milieudefensie liet in een reactie weten dat dit jaar 30 procent van de uitgaven wordt gefinancierd met overheidssubsidies.

Er blijft een conflict tussen fracties in de Tweede Kamer en staatssecretaris W. Vermeend (Financiën) over de belasting op diesel en benzine per 1 januari 1998. De fracties van VVD en CDA willen dan geen inflatiecorrectie op deze accijns toepassen om zo de pomphouders in de grensstreek tegemoet te komen. Dezen zijn veel klandizie kwijtgeraakt door de stijging van de benzineaccijns in Nederland. Volgens Vermeend gaat het om een geringe tegemoetkoming die de schatkist volgend jaar in totaal *f* 200 mln kost. Hij wijst erop dat de accijnsverhoging in het belang van het milieu is. Omdat ook de motorrijtuigenbelasting omlaag is gegaan, wordt niet het autobezit maar wel het autogebruik ontmoedigd. (*Staatscourant, NRC/H'-blad, Het Financieele Dagblad, Trouw, de Volkskrant*)

(Vor.ber.pag. 675/3 e.v.-1996)

ALBANIË

VOORBEREIDINGEN VOOR ALGEMENE VERKIEZINGEN. OVEREENSTEMMING OVER NIEUWE KIESWET

In mei 1997 probeerden de belangrijkste politieke partijen in Albanië overeenstemming te bereiken over een nieuwe kieswet, waardoor in juni vervroegde parlementsverkiezingen zouden kunnen worden gehouden. In het zuiden van Albanië waren de zogenaamde comité's van nationale redding (de 'rebellen'-troepen die in maart de macht over het zuiden hadden overgenomen, zie pag. 361/2 e.v.-'97) nog steeds niet ontbonden, ondanks oproepen hiertoe door president Sali Berisha en de regering van nationale verzoening van Bashkim Fino. Ook de inzet van een door Italianen geleide multinationale vredesmacht in april (zie pag. 366/2-'97) kon niet verhinderen dat de veiligheidssituatie in het zuiden nog steeds slecht was.

Verkiezingsovereenkomst

De tien belangrijkste politieke partijen van Albanië, waaronder president Berisha's Democratische Partij van Albanië (PDS) en Fino's Socialistische Partij van Albanië (PSS) - die beide deelnamen aan de in maart gevormde regering van nationale verzoening (zie pag. 363/3-'97) - sloten op 9 mei een overeenkomst die hen verplichtte vóór eind juni nieuwe verkiezingen te houden. De overeenkomst kwam tot stand door bemiddeling van de Oostenrijkse oudkanselier Franz Vranitzky, die de laatste maanden tal van missies naar Albanië had geleid namens de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Op een persconferentie op 9 mei zei Vranitzky dat de overeenkomst 'een beslissend keerpunt' betekende aangezien alle partijen het principe van 'een gemengd kiesstelsel' hadden aanvaard.

De laatste verkiezingen voor de (uit één Kamer bestaande) Volksassemblee waren in mei-juni 1996 gehouden en door de PDS gewonnen. Deze werden echter ontsierd door beschuldigingen van de kant van de oppositie en buitenlandse waarnemers over wijdverbreide verkiezingsfraude (zie pag. 601/2 e.v.-'96).

Overeenkomst houdt geen stand. Kieswet PDS goedgekeurd

Na het ondertekenen van de overeenkomst voerden de tien partijen besprekingen over de inhoud van een nieuwe kieswet op basis van een gemengd kiesstelsel. De onderhandelingen liepen al snel vast toen bleek dat de PDS er niet mee wilde instemmen dat een groot gedeelte van de zetels naar kandidaten zou gaan die via het stelsel van evenredige vertegenwoordiging werden gekozen.

Op 13 mei legde de PDS de Volksassemblee haar eigen voorstel voor een nieuwe kieswet voor. Deze wet werd aangenomen, maar PSS-afgevaardigden die eind april hun boycot van de Assemblee hadden beëindigd (zie pag. 366/3-'97) weigerden te stemmen en verlieten de

Assemblee uit protest. Premier Fino en enkele ministers uit zijn regering bevonden zich ondertussen in Washington voor besprekingen met de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright.

De controverse over de kieswet betrof het aantal parlementariërs dat wordt gekozen volgens het districtenstelsel. De PDS wil dat aantal zo groot mogelijk houden, de andere partijen willen zoveel mogelijk zetels via een proportioneel systeem laten kiezen, om de kleinere partijen een kans te geven. In de versie die de PDS op 13 mei door het parlement joeg, wordt het aantal zetels uitgebreid tot 155. Van die 155 parlementariërs worden er 115 gekozen op basis van het districtenstelsel, en veertig op basis van een evenredige vertegenwoordiging.

Overeenstemming over nieuwe kieswet

Vranitzky keerde op 14 mei naar Albanië terug voor besprekingen met de verschillende partijen. De volgende dag maakte hij bekend dat hij een compromis had bereikt en dat de verkiezingen zouden plaatsvinden op 29 juni.

Volgens dit compromis zou de verdeling tussen Assemblee-leden die met de meeste stemmen of via het evenredigheidsstelsel werden gekozen, hetzelfde blijven (d.w.z. 115: 40), maar zouden er extra maatregelen bijkomen. Zo zou het minimumpercentage van het totaal aantal stemmen dat men nodig had om in de Assemblee te worden gekozen van 4 naar 3 procent worden verlaagd. En bovendien zouden de belangrijkste partijen elk evenveel toegang tot de media krijgen.

De nieuwe wet werd op 16 mei door de Assemblee aangenomen en later die dag door president Berisha bekendgemaakt. Op 17 mei geven de PSS en haar bondgenoten echter te kennen dat ze de verkiezingen alsnog zouden boycotten tenzij Berisha en de PDS een aantal eisen zouden inwilligen, zoals de benoeming van een centrale kiescommissie door de regering van nationale verzoening, de gegarandeerde aanwezigheid van internationale waarnemers tijdens de verkiezingen en de vervanging van het hoofd van het nationale veiligheidsapparaat, de Nationale Inlichtingendienst (ShIK).

Op 22 mei maakte Vranitzky bekend dat alle belangrijke politieke partijen hadden toegezegd dat ze zouden deelnemen aan de verkiezingen op 29 juni. Volgens Vranitzky had Fino verklaard dat overeenstemming was bereikt over 'de verkiezingsmodaliteiten, de datum en de politieke problemen in verband met de verkiezingen'.

Op 26 mei werd de samenstelling van een zeventien leden tellende centrale kiescommissie bekendgemaakt, met het PDS-lid Kristaq Kume als voorzitter en Fatos Klosi van de PSS als vice-voorzitter.

Op 29 mei benoemde president Berisha Arben Karkini bij decreet tot hoofd van de ShIK.

Verkiezingscampagne. Aanhoudend geweld

Ondanks de aanwezigheid van de multinationale vredesmacht werd de verkiezingscampagne overschaduwd door aanhoudend geweld. Bovendien werd op beperkte schaal campagne gevoerd, omdat veel kandidaten vreesden voor een aanslag op hun leven. In een poging de situatie te kalmeren, kwamen de drie belangrijkste politieke partijen, de PDS en de oppositionele PSS en PSDS, op 23 juni in Rome bijeen om een 'pact voor de toekomst' te sluiten waarin ze afspraken op vreedzame wijze campagne te voeren en de verkiezingsuitslag te respecteren.

Begin juni ontplofte een aantal bommen in de hoofdstad Tirana. Ook werd bericht dat president Sali Berisha op 4 juni een moordaanslag had overleefd, toen hij campagne aan het voeren was in de omgeving van de havenstad Durrës. Naar verluidt wierp iemand een granaat naar de president, die niet gewond raakte bij de aanslag.

Op 18 juni schoten Griekse militairen van de multinationale vredesmacht een gewapende Albanese drugshandelaar dood in Elbasan, ongeveer 30 km ten zuidoosten van Tirana. Dit was het eerste incident waarbij leden van de vredesmacht, die in april naar Albanië was gestuurd (zie pag. 365/2 e.v.-'97), iemand doodden.

Op 19 juni besloot de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties het mandaat van de internationale vredesmacht met 45 dagen te verlengen tot half augustus. Het mandaat, dat in eerste instantie voor drie maanden gold (zie 364/2 e.v.-'97), zou op 28 juni aflopen.

SOCIALISTISCHE PARTIJ WINT PARLEMENTSVERKIEZINGEN. VERKIEZING NIEUWE PRESIDENT. VORMING VAN NIEUWE REGERING. SAMENSTELLING KABINET. REFERENDUM OVER MONARCHIE

Op 29 juni werd de eerste verkiezingsronde voor de 155 leden tellende Volks-

De leiders van de drie grootste Albanese partijen, v.l.n.r. Fatos Nano (PSS), Tritan Shehu (PDS) en Skender Gjinushi (PSDS), maakten op 23 juni 1997 in Rome afspraken over het houden van vrije en vreedzame verkiezingen. *Foto EPA*

PSS-leider Fatos Nano brengt op 29 juni 1997 in Tirana zijn stem uit bij de parlementsverkiezingen. *Foto EPA*

assemblee gehouden. De tweede ronde zou op 6 juli gehouden worden. Tevens werd op 29 juni een niet-bindend referendum gehouden over de Albanese monarchie.

Verloop van de verkiezingen. Overwinning PSS

Op de verkiezingsdag vonden gewelddadigheden plaats, waarbij minstens drie doden vielen en vier mensen gewond raakten. Het ernstigste incident deed zich voor bij een stemlokaal in de omgeving van Fier, waar een PSS-aanhanger een verkiezingsfunctionaris doodschoot.

Ongeveer 500 waarnemers van de OVSE, die werden beschermd door militairen van de multinationale vredesmacht, hielden toezicht op het verloop van de verkiezingen. Op 30 juni verklaarde Catherine Lalumiere, hoofd van de OVSE-waarnemersmissie, dat de verkiezingen 'in deze fase op bevredigende en aanvaardbare wijze' leken te zijn verlopen. De OVSE had eerder erkend dat enkele ongeregeldheden niet te vermijden zouden zijn.

Later op 29 juni beweerde PSS-voorzitter Fatos Nano dat blijkens de eerste uitslagen zijn partij zestig van de 115 rechtstreeks verkiesbare zetels en 24 van de veertig zetels waarvoor het evenredigheidsstelsel gold, had behaald.

Op 30 juni maakte president Berisha op de televisie bekend dat hij de verkiezingsuitslag zou aanvaarden en 'alle verklaringen die ik heb afgelegd, in acht zal nemen', waarmee hij kennelijk zinspeelde op een eerdere belofte om af te treden als de PDS een nederlaag zou lijden. In zijn toespraak, die volgens waarnemers uitzonderlijk hoffelijk en verzoeningsgezind was, riep Berisha alle PDS-aanhangers op 'het oordeel van het volk met verdraagzaamheid tegemoet te treden' en hij zei dat zijn partij, indien nodig' een'loyale oppositiepartij' zou zijn. Berisha's bekendmaking leidde tot vreugdeschoten in Vlorë en andere zuidelijke steden, waar men het verzet tegen zijn presidentschap had geleid.

Tweede kiesronde

In een tweede kiesronde op 6 juli werden verkiezingen gehouden in de 32 districten waar geen enkele kandidaat bij de eerste kiesronde van 29 juni een absolute meerderheid had behaald. In twee districten werd op 13 juli nog een derde kiesronde gehouden.

In een op 8 juli gepubliceerd rapport noemde de OVSE het verloop van de verkiezingen 'acceptabel' en werd de opkomst op ongeveer 73 procent geschat. Er was echter ook sprake van verkiezingsgeweld en volgens berichten vielen er op 6 juli drie doden en twee gewonden tijdens schietpartijen bij stemlokalen.

Op 18 juli maakte de centrale kiescommissie de officiële uitslag bekend.

De PSS en zijn bondgenoten (PSDS, PMDN, AD en AP) behaalden gemakkelijk de tweederde meerderheid die was vereist om grondwetswijzigingen goed te keuren. Op 12 juli hadden de PSS, AD en PSDS bijzonderheden van een akkoord over een grondwetswijziging bekendgemaakt die erop gericht was te komen tot een stelsel waarbij niet de president maar de premier de meeste macht had.

Verkiezingsuitslag

Partij	*Zetels*
Socialistische Partij van Albanië (PSS)	101
Albanese Democratische Partij (PDS)	29
Sociaal-Democratische Partij van Albanië (PSDS)	8
Unie voor de Mensenrechten (PMDN)	4
Partij van de Democratische Alliantie van Albanië (AD)	2
Partij van het Nationale Front	3
Legaliteitsbeweging	2
Republikeinse Partij van Albanië	1
Partij voor Nationale Eenheid	1
Albanese Agrarische Partij (AP)	1
Onafhankelijken	3
Totaal	155

(Van de 155 parlementsleden werden er 115 rechtstreeks gekozen en veertig op basis van evenredige vertegenwoordiging.)

President Berisha en PDS-voorzitter treden af. Verkiezing van nieuwe president

In een verklaring tijdens de openingszitting van de nieuwe Volksassemblee maakte president Berisha op 23 juli zijn aftreden bekend. In april 1992 was hij tot president gekozen (zie pag. 450/2 e.v.-'92) en in maart 1997 was hij herkozen (zie pag. 362/3-'97).

Op 7 juli maakte Tritan Shehu bekend dat hij aftrad als voorzitter van de PDS. Tijdens een partijvergadering op 14 juli werd Genc Pollo, tot dan toe secretaris-generaal, gekozen tot interim-voorzitter.

Op 24 juli koos de Volksassemblee Rexhep Mejdani, secretaris-generaal van de PSS, tot president.

In totaal 122 afgevaardigden woonden de zitting bij, van wie 110 hun stem uitbrachten op Mejdani, die door de PSS

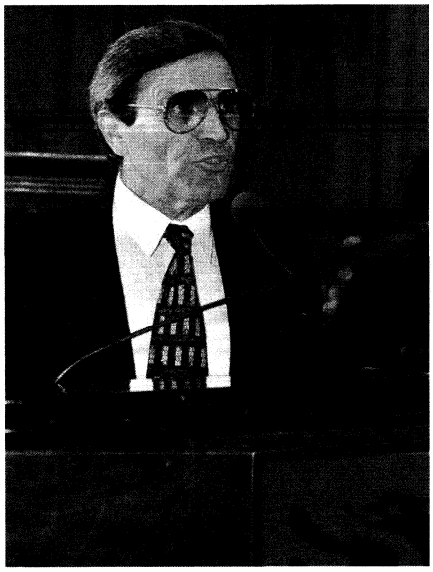

Namik Dokle, de fractieleider van de PSS, voert het woord tijdens de openingszitting van het nieuwe parlement op 23 juli 1997.
Foto EPA

was voorgedragen. Drie afgevaardigden stemden tegen, twee onthielden zich van stemming en zeven stembriefjes werden door de kiescommissie ongeldig verklaard. Na zijn verkiezing hield Mejdani een toespraak tot de Volksassemblee waarin hij alle geledingen van de Albanese samenleving opriep hem te steunen bij zijn 'moeilijke taak' om de normale gang van zaken zijn loop te doen hervinden en de openbare orde te herstellen.

Nieuwe regering

Op 24 juli schoof de PSS Fatos Nano naar voren als premier. President Mejdani verzocht hem diezelfde dag formeel een nieuwe regering te vormen. Op 25 juli werd de nieuwe regering in aanwezigheid van Mejdani beëdigd. Ze stond onder leiding van Nano en bestond uit ministers van de PSS, AD, PSDS, AP en PMDN. Premier Bashkim Fino van de scheidende regering van nationale verzoening, die in maart was gevormd, bleef in de nieuwe regering aan als vice-premier.

Fatos Nano was voorzitter van de PSS en had tussen februari en juni 1991 het premierschap bekleed (zie pag. 295/3 en 812/1-'91). In april 1994 was hij veroordeeld tot een gevangenisstraf van twaalf jaar na schuldig te zijn bevonden aan een reeks misdrijven, waaronder verduistering van staatsgelden (zie pag. 449/3-'94). Nano en zijn aanhangers hadden de aanklachten altijd ontkend. In maart 1997, op het hoogtepunt van de opstand in het zuiden, werd Nano op vrije voeten gesteld toen de gevangenis in Tirana niet meer functioneerde. Later kreeg hij gratie van president Berisha (zie pag. 364/1-'97).

De portefeuilleverdeling in het nieuwe kabinet was als volgt:

Premier - Fatos Nano* (PSS); vice-premier - Bashkim Fino+(PSS); staatsminister toegevoegd aan de premier - Kastriot Islami* (PSS); binnenlandse zaken - Neritan Ceka* (AD); defensie - Sabit Brokaj* (PSS); buitenlandse zaken - Paskal Milo* (PSDS); justitie - Thimjo Kondi* (onafh.); financiën - Arben Malaj (PSS); economische zaken en privatisering - Ylli Bufi* (PSS); arbeid, sociale zaken en vrouwenaangelegenheden - Elmas Sherifi+ (PSS); landbouw en voedselvoorziening - Lufter Xhuveli* (AP); handel en toerisme - Shaqir Vukaj* (PSS); openbare werken en vervoer - Gaqo Apostoli* (PSDS); onderwijs en wetenschap - Ethem Ruka* (PSS); cultuur, jeugdzaken en sportzaken - Arta Dade* (PSS); gezondheidszorg en milieu -Leonard Culi* (PMDN); parlementaire hervormingen en betrekkingen met de Volksassemblee - Arben Imami* (AD); staatsminister voor economische samenwerking en ontwikkeling - Ermelinda Meksi* (PSS).

Staatssecretarissen:

Euro-Atlantische integratie - Maqo Lakrori* (PSS); defensiebeleid - Perikli Teta* (AD); binnenlandse zaken - Ndre Legisi* (PSS); plaatselijk bestuur - Lush Perpali+ (PSS).

* Nieuwe benoeming
\+ Gewijzigde portefeuille

Regeringsprogramma goedgekeurd door parlement

Op 28 juli presenteerde Nano zijn regering en regeringsprogramma aan de Volksassemblee. De dag daarop ging de Volksassemblee met beide akkoord met 166 tegen nul stemmen bij twee onthoudingen. Leden van de PDS boycotten de zitting.

De strijd tegen misdaad en corruptie en het herstel van de openbare orde kregen prioriteit in het regeringsprogramma. Nano zei dat zijn regering zich ook had voorgenomen de wederopbouw van de strijdkrachten en het defensiestelsel ter hand te nemen en institutionele en bestuurlijke hervormingen uit te voeren.

Rexhep Mejdani (l.) wordt op 24 juli 1997 bij het verlaten van de parlementaire vergaderruimte gefeliciteerd met zijn verkiezing tot president door de Amerikaanse ambassadeur in Albanië, Mariza Lino.
Foto EPA

Uitslag referendum over monarchie

Op 29 juni werd een niet-bindend referendum gehouden over de monarchie in Albanië. De centrale kiescommissie maakte op 14 juli bekend dat 66,74 procent zich voor de republiek had uitgesproken en 33,26 procent voor de monarchie. In een interview met de Albanese televisie op 14 juli zei een woordvoerder van de monarchistische Legaliteitsbeweging dat de uitslag ongeldig was wegens onregelmatigheden bij het referendum.

Beschuldigingen van fraude vormden voor monarchisten aanleiding om op 3 juli in Tirana een protestbijeenkomst te houden. De Albanese troonpretendent Leka Zogu, die was gestoken in gevechtstenue en wapens en handgranaten droeg, sprak de bijeenkomst toe. Eén persoon kwam om het leven en twee raakten er gewond bij gevechten die uitbraken tijdens de bijeenkomst. Zogu, die in april naar Albanië was teruggekeerd (zie pag. 367/2/3-'97), vertrok op 12 juli naar zijn huis in Zuid-Afrika.

Op 27 augustus werd de uitslag van het referendum bekrachtigd door het Constitutionele Hof.

BEGROTING VOOR 1997 GOEDGEKEURD

Op 15 mei aanvaardde de Volksassemblee de begroting voor 1997. Volgens een bericht van het officiële persbureau *ATA* op 15 mei voorzag de begroting in een tekort van ongeveer 55 mln lek ($ 1 = 155,5 lek op 16 mei 1997).

NIEUWE UITTOCHT NAAR ITALIË

Een Albanees vrachtschip met 1.229 Albanezen aan boord kreeg op 4 mei toestemming de Italiaanse haven Bari binnen te varen nadat het verzoeken van de Italiaanse marine om terug te keren naar Albanese wateren had afgewezen. Dit incident werd als bewijs aangevoerd van het feit dat, ondanks de aanwezigheid van de multinationale vredesmacht, in Albanië nog steeds een criminele organisatie opereerde die zich bezig hield met mensensmokkel.

Op het hoogtepunt van de rebellie in het zuiden in maart waren grote aantallen Albanezen het land per boot ontvlucht, waarvan de meesten in de Italiaanse havens Bari, Brindisi en Otranto waren aangekomen (zie pag. 364/3 e.v.-'97).

Op 5 mei deporteerden de Italiaanse autoriteiten 180 mannen die met het vrachtschip waren aangekomen, naar Albanië. De volgende dag maakte Italië bekend dat het in totaal 2.712 'ongewenste' Albanezen had gerepatrieerd.

WET OP PIRAMIDESPELEN

Op 9 mei nam de Volksassemblee een wet aan ter regulering van de piramidespelen. De ineenstorting van een aantal piramidefondsen in januari (zie pag. 359/1 e.v.-'97) had tot de onlusten geleid die in maart hun hoogtepunt vonden in de rebellie in het zuiden.

OPERATIE ALBA BEËINDIGD

Toen de verkiezingen medio juli voorbij waren, begon de door Italië geleide internationale vredesmacht, die in april in Albanië was gestationeerd om de orde in het land te helpen herstellen, zich terug te trekken (voor verlenging van het mandaat van de vredesmacht in juli tot medio augustus, zie boven). Op 9 juli viel het eerste dodelijke slachtoffer van de vredesmacht toen een Italiaanse soldaat omkwam bij een ontploffing in de zuidelijke havenstad Vlorë. Op 24 juli keurde de nieuwe Volksassemblee een wet goed waarbij de op 1 maart afgekondigde noodtoestand (zie pag. 362/2-'97) werd opgeheven. Maar de openbare orde bleef precair. Herhaaldelijk werd melding gemaakt van schietpartijen en gevechten tussen gewapende benden, vooral in het zuiden.

De Albanese minister van defensie, Sabit Brokaj (l.), spelt de Italiaanse bevelhebber van de internationale vredesmacht in Albanië, Luciano Forlani, de 'Moeder Teresa'-orde op bij een plechtigheid op 8 augustus 1997 ter gelegenheid van de beëindiging van Operatie Alba. *Foto EPA*

Op 14 augustus kwam officieel een einde aan Operatie Alba, nadat de laatste leden van de multinationale vredesmacht op 11 augustus uit Albanië vertrokken waren. Een klein aantal Italiaanse en Griekse officieren bleef in het land om het leger en de politie van Albanië te helpen reorganiseren, maar dit gebeurde in het kader van bestaande bilaterale verdragen.

POGINGEN TOT ORDEHERSTEL

In augustus poogde de regering van premier Fatos Nano de veiligheid en orde te herstellen na maanden van gewapende opstand en wetteloosheid. In grote delen van het land bleef het echter onrustig en bijna dagelijks vielen er doden.

Op 3 augustus maakte minister van binnenlandse zaken Neritan Ceka bekend dat hij de wegen binnen zestig dagen zou vrijmaken van benden en rovers. Op 17 augustus gelastte hij dat alle tijdens de opstand buitgemaakte wapens uiterlijk 30 september moesten zijn ingeleverd. Wie dat niet deed, zo waarschuwde hij, riskeerde een gevangenisstraf van vijf jaar. Volgens Ceka had de politie op 25 augustus ongeveer 15.000 wapens en 5.000 bommen ingezameld.

Op 12 augustus maakte de regering bekend troepen van het ministerie van binnenlandse zaken te hebben gestuurd naar de zuidelijke steden Vlorë, Gjirokastër, Sarandë en Tepelene om de orde te herstellen en de zwaargewapende benden aan te pakken die daar de dienst uitmaakten. De regering maakte op 14 augustus bekend dat de politie weer heer en meester was in de havenstad Vlorë, het centrum van de opstand in het zuiden. Zij had ook, zo werd bericht, verscheidene arrestaties verricht onder aanhangers van de machtigste krijgsheer in de stad, Myeteza Caushi. Aangenomen werd dat Caushi, die ook bekend stond als 'Zani', naar Italië was gevlucht. Eerder in augustus had Caushi gezworen dat ongeveer 40.000 gewapende mannen de strijd in het zuiden zouden voortzetten totdat de toenmalige president Sali Berisha zou zijn opgehangen op het centrale plein van Vlorë.

INTERNATIONALE CONFERENTIE OVER ALBANIË

Op 31 juli begon in Rome een internationale conferentie over Albanië. De deelnemers aan de conferentie, die werd bijgewoond door premier Nano en vertegenwoordigers van de lidstaten van de OVSE en andere landen,beloofden Albanië internationale hulp bij de economische en politieke wederopbouw na de opstand. De deelnemers spraken af in september in Rome een conferentie van ministers van buitenlandse zaken te houden en in oktober in Brussel een donorconferentie.

BENOEMINGEN IN TOP STRIJDKRACHTEN, VEILIGHEIDSDIENST EN CENTRALE BANK

De nieuwe regering maakte in augustus een aantal benoemingen bekend. In die maand werden ook talrijke functionarissen en ambtenaren vervangen, hetgeen tot beschuldigingen leidde dat de regering wraak nam op tegenstanders.

President Rexhep Mejdani ontsloeg generaal-majoor Adem Copani op 15 augustus als stafchef van het leger en wees op 19 augustus kolonel Aleks Andoni aan als diens opvolger (voor Copani's benoeming in maart, zie pag. 362/3-'97). Eerder, op 4 augustus, had minister van defensie Sabit Brokaj in een verklaring gewaarschuwd dat hoge legerofficieren die de 'grondwet hadden geschonden' door 'politieke orders te accepteren', vrijwillig ontslag zouden moeten nemen of anders terecht zouden moeten staan.

Op 21 augustus werd bericht dat Fatos Klosi door Mejdani was benoemd tot chef van de veiligheidsdienst (de Nationale Inlichtingendienst, ShIK). Klosi, die geen lid was van de regerende PSS, was hoogleraar onderwijskunde en was vice-voorzitter geweest van de centrale kiescommissie die toezicht had gehouden op de verkiezingen in juni en juli. Hij volgde Arben Karkini van de Republikeinse Partij van Albanië op, die eind mei was benoemd door Berisha (zie boven). De Albanese krant *Dita Informacion* berichtte op 21 augustus dat Klosi het mandaat had gekregen om 'geleidelijke veranderingen' door te voeren in de structuur en top van de ShIK, die was beschuldigd van gewelddadig optreden tegen de oppositie tijdens het bewind van Berisha.

De toezichthoudende raad van de Bank van Albanië (de centrale bank) ontsloeg op 29 augustus Qamil Tusha als president en adviseerde Shkelqim Cani op die post te benoemen. Berisha had Tusha in april benoemd in het kader van zijn streven om meer greep op de bank te krijgen (zie pag. 368/1-'97). Door de benoeming van Tusha had Berisha de zeer gerespecteerde Kristaq Luniku de laan uitgestuurd.

ONTWIKKELINGEN BINNEN PDS

De nationale raad van de PDS, die een zware nederlaag had geleden bij de parlementsverkiezingen in juni en juli, zegde tijdens een partijbijeenkomst op 5 augustus zijn vertrouwen op in een aantal vooraanstaande partijfunctionarissen. Tot degenen die hun functie moesten neerleggen, behoorden voorzitter Tritan Shehu, die begin juli zijn aftreden had bekendgemaakt, en Alexander Meksi, die in maart was vervangen als premier (zie pag. 362/2-'97). Ondertussen werd eind augustus bekend gemaakt dat een groep PDS-leden een petitie had ondertekend waarin zij erop aandrongen dat Berisha zou opstappen als partijleider.

AKKOORDEN MET GRIEKENLAND EN ITALIË

Tijdens een bezoek aan Albanië ondertekende de Griekse minister van buitenlandse zaken Theodoros Pangalos samen met zijn Albanese ambtgenoot Paskal Milo op 5 augustus een akkoord. Krachtens dit akkoord zouden Albanezen die in Griekenland als gastarbeider werkten, en wier geldovermakingen een van de steunpilaren van de Albanese economie vormden, een tijdelijke arbeidsvergunning krijgen. Voordien liep het overgrote deel van de ongeveer 300.000 illegaal in Griekenland werkzame Albanezen het risico onmiddellijk het land te worden uitgezet als zij werden ontdekt door de autoriteiten.

Tijdens een bezoek aan Rome ondertekende minister van defensie Sabit Brokaj met zijn Italiaanse collega Beniamino Andreatta op 28 augustus een akkoord dat voorzag in Italiaanse hulp bij de wederopbouw en het herstel van de Albanese strijdkrachten.

(Vor.ber.pag. 359/1 e.v.-1997)

BULGARIJE

PRINCIPEAKKOORD OVER FINANCIËLE HULP IMF

Op 17 maart 1997 besloot een delegatie van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) onder leiding van Anne McGuirk om Bulgarije's economische herstel in beginsel te steunen met een pakket maatregelen ter waarde van $ 657 mln. De Bulgaarse economie was in januari in een ernstige crisis terechtgekomen (zie pag. 227/3 e.v.-'97).

Om de goedkeuring van het pakket maatregelen zeker te stellen zou de in februari benoemde interim-regering van Stefan Sofijanski (zie pag. 230/1-'97) hebben besloten haast te maken met de privatisering van overheidsondernemingen en staatsbanken. Later op 17 maart presenteerde Sofijanski voor de televisie de bijzonderheden van een herstelprogramma voor de economie, waarover met het IMF een akkoord was bereikt. Hij liet doorschemeren dat het programma wellicht 58.000 banen zou kunnen kosten, maar zei dat de regering dit verlies zou proberen op te vangen door nieuwe banen te scheppen. De lonen zouden met ingang van 1 april met 70 procent omhoog gaan, en alle prijzen zouden worden losgelaten, met uitzondering van die van een aantal basisproducten zoals brood en melk, waarop tijdelijk subsidie zou blijven bestaan.

IMF-lening goedgekeurd

Op 11 april gaf het IMF zijn goedkeuring aan een financieel hulppakket van $ 657 mln ter ondersteuning van het economische herstel van Bulgarije.

Het pakket bestond uit een overbruggingskrediet voor veertien maanden van SDR 371,9 mln (ongeveer $ 510 mln), en SDR 107,6 mln (ongeveer $ 147 mln) voor de aankoop van graan krachtens de compensatory and contingency financing facility (fonds voor aanvullende en onvoorziene uitgaven) van het IMF.

Het pakket was bedoeld om in juni of juli een valutacontrolecommissie te helpen oprichten (zie pag 227/3 e.v.-'97). Andere hervormingen die met het IMF waren overeengekomen, behelsden onder meer de liberalisering van handel en prijzen (in overleg met het IMF had de aftredende interim-regering op 21 maart de prijzen vrijgegeven van alle goederen behalve de acht belangrijkste levensmiddelen), verwijdering van belemmeringen voor buitenlandse investeerders en liquidatie van onrendabele overheidsbedrijven.

Op 3 april had minister van arbeid en sociale zaken Iwan Nejkow laten weten dat eind 1997 160.000 overheidsbanen zouden verdwijnen omdat de regering wilde bezuinigen op verliesgevende ondernemingen. Ambtenaren die op deze manier hun baan kwijtraakten, zouden kunnen kiezen tussen een eenmalige uitkering van omgerekend $ 250 of een reguliere werkloosheidsuitkering gedurende een periode van drie maanden.

Het IMF-pakket had tot doel de daling van het BBP te beperken tot 4,8 procent in 1997 en de gemiddelde maandelijks inflatie te verminderen tot een niveau van ongeveer 2 procent in december 1997. Het pakket beoogde eveneens een verlaging van het begrotingstekort in 1997 tot 3,8 procent van het BBP door middel van een vermindering van de uitgaven, een verbetering van de belastinginning en een versnelling van het privatiseringsprogramma. Met

Een compositiefoto van SDS-leider Iwan Kostow (l.) en BSP-leider Georgi Parwanow op 17 april 1997 tijdens verkiezingsbijeenkomsten in de Bulgaarse hoofdstad Sofia. *Foto EPA*

deze laatste bepaling was de interim-regering in maart akkoord gegaan om zeker te zijn van het hulppakket.

REGERINGSBENOEMINGEN

Op 24 maart benoemde president Petar Stojanow zijn secretaris voor economisch beleid Krasimir Angarski tot minister van economische zaken in de interim-regering (zie pag. 230/1-'97).

Op 26 maart ontsloeg het bestuur van het Privatiseringsbureau de directeur van het bureau, Wesselin Blagojew.

OUD-PREMIER WORDT VERVOLGD

Minister van binnenlandse zaken Bogomil Bonew zei op 16 maart voor de staatsradio dat oud-premier Zjan Widenow zou worden vervolgd wegens plichtsverzaking in verband met zijn beleid dat had geleid tot een ernstig broodtekort in 1996. Widenow was eind december 1996 afgetreden als premier en als voorzitter van de regerende Bulgaarse Socialistische Partij (BSP) (zie pag. 227/2-'97).

Op 25 maart werd bekendgemaakt dat Wasil Tsjitsjibaba, die van 1995-'96 minister van landbouw was geweest, en drie van zijn ondergeschikten officieel in staat van beschuldiging waren gesteld wegens opzettelijk wanbeleid ten aanzien van de graanexport, waardoor de staat zware verliezen had geleden.

SDS WINT PARLEMENTSVERKIEZINGEN

De Unie van Democratische Krachten (SDS) was voor de verkiezingen een coalitie aangegaan met drie kleinere partijen, de Democratische Partij (DP), de Bulgaarse Nationale Agrarische Unie (BZNS) en de Bulgaarse Sociaal-Democratische Partij (BSDP). Onder de naam Verenigde Democratische Krachten (ODS) behaalde deze coalitie op 19 april een klinkende overwinning bij de parlementsverkiezingen.

De verkiezingen waren pas uitgeschreven nadat de regerende Bulgaarse Socialistische Partij (BSP), die in december 1994 voor een termijn van vier jaar aan de macht was gekomen (zie pag. 237/1 e.v.-'95), was gezwicht voor massale druk en haar pogingen had opgegeven een nieuwe regering te vormen na de val van de BSP-regering eind december 1996 (zie pag. 227/2-'97). Tegelijk met de bekendmaking van vervroegde verkiezingen werd ook een interimkabinet benoemd onder leiding van Stefan Sofijanski, de SDS-burgemeester van Sofia.

De verkiezingsuitslag was bepalend voor de samenstelling van de 240 zetels tellende Nationale Assemblee (Narodno Sobranie). De ODS behaalde 137 van de 240 zetels. De BSP daarentegen, die samen met de Politieke Club Ecoglasnost aan de verkiezingen had deelgenomen als het blok Democratisch Links, kreeg slechts 58 zetels tegenover de 125 zetels die zij in 1994 had weten te behalen. De Unie voor Nationale Redding, een etnisch-Turkse coalitie, bestaande uit de Beweging voor Rechten en Vrijheden (DPS) en andere kleinere monarchistische en gematigde groeperingen, veroverde negentien zetels.

De parlementsleden werden gekozen voor een termijn van vier jaar volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging in kiesdistricten met meerdere zetels, met een kiesdrempel van vier procent. De partijen die de kiesdrempel niet haalden, waren onder meer de Bulgaarse Communistische Partij (BKP, de Unie voor de Monarchie (OC) en het Liberale Forum (LF).

De verkiezingen werden gehouden onder toezicht van een team van de Raad van Europa onder leiding van Dominique Colomberg, die verklaarde dat de verkiezingsstrijd 'vrij en eerlijk' was verlopen. De opkomst bedroeg 58 procent, het laagste percentage sinds in 1989 het éénpartijstelsel in Bulgarije was afgeschaft.

KOSTOW GENOMINEERD ALS PREMIER. NIEUW REGERINGSPROGRAMMA

Op 24 april droeg de SDS haar voorzitter Iwan Kostow officieel voor als nieuwe premier.

Kostow, een 48-jarige econoom, was van 1990 tot 1992 in twee regeringen minister van financiën geweest.

Kostow had op 21 april verklaard dat een nieuwe regering onder zijn leiding zich zou houden aan alle afspraken die door de interim-regering met internationale financiële instellingen waren

Uitslag parlementsverkiezingen

	1997		1994	
Partij	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal*	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal*
Verenigde Democratische Krachten	57,1	137	24,23	69
Democratisch Links	24,2	58	43,50	125
Unie voor Nationale Redding	7,9	19	5,44	15
Coalitie Euro-Links	5,8	14	-	-
Bulgaars Zakenblok	5,0	12	4,72	13

gemaakt (zie hieronder). Wat de economie betreft sprak hij over de noodzaak om te privatiseren en te herstructureren, de prijzen vrij te geven en het rechtsstelsel te hervormen om meer buitenlandse investeringen aan te trekken. Hij zei verder dat zijn regering de oorlog zou verklaren aan de georganiseerde misdaad en corruptie, zou streven naar een actief lidmaatschap van de Europese Unie en de NAVO (zie pag. 230/2-'97), en vaker toegang zou verschaffen tot geheime politiedossiers uit de communistische periode.

EERSTE ZITTING NIEUWE NATIONALE ASSEMBLEE. VERKLARING VAN NATIONALE CONSENSUS AANGENOMEN

Op 7 mei vond de eerste zitting plaats van de 38ste Nationale Assemblee, die na de parlementsverkiezingen van 19 april was gevormd (zie boven). De volgende dag gaf de Assemblee haar goedkeuring aan een zeven punten tellende verklaring van nationale consensus die de regeringscoalitie, de Verenigde Democratische Krachten (ODS), had opgesteld.

In deze verklaring beloofden de leden van de Assemblee dat ze in principe het volgende zouden steunen: (i) 'de afspraken van Bulgarije met de internationale financiële instellingen, waaronder de invoering van een valutacommissie als zijnde noodzakelijk voor het verkrijgen van buitenlandse hulp om de rampzalige economische situatie te boven te komen', (ii) 'de rechtvaardige verdeling van de maatschappelijke last van de hervormingen', (iii) 'het versnelde en werkelijke herstel van het bezit van landbouwgrond en het werkelijke gebruik ervan', (iv) 'de strijd tegen de georganiseerde misdaad en corruptie, ongeacht politieke geaardheid en op alle niveaus binnen het overheidsapparaat', (v) 'het vrijgeven van politiedossiers over politici, hoge gerechtelijke functionarissen en ambtenaren, teneinde hun afhankelijkheid van de voormalige veiligheidsdiensten teniet te doen', (vi) 'het volledige EU-lidmaatschap voor Bulgarije en alle specifieke inspanningen om dit doel te bereiken', (vii) 'het NAVO-lidmaatschap voor Bulgarije'.

SDS-leider Iwan Kostow na zijn verkiezing tot premier van Bulgarije op 21 mei 1997. *Foto EPA*

De Bulgaarse president Petar Stojanow spreekt op 7 mei 1997 de leden van de nieuwe Nationale Assemblee toe. *Foto EPA*

Over elk van de zeven punten van de verklaring werd afzonderlijk gestemd, waarbij sommige punten op verzet stuitten van leden van de oppositieblokken in de Assemblee. Zo berichtte het officiële persbureau *BTA* op 8 mei dat de Unie voor Nationale Redding ernstige bezwaren had gemaakt tegen de invoering van een valutacommissie, terwijl leden van Democratisch Links zich tegen het NAVO-lidmaatschap hadden uitgesproken.

KOSTOW TOT PREMIER GEKOZEN. VORMING VAN NIEUW KABINET

Op 21 mei koos de Nationale Assemblee SDS-leider Iwan Kostow tot de nieuwe premier van het land en gaf haar goedkeuring aan de samenstelling van zijn kabinet. Kostow behaalde 179 van de 233 stemmen die in de 240 zetels tellende Assemblee werden uitgebracht, met alleen tegenstemmen van Democratisch Links.

De samenstelling van het kabinet was als volgt:

Premier - Iwan Kostow*; vice-premier, industrie - Aleksandur Bozjkow; vice-premier, regionale- en stadsontwikkeling - Ewgenij Bakurdzjiew*; vice-premier, onderwijs en wetenschap - Weselin Metodiew*; defensie - Georgi Ananiew; binnenlandse zaken - Bogomil Bonew; financiën - Murawej Radew*; buitenlandse zaken - Nadezjda Michailowa*; justitie en wettelijke euro-integratie - Wasil Gotsew*; landbouw, bosbeheer en landhervorming - Wentsislaw Wurbanow*; handel en toerisme - Walentin Wasilew*; verkeer - Wilhelm Kraus; arbeid en sociaal beleid - Iwan Nejkow; volksgezondheid - Petur Bojadzjiew*; cultuur - Ema Moskowa*; milieu en water - Ewdokija Manewa*; staatsbestuur - Mario Tegarinski*.

* Nieuwe benoeming

Het nieuwe kabinet telde vijf leden van het aftredende interim-kabinet van Stefan Sofijanski, dat in februari was benoemd (zie pag. 230/1-'97). Sofijanski zelf behoorde daar niet toe; hij hervatte op 21 mei zijn functie als burgemeester van de hoofdstad Sofia.

PRESIDENT STAATSSPAARBANK ONTSLAGEN

Als zijn eerste daad als premier eiste Kostow op 21 mei het ontslag van Bistra Dimitrowa als president van de Staatsspaarbank (DKS). De bank, waar de meeste Bulgaren hun spaargeld hadden ondergebracht, was allerwegen bekritiseerd omdat zij niet-terugvorderbare leningen had verstrekt aan bedrijven die banden hadden met de voormalige BSP-regering en omdat zij de belangen van haar spaarders had verwaarloosd. Op 30 mei gaf de Nationale Assemblee haar goedkeuring aan de benoeming van Spas Dimitrow als opvolger van Dimitrowa.

NIEUWE LENINGEN

De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) maakte op 23 mei bekend dat ze akkoord was gegaan met de verstrekking van nieuwe leningen aan Bulgarije ter waarde van ongeveer $ 300 mln.

Aleksandur Bozjkow (vice-premier en minister van industrie) zei dat de nieuwe EBRD-leningen Bulgarije zouden helpen om zijn spoorwegnet, snelwegen en luchthavens te moderniseren en uit te breiden, een deel van de toeristensector te privatiseren, en concurrerende landbouwmarkten te creëren.

De Wereldbank was op 9 mei akkoord gegaan met een lening aan Bulgarije van $ 40 mln voor de aankoop van schaarse goederen, waaronder medicijnen, graan en brandstof.

BENOEMINGEN BIJ DE STRIJDKRACHTEN

President Petar Stojanow ging op 9 juni akkoord met het besluit van de regering om de stafchef van het leger, kolonel-generaal Tswetan Totomirow, te ontslaan en de bevelhebber van de luchtmacht, kolonel-generaal Micho Michow, tot zijn opvolger te benoemen.

Volgens een artikel in de regeringsgezinde krant *Demokratsija* van 10 juni was Michow een 'bekwaam militair' en een 'moderne Europese denker', wiens benoeming duidelijk maakte dat de regering van plan was het Bulgaarse leger op ingrijpende wijze te hervormen. Op 19 juni verklaarde Michow tegenover verslaggevers dat Bulgarije de dienstplicht zou afschaffen en zou overstappen op een beroepsleger; het aantal manschappen zou met 10 procent worden ingekrompen. Hij zei dat het leger vanaf 1 september de mogelijkheid zou bieden een driejarig dienstverband als beroepsmilitair aan te gaan.

Premier Kostow ontsloeg op 10 juni onderminister van defensie Wladimir Pentsjew, die was belast met de financiële zaken van het ministerie van defensie. Hij werd opgevolgd door een functionaris van het ministerie van financiën, Jordan Jordanow.

NIEUWE POLITIEKE PARTIJ

Renata Indzjowa, die van oktober 1994 tot januari 1995 premier was geweest (zie pag. 826/3-'94 en 238/1-'95), richtte op 4 juni een nieuwe politieke partij op, de Beweging voor Werkelijke Hervormingen (DESIR).

ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN. INSTELLING VALUTACONTROLECOMMISSIE. BEGROTING VOOR 1997 GOEDGEKEURD. WIJZIGING PRIVATISERINGSWET

In juni gaf de Nationale Assemblee haar goedkeuring aan een aantal wetsvoorstellen die de basis legden voor de oprichting van een valutacontrolecommissie op 1 juli. De oprichting van een dergelijke commissie (zie pag. 228/1-'97) was de hoeksteen van het door het IMF gesteunde economische beleid van de in mei gevormde nieuwe regering (zie boven).

Op 3 juni maakte Kostow bekend dat de Bulgaarse munt, de lew, zou worden gekoppeld aan de Duitse mark tegen een vaste wisselkoers van DM 1 = 1.000 lewa. Deze koppeling, die per 1 juli van kracht zou worden, werd op 4 juni goedgekeurd door de Nationale Assemblee.

Op 5 juni aanvaardde de Nationale Assemblee de Wet op de Bulgaarse Nationale Bank, waarbij binnen de Bulgaarse Nationale Bank (BNB) een valutacommissie werd ingesteld. Op 13 juni werd Martin Zaimow benoemd tot vice-president van de BNB en hoofd van de afdeling van de bank, die verantwoordelijk was voor de gelduitgifte; deze afdeling zou fungeren als valutacommissie. Zaimow had gediend als onderminister van handel en buitenlandse economische betrekkingen in de interim-regering die van februari-mei aan het bewind was geweest. Verder werd in juni Swetoslaw Gawriski, die minister van financiën was geweest in de interim-regering, benoemd tot president van de BNB als opvolger van Ljubomir Filipow.

De instelling van de valutacommissie voorkwam dat de regering bij de Bulgaarse Nationale Bank (BNB) zou moeten aankloppen om geld te lenen voor de financiering van het begrotingstekort. Zij was tevens bedoeld om de modernisering en de stabilisering van de economie te versnellen, zodat Bulgarije op lange termijn zou kunnen worden klaargestoomd voor het lidmaatschap van de Europese Unie. Verder verbood de valutacommissie de BNB handelsbanken te herfinancieren die gebukt gingen onder dubieuze schulden. Dit was in 1996 nogal vaak voorgekomen. Banken ver-strekten toen leningen aan noodlijdende bedrijven, waarbij zij erop rekenden dat de BNB eventuele daaruit voortvloeiende schulden zou dekken.

Begroting voor 1997 goedgekeurd

Op 28 juni gaf de Nationale Assemblee haar goedkeuring aan de begroting voor 1997.

De inkomsten werden geraamd op 4.416 mrd lewa ($ 1 = 1.724 lewa op 27 juni 1997) en de uitgaven op 5.411 mrd lewa. Het begrotingstekort werd geraamd op 6,2 procent van het BBP en zou worden gedekt door inkomsten uit de privatisering van staatsbedrijven, leningen van buitenlandse instellingen en de verkoop van schatkistbiljetten.

Wijziging privatiseringswet

Op 17 juli wijzigde de regering de privatiseringswet. Met onmiddellijke ingang werd hierdoor de handel in aandelen die in het kader van de grootscheepse privatisering waren uitgegeven, vergemakkelijkt en werd het mogelijke bedrijven met een totaal kapitaal van meer dan 200 mln lewa te verkopen ($ 1 = 18.31,50 lewa op 25 juli 1997). De oude wet had slechts de verkoop van bedrijven met een kapitaal van ten hoogste 70 mln lewa mogelijk gemaakt. Naar werd aangenomen zouden deze wijzigingen in de hand zijn gewerkt door plannen voor de oprichting van een effectenbeurs die eind 1997 zou worden geopend.

Een reeks privatiseringsovereenkomsten die op 2 juli werd goedgekeurd door het parlement, zou naar verwachting in de tweede helft van 1997 zo'n 600 mln lewa opleveren. In de eerste helft van 1997 had de verkoop van 220 staatseigendommen 390 mln lewa opgebracht.

(Vor.ber.pag. 224/2 e.v.-1997)

BOLIVIA

PRESIDENTS- EN PARLEMENTSVERKIEZINGEN

Bij op 1 juni 1997 in Bolivia gehouden presidentsverkiezingen eindigde de 71-jarige generaal (bd) Hugo Bánzer Suárez van de rechtse Nationalistische Democratische Actie(Acción Democrática Nacionalista, ADN) op de eerste plaats. Hij werd gevolgd door Juan Carlos Durán van de regerende rechtse Nationalistische Revolutionaire Beweging (Movimiento Nacionalista Revolucionario, MNR). Jaime Paz Zamora - staatshoofd van1989-'93 - van de sociaal-democratische Beweging van Revolutionair Links (Movimiento de Izquierda Revolucionaria, MIR) kwam op de derde plaats. Twee populistische kandidaten, Remedios Loza van het Geweten van het Vaderland (Conciencia de Patria, CONDEPA) en Ivo Kuljis van de Unie van Burgerlijke Saamhorigheid (Unidad Cívica Solidaridad, UCS) eindigden als resp. vierde en vijfde. In totaal waren er tien kandidaten.

Omdat geen van de kandidaten de benodigde 51 procent van de geldig uitgebrachte stemmen had behaald, zou het die dag gekozen parlement bepalen wie van de twee kandidaten met de meeste stemmen president van Bolivia zou worden.

Op 5 juni sloot Bánzer met drie andere partijen - de MIR, UCS en CONDEPA - een akkoord over een regeringscoalitie. Daarmee zag het er naar uit dat Bánzers verkiezing in augustus door het parlement een formaliteit zou worden.

Onder de kop: 'Armen zijn bereid ex-dictator z'n verleden te vergeven' meldde correspondente Ineke Holtwijk in *de Volkskrant* het volgende vanuit La Paz:

'„Veel mensen hebben een fout beeld van mij", zegt generaal Hugo Bánzer. „Ik zie er niet uit als een dictator en zo denk ik ook niet." De gecoiffeerde Bánzer heeft zijn uiterlijk mee maar zijn verleden tegen. Hij hoort in de rij Videla en Pinochet thuis. In de jaren zeventig regeerde hij Bolivia met ijzeren vuist. Zondag probeert Bánzer (71) voor de vijfde keer de democratisch gekozen president van Bolivia te worden. Als het hem lukt, heeft Bolivia een primeur. Geen van de Latijns-Amerikaanse dictators uit de jaren zeventig heeft dit voor elkaar gekregen. Bánzers kansen lijken dit keer beter dan ooit.
Zijn succes heeft onder meer te maken met het duizelingwekkende tempo waarmee het land, dat jaren geleden gold als de kneus van het continent, is verbouwd, geloven waarnemers. De zittende president, mijnbouwondernemer Gonzalo Sánchez de Lozada, privatiseerde de staatsbedrijven, hervormde het onderwijs, reorganiseerde het plaatselijk bestuur, de overheidsfinanciën en introduceerde een pensioenregeling. En dat alles in vier jaar.
„Bolivianen zijn veranderingsmoe", gelooft Luis Quiroga van het onderzoeksbureau Encuestas y Estudios. Kiezers willen stabiliteit en Bánzer biedt dat. „Zijn grootste verdienste is dat hij altijd Bánzer is gebleven."
Terwijl de meeste kandidaten als een kameleon door het politieke spectrum bewogen, bleef Bánzer de conservatief die gelooft in de vrije markt. Nu ideologische verschillen het debat niet meer kleuren, is Bánzer verder doorgebroken.

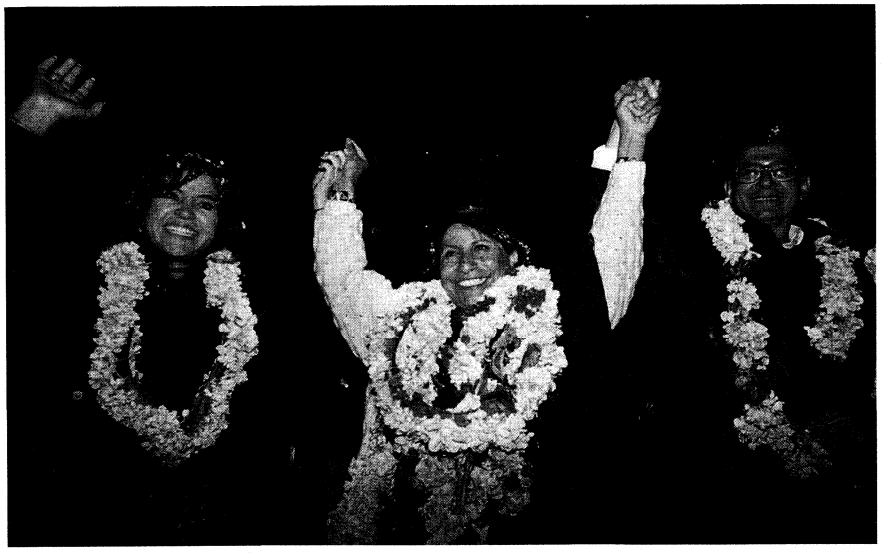

Remedios Loza (m.), de kandidaat van het Geweten van het Vaderland voor het presidentschap van Bolivia, tijdens een verkiezingsbijeenkomst op 28 mei 1997 in de Boliviaanse hoofdstad La Paz. Naast haar Gonzalo Ruíz Paz, de kandidaat van haar partij voor het vice-presidentschap, en Veronica Palenque, die een zetel in het Kamer van Afgevaardigden hoopte te behalen.
Foto AFP

De werkloosheid is schrijnend en alle kandidaten beloven banen en hulp aan de armen. Maar veel Bolivianen herinneren zich de generaal als de president die hun daadwerkelijk werk bezorgde. „De armen zijn zo wanhopig dat ze bereid zijn Bánzer zijn verleden te vergeven", meent Jorge Quiroga, een jonge ex-minister van financiën en nu Bánzers kandidaat voor het vice-presidentschap.
Bánzer regeerde in de vette jaren. Bolivia's belangrijkste exportproducten - olie, gas en ertsen - noteerden recordprijzen. „Iedereen had werk en een bolivar was veel waard", herinnert Angel Rojas zich, een werkloze boekhouder. Hij gaat dit keer voor het eerst op de generaal stemmen. De vermisten, doden en martelingen? „Dat was vroeger", meent hij. „Nu is een andere tijd." Taxichauffeur Ismael Rodriguez omschrijft Bánzer als een strenge, maar rechtvaardige vader. „Bolivia was een chaos."
Zo ziet de generaal het zelf ook. „Het waren geen engelen", zei hij onlangs over de slachtoffers van zijn regime. Bánzer houdt vol dat hij „een revolutie leidde en geen coup pleegde". De president die hij afzette was een linkse militair die zelf de macht had gegrepen. Er heersten chaos en geweld. „Dan kan je niet meteen met democratie beginnen."
Vergelijkingen met Pinochet of de Argentijnse generaals ervaren Bánzer en zijn medewerkers als kwaadsprekerij. „Pinochet is ultrarechts. Bánzer is een man van het midden", meent Tito Hoz da Vila, parlementariër en Bánzers campagnechef in de stad Cochabamba. Pinochet zette bovendien een democratisch gekozen president af en zijn methoden waren anders. „Daar verdwenen niet alleen extremisten maar ook mensen die een kritisch stuk hadden geschreven. Iedere dode is er een, menen mensenrechtenorganisaties. Zij vinden dat de generaal in de gevangenis hoort. Een poging eind jaren zeventig een proces tegen Bánzer te beginnen, liep vast. De parlementariër die de procedure in het parlement begon, werd vermoord. Het bewijsmateriaal werd vernietigd. De kans op voortzetting is nihil aangezien een tweederde meerderheid nodig is. Maar de doden van zijn bewind worden de generaal bij iedere stembusgang aangewreven.
Dit jaar pakten mensenrechtenorganisaties flink uit met paginagrote advertenties en spots op televisie. In een reclamespot werd de ene dictator (García Meza) vergeleken met de andere (Bánzer). García Meza (82 doden, 25 vermisten, kreeg dertig jaar cel. zijn vriend Bánzer (73 doden, 79 vermisten) werd nooit veroordeeld. „Zou u deze generaal als president kiezen?", vroeg de commentaarstem.
Spots als deze maakten de campagne extra zwaar, zegt Hoz da Vila. Hij schat dat de antipropaganda de generaal „zeker vijf procent" in stemmen zal schelen. Ten onrechte, zegt hij. „Juist omdat hij het stigma van autocraat heeft, zal hij meer dan ieder ander doen om democratisch te zijn. Dit is zijn laatste kans om als goede president de geschiedenis in te gaan."
De generaal was de afgelopen weken veel in de provincie om zijn „alliantie met het volk" te bekrachtigen. Hij schildert zichzelf graag als man van de armen, de anti-intellectueel, als een eenvoudige soldaat uit een klein dorp die zich vooral tussen de koeien op zijn gemak voelt.
Dat is echter de halve waarheid. Bánzer is de afgelopen twintig jaar een sleutelfiguur geweest in de politiek. Hij was niet alleen zeven

jaar president - in het instabiele Bolivia opmerkelijk lang - maar speelde ook een cruciale rol bij de allianties tussen de met elkaar overhoop liggende politieke partijen in de jaren tachtig. Uit die tijd is bij Bolivianen het beeld blijven hangen van de flexibele Bánzer. Ook dat imago van Bánzer als grondlegger van de democratie wordt in de campagne gecultiveerd.
Hij is democraat omdat de politieke conjunctuur dat eist, gelooft Quiroga. „Je moet nu democraat zijn of je het meent of niet." Maar het is een teken aan de wand dat Bánzer nooit zijn spijt heeft betuigd over de doden die gevallen zijn. Dat heeft zelfs de Argentijnse legerchef gedaan.
Alhoewel Bánzer in de peilingen voorop loopt, zal zijn overwinning vermoedelijk nipt zijn. Zijn belangrijkste rivalen zijn een minister, een bankier annex papiermagnaat en een ex-president. In de kopgroep doen verder een indiaanse televisiepresentatrice en een parlementslid mee.
Doordat de winnaar in geen geval 51 procent van de stemmen zal halen, wordt de beslissing doorgeschoven naar het parlement. Het parlement, dat zondag ook nieuw wordt gekozen, moet in augustus tussen de nummers een en twee kiezen.
De afgelopen twaalf jaar werd de winnaar van de verkiezingen slechts een keer ook daadwerkelijk president. Het is Boliviaanse logica, zegt Luis Quiroga. Bolivianen houden niet van de kortste weg en evenmin van simpele oplossingen of van winnaars. „Dit is het land waar je nummer twee moet worden om te kunnen winnen."
Generaal Bánzer heeft zijn ambitie tegen. „Ik heb altijd in alles de beste willen zijn", zei hij enkele weken geleden. „Daarom zal ik ook de beste president worden die Bolivia ooit heeft gehad."

Uitslag presidentsverkiezingen:

Kandidaat	*Stemmenpercentage**
Hugo Bánzer Suárez (ADN)	22,3
Juan Carlos Durán (MNR)	17,7
Jaime Paz Zamora (MIR)	16,7
Remedios Loza (CONDEPA)	15,9
Ivo Kuljis (UCS)	15,9
Overigen	11,5
	Totaal 100

*Niet-officiële cijfers

Uitslag parlementsverkiezingen

Bij de gelijktijdig gehouden parlementsverkiezingen behaalde de ADN in de Kamer van Afgevaardigden (Cámara de Deputados) 33 zetels en in de Senaat (Senado) 13 zetels. Dankzij het op 5 juni gesloten akkoord met de MIR (31 zetels: 25+6), de UCS (23 zetels: 21+2), alsmede met de CONDEPA (20 zetels: 17+3) kon Bánzer in principe rekenen op de steun van120 parlementariërs (46+31+23+20) in het 157 leden tellende parlement, hetgeen zijn verkiezing tot president zeker maakte.

Uitslag parlementsverkiezingen*

Partij	*Zetelverdeling Kamer van Afgevaardigden*	*Zetelverdeling Senaat*
ADN	33	13
MIR	25	6
MNR	26	3
UCS	21	2
CONDEPA	17	3
Verenigd Links (IU)	4	-
Beweging voor een Vrij Bolivia (MBL)	4	-
Totaal	130	27

*Niet-officiële cijfers

Bánzer beloofde de wet te eerbiedigen, de radicale vrije-markthervormingen van de MNR voort te zetten, en zich, met Amerikaanse steun, te blijven inspannen om de productie van en handel in cocaïne tegen te gaan.

Zijn samenwerking met Paz Zamora bracht Bánzer ertoe de Amerikaanse regering de verzekering te geven dat de deelname van de MIR aan de nieuwe regeringscoalitie de belofte van zijn regering om de strijd tegen drugs voort te zetten, onverlet zou laten.

Paz Zamora en verscheidene prominente MIR-leden waren beschuldigd van betrokkenheid bij de drugshandel en in december 1995 waren hun visa voor de VS om die reden ingetrokken.

In sommige kringen werd gevreesd dat de deelname van de MIR in de nieuwe regering buitenlandse investeringen en Amerikaanse hulp in gevaar zou kunnen brengen.

Ook van Verenigd Links (Izquierda Unida, IU), dat niet zou deelnemen aan de nieuwe regering, werd verwacht dat zij zich tegen de vernietiging van cocaplantages zou verzetten, aangezien de vier IU-leden in de Kamer van Afgevaardigden de oostelijke gebieden van Bolivia, waar coca werd geteeld, vertegenwoordigden.

Bánzer zou een paar concessies hebben gedaan om zich van de steun van de UCS en CONDEPA te verzekeren. Vooral de alliantie met CONDEPA werd waardevol geacht, aangezien dit Bánzer een grote aanhang bezorgde in de Boliviaanse hoofdstad La Paz en haar voornaamste voorstad El Alto, waar Remedios Loza, de eerste Indiaanse vrouw die zich ooit kandidaat had gesteld voor het presidentschap, ongeveer tachtig procent van de stemmen had gekregen.

Bánzer goedgekeurd als nieuwe president

Op 5 augustus hechtte het parlement met 118 van de 127 stemmen zijn goedkeuring aan de benoeming van Bánzer tot president van Bolivia voor een ambtsperiode van vier jaar.

Jaime Paz Zamora (l.) en Samuel Doria Medina, resp. de presidents- en vice-presidentskandidaat van de Beweging van Revolutionair Links, op 27 mei 1997 in La Paz tijdens een verkiezingsbijeenkomst. *Foto AFP*

Generaal (b.d.) Hugo Bánzer Suárez op 6 augustus 1997 op het balkon van het Palacio Quemado in La Paz net na zijn beëdiging als president van Bolivia. Naast hem zijn echtgenote. *Foto EPA*

Een dag later omschreef de nieuwe president zich in zijn inaugurele rede als 'een persoon van echte verzoening'. Hij beloofde het land te verenigen en de werkgelegenheid te stimuleren. Daarnaast deed hij de belofte dat hij de teelt van coca (de grondstof voor cocaïne) met wortel en tak zou hebben uitgeroeid voordat zijn ambtstermijn zou zijn verstreken. De meeste waarnemers vonden dit een onrealistische doelstelling en beschouwden zijn belofte dan ook als een poging de Amerikaanse regering gunstig te stemmen, die in 1997 ongeveer $ 114 mln had uitgetrokken om Bolivia te steunen in de strijd tegen de drugshandel.

Samenstelling nieuwe kabinet

Op 6 augustus werd de regering van Bánzer beëdigd. Sleutelposities gingen naar leden van Bánzers rechtse ADN. Daarnaast telde de regering drie leden van de MIR: op de niet zo belangrijke departementen van buitenlandse handel, volksgezondheid en arbeid. De CONDEPA kreeg de invloedrijke ministeries van landbouw en huisvesting. Verder ging de portefeuille van economische ontwikkeling naar de UCS, die haar machtsbasis had in Santa Cruz in het oostelijke laagland. De kleine Nieuwe Republikeinse Macht (NFR) kreeg de portefeuille van duurzame ontwikkeling als beloning voor de steun die Bánzer bij de verkiezingen had ontvangen van de burgemeester van Cochabamba, wiens broer op deze post werd benoemd.

De portefeuilleverdeling was als volgt

Buitenlandse zaken - Javier Murillo (ADN); bureau van de president - Carlos Iturralde (ADN); defensie - Fernando Kieffer (ADN); binnenlandse zaken - Guido Nayar (ADN); justitie - mevr. Ana María Cortés (ADN); onderwijs - Tito Hoz de Vila (ADN); financiën - Edgar Millares (onafh.); buitenlandse handel - Jorge Crespo (MIR); volksgezondheid - Tonchi Marinkovic (MIR); arbeid - Leopoldo López (MIR); landbouw - Odin Bauer (CONDEPA); huisvesting - Javier Escobar (CONDEPA); economische ontwikkeling - Ivo Kuljis (UCS); duurzame ontwikkeling - Erick Reyes Villa (NFR).

(Vor.ber.pag. 314/2 e.v.-1997)

CANADA

VERKIEZINGSCAMPAGNE. ONTHULLING OVER ONAFHANKELIJKHEID QUEBEC IN 1995

De campagne voor de Canadese parlementsverkiezingen van 2 juni 1997 (zie voor de aankondiging daarvan pag. 382/3 e.v.-'97) werd gedomineerd door de onthulling op 8 mei 1997 dat de regering van Québec in 1995 op het punt had gestaan eenzijdig de onafhankelijkheid uit te roepen en de Franse regering te verzoeken onverwijld over te gaan tot diplomatieke erkenning van de nieuwe staat.

De voormalige premier van Québec, Jacques Parizeau, onthulde in zijn op 12 mei gepubliceerde boek *Pour un Québec Souverain*, dat de onafhankelijkheid zou zijn uitgeroepen als de uitslag van het referendum over de soevereiniteit van Québec in oktober 1995 (zie pag. 836/2 e.v.-'95) een 'ja' had opgeleverd. Verder beweerde Parizeau dat het plan eenzijdig de onafhankelijkheid uit te roepen en Franse diplomatieke erkenning te verkrijgen, was uitgestippeld met de hulp van de Franse oud-president Valery Giscard d'Estaing, aan wie hij in 1995 in Frankrijk een bezoek had gebracht.

De onthulling veroorzaakte algehele consternatie in het Engelssprekende deel van Canada en er werd druk gespeculeerd over de ongekende constitutionele crisis die een dergelijke eenzijdige onafhankelijkheidsverklaring zou hebben veroorzaakt. De uitspraken in het boek brachten ook de leiders van de separatistische beweging van Québec in verlegenheid. Premier Lucien Bouchard, de opvolger van Parizeau, verklaarde onmiddellijk dat hij niet op de hoogte was geweest van het plan en dat hij zich ervan gedistantieerd zou hebben als hij er van af had geweten. Separatistische leiders toonden zich ook bezorgd over de aanwijzing dat Parizeau van plan was geweest een in 1995 gesloten akkoord met andere leiders van de Parti Québécois (PQ) te negeren. Krachtens dit akkoord zou een positieve uitslag van het referendum worden gevolgd door een jaar van onderhandelingen om een vriendschappelijke afsplitsing van Canada te bewerkstelligen.

De onthullingen werden algemeen gezien als gunstig voor de campagne van de Liberale premier Jean Chrétien. Na de publicatie van het boek gaven de

opiniepeilingen aan dat de steun voor het Bloc Québécois (de separatistische partij die op dat moment de officiële oppositie vormde in het federale parlement) in Québec zelf aanzienlijk was afgenomen.

Onder de kop 'Campagne Canada in teken „Québec"' berichtte Frank Kuin vanuit Montreal het volgende over de verkiezingscampagne:

'Toen de Canadese premier Jean Chrétien vorige maand vervroegde parlementsverkiezingen uitschreef voor aanstaande maandag [2 juni], wilde hij het vooral hebben over de economische prestaties van zijn regering. De campagne pakte echter anders uit. Niet de Canadese overheidsfinanciën stonden centraal bij confrontaties tussen de vijf voornaamste politieke partijen, maar de bedreiging van 's lands voortbestaan door de onafhankelijkheidsbeweging in Québec, de overwegend Franstalige deelstaat.

In oktober 1995 stemden de Québécois in een referendum met een onverwacht krappe meerderheid (50,6 procent) tegen afscheiding van Canada. Het separatistische bewind in Québec wil binnen afzienbare tijd een herkansingsreferendum houden, en de partijleiders ruzieden vooral over de vraag hoe dat gevaar het hoofd moet worden geboden. Chrétien en zijn Liberale Partij worden door de oppositie beschouwd als incompetent voor de taak.

„U heeft het bijna verknald", beoordeelde Preston Manning, leider van de rechtse Reform Partij, het optreden van Chrétien als aanvoerder van het federalistische kamp bij het referendum. „U verdient geen tweede kans."

De premier, zelf een Québécois, is verweten sinds het referendum geen goed beleid te hebben gevoerd om de toekomst van Canada veilig te stellen. Hij is onpopulair in zijn eigen deelstaat, waar hij kiezers niet heeft kunnen weerhouden van steun aan het separatistische Bloc Québécois, de grootste oppositiepartij in het federale parlement.

Sinds de bijna-overwinning van de separatisten heeft Chrétien enkele omstreden initiatieven genomen ter bevordering van de „nationale eenheid", waaronder erkenning van het bijzondere karakter van Québec in de Canadese grondwet en een juridische zaak waarbij het Hooggerechtshof is gevraagd uitspraken te doen over de spelregels van een volgend referendum. Ondanks kritiek op die maatregelen zal Chrétien na maandag waarschijnlijk toch aanblijven als premier, omdat de Liberalen het voordeel hebben dat de oppositie sinds de vorige verkiezingen sterk versplinterd is.

Van de traditionele partijen verloren de Conservatieven in 1993, na negen jaar aan het bewind te zijn geweest onder Brian Mulroney, op twee na al hun zetels, en zakte ook de sociaaldemocratische NDP onder de twaalf zetels die nodig zijn voor erkenning als oppositiepartij. Sindsdien bestaat de oppositie in Ottawa uit twee regionale groepen die niet kunnen of willen uitgroeien tot nationale partijen: het Bloc, een gelegenheidscoalitie van politici uit Québec met als enig beleidspunt *la souveraineté*, en Reform, een protestbeweging uit de westelijke deelstaten Alberta en British Columbia.

Het Bloc Québécois zit met een leiderschapsprobleem sinds de oprichter, de charismatische Lucien Bouchard, vorig jaar opstapte om premier van Québec te worden. Zijn opvolger, Gilles Duceppe, een voormalige communist, geniet weinig vertrouwen onder de kiezers. De Reform Partij aast op de status van het Bloc als aanvoerder van de oppositie, en heeft geappelleerd aan een groeiend anti-Québec gevoel in de rest van Canada om stemmen te winnen. Partijleider Manning is tegen erkenning van Québec als „aparte samenleving" (*distinct society*) en bepleit gelijkheid van alle Canadese deelstaten. Dat heeft hem vooral in zijn thuisbasis in westelijk Canada brede steun opgeleverd.

Andere partijen hebben Manning echter beschuldigd van exploitatie van de Canadese identiteitscrisis. Hij heeft gesuggereerd dat de toekomst van het land niet veilig is in handen van politici uit Québec, inclusief Chrétien. Een televisiespot van Reform riep op tot „een stem voor alle Canadezen, niet alleen politici uit Québec".

„De Reform Partij zaait verdeeldheid, intolerantie en uitsluiting", protesteerde Chrétien. Volgens Alexa McDonough, partijleider van de sociaal-democraten, „zou het beleid van Preston Manning dit land rechtstreeks voeren naar een burgeroorlog".

En Jean Charest, voorman van de Conservatieven en ook afkomstig uit Québec, noemde Manning „een fanaticus". Charest heeft zich gepresenteerd als de enige kandidaat-premier die een nationale verzoening tot stand kan brengen. Ondanks zijn associatie met de gehate Mulroney, heeft hij populariteit weten te winnen met vurige betogen voor Canadese eenheid. Een hernieuwde meerderheid zit er echter niet in voor de Conservatieven, omdat ze het rechtse electoraat moeten delen met Reform.

Chrétien zag de aanhang van zijn partij na de aankondiging van de verkiezingen teruglopen in de opiniepeilingen. Geconfronteerd met de mogelijkheid dat de Liberalen maandag hun meerderheid verliezen, maande hij de kiezers een verdere regionalisering van de Canadese politiek te voorkomen. „Ik heb steun nodig uit alle delen van Canada", zei hij aan het einde van de campagne. „Alleen de Liberale Partij kan de krachtige regering vormen die Canada nodig heeft."'

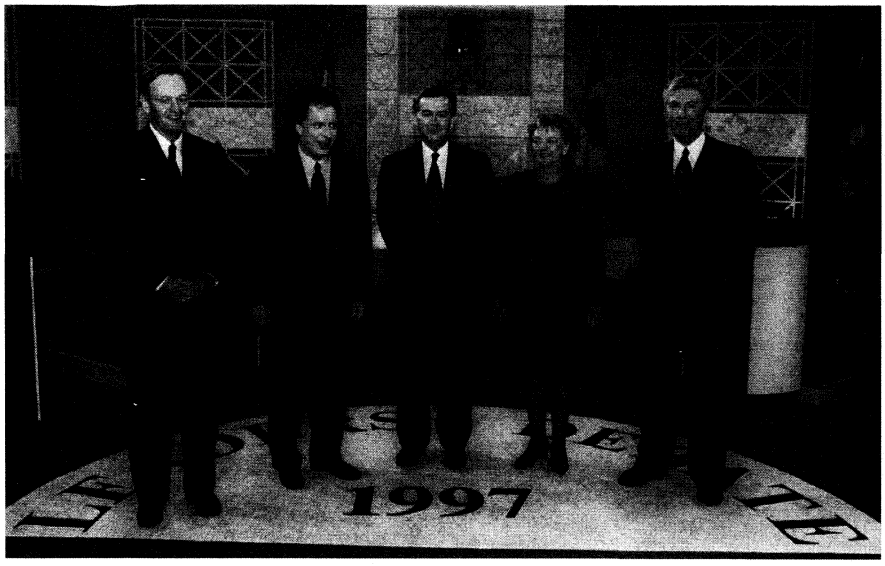

Vóór hun deelname aan een verkiezingsdebat op de nationale televisie poseren de vijf belangrijkste Canadese politici op 12 mei 1997 voor fotografen. V.l.n.r.: Jean Chrétien (Liberale Partij), Jean Charest (Conservatieve Partij), Preston Manning (Hervormingspartij), Alexa McDonough (Nieuwe Democratische Partij), en Gilles Duceppe (Bloc Québécois). *Foto EPA*

Liberale Partij van Chrétien wint de Lagerhuisverkiezingen

Bij de parlementsverkiezingen van 2 juni kwam de Liberale Partij onder leiding van Chrétien opnieuw aan de macht waardoor zij kon beginnen aan een tweede regeerperiode. Het was de eerste keer in veertig jaar dat een Liberale regering een absolute meerderheid wist te behalen bij twee opeenvolgende verkiezingen. Het zetelaantal van de Liberale Partij in het 301 zetels tellende Lagerhuis was ten opzichte van de verkiezingen van 1993 (zie pag. 848/3 e.v.-'93) echter gedaald van 177 (van in totaal 295) naar 155 zetels. Haar absolute meerderheid werd daarmee verkleind van 58 tot vier zetels. De opkomst was 66,7 procent.

Chrétien zelf wist zijn Lagerhuiszetel ternauwernood te behouden. Hij behaalde zo'n1.600 stemmen meer dan degene die als tweede eindigde. De relatief slechte resultaten van de regeringspartij, gecombineerd met het feit dat de premier had besloten de verkiezingen zeventien maanden eerder uit te schrijven dan de grondwet vereiste, vergrootte volgens veel waarnemers de kans dat Chrétien onder druk zou worden gezet af te treden als partijleider.

De verkiezingen bevestigden dat de Canadese politiek steeds regionaler van karakter werd, aangezien de drie grootste regionale partijen buiten hun traditionele bolwerken geen winst van betekenis wisten te boeken.

De Liberale Partij bleef aan de macht dankzij haar sterke electorale basis in de provincie Ontario, waar ongeveer veertig procent van de Canadese bevolking woonde en die goed was voor 103 zetels in het Lagerhuis. De partij veroverde in deze provincie 101 zetels. In de Atlantische provincies, die de afgelopen vier jaar de gevolgen van de federale bezuinigingsmaatregelen aan den lijve hadden ondervonden, verloor de partij veel stemmen aan de Progressieve Conservatieve Partij (PCP) en de Nieuwe Democratische Partij (NDP).

De Hervormingspartij, die haar machtsbasis in de westelijke provincies Alberta en Brits Columbia had, breidde haar zetelaantal met acht zetels uit tot zestig, waardoor zij de officiële oppositiepartij werd in plaats van de separatistische Bloc Québécois. Onder leiding van Preston Manning had de Hervormingspartij campagne gevoerd met een populistisch programma waarin onder meer de gedachte verdere concessies te doen aan de nationalistische aspiraties van Québec onverbiddelijk van de hand werd gewezen. Zij slaagde er echter niet in haar regionale basis ten westen van de provincie Manitoba uit te breiden.

Het separatistische Bloc Québécois stelde geen kandidaten buiten de provincie Québec. De partij, onder leiding van Gilles Duceppe, zag haar zetelaantal teruglopen van 54 naar 44. Het Bloc Québécois bleef echter de partij met de grootste aanhang in Québec, en kreeg daar net zoveel stemmen als de liberalen en de PCP samen.

De PCP, die had geregeerd van 1984 tot 1993 maar bij de laatste parlementsverkiezingen haar zetelaantal tot twee zetels had zien slinken, herstelde zich licht. Zij behaalde twintig zetels, voornamelijk in de vier Atlantische provincies. De aanhang van de PCP van Jean Charest bleef echter te versnipperd om daadwerkelijk een bedreiging voor de hegemonie van de grote regionale partijen te vormen.

De enige partij die volgens waarnemers bij de verkiezingen ondubbelzinnig goed uit de bus was gekomen, was de NDP die onder leiding van Alexa McDonough haar zetelaantal had uitgebreid van negen tot 21.

Verkiezingsuitslag

Partij	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal*	*(Zetelaantal in 1993)*
Liberale Partij	38	155	(177)
Hervormingspartij	19	60	(52)
Bloc Québécois	11	44	(54)
Progressieve Conservatieve Partij	19	20	(2)
Nieuwe Democratische Partij	11	21	(9)
Onafhankelijken	2	1	(1)
Totaal	100	301	(295)

Nieuw kabinet

Premier Chrétien maakte op 11 juni de samenstelling van een nieuw kabinet bekend. Dit zag er als volgt uit:

Premier - Jean Chrétien; vice-premier - Herb Gray+; nationaal erfgoed - mevr. Sheila Copps+; justitie - mevr. Anne McLellan+; visserij - David Anderson+; intergouvernementele zaken en eenheid - Stephane Dion; defensie - Arthur Eagleton+; financiën - Paul Martin; buitenlandse zaken - Lloyd Axworthy; industrie - John Manley; internationale samenwerking en Franstalige gemeenschap - mevr. Diane Marleau*; Raad voor de Schatkist - Marcel Masse; arbeid - Lawrence MacAulay*; milieu - mevr. Christine Stewart*; openbare werken - Alfonso Gagliano+; immigratie - Lucienne Robillard; veteranenzaken - Fred Mifflin+; Indianenzaken - mevr. Jane Stewart+; menselijke hulpbronnen - Pierre Pettigrew; leider van het Lagerhuis - Don Boudria+; landbouw - Lyle Vanclief*; natuurlijke hulpbronnen - Ralph Goodale+; nationale inkomsten - Herb Dhaliwal; procureur-generaal - Andy Scott; internationale handel - Sergio Marchi+; transport - David Collenette+; gezondheidszorg - Alan Rock+; leider in de Senaat - Al Graham*.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

UITSPRAAK TEGEN ASIEL VAN SAOEDISCHE DISSIDENT

Op 5 mei oordeelde een Canadese federale rechter, Donna McGillis, dat overtuigend was bewezen dat een Saoedische dissident die op dat moment asiel had aangevraagd in Canada, betrokken was geweest bij de bomaanslag in juni 1996 op het militaire huisvestingscomplex Al-Khobar in Dhahran, Saoedi-Arabië, waarbij negentien Amerikanen om het leven waren gekomen (zie pag. 648/1 e.v.-'96).

Een deel van het nieuwe Canadese kabinet op 11 juni 1997 net na de beëdiging. Op de eerste rij v.l.n.r.: minister van buitenlandse zaken Lloyd Axworthy, premier Jean Chrétien en gouverneur-generaal Romeo LeBlanc. Achter v.l.n.r.: hoofd van de Raad voor de Schatkist Marcel Masse, minister van financiën Paul Martin, minister voor internationale samenwerking en de Franstalige gemeenschap Diane Marleau en minister van defensie Arthur Eagleton *Foto EPA*

De uitspraak betekende dat de 28-jarige Hani Abdel Rahim Hussein al-Sayegh voor ondervraging kon worden uitgeleverd aan de VS of Saoedi-Arabië. Onderzoekers in de VS wilden met name vaststellen of de aanslag was uitgevoerd in opdracht van of met behulp van een buitenlandse regering of inlichtingendienst.

AMERIKAANSE TRAWLERS AAN DE KETTING GELEGD DOOR CANADESE AUTORITEITEN

In de laatste week van mei legden de Canadese autoriteiten vier Amerikaanse trawlers aan de ketting, nadat eerder die maand besprekingen tussen de twee landen over handhaving van de zalmpopulatie waren vastgelopen.

In reactie op de mislukte besprekingen vaardigden de Canadese autoriteiten voorschriften uit op grond waarvan buitenlandse schepen hun aanwezigheid bekend moesten maken en hun visnetten moesten binnenhalen zodra zij zich in Canadese wateren bevonden. In reactie hierop schortte de VS de besprekingen op over de overbevissing en de zalmpopulatie in het noordwestelijk deel van de Grote Oceaan die op 30 mei hadden moeten beginnen.

(Vor.ber.pag. 381/3 e.v.-1997)

ECUADOR

ONTWIKKELINGEN M.B.T. PRESIDENT EN KABINET. OUD-PRESIDENT BUCARAM KRIJGT POLITIEK ASIEL IN PANAMA

Op 28 april 1997 maakte de Panamese regering bekend dat zij politiek asiel had verleend aan Abdalá Bucaram Ortíz, de voormalige president van Ecuador. Bucaram was in februari door het Congres afgezet wegens geestelijke incompetentie (zie pag. 315/3 e.v.-'97).

De president van het Hooggerechtshof, Carlos Solorzano, uitte kritiek op het besluit van Panama en benadrukte dat Bucaram werd gezocht door Ecuador wegens criminele en niet wegens politieke aanklachten. Op 11 april had het hof opdracht gegeven Bucaram te arresteren als onderdeel van een onderzoek naar beschuldigingen van fraude en nepotisme, waaronder misbruik van ruim $ 80 mln uit het reservefonds van de overheid die uitsluitend bestemd was geweest voor nationale veiligheid. Het hof had verder het Congres gevraagd de onschendbaarheid van zeventien afgevaardigden, die bijna allemaal lid waren van Bucarams Ecuadoraanse Roldosistische Partij (PRE), op te heffen. Zij werden verdacht van corruptie via dekmantelbedrijven die ervan werden beschuldigd te hoog geprijsd onderwijsmateriaal te hebben verkocht. Verder werd bericht dat het Congres zelf 21 andere afgevaardigden wilde diskwalificeren die betrokken zouden zijn geweest bij corruptie.

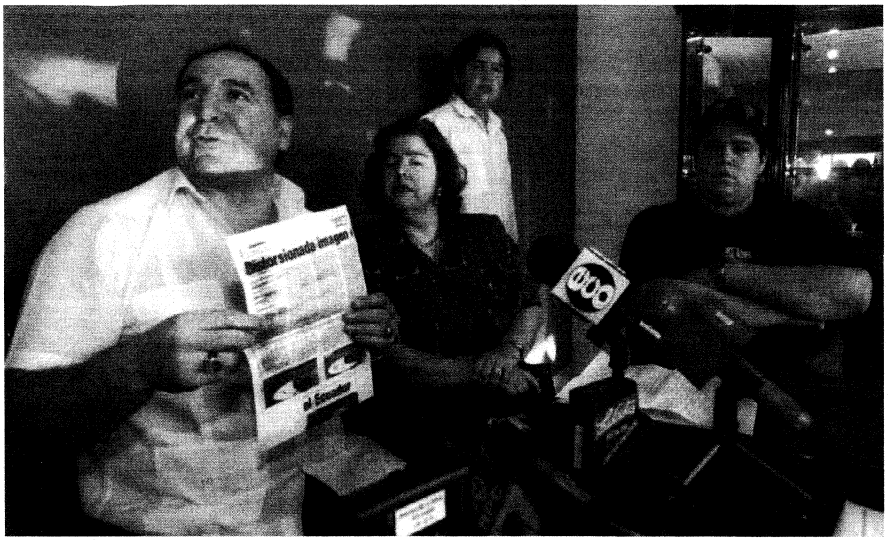

Abdalá Bucaram Ortíz, de in februari 1997 afgezette president van Ecuador, op 28 april 1997 tijdens een persconferentie in Panama-Stad. Die dag had Panama bekendgemaakt dat het politiek asiel had verleend aan de oud-president. Naast Bucaram zijn vrouw en twee zoons. *Foto EPA*

Benoeming Alarcón tot interim-president bij referendum goedgekeurd. Besluit over instelling grondwetgevende vergadering

Op 25 mei werd de benoeming van Fabián Alarcón Rivera tot interim-president van Ecuador bij referendum goedgekeurd. Volgens onofficiële resultaten stemde ongeveer 65 procent van de kiezers in met de benoeming van Alarcón en was 28 procent tegen. Meer dan 70 procent van de kiesgerechtigden zou verder de beslissing van het Congres tot afzetting van Bucaram ondersteunen.

Tevens ging het electoraat akkoord met het instellen van een grondwetgevende vergadering, die het politieke systeem van Ecuador grondig moest herzien.

Over het referendum meldde correspondente Ineke Holtwijk in *de Volkskrant* (27-5-'97) o.m. het volgende:

'... Het referendum was nodig om de zittende regering legitimiteit te verschaffen, gelooft politiek commentator Benjamin Ortiz. „Tot nog toe heeft niemand Alarcóns regering ter discussie gesteld. Maar dat kan veranderen als hij dramatische beslissingen moet nemen. Denk aan de oorlog met Peru die we gehad hebben of de privatisering van het elektriciteitsbedrijf."

In totaal kregen de zeven miljoen kiesgerechtigde Ecuadoranen veertien ja- en neevragen voorgeschoteld over onderwerpen zo verschillend en ingewikkeld als de benoeming van het Hooggerechtshof, de kiesdrempel, de samenstelling van het toeziend kiescollege en de campagnekas van partijen. De twee vragen over de gebeurtenissen in februari waren de enige die een duidelijke uitslag te zien gaven.

De opkomst voor het referendum was laag. Meer dan 40 procent kwam niet opdagen.

Volgens Bucaram, die politiek asiel in Panama heeft gekregen, is zijn afzetting een gecamoufleerde militaire coup. Het referendum noemde hij op CNN „een politieke show". Ecuador heeft om zijn uitlevering gevraagd. Bij het Hooggerechtshof zijn vijf processen wegens fraude en malversatie tegen hem aangespannen...'

Kabinetswijzigingen

Op 27 mei deelde president Alarcón mee dat minister van binnenlandse zaken en politie César Verduga zijn ontslag had ingediend om 'de weg vrij te maken voor grondwetshervormingen' die bij het referendum waren goedgekeurd. Eind september maakte Verduga echter nog steeds deel uit van het kabinet.

Op 3 juni maakte Alarcón een kleine kabinetswijziging bekend, waarbij hij de nadruk legde op de noodzaak de continuïteit in zijn interim-regering te waarborgen. Twee ministers werden vervangen (zie voor samenstelling kabinet pag. 317/2-'97).

Minister van volksgezondheid Guillermo Wagner en minister van openbare werken en verbindingen Estuardo Hidalgo Bifarini werden respectievelijk opgevolgd door Asdrubal de la Torre en Homero Torres. Eveneens onzeker was de positie van minister van financiën en overheidskrediet Carlos Davalos, die op 24 juni zijn ontslag indiende met de mededeling dat hij in functie zou blijven tot Alarcón had besloten of hij het ontslag zou accepteren. Eind september was de portefeuille financiën en overheidskrediet in handen van Marco Antonio Flores Troncoso.

Op 4 juni benoemde het Congres Roberto Gómez Mera tot de nieuwe procureur-generaal als opvolger van Francisco Cucalon.

NOODTOESTAND VOOR DE GALAPAGOSEILANDEN AFGEKONDIGD

Op 30 april kondigde president Alarcón per decreet de noodtoestand af voor de Galapagoseilanden. Vanaf dat moment gold een vestigingsverbod en mochten geen nieuwe visvergunningen worden afgegeven. Door overbevissing van de wateren rond de eilanden en een snel groeiende bevolking stond de natuur op de eilanden onder zware druk. De regering was tot de maatregel gekomen onder druk van de VN-organisatie UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), die de eilanden op de lijst van meest bedreigde natuurmonumenten wilde zetten.

Onder de kop: 'Ecuadoraanse president wil Galapagos redden' berichtte correspondente Ineke Holtwijk in *de Volkskrant* (2-5-'97) o.m. het volgende:

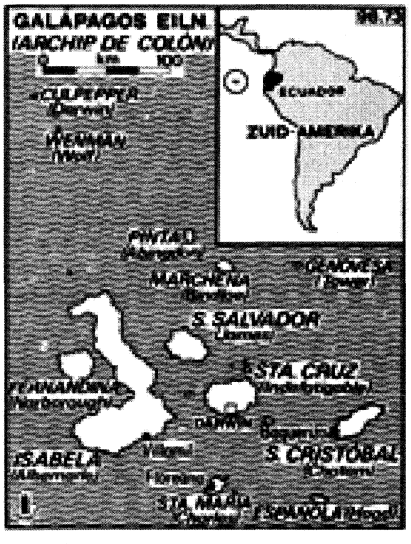

Rony Smarth verlaat op 9 juni 1997 het parlementsgebouw in Port-au-Prince nadat hij zijn ontslag heeft ingediend als premier van Haïti. *Foto AFP*

'...De ongecontroleerde migratie vanaf het vasteland en de illegale visserij bedreigen de unieke natuur van de vulkanische eilanden, die duizend kilometer van de kust in de Stille Oceaan liggen.
Het probleem is al jaren oud, maar de Ecuadoraanse regering heeft haast. De UNESCO waarschuwde de minister van milieu eind vorig jaar dat de eilandengroep zijn speciale status als natuurmonument verliest als de milieuproblemen niet worden aangepakt. De UNESCO had 52 knelpunten aangestipt. In december komen de Galapagos aan de orde op de grote UNESCO-conferentie. Vooruitlopend daarop bezoekt een UNESCO-delegatie een dezer maanden de eilanden.
De regering had van de VN-organisatie tot deze maand de tijd gekregen om te laten zien dat ze de natuurbescherming op de Galapagoseilanden serieus neemt.
De Galapagoseilanden hebben vanwege hun ligging en isolement een uniek, maar fragiel ecosysteem. De meeste milieuproblemen vloeien voort uit de ongebreidelde migratie. De eilanden zijn Ecuadors rijkste provincie. In de hoop op (beter betaald) werk, verhuizen ieder jaar honderden gezinnen naar de eilanden. De Galapagos telden in de jaren zestig drieduizend inwoners, nu zijn het er ruim achttienduizend.
De gevolgen van de migratie zijn vooral zichtbaar op Santa Cruz, het bevolkingrijkste eiland. Drinkwater en elektriciteit zijn hier schaars. Net als banen. „De enige die belang hebben bij migratie zijn de toeristenbureaus met cruiseschepen", zegt burgemeester Franklin Sevilla Cedenno. „Zij klagen over de hoge lonen voor bemanningsleden. Hoe meer werklozen, des te lager de lonen."
Veel nieuwkomers die geen werk kunnen vinden, belanden in de illegale visserij. Alleen lokale vissers met een vergunning mogen hun netten uitgooien voor de kust. Maar volgens Edgar Vargas, vice-directeur van het Nationaal Park Galapagos, komen er steeds vaker industriële vissersschepen uit de havenstad Guayaquil, de Verenigde Staten en Azië binnen de vijftien-mijlszone. Dolfijnen, zeehonden, schildpadden en roggen komen terecht in hun sleepnetten.
Op haaien mag helemaal niet worden gevist. Toch gebeurt dat op grote schaal. De vissers verkopen de vinnen aan klanten in het Verre Oosten en de Verenigde Staten voor de haaienvinnensoep. Sommige haaienvissers gebruiken zeehonden als aas. De afgelopen maanden spoelden bovendien diverse mannelijke zeehonden aan die van hun geslachtsorgaan waren beroofd. In het Verre Oosten wordt de penis van de zeehond gebruikt als afrodisiacum, net als de zeekomkommer, die evenmin gevangen mag worden.
Controle op de illegale visserij is een probleem gezien de gigantische afstanden, het gebrek aan middelen, de onduidelijke taakverdeling van overheidsorganen en de incompetentie van justitie.'

(Vor.ber.pag. 315/2 e.v.-1997)

HAÏTI

ONTWIKKELINGEN M.B.T. REGERING EN PARLEMENT. AFTREDEN PREMIER SMARTH

Op 9 juni 1997 diende premier Rony Smarth zijn ontslag in. Dit gebeurde na maandenlange stakingen en gewelddadige protestacties waarbij het aftreden van Smarth was geëist.

President René Préval weigerde commentaar te geven op het aftreden van Smarth. De oppositiepartijen en de vakbonden juichten de beslissing van Smarth echter toe. Smarth, die in maart 1996 was aangetreden als premier (zie pag. 398/1-'96), had kritiek gekregen omdat hij een reeks bezuinigingen op openbare uitgaven en privatiseringen had doorgevoerd die internationale hulpverschaffers hadden geëist. Zijn eigen partij, de Politieke Organisatie Lavalas (OPL), schaarde

zich achter zijn beslissing af te treden, omdat die volgens de partij strookte met 'gevoelens van vele sectoren in de samenleving'. Smarth zelf verklaarde dat hij het niet langer eens was met 'de manier waarop het spel werd gespeeld: zonder principes, zonder ethiek'.

Volgens deskundigen was het vertrek van Smarth in feite opgezet door oud-president Jean-Bertrand Aristide, wiens militante aanhang in de Lavalas Familie naar verwachting een meerderheid zou behalen in de Senaat (zie verderop) en sterk gekant was tegen het opleggen van bezuinigingsmaatregelen.

Uitstel tweede verkiezingsronde

Op 11 juni maakte de Voorlopige Kiesraad (CEP) bekend dat de beslissende verkiezingsronde voor de Senaat, die was gepland voor 15 juni, voor een tweede maal was uitgesteld (zie pag. 454/1-'97). Een nieuwe datum werd niet vastgesteld en er circuleerden geruchten dat de CEP-leden er over dachten op te stappen.
Bij de eerste verkiezingsronde in april, die was geboycot door de meeste oppositiepartijen, was uit binnen- en buitenland kritiek geleverd op het toezicht op de verkiezingen. Smarth en de OPL-leiders hadden sommige CEP-leden beschuldigd van gesjoemel met de uitslag van de eerste ronde ten gunste van aanhangers van Aristide. De OPL weigerde vervolgens mee te doen aan volgende ronden.

Pierre benoemd tot nieuwe premier. Benoeming verworpen door Kamer van Afgevaardigden

Op 25 juli benoemde president Préval de econoom Eric Pierre tot premier als opvolger van Smarth. De benoeming van Pierre, een hoge functionaris bij de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank, moest nog wel worden goedgekeurd door het parlement. Smarth, die als premier was aangebleven om de lopende zaken te behartigen, had op 21 juli president Préval gewaarschuwd dat hij zijn werkzaamheden zou staken wanneer er op 9 augustus nog geen opvolger was benoemd.

Op 26 augustus verwierp de Kamer van Afgevaardigden met 43 tegen negen stemmen en acht stemonthoudingen Prévals keuze van Pierre voor het premierschap.

VEILIGHEIDSRAAD BESLUIT TOT 'OVERGANGSMACHT' OP HAÏTI

Op 30 juli, aldus *Le Monde* (1-8-'97), gingen de vijftien leden van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) unaniem akkoord met resolutie 1123, waarbij een 'overgangsmacht' werd ingesteld die Haïti moest helpen bij de democratisering van het land. Het mandaat van de troepen bedroeg vier maanden. Volgens *Le Monde* was de overgangsmacht de opvolger van de vredesmacht van de VN op Haïti (UNMIH, zie pag. 183/3-'97).

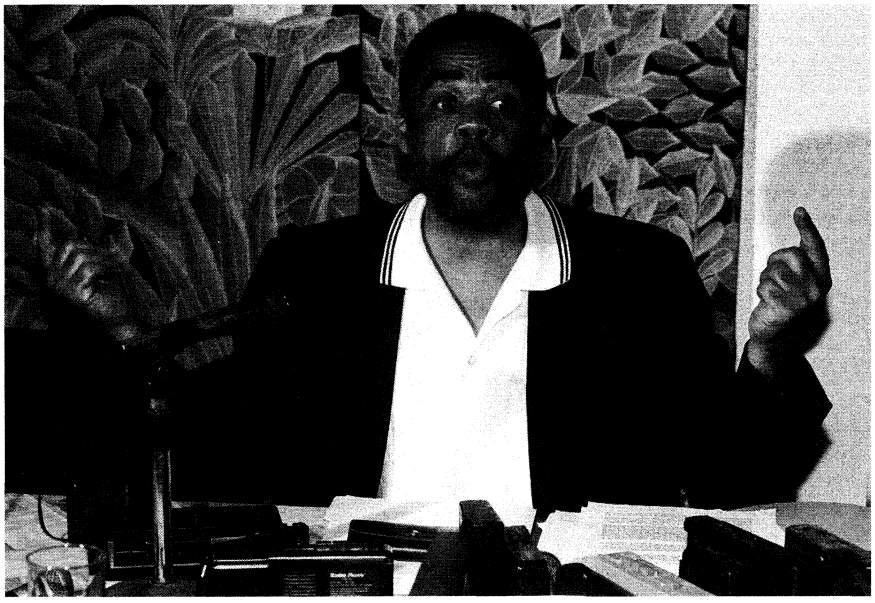

Eric Pierre, de beoogde premier van Haïti, laat op 8 augustus 1997 tijdens een persconferentie in Port-au-Prince weten dat hij de economische hervormingen van zijn voorganger zal voortzetten. *Foto EPA*

STRAFRECHTELIJK ONDERZOEK NAAR NEDERLANDS BEDRIJF

Op 5 augustus besloot het Openbaar Ministerie in Den Haag tot een strafrechtelijk onderzoek naar het in Alphen aan de Rijn gevestigde bedrijf Vos BV. Het bedrijf werd volgens persofficier S. Horstink verdacht van dood door schuld. Vos BV had in 1995 onzuivere glycerine geleverd aan een Haïtiaans farmaceutisch bedrijf via een Duitse tussenhandelaar. Zeker zestig kinderen waren in 1996 om het leven gekomen, nadat ze een met de glycerine vervaardigde koortswerende paracetamolsiroop hadden ingenomen. Vos BV is onderdeel van Helm AG in Hamburg, één van de grootste chemische en farmaceutische handelsfirma's in Europa.

Op 14 augustus werd bekendgemaakt dat advocaat E. van der Wolf namens de gedupeerden in Haïti een civiele procedure zou aanspannen tegen leverancier Vos.

(Vor.ber.pag. 453/2 e.v.-1997)

VERENIGDE STATEN

PROCES TEGEN JOHN DUPONT

Op 27 januari 1997 begon in Media, Pennsylvania, het proces tegen John DuPont, de rijkste man die ooit in de VS werd aangeklaagd wegens moord. DuPont, erfgenaam van een chemie-imperium, werd beschuldigd van moord op de voormalige Olympische kampioen worstelen, David Schultz, op zijn landgoed op 26 januari 1996. Verwacht werd dat de verdediging zou aanvoeren dat DuPont ontoerekeningsvatbaar was toen hij de moord pleegde.
Op 25 februari werd de 58-jarige multimiljonair schuldig bevonden aan doodslag. DuPont werd veroordeeld tot minimaal twintig jaar gevangenisstraf, maar er werd een tweede zitting gepland om vast te stellen of hij in een psychiatrisch ziekenhuis moest worden opgenomen.

UITSPRAAK IN CIVIELE PROCEDURE TEGEN O.J. SIMPSON

Op 4 februari werd O.J. Simpson door een burgerlijke rechtbank in Santa Monica, Californië, verantwoordelijk geacht voor de moord op zijn ex-vrouw Nicole Brown Simpson en haar vriend Ronald L. Goldman in 1994. Het vonnis stond in contrast met zijn vrijspraak in

een strafproces in 1995 (zie pag. 50/3 e.v.-'96).

In een civiele procedure was de bewijslast die nodig was voor een veroordeling, lichter dan in een strafproces. De jury was na een zeventien uur durend overleg verdeeld over drie dagen unaniem van oordeel dat Simpson Ronald Goldman 'met opzet en onrechtmatig' had vermoord en kende $ 8,5 mln aan smartengeld toe aan de familie van Goldman. Om technische redenen had de familie Brown geen smartengeld geëist, maar enkel schadevergoeding en over deze kwestie beraadde de jury zich op 5 februari. Krachtens de Californische wet werd bij de toekenning van schadevergoeding, anders dan bij smartengeld, rekening gehouden met de financiële omstandigheden van de gedaagde. Op 10 februari besloot de jury met tien tegen twee stemmen dat Simpson een schadevergoeding van $ 25 mln moest betalen, waarbij het geld zou worden verdeeld tussen de families Brown en Goldman.

De rechter in de civiele procedure had twee onderdelen uit het verweer van de advocaten van Simpson uit het strafproces afgewezen, namelijk het vermeende racisme van de politie van Los Angeles en het vermeende drugsgebruik van Nicole Simpson. Bovendien waren de advocaten van de eiser er in geslaagd belangrijk nieuw bewijsmateriaal te overleggen, zoals foto's van Simpson waarop hij hetzelfde weinig voorkomende model designer-schoen droeg dat bloederige voetstappen had achtergelaten op de plek van de moord. Tijdens het strafproces had Simpson ontkend dergelijk schoeisel te bezitten.

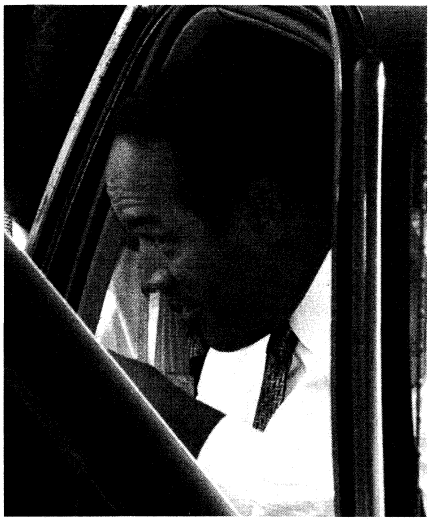

Een archieffoto van 20 september 1996 van O.J.Simpson. *Foto EPA*

De beperkingen die werden gesteld aan het bewijsmateriaal en aan de uitzending van het proces op de televisie, zorgden er voor dat de civiele procedure in drie maanden was afgerond, terwijl het strafproces negen maanden had geduurd. Omdat de eerdere beschuldigingen van racisme bij de politie niet ter sprake waren gekomen, was de reactie van de zwarte gemeenschap op de uitspraak gematigd. De publieke opinie in de zaak leek echter nog steeds naar ras verdeeld te zijn. Uit opiniepeilingen bleek dat 75 procent van de blanken Simpson schuldig achtte, terwijl 65 procent van de zwarten in zijn onschuld geloofde. De jury bij het strafproces had bestaan uit negen zwarten, twee blanken en een persoon van Latijns-Amerikaanse afkomst, terwijl de jury bij de civiele procedure bestond uit negen blanken, een persoon van Latijns-Amerikaanse afkomst, een Aziaat en een man van Afro-Aziatische afkomst.

SCHIETPARTIJ IN EMPIRE STATE BUILDING

Op 23 februari rond 15.15 uur opende de 69-jarige Palestijn Ali Abu Kamal uit Gaza met een Beretta het vuur op het drukke panoramabalkon van de 86ste verdieping van het Empire State Building in New York. Bij de aanslag werden zeven mensen getroffen, onder wie een Deense toerist die aan zijn verwondingen overleed. Vervolgens schoot Kamal zichzelf dood.
In de dagen na de aanslag werd bekend dat Kamal over zijn toeren was geraakt na het verlies van zijn spaargeld van $ 300.000, dat hij in de VS had willen investeren. Op 25 februari werd echter tevens bekendgemaakt dat Kamal een brief van twee pagina's had achtergelaten waarin hij de VS, Groot-Brittannië en Frankrijk veroordeelde voor hun steun aan Israël.

VEROORDELING BURMEISTER

Op 27 februari werd de 21-jarige James N. Burmeister, een voormalig Amerikaanse parachutist, schuldig bevonden aan moord en samenzwering. In 1995 had Burmeister zonder enige reden een zwart stelletje gedood. De moord zou onderdeel zijn geweest van een initiatieceremonie van nazistische skinheads.

Burmeister werd op 8 maart in Fayetteville, Noord-Carolina, veroordeeld tot twee maal levenslang zonder kans op voorwaardelijke vrijlating. Eén jurylid was zich blijven verzetten tegen het doodvonnis.

OKLAHOMA-PROCES

Op 31 maart werd in Denver, Colorado, het proces tegen de 29-jarige Timothy McVeigh geopend. McVeigh werd beschuldigd van moord, samenzwering tot moord, en illegaal gebruik van explosieven in verband met de bomaanslag op het federale Alfred P. Murrahgebouw in Oklahoma City op 19 april 1995 (zie pag. 559/1 e.v.-'95). Bij de aanslag, de ernstigste terreurdaad op Amerikaans grondgebied in recente jaren, waren 168 doden gevallen, onder wie negentien kinderen, en honderden gewonden. Als McVeigh en zijn medeverdachte, de 42-jarige Terry Nichols die apart terechtstond, schuldig zouden worden bevonden, konden zij ter dood worden veroordeeld.

De beginfase van het proces stond in het teken van de selectie van twaalf juryleden en zes reserve-juryleden uit een groep van 350 kandidaten. De selectieprocedure was pas op 22 april afgerond. Rechter Richard Matsch was erop gebrand een herhaling van het mediacircus rond het proces tegen O.J. Simpson te voorkomen en had ongekend strenge veiligheidsmaatregelen genomen. De identiteit van de juryleden werd volledig geheimgehouden en televisiecamera's en portrettekenaars werden uit de rechtszaal geweerd. Het proces zou worden gevoerd in Denver, omdat gevreesd werd dat de verdachten in Oklahoma geen eerlijk proces zouden krijgen.

McVeigh was een gedecoreerde veteraan van de Golf-oorlog. Hij groeide op in de buurt van Buffalo, in de staat New York, als kind van gescheiden ouders. Al vroeg had hij een grote belangstelling voor vuurwapens. Na de Golf-oorlog slaagde hij er niet in werk te vinden. De gewelddadige manier waarop de federale overheid in 1993 een einde had gemaakt aan een confrontatie met een sekte die zich in een boerderij in Waco, Texas, had verschanst, had zijn haat tegen de overheid verder aangewakkerd. De aanslag in Oklahoma-Stad had precies twee jaar na de bestorming in Waco plaatsgevonden (zie voor de bestorming pag. 481/3 e.v.-'93).

Kritiek op forensisch lab FBI

Een onderzoek van het ministerie van justitie naar misstanden in het centrale FBI-laboratorium in Quantico, Virginia, trok de geloofwaardigheid van forensisch bewijsmateriaal dat was verzameld door het FBI sterk in twijfel. Deze ontwikkeling kon grote gevolgen

Een archieffoto van Timothy McVeigh op 22 april 1995, drie dagen na de bomaanslag op het Alfred P. Murrah-gebouw in Oklahoma-Stad. *Foto EPA*

hebben voor het onderzoek naar de Oklahoma-bomaanslag. Op 15 april publiceerde de inspecteur-generaal van het ministerie van justitie, Michael Bromwich, zijn bevindingen in een rapport waarin hij 'bijzonder ernstige en in het oog springende problemen' in het FBI-laboratorium signaleerde.

Het rapport volgde na kritiek van Frederick Whitehurst, één van de technici van het laboratorium. In het rapport werd geconstateerd dat de toxicologische, chemische en explosievenanalyses zowel materiaal-technisch als methodologisch tekort schoten. In het rapport werd vooral bezorgdheid uitgesproken over de analyse van bewijsmateriaal dat betrekking had op de bomaanslag in Oklahoma en die op het World Trade Center in februari 1993 (zie pag. 485/1 e.v.-'93). In beide gevallen waren er volgens het rapport 'wetenschappelijk ondeugdelijke' conclusies getrokken om het openbaar ministerie tegemoet te komen of zijn argumenten aan te dikken. Bovendien waren resten van de bomaanslag in Oklahoma mogelijk vervuild met ander explosieven. Twee agenten werden 'streng berispt' wegens de slechte kwaliteit van hun werkzaamheden in het kader van de Oklahoma-zaak.

Naar verwachting zou het rapport de aanzet geven tot een nieuw onderzoek van afgesloten en lopende zaken om het effect van dubieus forensisch bewijsmateriaal op uitspraken in strafzaken vast te stellen. Op 17 april werd bericht dat de FBI had ontdekt dat forensische analisten in 55 gevallen zulke ernstige fouten zouden kunnen hebben gemaakt dat er voldoende reden was om de zaak opnieuw te onderzoeken.

Familieleden slachtoffers Oklahoma-bomaanslag spannen proces aan

Meer dan driehonderd familieleden van de slachtoffers van de bomaanslag in Oklahoma namen O.J. Simpsons advocaat Johnnie Cochran in de arm om een proces tegen de Amerikaanse regering aan te spannen. Op 20 april werd bericht dat Cochran de regering namens de nabestaanden bij de districtsrechtbank van Oklahoma had aangeklaagd wegens 'onrechtmatige dood'.

Timothy McVeigh veroordeeld

Op 2 juni werd Timothy McVeigh na een proces van zeven weken in Denver schuldig bevonden aan de bomaanslag. Nadat de jury vier dagen in beraad was geweest, werd McVeigh unaniem schuldig bevonden aan elf aanklachten. Acht hiervan waren aanklachten wegens moord (de slachtoffers waren ordehandhavers die bij de explosie om het leven waren gekomen) en aanklachten wegens samenzwering om een wapen voor massavernietiging te gebruiken, wegens het gebruik van een dergelijk wapen en wegens het veroorzaken van vernieling door explosieven.

Het vonnis betekende het eind van de grootste federale strafzaak sinds het proces dat volgde na de moord op president Kennedy in 1963. Omdat het geen staatszaak, maar een federale zaak betrof, was het niet toegestaan de gang van zaken te filmen. Onder meer daardoor toonden de media geen buitensporige interesse, die zo kenmerkend was geweest voor een aantal strafzaken en civiele zaken die in de voorafgaande jaren sterk in de belangstelling hadden gestaan.

Er bestond alleen maar indirect bewijs tegen McVeigh en er waren geen getuigen die hadden gezien dat hij de bom bij het gebouw achterliet. De verklaringen van getuigen die nauw verbonden waren met de verdachte (onder wie zijn neef en zus), suggereerden echter dat McVeigh verbitterd en gedesillusioneerd was over de federale autoriteiten die hij de schuld gaf van de dood van tachtig mensen die waren omgekomen bij de brand die een eind had gemaakt aan de belegering van de Davidian-sekte in Waco, Texas, in 1993. Volgens de aanklagers had McVeigh daar een krachtig motief voor de bomaanslag in Oklahoma aan ontleend.

De advocaten van McVeigh hadden volgens de algemene opvatting een nogal zwakke verdediging gevoerd die maar drieëneenhalve dag van het proces in beslag nam. Bij hun verdediging probeerden McVeighs advocaten enerzijds aan te tonen dat de veteraan betrokken was bij een groter complot dat was bedacht door internationale samenzweerders, onder wie neonazi's, en anderzijds dat McVeigh het slachtoffer was van een ordinaire persoonsverwisseling.
Na het vonnis en na twee dagen van verdere beraadslagingen, besloot de jury in Denver op 13 juni unaniem dat McVeigh moest worden geëxecuteerd door middel van een dodelijke injectie. McVeigh kreeg de doodstraf krachtens een federale wet die was goedgekeurd in september 1994 na de bomaanslag op het World Trade Centre in New York op 26 februari 1993 (zie pag. 485/1 e.v.-'93). Tegen de 41-jarige Terry Nichols, die samen met McVeigh werd aangeklaagd, zou in september 1997 een afzonderlijk proces met aanklachten van gelijke strekking beginnen.

VERMEENDE SAOEDISCHE TERRORIST UITGEWEZEN EN IN STAAT VAN BESCHULDIGING GESTELD

Op 17 juni leverde Canada de Saoediër Hani Abdel Rahim Hussein al-Sayegh aan de VS uit. De man was betrokken geweest bij de bomaanslag in juni 1996

op het militaire woningencomplex Al-Khobar in Dhahran, waarbij negentien man Amerikaans personeel was omgekomen. De volgende dag werd de Saoediër aangeklaagd wegens samenzwering tot moord en 'internationaal terrorisme'.

VOORTGANG SPIONAGEZAKEN. VEROORDELING PITTS

Op 28 februari bekende Earl Edwin Pitts, voormalig lid van de contraspionagedienst van het FBI (Federal Bureau of Investigation), schuldig te zijn aan de aanklacht dat hij gespioneerd had voor Rusland (zie pag. 251/2-'97). In een poging strafvermindering te krijgen, maakte Pitts de inhoud bekend van het materiaal dat hij tussen 1987 en 1992 aan de Russen had overhandigd.

Op 23 juni werd Pitts door een rechtbank in Alexandria, Virginia, veroordeeld tot een gevangenisstraf van 27 jaar.

Veroordeling Nicholson

Op 3 maart bekende Harold J.Nicholson, een voormalig functionaris van het CIA (Central Intelligence Agency), eveneens schuldig te zijn aan spionage. Nicholson was ervan beschuldigd dat hij voor meer dan $ 180.000 geheime informatie had verkocht aan Rusland (zie pag. 251/2-'97). Nicholson was de meest hooggeplaatste CIA-functionaris uit de geschiedenis die werd beschuldigd van spionage voor een buitenlandse mogendheid.

Een op 19 december 1996 door het FBI vrijgegeven foto van Earl Edwin Pitts, die voor Rusland had gespioneerd. *Foto EPA*

Op 5 juni veroordeelde een rechtbank in Alexandria Nicholson tot een gevangenisstraf van 23 jaar en zeven maanden en een boete van $ 250.000.

AANHOUDENDE CONTROVERSE OVER DE RAMP MET HET TWA-LIJNVLIEGTUIG

In maart 1997 werd de theorie dat het lijnvliegtuig dat op 17 juli 1996 kort na het opstijgen van J.F. Kennedy Airport in New York was neergestort (vlucht 800 van Trans World Airlines, zie pag. 27/1 e.v.-'97) het slachtoffer was geweest van een 'friendly fire' nieuw leven ingeblazen door de 71-jarige Pierre Salinger, voormalig persofficier van president Kennedy. Deze beweerde in het bezit te zijn van nieuwe bewijzen die de theorie ondersteunden dat het vliegtuig was neergeschoten door een raket van de Amerikaanse marine tijdens geheime marine-oefeningen.

Toen Salinger in november 1996 voor de eerste keer naar voren was gekomen met de beschuldiging dat de Amerikaanse regering de oorzaak van de ramp met het vliegtuig verhulde, was hij beschouwd als een slachtoffer van een grap op *Internet*. Salinger leek op dat moment een bericht te herhalen dat in augustus 1996 op *Internet* was verschenen en waarin werd beweerd dat het vliegtuig was neergestort als gevolg van 'friendly fire'. Maar op een persconferentie in Parijs op 13 maart 1997 die zo was gepland dat hij samenviel met de publicatie van radarbeelden in het Franse tijdschrift *Paris-Match*, toonde Salinger foto's die waren gemaakt waren van video-opnamen van het vliegveld JFK in New York. Op de foto's leek het radarsignaal te zien van een raket die zich vlak voor het ongeluk in de in de richting van het vliegtuig bewoog.

Het FBI dat het ongeluk onderzocht, had op uitgelekt nieuws over de banden gereageerd door toestemming te vragen de banden in beslag te nemen. Die toestemming werd op 10 maart door de districtsrechtbank van Brooklyn verleend. Desondanks hielden de autoriteiten vol dat er geen nieuwe bewijzen waren die de 'friendly fire'-theorie ondersteunden. Op 11 maart doorzochten FBI-agenten in Florida het huis van Richard Russell, een gepensioneerd piloot en lid van het onderzoeksteam van Salinger, en namen de videoband met de radarbeelden in beslag.

Op 21 maart verklaarde het FBI dat het signaal waarvan Salinger beweerde dat het een raket was, in werkelijkheid het signaal was van een P-3-Orion-toestel van de Amerikaanse marine dat ongeveer 7.000 voet boven het lijnvliegtuig had gevlogen.

EXCUSES CIA VOOR GEBREKKIGE INFORMATIE TIJDENS GOLFOORLOG

Tijdens een op de televisie uitgezonden persconferentie op het hoofdkwartier van het CIA in Langley, Virginia, op 9 april erkende de inlichtingendienst dat zo'n 20.000 Amerikaanse militairen die dienst deden tijdens de Golfoorlog in 1990-'91 konden zijn blootgesteld aan geringe hoeveelheden van het dodelijke zenuwgas sarin.

Het CIA gaf toe al in 1984 over informatie te hebben beschikt dat in een munitiedepot in Kamisayah in het zuiden van Irak chemische wapens waren opgeslagen, waaronder mosterdgas (zie pag. 31/1 e.v.-'97). De dienst had echter verzuimd bevelhebbers te wijzen op de gevaren van vernietiging van het depot. Na het einde van de grondoorlog was het depot door Amerikaanse troepen opgeblazen.

De onthulling van het CIA was opmerkelijk, omdat drie jaar lang officieel was ontkend dat het CIA beschikte over bewijs dat zich in het depot in Kamisayah chemische wapens bevonden. Tijdens de persconferentie bood de leider van het CIA-onderzoek, Robert Walpole, de veteranen zijn excuses aan voor de fouten die het CIA had gemaakt en erkende dat 'de ondersteuning door de dienst voor, tijdens en na de oorlog beter had moeten zijn'.

Op 16 april legde Walpole tijdens een gezamenlijke zitting van twee subcommissies van het Huis van Afgevaardigden echter een getuigenverklaring af waarin hij zijn schuldbekentenis afzwakte. Hij gaf toe dat het munitiedepot niet had gestaan op een lijst van mogelijke opslagplaatsen van chemische wapens, maar verklaarde dat het CIA militaire bevelhebbers tijdens de oorlog herhaaldelijk had gewaarschuwd dat het depot mogelijk chemische wapens bevatte. Algemeen werd verondersteld dat Walpole het CIA-standpunt weerspiegelde dat de militairen medeverantwoordelijk waren geweest voor de gebrekkige communicatie met betrekking tot Kamisayah.

DEFENSIEOVERZICHT GEPUBLICEERD

Op 19 mei publiceerde minister van defensie William Cohen het vierjaarlijkse overzicht van het ministerie van defensie. In het overzicht, waarin de defensiebenodigdheden voor de komende tien jaar en daarna werden geraamd, werd de aanbeveling gedaan in twee fasen nog meer bases te sluiten. Hierbij

zouden waarschijnlijk duizenden banen verdwijnen. Ook werd voorgesteld het aantal personen in actieve dienst (1,4 mln) met 61.700 te reduceren, waarbij de luchtmacht het grootste aantal arbeidsplaatsen zou inleveren.

De conclusies van het overzicht werden als omstreden gezien, omdat vier eerdere ronden van sluitingen sinds het einde van de Koude Oorlog al hadden geleid tot de opheffing van ongeveer honderd militaire bases. Op het hoogtepunt van de Koude Oorlog telden de Amerikaanse strijdkrachten 2,2 mln man personeel en het ministerie van defensie besteedde destijds $ 120 mrd per jaar alleen al aan de aankoop van wapens. De voorgestelde wapenbegroting voor het fiscale jaar 1998 bedroeg daarentegen slechts $ 42 mrd, hoewel de regering toezegde in vijf jaar tijd in reële termen 40 procent meer wapens aan te schaffen.

De basisstructuur van de strijdkrachten, inclusief de stationering van 100.000 militairen in Europa en hetzelfde aantal in de regio van de Stille Oceaan, bleef ongewijzigd. Ook bleven de strijdkrachten vasthouden aan de doelstelling in staat te zijn twee belangrijke regionale oorlogen tegelijk te voeren en zouden de tien gevechtseenheden van de landmacht in stand worden gehouden.

De bezuinigingen op mankracht en materieel drukten het zwaarst op de marine en de luchtmacht. Het aantal oorlogsschepen zou worden teruggebracht van 138 tot 116, maar het aantal vliegdekschepen (twaalf) zou worden gehandhaafd. De luchtmacht zou 27.000 mensen in actieve dienst kwijtraken en 18.300 man burgerpersoneel. De landmacht zou in totaal slechts 15.000 personen in actieve dienst kwijtraken.

Het overzicht voorspelde dat de defensie-uitgaven zeker tot in de volgende eeuw ongeveer op het jaarlijkse niveau van $ 250 mrd zouden blijven. Maar deskundigen voorspelden dat het overzicht, zelfs uitgaande van het meest optimistische scenario, na 2002 het jaarlijkse verschil van $ 15 mrd tussen aankoopdoelen en beschikbare financiering slechts met $ 10 mrd zou verkleinen.

De samenstellers van het overzicht waren van mening dat de Amerikaanse militaire hegemonie in de afzienbare toekomst zou standhouden, maar waarschuwden voor de 'mogelijke opkomst na 2010-'15 van een regionale macht of een rivaliserende wereldmacht', een rol die waarschijnlijk zou worden gespeeld door China of een herrijzend Rusland.

MASSALE ZELFMOORD SEKTELEDEN

Op 27 maart kwamen in een gehuurd huis in Rancho Santa Fe, bij San Diego, Californië, 39 leden van de Hemelpoort-sekte om het leven bij een rituele massazelfmoord. De leider van de sekte, de 66-jarige Marshall Herff Applewhite, was één van de doden.

Applewhite, die bekend stond als 'King Do', geloofde dat hij een buitenaardse herder was wiens taak het was zijn uitverkoren volgelingen voor te gaan naar een rendez-vous met een ruimteschip dat de komeet Hale-Bopp, die op dat moment vanaf de aarde zichtbaar was, volgde. De zelfmoorden hadden blijkbaar in de loop van een paar dagen plaatsgevonden. De slachtoffers hadden wodka met phenobarbital gedronken en vervolgens een plastic zak over hun hoofd getrokken. De lichamen van de slachtoffers lagen in een rituele opstelling. Er waren geen aanwijzingen dat er sekteleden waren vermoord.

BELEGERING TEXAANSE MILITIE

In de laatste week van april werden dertien gewapende leden van de 'Republiek Texas' belegerd door politie-eenheden, onder wie Texas Rangers en FBI-agenten.

De militieleden hadden zich verschanst in een schuurtje in de afgelegen Davisbergen in het westen van Texas. De groep stond onder leiding van de 43-jarige Richard McLaren, die zichzelf 'hoofdambassadeur' van de ambassade van de 'Republiek Texas' noemde. De groep eiste erkenning van de onafhankelijkheid van de staat Texas, die volgens hen in 1845 illegaal door de VS was geannexeerd.

De confrontatie begon op 27 april, toen één van McLarens lijfwachten, Bob Scheidt, door de politie werd gearresteerd, nadat in zijn auto een aantal wapens was aangetroffen. Andere militieleden gijzelden daarop twee bejaarde bewoners van een nabijgelegen boerderij. Volgens McLaren waren zij FBI-informanten. Het echtpaar werd later vrijgelaten in ruil voor Scheidt.

De autoriteiten waren op de hoogte van het bestaan van de groep, omdat deze sinds enige tijd geldverslindende schijnprocessen voerde tegen bedrijven en overheidsinstellingen in Texas. Gezien de rampzalige afloop van het Waco-beleg en de meer succesvolle aanpak tijdens de belegering van de 'freemen' van Montana (zie pag. 628/3 e.v.-'96) werd echter aangenomen dat het FBI zich bij de belegering terughoudend op wilde stellen.

Op 2 mei gaf Scheidt zich over en een dag later kwam een einde aan de belegering, toen McLaren en drie andere mannen zich overgaven aan de politie tijdens wat werd aangeduid als een overgaveceremonie in 'militaire stijl', nadat een 'staakt-het-vuren voor heel Texas' was afgekondigd. Twee andere leden van de groep slaagden erin te ontsnappen. Naar verwachting zou McLaren worden aangeklaagd wegens samenzwering tot ontvoering, mishandeling en andere delicten.

LID KU KLUX KLAN EN MEXICAANS STAATSBURGER GEËXECUTEERD

Op 6 juni werd een lid van de Ku Klux Klan in Alabama als eerste blanke man sinds 1913 geëxecuteerd voor de moord op een zwarte man. De 42-jarige Henry Francis Hays werd ter dood gebracht op de elektrische stoel in de Holmar-gevangenis.

Hays was veroordeeld omdat hij in 1981 de 19-jarige Michael Donald had ontvoerd, vermoord en in een boom gehangen bij wijze van lynchpartij. Een medeplichtige, James Knowles, kreeg levenslang nadat hij tegen Hays had getuigd. De executie werd gezien als een bewijs voor de tanende invloed van de Klan in het zuiden waar het een aantal decennia eerder moeilijk was geweest blanken veroordeeld te krijgen die waren beschuldigd van moord of geweld met racistische motieven.

Het aantal leden van de Ku Klux Klan zou in de afgelopen dertig jaar gedaald zijn van ongeveer 12.000 tot minder dan 3.000. De organisatie was verder geteisterd en verzwakt door processen om schadevergoedingen. Eén van deze processen, die in 1987 was aangespannen door de moeder van Donald wegens de dood van haar zoon, had geleid tot het faillissement van de afdeling van de Klan in Alabama.

Op 18 juni werd in een andere zaak een Mexicaanse visser, Irineo Tristan Mon-

toya, met een injectie ter dood gebracht in de staatsgevangenis Huntsville wegens de moord op een Texaanse motorrijder in 1985. De algemene opvatting dat Montoya onschuldig was aan de moord leidde tot verontwaardiging over zijn executie en tot interventie van de Mexicaanse regering.

De executie was de 24ste die in 1997 in Mexico werd uitgevoerd. Zij werd voltrokken nadat het Amerikaanse Hooggerechtshof, de gouverneur van Texas, George Bush, en president Clinton verzoeken om gratie van de kant van de familie van Montoya en de Mexicaanse regering hadden afgewezen.

'ZWARTE PANTER' VRIJGELATEN

Op 10 juni werd de 49-jarige Elmer 'Geronimo' Pratt, een voormalige activist van de Zwarte Panter-beweging, vrijgelaten uit de gevangenis, 27 jaar na zijn opsluiting wegens moord. Rechter Everett Dickey van het Superior Court van Orange County liet Pratt vrij na betaling van een borgsom van $ 25.000, in afwachting van de uitslag van een mogelijk beroep door de officier van justitie van Los Angeles tegen het eerdere op 31 mei bekendgemaakte besluit van het Hof Pratts oorspronkelijke veroordeling te vernietigen.

Pratt was in 1972 veroordeeld voor de moord op een blanke lerares, Caroline Olsen, tijdens een roofoverval in Santa Monica in 1968. Sinds het oorspronkelijke proces waren bewijzen aan het licht gekomen dat een belangrijke getuige onder ede had gelogen, dat een andere getuige Pratt niet had herkend bij een identificatie en dat Pratt op het moment van de moord mogelijk onder toezicht stond van het FBI in Oakland.

BETTY SHABAZZ OVERLEDEN

Op 23 juni overleed de 63-jarige Betty Shabazz, de weduwe van de vermoorde zwarte politieke leider Malcolm X, aan de gevolgen van derdegraadsverbrandingen die zij had opgelopen bij een brand in haar woning in Yonkers, New York City, in de vroege ochtend van 2 juni. De brand was aangestoken door haar 12-jarige kleinzoon Malcolm Shabazz, die tegenover de politie verklaarde dat hij het vuur had aangestoken opdat hij weer bij zijn moeder Qubilah, de dochter van Malcolm X, zou kunnen gaan wonen.

(Vor. ber. pag. 574/2 e.v.-1997)

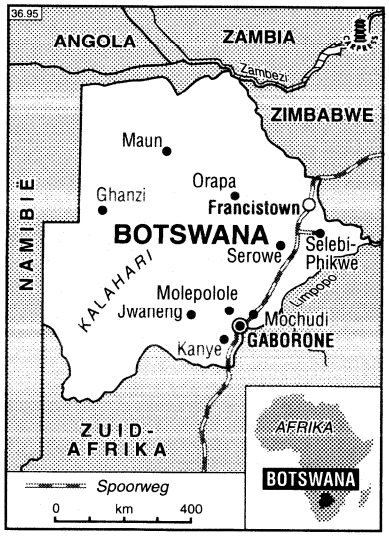

BOTSWANA

BEGROTING 1997-'98

Op 10 februari 1997 voorspelde vicepresident en minister van financiën Festus Mogae bij de presentatie van zijn begroting voor 1997-'98 een overschot op de begroting dankzij een belangrijke groei in de mijnbouw.

Mogae was sinds 9 maart 1992 vice-president (zie pag. 409/1/2-'92). Hij was benoemd door de president van de republiek Botswana, Sir Ketumile Masire. De verkiezing van Masire, president sinds 13 juli 1980 (zie pag. 761-'80), voor een ambtsperiode van vijf jaar geschiedde door de National Assembly, de Tweede Kamer van het parlement. De laatste parlementsverkiezingen hadden plaatsgevonden op 15 oktober 1994 (zie pag. 850/2 e.v.-'94). De volgende zouden naar verwachting in oktober 1999 worden gehouden. Het parlement van Botswana omvat twee Kamers: een House of Chiefs en een National Assembly. Het vijftien leden tellende House of Chiefs is een grotendeels adviserend orgaan, bestaande uit de stamhoofden van de belangrijkste acht stammen, vier gekozen onderstamhoofden, en drie leden die door de twaalf andere leden worden geselecteerd. De National Assembly omvat 44 leden: 40 gekozen parlementariërs en vier benoemd door de de meerderheidspartij.

Volgens Mogae zouden de totale inkomsten en financiële ondersteuning van 7,8 mrd pula ($ 1 = 3,53 pula op 7 februari 1997) de totale uitgaven en netto leningen van iets meer dan 7,0 mrd pula overstijgen zodat een overschot van 763 mln pula zou ontstaan. Mogae zei dat 83 procent van de inkomsten zou komen uit de mijnbouw, invoerrechten en reserves van de centrale bank. Hij maakte bekend dat de inkomstenbelasting met 5 procent zou worden verlaagd, hetgeen de overheid 50 mln pula zou kosten. Ongeveer 25 procent van de uitgaven was bestemd voor onderwijs, 20 procent voor landontwikkeling en huisvesting, terwijl defensie, politie en het bureau van de president samen 13 procent van de uitgaven voor hun rekening zouden nemen.

WIJZIGING AANTAL VERKIEZINGSBEPALINGEN

Op 6 augustus werd een aantal amendementen op de grondwet aangenomen. Via de nieuwe wetgeving werd de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd van 21 naar 18 jaar, het stemrecht voor inwoners van Botswana in het buitenland verruimd en verder werd bepaald dat bij overlijden of aftreden van de president diens functie automatisch zou overgaan in handen van de vice-president. Verder werd de ambtsperiode van de president beperkt tot maximaal twee termijnen van vijf jaar.

(Vor.ber.pag. 634/2 e.v.-1996)

KAAPVERDIË

SAMENSTELLING KABINET

Op 19 juni 1997 zag het kabinet van de republiek Kaapverdië (Republica de Cabo Verde) er als volgt uit:

President - Antonio Mascarenhas Monteiro; premier - Carlos Wahnon Veiga; vice-premier - José Antonio dos Reise; landbouw, voedsel en milieu - José Antonio Pinto Monteiro; defensie en minister op het bureau van de raad van ministers - Ulpio Napoleão Fernandes; economische coördinatie - Antonio Gualberto do Rosario; onderwijs, wetenschap en cultuur - Jose Luis Livramento Monteiro Alves de Brito; buitenlandse zaken en gemeenschappen - Amilcar Spencer Lopes; gezondheid en sociale zaken - João Baptista Medina; justitie en binnenlands bestuur - Simão Rodrigues Monteiro; de zee - Maria Helena Semedo; vervoer en infrastructuur - Téofilo Figueiredo Silva; jeugdzaken, sport, ambtenarenzaken, arbeid en communicatie - José Antonio dos Reis;

Staatssecretarissen:
Bestuurlijke hervormingen - Paula Almeida; cultuur - Antonio Jorge Delgado; financiën - José Ulysses Correia Silva; buitenlandse zaken en samenwerking - José Luis de Jesus; overheid - Paula Almeida; jeugdzaken en sport - Victor Osorio;

Gouverneur van de Centrale Bank - Amaro Alexandre da Luz; ambassadeur in de VS - Corentino Virgilio Santos; permanent vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties in New York - Leão Monteiro José Luis Barbosa.

Kaapverdië, een voormalige Portugese kolonie die op 5 juli 1975 onafhankelijk is geworden, omvat tien eilanden (en acht eilandjes), verdeeld in twee groepen: een noordelijke en een zuidelijke. De noordelijke groep bestaat uit de

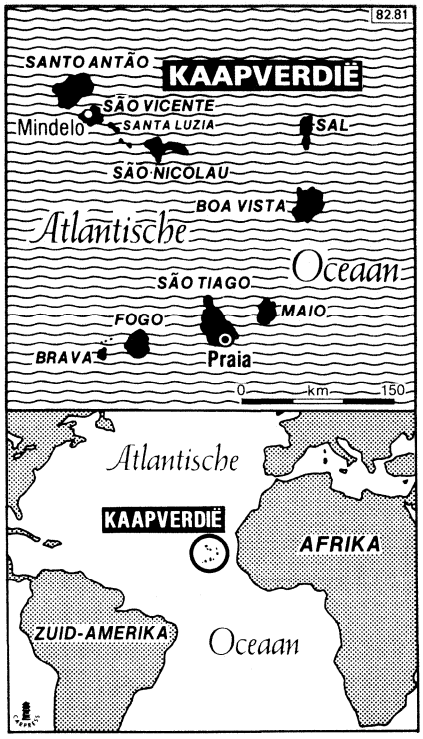

eilanden Boa Vista, Sal, Santo Antão, São Vicente, São Nicolau en Santa Luzia, terwijl de zuidelijke groep de eilanden Bravo, Fogo, Maio en São Tiago telt. Hoofdstad is Praia, op São Tiago. De ambtsperiode van president Antonio Mascarenhas Monteiro, die op 17 februari 1991 voor de eerste keer werd gekozen (zie pag. 250/1-'91) en op 18 februari 1996 werd herkozen (zie pag. 416/2-'96), bedraagt vijf jaar. Het 72 leden tellende parlement kent één Kamer, de Assembléia Nacional. Op 17 december 1995 hebben voor het laatst parlementsverkiezingen plaatsgevonden (zie pag. 416/1/2-'96).

(Vor. ber. pag. 416 e.v.-1996)

LESOTHO

GRONDWETSWIJZIGING M.B.T. DE VERKIEZINGEN

Op 22 april 1997 keurde de Nationale Assemblee wetgeving goed die voorzag in de oprichting van een onafhankelijke kiescommissie, voorafgaand aan de voor januari 1998 geplande parlementsverkiezingen. De nieuwe wetgeving verlaagde ook de kiesgerechtigde leeftijd van 21 naar 18 jaar en voorzag in de verplichte registratie van partijen die aan de verkiezingen deelnamen.

POGINGEN BCP PREMIER MOKHEHLE TE WIPPEN

Op 18 april bepaalde het Hooggerechtshof dat de beslissing van het nationale uitvoerende comité van de regerende Basotho Congress Party (BCP) premier Ntsu Mokhehle af te zetten als partijleider (zie pag. 324/2-'97), van nul en generlei waarde was omdat het comité zich niet aan de BCP-statuten had gehouden. Het hof bepaalde dat Mokhehle als leider moest aanblijven totdat er tijdens een partijcongres eind juli verkiezingen zouden zijn gehouden.

In juni ontstond een politieke crisis als gevolg van pogingen van vooraanstaande leden van de BCP de 78-jarige premier Mokhehle te ontslaan om leeftijds- en gezondheidsredenen.

Op 5 juni verklaarde BCP-secretaris-generaal Godfrey Kolisang dat Mokhehle niet langer in staat was de zaken op een 'zinvolle en coherente' manier aan te pakken en 'permanent niet tot werken in staat' was. Op 6 juni volgde een reeks gewelddadige confrontaties tussen voor- en tegenstanders van Mokhehle, waarbij in Qachas Nek in het zuidoosten van het land twee doden zouden zijn gevallen.

Mokhehle richt LCD op

Op 7 juni maakte Mokhehle op een speciale bijeenkomst van afgevaardigden van de BCP uit de 65 departementen van het land bekend dat hij bezig was met de oprichting van een nieuwe politieke partij, het Lesotho Congress for Democracy (LCD). De vice-secretaris-generaal van de nieuwe partij, Monyane Moleleki, maakte bekend dat de leden van het LCD uit de BCP zouden stappen, maar hij benadrukte dat de positie van Mokhehle als premier niet zou worden aangetast, aangezien deze nog steeds de steun van de meerderheid in de Nationale Assemblee genoot.

Leiders van andere politieke partijen veroordeelden de oprichting van de nieuwe partij op 10 juni als een staatsgreep van Mokhehle en eisten algemene verkiezingen. De volgende dag liepen de overgebleven BCP-afgevaardigden weg uit de Assemblee om deze eis kracht bij te zetten.

Op 23 juni bood de Zuid-Afrikaanse minister van buitenlandse zaken, Alfred Nzo, aan dat zijn land zou bemiddelen in het geschil tussen Mokhehle en de oppositie.

Qhobela nieuwe partijleider BCP

Op 27 juli koos de BCP tijdens een congres Molapo Qhobela tot partijleider als opvolger van Mokhehle.

BCP wordt oppositiepartij

Op 25 augustus verklaarde de voorzitter van de Nationale Assemblee, T. Kolane, de BCP tot officiële oppositiepartij, iets dat nieuw was voor het parlement omdat de BCP bij de verkiezingen van 1993 (zie pag. 489/1 e.v.-'93) alle zetels had gewonnen.

(Vor.ber.pag. 324/2-1997)

MAROKKO

ONTWERPBEGROTING VOOR 1997-'98

Op 8 mei 1997 presenteerde minister van financiën en buitenlandse investeringen Mohamed Kabbaj de ontwerpbegroting voor 1997-'98. Hij voorspelde een tekort van MD 12,4 mrd ($ 1,00 = MD 9,48 op 9 mei). Dit kwam neer op een stijging van 32 procent ten opzichte van 1996-'97. Dit begroting ging uit van MD 126,7 mrd aan uitgaven en MD 114,3 mrd aan inkomsten.

PLAATSELIJKE VERKIEZINGEN. WIJZIGING KABINET

Op 13 juni vonden lokale verkiezingen plaats. Zij vormden het begin van een verkiezingsproces dat zou uitmonden in parlementsverkiezingen in september, overeenkomstig de bij referendum van 1996 goedgekeurde amendementen op de grondwet (zie pag. 776/3-'96).

Bij de bekendmaking van de verkiezingsuitslag op 19 juni zei minister van binnenlandse zaken Driss Basri dat geen enkele partij een overweldigende meerderheid had behaald, hoewel de nationalistische Istiqlal-partij het grootste aantal stemmen had gekregen. De dagen na de verkiezingen klaagden verscheidene oppositiepartijen dat de overheid met de uitslag zou hebben geknoeid. De Partij voor Vooruitgang en Socialisme (PSP), die deel uitmaakte van de uit vier partijen bestaande oppositionele Koutla-groep, zei dat de verkiezingen niet 'aan de verwachtingen hadden voldaan' en dat nog veel moest gebeuren voor de parlementsverkiezingen. De Algerijnse radio meldde dat vier doden en vijftien gewonden waren gevallen bij 'vechtpartijen' tijdens de verkiezingen. De opkomst bedroeg 75,13 procent

Kabinetswijziging

Op 13 augustus maakte koning Hassan II een wijziging van zijn kabinet bekend.

Hierbij voegde hij verscheidene ministeries samen en nam hij een aantal technocraten op in de regering. Tevens benoemde hij een aantal onderministers, onder wie vier vrouwen. De regeringswijziging kwam nadat koning Hassan op 4 augustus had besloten negentien van de 36 ministers te ontslaan, zodat zij al hun aandacht konden richten op de komende parlementsverkiezingen.

Verkiezingsuitslag

Partij	*Zetelaantal*
Istiqlal-partij	4.151
Nationale Vergadering van Onafhankelijken	3.501
Volksbeweging	3.280
Constitutionele Unie	2.959
Socialistische Unie van Volkskrachten	2.593
Onafhankelijken	2.403
Sociaal-Democratische Beweging	1.773
Nationale Volksbeweging	1.132
Nationale Democratische Partij	1.095
Partij voor Vooruitgang en Socialisme	710
Organisatie van Democratische Volksactie	232
Actiepartij	188
Socialistische Democratische Partij	140
Choura en Istiqlal-partij	80
Totaal	24.237

Het ministerie van financiën werd samengevoegd met dat van handel, industrie en nijverheid en kwam onder leiding te staan van minster van handel Driss Jettou. Eén van de nieuwe ministers was Driss Benhima, die aan het hoofd van het superministerie van transport, koopvaardij, toerisme, energie en mijnbouw kwam te staan. Benhima was tot dan toe directeur van het nationale elektriciteitsbureau geweest, waar hij bekend stond als een krachtig voorstander van privatisering.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier, buitenlandse zaken en samenwerking - Abdellatif Filali; staatsminister zonder portefeuille - Moulay Ahmed Alaoui; staatsminister van binnenlandse zaken - Driss Basri; handel, industrie en nijverheid - Driss Jettou+; openbare werken, landbouw en milieu - Abdelaziz Meziane Belfkih+; huisvesting, werkgelegenheid en beroepsopleidingen - Mourad Cherif*; transport, koopvaardij, toerisme, energie en mijnbouw - Driss Benhima*; telecommunicatie - Abdessalem Ahizoune+; stimulering van de economie en privatiseringen (gedelegeerd aan de premier) - Abderrahmane Saidi+; sociale zaken (gezondheidszorg, jeugd en sport) - Abdellatif Guerraoui+; secretaris van de regering - Abdessadek Rabi; justitie - Omar Azziman*; visserij, bestuurszaken en betrekkingen met het parlement - Mustapha Sahel+; communicatie, regeringswoordvoerder - Driss Alaoui M'Daghri; hoger onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en cultuur - Driss Khalil+; nationaal onderwijs - Rachid Ben Mokhtar; islamitische zaken - Abdelkebir Alaoui M'Daghri; defensie (gedelegeerd aan de premier) - Abderrahmane Sbai+.

Onderministers:
Buitenlandse zaken en samenwerking - Taieb el Fassi Fihri; hoger onderwijs, wetenschappelijk onderzoek en cultuur - mevr. Aziza Bennani*; financiën - Abdelfettah Ben Mansour*; financiën - Adberrazak al-Mousaddak*; openbare werken, landbouw en milieu - Abdelsadim al-Hafi*; openbare werken, landbouw en milieu - Al-Hocine Tijani*; energie en mijnbouw - mevr. Amina Ben Khadra*; sociale zaken - Fouad Hammadi*; sociale zaken - mevr. Zoulika Naciri*; jeugd en sport - mevr. Nawal al-Moutawakil*;

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Onder de kop 'Vrouwelijke onderministers brengen revolutie in Marokko' meldde *De Standaard* (27-8-'97) het volgende:

'Aan deze kant van de Middellandse Zee is dit nauwelijks nieuws. Maar in Marokko wordt de benoeming van vier vrouwen tot onderminister deze maand beschouwd als minstens een kleine revolutie. Traditioneel worden vrouwen, zelfs winnaars van gouden medailles op de Olympische spelen, in dit moslimland behandeld als tweederangsburgers.
Zo'n 70 procent van de Marokkaanse vrouwen zijn ongeletterd. Ze kunnen niet scheiden en hebben voor een huwelijk de toestemming nodig van hun vader, ook al zijn ze reeds 40 jaar oud.
Tot 1993 konden ze zelfs niet naar het buitenland reizen zonder instemming van hun vader, broer of echtgenoot. Kan dit veranderen?
„Indien de politieke wil er is, kan er een strategie komen om het analfabetisme terug te dringen en meer rechten te geven aan vrouwen. Deze benoeming van vrouwen op posten waar beslissingen genomen worden, is belangrijk omdat het een manier is om de wettelijke toestand aan te passen aan de dagelijkse realiteit waar vrouwen werken als managers, dokters en onderwijzers", zegt Fatima-Zohra Tamoh, voorzitster van het Centre des Ressources Féminines.
Tamoh vindt de houding van veel Marokkanen tegenover de positie van de vrouw in de maatschappij schizofreen. Volgens haar zijn er zo'n 4.000 vrouwelijke bedrijfsleiders, terwijl ook een derde van de artsen en leraars vrouwen zijn. Desondanks blijven ze onderworpen aan wetten die hen in een mindere positie plaatsen tegenover de man.
Het burgerlijk wetboek, deels gebaseerd op de islamitische sharia, gaat terug tot 1958. „De wetten daarin moesten oorspronkelijk de familiebanden regelen in een tijdperk dat de meeste vrouwen ongeletterd waren en niet buitenshuis werkten. Dit beeld beantwoordt niet meer aan de realiteit", zegt Tamoh.
De vrouwelijke leden van de Marokkaanse regering krijgen wel niet veel tijd om veranderingen door te voeren. Ze werden benoemd ter vervanging van mannelijke collega's uit politieke partijen die tijd willen vrijmaken voor de campagne in de aanloop naar de volgende verkiezingen. Koning Hassan kondigde vorige week aan dat de stembusslag plaatsvindt op de laatste vrijdag van oktober of de eerste van november.
In elk geval zullen decennia van tradities moeten worden overwonnen voor er ingrijpende veranderingen komen. „Het patriarchaal systeem en de traditie van harems maken het moeilijk voor vrouwen normale relaties te hebben met mannen", zegt Tamoh.
„Mannen bekijken vrouwen zo indringend dat deze laatsten zich naakt voelen. Op ieder moment zijn er aanzoeken voor affaires. Maar als

De Marokkaanse premier Abdellatif Filali (l.) op 24 juni 1997 in de Portugese hoofdstad Lissabon tijdens een ontmoeting met de Portugese minister van buitenlandse zaken, Jaime Gama.
Foto AFP

hun vrouw, zuster of dochter in een affaire betrokken raakt, verliezen diezelfde mannen de pedalen."'

Mogelijke verkiezingsdata

Op 20 augustus zei koning Hassan dat op 31 oktober of 7 november parlementsverkiezingen zouden worden gehouden. Op 18 augustus had de Marokkaanse televisie bericht dat het nieuwe parlement zou bestaan uit een rechtstreeks gekozen, 325 leden tellend Huis van Afgevaardigden (Tweede Kamer) en een indirect gekozen, 270 leden tellende Kamer van Raadgevers (Eerste Kamer).
(Vor.ber.pag. 395/1/2-1997)

RWANDA

WERKZAAMHEDEN RWANDA-TRIBUNAAL. BESCHULDIGINGEN VAN SLECHT FUNCTIONEREN

Op 12 februari 1997 werden de resultaten openbaar gemaakt van een intern onderzoek van de Verenigde Naties (VN) naar het functioneren van het Internationaal Strafrechttribunaal voor Rwanda. De conclusie was dat 'het [tribunaal] op geen enkel bestuurlijk terrein effectief functioneert'. Bovendien werd gesproken van 'wanbeleid van het tribunaal op bijna alle fronten en veelvuldige schendingen van VN-voorschriften en reglementen'.

Het hoofd van de Interne Controlediensten van de VN, Karl Paschke, die het rapport had geschreven, uitte met name kritiek op de Keniase griffier Andronico Adede, en beschuldigde vice-procureur Honoré Rakotomanana, een rechter uit Madagaskar, van incompetentie. Beide mannen namen vervolgens ontslag. In het rapport werd tevens het VN-secretariaat in New York bekritiseerd omdat het had nagelaten het bureau in Arusha de nodige steun te geven.

Het tribunaal was opgezet om leiders te berechten die verantwoordelijk waren voor de slachtpartijen in 1994, waarbij minstens 500.000 Hoetoes en gematigde Toetsi's door Rwandese soldaten en anderen waren vermoord. Het was gevestigd in de Tanzaniaanse stad Arusha (zie pag 192/3 e.v.-'97) en had een bureau voor aanklagers en onderzoekers in de Rwandese hoofdstad Kigali.

Doodstraf voor Karamira

Op 14 februari veroordeelde een gerechtshof in Kigali Froduald Karamira wegens oorlogsmisdaden tot de dood via een vuurpeloton. Karamira was een Toetsi die ervan was beschuldigd een extreme Hoetoe-factie te hebben geleid en met zijn radiotoespraken in 1994 te hebben aangezet tot genocide.

Op 19 februari ontkenden Anatole Nsengiyunva, een kolonel in het voormalige Rwandese leger, en Ferdinand Nahimana, een voormalige directeur van het extremistische radiostation *Mille Collines* voor het tribunaal in Arusha schuldig te zijn aan genocide en misdaden tegen de mensheid. Een tweede voormalige kolonel, Theoneste Bagosora, algemeen beschouwd als de meest gezochte genocideverdachte, zou ook moeten voorkomen.

Oud-president Habyarimana aandeelhouder Mille Collines

Het Belgische dagblad *De Morgen* berichtte op 15 april dat oud-president Juvénal Habyarimana - die op 6 april 1994 tezamen met zijn Boeroendische collega was vermoord (pag. 424/1 e.v.-'94) - aandeelhouder was geweest van het radiostation *Mille Collines* (ook bekend als RTLM) die de Hoetoes met zijn boodschappen tegen de Toetsi-gemeenschap had aangezet deel te nemen aan de volkerenmoord dat jaar.

Belgische ministers hadden Habyarimana destijds aangespoord paal en perk te stellen aan de excessen van het radiostation, maar hadden geen actie willen ondernemen omdat hij beweerde zich zorgen te maken over de 'persvrijheid'. Volgens het bericht toonde een lijst van de 1.125 Rwandese aandeelhouders echter aan dat het radiostation in handen was van de familie en vrienden van Habyarimana.

Doodstraffen wegens volkerenmoord

In mei 1997 werden voor meerdere rechtbanken processen gevoerd tegen verdachten van genocide en andere misdaden tegen de mensheid tijdens de slachtingen van 1994. Verscheidene verdachten werden ter dood veroordeeld. Op 16 mei berichtte de Afdeling voor Humanitaire Aangelegenheden van de VN dat sinds het begin van de rechtszaken eind 1996, meer dan veertig personen ter dood waren veroordeeld wegens genocide en het beroep van vijf veroordeelden was verworpen.

Op 6 mei werden tijdens een proces betreffende genocide in Gisenyi vier van de tien verdachten ter dood veroordeeld. De anderen kregen gevangenisstraffen opgelegd.

De Rwandese kolonel, Theoneste Bagosora, op 20 februari 1997 in Arusha, Tanzania, bij het verlaten van het Internationale Strafrechttribunaal voor Rwanda. *Foto AFP*

Op 7 mei werden tien van genocide verdachte personen die in de Zuid-Rwandese stad Maraba in voorarrest zaten, door een bewaker doodgeschoten, toen ze probeerden te ontsnappen.

Op 14 mei veroordeelde een rechtbank in Rushashi, in de buurt van Kigali, een voormalig schoolhoofd ter dood op aanklachten met betrekking tot volkerenmoord. Een hof van beroep in Gikongoro handhaafde de tegen een man uitgesproken doodstraf en zette de terdoodveroordeling van een ander om in levenslange gevangenisstraf. Op 22 mei veroordeelde een rechtbank in de prefectuur Kibuye in het westen van het land drie mannen ter dood wegens genocide en andere misdaden, en verscheidene anderen tot gevangenisstraffen.

Zwitserland levert verdachte uit

Op 22 mei werd bericht dat Zwitserland een man had uitgewezen die ervan werd beschuldigd de slachting te hebben georganiseerd van etnische Toetsi's die op een theeplantage in Kibuye werkten. De man moest terecht te staan voor het Internationale Strafrechttribunaal voor Rwanda in Arusha.

Proces tegen Akayesu opnieuw verdaagd

Op 25 mei werd de zaak tegen Jean-Paul Akayesu, die terechtstond wegens zijn vermeende rol bij de massamoord op 2.000 personen in de gemeente Taba (Centraal-Rwanda), waar hij burgemeester was geweest, door de rechtbank opnieuw verdaagd omdat zijn advocaten afwezig waren (zie pag. 192/3-'97).

TOENEMEND GEWELD. MOORDEN OP BUITENLANDERS

Op 2 februari 1997 schoten onbekenden een Canadese rooms-katholieke priester dood tijdens het opdragen van een zondagsmis in een kerk in Kampanga in het noordwesten van Rwanda. Twee dagen later werden in Zuid-West-Rwanda vier waarnemers op het gebied van de mensenrechten - een Brit en een Cambodjaan samen met hun twee Rwandese assistenten vermoord - toen gewapende mannen hun auto aanvielen vanuit een hinderlaag.

Op 5 februari maakten de Internationale Federatie van het Rode Kruis en de Rode Halve Maan bekend dat het geweld hen dwong het merendeel van hun personeel uit Rwanda terug te trekken, zodat er in Kigali slechts een klein team zou achterblijven.

Overlevenden volkerenmoord aangevallen

Op 17 maart uitten in Kigali functionarissen van de VN-missie voor de Mensenrechten hun bezorgdheid over het feit dat in toenemende mate overlevenden van de genocide van 1994 en hun medestanders werden aangevallen. Ze spraken van een 'drastische verslechtering' op het gebied van mensenrechten en veiligheid.

Volgens de functionarissen waren bij 55 incidenten, die voornamelijk langs de Zaïrese grens plaatsvonden, minstens 424 mensen vermoord, van wie werd aangenomen dat het Toetsi's waren. Vele slachtoffers waren overlevenden van de genocide of medestanders van hen.

Eveneens op 17 maart beweerde een woordvoerder van het Rwandese Patriottische Leger dat voormalige leden van de verslagen, door Hoetoes gedomineerde Rwandese strijdkrachten (FAR) waren teruggekeerd naar dorpen langs de grens waar ze hun wapens hadden verstopt voordat ze naar Zaïre vluchtten, en dat ze de slachtingen waarmee ze in 1994 waren opgehouden, wilden voortzetten.

Aanhoudend geweld in mei

Op 1 mei werd bericht dat negentien voormalige soldaten van de FAR waren doodgeschoten, nadat bij een aanval op verscheidene scholen in het noordwesten van Rwanda 22 personen, onder wie zeventien schoolmeisjes, waren vermoord.

Zes personen, onder wie twee priesters, zouden rond 7 mei in een bus in Gikongoro zijn doodgeschoten. Plaatselijke functionarissen schreven de aanslag toe aan een bende voormalige FAR-soldaten, die ervan werd beschuldigd de voorafgaande weken in het gebied minstens dertig personen te hebben vermoord. Op 27 mei werd uit militaire bron vernomen dat uit Zaïre terugkerende FAR-soldaten verantwoordelijk waren voor de moord op veertien personen in Kivumu bij de grens met Zaïre.

VN verontrust over geweld. Cijfers over aantallen moorden

Op 3 juni werd bericht dat functionarissen van de VN-Afdeling voor Humanitaire Zaken hun verontrusting hadden uitgesproken over het toegenomen geweld. In de zes weken voorafgaand aan medio mei zouden om etnische redenen 334 moorden zijn gepleegd.

De functionarissen schreven 162 van de moorden toe aan het door Toetsi's gedomineerde leger van Rwanda en andere 'staatsagenten'. Onder de doden waren ook de 137 burgers die op één dag waren vermoord in Ruhengeri, een voornamelijk door Hoetoes bewoond gebied in het noorden. Hoetoe-opstandelingen zouden verantwoordelijk zijn voor 51 moorden in dezelfde periode.

SITUATIE VAN DE VLUCHTELINGEN. OPROEP TOT REPATRIËRING

Op 18 maart 1997 vroeg Laurent Kabila, de leider van de Zaïrese verzetsbeweging Alliantie van Democratische Krachten voor de Bevrijding van Congo-Zaïre, de Hoge Commissaris voor Vluchtelingen van de VN om hulp bij het terugsturen van vluchtelingen naar Rwanda via Kisangani, een stad in het oosten van Zaïre die in handen was van de alliantie. Volgens Kabila hadden 75.000 tot 150.000 Rwandese Hoetoes zich verzameld in Ubundu, 150 km ten zuiden van Kisangani, een gebied dat niet door de alliantie werd gecontroleerd.

Vluchtelingen richten politieke partij op

Op 5 juni werd bekendgemaakt dat de Groepering voor de Terugkeer van Vluchtelingen en de Democratie in Rwanda (RDR) zichzelf had omgevormd tot een politieke partij. De RDR was de belangrijkste organisatie van vluchtelingen die Rwanda waren ontvlucht tijdens de burgeroorlog van april-juli 1994. 'Tijdelijk' leider van de RDR was François Nzabahimana, die van 1990-'92 minister van economische zaken en consumptie was geweest en in Brussel woonde.

NOODLENING IMF GOEDGEKEURD

Op 22 april hechtte het IMF zijn goedkeuring aan een noodlening van SDR 8,925 mln (ongeveer $ 12 mln) aan Rwanda ter ondersteuning van het economische programma van de regering voor 1997.

(Vor.ber.pag. 192/2 e.v.-1997)

SIERRA LEONE

NASLEEP MILITAIRE COUP

Verzet in binnen- en buitenland tegen de door majoor Johnny Paul Koroma op 25 mei 1997 gepleegde staatsgreep (zie pag. 466/2 e.v -'97) leidde in juni in het hele land tot chaos en anarchie. De situatie werd verergerd doordat een vredesmacht onder leiding van Nigeria (pag. 467/1-'97) er niet in slaagde het gezag van de afgezette burgerregering te herstellen.

Banken en regeringskantoren bleven het grootste deel van de maand gesloten, omdat sommige functionarissen tegen de militaire staatsgreep wilden protesteren en andere blijkbaar bang waren hun huizen te verlaten. Volgens schattingen zouden rond 18 juni zo'n 300.000 mensen het land hebben verlaten. Van 30 mei-2 juni haalden twee Amerikaanse marinehelikopters een aantal buitenlanders op bij de twee strandhotels waar ze toevlucht hadden gezocht, en brachten hen over naar een Amerikaans marineschip dat voor de kust lag.

Vorming Revolutionaire Raad van de Strijdkrachten

Op 1 juni maakte Koroma bekend dat hij bezig was met de vorming van een twintig leden tellende Revolutionaire Raad van de Strijdkrachten (Armed Forces Revolutionary Council, AFRC). Foday Sankoh, de leider van het opstandige Revolutionair Verenigd Front (RUF), zou vice-voorzitter worden van de raad, waarin nog drie andere RUF-leden zitting hadden (Sankoh had in Nigeria in hechtenis gezeten sinds hij daar was aangekomen (zie pag. 466/2-'97). Koroma beloofde dat het land binnen achttien maanden weer democratisch geregeerd zou worden.

Sinds eind mei hadden Ghana, Nigeria en Groot-Brittannië een aantal voorstellen ge-

Een op 8 juni 1997 aangeleverde foto van majoor Johnny Paul Koroma. *Foto EPA*

daan om de vrede in het land te herstellen. Nigeria wilde dat een door Nigeria geleide regionale vredesmacht belangrijke punten zou bewaken en de orde in de hoofdstad zou handhaven, maar de AFRC wees het voorstel van de hand.

Op 2 juni voerden Nigeriaanse marineschepen beschietingen uit op Freetown, waardoor de chaos in de stad alleen maar groter werd en er volgens ziekenhuizen 62 doden vielen. Nigeriaanse soldaten, die deel uitmaakten van de vredesmacht Economic Community of West African States Ceasefire Monitoring Group (ECOMOG) vochten in de stad met RUF-strijders en soldaten die trouw waren aan Koroma, maar slaagden er niet in een einde te maken aan de staatsgreep. Die nacht kondigden de Nigerianen een staakt-het-vuren af.

De volgende dag verklaarde de AFRC driehonderd Nigeriaanse soldaten gevangen te hebben genomen en hen als 'menselijke schilden' te hebben opgesteld op strategische punten in Freetown nadat duidelijk was geworden dat Nigeria van plan was luchtaanvallen op de stad uit te voeren. Daarna zouden de gevechten zijn afgenomen en werden de laatste achtergebleven buitenlanders geëvacueerd. Op 4 juni zei een Nigeriaanse legerwoordvoerder dat alle Nigeriaanse soldaten in veiligheid verkeerden. Nog eens 3.000 Nigeriaanse en andere ECOMOG-soldaten zouden dezelfde dag zijn overgevlogen van Liberia naar Freetown, waardoor hun aantal steeg tot meer dan 4.600.

Ondanks de aanwezigheid van de door Nigeria geleide vredesmacht werd de daarop volgende dagen melding gemaakt van ongedisciplineerde soldaten en RUF-strijders die zich in Freetown op grote schaal schuldig maakten aan plunderingen, verkrachtingen en wreedheden. Volgens één bericht hadden Koroma en zijn medestanders tegen Ghanese onderhandelaars gezegd dat ze in ruil voor geld afstand zouden doen van de macht. Op 10 juni zou Nigeria nog eens twee oorlogsbodems naar Freetown hebben gestuurd. De spanning nam toe na een incident op 11 juni, waarbij Nigeriaanse soldaten vijf Sierraleoonse soldaten doodschoten tijdens een woordenwisseling bij een wegblokkade.

Koroma beëdigd als president

Met de belofte 'vrede te brengen en het land weer een democratisch gekozen regering te bezorgen' werd majoor Johnny Paul Koroma op 17 juni door opperrechter Samuel Beccles Davies beëdigd als president van Sierra Leone. Dezelfde dag werd bekendgemaakt dat vijftien mensen waren gearresteerd wegens een samenzwering tegen de AFRC.

Op 17 juni werd bekendgemaakt dat de AFRC had ingestemd met de aanwezigheid van vredestroepen van de ECOMOG en de Verenigde Naties (VN) in het kader van een tien punten tellend vredesvoorstel. Desalniettemin bleef het onrustig in Freetown. Vanaf 18 juni volgden steeds meer berichten over gewelddadige botsingen in het oosten van Sierra Leone tussen regeringssoldaten en militairen die trouw waren aan de verdreven president Ahmad Tejan Kabbah. De voormalige president verbleef in het buurland Guinee, waar hij zijn toevlucht had gezocht na de coup (zie pag. 466/2-'97).

Nieuw kabinet

Op 8 juli probeerde president Koroma zijn gezag te consolideren door een kabinet te benoemen. De president benoemde zichzelf tot opperbevelhebber van de strijdkrachten en minister van defensie. Verscheidene leden van de nieuwe regering hadden zitting gehad in vroegere militaire regeringen, terwijl Joe Amara Bangali werd benoemd tot minister van financiën, een functie die hij eind jaren tachtig had bekleed in de burgerregering van Joseph Momoh.

Het kabinet zag er als volgt uit:

President, opperbevelhebber, defensie - majoor Johnny Paul Koroma; eerste staatssecretaris, delfstoffen - kapitein Solomon Musa; staatssecretaris, bureau van de voorzitter - majoor Victor King; buitenlandse zaken - Paulo Bangura; binnenlandse zaken - brigadegeneraal (bd) Leslie Lymon; financiën - Joe Amara Bangali; procureur-generaal - Manley Spaine; ontwikkeling en economische planning - Victor Brandon; transport en communicatie - Osho Williams; volksgezondheid - kolonel Kis Kamara; algemene zaken - majoor Kula Samba; sport en sociale mobilisatie - Umaru Deen Sesay; sociale zaken en emancipatie - mevr. majoor Kula Samba; openbare werken en arbeid - kapitein (bd) Tom Jalloh; volksleger, energie en stroomvoorziening - vacant; grondbeheer en milieu - vacant.

Staakt-het-vuren

Op 18 juli bereikten vertegenwoordigers van het regime-Koroma en de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS) een akkoord over een onmiddellijk staakt-het-vuren. Dit gebeurde tijdens onderhandelingen in Abidjan (Ivoorkust) die waren gericht op het beëindigen van gevechten tussen aanhangers van Koroma en die van de afgezette president Ahmad Tejan Kabbah. De gevechten hadden meer dan 250 mensen het leven gekost.

In het slotcommuniqué van de bijeenkomst in Abidjan maakten de ECOWAS-ministers van buitenlandse zaken duidelijk te verwachten dat Kabbah onmiddellijk weer aan de macht zou komen, dat vrede en veiligheid zouden worden hersteld en dat vluchtelingen en ontheemden zouden terugkeren. De Sierraleoonse delegatie zou hebben gezegd dat zij deze doeleinden, zoals het snelle herstel van de grondwettelijke regering, via een dialoog wilde bereiken. Er volgde echter geen onmiddellijke reactie van Koroma, die de terugkeer van Kabbah nadrukkelijk had uitgesloten. Op 24 juli beschuldigde de door Nigeria geleide vredesmacht Koroma's troepen ervan de wapenstilstand te schenden.

Sierra Leone geschorst als lid Gemenebest

Op 11 juli werd Sierra Leone geschorst als lid van het Gemenebest. De schorsing zou duren totdat het land stappen zou zetten in de richting van de democratie. Dit maakten ministers van de Ministeriële Actiegroep van het Gemenebest (Commonwealth Ministerial Action Group, CMAG) bekend tijdens een vergadering in Londen.

Koroma wil vier jaar aanblijven

Op 30 juli maakte majoor Koroma tijdens een uitzending voor radio en televisie bekend dat hij nog vier jaar aan de macht zou blijven. Pas in 2001 zouden presidentsverkiezingen worden gehouden. De bekendmaking blokkeerde de besprekingen tussen het militaire regime en andere West-Afrikaanse landen om de democratisch verkozen Kabbah terug aan de macht te brengen. Koroma zei dat buitenlandse troepen het land moesten verlaten.

Op 1 augustus ging het ochtendblad *Trouw* onder het kopje 'Junta Sierra Leone provoceert buurlanden' nader in op de mededeling van Koroma:

'De militaire junta in Sierra Leone wil pas over vier jaar de democratie herstellen. De officieren die op 25 mei de macht grepen en het West-Afrikaanse land in anarchie dompelden, maakten gisteren duidelijk zich niets aan te trekken van de internationale druk. De buurlanden reageerden „geschokt" en braken de onderhandelingen onmiddellijk af.
In een lange toespraak op de televisie en radio van Sierra Leone kondigde de 33-jarige majoor Johnny Paul Koroma aan dat er niet eerder dan in 2001 verkiezingen zouden worden gehouden. Over de door hem verdreven president Ahmad Tejan Kabbah zweeg de majoor in alle talen. De buurlanden, met het machtige Nigeria voorop, eisen de terugkeer van de naar Guinee gevluchte president.
De coupleider hield zijn toespraak op een moment dat zijn delegatie nog volop in onderhandeling was met een comité van vier West-Afrikaanse ministers van buitenlandse zaken. De Nigeriaanse minister Tom Ikimi kondigde een direct einde van de besprekingen aan. „Het is een belediging van de internationale gemeenschap", zei hij over de provocerende houding van de coupplegers in Sierra Leone.
„Ze zijn niet serieus. Ze hebben jarenlang als wilden geleefd, en zijn niet geïnteresseerd in de toekomst van hun land", zei Ikimi over de junta die wordt gesteund door opgefokte rebellen. Hij leek te verwijzen naar een van de onderhandelaars uit de voormalige Britse kolonie, een „luitenant-kolonel" die de puberteit nog nauwelijks is ontgroeid.
West-Afrikaanse diplomaten zeiden „verbaasd" te zijn door de onwetendheid van de Sierraleoonse onderhandelaars, hun „ontkenning van de realiteit" en hun „gebrek aan respect voor de meest elementaire regels". Twee weken geleden waren de onderhandelaars immers al een eind gekomen. De grondwet zou worden hersteld en de gevluchte president Kabbah mocht in principe terugkeren. De afgelopen dagen zouden in Ivoorkust slechts de puntjes op de i worden gezet. „Dit is geen manier van onderhandelen", zei minister Amara Essy over de plotselinge ommezwaai.
Het comité van Nigeria, Ivoorkust, Ghana en Guinee heeft de West-Afrikaanse organisatie ECOWAS en de Verenigde Naties aanbevolen het economisch embargo tegen Sierra Leone aan te scherpen. Hoewel Nigeriaanse militairen vlak na de coup met enkele kanonneerboten de hoofdstad beschoten, bleef een echte Nigeriaanse interventie uit. Majoor Koroma waarschuwde in zijn toespraak de Nigerianen dat hij zich niet zal laten dwingen tot herstel van de grondwet. Hij zei dat zijn bewind tegen elke vorm van agressie zal vechten „tot de laatste druppel bloed".
De militaire junta is sinds haar staatsgreep op 25 mei volstrekt geïsoleerd. Lucht-, zee- en landroutes zijn afgesloten en voedsel en brandstof worden steeds schaarser in Freetown. Door een toenemend gebrek aan schoon water bestaat er een kans dat er cholera uitbreekt.
De militaire junta schijnt de situatie nauwelijks in de hand te hebben; de hoofdstad wordt geteisterd door geweld en misdaad. Jonge jongens, soldaten, rebellen...iedereen is aan het plunderen geslagen.
„Toen ze mijn huis leeghaalden, gingen ze ervan door met mijn computer, in de veronderstelling dat het een televisie was. En dat zijn dan de mensen die een land willen leiden", zei een lokale zakenman tegen de Britse krant *The Independent*.
De banken zijn gesloten, de geldcirculatie is gestopt en er wordt nauwelijks gewerkt. Het enige wat de militairen lijken te hebben bereikt is een constante vertoning van Kung-fu- en Rambo-films op televisie. Verder is er sprake van volstrekte anarchie. Tienerbendes gaan ongestoord hun gang, en lopen alleen het risico door burgers te worden gepakt en te worden doodgehakt.
Inwoners van Freetown zeiden dat de komst van nog meer rebellen uit de jungle heeft geleid tot een golf van geweld in de stad. De rebellen van het Revolutionair Verenigd Front (RUF), zwaarbewapend en opgetuigd met sjaals, rastakettingen en zwarte zonnebrillen, hebben jarenlang de regering bevochten maar zijn nooit eerder in Freetown geweest. Nu hebben ze een verbond gesloten met de coupplegers.
Volgens een lerares is er van het swingende nachtleven niets meer over. „Mensen barricaderen hun deuren als de nacht valt. We zijn gedwongen onder ons bed te slapen uit angst voor een klop op de deur van gewapende mannen. Als je weigert open te doen, schieten ze de deur in flarden en pakken ze wat ze willen. Als je geluk hebt verkrachten ze je, als je pech hebt vermoorden ze je."
De militaire junta heeft intensieve patrouilles beloofd, maar de inwoners van Freetown merken daar nog weinig van. Vorig jaar gaven de democratische verkiezing van president Kabbah en een voorzichtig akkoord met de rebellen hoop op vrede. Maar na zes jaar burgeroorlog, tienduizend doden en twee miljoen ontheemden, is de ellende in het diamantrijke land nog steeds niet voorbij.'

(Vor.ber.pag. 466/1 e.v.-1997)

BAHREIN

GEVANGENISSTRAFFEN WEGENS COMPLOT TEGEN REGERING

Op 26 maart 1997 veroordeelde de staatsveiligheidsrechtbank 15 sjiïtische moslims tot gevangenisstraffen variërend van 3 tot 15 jaar. De rechtbank achtte bewezen dat ze de regering omver hadden willen werpen.

De verdachten maakten deel uit van een groep van 81 leden van de door Iran gesteunde Hezbollah-Bahrein, tegen wie op 1 maart een proces was begonnen. De groep stond terecht wegens samenzwering tegen de regering, samenspanning met een buitenlandse staat en een poging om de regering met geweld omver te werpen. Het complot tegen de regering was in juni 1996 ontdekt (zie pag. 726/3 e.v. '96).

Een regeringsfunctionaris maakte op 26 maart bekend dat 11 van de 81 beklaagden waren vrijgesproken en dat de overige 55 leden op een later tijdstip zouden worden berecht.

IRAANSE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN OP BEZOEK

Op 19 maart hield de emir van Bahrein, sjeik Isa bin Sulman al-Khalifa, besprekingen met de Iraanse minister van buitenlandse zaken, Ali Akbar Velayati. Na afloop van de besprekingen zei de emir dat Velayati's bezoek de banden tussen Bahrein en Iran had versterkt en de samenwerking en stabiliteit in de regio zou bevorderen.

(Vor.ber.pag. 268/2 -1997)

IRAN

PRESIDENTSVERKIEZINGEN

Seyyed Mohammad Khatami was de verrassende winnaar van de presidentsverkiezingen die op 23 mei 1997 werden gehouden. Khatami wist zijn belangrijkste rivaal, Ali Akbar Nateq-Nouri, voorzitter van de Majlis ash-Shoura (het parlement), met gemak te verslaan in een strijd die vooral opmerkelijk was vanwege de zeer hoge opkomst. Het waren de zevende presidentsverkiezingen sinds de revolutie van 1979.

Khatami zou op 3 augustus als de vijfde president van het land worden beëdigd. Hiermee zou hij Ali Akbar Rafsanjani

De nieuwe president van Iran, Seyyed Mohammad Khatami, geeft op 27 mei 1997 zijn eerste persconferentie in Teheran. *Foto EPA*

opvolgen die twee opeenvolgende termijnen had gediend en krachtens de grondwet niet meer mocht meedingen voor een derde termijn (voor de verkiezing van Rafsanjani voor zijn tweede termijn in juni 1993, zie pag. 793/2 e.v.-'93). Maar waarnemers waren het erover eens dat Rafsanjani ondanks zijn aftreden aanzienlijke invloed zou houden, aangezien hij voorzitter was van de Raad van Nut, een orgaan dat in 1988 was opgericht om eventuele geschillen tussen de Majlis en de Raad van Hoeders van de Grondwet te beslechten.

Goedgekeurde kandidaten

Van de 238 personen die zich kandidaat stelden (onder wie negen vrouwen) werden op 7 mei slechts vier kandidaten goedgekeurd door de twaalf leden tellende Raad van Hoeders van de Grondwet.

Seyyed Mohammad Khatami stond bekend als een ruimdenkend politicus en een verdraagzaam religieus leider. Khatami werd aanvankelijk gesteund door verscheidene linkse groeperingen en de Dienaren van de Opbouw van Iran (Servants of Iran's Construction, SIC), ook wel Groep van Zestien (G-16) genoemd, een beweging van gematigde technocraten die was opgericht met het oog op de parlementsverkiezingen van 1996 (zie pag. 429/3-'96). Maar met het voortschrijden van de campagne in mei kreeg Khatami de steun van een brede coalitie van industriëlen, de stedelijke middenklasse, studenten, vrouwen en technocraten.

Khatami werd gezien als een principieel man omdat hij in juli 1992 was afgetreden als minister van cultuur en islamitische leiding toen hij er door conservatieven van was beschuldigd te inschikkelijk te zijn jegens 'corrupte, verwesterde' Iraanse intellectuelen (zie pag. 711/1/2-'92). Hij had als minister van cultuur in de jaren tachtig de censuur versoepeld en meer buitenlandse publicaties in Iran toegelaten. De *Economist* van 31 mei merkte op dat Khatami zich in deze periode vooral had onderscheiden door zijn steun aan de Iraanse filmindustrie. Ondanks zijn liberale neigingen waren Khatami's islamitische geloofsbrieven onomstreden. Hij was afgestudeerd aan de theologische universiteit in Qom en was actief betrokken geweest bij het verzet tegen de sjah.

Ali Akbar Nateq-Nouri, voorzitter van de Majlis sinds 1992 en oud-minister van binnenlandse zaken, werd gesteund door een coalitie van conservatieve politici en geestelijken en ging de verkiezingen in als de gedoodverfde opvolger van Rafsanjani. Hij werd naar verluidt onder meer gesteund door de geestelijk leider ayatollah Ali Khamenei, de conservatieve Vereniging van de Strijdende Geestelijkheid (Jameh-i-Ruhaniyat Mobarez, JRM) die de meerderheid in de Majlis had en de machtige bazaargenootschappen.

Mohammad Mohammadi Reyshahri was een conservatieve figuur die minister van inlichtingen (1984-'89) en procureur-generaal (1989-'93) was geweest voordat hij de leiding kreeg over de jaarlijkse hadj van Iraanse pelgrims naar de mohammedaanse bedevaartplaatsen in Saoedi-Arabië.

Reza Zavarei'e was vice-voorzitter van de rechterlijke macht en lid van de Raad van Hoeders van de Grondwet.

Verkiezingsuitslag

Khatami won met een verpletterende meerderheid. Hij veroverde meer dan twintig miljoen stemmen, terwijl op de overige drie kandidaten in totaal minder dan negen miljoen stemmen werden uitgebracht. Op 28 mei verklaarde de Raad van Hoeders van de Grondwet dat de verkiezingsuitslagen correct en geldig waren.

Kandidaat	*Stemmen*
Seyyed Mohammad Khatami	20.078.187
Ali Akbar Nateq-Nouri	7.242.859
Reza Zavarei'e	771.400
Mohammad Mohammadi Reyshahri	742.598
Ongeldige stemmen	240.966
Opkomst: 88,11 procent	

In analyses van de uitslagen werd de nadruk gelegd op Khatami's aantrekkingskracht op jongere kiezers en vrouwen. Meer dan de helft van de Iraanse bevolking was onder de dertig, terwijl de stemgerechtigde leeftijd vijftien was. Ook werd opgemerkt dat de verkiezingen werden gehouden op een moment dat er wijdverspreide ontevredenheid heerste over de economische toestand in het algemeen en de stijgende prijzen in het bijzonder.

Nasleep overwinning Khatami

De gebeurtenissen gedurende eind mei en juni werden overheerst door reacties op de verrassende overwinning van Sayyed Mohammad Khatami.

Het officiële Iraanse persbureau *IRNA* berichtte dat Khatami in zijn eerste verklaring als nieuwgekozen president, die op 25 mei werd uitgegeven, de nadruk legde op 'de noodzaak om de fundamentele islamitische waarden verder te versterken, de bescherming van de burgerrechten en vrijheden van alle burgers en de verwezenlijking van sociale gerechtigheid', bij de ontwikkeling en wederopbouw van het land. Hij zei dat het de plicht was van een ieder die de Iraanse soevereiniteit een warm hart toedroeg 'om bij te dragen aan een betere toekomst voor een vrij, ontwikkeld, onafhankelijk en veilig Iran'.

In een reeks van toespraken begin juni, trachtte de nieuwgekozen president rechtse elementen te overtuigen van zijn islamitische gezindheid. De *Middle East International* van 13 juni berichtte dat Khatami nadrukkelijk zijn trouw had betoond aan de leer van de Velayat-i Faqih ('de uiteindelijke alleenheerschappij van de beste, meest deskundige en meest voorbeeldige geestelijke', aldus Michael Stein in *NRC/H'blad* van 21 augustus over dit heiligste, door imam Khomeiny geïntroduceerde beginsel van de Islamitische Republiek Iran) dat de grondslag vormde van de overheersende positie van de geestelijkheid in de politieke machtsstructuur van Iran.

Later die maand werd bericht dat de 'gematigde' groepering, die de drijfkracht achter Khatami's overwinning was geweest, stappen zou ondernemen om haar positie te consolideren door plannen te maken voor de transformatie van de SIC tot een volwassen politieke partij kort na Khatami's beëdiging begin augustus . Vooraanstaande leden van de groepering waren Seyyed Ataollah Mohajerani (vice-president belast met juridische en parlementszaken) en de burgemeester van Teheran, Hossain Karbaschi.

Khatami's verkiezing werd door het Westen met voorzichtig optimisme begroet. Op een persconferentie tijdens een bezoek aan Londen op 29 mei noemde de Amerikaanse president Bill Clinton de Iraniërs 'een zeer groot volk', waaraan hij toevoegde dat hij nooit ingenomen was geweest met de 'vervreemding' tussen de Verenigde Staten (VS) en Iran.

Clinton noemde Khatami's overwinning 'interessant en ...hoopgevend'. In

een uitzending op 31 mei juichte de officiële Iraanse radio Clintons commentaar toe en noemde de opmerkingen van de president 'signalen van vriendschap en compromisbereidheid'. Op 27 mei echter had een woordvoerder van het Witte Huis nog laten weten dat een wijziging van de Amerikaanse politiek versus Iran, die onder meer tot uiting kwam in een volledige handelsboycot, vooralsnog niet gewettigd was, aangezien er geen enkele verandering viel waar te nemen in de opstelling van de Iraanse regering (zie onder).

Khatami geïnstalleerd

Tijdens een plechtigheid in Teheran op 3 augustus werd Seyyed Mohammad Khatami in aanwezigheid van Irans hoogste leider ayatollah Ali Khamenei geïnstalleerd als de vijfde president van Iran.

Op 4 augustus werd Khatami officieel beëdigd als president in de Majlis ash-Shoura. In zijn inaugurele rede merkte Khatami op dat de regering 'een veilige sfeer diende te scheppen waarin meningen zouden kunnen botsen', en 'het vermogen en de cultuur om participatie, kritiek en veranderingen in de samenleving te aanvaarden moest versterken'. De betrekkingen tussen het volk en overheidsinstellingen, aldus Khatami, zouden 'probleemloos en doorzichtig' moeten zijn. Over de buitenlandse betrekkingen zei de president dat Iran banden zou onderhouden met elke regering die Irans onafhankelijkheid respecteerde. Maar hij waarschuwde ook dat Iran 'het hoofd zou bieden aan staten die ons willen overheersen'. Verder roerde Khatami nog een aantal andere kwesties aan, zoals het belang van een solide economische basis om armoede uit te bannen, het primaat van de islamitische waarden in de maatschappij en de noodzaak van rechtszekerheid op elk gebied.

Nateq-Nouri herkozen als parlementsvoorzitter

De conservatieve politicus Ali Akbar Nateq-Nouri, die in de strijd om het presidentschap onlangs zijn meerdere had moeten erkennen in de gematigde Khatami, werd op 1 juni herkozen voor een tweede termijn van een jaar als voorzitter van de Majlis. Hij behaalde 211 van de in totaal 243 uitgebrachte stemmen. Naar verluidt had de gematigde vleugel in het parlement geen tegenkandidaat voor het voorzitterschap gesteld, in ruil voor samenwerking van de conservatieven, die een meerderheid vormden in het parlement, met Khatami's regering, aldus berichtte *NRC/H'blad* op 2 juni.

BENOEMING NIEUWE REGERING

Op 12 augustus presenteerde president Khatami zijn 22 ministers tellende regering ter goedkeuring aan de Majlis. Over de namen op de ministerslijst was druk gespeculeerd sinds Khatami's verkiezingsoverwinning. In het nieuwe kabinet waren slechts vijf ministers uit de voorgaande regering opgenomen, van wie drie op hun oude post. In plaats van de in Duitsland gezochte Ali Fallahiyan (zie pag. 431/2-'96; pag. 398/2 e.v.-'97) was Qorbanali Dorri-Najafabadi gekandideerd als minister van voorlichting en veiligheid. Op de post van buitenlandse zaken maakte Ali Akbar Velayati plaats voor Kamal Kharazzi.

De Majlis besprak en beoordeelde de kwalificaties van elke kandidaat alvorens de hele regering op 20 augustus goed te keuren. De minister van Jihad voor wederopbouw Mohammed Saidi Kia genoot het meeste vertrouwen van de Majlis (256 tegen vier stemmen bij vier onthoudingen), terwijl minister van cultuur en islamitische leiding Seyyed Ataollah Mohajerani, tot dan toe vice-president belast met justitiële en parlementaire aangelegenheden de minste steun kreeg (144 tegen 96 stemmen bij twintig onthoudingen).

Mohajerani was het doelwit geweest van een gezamenlijke aanval van rechtse parlementsleden die hem verweten te lankmoedig en liberaal te zijn in culturele aangelegenheden; ook namen deze 'hardliners' het hem nog steeds kwalijk dat hij ooit had gepleit voor een dialoog met de Verenigde Staten. Maar in een toespraak in de Majlis vlak voor de stemming had Khatami het voor Mohajerani opgenomen en hem 'een van onze grote aanwinsten' genoemd. Mohajerani, die zich bij die gelegenheid eveneens tot de Majlis had gericht, had beloofd de werkwijze van het ministerie van cultuur drastisch te veranderen. Hij verklaarde gekant te zijn tegen 'bijna alle bestaande methoden' van het ministerie en voegde daaraan toe: 'wij moeten een sfeer van vrede en rust scheppen in alle centra van kunst en cultuur'.

De nieuwe minister van binnenlandse zaken hojatolislam Abdollah Nouri, die eveneens werd beschouwd als een prominente aanhanger van de gematigde lijn, stond tijdens het debat in de Majlis bloot aan felle kritiek. Nouri was minister van binnenlandse zaken geweest van 1989-'93 en had in juni 1996 de verkiezingen voor het voorzitterschap van het parlement verloren. De nieuwe minister van buitenlandse zaken Kamal Kharazzi was vanaf 1989 Irans permanente vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties (VN) geweest en werd beschouwd als niet-partijgebonden. Belangrijke vertegenwoordigers van de rechtervleugel waren onder andere hojatolislam Qorbanali Dorri-Najafabadi, die de belangrijke portefeuille van voorlichting en veiligheid kreeg, en oud-minister van coöperaties Gholam Reza Shafei, die werd benoemd tot minister van industrie.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Olie - Bijan Namdar-Zanganeh+; buitenlandse zaken - Kamal Kharazzi*; economische zaken en financiën - Hossein Namazi*; volksgezondheid en medisch onderwijs - Mohammad Farhadi*; defensie - schout-bij-nacht Ali Shamkhani*; handel - Mohammed Shariat-Madari*; cultuur en islamitische leiding - Ataollah Mohajerani*; binnenlandse zaken - hojatolislam Abdollah Nouri-Hoseinabadi*; energie - Habibollah Bitaraf*; huisvesting en stedelijke ontwikkeling - Ali Abdol-Alizadeh*; voorlichting en veiligheid- hojatolislam Qorbanali Dorri-Najafabadi*; hoger onderwijs - Mostafa Moin*; wegen en transport - Mahmud Hojjati*; PTT - Mohammed Reza Aref*; mijnbouw en metalen - Eshaq Jahangiri*; onderwijs - Hossein Mozafari*; Jihad voor wederopbouw - Mohammed Saidi-Kia*; coöperaties - Morteza Haji*; industrie - Gholam Reza Shafei+; arbeid en sociale zaken - Hossein Kamali; landbouw en plattelandsontwikkeling - Isa Kalantari; justitie - hojatolislam Mohammad Ismail Shoshtari.

*Nieuwe benoeming.
+Gewijzigde portefeuille.

Met de presentatie van zijn kabinet toonde president Khatami aan dat het hem ernst was met het maken van hervormingen: vrijwel alle ministers waren technocraten van gematigde huize. Tijdens zijn eerste grote televisie-interview op 13 augustus kondigde Khatami aan vergaande binnenlandse hervormingen door te voeren, waarbij zijn gedachten in het bijzonder uitgingen naar de invoering van een meerpartijenstelsel, sociale verenigingen en een onafhankelijke pers. In cultureel opzicht kwam er meer vrijheid voor schrijvers en kunstenaars. Het politieke programma bleef in sociaal-economisch opzicht erg vaag. In buitenlands politiek opzicht mocht de nieuwe regering met name de koers ten opzichte van de VS niet veranderen, zo had geestelijk leider ayatollah Ali Khamenei op 3 augustus en nogmaals daags voordat het debat in de Majlis zou plaatsvinden, laten doorschemeren. Direct na afloop van de vertrouwensstemming in de Majlis liet Khatami weten stap voor stap door te zullen gaan met zijn hervormingsprogramma.

De eerste vrouwelijke vice-president in de Iraanse regering en hoofd van het milieubureau, Massoumeh Ebtekar. *Foto EPA*

Benoeming vice-presidenten. Andere benoemingen

Op 4 augustus werd Hassan Ebrahim Habibi door president Khatami opnieuw benoemd tot eerste vice-president. Daarnaast benoemde Khatami op 23 augustus zes vice-presidenten, wier benoeming geen parlementaire goedkeuring vereiste.

Twee van de benoemde vice-presidenten hadden gediend onder Rafsanjani, onder wie diens jongere broer Mohammed Hashemi Rafsanjani, die de functie van hoofd van de uitvoerende macht behield. De benoeming van mevr. Massoumeh Ebtekar tot vice-president en tevens tot voorzitter van het milieubureau Organisatie voor Bescherming van het Milieu trok grote aandacht in de pers. Zij was de eerste vrouw die werd benoemd op een hoge regeringspost.

Op 3 september waren de volgende vice-presidenten benoemd:

Vice-president, hoofd van de uitvoerende macht - Mohammed Hashemi Rafsanjani; vice-president, belast met justitiële en parlementaire aangelegenheden - Seyyed Abdol Vahid Musavi-Lari*; vice-president (hoofd van de organisatie voor milieubescherming) - mevr. Massoumeh Ebtekar*; vice-president (hoofd van de organisatie voor plannings- en begrotingszaken - Mohammed Ali Najafi*; vice-president (hoofd van de organisatie voor lichamelijke opvoeding - Seyyed Mostafa Hashemi-Taba; vice-president (secretaris-generaal van de organisatie voor bestuurszaken en werkgelegenheid) - Mohammad Baqerian*; vice-president, belast met atoomenergie - Golam Reza Aqazadeh-Khoi; vice-president, belast met economische zaken - vacant;

*Nieuwe benoeming.

Op 10 augustus benoemde president Khatami een van zijn belangrijkste medestanders, Mohammed Ali Abtahi, tot hoofd van het bureau van de president. Op 21 augustus benoemde hij oud-minister van buitenlandse zaken Ali Akbar Velayati tot presidentieel adviseur voor internationale aangelegenheden.

Op 1 september werd een tweede vrouw in het kabinet benoemd; Aazam Nouri werd onderminister van wettelijke en parlementaire aangelegenheden.

ZWARE AARDBEVING

De noord-oostelijke provincie Khorasan werd op 10 mei getroffen door een aardbeving waarbij volgens de Iraanse autoriteiten 2400 mensen om het leven kwamen, 2.200 mensen gewond raakten en ongeveer 50.000 mensen dakloos werden. Het zuiden van de provincie Khorasan was het ergst getroffen, in het bijzonder Qa'en en Birjand, niet ver van het epicentrum, waar ongeveer tweehonderd dorpen volledig werden verwoest. Na de zware aardbeving volgden nog 130-150 naschokken waardoor bouwwerken die nog overeind stonden alsnog instortten. Ook in het Afghaanse grensgebied richtte de beving grote schade aan.

Over het precieze aantal doden, gewonden en daklozen liepen de cijfers sterk uiteen; op 13 mei stelden de Iraanse autoriteiten het dodental bij tot 1500. Het Iraanse ministerie van buitenlandse zaken sprak echter van 2000 doden en 5000 gewonden; de Iraanse staatstelevisie maakte melding van 4000 doden en gewonden, terwijl het dagblad *Resselaat* van 4000 doden sprak. Over het aantal daklozen liepen de cijfers uiteen van 40.000 tot tussen de 150.000 en 200.000 mensen.

De aardbeving had een kracht van 7.1 op de schaal van Richter en was de ergste sinds de grote aardbeving in Noordwest-Iran in juni 1990, waarbij ongeveer 35.000 mensen waren omgekomen (zie pag. 620/3 e.v.-'90). In februari waren bij een reeks van aardbevingen in het noorden van Iran honderden en misschien zelfs duizenden doden gevallen (zie pag. 397/3 e.v.-'97).

BUITENLANDSE BETREKKINGEN. AANHOUDENDE DIPLOMATIEKE SPANNING MET EUROPESE UNIE

Op een bijeenkomst op 2 juni in Luxemburg kwamen de ministers van buitenlandse zaken van de Europese Unie (EU) overeen dat de ambassadeurs voor Iran van alle lidstaten naar Teheran zouden terugkeren, mits de Iraanse regering instemde met de terugkeer van de Duitse en Deense gezanten.

De ambassadeurs van de EU-lidstaten waren begin april teruggeroepen uit Teheran na een uitspraak van een Duitse rechtbank dat de Iraanse regering opdracht had gegeven voor de moord op Koerdische dissidenten in Berlijn in 1992 (zie pag. 119/1-'93). De EU-ministers van buitenlandse zaken hadden eind april ingestemd met de terugkeer van de EU-ambassadeurs naar Iran (zie pag. 399/3-'97). Maar begin mei had de Iraanse regering geweigerd toestemming te geven voor de terugkeer van de Duitse en Deense ambassadeurs.

Op 31 juli maakte een woordvoerder van de EU-voorzitter, de Luxemburgse minister van buitenlandse zaken Jacques Poos, bekend dat de poging om het diplomatieke geschil op te lossen was mislukt, aangezien Iran bleef weigeren om te voldoen aan de door de EU gestelde voorwaarden voor terugkeer van de ambassadeurs.

Verbeterde verstandhouding met Saoedi-Arabië

Op 1 juli bracht de Saoedische staatsminister Abdel-Aziz bin Abdallah al-Khoweiter een bezoek aan Iran. Al-

De speciale Saoedi-Arabische gezant, staatsminister Abdel Aziz bin Abdallah al-Khoweiter (l.) overhandigt op 1 juli 1997 de Iraanse president Ali Akbar Hashemi Rafsanjani (r.) in Teheran een boodschap van koning Fahd. *Foto EPA*

Khoweiter had een boodschap van de Saoedische koning Fahd ibn Abdul Aziz en kroonprins Abdullah ibn Abdul Aziz bij zich voor de scheidende president Ali Akbar Hashemi Rafsanjani. Het bezoek versnelde het toenaderingsproces tussen beide landen, dat in de voorgaande zes maanden op gang was gekomen. Naar verluidt was het bezoek tot stand gekomen na bemiddeling door Syrië, Irans belangrijkste Arabische bondgenoot.

Waarnemers merkten op dat de verbetering in de betrekkingen onder andere het gevolg was van de verkiezing van Seyyed Mohammad Khatami tot president van Iran in mei. De toenadering tussen Iran en Saoedi-Arabië was ook in de hand gewerkt door een aantal regionale ontwikkelingen, zoals de feitelijke mislukking van het vredesproces in het Midden-Oosten en de groeiende militaire samenwerking tussen Israël en Turkije. Daarnaast wilden beide landen als 's werelds grootste olieproducenten de olie-opbrengsten op een hoog niveau houden en hadden zij zich recentelijk gezamenlijk ingespannen om overproductie door OPEC-lidstaten aan banden te leggen.

Syrische president op bezoek

Eind juli bracht de Syrische president Hafez Assad, die zijn land zelden verliet, een bezoek aan Iran voor overleg met zijn ambtgenoot Khatami en andere leiders.

Sanctiewet VS tegen Iran aangescherpt

Het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken liet op 6 augustus weten dat de werking van de Amerikaanse sanctiewet tegen Iran uit 1996 (D'Amato-wet, zie ook pag.845/1/2-'96) was aangescherpt. Deze aanscherping verplichtte de regering-Clinton om aan buitenlandse bedrijven al een straf op te leggen als deze bij investeringen in de Iraanse olie - en gaswinning een bedrag van $ 20 mln overschreden, in plaats van de eerder aangehouden grens van $ 40 mln.

De D'Amato-wet legde een verlaging van de sanctiegrens op in het geval dat de Amerikaanse regering er binnen een jaar na de inwerkingtreding van de wet niet in slaagde haar westerse bondgenoten ertoe te bewegen hun beleid ten opzichte van Iran aan te scherpen. Strafmaatregelen waren tot dusverre uitgebleven ofschoon Turkse, Canadese en Franse ondernemingen in het afgelopen jaar forse investeringen in de Iraanse energiesector bekendmaakten. Opmerkelijk in dit verband is de uitzondering die president Clinton vorige week maakte om het plan voor de bouw van een gaspijpleiding van Toerkmenistan naar Turkije over Iraans grondgebied, dat immers indruiste tegen de geest van de D'Amato-wet, niet onder de beperkingen van de sanctiewet te laten vallen. Eind augustus maakte het gezaghebbende *Middle East Economic Survey* (MEES) de tekst bekend van een nieuw decreet van Clinton over het embargo tegen Iran, waarin niet langer over buitenlandse ondernemingen werd gesproken, maar het verbod werd toegespitst op alle Amerikaanse burgers en rechtspersonen om goederen uit Iran in te voeren of Amerikaanse technologie naar dat land te exporteren.

Op 26 augustus werd bekend dat een consortium, bestaande uit de Nederlands-Britse oliemaatschappij Shell, Gaz de France, British Gas en het Maleisische Petronas, vergevorderde plannen had ontwikkeld voor een overeenkomst met het Iraanse staatsoliebedrijf NIOC ter exploitatie van grote gasvelden in het Iraanse deel van de Golf. De uiteindelijke tenuitvoerbrenging van de plannen was mede afhankelijk van het Amerikaanse beleid jegens Iran.

Duitse verklaring over bilaterale betrekkingen

In een op 27 augustus gepubliceerd interview zei de Duitse minister van buitenlandse zaken Klaus Kinkel dat Duitsland 'de contacten met Iran langzaam wilde herstellen.'

In april waren de betrekkingen tussen Iran enerzijds en Duitsland en een aantal EU-lidstaten anderzijds verbroken, nadat een Berlijnse rechtbank hoge Iraanse leiders in verband had gebracht met de moord op Koerdische dissidenten in Berlijn (voor bijzonderheden over het zogenaamde Mykonos-proces, zie pag 398/2 e.v.-'97). Alle EU-landen met uitzondering van Griekenland hadden hun ambassadeurs teruggeroepen uit Teheran en de 'kritische dialoog' met Iran voor onbepaalde tijd opgeschort.

Kinkels uitspraak kwam na berichten dat Duitse en EU-functionarissen hoop hadden geput uit de benoeming van de regering van Khatami en vooral uit de vervanging van minister van voorlichting hojatolislam Ali Fallahiyan, die volgens de Berlijnse rechtbank betrokken was geweest bij de Mykonos-aanslag. De nieuwe Iraanse ministerie van buitenlandse zaken Kamal Kharazzi zou eind augustus hebben gezegd dat hij bereid was Kinkel of een andere EU-minister van buitenlandse zaken te ontmoeten om besprekingen over de betrekkingen te voeren.

(Vor.ber.pag. 396/3 e.v.-1997)

ISRAËL

GESCHIL MET JORDANIË OVER WATERLEVERING

Een ontmoeting tussen de Israëlische premier Benjamin Netanyahu en kroonprins Hassan van Jordanië, die op 6 mei 1997 was gepland, werd van Jordaanse zijde op het laatste moment

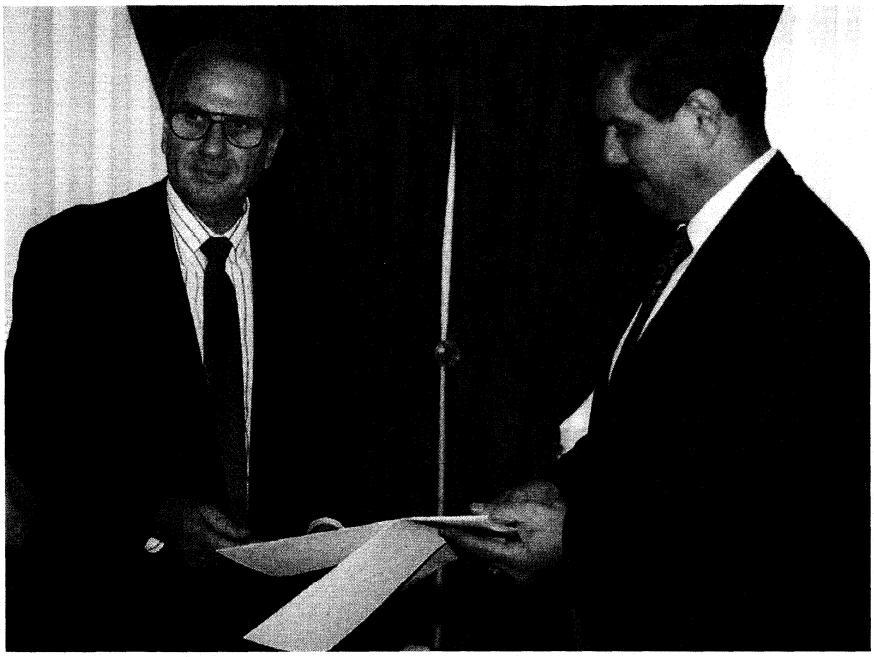

De Jordaanse minister van buitenlandse zaken Fayez Tarawneh (r.) neemt op 5 mei 1997 in Amman de geloofsbrieven in ontvangst van de nieuwe Israëlische ambassadeur Oden Eran (l.).
Foto EPA

afgelast wegens een geschil over de levering van water. De geplande ontmoeting zou plaatsvinden in Nayarayim, de enclave tussen Jordanië en Israël waar een Jordaanse soldaat zeven Israëlische schoolmeisjes had doodgeschoten (zie pag. 401/1 e.v.-'97).

Jordanië gelastte de ontmoeting af nadat de Israëlisch-Jordaanse besprekingen over de levering van water zouden zijn afgebroken. Krachtens het Israëlisch-Jordaanse vredesakkoord van 1994 (zie pag. 872/1 e.v.-'94) was Israël verplicht om Jordanië jaarlijks 50 mln kubieke meter drinkwater te leveren naast eenzelfde hoeveelheid voor irrigatie ten behoeve van de Jordaanse landbouw; er waren meningsverschillen gerezen over de precieze inhoud van deze verplichting; volgens Jordanië zou Israël zich aan de uitvoering van de paragrafen over de levering van het drinkwater, dat vooral in de zomer voor de hoofdstad Amman van levensbelang was, hebben onttrokken.

Het Israëlische dagblad *Yedioth Ahronoth* berichtte op 9 mei dat hoge Israëlische en Jordaanse regeringsvertegenwoordigers op 8 mei 's avonds een geheime ontmoeting hadden gehad in de Jordaanse havenstad Aqaba. Volgens het bericht was Netanyahu er - vergezeld van de conservatieve minister van nationale infrastructuur Ariel Sharon die ook waterbeheer in zijn portefeuille had - per helikopter heen gevlogen om koning Hoessein en Jordaanse regeringsfunctionarissen te ontmoeten. Naar verluidt was er tijdens de ontmoeting overeenstemming bereikt over de levering van Israëlisch water aan Jordanië, hoewel er geen bijzonderheden werden gegeven.

Oden Eran diende op 13 mei zijn ontslag in als de Israëlische ambassadeur in Jordanië uit protest tegen Netanyahu's besluit om hem niet op de hoogte te stellen van de geheime ontmoeting. Eran, die op 5 mei op deze post was benoemd, trok zijn ontslag op 20 mei in.

OUD-MINISTER VAN JUSTITIE VRIJGESPROKEN

Op 15 mei sprak een rechtbank in Tel Aviv oud-minister van justitie Ya'akov Neeman vrij van aanklachten van meineed en belemmering van de rechtsgang.

Neeman was in augustus 1996 afgetreden nadat hij was aangeklaagd wegens het afleggen van een valse getuigenis en obstructie in het proces wegens omkoping en fraude tegen Shas-leider en oud-minister van binnenlandse zaken Aryeh Der'i (zie pag. 790/1-'96). De rechtbank aanvaardde Neemans verklaring dat hij zich tijdens zijn verhoor had vergist en niet opzettelijk een valse getuigenis had afgelegd.

Netanyahu had ten tijde van Neemans aftreden naar verluidt gezegd dat hij bij vrijspraak weer als minister van justitie zou worden aangesteld. Dit ambt werd

De nieuwe leider van de oppositionele Arbeidspartij, Ehud Barak (l.), brengt op 4 juni 1997, daags na zijn verkiezing, een bezoek aan de Klaagmuur in Jeruzalem. *Foto EPA*

thans bekleed door Tzahi Hanegbi, die een belangrijke rol had gespeeld in het recente corruptieschandaal rond de kortstondige benoeming van Roni Bar-On tot procureur-generaal (zie pag. 402/1-'97).

NIEUWE LEIDER ARBEIDSPARTIJ

De voormalige stafchef en oud-minister van binnenlandse en buitenlandse zaken Ehud Barak (55) werd op 3 juni tot de nieuwe leider van de oppositionele Arbeidspartij gekozen. Hij volgde de oudgediende Shimon Peres op, die het leiderschap van de partij had overgenomen na de moord op Yitzhak Rabin in november 1995 (zie pag. 866/2 e.v.-'95). Baraks zege betekende het einde van de lange politieke carrière van Peres, waarin hij twee keer als premier had gediend en tevens als minister van defensie en buitenlandse zaken.

Barak behaalde met 51% iets meer dan de helft van de stemmen die door leden van de Arbeidspartij waren uitgebracht. Hij versloeg drie andere kandidaten: Yossi Beilin, oud-minister van economische zaken en onderminister van buitenlandse zaken en één van de grote architecten van de Oslo-vredesakkoorden van 1993, die 29 procent van de stemmen behaalde; Shlomo Ben Ami, oud-ambassadeur in Spanje (14 procent); en Ephraim Sneh, oud-minister van volksgezondheid (7 procent).

Barak was net als premier Benjamin Netanyahu in Israël geboren. Hij was de meest gedecoreerde officier van Israël en Netanyahu had ooit deel uitgemaakt van een elite-eenheid waarover hij bevel voerde. Volgens *NRC/H'blad*-correspondent Salomon Bouman beschouwde Barak zichzelf als de opvolger en volgeling van Yitzhak Rabin. Deze 'loodste Barak kort nadat hij het uniform had uitgetrokken als zijn potentiële opvolger naar de top van de Arbeidspartij', aldus het bericht van 4 juni. Weduwe Lea Rabin toonde zich direct na de verkiezing zeer ingenomen met Baraks zege: 'hij zal de weg van Yitzhak voortzetten en regelrecht op de vrede afstevenen'. Op 4 juni zei Barak tegen verslaggevers dat Israël 'ingecalculeerde risico's' moest nemen om tot vrede met de Palestijnen en de Arabische wereld te komen en verklaarde dat hij zou aandringen op vervroegde parlementsverkiezingen.

REGERINGSWIJZIGINGEN. AFTREDEN MERIDOR VERZWAKT REGERING-NETANYAHU. NEEMAN NIEUWE MINISTER VAN FINANCIËN

Dan Meridor, één van de zogenaamde 'prinsen' van de regerende Likoed, trad op 17 juni af als minister van financiën.

Meridor maakte zijn aftreden bekend na afloop van een late spoedzitting van het kabinet dat Netanyahu bijeen had geroepen om het economische beleid te bespreken. Hij trad af omdat het kabinet niets wilde weten van zijn bezwaren tegen een plan van de president van de centrale bank, Jacob Frenkel, om de waarde van de sjekel binnen een ruimere marge ten opzichte van de dollar te laten fluctueren en verklaarde dat hij zijn vertrouwen in Netanyahu had verloren.

Waarnemers wezen erop dat achter de onenigheid over het wisselkoersbeleid een diepere vijandschap tussen Meridor en Netanyahu schuil ging. Volgens sommige berichten zou Netanyahu Meridors val hebben bewerkstelligd door de spoedzitting te beleggen op een moment dat vele medestanders van de minister van financiën in het buitenland verbleven. Er werd ook op gewezen dat de kabinetsvergadering was belegd nadat het Hooggerechtshof slechts enkele dagen daarvoor, op 15 juni, zijn goedkeuring had gegeven aan het besluit van het openbaar ministerie om Netanyahu niet te vervolgen in verband met een schandaal over de benoeming van een procureur-generaal. Meridor had Netanyahu hierin opvallend genoeg niet gesteund. Binnen het kabinet botste Meridor meerdere malen met Netanyahu over het economisch beleid; zijn werkrelatie met de premier gedurende het afgelopen jaar betitelde Meridor als 'een hel'.

Volgens politieke commentatoren betekende het aftreden van Meridor een ernstige verzwakking van de regering. Meridor was na het vertrek van Benjamin Begin (wetenschap en technologie) op 15 januari (zie pag. 200/3-'97) en het aftreden op 30 april van onderminster van financiën, David Magen, (zie pag. 402/2-'97) de derde Likoedminister binnen een jaar, die uit de regering stapte. Indien zij met hun drie stemmen in de Knesset voluit aan de zijde van de oppositie opereerden, zou het afhaken van een kleine coalitiepartij als de 'Derde Weg' (vier zetels) al het einde betekenen van de parlementaire meerderheid van de regering-Netanyahu. Op 18 juni liet Dan Meridor weten zich op te maken voor de strijd tegen Netanyahu binnen Likoed. Voorts leefde er onvrede binnen de regeringscoalitie: minister Nathan Sharansky van handel en industrie liet zich na het aftreden van Meridor ontvallen dat zijn partij, Yisrael Ba'aliya, 'al met één been buiten de regeringscoalitie staat'. Ook minister Avigdor Kahalani van binnenlandse veiligheid uitte ernstige twijfel over het leiderschap van Netanyahu. Binnen diens partij 'Derde Weg' klonk een roep om vervroegde verkiezingen. Uit protest tegen de manier waarop premier Netanyahu Meridor uit de regering had gewerkt, maakte minister van communicatie, Limor Livnat, op 22 juni bekend niet langer te willen optreden als woordvoerster van de regering in het parlement; aangezien ze het echter eens was met de buitenlandse politiek van de Likoed-regering dacht ze er op dit moment niet aan om af te treden. Livnat maakte deel uit van dezelfde (Herut)-fractie binnen Likoed, waartoe ook de afgetreden ministers Meridor en Begin behoorden.

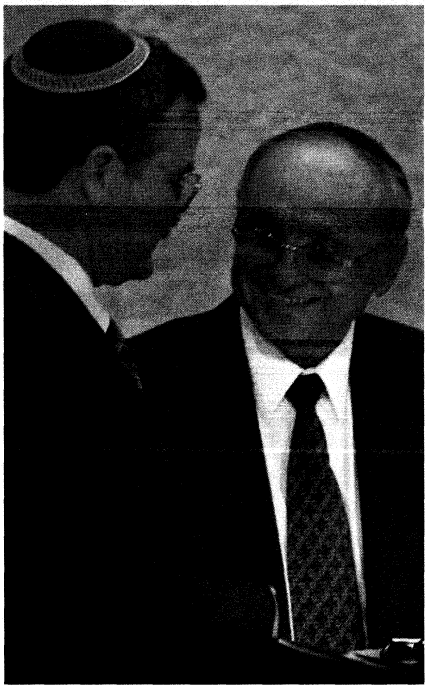

De nieuwe minister van financiën, Ya'akov Neeman (r.) op 9 juli 1997 tijdens zijn beëdiging in de Knesset in Jeruzalem. *Foto EPA*

Eind juni was er nog geen opvolger op financiën benoemd. Er werd echter bericht dat Netanyahu de post had aangeboden aan de onbuigzame minister van nationale infrastructuur Ariel Sharon. Sharon had naar verluidt gezegd dat hij de post alleen zou aanvaarden als hij ook werd opgenomen in het 'kernkabinet', een informele groep bestaande uit Netanyahu, minister van buitenlandse zaken David Levi en minister van defensie Yitzhak Mordechai. Zowel Mordechai als Levi waren naar verluidt gekant tegen Sharons toetreding tot de groep.

Motie van wantrouwen tegen regering verworpen

Op 24 juni overleefde de door Likoed geleide coalitie in de Knesset een motie van wantrouwen van oppositieleider Barak over het aftreden van minister van financiën Meridor. Van de 120 Knesset-leden stemden 50 voor en 55 tegen de motie, terwijl twee leden zich van stemming onthielden en dertien leden afwezig waren. Elf afgevaardigden van de regeringspartijen keerden zich uit protest niet tegen de motie van wantrouwen. Tot de critici behoorden onder meer minister van buitenlandse zaken, David Levy, en de invloedrijke Likoed-parlementariërs Meridor, Begin en Uzi Landau, de voorzitter van de parlementscommissie van buitenlandse zaken en defensie.

Aan de motie waren dagen van verwoede onderhandelingen voorafgegaan, waarin Netanyahu zijn fragiele coalitie bijeen trachtte te houden. De premier had zich naar verluidt slechts van de blijvende steun weten te verzekeren van de Russische immigrantenpartij van Sharansky, door 225 mln sjekel ($ 1 = 3,59 nieuwe sjekel op 27 juni 1997) toe te zeggen voor de integratie van Russische joden in Israël.

Nieuwe benoemingen

Op 9 juli gaf de Knesset (parlement) met 52 tegen 46 stemmen zijn goedkeuring aan de benoeming van Ya'akov Neeman en Michael Eitan tot respectievelijk minister van financiën en minister van wetenschap en technologie. Beiden waren voorgedragen door premier Benjamin Netanyahu.

De partijloze Neeman was de opvolger van Dan Meridor, die op 17 juni was afgetreden (zie boven). De herbenoeming van Neeman als minister was mogelijk geworden na zijn vrijspraak op 15 mei (zie boven).
Eitan, een vooraanstaande 'duif' in de regerende Likoed-partij, volgde Benjamin Begin op, die in januari was afgetreden uit protest tegen het regeringsbesluit om het Israëlisch-Palestijnse akkoord over de terugtrekking van Israël uit Hebron goed te keuren (zie pag. 200/3-'97).

Het Likoed-lid Silvan Shalom werd benoemd tot onderminister van defensie. Op 8 juli werd bekendgemaakt dat hij in juli 1998 Eitan zou opvolgen als minister van wetenschap en technologie.

Op 5 juli werd bericht dat Ehud Yatom, die vroeger een hoge functie in de Shin Bet (de binnenlandse veiligheidsdienst) had bekleed, was benoemd tot veiligheidsadviseur voor staatsinstellingen in het bureau van Netanyahu. Yatoms benoeming was omstreden, omdat hij in juli 1996 had bekend in april 1984 twee Palestijnse buskapers zonder vorm van proces te hebben geëxecuteerd.

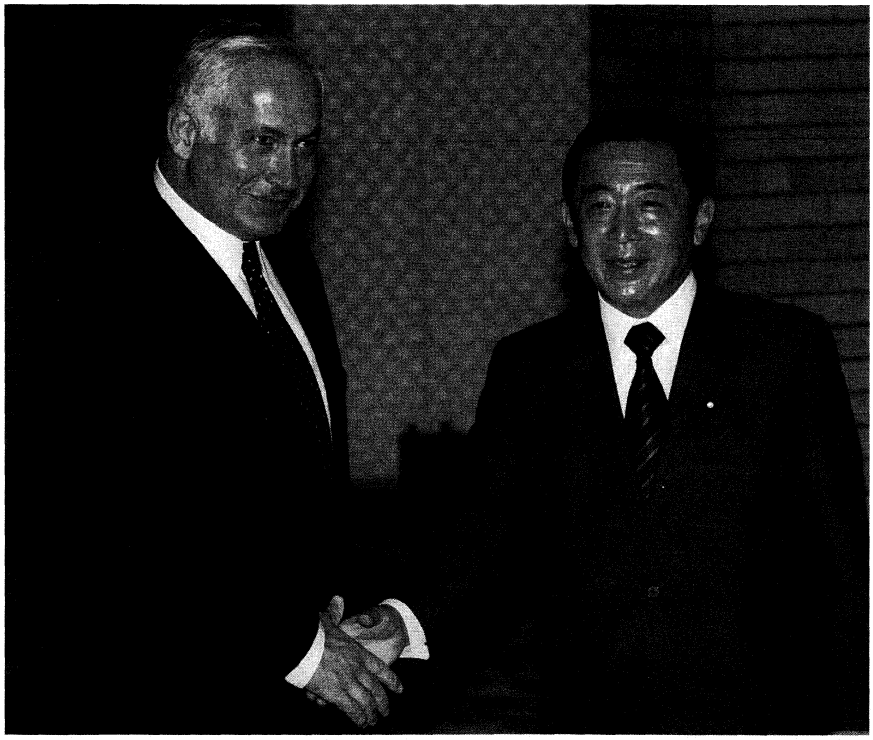

De Israëlische premier Benjamin Netanyahu (l.) arriveert op 25 augustus 1997 in Tokio bij de ambtswoning van de Japanse premier Ryutaro Hashimoto (r.) voor hun gezamenlijke lunchbespreking. *Foto AFP*

DIPLOMATIEKE BETREKKINGEN MET KROATIË

Op 21 augustus knoopten Israël en Kroatië diplomatieke betrekkingen aan.

De Israëlische televisie berichtte op 21 augustus dat de Kroatische president Franjo Tudjman had gevraagd zo snel mogelijk een bezoek aan Israël te kunnen brengen. Tudjman zou dan het holocaust-museum Yad Vashem kunnen bezoeken en persoonlijk zijn verontschuldigingen kunnen aanbieden voor de rol die Kroaten hadden gespeeld bij de jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. Volgens het bericht had Israël geëist dat Tudjman zijn verontschuldigingen zou aanbieden voordat het bilaterale betrekkingen met Kroatië zou aangaan.

BEZOEK VAN NETANYAHU AAN JAPAN EN ZUID-KOREA

Eind augustus bracht premier Netanyahu een bezoek aan Japan en Zuid-Korea. Volgens commentatoren was het bezoek onderdeel van een Israëlische campagne om investeringen van grote Japanse en Zuid-Koreaanse bedrijven aan te trekken. Japan had van oudsher weinig animo getoond om de banden met Israël te versterken, omdat het in hoge mate afhankelijk was van olie-importen uit Arabische landen.

(Vor.ber.pag. 399/3 e.v.-1997)

KOEWEIT

NIEUWE POLITIEKE PARTIJ OPGERICHT

Het officiële Koeweitse persbureau *KUNA* berichtte op 20 mei 1997 dat een nieuwe 'nationale politieke organisatie', de Nationale Democratische Verzameling (al-tajammu al-watani al-dimuqrati), was opgericht. Tot de leden behoorden zowel ministers als parlementsleden; de nieuwe partij stond onder leiding van secretaris-generaal Ahmad Bishara.

MOORDAANSLAG OP PARLEMENTSLID

Abdullah al-Naybari, een vooraanstaand liberaal afgevaardigde van de Nationale Assemblee, raakte bij een

Abdullah al-Naybari wordt op 15 juni 1997 bij het verlaten van het ziekenhuis in Koeweit-Stad begroet door parlementsvoorzitter Ahmed Abd al-Aziz al-Sa'dun (l.).
Foto EPA

aanslag op 6 juni ernstig gewond. Binnen vierentwintig uur na de aanslag had de politie vijf mannen (drie Koeweiti's en twee Iraniërs) aangehouden, die op 10 juni allen formeel in staat van beschuldiging werden gesteld wegens poging tot moord.

Naybari was vice-secretaris-generaal van het Koeweitse Democratische Forum, een groep van liberale Assembleeleden die vaak luidkeels kritiek uitten op vermeende corruptie binnen de regering. Zijn collega Mishari al-Osaimi betitelde tijdens het debat van 10 juni de aanslag als een politieke daad en niet als een persoonlijke wraakactie.

Tijdens de parlementaire zting van 17 juli, aldus berichtte de *Neue Zürcher Zeitung* daags erna, toen de oppositie de Koeweitse minister van financiën Nasser Abdullah al-Roudhan kritische vragen stelde in de stellige verwachting meer onthullingen over de moordaanslag op Naybari los te krijgen, kwamen daarentegen wel enkele corruptieschandalen aan het licht bij bestedingen van overheidsgelden, hetgeen onder meer leidde tot de instelling van een onderzoekscommissie, die de verschillende financiële transacties van staatsluchtvaartmaatschappij Kuwait Airways moest natrekken; bij een transactie bleek de maatschappij, met medeweten van al-Roudhan, voor $ 2,5 mln aan steekpenningen te hebben betaald. Voorts moest de minister toegeven dat er bij overheidsinvesteringen in Marokko, Tunesië en Jemen voor een bedrag van bijna $ 6 mln was verduisterd.

(Vor.ber.pag. 273/1-1997)

BANGLADESH

HONDERDEN DODEN NA WERVELSTORM

Op 19 mei 1997 werd de vlakke kuststreek van Bangladesh getroffen door een cycloon. Volgens officiële cijfers, die op 21 mei werden vrijgegeven, waren hierbij 112 personen om het leven gekomen. Het totale aantal slachtoffers zou echter naar verwachting nog stijgen, omdat enkele honderden personen, onder wie veel vissers, na de cycloon werden vermist. *de Volkskrant* berichtte op 20 mei dat lokale autoriteiten hadden laten weten dat 'dorp na dorp' met de grond gelijk was gemaakt en schatte het aantal doden op meer dan 350. Betrouwbare schattingen van de aantallen slachtoffers werden bemoeilijkt doordat de getroffen gebieden veelal waren afgesneden van electriciteit en telefoon. In de buitenwijken van de stad Chittagong zouden alleen al honderdduizend huizen zijn verwoest.

Het dodental was desondanks relatief laag in vergelijking met het aantal slachtoffers dat eerdere cyclonen hadden geëist. De regering had 36 uur voordat de storm uitbrak waarschuwingen doen uitgaan en de bevolking van het bedreigde gebied met behulp van 30.000 plaatselijke vrijwilligers naar ongeveer 700 betonnen schuilplaatsen geëvacueerd. Met de bouw van de schuilplaatsen was begonnen in 1991, toen een cycloon aan meer dan 139.000 personen het leven had gekost (zie pag. 561/3 e.v.-'91).

PROTESTEN TEGEN AANPASSING WERKWEEK

Op 2 juni demonstreerden duizenden overheidsambtenaren in Dhaka tegen de late bekendmaking van nieuwe salarisschalen en tegen de door de regering ingevoerde aanpassing van de werkweek. De politie verspreidde de menigte met de wapenstok. Volgens berichten werd hierbij een aantal personen gewond.

Eind mei had de regering de weekenddagen vastgesteld op vrijdag en zaterdag en de werkdagen (zondag tot en met donderdag) verlengd. De demonstratie volgde na groeiend verzet tegen de aanpassing. De demonstranten eisten dat de donderdagmiddag en de gehele vrijdag zoals voorheen vrijaf zouden worden gegeven.

BREUK IN JATIYA DAL

Op 30 juni kwam het officieel tot een breuk in de oppositionele Jatiya Dal (JD), nadat haar voorzitter, oud-president Hussain Mohammad Ershad, uit de partij was gezet. Dit gebeurde tijdens een vergadering die zou zijn

Premier sjeik Hasina Wajed (2de v.l.) arriveert op 20 mei 1997 per helikopter in Chittagong voor een bezoek aan het door de wervelstorm getroffen gebied. *Foto EPA*

bijgewoond door 5.000 gedelegeerden. De anti-Ershad-gedelegeerden werden geleid door oud-premier Kazi Zafar Ahmed en zijn plaatsvervanger Shah Moazzem Hossain. Ershad, die kon blijven rekenen op de loyaliteit van de 33 JD-parlementsleden, bestempelde de vergadering als onwettig ern verklaarde dat haar besluit geen invloed zou hebben op het beleid van de JD.

ALGEMENE STAKINGEN

Op 3 juli verlamde een landelijke staking het openbare leven in Dhaka en een aantal andere districten. De staking was uitgeroepen door de oppositionele Bangladesh Nationalist Party (BNP) uit protest tegen de invoering van nieuwe belastingen, waaronder een importheffing van 2,5 procent.

Bij gewelddadige botsingen tussen aanhangers van de regering en BNP-leden vielen vijftig gewonden, terwijl 125 anderen werden gewonden bij gevechten met de politie. Een tweede staking, die moslim-activisten op 15 juli hadden uitgeroepen, leidde tot nog meer chaos en geweld.

COMMISSIE BUIGT ZICH OVER VERDELING VAN WATER VAN TEESTA

Op 20 juli werd tijdens een tweedaagse bijeenkomst van de Gezamenlijke Bengalees-Indiase Rivieren-Commissie een gezamenlijke commissie benoemd die zich bezig zou moeten houden met de verdeling van het water van de rivier de Teesta tussen Bangladesh en India.

De Gezamenlijke Rivieren-commissie, die Bangladesh en India hadden opgericht, besloot tijdens haar eerste bijeenkomst in zeven jaar het in 1996 gesloten verdrag over de verdeling van het Ganges-water (zie pag. 794/1-'96) volledig te implementeren. Met het akkoord was een einde gekomen aan een ernstig geschil tussen de twee landen.

(Vor.ber.pag. 339/1 e.v.-1997)

FILIPPIJNEN

HOGE BEURSFUNCTIONARISSEN TREDEN AF

Op 11 maart 1997 berichtte de *Financial Times* dat de president van de Filippijnse Effectenbeurs (Philippine Stock Exchange, PSE), Vitaliano Nanagas, ongeveer vijf maanden na zijn aantreden ontslag had genomen vanwege conflicten met zijn staf.

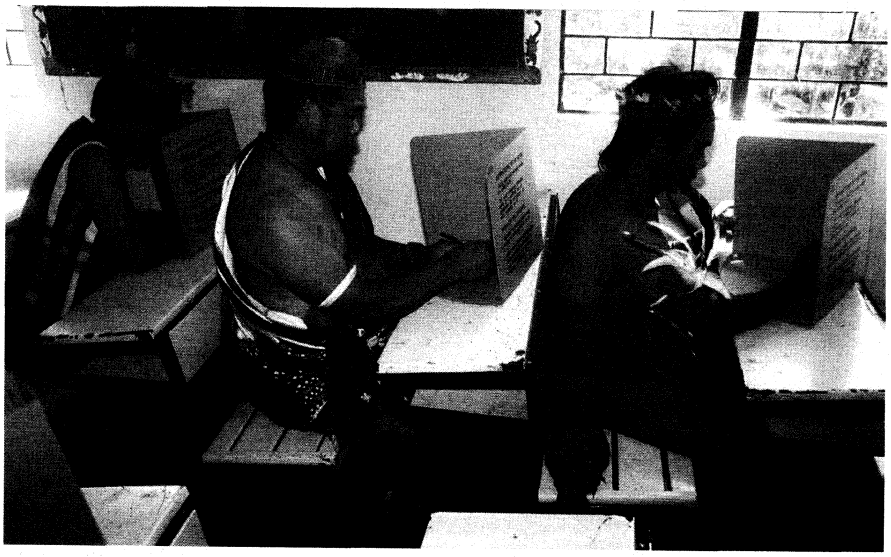

Drie stamleden van het Ifugao-bergvolk brengen op 12 mei 1997 in de noordelijke stad Baguio hun stem uit om een dorpshoofd te kiezen. *Foto EPA*

Zijn besluit volgde na het aftreden van vier hoge functionarissen begin maart, onder wie Joseph Antonio, hoofd interne controle en toezicht, die belast was met het opsporen van handelen met voorkennis op de PSE. Volgens waarnemers was Antonio's besluit af te treden ingegeven door het besluit van Nanagas het onderzoek naar handelen met voorkennis op te schorten wegens gebrek aan bewijs. Nanagas had kritiek te verduren gekregen, omdat hij had nagelaten de Commissie van Toezicht op het Effecten- en Beurswezen (Securities and Exchange Commission, SEC) in te lichten over zijn besluit het onderzoek stop te zetten.

De *Financial Times* haalde PSE-voorzitter Wilson Sy aan, die zei dat Nanagas zijn staf van zich had vervreemd met zijn voortvarende aanpak van beurshervormingen en dat Nanagas 'te hard van stapel liep en te snel zijn zin wilde hebben'. Gezien de vele ontslagen betwijfelden waarnemers of de tijdelijke zelfstandige status van de PSE zou worden verlengd. Deze status was in december 1996 door de SEC aan de PSE verleend en was eind februari 1997 beëindigd.

Nieuwe beurspresident

Op 10 april berichtte de *Financial Times* dat Jose Yulo was benoemd tot president van de Filippijnse Effectenbeurs (PSE) als opvolger van Vitaliano Nanagas. In april werd tevens bericht dat de SEC zelf een onderzoek naar effectenhandel met voorkennis had ingesteld.

PROVINCIALE VERKIEZINGEN

Op 12 mei werden in de 77 Filippijnse provincies verkiezingen gehouden voor de barangays, de geografische en politieke basiseenheden van het land, waarin 335.000 dorpshoofden zitting hadden.

Tijdens de verkiezingscampagne kwamen bij gewelddadigheden vier personen om het leven. In mei 1994 waren bij de provinciale verkiezingen 26 doden gevallen (zie pag. 730/3-'94). Voorzitter Bernado Pardo van de Kiescommissie noemde de verkiezingen de vreedzaamste die ooit op de Filippijnen waren gehouden.

HOOGGERECHTSHOF VERBIEDT TWEEDE AMBTSTERMIJN PRESIDENT. VERDERE ONTWIKKELINGEN MET OOG OP PRESIDENTSVERKIEZINGEN

Op 10 juni verwierp het Hooggerechtshof een verzoek tot intrekking van een eerder uitgesproken verbod op een campagne voor een grondwetswijziging om president Fidel Ramos in staat te stellen tijdens de presidentsverkiezingen van 1998 te dingen naar een tweede ambtstermijn. In maart had het Hooggerechtshof geoordeeld dat de campagne, een zogenaamd 'volksinitiatief' (georganiseerd door machtige Ramos-aanhangers), elke juridische grondslag miste. De uitspraak van het hof maakte een eind aan een periode waarin druk was gespeculeerd over de vraag of Ra-

mos zou terugkomen op zijn besluit zich terug te trekken na het einde van zijn eerste ambtstermijn.

De in 1987 goedgekeurde grondwet stond de president slechts één ambtstermijn van zes jaar toe. Deze beperking was ingevoerd naar aanleiding van het autoritaire en door en door corrupte bewind van oud-president Ferdinand Marcos, dat twintig jaar had geduurd.

Vorming nieuwe oppositiecoalitie

Op 11 juni maakte vice-president Joseph Estrada de oprichting van een nieuwe politieke partij bekend die zou deelnemen aan de presidentsverkiezingen van 1998. De nieuwe politieke alliantie heette Strijd van de Nationalistische Filippijnse Massa's (LMMP) en bestond uit 's lands grootste oppositiepartij (Estrada's Partido ng Masang Pilipino, PMP) en twee kleinere partijen, de Laban ng Demokratikong Pilipino (LDP) van senator Edgardo Angara en de Nationalistische Volkscoalitie (NPC) van senaatsvoorzitter Ernesto Maceda.

In reactie op deze ontwikkeling werd minister van defensie generaal Renato de Villa op 27 juni beëdigd als lid van de regerende Lakas ng Edsa. Naar veler mening werd hiermee De Villa's aanwijzing tot presidentskandidaat van de partij als opvolger van Ramos voorbereid.

Voorstel tot referendum over tweede ambtstermijn verworpen

Op 8 juli verwierp de Kiescommissie unaniem een verzoek van de beweging Pirma (Teken) om een referendum over een grondwetswijziging te houden die president Ramos de mogelijkheid zou geven zich bij de presidentsverkiezingen in 1998 kandidaat te stellen voor een tweede ambtsperiode. Volgens waarnemers betekende dit besluit het einde van de campagne voor de grondwetswijziging.

Een factie van Ramos' regeringscoalitie van de Lakas ng Edsa en de Nationale Unie van Christen-Democraten (NUCD) koos de jongere zus van de president, senator Leticia Ramos-Shahani tot haar kandidaat bij de komende presidentsverkiezingen. Op 6 juli aanvaardde Shahani de nominatie en beloofde het economische hervormingsprogramma van haar broer voort te zetten.

Aftreden minister van defensie

Op 6 augustus maakte president Fidel Ramos bekend dat hij het ontslag van minister van defensie generaal Renato de Villa had aanvaard. In juni was De Villa toegetreden tot de regerende Lakas ng Edsa en in juli had hij meegedeeld te willen meedoen aan de presidentsverkiezingen in mei 1998. Eind augustus was nog niet bekend wie hem zou opvolgen.

Hoewel De Villa alom werd beschouwd als een serieuze kandidaat voor de presidentsnominatie van Lakas ng Edsa, bespeurden waarnemers een duidelijke tegenzin bij Ramos om een van de mogelijke pretendenten te steunen. Een aantal commentatoren suggereerde dat Ramos nog steeds hoopte een manier te vinden om zich toch kandidaat te kunnen stellen, hoewel de grondwet de ambtsperiode van de president beperkte tot slechts één termijn van zes jaar.

NIEUW CONFLICT OVER SPRATLY-EILANDEN

In mei liepen de spanningen tussen de Filippijnen en China op als gevolg van een aantal incidenten in de omgeving van de omstreden Spratly-eilanden in de Zuid-Chinese Zee. In augustus 1995 hadden de twee landen na maandenlange spanningen een akkoord bereikt over een 'gedragscode' voor het omstreden gebied (zie pag. 717/2/3-'95).

Op 30 april ontbood het Filippijnse ministerie van buitenlandse zaken de Chinese ambassadeur om een formeel protest in ontvangst te nemen tegen de aanwezigheid van Chinese marineschepen in de wateren bij de Spratly-eilanden, een eilandengroep met een potentiële rijkdom aan mineralen, waarop Broenei, China, Maleisië, de Filippijnen, Taiwan en Vietnam geheel of gedeeltelijk aanspraak maakten. Hoewel de schepen het gebied na indiening van het protest verlieten, werd later bekend dat de Filippijnse marine een Chinees vaartuig uit de wateren rondom het Scarborough-rif (een klein rif ongeveer 250 km ten westen van de Filippijnen) had verwijderd. Opvarenden van het Chinese schip waren eerder op het rif geland (dat zij Huangyan hadden genoemd) en hadden de Chinese vlag gehesen. Locale vissers hadden de vlag vervolgens vervangen door de Filippijnse vlag. De Chinese ambassade in Manila had hier woedend op gereageerd.

Op 20 mei arresteerde de Filippijnse marine tijdens een patrouille in de omgeving van het omstreden rif 21 Chinese vissers. De arrestanten werd illegaal

Drie leden van de defensiecommissie van het Huis van Afgevaardigden beklimmen op 17 mei 1997 in het bijzijn van mariniers het Scarborough-rif, waarop de Filippijnen, getuige de vlag, aanspraak maken. *Foto EPA*

betreden van Filippijns grondgebied ten laste gelegd. Ondanks China's verzoek de vissers onmiddellijk vrij te laten, bleef het vaartuig aan de ketting en werd de bemanning in Subic vastgehouden door de Filippijnse kustwacht. Eind mei waren naar verluidt onderhandelingen tussen de twee landen op gang gekomen over het omstreden gebied en over het lot van de gearresteerde vissers.

Akkoord met China over verder overleg en rechtstreekse besprekingen

In de slechte verstandhouding tussen de Filippijnen en China trad een lichte verbetering op, nadat begin juni een akkoord was bereikt tijdens besprekingen tussen de regeringen van beide landen naar aanleiding van recente incidenten bij de betwiste Spratly-eilanden en het Scarborough-rif. De partijen kwamen overeen elkaar voortaan te informeren over geplande activiteiten in het gebied. Zij besloten tevens rechtstreekse besprekingen te voeren over het lot van de 21 Chinese vissers.

VERBETERDE BETREKKINGEN MET SINGAPORE

Op 8-11 juni bracht premier Goh Chok Tong van Singapore een bezoek aan de Filippijnen.

Zijn bezoek was aanvankelijk gepland geweest voor 1995, maar was uitgesteld

toen de betrekkingen tussen de twee landen onder druk waren komen te staan, nadat Singapore het Filippijns dienstmeisje Flor Contemplacion had terechtgesteld wegens een dubbele moord. Tijdens Goh's bezoek kwamen de twee landen tot de conclusie dat de affaire een gesloten hoofdstuk diende te zijn (voor normalisering van de betrekkingen in april 1996, zie pag. 438/1 e.v.-'96).

MILF KONDIGT BESTAND AF EN HERVAT VREDESBESPREKINGEN

Op 30 juli werd het vredesoverleg tussen de regering en het separatistische Moro Islamitische Bevrijdingsfront (Moro Islamic Liberation Front, MILF) hervat.

Het vredesoverleg was op 7 januari met voorbereidende besprekingen van start gegaan en had aanvankelijk geresulteerd in een staakt-het-vuren op 23 januari; voorts waren toen voortgaande onderhandelingen gepland voor 25 februari tussen de voorzitter van de vredescommissie, Fortunato Abat, en MILF-vice-voorzitter voor politieke aangelegenheden, Ghadzali Jaafar; uitgangspunt hierbij zou zijn dat de regering niet onwelwillend stond tegenover de MILF-eis voor autonomie maar dat de volledige onafhankelijkheid van het Moro-volk geen optie kon zijn die de regering in overweging nam. Het MILF had het in september 1996 overeengekomen vredesakkoord tussen de regering en het Moro Nationaal Bevrijdingsfront (Moro National Liberation Front, MNLF) nooit erkend (zie pag. 871/2 e.v.-'96).

Desondanks was de strijd tussentijds weer opgelaaid. Bij gevechten tussen het Filippijnse leger en zeker 400 moslimrebellen op Mindanao vielen op 22 januari meer dan 20 doden aan de kant van de rebellen en verloren twee regeringssoldaten het leven. De opstandelingen behoorden tot een splintergroep die het vredesakkoord met de MNLF niet erkende. Op 4 februari werd de katholieke bisschop Benjamin de Jesus door twee mannen door het hoofd geschoten op het zuidelijke, overwegend islamitische eiland Jolo. De daders behoorden tot de islamitisch-extremistische guerrillagroep van Abu Sayyaf, die zich fel keerde tegen het vredesakkoord van Mindanao. Waarnemers vreesden dat door de moord de spanningen tussen christenen en moslims in het gebied zouden toenemen. President Ramos beval het leger een klopjacht op de daders te openen. Medio juni braken nieuwe gevechten uit tussen regeringstroepen en MILF-rebellen. Deze incidenten waren het gevolg van de vermeende ontvoering van een Japanse zakenman en een groep opzichters van de Philippine National Oil Company door het MILF. Bij de gevechten in Noord-Cotabato kwamen naar verluidt vijftig personen om het leven. Naar aanleiding hiervan verzocht het MILF op 27 juni het sinds januari lopende vredesoverleg op te schorten.

Op 1 juli had president Fidel Ramos de noodtoestand afgekondigd in acht steden waar de gevechten waren opgelaaid. Dezelfde dag had minister van defensie generaal Renato de Villa gouverneur Nur Misuari van de Autonome Regio van Islamitisch Mindanao verzocht als bemiddelaar op te treden bij onderhandelingen over een staakt-het-vuren tussen de regering en het MILF (Misuari was voorzitter van het MNLF, dat in september 1996 een vredesakkoord met de regering had gesloten). De strijd woedde voort op enkele plaatsen in Noord-Cotabato. Hierbij zou een niet nader aangeduid aantal doden en gewonden zijn gevallen.

Op 8 juli gaf Ramos het leger opdracht alle operaties tegen het MILF te staken. Het tijdelijk staakt-het-vuren gaf Misuari gelegenheid onderhandelingen te voeren met het MILF en dezelfde dag besloten beide partijen tot een nieuw staakt-het-vuren dat op 21 juli inging. Volgens waarnemers waren zowel de regering als het MILF erop gebrand een volledig akkoord te bereiken vóór de presidentsverkiezingen in 1998.

CCP-LEIDER IN BALLINGSCHAP MAG TERUGKEREN

In het kader van de vredespolitiek van de Filippijnse regering jegens moslimseparatisten, rebellerende soldaten en communisten deed president Ramos 23 juli een oproep aan de oprichter van de Filippijnse Communistische Partij (CCP), José Maria Sison, die sinds 1988 in Nederland in ballingschap leefde, om terug te keren naar zijn vaderland en zich te voegen bij familie vrienden en aanhangers om samen 'met het volk de Filippijnen op te bouwen en te ontwikkelen.

Medio juli kreeg Sison te horen dat zijn asielaanvraag, die hij acht jaar geleden had ingediend, door de Nederlandse staatssecretaris van justitie Schmitz was afgewezen. Het besluit om geen vluchtelingenstatus te verlenen berustte mede op de veronderstelling dat Sison 'althans heeft beoogd' leiding te geven aan de militaire vleugel van de CCP, het Nieuwe Volksleger (New People's Army, NPA), die verantwoordelijk was voor een groot aantal terreurdaden op de Filippijnen. Op grond van het internationaal vluchtelingenverdrag is dat rede om een asielzoeker geen vluchtelingenstatus toe te kennen, aldus berichtte *de Volkskrant* op 24 juli. Sison diende Nederland derhalve te verlaten. Hij werd niet verplicht naar de Filippijnen terug te keren, maar was vrij om zijn bestemming te kiezen.

Volgens de juridisch raadsman van Sison, R.van As, ging Schmitz met haar besluit voorbij aan een eerdere uitspraak van de Raad van State waarin werd geoordeeld dat voor de beschuldiging als zou Sison leiding hebben gegeven aan een terroristische organisatie onvoldoende bewijs bestond. Van As liet verder weten dat Sison in beroep ging tegen de beslissing van de staatssecretaris.

Moslim-inwoners van Jolo bewijzen samen met een regeringssoldaat op 5 februari 1997 de laatste eer aan de vermoorde katholieke bisschop Benjamin de Jesus. *Foto EPA*

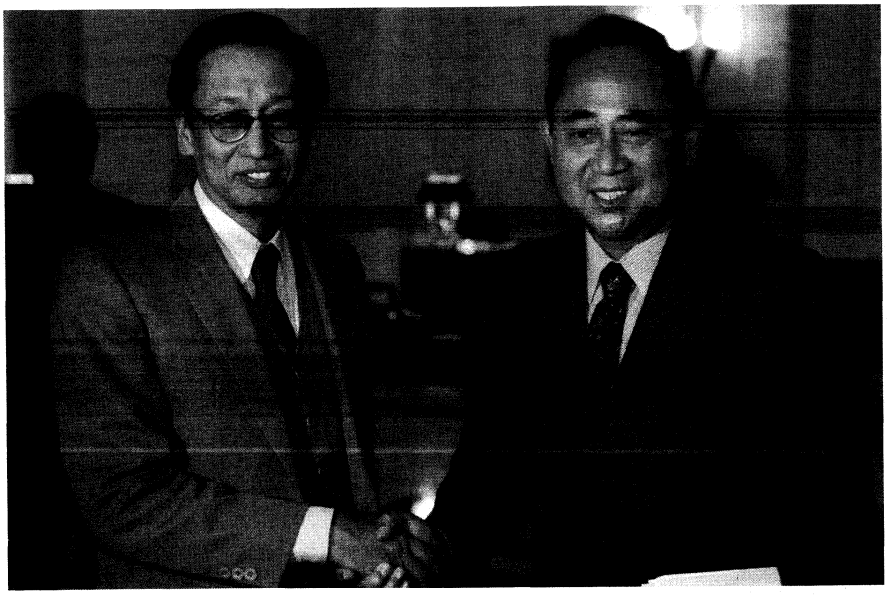

Op 24 maart 1997 voerde CCP-leider in ballingschap José Maria Sison (l.) in Amsterdam besprekingen met de Filippijnse parlementsvoorzitter José de Venecia (r.). *Foto ANP*

Sison zelf reageerde op 19 juli verbijsterd op het bericht dat hij Nederland uit moest: 'Enerzijds wordt erkend dat ik politiek vluchteling ben, want omdat ik gevaar zou lopen hoef ik niet terug naar de Filippijnen. Maar anderzijds wordt mij niet de bescherming gegeven die bij deze erkenning hoort.' De CCP-leider, die tussen 1977 en 1986 door toedoen van de huidige president Ramos gevangen zat, liet verder weten dat er wat hem betreft op de Filippijnen in wezen niets was veranderd sedert het dictatoriale bewind van Marcos, omdat het land nog steeds geregeerd werd door het grootkapitaal en een kliek van met invloedrijke families verbonden militairen en politici.

DEVALUATIE VAN DE PESO

Op 11 juli besloot de Centrale Bank van de Filippijnen de koers van de peso, de nationale munt, te laten 'zweven', wat neerkwam op een devaluatie. Dit gebeurde na hevige speculaties met de peso. De peso was 12 procent in waarde gedaald en gekelderd naar het laagste peil in vier jaar ten opzichte van de Amerikaanse dollar, namelijk $ 1 = 29,45 peso op 11 juli 1997.

De peso was onder aanzienlijke druk komen te staan van valutaspeculanten, nadat Thailand op 2 juli de Thaise munt, de baht, had gedevalueerd. De Centrale Bank had pogingen gedaan om de peso te verdedigen. Hiertoe had de bank de korte rente verscheidene malen verhoogd van 15 procent op 3 juli tot 32 procent op 10 juli. Maar door de hevige speculaties met de peso na de devaluatie van de baht en de slinkende deviezenreserves als gevolg van de maatregelen om de koers van de peso te beschermen, moest de regering uiteindelijk tot devaluatie overgaan. Het Internationaal Monetair Fonds (IMF) prees het snelle ingrijpen van de Filippijnse regering en willigde op 18 juli een verzoek in om de uitgebreide financieringsfaciliteit (Extended Fund Facility, EFF) ter waarde van SDR 474,5 mln (ongeveer $ 652 mln), die op 23 juli zou verstrijken, te verlengen tot het einde van het jaar. Bovendien besloot het IMF het krediet te verhogen met SDR 316,6 mln (ongeveer $ 435 mln).

(Vor.ber.pag. 870/3 e.v.-1996)

JAPAN

VOORSTELLEN TOT HERVORMING FINANCIËLE SECTOR

In februari 1997 werd een aantal belangrijke beleidsinitiatieven bekendgemaakt ter voorbereiding van de ingrijpende ('big bang') deregulering van de financiële sector van Japan. De beleidsvoorstellen waren erop gericht Tokio's dure en overbeschermde markten uiterlijk in het jaar 2001 concurrerend te laten zijn met Londen en New York.

Op 6 februari werden voorstellen bekendgemaakt door een adviesorgaan van het ministerie van financiën (de Onderzoeksraad voor het Financiële Stelsel) ter uitbreiding van de bevoegdheden van de Bank van Japan (de centrale bank). Deze voorstellen maakten deel uit van een uitgebreid rapport dat was samengesteld door een regeringscommissie in overleg met alle grote politieke partijen. Na goedkeuring door de Diet (parlement) zouden de voorstellen de basis vormen van een wetsvoorstel dat (voor het eerst sinds 1942) wetten zou herzien, die waren ingevoerd om de Bank van Japan te betrekken bij de oorlogsinspanningen. De Beleidsraad van de Bank van Japan zou worden geherstructureerd en meer bevoegdheden krijgen om het monetaire beleid te bepalen. De invloed van het ministerie van financiën op de Beleidsraad van de Bank van Japan zou worden beperkt maar toch aanzienlijk blijven.

De *Financial Times* van 24 februari berichtte dat het Japanse kabinet tevens had besloten de meeste deviezencontroles af te schaffen. Met ingang van april 1998 waren organisaties die internationale valuta wensten te kopen en te verkopen, niet langer verplicht een vergunning aan te vragen bij het ministerie van financiën.

Op 25 februari ging de regering akkoord met de intrekking van een 51 jaar oud verbod op de vorming van houdstermaatschappijen. De regerende Liberaal-Democratische Partij (LDP) en haar voormalige coalitiepartners de Sociaal-Democratische Partij van Japan (SDPJ) en de Sakigake-partij kwamen overeen om in maart een voorstel in te dienen om de bestaande antikartelwet te wijzigen. De gewijzigde wet zou met ingang van april 1998 in werking treden. De wetswijziging zou het mogelijk maken houdstermaatschappijen op te richten met een vermogen van maximaal 15.000 mrd yen ($ 1 = 120,69 yen op 28 februari 1997). Het besluit was ingegeven door het voornemen de geprivatiseerde telecommunicatiegroep Nippon Telegraph and Telephone te splitsen in drie divisies en onder te brengen in een houdstermaatschappij. Waarnemers waren van oordeel dat het besluit de herstructurering van financiële instellingen zou bevorderen en ondernemingen in staat zou stellen onrendabele activiteiten over te hevelen naar dochterondernemingen.

De Verenigde Staten (VS) had houdstermaatschappijen tijdens de bezetting van Japan na de Tweede Wereldoorlog verboden om een herleving van de zaibatsu's (industriële conglo-

meraten) te voorkomen, die verantwoordelijk waren geweest voor de militarisering van Japan.

Plan voor oprichting van Bureau voor Financiële Inspectie en Toezicht

Op 26 februari maakte de regering tevens bekend dat zij een toezichthoudend orgaan zou instellen, dat niet onder het ministerie van financiën zou vallen en toezicht zou houden op de financiële sector. Voorstellen voor de oprichting van het nieuwe Bureau voor Financiële Inspectie en Toezicht (Financial Inspection and Supervision Agency, FISA) zouden in maart aan de regering worden voorgelegd. Het zou medio 1997 operationeel worden en onder het bureau van de premier ressorteren.

De nieuwe instantie had tot taak streng financieel toezicht uit te oefenen. Volgens de *Financial Times* van 27 februari zou zij de bevoegdheid krijgen insolvente kredietinstellingen op te heffen, financiële vergunningen te verstrekken en in te trekken en fusies tot stand te brengen. Daarnaast zou zij bevoegd zijn om de Depositoverzekeringsmaatschappij, een interbancaire instelling die onder staatstoezicht stond, de opdracht te geven garant te staan voor deposito's bij failliete banken tot een bedrag van maximaal 10 mln yen per deposito.

Maatregelen voor deregulering van de financiële sector. Blauwdruk voor ingrijpend dereguleringsplan

In de eerste helft van juni nam de Diet (het parlement) drie wetten aan, die integraal deel uitmaakten van het regeringsplan voor een ingrijpende deregulering van de financiële sector. De wetten behelsden het toelaten van de oprichting van houdstermaatschappijen (i), de uitbreiding van de bevoegdheden van de Centrale Bank van Japan (ii) en het in het leven roepen van een toezichthoudende instantie voor de financiële sector, die niet onder het ministerie van financiën zou vallen (iii).

Op 13 juni publiceerden drie adviesorganen van de regering, te weten de Raad voor het Effecten- en Beurswezen, de Onderzoeksraad voor het Financiële Stelsel en de Verzekeringsraad, rapporten die samen een blauwdruk vormden voor het ingrijpende ('big bang') dereguleringsprogramma. De deregulering zou sneller plaatsvinden dan was verwacht. De meeste hervormingen zouden eind 1999 zijn doorgevoerd (zie tabel).

Voorstellen voor deregulering van de financiële sector

Fiscaal jaar 1997
- Introductie van optiehandel in individuele aandelen
- Vermogensbeheerrekeningen bij effectenkantoren worden toegestaan

Fiscaal jaar 1998
- Liberalisering van courtage op transacties boven 50 mln yen
- Liberalisering van deviezenhandel, buitenlandse deposito's en buitenlandse effectentransacties
- Onafhankelijke vaststelling van rentetarieven door de Centrale Bank
- Uitbreiding van de bevoegdheden van de Commissie van Toezicht op het Effecten- en Beurswezen
- Opheffing van restricties op derivaten van effecten
- Banken mogen beleggingsmaatschappijen verkopen
- Financiële instellingen mogen in Japan bedrijven oprichten om vermogenseffecten uit te geven
- Oprichting houdstermaatschappijen toegestaan

Fiscaal jaar 1999
- Liberalisering van alle commissiehandel in effecten
- Opheffing van restricties op makelaarskantoren en dochterondernemingen van trustbanken
- Handelsbanken mogen obligaties uitgeven

Fiscaal jaar 2001
- Banken en verzekeringsmaatschappijen mogen via dochterondernemingen participeren in wederzijdse bedrijfsactiviteiten

Bron: *Financial Times*

COMMISSIE VOOR OPENBARE VEILIGHEID DOET UITSPRAAK OVER AUM-SEKTE

Op 31 januari besloot de Commissie voor Openbare Veiligheid (PSI, een ambtelijke commissie die onder het ministerie van justitie viel) unaniem de religieuze Aum Shinrikyo-sekte niet te verbieden wegens overtreding van de wet tegen ondermijnende activiteiten. In de slechts acht gevallen waarin deze wet eerder was toegepast, betrof het steeds individuele overtreders. In december 1996 had de PSI tijdens besloten zittingen voor- en tegenstanders van een verbod op de sekte gehoord (zie pag. 287/1-'97).

Het Onderzoeksbureau voor Openbare Veiligheid (Public Security Investigation Agency, PSIA) van het ministerie van justitie had in juli 1996 gepleit voor toepassing van de wet. Sindsdien had de PSI onderzocht of de Aum-sekte voldeed aan de criteria voor een wettelijke verbod. De commissie had in het bijzonder onderzocht of de sekte de aanslagen met het gifgas sarin in 1994-'95 had gepleegd uit politieke motieven, of de aanslagen in groepsverband waren gepleegd en of er sprake was van een reëel gevaar dat de sekte in de toekomst nieuwe terroristische aanslagen zou plegen. Hoewel de PSI tot de conclusie kwam dat de aanslag in Matsumoto was gepleegd 'in groepsverband en uit politieke overwegingen', was de commissie van mening dat er onvoldoende bewijs was voor 'toekomstig gevaar' om de wet toe te passen. Advocaten van de Aum-sekte hadden betoogd dat de failliet verklaarde sekte het voornemen noch de middelen had om in de toekomst terroristische activiteiten te ontplooien. De *Economist* van 8 februari noemde de uitspraak van de PSI een 'tik op de vingers' van de PSIA en zei dat het besluit de indruk wekte dat het onderzoeksbureau 'niet alleen incompetent, maar ook en vooral overbodig' was.

HET NOMURA-SCHANDAAL. ONTWIKKELINGEN IN ANDERE CORRUPTIESCHANDALEN

Op 24 maart deden onderzoekers van het openbaar ministerie van Tokio en van de Commissie van Toezicht op het Effecten- en Beurswezen van het ministerie van financiën een inval in het hoofdkwartier van het grote effectenkantoor Nomura Securities Co. Er werden tevens invallen gedaan in de woningen van directeur Masashi Suzuki en een aantal hoge functionarissen die eerder hun ontslag hadden ingediend, onder wie president Hideo Sakamaki, en twee andere directieleden, oud-president Yoshihisa Tabuchi en oud-directeur Setsuya Tabuchi. Het onderzoek werd ingesteld nadat Nomura begin maart bekend had gemaakt dat twee directieleden in Tokio ervan werden verdacht illegale transacties te hebben verricht voor een misdaadsyndicaat.

Op 25 maart zei minister van financiën Hiroshi Mitsuzuka dat Nomura's illegale activiteiten 'zeer betreurenswaardig' waren, aangezien Nomura in 1991 een soortgelijke overtreding van de wet op de effecten- en beurshandel had begaan (zie pag. 775/3-'91 en 56/2-'92).

Op 12 april werd bekendgemaakt dat de Commissie van Toezicht op het Effecten- en Beurswezen van het ministerie van financiën een inval had gedaan in de hoofdkwartieren van drie grote Japanse effectenkantoren, Daiwa Securities Co, Nikko Securities Co en Yamai-

chi Securities Co, in het kader van een onderzoek naar Japans grootste effectenkantoor, Nomura Securities Co, dat illegale transacties zou hebben verricht voor een misdaadsyndicaat.

Banden met de georganiseerde misdaad

Op 12 mei werden een zittend directielid en twee oud-directeuren van Nomura Securities Co, Japans grootste effectenkantoor, gearresteerd op verdenking van het doorsluizen van winsten uit aandelentransacties naar een misdaadsyndicaat.

De oud-directeuren Shimpei Matsuki en Nobutaka Fujikura en algemeen directielid Osamu Fujita werden gearresteerd wegens vermeende overtreding van de wet op de effecten- en beurshandel en het wetboek van koophandel. De drie mannen werden ervan verdacht in de eerste helft van 1995 winsten uit aandelentransacties van Nomura ter waarde van omgerekend ongeveer $ 500.000 te hebben doorgesluisd naar een onroerendgoedmaatschappij, Kojin Building Co. Dit bedrijf was in handen van Yoshinori Koike, de broer van Ryuichi Koike, de vermeende leider van een misdaadsyndicaat. In ruil voor het geld zou Ryuichi Koike ervan hebben afgezien een aandeelhoudersvergadering van Nomura in juni 1995 te verstoren. De gebroeders Koike werden op 15 mei gearresteerd op verdenking van het aannemen van illegale betalingen van Nomura.

Na de arrestatie van de drie directieleden deed het openbaar ministerie in Tokio invallen in de woningen van een aantal voormalige hoge Nomura-functionarissen die in maart ontslag hadden genomen, toen het onderzoek was ingesteld. Er werd onder meer een inval gedaan in de woning van oud-president Hideo Sakamaki, die op 14 maart ontslag had genomen. Zijn opvolger, Masashi Suzuki, nam op 1 mei ontslag en werd opgevolgd door Nomura-directeur Junichi Ujiie.

Sakamaki werd op 31 mei gearresteerd op verdenking van het goedkeuren van afkoping van afpersers. Na zijn arrestatie legde minister van financiën Hiroshi Mitsuzuka een verklaring af, waarin hij zei dat het schandaal 'elke beschrijving tart' en dat 'het strenge optreden van de regering en het openbaar ministerie in het buitenland kan rekenen op begrip'. Eerste kabinetssecretaris Seiroku Kajiyama zei tegen verslaggevers dat de regering een 'diepgaand onderzoek' wenste 'om het vertrouwen in de effectenhandel te herstellen'. In een eerste reactie liet premier Hashimoto weten: 'De implicaties die dit zal hebben, gaan verder dan men denkt'. Tegen de achtergrond van het voornemen van de Japanse regering om de financiële sector te dereguleren, teneinde de concurrentie met de financiële centra Londen en New York aan te kunnen (zie boven), merkte de premier verder op dat het dan ook 'niet belangrijk is of hij wel of niet is gearresteerd, het gaat erom dat de baas van een topbedrijf dergelijke problemen heeft veroorzaakt'.

Op 20 mei nam het schandaal een nieuwe wending, toen het openbaar ministerie een inval deed in het hoofdkwartier van de Dai-Ichi Kangyo-bank (DKB). DKB, een handelsbank met het één na hoogste depositosaldo in Japan, zou sinds het eind van de jaren tachtig omgerekend $ 250 mln aan Ryuichi Koike hebben geleend. Koike zou met het geleende geld aandelen van Nomura en drie andere grote effectenkantoren hebben gekocht.

Oud-president van Nomura Hideo Sakamaki werd op 19 juni aangeklaagd wegens betrokkenheid bij het steeds verder uitdijende schandaal. Het openbaar ministerie in Tokio beschuldigde Sakamaki ervan tussen januari en juni 1995 in totaal 49,7 mln yen ($ 1 = 114,54 yen op 27 juni 1997) te hebben betaald aan Ryuichi Koike, de vermeende leider van een misdaadsyndicaat. Volgens het openbaar ministerie had Sakamaki zich tevens schuldig gemaakt aan samenzwering met andere Nomura-functionarissen om in maart 1995 ongeveer 320 mln yen in contanten te betalen aan Koike.

Op 30 juni informeerde Koike's advocaat de Japanse media dat zijn cliënt illegale financiële transacties had verricht met drie andere grote effectenkantoren, te weten Daiwa Securities Co, Nikko Securities Co en Yamaichi Securities Co. De advocaat beweerde dat de drie kantoren namens Koike transacties hadden verricht met behulp van illegale geheime bankrekeningen.

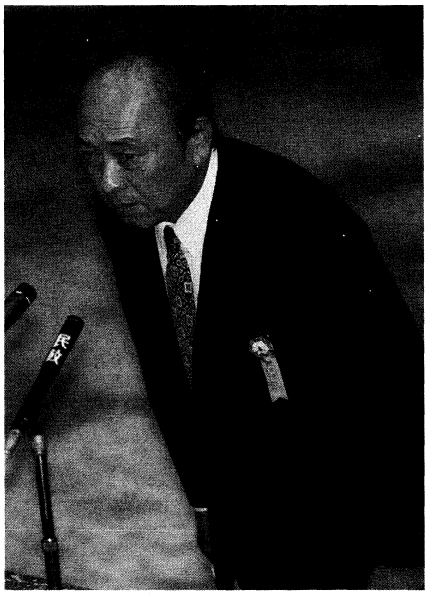

Enkele hoofdrolspelers in het wijdverbreide Nomura-omkoopschandaal, allen verdacht van connecties met de afperser Ryuichi Koike: (v.l.n.r.) oud-Nomura-directeur Setsuya Tabuchi, oud-president Hideo Sakamaki, voormalig DKB-directeur Tadashi Okuda en oud-president van Nomura, Yoshihisa Tabuchi. *Foto EPA*

De toekomstige president van Nomura Securities Co., Junichii Ujiie (r.) kondigt op 22 april 1997 in Tokio tijdens een persconferentie, in het bijzijn van de zittende president Masashi Suzuki (l.), aan dat er heel wat ontslagen zullen vallen in de bestuurlijke top van het bedrijf. *Foto EPA*

Betrokkenheid DKB-bank

In juni kwamen verder ook nieuwe feiten aan het licht over de betrokkenheid van de Dai-Ichi Kangyo-bank (DKB), een van de grootste banken van Japan, bij het Nomura-schandaal. Het betrof onthullingen dat DKB-bestuurders leningen zonder zekerheidstelling hadden verstrekt aan afpersers.

In de eerste helft van juni werden minstens tien hoge DKB-functionarissen gearresteerd in verband met het schandaal. Op 10 juni vond bij DKB een ingrijpende interne zuivering plaats, toen 21 directieleden, onder wie de oud-president en voorzitter, ontslag namen uit de veertig leden tellende raad van bestuur. Desalniettemin verbood de regering DKB op 18 juni een bod uit te brengen op overheidsobligaties. Op 29 juni pleegde oud-DKB-voorzitter Kuniji Miyazaki zelfmoord in zijn woning in Tokio. Twee dagen eerder was hij in verband met het schandaal verhoord door het openbaar ministerie.

Op 30 juli beval het ministerie van financiën de opschorting van alle activiteiten van Nomura en de DKB tot het einde van 1997 als straf voor de onwettige transacties met Ryuichi Koike. De administratieve sancties waren de strengste ooit door het ministerie opgelegd. Volgens waarnemers weerspiegelden de straffen de vastberadenheid van de regering om de financiële markten te standaardiseren als voorloper van de geplande 'big bang' ten aanzien van de financiële deregulering (zie boven).

Nomura had al eerder, in 1991, een verbod op de handel in aandelen opgelegd gekregen voor de duur van één maand (zie pag. 56/2 e.v.-'92) nadat was ontdekt dat het beleggingsfonds grotere klanten had gecompenseerd voor verliezen ten koste van kleine particuliere investeerders en ook op illegale wijze had gemanipuleerd met aandelen ten gunste van een misdaadsyndicaat.

De sancties hielden in dat Nomura vanaf 6 augustus verboden werd te opereren op de volgende terreinen: particuliere aandelentransacties tot 31 december; alle transacties in de marktsector van kleine ondernemingen tot 5 december; deelname in door de overheid gegarandeerde obligaties en openbare verkopen tot 31 december; handel in effecten en het makelen in termijnzaken tot 5 september op haar hoofdkantoor in Tokio; alle met effecten verband houdende zaken op alle kantoren tot 12 augustus. De sancties betekenden voor de DKB: een verbod op nieuwe leningen, met uitzondering van de hypothecaire leningen, en op het verzekeren van staatsobligaties tussen 6 augustus en 31 december; het openen van nieuwe kantoren of deelname in beleggingsmaatschappijen tot 5 augustus 1998.

Op 30 juli bood Nomura's nieuwe president, Junichi Ujiie, in het openbaar zijn excuses aan voor het 'ongepaste gedrag' van de beleggingsfirma. Hij kondigde salarisvermindering aan voor belangrijke directieleden en zei dat het bedrijf 'vastbesloten was zo'n scahndaal nooit meer te laten gebeuren'.

Op 25 juli had het ministerie van financiën bij de officier van justitie in Tokio een strafrechtelijke aanklacht ingediend tegen de DKB vanwege vermeende vervalsing van rapporten inzake betalingen aan Koike.

Het ministerie van financiën kondigde aan juridische stappen te zullen ondernemen tegen de DKB en vier hoge functionarissen vanwege vermeende overtreding van bankwetten; de vier behoorden tot de groep functionarissen die op 10 juni waren gearresteerd (zie boven).

Kort nadat het ministerie haar aanklacht had ingediend stelden aanklagers de voormalige DKB-directeur Tadashi Okuda in staat van beschuldiging voor het schenden van de handelscode door het regelen van illegale betalingen voor de bank aan Koike tot een bedrag van in totaal $ 101,7 mln. Okuda, die op 4 juli was gearresteerd, was van april 1992 tot april 1996 president van de DKB geweest en directeur tot medio juni.

Op 28 juli veroordeelde de rechtbank in Tokio, na een behandeling zonder jury, de DKB tot maximaal $ 4300 voor overtreding van de Bankwet omdat ze foutieve informatie had verstrekt aan inspecteurs van het ministerie van financiën die een onderzoek instelden naar leningen die waren toegekend aan Koike.

In een zaak, die hiermee in nauw verband stond, deed het openbaar ministerie op 30 juli een inval in het hoofdkantoor van het Yamaichi-beleggingsfonds; de verdenking bestond dat het bedrijf eveneens illegale betalingen aan Koike had gedaan voor een bedrag van ongeveer 79 mln yen ($ 1,00 = 116,77 yen op 25 juli).

Het Sumitoto-schandaal

Op 26 februari trad Tomiichi Akiyama af als directeur van het bedrijf Sumitomo. Onder zijn leiding had het bedrijf grote verliezen geleden als gevolg van kopertransacties die zonder toestemming waren verricht door Yasuo Hamanaka, voormalig hoofd van de afdeling non-ferrometalen van het bedrijf. In oktober en november 1996 waren aanklachten tegen Hamanaka ingediend (zie pag. 654/2 e.v.- '96; pag. 286/1 e.v.- '97).

Kort nadat Hamanaka's activiteiten in juni 1996 aan het licht waren gekomen, had Akiyama aangeboden af te treden, maar hij werd overgehaald in functie te blijven om een uitweg te vinden uit het schandaal.

Op 17 februari bekende Hamanaka ten overstaan van een rechtbank in Tokio schuldig te zijn aan valsheid in geschrifte en fraude. Op 24 februari werd hij op borgtocht van 50 mln yen vrijgelaten in afwachting van zijn proces, dat in maart zou beginnen.

Het Britse televisieprogramma *Panorama* van 16 februari beweerde dat Hamanaka in Tokio ten minste 20 mln yen in contanten had ontvangen van de vertegenwoordiger van de Britse handelsonderneming in grondstoffen, Winchester Commodities. Hamanaka zou dit bedrag eind 1992 en begin 1993 hebben ontvangen, kort voordat Sumitomo 's werelds grootste kopercontract met Winchester sloot onder de codenaam RADR.

Op 8 april diende een aandeelhouder van Sumitoto, Kazuyoshi Yuoka, een aanklacht in tegen Akiyama en vier andere topfunctionarissen, omdat hij de directie verantwoordelijk hield voor de enorme verliezen - het bedrijf had door de kopertransacties van Hamanaka een verlies van 320 mrd yen geleden - wegens ontoereikend toezicht. De aandeelhouder was van mening dat Akiyama persoonlijk 200 mrd yen moest terugbetalen en de functionarissen ieder 100 mln yen. De stap van de aandeelhouder was des te opmerkelijker omdat aandeelhoudersvergaderingen in Japan doorgaans inhoudelijk weinig voorstelden en de stem van particuliere aandeelhouders zelden werd gehoord.

Het Izui-schandaal

Volgens de *Financial Times* van 1 maart waren directeur Kikuo Yamada en uitvoerend vice-president Masafumi Kishi van Mitsubishi Oil op 28 februari afgetreden in verband met het Izui-corruptieschandaal dat in november 1996 was uitgebroken (zie pag. 283/3 e.v.-'97).

Volgens het bericht was Yamada's 'vergrijp' geweest dat het bedrijf onder zijn leiding stond, toen Mitsubishi Oil zijn producten massaal verkocht via Izui Sekiyu Shokai, een oliegroothandel in Osaka. Junichi Izui was de eigenaar van dit bedrijf. Op 28 februari werden beide functionarissen door het openbaar ministerie verhoord.

Lid Huis van Raadsheren gearresteerd

Op 29 februari werd Tatsuo Tomobe, onafhankelijk lid van het Huis van Raadsheren (eerste kamer van het parlement), gearresteerd. Hij was de hoofdverdachte in een fraudezaak waarbij een onderling hulpfonds was betrokken.
Volgens de *Japan Times* van 10-16 februari was Tomobe in juli 1995 in het Huis gekozen als kandidaat van de oppositionele Shinshinto-partij. Volgens bronnen binnen het openbaar ministerie had Tomobe omgerekend $ 14,1 mln besteed aan zijn verkiezingscampagne. Dit bedrag zou deel uitmaken van omgerekend ongeveer $ 75,8 mln die Tomobe's onderlinge hulpfonds (Orange Kyosai Kumiai) op frauduleuze wijze had verkregen. Toen de aantijgingen eind 1996 in de openbaarheid kwamen, had Tomobe de Shinshinto-partij verlaten, maar zijn zetel in het Huis als onafhankelijk afgevaardigde behouden.

Fujinami veroordeeld

Op 23 maart werd voormalig eerste kabinetssecretaris Takao Fujinami van de LDP door het Hooggerechtshof van Tokio schuldig bevonden aan het aannemen van steekpenningen van Recruit Co., een vooraanstaand wervings- en selectiebureau. Fujinami werd veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van vier jaar en een boete van 42,7 mln yen ($ 1 = 122,43 yen op 21 maart 1997). In september 1994 was Fujinami door een lagere rechtbank vrijgesproken. De rechter had geoordeeld dat het openbaar ministerie onvoldoende bewijs had geleverd (zie pag. 71/1-'95).

Bij het grote Recruit-schandaal waren vooraanstaande politici betrokken, die waren omgekocht met goedkope niet aan de beurs genoteerde aandelen van onroerendgoedmaatschappij Cosmos, een dochteronderneming van Recruit. Het schandaal had opschudding veroorzaakt in de Japanse politieke wereld en in 1989 geleid tot het aftreden van premier Noboru Takeshita (zie pag. 486/1-'89).

Op 26 maart verklaarde Fujinami zich bereid af te treden als lid van het Huis van Afgevaardigden. Fujinami was zijn zetel in 1993 kwijtgeraakt en was bij de parlementsverkiezingen van oktober 1996 als LDP-kandidaat in de Diet gekozen.

Proces tegen voormalige onderminister geopend

Op 26 maart bekende de voormalige onderminister van gezondheidszorg en welzijn, Nobuharu Okamitsu, bij de opening van het proces dat diende voor de districtsrechtbank van Tokio, zich te hebben laten omkopen. Okamitsu was begin december 1996 gearresteerd (zie pag. 284/1 e.v.-'97) en op 25 december formeel beschuldigd van het aannemen van ongeveer 60 mln yen aan steekpenningen en het vrije gebruik van luxeauto's van Hiroshi Koyama, oud-directeur van de Aya Welfare Group in de prefectuur Saitama.

EXPLOSIE IN NUCLEAIRE OPWERKINGSFABRIEK

Op 11 maart deed zich een explosie voor in de nucleaire opwerkingsfabriek Tokaimura in de prefectuur Ibaraki, ongeveer 115 ten noordoosten van Tokio. Bij de explosie vielen geen gewonden, maar naar verluidt werden 37 arbeiders blootgesteld aan een geringe hoeveelheid radioactiviteit tijdens een brand die eerder die dag in de fabriek was uitgebroken. Tokaimura was Japans enige nucleaire opwerkingsfabriek die op dat moment actief was. De bezorgdheid onder de bevolking over kernenergie was toegenomen nadat eind 1995 in het prototype van een snellekweekreactor in Monju een lek was ontstaan (zie pag. 367/1-'96). Op 12 maart bood de Japanse premier Hashimoto de bevolking zijn excuses aan voor het ongeluk en leverde in het parlement kritiek op de 'inadequate en langzame' informatievoorziening door het staatsbedrijf Donen, dat de fabriek beheerde.

De explosie deed zich voor tien uur nadat een brand was uitgebroken op de asfaltverhardingsafdeling van de fabriek, waar laagradioactief vloeibaar kernafval onder hoge temperatuur werd gemengd met asfalt, alvorens te worden verpakt in vaten.

Op 16 maart maakte de exploitant van de opwerkingsfabriek, de Kernreactor- en Kernbrandstofontwikkelingscorporatie (Donen), bekend dat de hoeveel-

Directeur Toshiyuki Kondo van de overheidsinstelling Donen, die de nucleaire opwerkingsfabriek Tokaimura exploiteert, betuigt op 12 maart 1997 tijdens een persconferentie op het Bureau voor Wetenschap en Technologie in Tokio zijn spijt dat onvoldoende lering is getrokken uit het ongeluk met de snellekweekreactor van Monju. *Foto EPA*

heid radioactiviteit die bij het ongeluk vrij was gekomen zeker tien keer zo hoog was als door de autoriteiten was bekendgemaakt. Een Donen-woordvoerder sprak van een nog niet gevaarlijke hoeveelheid. Twee Japanse kranten meldden dat de hoeveelheid ontsnapte straling mogelijk zelfs twintig keer zo hoog was geweest. Over de oorzaak van de brand en explosie was op 16 maart nog steeds niets bekend.

Op 18 maart bood Donen-directeur Toshiyuki Kondo zijn excuses aan een parlementaire commissie aan, toen bleek dat arbeiders die belast waren met reparatiewerkzaamheden in de fabriek tijdens en na het incident golf hadden gespeeld.

Wanbeleid bij Donen

Op 8 april bekenden hoge functionarissen van de overheidsinstelling Donen een rapport over de brand en de daarmee samenhangende explosie van 11 maart in de nucleaire opwerkingsfabriek Tokaimura te hebben vervalst. Het incident was het ernstigste ongeval dat zich ooit in een Japanse kerncentrale had voorgedaan. Functionarissen van Tokaimura maakten begin april bekend dat de fabriek in ieder geval tot het jaar 2001 gesloten zou blijven.

In een interview met de pers op 8 april bekende Donen-president Toshiyuki Kondo dat zijn functionarissen enkele uren nadat in de fabriek brand was uitgebroken, abusievelijk hadden bekendgemaakt dat het vuur bedwongen was. In hun officieel rapport over het incident dat op 21 maart werd gepubliceerd, verklaarden functionarissen van fabrieksarbeiders te hebben vernomen dat het vuur gedoofd was. Ongeveer negen uur later was het vuur echter weer opgelaaid en had een explosie veroorzaakt op de asfaltverhardingsafdeling van de fabriek, waardoor een geringe hoeveelheid radioactiviteit vrijkwam. In een reactie zei directeur Osamu Yamamura van de fabriek dat hij wist dat het officiële rapport 'onjuist' was, maar dacht dat het 'onmogelijk was het rapport na publicatie te wijzigen'.

Op 9 april zei een zichtbaar woedende premier Hashimoto dat de regering voornemens was onafhankelijke deskundigen een onderzoek naar het incident te laten verrichten. Hij zei tegen verslaggevers dat hij 'zo kwaad' was over de fouten die door Donen waren gemaakt, dat hij 'nauwelijks een woord kon uitbrengen'. Medio april bezochten ongeveer 120 hoge Donen-functionarissen de stad Tokai, waar de fabriek gevestigd was, en boden persoonlijk aan elk van de 11.300 huishoudens een brief aan, waarin zij zich verontschuldigden voor het gebeurde.

Op 23 april deed de politie van de prefectuur Ibaraki een inval in het hoofdkantoor van Donen in Tokio en in de fabriek. De inval volgde nadat het Bureau voor Wetenschap en Technologie, het overheidsorgaan dat toezicht op Donen hield, op 16 april een aanklacht had ingediend tegen Donen en drie Donen-functionarissen wegens vervalsing van het rapport over de brand en de explosie. Het was de eerste keer dat de politie een inval deed bij een kerncentrale in verband met een ongeval in de centrale.

Reactor in Fugen gesloten

Op 16 april werd een geavanceerde thermische reactor gesloten in het kustgebied Fugen in de prefectuur Fukui, ongeveer 330 km ten westen van Tokio, omdat op 15 april door een lek radioactief tritium was vrijgekomen. Volgens de *Economist* van 19 april waren de lokale autoriteiten pas na ongeveer dertig uur door Donen-functionarissen op de hoogte gesteld. Volgens Donen waren elf arbeiders blootgesteld aan een geringe hoeveelheid straling.

Op 17 april kwamen meer gevallen van wanbeleid bij Donen aan het licht, toen functionarissen bekenden elf eerdere gevallen waarbij radioactieve straling was vrijgekomen in de reactor in Fugen niet te hebben gemeld. De functionarissen beweerden dat in alle gevallen de hoeveelheid vrijgekomen radioactieve straling onder de wettelijke meldingsgrens had gelegen.

Bouwplan voor nieuwe kerncentrale ingetrokken

Op 11 maart maakte Kyushu Electric Power (KEP), een van Japans grootste elektriciteitsmaatschappijen, de intrekking bekend van bouwplannen voor een kerncentrale bij Kushima op het zuidelijke eiland Kyushu. Vice-president Michisada Kamata van KEP verontschuldigde zich bij de bevolking van Kushima voor de 'overlast' en zei dat een nieuw plan voor elektriciteitsopwekking op Kyushu zou worden opgesteld.

KEP had begin jaren negentig een haalbaarheidsonderzoek ingesteld naar twee waterkrachtreactoren bij Kushima. Het plan was op verzet van de bevolking gestuit en in 1995 maakte KEP bekend dat de uitvoering van het plan was opgeschort. In december 1996 was burgemeester Shigeru Yamashita van Kushima herkozen. Tijdens zijn verkiezingscampagne had hij beloofd een referendum over de kerncentrales te houden als hij zou worden herkozen.

PROCES OVER BESMET BLOED GEOPEND

Op 24 maart werd in Osaka het proces geopend tegen drie oud-presidenten van het farmaceutisch bedrijf Green Cross.

Renzo Matsushita, Tadakazu Nagasuyama en Takehiko Kawano bekenden schuldig te zijn aan plichtsverzuim, waardoor een patiënt die aan een leverkwaal had geleden, aan aids was overleden nadat hem bloed was toegediend dat met HIV zou zijn besmet en dat begin jaren tachtig door Green Cross was verkocht. De drie mannen waren in september 1996 gearresteerd na een inval in het kantoor van Green Cross in augustus (zie pag. 60/2-'97).

GERECHTELIJKE UITSPRAAK OVER STATUS AINU-MINDERHEID

Op 27 maart oordeelde een districtsrechtbank in Sapporo dat de regering onrechtmatig had gehandeld, toen zij heilige grond van de Ainu-minderheid had onteigend om er een dam te bouwen. De uitspraak was opmerkelijk, omdat daarin voor het eerst de Ainu's als de oorspronkelijke bewoners van Hokkaido (het meest noordelijke eiland van Japan) werden erkend. De Ainu's hadden lang geijverd voor hun officiële erkenning als oorspronkelijke bewoners van Hokkaido.

De uitspraak volgde na een vier jaar durende juridische strijd die twee Ainugrondbezitters hadden aangespannen tegen de onteigening door de regering van begraafplaatsen en heilige grond van de Ainu's voor de bouw van de Nibutani-dam. Tijdens het proces werd met de bouw begonnen en in 1996 werd de dam opgeleverd. De rechtbank in Sapporo verklaarde het bouwbesluit onrechtmatig, maar erkende dat de ontstane situatie niet ongedaan kon worden gemaakt.

Ainu-wet aangenomen

Op 8 mei nam het Huis van Afgevaardigden een wet aan om de cultuur en de mensenrechten van de etnische Ainuminderheid op Hokkaido te beschermen. Het Huis van Raadsheren had de wet in april reeds goedgekeurd. De Ainu's werden niet in de wet zelf, maar wel in een bijbehorende resolutie expliciet een autochtone etnische groep genoemd. Met de totstandkoming van de wet werd voor het eerst een inheemse etnische minderheid in Japan wettelijk erkend.

UITSPRAAK HOOGGERECHTSHOF OVER DONATIES AAN YASUKUNI-TEMPEL

Op 2 april oordeelde het Hooggerechtshof dat donaties aan de Yasukuni-tempel uit algemene middelen in strijd met de grondwet waren.

Met dertien tegen twee stemmen oordeelde het Hof dat donaties van de prefectuur Ehime in strijd waren geweest met de Japanse grondwet, die bepaalde dat de staat zich diende te 'onthouden van godsdienstonderwijs of welke andere religieuze activiteit dan ook' en dat belastinggeld niet aan religieuze instellingen mocht worden gegeven (zie pag. 59/3 e.v.-'97). Een groep burgers uit de prefectuur Ehime had in 1982 een rechtszaak aangespannen tegen de toenmalige gouverneur Haruki Shiraishi en andere functionarissen, toen de prefectuur kleine geldbedragen aan de Yasukuni-tempel had geschonken voor festiviteiten.

BEGROTING 1997 GOEDGEKEURD. ECONOMISCHE GROEI IN 1996

Op 5 maart werd de begroting voor 1997 goedgekeurd door het Huis van Afgevaardigden en op 28 maart door het Huis van Raadsheren. Doordat de begroting vóór 1 april, de aanvang van het fiscale jaar 1997, was goedgekeurd, kon de regering voor het eerst in twee jaar de complicaties van een overbruggingsbegroting voorkomen (voor goedkeuring van de begroting voor 1996, zie pag. 650/2-'96).

De totale begrotingsuitgaven bedroegen 77.390 mrd yen en voorzagen in algemene uitgaven van 43.806,7 mrd yen, waaronder 4.947,5 mrd yen voor defensie, 1.168,6 mrd yen voor ontwikkelingshulp, 9.744,6 mrd yen voor openbare werken en 14.550,1 mrd yen voor sociale voorzieningen. De aflossingskosten van de staatsschuld bedroegen 16.802,3 mrd yen en de kosten van belastingfaciliteiten aan lokale overheden 15.481 mrd yen. De regering verwachtte 16.707 mrd yen aan inkomsten uit staatsobligaties binnen te krijgen.

Het Economisch Planbureau van de overheid maakte op 13 maart bekend dat het reële bruto binnenlands product (BBP) na inflatiecorrectie in 1996 met 3,6 procent was gestegen. In 1995 bedroeg de groei 1,4 procent, in 1994 0,6 procent en in 1993 0,3 procent. De economie van geen enkel ander ontwikkeld land vertoonde in 1996 een dergelijke groei. Het betrof bovendien Japans hoogste groeicijfer sinds 1991, toen een groei van 3,8 procent was gerealiseerd.

STIJGING REKENING-COURANT- EN HANDELSOVERSCHOT

De *Financial Times* van 7 maart berichtte dat Japans jaarlijks vastgestelde rekening-courantoverschot in januari 1997 de eerste stijging in zeventien maanden liet zien. Volgens het bericht was de stijging van 32,6 mrd yen naar 150,7 mrd yen versterkt door een eenmalige daling van het handelstekort in de dienstverleningssector.

Volgens waarnemers zou de stijging tot grote bezorgdheid bij de VS leiden dat de Japanse regering onvoldoende maatregelen nam om de binnenlandse economie te stimuleren en de vraag naar importgoederen te vergroten. De Amerikaanse onderminister van financiën Lawrence Summers gaf op 4 maart uiting aan deze bezorgdheid tijdens een bezoek aan Tokio om de oprichtingsvergadering bij te wonen van de zogenaamde 'Zes Markten'-groep, die bestond uit Australië, China, Hongkong, Japan, Singapore en de VS. Summers waarschuwde dat een herhaling van de situatie van eind jaren tachtig en begin jaren negentig, toen Japan eveneens grote rekening-courantoverschotten kende, 'zeer problematisch zou zijn voor de wereldeconomie'.

Op 17 maart ontstond opnieuw ongerustheid over nieuwe spanningen met de VS, toen werd bekendgemaakt dat Japans jaarlijkse handelsoverschot in februari voor het eerst in 27 maanden op jaarbasis was gestegen.

De totale stijging bedroeg 6,5 procent, waardoor het handelsoverschot uitkwam op 686,7 mrd yen. Deze stijging werd deels veroorzaakt door een stijging van 12,3 procent van Japans politiek gevoelige handelsoverschot met de VS, haar grootste handelspartner. De stijging was hoofdzakelijk het gevolg van een groei van de auto-export.

VERHOGING OMZETBELASTING VAN KRACHT

Op 1 april werd de verhoging van de omzetbelasting van 3 naar 5 procent, van kracht. Tot deze zeer impopulaire maatregel was in juni 1996 door de regering besloten (zie pag. 655/1/2-'96).

VERZEKERINGSMAATSCHAPPIJ FAILLIET

Op 25 april gelastte het ministerie van financiën de verzekeringsmaatschappij Nissan Mutual Life haar bedrijfsactiviteiten te staken en gelastte tevens een onderzoek naar het aantal dubieuze debiteuren van de maatschappij. Naar verluidt was het ministerie al meer dan een jaar op de hoogte van de zware schuldenlast waaronder de verzekeringsmaatschappij gebukt ging.

De *Financial Times* van 29 april zei dat Nissan Mutual Life de eerste Japanse levensverzekeringsmaatschappij na 1945 was, die failliet ging, en dat het faillissement een 'schokgolf' had veroorzaakt in de Japanse financiële sector.

Na de bekendmaking van het faillissement benadrukte minister van financiën Hiroshi Mitsuzuka dat de regering er alles aan zou doen om de polishouders van Nissan Mutual te beschermen en dat hij verwachtte dat alle verzekerde bedragen volledig zouden worden uitgekeerd.

De Raad voor de Hervorming van het Fiscale Stelsel, komt op 3 juni 1997 bijeen in de ambtswoning van de premier in Tokio:(v.l.n.r.) minister van binnenlandse zaken Katsuhiko Shirakawa, minister van financiën Hiroshi Mitsuzuka, premier Ryutaro Hashimoto en eerste kabinetssecretaris Seiroku Kajiyama. *Foto EPA*

REGERING KEURT PLAN TER VERLAGING UITGAVEN GOED

Op 3 juni gaf de regering naar verluidt haar goedkeuring aan een plan voor verlaging van de uitgaven, dat was opgesteld door de Raad voor de Hervorming van het Fiscale Stelsel, waarin alle partijen zitting hadden. De Raad onder voorzitterschap van Hashimoto had ingrijpende en drastische bezuinigingsmaatregelen voorgesteld om het chronische begrotingstekort van Japan weg te werken.

Het plan voorzag in de verlaging van algemene uitgaven met 200 mrd yen in het fiscale jaar 1998. Er zou worden bezuinigd op de uitgaven voor defensie, formele ontwikkelingshulp, openbare werken en landbouw.

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. HOSOKAWA VERLAAT SHINSHINTO

Op 18 juni maakte Morihiro Hosokawa, die premier was geweest van augustus 1993 tot april 1994 (zie pag. 578/3 e.v.-'94), zijn vertrek uit de grootse oppositiepartij van Japan, Shinshinto, bekend.

Tijdens een persconferentie op 18 juni noemde Hosokawa zijn vertrek een poging om 'de impasse in de landelijke politiek te doorbreken'. Volgens berichten was hij echter al sinds lange tijd ontevreden over de wijze van leidinggeven door Shinshinto-leider Ichiro Ozawa, met name over diens bereidheid om samen te werken met de LDP-regering (zie hieronder). Door het vertrek van Hosokawa daalde het aantal zetels van Shinshinto in het Huis van Afgevaardigden tot 139, tegen 245 voor de LDP.

BIJZONDERHEDEN OVER PACHTWET

Op 3 april verleende de regering haar goedkeuring aan een wijziging van de in 1952 ingevoerde Wet inzake Speciale Maatregelen voor Land ten behoeve van het Amerikaanse Leger. Deze wet regelde de verpachting van grond aan Amerikaanse legerbases in Japan.

De wetswijziging had tot doel twaalf Amerikaanse legerbases op Okinawa in staat te stellen grond die eigendom was van particulieren, in pacht te blijven houden. De pachtovereenkomsten, gesloten met ongeveer 3.000 grondeigenaren, van wie de meesten tegen de aanwezigheid van Amerikaanse militairen op het eiland waren, zouden op 14 mei aflopen. Dankzij de wetswijziging zou de regering toestemming kunnen geven de pacht na afloop van de pachtovereenkomsten tijdelijk te verlengen. De regeling zou van kracht blijven totdat de regering de voor permanent gebruik noodzakelijke toestemming van de onteigeningscommissie van de prefectuur zou hebben verkregen of, als deze toestemming niet zou worden verleend, totdat de minister van bouwnijverheid een definitief besluit over het toekomstige gebruik van de desbetreffende grond zou hebben genomen.

De gewijzigde wet verschafte de regering tevens de wettelijke bevoegdheid om het Amerikaanse leger het kleine en omstreden gebied Sobe in Yomitan ter beschikking te stellen, waar het communicatiecentrum van de Amerikaanse marine was gevestigd. De regering had de bevoegdheid hiertoe verloren, toen de pachtovereenkomst eind maart 1996 afliep (zie pag 366/2-'96). Het desbetreffende stuk grond was eigendom van Shoichi Chibana, die tegen de legerbases gekant was. De regering had het stuk land echter niet teruggegeven, omdat dit volgens haar op grond van Japans-Amerikaanse veiligheidsafspraken niet mogelijk was.

Chibana en andere grondeigenaren op Okinawa hadden geweigerd de pachtovereenkomsten te verlengen uit protest tegen een in hun ogen onredelijk groot aantal Amerikaanse militairen op het eiland. Van de 100.000 Amerikaanse militairen in Oost-Azië bevonden er zich 47.000 in Japan, van wie 27.000 op Okinawa. In december 1996 hadden Japan en de VS een akkoord gesloten om het gebied dat voor het Amerikaanse leger was gereserveerd, te verkleinen, hoewel het aantal Amerikaanse militairen gelijk zou blijven. Tijdens besprekingen begin april in Tokio met directeur-generaal Fumio Kyuma van het Japanse Bureau van Defensie herhaalde de Amerikaanse minister van defensie William Cohen dat het aantal Amerikaanse militairen in Japan zou worden gehandhaafd.

Akkoord LDP en Shinshinto over pachtwet

Nadat de regering op 3 april de wijziging van de pachtwet had goedgekeurd, probeerde premier en leider van de regerende Liberaal-Democratische Partij (LDP) Ryutaro Hashimoto de grootste oppositiepartij, Shinshinto, voor het wetsvoorstel te winnen.

Hashimoto had op 3 april 's avonds een ontmoeting met Shinshinto-leider Ichiro Ozawa en verzekerde zich van diens steun voor het wetsvoorstel. Het Japanse nieuwsbureau *Kyodo* berichtte op 3 april dat Ozawa zijn steun aan het wetsvoorstel verleende op voorwaarde dat (i) de last van de Amerikaanse militaire aanwezigheid gelijkelijk over alle Japanse burgers zou worden verdeeld en (ii) het op dat moment geldende systeem zou worden veranderd, zodat de Japanse regering het aantal Amerikaanse militairen op Okinawa zou kunnen verminderen.

De afspraak tussen Hashimoto en Ozawa vormde de aanleiding tot speculaties over een mogelijke alliantie tussen de LDP en Shinshinto. Een aantal vooraanstaande LDP-leden was voorstander van een dergelijk samenwerkingsverband tussen de twee partijen. De afspraak werd echter gezien als een tegenslag voor 'anti-Ozawa'-elementen binnen de LDP, die streefden naar voortzetting van het informele samenwerkingsverband met de SDPJ en Sakigake. Op 22 april werden de geruchten over een mogelijke alliantie tussen de LDP en Shinshinto sterker, toen hoge functionarissen van de twee partijen gezamenlijk een gebedsdienst in de Yasukuni-tempel bijwoonden, het sjintoïstische monument voor de Japanse gevallenen in de Tweede Wereldoorlog. De twee partijen hadden eerder een gezamenlijke studiegroep voor Noord-Korea ingesteld.

Op 8 april verklaarde de oppositionele Democratische Partij van Japan (DPJ) het wetsvoorstel eveneens te zullen steunen, nadat de LDP naar verluidt had toegezegd dat de besprekingen met de VS over het aantal Amerikaanse militairen in Japan en hun taak zouden worden voortgezet en dat effectieve maatregelen zouden worden genomen om de economie van Okinawa te bevorderen.

Wijziging pachtwet aangenomen

Op 11 april keurde het Huis van Afgevaardigden de voorgestelde wetswijziging goed. Het regeringsvoorstel werd gesteund door ongeveer 90 procent van de vijfhonderd kamerleden. De Japanse Communistische Partij (JCP) en de SDPJ stemden tegen het voorstel. Deze partijen hadden zich van oudsher verzet tegen de aanwezigheid van Amerikaanse militairen in Japan. Op 17 april stemde ongeveer 80 procent van de 252 leden van het Huis van Raadsheren voor het wetsvoorstel.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in het Huis van Raadsheren werden enkele demonstranten gearresteerd, die op de bezoekersgalerij luidkeels protesteerden tegen de Amerikaanse legerbases. Daarnaast werd in april op Okinawa en in Tokio gedemonstreerd tegen de aanwezigheid van Amerikaanse militairen in Japan.

BETREKKINGEN MET DE VERENIGDE STATEN

Op 12 februari boden functionarissen van het Amerikaanse ministerie van de-

fensie hun excuses aan Japan en het bestuur van de prefectuur Okinawa aan voor een incident dat zich afspeelde tussen eind 1995 en begin 1996, waarbij Amerikaanse mariniers kogels hadden afgevuurd, die zwak radioactief uranium hadden bevat en sporen radioactiviteit op Okinawa hadden achtergelaten.

De mariniers hadden tijdens oefeningen op een onbewoond eiland ongeveer 1.520 uraniumkogels afgevuurd, waarmee staalplaat kon worden doorboord. Volgens Amerikaanse functionarissen was het gebruik van de munitie het gevolg van een administratieve fout.

De Amerikaanse autoriteiten hadden de Japanse regering pas op 16 januari op de hoogte gebracht van het voorval. In een verklaring op 10 februari betreurde onderminister van buitenlandse zaken Sadayuki Hayashi het dat zijn regering pas zo laat in kennis was gesteld.

Scheepvaartconflict

Op 26 februari maakte de Amerikaanse Federal Maritime Commission (FMC) bekend dat met ingang van 14 april een boete van $ 100.000 zou worden opgelegd aan ieder schip van drie met name genoemde Japanse scheepvaartmaatschappijen, dat een Amerikaanse haven zou aandoen.

Deze maatregel was een reactie op de situatie in Japanse havens, waar volgens de FMC internationale scheepvaartondernemingen slechts in beperkte mate en tegen onredelijk hoge prijzen gebruik konden maken van Japanse havenfaciliteiten. De FMC zei dat de beperkingen in Japanse havens het gevolg waren van het monopolie van de Japan Harbour Transportation Association (JHTA), een groep Japanse scheepvaartondernemingen. De FMC rechtvaardigde het opleggen van de boetes als 'een weloverwogen reactie op de praktijken in Japanse havens, waartoe is besloten om een duidelijk signaal af te geven zonder Amerikaanse handels- en zeetransportbelangen te schaden'.

De drie scheepvaartmaatschappijen die door de maatregel werden getroffen, waren Mitsui OSK Lines, Nippon Yusen en Kawasaki Kisen. Volgens de *Financial Times* van 28 februari hadden de drie ondernemingen het besluit van de FMC 'volstrekt ongegrond' genoemd.

Op 27 februari eiste eerste kabinetssecretaris Seiroku Kajiyama dat de FMC de sanctiemaatregel onmiddellijk zou intrekken en dreigde het conflict voor te leggen aan het Internationaal Gerechtshof (ICJ) in Den Haag. Ook de Japanse minister van buitenlandse zaken Yukihiko Ikeda en minister van transport Makoto Koga bekritiseerden het besluit en beweerden dat het een schending was van bestaande Japans-Amerikaanse akkoorden.

Op 12 maart hield ongeveer de helft van Japans 100.000 havenarbeiders een 24-uursstaking uit protest tegen het FMC-dreigement om heffingen op te leggen aan Japanse schepen die Amerikaanse havens aandeden. De actie van de havenarbeiders was de eerste nationale havenstaking in Japan sinds 1985.

De Amerikaanse Federal Maritime Commission (FMC) besloot tot 3 september geen heffingen op te leggen aan Japanse schepen die Amerikaanse havens aandeden. Hierover was op 11 april een voorlopig akkoord bereikt met de Japanse havenautoriteiten.

Krachtens het akkoord verplichtte Japan zich het consultatiesysteem vóór eind juli te hervormen. Op grond van dit systeem waren alle scheepvaartondernemingen verplicht de JHTA toestemming te vragen voor roosterwijzigingen. Tevens verplichtte Japan zich de voorschriften voor buitenlandse stuwadoorsondernemingen te versoepelen.

De kwestie-Okinawa. Parlementaire motie over vermindering Amerikaanse legerbases. Ontwikkelingsplan

In april wist de Japanse regering een wet zodanig te wijzigen, dat grondeigenaren op het eiland Okinawa zouden kunnen worden gedwongen hun grond te verpachten aan het Amerikaanse leger.

Het besluit was zeer omstreden gezien het krachtige verzet op Okinawa tegen de aanwezigheid van het Amerikaanse leger. Dit verzet werd ingegeven door de omvang van de Amerikaanse troepenmacht op het eiland en door de verkrachting van een schoolmeisje door drie Amerikaanse militairen in september 1995. Bij een niet-bindend referendum op Okinawa in september 1996 had ongeveer 90 procent van de kiezers zich uitgesproken voor vermindering van het aantal Amerikaanse militairen op het eiland (zie pag. 81/2, 365/3 e.v., 652/3 e.v. en 654/2-'96, en 57/2 e.v. en 288/2 e.v.-'97).

Op 22 april nam het Huis van Afgevaardigden een motie aan, waarin de regering werd gemaand de Amerikaanse legerbases op Okinawa 'samen te voegen, te herindelen, te verminderen en te verplaatsen'. Het was de eerste motie van de Diet sinds 1971, waarin de regering werd opgeroepen de Amerikaanse legerbases op Okinawa te verminderen.

De Liberaal-Democratische Partij (LDP) en haar twee informele coalitiepartners, de Sociaal-Democratische Partij van Japan (SDPJ) en Sakigake, hadden op 10 april overeenstemming bereikt over een programma dat bedoeld was om de ontwikkeling van Okinawa te bevorderen. In het kader van dit programma zou Okinawa een vrijhandelszone worden en zouden het toerisme en de multimedia-industrie tot ontwikkeling worden gebracht. De regering maakte op 25 april bekend 2,67 mrd yen te zullen uittrekken voor een haalbaarheidsstudie ($ 1 = 126,08 yen op 25 april 1997).

Bezoek van premier Hashimoto aan VS

Op 24-26 april bracht premier Hashimoto een bezoek aan de VS en voerde hij besprekingen met de Amerikaanse president Bill Clinton.

De twee leiders verklaarden zich te zullen blijven inzetten voor verbetering van de bilaterale betrekkingen, met name op het gebied van veiligheid, en wisselden van gedachten over diverse internationale kwesties, waarbij zij veel aandacht besteedden aan de ontwikkelingen op het Koreaanse schiereiland. Op economisch terrein bespraken de twee leiders de recente stijging van het Japanse handelsoverschot met de VS, een bron van bezorgdheid voor de regering-Clinton. In maart steeg Japans politiek gevoelige handelsoverschot met de VS voor de zesde achtereenvolgende maand tot 379,8 mrd yen. Hierdoor was het overschot 11,2 procent hoger dan in maart 1996.

Tussentijdse herziening richtlijnen voor Amerikaans-Japanse militaire samenwerking

Op 7 juni gaven Japan en de VS gegevens vrij over een tussentijdse herziening van de in 1978 door Japan en de VS opgestelde richtlijnen voor militaire samenwerking. De herziening maakte deel uit van de Amerikaans-Japanse Gezamenlijke Veiligheidsverklaring die in april 1996 was ondertekend door de Amerikaanse president Bill Clinton en de Japanse premier Ryutaro Hashimoto (zie pag. 651/3 e.v.-'96).

De ontwerp-richtlijnen behelsden ongeveer veertig taken die Japan zou moeten uitvoeren

in geval van een militaire noodsituatie in het gebied rondom Japan (doordat de nadruk werd gelegd op het gebied rondom Japan, weken de richtlijnen af van die van 1978, die hoofdzakelijk waren afgestemd op een directe aanval op Japan). Tot deze defensietaken van Japan behoorden onder meer het verschaffen van faciliteiten (zoals vliegvelden en havens), mijnenveeg-, zoek- en reddingsoperaties en ondersteunende operaties zoals de bevoorrading van Amerikaanse vliegtuigen en schepen.

Begin en medio juni gaven Amerikaanse en Japanse functionarissen tekst en uitleg over de herziening aan een aantal Aziatische landen. Met name de Chinese regering reageerde negatief en beschuldigde Japan ervan de situatie in de Aziatische landen van het gebied van de Stille Zuidzee te destabiliseren.

Op 17 augustus maakte eerste kabinetssecretaris Seiroku Kajiyama op de Japanse televisie bekend dat de Straat van Taiwan, gelegen tussen China en Taiwan, eveneens behoorde tot de gebieden die werden bestreken door de Japans-Amerikaanse richtlijnen voor militaire samenwerking. Volgens waarnemers impliceerde Kajiyama's uitlating dat Japan steun zou verlenen aan Amerikaanse troepen indien de VS ooit betrokken zouden raken bij een conflict tussen China en Taiwan.

In een rede tijdens zijn bezoek aan Maleisië op 22 augustus noemde de Chinese premier Li Peng Kajiyama's uitlatingen 'volstrekt onaanvaardbaar' en zei hij dat deze 'hadden geleid tot ontevreden en afwijzende reacties niet alleen in China, maar ook in andere Zuid-Oost-Aziatische landen'. Hij voegde eraan toe dat China 'uiterst waakzaam' zou blijven tegen 'pogingen van een klein aantal militaristische elementen in Japan'.

Amerikaans-Japans handelsinitiatief

Na besprekingen tijdens de G-7-top in Denver op 19 juni kwamen premier Hashimoto en president Clinton overeen een nieuwe onderhandelingsronde te wijden aan de uitbreiding van de Amerikaanse export naar Japan. De gesprekken tussen de twee leiders hadden in het teken gestaan van Japans groeiende handelsoverschot met de VS.

In het kader van het nieuwe initiatief ging Japan akkoord met het raadplegen van de VS over optimale deregulering van een aantal belangrijke sectoren van de Japanse economie. Het 'uitgebreide Japans-Amerikaanse initiatief inzake deregulering en concurrentiebeleid', zoals de officiële titel luidde, zou een aanvulling vormen op het bestaande onderhandelingskader, het 'Japans-Amerikaanse kader voor een nieuw economisch partnerschap'. De onderhandelingen zouden worden gevoerd door hooggeplaatste functionarissen en zouden gericht zijn op vier sectoren (huisvesting, medische dienstverlening en farmaceutische producten, telecommunicatie en financiële dienstverlening) en op structurele kwesties, zoals concurrentiebeleid en distributie en doorzichtigheid in het overheidsbeleid.

TERRITORIAAL CONFLICT MET CHINA EN TAIWAN

In mei laaide het territoriale conflict over de status van de Senkaku-eilanden weer op. De eilanden, die in Japanse handen waren, lagen 320 km ten westen van Okinawa en stonden in China en Taiwan bekend als respectievelijk de Diaoyu-eilanden en de Tiaoyutai-eilanden. Beide landen deden aanspraken op deze eilanden gelden. In 1996 was een conflict over de onbewoonde eilanden ontstaan, toen een groep Japanse nationalisten een vuurtoren op een van de eilanden had gebouwd (zie pag. 287/3-'97).

Op 6 mei gingen een oppositielid van het Huis van Afgevaardigden en drie aanhangers aan land op Uotsuri, het grootste Senkaku-eiland en hesen er de Japanse vlag. Shingo Nishimura, lid van Shinshinto, zei na de landing dat zijn groep op het eiland was geland 'om de stand van zaken op de Senkaku-eilanden in ogenschouw te nemen'. Nishimura werd vergezeld door Hitoshi Nakama, gemeenteraadslid van het eiland Ishigaki (in de prefectuur Okinawa), die op 27 april een landing op Uotsuri had georganiseerd.

In een interview met verslaggevers op 6 mei uitte de Japanse premier Ryutaro Hashimoto zijn ongenoegen over Nishimura's optreden en zei dat de Japanse eigenaren van Uotsuri geen toestemming hadden verleend voor het betreden van het eiland. Eerste kabinetssecretaris Kajiyama zei dat het 'bijzonder betreurenswaardig' was dat Nishimura's groep de wensen van de eigenaren had genegeerd.

In een verklaring, die nog dezelfde dag werd uitgegeven, noemde een woordvoerder van het Chinese ministerie van buitenlandse zaken Nishimura's optreden 'illegaal' en een 'ernstige schending' van China's soevereiniteit. Het incident, zo zei hij, zou 'zeker van invloed zijn op de normale ontwikkeling van de Chinees-Japanse betrekkingen'. In Hongkong verbrandden demonstranten de Japanse vlag voor het Japanse consulaat. Het Taiwanese ministerie van buitenlandse zaken gaf eveneens op 6 mei een verklaring uit, waarin de Japanse regering werd opgeroepen 'zelfbeheersing te tonen om een nieuw Tiaoyutai-incident en een negatief effect op onze bilaterale vriendschappelijke betrekkingen te voorkomen'.

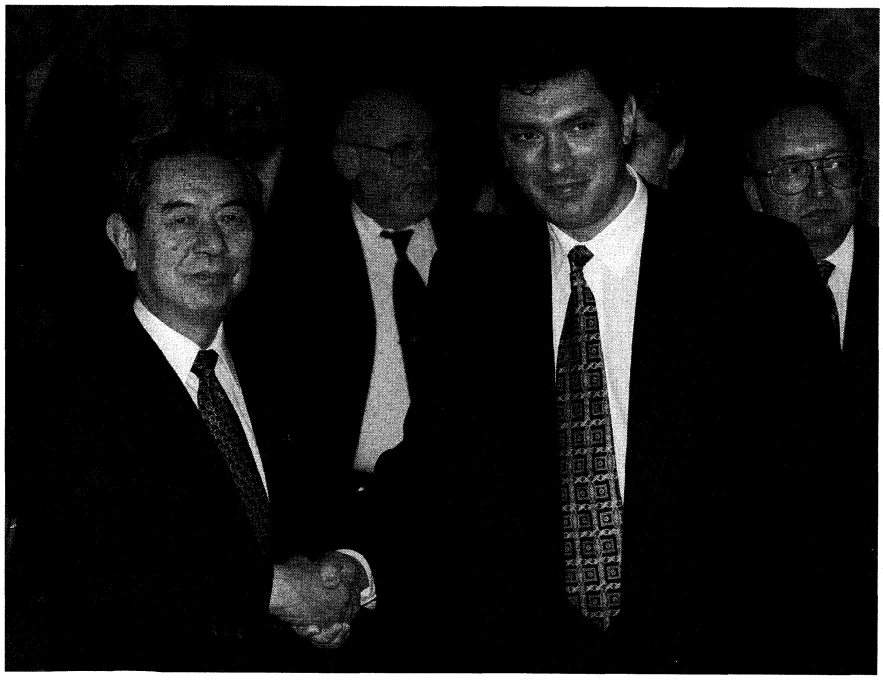

Voorafgaand aan een bijeenkomst van de Japans-Russische Commissie voor Economie en Handel op 9 juni 1997 op het ministerie van buitenlandse zaken in Tokio wordt de Russische eerste vice-premier Boris Nemtsow (r.) welkom geheten door de Japanse minister van buitenlandse zaken, Yoshihiko Ikeda (l.). *Foto AFP*

Op 26 mei naderde een konvooi van ongeveer twintig schepen met demonstranten uit Hongkong en Taiwan de Senkaku-eilanden. Japanse kustwachtschepen op patrouille verhinderden dat de demonstranten de eilanden betraden.

BETREKKINGEN MET RUSSISCHE FEDERATIE

Medio mei bracht de Russische minister van defensie generaal Igor Rodjonow een bezoek aan Japan. Het was het eerste bezoek dat een minister van defensie uit Rusland of de Sowjet-Unie ooit aan Japan had gebracht.

Tijdens gesprekken met directeur-generaal Fumio Kyuma van het (Japanse) bureau van defensie op 17 mei deed Rodjonow de toezegging het aantal Russische militairen in het Noordelijke Territorium te verminderen. Het Noordelijke Territorium werd gevormd door de vier meest noordelijke Koerilen-eilanden die in 1945 door Sowjet-troepen waren bezet en waarover sindsdien tussen Rusland en Japan een slepend conflict had bestaan (zie pag. 287/3 e.v.-'97). Rodjonow en Kyuma bevestigden dat eind juni het eerste Russische marineschip sinds 1905 zou afmeren in een Japanse haven (in juli 1996 had het eerste Japanse oorlogsschip sinds 1925 een Russische haven aangedaan, zie pag. 58/3 e.v.-'97).

De verbeterde betrekkingen tussen Japan en Rusland bleken eveneens uit het bezoek dat de Japanse minister van buitenlandse zaken Yukihiko Ikeda eind mei aan Moskou bracht.

Eerste vice-premier Nemtsow op bezoek

De Russische eerste vice-premier Boris Nemtsow bracht op 9-11 juni een bezoek aan Japan dat in het teken stond van de bilaterale economische betrekkingen. Nemtsow beklemtoonde in gesprekken met premier Hashimoto en vooraanstaande industrieële vertegenwoordigers op 10 juni dat Russische regering absolute prioriteit gaf aan de economische exploitatie van het verre oosten van Rusland en riep Japanse bedrijven op aldaar te investeren in economische projecten, waarbij de voorkeur uitging naar de ontginning van aardolie- en aardgasvelden. Nemtsow overhandigde premier Hashimoto een brief van president Jeltsin met een uitnodiging voor een bezoek aan Moskou dat nog in 1997 zou moeten plaatsvinden. Russische en Japanse delegaties bereikten overeenstemming over een pakket maatregelen ter uitbreiding van de bilaterale handelsbetrekkingen.

Russisch marineschip bezoekt Japanse haven

Voor het eerst sinds 1905 meerde op 27-30 juni een Russisch oorlogsschip, de Admiraal Winogradow, af in de haven van Tokio. Het bezoek was aangekondigd in mei (zie boven).

Op 25 juni zouden Russische schepen schoten hebben afgevuurd op Japanse vissersboten die zich bevonden in de buurt van het Noordelijke Territorium.

(Vor.ber.pag. 282/3 e.v.-1997)

MYANMAR

BOMAANSLAG OP HOGE SLORC-FUNCTIONARIS. SPECULATIES OVER MACHTSSTRIJD

Op 6 april 1997 ontplofte een bompakket in de woning van luitenant-generaal Tin U, tweede secretaris van de regerende militaire junta, de Staatsraad voor het Herstel van Gezag en Orde (SLORC), stafchef van het leger en hoofd speciale operaties. Tin U raakte niet gewond, maar zijn oudste dochter Choo Lei U kwam bij de aanslag om het leven.

Het persbureau *Agence France-Presse* (*AFP*) berichtte op 8 april dat SLORC-functionarissen de aanslag op het conto schreven van de regering vijandig gezinde groeperingen die opereerden vanuit Japan. De belangrijke oppositiegroepen in ballingschap ontkenden echter verantwoordelijk te zijn geweest voor de bomaanslag. Op 7 april berichtte het *AFP* dat eerste secretaris Mahn Sha van de Karen Nationale Unie (KNU) de betrokkenheid van de KNU had ontkend en had gezegd dat de bomaanslag voortkwam uit een interne machtsstrijd binnen het Myanmarese leger. Leden van de oppositionele Nationale Coalitieregering van de Unie van Birma (NCGUB) zeiden in een interview na de aanslag dat de bom alleen kon zijn geplaatst door iemand die van hogerhand toestemming had de woning te betreden en dat de bomaanslag derhalve duidde op een machtsstrijd binnen de SLORC.

Sommige waarnemers meenden dat de bomaanslag verband hield met een bomexplosie in december 1996 in een grottempel, waar een beroemd relikwie, een tand van Boeddha, werd bewaard (zie pag. 206/1-'97). Tin U zou dit heiligdom hebben bezocht, enkele uren voor de ontploffing.

De *Far Eastern Economic Review* van 12 juni berichtte dat luitenant-generaal Maung Aye (opperbevelhebber van het leger en vice-voorzitter van de SLORC) voornemens was zijn eigen militaire inlichtingendienst op te richten om tegenwicht te bieden tegen het machtige Directoraat van de Militaire Inlichtin-

Het hoofd buitenlandse betrekkingen van het Myanmarese Bureau voor Strategische Studies, kolonel Thein Swe, beschuldigt op 27 juni 1997 in Rangoon de Verenigde Staten van het financieren van terroristische aanslagen op hoge SLORC-functionarissen. *Foto EPA*

gendienst (DDSI) van luitenant-generaal Khin Nyunt (de eerste secretaris van de SLORC).

Tevens werd bericht dat het kabinet de mogelijke opvolging van SLORC-voorzitter en opperbevelhebber van de strijdkrachten generaal Than Shwe door Maung Aye had besproken. Volgens sommige waarnemers had Khin Nyunt, een beschermeling van Myanmars 'sterke man', de op leeftijd gerakende generaal Ne Win, in recente maanden aan gezag ingeboet, deels omdat de DDSI in april een bomaanslag op de woning van luitenant-generaal Tin U (zie boven) niet had weten te voorkomen.

Voormalig SLORC-voorzitter overleden

Op 24 juli overleed generaal Saw Maung, die vanaf de oprichting van de militaire junta in 1988 tot april 1992 voorzitter van de SLORC was geweest (zie pag. 656/2-'92). Hij was in die functie opgevolgd door generaal Than Shwe, naar verluidt omdat hij te kampen had met een zenuwinstorting.

AMERIKAANSE HANDELSSANCTIES

Op 22 april kondigde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright economische sancties tegen Myanmar aan. Krachtens deze maatregelen was het Amerikaanse ondernemingen verboden nieuwe investeringen in Myanmar te doen, maar werden bestaande contracten gerespecteerd. De Verenigde Staten (VS) waren de grootste buitenlandse investeerder in Myanmar na Frankrijk, Singapore en Thailand.

Volgens de *Financial Times* van 23 april zei Albright dat het besluit om sancties op te leggen was gebaseerd op het oordeel van de Amerikaanse president Bill Clinton dat de 'onderdrukking' van de democratische oppositie in Myanmar door de SLORC was 'verhevigd' en dat 'er sprake is van massale onderdrukking'. Op 22 april verklaarde eerste secretaris luitenant-generaal Khin Nyunt van de SLORC dat de Amerikaanse sancties de regering er niet toe zouden brengen een nieuwe dialoog met de oppositie aan te gaan.

THAISE PREMIER OP BEZOEK

Op 16-18 mei bracht de Thaise premier generaal Chaovalit Yongchaiyut in gezelschap van een delegatie vooraanstaande Thaise ministers een bezoek aan Myanmar.

De Thaise premier en zijn ministers voerden gesprekken met SLORC-voorzitter generaal Than Shwe en andere hoge SLORC-functionarissen. Het bezoek volgde na een periode van spanningen tussen de twee landen als gevolg van operaties van het Myanmarese leger tegen rebellen in het Thais-Myanmarese grensgebied (zie pag. 421/1/2-'97).

NLD-ACTIVISTEN VRIJGELATEN EN VEROORDEELD

Op 4 juni berichtte het nieuwsbureau *Associated Press* dat driehonderd activisten van de oppositionele Nationale Liga voor Democratie (NLD) waren vrijgelaten, nadat zij korte tijd waren vastgehouden door de SLORC.

De arrestatie van de activisten was de tweede poging van de SLORC in twee jaar tijd om een bijeenkomst van NLD-activisten in de woning van de secretaris-generaal van de partij, Aung San Suu Kyi, te verhinderen. In een verklaring zei de NLD dat de aanhangers weliswaar het congres niet hadden kunnen bijwonen, maar wel hun goedkeuring hadden kunnen geven aan ongeveer 21 resoluties door middel van brieven, mondelinge uitwisseling van informatie en groepsdiscussies.

Vooraanstaand lid overleden

Op 8 juni overleed de 67-jarige U Tin Shwe, een van de oprichters van de NLD in een gevangenis in Rangoon.

Tin Shwe was in augustus 1990 gearresteerd wegens het organiseren van een demonstratie in Mandalay en in 1991 veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf. In 1995 was deze straf met tien jaar verlengd. Hij verbleef tot zijn dood in de beruchte Insein-gevangenis in Rangoon. Naar verluidt was hij overleden aan een hartkwaal. Voor zijn arrestatie had hij zitting gehad in het centrale comité van de NLD en was hij partijhoofd geweest van de NLD-afdeling in Mandalay.

Gevangenisstraffen voor familieleden Aung San Suu Kyi en voor bestuurslid vakcentrale

Op 17 augustus veroordeelde een rechtbank in Insein bij Rangoon drie familieleden van Aung San Suu Kyi, leidster van de oppositionele NLD, elk tot tien jaar gevangenisstraf. Tegelijkertijd werd U Myo Aung Thant, lid van het dagelijkse bestuur van de vakcentrale Federation of Trade Union-Burma (FTUB), die haar hoofdkantoor in het buitenland had, tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld nadat hij schuldig was bevonden aan het smokkelen van explosieven naar Myanmar.

Suu Kyi's neef en naaste medewerker Cho Aung Than, zijn zuster Ng Ma Ma Than en haar echtgenoot Myint Swe kregen drie jaar cel wegens overtreding van de Wet op Illegale Verenigingen en nog eens zeven jaar op grond van de Wet op de Noodtoestand. Zij waren in juni 1996 gearresteerd en beschuldigd van het smokkelen van videobanden van Suu Kyi's toespraken uit Myanmar. Volgens SLORC-functionarissen werden zij ook ervan beschuldigd namens het NLD geld uit het buitenland te hebben ontvangen.

Op 17 juli had NLD-voorzitter Aung Shwe een ontmoeting gehad met de eerste secretaris van de SLORC, luitenant-generaal Khin Nyunt. Tijdens dat gesprek zou Aung Shwe de beschuldigingen tegen de NLD-leden hebben tegengesproken. De *International Herald Tribune* van 18 juli berichtte dat deze ontmoeting het eerste contact op hoog niveau tussen de SLORC en de oppositie was sinds de opheffing van Suu Kyi's huisarrest in juli 1995. Maar volgens het artikel hadden zegslieden van beide zijden ontkend dat de besprekingen het begin van een politieke dialoog tussen de regerende junta en de oppositie betekenden.

In een op 8 augustus gepubliceerde verklaring beklemtoonde Suu Kyi dat zij als secretaris-generaal van de NLD (een functie die de regering niet erkende) betrokken zou moeten worden bij een officiële dialoog met de SLORC. Op 18 augustus herhaalde Khin Nyunt het standpunt van de SLORC ten aanzien van gesprekken met Suu Kyi, toen hij niet inging op een verzoek van een Japanse delegatie haar te ontmoeten. Hij verklaarde dat hij geen ontmoeting zou hebben met personen die de wet hadden overtreden, ongeacht hun politieke positie.

SCHOLEN WEER OPEN

Op 12 augustus stelde de SLORC 38.808 scholen weer open. In maart waren de scholen gesloten, nadat in het hele land anti-moslimrellen waren uitgebroken (zie pag. 421/3-'97). Naar schatting dertig universiteiten en instellingen voor hoger onderwijs bleven echter gesloten in verband met de dreiging van studentenonlusten.

De scholen hadden begin juni weer open moeten gaan. Maar volgens waarnemers had de SLORC de heropening van de scholen uitgesteld om de kans op studentenbetogingen te verminderen in de periode voorafgaande aan Myanmars toetreding tot de Association of South East Asian Nations (ASEAN) in juli.

(Vor.ber.pag. 420/3 e.v.-1997)

INDEX AFLEVERING NR. 3122

ALBANIË Voorbereidingen voor algemene verkiezingen **629**
Overeenstemming over nieuwe kieswet **630**
Socialistische Partij winnaar verkiezingen **630**
Mejdani volgt Berisha op als president **631**
Nieuwe regering, samenstelling kabinet **632**
Begroting voor 1998 goedgekeurd **633**
Operatie Alba beëindigd **633**
Benoemingen in top strijdkrachten, veiligheidsdienst en centrale bank **634**
BAHREIN Gevangenisstraffen wegens complot tegen regering **656**
BANGLADESH Honderden doden na wervelstorm **664**
Breuk in Jatya Dal **664**
Algemene stakingen **665**
BOLIVIA Banzer winnaar presidentsverkiezingen **638**
Parlementsverkiezingen gewonnen door ADN **639**
Samenstelling nieuw kabinet **640**
BOTSWANA Presentatie begroting voor 1997-'98 **650**
Aantal verkiezingsbepalingen gewijzigd **650**
BULGARIJE Principeakkoord over financiële hulp IMF **634**
SDS wint parlementsverkiezingen **635**
Verklaring van nationale consensus aangenomen **636**
Kostow gekozen tot premier, vorming van nieuw kabinet **636**
Instelling valutacontrolecommissie **637**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **637**
CANADA Campagne voor parlementsverkiezingen, onthulling over onafhankelijkheid Québec in 1995 **640**
Liberale Partij wint Lagerhuisverkiezingen **641**
Samenstelling nieuw kabinet **642**
Conflict met VS over overbevissing **643**
ECUADOR Politiek asiel voor oud-president Bucaram in Panama **643**
Benoeming Alarcón tot interim-president bij referendum goedgekeurd **643**
Kabinetswijzigingen **643**
Afkondiging noodtoestand voor Galapagoseilanden **644**
FILIPPIJNEN Hoge beursfunctionarissen treden af, nieuwe beurspresident **665**
Provinciale verkiezingen **665**
Hooggerechtshof verbiedt tweede ambtstermijn president **665**
Vorming nieuwe oppositiecoalitie **666**
Minister van defensie treedt af **666**
Nieuw conflict over Spratly-eilanden **666**
MILF kondigt bestand af en hervat vredesbesprekingen **667**
CCP-leider in ballingschap mag terugkeren **667**
Devaluatie van peso **668**
HAÏTI Premier Smarth treedt af **644**
Pierre voorgedragen als nieuwe premier, Kamer van Afgevaardigden verwerpt benoeming Pierre **645**
VN-Veiligheidsraad besluit tot 'overgangsmacht' op Haïti **645**
Strafrechtelijk onderzoek naar Nederlands bedrijf **645**
IRAN Khatami winnaar presidentsverkiezingen **656**
Nasleep overwinning Khatami **657**
Nateq-Nouri herkozen als parlementsvoorzitter **658**
Benoeming nieuwe regering, samenstelling kabinet **658**
Benoeming vice-presidenten **659**
Zware aardbeving **659**
Aanhoudende diplomatieke spanningen met EU **659**
Sanctiewet VS tegen Iran aangescherpt **660**
ISRAËL Geschil met Jordanië over waterlevering **660**
Oud-minister van justitie vrijgesproken **661**
Nieuwe leider Arbeidspartij **662**
Regering verzwakt door aftreden Meridor **662**
Neeman nieuwe minister van financiën **662**
Motie van wantrouwen tegen regering verworpen **663**
JAPAN Voorstellen tot hervorming financiële sector **668**
Commissie voor Openbare Veiligheid doet uitspraak over Aum-sekte **669**
Het Nomura-schandaal **669**
Ontwikkelingen in andere corruptieschandalen **671**
Explosie in nucleaire opwerkingsfabriek **672**
Gerechtelijke uitspraak over status Ainu-minderheid **673**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **674**
Partijpolitieke ontwikkelingen **675**
Bijzonderheden over pachtwet **675**
Betrekkingen met VS **675**
Territoriaal conflict met China en Taiwan **677**
Betrekkingen met Russische Federatie **678**
KAAPVERDIË Samenstelling kabinet **650**
KOEWEIT Oprichting nieuwe politieke partij **663**
Aanslag op parlementslid **663**
LESOTHO Pogingen BCP premier Mokhehle te wippen **651**
Qhobela volgt Mokhehle op als leider BCP **651**
MAROKKO Presentatie ontwerpbegroting voor 1997-'98 **651**
Plaatselijke verkiezingen, kabinetswijziging **651**
MYANMAR Bomaanslag op hoge SLORC-functionaris, speculaties over machtsstrijd **678**
Amerikaanse handelssancties **678**
NLD-activisten vrijgelaten **679**
Familieleden Aung San Suu Kyi veroordeeld **679**
NEDERLAND Troonrede **617**
Begroting 1998, Miljoenennota **619**
Macro Economische Verkenning 1998 **622**
Sociale nota 1998 **623**
Raad van State stemt in met kabinetsbeleid **625**
Reacties op Miljoenennota **626**
Algemene beschouwingen **626**
RWANDA Werkzaamheden Rwandatribunaal **653**
Toenemend geweld, moorden op buitenlanders **654**
Oproep tot repatriëring vluchtelingen **654**
SIERRA LEONE Nasleep militaire coup **654**
Vorming Revolutionaire Raad van de Strijdkrachten **654**
Koroma beëdigd als president **655**
Staakt-het-vuren **655**
Sierra Leone geschorst als lid Gemenebest **656**
VERENIGDE STATEN Proces tegen John Dupont **645**
Uitspraak in civiele procedure tegen O.J. Simpson **645**
Oklahoma-proces **646**
Aanhoudende controverse over ramp met TWA-lijntoestel **648**
Excuses CIA voor gebrekkige informatie tijdens Golfoorlog **648**
Defensieoverzicht gepubliceerd **648**
Belegering Texaanse militie **649**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

In het bijzijn van onderzoeksrechter Jacques Langlois (l.) maakt de procureur des Konings in Neufchâteau, Michel Bourlet (r.), op 5 maart 1997 op een persconferentie in Brussel de vondst van het lichaam van vermoedelijk Loubna Benaïssa bekend. *Foto EPA*

BELGIË

DE ZAAK VAN DE VERDWENEN EN VERMOORDE KINDEREN

Op woensdag 5 maart 1997 werd in de kelder van een garage in Elsene (Brussel) het lijkje gevonden van het Marokkaanse meisje Loubna Benaïssa, die sedert 5 augustus 1992 werd vermist. De zaak werd opgelost door de speurders van het parket van Neufchâteau dank zij informatie die de speurders van het parket van Brussel vier jaar lang niet gebruikten of over het hoofd hebben gezien.
Op de dag van de verdwijning van Loubna had een leeftijdsgenootje haar in een donkere VW Golf zien tegenspartelen en zij had de nummerplaat in haar schoolschrift genoteerd. Deze was echter onvolledig. De speurders van Neufchâteau namen in februari 1997 contact op met deze getuige en belandden na enig puzzelwerk bij de verdachte Patrick Derochette, die aan de Kroonlaan in Elsene in de garage werkt van zijn vader. Loubna kwam er dagelijks voorbij op weg naar school.
Minister van justitie Stefaan De Clerck prees de speurders van Neufchâteau 'die met dezelfde gegevens resultaten boekten waar hun Brusselse collega's faalden'. De minister kondigde tuchtmaatregelen aan.
Benoit Dejemeppe, procureur des Konings te Brussel, erkende het falen van zijn diensten, maar schreef het toe aan overbelasting van het parket van Brussel. Dat het parket van Neufchâteau wel tot resultaten kwam weet Dejemeppe aan gewijzigde politietechnieken en aan de inzet van veel speurders, sedert de dramatische gebeurtenissen die in augustus 1996 in België aan het licht kwamen.
De Marokkaanse gemeenschap in Brussel reageerde geprikkeld, maar de familie Benaïssa, en vooral Loubna's oudere zuster Nabela, wist de gemoederen te bedaren.
Doorheen het land spoelde een golf van solidariteit. Voor het benzinestation werden duizenden bloemstukken neergelegd. De ouders van de andere verdwenen en vermoorde kinderen kwamen de familie Benaïssa hun medeleven betuigen.
Op 8 maart had in de hoofdmoskee van de islamitische gemeenschap in Brussel een uitvaartplechtigheid plaats, waarna het lijkje van Loubna overgevlogen werd naar Tanger voor de teraardebestelling. België heeft geen begraafplaatsen voor moslims.
Premier Jean-Luc Dehaene zag in de waardige uitvaart van Loubna een keerpunt voor de integratie van migranten in België.

DE ZAAK DUTROUX. RAPPORT VAN DE PARLEMENTAIRE ONDERZOEKSCOMMISSIE

Op 15 april maakte de 'Parlementaire onderzoekscommissie naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak Dutroux-Nihoul en consorten' haar verslag en aanbeveling aan de Kamer bekend. Het werd op 14 april door de commissie eenparig goedgekeurd. Dat gebeurde echter niet zonder voorafgaande grote politieke spanningen onder de leden van de commissie. Die kwamen half maart tot uiting tijdens een driedaags 'conclaaf' van de com-

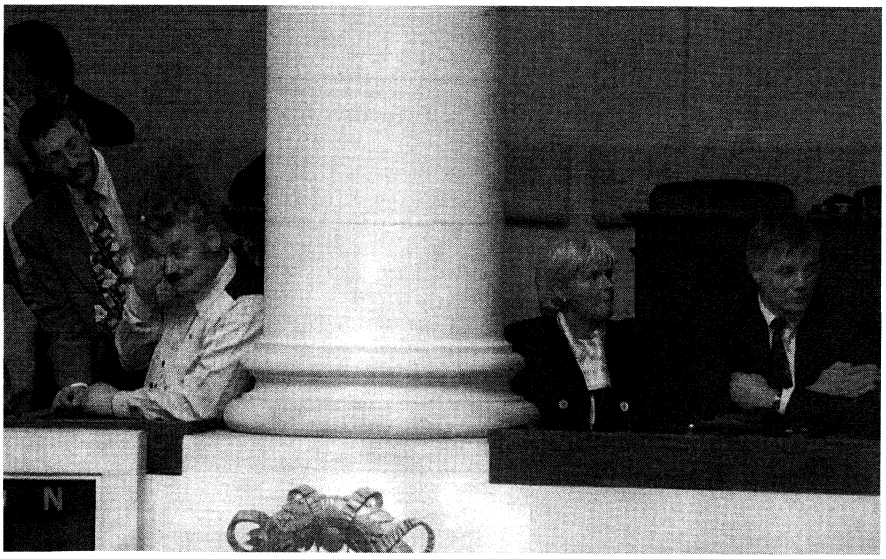

De vaders van An en Eefje, Paul Marchal (l.) en Jan Lambrecks (r.), diens tweede vrouw (2de v.r.) en de vader van Kim en Ken Heyrman (2de v.l.) wonen op 15 april 1997 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers in Brussel de presentatie van het rapport van de Commissie-Dutroux bij. *Foto EPA*

missie in de voormalige priorij van Corsendonk. Verwilghen bezwoer de leden van de commissie 'alle partijpolitieke spelletjes achterwege te laten'.
Paul Marchal, de vader van de vermoorde An, riep op tot een 'mars tegen de politiek, indien de commissie er niet in zou slagen haar werkzaamheden af te ronden'.
Het verslag van de commissie is een schokkend relaas van de vele vastgestelde tekortkomingen in het politioneel en gerechtelijk onderzoek. De onderzoekscommissie aanvaardt de dood van de kinderen niet als een noodlot, maar acht justitie schuldig aan wat is voorgevallen.
De parlementaire onderzoekscommissie werd bijgestaan door de deskundigen professor Françoise Tulkens van de Université Catholique de Louvain-la-Neuve (UCL), professor Dr. Brice De Ruyver van de Universiteit Gent (RUG) en professor Dr. Cyrille Fijnaut van de Katholieke Universiteit Leuven (KUL).
De commissie hoorde 108 getuigen en ging over tot verscheidene confrontaties van getuigen en personen die in de verschillende dossiers met het onderzoek waren belast.
Op 17 oktober 1996 stemde de Kamer in met de oprichting van de onderzoekscommissie. Dat gebeurde op voorstel van Didier Reynders (PRL), Patrick Dewael (VLD) en Marc Verwilghen (VLD).
Het bureau van de commissie was als volgt samengesteld: Marc Verwilghen, voorzitter, VLD; Patrick Moriau, eerste ondervoorzitter, PS; Jo Vandeurzen, tweede ondervoorzitter, CVP; Renaat Landuyt, verslaggever, SP; Nathalie de T'Serclaes, verslaggeefster, PSC.
Patrick Moriau nam ontslag uit de commissie en werd als eerste ondervoorzitter opgevolgd door zijn fractieleider Claude Eerdekens. Patrick Moriau kwam in opspraak wegens mogelijke betrokkenheid bij de smeergeldzaken Dassault en Agusta (zie pag. 498/2 e.v.-'97). Bovendien onthulde hij in een boek feiten die de parlementaire onderzoekscommissie met gesloten deuren had behandeld.

Verslag

Het eerste hoofdstuk van het verslag handelt over de opdracht van de commissie en de werkwijze die werd gevolgd.
Hoofdstuk Twee analyseert het chronologisch verloop van de diverse onderzoeken in Brussel, Charleroi, Luik, Brugge en Doornik. De commissie onderzocht hoe concreet op het terrein tewerk is gegaan, op welke ogenblikken beslissingen al dan niet werden genomen, waarop initiatieven al dan niet werden genomen, waarop sporen en pistes werden geopend of gesloten. De commissie deed dat systematisch voor de dossiers van de verdwijning van Loubna Benaïssa, Julie Lejeune, Mélissa Russo, An Marchal, Eefje Lambrecks en Sabine Dardenne.

Loubna Benaïssa

Loubna Benaïssa werd op 5 augustus 1992 ontvoerd. 'De tragische ontknoping op woensdag 5 maart 1997, op de avond van de dag waarop de ministers van justitie en binnenlandse zaken door de commissie werden gehoord, doet de stemmen nog luider klinken dat de waarheid aan het licht moet komen en de verantwoordelijken moeten worden gevonden', luidt het verslag van de onderzoekscommissie.
Zij schrijft in haar conclusie het volgende: „Men kan niet om de vaststelling heen dat het onderzoek als zodanig meer 're-actief' dan 'pro-actief' verliep. Meestal beperkten de magistraten zich tot het natrekken van de informatie die ze kregen. Ze wachtten de tips af zonder ernaar op zoek te gaan. Ze namen weinig of geen initiatief, wat dikwijls uitgelegd wordt via het laconieke: 'Ik heb er niet aan gedacht'. Dat soort houding valt nauwelijks te rijmen met de bedoeling van een opsporingsonderzoek, met name snel en zonder formalisme speuren naar alle mogelijke informatie die nuttig kan zijn voor de strafvordering. De houding van het parket is paradoxaal. Enerzijds meent het geen onderzoek te moeten instellen omdat er geen dringende onderzoeksverrichtingen moeten worden uitgevoerd en anderzijds neemt het geen initiatieven waarvoor die middelen noodzakelijk zouden kunnen zijn. We bevinden ons in een bureaucratische context.
Wanneer we het dossier bekijken zien we trouwens dat het onderzoek niet op een erg gestructureerde manier werd gevoerd. De omvang van het dossier (nauwelijks meer dan een honderdtal bladzijden) wekte ook niet de indruk dat er bijzonder veel ijver aan de dag werd gelegd.
Aangezien er na verloop van tijd steeds minder inlichtingen binnenkwamen, is het onderzoek vastgelopen. Het is verontrustend vast te stellen dat in 1993 en 1994 telkens slechts drie interventies hebben plaatsgevonden en in 1995 geen enkele meer. Het dossier ligt in de koelkast tot de verdwijning van Julie en Mélissa in juni 1995 en die van An en Eefje in augustus 1995, die de aandacht minstens hadden moeten aanwakkeren. In de brief van 5 oktober 1995 van de raadsman van de familie Benaïssa aan de procureur des Konings van Brussel, wordt de aangehaalde getuigenis in verband gebracht met de verdwijning van Loubna. Deze mededeling geeft geen aanleiding tot enige specifieke onderzoeksverrichting in het dossier-Loubna. In 1996 beweegt er niets meer tot de tragische ontdekkingen van augustus 1996.
Tijdens de getuigenverhoren heeft de commissie vernomen dat het dossier door het parket eind 1994 officieus zou zijn geseponeerd. Zelfs al kan de situatie door verscheidene factoren worden verklaard, met name door die welke het vaakst wordt aangehaald - met name de werkoverlast en het gebrek aan middelen - is het gebrek aan ware interesse voor het dossier een hypothese die in aanmerking dient te worden genomen. Bij ontvoeringen van kinderen uit 'sociaal hogere klassen' werden de krachten onmiddellijk gebundeld en werden goede resultaten bereikt. Alles is een kwestie van prioriteiten voor een parket dat bovendien kan oordelen over de noodzaak van de vervolgingen."

Julie Lejeune en Mélissa Russo

Het onderzoek van dit dossier is zeer complex. De commissie zegt dat het 'ongetwijfeld het ingewikkeldste dossier is, zowel in tijd als in ruimte'. Het beslaat twee perioden. De eerste bestaat uit de jaren 1992-1993 en 1994 en dus voor de ontvoering van Julie en Mélissa. Hier worden de antecedenten van Marc Dutroux ontleed, met als belangrijkste element zijn voorwaardelijke invrijheidstelling op 6 april 1992 door toenmalig minister van justitie Melchior Wathelet. De tweede periode begint na de ontvoering op 24 juni 1995 en gaat tot de zomer van 1996.
'De vaststellingen zijn tragisch. Was de informatie (over Dutroux, red. *KHA*) in 1993 ernstig genomen, dan had men de ontvoeringen misschien kunnen voorkomen. Waren in 1995 de juiste beslissingen genomen, dan had men de kinderen ongetwijfeld teruggevonden, misschien zelfs levend. De kroniek van het verloop van dit onderzoek is de kroniek van een aangekondigde mislukking', aldus het rapport.
Het voorlopige besluit van de commissie luidt als volgt:

'A. Op het niveau van de politiediensten

1. In Charleroi lijkt niemand zijn verantwoordelijkheid te hebben opgenomen, die erin bestond een proces-verbaal op te stellen (of te laten opstellen) over informatiegegevens die kennelijk op criminele feiten wezen, teneinde het mogelijk te maken een gerechtelijk onderzoek te openen.
2. In Luik blijft een vraag onbeantwoord. Waarom hebben de Luikse speurders de informatie waarover zij beschikten niet aan de gerechtelijke overheidsdiensten doorgespeeld? Het strafdossier - met betrekking tot de periode 26 juni 1995 tot 21 augustus 1996 - bevat 608 stukken. Er werden ongeveer tweehonderd processen-verbaal opgesteld die allen naar de procureur des Konings en naar de onderzoeksrechter werden overgezonden. Die vaststelling maakt het nog onbegrijpelijker dat de Rijkswacht, na de binnengelopen informatie over M. Dutroux, daaromtrent geen proces-verbaal heeft opgesteld. Dat zou een overzending van de informatie via het normale kanaal naar de procureur des Konings en naar de onderzoeksrechter mogelijk hebben gemaakt. Naar de reden daarvan moet worden gezocht en men moet daarbij verder spitten en zich niet laten paaien met het wat simpele 'ik heb er niet aan gedacht', een antwoord dat niet te rijmen valt met de zwaarwichtigheid van het dossier. De onderstelling als zou informatie achtergehouden zijn, weegt zwaar door als mogelijke oorzaak van het feit dat het onderzoek heeft gefaald.
3. Zowel in Luik als in Charleroi spelen sommige speurders een essentiële rol. In feite zijn zij het die het onderzoek echt leiden. Aan de hand van het dossier of van de hoorzittingen valt nauwelijks af te leiden hoe zij zich lieten assisteren en hoe zij werden gecontroleerd.

Wat Charleroi betreft, heeft de commissie ernstige twijfels omtrent de beroepsbekwaamheid van een aantal speurders.
4. In Charleroi lopen in november en in december 1995 vier onderzoeken naar Dutroux. Men kan niet zeggen dat het om een dossier gaat dat niets om het lijf heeft, er is integendeel sprake van een overvloed aan feiten: het dossier over de diefstallen, de operatie Othello, het dossier van de opsluitingen, het dossier van Obaix. Gedurende die maanden november en december lopen de onderzoeken naast elkaar, zonder dat er enige link tussen gelegd wordt. Men staat voor het soort situatie dat zich uitstekend leent tot manipulaties en tot het in de doofpot stoppen van dossiers.
5. In het begin werd alle essentiële informatie over M. Dutroux ingezameld door een wachtmeester van de brigade van Charleroi. Haalden de hiërarchische oversten hun neus op voor de informatie die op een lager echelon was ingezameld, zonder toepassing van gesofisticeerde middelen van een speciale onderzoekstechniek, maar vergaard werd door rijkswachters die goed met het terrein vertrouwd waren? Het loont de moeite die vraag te stellen.
6. De juiste omvang en de inhoud van de operatie-Othello zijn niet altijd even duidelijk afgelijnd, terwijl het onderzoek van raadsheer Marique op dat punt op een aantal weerstanden binnen de Rijkswacht stootte. Enerzijds maken sommige getuigen gewag van bewaking (eventueel door het Speciaal Interventie Escadron) op 25 augustus 1995, dus nog voor de operatie-Othello officieel van start ging, door een vaste permanent draaiende camera. Jammer genoeg zou die observatie onderbroken geweest zijn op het ogenblik waarop An en Eefje tijdens het weekeinde van 23 en 24 augustus 1995 ontvoerd werden. Anderzijds lijkt het vast te staan dat de Rijkswacht over meer gesofisticeerde en discrete bewakingsapparatuur beschikt dan de time-lapscamera waarover sprake en die onmogelijk opgesteld kon worden.
7. De voortdurend wijzigende versies doen problemen rijzen. Terwijl alle getuigen van de Rijkswacht in het begin van de commissiewerkzaamheden volhielden dat de operatie-Othello en de huiszoekingen van december 1995 geen enkele band met de ontvoering van Julie en Mélissa hadden, werd die versie achteraf zodanig gewijzigd dat nu algemeen wordt toegegeven dat die onderzoeken wel degelijk in het raam van de ontvoering van beide meisjes werden uitgevoerd. Waarom gaf men dat niet meteen bij de aanvang toe? Een meer fundamentele vraag nog: wie heeft een dergelijke antwoordstrategie uitgewerkt? Wie heeft in een eerste stadium de rijkswachters opgelegd om in die zin te antwoorden? Wie heeft in een tweede stadium beslist van strategie te veranderen?
8. De rol van het Centraal Bureau voor Opsporingen (CBO) is problematisch. Enderzijds beschikte het over de volledige informatie en heeft het die niet overgezonden, zelfs nadat het bureau daarom door de onderzoeksrechter gevraagd werd. Anderzijds heeft het CBO een rol op het operationele vlak gespeeld door te aanvaarden dat het onderzoek naar elders werd overgeheveld.

B. Op het vlak van de rechterlijke overheid

1. Tijdens de jaren 1994 en 1995 loopt bij het parket in Charleroi zowat alles hopeloos mis. De procureur des Konings Defourny is gedemotiveerd en ontslagnemend. Op 1 januari 1995 verlaat hij trouwens zijn ambt. Pas in oktober 1995 werd zijn opvolger benoemd. Tien maanden lang functionneert het parket zonder korpschef, wat de procureur-generaal als een 'machtsvacuüm' erkent.
2. In een dergelijk klimaat is het gebrek aan communicatie tussen de parketten onderling te begrijpen, ook al valt het daarom nog niet goed te praten. In diezelfde lijn vereiste de bewaking in het raam van de operatie-Othello een controle en een opvolging door de parketinstanties: dat gebeurde echter niet, met alle genoegzaam bekende gevolgen vandien. Zodra, vanaf november 1995 de naam Julie en Mélissa werd uitgesproken en in verband werd gebracht met de informatie die overgemaakt werd over M. Dutroux, kwam het het parket van Charleroi toe dat verband ook te leggen en contact met de gerechtelijke overheidsinstanties van Luik op te nemen. De verklaring luidens welke de interpretatie van die informatie door het parket van Charleroi erop neerkwam dat M. Dutroux in het arrondissement Charleroi soortgelijke ontvoeringen als die van Julie en Mélissa kon uitvoeren, voldoet maar half - nog afgezien van het gebrek aan doorzicht waarvan ze blijk geeft - want zelfs in dat geval ware het voor het parket van Charleroi nuttig geweest contact op te nemen met het parket van Luik om meer informatie in te winnen. De hypothese als zou het parket van Charleroi, in de persoon van de substituut die zich spontaan over het dossier-Othello ontfermd heeft, op de hoogte geweest zijn van de strategie die erin bestond om het dossier naar elders over te hevelen, valt evenwel niet uit te sluiten. In dat geval zou het parket van Charleroi ertoe bijgedragen hebben dat een parallel dossier werd aangelegd.
3. Er rijzen uiteraard problemen met de onderzoeksrechter die aanvaardt dat zijn dossier als middel wordt voorgewend om een ander onderzoek op te starten. Daarenboven bleek dat zij het doel kende van de huiszoekingsbevelen die haar werden gevraagd, met name het opsporen van aanwijzingen in verband met de verdwijning van Julie en Mélissa, terwijl over dit dossier een onderzoek liep in Luik. In dat geval zal haar initiatief op een doorslaggevende manier een bijdrage tot de afronding van het parallel dossier hebben geleverd.
4. Mocht het vaststaan dat de gerechtelijke overheidsinstanties van Luik in het ongewisse werden gelaten over de strekking van de informatiegegevens over de heer Dutroux, dan zou die toestand - zonder hem te willen rechtvaardigen - verklaard kunnen worden door een zekere afstand tussen de speurders en de onderzoeksrechter. Nadien is gebleken dat diezelfde afstand bestond ten opzichte van de ouders van de kinderen, en dat daarvoor onder meer het principe van het geheim van het onderzoek werd aangevoerd, waarvan overigens geweten is dat zo'n geheimhouding relatief is."

An Marchal en Eefje Lambrecks

Zij verdwenen op 22 augustus 1995. Op 24 augustus verspreidde het CBO een niet-dringend opsporingsbericht. Al is het verloop van het onderzoek in Hasselt, Middelkerke en Brugge allicht minder complex dan in de overige dossiers, toch doet het een aantal problemen rijzen, aldus de commissie.
De aangifte van de verdwijning op 23 augustus 1995 door hun vrienden wordt door de politie van Westende niet als ernstig, laat staan onrustwekkend beschouwd. Er is geen procesverbaal opgesteld en er werden geen notities genomen.
'Vanuit het criterium van een professioneel correcte praktijk is het niet ernstig nemen van een aangifte onaanvaardbaar', zegt de onderzoekscommissie.
In Hasselt nam de politie de aangifte door de ouders van An en de moeder van Eefje wel onmiddellijk ernstig op. Toch valt het de commissie op dat het parket relatief laat door de politiediensten wordt verwittigd van de onrustwekkende verdwijning.
'Uit de reconstructie van het onderzoek blijkt volgens de commissie dat de onderzoekers alle onderzoeksdaden hebben verricht, die bij een verdwijning tot de klassieke opsporingsverrichtingen behoren. Maar het onderzoek was re-actief en receptief. Alle binnenkomende tips werden nagetrokken maar eenmaal deze bron van het onderzoek bij ontstentenis van nieuwe tips geleidelijk opdroogde, viel het onderzoek stil. In het licht van deze vaststelling komt het achteraf eigenaardig over dat de onderzoeksleiding geen beroep deed op andere onderzoekstechnieken, zoals bijvoorbeeld de misdaadanalyse. De verklaringen die de getuigen a posteriori aangeven geeft niet echt voldoening. Het mag dan wel zo zijn dat het geen eenvoudige opdracht was om geschikte parameters te vinden die het aantal potentiële verdachten tot een onderzoeksmatig werkbare cohorte zou reduceren, men had minstens de oefening kunnen doen', schrijft de commissie.
De samenwerking tussen de lokale politiediensten verliep positief, maar dat geldt volgens de commissie niet voor de samenwerking tussen de lokale politie en de steundiensten zoals het CBO of de Algemene Politie Steundienst (APSD). De commissie spreekt van een hybride organisatie van de politiediensten die dysfuncties genereert.
'Een duidelijk voorbeeld vormt het niet-dringend bericht van opsporing. Het betreft een methode van informatiegaring, bedoeld om aanvullende informatie over een persoon op te diepen. Het is echter een exclusief rijkswachtdocument. De andere politiediensten krijgen daar in beginsel geen kennis van. Dat betekent dat meer dan de helft van de politieambtenaren als potentiële bron van informatie worden uitgesloten, wat meteen grote vragen oproept naar de efficiëntie van dat document.
Op structureel vlak zijn de consequenties nog zwaarwichtiger. Een dergelijke methode van informatiegaring onderhoudt het bestaan van parallelle informatiebronnen, wat de doelmatigheid en de kwaliteit van het onderzoek zeker niet ten goede komt. Een hertekening van het politielandschap met inbegrip van de steundiensten dringt zich op.'
De commissie wijst ook op de slechte opvang van de ouders van de slachtoffers door de gerechtelijke instanties.

Sabine Dardenne

Sabine Dardenne werd ontvoerd op 27 mei 1996. Deze zaak kende een gelukkige afloop. Sabine werd op 15 augustus levend teruggevonden in een van de huizen van Marc Dutroux. Hier merkt de commissie op dat van bij het begin de samenwerking tussen rijkswacht, gemeentepolitie en gerechtelijke politie goed georganiseerd was. Dat was toe te schrijven

aan de professionele organisatie van de cel, aan de constructieve opstelling van de leiding van de drie politiediensten en aan de degelijke leiding van het eerst het opsporings- en vervolgend het gerechtelijk onderzoek, aldus de commissie.

VASTSTELLINGEN

In Hoofdstuk Drie doet de commissie een aantal vaststellingen. Het betreft structurele vaststellingen op politioneel en gerechtelijk vlak. 'Maar al te vaak kan men niet om de waarheid heen, zoals een van de ouders het formuleerde. Niet zozeer het slecht functioneren, dan wel de manier waarop het systeem functioneert is problematisch. Op dat punt is de werkhypothese van de commissie duidelijk: een gebrekkig functioneren van onze instellingen is een voedingsbodem voor ontsporingen, manipulaties, eventueel voor vormen van bescherming zelfs. (...) De commissie kan geen vrede nemen met een fatalistische ingesteldheid en wenst met klem het beginsel van de verantwoordelijkheid voorop te stellen.'
De commissie wijst op de rivaliteit onder de politiediensten, naast individuele tekortkomingen van magistraten, onderzoekers en agenten van de verschillende politiediensten

AANBEVELINGEN

In Hoofdstuk Vier doet de commissie een groot aantal aanbevelingen, waarvan de commissie zelf zegt dat 'de voorstellen van de commissie zowel bescheiden als ambitieus' zijn. 'Bescheiden, want de commissie beseft meer dan wie ook dat je de samenleving niet direct verandert. Maar ook ambitieus: de drama's die de slachtoffers meemaakten moeten leiden tot een grondige hervorming van het strafrechtelijk systeem. Anders was al dat leed zinloos geweest. De verantwoordelijkheid van het parlement staat hier ten volle op het spel: het gaat om een onderneming die tot een goed einde moet worden gebracht. De commissie wil daarop toezien.'

1. Het slachtoffer

Vooreerst beklemtoont de commissie dat de opvang en de bijstand van de slachtoffers een prioriteit is. De politiediensten en de rechters moeten leren naar de klachten van ontredderde mensen te luisteren en hun klacht ernstig te nemen.
De toegang tot het dossier moet als een recht worden erkend en het slachtoffer moet een rechtmatige rol krijgen in het strafproces, zowel in de fase die aan het strafproces voorafgaat, als bij de procedure van voorwaardelijke invrijheidstelling. Het slachtoffer dient daarbij geraadpleegd te worden.

2. Het politioneel onderdeel

Ten aanzien van de politiediensten zegt de commissie dat de bijzondere opsporingstechnieken bij wet moeten worden geregeld. Het professioneel niveau van de onderzoeksverrichtingen moet worden opgevoerd. Er dient een wettelijke regeling te komen van het opsporingsonderzoek, met inbegrip van pro-actieve recherchemethodes. Er moet een stricte wettelijke regeling worden uitgewerkt en toegepast voor het werken met informanten. Wat de wetenschappelijke politie betreft beveelt de commissie aan dat het Nationaal Instituut voor de Criminalistiek (NIC) duidelijk zou functioneren als een ankerpunt voor alle aanvragen tot analyse van stalen en sporen. Het NIC moet een aangepast wettelijk statuut krijgen.
Naast deze punctuele aanbevelingen stelde de commissie een aantal structurele hervormingen voor van de politie in België.

HERVORMINGEN

Het politioneel onderdeel

A. Op federaal niveau

De commissie spreekt zich uit voor een integratie van de drie algemene politiekorpsen in een politiestructuur.
• De gezagsautoriteiten zijn de minister van justitie voor de gerechtelijke politie en de minister van binnenlandse zaken voor de bestuurlijke politie.
• De minister van justitie staat in voor het strafrechtelijk beleid. Het college van procureurs-generaal bepaalt het vervolgingsbeleid en dus ook het opsporingsbeleid, als emanatie van het vervolgingsbeleid.
• De minister van binnenlandse zaken staat in voor de integrale veiligheidszorg, wat onder andere impliceert de handhaving van de openbare orde en van de veiligheid van de burgers, de verkeersveiligheid, het preventiebeleid vanuit een veiligheidsperspectief.
• Naar het politiebeleid toe wordt gewerkt vanuit het concept van de basispolitiezorg.
• Tussen de minister van justitie en de minister van binnenlandse zaken is een permanente beleidsafstemming essentieel.
• Bij het uitwerken van het vervolgingsbeleid en het opsporingsbeleid houdt het college van procureurs-generaal rekening met de componenten van het integraal veiligheidsbeleid. Op het niveau van het ressort van het hof van beroep zorgt het driehoeksoverleg voor beleidsafstemming.
• Eén steundienst zorgt voor de essentiële onderbouw en ondersteuning voor het operationele politiewerk. Deze steundienst is opgedeeld in meerdere afdelingen: logistiek, personeelsbeleid, openbare ordehandhaving, verkeer, statistiek, basispolitiezorg, internationale politiesamenwerking, programmatie- en projectwerking (de celstructuur), coördinatie en controle van de gespecialiseerde opsporing en van de technieken die daarbij worden aangewend, met inbegrip van het informatiebeheer en het informantenbeheer. Deze laatste afdeling van de steundienst staat onder het gezag en de controle van een federale magistraat.
• De gespecialiseerde recherche-eenheden op federaal niveau staan in voor de opsporingsactiviteiten met nationale en internationale dimensie. Zij zijn gezagsafhankelijk ten aanzien van de federale magistraat (permanent) en ten aanzien van de parketmagistraat en de onderzoeksrechter (dossiermatig) die de leiding van een concreet onderzoek waarnemen.

B. Het (boven-)lokaal niveau

• Wat de bestuurlijke politie betreft moet de geografische entiteit van het lokaal niveau overeenstemmen met de huidige interpolitiezones. De gemeenteraden bepalen het beleid inzake bestuurlijke politie via de burgemeesters. De gemeentelijke autonomie is hier onverminderd de hoeksteen van het systeem. De politiezorg op dit niveau is geënt op het basispolitieconcept.
• Wat de gerechtelijke politiefunctie betreft blijft de geografische entiteit het gerechtelijk arrondissement.
• Op dit niveau functioneert de lokale gespecialiseerde recherche-eenheid onder de leiding van de parketmagistraat of onderzoeksrechter, bevoegd voor een concreet onderzoek. De gespecialiseerde recherche-eenheid werkt op dit niveau op misdrijffenomenen met een lokale dimensie en sluit, qua werking, nauw aan op de bestuurlijke politiecomponent. Eigenlijk plaatst de lokale recherche-eenheid zich in de tweede lijn ter attentie van de wijkpolitie en de interventiepolitie.
• De beleidsafstemming tussen de bestuurlijke- en gerechtelijke politie op (boven-)lokaal niveau verloopt via het driehoeksoverleg.

ONMIDDELLIJKE MAATREGELEN

1. Het duidelijk bepalen van de gezagsautoriteiten en hun verantwoordelijkheden;
2. De parketmagistraat en de onderzoeksrechter moeten over de mogelijkheid beschikken om politiepersoneel en middelen te vorderen, teneinde inhoud te kunnen geven aan hun verantwoordelijkheid.

3. Met het oog op de integratie van de drie algemene politiediensten, dienen voorbereidende maatregelen te worden genomen. Wat de gerechtelijke politie betreft dient op zeer korte termijn de wet op de gerechtelijke politie te worden herzien zodat het korps op zeer korte termijn kan worden omgevormd tot een hiërarchisch geheel onder gezag en leiding van een daartoe gemandateerd commissaris-generaal.
4. Een kwalitatieve interne en extreme controle op de politiediensten door middel van een aanpassing van de tuchtregeling en van een hervorming van het Comité voor de Controle op de Politiediensten (Comité P.). Het Comité P. moet wel onafhankelijk blijven.
5. De uitbouw van de APSD tot enige operationele steundienst van alle politiediensten, onder de controle van een nationaal magistraat. Nu reeds moet worden gewerkt aan de centralisering van de informatiebestanden van de drie politiediensten, onder de controle van een nationaal magistraat.
6. De commissie wenst dat op alle niveaus permanent overleg zou worden gepleegd.

Het gerechtelijk onderdeel

Een externe audit van de gerechtelijke diensten is een dringende noodzaak, naast een degelijk strafrechtelijk beleid en een moderne en doelmatige organisatie van het gerechtelijk apparaat.
De magistraten moeten, ongeacht of zij tot de zetel, dan wel tot het parket behoren, rekenschap geven van de manier waarop ze hun taken volbrengen. Zonder de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht aan te tasten moet het beginsel van een controle op alle vlakken van het gerechtelijk apparaat toegepast worden. Naast de door de gerechtelijke macht uitgeoefende interne controle moet de politieke controle in uitzonderlijke gevallen worden uitgeoefend door parlementaire onderzoeken en meer algemeen door parlementaire interpellaties en vragen. Daarnaast is ook externe controle noodzakelijk.
Er moet gewerkt worden aan een betere en een permanente opleiding van magistraten.
Een horizontale en verticale integratie van het speurwerk moet worden overwogen. Er moet een betere informatie-uitwisseling komen onder de parketten.
De parketten zijn aan een grondige modernisering toe:
• de taak van de korpschef moet opnieuw gedefinieerd worden. Hij/zij moet in staat zijn leiding te geven en over voldoende kwaliteiten beschikken inzake het beheer en de organisatie van een korps.
• de taak van het parket-generaal moet opnieuw gedefinieerd worden. 'In plaats van ertoe bij te dragen de leden van het parket meer dynamiek te geven, is die uitsluitend hiërarchische structuur waarin het parket-generaal en de procureurs-generaal moeten werken zeer dikwijls een keurslijf en een handicap', aldus de commissie.
• aan de onderzoeksrechter moet een centrale positie worden gegeven, vergezeld van de al even onmisbare randvoorwaarden op het vlak van selectie, opleiding, bijscholing en permanente vorming, werkingsmiddelen en personele omkadering.
• de betrekkingen tussen politie en gerecht moeten op een andere leest worden geschoeid in de zin van meer samenwerking in plaats van 'twee op drift zijnde tectonische platen'.
Het is dus nodig:
• het evenwicht tussen de machten te herstellen;
• te voorkomen dat het vertrouwen van de magistraten in de speurders niet leidt tot passiviteit;
• een beter gebruik te maken van nieuwe, moderne technieken van bewijsvoering.

WETGEVING

Een nieuwe benadering van wanbedrijven en straffen dringt zich op.
• Inzake seksuele uitbuiting van minderjarigen moet het parlement de bestaande wetgeving opnieuw bekijken en onderzoeken of de kinderen daarmee werkelijk beschermd kunnen worden.
• Recidive in seksuele misdrijven moet worden tegengegaan om de maatschappij beter te beveiligen en om een meer doelmatige behandeling van de seksuele delinquent te waarborgen. Inspiratie kan onder meer worden gevonden bij het Nederlandse systeem van TBR, aldus de commissie.
Om de maatschappij te beschermen tegen abnormalen en gewoontemisdadigers moeten:
• de vragen die aan de psychiatrische deskundige worden gesteld uitgebreid en verfijnd worden om de totaliteit van de persoonlijkheidsstructuur van de onderzochte beter te kennen;
• de Commissie Bescherming Maatschappij vervangen worden door een Interneringskamer binnen de strafuitvoeringsrechtbank;
• de aanwijzing van de instelling of van de persoon die instaat voor de medisch-psychologische begeleiding van een op proef in vrijheid gestelde gedetineerde verbeterd worden;
• de strafuitvoeringsrechtbanken een betere personele omkadering krijgen;
• bij een invrijheidstelling op proef geïndividualiseerde voorwaarden opgelegd en strict opgevolgd worden;
• het parket toezicht uitoefenen op de op proef in vrijheid gestelde en op definitief in vrijheid gestelde geïnterneerden;
• de wet van 31 mei 1888 op de voorwaardelijke invrijheidstelling grondig worden herzien. De toepassing van deze wet heeft gefaald en moet worden herdacht.

BESCHERMINGSPISTES

In Hoofdstuk Vijf handelt de onderzoekscommissie over het vervolg van haar werkzaamheden 'waarbij ze het spoor wil natrekken van eventuele vormen van bescherming'.
'De commissie kan moeilijk anders concluderen dan dat er aanwijzingen bestaan met betrekking tot eventuele beschermingen die kunnen gespeeld hebben ten aanzien van Nihoul, Dutroux, Derochette en consorten.'

1. Ten aanzien van M. Nihoul

• Een aantal informaties blijken door een politiedienst niet in reële tijd aan het parket van Neufchâteau te zijn bezorgd, niettegenstaande formele instructies.
• Uit getuigenverklaringen blijkt dat Nihoul bindingen heeft gehad met de ontuchthuizen van Brussel en uitgesproken contacten met Lelièvre, onder meer met betrekking tot de ombouw van diens woning om er een ontuchthuis in uit te baten. Hij zou zich beroepen hebben op zijn status van gerechtsdeskundige bij de rechtbank van Brussel.
• Bepaalde leden van een politiedienst geven toe Nihoul te kennen en weten dat hij aan sexfuiven deelneemt, zij kennen ook de uitbater van de Dolo, kennen bepaalde zedenverdachten en zijn bevriend met een geschorst advocaat. Een bepaald politiekorps blijkt de uitbater van de Dolo op voorhand getipt te hebben over onderzoeksverrichtingen.
• Getuigen verklaarden onder ede dat Nihoul bescherming werd geboden door twee medewerkers uit de entourage van een voormalig minister.
• Een manifest gebrek aan reactie van een politiekorps ten aanzien van Nihoul staat in schril contrast met de inspanningen van bepaalde leden van dat korps om binnen te dringen in de coördinatiecel van het parket van Neufchâteau.

Marc Dutroux (m.) verlaat op 28 oktober 1997 in kogelvrij vest de rechtbank van Neufchâteau. *Foto EPA*

• Nihoul blijkt als informant een politieman derwijze in zijn greep te hebben gehad dat deze niet zou zijn overgegaan tot de voor de hand liggende aanhouding van Lelièvre, terwijl deze nalatigheid Lelièvre in de gelegenheid stelde deel te nemen aan de ontvoering van Sabine Dardenne en Laetitia Delhez.
• Nihoul was een gecodeerd informant van de Rijkswacht „weliswaar thans als 'niet-actief' en 'niet-betrouwbaar'".
• Nihoul blijkt in het verleden in staat te zijn geweest beslissingen inzake voorwaardelijke invrijheidsstelling en inzake verblijfsvergunningen te beïnvloeden.

2. Ten aanzien van Dutroux

• Uit een getuigenis blijkt dat een politieman Dutroux al sedert 1985 kent en dat hij hem waarschijnlijk ook heeft ingelicht.
• De nationale magistraat is tussengekomen om de betrokken politieman uit het onderzoek in Neufchâteau te weren.
• De politieman kende een aantal misdrijven van Dutroux. Ook van hogerhand werd Dutroux aangewezen. Toch werd hij door het parket van Charleroi niet aangehouden.
• In de zaak-Obaix kwam dezelfde politieman tussenbeide, waardoor het spoor naar Dutroux niet werd uitgespit.

(In de analyse van de ontvoering van en de moord op Julie en Mélissa stond de onderzoekscommissie uitvoerig stil bij de zaak-Obaix. Op 22 november 1995 werd een meisje te Obaix-Buzet het slachtoffer van verkrachting en poging tot moord. Die zaak werd nooit ernstig onderzocht. Red. *KHA*)

• Twee sleutelfiguren in de gerechtelijke onderzoeken naar Dutroux zijn bevriend en kennen mekaar al lang. De onderzoekscommissie stelt zich ernstige vragen over hun rol.
• Het lijkt de commissie onwaarschijnlijk dat twee politiemannen die een team vormen niet op de hoogte zouden zijn geweest van de zaak-Obaix en het verband met Dutroux, Julie en Mélissa, terwijl ze daarover ingelicht bleken te zijn door andere politiediensten.
• De onderzoekscommissie heeft vragen over de wijze waarop de zaak-Obaix tot op heden door het parket van Charleroi is behandeld.
• De commissie stelt zich vragen over de manier waarop het echtpaar Dutroux-Martin van een zo ruime sociale vergoeding kon genieten, waarbij zij klaarblijkelijk aan elke controle ontsnapten.
• Blijft de vraag waarom een politieman aan onderzoeksrechter Connerotte van Neufchâteau niet vertelde dat zich in het huis te Marcinelle een regenput bevond, vermits in die omstandigheden vanaf het begin een zeer nauwkeurig onderzoek van de kelder zou hebben plaatsgegrepen.
• Het blijft de onderzoekscommissie onduidelijk op welke wijze het onderzoek werd gevoerd naar aanleiding van het voorval op de schaatspiste van Charleroi, waar Dutroux in november 1992 jonge meisjes seksueel lastig viel.

3. Ten aanzien van Derochette

• De onderzoekscommissie stelt zich vragen bij het toezicht op de sociale begeleiding van Derochette en bij de houding van een politieman ten aanzien van een collega van een ander korps.
• De commissie wenst nader te onderzoeken waarom het parket van Brussel in zedenzaken bezwaren maakte tegen een bepaalde politieman.

4. Algemeen

De onderzoekscommissie beklemtoont dat zij bij haar werkzaamheden heel wat weerstand heeft moeten overwinnen, zowel bij de politiediensten, als bij de gerechtelijke overheid 'wat op zichzelf al veelbetekenend is en nadere analyse verdient'.

POLITIEKE SPANNINGEN

Tijdens het parlementair debat over de aanbevelingen van de onderzoekscommissie leidde de voorgestelde hervorming van de politiediensten tot politieke spanningen bij de Franstalige partijen PS, PSC en PRL. Die wilden niet weten van een eenheidspolitie en hielden vast aan de bevoegdheden van de lokale politie, waarover de burgemeester - dus democratische controle - bevoegd is. De PRL was het felst gekant tegen de samenvoeging van Rijkswacht, Gerechtelijke Politie en lokale politie.
Premier Dehaene riep op om niet in slogans te redeneren en benadrukte dat het begrip 'eenheidspolitie' enige nuancering vergt.
Niettegenstaande de politieke spanningen - waarbij Vlaamse politici grotendeels tegenover het standpunt van Waalse politici kwamen te staan - werd het verslag van de parlementaire onderzoekscommissie met aanbevelingen en voorgestelde hervormingen op 18 april eenparig goedgekeurd door de Kamer. PS en PSC konden zich terugvinden in de term 'geïntegreerde politie'. De PRL bleef 'het belang van een democratisch gecontroleerde politie' beklemtonen, maar stemde uiteindelijk toch voor het verslag van de commissie.
Na de goedkeuring was er in de Kamer een minutenlang applaus, behalve op de banken van de PRL.

(Vor.ber. pag. 499/2-1997)

ARMENIË

REGERINGSWIJZIGINGEN. NIEUWE MINISTER VAN FINANCIËN

President Lewon Ter-Petrosjan benoemde Armen Darbinian op 19 mei 1997 tot minister van financiën als opvolger van Lewon Barchoedarian, die presidentieel adviseur werd. Voorheen was Darbinian eerste vice-voorzitter van de centrale bank.

Op 10 juni voerde President Ter-Petrosjan een beperkte reorganisatie van een aantal ministeries uit. Hierbij werd een nieuw ministerie van industrie en handel gevormd door het voormalige ministerie van handel, diensten en toerisme samen te voegen met de ministeries van industrie en van economische zaken. Het ministerie van financiën en dat van privatisering en buitenlandse investeringen werden ook gereorganiseerd. Daarnaast werd op 22 juni Sjagen Karamanoekian, tot dan toe hoofd van de presidentiële staf, benoemd tot minister van operationele zaken, met verantwoordelijkheid voor bestuurszaken.

De wijzigingen betroffen de volgende portefeuilles:

Industrie en handel - Garnik Nanagoeljin+ ; financiën en economische zaken - Armen Darbinian+; privatisering - Norajar Chatsjatrian+; operationele zaken - Sjagen Karamanoekian*.

* Nieuwe benoeming
\+ Gewijzigde portefeuille

CONFLICT OVER DIENSTPLICHT

De voorzitter van de Nationale Assemblee (het parlement), Babken Ararktsian, diende op 11 juni zijn ontslag in nadat de Assemblee had besloten een wetsvoorstel te steunen waarbij de dienstplicht zou worden ingevoerd voor alle mannen tussen de 18 en 27 jaar. Volgens Ararktsian had het ministerie van defensie te grote invloed uitgeoefend op het besluit van de Assemblee. Maar op 16 juni hervatte Ararktsian zijn functie nadat president Ter-Petrosjan had bekendgemaakt dat de verdere behandeling van het wetsvoorstel zou worden verschoven naar een latere datum in 1997 en dat het voorstel, mocht het worden goedgekeurd, pas in 1998 kracht van wet zou krijgen.

Het conflict tussen Ararktsian en het ministerie van defensie werd algemeen beschouwd als een verdere blijk van spanningen binnen de regerende Pan-Armeense Nationale Beweging (HHSh). Meningsverschillen tussen de conservatieve en de hervormingsgezinde facties in de partij waren in 1996 aan het licht gekomen na de relatief slechte resultaten van Ter-Petrosjan bij de presidentsverkiezingen van dat jaar (zie pag. 157/1 e.v.-'97). Verscheidene vooraanstaande leden van de HHSh waren vervolgens overgelopen naar een andere partij, Azatoetioen, die werd geleid door Hrand Bagratian; deze was van februari 1993 tot november 1996 premier geweest (zie pag. 158/1-'97). Algemeen werd aangenomen dat de onenigheid binnen de HHSh een climax zou bereiken tijdens het jaarlijkse congres van de HHSh dat voor juli was gepland.

DEMONSTRANTEN VRIJGELATEN

Op 6 juni werden vijf demonstranten die tot gevangenisstraffen waren veroordeeld wegens ordeverstoringen na de presidentsverkiezingen in 1996, in hoger beroep vrijgesproken door het Hooggerechtshof. Kim Balajan, lid van de oppositionele Armeense Revolutionaire Federatie, werd op 9 juni echter schuldig bevonden aan het aanzetten tot de ongeregeldheden en veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van twee jaar.

HHSH-CONGRES

Op 13 juli vond in de Armeense hoofdstad Jerewan het negende congres van de regerende Pan-Armeense Nationale Beweging (HHSh) plaats. Een nieuw uit veertig leden bestaand bestuur koos de burgemeester van Jerewan, Wano Siradegian, tot voorzitter. Hij volgde Ter-Hoesik Lazarian op. Siradegians kandidatuur was gesteund door president Lewon Ter-Petrosjan.

In de strijd om het partijvoorzitterschap versloeg Siradegian bestuurslid en voorzitter van de parlementaire commissie voor juridische zaken Edoeard Jegorian. Op 18 juli stapte Jegorian uit de HHSh en zei dat hij uit alle macht zou proberen te voorkomen dat de partij de volgende parlements- en presidentsverkiezingen zou winnen. Hij beweerde gesteund te worden door ruim eenderde van alle HHSh-leden.

WERELDBANK VERLEENT KREDIET

Op 26 augustus maakte de Wereldbank bekend Armenië via de Internationale Ontwikkelingsassociatie (IDA) ongeveer $ 65 mln te zullen lenen. Van dit bedrag was ongeveer $ 60 mln bedoeld als bijdrage aan een stabilisatie van de economie door de groei van de particuliere sector te financieren. Het resterende bedrag zou dienen ter financiering van het economische hervormingsprogramma van de regering.

BEZOEK VAN GEORGISCHE PRESIDENT

De Georgische president Edoeard Sjewardnadze bracht op 2-3 mei zijn eerste officiële bezoek aan Armenië. Tijdens zijn bezoek tekende hij elf akkoorden, waaronder samenwerkingsovereenkomsten op het gebied van wetenschap, technologie, het bankwezen, transport,

De Russische president Boris Jeltsin (r.) en zijn Armeense ambtgenoot Lewon Ter-Petrosjan vieren op 29 augustus 1997 in Moskou de ondertekening van een vriendschapsverdrag met een glas champagne. *Foto EPA*

onderwijs en milieubescherming. Het Russische persbureau *Interfax* berichtte op 3 mei dat president Ter-Petrosjan de betrekkingen tussen de twee landen 'zakelijk en vriendelijk' had genoemd.

PRESIDENT TER-PETROSJAN BEZOEKT RUSSISCHE FEDERATIE. ONDERTEKENING GASAKKOORD

Op 28-30 augustus bracht president Lewon Ter-Petrosjan een bezoek aan de Russische Federatie voor besprekingen met de Russische president Boris Jeltsin. Tijdens het bezoek sloten de twee staatshoofden een verdrag van 'vriendschap, samenwerking en wederzijds begrip' en vernieuwden hiermee een soortgelijk protocol dat sinds 1991 van kracht was. Tevens werd een akkoord ondertekend betreffende de export van Russisch aardgas via Armenië naar Turkije.

Het akkoord voorzag in de oprichting van een joint venture-bedrijf dat tevens gas zou leveren aan Armenië tegen een lagere prijs dan Armenië op dat moment betaalde voor gas uit Toerkmenistan. De Russische regering zou voor 55 procent eigenaar van het bedrijf worden, Armenië voor de overige 45 procent.

In januari was in Moskou een principeakkoord gesloten over de export van Russisch gas via Armenië en in juni waren in de Armeense hoofdstad Jerewan besprekingen gevoerd over de definitieve versie van het akkoord. Voor het nieuwe project moest een nieuwe pijpleiding worden aangelegd en moest het bestaande stelsel van pijpleidingen worden gerenoveerd; hiermee zouden 7.000 à 10.000 banen worden gecreëerd. In 1999 zou naar verwachting in totaal ongeveer 3 mrd kubieke meter gas naar en via Armenië worden geëxporteerd; in 2003 zou deze hoeveelheid zijn opgelopen tot 9 mrd kubieke meter.

(Vor.ber.pag. 425/2 e.v.-1997)

AZERBAJDZJAN

ELTSJIBEJ GEKOZEN TOT HOOFD VAN OPPOSITIE-COALITIE

Het Russische persbureau *Interfax* berichtte op 1 mei 1997 dat oud-president Aboelfez Eltsjibej was gekozen tot voorzitter van de oppositie-coalitie het Democratische Congres. Eltsjibej was in 1993 afgezet als president (zie pag. 737/1/2-'93).

REGERINGSWIJZIGINGEN

Op 24 juni maakte president Gejdar Alijew een regeringswijziging bekend: Het ministerie van materiële hulpbronnen werd opgeheven en het ministerie van buitenlandse economische betrekkingen werd ondergebracht bij het gereorganiseerde ministerie van handel. De nieuwe portefeuille werd niet meteen opgevuld. De aftredende ministers waren de volgende: Miri Gambarow (handel), Goedred Ramazan Goelijew (buitenlandse economische betrekkingen), Farroech Mammadnabi Zejnalow (materiële hulpbronnen). Daarnaast werd Rafig Rasoel Chalafow benoemd tot vice-premier.

Op 16 juli ontsloeg president Alijew minister van verbindingen Siroez Abbgasbejli en benoemde Nadir Achmadow, tot dan toe onderminister van verbindingen, tot diens opvolger.

OPNIEUW SCHERMUTSELINGEN MET ARMENIË

Op 7-12 mei vonden in de grensdistricten Kazachski en Taoez opnieuw enkele schermutselingen plaats tussen Azerbajdzjaanse en Armeense troepen (voor gevechten in april, zie pag. 426/1/2-'97).

Het Russische persbureau *Interfax* berichtte op 12 mei dat Armeense troepen op verschillende plaatsen beschietingen op Azerbajdzjaanse troepen hadden uitgevoerd, maar dat de aanvallen stopten toen de Azerbajdzjaanse troepen het vuur beantwoordden. De schermutselingen vielen samen met de derde herdenking van de ondertekening van de wapenstilstand tussen de beide partijen in Nagorno-Karabach (zie pag. 738/2 e.v.-'94). Onduidelijk bleef hoeveel slachtoffers er bij de gevechten waren gevallen.

NIEUW VREDESPLAN VOOR NAGORNO-KARABACH

De Minsk Groep van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) legde eind mei een ontwerp-vredesplan voor Nagorno-Karabach voor aan de leiders van Armenië, Azerbajdzjan en Nagorno-Karabach. De Minsk Groep stond onder gezamenlijk voorzitterschap van Frankrijk, Rusland en de Verenigde Staten. Het plan werd bekendgemaakt nadat in april en mei nieuwe gevechten waren uitgebroken tussen Azerbajdzjaanse en Armeense troepen (zie 426/1/2-'97 en boven).

Op 16 juni presenteerde Wafa Goeloezade, presidentieel adviseur voor het buitenlandse beleid, de inhoud van het plan aan de Azerbajdzjaanse media. Volgens het plan zou de Armeenstalige enclave Nagorno-Karabach autonomie binnen Azerbajdzjan krijgen alsmede het recht op een eigen grondwet, maar het plan voorzag ook in een vermindering van de strijdkrachten in de enclave. Tevens werd geëist dat Karabach-Armeense troepen zich zouden terugtrekken uit vijf regio's in Azerbajdzjan, de stad Sjoesja en de Latsjin-

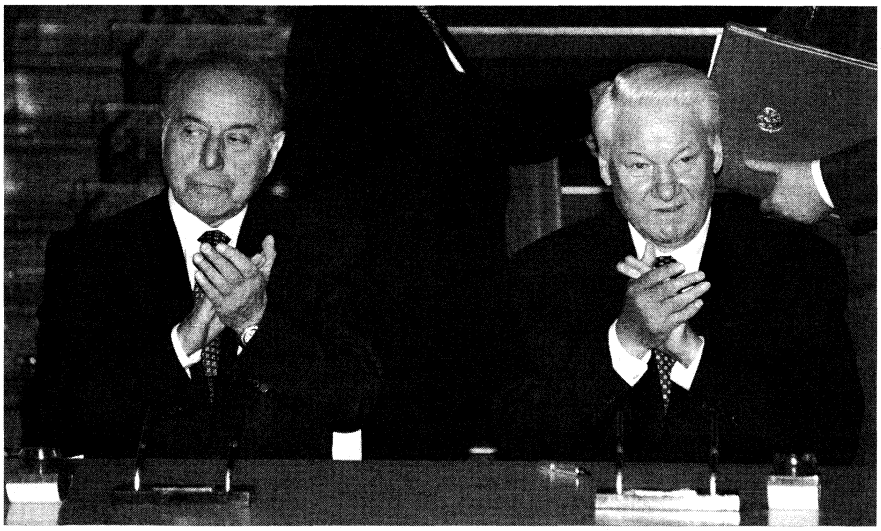

De Russische president Boris Jeltsin (r.) en zijn Azerbajdzjaanse ambtgenoot Gejdar Alijew applaudisseren ter gelegenheid van de ondertekening van een vriendschaps- en samenwerkingsverdrag tussen beide landen op 3 juli 1997 in Moskou. *Foto EPA*

De Russische president Boris Jeltsin (r.) schudt zijn Toerkmeense ambtgenoot Saparmoerad Nijazow de hand tijdens hun ontmoeting in het Moskouse Kremlin op 7 augustus 1997, waar zij onder meer spraken over de exploitatie van olie in de Kaspische Zee. *Foto EPA*

corridor. In al deze gebieden zouden OVSE-troepen worden gestationeerd. Verder zou Nagorno-Karabach volgens het plan de status van een vrije economische zone krijgen.

Vervroegde presidentsverkiezingen in Nagorno-Karabach

Op 18 juni werd bericht dat het parlement van de eenzijdig uitgeroepen Republiek Nagorno-Karabach had bekendgemaakt dat in september 1997 vervroegde presidentsverkiezingen zouden worden gehouden.

Het presidentschap was sinds maart 1997 vacant nadat Robert Kotsjarian was afgetreden om premier van Armenië te worden (zie pag. 425/2/3-'97). Het parlement had Kotsjarian eind 1994 benoemd tot president en hij was in november 1996 herkozen.

VERWARRING OVER RUSSISCH OLIE-AKKOORD

Op 4 juli sloot de staatsoliemaatschappij van Azerbajdzjan, SOCAR, een overeenkomsten met de Russische oliemaatschappijen Rosneft en LUKoil over de exploitatie van het olieveld Kjapaz in de Kaspische Zee. Daar echter over de juridische status van de olievelden in de Kaspische Zee reeds lang onenigheid bestond tussen landen die aan de zee grensden, werd Azerbajdzjans eigendomsaanspraak op het olieveld direct aangevochten door Toerkmenistan. Op 5 augustus vond in Moskou overleg plaats tussen afgevaardigden van de Russische en Toerkmeense regeringen, waarna Rusland besloot de exploitatie-overeenkomsten ongeldig te verklaren.

Na de bekendmaking sprak president Alijew in het openbaar zijn teleurstelling uit over het besluit van de Russische regering en beweerde dat Azerbajdzjan de Toerkmeense regering herhaaldelijk had benaderd met een voorstel voor de afbakening van de Azerbajdzjaanse en Toerkmeense sectoren in het olieveld. Later die maand herhaalde de regering vastbesloten te zijn het olieveld Kjapaz te exploiteren en verklaarde dat het veld samen met twee andere olievelden in de Azerbajdzjaanse sector van de Kaspische Zee lag.

PRESIDENT ALIJEW BEZOEKT TURKIJE

President Gejdar Alijew bracht op 5-9 mei een bezoek aan Turkije, waar hij besprekingen hield met zijn Turkse collega Suleyman Demirel. Op 5 mei tekenden de twee landen een verklaring over een strategisch partnerschap.

Het Russische persbureau *Itar-Tass* berichtte op 5 mei dat in de verklaring steun werd betuigd aan het transporteren van olie van de Azerbajdzjaanse olievelden in de Kaspische Zee naar Turkse olieraffinaderijen aan de Middellandse-Zeekust. In de verklaring werd tevens de Armeense 'agressie' in de omstreden Armeense enclave Nagorno-Karabach veroordeeld en werd Armenië gevraagd om zijn troepen uit de regio terug te trekken. Het Russische persbureau *Interfax* berichtte op 8 mei dat Alijew Turkije had aangespoord geen contacten met Armenië te onderhouden totdat de situatie in Nagorno-Karabach was opgelost. Hij riep tevens op tot het stopzetten van alle vrachtvervoer, waaronder dat van hulpgoederen, via Turkije naar Armenië.

Tijdens het bezoek tekenden de twee landen zeven intergouvernementele documenten, waaronder akkoorden over samenwerking op het gebied van land- en luchtverbindingen, de beslechting van grensgeschillen en scheepvaartkwesties. Op 8 mei berichtte *Interfax* ook dat Alijew kritiek had geuit op de Turkse Eximbank omdat deze had geëist dat Azerbajdzjan rente betaalde over een lening die in 1992 was toegekend. Volgens het bericht had Azerbajdzjan inmiddels $ 70 mln van de $ 250 mln verbruikt.

PRESIDENT BEZOEKT VS

Tijdens een bezoek aan Washington eind juli 1997 sloot president Gejdar Alijew een akkoord over militaire samenwerking tussen Azerbajdzjan en de Verenigde Staten, dat voorzag in regelmatig overleg tussen afgevaardigden van de ministeries van defensie van beide landen.

President Alijew woonde tevens de ondertekening bij van contracten met vier Amerikaanse oliemaatschappijen over de exploitatie van olievelden in de Kaspische Zee. Met de contracten was een bedrag van $ 8 mrd gemoeid. Afgevaardigden van de Iraanse regering hekelden de akkoorden die volgens hen de belangen van andere landen negeerden en een bedreiging vormden voor de stabiliteit van het Kaspische Zee-gebied.

(Vor.ber.pag. 425/3 e.v.-1997)

BALTISCHE STATEN

TOPONTMOETING VAN BALTISCHE, POOLSE EN OEKRAÏENSE PRESIDENTEN

De presidenten van Estland, Letland, Litouwen, Polen en Oekraïne - respectievelijk Lennart Meri, Guntis Ulmanis, Algirdas Brazauskas, Aleksander Kwasniewski en Leonid Koetsjma -

Beeld van de topontmoeting in Tallinn op 27 mei 1997 van de Baltische, Poolse en Oekraïense presidenten. V.l.n.r.: Lennart Meri (Estland), Guntis Ulmanis (Letland), Algirdas Brazauskas (Litouwen), Aleksander Kwasniewski (Polen) en Leonid Koetsjma (Oekraïne). *Foto EPA*

kwamen op 27 mei 1997 bijeen voor een topontmoeting in de Estlandse hoofdstad Tallinn. Na afloop gaven ze een gezamenlijke verklaring uit waarin ze hun steun betuigden aan het Oprichtingsakkoord over Wederzijdse Betrekkingen, Samenwerking en Veiligheid tussen de Russische Federatie en de NAVO-landen, dat eerder die dag in Parijs was ondertekend (602/3 e.v.-'97).

De vijf leiders benadrukten dat de NAVO open moest blijven voor alle potentiële leden en dat elk land het recht had om die veiligheidsmaatregelen te kiezen die het beste pasten bij zijn individuele behoeften. Verder spraken ze zich uit voor het idee van verdere economische integratie tussen Noord- en Zuid-Europa door samenwerking van regionale organisaties, en bespraken ze de huidige situatie in Bjelaroes (zie onder BJELAROES).

De Russische media zagen de top als een poging om tegenwicht te bieden tegen de NAVO-Ruslandtop in Parijs, en vonden dat hiermee de basis was gelegd voor een 'Baltisch-Oekraïens' bondgenootschap.

(Vor.ber.pag. 737/1/2-1996)

BJELAROES

ONDERTEKENING EN RATIFICATIE VAN UNIEHANDVEST MET RUSSISCHE FEDERATIE

Op 23 mei 1997 ondertekenden president Aleksandr Loekasjenka van Bjelaroes en de Russische president Boris Jeltsin in Moskou een 'Handvest van de Unie'. Dit handvest was een uitgebreide versie van het Unieverdrag dat op 2 april 1997 was getekend en het was reeds door beide presidenten geparafeerd (zie pag. 429/2/3-'97).

Het Handvest stelde dat alle staatsburgers van Rusland en Bjelaroes als burgers van de Unie moesten worden beschouwd; het doel van de Unie-structuur werd omschreven als de 'vrijwillige unificatie van lidstaten', die op een niet nader omschreven tijdstip in de toekomst tot stand moest komen. Toetreding tot de Unie zou vrijstaan aan 'elke VN-lidstaat die haar doeleinden deelde', een clausule die door waarnemers werd gezien als een duidelijke uitnodiging aan andere voormalige Sowjet-republieken om toe te treden. Andere doeleinden van de Unie die in het document werden genoemd, behelsden onder meer de ontwikkeling van een gemeenschappelijke infrastructuur, één munteenheid en een gezamenlijk defensiebeleid.

Het Handvest stelde voorts dat de Unie zou worden bestuurd door een opperste raad, waarvan de presidenten van de lidstaten bij toerbeurt het voorzitterschap zouden bekleden. De Raad zou bestaan uit staatshoofden en regeringsleiders, voorzitters van de nationale parlementen en de voorzitter (zonder stemrecht) van het uitvoerend comité van de Unie. Het uitvoerend comité - het permanente uitvoerende orgaan van de Unie -, zou worden benoemd door de opperste raad, met evenredige vertegenwoordiging van alle lidstaten. Deze organen zouden bijeenkomen in Moskou. Een parlementaire assemblee, bestaande uit 36 afgevaardigden van de parlementen van alle lidstaten, zou elk half jaar bijeenkomen. De oprichting van een uitvoerend comité en een parlementaire assemblee was reeds voorzien in het Unieverdrag tussen Rusland en Bjelaroes van april 1996 (zie pag. 458/3 e.v.-'96).

De Bjelaroesische president Aleksandr Loekasjenka (l.) brengt samen met zijn Russische ambtgenoot Boris Jeltsin een toost uit ter gelegenheid van de ondertekening van het Uniehandvest op 23 mei 1997 in Moskou. *Foto EPA*

Op 23 mei gingen in de hoofdstad Minsk ongeveer 15.000 mensen de straat op om de ondertekening van het verdrag te vieren. De nationalistische oppositiepartij het Bjelaroesische Volksfront (BPF) veroordeelde het document echter als een bedreiging van de nationale onafhankelijkheid.

Ratificatie van Unieverdrag

Het Unieverdrag en het Handvest van de Unie tussen Bjelaroes en Rusland, die in april-mei tot stand waren gekomen (zie pag. 428/3 e.v.-'97 en boven) werden in juni 1997 geratificeerd door de parlementen van beide landen. Het Verdrag trad in werking na een ceremonie op 11 juni in de Bjelaroesische hoofdstad Minsk, waarbij de ratificatiedocumenten werden uitgewisseld.

Na de unanieme ratificatie van de documenten door het Bjelaroesische Huis van Afgevaardigden (Tweede Kamer) op 30 mei ratificeerde ook de Russische Staatsdoema (Tweede Kamer) het Verdrag en het Handvest op 6 juni met 363 stemmen voor en twee tegen bij negentien onthoudingen. Op 10 juni stemden de Eerste Kamers van het Bjelaroesische en het Russische parlement over de twee documenten. De Russische Federatieraad ging akkoord met 144 stemmen en drie onthoudingen, terwijl de Bjelaroesische Raad van de Republiek de documenten unaniem goedkeurde.

De eerste zitting van de Russisch-Bjelaroesische Parlementaire Assemblee (het gezamenlijke orgaan dat was ingesteld krachtens het Verdrag en het Handvest) vond plaats op 12-13 juni in de Bjelaroesische stad Brest. Op 14 juni ondertekende de voorzitter van de Assemblee, Gennadi Seleznjow (tevens voorzitter van de Russische Staatsdoema), een resolutie, volgens welke de muziek van het volkslied van de voormalige Sowjet-Unie werd aangenomen als het volkslied van de nieuwe unie. Deze uitermate symbolische handeling vond plaats in Belowezjskaja Poesjtsja, nabij Minsk, in dezelfde zaal waar de overeenkomst over de opheffing van de Sowjet-Unie in december 1991 was ondertekend (zie pag. 82/3-'92), een overeenkomst die Seleznjow 'het verraad van de eeuw' noemde.

OVERLEG TUSSEN REGERING EN OPPOSITIE LOOPT OP NIETS UIT

Op 17-18 juni vonden besprekingen plaats tussen de Bjelaroesische autoriteiten en afgevaardigden van het voormalige parlement, de Opperste Sowjet, dat in november 1996 bij presidentieel decreet was ontbonden (zie pag. 159/3 e.v.-'97).

De besprekingen, waarbij functionarissen van de Raad van Europa bemiddelden, werden belemmerd door een conflict over de samenstelling van de delegatie van de Opperste Sowjet. Uiteindelijk werd een compromis over de kwestie bereikt en de twee partijen zouden elkaar op 15 juli opnieuw ontmoeten. De Raad van de Republiek bekrachtigde op 24 juni echter de uitbreiding van de bevoegdheden van de president die bij de nieuwe grondwet van november 1996 was vastgelegd. Deze stap zaaide twijfel omtrent de bereidheid van de regering om de omvangrijke bevoegdheden, die zij zich had toegeëigend na de ontbinding van het voormalige parlement, prijs te geven.

De besprekingen waren voorafgegaan door een ontmoeting op 8 juni tussen functionarissen van de Organisatie van Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en afgevaardigden van de voormalige Opperste Sowjet, welke laatsten ermee hadden ingestemd onderhandelingen te voeren met de regering. De positie van het voormalige parlement was versterkt door zijn erkenning door de OVSE en de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa (PACE), die afgevaardigden van de Opperste Sowjet officieel hadden uitgenodigd toekomstige vergaderingen van hun respectieve interparlementaire organen bij te wonen. De PACE had de waarnemersstatus van Bjelaroes in januari opgeschort (zie pag. 427/3-'97).

In juli werden de besprekingen tussen vertegenwoordigers van de regering van Bjelaroes en de Opperste Sowjet afgebroken zonder dat vooruitgang was geboekt.

De tweede gespreksronde, die gehouden werd van 15-17 juli, liep stuk op de kwestie welke van de twee grondwetten onderwerp van discussie zou moeten zijn, de grondwet van 1994, die in november 1996 door president Aleksandr Loekasjenka buiten werking was gesteld, of de nieuwe grondwet die de president uitgebreide bevoegdheden verleende (zie pag. 159/3 e.v.-'97).

De regering bevestigde het algemene vermoeden geen belang te hebben bij een succesvolle afronding van het overleg, toen tijdens de derde gespreksronde op 29 juli bleek dat een lid van de regeringsdelegatie officieel niet tot het onderhandelingsteam behoorde. Dit zette kwaad bloed bij de onderhandelingspartner en leidde ertoe dat de besprekingen voor onbepaalde tijd werden opgeschort.

REGERINGSWIJZIGINGEN

Iwan Bambiza werd op 2 mei ontslagen als minister van GOS-zaken. Er werd geen verklaring voor zijn ontslag gegeven en er werd geen opvolger benoemd.

Op 15 juli werd vice-premier Oeladzimir Roesakevitsj benoemd tot adjunct-directeur van het bureau van de president. Hij werd als vice-premier opgevolgd door Oeladzimir Zamjatalin, die tot dan toe voorzitter van de commissie van de staatsmedia was geweest. Op 23 juli werd Mikalaj Korboet benoemd tot minister van financiën. Daarvoor was hij eerste vice-voorzitter geweest van de raad van bestuur van de Nationale Bank van Bjelaroes (voor de benoeming van de regering, zie pag. 427/1 e.v.-'97).

SOROS STICHTING SCHORT ACTIVITEITEN OP

De liefdadige Soros Stichting, die door de Amerikaan George Soros werd gefinancierd, schortte op 15 mei haar activiteiten in Bjelaroes op nadat de Bjelaroesische autoriteiten 77 mrd Bjelaroesische roebels ($ 1 = 43336,9 Bjelaroesische roebel op 16 mei 1997) van de bankrekening van de stichting hadden afgeschreven om een belastingaanslag te betalen. Dit gebeurde ondanks het feit dat de stichting belastingvrijstelling had.

De betrekkingen tussen de stichting en de autoriteiten waren al maandenlang gespannen geweest. In maart was de directeur van de stichting, de Amerikaan Peter Byrne, de toegang tot het land ontzegd wegens beschuldigingen dat hij de Bjelaroesische politieke oppositie ondersteunde (zie 428/2/3-'97).

CONFLICT MET RUSSISCHE FEDERATIE OVER TV-VERSLAGGEVERS

Op 26 juli werden drie verslaggevers van het Russische staatstelevisiestation *ORT* gearresteerd op verdenking van delicten die zij zouden hebben gepleegd op 22 juli tijdens het maken van filmopnamen aan de grens tussen Bjelaroes en Litouwen.

Pawel Sjeremet, hoofd van het *ORT*-bureau in Minsk, en zijn chauffeur werden gearresteerd op het vliegveld van Minsk. Cameraman Dmitri Zawadski werd thuis aangehouden. Op 30 juli werden Sjeremet en Zawadski beschuldigd van een complot om op illegale wijze de staatsgrens van Bjelaroes te overschrijden. Op deze misdaad stond een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar.

Nog voor de arrestaties werden verricht, hadden de autoriteiten reeds hun ongenoegen getoond over Sjeremets 'vertekende' verslaggeving door op 7 juli zijn vergunning in te trekken. De Russische autoriteiten hadden hier heftig tegen geprotesteerd, waarop het ministerie van buitenlandse zaken van Bjelaroes de Russische medio beschuldigde van het 'ontketenen van een informatie-oorlog tegen Bjelaroes'.

In maart was een Russische televisieverslaggever eveneens zijn vergunning kwijtgeraakt en was de verslaggeving over Bjelaroes aan banden gelegd (zie pag. 428/3-'97).

Op 23 juli werden nieuwe regeringsvoorschriften van kracht, die restricties oplegden aan journalisten. Krachtens de nieuwe voorschriften, die tot protesten van de Bjelaroesische Vereniging van Journalisten leidden, moesten alle buitenlandse verslaggevers in Bjelaroes opnieuw een persvergunning aanvragen en konden Bjelaroesische journalisten niet worden geregistreerd als buitenlandcorrespondent.

In augustus werden zeven televisieverslaggevers van *ORT*, die op illegale wijze de grens met Bjelaroes zouden zijn overgestoken, gearresteerd. Eind augustus bevonden twee van de zeven verslaggevers, beiden Bjelaroesische staatsburgers, zich nog steeds in hechtenis. De arrestatie leidde tot in krachtige bewoordingen gestelde verklaringen over en weer tussen de autoriteiten van Rusland en Bjelaroes en dreigde een ernstige breuk te veroorzaken in de betrekkingen tussen de beide landen.

Op 26 juli was een drie man sterke cameraploeg van *ORT* gearresteerd die onderzoek deed naar de Bjelaroesische grenscontrole en smokkelpraktijken (zie boven). De chauffeur van de cameraploeg, Jaroslaw Owtsjinnikow, werd op 6 augustus op vrije voeten gesteld, maar werd aangeklaagd wegens het illegaal betreden van Bjelaroesisch grondgebied. Op deze misdaad stond een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar. De andere twee leden van de cameraploeg, die in hechtenis bleven, werd hetzelfde ten laste gelegd. Een van hen, Pawel Sjeremet, ging op 13 augustus in hongerstaking, maar beëindigde zijn protestactie nadat een verbetering was opgetreden in de omstandigheden waaronder hij gevangen werd gehouden.

Een bezoek van de Bjelaroesische president Aleksandr Loekasjenka aan de Russische regio Kaliningrad op 1 augustus werd op het laatste moment afgeblazen op aanraden van de gouverneur van het gebied, Leonid Gorbenko. De gouverneur deed zijn aanbeveling in het licht van de recente 'complicaties' die de betrekkingen tussen Rusland en Bjelaroes hadden beïnvloed. Gorbenko had zijn aanbeveling echter zonder toestemming van het Russische ministerie van buitenlandse zaken gedaan en hij werd voor zijn eenzijdig genomen besluit in scherpe bewoordingen berispt door Sergej Jastrzjembski, de woordvoerder van de Russische president Boris Jeltsin.

De situatie werd nog gecompliceerder toen een tweede cameraploeg van *ORT*, bestaande uit drie Russen en een Bjelaroes, op 15 augustus werd gearresteerd op de grens tussen Bjelaroes en Litouwen tijdens het maken van filmopnamen voor een verslag over hun gearresteerde collega's. Op 18 augustus werden zij in staat van beschuldiging gesteld. Een van de journalisten, Anatoli Adamtsjoek, las op de televisie een verklaring voor, waarin hij zijn excuses aanbod voor zijn daden en bekende dat *ORT* verantwoordelijk was geweest voor de reportage. Het televisiestation ontkende echter het incident te hebben 'uitgelokt' en sprak de vrees uit dat Adamtsjoek zijn 'bekentenis' onder dwang had afgelegd.

Wladimir Fasjenko, een andere *ORT*-journalist van het bureau in Minsk, werd op 18 augustus door de politie ondervraagd. Hij werd op 22 augustus het land uitgezet, omdat hij weigerde te getuigen tegen Sjeremet.

Op 21 augustus vonden felle woordenwisselingen plaats tussen de autoriteiten van Rusland en Bjelaroes. In reactie op een waarschuwing van woordvoerder Jastrzjembski van de Russische president Jeltsin dat de betrekkingen tussen de twee landen verder zouden verslechteren als de journalisten aan het eind van de dag niet waren vrijgelaten, weigerde de Bjelaroesische president Loekasjenka te buigen voor wat hij Russische 'chantage' noemde. Niettemin werden de drie Russische journalisten van de tweede *ORT*-cameraploeg op 22 augustus vrijgelaten en hun collega, de Bjelaroesische Oeladzimir Kostsin, op 25 augustus.

Op 27 augustus arriveerde de Russische minister van buitenlandse zaken, Jewgeni Primakow, in de Bjelaroesische hoofdstad Minsk om te onderhandelen over de vrijlating van Sjeremet en cameraman Dmitri Zawadski. Na een telefoongesprek op 28 augustus tussen Loekasjenka en de Russische president Boris Jeltsin, maakte Jeltsin bekend dat de journalisten spoedig zouden worden vrijgelaten, maar bleef Loekasjenka verontschuldigingen van *ORT* eisen. Tijdens een persconferentie op 29 augustus zei de Bjelaroesische minister van buitenlandse zaken Iwan Antanowitsj dat de strafzaken tegen Sjeremet, Zawadski en de tweede *ORT*-ploeg werden voortgezet.

(Vor.ber.pag. 427/1 e.v.-1997)

ESTLAND

OPHEFFING MINISTERIE VAN EUROPESE AANGELEGENHEDEN

Op 13 mei 1997 hief de regering het ministerie van Europese aangelegenheden op. Naar verluidt volgde de opheffing van dit ministerie op een besluit van premier Mart Siimann zich persoonlijk bezig te houden met kwesties die betrekking hadden op de Europese integratie.

Andra Veidemann, die het ministerie had geleid, kreeg de nieuwe portefeuille etnische betrekkingen. In deze functie moest Veidemann een oplossing vinden voor de etnische problemen in Estland. Ongeveer 30 procent van de bevolking van het land was van vreemde origine, voor het merendeel Russischtalige immigranten uit GOS-staten.

SOWJET-PASPOORTEN NIET LANGER GELDIG IN ESTLAND

De voorlichtingsdienst van het ministerie van binnenlandse zaken en het departement van nationaliteitszaken en immigratie maakte op 15 mei bekend dat paspoorten van de voormalige Sowjet-Unie niet langer geldig waren in Estland. Dit besluit betekende dat niet-Estlandse ingezeten (voor het merendeel etnische Russen) een vreemdelingenpas zouden moeten aanvragen of de nationaliteit van een ander land zouden moeten verwerven.

Personen zonder de Estlandse nationaliteit zouden sociale-verzekeringsuitkeringen blijven ontvangen, op voorwaarde dat zij hun identiteit konden aantonen. De Estlandse nationaliteit was echter vereist voor een aantal activiteiten, zoals de aankoop van grond.

(Vor.ber.pag. 430/2 e.v.-1997)

FRANKRIJK

VERVROEGDE PARLEMENTSVERKIEZINGEN UITGESCHREVEN. SOCIALISTISCHE VERKIEZINGSOVERWINNING. NIEUWE REGERING. MAATREGELEN OM OVERHEIDSTEKORT TERUG TE DRINGEN. NIEUW WERKGELEGENHEIDSPROGRAMMA. IMMIGRATIEBELEID. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 21 april 1997 maakte president Jacques Chirac bekend dat op 25 mei en 1 juni parlementsverkiezingen in twee ronden zouden worden gehouden, ne-

gen maanden voordat de officiële vijfjarige zittingstermijn van de regering zou aflopen (voor uitslag verkiezingen van 1993, zie pag. 368/3 e.v.-'93).

Chirac zei dat zijn besluit om vervroegde verkiezingen uit te schrijven was ingegeven door de overweging dat de nieuwe regering een duidelijk mandaat moest hebben om begin 1998 belangrijke beslissingen over de Europese Monetaire Unie te nemen. Chirac zei voorts dat de verkiezingen de hervorming van de economie een nieuwe impuls zouden geven en de kiezers de mogelijkheid zouden bieden te getuigen van hun trouw aan 'de waarden van de Republiek'. Deze laatste opmerking werd algemeen beschouwd als een oproep om het uiterst rechtse Nationale Front (FN) af te wijzen.

De centrumrechtse regeringscoalitie, bestaande uit de Vergadering voor de Republiek (RPR) en de Unie voor Franse Democratie (UDF), presenteerde haar verkiezingsprogramma op 29 april. Zij was voornemens de inkomstenbelasting te verlagen en de vennootschapsbelastingen te hervormen. Ook wilde zij een vijfjarenplan opstellen dat ervoor moest zorgen dat de overheidsuitgaven niet zouden groeien in reële termen. Bovendien nam zij zich voor meer werkgelegenheid te scheppen door de sociale premies op de lage lonen verder te verminderen. Beide partijen herhaalden nog eens dat Frankrijk op 1 januari 1999 moest toetreden tot de gemeenschappelijke Europese munt.

De Socialistische Partij (PS) en de Franse Communistische Partij (PCF) gaven eveneens op 29 april een gezamenlijke verkiezingsverklaring uit. In tegenstelling tot de RPR/UDF zouden zij echter in de eerste verkiezingsronde niet met gemeenschappelijke kandidaten uitkomen.

De twee partijen zeiden dat ze bij een overwinning een 35-urige werkweek zouden invoeren met behoud van loon. Zij zouden de belastingen hervormen met onder meer betere kredietvoorzieningen voor het midden- en kleinbedrijf. Ook wilden ze de privatisering van France Telecom, Thomson-CSF (zie hieronder) en Air France stoppen. Zij zeiden dat zij niet wilden ingaan op hun eerder beleden beleidsvoornemens ten aanzien van de gemeenschappelijke munt, die door de PS onder voorbehoud werd aanvaard.

De Groene Partij maakte op 3 april bekend met de PS te hebben afgesproken dat in 29 kiesdistricten een Groene kandidaat zich verkiesbaar zou stellen namens de PS, en dat een socialist namens de Groene Partij en de kleine Radicale Partij kandidaat zou zijn in 77 kiesdistricten. In alle andere districten zouden de partijen ieder met een eigen kandidaat uitkomen.

Op 30 april maakte de 68-jarige FN-voorzitter Jean-Marie Le Pen bekend dat hijzelf geen kandidaat zou zijn bij de parlementsverkiezingen.

Verkiezingscampagne

Uit opiniepeilingen in mei bleek dat de steun voor de belangrijkste oppositiepartij, de PS, en haar bondgenoot de PCF, groeide ten koste van de regerende RPR/UDF. De uitslag van de Britse verkiezingen op 1 mei (zie 554/2 e.v.-'97) werkte door in de Franse verkiezingscampagne en het was duidelijk dat de PS moed had geput uit de overwinning van de Labour Party. PS-leider Lionel Jospin probeerde de nadruk te leggen op de overeenkomsten tussen het verkiezingsprogramma van Labour en dat van de PS, met name op beloften om de jeugdwerkloosheid te bestrijden en prioriteit te geven aan gezondheidszorg en onderwijs zonder de overheidsuitgaven te verhogen. Maar premier Alain Juppé verklaarde dat Labour had gewonnen, omdat de partij het socialisme de rug had toegekeerd, terwijl de PS niet 'de moed [had gehad] te veranderen'.

Op 7 mei deed Chirac een dringende oproep de door de RPR geleide coalitieregering te steunen. In een boodschap die gelijktijdig werd gepubliceerd in de landelijke en regionale media, verzocht Chirac, die in 1995 tot president was gekozen (zie pag. 459/3 e.v.-'95), om een persoonlijk vertrouwensvotum. Hij verdedigde zijn hervormingen op het gebied van de begroting, de belastingen en de sociale zekerheid en waarschuwde dat een stem tegen de RPR en haar coalitiepartners een negatief effect zou kunnen hebben op Frankrijks rol in de EU. Hoewel de PS instemde met deelname aan de derde fase van de Europese Economische en Monetaire Unie (EMU), waarin een gemeenschappelijke munt zou worden ingevoerd, verzette de partij zich tegen de bezuinigings-

PS-leider Lionel Jospin (r.) en PCF-leider Robert Hue staan op 30 mei 1997 journalisten te woord tijdens hun campagne voor de tweede ronde van de parlementsverkiezingen. *Foto AFP*

maatregelen van de regering om te voldoen aan de toetredingscriteria.

Uit op 18 mei gepubliceerde opiniepeilingen bleek dat de PS en haar bondgenoten steeds verder uitliepen op de regering. Krachtens de kieswet was het verboden opiniepeilingen te publiceren in de week vóór de verkiezingen, maar volgens een groot aantal waarnemers had Chiracs besluit om de verkiezingen te vervroegen een averechtse uitwerking gehad en zou hij niet de beslissende overwinning behalen waarnaar hij had gestreefd.

Socialisten winnen verkiezingen

Bij de verkiezingen voor de Nationale Assemblee (Tweede Kamer) op 25 mei en 1 juni behaalde de Socialistische Partij de overwinning. De partij, die bij de parlementsverkiezingen van 1993 een ontluisterende nederlaag had geleden (zie pag. 368/3 e.v.-'93), sleepte 241 van de 577 zetels in de wacht en versloeg daarmee de aftredende centrumrechtse regeringscoalitie. Zij behaalde echter geen absolute meerderheid.

De neo-gaullistische RPR, die voor de ontbinding van het parlement 257 zetels had, viel terug tot 134, terwijl de UDF, een alliantie van kleine rechtse en middenpartijen, zakte van 206 naar 108 zetels. Beide partijen stonden versteld van de omvang van hun nederlaag die volgens veel waarnemers zou leiden tot een ingrijpende verschuiving in hun partijpolitiek.

De PS-overwinning betekende het begin van een vijf jaar durende 'cohabitation' met president Jacques Chirac van de RPR, wiens zevenjarige ambtsperiode pas eind 2002 zou verstrijken. Volgens de meeste politieke analisten was de nederlaag van de RPR/UDF voornamelijk te wijten aan Chirac, die de verkiezingen tien maanden had vervroegd in de hoop een duidelijk mandaat te krijgen om belangrijke besluiten met betrekking tot de EMU te kunnen nemen (zie boven). Chirac had er bij de kiezers op aangedrongen de RPR/UDF-coalitie te steunen en had de verkiezingen een persoonlijk vertrouwensvotum genoemd (zie boven). Hij had de stemming onder de kiezers echter verkeerd beoordeeld en de mate van hun ontevredenheid over premier Alain Juppé niet goed ingeschat. Aangezien de RPR/UDF bij de eerste verkiezingsronde iets minder dan 30 procent van de uitgebrachte stemmen had behaald, maakte Juppé op 26 mei bekend dat hij op 2 juni het premierschap zou neerleggen. Tegelijkertijd verklaarde Chirac dat hij de verdere leiding over de verkiezingscampagne op zich zou nemen.

Het afbrokkelen van de steun voor de centrumrechtse partijen stond in contrast met de winst voor het extreemrechtse Nationale Front (FN), dat bijna 15 procent van de stemmen bemachtigde, hoewel dit omgerekend niet meer dan één zetel opleverde.

Jospin vormt nieuwe regering. Samenstelling kabinet

Op 2 juni verzocht Chirac de 60-jarige PS-leider Lionel Jospin een regering te vormen. De volgende dag benoemde Jospin een veertien leden tellend kabinet (waarin vijf vrouwen zitting hadden). Zij telde twee leden van de Franse Communistische Partij (PCF), die met 38 afgevaardigden op de wip zat in de Nationale Assemblee alsook vertegenwoordigers van de Groenen, de Radicaal-Socialistische Partij (PRS) en de Beweging der Burgers (MDC). Daarnaast werden twee gedelegeerd ministers benoemd en tien staatssecretarissen.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Lionel Jospin; werkgelegenheid en solidariteit - mevr. Martine Aubry (PS); justitie, zegelbewaarder - mevr. Elisabeth Guigou (PS); nationale opvoeding, wetenschappelijk onderzoek en technologie - Claude Allègre (PS); binnenlandse zaken - Jean-Pierre Chevè-

Verkiezingsuitslag

Partij	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal*
Socialistische Partij (PS)	23,4	241
Vergadering voor de Republiek (RPR)	15,7	134
Nationale Front (FN)	14,9	1
Unie voor Franse Democratie (UDF)	14,2	108
Franse Communistische Partij (PCF)	9,9	38
Groenen	6,8	7
overige (rechts)	6,6	14
overige (links)	2,8	21
overige (uiterst links)	2,5	-
Radicaal-Socialistische Partij	1,4	12
onafhankelijken	1,4	1
overige (uiterst)	0,1	-
ongeldige stemmen	0,3	0
Totaal	100	577

nement (MDC); buitenlandse zaken - Hubert Védrine (PS); economie, financiën en industrie - Dominique Strauss-Kahn (PS); defensie - Alain Richard (PS); uitrusting, vervoer en huisvesting - Jean-Claude Gayssot (PCF); cultuur en verbindingen, regeringswoordvoerster - mevr. Catherine Trautmann (PS); landbouw en visserij - Louis Le Pensec (PS); ruimtelijke ordening en milieu - mevr. Dominique Voynet (Groenen); Daniel Vaillant (PS) - betrekkingen met het parlement; ambtenarenapparaat, bestuurlijke hervormingen en decentralisatie - Emile Zuccarelli (PRS); jeugdzaken en sport - mevr. Marie-George Buffet (PCF).

Gedelegeerde ministers:

Europese zaken (bij ministerie van buitenlandse zaken) - Pierre Moscovici (SP); onderwijs (bij ministerie van nationale opvoeding, wetenschappelijk onderzoek en technologie) - Ségolène Royal (SP).

Staatssecretarissen:

Overzeese gebieden (ministerie van binnenlandse zaken) - Jean-Jack Queyranne (PS); volksgezondheid (ministerie van werkgelegenheid en solidariteit) - Bernard Kouchner (PRS); ontwikkelingssamenwerking (ministerie van buitenlandse zaken) - Charles Josselin (PS); huisvesting (ministerie van uitrusting, vervoer en huisvesting) - Louis Besson (PS); buitenlandse handel (economie, financiën en industrie) - Jacques Dondoux (PRS); begrotingszaken (economie, financiën en industrie) - Christian Sautter (PS); midden- en kleinbedrijf, handel en artisanaat (economie, financiën en industrie) - Marylise Lebranchu (PS); industrie (economie, financiën en industrie) - Christian Perret (PS); oud-strijders (ministerie van defensie) - Jean-Pierre Masseret (PS); toerisme (ministerie van uitrusting, vervoer en huisvesting) - Michelle Demessine (PCF).

Nieuwe politieke initiatieven

Op 19 juni hield Jospin zijn eerste rede in de Nationale Assemblee als premier. Hierin beloofde hij een aantal maatschappelijke, justitiële en constitutionele hervormingen en een wijziging van de immigratiewetgeving. Jospin stelde initiatieven op een aantal gebieden echter uit, in afwachting van de uitslag van een onderzoek naar de overheidsfinanciën, dat medio juli verwacht werd.

Jospins rede van een uur werd met een staande ovatie ontvangen. Een aantal van zijn coalitiepartners reageerden echter minder enthousiast, toen hij bekendmaakte dat het minimumloon van FF 6.406 per maand ($ 1 = FF 5,86 op 27 juni 1997) vanaf 1 juli met 4 procent zou worden verhoogd, terwijl de PCF en de vakbonden twee maal zoveel hadden geëist. Jospin verklaarde dat hij zijn verkiezingsbeloften zou nakomen om 700.000 banen voor werkloze jongeren te scheppen en de werkweek terug te brengen van 39 tot 35 uur zonder achteruitgang in salaris. Hij benadrukte echter dat de veranderingen tijd zouden vergen, gezien de 'ernstige toestand' waarin de overheidsfinanciën verkeerden. Hij zei dat de verwachte mini-begroting en een nationale conferentie over werkgelegenheid zouden worden uitgesteld tot september om de regering tijd te geven het rapport over het onderzoek van de overheidsfinanciën te bestuderen.

De Franse premier Lionel Jospin poseert op 12 juni 1997 voor Hôtel Matignon met enkele van zijn ministers en staatsministers: 1ste rij v.l.n.r. Martine Aubry, Jospin, Elisabeth Guigou; 2de rij v.l.n.r. Dominique Voynet, Marylise Lebranchu, Marie-George Buffet; daarachter r: Christian Sautter. *Foto EPA*

Jospin schetste de hoofdlijnen van een omvangrijk woningbouwprogramma en een rechtvaardiger belastingstelsel. Hij beloofde binnen vijf jaar een aantal hervormingen door te voeren, zoals meer gelijkheid tussen man en vrouw en de sluiting van de snellekweekreactor Super-Phénix. Hij verzekerde de onafhankelijkheid van het gerechtelijke apparaat te handhaven en maakte bekend dat er een einde zou komen aan ministeriële bemoeienis met justitiële onderzoeken naar politieke corruptie. Ook zou politiek toezicht worden stopgezet, hetgeen verband hield met beschuldigingen dat vorige regeringen op grote schaal telefoongesprekken hadden laten afluisteren (zie onder).

Jospin verklaarde dat de toekomst 'niet kon worden gebouwd op vreemdelingenhaat en racisme'. Hij kondigde een totale herziening van de immigratiewetgeving aan en bevestigde plannen om een verblijfsvergunning te verlenen aan 40.000 (voornamelijk Afrikaanse) immigranten en het 'droit de sol', dat inhield dat iedereen die in Frankrijk was geboren, automatisch de Franse nationaliteit verkreeg, in ere te herstellen.

Eerder had Jospin duidelijk gemaakt dat de nieuwe regering zich kritischer zou opstellen ten opzichte van de EMU. PS-woordvoerder François Hollande had al op 2 juni aangedrongen op versoepeling van de Maastricht-criteria teneinde de verkiezingsbeloften te kunnen nakomen. Op 9 juni verzocht Frankrijk om extra tijd om zich opnieuw te kunnen beraden over het stabiliteitspact, dat landen die deelnamen aan de gemeenschappelijke munt, onderwierp aan een strenge begrotingsdiscipline. Frankrijk bereikte echter een akkoord met zijn EU-partners waarbij het het stabiliteitspact aanvaardde en later die maand werd in het herziene Verdrag van Maastricht (het Verdrag van Amsterdam) een werkgelegenheidsparagraaf opgenomen.

Eind juni rees twijfel over Jospins streven naar behoud van werkgelegenheid, toen hij onder vuur kwam, omdat hij de sluiting van de assemblagefabriek van Renault in het Belgische Vilvoorde niet had tegengehouden. Jospin had zich in maart geschaard achter de Europese protesten tegen de sluiten van de vestiging (zie pag. 371/3 e.v.-'97). Na een ontmoeting aan het einde van zijn verkiezingscampagne met vertegenwoordigers van de 3.100 Renault-werknemers in Vilvoorde, die met ontslag werden bedreigd, had Jospin gezegd dat Renault (dat voor 46 procent eigendom van de Franse regering was) een onafhankelijk onderzoek moest laten verrichten waarin de sluitingsplannen nog eens onder de loep zouden worden genomen. Maar het onderzoek, dat op 29 juni werd

Laurent Fabius voert op 12 juni 1997 het woord tot de Nationale Assemblee, die hem zojuist tot voorzitter heeft gekozen. *Foto EPA*

gepubliceerd, ondersteunde het besluit. Woedende Franse vakbonden eisten verder ingrijpen van de regering, terwijl de Belgische premier Jean-Luc Dehaene kritiek leverde op Jospin, omdat hij valse verwachtingen zou hebben gewekt, en zei dat de werknemers hadden gehoopt dat de nieuwe socialistische regering een fermer standpunt zou innemen.

Nieuwe leiders PS, UDF en RPR

François Hollande werd op 4 juni genomineerd als nieuwe leider van de Socialistische Partij (PS), als opvolger van Lionel Jospin, die op 3 juni premier was geworden.

Tot nieuwe voorzitter van de UDF werd op 10 juni François Bayrou gekozen.

Op 6 juli werd de voormalige voorzitter van de Nationale Assemblee, Philippe Séguin (54), tijdens een speciaal partijcongres gekozen tot voorzitter van de RPR. Séguin, die burgemeester van Epinal was, kreeg bijna 79 procent van de door 60.000 partijleden uitgebrachte stemmen en versloeg de vijf andere kandidaten met gemak.

Séguin volgde Alain Juppé op die was afgetreden als premier na de erbarmelijke resultaten van de RPR en zijn coalitiepartner de UDF bij de parlementsverkiezingen (zie boven); op 11 juni had Juppé te kennen gegeven dat hij niet herkozen wilde worden als RPR-voorzitter. Séguin zei dat de RPR tactische allianties met het extreem rechtse anti-Europese Nationaal Front (FN) aan de ene kant niet uit de weg moest gaan of demoniseren, maar aan de andere kant daar evenmin het voortouw toe moest nemen. Hij vond dat de partij zich moest richten op de meerderheid van de FN-kiezers die volgens hem 'fascistisch noch anti-democratisch' waren.

Begrotingstekort in 1996 opgelopen

Volgens officiële cijfers die het Nationale Instituut voor de Statistiek en de Economie op 29 april publiceerde, bedroeg het overheidstekort in 1996 4,2 procent van het BBP en kwam daarmee uit boven de 4 procent die de regering zich ten doel had gesteld.

In een uitgelekt memorandum van het ministerie van financiën, dat op 16 april door *Le Monde* werd gepubliceerd, was het begrotingstekort in 1997 geraamd op 3,8 procent van het BBP, met een stijging tot 4,5 procent in 1998. Deze stijging was gedeeltelijk te wijten aan lagere BTW-opbrengsten, hogere uitgaven voor de sociale zekerheid en toenemende werkloosheid. Dit was in tegenspraak met de officiële ramingen, die uitgingen van een begrotingstekort van 3,45 procent in 1997 en 2,8 procent in 1998.

GEC's bod op Thompson-CSF verworpen

Op 4 april maakte de regering bekend dat zij om redenen van 'nationale veiligheid' het verzoek van de Britse General Electric Company (GEC) had afgewezen om een bod te mogen uitbrengen op het overheidsaandeel in het defensie-electronicabedrijf Thompson-CSF (zie pag. 321/2-'96).

De regering had geïnteresseerden uitgenodigd een bod uit te brengen op haar aandeel van 58,2 procent in Thompson-CSF. De andere aandelen waren in bezit van minderheidsaandeelhouders. De regering zei dat zij Lagardère, Alcatel en Dassault - allemaal Franse bedrijven - had 'aangespoord' hun definitief bod op het overheidsaandeel van Thompson-CSF op 7 mei uit te brengen.

Maatregelen om overheidstekort terug te dringen

De nieuwe minister van economie, financiën en industrie, Dominique Strauss-Kahn, maakte op 21 juli een reeks maatregelen bekend om het overheidstekort terug te dringen. Het pakket ter waarde van FF 32 mrd ($ 1 = FF 6,19 op 25 juli 1997) was bedoeld om het overheidstekort zo ver te verlagen dat Frankrijk zich zou kunnen kwalificeren voor deelname aan de derde fase van de EMU, waarin een gemeenschappelijk munt zou worden ingevoerd.
Strauss-Kahn zei dat de door hem voorgestelde maatregelen het begrotingstekort zouden terugdringen met 0,4 procent. Het totale tekort zou daardoor uitkomen op 3,1 à 3,3 procent van het bruto binnenlands product (BBP). Hij benadrukte dat het afhankelijk zou zijn van de economische groei en de belastinginkomsten of Frankrijk zou voldoen aan de tekortnorm van 3 procent van het Verdrag van Maastricht. Maar, voegde hij daaraan toe, Frankrijk zou 'de 3 procent voor 1997 zo dicht mogelijk naderen', en zou zich 'zeker in dezelfde mate als onze partners kwalificeren om mee te doen aan de gemeenschappelijke munt.'

Door bezuinigingen op de overheidsuitgaven zou het tekort met FF 10 mrd dalen. Alleen al op de defensiebegroting werd FF 2 mrd gesnoeid. Belastingverhoging voor grote bedrijven zou nog eens FF 22 mrd opleveren. FF 16 mrd daarvan was het resultaat van een verhoging van de

Minister van financiën Dominique Strauss-Kahn (l.) is samen met de staatssecretaris voor begrotingszaken, Christian Sautter, op weg naar een persconferentie over het Franse begrotingstekort op 21 juli 1997. *Foto EPA*

vennootsschapsbelasting voor bedrijven met een jaarlijkse omzet van FF 50 mrd en hoger van 36,6 naar 41,6 procent. Strauss-Kahn zei dat het om een tijdelijke maatregel ging, die na 1998 geleidelijk zou worden teruggeschroefd. Verder zou het tekort met FF 6 mrd slinken door kapitaalwinsten van bedrijven even zwaar te belasten als hun gewone winsten.

De maatregelen leidden tot een woedende reactie van grote bedrijven en de rechtse oppositie. Naar verwachting zou het parlement in september over de maatregelen debatteren.

Spanningen tussen Jospin en Chirac

In juli rezen er spanningen tussen president Jacques Chirac van de RPR en de nieuw gekozen premier Lionel Jospin van de PS, toen beiden heel uiteenlopende visies bleken te hebben over hun rol in de periode dat ze samen moesten werken ('cohabitation').

In een periode van cohabitation was de president traditioneel verantwoordelijk voor defensie, buitenlandse zaken en Europa. Maar in juli bekritiseerde aanhangers van Jospin Chirac openlijk over diens optreden tijdens de EU-top in Amsterdam en de Top van Acht in Denver. En aan de vooravond van de NAVO-top in Madrid (zie pag. 612/1 e.v.-'97) plaatsten ze vraagtekens bij Chiracs pogingen om haast te maken met de verdere integratie van Frankrijk in het bondgenootschap. Op 1 juli maakte een woordvoerder van het ministerie van buitenlandse zaken, Jacques Rummelhardt, bekend dat de regering zich zou verzetten tegen alle presidentiële stappen om de contacten in de nabije toekomst aan te halen, zolang er geen afspraken waren gemaakt over de benoeming van meer Europeanen op leidinggevende functies in de NAVO.

In een televisie-interview op 14 juli hekelde Chirac verscheidene besluiten van de nieuwe regering en wees hij erop dat de grondwet 'echt het laatste woord aan de president geeft'. Tijdens een kabinetsvergadering op 16 juli reageerde Jospin geprikkeld en hield vol dat de grondwet de rechten van de premier en die van de president duidelijk omschreef.

Nieuw werkgelegenheidsprogramma

Op 20 augustus ontvouwde minister Martine Aubry van werkgelegenheid en solidariteit een plan om 350.000 banen voor jongeren te creëren in de dienstverlenende sector. Het plan was de eerste stap op weg naar inlossing van de verkiezingsbelofte die de PS gedaan had om 700.000 jongeren aan een baan te helpen (zie boven). De overige 350.000 banen zouden worden gecreëerd in de particuliere sector. Plannen hiervoor zouden naar verwachting in september 1998 worden opgesteld. Op het moment van de bekendmaking van de plannen bedroeg de werkloosheid onder de beroepsbevolking 12,6 procent, een naoorlogs record. De jeugdwerkloosheid bedroeg 28 procent.

Aubry zei dat eind 1998 150.000 banen zouden zijn gecreëerd en dat het programma binnen drie jaar zou worden uitgevoerd. Zij onderscheidde 22 categorieën werk die zouden worden gereserveerd voor jongeren tot 26 jaar of langdurig werklozen tot dertig jaar. Hiertoe behoorden het verrichten van eenvoudig onderhoudswerk aan woningen van bejaarden, het coördineren van onderwijsprojecten, het assisteren van familieleden van gevangenen bij gevangenisbezoek en het begeleiden van slachtoffers van ongevallen. De werknemer zou het minimumloon ontvangen en een vijfjarig contract krijgen. Aubry zei dat 80 procent van de kosten van het programma zouden worden gedragen door de centrale overheid en dat de overige kosten zou moeten worden opgebracht door gemeenteraden, vakbonden, liefdadigheidsinstellingen en bijdragen uit het bedrijfsleven. De uiteindelijke kosten van het driejarenplan zouden naar schatting FF 35 mrd bedragen ($ 1 = FF 6,127 op 15 augustus 1997). De regering stelde dat dit bedrag kon worden opgebracht zonder het niveau van de overheidsuitgaven te verhogen.

Het plan werd tijdens de kabinetsvergadering waarop het werd gepresenteerd, bekritiseerd door president Jacques Chirac. Chirac erkende dat jeugdwerkgelegenheid 'voor iedereen prioriteit' had, maar waarschuwde voor de problemen die zouden ontstaan als gevolg van een 'massale aanwas van vaste banen in de publieke sector'.

Immigratiebeleid

Op 19 augustus maakte het ministerie van binnenlandse zaken bekend dat in totaal 54.219 'sans-papiers', immigranten die in onzekerheid verkeerden over hun verblijfsstatus, een verzoek bij de regering hadden ingediend om in Frankrijk te mogen blijven. De nieuwe regering had bij haar aantreden in juni aangekondigd de 'sans-papiers' een verblijfsvergunning te zullen verstrekken, hoewel zij destijds zo'n 40.000 aanvragen verwachtte (zie boven). De (overwegend Afrikaanse) immigranten waren in een juridisch niemandsland terechtgekomen door het beleid van voorgaande rechtse regeringen die hun het recht hadden ontnomen in Frankrijk te blijven zonder echter de staat de bevoegdheid te geven hen uit te wijzen.

Het grote aantal immigranten dat een verblijfsvergunning aanvroeg, gaf in rechtse kringen aanleiding tot de kritiek dat het initiatief een golf van illegale immigratie en een hogere werkloosheid zou veroorzaken. In een poging deze opvatting te ontzenuwen, maakte de regering op 21 augustus haar besluit bekend om wetsvoorstellen aangaande immigratie in die zin te wijzigen, dat verkiezingsbeloften over het afschaffen van de zogenoemde wetten-Pasqua-Debré werden ingetrokken. (De naar twee gaullistische ministers van binnenlandse zaken genoemde wetten hadden een groot aantal al lang bestaande rechten van immigranten afgeschaft, zie pag. 375/2/3/-'97 en 20/3 e.v.-'94). Premier Lionel Jospin noemde de voorgestelde wijzigingen realistisch en zei dat ze bedoeld waren om de rechten van reeds in Frankrijk verblijvende immigranten te respecteren en tegelijkertijd het verbod op primaire immigratie te handhaven, dat sinds 1974 van kracht was.

De redactie van de nieuwe wet was nog niet voltooid, of delen van een voorlopige versie, die was goedgekeurd door minister van binnenlandse zaken Jean-Pierre Chevènement, lekten uit naar de pers. In deze voorlopige versie werden de grondslagen van de wetten-Pasqua-Debré grotendeels gehandhaafd, waaronder de enorme barrières die werden opgeworpen tegen nieuwe immigranten. Wel zou het aanvra-

gen van politiek asiel eenvoudiger worden en zouden reeds lang in Frankrijk woonachtige immigranten een verblijfsvergunning krijgen, vooral als zij medische behandeling nodig hadden, gepensioneerd waren of over bepaalde beroepsvaardigheden beschikten. Het automatische recht op het Franse staatsburgerschap voor iedereen die in Frankrijk was geboren, zou worden heringevoerd.

Het afgezwakte regeringsstandpunt over immigratie werd veroordeeld door verscheidene linkse PS-leden en door de Groenen, die dreigden met demonstraties tegen de hervormingen, ook al maakten zij deel uit van Jospin's coalitieregering. Het standpunt van de regering werd ook gehekeld door antiracismegroepen, waaronder de Beweging tegen Racisme en voor Vriendschap tussen Volken (MRAP), die zei dat de nieuwe wet de betrekkingen tussen verschillende volken zou verslechteren en een klimaat van achterdocht in stand zou houden.

Franse militaire aanwezigheid in Afrika wordt teruggebracht

De Franse regering bevestigde op 5 augustus van plan te zijn haar militaire aanwezigheid in Afrika terug te brengen en efficiënter op te zetten. Na terugkeer van een rondreis langs drie Afrikaanse landen zei minister van defensie Alain Richard dat het aantal Franse militaire bases in Afrika zou worden teruggebracht van zeven naar vijf en dat het aantal Franse militairen in dit werelddeel zou worden gereduceerd van 8.100 tot 6.000. Het besluit kwam volgens velen voort uit de minder bemoeizuchtige houding van de nieuwe socialistische regering ten opzichte van de politiek van Frankrijks voormalige koloniën (zie pag. 692/3 e.v.-'96 en boven), en betekende tevens een bezuiniging op de defensiebegroting.

Richard zei dat het de bedoeling was de mobiliteit van de Franse troepen die beschikbaar waren voor operaties in Afrika, te vergroten, zodat Frankrijk 'voor hetzelfde werk met minder toe kan'. Hij zei dat de bases in Tsjaad, Ivoorkust, Djibouti (deels het Midden-Oosten bestrijkend), Gabon en Senegal zouden worden gehandhaafd. De bases in Kameroen en de Centraal Afrikaanse Republiek zouden worden opgeheven, maar in Bangui, de hoofdstad van de Centraal Afrikaanse Republiek, zou een klein detachement achterblijven om te dienen als bruggenhoofd voor mogelijke toekomstige Franse operaties in het gebied. De basis in de Centraal Afrikaanse Republiek had een belangrijke rol gespeeld bij militaire interventies in nabijgelegen voormalige koloniën, in Centraal- en West-Afrika en in het land zelf, zoals in februari 1997 nog het geval was geweest (zie pag. 321/3 e.v.-'97). Richard zei dat het vroegere Franse beleid geënt was geweest op de bereidheid partij te kiezen bij interne politieke ruzies. In de toekomst was het volgens hem de bedoeling bedreigde Franse burgers te hulp te komen en Afrika te helpen 'stabiliseren', maar niet te bemiddelen tussen rivaliserende machten.

Bronnen in kringen rond het ministerie van defensie zeiden dat Frankrijks rol in Afrika reeds vóór het aantreden van de socialistische regering was herzien. Zij gaven aan dat de noodzaak van een beleidsherziening was ingegeven door het einde van de Koude Oorlog en door de kritiek die Frankrijk te verduren had gekregen omdat het in 1994 troepen naar Rwanda had gestuurd (zie pag. 715/2 e.v.-'94) en omdat het er in 1996 niet in was geslaagd het bloedvergieten in oostelijk Zaïre te voorkomen (zie pag. 40/1 e.v.-'97). Een Franse beleidsmaker op het gebied van de buitenlandse politiek zei dat de regering een op Amerikaanse leest geschoeide 'geval voor geval'-benadering wilde hanteren. Dit hield in dat interventie alleen zou plaatsvinden indien dit in een specifieke situatie noodzakelijk werd geacht, terwijl men zich terughoudend zou opstellen in situaties waarin interventie onwenselijk werd geacht.

Afluisterschandaal

In een radio-interview op 15 april zei de toenmalige premier Alain Juppé dat hij voorstander was van verdere wetswijzigingen om het illegale aftappen van telefoons te verbieden.

Volgens de *Economist* van 12 april verzette Juppé zich niet langer tegen verzoeken tot opheffing van de beperkingen op de bevoegdheden van een commissie die op dat moment een officieel onderzoek instelde naar het kennelijk wijdverspreide afluisteren van telefoongesprekken ten tijde van de regering van president Mitterrand. Hij zou een onafhankelijke commissie instellen die per geval moest nagaan of het noodzakelijk was geweest documenten om redenen van nationale veiligheid als vertrouwelijk te bestempelen.

Het weekblad *L'Express* en de krant *Le Monde* publiceerden op respectievelijk 3 en 4 april bijzonderheden over een grote hoeveelheid documenten uit het tijdperk-Mitterrand die op 19 februari was ontdekt in een garage en aan de onderzoekers was overhandigd. Tussen de documenten bevonden zich kennelijk rapporten die voor Mitterrand waren opgesteld door Christian Prouteau; deze had aan het hoofd gestaan van de antiterreureenheid die door Mitterrand was opgericht. Uit deze rapporten zou blijken dat Mitterrand tweehonderd keer toestemming had gegeven voor het illegale afluisteren van telefoons, waaronder die van rechters, advocaten en journalisten. Eén van de afluistergevallen betrof een excentrieke pamfletschrijver, Jean-Edern Hallier, die in 1984 had gedreigd het bestaan van Mitterrands onwettige dochter Mazarine - toen tien jaar oud - te onthullen.

Stakingen van artsen in opleiding en werknemers in de luchtvaart

Artsen in opleiding en ziekenhuisdirecteuren in Parijs en andere steden zetten hun demonstraties en stakingsacties voort waarmee ze medio maart waren begonnen uit protest tegen de kortingen op het salaris van artsen die hun budget overschreden.

Op 27 maart hadden naar schatting 10.000 mensen deelgenomen aan een demonstratie in Parijs. Afgevaardigden van de artsen hadden op 11-13 april een ontmoeting met functionarissen van het ministerie van sociale zaken om over een aantal zaken te spreken, waaronder doorbetaling van stakingsdagen. Volgens het ministerie had de dienstverlening in zestien van de 26 academische ziekenhuizen in Frankrijk last ondervonden van de staking op 11 april.

Ook de staatsluchtvaartmaatschappij Air France Europa, voorheen Air Inter, had op 1 en 4 april te kampen met de gevolgen van stakingen. Het grond- en vliegpersoneel van de maatschappij protesteerde die dagen tegen voorgenomen veranderingen in de lonen en de arbeidsvoorwaarden die het gevolg waren van de fusie met Air France, die in september moest zijn afgerond.

Wegblokkades van vrachtwagenchauffeurs

Op 5 mei (een nationale feestdag) blokkeerden vrachtwagenchauffeurs de Franse hoofdverkeerswegen, waarmee ze de acties herhaalden die in november 1996 heel Frankrijk hadden lamgelegd (zie pag. 372/2 e.v.-'97). De vrachtwagenchauffeurs versperden verscheidene hoofdwegen, maar voerden ook een aantal 'opérations escargots' uit, waarbij zij het verkeer ontwrichtten door tijdens piekuren langzaam over drukke trajecten te rijden.

De staking was uitgeroepen door de communistische vakcentrale CGT (Confédération général du travail) en Force Ouvrière (FO). Volgens de

vrachtwagenchauffeurs had de regering zich niet gehouden aan het akkoord dat was bereikt aan het einde van het conflict in november. Hierbij was overeengekomen dat chauffeurs die langer dan twintig jaar hadden gewerkt, op hun 55ste in plaats van op hun 65ste met pensioen zouden mogen gaan. Volgens de voorzitter van de FO-vervoerssectie, Roger Poletti, was het akkoord zo gearrangeerd dat slechts 350 chauffeurs in aanmerking waren gekomen voor vervroegde uittreding in plaats van de 3.779 chauffeurs die daar volgens de vakbonden recht op hadden. Poletti voegde eraan toe dat de leden van zijn bond niet de bonus van FF 3.000 ($ 1 = FF 5,71 op 9 mei 1997) hadden ontvangen, die hun was toegezegd na de staking in november, en dat het regeringsbesluit over rusttijden 'onuitvoerbaar en een dode letter' was. Vakbondsleiders lieten doorschemeren dat de chauffeurs hun acties zouden uitbreiden. Hierdoor dreigde het verkeer de hele zomer te worden ontwricht.

Franse boeren belagen Spaanse vrachtwagens

Op 21 mei beschuldigde de Spaanse regering de Franse autoriteiten ervan in de hand te werken dat de politie niet optrad tegen boeren die vrachtwagenchauffeurs molesteerden en vrachtwagens met Spaanse groenten en fruit in brand staken.

De Spaanse minister van landbouw Loyola de Palacio de Valle-Lersundi verzocht de Europese Commissie te onderzoeken of er sanctiemaatregelen tegen Frankrijk konden worden genomen. IIij verklaarde dat de Franse autoriteiten volkomen passief waren gebleven, terwijl 'daden van vandalisme' werden bedreven. Zijn opmerkingen kwamen nadat een Spaanse vrachtwagenchauffeur was opgenomen in een ziekenhuis in de Zuid-Franse stad Montpellier om behandeld te worden voor verwondingen die hij had opgelopen toen hij probeerde te verhinderen dat zijn vrachtwagen in brand werd gestoken. Volgens berichten in de Spaanse pers waren in de voorgaande twee dagen minstens twintig Spaanse vrachtwagens aangevallen door Franse boeren die wilden beletten dat goedkopere Spaanse producten het land binnenkwamen.

Onderzoek naar Crédit Lyonnais

Jean Maxime Lévêque, die van 1986-'88 directeur-generaal was van de staatsbank Crédit Lyonnais, werd op 29 mei in hechtenis genomen op verdenking van geknoei met de boekhouding en medeplichtigheid aan verduistering. Tegen Lévêque was een officieel onderzoek ingesteld als onderdeel van een onderzoek naar International Bankers (IBSA), een vroegere dochtermaatschappij van Crédit Lyonnais.

Eerder, op 21 mei, had het Consortium de Réalisation (CDR), de maatschappij die was opgericht om de activa van Crédit Lyonnais te verkopen, onthuld dat haar onderzoekers 'georganiseerde financiële fraude' hadden ontdekt bij zeven dochtermaatschappijen van de bank, waaronder IBSA, Crédit Lyonnais Nederland en Altus (zie pag. 13/1-'97). De CDR weigerde bekend te maken welk bedrag hiermee was gemoeid, maar bronnen bij de CDR gaven aan dat het om bijna FF 10 mrd ging.

Voormalig PS-leider veroordeeld

Op 5 juni veroordeelde een rechtbank in Lyon een voormalige PS-leider, Henri Emmanuelli, tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van achttien maanden wegens ongeoorloofde fondsenwerving voor zijn partij. De uitspraak was een week uitgesteld om te voorkomen dat hierdoor de verkiezingscampagne zou worden beïnvloed. De rechtbank oordeelde dat Emmanuelli, die op 1 juni werd herkozen in de Nationale Assemblee, geen persoonlijk voordeel had genoten uit zijn activiteiten.

Prefect van departement Var ontslagen

De nieuwe Franse regering ontsloeg de gaullistische prefect van het Zuid-Franse departement Var, Jean-Charles Marchiani, wegens diens sympathieën voor het racistische beleid van de door de FN gedomineerde gemeenteraad van Toulon.

Marchiani had de gemeenteraad aangemoedigd het Nationaal Cultuur- en Danscentrum Châteauvallon te sluiten en de directeur ervan in februari te ontslaan (zie pag. 375/1/2-'97). De burgemeester van Toulon, Jean-Marie Le Chevalier, was de enige FN-kandidaat die een zetel veroverde bij de verkiezingen voor de Nationale Assemblee.

Groot aantal arrestaties in kinderpornozaak

Eind juni rees twijfel over de methoden van politie en justitie nadat vijf personen die waren gearresteerd tijdens een met veel publiciteit omgeven operatie tegen een kinderpornonetwerk, zelfmoord hadden gepleegd. Zij behoorden tot een groep van 600 verdachten die op 17-18 juni waren aangehouden.

De politie-operatie vloeide voort uit een veertien maanden durend onderzoek waarbij 2.500 gendarmes waren betrokken. Zij richtte zich vooral op een postorderbedrijf in Maçon dat ervan werd verdacht videobanden met kinderporno te verkopen. Onder de arrestanten bevonden zich een 45-jarige man die de vermoedelijke leider van het kinderpornonetwerk was, twee geestelijken, 31 leraren, twee directeuren van een kinderkolonie en zes artsen (onder wie een kinderarts). Op 23 juni was tegen 323 personen een officieel onderzoek ingesteld, voornamelijk wegens bezit van kinderpornobanden, hoewel een aantal werd verdacht van ontucht met minderjarigen.

Tegen drie van de vijf mannen die zelfmoord hadden gepleegd, was een onderzoek geopend wegens het bezit van kinderpornobanden, terwijl de andere twee na een langdurig verhoor waren vrijgelaten zonder dat er een aanklacht tegen hen was ingediend. Op 22 juni verklaarde Henri Leclerc, de voorzitter van de Franse Mensenrechtenliga, dat de zelfmoorden vraagtekens hadden gezet bij de grote ruchtbaarheid die was gegeven aan de politie-invallen. Hij beschuldigde de politie ervan het beginsel van vermoeden van onschuld niet in acht te hebben genomen. De nieuwe minister van justitie, Elisabeth Guigou, verklaarde dat degenen die schuldig werden bevonden aan de exploitatie van kinderen, geheel overeenkomstig de wet zouden worden gestraft, maar zij vroeg zich of 'wij deze spectaculaire arrestaties en al deze publiciteit nodig hebben'.

Gerechtelijke procedure tegen Tiberi gestaakt

Het Parijse Hof van Beroep maakte op 4 juli een einde aan de omstreden gerechtelijke procedure tegen de gaullistische burgemeester van Parijs, Jean Tiberi, zijn echtgenote Xavière Tiberi en de voorzitter van de regionale raad van Essone, Xavier Dugoin.

Na een verzoek van de verdediging om een gerechtelijke uitspraak oordeelde het hof dat er tijdens het onderzoek procedurefouten waren gemaakt. Naar de drie was in het begin van het jaar een officieel onderzoek ingesteld in verband met de betaling van FF 200.000 door Essonne aan mevrouw Tiberi voor het schrijven van een rapport over decentralisatie (zie pag. 378/2-'97).

Oud-minister Giraud overleden

Na een lang ziekbed overleed op 27 juli op 72-jarige leeftijd de vooraanstaande gaullist André Giraud. Hij was van

1978-'81 minister van industrie geweest en van 1986-'88 minister van defensie.

Geweld op Corsica

Het Corsicaans Nationaal Bevrijdingsfront-historische vleugel (FLNC-canal historique) eiste de verantwoordelijkheid op voor twee bomaanslagen, die op 4 en 5 april overheidsgebouwen in Bastia beschadigden maar geen slachtoffers eisten. Op 11 april ontplofte een bom in een restaurant in het stadje Ghisonaccia.

Bezoek van paus

Paus Johannes Paulus II bracht van 21-24 augustus een bezoek aan Frankrijk ter gelegenheid van het Wereld Jeugddagen-festival. Net als bij eerdere gelegenheden bracht het bezoek van de paus, zijn zesde aan Frankrijk sinds 1988, een massa mensen op de been (voor het meest recente bezoek, zie pag. 14/3 e.v.-'97).

Hoogtepunt van het bezoek was de openluchtmis op 24 augustus op de renbaan in Longchamp in de buitenwijken van Parijs, waar zich tussen de 750.000 en 1 miljoen personen verzamelden. Een derde van hen was afkomstig uit het buitenland.

Eerder had de paus zich het ongenoegen van de PS op de hals gehaald, toen hij een bezoek bracht aan het graf van een persoonlijke vriend, Jérome Léjeune, een bij leven vooraanstaand geneticus en anti-abortusactivist. In linkse kringen werden ook kritische opmerkingen geplaatst bij het besluit van president Chirac om de paus in het Elysée te ontvangen, omdat hij hiermee de constitutionele scheiding tussen staat en kerk aantastte.

Gerechtelijk bevel in zaak Papon

Op 7 augustus gelastte het Hooggerechtshof in Bordeaux dat de 87-jarige Maurice Papon, een functionaris van de Vichy-regering die beschuldigd werd van medeplichtigheid aan misdaden tegen de menselijkheid, onder streng toezicht moest blijven staan tot de opening van zijn proces op 8 oktober.

Het Hof wees hiermee een verzoek toe van advocaten van de families van 1.560 joden die tijdens de Duitse bezetting vanuit Bordeaux naar Duitse concentratiekampen waren gedeporteerd. Het gerechtelijk bevel bepaalde dat Papon zich zou moeten melden bij de autoriteiten, zijn paspoort en overige identiteitspapieren moest inleveren en Parijs, zijn woonplaats, niet zonder officiële toestemming mocht verlaten.

(Vor.ber.pag. 372/2 e.v.-1997)

GEORGIË

REGERINGSBENOEMINGEN

President Edoeard Sjewardnadze benoemde op 2 mei 1997 Tamaz Agladze tot minister van industrie. Dezelfde dag werd de econoom Michajl Tsjkoeaseli benoemd tot minister van financiën als opvolger van Dawid Iakobidze, die op 29 april was afgetreden (zie pag. 431/3-'97).

Sjewardnadze had Iakobidze's prestaties als minister van financiën onbevredigend genoemd, vooral met betrekking tot uitvoering van de overheidsbegroting voor 1996 (zie pag. 461/1-'96) en de opstelling van de begroting voor 1997. Tsjkoeaseli was de voorgaande twee jaar presidentieel vertegenwoordiger in Goeria in West-Georgië geweest.

Er ontstond echter enige verwarring over de status van de nieuwe ministers door berichten op de Georgische radio op 6 mei dat de presidentiële decreten inzake de benoemingen ongeldig waren verklaard wegens procedurefouten. Dit werd bevestigd door de chef van de staatskanselarij, Peter Mamradze, die meedeelde dat de fouten van ondergeschikte betekenis waren en verklaarde dat de ministers officieel zouden worden benoemd na overleg met het parlement. Op 13 mei gaf het parlement zijn goedkeuring aan de benoeming van Tsjkoeaseli tot minister van financiën met 155 tegen 35 stemmen.

Minister van staatsveiligheid treedt af

Op 5 juli trad minister Sjota Kwiraia van staatsveiligheid af na ervan te zijn beschuldigd opdracht te hebben gegeven de telefoon van een redacteur van een krant af te luisteren. Generaal-majoor Goeram Gachokidze nam zijn portefeuille tijdelijk over. Een definitieve opvolger zou naar verwachting in september worden benoemd als het parlement weer in zitting bijeen zou komen.

VOORUITGANG IN OVERLEG TUSSEN GEORGIË EN ABCHAZIË

In juni vonden in Moskou op hoog niveau besprekingen plaats tussen Georgië en de afgescheiden regio Abchazië, waarbij Rusland optrad als bemiddelaar.

De Abchazische delegatie werd geleid door president Wladislaw Ardzjinba en de Georgische door de Georgische ambassadeur in Rusland, Wazja Lortkipanidze. Op 20 juni maakte Ardzjinba bekend dat beide partijen het eens waren geworden over een 'mogelijke formule' voor de oplossing van het conflict, en Lortkipanidze erkende dat de kans op vrede 'veel groter' was als gevolg van de besprekingen. Op 23 juni verklaarde president Edoeard Sjewardnadze dat overeenstemming was bereikt over 'zeer belangrijke punten', die niet nader werden omschreven.

De besprekingen werden gehouden nadat het Georgische parlement op 30 mei een resolutie had aanvaard waarin de voorwaarden stonden voor de verlenging van het mandaat van de vredesmacht van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), die was gestationeerd langs de grens tussen Georgië en Abchazië. Dit mandaat zou op 31 juli eindigen. De resolutie van het Georgische parlement stelde verlenging van het mandaat afhankelijk van de uitvoering van het besluit dat tijdens de topconferentie van de staatshoofden van het GOS in maart was genomen (zie pag. 432/1/2 e.v.-'97). Krachtens dit besluit zouden in de meest zuidelijke gebieden van Abchazië vredestroepen worden gestationeerd om de repatriëring mogelijk te maken van etnische Georgiërs die tijdens de gevechten in 1992-'93 op de vlucht waren geslagen. De Abchazische leiders beweerden echter dat het mandaat niet zou kunnen worden gewijzigd zonder hun toestemming, en waarschuwden dat terugtrekking van de vredesmacht zou kunnen leiden tot hervatting van de vijandelijkheden.

Voortzetting overleg. Mandaat GOS-vredesmacht verstreken

Eind juli 1997 voerden vertegenwoordigers van de Georgische regering en de separatistische regio Abchazië op initiatief van de VN besprekingen in Genève. Hoewel er geen formeel akkoord werd bereikt, verklaarden beide partijen opnieuw hun geschillen op vreedzame wijze te zullen beslechten.

Na de besprekingen zei speciaal VN-vertegenwoordiger voor Georgië Livioe Bota dat de ontmoeting de dreiging van nieuw bloedvergieten na het verstrijken van het vredesmandaat van het GOS (feitelijk een Russische vredesmacht) op 31 juli, had verminderd. Bota sprak tevens de hoop uit dat de GOS-vredesmacht haar taak zou blijven vervullen, totdat overeenstemming was bereikt over een nieuw mandaat. Op 1 augustus bevestigden Russische bevel-

De Georgische president Edoeard Sjewardnadze (l.), zijn collega van de autonome regio Abchazië, Wladislaw Ardzinba (m.), en de Russische minister van buitenlandse zaken Jewgeni Primakow arriveren op 14 augustus 1997 voor hun overleg in Tbilisi over de toekomstige status van Abchazië. *Foto EPA*

hebbers dat zij geen directe voornemens hadden om de regio te verlaten.

De besprekingen in Genève volgden na gewelddadige botsingen langs de grens met Abchazië. Op 9 juli zouden ongeveer twintig personen zijn omgekomen bij gevechten, toen volgens Georgische bronnen Abchazische militairen met een helikopter zonder herkenningstekens in de kloof van Kodori waren geland. Een woordvoerder van het GOS ontkende het bericht. Door de gevechten was de sfeer van welwillendheid in gevaar gebracht die ontstaan was tijdens besprekingen die op initiatief van de Russen begin juli waren gehouden.

In 1994 stelden GOS-militairen de regio onder politioneel toezicht nadat in 1992-'93 zware gevechten tussen Georgische en Abchazische troepen hadden plaatsgevonden, waarbij meer dan 10.000 doden waren gevallen. Begin juli had Georgië verzocht om vervanging van de GOS-vredesmacht door een internationale vredesmacht onder auspiciën van de VN. Georgië had herhaaldelijk verzoeken ingediend voor de stationering van een vredesmacht in de meest zuidelijke delen van Abchazië. Dit gebeurde in overeenstemming met de resolutie die de staatshoofden van het GOS tijdens de top in maart hadden aangenomen (zie pag. 432/1/2-'97) om de repatriëring van etnische Georgiërs te bespoedigen, die tijdens de vijandelijkheden van 1992-'93 Abchazië waren ontvlucht. Over het tijdschema van de repatriëring en de exacte aantallen etnische Georgiërs die hiervoor in aanmerking kwamen, bestond echter grote onenigheid. Abchazië beschuldigde de Georgische regering ervan erop uit te zijn de regio te destabiliseren en er het etnische evenwicht te verstoren.

Vredesplan Jeltsin

Begin augustus reageerde president Edoeard Sjewardnadze van Georgië enthousiast op voorstellen van de Russische president Boris Jeltsin voor de vreedzame oplossing van het conflict tussen Georgië en Abchazië. Sjewardnadze deed de aanbeveling dat de voorstellen zouden dienen als basis voor toekomstige onderhandelingen tussen de Georgische regering en Abchazische leiders.

De voorstellen bevestigden de territoriale integriteit van Georgië, maar kenden een grote mate van autonomie toe aan Abchazië en voorzagen in de veilige terugkeer van etnisch-Georgische vluchtelingen naar Abchazië. De voorstellen werden echter verworpen door de Abchazische president Wladislaw Ardzinba, die betoogde dat de separatistische regio niet langer deel uitmaakte van Georgië. Ardzinba herhaalde zijn standpunt dat onderhandelingen zouden moeten plaatsvinden op basis van eerdere voorstellen van het Russische ministerie van buitenlandse zaken. Deze voorstellen waren echter onacceptabel voor de Georgische regering.

Op 14 augustus arriveerden Ardzinba en de Russische minister van buitenlandse zaken, Jewgeni Primakow, in de Georgische hoofdstad Tbilisi voor besprekingen met Sjewardnadze. Hoewel er geen akkoord werd bereikt over de toekomstige politieke status van Abchazië en de terugkeer van vluchtelingen, verklaarden beide partijen het conflict op vreedzame wijze te willen oplossen. Na afloop van de ontmoeting waarschuwde Ardzinba echter dat Abchazië geen verdere concessies zou doen om het geschil te beslechten. Deze uitlating werd in felle bewoordingen bekritiseerd door vertegenwoordigers van de etnisch-Georgische vluchtelingen die in Ardzinba's standpunt een 'verraad van Georgische belangen' lazen en die pleitten voor militaire interventie om de soevereiniteit van Georgië in de betwiste regio te herstellen. Tijdens een conferentie van het 'Abchazische parlement in ballingschap' wees Sjewardnadze het gebruik van geweld af en vertelde zijn toehoorders dat er spoedig een akkoord zou worden gesloten, waardoor Abchazië zou worden opgenomen in een federale Georgische staat.

Een ander heikel punt in augustus vormde de mogelijke terugtrekking van de GOS-vredesmacht uit Abchazië. Begin augustus besloot de Nationale Veiligheidsraad van Georgië noch de GOS-vredesmacht te manen zich onmiddellijk uit de regio terug te trekken noch een verzoek in te dienen tot verlenging van het vredesmandaat. Het besluit werd toegejuicht door Sjewardnadze, die waarschuwde voor de ernstige gevolgen als de GOS-vredesmacht zou worden teruggetrokken voordat een multinationale vredesmacht was gestationeerd. Etnisch-Georgische vluchtelingen hadden de GOS-vredesmacht beschouwd als 'een bezettingsleger'.

(Vor.ber.pag. 431/3 e.v.-1997)

LETLAND

ONTWIKKELINGEN ROND POLITIEKE PARTIJEN

Op 31 mei 1997 vond de oprichtingsvergadering plaats van de Letse Nationale Hervormingspartij (Latvijas Nacionala Reformu Partija). Minister van Europese aangelegenheden Aleksandrs Kirsteins, die oud-voorzitter was van de parlementsfractie van de Letse Nationale Onafhankelijkheidspartij (LNNK), werd door de 101 afgevaardigden tot partijvoorzitter gekozen. Tot de afgevaardigden behoorden LNNK-leden die tegen de aanstaande fusie van de LNNK met de Unie voor Vaderland en Vrijheid (TUBS) waren en leden van de

Democratische Partij Saimnieks (DPS) en een aantal andere politieke organisaties. Op 2 juni had de formele oprichting van de nieuwe Letse Nationale Hervormingspartij plaats.

Op 21 juni fuseerden de Unie voor Vaderland en Vrijheid en de LNNK (allebei lid van de regeringscoalitie) tot één partij, de Unie voor Vaderland en Vrijheid/LNNK partij.

Op 24 mei hadden de onafhankelijke parlementariërs Gundars Valdmanis, Leopolds Ozolins en Andris Rubins de Vrijheidspartij van het Volk opgericht. Partijvoorzitter Valdmanis verklaarde dat de partij streefde naar bescherming van het welzijn van burgers en de beëindiging van de privatisering van strategische staatsondernemingen en van de verkoop van land aan buitenlanders. De partij zou zich inzetten voor overheidstoezicht op havens, monopolies in de particuliere sector en de banksector, en zou tevens herstelbetalingen eisen voor de tijdens de Tweede Wereldoorlog geleden schade.

Op 14 mei legde de districtsrechtbank van Kurzeme de Letse Russenpartij voor de duur van zes maanden een activiteitenverbod op, omdat de partij had nagelaten tijdig een financieel verslag in te dienen. De rechtbank informeerde de partij dat het verbod voor onbepaalde tijd kon worden verlengd, tenzij het verslag alsnog werd ingediend.

Op 28 mei maakten de Letse Sociaal-Democratische Partij (SDP) en de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDWP) bekend dat zij tijdens een congres op 25 oktober zouden fuseren.

MINISTER VAN DEFENSIE TREEDT AF

Op 9 mei trad minister van defensie Andrejs Krastins af in verband met beschuldigingen van corruptie. Premier Andris Skele had op 7 mei zijn aftreden geëist. In afwachting van de benoeming van een opvolger nam minister van justitie Dzintars Rasnacs de portefeuille van defensie waar.

De beschuldigingen betroffen een contract over dieselolieleveringen aan het Letse leger door een dochteronderneming van het bedrijf Man-Tess. Skele verwierp het contract (dat later door het ministerie van defensie werd opgezegd), omdat het niet in het voordeel van de staat was en in strijd was met bestaande voorschriften. Staatssecretaris van defensie Einars Vaivods trad eveneens af in verband met de kwestie.

Documenten over de zaak werden ter hand gesteld van het openbaar ministerie. Procureur-generaal Janis Skrastins verklaarde later echter dat het brandstofcontract weliswaar duidelijk nadelig was voor de staat, maar niet in strijd was met bestaande voorschriften.

Op 4 juni werd Krastins opgevolgd door Talavs Jundzis, die van 1991 tot medio 1993 minister van defensie was geweest.

ONDERZOEK NAAR BELANGENVERSTRENGELING VAN MINISTERS

Op verzoek van premier Andris Skele startte het Openbaar Ministerie een onderzoek naar een aantal ministers die zouden hebben gehandeld in strijd met de anticorruptiewet door naast hun ministerspost andere functies te bekleden. Krachtens deze wet hadden alle ministers deze functies uiterlijk 1 augustus 1996 moeten neerleggen.

Op 17 juni diende Rihards Piks zijn ontslag in als staatsminister van cultuur. Eerder had het Openbaar ministerie onthuld dat Piks bij de aangifte van zijn persoonlijk inkomen verzuimd had te melden dat hij belangen in drie bedrijven had.

Op 20 juni eiste Skele het ontslag van staatsminister van gezondheidszorg Juris Vinkelis, nadat het Openbaar Ministerie had bekendgemaakt dat hij de anticorruptiewet had overtreden. Vinkelis weigerde echter af te treden, omdat hij van mening was dat de ondernemingen waarin hij een functie had, nog niet waren begonnen met hun bedrijfsactiviteiten. Het Openbaar Ministerie deelde verder mee dat vice-premier Juris Kaksitis zich formeel niet aan de wet had gehouden, maar dat dit minder ernstig was omdat hij een functie bekleedde in een non-profitorganisatie.

Op 26 juni werd bericht dat staatsminister van landbouw Roberts Dilba in strijd met de wet had gehandeld door te verzwijgen dat hij aandelen in twee bedrijven bezat.
Op 1 juli nam Dilba ontslag nadat hij op 6 juni door het openbaar ministerie was aangeklaagd wegens onvolledige inkomstenaangifte.

Premier Andris Skele aanvaardde het ontslag van Dilba, maar verklaarde dat deze zijn werkzaamheden zou voortzetten totdat er een opvolger was gevonden.

Dilba's aftreden was het laatste in een reeks ministeriële ontslagen naar aanleiding van corruptiebeschuldigingen (zie boven). Skele waarschuwde voor een regeringscrisis als nog meer ministers zouden aftreden, en zei dat de ontslagen een ongunstige invloed hadden op het werk van de regering.

NIEUWE REGERING

Op 25 juli maakte premier Andris Skele het aftreden van zijn regering bekend nadat de uit vijf partijen bestaande regeringscoalitie was uiteengevallen. De regering was in februari gevormd (zie pag.432/3 e.v.-'97), maar was de afgelopen maanden geconfronteerd met ernstige corruptiebeschuldigingen (zie boven). Op 28 juli verzocht president Guntis Ulmanis de demissionaire minister van economische zaken Guntars Krasts een nieuwe regering samen te stellen. Krasts was lid van de Unie voor Vaderland en Vrijheid/LNNK (voor fusie van de twee partijen zie boven), die de nieuwe regering zou leiden.

Tijdens een vergadering op 7 augustus stemden 73 van de honderd leden van de Saiema (parlement) voor Krasts' nieuwe uit vijf partijen bestaande centrumlinkse coalitie. In de regeringsverklaring, die in grote lijnen dezelfde was als die van de regering van Skele, werd het belang van voorzetting van de hervormingen en een sluitende begroting benadrukt. Krasts beloofde tevens door te zullen gaan met het streven naar het lidmaatschap van de EU en de NAVO.

De nieuwe regeringscoalitie bestond uit de volgende partijen: FF/LNNK; Democratische Partij Saimnieks Partij (DPS); Letlands Weg (LC); Letse Boerenunie (LZS); en de Christen-Democratische Unie (KDS). Hoewel Indulis Emsis, lid van de Groene Partij van Letland (LZP) de functie van staatsminister behield, maakte de LZP officieel geen deel uit van de nieuwe coalitie.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Guntars Krasts+; vice-premier - Juris Kaksitis; defensie - Talavs Jundzis; buitenlandse zaken - Valdis Birkavs; economische zaken - Atis Sausnitis*; binnenlandse zaken - Ziedonis Cevers*; onderwijs en wetenschap - Juris Celmins; financiën - Roberts Zile; landbouw - Andris Ravins*; cultuur - Ramona Umblija*; vervoer - Vilis Kristopans; sociale zaken - Vladimirs Makarovs; justitie - Dzintars Rasnacs; milieubescherming en regionale ontwikkeling - Anatolijs Gorbunovs.

Staatsministers:
Milieu - Indulis Emsis+; volksgezondheid - Viktors Jaksons*; lokaal bestuur - Eriks Zunda; overheidsinkomsten - Aija Poca.

* Nieuwe benoeming
\+ Gewijzigde portefeuille

(Vor.ber.pag. 432/2 e.v.-1997)

MOLDOWA

MOLDOWA EN DNJESTRIË ONDERTEKENEN MEMORANDUM VAN OVEREENSTEMMING

Op 8 mei 1997 ondertekenden Moldowa en de afgescheiden regio Djnestrië in Moskou een memorandum van overeenstemming over de normalisering van hun wederzijdse betrekkingen. Op 10 april was bekendgemaakt dat beide partijen zich bereid hadden verklaard het memorandum te ondertekenen (zie pag. 435/1 e.v.-'97).

Het memorandum werd ondertekend door president Petroe Loecinschi van Moldowa en president Igor Smirnow van de regio Djnestrië. De Russische president Boris Jeltsin en zijn Oekraïense collega Leonid Koetsjma traden op als toezichthouders. Het memorandum werd verder namens de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) ondertekend door de Deense minister van buitenlandse zaken Niels Helveg Petersen.

Hoewel het memorandum door sommige waarnemers werd gezien als een doorbraak, verplichtte het beide landen slechts tot het voeren van nieuwe besprekingen over de aard van hun betrekkingen binnen 'het raamwerk van een gemeenschappelijke staat'. In het memorandum werd niet aangegeven welke grondwettelijke status de regio Djnestrië uiteindelijk zou krijgen. Op 8 mei verklaarde Jeltsin dat hij 'te allen tijde' bereid was Russische troepen uit de regio Djnestrië terug te trekken, hoewel Rusland hiertoe krachtens het memorandum niet verplicht was.

Op 27 mei ondertekenden functionarissen van Moldowa en de regio Djnestrië een protocol over de instelling van diverse tijdelijke groepen en commissies. Op 27 mei berichtte het in Moskou gevestigde nieuwsbureau *RIA* dat de groepen en commissies 'Djnestrië's status aparte (zouden) uitwerken' en acten van overeenstemming zouden opstellen over buitenlandse economische contacten en samenwerking op het gebied van douaneactiviteiten, onderwijs en misdaadbestrijding.

NIEUWE MINISTER VAN PRIVATISERING

Op 10 juni diende minister van privatisering en beheer over staatseigendommen Ceslaw Ciobanoe zijn ontslag in. President Petroe Loecinschi benoemde Ioerie Badir, lid van de Moldowaanse rekenkamer, tot Ciobanoe's opvolger.

Eind mei had de Parlementoel (parlement) een motie van wantrouwen tegen Ciobanoe aangenomen, nadat bijzonderheden bekend waren geworden over zijn rol bij de privatisering van een sanatorium, dat was verkocht aan een particuliere universiteit waarin zijn echtgenote een belang van 16 procent had.

President Petroe Loecinschi van Moldowa (midden l.) en zijn ambtgenoot van de regio Dnjestrië, Igor Smirnow (midden r.), ondertekenen op 8 mei 1997 in het Moskouse Kremlin een memorandum van overeenstemming. De presidenten van Oekraïne, Leonid Koetsjma (achter l.), en de Russische Federatie, Boris Jeltsin (midden achter), kijken toe. *Foto EPA*

NIEUWE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Mihai Popow nam op 25 juli ontslag als minister van buitenlandse zaken; hij werd tot ambassadeur in Frankrijk benoemd. Op 28 juli ondertekende president Petroe Loecinschi een decreet waarbij Nicolae Tebekaroe, tot dan toe presidentieel adviseur voor buitenlands beleid, werd benoemd tot minister van buitenlandse zaken.

ONTWIKKELINGEN BIJ POLITIEKE PARTIJEN

Medio juni hield de Agrarische Democratische Partij van Moldowa (PDAM), die de meeste zetels in de Parlementoel bezat, haar vierde congres. Tijdens het congres werd Doemitroe Motpan, die sinds maart voorzitter was van de Parlementoel (zie pag. 434/3-'97) herkozen als voorzitter.

Op 19 juni maakten twee rechtse partijen, de Partij van Vernieuwing en Verzoening van Moldowa (van oud-president Mircea Snegoer) en het Christen-Democratische Volksfront, de oprichting van een nieuwe alliantie bekend, de Democratische Conventie van Moldowa.

De Jedinstwo (Eenheids)-beweging, de Socialistische Partij en de Moldowaanse Communistische Partij vormden op 21 juni een nieuwe linkse alliantie, de Patriottische Volksmacht. Valerioe Senic, Petr Sjornikow en Florin Hristew werden tot co-voorzitters van deze partij gekozen.

(Vor.ber.pag. 434/2 e.v.-1997)

OEKRAÏNE

BETREKKINGEN MET RUSSISCHE FEDERATIE EN BJELAROES. BEZOEK VAN RUSSISCHE PRESIDENT. ONDERTEKENING VRIENDSCHAPSVERDRAG

De Russische president Boris Jeltsin bracht op 30-31 mei 1997 een staatsbezoek aan Oekraïne en ondertekende bij die gelegenheid, samen met zijn Oekraïense ambtgenoot Leonid Koetsjma, een uitgebreid tienjarig verdrag van 'vriendschap, samenwerking en partnerschap' tussen de Russische Federatie en Oekraïne. Het bezoek, Jeltsins eerste aan Oekraïne sinds 1990, was minstens zes keer uitgesteld (zie pag. 466/1 e.v.-'96) en werd gezien als een teken van de verbetering van de betrek-

De Oekraïense president Leonid Koetsjma (l.), vice-premier Wasyl Doerdynets (m.) en premier Pawlo Lazarenko tijdens de ondertekening op 30 mei 1997 in Kiew van een vriendschapsverdrag met de Russische Federatie. *Foto EPA*

kingen tussen Rusland en Oekraïne. De betrekkingen tussen de twee landen waren sinds het uiteenvallen van de Sowjet-Unie eind 1991 verslechterd als gevolg van veelvuldige spanningen.

Voorafgaand aan de ondertekening van het verdrag op 31 mei had de Russische premier Wiktor Tsjernomyrdin op 28 mei een bezoek gebracht aan Kiew. Tijdens zijn bezoek had hij met de Oekraïense premier Pawlo Lazarenko akkoorden gesloten over omstreden kwesties die samenhingen met de aanwezigheid van Ruslands Zwarte-Zeevloot in Oekraïne en een aantal economische kwesties. (Voor de achtergrond van het conflict over de Zwarte-Zeevloot, zie pag. 745/1-'95 en 466/1-'96)

Krachtens de akkoorden zou de Russische vloot twintig jaar lang bases in Sebastopol huren tegen een jaarlijkse huur van $ 100 mln. Rusland zou tevens de Oekraïense bilaterale staatsschuld met $526,5 mln verminderen als compensatie voor Sowjet-schepen waarop Oekraïne aanspraken maakte, maar die naar Rusland waren overgebracht. Sebastopol zou de voornaamste ankerplaats van de Zwarte-Zeevloot zijn. De Streletskaja-baai zou door de Russische en Oekraïense marine gezamenlijk worden gebruikt, maar de overige Oekraïense delen van de Zwarte Zee zouden exclusief voor Oekraïne gereserveerd zijn. De consequentie hiervan was dat in het akkoord de Krim en de stad Sebastopol, waarop sommige Russische nationalisten aanspraken deden gelden, werden erkend als Oekraïens grondgebied. Verder werd overeengekomen dat de Oekraïne zijn staatsschuld van ongeveer $ 3 mrd binnen tien jaar zou terugbetalen aan Rusland, maar dat Rusland $ 200 mln van deze schuld zou kwijtschelden als compensatie voor 'deelbaar materiaal'. Volgens het Russische nieuwsbureau *Interfax* kwam men aan dit bedrag door de kosten van tactische kernwapens die uit Oekraïne verwijderd waren ($ 450 mln), te verrekenen met de kosten van Russische olie en andere goederen die aan Oekraïne waren geleverd ($ 250 mln) (zie pag. 220/1 e.v.-'94).

Op 31 mei legden Jeltsin en Koetsjma een gezamenlijke verklaring af, waarin zij de akkoorden over de Zwarte-Zeevloot omschreven als 'het begin van een nieuw hoofdstuk in de meer dan 200 jaar oude geschiedenis van de heldenstad Sebastopol en de Zwarte-Zeevloot en een belangrijke mijlpaal in de broederlijke betrekkingen tussen de twee grote naties, Rusland en Oekraïne'.

Defensiebetrekkingen met Rusland

Op 26-28 augustus bracht de Russische minister van defensie Igor Sergejew een bezoek aan Oekraïne om besprekingen te voeren met zijn Oekraïense ambtgenoot Oleksandr Koezmoek over militaire samenwerking en de uitvoering van de overeenkomst over de Zwarte-Zeevloot, die Oekraïne en Rusland in mei hadden gesloten (zie boven).

Het bezoek viel samen met de vlootoefeningen die op 25-30 augustus werden gehouden voor de kust van de Krim. Aan deze oefeningen, die werden gesteund door de NAVO, werd deelgenomen door oorlogsschepen uit Oekraïne, de Verenigde Staten, Bulgarije, Georgië, Roemenië en Turkije. Rusland had zich verzet tegen de oefeningen, die codenaam Sea Breeze 97 droegen, en had een uitnodiging om deel te nemen afgeslagen, hoewel het wel waarnemers stuurde. Op 25 augustus werd op de hoofdzakelijk door Russen bewoonde Krim gedemonstreerd tegen Sea Breeze 97.

Betrekkingen met Bjelaroes

Op 12 mei begon de Bjelaroesische president Aleksandr Loekasjenka aan een tweedaags staatsbezoek aan Oekraïne. Tijdens het bezoek werd een aantal bilaterale akkoorden gesloten, waarvan het belangrijkste de grens tussen de twee landen vaststelde.

REGERINGSWIJZIGINGEN. REORGANISATIE MINISTERIES

Op 6 mei werden bij presidentieel decreet het ministerie van energie, bouw en elektrificatie en de staatscommissie voor het gebruik van kernenergie samengevoegd tot een nieuw ministerie van energie. Oud-minister van energie, bouw en elektrificatie, Joeri Botsjkarjow, werd benoemd tot minister van energie.

Op 23 mei werd Mikola Kroehlow door president Koetsjma benoemd tot minister van vervoer. Hij volgde Iwan Dankewitsj op, die op 7 mei was ontslagen.

Reorganisatie ministerie van landbouw

Op 5 juni werd bericht dat Koetsjma had besloten het ministerie van landbouw en voedsel op te heffen en te vervangen door het ministerie van het agro-industriële complex. Deze hervorming was bedoeld om de invoering van een meer marktgericht systeem te vergemakkelijken (voor benoeming van minister van landbouw in april, zie pag. 437/1-'97).

UITSPRAAK CONSTITUTIONEEL HOF

Op 15 mei bepaalde het Constitutionele Hof in zijn eerste uitspraak dat afgevaardigden van de Opperste Raad (het uit één Kamer bestaande parlement) niet meerdere regeringsposten tegelijkertijd mochten bekleden, met uitzondering van afgevaardigden die reeds voor juni 1995 (de maand waarin de president en het parlement het 'constitutionele verdrag' hadden gesloten) aansluitend in overheidsdienst waren geweest (voor de inauguratie van het constitutionele hof, zie pag. 436/1-'97).

Op 23 mei spande de voorzitter van de Opperste Raad, Oleksandr Moroz, een proces aan tegen premier Pawlo Lazarenko, wiens positie hij aanvocht op grond van de uitspraak van het constitutionele hof. Moroz spande het proces aan op verzoek van 41 afgevaardigden, omdat Lazarenko premier was gebleven, hoewel hij na juni 1995 was benoemd.

NIEUWE PREMIER

Op 2 juli aanvaardde president Leonid Koetsjma het ontslag van premier Pawlo Lazarenko en ondertekende hij een decreet waarbij hij hem onthief van zijn functie. Op 19 juni was Lazarenko tijdelijk opgevolgd door Wasyl Doerdynets.

De officiële verklaring was dat Lazarenko, die problemen met zijn hart en bloedsomloop zou hebben, was vervangen om 'gezondheidsredenen'. Lazarenko stond echter ook bloot aan kritiek, omdat hij Koetsjma's economische hervormingsprogramma zou tegenwerken. Bovendien waren er ernstige corruptiebeschuldigingen tegen hem ingebracht. Commentatoren merkten daarnaast op dat zijn vervanging op grond van zijn slechte gezondheid het gemakkelijk had gemaakt hem uit zijn ambt te zetten zonder dat het nodig was geweest hem formeel te ontslaan. Krachtens de grondwet van Oekraïne zou dit hebben geleid tot het ontslag van het hele kabinet.

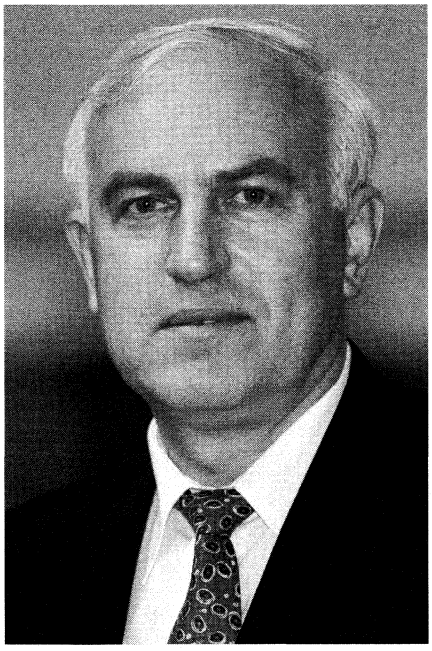

De nieuwe Oekraïense premier, Walerii Poestowojtenko. *Foto EPA*

Op 16 juli gaf de Opperste Raad zijn goedkeuring aan Koetsjma's kandidaat voor het premierschap, Walerii Poestowojtenko, met een nipte meerderheid van 226 van de 450 stemmen; 91 parlementsleden stemden tegen en 26 onthielden zich van stemming.

Poestowojtenko, die lid van de Democratische Volkspartij was, had in 1994 Koetsjma's verkiezingscampagne geleid. Voor die tijd was hij burgemeester van Dnjepropetrowsk geweest. Hij had vanaf juli 1994 de functie van kabinetschef bekleed (zie pag. 751/2-'94) en was voorzitter van de Oekraïense Voetbalbond geweest.

In een toespraak tot de Opperste Raad (voorafgaand aan de stemming waarbij zijn benoeming tot premier werd goedgekeurd) had Poestowojtenko beloofd de regering te hervormen en de samenwerking met het parlement te verbeteren. Hij beloofde ook persoonlijk leiding te geven aan inspanningen om achterstallige salarissen en pensioenen uit te betalen.

NIEUW KABINET

In juli werd de samenstelling van het kabinet op verschillende plaatsen gewijzigd. Eind juli en begin augustus werd een aantal benoemingen bekendgemaakt (voor eerdere benoemingen, zie pag. 436/2 en 437/1-'97 en boven).

Op 25 en 29 juli werden decreten uitgevaardigd die betrekking hadden op de samenstelling van het kabinet. Het aantal ministeries werd verminderd door enkele ministeries samen te voegen en andere om te vormen tot staatscommissies. Een van deze veranderingen was de vorming van een ministerie voor industriebeleid uit het ministerie van industrie en dat van machinebouw, het militair-industrieel complex en conversie. Verder werd een ministerie van arbeid en sociaal beleid gevormd uit de ministeries van arbeid en van sociale bescherming. De ministeries van visserij, verbindingen, statistiek en bosbouw werden vervangen door staatscommissies. Het ministerie van noodsituaties en dat van Tsjernobyl-zaken werden eveneens samengevoegd tot één ministerie.

Tijdens een plechtigheid op 22 augustus presenteerde premier Walerii Poestowojtenko zijn regering aan pers en parlement.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Walerii Poestowojtenko+; minister zonder portefeuille - Anatolii Tolstoochow+; eerste vice-premier - Anatolii Holoebtsjenko*; vice-premier, verantwoordelijk voor economische hervorming - Serhii Tigipko; vice-premier, verantwoordelijk voor sociaal beleid en arbeid - Mykola Biloblotskyy+; vice-premier, verantwoordelijk voor humanitaire zaken - Walerii Smoli*; buitenlandse zaken - Hennadii Oedowenko; buitenlandse economische betrekkingen en handel - Serhii Osyka; defensie - Oleksandr Koezmoek; binnenlandse zaken - Joerii Krawtsjenko; financiën - Ihor Mitjoekow; economische zaken - Wiktor Soeslow*; agro-industriële zaken - Joerii Karasyk*; industrieel beleid - Wasil Hoerejew+; vervoer - Walerii Tsjerep*; energie - Oleksii Sjeberstow*; jeugd- en gezinszaken - mevr. Walentina Dowzjenko*; justitie - mevr. Sjoezanna Stanik+; voorlichting - Zynowii Koelik; milieubescherming en nucleaire veiligheid - Joerii Kostenko; noodsituaties en Tsjernobyl-zaken - Walerii Kaltsjenko+; gezondheidszorg - Andrii Serdjoek*; wetenschap en technologie - Wolodymyr Semynozjenko; onderwijs - Michajlo Zgoerowski; cultuur en kunst - Dmytro Ostapenko; kolenindustrie - Stanislaw Janko*; voorzitter staatscommissie voor verbindingen - Dmytro Hoedoli+; voorzitter staatscommissie voor statistiek - Oleksandr Osaoelenko+; hoofd Nationaal Onderzoeksbureau - Wasyl Doedynets+; voorzitter staatscommissie voor woningbouw, architectuur en huisvestingsbeleid - Wolodymyr Hoesakow*; voorzitter staatscommissie voor toerisme - Anatolii Kasjanenko*; voorzitter staatscommissie voor visserij - Mykola Sjwedenko+; voorzitter staatscommissie voor bosbouw - Walerii Samoplawski+; voorzitter staatscommissie voor ontwikkeling van het bedrijfsleven - Joerii Jechanoerow+; voorzitter staatscommissie voor materiële voorraden - Anatolii Mintsjenko+.

* Nieuwe benoeming
\+ Gewijzigde portefeuille

Tijdens een kabinetsvergadering op 24 juli berispte Koetsjma de ministeries van financiën, buitenlandse economische betrekkingen, cultuur, onderwijs en voorlichting om hun slechte prestaties van de laatste tijd. Verder waarschuwde hij de nieuwe regering niet dezelfde fouten te maken als de regering-Lazarenko, die hij ervan beschuldigde geen economische groei tot stand te hebben gebracht en zich evenmin te hebben gehouden aan haar beloften achterstallige lonen en pensioenen uit te betalen.

Ontslag procureur-generaal

Op 22 juli ondertekende president Koetsjma een decreet waarbij hij procureur-generaal Hryhory Worsinow ontsloeg. Worsinow, een medestander van oud-premier Lazarenko, werd opgevolgd door Oleh Lytwak, de voormalige directeur van het Nationaal Onderzoeksbureau en juridisch hoofdadviseur van Koetsjma.

ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN. BEGROTING VOOR 1997 GOEDGEKEURD. LOONACHTERSTANDEN. IMF-KREDIET. NIEUWE BANKBILJETTEN

Op 27 juni gaf de Opperste Raad met 229 tegen 71 stemmen en elf onthoudingen zijn goedkeuring aan de herhaaldelijk uitgestelde begroting voor 1997.

De begroting, die op 4 juni was ingediend door de regering, bevatte een herziening van de cijfers van de ontwerpbegroting die het parlement had goedgekeurd in december 1996 (zie pag. 173/3-'97). Volgens een bericht van het persbureau *Itar-Tass* werden de inkomsten geraamd op 22,419 mrd hyrwna ($ 1 = 1,77 hyrwna op 27 juni 1997) en de uitgaven op 28,123 mrd hyrwna. Volgens *Interfax* zou 3,304 mrd hyrwna, ruim de helft van het totale begrotingstekort van 5,704 mrd hyrwna, worden gefinancierd uit reserves, waaronder de verkoop van overheidsobligaties, terwijl de rest van het gat in de begroting zou worden gedicht door middel van leningen.

De goedkeuring van de begroting bracht de vrijgave van het IMF-krediet ter waarde van $ 2,5 mrd ter ondersteuning van de sukkelende Oekraïense economie een stuk dichterbij.

Betogingen tegen loonachterstanden

Op 17-18 juni eisten stakende mijnwerkers voor overheidsgebouwen in Kiew uitbetaling van hun achterstallige lonen. In totaal negentien kolenmijnen in het oosten van Oekraïne waren gesloten als gevolg van de staking die op 30 mei was begonnen.

Verder hielden op 28 juni ongeveer 5.000 mensen een demonstratieve optocht in Kiew waarbij zij het aftreden van president Koetsjma eisten. De demonstratie, die was georganiseerd door linkse groeperingen, was bedoeld om de aandacht te vestigen op de verslechtering van de levensstandaard.

Volgens de Nationale Bank van Oekraïne bedroeg de loonachterstand in het hele land vanaf 6 juni in totaal 4,5919 mrd hyrwna. Tijdens een ontmoeting met de voorzitter van de Federatie van Oekraïense Vakverenigingen, Oleksandr Stojan, maakte waarnemend premier Wasyl Doerdynets bekend dat recentelijk ongeveer 400 mln hyrwna uit de overheidsbegroting was gereserveerd voor uitbetaling van achterstallige lonen.

Betrekkingen met IMF en Wereldbank. Nieuwe bankbiljetten

Op 25 augustus gaf het Internationaal Monetair Fonds (IMF) zijn goedkeuring aan een overbruggingskrediet van een jaar voor Oekraïne ter waarde van SDR 398,92 mln (ongeveer $ 542 mln). Het krediet was bestemd voor de ondersteuning van economische hervormingen in Oekraïne in 1997 en 1998. Van het totale bedrag was SDR 36,27 mln (ongeveer $ 49 mln) onmiddellijk beschikbaar.

De goedkeuring was verleend op basis van een economisch bezuinigingsprogramma dat IMF-vertegenwoordigers en Oekraïense functionarissen op 6 augustus waren overeengekomen. In het programma werd onder meer bepaald dat de achterstand in de uitbetaling van salarissen en pensioenen zou worden weggewerkt en dat de wisselkoers van de hrywna zou fluctueren binnen een bandbreedte van 1,7 en 1,9 hrywna ten opzichte van de Amerikaanse dollar ($ 1 = 1,86 hrywna op 22 augustus 1997).

De Wereldbank had op 31 juli bekendgemaakt dat de uitkering van een lening ter waarde van $ 317 mln aan Oekraïense elektriciteitsbedrijven werd opgeschort omdat rekeningen niet waren betaald en de regering de energieprijzen niet had verhoogd. De Wereldbank beloofde echter de financiële steun aan andere projecten in Oekraïne voort te zetten en technische en andere hulp te blijven bieden aan de Oekraïense energiesector.

Op 21 augustus werd bekendgemaakt dat met ingang van 1 september nieuwe bankbiljetten in omloop zouden worden gebracht. Deze uitgifte was bedoeld om vervalsingen tegen te gaan. De nieuwe bankbiljetten, in coupures van een, twee, vijf, tien en vijftig hrywna, zouden naast de oude biljetten in gebruik worden genomen, die geleidelijk uit de circulatie werden genomen.

PREMIER VAN KRIM VERVANGEN

Op 2 juni ging president Koetsjma akkoord met het ontslag van de premier van de Krim, Arkadi Demydenko, en de benoeming van Anatolii Frantsjoek tot diens opvolger. Het parlement van de Krim had al in april besloten Demydenko te vervangen, maar dit was tegengehouden door de weigering van de Oekraïense president dit besluit te bekrachtigen (zie pag. 438/3-'97).

Op 4 juni stemden 77 van de 88 aanwezige afgevaardigden in de Opperste Raad van de Krim vóór Frantsjoeks benoeming. Frantsjoek was van oktober 1994 tot december 1995 premier van de Krim geweest. Op 18 juni gaf de Opperste raad zijn goedkeuring aan een regering die voor de helft uit nieuwe ministers bestond.

MOORD OP HOOFDREDACTEUR

Op 11 augustus werd Boris Derewjanko, hoofdredacteur van de populaire in Odessa verschijnende krant *Wetsjernjaja Odessa*, van dichtbij doodgeschoten, toen hij naar zijn werk ging. De krant had aanhoudend kritiek geleverd op de plaatselijke autoriteiten van Odessa. Ongeveer 20.000 mensen waren aanwezig bij Derewjanko's begrafenis op 13 augustus en president Leonid Koetsjma gelastte een onderzoek naar de moord.

STORMSCHADE

Op 23 juni veroorzaakten zware stormen met windstoten van maar liefst 115 km per uur schade in de westelijke gebieden van Oekraïne en Bjelaroes. Naar verluidt vielen er elf doden, van wie acht in Oekraïne en drie in Bjelaroes.

(Vor.ber.pag. 436/1 e.v.-1997)

RUSSISCHE FEDERATIE

HERVORMINGEN BIJ STRIJDKRACHTEN. MINISTER VAN DEFENSIE EN CHEF GENERALE STAF ONTSLAGEN

Op 22 mei 1997 verklaarde president Boris Jeltsin tijdens een via de televisie uitgezonden zitting van de Russische Defensieraad dat hij 'niet alleen ontevreden was' maar zelfs 'verbolgen' over de staat waarin het leger verkeerde. Hij berispte minister van defensie Igor Rodjonow en de eerste vice-minister van defensie en chef van de generale staf, generaal Wiktor Samsonow, in het openbaar voor hun falen om militaire hervormingen door te voeren. Onmiddellijk daarna werden Rodjonow en Samsonow bij presidentieel decreet ontslagen. De volgende dag werd generaal Igor Sergejew, tot dan toe commandant van de eenheid strategische raketten, benoemd tot minister van defensie. Kolonel-generaal Anatoli Kwasjnin, een commandant van het Russische leger tijdens het conflict in Tsjetsjenië, werd de nieuwe chef van de generale staf.

Tijdens deze buitengewone openbare berisping in de vergadering van de Defensieraad waarschuwde Jeltsin Rodjonow en Samsonow dat 'Rusland niet door kan gaan met dit (militaire) uitgavenniveau ...Jullie hebben de situatie bereikt waarbij jullie niet eens genoeg borden en lepels hebben. Maar jullie verzetten je nog steeds tegen bezuinigingen op personeel en jullie zijn niet

bereid tot verandering van de structuur'. Hij klaagde dat 'de soldaten dunner worden en de generaals dikker. De generaals hebben in het hele land datsja's (buitenhuizen) voor zichzelf gebouwd. Deze generaals zijn geen greintje geïnteresseerd in de hervormingen van het leger'.

Dat het Jeltsin ernst was met de hervorming van de Russische strijdkrachten werd duidelijk toen op 22 mei twee commissies in het leven werden geroepen. Premier Wiktor Tsjernomyrdin en eerste vice-premier Anatoli Tsjoebajs zouden de commissies gaan voorzitten. Dezelfde dag werden de belangrijkste hervormers - Tsjoebajs, eerste vice-premier Boris Nemtsow en de presidentiële stafchef Walentin Joemasjew - benoemd als leden van de Veiligheidsraad, die toezicht hield op de Russische defensiestrategie en het militair hervormingsbeleid.

Op 18 mei werd de vice-minister van defensie en hoofd van de militaire inspectiedienst, generaal Konstantin Kobets, ontslagen wegens corruptie.

Kobets, die op 13 mei in het ziekenhuis was opgenomen wegens 'hoge bloeddruk', werd op 16 mei beschuldigd van het aannemen van steekpenningen (van het bouwbedrijf Lukion dat de opdracht had gekregen huizen te bouwen voor militairen), ambtsmisbruik en illegaal wapenbezit. Kobets, die alle beschuldigingen ontkende, was een trouwe bondgenoot geweest van Jeltsin. Hij had hem gesteund tijdens de poging tot staatsgreep in 1991 en had in 1993 meegewerkt aan de militaire operatie om het parlement op te heffen. Zijn ontslag volgde op het ontslag van vier hoge officieren in april, die verdacht werden van corruptie (zie pag. 446/1-'97).

Waarschuwingen over verzwakte toestand strijdkrachten

In een openhartige open brief aan president Jeltsin, die op 24 juni werd gepubliceerd, beschuldigde de voorzitter van de defensiecommissie van de Staatsdoema (Tweede Kamer), generaal (bd) Lew Rochlin, de president ervan 'de strijdkrachten ten ondergang te hebben gedoemd' en persoonlijk verantwoordelijk te zijn voor de nederlaag van het leger in Tsjetsjenië, waar Rochlin commandant was geweest.

Rochlin waarschuwde dat Ruslands strategische kernstrijdmacht werd ondermijnd door gebrek aan geld en voorspelde dat Rusland de controle over Siberië en het Verre Oosten zou verliezen als de strijdkrachten nog verder zouden worden verzwakt. Rochlin, lid van de regeringsgezinde fractie van Ons Huis is Rusland (NDR) in de Staatsdoema, riep officieren in het leger op 'zich te verenigen...en te eisen dat jullie rechtmatige rechten worden uitgeoefend', teneinde 'het leger voor desintegratie' te behoeden.

In juni verscheen er nieuw bewijs dat de Russische strijdkrachten een extreem laag moreel kenden en onvoldoende gevechtsklaar waren. Volgens de *Nezawisimaja gazeta* van 11 juni was uit een in opdracht van de nieuwe minister van defensie, Igor Sergejew, opgesteld rapport naar voren gekomen, dat Russische legereenheden 'feitelijk niet gevechtsklaar' waren. Andere aanwijzingen voor de deplorabele toestand waarin de strijdkrachten verkeerden, waren onder meer een bericht over twee los van elkaar staande, door soldaten aangerichte bloedbaden op 30 mei en 1 juni, waarbij achttien officieren en manschappen waren omgekomen. En volgens een bericht van *Interfax* van 16 juni hadden sinds begin juni ongeveer twintig officieren zelfmoord gepleegd (voor ontslag voormalige minister van defensie, zie boven).

Op 17 juni werd admiraal Igor Chmelnow, voormalig hoofd van de marinestaf, in staat van beschuldiging gesteld. Hij was een van de vier hoge officieren die in april waren ontslagen wegens corruptie (zie pag. 446/1-'97). De beschuldigingen hadden betrekking op de verdwijning van de inkomsten uit de verkoop van 64 afgedankte oorlogsschepen in de tijd dat Chmelnow het bevel voerde over de Stille-Oceaanvloot.

Verzet tegen inkrimpingen

Op 16 juli vaardigde president Jeltsin een aantal decreten uit die bedoeld waren om de efficiëntie van de strijdkrachten te verhogen. De sterkte van het leger moest voor het einde van 1998 worden teruggebracht tot 1,2 mln manschappen, 500.000 minder dan in 1997. Volgens op 21 juli afgelegde verklaringen zou het aantal generaals ook worden teruggebracht van 2.865 tot 2.300. Los hiervan ondertekende Jeltsin op 8 juli een decreet waarin hij beloofde om het achterstallige loon van de militairen voor 1 september te betalen (en dat van de ambtenaren voor 1 januari 1998).

De decreten van 16 juli waren bedoeld om de strijdkrachten te hervormen en ze minder bureaucratisch te maken. Het budget voor de centrale administratie van het ministerie van defensie werd gekortwiekt tot maximaal 1 procent van de defensiebegroting. De onderdelen die waren uitgerust met strategische raketten, ruimtewapens en luchtdoelraketten zouden worden samengevoegd tot een enkel onderdeel, terwijl de luchtafweer zou opgaan in de luchtmacht. Het commando van de grondtroepen zou worden afgeschaft en overgedragen aan territoriale militaire districten. Bovendien zouden verscheidene speciale eenheden zonder gevechtstaken, zoals de spoorwegtroepen, op den duur niet meer onder de jurisdictie van het leger vallen.

Opperbevelhebber admiraal Feliks Gromow maakte op 23 juli bekend dat de sterkte van de Russische marine in 1998 met ongeveer 30.000 man zou worden ingekrompen.

In juli groeide het verzet bij de strijdkrachten tegen pogingen om de troepensterkte te verkleinen. Op 9 juli vond de eerste vergadering plaats van het oprichtingscomité voor een nieuwe 'Russische Beweging ter ondersteuning van het leger, de krijgswetenschap en de defensie-industrie'. De beweging was een initiatief van de voorzitter van de defensiecommissie van de Staatsdoema, Lew Rochlin, die Jeltsin eerder een kritische open brief had geschreven (zie boven).

De oprichtingsvergadering van de beweging zou in september plaatsvinden. Volgens de *Nezawisimaja gazeta* van 10 juli behoorden tot het oprichtingscomité oud-minister van defensie Igor Rodjonow en prominente leden van de oppositie, zoals voormalig KGB-hoofd Wladimir Krjoetsjkow, voormalig eerste onderminister van defensie van de Sowjet-Unie, Wladislaw Atsjalow, en de voorzitter van de Unie van Officieren, Stanislaw Terechow.

Reorganisatie wapenhandel. Oprichting militaire inspectie

President Jeltsin vaardigde geheel onverwachts - hetgeen volgens de *Nezawisimaja gazeta* symptomatisch was voor de 'totale chaos' in regeringskringen - decreten uit waarbij de staatswapenfabriek Roswooroezjenie werd gereorganiseerd en de directeur werd vervangen.

Roswooroezjenie was een succesvol bedrijf waarvan werd aangenomen dat het tegen eind 1997 over een orderportefeuille van $ 10 mrd zou beschikken. Volgens het decreet zou het bedrijf worden verdeeld in drie ondernemingen: Roswooroezjenie, dat omvangrijke wa-

pentransacties zou coördineren; Promexport, dat reserveonderdelen en tweedehands wapentuig zou gaan verkopen; en Rossiiskie Technologii, dat zou gaan handelen in Russische technologische kennis. Directeur Jewgeni Ananjew van de MAPO-bank werd benoemd tot de nieuwe directeur van Roswooroezjenie als opvolger van generaal-majoor Aleksandr Kotelkin.

Op 24 augustus zei vice-premier en minister van economische zaken Jakow Oerinson dat bedrijven die in wapens handelden, onder 'streng toezicht' moesten staan. Volgens een artikel in de *Financial Times* van 26 augustus was de reorganisatie ingegeven door de wens van de regering om haar greep op de lucratieve wapenexport te herstellen. Ook werd Jeltsin aangehaald, die zou hebben gezegd dat Kotelkins positie 'te aantrekkelijk, te invloedrijk' was geweest.

Op 28 augustus vaardigde Jeltsin een ander decreet uit 'over maatregelen om de greep van de staat op de organisatie van de strijdkrachten te versterken', waarbij een Militaire Staatsinspectie in het leven werd geroepen. Deze zou direct onder de president vallen. Het nieuwe orgaan was bedoeld om hervormingen binnen de strijdkrachten te coördineren en toezicht te houden op de uitvoering van presidentiële besluiten inzake de strijdkrachten. Eerste onderminister van defensie Andrej Kokosjin werd benoemd tot hoofd van het nieuwe orgaan. Tevens werd Kokosjin secretaris van de Defensieraad. In die hoedanigheid volgde hij Joeri Batoerin op. Laatstgenoemde bleef wel adviseur van de president.

Archieffoto van Andrej Kokosjin, de nieuwe secretaris van de Defensieraad en hoofd van de Militaire Staatsinspectie. *Foto EPA*

ECONOMISCH BELEIDSPLAN. REGERING WIL BEZUINIGEN OP BEGROTINGSUITGAVEN. STAATSDOEMA STEMT TEGEN BEZUINIGINGEN. VERDERE ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN

De Russische regering kwam op 19 mei met een zeven punten tellend beleidsplan, dat gericht was op het aanpakken van problemen als corruptie, sociale ongelijkheid en gebrek aan vertrouwen van het volk in de regering.

In het plan werd beloofd: (i) achterstallige lonen in de overheidssector tegen 30 juni 1998 te hebben uitbetaald. Hiervoor zou geld gefourneerd worden door grote monopolies te dwingen hun schulden aan de regering in te lossen, door maatregelen tegen smokkel en het vestigen van een staatsalcoholmonopolie; (ii) subsidies voor sociale voorzieningen toe te kennen aan de lage inkomens; (iii) de nationale industrie en landbouw nieuw leven in te blazen door goedkope leningen te verstrekken en de transport- en energiekosten voor klanten van de industrie te verminderen; (iv) plaatselijke initiatieven te ondersteunen door het toewijzen van plaatselijke belastinginkomsten aan de locale autoriteiten; (v) corruptie aan te pakken door de nationale en regionale functionarissen te verplichten hun inkomsten en bezittingen op te geven, en meer moeite te doen belastingontduiking tegen te gaan; (vi) staatsbureaucratie verminderen; en (vii) het regeringsbeleid 'eerlijk en open' uit te leggen.

Op 21 mei hield premier Tsjernomyrdin een redevoering voor de Staatsdoema over de sociale en economische situatie in het land. Hij herhaalde de beloftes uit het regeringsprogramma van 19 mei en introduceerde plannen van de regering om een deel van de begrotingsuitgaven van 1997 ervoor te gebruiken om de uitgaven op een lijn te brengen met de gereduceerde inkomsten. Het plan behelsde een bezuiniging van 108.200 mrd roebel ($ 1= 5764,5 roebel op 23 mei 1997) op de begrotingsuitgaven van 1997 (zie pag. 177/2 e.v.-'97). Dit betekende dat de uitgaven werden teruggebracht tot 421.600 mrd roebel - 79,6 procent van wat oorspronkelijk gepland was. Het programma was nodig vanwege een vermindering in geplande inkomsten voor 1997 van 434.400 mrd roebel naar 331.600 mrd roebel.

Het programma kende verschillende bezuinigingsniveaus, variërend van 55 procent tot 30 procent. Een aantal zaken zou buiten schot blijven, zoals lonen, uitkeringen, voedselvoorziening en aanschaf van medicamenten. Buitenlandse kredieten, intergouvernementele overeenkomsten met landen van het Gemenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), de aanvulling van de overheidsreserves van edelmetalen en edelstenen, en het federale rechtssysteem zouden eveneens gevrijwaard zijn van de bezuinigingen.

In zijn redevoering in de Doema schreef Tsjernomyrdin het begrotingstekort vooral toe aan een vermindering van geplande belastinginkomsten, die in de eerste vier maanden van 1997 8,7 procent van het BBP bedroegen in plaats van de verwachte 15,9 procent. Hij sloot de mogelijkheid uit om de uitgaven te dekken door de geldvoorraad te vergroten. (Een wetsvoorstel van Wiktor Iljoechin, afgevaardigde van de Communistische Partij, waarin een extra monetaire uitgifte van 330.000 miljard roebel werd voorgesteld, was afgewezen door de Doema). Tsjernomyrdin gaf echter toe dat 'het blokkeren van een behoorlijk groot deel van de begroting pijnlijk is, net zo pijnlijk als het afstand doen van illusies'.

Op 21 mei besloten afgevaardigden van de Doema met 233 stemmen tegen 88 en een onthouding het functioneren van de regering in het eerste kwartaal van 1997 'onbevredigend' te noemen. Op 23 mei, toen de Doema zou stemmen over de bezuinigingsvoorstellen, werd met 321 stemmen tegen 11 besloten de beslissing tot juni uit te stellen, in afwachting van de bijgewerkte macro-economische indicatoren en voorstellen ter verbetering van de inkomstenverwerving, waarover de regering op 1 juni verslag zou doen.

De Staatsdoema verwierp op 23 juni in mei aangekondigde regeringsplannen om beslag te leggen op R 108.200 mrd ($ 1 = R 5767,00 op 27 juni 1997) van de begroting voor 1997 om de uitgaven in evenwicht te brengen met de inkomsten.

Ondanks pogingen van een bemiddelingscommissie een compromis over de kwestie te bereiken, stemde de Staatsdoema met 210 tegen 112 stemmen tegen het regeringsvoorstel. En met 195 tegen 137 stemmen verwierp ze eveneens een alternatief plan dat was voorgesteld door de Doemacommissie voor economische zaken om de uitgaven terug te dringen met R 38.000 mrd. Ondanks de weigering van de Staatsdoema om de bezuinigingen goed te keuren, maakte eerste vice-premier Anatoli Tsjoebajs op 24 juni bekend dat de regering vastbesloten was door te gaan met haar plannen de uitgaven te verminderen.

Eerder die maand, op 19 juni, was de Staatsdoema met 295 tegen tachtig stemmen bij twee onthoudingen akkoord gegaan met de nieuwe belastingwet van de regering. Maar de wet werd goedgekeurd onder voorwaarde dat de Staatsdoema wijzigingen zou kunnen aanbrengen voor de tweede lezing die op november zou plaatsvinden. De nieuwe belastingwetgeving moest Ruslands belastingstelsel vereenvoudigen door het meer voorspelbaar te maken waardoor het aantrekkelijker werd voor buitenlandse investeerders.

Met de nieuwe wet zou het aantal belastingen dalen van ruim tweehonderd tot dertig. De omzetbelasting (4 procent) zou worden afgeschaft. De vennootschapsbelasting zou 35 procent blijven en de inkomstenbelasting zou worden vereenvoudigd tot twee schijven van 12 procent en 30 procent, met een drempel van R 60 mln per jaar. In een interview met de *Kommersant Daily* van 3 juni had Tsjoebajs gewaarschuwd dat de ontwerpbegroting voor 1998 een fiasco zou worden en dat de economische hervormingen ernstige vertraging zouden oplopen als het parlement de wet niet zou goedkeuren.

Op 26 juni werden hervormingen bekendgemaakt in de elektriciteitssector die verbetering zouden moeten brengen in de financiële situatie van de Russische elektriciteitsmaatschappij Verenigde Energiesystemen (VES), die een monopoliepositie had.

Met een nieuwe op de groothandel gerichte markt, die op 1 juli zou worden ingevoerd, zou industriële verbruikers een alternatieve energiebron naast de regionale leveranciers worden aangeboden. Bovendien zouden grootverbruikers die op tijd en contant betaalden, 30 procent korting krijgen. Deze maatregel was een poging om de ruilhandel te vervangen; in ongeveer 80 procent van de transacties van de VES was daar namelijk sprake van. Het stimuleren van het gebruik van contant geld was ook bedoeld om het bedrijf beter aan zijn eigen belasting- en loonverplichtingen te laten voldoen.

De regering maakte bekend dat vanaf 19 juni de aandelen in zes staatsoliebedrijven bij opbod zouden worden verkocht. Er zouden belangen in de bedrijven worden verkocht, die varieerden van 45 tot 51 procent, hetgeen naar men hoopte R 5.000 mrd in het laatje zou brengen.

De Wereldbank maakte op 13 juni het voornemen bekend om de leningen aan Rusland eind 1998 te verhogen van $ 6 mrd tot $ 12,4 mrd (zie pag. 445/2/3-'97). De raad van bestuur van de bank ging eveneens akkoord met zes bijzondere kredieten van in totaal $ 884,6 mln, die waren bedoeld voor onder meer het onderwijs, de energiesector en de economische herstructurering. Bankfunctionarissen benadrukten echter dat Rusland de kredieten kreeg op voorwaarde dat het succes van de economische hervormingen zou voortduren.

Promotie van minister van landbouw

Op 19 mei werd minister van landbouw en voedsel Wiktor Chlistoen bij presidentieel decreet gepromoveerd tot vicepremier met verantwoordelijkheid voor het agro-industriële complex. Hij behield tevens de landbouwportefeuille.

Met de promotie van Chlistoen kwam het aantal Russische vice-premiers op zeven, afgezien van de twee eerste vicepremiers (zie pag. 443/3 en 444/1-'97 voor een volledige overzicht van het kabinet). Volgens waarnemers was de promotie van Chlistoen een poging om de conservatieve agrarische lobby in de Staatsdoema gunstig te stemmen voor de bezuinigingsvoorstellen van de regering (zie boven).

Maatregelen ter hervorming van Gazprom

In mei werd een aantal maatregelen genomen om strengere regeringscontrole te kunnen uitoefenen op Gazprom, het enorme Russische gasmonopolie, en om de invloed van zijn buitenlandse aandeelhouders te beperken. In een televisieuitzending op 12 mei deed eerste vice-premier Boris Nemtsow, die in april benoemd was tot minister van brandstof en energie (zie pag. 445/2-'97), zijn beklag dat gedurende de afgelopen twee jaar het dividend van het staatsaandeel van 40 procent van Gazprom, slechts 20 miljard roebel had bijgedragen aan de nationale begroting en dat 'de regering de controle op het bedrijf compleet verloren heeft'.

Krachtens een presidentieel decreet, dat op 13 mei gepubliceerd werd, werd een tien leden tellende commissie benoemd onder leiding van Nemtsow, om toezicht te houden op Gazprom. De commissie zou bestaan uit vertegenwoordigers van de anti-monopoliecommissie, van de ministeries van energie en financiën, en van de belastinginspectie. Nemtsow verklaarde dat de commissie moest aandringen op lagere gasprijzen en directe betaling van belasting en pensioenpremies door Gazprom.

Op 26 mei werd een nieuwe trustovereenkomst bekendgemaakt tussen de regering en Gazprom. Volgens de overeenkomst zou de voorzitter van Gazprom, Rem Wjachirew, verantwoordelijk blijven voor het beheer van de staatsaandelen in het bedrijf, maar zou zijn salaris gekoppeld worden aan dividendbetalingen van deze aandelen. Wjachirew zou tevens verplicht zijn om een jaarlijks accountantsonderzoek te laten houden en elk kwartaal verslag uit te brengen aan de nieuwe commissie van toezicht.

Buitenlandse personen of bedrijven, of Russische bedrijven die voor meer dan 50 procent in buitenlandse handen waren, werd op 28 mei bij presidentieel decreet verboden aandelen van Gazprom te kopen die op de binnenlandse markt verkocht werden. Binnenlandse aandelen van Gazprom werden voor een lagere prijs verkocht dan de Amerikaanse Certificaten van Aandeel (ADR). Zo'n aandeel was het enige middel voor buitenlandse bedrijven om eigenaar te worden. Bepaalde buitenlandse investeerders hadden deze goedkopere binnenlandse aandelen gekocht via Russische dochtermaatschappijen waardoor de prijzen van de ADRs gedaald waren. In het decreet werd het plafond van 9 procent van aandelen van Gazprom dat in buitenlands bezit mocht zijn, in stand gehouden. De nieuwe reglementering betekende echter niet dat bezitters van binnenlandse aandelen van Gazprom gedwongen werden deze te verkopen.

Sergej Kirijenko, een oude bondgenoot van Nemtsow, werd op 13 mei benoemd tot eerste onderminister van brandstof en energie. Kirijenko was de president van de Norsi Oil Company. Hij zou de verantwoordelijkheid krijgen over de dagelijkse gang van zaken op het ministerie van brandstof en energie.

Plannen tot herwaardering van roebel. Presentatie ontwerpbegroting voor 1998

De Russische Centrale Bank en president Jeltsin maakten op 4 augustus plannen bekend om de Russische roebel op 1 januari 1998 te herwaarderen. Vanaf die datum zou de nieuwe roebel evenveel waard zijn als 1.000 oude roebels ($ 1 = R 5826,00 op 22 augustus 1997).

Op 8 augustus, tijdens zijn vaste radiopraatje, beloofde Jeltsin dat deze wijziging zonder 'spanningen en chaos' zou worden doorgevoerd. Dat was anders geweest bij de valutahervormingen in 1991 en 1993 (zie pag 526/2-'91; 752/3 e.v.-'93), die onverwachts waren aangekondigd en wijdverbreide paniek hadden veroorzaakt. Oude roebelbiljetten zouden tot eind 1998 geldig blijven (tegen eenduizendste van hun waarde). Daarna konden ze tot 2002 worden ingewisseld bij banken. De nieuwe biljetten zouden worden uitgegeven in coupures van 5, 10, 50, 100 en 500 roebel. Bovendien zou de kopeke (100 kopeken is 1 roebel) weer worden ingevoerd na te zijn afgeschaft tijdens de hyperinflatie in het begin van de jaren negentig. Er zouden munten komen met een waarde van 1, 5, 10 en 50 kopeken en van 1, 2 en 5 roebel.

Op 25 augustus presenteerde de Russische regering in de Staatsdoema een ontwerpbegroting voor 1998. De begroting was in overeenstemming met de begroting voor 1997, die in juni door de regering was herzien om de uitgaven in

evenwicht te brengen met de verwachte inkomsten (zie boven).

Gerekend in nieuwe roebels bedroegen de geraamde inkomsten in de begroting voor 1998 R 340 mrd (12,37 procent van het BBP) en de uitgaven R 472 mrd (17,17 procent van het BBP). zodat het begrotingstekort zou uitkomen op R 132 mrd (4,8 procent van het BBP). Het tekort zou worden gedekt door binnenlandse leningen ter waarde van R 102 mrd en buitenlandse leningen ter waarde van R 30 mrd.

De ontwerpbegroting ging uit van een groei van 2 procent van het BBP in 1998 en de terugbetaling van $1,25 mrd aan schulden uit het Sowjet-tijdperk aan Rusland. Ook werd ervan uitgegaan dat op 1 januari het nieuwe belastingstelsel van kracht zou worden, dat op dat moment nog werd behandeld in de Staatsdoema. Waarnemers merkten op dat de ramingen in de begroting behoorlijk optimistisch waren en dat de Staatsdoema deze in zijn huidige vorm waarschijnlijk niet zou accepteren.

FINANCIËLE SCHANDALEN

Een schandaal, waarbij op hoge posities in het bankwezen benoemde oud-kabinetsleden waren betrokken, liep in juli met een sisser af. Dat gebeurde in een chaos van beschuldigingen over en weer die werden gevoed door het conflict tussen twee machtige financiële groepen die beide wilden profiteren van de nog op stapel staande privatiseringen in Rusland.

Kern van het schandaal vormde de bewering van de president van de Russische Centrale Bank, Sergej Doebinin, dat meer dan $ 500 mln aan overheidsgelden was verduisterd in 1996 en 1997 ($ 1 = R 5799,50 op 25 juli 1997). Doebinin verklaarde op 14 juli dat de toenmalige eerste onderminister van financiën, Andrej Wawilow, twee keer een bedrag van respectievelijk $ 275 mln en $ 237 mln uit de overheidskas had geleend om in harde valuta gestelde binnenlandse obligaties te kopen. De obligaties waren bestemd om overheidsambtenaren in de oblast Moskou te betalen en de bouw van MiG-gevechtsvliegtuigen door het bedrijf MAPO te financieren. Het geld zou zijn overgeboekt door de handelsbank Unikombank en in het geval van MAPO ook door de investeringsbank MFK (een dochter van het Oneximbank-conglomeraat). Aan het hoofd van de Oneximbank, waar Wawilow directeur was, stond eerste vice-premier Wladimir Potanin.

Hoewel op 11 juli een strafrechtelijk onderzoek was aangekondigd naar de MAPO-zaak, waarbij ook de rol van Oneximbank, Potanin en Wawilow onder de loep zou worden genomen, ontkenden de Unikombank en Wawilow dat ze zich ergens schuldig aan hadden gemaakt. Een woordvoerder van de Unikombank verklaarde op 15 juli dat de overboeking van het geld naar de begunstigden goed gedocumenteerd was. Wawilow liet doorschemeren in het bezit te zijn van belastend materiaal over frauduleuze transacties waarbij andere banken en politici betrokken waren. Op 18 juli noemde eerste onderminister van financiën Aleksej Koedrin de corruptiebeschuldigingen 'prematuur'. Volgens hem had een onderzoek van het ministerie van financiën 'administratieve overtredingen' aan het licht gebracht, maar geen bewijs van fraude bij de door Doebinin aan de kaak gestelde banktransacties.

Het bankschandaal bleek deel uit te maken van een strijd tussen twee machtige Russische financiële groepen die zich voorbereidden op de komende privatiseringen, waaronder de verkoop van een aandeel van 25 procent-pluseen in het telecommunicatiebedrijf Swjazinwest en de verwachte verkoop van de oliemaatschappij Rosneft. Waarnemers merkten op dat de strijd rond de privatiseringen het einde betekende van de alliantie van zes invloedrijke bankiers en zakenlieden die president Jeltsins herverkiezing in juni 1996 hadden gefinancierd (zie pag. 177/1 e.v.-'97).

De Swjazinwest-aandelen kwamen op 25 juli in handen van een consortium met Oneximbank dat $ 1,875 mrd had geboden. Het verliezende bod ($ 1,710 mrd) was van een groep die banden zou onderhouden met Potanins rivaal, Boris Berezowski, directeur van het LogoVAZ-conglomeraat en ondersecretaris van de Veiligheidsraad. Het winnende consortium kreeg felle kritiek te verduren op de Russische televisiezender *ORT*, waar Berezowski aanzienlijke financiële invloed had. Maar de kranten *Izwestija* en *Komsomolskaja prawda*, waarvan Oneximbank grootaandeelhouder was, lieten zich positief uit over de verkoop van Swjazinwest.

Medewerkers van de president erkenden op 24 juli dat Jeltsins veel geprezen initiatief van mei om de corruptie in de regering en het ambtenarenapparaat te bestrijden 'ver van ideaal' was geweest. Hij had ambtenaren willen dwingen hun inkomen en bezittingen openbaar te maken (zie boven). Als voorbeeld van een ambtenaar die dubieuze bedragen had aangegeven, noemden functionarissen Berezowski, die had aangegeven in totaal $ 39.000 te bezitten. Zij opperden dat Berezowski's 'absurd lage bedrag', evenals dat van vele anderen, een diepgaand accountantsonderzoek vereiste en kondigden aan dat de aangiften aan strengere regels zouden worden onderworpen.

Hoewel hoge functionarissen, onder wie de president, de premier en de twee eerste vice-premiers, het voorbeeld hadden gegeven door hun vermogen openbaar te maken, hadden veel functionarissen en minstens tweederde van de regionale gouverneurs daaraan geen gevolg gegeven. Bovendien stonden in het decreet geen richtlijnen voor de taxatie van de waarde van onroerend goed, met als gevolg dat ambtenaren de aanschafwaarde hadden opgegeven in plaats van de aanzienlijk hogere marktwaarde.

Schandalen rond privatiseringsverkopen. Vice-premier vervangen

Het regeringsaandeel van 38 procent in de mijnbouwmaatschappij Norilsk Nickel (dat 35 procent van de nikkelvooraad in de hele wereld in handen had) kwam op 5 augustus in bezit van Swift. Deze besloten vennootschap maakte deel uit van het financiële imperium van de Oneximbank, dat werd geleid door voormalige eerste vice-premier Wladimir Potanin. Swifts bod was hoger dan het enige andere bod, dat afkomstig was van een onbekende bieder. De verkoop was omstreden omdat Oneximbank sinds november 1995 het beheer had gevoerd over de deelneming van de regering in Norilsk Nickel in ruil voor een lening van $ 170 mln aan de Russische regering. Bovendien maakte Oneximbank deel uit van het consortium dat in juli de aandelen in het telecommunicatiebedrijf Swjazinwest (zie boven) in handen had gekregen. Het daaruit voortvloeiende schandaal vormde de reden voor het ontslag van Alfred Koch als vice-premier en voorzitter van de Commissie voor het Beheer van Staatseigendommen, de instantie die toezicht hield op het privatiseringsprogramma.

De openbare verkoop ging door ondanks een poging van premier Wiktor Tsjernomyrdin om deze op 4 augustus op het laatste moment uit te stellen, waarbij hij zich beriep op een verzoek van de Russische procureur-generaal. De *Kommersant Daily* van 6 augustus verklaarde dat Tsjernomyrdin zich had laten overhalen om de verkoop door te laten gaan na een ontmoeting achter gesloten deuren met Potanin, procureur-generaal Joeri Skoeratow en Koch in de ochtend van 5 augustus.

Koch trad op 13 augustus af als vice-premier en voorzitter van de Commissie voor het Beheer van Staatseigendommen na kritiek in de pers op de manier waarop hij de verkoop had aangepakt. In beide functies werd hij opgevolgd door Maksim Bojko, plaatsvervangend hoofd van het bureau van de president en voormalig hoofd van het Russische Privatiseringscentrum, een adviesorgaan van de regering. Zowel Koch als Bojko waren bondgenoten van eerste vice-premier Anatoli Tsjoebajs, die op 14 augustus verklaarde dat Kochs ontslag los stond van de recente privatiseringen. President Jeltsin gaf Koch op 15 augustus echter de schuld van het schandaal rond de rol van de Oneximbank. Bojko zei op 14 augustus dat pri-

vatiseringen in de toekomst onder zijn toezicht 'eerlijk, effectief en open' zouden zijn.

In augustus werd bekendgemaakt dat het Russische Fonds voor Federale Eigendommen een onderzoek instelde naar de verkoop in juli van Norilsk Nickel en van de 25 procent-plus-een deelneming in Swjazinwest. De Russische Centrale Bank en het Federale Bureau voor Valuta- en Exportcontrole zouden eveneens nagaan of de verkoop van de Swjazinwest-aandelen volgens de wet was verlopen. Op beide verkopen was kritiek wegens een gebrek aan doorzichtigheid. Maar op 14 augustus verdedigde eerste vice-premier Boris Nemtsow de gang van zaken rond de verkopen. Eerder die maand was Nemtsow het doelwit geweest van een lastercampagne op televisie en in dag- en weekbladen, waarbij het consortium dat aan het kortste eind had getrokken bij de verkoop van Swjazinwest, een belang had. Een van de betrokkenen bij het laagste bod was de ondersecretaris van de Veiligheidsraad, Boris Berezowski, directeur van het LogoVAZ-conglomeraat.

VERHALEN OVER DEPRESSIVITEIT EN NEPOTISME PRESIDENT JELTSIN. MINISTER VAN JUSTITIE VERVANGEN NA SCHANDAAL. WINST VOOR COMMUNISTEN BIJ TUSSENTIJDSE VERKIEZINGEN STAATSDOEMA. WIJZIGINGEN IN ADVIESRAAD. VERDERE ONTSLAGEN EN BENOEMINGEN. LEIDER REGERINGSFRACTIE STAATSDOEMA TREEDT AF

Aleksandr Korzjakow, president Boris Jeltsins voormalige lijfwacht die in 1996 bij een zuivering van aanhangers van de harde lijn was ontslagen (zie pag. 753/1-'96), beweerde in een interview met de Britse krant de *Guardian* van 27 juni dat Jeltsin had geleden aan aanvallen van depressiviteit en voor zijn eerste hartaanval in 1995 verscheidene zelfmoordpogingen had gedaan.

Korzjakow, die in februari in de Staatsdoema was gekozen (zie pag. 440/3 e.v.-'97), noemde Jeltsin een 'hulpeloze bevende oude man', die zich meer bezighield met de bescherming van zijn 'familieclan' (waartoe hervormingsgezinde politici als de twee nieuwe eerste vice-premiers Tsjoebajs en Boris Nemtsow behoorden) dan met zijn taken als president van Rusland. Jeltsins bureau deed de beschuldigingen af als ingegeven door 'wraak'.

Op 30 juni benoemde Jeltsin zijn jongste dochter Tatjana Djatsjenko tot presidentieel adviseur die als taak kreeg het 'imago' van de president te verbeteren. Djatsjenko had een belangrijke rol gespeeld in Jeltsins verkiezingscampagne en stond bekend als een bondgenoot van Tsjoebajs en Nemtsow.

Tatjana Djatsjenko werd op 30 juni 1997 door haar vader, president Boris Jeltsin, aangesteld als zijn adviseur. *Foto EPA*

Eerder, op 30 mei, hadden aandeelhouders van Aeroflot de benoeming van Waleri Okoelow, de echtgenoot van Jeltsins oudste dochter, tot directeur-generaal van de luchtvaartmaatschappij bekrachtigd. Jeltsin had Okoelow in maart benoemd tot waarnemend directeur-generaal van de maatschappij.

Minister van justitie geschorst in verband met schandaal rond saunavideo

In juni ontstond een schandaal over een videoband die in september 1995 zou zijn gemaakt en waarop minister van justitie Walentin Kowaljow in een compromitterende situatie zou zijn te zien. Hij was, kennelijk zonder zijn medeweten, gefilmd in gezelschap van verscheidene naakte vrouwen in een sauna die bekend stond als een trefpunt van een Russisch misdadigerssyndicaat. Kowaljow, die verklaarde dat de band een vervalsing was, verzocht van zijn taken te worden ontheven om zijn naam te zuiveren. Op 25 juni werd hij bij presidentieel decreet geschorst 'in verband met de noodzaak een onderzoek in te stellen naar publicaties in de pers die de goede naam van de minister aantasten.' Op 30 juni benoemde Jeltsin eerste onderminister van justitie Georgi Koelikow tot waarnemend minister van justitie.

Het maandblad *Sowersjenno sekretno (Topgeheim)* had op 19 juni beelden van de videoband gepubliceerd. Op 21 juni zond de Russische televisie ook fragmenten van de band uit. De autoriteiten hadden de band blijkbaar in beslag genomen in het huis van de bankier Arkadi Angelewitsj (die volgens geruchten een bondgenoot van Kowaljow was), na zijn arrestatie in april wegens verduistering. Minister van binnenlandse zaken Anatoli Koelikow ontkende echter suggesties dat zijn bureau de band had laten uitlekken, en verklaarde dat de fragmenten waren uitgezonden om te proberen de strafzaak tegen Angelewitsj te torpederen.

Op 2 juli ontsloeg president Jeltsin Kowaljow als minister van justitie. Hij was ervan beschuldigd criminele vrienden te hebben nadat er op de televisie een belastende videofilm was uitgezonden (zie boven). Hij werd nog dezelfde dag opgevolgd door Sergej Stepasjin, die van 1994-'95 directeur van de Federale Veiligheidsdienst (FSB) was geweest.

Stepasjin had zijn functie bij de FSB neergelegd na de knullige redding in 1995 van de Russische gijzelaars uit de handen van Tsjetsjeense guerrillastrijders. Daarbij waren 120 mensen om het leven gekomen (zie pag. 472/3 e.v.-'96). Daarna was hij hoofd van het bureau bestuurszaken van de Russische regering geweest.

Minister van binnenlandse zaken Anatoli Koelikow. *Foto EPA*

Overwinning voor communisten bij tussentijdse verkiezingen voor Staatsdoema

Nikolaj Kolomejtsew, de plaatselijke voorzitter van de Communistische Partij van Rusland (CPRF), won op 1 juni de tussentijdse verkiezingen voor de Staatsdoema in de oblast Rostow. Hij kreeg 37 procent van de stemmen en versloeg daarmee Gennadi Melikjan, voormalig minister van arbeid en kandidaat voor de regeringsgezinde partij Ons Huis is Rusland (NDR) (de zetel was vrijgekomen na de benoeming van Sergej Sjachraj tot presidentieel vertegenwoordiger bij het Constitutionele Hof in december 1996, zie pag. 178/3-'97).

De eveneens op 1 juni gehouden tussentijdse verkiezingen voor de Staatsdoema in de republiek Chakasija, uitgeschreven na de verkiezing van Aleksej Lebed tot regionaal gouverneur in december 1996 (zie pag. 440-'97), werd ongeldig verklaard omdat de opkomst lager was dan de vereiste 25 procent van de kiesgerechtigden.

CPRF-kandidaat Jelena Panina won op 22 juni de tussentijdse verkiezingen in de oblast Woronezj met 68 procent van de stemmen.

Benoeming lid Constitutioneel Hof bekrachtigd

Na tweemaal een kandidaat van de president voor het Constitutionele Hof te hebben afgewezen, bekrachtigde de Federatieraad op 11 juni met 104 tegen tien stemmen de benoeming van Ljoedmila Zjarkowa.

De betrekkelijk onbekende Zjarkowa was lid van het Constitutionele Hof van de republiek Karelië. Zij was de derde vrouw in het 19 leden tellende Constitutionele Hof (voor achtergrond, zie pag. 441/3 e.v.-'97).

Wijzigingen in Adviesraad. Ontslag minister

Alle vier leden van de Adviesraad, een in oktober 1996 opgericht orgaan dat de stabiliteit moest waarborgen tijdens de hartoperatie van president Jeltsin, werden op 2 juli vervangen door medestanders van de president. Volgens de *Kommersant Daily* van 2 juli bestond de eerste daad van de nieuwe raad uit het advies om minister van samenwerking met GOS-landen, Aman Toelejew (een tegenstander van president Jeltsin), te ontslaan en hem te benoemen tot gouverneur van de oblast Kemerowo.

Aanvankelijk bestond de Adviesraad uit premier Wiktor Tsjernomyrdin en de toenmalige eerste vice-premier Anatoli Tsjoebajs, die destijds kabinetschef van Jeltsin was, alsmede de twee voorzitters van de Russische Federale Assemblee (het federale parlement), Gennadi Seleznjow en Jegor Strojew. Op 1 juli werden Seleznjow en Strojew vervangen door eerste vice-premier Boris Nemtsow en het hoofd van de presidentiële staf, Walentin Joemasjew.

Toelejews nieuwe benoeming leek een tweeledig doel te dienen: een tegenstander van Jeltsin uit de regering te verwijderen en te voorkomen dat een aanhanger van de president een pijnlijke nederlaag zou lijden bij de aanstaande plaatselijke verkiezingen in Kemerowo. Toelejew had laten weten deel te willen nemen aan de gouverneursverkiezingen in Kemerowo die op 19 oktober zouden worden gehouden. Verwacht werd dat hij de in 1991 door Jeltsin benoemde Michail Kisljoek zou verslaan. Toelejew was voorzitter geweest van het parlement van Kemerowo, voordat hij zich kandidaat stelde voor de presidentsverkiezingen van 1996 (waaruit hij zich had teruggetrokken ten gunste van de leider van de Communistische Partij, Gennadi Zjoeganow (zie pag. 752/3; 757/2-'96). Op 2 juli was Kisljoek benoemd tot hoofd van de Federale Dienst voor Natuurlijke Monopolies in het Vervoerswezen.

Ministeriële benoemingen

Op 1 augustus werd Ramazan Abdoelatipow benoemd tot vice-premier, waardoor het aantal vice-premiers op zeven kwam. Door zijn benoeming werd Abdoelatipow, oud-voorzitter van de Federatieraad (Eerste Kamer), verantwoordelijk voor de etnische betrekkingen, federale ontwikkeling en de regio's in Rusland.

Op 28 augustus benoemde president Jeltsin de voormalige Russische ambassadeur in Groot-Brittannië, Anatoli Adamisjin, op de vacante post van minister van samenwerking met GOS-landen. Hij volgde Aman Toelejew op, die op 2 juli de laan was uitgestuurd (zie boven). Op dezelfde dag verving Jeltsin Jewgeni Sidorow als minister van cultuur door de directeur van het Nationaal Historisch Museum in St Petersburg, Natalja Dementjewa. Op 25 augustus was een andere vrouw, Natalja Fonarjewa, benoemd tot voorzitter van de Staatscommissie voor Anti-monopoliebeleid.

Leider regeringsfractie in Staatsdoema treedt af

De leider van de regeringsgezinde fractie Ons Huis is Rusland (NDR) in de Staatsdoema, Sergej Beljajew, kondigde op 29 augustus aan dat hij aftrad als fractieleider en tegelijkertijd uit de NDR stapte.

Beljajew klaagde dat de NDR, die werd geleid door premier Tsjernomyrdin, zich ontwikkelde tot een door 'nomenklatoera geleide organisatie 'in 'een kapitalistisch systeem waarin apparatsjiks het voor het zeggen hadden'. Hij liet doorschemeren zich misschien te zullen aansluiten bij de radicalere Ruslands Democratische Keuze (DVR). Waarnemers opperden dat Beljajew de eerste zou kunnen zijn van een groot aantal overlopers naar de DVR, en dat zijn ontslag een bewijs was voor de onenigheid binnen de regering tussen Tsjernomyrdin en de twee eerste vicepremiers, Tsjoebajs en Nemtsow, over het tempo van de hervormingen.

Moord op plaatsvervangend gouverneur van St Petersburg

Op 18 augustus werd Michail Manevitsj, plaatsvervangend gouverneur van St Petersburg en voorzitter van de commissie voor gemeentelijk onroerend goed, vermoord in zijn auto. Zijn vrouw, die bij hem in de auto zat, overleefde de aanslag.

Manevitsj was eveneens lid van de Commissie voor het Beheer van Staatseigendommen. President Jeltsin gelastte een spoedonderzoek naar de moord, die vermoedelijk verband hield met Manewitsjs rol bij de privatisering van gemeentelijk onroerend goed in St Petersburg.

ONDERTEKENING VREDESVERDRAG MET TSJETSJENIË

President Boris Jeltsin en president Aslan Maschadow van Tsjetsjenië ondertekenden op 12 mei in Moskou een vredesverdrag. Hierin stond dat Rusland en Tsjetsjenië verklaarden om 'voor altijd af te zien van toevlucht tot, of dreiging met geweld bij het oplossen van een conflict', en 'wederzijdse betrekkingen op te bouwen in overeenstemming met de algemeen aanvaarde principes en richtlijnen van het internationale recht'. In het vredesverdrag werd de nog onbeantwoorde vraag over de grondwettelijke verhouding tussen Tsjetsjenië en Rusland echter niet opgelost.

President Boris Jeltsin (r.) schudt zijn Tsjetsjeense ambtgenoot Aslan Maschadow de hand na de ondertekening op 12 mei 1997 in Moskou van een vredesverdrag. *Foto EPA*

Hierover zou eind 2001 besloten worden volgens de voorwaarden in de overeenkomst die in augustus 1996 ondertekend was (zie pag. 762/1-'96).

Diezelfde dag ondertekenden de Russische premier Wiktor Tsjernomyrdin en president Maschadow een apart intergouvernementeel verdrag over sociale en economische samenwerking.

Volgens waarnemers was het vredesverdrag nodig als basis voor verdere overeenkomsten met betrekking tot de oliepijplijn die bedoeld was om olie te transporteren van Azerbajdzjan naar de Russische Zwarte-Zeehaven Noworossiisk. De pijpleiding zou in oktober in gebruik worden genomen, maar de delen die in Tsjetsjeens gebied lagen, moesten gerepareerd worden als gevolg van de verwoestingen van de Russisch-Tsjetsjeense oorlog. Een samenwerkingsverdrag tussen het Russische ministerie van brandstof en energie en het Tsjetsjeense oliebedrijf Joezjnaja werd op 23 mei ondertekend.

Dat de onlusten in Tsjetsjenië aanhielden werd vlak voor de ondertekening van het verdrag treffend geïllustreerd door de ontvoering van drie Russische televisiejournalisten op 10 mei, onder wie een van Ruslands bekendste vrouwelijke oorlogscorrespondenten, Jelena Masjoek.

Verder overleg tussen presidenten Jeltsin en Maschadow

Op 18 augustus had president Jeltsin in Moskou een ontmoeting met de president van de separatistische Russische Republiek Tsjetsjenië. Hoewel Rusland weigerde in te stemmen met de eis dat de onafhankelijkheid van Tsjetsjenië in een interstatelijk verdrag zou worden erkend, kondigde Jeltsin de oprichting aan van een 'gezamenlijke commissie' die zich moest 'beraden over verdere stappen inzake de vrijheid, onafhankelijkheid of, hoe je het ook wil noemen, van Tsjetsjenië.' Verder eisten de Tsjetsjenen $ 260 mrd schadevergoeding voor de aangerichte schade tijdens de oorlog van 1994-'96 met Rusland.

De onzekerheid over de status van Tsjetsjenië schiep ook onduidelijkheid over een oliepijpleiding tussen Azerbajdzjan en de Russische Zwarte-Zeehaven Novorossiisk. De eerste onderminister van brandstof en energie Sergej Kirijenko zei op 6 augustus dat Tsjetsjenië een doorvoerheffing van $ 6 per ton eiste, veel meer dan de $ 0,43 die Rusland bood. Tijdens een ontmoeting in Moskou op 31 augustus en 1 september bereikten Russische en Tsjetsjeense functionarissen geen akkoord over het herstel van het Tsjetsjeense deel van de oliepijpleiding dat was vernield tijdens de oorlog. Kirijenko zei dat verscheidene opties werden overwogen om de oliepijpleiding om Tsjetsjenië heen te leiden, hoewel Jeltsin zich op 2 september tegen dit plan uitsprak.

De ontmoeting tussen Jeltsin en Maschadow viel samen met de vrijlating van drie Russische journalisten van het commerciële televisiestation *NTV* die in mei in Tsjetsjenië waren ontvoerd. Ook twee andere gijzelaars, beiden journalisten van het televisiestation *VID*, werden in vrijheid gesteld.

De voorzitter van *NTV*, Igor Malasjenko, en ondersecretaris Berezowski van de Veiligheidsraad legden ieder op 19 augustus een verklaring af waarin zij toegaven dat er losgeld was betaald voor de vrijlating van de journalisten. Malasjenko noemde een bedrag van boven de $ 1 mln. Berezowski beschuldigde de Tsjetsjeense leiders ervan niet in staat te zijn iets tegen de ontvoeringen te ondernemen, terwijl Malasjenko verklaarde dat de Tsjetsjeense regering, met name vice-president Wacha Arsanow, direct verantwoordelijk was voor de ontvoeringen.

REGIONALE ONTWIKKELINGEN. NOODTOESTAND IN WLADIWOSTOK. MEER PRESIDENTIËLE VERTEGENWOORDIGERS. GOUVERNEURSVERKIEZINGEN

Op 8 mei werd de noodtoestand uitgeroepen in Wladiwostok, de hoofdstad van Ruslands afgelegen oostelijke provincie Primorski kraj, vanwege stroomonderbrekingen die soms 20 uur per dag duurden. De onderbrekingen waren ontstaan doordat mijnwerkers de kolenlevering aan elektriciteitscentrales sinds 1 mei gestaakt hadden uit protest tegen de reeds maanden uitblijvende betaling van hun lonen.

Op 20 mei werd een aantal maatregelen afgekondigd om de crisis op te lossen, waaronder de uitgifte van 70 miljard roebel van het ministerie van brandstof en energie om de achterstallige lonen uit te betalen. Een andere maatregel was de fusie van de belangrijkste energieinstallaties in het gebied, de kolendagmijn Loetsjegorsk en de elektriciteitscentrale Primorskaja, tot een eenheid met de naam Loetek.

Wladimir Ignatenko, de vertegenwoordiger in Primorski kraj met een presidentiële volmacht, werd op 26 mei vervangen door luitenant-generaal Wiktor Kondratow, voormalig hoofd van de regionale afdeling van de federale veiligheidsdienst. Op 29 mei werd bericht dat

Kondratow op een persconferentie had gezegd dat de crisis kon worden verklaard door de verduistering van in totaal 100 miljard roebel van overheidsgelden, die bestemd waren voor de verbetering van de energiebronnen in Primorski kraj.

Gouverneur Primorski kraj weigert af te treden

De ruzie tussen de regering en Jewgeni Nazdratenko, de gouverneur van Primorski kraj leek in juni uit te monden in een constitutionele crisis toen de federale autoriteiten Nazdratenko onder druk zetten om af te treden.
Nazdratenko, die in december 1995 was gekozen tot regionaal gouverneur, kreeg in zijn ruzie met de federale autoriteiten bijval van andere regionale leiders en leden van de oppositie. De gouverneur van Swerdlowsk, Edoeard Rossel, bijvoorbeeld waarschuwde op 10 juni dat het een gevaarlijk precedent zou scheppen als een gekozen regionale leider tot aftreden zou worden gedwongen.

De ruzie kwam voort uit protesten van de bevolking tegen het afsluiten van de stroom bij een energiecrisis in mei (zie boven), die de Russische regering weet aan het 'corrupte bestuur' van Nazdratenko. De nieuw benoemde vertegenwoordiger van de president in de regio, Wiktor Kondratow, lid van de federale veiligheidsdienst, kreeg op 6 juni buitengewone volmachten om het federale beleid in Primorski kraj uit te voeren, zonder zich te hoeven storen aan Nazdratenko.

Wijzigingen in regionaal bestuur. Tussentijdse gouverneursverkiezingen

In juli gelastte president Jeltsin dat Moskou meer greep moest krijgen op de regionale regeringen. Een op 9 juli uitgevaardigd presidentieel decreet verleende de in de regio's benoemde vertegenwoordigers van de president aanzienlijk meer macht. Zo werden zij verantwoordelijk voor het toezicht op personeel dat werkzaam was in lokale bureaus van federale instellingen, die daardoor minder afhankelijk werden van plaatselijke (gekozen) leiders, en voor de besteding van overheidsgelden in hun regio.

Door dit decreet kregen de presidentiële vertegenwoordigers in het hele land de bevoegdheden die de presidentiële vertegenwoordiger in Primorski kraj in juni had gekregen tijdens de machtsstrijd daar tussen regionaal gouverneur Jewgeni Nazdratenko en de federale autoriteiten. Op 4 juli had de Federatieraad (waarin ambtshalve de voorzitters van de parlementen en besturen van Ruslands 89 territoriale eenheden zitting hadden), Jeltsin opgeroepen om zijn decreet in Primorski kraj ongedaan te maken.

De tweede ronde van de gouverneursverkiezingen in Nizjni Nowgorod op 13 juli (die nodig was door de benoeming in maart van de voormalige regionale gouverneur Boris Nemtsow tot eerste vice-premier, zie pag. 443/2/3-'97) werd gewonnen door de burgemeester van Nizjni Nowgorod, Iwan Skljarow. Met 52 tegen 42 procent van de stemmen versloeg Skljarow, die de steun had van de Russische regering, de kandidaat van de oppositie, Gennadi Chodirew, die afgevaardigde was in de Staatsdoema en de steun genoot van de Communistische Partij en de extremistische Liberaal-Democratische Partij (de opkomst bedroeg 49 procent).

Op 27 juli won de favoriete kandidaat van de Russische regering, Boris Goworin, de gouverneursverkiezingen in de oblast Irkoetsk met 50,3 procent van de stemmen. De kandidaat van de Communistische Partij, Sergej Lewtsjenko, eindigde als tweede met 18,8 procent.

PRESIDENTIEEL VETO OVER INPERKING GODSDIENSTVRIJHEID. FEDERATIERAAD VERWERPT VETO OVER BUITGEMAAKTE KUNST. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 23 juni gaf de Staatsdoema met driehonderd tegen acht stemmen zijn goedkeuring aan een wetsvoorstel over 'de vrijheid van geweten en religieuze vereniging.' Het wetsvoorstel - over een versie hiervan had ook het vorige parlement (de Opperste Sowjet) zich gebogen voor zijn ontbinding in 1993 - legde sterke beperkingen op aan de rechten van niet-inheemse religies in Rusland.

Krachtens het wetsvoorstel zou de status van 'Russische organisatie' alleen worden verleend aan religieuze genootschappen die al meer dan vijftig jaar actief waren in Rusland, en die takken hadden in minstens de helft van de 89 regio's. Groepen die minder dan vijftien jaar actief waren, werden eigendomsrechten en de status van rechtspersoon onthouden. Het wetsontwerp werd krachtig gesteund door de Russisch-orthodoxe Kerk, die herhaaldelijk haar bezorgdheid had uitgesproken over de bekeringsijver van talrijke buitenlandse religieuze groepen die zendingsactiviteiten hadden ontplooid in Rusland na het uiteenvallen van de Sowjet-Unie.

Het hoofd van de Russisch-orthodoxe Kerk, Aleksej II, patriarch van Moskou en heel Rusland, weigerde paus Johannes Paulus II op 21 juni te ontmoeten ter voorbereiding van een Europese oecumenische conferentie. Zijn besluit was een protest tegen de volgens het patriarchaat van Moskou 'politiek gemotiveerde' activiteiten van katholieke missionarissen in Rusland.

Presidentieel veto tegen wet op inperking vrijheid van godsdienst

Op 22 juli sprak president Jeltsin zijn veto uit tegen een wet die de vrijheid van niet-traditionele en niet-inheemse religies in Rusland inperkte, omdat deze een 'schending betekende van de burgerlijke en individuele grondwettelijke rechten en vrijheden'. Jeltsin sprak zijn veto uit ondanks het feit dat leiders van de Russisch-orthodoxe kerk hem op 17 juli hadden opgeroepen de wet te ondertekenen.

De Federatieraad had de wet op 4 juli goedgekeurd met 112 tegen 4 stemmen bij één onthouding, nadat de Staatsdoema haar in juni met een overweldigende meerderheid had aangenomen (zie boven). De rooms-katholieke kerk in Rusland was blij met het besluit van de president, hoewel het hoofd van de Russisch-orthodoxe Kerk, Aleksej II, patriarch van Moskou en heel Rusland, waarschuwde dat het veto zou leiden tot spanningen tussen de autoriteiten en de bevolking.

Federatieraad verwerpt veto over 'buitgemaakte kunst'

Zoals verwacht stemde de Federatieraad, met meer dan de vereiste tweederde meerderheid voor de verwerping van een presidentieel veto. Dit veto had betrekking op een wetsvoorstel waarin werd verklaard dat Duitse kunstwerken, die door Rusland in beslag waren genomen na de Tweede Wereldoorlog, Russisch eigendom waren. De uitkomst van de stemming, die op 14 mei bekend werd gemaakt, was 141 stemmen voor, 14 tegen en 14 onthoudingen.

De stemming in de Federatieraad kwam overeen met de stemming in de Staatsdoema in april waarbij het veto van de president eveneens was verworpen (zie pag. 446/3 e.v.-'97). De stemming was vertraagd doordat de Federatieraad de ongebruikelijke beslissing had genomen per post te stemmen. Na de stemming werd er gesuggereerd dat Jeltsin de zaak naar het Constitu-

tionele Hof zou verwijzen. Dit was de enige weg die de president nog open stond om de verwerping van zijn veto door beide Kamers van het parlement aan te vechten. Op 22 mei maakte Jeltsins bureau echter bekend dat de president had besloten het wetsvoorstel terug te sturen naar de Federale Assemblee vanwege 'schendingen van grondwettelijke procedures'. Algemeen werd aangenomen dat de vermeende schendingen verwezen naar het besluit van de Federatieraad om per post te stemmen.

Doden door namaakwodka. Lagere levensverwachting

Op 2 juni werd op een spoorwegstation van Moskou een lading van ongeveer 240.000 flessen namaakwodka in beslag genomen. Waarschijnlijk waren de flessen afkomstig uit Noord-Ossetië. Volgens een bericht van *Itar-Tass* diezelfde dag waren in de Siberische stad Krasnojarsk zeker 22 mensen overleden als gevolg van het drinken van namaakwodka die methylalcohol bevatte. Volgens een bericht op 14 juni vielen in Koergan negen doden door dezelfde oorzaak.

Minister van binnenlandse zaken Anatoli Koelikow kondigde op 13 juni maatregelen aan om de handel in illegale alcohol de kop in te drukken door alleen nog de federale overheid vergunningen te laten verstrekken.

Het Staatsbureau voor de Statistiek meldde op 8 juni dat slechts 54 procent van de Russische mannen van boven de 16 jaar de leeftijd van 60 jaar zouden bereiken. Dit onderstreepte de conclusie van een op 7-8 juni in Moskou gehouden artsenconferentie. Daar werd gewaarschuwd dat 'Rusland zijn belangrijkste bezit aan het verliezen is: zijn burgers'.

Voorstel om Lenin te begraven

Tijdens een eendaags bezoek aan St Petersburg op 6 juni zei president Jeltsin een referendum te willen houden over het voorstel om het gebalsemde lichaam van Wladimir Lenin uit het mausoleum op het Rode Plein in Moskou te halen en te begraven in St Petersburg. Het voorstel leidde tot een woedende reactie in de Staatsdoema, die op 23 juni een resolutie aannam waarin iedere poging om het lichaam weg te halen werd veroordeeld als 'een daad van politieke wraak'.

(Vor.ber.pag. 439/1 e.v.-1997)

BELIZE

NIEUWE LEIDER PUP

Op 10 november 1996 koos de oppositionele People's United Party (PUP) partijvoorzitter Said Musa, een 46-jarige advocaat, tot leider van de PUP als opvolger van veteraan George Price, 77, die medio oktober ontslag had genomen. Musa, minister van buitenlandse zaken van 1989-'93, werd gekozen met 358 van de 572 uitgebrachte stemmen. Op Florencio Marin, een voormalige vice-premier, werden 214 stemmen uitgebracht.

KABINETSWIJZIGING

Op 22 april 1997 wijzigde premier Manuel Esquivel zijn kabinet. De verantwoordelijkheid voor gezondheidszorg en sport ging van Rueben Campos naar Salvador Fernández, die zijn portefeuille handel en industrie overdroeg aan Alfredo Martínez. Campos werd minister van nationale coördinatie en mobilisatie. Minister van huisvesting, stadsontwikkeling en coöperaties Hubert Erlington kreeg binnenlandse zaken en arbeid erbij, een portefeuille die in januari 1995 in handen was gekomen van Elito Urbina (zie pag. 402/1-'95). Na de wijzigingen zag het kabinet er als volgt uit:

Premier, economische ontwikkeling en financiën - Manuel Esquivel; vice-premier, buitenlandse zaken, nationale veiligheid en justitie - Dean Barrow; landbouw en visserij - Russell García; onderwijs en openbare diensten - Elodio Aragon; energie, wetenschap, technologie en vervoer - Joseph Cayetano; gezondheidszorg en sport - Salvador Fernández*; huisvesting, stadsontwikkeling, coöperaties, binnenlandse zaken en arbeid - Hubert Erlington; menselijke hulpbronnen, vrouwenzaken en jeugd - Philip Goldson; nationale coördinatie en mobilisatie - Rueben Campos; natuurlijke hulpbronnen - Eduardo Juan; openbare werken - Melvin Hulse jr; toerisme en milieu - Henry Young; handel en industrie - Alfredo Martínez; gouverneur Centrale Bank - Keith Arnold; ambassadeur in de Verenigde Staten - James Schofield Murphy; permanente vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties te New York - Edward Laing.

(Vor.ber.pag. 402/1-1995)

DOMINICAANSE REPUBLIEK

GENERAALS MET PENSIOEN GESTUURD

Op 29 oktober 1996 vaardigde president Leonel Fernández een decreet uit

De president van de Dominicaanse Republiek, Leonel Fernández (r.), samen met zijn Peruaanse collega Alberto Keinya Fujimori op 2 maart 1997 in Santo Domingo. *Foto AFP*

volgens welk 24 hoge generaals van alle drie de onderdelen van de strijdkrachten met pensioen werden gestuurd. Eerder had de partij van de president, de Dominicaanse Bevrijdingspartij (PLD), kritiek geleverd op het uitzonderlijk grote aantal generaals binnen de strijdkrachten en het advies gegeven dat alle hoge officieren loyaal aan oud-president Joaquín Balaguer dienden op te stappen om plaats te maken voor lagere officieren.

PRD-LEIDER PEÑA TREKT ZICH TERUG UIT POLITIEK

Op 22 april 1997 maakte José Francisco Peña Gómez bekend dat hij zich zou terugtrekken uit de politiek omdat hij aan kanker leed. Peña was sinds 1973 leider van de belangrijkste oppositiepartij, de centrumlinkse Dominicaanse Revolutionaire Partij (PRD). In de beslissende ronde van de presidentsverkiezingen van 1996 was hij op het nippertje verslagen (zie pag. 482/1/2-'96).

(Vor.ber.pag. 481/1 e.v.-1996)

GUATEMALA

KABINETSWIJZIGING

Op 15 januari 1997 werd een kabinetswijziging bekendgemaakt. Het ging daarbij om de volgende ministersposten (zie voor samenstelling van het in januari 1996 gevormde kabinet van president Alvaro Arzú Irigoyen pag. 189/3-'96):

arbeid - Héctor Cifuentes Mendoza+; landbouw - Mariano Ventura*; onderwijs - Roberto Moreno Godoy*; secretaris-generaal van het bureau van de president - Carlos García*.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

IMPLEMENTATIE VREDESAKKOORD. CHINEES VETO TEGEN VN-WAARNEMERS

Op 10 januari sprak China in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (VN) zijn veto uit over een Amerikaans voorstel 155 militaire VN-waarnemers te sturen om toezicht te houden op de uitvoering van het vredesakkoord dat in december 1996 was gesloten en een einde had gemaakt aan de burgeroorlog die 36 jaar had geduurd (zie pag. 183/1. e.v.-'97) De Chinese beslissing leek te zijn ingegeven door de diplomatieke banden tussen Guatemala en Taiwan.

Internationale hulp ter ondersteuning akkoord

Op 22 januari werd in Brussel een vierjarenplan voor internationale hulp ondertekend om de uitvoering te ondersteunen van het vredesakkoord van december 1996.

De Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank (IDB) zou zo'n $ 800 mln bijdragen, de Wereldbank $ 400 mln en de Europese Unie $ 250 mln. Daarnaast werd van de regering een bijdrage verwacht van ongeveer $ 700 mln die moest worden opgebracht door een verhoging van de totale belastinginkomsten met 50 procent boven het niveau van 1995.

De Guatemalteekse president, Alvaro Arzú Irigoyen, bevestigt op 2 februari 1997 in Guatemala-Stad een medaille aan een militair lint ter gelegenheid van de officiële viering van de ondertekening van het vredesakkoord van december 1996. *Foto EPA*

Benoeming waarheidscommissie. Begin werkzaamheden

Op 22 februari werd bekendgemaakt wie zitting zouden nemen in de waarheidscommissie die een onderzoek zou gaan instellen naar schendingen van de mensenrechten tijdens de burgeroorlog die 36 jaar had geduurd. Christian Toumushat, de functionaris van de Verenigde Naties die aan het hoofd van de commissie stond, zei dat professor Zotilia Luz en Edgar Balsells, een advocaat, hem zouden bijstaan bij het onderzoek.

Op 1 augustus meldde *NRC/H'blad* dat de waarheidscommissie die dag zou beginnen aan haar onderzoek naar de schendingen van de mensenrechten in Guatemala.

Alerta (aug. '97) meldde het volgende over de werkzaamheden van de commissie:

'De Commissie voor Historische Opheldering, die de mensenrechtenschendingen tijdens het 36 jaar durende gewapend conflict moet onderzoeken, heeft op haar eerste werkdag 25 duizend te onderzoeken zaken gekregen. Deze gevallen worden aangegeven door een verzameling maatschappelijke organisaties. Een werkgroep van de Katholieke Kerk heeft meegedeeld tienduizend gevallen te hebben geregistreerd die binnenkort zullen worden aangeboden.
De waarheidscommissie, ontstaan uit de vredesakkoorden tussen de regering en de voormalige guerrilla, zal gedurende tien maanden onderzoek doen. In het vredesakkoord is vastgelegd dat de commissie niet tot vervolging of aangifte zal overgaan. De commissieleden moeten onderzoeken wie de verantwoordelijken voor de mensenrechtenschendingen waren, waar ze plaatsvonden en waarom. In het eindrapport zullen geen namen van verantwoordelijken genoemd worden. Een Gualtemalteekse mensenrechtenactivist noemde het werk van de commissie belangrijk, want „hoewel er geen namen genoemd worden, zal wel duidelijk worden waarom en met welke bedoelingen de dingen gebeurd zijn". (IPS)'

Bezoek Amerikaanse minister van buitenlandse zaken

De regering, oppositiepartijen en inheemse organisaties toonden zich verheugd over een bezoek, op 4 mei 1997, van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Madeleine Albright, maar benadrukten de noodzaak van verdere Amerikaanse en internationale hulp, alsmede samenwerking ter ondersteuning van het zich ontwikkelende vredesproces.

Omvorming guerrillabeweging URNG tot politieke partij

Op 18 juni kozen gedemobiliseerde guerrillastrijders van de Guatemal-

Drie commandanten van de guerrillabeweging URNG op 20 juni 1997 in Guatemala-Stad. V.l.n.r.: Ricardo Rosales, Ricardo Ramírez en Jorge Soto. De drie maakten deel uit van het overgangscomité dat tot taak had de URNG om te vormen tot een politieke partij. *Foto EPA*

teekse Nationale Revolutionaire Eenheid (URNG) een overgangscomité dat werd belast met de taak de guerrillabeweging om te vormen tot een politieke partij die in staat zou zijn de macht te verwerven (zie pag. 183/1-'97).

Ongeveer honderd voormalige URNG-strijders - van de 3.000 strijders die waren gedemobiliseerd na het vredesakkoord van december 1996 - kozen Ricardo Ramírez (alias commandant Rolando Moran) tot president van het comité. Jorge Soto (alias commandant Pablo Monsanto) werd gekozen tot vice-president en Ricardo Rosales (alias Carlos González tot secretaris. Waarnemers waren verbaasd dat Rodrigo Asturias (alias commandant Gaspar Ilom) geen zitting had in het comité. Asturias, voordien beschouwd als een mogelijke kandidaat voor het leiderschap van de URNG, was echter niet teruggekeerd uit ballingschap in Mexico.

MOORD OP POLITICUS PAN

Op 5 juni werd in Jocotán in het zuidoostelijke departement Chiquimula de gemeentelijke secretaris van de Partij voor Nationale Vooruitgang (PAN), Jorge Luis Marroquín Martínez, vermoord. Volgens de politie waren onbekende huurmoordenaars verantwoordelijk voor de moord.

MINISTER VAN DEFENSIE EN STAFCHEF STRIJDKRACHTEN ONTSLAGEN

Op 3 juli ontsloeg president Alvaro Arzú Irigoyen minister van defensie generaal Julio Balconi Turcios en de stafchef van de strijdkrachten, generaal Sergio Camargo Muralles. Voor hun ontslag werd geen officiële reden gegeven maar het was bekend dat de twee mannen veelvuldig met elkaar overhoop lagen. De twee werden opgevolgd door respectievelijk generaal Héctor Mario Barrios Celada en luchtmachtgeneraal Marco Tulio Espinoza, volgens de *NZZ* (5/6 juli '97) een voorstander van de harde lijn.

Volgens waarnemers zouden de wijzigingen er waarschijnlijk toe leiden dat de voorstanders van de harde lijn binnen de strijdkrachten meer invloed zouden krijgen. Dezen werden in verband gebracht met de ernstigste gevallen van schendingen op het gebied van de mensenrechten in het recente verleden. Espinoza, die was verkozen boven verscheidene hogere officieren, had aan het hoofd gestaan van de beruchte presidentiële garde (EMP), die zich zou hebben schuldig gemaakt aan ernstige schendingen van de mensenrechten. Ook vreesde men dat de benoemingen effect zouden kunnen hebben op de uitvoering van het demilitariseringsproces dat was geregeld in het vredesakkoord van december 1996.

VEROORDELING POLITICI

Op 1 augustus werd bericht dat de dag daarvoor voormalig minister van binnenlandse zaken Danilo Parrinello, zijn toenmalige tweede man Mario Alfredo Merida, alsmede voormalig politiechef Salvador Figueroa waren veroordeeld tot elk tien jaar gevangenisstraf wegens het doden door de politie van rechtenstudent Mario Alioto López Sanchez in 1994. In dezelfde zaak werd oud-politiechef Carlos Venecio Escobar veroordeeld tot 30 jaar cel. Alle veroordeelden zouden tegen hun vonnis in beroep gaan.

De student was in november 1994 neergeschoten nadat de politie bevel had gekregen het vuur te openen tijdens een protestmars van studenten tegen een verhoging van de prijzen van het openbaar vervoer. Carlos Venecio Escobar sloeg op de student in terwijl deze op de grond lag dood te bloeden en joeg hulpverleners weg.

Minister van binnenlandse zaken Rodolfo Mendoza noemde het 'onvoorstelbaar dat een kabinetslid bestraft wordt omdat een agent zijn kalmte verloor'.

(Vor.ber.pag. 182/2 e.v.-1997)

JAMAICA

OUD-PREMIER MANLEY OVERLEDEN

Op 6 maart 1997 overleed op 72-jarige leeftijd Michael Manley, de voormalige leider van de regerende People's National Party (PNP) en tweevoudig premier (1972-'80 en 1989-'92).

Manley's pleidooi voor een nieuwe economische wereldorde om met name ontwikkelingslanden te helpen, zijn steun voor China en de vrijheidsstrijd in Afrika, alsmede zijn vooraanstaande rol in de Beweging van Niet-Gebonden Landen (NAM) maakten hem tot een leidende figuur in de Derde Wereld en tot het mikpunt van Amerikaanse kritiek. Hij had medewerking verleend aan de oprichting van de Caribische Gemeenschap (CARICOM) en bleef een belangrijk voorvechter van regionale samenwerking. Tijdens zijn tweede ambtstermijn in 1990 zag zijn regering ten langen leste af van het oude streven naar door de staat geleide hervormingen en koos de weg van liberalisering en deregulering. In maart 1992 was hij om gezondheidsredenen afgetreden als premier en als leider van de PNP (zie pag. 399/3-'92).

In *Alerta* (april '97) schreef Marcel Bayer o.m. het volgende over de op 10 december 1924 geboren Manley

'Michael Manley (...) kwam uit een politiek nest. Vader Norman Washington Manley en diens neef, Alexander Bustamente, gaven de politiek van de jaren dertig tot de jaren zestig in Jamaica vorm. Zij speelden, eerst als team

en later als politieke rivalen, een cruciale rol in de decennia vóór en na de onafhankelijkheid (1962) van het eiland. Na die onafhankelijkheid groeide de economie van Jamaica sterk - en met de bauxietsector, de veredelingsindustrie en het toerisme als pijlers - maar de welvaartsverdeling werd er niet beter op.
Michael Manley introduceerde in de jaren zeventig als voorman van de People's National Party (PNP) het democratisch socialisme dat stond voor „socialisme met een menselijk gezicht". Met meer overheidscontrole wilde hij de economische basis van het land verbreden en sociale verbeteringen doorvoeren. Slogans als „Better must come" en „Power for the People" stonden voor de boodschap die Manley uitdroeg: een democratisch Jamaica met betere perspectieven voor de onderlaag van de samenleving. Met zijn charismatische persoonlijkheid en vlammende betogen wist hij een groot deel van de Jamaicanen voor zijn plannen te winnen. Hij won de verkiezingen van 1972 dan ook overtuigend.
Tijdens zijn eerste termijn maakte Manley veel van z'n beloften waar met de invoering van een wettelijk minimumloon en een nieuwe arbeidswetgeving. Er werd een begin gemaakt met de verdeling van de grond ten gunste van de kleine boeren. De mogelijkheden voor krediet voor deze groep werden verruimd. Het onderwijs en de gezondheidszorg werden beter toegankelijk gemaakt en er werd een alfabetiseringscampagne gestart. Ook stimuleerde Manley's regering de bouw van meer volkswoningen.
De indrukwekkende volksprojecten, zoals ze werden genoemd, moesten worden gefinancierd door een grotere greep van de overheid op vitale economische sectoren. Hiermee kwam Manley op een spoor terecht dat hem in conflict zou brengen met de internationale gevestigde orde. Cruciaal was de affaire van de bauxietheffingen. Manley lanceerde het plan om de heffingen op de bauxietwinning en -verwerking te verhogen. Bovendien wilde hij een meerderheidsaandeel voor de overheid in de bauxietbedrijven in Jamaica. Toen de onderhandelingen met de internationale aluminiumconcerns mislukten, legde de regering eenzijdig een hogere heffing op. De inkomsten verzevenvoudigden daardoor in één klap, maar het effect werd praktisch direct ongedaan gemaakt door een sterke daling van de bauxietproductie.
Behalve voor een progressief sociaal en economisch binnenlands beleid, stond Manley's democratisch socialisme voor een vernieuwend buitenlands beleid. Jamaica knoopte nauwe banden aan met het socialistische buurland Cuba en werd een toonaangevend land in de beweging van niet-gebonden landen. Daarmee profileerde Michael Manley zich als een politiek leider, die niet van plan was zich bij voorbaat neer te leggen bij de politieke en economische hegemonie van de Verenigde Staten in de Caribische regio. Hij opteerde voor een onafhankelijke koers, een „derde weg", tussen het Amerikaanse kapitalisme en het Russische staatssocialisme.
Al vrij snel werd Manley geconfronteerd met de keiharde politieke realiteit. Zijn progressieve koers werd niet gepikt door de Jamaicanen uit de midden- en hogere inkomensgroepen. De hogere belastingen, grotere overheidsinvloed in de samenleving en niet in het minst de linkse retoriek wakkerden bij hen de onrust aan. Een belangrijk medium als de *Daily Gleaner*, verreweg het grootste dagblad in Jamaica, maakte stemming door veel aandacht te geven aan de aanwezigheid in het land van artsen, onderwijzers en andere deskundigen uit Cuba. Het gevolg was dat veel Jamaicanen met geld het land verlieten en zich in Canada en de Verenigde Staten vestigden.
Manley's politieke tegenhanger Edward Seaga van de Jamaican Labour Party (JLP), een fel anti-communist, beschuldigde Manley ervan Jamaica te willen omvormen tot een éénpartijstaat naar Cubaans voorbeeld. De politieke polarisatie op het Caribische eiland zorgde in de sloppenwijken voor regelrechte straatoorlog. Over en weer bestookten de zwaar bewapende PNP- en JLP-bendes elkaar.
In een sfeer van verdachtmakingen en terwijl Manley de noodtoestand had afgekondigd, vonden de verkiezingen van 1976 plaats. De grote overwinning van Manley werd overschaduwd door de tientallen doden tijdens de straatterreur.
Met zijn eigenzinnige buitenlandbeleid kwam Manley in aanvaring met de Amerikaanse regering, de conservatieve regeringen in de regio en de internationale financiële instellingen. Het werd steeds moeilijker om in het buitenland aan kapitaal te komen voor investeringen in de noodlijdende economie. De banken en investeerders trokken de handen af van Jamaica. Manley's hartelijke banden met Castro's Cuba, Maurice Bishop en zijn revolutionaire regering in Grenada en de sandinisten in Nicaragua waren de Amerikaanse regering een doorn in het oog. Toen Manley ook nog eens weigerde de Cubaanse inval in Angola te veroordelen, kreeg hij door Washington de duimschroeven aangedraaid.
Uiteindelijk was er voor Michael Manley geen andere uitweg meer dan bij het Internationale Monetaire Fonds (IMF) aan te kloppen. De stringente bezuinigingspolitiek, een van de harde voorwaarden voor IMF-steun, zorgde voor een snelle afkalving van Manley's politieke populariteit onder de Jamaicanen. Zelfs de geruchtmakende „breuk" met het IMF in het verkiezingsjaar 1980 kon hem niet meer redden. Seaga won de, opnieuw zeer gewelddadige, verkiezingen met een overweldigende meerderheid.
Michael Manley bleef geloven in een derde weg. In zijn boek *Struggle in the Periphery* (1982, Third World Media Ltd.) beschreef hij zijn politieke gevecht met de multinationals, het IMF en de Noord-Amerikaanse regering. Als enige optie om de internationale gevestigde orde (door hem gedefinieerd als zowel „West" als „Oost") te breken, zag hij een verbond van „perifere" (lees: zuidelijke) landen.
(...)
Toen Michael Manley in 1989 na een nieuwe verkiezingsoverwinning zijn, zoals hij het zelf noemde, „tweede kans" kreeg, was alle socialistische retoriek verdwenen. Continuïteit in het beleid en consensus in de samenleving waren de nieuwe leidraad. Wel een duidelijk sociaal beleid, maar op basis van een vrije-markt-filosofie.
Direct na de verkiezingsoverwinning gaf de nieuwe premier te kennen zo snel mogelijk contact te zoeken met de Amerikaanse president Bush. Manley onderstreepte het belang van het „Enterprise for the America's"-plan, waarmee president Bush de buitenlandse politiek van zijn voorganger Reagan ten aanzien van de Caribische regio voortzette. Manley

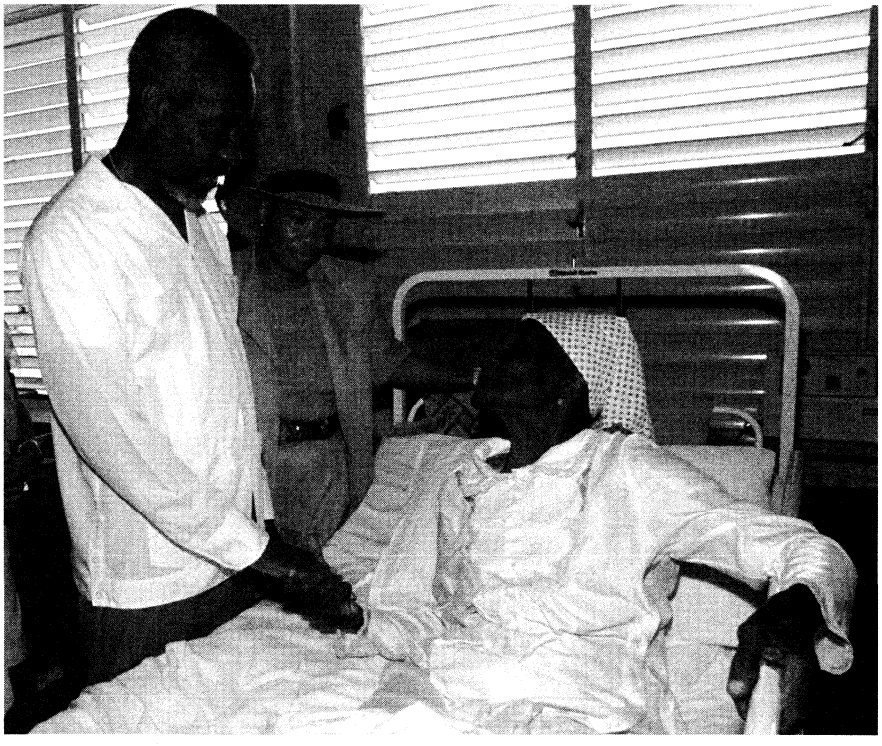

De premier van Jamaica, Percival J. Patterson, bezoekt op 25 augustus 1997 op het eiland Montserrat de oudste vrouw van dit eiland, de 103 jaar oude Josephine Wicks, die na de vulkaanuitbarstingen van juni (zie verderop onder Montserrat) naar een ziekenhuis in het noorden van het eiland moet worden overgebracht. *Foto AFP*

hoopte hiermee voordelen te verwerven op het gebied van investeringen, handel en schuldverlichting. Jamaica bleef ook in de pas lopen bij het IMF en de Wereldbank.
Toch gaf het herstel van de diplomatieke betrekkingen met Cuba, in 1990, aan dat hij ook een eigen politieke koers wilde varen. Met andere, niet Engelstalige landen uit de regio, zoals Mexico en Venezuela, werden de relaties eveneens versterkt. Ook gaf Manley Jamaica weer een prominente rol in de Caribische Gemeenschap (Caricom). Nu de internationale polarisatie weg en het beleid minder nationalistisch is, kan een meer regionale oriëntatie Jamaica mogelijk betere perspectieven bieden, zo vond hij.
Michael Manley kon zijn termijn om gezondheidsredenen niet afmaken. Begin 1992 droeg hij het premierschap over aan PNP-voorzitter Percival J. Patterson. Manley hield zich nog wel bezig met de binnenlandse politiek als adviseur en manifesteerde zich in de regio als pleitbezorger van verdere Caribische integratie. Daarnaast ging hij schrijven over zijn grote hobby, cricket. (...)'

AKKOORD MET VS INZAKE DRUGSHANDEL

Op 5 mei maakte de regering bekend dat zij een akkoord met de Verenigde Staten had gesloten ten aanzien van maritieme drugshandel. Krachtens dit akkoord hadden functionarissen van de Amerikaanse drugsbestrijdingsdienst de bevoegdheid bij de achtervolging van vermeende drugshandelaren in samenwerking met hun Jamaicaanse collega's het luchtruim en de territoriale wateren van Jamaica te betreden.

(Vor.ber.pag. 717/1-1996)

MEXICO

ONTWIKKELINGEN OP HET GEBIED VAN DRUGS. NIEUWE DRUGSBESTRIJDINGSDIENST

Op 30 april 1997 maakten de autoriteiten de oprichting bekend van een nieuwe drugsbestrijdingsdienst. Deze zou in de plaats komen van het in diskrediet geraakte Nationaal Instituut voor Drugsbestrijding (INCD). In februari was de directeur van het INCD, generaal Jesús Gutiérrez Rebollo, gearresteerd op verdenking van drugsdelicten (zie pag. 455/3-'97). De Amerikaanse regering toonde zich op 1 mei verheugd over de oprichting van de nieuwe dienst.

Procureur-generaal Jorge Madrazo Cuéllar liet weten dat de nieuwe dienst, die hij persoonlijk zou gaan leiden, de eerste vrucht van een reeks hervormingen was, die op last van president Ernesto Zedillo Ponce de León moesten worden doorgevoerd om het vertrouwen in het strafrechtelijke systeem te herstellen. Nieuwe, speciaal opgeleide, functionarissen zouden volgens Madrazo worden onderworpen aan strenge controles, waaronder leugendetectortests, en zouden beter worden betaald, zodat ze minder gevoelig zouden zijn voor corruptie.

De Mexicaanse procureur-generaal, Jorge Madrazo Cuéllar, maakt op 30 april 1997 in Mexico-Stad de oprichting van een nieuwe drugsbestrijdingsdienst bekend. *Foto EPA*

Dood drugsbaron

Op 6 juli identificeerde de Amerikaanse Drug Enforcement Agency (DEA) een lijk als dat van de 41-jarige Amado Carrillo Fuentes, een belangrijke drugsbaron en vermeend leider van het Juárez-drugskartel (zie ook pag. 456/1-'97). Carrillo Fuentes zou op 5 juli in een ziekenhuis te Mexico-Stad zijn overleden aan een hartaanval. Volgens de autoriteiten was het echter moeilijk geweest zijn identiteit met absolute zekerheid vast te stellen omdat de man voor zijn dood ingrijpende plastische chirurgie had ondergaan.

Arrestaties in verband met drugssmokkel

Op 13 september werd bericht dat alle personeelsleden van de luchtpatrouilledienst van de afdeling drugsbestrijding van het openbaar ministerie waren gearresteerd. Zij werden ervan verdacht met één van de vliegtuigen van deze dienst 60 kilo cocaïne te hebben gesmokkeld vanuit Guatemala naar Mexico-Stad.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. GUERRILLASTRIJD. HERNIEUWDE ACTIVITEIT ERP

In mei kwam het in de deelstaat Guerrero tot een aantal botsingen tussen het leger en guerrillastrijders van het Revolutionaire Volksleger (Ejército Revolucionario Popular, ERP). De incidenten duidden op hernieuwde activiteit van het ERP, dat zich in deze deelstaat tijdens de voorafgaande zes maanden nauwelijks had gemanifesteerd.

Op 25 mei zouden bij een schermutseling in Tepozonalco twee soldaten en twee ERP-strijders zijn gedood en drie man militair medisch personeel gewond zijn geraakt. Daarnaast organiseerde het leger op 29 mei in het zuidoosten van Guerrero een klopjacht op guerrillastrijders, nadat een militaire patrouille van de drugsbestrijdingsdienst in een hinderlaag was gelopen.

Op 27 mei zouden in Atoyac de Alvarez, ongeveer 65 km ten noordwesten van Acapulco aan de Grote Oceaan, bij twee afzonderlijke incidenten drie soldaten zijn gedood en tien anderen gewond zijn geraakt. Ook zouden twee ERP-leden tijdens de gevechten zijn omgekomen.

ERP kondigt bestand af

Op 2 juni kondigde het linkse ERP eenzijdig een wapenstilstand af om de parlementsverkiezingen, die begin juli zouden worden gehouden, ongestoord te laten verlopen. De guerrillastrijders weigerden echter hun wapens in te leveren.

Bij de afkondiging van het staakt-het-vuren schoof het ERP de schuld van de jongste botsingen op de militairen en 'de toenemende militarisatie in de zuidwestelijke deelstaat Guerrero'.

Terugtrekking troepen uit Chiapas

Op 17 augustus werd gemeld dat de militairen waren begonnen hun troepensterkte te verminderen in drie gebieden in de zuidelijke deelstaat Chiapas, waar het linkse Zapatistische Nationale Bevrijdingsleger (EZLN) het feitelijk voor het zeggen had.

In de hooglanden van Chiapas, de noordelijke regio en het oerwoud van Lacandon zouden zeven militaire kampen zijn ontmanteld. Troepen zouden zijn teruggetrokken uit de gemeenten Ocosingo, Las Margaritas en Altamirano.

Optocht EZLN in Mexico-Stad

Op 12 september hielden 1.100 gemaskerde maar ongewapende guerrillastrijders van het Zapatistische Nationale Bevrijdingsleger (EZLN) in tegenwoordigheid van ongeveer 40.000 sympathisanten een optocht in het centrum van Mexico-Stad om hun eisen onder de aandacht te brengen. Tevens greep het EZLN de gelegenheid aan het Zapatistische Nationale Bevrijdingsfront (FZLN) in te wijden als een niet-militaire 'zusterorganisatie'.

De guerrillastrijders en hun aanhangers hadden hun bolwerk in de deelstaat Chiapas op 8 september verlaten in een konvooi bussen. Zij maakten de 1.200 km lange reis naar de hoofdstad om te bereiken dat de EZLN-eisen van meer rechten voor de Indianen en de demilitarisering van hun gebieden bovenaan de nationale agenda zouden worden geplaatst. De feitelijke leider van het EZLN, ondercommandant Marcos, die niet meeliep in de optocht, beschuldigde de regering ervan het vredesoverleg met de guerrillastrijders stuk te laten lopen en zich niet te houden aan overeenkomsten die waren bedoeld de Indiaanse gemeenschappen van Chiapas meer autonomie te verlenen. Marcos zei dat in Chiapas nog steeds een 'oorlogstoestand' heerste, en waarschuwde dat het EZLN onder de wapenen bleef en nog steeds 'gereed voor de strijd' was. De regering reageerde positief op de reis van de rebellen naar de hoofdstad en zei dat ze voorstander was van hervatting van de besprekingen met het EZLN, maar nog steeds gekant was tegen elke verzwakking van soevereiniteit en nationale eenheid.

NRC/H'blad gaf op 13 september de volgende beschrijving van de Zapatisten:

'Niet meer dan twee weken duurde de gewapende opstand van de Zapatisten in de zuidelijke deelstaat Chiapas. Op 1 januari 1994 kwamen een paar duizend met bivakmutsen en roestige geweren bewapende Indianen uit het oerwoud te voorschijn. Ze noemden zichzelf het Zapatistische Bevrijdingsleger (EZLN) en bezetten verscheidene steden en dorpen.
„Ik, eh.. ik ben Marcos", antwoordde een woordvoerder van de Indianen op een plein van het stadje San Cristobal de Las Casas op een vraag van een journalist. Sindsdien is deze man met zijn pijp en zijn bivakmuts het symbool van deze bijzondere post-moderne guerrillabeweging.
Geen dreunende communiqués, maar schertsende brieven en gedichten die per fax en internet over de wereld worden verspreid. Iedereen wordt door de „sub-commandante" zoals Marcos zichzelf noemt op de hak genomen. Niet in de laatste plaats zijn eigen imago. „De sub, die in de jungle met gevaarlijke koketterie het design van zijn skimuts verbetert", ondertekent hij zijn brieven.
Al in februari 1994 werd met de Mexicaanse regering een staakt-het-vuren getekend. Twee jaar later volgde een vredesakkoord, waarin de regering de twintig miljoen Mexicaanse Indianen rechten, land, scholing en zelfbestuur beloofde.
Tot op de dag van vandaag weigert president Zedillo echter de door hem zelf ondertekende akkoorden uit te voeren. In plaats daarvan heeft hij het leger gestuurd. Sinds de akkoorden zitten subcommandante Marcos en zijn strijders letterlijk opgesloten in het regenwoud van Chiapas. De vreedzame mars van de Zapatisten op de Mexicaanse hoofdstad is een poging uit het isolement te breken.'

VOORMALIGE AANKLAGER IN SPANJE GEARRESTEERD

Op 17 mei werd in de Spaanse hoofdstad Madrid de voormalige speciale aanklager, Pablo Chapa Bezanilla, gearresteerd en gevangengezet in afwachting van zijn uitwijzing.

Chapa was uit Mexico gevlucht, toen hij ervan werd beschuldigd getuigen te hebben omgekocht en bezwarend bewijsmateriaal te hebben gefabriceerd in de tijd dat hij aanklager was. De beschuldigingen hielden verband met de moordzaak tegen Raúl Salinas de Gortari, de broer van oud-president Carlos Salinas de Gortari (zie pag. 124/2 en 772/2 e.v.-'96, alsmede pag. 457/2-'97).

ONTWIKKELINGEN OP ECONOMISCH GEBIED. NATIONAAL ONTWIKKELINGSPLAN

Op 3 juni kondigde de regering een driejarig Nationaal Programma voor Financiering van Ontwikkeling (Pronafide) aan, dat was bedoeld om de economische groei te versnellen, de investeringen te stimuleren en een herhaling te voorkomen van de peso-crisis in 1994-'95 (zie pag. 195/3 e.v.-'95).

Volgens het plan zou de groei van het BBP moeten stijgen van naar schatting 4,5 procent in 1997 tot 5,6 procent in het jaar 2000. Dit zou moeten worden ondersteund door een groei van de investeringen die volgens ramingen zouden stijgen van 20,9 procent van het BBP in 1996 tot 25,4 procent in 2000. Een toename van het sparen zou naar verwachting zorgen voor het grootste deel van de nieuwe investeringen. Hiermee werd afgeweken van de tendens voor investeringen te steunen op buitenlandse leningen. Verder werd geschat dat meer stabiele, directe buitenlandse investeringen (in plaats van kortlopende kapitaalstromen) het tekort op de betalingsbalans grotendeels zouden kunnen opvangen, terwijl werd geraamd dat het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans in 2000 maximaal 3,2 procent van het BBP zou bedragen. De regering beloofde in Pronafide vast te houden aan een zwevende wisselkoers.

Dood vakbondsleider 'Don Fidel'

Op 21 juni overleed op 97-jarige leeftijd Fidel Velázquez Sánchez, alias 'Don Fidel'. Hij was één van 's lands meest omstreden figuren. Als doorgewinterde beoefenaar van een corporatistische politiek had hij de machtige Confederatie van Mexicaanse Arbeiders (CTM) bijna ononderbroken meer dan een halve eeuw geleid en had hij een fundamentele rol gespeeld bij de instandhouding van het bewind van de regerende Institutionele Revolutionaire Partij (PRI). In maart was hij als secretaris-generaal herkozen voor een negende termijn van zes jaar (zie pag. 455/1-'97).

Onder de kop 'Symbool van perfecte dictatuur' schreef correspondent Marjon van Royen in *NRC/H'blad* (24-6-'97) over Don Fidel o.m. het volgende

'(...) Don Fidel was de belichaming van de „perfecte dictatuur" die de PRI in Mexico opbouwde. Om te beginnen diende zijn vakbond voor het ronselen van partijleden. Elke arbei-

der is verplicht een lidmaatschapskaart van de PRI te dragen, zo staat in de collectieve arbeidsovereenkomsten die de CTM afsluit. Bij alle partijmanifestaties draven de vakbondsleden van Don Fidel op. Ze krijgen er een dag vrij voor. Hun aanwezigheid is verplicht.
Als geen ander zorgde Fidel voor 'stabiliteit'. De *charros* (cowboys), zoals de ondemocratisch verkozen vakbondsbestuurders heten, schrapen via hun beschermheren in de PRI fortuinen bijeen in ruil voor het kalm houden van de vakbondsbasis. Zodra er een dissident geluid of - wat God verhoede - een onafhankelijke vakbond dreigt te ontstaan, zorgen knokploegen voor het herstel van de orde. Tot nu toe hebben alleen lerarenbonden zich aan de controle van de CTM weten te onttrekken.
„Wie zich beweegt komt niet op de foto", was de lijfspreuk van Don Fidel. Met alle PRI-presidenten die Mexico deze eeuw heeft gekend stond hij dan ook vooraan op de foto. De voormalige melkboer benoemde presidenten tot „Arbeider van het Vaderland" of deelde „namens de Mexicaanse werknemer" kwalificaties uit als „Geen Gelijke in de Geschiedenis". Was hij onder de ene president voor de afschaffing van het „kapitalistisch regime", onder een volgende was hij voor de afschaffing van „alle antikapitalistische barrières".
Don Fidel was de enige in Mexico die presidenten kon maken en breken. Was er een economische crisis? Don Fidel zorgde dat de PRI-regering de kosten op de werknemers kon afwentelen. Werd hij er niet voor beloond, dan volgde een staking. Zo bouwde hij een hofhouding op van eigen parlementariërs, gouverneurs en een handjevol gepriviligeerde fabrieksarbeiders in de staatsindustrie. De „illustere Mexicaanse werkende klasse", die hij tot het laatst vertegenwoordigde, is er daarentegen slechter aan toe dan ooit. Het officiële minimumloon is een kwart van dat in een lage-lonenland als Zuid-Korea. Er heerst een chronische werkloosheid, en volgens de Wereldbank leeft meer dan veertig procent van de Mexicanen onder de armoedegrens.
„De pathetische Muppetshows die Don Fidel tegen het eind van zijn leven opvoerde stonden symbool voor de sclerose van het PRI-systeem zelf", schreef Fidels Mexicaanse biograaf Miguel Granados Chapa gisteren.
„De dood van Fidel is het teken dat ook de PRI op pensioengerechtigde leeftijd is gekomen." Voorlopig echter wordt Don Fidel opgevolgd door zijn 78-jarige schaduw, vice-vakbondsvoorzitter en PRI-potentaat Leonardo Rodríguez Alcaine.'

Nieuwe vakbond

Ongeveer honderd vakbonden die samen één miljoen arbeiders vertegenwoordigden, maakten op 22 en 23 augustus bekend dat een nieuwe organisatie zou worden opgericht als tegenwicht tegen de overheersende positie van de PRI-gezinde CTM.

De nieuwe vakbond, die officieel in november van start zou gaan, was gekant tegen de overeenkomst over lonen, prijzen en nieuwe privatiseringen die traditie getrouw elk jaar tussen arbeiders en regering werd gesloten. Vertegenwoordigers van de nieuwe organisatie verklaarden dat ze zouden gaan samenwerken met het door de oppositie gedomineerde Congres (zie verderop) ten-einde de federale arbeidswetten te veranderen die door de regering werden gebruikt om haar gezag uit te oefenen bij arbeidsgeschillen en om daar bij te bemiddelen.

TUSSENTIJDSE PARLEMENTS- EN GOUVERNEURSVERKIEZINGEN

Op 6 juli leed de gematigde regeringspartij PRI bij tussentijdse parlements- en gouverneursverkiezingen en de strijd om het burgemeesterschap van de hoofdstad Mexico-Stad haar zwaarste verkiezingsnederlaag in zeventig jaar.

Meer dan 70 procent van de kiesgerechtigden zou hebben deelgenomen aan de verkiezingen die volgens velen de eerlijkste en vreedzaamste uit de Mexicaanse geschiedenis waren. De effectenbeurzen reageerden positief op de nederlaag van de PRI, een trend die volgens analisten illustratief was voor de wijdverbreide ontevredenheid in financiële kringen over de regering van president Ernesto Zedillo Ponce de Léon, die verantwoordelijk werd gehouden voor de economische teruggang na de peso-crisis van 1994-'95.

Leider PRI Mexico-Stad afgetreden

Na de nederlaag van de partij trad de leider van de PRI in Mexico-Stad, Roberto Campa, op 14 juli af. Verwacht werd dat zijn vertrek een bittere interne machtsstrijd zou ontketenen tussen voorstanders van de harde lijn en hervormers.

Uitslag parlementsverkiezingen

De PRI verloor voor de eerste keer in haar geschiedenis de macht in de 500 leden tellende Kamer van Afgevaardigden (Tweede Kamer van het parlement), waarvan 300 zetels rechtstreeks in kiesdistricten werden gekozen en de 200 andere proportioneel werden toegewezen op basis van het stemmenaantal dat elke partij had gekregen. Blijkens de definitieve uitslag die op 21 augustus werd gepubliceerd, had de PRI 239 zetels behaald en daarmee voor het eerst in bijna zeventig jaar haar absolute meerderheid in de 500 leden tellende Kamer van Afgevaardigden verloren. Hoewel de PRI nog steeds de grootste partij was, kwam ze twaalf zetels tekort voor een absolute meerderheid en zou ze, als het Congres in september bijeen zou komen, voor de goedkeuring van toekomstige wetten afhankelijk zijn van medewerking van de centrumlinkse Partij van de Democratische Revolutie (PRD) of de centrumrechtse Partij van Nationale Actie (PAN).

Volgens veel analisten was het de PRI alleen gelukt de meerderheid in de 128 leden tellende Senaat (Eerste Kamer van het parlement) te behouden, omdat daar slechts 32 zetels gekozen moesten worden. Deze werden voor het merendeel door de oppositiepartijen gewonnen.

Opmerkelijk was ook dat de PRD de PAN verdrong als 's lands belangrijkste oppositiepartij. Hoewel de PAN een iets hoger percentage van de landelijke stemmen kreeg dan de PRD, won de laatste in meer kiesdistricten en behaalde uiteindelijk meer zetels in de Kamer van Afgevaardigden.

De partij die als vierde uit de bus kwam, was de nieuwe Mexicaanse Groene Ecologische Partij (PVEM). Hoewel deze partij in geen van de districten een rechtstreekse overwinning behaalde, kreeg ze acht zetels in de Kamer van Afgevaardigden dankzij de proportionele stemmentoewijzing. De linkse Arbeiderspartij (PT) won in één kiesdistrict, maar eindigde op de vijfde plaats, omdat ze een veel lager percentage van de stemmen haalde dan de PVEM. Drie andere partijen, de Socialistische Volkspartij (PPS), het Cardenistische Front voor Nationale Wederopbouw (PFCRN) en de Democratische Partij van Mexico (PDM), bleven onder de kiesdrempel van 1,5 procent.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Behaalde kiesdistricten*	*Stemmenpercentage*	*Zetelaantal in Kamer van Afgevaardigden*	*Zetelaantal in Senaat*
PRI	164	38,48	239	12
PRD	70	25,83	125	8
PAN	65	26,92	122	9
PVEM	0	4,03	8	2
PT	1	2,55	6	1
Overige	0	2,19	0	0
Totaal	300	100,00	500	32

Uitslag gouverneursverkiezingen

Bij de gelijktijdig gehouden verkiezingen voor zes gouverneurschappen (van de in totaal 31) verloor de PRI de geïndustrialiseerde noordelijke deelstaat Nuevo León en de centrale deelstaat Querétaro aan de PAN. De PRD, die in de deelstaat Campeche als tweede achter de PRI eindigde, beschuldigde de PRI van fraude.

Cárdenas gekozen tot burgemeester Mexico-Stad

Bij de voor de allereerste keer gehouden verkiezingen voor het burgemeesterschap van Mexico-Stad, ter vervanging van de machtige door de president benoemde gouverneur van het Federale District Mexico-Stad, versloeg Cauhtémoc Cárdenas Solorzano van de PRD met gemak Alfredo del Mazo van de PRI en vijf andere kandidaten.

De 63-jarige Cárdenas, zoon van oudpresident generaal Lazaro Cárdenas (1934-'40), was vóór de verkiezingen favoriet en had beloofd de corruptie bij de politie en het gemeentebestuur, de chronische vervuiling en de bureaucratie aan te pakken. Sommige waarnemers vreesden dat gezien de ernstige problemen waarmee de stad kampte de politieke carrière van Cárdenas gevaar liep, maar een veel groter aantal zag de functie als een uitstekende uitgangspositie om in 2000 een derde gooi naar het presidentschap te doen

President Zedillo feliciteerde op 6 juli Cárdenas en beloofde hem een vruchtbare samenwerking. 'Mexico heeft een definitieve, onomkeerbare en historische stap richting een normale democratie gemaakt', aldus het staatshoofd.
Een dag later bedankte Cárdenas op de televisie president Zedillo voor diens electorale hervormingen die deze 'eerste eerlijke verkiezingen in Mexico' mogelijk maakten. 'Ik dank de president, die tot een paar dagen geleden nog de verkiezingscampagne van de PRI aanvoerde, voor zijn loyale opstelling sinds de uitslag', aldus de nieuwe burgemeester van Mexico-Stad.
President Zedillo zei diezelfde dag in een toespraak: 'Vanaf nu mag niemand de PRI meer staatspartij noemen. En vanaf nu kan niemand de PRI meer corruptie verwijten.' 'Deze zondag is er een nieuwe fase in de Mexicaanse geschiedenis aangebroken: de democratie.'

Cuauhtémoc Cárdenas Solorzano, de kandidaat van de PRD voor het burgemeesterschap van Mexico-Stad, samen met zijn vrouw op 6 juli 1997 bij de stembus. *Foto EPA*

Op 14 juli ging Zedillo er mee akkoord dat Cárdenas betrokken zou worden bij de besprekingen over de begroting van de stad en de benoeming van hoge politiefunctionarissen, voorrechten die eerder aan de federale regering waren voorbehouden.

Alliantie oppositie in Congres

Op 12 augustus gingen de oppositiepartijen, die samen 261 zetels in de Kamer bezaten, samenwerken. De door hen gevormde alliantie bestond uit de PRD met 125 zetels, de PAN met 121 zetels, PVEM met acht zetels en de PT met zeven zetels. De alliantie streefde niet alleen naar controle over de gang van zaken in de Kamer, maar wilde ook dat, anders dan tot dan toe het geval was geweest, een vertegenwoordiger van de oppositie mocht reageren op de jaarlijkse toespraak van de president ter gelegenheid van de opening van het parlement op 1 september.

Op 21 augustus werden de oppositiepartijen het eens over een 'akkoord voor democratische regeerbaarheid' dat liep tot het jaar 2000. Het akkoord moest hun samenwerking meer duurzaamheid geven

Crisis binnen het parlement. Openingszitting

Op 30 augustus ontstond een crisis tussen de oppositie en de PRI, toen de oppositie weigerde akkoord te gaan met de stellingname van de PRI dat zij als grootste partij in de Kamer van Afgevaardigden recht had op de zeggenschap over de interne bureaus en instituten van de Kamer. De PRI wilde vervolgens niet instemmen met een voorstel van de oppositie de leden van die bureaus en instituten te kiezen en dreigde een eigen 'wettige' troonrede te houden, een standpunt dat geen openlijke steun kreeg van de regering van president Zedillo. Uiteindelijk krabbelde de PRI terug en gaf zij de PRI-parlementsleden opdracht hun zetel in te nemen 'in het belang van Mexico'.

In zijn toespraak ter gelegenheid van de opening van het parlement op 1 september waarschuwde Zedillo het nieuwe Congres zich te houden aan het strakke economische beleid van de regering op straffe van financiële instabiliteit. De nieuwe voorzitter van de Kamer van

De Mexicaanse president, Ernesto Zedillo Ponce de Léon (r.), en de voorzitter van de Kamer van Afgevaardigden, Porfirio Muñoz Ledo, op 1 september 1997 in het parlement te Mexico-Stad.
Foto EPA

Afgevaardigden, Porfirio Muñoz Ledo (PRD), mocht voor de eerste keer in de geschiedenis namens de oppositie officieel reageren op de 'troonrede' van de president. In zijn reactie beloofde Muñoz het regeringsbeleid in zijn totaliteit onder de loep te nemen en de bevoegdheden van het Congres uit te breiden om de naar zijn zeggen 'excessen' van de presidentiële macht te beteugelen. 'We slaan de weg in van de democratie. Elk bolwerk van autoritarisme wordt afgeschaft', aldus Muñoz.

Nieuwe PRI-voorzitter

Op 11 september werd de federale afgevaardigde Mariano Palacios Alcocer, oud-gouverneur van de deelstaat Querétaro en op dat moment ambassadeur in Portugal, benoemd tot PRI-voorzitter. Hij volgde Humberto Roqué Villanueva op, die op 9 september was afgetreden.

Geheel in de traditie van de PRI werd Palacios benoemd door Zedillo. Dit ontlokte kritiek aan hervormers binnen de partij die een gekozen voorzitter eisten en Zedillo ervan beschuldigden dat hij zich niet hield aan zijn belofte zich in te zetten voor meer interne democratie na de verkiezingsnederlaag van de PRI.

MOORDEN OP PERSONEN MET BANDEN MET HET MINISTERIE VAN FINANCIËN

Op 16 augustus werd Alejandro Ortiz, de broer van minister van financiën Guillermo Ortiz, doodgeschoten bij een volgens de politie verijdelde poging tot beroving. De moord was de derde binnen vijf weken waarbij het slachtoffer banden had met het ministerie van financiën. Dezelfde dag werd een directeur van het federale begrotingsbureau, Jorge Banuelos Orta, doodgeslagen.

BEZOEK AMERIKAANSE PRESIDENT CLINTON

Op 6-7 mei 1997 bracht de Amerikaanse president Bill Clinton een staatsbezoek aan Mexico. Het was het eerste bezoek van een Amerikaans staatshoofd in bijna twintig jaar. Vergezeld van veertien leden van zijn kabinet sloot Clinton een aantal officiële akkoorden met president Ernesto Zedillo Ponce de Léon en sprak hij de wens uit dat een nieuw tijdperk zou aanbreken van nauwe samenwerking tussen beide landen.

De gesloten akkoorden betroffen onder meer intensievere gezamenlijke bestrijding van drugshandel, het witwassen van zwart geld en illegale migratie. Beide leiders vestigden bovendien de aandacht op hun goede samenwerking (samen met Canada) binnen het Noord-Amerikaanse Vrijhandelsakkoord (NAFTA) en Zedillo zegde zijn steun toe aan de door de VS voorgestelde Vrijhandelszone van de Amerika's (FTAA; zie pag. 285/2-'95 en 571/2-'97). Clinton maakte tevens een verzoeningsgebaar door een krans te leggen op het graf van vijf Mexicaanse cadetten die in 1847 in de oorlog met de VS waren gesneuveld.

Beide leiders benadrukten in het openbaar de noodzaak van wederzijds respect, dialoog en begrip na een periode waarin de bilaterale betrekkingen sterk waren verslechterd.

De VS had kritiek geleverd op de wijdverbreide aan drugshandel gerelateerde corruptie in Mexico (zie pag. 455/2-'97). Bovendien was een ernstig conflict ontstaan over het al dan niet 'uitroepen' van Mexico tot bondgenoot in de strijd tegen drugs door de VS (zie pag. 456/3-'97). Tenslotte had de Mexicaanse regering zich hevig verzet tegen nieuwe immigratiebeperkingen van de VS.

Clinton zou Zedillo tijdens een persoonlijk onderhoud hebben gezegd dat een snelle vooruitgang diende te worden geboekt op het gebied van de bestrijding van drugshandel, illegale grensoverschrijdingen en ernstige milieuvervuiling in het grensgebied, wilde het Amerikaanse Congres zich blijven inzetten voor de continuering en uitbreiding van de NAFTA (de handel tussen beide landen vertegenwoordigde in 1996 een waarde van in totaal $ 140 mrd).

Eerder had Zedillo in het openbaar een oproep gedaan aan het Amerikaanse Congres het certificeringsproces inzake de status van Mexico als bondgenoot in de strijd tegen drugs te heroverwegen en had hij een verzoek van de VS functionarissen van de Amerikaanse drugsbestrijdingsdienst in Mexico het recht te geven wapens te dragen, afgewezen met het argument dat dit een schending zou zijn van de Mexicaanse soevereiniteit.

Tijdens zijn bezoek had Clinton eveneens ontmoetingen met de leiders van de PAN en de PRD. Dit nog niet eerder door een Amerikaanse president vertoonde initiatief werd gezien als een poging in zowel de VS als Mexico kritiek te ondervangen op het feit dat Amerikaanse regeringen traditiegetrouw de PRI steunden.

Op 5 mei was na een voorbereidende bijeenkomst van de veertiende Amerikaans-Mexicaanse tweelandencommissie, waarin ook kabinetsleden van beide zijden zitting hadden, bekendgemaakt dat de VS en Mexico de kosten ($ 250 mln) voor de bouw van rioolwaterzuiveringsinstallaties langs de grens zouden delen om het probleem van de vervuiling op te lossen. De VS zouden $ 6 mln bijdragen aan de Mexicaanse drugsbestrijding, met name voor de opleiding van nieuwe drugsbestrijdingsfunctionarissen ter vervanging van de 1200 functionarissen die waren ontslagen op verdenking van corruptie.

(Vor.ber.pag. 454/2 e.v.-1997)

MONTSERRAT

VULKAANUITBARSTINGEN

Door een uitbarsting van de vulkaan Soufrière (Fr. voor 'zwavelmijn') in de Soufrière-heuvels, op 25 juni 1997, werd tweederde van het eiland verwoest en kwamen 19 mensen om het leven. Ongeveer 5.000 van de 11.000 eilandbewoners werden van het eiland geëvacueerd. De ramp werd nog groter door een enorme uitbarsting van de vulkaan Chance's Peak op 30 juni (zie pag. 319/1-'97).

Hoewel beide vulkanen sinds 1995 actief waren, hadden ze tot dan toe geen slachtoffers geëist. Na de ramp beloofde de Britse regering Montserrat - een 'dependent territory' van het Verenigd Koninkrijk - meer hulp te verlenen, maar de omvang van de uitbarstingen leidde tot speculaties dat het eiland onbewoonbaar zou kunnen worden.

Op 18 augustus waarschuwde de Britse onderminister van internationale ontwikkeling, George Foulkes, voor een eruptie van 'catastofale omvang'. Onderzoek door vulkanologen had volgens Foulkes aangegeven dat de Soufrière dreigde te ontploffen. En die uitbarsting kon zich in slechts enkele uren voltrekken, aldus Foulkes. De vulkaan was, zo zei hij, zo gevaarlijk geworden dat was besloten tot evacuatie van alle bewoners die uit vrije wil het eiland wilden verlaten. Diezelfde dag protesteerden boze eilandbewoners tegen het volgens hen lakse optreden van Groot-Brittannië. Zij eisten meer informatie over de nieuwe evacuatie, die op 20 augustus zou beginnen, de hulp daarbij en hun toekomstige mogelijkheden.

Op 20 augustus meerde het Britse marineschip HMS Liverpool aan voor de westkust van het eiland ter verlening van assistentie bij de evacuatie van de 4.000 overgebleven eilandbewoners (van een oorspronkelijk bevolkinsaantal van 11.000). Twee dagen later hadden echter slechts 45 van de 4.000 mensen Montserrat verlaten.

Chef-minister Osborne opgevolgd door Brandt

Op 21 augustus trad chef-minister (CM) Bertrand Osborne af, na protesten van de bevolking die van mening was dat Osborne te weinig compensatie van Londen had losgekregen. David Brandt, een advocaat die als onafhankelijke zitting had in het parlement van Montserrat, nam de leiding over de regering van hem over. Brandt zei dat het grootste deel van de £ 41 mln aan hulp die door achtereenvolgende regeringen sinds het begin van de vulkaanuitbarstingen in juli 1995 was uitgetrokken, was opgegaan aan bestuur en dat de eilandbewoners zelf weinig van dat geld hadden ontvangen.

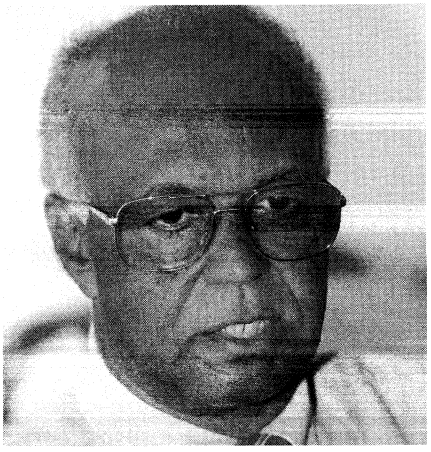

Bertrand Osborne, op 20 augustus 1997, een dag voor zijn aftreden als 'chief minister' van de Britse kolonie Montserrat. *Foto AFP*

Een dag later zei een medewerker van Brandt dat de Britse minister van internationale ontwikkeling, Clare Short, de bewoners van Montserrat had beledigd door hen af te schilderen als 'een stelletje inhalige vrekken'. Short beschuldigde op 23 augustus tegenover de krant *Observer* de bestuurders van het eiland van het 'spelen van domme spelletjes' en van'hysterische bangmakerij' in een poging meer hulp van Groot-Brittannië te krijgen. Ze voegde eraan toe dat ze 'hierna zeker gouden olifanten willen hebben'.

Onder de kop 'Montserrat eist van Londen meer geld voor evacuatie' meldde het dagblad *Trouw* op 23 augustus het volgende:

'Groot-Brittannië heeft het eilandje Antigua hulp toegezegd voor de opvang van de stroom mensen die het vulkaaneiland Montserrat ontvlucht. De bewoners van het getroffen eiland vinden echter dat de Britse overheid nog veel te weinig doet voor zijn Caribische kolonie.
„We zullen alle kosten van het transport betalen, van de tijdelijke huisvesting en van andere kosten die zijn verbonden aan de opvang", aldus een toezegging van Londen aan Antigua, dat met zijn 65000 bewoners de last van een vluchtelingenstroom niet zelf kan dragen. De stroom is de afgelopen dagen op gang geko-

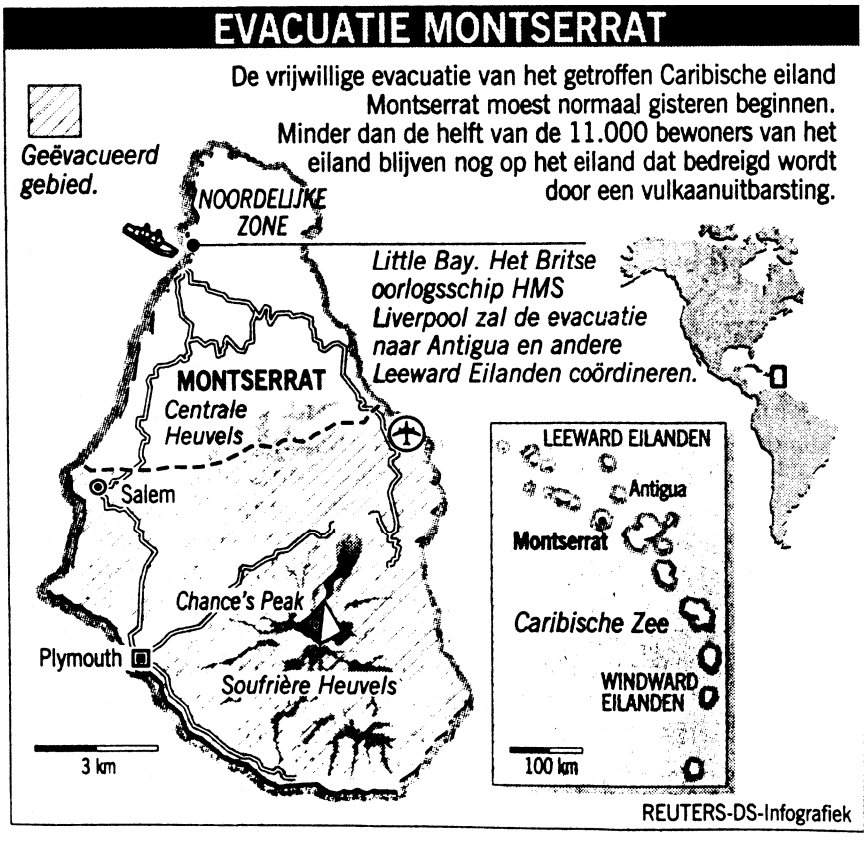

(*De Standaard* 21-8-1997)

men, nadat wetenschappers waarschuwden dat de vulkaan, die een groot deel van het groene toeristeneiland al onder de as heeft gelegd, elk moment kan exploderen.
De chef-minister van Montserrat, Bertrand Osborne, trad donderdag [21 augustus] af na heftige kritiek van zijn bewoners op de manier waarop hij de vulkaancrisis afhandelt. Hij is vervangen door een onafhankelijke parlementariër die weinig op heeft met het Britse beleid op de eilandkolonie. Osborne nam ontslag enkele uren nadat meer dan tweehonderd demonstranten buiten zijn kantoor met enig geweld zijn aftreden hadden geëist, omdat hij zich in hun ogen niet hard genoeg had verzet tegen de verhuispremie die door Londen aan de getroffen eilandbewoners was toegezegd.
Zowel Osborne als zijn opvolger, David Brandt, hebben het aanbod van Londen (bijna achtduizend gulden voor elke volwassene die Montserrat verlaat en zich elders in het Caribisch gebied vestigt) van de hand gewezen. De demonstranten vonden echter dat Osborne zich te slap opstelde tegen de Britten. De demonstranten eisten het Britse staatsburgerschap, bescherming van de bezittingen die ze achterlaten, medische zorg, werkloosheidscompensatie en hulp voor kinderen die elders naar school moeten.
Op dit moment wonen nog ongeveer tweeduizend van de vierduizend inwoners van Montserrat in tijdelijke behuizingen, ver weg van de vulkaan Soufrière, die in juli 1995 begon met as spuwen. Voor 1995 telde het eiland nog elfduizend inwoners. In juni dit jaar kwamen twintig mensen om door de erupties, op dit moment is tweederde van Montserrat niet meer bewoonbaar.
„Ik heb begrepen dat de mensen boos zijn, maar we hebben echt heel snel en redelijk gereageerd", zei minister van internationale ontwikkeling Clare Short voor de BBC-televisie.
Short zei dat eerder al voorzieningen waren getroffen voor mensen die uit Montserrat naar Groot-Brittannië komen. „Nu kondigen we een pakket aan voor mensen die zich elders in het Caribisch gebied willen vestigen."
Het geboden bedrag komt ongeveer overeen met zes maal een gemiddeld maandsalaris op het eiland. De verhuispremie van achtduizend gulden geldt voor elke volwassene die bereid is te vertrekken, kinderen en jongeren onder de 18 kunnen tweeduizend gulden krijgen. Voor mensen die al eerder vertrokken zijn wordt binnenkort ook een hulpprogramma bekendgemaakt, liet het Britse ministerie weten.'

Londen vormt speciaal interdepartementaal comité

De Britse minister van buitenlandse zaken en het Gemenebest, Robin Cook, maakte op 25 augustus bekend dat een speciaal interdepartementaal comité zou worden gevormd voor de coördinatie van de hulp aan het getroffen eiland. Het comité kreeg tevens opdracht de mogelijkheden voor de bewoners van Montserrat in de toekomst te onderzoeken. Dit betekende een keuze tussen herhuisvesting van de bevolking op Antigua of andere nabijgelegen eilanden, herhuisvesting in Groot-Brittannië, of herstel van de benodigde infrastructuur om de bevolking in het tot dusver onbeschadigde noordelijke deel te huisvesten.

Hoewel geen openlijke kritiek werd geleverd op minister van internationale ontwikkeling Short, wekte de opdracht aan het comité de indruk dat zij hierdoor in feite buiten het conflict over de manier waarop de eilandbewoners schadevergoeding zouden krijgen, werd gehouden. Groot-Brittannië had de volwassen eilandbewoners $ 3.840 geboden om hen te helpen Montserrat te verlaten alsmede een vergoeding van de reiskosten om naar één van de andere eilanden of Groot-Brittannië verhuizen, waar zij garantie op een verblijfsvergunning en uitkeringen voor een periode van twee jaar zouden krijgen.

Op 26 augustus werd bevestigd dat de Britse onderminister Foulkes een onderzoeksreis naar het eiland zou maken.

Foulkes had ook kritiek te verduren gekregen. Hij zou hebben getracht een exodus te stimuleren door wetenschappelijk bewijsmateriaal over de risico's van verdere uitbarstingen te overdrijven.

In een verdere poging de woede van de lokale bevolking over de reactie van Groot-Brittannië op de ramp tot bedaren te brengen, bracht Labour-parlementslid Bernie Grant, een vooraanstaand woordvoerder voor de zwarte gemeenschap in Groot-Brittannië, op 28 augustus een semi-officieel bezoek aan Montserrat en vroeg om meer hulp.

Reacties uit het Caribisch gebied

De Jamaicaanse premier Percival Patterson, die op 26 augustus een vergadering van de Caribische Gemeenschap (CARICOM) op Antigua voorzat, uitte tijdens de bijeenkomst samen met Brandt kritiek op de volgens hen trage Britse reactie op de crisis. De CARICOM zegde toe 35 wooneenheden te zullen financieren. Ook Cuba bood praktische steun aan.

(Vor.ber.pag. 319/1/2-1997)

PANAMA

DEMONSTRATIE TEGEN VOORSTEL AFSCHAFFING PENSIOENWET

Op 11 oktober 1996 demonstreerden ongeveer 40.000 ambtenaren in de hoofdstad Panama-Stad tegen een regeringsvoorstel de wet af te schaffen die hun de mogelijkheid gaf na 28 jaar dienst met pensioen te gaan. Volgens de regering kon de wet niet blijven voortbestaan, omdat het pensioenfonds schulden had.

KABINETSWIJZIGING

Op 7 oktober 1996 wijzigde president Ernesto Pérez Balladares zijn kabinet. Minister ten behoeve van de president, Raúl Arango Gasteazoro, volgde Nitzia de Villareal op als minister van handel en industrie. Minister van financiën en schatkist Olmedo Miranda kreeg de post van minister ten behoeve van de president en werd opgevolgd door Miguel Heras Castro, die niet tot een partij behoorde.

Samenstelling kabinet

Op 18 augustus 1997 zag het kabinet er als volgt uit:

President - Ernesto Pérez Balladares; eerste vice-president - Tomas Altamirano Duque; tweede vice-president - Felipe Virzi; landbouw - Carlos Sousa Lennox; kwesties betreffende het Panamakanaal - Jorge Eduardo

Drie deelnemers aan het van 7-10 september 1997 in Panama-Stad gehouden congres over het Panamakanaal. V.l.n.r.: de presidenten Arnoldo Alemán Lacayo (Nicaragua), Lee Teng-hui (Taiwan) en Ernesto Pérez Balladares (Panama). *Foto EPA*

Ritter; handel en industrie - Raúl Arango Gasteazoro; onderwijs - Pablo Thalassinos; financiën en schatkist - Miguel Heras Castro; buitenlandse betrekkingen - Ricardo Alberto Arias; regering en justitie - Raúl Montenegro; gezondheid - Aida de Rivera; huisvesting - Francisco Sanchez; arbeid en sociaal welzijn - Mitchell Doens; planning en economisch beleid - Guillermo Chapman; minister t.b.v. de president - Olmedo Miranda; openbare werken - Luis Blanco; procureur-generaal José Antonio Sossa; manager van de Nationale Bank van Panama - José Antonio de la Ossa; ambassadeur in de Verenigde Staten - Eduardo Morgan; permanent vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties in New York - Aquilino E. Boyd.

ONRUST IN HET GRENSGEBIED MET COLOMBIA

Medio juli 1997 werden zo'n 1200 militairen naar de afgelegen grensstreek Darién gestuurd om de onrust te bezweren die was ontstaan door een toevloed van vluchtelingen uit Colombia. Onder de vluchtelingen waren linkse guerrillastrijders en rechtse paramilitairen. In het gebied was sprake geweest van ernstige gewapende botsingen, doden, ontvoeringen en toeëgening van bezit.

CONGRES OVER PANAMAKANAAL

Van 7-10 september 1997 werd in de hoofdstad Panama-Stad een congres over het Panamakanaal gehouden, dat werd geboycot door de meeste buitenlandse staatshoofden en belangrijke scheepvaartmaatschappijen.

De conferentie was georganiseerd door de regering van president Ernesto Pérez Balladares om sceptische regeringen en scheepvaartmaatschappijen te laten zien dat Panama in staat was het Panamakanaal te beheren en te moderniseren na de overdracht van het kanaal door de VS op 31 december 1999. Naar aanleiding van Chinese protesten tegen de geplande aanwezigheid van de Taiwanese president, Lee Teng-hui, trokken alle instellingen van de Verenigde Naties echter hun steun in, en bleven regeringen en scheepvaartmaatschappijen weg of lieten zich vertegenwoordigen door delegaties op laag niveau. Behalve Lee waren slechts de presidenten van Honduras en Nicaragua aanwezig.

Panama zou pas hebben besloten Lee uit te nodigen, nadat Taiwan had ingestemd $ 800.000 aan organisatiekosten van het congres voor zijn rekening te nemen.

Op 15 september trad Joe Reeder, de voorzitter van de raad van bestuur van de Panamakanaal-commissie (PCC), af na drie jaar deze functie te hebben bekleed.

(Vor. ber. pag. 717/3 e.v.-1996)

CENTRAAL AFRIKAANSE REPUBLIEK

SPANNINGEN TUSSEN REGERING EN LEGEROPSTANDELINGEN. TWEE MUITERS TREDEN TOE TOT HET KABINET

Op 1 april 1997 hield president Ange-Felix Patassé in de hoofdstad Bangui een bijeenkomst met kapitein Anicet Saulet en andere leiders van de legeropstand die in november 1996 was begonnen. Hoewel in januari een inter-Afrikaans akkoord was bereikt (zie pag. 322/1-'97), werd de president opnieuw onder druk gezet concessies te doen aan de rebellen (zie voor achtergronden muiterij pag. 321/1 e.v.-'97).

Regeringsfunctionarissen, legerofficieren en vertegenwoordigers van de 450 man sterke Afrikaanse vredesmacht (MISAB, de Inter-Afrikaanse Missie voor Toezicht op de Naleving van de Akkoorden van Bangui), die sinds februari in het land was gestationeerd (zie pag. 321/3 e.v.-'97), namen eveneens deel aan de gesprekken. Tijdens de besprekingen kwam naar voren dat op 22 maart gevechten hadden plaatsgevonden tussen de muiters en Tsjadische soldaten van de vredesmacht, waarbij twintig doden waren gevallen.

In de nacht van 6 op 7 april werden schoten gehoord, nadat rebellerende officieren die bij de gesprekken betrokken waren, hadden geklaagd dat hun niet voldoende promotie was aangeboden.

Op 8 april werd bekendgemaakt dat Patassé alle voorstellen van de rebellen had aanvaard. Twee officieren, luitenant-kolonel Martial Gonzales en brigadegeneraal Gidas Ndaya, zouden gedelegeerd minister van respectievelijk veiligheidszaken en ontwapening van burgers, en van reorganisatie van het leger worden. De volgende dag liet het Franse ministerie van buitenlandse zaken in een verklaring weten verheugd te zijn over de tegemoetkomingen van de regering.

De Centraal Afrikaanse Republiek is een voormalige Franse kolonie. Het land is op 13 augustus 1960 onafhankelijk geworden en sinds 1986 een republiek. In 1993 zijn in de Centraal Afrikaanse Republiek voor het laatst parlements- en presidentsverkiezingen gehouden (zie pag. 710/3 e.v.-'93).

De toestand in de hoofdstad bleef echter instabiel. Er werd melding gemaakt van een reeks gewapende overvallen. In de nacht van 10 op 11 april braken in Bangui opnieuw vuurgevechten uit tussen leden van de presidentiële garde en soldaten die de muiters hadden gesteund. Laatstgenoemden zouden kwaad zijn omdat ze nog steeds geen loon hadden ontvangen, terwijl de regeringsgetrouwe soldaten drie weken daarvoor al waren uitbetaald.

Rebellen weer in strijdkrachten opgenomen

Op 17 april werden de voormalige rebellen tijdens een ceremonie die op de radio een belangrijke mijlpaal werd genoemd, weer officieel in het leger opgenomen. Alle redenen tot ontevredenheid waren kennelijk verdwenen. Saulet zou zijn volgelingen, naar schatting tussen de 200 en 300 manschappen, hebben opgedragen terug te keren naar de kazerne.

Spanningen tussen regering en voormalige legeropstandelingen

Begin mei 1997 leidden de vermeende moord op een sergeant van de presidentiële garde en de mysterieuze dood van drie voormalige legeropstandelingen echter weer tot een gespannen situatie in de hoofdstad Bangui.

Voormalige legeropstandelingen richtten op 1 mei straatbarricades op, nadat één van hen zou zijn gearresteerd in verband met de dood van de sergeant. De man werd later vrijgelaten. Op 3 mei liepen in de hoofdstad de spanningen op naar aanleiding van de onverklaarde moorden op drie voormalige legeropstandelingen en daags erna zou een woordvoerder van president Ange-Félix Patassé een uitgebreid onderzoek naar deze zaak hebben toegezegd.

Negen ministers van de oppositie treden af na dood drie ex-muiters

Op 5 mei maakten negen ministers, die behoorden tot vier van de negen oppositiepartijen die vertegenwoordigd waren in de regering van premier Michel Gbezera-Bria (zie pag. 322/1-'97), hun aftreden bekend. Ze riepen arbeiders in Bangui op de volgende dag deel te nemen aan een staking uit protest tegen de dood van de drie voormalige legeropstandelingen. Er bleek echter zeer weinig animo voor de staking te zijn.

Voormalige rebellen verlaten kabinet

Vertegenwoordigers van de voormalige legeropstandelingen, die in april in de regering waren opgenomen, maakten

op 20 mei bekend dat ook zij zich teruggetrokken uit de regering. Zij zetten hiermee hun eis kracht bij dat de paramilitaire troepen in het land zouden worden ontbonden en dat de presidentiële garde zou worden ingekrompen.

Nieuwe botsingen in Bangui. Wapenstilstand voor vier dagen

Van 20-24 juni waren voormalige legeropstandelingen opnieuw betrokken bij gevechten in Bangui. Die gevechten ontstonden nadat de ex-muiters op 20 juni een Senegalese MISAB-soldaat hadden doodgeschoten. Op 24 juni, 's avonds laat, leek de MISAB het grootste gedeelte van Bangui weer onder controle te hebben. Volgens berichten zouden zo'n honderd doden zijn gevallen, onder wie burgers die zonder vorm van proces leken te geëxecuteerd door de voormalige muiters. Bij de gevechten waren ook Franse troepen betrokken.

Op 28 juni sloot de leider van de muiters, kapitein Anicet Saulet, een wapenstilstand van vier dagen met de Gabonese generaal Edouard Nkili, de commandant van de MISAB.

Akkoord over wapenstilstand voor tien dagen

Op 2 juli werd een akkoord gesloten over een wapenstilstand van tien dagen tussen muitende soldaten en de MISAB. Krachtens het akkoord zouden de muiters met hun wapens weer in het leger worden opgenomen en zou de burgerbevolking haar wapens inleveren. MISAB-voorzitter en hoofdonderhandelaar generaal Amani Toumani Touré (Mali) zei dat zowel het één als het ander van groot belang was voor het beëindigen van de langdurige legeropstand.

Op 11 juli verklaarde Touré dat de meeste muiters hun wapens hadden ingeleverd en naar hun kazernes waren teruggekeerd. Ook wees hij erop dat 'de komende weken of maanden (...) een aantal cursussen over behoorlijk bestuur, democratie en nationale verzoening' zou worden gegeven.

Ministers oppositie en ex-rebellen treden weer toe tot kabinet

Op 7 augustus besloten zowel de uit het kabinet gestapte ministers van de oppositiepartijen als de vertegenwoordigers van de muiters opnieuw tot het regeringsteam toe te treden. Het jongste akkoord was tot stand gebracht door premier Michel Gbezera-Bria en MISAB-voorzitter Amani Toumani Touré.

Frankrijk, dat de MISAB de voornaamste logistieke en financiële steun had verleend, zou die dag zijn tevredenheid hebben geuit over een resolutie van de VN-Veiligheidsraad krachtens welke de missie werd goedgekeurd en krachtens welke, aldus *Radio France Internationale*, MISAB-soldaten, indien nodig, geweld mochten gebruiken. De volgende dag werd de Gabonese brigadegeneraal Augustin Mombo Moukagni benoemd tot bevelhebber van de MISAB als opvolger van zijn landgenoot generaal Edouard Nkili.

De regering maakte op 12 augustus bekend dat een landelijke actie van start zou gaan om illegale wapens in te zamelen.

Op 23 augustus werd een groep van 23 burgers en soldaten vrijgelaten, de laatsten van de in totaal 113 personen die in juli door de MISAB waren aangehouden. Volgens *radio Bangui* had een militaire rechtbank hun zaken onderzocht en zou geen verdere actie tegen hen worden ondernomen.

(Vor.ber.pag. 321/1 e.v.-1997)

COMOREN

DENARD GEDAGVAARD I.V.M. MOORD OP OUD-PRESIDENT

Op 17 juni 1997 werd bericht dat de openbare aanklager bij het Parijse Hof van Beroep kolonel Bob Denard (een oud-huurling) en twee anderen had gedagvaard om terecht te staan wegens de moord op de president van de Comoren, Ahmed Abdallah Abderrahman, in de hoofdstad Moroni, op 27 november 1989 (zie pag. 89/3 e.v.-'90).

Denard, die elke betrokkenheid bij de moord ontkende, had in oktober 1995 een coup tegen de toenmalige president Said Mohammed Djohar geleid (zie pag. 53/3-'96).

ROEP OM HERSTEL FRANSE HEERSCHAPPIJ OVER ANJOUAN

In juli gingen steeds meer stemmen op voor een herstel van de Franse heerschappij over het eiland Anjouan (ter plekke Nzwani genoemd, zie kaartje) . Op 14 juli werden twee mensen gedood en verscheidene mensen ernstig gewond bij botsingen tussen de veiligheidstroepen en aanhangers van de separatistische Volksbeweging van

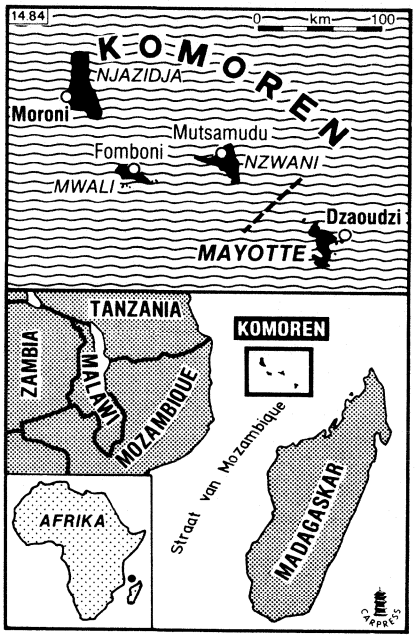

Anjouan (MPA). De ernstigste incidenten zouden hebben plaatsgevonden in Domoni, de op één na grootste stad van het eiland, waar barricades werden opgericht en banden in brand werden gestoken voor de residentie van de pas benoemde gouverneur. Na de arrestatie van MPA-leider Foundi Abdallah Ibrahim deden zich op 22 juli verdere botsingen voor.

Op 18 juli had Ibrahim in een officieel schrijven aan de regering in de hoofdstad Moroni verklaard dat Anjouan met ingang van 14 juli officieel weer tot Frankrijk behoorde, aldus het *Archiv der Gegenwart* (augustus 1997).

De spanningen op Anjouan escaleerden na de vrijlating van separatistenleider Ibrahim op 28 juli. Zij culmineerden in een demonstratie op 3 augustus waarbij de betogers zich onafhankelijk van de Comoren verklaarden en eisten dat het eiland zich weer zou aansluiten bij Frankrijk.

Anjouan had zich in 1974 bij referendum uitgesproken voor onafhankelijkheid van Frankrijk. Ditzelfde hadden het eiland Mohéli (Mwali op het kaartje) en het hoofdeiland Grande Comore (Njazidja) gedaan. Een vierde eiland, Mayotte, had de onafhankelijkheid verworpen. *Agence France Presse* (*AFP*) berichtte op 3 augustus dat de separatisten eenzelfde status wensten als Mayotte, dat als Frans Collectivité Territoriale (CT) 'de voordelen van gratis onderwijs, gezondheidszorg, een minimumloon en kinderbijslag' genoot.

Aan de demonstratie op 3 augustus namen ongeveer 7.000 mensen deel. Zij begaven zich naar de verlaten ambtswoning van de gouverneur van het ei-

land in Mutsamudu, de belangrijkste stad van het eiland, en hesen daar zowel de Franse vlag als de vlag van de sultans die hadden geheerst over de eilandengroep vóór de Franse kolonisatie in 1891. Demonstranten wierpen ook barricades in de straten op.

Op 5 augustus gingen ook separatisten op het kleinere eiland Mohéli ertoe over Franse vlaggen te hijsen en barricades op te werpen.

De Franse regering reageerde op de demonstratie in Anjouan door opnieuw haar respect te betuigen aan 'de territoriale integriteit van de Federale Islamitische Republiek der Comoren'. Franse functionarissen zouden in verlegenheid zijn gebracht door het feit dat een aantal betogers foto's van de Franse president Jacques Chirac had meegedragen en spandoeken met zijn verkiezingsleus 'Frankrijk voor iedereen' had ontvouwd.

Op 5 augustus benoemden de aanhangers van de separatistische MPA de 71-jarige Ibrahim, leraar aan een koranschool, tot president. Ook een twaalf leden tellend 'kabinet' werd benoemd. Een dag later beloofde de nieuwe regering tijdens een persconferentie dat zij eind 1997 of begin 1998 'democratische en doorzichtige verkiezingen' zou uitschrijven 'om de bevolking van Anjouan in staat te stellen zelf te beslissen over haar toekomst'. Verder bestonden plannen voor een eigen munt, de afschaffing van de nationale Comorese taal ten gunste van het Anjouanees, Frans en Arabisch.

Bemiddeling Organisatie van Afrikaanse Eenheid

Op 6 augustus benoemde de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAE) de Ivoriaanse ambassadeur in Ethiopië en bij de OAE, Pierre Yéré, tot speciale afgezant voor de Comoren.

Frankrijk verklaarde op 11 augustus dat het de OAE-bemiddeling ondersteunde, en trachtte de separatistische gevoelens te sussen door aan te dringen op een betere verdeling van de jaarlijkse Franse ontwikkelingshulp aan de Comoren ter waarde van FF 100 mln ($ 1 = F 6,12 op 22 augustus 1997). Yéré kwam dezelfde dag in Mutsamudu aan, waar hij werd toegejuicht door grote menigten die hun steun betuigden aan president Chirac. Na een ontmoeting met separatistische leiders op 12 augustus zei Yéré echter dat afscheiding 'totaal onaanvaardbaar' was.

De OAE verklaarde op 19 augustus dat de Comorese regering en de separatistische leiders overeen waren gekomen dat onder auspiciën van de OAE verzoeningsbesprekingen zouden worden gehouden.

In *De Standaard* van 6 augustus meldde Mia Doornaert het volgende over de pogingen van Anjouan zich weer aan te sluiten (in het Fr. 'rattacher') bij Frankrijk:

'Frankrijk is niet van plan zijn vleugels weer te spreiden over een stukje gewezen grondgebied aan de zuidoostkust van Afrika. De rattachisten van Anjouan, één van de drie eilanden van de Islamitische Federale Republiek der Comoren, vangen bot in Parijs met hun pogingen om hun eiland af te scheuren en opnieuw bij Frankrijk aan te sluiten.

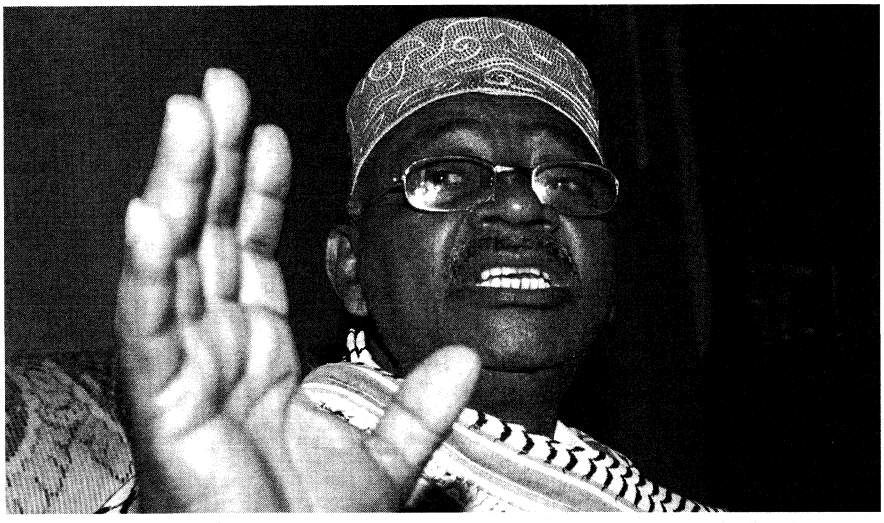

Een archieffoto van 30 juni 1997 van de leider van de separatistische beweging op Anjouan, Foundi Abdallah Ibrahim. *Foto EPA*

Frankrijk „veroordeelt de separatistische drijverijen" en blijft gehecht aan de „territoriale integriteit" van de eilandenrepubliek. Dat herhaalde het ministerie van Buitenlandse Zaken deze week formeel nadat zondag [3 augustus] op een meeting in Anjouan de onafhankelijkheid van het eiland en zijn terugkeer bij Frankrijk geproclameerd waren. De duizenden betogers in Mutsamudu, de voornaamste stad van het eiland, droegen foto's van president Chirac mee en de slogan *la France pour tous*.
Maar *la France* kijkt daar heel anders tegenaan. Parijs maant de regering en de separatisten aan een oplossing te zoeken die de staatkundige eenheid van de republiek vrijwaart. Toch riepen de separatisten dinsdag [5 augustus] hun leider, de voormalige koran-onderwijzer Foundi Abdallah Ibrahim, uit tot „president", en begonnen ze een „voorlopige regering" uit te dokteren.
Sinds maanden is het onrustig op Anjouan dat zowel een kwart miljoen inwoners telt en met de eilanden Grande Comore en Mohéli de republiek der Comoren vormt. De *Anjouanais* zeggen dat ze sinds de onafhankelijkheid in 1975 „verwaarloosd en vernederd" worden door de regering in Moroni, op Grande Comore. Er vielen al doden in beschietingen van separatistische betogingen door de ordetroepen.
President Taki bood begin deze week een grotere autonomie voor de eilanden aan, met decentralisering van de politieke en economische macht. Parijs vindt dat een stap in de goede richting, maar de separatisten van Anjouan wezen het voorstel van de hand.
De redenen van de ontevredenheid op Anjouan, dat volgens experts overbevolkt is, zijn vooral economisch. De separatisten kijken dan ook met een afgunstig oog naar het vierde eiland van de archipel, Mayotte. Dat verkoos in 1975 Frans te blijven en bleef de zegeningen genieten van de seculiere Franse republiek, waaronder gratis onderwijs, sociale zekerheid, kindergeld en een gegarandeerd minimumloon.
Frankrijk, dat sinds 1886 officieel de Comoren bestuurde, werd het met de vertegenwoordigers van de archipel in juli 1974 principieel eens dat de eilanden onafhankelijk zouden worden. De bevolking sprak zich met grote meerderheid voor de onafhankelijkheid uit, behalve op het eiland Mayotte.
Het Franse parlement besliste daarop dat de goedkeuring van de onafhankelijkheid eiland per eiland zou gebeuren. Uit boosheid riepen de politieke leiders van de Comoren in juli 1975 eenzijdig de oanfhankelijkheid uit. Onmiddellijk daarop kwam het tot onderlinge twisten op de eilanden. Een reeks staatsgrepen getuigde van de politieke instabiliteit van de Federale Islamitische Republiek die een gemengde bevolking heeft, met Arabieren, Chinezen en Indiërs als voornaamste groepen.
Die delicate voorgeschiedenis maakt dat Frankrijk er ook niet aan denkt te gaan bemiddelen op de Comoren. Als er moet bemiddeld worden, dan is dat een taak van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid, aldus gisteren nog de Quai d'Orsay.'

Mislukte actie regeringsleger om gezag over Anjouan te herstellen

Op 3 september maakte president Mohammed Taki Abdoulkarim in de hoofdstad Moroni bekend dat rege-

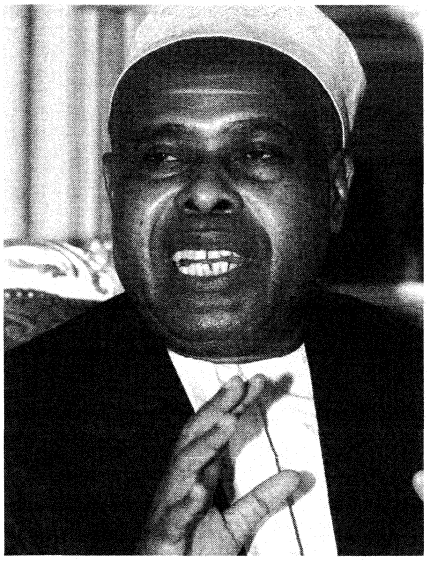

Mohammed Taki Abdoelkarim, de president van de Comoren, op 9 september 1997 tijdens een persconferentie in de hoofdstad Moroni, na zijn bekendmaking dat hij zijn kabinet had ontslagen en nu absolute macht had.
Foto EPA

ringstroepen op Anjouan waren geland. *AFP* berichtte dat zo'n 200 tot 300 Comorese manschappen bij de operatie waren betrokken. Later die dag beweerde de regering dat 'de militaire pacificatiemissie' 'de veiligheid van de staat ... zonder bloedvergieten heeft hersteld'.

Op 5 september werd echter bericht dat minstens dertig regeringsmilitairen waren gesneuveld bij de operatie, voornamelijk tijdens gevechten in Mutsamudu. Daarnaast verloor een aantal burgers het leven. Op 7 september maakte de radiozender *France Info* bekend dat het aantal omgekomen regeringssoldaten op veertig lag. Ongeveer zestien eilandbewoners zouden zijn omgekomen bij de strijd die naar het zich liet aanzien was uitgelopen op een zware nederlaag voor het regeringsleger. Dit werd op 8 september bevestigd door een bericht van *AFP*, waarin werd gezegd dat volgens een woordvoerder van de zelfbenoemde president van het eiland, Abdallah Ibrahim, de 'staat Anjouan' was uitgeroepen en een informele regering Ibrahim de bevoegdheid had gegeven bij decreet te regeren.

Op 15 september werd bericht dat de separatisten hadden gedreigd de tachtig soldaten die zij gevangen zouden houden, te doden als autoriteiten in Moroni een tweede aanval zouden wagen. De volgende dag zei de stafchef van het Comorese leger dat geen verdere militaire interventie zou plaatsvinden.

Kabinet ontslagen. Vorming Nationale Overgangscommissie

De nederlaag van het regeringsleger leidde tot grote politieke instabiliteit. Op 9 september maakte president Taki op de officiële zender *Radio Moroni* bekend dat hij zijn kabinet had ontslagen en nu absolute macht had.

Dezelfde dag riep de Comorese regering op tot kalmte na berichten dat de inwoners van Moroni in groten getale de hoofdstad verlieten na geruchten over een ophanden zijnde opstand tegen Taki als gevolg van het militaire debâcle.

Op 13 september werd gemeld dat Taki een Nationale Overgangscommissie had gevormd. Deze telde o.m. drie afgevaardigden van Anjouan en twee van Mohéli, waar eveneens een separatistische opstand was uitgebroken tegen de regering in Moroni. In de commissie zaten slechts twee leden van de ontbonden regering, Mohammed Ali Soilihi, voorheen minister van financiën, en Mouzaoir Abdallah, voorheen minister van onderwijs.

Referendum over zelfbeschikking Anjouan aangekondigd

Op 28 september maakte Ibrahim bekend dat hij 26 oktober had vastgesteld als datum voor een referendum over zelfbeschikking. Hij beklemtoonde dat het referendum zou worden gehouden voorafgaande aan een conferentie over de toekomst van de Comoren, die zou worden georganiseerd door de OAE en de Arabische Liga.

(Vor.ber.pag. 258/2 e.v.-1997)

CONGO

OPSTAND BINNEN DE MARINE

Op 20 april 1997 ontsloeg de regering Fulgor Ongobo, de bevelhebber van de marine, alsmede Boignbeya, bevelhebber van de marinebasis in Brazzaville, nadat op 17-18 april op de basis te Brazzaville ongeveer zestig marinemensen in opstand waren gekomen. Dezen hadden de vervanging van de twee bevelhebbers geëist, die ze ervan beschuldigden 'tribalisme en verdeeldheid in de hand te werken'. De marinemensen, afkomstig uit het zuiden van het land, hadden orders om zich naar het noorden te verplaatsen, naast zich neergelegd. De twee bevelhebbers waren afkomstig uit Cuvette in het noorden van het land.

MOORDAANSLAG OP OUD-PRESIDENT SASSOU NGUESSO LEIDT TOT SPANNINGEN

Op 11 mei bleef oud-president Denis Sassou Nguesso ongedeerd, toen een man schoten op hem afvuurde tijdens een bezoek aan Owando, 600 km ten noorden van Brazzaville. Volgens de berichten werden echter ongeveer twaalf personen gedood in het daaropvolgende vuurgevecht tussen leden van Sassou Nguesso's gevolg en aanhangers van Jacques-Joachim Yhombi-Opango, de oud-president die door Sassou Nguesso was verdreven en een politiek bondgenoot van de zittende president Pascal Lissouba (zie pag. 252/3-'79) was. Lissouba bracht op dat moment ook een bezoek aan Owando, één van zijn politieke bolwerken.

Spanningen leiden tot gevechten om controle over Brazzaville

In juni leidden de spanningen tussen de verschillende partijen tot zware gevechten tussen rivaliserende milities in de hoofdstad Brazzaville. Deze spanningen waren opgelopen als gevolg van de moordaanslag op oud-president Sassou Nguesso.

De rivaliteit tussen Sassou Nguesso en Lissouba's bondgenoot Yhombi-Opango, was sterker geworden met de nadering van de presidentsverkiezingen, die voor 27 juli waren gepland. In de vroege ochtend van 5 juni brak een schietpartij uit rond Sassou Nguesso's villa in Brazzaville nadat het leger, kennelijk in een poging de zogenaamde Cobra-militie van de oud-president te ontwapenen, een kordon rond de villa had gelegd. De vuurgevechten duurden de hele dag voort in verschillende delen van de stad.

Op 7 juni maakte premier Charles David Ganao bekend dat president Lissouba een aanbod van de burgemeester van Brazzaville, Bernard Kolélas, had aanvaard om een oplossing voor de crisis te vinden. Ook een bemiddelingsaanbod van president Omar Bongo van Gabon was aanvaard. Ondanks deze initiatieven bleven de gevechten onverminderd doorgaan.

Een Franse soldaat werd gedood en vijf anderen werden gewond toen zij tijdens de gevechten op 7 juni buitenlanders probeerden te evacueren uit een gebouw. Het Franse ministerie van buitenlandse zaken maakte bekend dat extra Franse soldaten naar Brazzaville zouden worden gestuurd ter versterking van de 450 man sterke strijdmacht

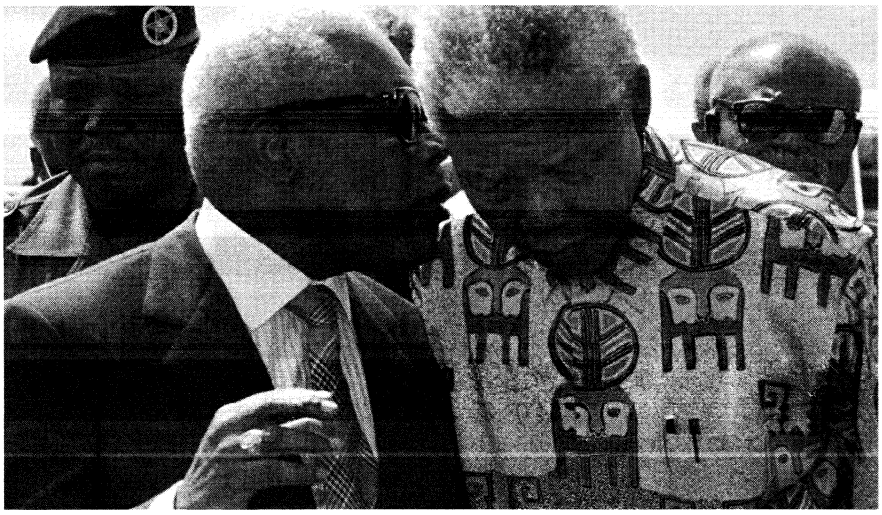

De president van Congo, Pascal Lissouba (l.), op 14 mei 1997 in gesprek met de Zuid-Afrikaanse president Nelson Mandela op de Congolese luchthaven van Pointe-Noire. *Foto EPA*

die in maart naar de (toen nog kalme) stad was gezonden om klaar te staan voor een evacuatie van Franse staatsburgers uit Kinshasa, de hoofdstad van de Democratische Republiek Congo, aan de andere kant van de rivier de Congo. Terwijl werd bericht dat Brazzaville in tweeën was gedeeld en de twee partijen straatgevechten leverden waarbij zware wapens werden ingezet, maakte Frankrijk op 9 juni bekend dat nog eens vierhonderd soldaten naar de hoofdstad zouden worden gestuurd. President Jacques Chirac van Frankrijk deed ook persoonlijk een beroep op Lissouba en Sassou Nguesso de vijandelijkheden te staken.

Op 11 juni gaf Lissouba het leger bevel een eenzijdige wapenstilstand in acht te nemen teneinde 'bemiddeling een kans te geven'. Sassou Nguesso volgde die avond zijn voorbeeld. De wapenstilstand was echter zeer breekbaar en werd de volgende dag geheel verbroken. Terwijl de gevechten in hevigheid toenamen, wisten de Franse troepen de controle te behouden over de luchthaven, van waaruit zij buitenlanders evacueerden. Deze operatie was op 15 juni voltooid. Tegen die tijd waren 5.000 buitenlanders het land ontvlucht, veelal naar het buurland Gabon.

Op 17 juni besloten het regeringsleger en de rebellen tot een staakt-het-vuren van drie dagen terwijl de Franse troepen zich zouden terugtrekken. Diezelfde dag maakte Kolélas bekend dat beide partijen na internationale bemiddeling ermee hadden ingestemd de wapenstilstand met nog eens zeven dagen te verlengen. Op 21 juni vroeg Kofi Annan, de secretaris-generaal van de Verenigde Naties (VN), de VN-Veiligheidsraad om goedkeuring van een plan tot het sturen van een internationale troepenmacht van 1.600 man ter bescherming van de luchthaven van Brazzaville.

Ondanks de formeel afgekondigde wapenstilstand bleven de gevechten in hevige mate doorgaan. Veelvuldig werd melding gemaakt van wreedheden jegens burgers en wijdverbreide plunderingen door beide partijen. Volgens berichten zouden ca 10.000 slachtoffers zijn gevallen, maar Franse militaire bronnen schatten het aantal doden aan het eind van de maand op 2.000.

Op 28 juni zei Kolélas in een radioboodschap dat de strijdende partijen een vredesplan van negen punten hadden geaccepteerd en vanaf middernacht een wapenstilstand in acht zouden nemen. Dit bestand werd echter de volgende dag verbroken toen opnieuw hevige gevechten werden gemeld rond de luchthaven.

Aanhoudend geweld. Presidentsverkiezingen opgeschort

De gevechten in Brazzaville tussen aanhangers van oud-president Denis Sassou Nguesso en burgers en soldaten die trouw waren aan de zittende president Pascal Lissouba, werden in juli 1997 voortgezet. De lokale radio berichtte op 23 juli dat meer dan 4.000 mensen waren gedood bij het geweld dat op 5 juni was uitgebroken toen het leger het huis van Sassou Nguesso had omsingeld in een poging diens aanhangers te ontwapenen. Na bemiddeling van burgemeester Kolélas en de Gabonese president Omar Bongo stemden de twee rivaliserende partijen op 5 juli in met een bestand. Binnen enkele uren na de bekendmaking daarvan vonden echter opnieuw zware beschietingen plaats. Drie dagen later maakte Kolélas bekend dat onderhandelingen over 'een definitieve oplossing voor de huidige crisis' voor onbepaalde tijd waren opgeschort. Later bleek dat Sassou Nguesso's Democratische en Patriottische Front (FDP) de autoriteit van Kolélas in twijfel had getrokken. In een verklaring die op 8 juli werd uitgegeven, eiste het FDP dat een eventueel bestand door president Lissouba zelf zou worden ondertekend in plaats van door premier Charles David Ganao, en dat dit de eerste stap zou zijn naar een uitgebreide politieke regeling. Hoewel Lissouba op 13 juli de wapenstilstandsovereenkomst ondertekende die de volgende dag zou ingaan, werd op 14 juli melding gemaakt van zware gevechten.

Terwijl onderhandelaars op 17 juli in de Gabonese hoofdstad Libreville begonnen met vredesbesprekingen, vroeg Lissouba het Constitutionele Hof de voor 27 juli geplande presidentsverkiezingen op te schorten en zijn mandaat te verlengen tot na 31 augustus, de dag waarop zijn ambtstermijn zou verstrijken. Sassou Nguesso had zich hardnekkig verzet tegen een dergelijke verlenging en geëist dat een regering van nationale redding zou worden gevormd. Zijn aanhangers hadden verklaard dat, wanneer het hof met de verlenging zou instemmen, er voor hen niets anders op zou zitten dan opnieuw de wapens op te nemen. Op 19 juli werden de besprekingen in Libreville afgebroken na drie dagen waarin de beide partijen het naar verluidt niet eens konden worden over belangrijke kwesties, met name de organisatie van de presidentsverkiezingen.

Op 22 juli besloot het Constitutionele Hof de presidentsverkiezingen uit te stellen, wat tot woedende reacties van aanhangers van Sassou Nguesso leidde. Ambroise Noumazalaye, het hoofd van de delegatie van Sassou Nguesso in Libreville, verklaarde dat het besluit onwettig was en zei te betwijfelen of de regering wel echt vredesbesprekingen wilde.

Bemiddeling OAE. Verscherping conflict

In augustus 1997 escaleerde de strijd tussen de troepen van Lissouba en de aanhangers van Sassou Nguesso. De gevechten verhevigden en breidden zich uit naar het noorden van het land in

weerwil van aanhoudende internationale vredesinspanningen.

Tussen 5 juni en eind juli zouden bij de gevechten in Brazzaville ongeveer 4.000 doden zijn gevallen.

Hoop op vrede werd gewekt toen op 1 augustus een gezamenlijk bemiddelingscommissie van de VN en de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAE) arriveerde. Drie dagen later werd bericht dat beide partijen bij de besprekingen in Libreville concessies hadden gedaan. Op 5 augustus verwierp Sassou Nguesso's delegatie echter een plan voor de vorming van een regering van nationale eenheid en voor de verlenging van Lissouba's ambtstermijn tot na 31 augustus. Op 6 augustus werden de besprekingen opgeschort. De vredesinspanningen waren bemoeilijkt door zware gevechten in Brazzaville na urenlange artilleriebeschietingen op 3 augustus.

Op 8 augustus vonden opnieuw hevige gevechten plaats. Op 12 en 14 augustus werd Kinshasa, de hoofdstad van de Democratische Republiek Congo (DRC), tegenover Brazzaville aan de andere kant van de rivier de Congo, getroffen door granaten die vanuit Brazzaville waren afgevuurd. De strijdkrachten van de DRC beantwoordden het vuur, waarbij ongeveer twaalf granaten doelen in Brazzaville zouden hebben getroffen.

Radio Brazzaville maakte ook melding van hevige gevechten in de streek Likouala, 725 kilometer ten noorden van de hoofdstad. Op 19 augustus werd bericht dat Sassou Nguesso's strijdkrachten Ouesso, de belangrijkste stad van Noord-Congo, 650 kilometer ten noorden van Brazzaville, hadden ingenomen.

Op 17 augustus maakte president Laurent Kabila van de Democratische Republiek Congo bekend dat hij zou bemiddelen bij nieuwe besprekingen, en hij verzocht om interventie door neutrale Afrikaanse troepen (op 5 augustus had Kabila in Kinshasa besprekingen gevoerd met Lissouba). De besprekingen in de Gabonese hoofdstad Libreville werden op 18 augustus hervat en concentreerden zich op een vredesplan van president Omar Bongo van Gabon. Dit plan werd op 21 augustus echter door Sassou Nguesso's delegatie verworpen. Twee dagen later werd het ook van de hand gewezen door regeringsvertegenwoordigers. De regeringsgezinde radio beschuldigde Bongo ervan partij te kiezen voor zijn schoonvader Sassou Nguesso en beschuldigde Frankrijk ervan zich te bemoeien met de onderhandelingen.
Hoewel de besprekingen in Libreville eind augustus nog aan de gang waren, werd op 21 augustus opnieuw melding gemaakt van zware gevechten. Lissouba's troepen zouden delen van het noorden van Brazzaville hebben heroverd, maar aan het eind van de maand werd in dit gebied nog steeds gevochten en bleef de situatie verward.

Op 8 september begon een strijd om Owando, 600 km ten noorden van Brazzaville, waarbij ongeveer 2.000 aanhangers van Sassou Nguesso de stad bestookten met raketten en mortiergranaten. De stad zou op 9 september in handen van de rebellen zijn gevallen.

Burgemeester Kolélas benoemd tot premier. Nieuw kabinet

Op 9 september maakte Lissouba bekend dat de burgemeester van Brazzaville, Bernard Kolélas, was benoemd tot premier als opvolger van Charles David Ganao.

Op 13 september maakte Kolélas een nieuw kabinet bekend (zie voor samenstelling oude kabinet pag. 723/3 e.v.-'96). Dit telde vijf bondgenoten van Sassou Nguesso, die de portefeuilles van justitie, arbeid, technisch onderwijs, landbouw en energie kregen. De volgende dag wees de delegatie van Sassou Nguesso in de Gabonese hoofdstad Libreville de benoemingen echter van de hand.

De burgemeester van Pointe-Noire, Jean-Pierre Thystère Tchicaya, werd staatsminister van decentralisatie en regionale ontwikkeling. Verder bleven twee leden van de vorige regering staatsminister: kolonel Philippe Bikinkita behield binnenlandse zaken en veiligheid en Victor Tamba-Tamba vervoer en burgerluchtvaart. Minister van uitrusting en openbare werken Lambert Ngalibali werd staatsminister van stadsplanning en openbare werken. Nieuwe minister van defensie werd Pascal Tsaty Mabiala, lid van het secretariaat van Lissouba's Pan-Afrikaanse Unie voor Sociaal Democratie (UPADS). Arsène Tsaty Bongou en Moungounga N'guila Nkomba bleven aan als respectievelijk minister van buitenlandse zaken en minister van financiën. De woordvoerder van de president, Grégoire Lefouba, kreeg de portefeuille van samenwerking.

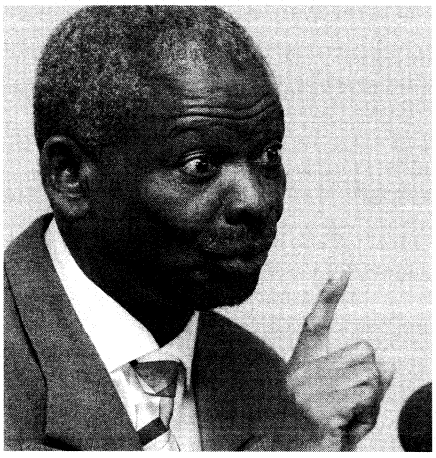

Bernard Kolélas op 28 oktober 1997 tijdens een persconferentie in de Ivoriaanse stad Abidjan. *Foto EPA*

Op 12 september voerden legerhelikopters aanvallen uit op stellingen van de rebellen ongeveer 25 km ten noorden van Brazzaville. Volgens Sassou Nguesso's delegatie bij de daaropvolgende vredesbesprekingen in Libreville vielen hierbij talrijke slachtoffers onder de duizenden ontheemden die hun toevlucht hadden gezocht in dit gebied.

Het regeringsleger beweerde op 13 september een bevoorradingsvliegtuig van de opstandelingen te hebben neergehaald in de buurt van Owando. Het toestel, een Antonow AN-32, die de troepen van Sassou Nguesso hadden gehuurd van het Angolese leger, zou wapens hebben vervoerd.

Afrikaans vredesinitiatief

Op 14-15 september namen Lissouba en Sassou Nguesso deel aan een verzoeningsbijeenkomst in Libreville die werd bijgewoond door de staatshoofden van Benin, Kameroen, de Centraal Afrikaanse Republiek, Tsjaad, Equatoriaal Guinee, Gabon, Senegal en Togo. De deelnemers aan de bijeenkomst riepen op tot een staakt-het-vuren en de stationering van een VN-vredesmacht in Congo. De Congolese deelnemers ratificeerden de verklaring van de conferentie echter niet.

Geweld duurt voort

In de nacht van 16-17 september was in Brazzaville sprake van zwaar artillerievuur en op 21 september voerden helikopters van het regeringsleger aanvallen uit op stellingen van aanhangers van Sassou Nguesso in de centrale en noordelijke wijken van de stad. Op 29 september werd Kinshasa, de hoofdstad van de naburige Democratische Republiek Congo, getroffen door granaten die waren afgevuurd vanuit Brazzaville. Hierbij vielen zeventien doden.

De discipline onder de regeringstroepen en de rebellen zou zo sterk zijn afgebrokkeld dat ongeregelde gewapende benden plunderend en moordend door de straten van Brazzaville en andere steden trokken. Ook werden veelvuldig militairen gezien die gestolen pruiken en vrouwenkleren droegen en zich zwaar hadden opgemaakt.

Op 15 oktober ging *De Standaard* nader in op de achtergronden van Lissouba, Sassou Nguesso en Kolélas:

'(...) •Pascal LISSOUBA: De 65-jarige wetenschapper gespecialiseerd in genetica werd in 1992 de eerste democratisch verkozen president van Congo. Hij stapte in de politiek in 1963, drie jaar nadat Frankrijk zijn voormalige kolonie onafhankelijkheid verleend had. In 1977 was hij veroordeeld tot een levenslange celstraf wegens zijn vermeende betrokkenheid bij de moord op de militaire leider Marien Ngouabi. Sassou stelde Lissouba weer op vrije voeten toen hij in 1979 aan de macht kwam. De voormalige marxist uit het zuiden van het land bekeerde zich tot de meerpartijendemocratie. Zijn aanhangers waren betrokken bij politieke en etnische conflicten waarbij meer dan 2.000 mensen omkwamen in Brazzaville na gecontesteerde parlementsverkiezingen in 1993. Hij was van plan zich opnieuw verkiesbaar te stellen bij de verkiezingen op 27 juli, die de aanleiding vormden tot het huidige conflict.

•Denis SASSOU NGUESSO: De voormalige marxistische militaire leider uit het noorden van het land nam de macht in 1979. De 54-jarige Sassou stond aan het hoofd van de voormalige Franse kolonie, tot de democratiseringsgolf na het einde van de Koude Oorlog Afrika bereikte.
Op het einde van de jaren tachtig had hij de economie opengegooid voor de particuliere sector. Verslagen in de eerste ronde van de eerste vrije verkiezingen in Congo in 1992, bevochten zijn Cobra-militieleden in 1993 aanhangers van Lissouba. Hij keerde in januari dit jaar terug vanuit Frankrijk, waar hij zich teruggetrokken had, met het oog op de presidentsverkiezingen. De gevechten met president Lissouba begonnen toen regeringssoldaten op 5 juni zijn woning omsingelden om zijn militie te ontwapenen.

•Bernard KOLÉLAS: de 64-jarige veteraan voerde jarenlang de oppositiebeweging tegen het communisme in zijn land aan. Het kostte hem onder meer verblijven in de gevangenis en martelingen. Net als Lissouba, stelde Sassou Nguesso ook hem op vrije voeten toen hij aan de macht kwam.Maar later gooide Sassou Nguesso hem opnieuw voor vier jaar in de gevangenis. Kolélas nam het in 1992 in de tweede ronde van de presidentsverkiezingen op tegen Lissouba, maar verloor. De burgemeester van Brazzaville was ook dit keer van plan om deel te nemen aan de presidentsverkiezingen, die vanwege de gevechten niet doorgingen. Aanvankelijk probeerde hij te bemiddelen tussen Lissouba en Sassou Nguesso. Maar in oktober besloot hij zijn Ninja-militie aan de kant van Lissouba het conflict in te sturen.'

(Vor.ber.pag. 322/2 e.v.-1997)

ARABISCHE LIGA

BIJEENKOMST MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN

De ministers van buitenlandse zaken van de lidstaten van de Arabische Liga kwamen op 20-21 september 1997 in de Egyptische hoofdstad Cairo bijeen.

In het slotcommuniqué op 21 september drongen de ministers aan op versoepeling van de sancties, die de Verenigde Naties (VN) in 1992 tegen Libië hadden ingesteld in verband met de Lockerbiebomaanslag. Voor het eerst spraken de Arabische ministers zich expliciet uit voor versoepeling van het luchtembargo, dat deel uitmaakte van het totale pakket aan sanctiemaatregelen; zij pleitten voor het toestaan van vluchten uit humanitair oogpunt, evenals van vluchten voor het vervoer van buitenlanders, met hulpgoederen, en voor religieuze doeleinden. Op 23 september berichtte *The Guardian* dat VN-secretaris-generaal Kofi Annan 'razend' was over de oproep tot versoepeling van het luchtembargo en dat spoedig overleg met de Arabische landen hierover zou volgen. In het slotcommuniqué werd tevens besloten de Arabische deelname aan het multilaterale vredesoverleg in Midden-Oosten te blijven uitstellen, en ook om de opschorting van akkoorden en protocollen met Israël te continueren totdat een blijvende, allesomvattende vrede zou zijn bereikt op alle sporen van het vredesproces in het Midden-Oosten.

(Vor.ber.pag. 778/1-1995)

EGYPTE

ONLUSTEN WEGENS LANDWET

Drie mensen werden gedood bij botsingen met de politie op 1 juli 1997, toen boeren in het district Samalut in de provincie Minya tegen een nieuwe wet demonstreerden, die een scherpe stijging van de pacht op landbouwgrond tot gevolg zou hebben. Het ministerie van binnenlandse zaken zei dat bij de onlusten 45 mensen waren aangehouden. De nieuwe wet, waarmee de pacht op landbouwgrond werd vrijgegeven, zou in oktober ingaan als onderdeel van het economische privatiseringsprogramma van de overheid.

De *Neue Zürcher Zeitung* berichtte op 16 juli dat het dodental als gevolg van de onrust op het Egyptische platteland was opgelopen tot negen. In verband met steeds weer de kop opstekende demonstraties in alle Nijlprovincies zouden veiligheidstroepen tijdelijk hele dorpen van de buitenwereld hebben afgesloten om te voorkomen dat ze bezocht werden door

De voorzitter van de vergadering van de Arabische Liga in Cairo, de Saoedische minister van buitenlandse zaken Saud al-Faisal (r.), verwelkomt op 20 september 1997 de Palestijnse president Yasser Arafat (l.) voor de ministeriële bijeenkomst. *Foto EPA*

politici van oppositiepartijen, vertegenwoordigers van boerenorganisaties en journalisten.

Behalve de inzet van veiligheidstroepen om de onrust de kop in te drukken, nam de overheid haar toevlucht tot een tweetal maatregelen: president Mubarak stelde getroffen boeren nieuw ontgonnen land in het westen van Egypte in het vooruitzicht en de regering-Ganzouri besloot kredieten tegen gunstige voorwaarden te verstrekken, waarmee de boeren in staat werden gesteld hun land, dat vanaf oktober in handen van de oorspronkelijke eigenaar overging, terug te kopen.

Steun voor de nieuwe landwet kreeg de regering uit een onverwachte hoek; Egypte's oudste moslim-fundamentalistische beweging, de Moslim Broederschap, verklaarde bij monde van Mamoun Hodeibi voorstander te zijn van teruggave van het land aan de oorspronkelijke eigenaars, aangezien de sjaria (religieuze en maatschappelijke wetgeving, aan de Koran ontleend) geen communisme kende; veel kleine boeren waren immers in het bezit ervan gekomen als gevolg van de socialistische hervormingen uit de vijftiger jaren.

REGERINGSWIJZIGING

President Mohammed Hosni Mubarak maakte op 8 juli een regeringswijziging bekend, waarbij zes ministers werden vervangen. De belangrijkste wijziging betrof de bevordering van staatsminister van kabinetszaken en economische zaken Youssef Boutros Ghali, een neef van de voormalige VN-secretaris-generaal, tot minister van economische zaken. Hij verving op die post mevr. Nawal al-Tatawi. Boutros Ghali werd beschouwd als de belangrijkste architect van het Egyptische programma voor economische liberalisering. Hij had gedurende het laatste decennium een cruciale rol gespeeld in de onderhandelingen met het Internationaal Monetair Fonds (IMF) over economische hervormingen. Zijn benoeming werd toegejuicht door het bedrijfsleven en de financiële wereld.

Evenals de nieuwe staatsminister van milieu, mevr. Nadya Makram Obeid, behoorde Boutros Ghali tot de koptisch christelijke geloofsgemeenschap. De regering-Ganzouri telde twee vrouwelijke ministers.

De kabinetswijziging betrof de volgende portefeuilles:

Premier, planning en internationale samenwerking - Kamal Ahmed Ganzouri+; staatsondernemingen - Atef Muhammad Obeid+; plattelandsontwikkeling - Mahmud Sayyid Ahmed al-Sharif+; economische zaken - Youssef Boutros Ghali+; hoger onderwijs, staatsminister van wetenschappelijk onderzoek - Mufid Mahmud Shihab*; openbare werken en watervoorziening - Mahmud Abd al-Halim Abu Zayd*; sociale zekerheid en sociale zaken - mevr. Mirvat Muhanna al-Talawi+; staatsminister van planning en internationale samenwerking - Muhammad Zakil Abu Amer+; staatsminister van milieuzaken - mevr. Nadya Makram Obeid+.

*Nieuwe benoeming.
+Gewijzigde portefeuille.

In aansluiting op de regeringswijziging benoemde president Mubarak op 9 juli nieuwe gouverneurs in tien van 's lands provincies, waaronder Minya, waar generaal Mustafa Abdel Qader, voormalig hoofd van de staatsveiligheidsdiensten, werd benoemd om de orde te herstellen. De provincie was het toneel geweest van hardnekkige aanslagen van moslim-fundamentalisten en demonstraties tegen een nieuwe landwet (zie boven).

OPROEP TOT BEËINDIGING GEWAPENDE ACTIES. DOODVONNISSEN TEGEN RADICALE MOSLIMS. NIEUWE AANSLAGEN

Op 5 juli riepen zes leiders van de Jama'ah al-Islamiyah hun organisatie op 'alle gewapende acties in en buiten Egypte' stop te zetten. De oproep werd gedaan tijdens het grootste militaire proces tegen van terreurdaden verdachte moslim-fundamentalisten voor een militaire rechtbank in Haekstep ten noorden van Cairo.

Een van de beklaagden las een verklaring voor die was uitgegeven door Karam Zuhdi, Najih Ibrahim, Abbud al-Zumur, Hamdi Abd al-Rahman, Fu'ad al-Dawalibi en Ali al-Sharif. De zes mannen zaten een levenslange gevangenisstraf uit in verband met de moord op president Anwar Sadat in 1981.

In een verklaring van de Jama'ah al-Islamiyah, die op 14 juli werd uitgegeven, werd de oproep verworpen. Maar het in Londen verschijnende nieuwsblad *Al-Hayat* berichtte op 15 juli dat elementen binnen de militaire vleugel van de organisatie de oproep hadden gesteund. Ook wees het erop dat de organisatie sinds 5 juli niet meer betrokken was geweest bij gewelddadige activiteiten.

Op 15 september veroordeelde de militaire rechtbank vier personen ter dood en acht anderen tot levenslang. In total 98 personen, onder wie vijf vrouwen, werden veroordeeld.

Daarnaast werd een aantal vrijheidsstraffen uitgesproken. De rechtbank legde 23 personen 15 jaar gevangenisstraf op, terwijl 15 personen 10 jaar en 7 andere 5 jaar kregen. Hun misdaden liepen uiteen van de moord in 1994 op generaal-majoor Raouf Khairat, hoofd van de antiterreurafdeling van de recherche van de Staatsveiligheidsdienst (zie pag. 432/1-'94), bomaanslagen op banken en gewelddadige acties tegen de politie. Een groot aantal van de beklaagden werd ook beschuldigd van het lidmaatschap van de Gamaat Islamiya, een van de grootste extremistische moslim-groeperingen.

Veroordeling moslim-activist

Op 1 augustus werd bericht dat de anesthesist Ramzi Mahmud al-Mawafi op 28 juli schuldig was bevonden aan het lidmaatschap van een illegale groepering met het doel de regering omver te werpen, aan krijgsdienst bij een buitenlandse strijdmacht in Afghanistan en aan het verstrekken van giftrecepten aan terroristische groepen. Het Militair Hooggerechtshof veroordeelde hem tot een gevangenisstraf van 25 jaar met dwangarbeid.

Aanslag op politie

Vier politieagenten en een burger werden op 19 augustus gedood toen onbekenden het vuur openden op twee politieauto's in Manfalut in de provincie Asyut in Boven-Egypte. De volgende dag werden in verband met de aanslag 63 mensen aangehouden. Na de aanslag richtten gevangen leiders van de Gamaat Islamiya op 24 augustus een oproep tot hun aanhangers om een bestand met de Egyptische autoriteiten te respecteren.

Aanslag op bus met toeristen

Op 18 september vielen in Cairo bij een aanslag op een bus met toeristen tien doden, negen Duitse toeristen en de Egyptische buschauffeur, en elf gewonden, onder wie acht andere Duitsers. De aanslag, de eerste op toeristen sinds anderhalf jaar (zie pag. 574/2 e.v.-'96), vond plaats bij het Egyptisch Museum aan het drukke Tahrir-plein in de hoofdstad.

De politie opende het vuur op de daders en arresteerde twee van hen, van wie een ernstig werd gewond. Volgens de eerste berichten was een derde dader ontkomen. De verantwoordelijkheid voor de aanslag werd door niemand opgeëist. In een duidelijke poging om de aanslag te bagatelliseren en zodoende de negatieve gevolgen voor de toeristenindustrie weg te nemen, maakte het ministerie van binnenlandse zaken direct bekend dat de aanslag het werk was van een 'geestelijk gestoorde' per-

De daders van de bomaanslag op de bus met toeristen, Saber Abu Ula (r.) en diens jongere broer Mahmoud (l.), volgen de opening van hun proces op 14 oktober 1997 voor het militair gerechtshof in Cairo achter tralies. *Foto EPA*

soon en zijn broer. Naar verluidt was de 'geesteszieke' man ontsnapt uit een psychiatrische inrichting waarin hij was opgenomen nadat hij vier jaar eerder had geschoten op toeristen in een hotel in Cairo. In een verklaring op 20 september verklaarde minister van binnenlandse zaken Hussein Mohammed al-Alfi dat de aanslag een op zichzelf staand incident was, dat de twee aangehouden mannen op eigen initiatief hadden gehandeld, en dat er geen sprake was van een terroristische actie.

Op 30 oktober meldde het officiële Egyptische persbureau *MENA* dat de twee daders, Saber Abu Ula en diens broer Mahmoud, door een militair gerechtshof ter dood waren veroordeeld. Beide mannen hadden schuld bekend; Saber deelde aan het begin van het proces mee dat hij nog steeds achter de aanslag stond maar dat hij het betreurde dat er geen joden onder de slachtoffers waren; voorts verklaarde hij zich aanhanger van moslim-extremistische ideeën maar ontkende hij lid te zijn van een radicale groepering.

(Vor.ber.pag. 467/2 e.v.-1997)

GCC

BIJEENKOMSTEN MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN

De ministers van buitenlandse zaken van de zes lidstaten van de Samenwerkingsraad voor de Golf (Gulf Co-operation Council, GCC) , Bahrein, Koeweit, Oman, Qatar, Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten), ontmoetten elkaar op 31 mei 1997 in de Saoedische hoofdstad Riad.

In een communiqué dat aan het slot van de bijeenkomst werd uitgegeven, spraken de ministers hun 'ernstige bezorgdheid' uit over Turkije's 'recente militaire manoeuvres en schending van de Noord-Iraakse grens'. Ze spraken hun hoop uit op een 'positieve ontwikkeling' in de betrekkingen tussen de GCC-landen en Iran, 'in het licht van de uitslag van de presidentsverkiezingen in Iran' (zie pag. 656/3 e.v.-'97). Ze riepen Irak op om 'serieuzer samen te werken' met de Speciale VN-Commissie (UNSCOM) voor Irak, die met de vernietiging van de Iraakse massavernietigingswapens was belast. De ministers spraken tevens hun 'zeer grote bezorgdheid' uit over de 'aanhoudende stagnatie en verslechtering' van het vredesproces in het Midden-Oosten en de 'provocerende praktijken van de Israëlische regering'.

Bijeenkomst in Abha

Tijdens hun bijeenkomst op 15 september in de Saoedi-Arabische plaats Abha deden de zes ministers van buitenlandse zaken een beroep op Irak om mee te werken aan de implementatie van de resoluties van de VN-Veiligheidsraad, hetgeen zij als het enige middel zagen om te komen tot opheffing van de sancties. Tevens spraken zij opnieuw hun steun uit voor de Verenigde Arabische Emiraten in het territoriaal conflict met Iran over de Golfeilanden (zie pag. 434/2/3-'96).

VOORSTEL CONSULTATIEVE RAAD GOEDGEKEURD

Op 31 augustus werd bekend dat de staatshoofden van de GCC-lidstaten het eens waren geworden over de vorming van een Consultatieve Raad, die uit 30 leden zou bestaan.

(Vor.ber.pag. 268/2 e.v.-1996)

QATAR

BEZOEK VAN EMIR AAN VERENIGDE STATEN

De emir van Qatar, sjeik Hamad Bin Khalifa al-Thani, bracht medio juni 1997 een bezoek aan de Verenigde Staten (VS). De besprekingen tussen sjeik Hamad en de Amerikaanse president Bill Clinton op 11 juni in Washington gingen over de bilaterale betrekkingen tussen de twee landen en een aantal veiligheidskwesties met betrekking tot de Golf.

In een interview met de *Washington Post* van 10 juni zei sjeik Hamad dat hij het niet eens was met het Amerikaanse beleid van 'dubbele beteugeling' van Iran en Irak. Hij zei dat communicatie met Iran 'beter (was) voor de Verenigde Staten en beter voor de regio'. Wat Irak betrof merkte hij op dat het Iraakse volk 'genoeg (had) geleden' onder de economische sancties die door de VN-Veiligheidsraad waren opgelegd.

MINISTER VAN JUSTITIE TREEDT AF

Het officiële *Qatar News Agency* berichtte op 4 juni dat minister van justitie Najib Mohammed al-Nuaimi die dag was afgetreden; er werd geen verklaring voor zijn aftreden gegeven. Hij werd tijdelijk opgevolgd door minister van elektriciteit en water Ahmed Mohammed Ali al-Subaie.

(Vor.ber.pag. 470/3-1997)

SAOEDI-ARABIË

UITBREIDING ADVIESRAAD

Op 5 juli 1997 vaardigde koning Fahd ibn Abdul Aziz een decreet uit waarbij hij de Adviesraad (majlis ash-shoura) uitbreidde van zestig tot negentig leden. Het decreet werd uitgevaardigd aan het eind van de eerste ambtstermijn van de Raad, die in december 1994 was ingegaan (zie pag. 873/2-'93). De Adviesraad, waarvan alle leden door de

koning waren benoemd, adviseerde de vorst in staatszaken.

Tegenover het persbureau *Associated Press* (*AP*) verklaarde de prominente Saoedische zakenman en schrijver van het boek 'To be a Saudi', Hani Yamani, de zoon van de vroegere minister van oliezaken Ahmed Zaki Yamani (zie pag. 225/2 e.v.-'86), op 10 september dat hij zich voorstander toonde van een aantal hervormingen in Saoedi-Arabië; een van de recepten die hij hiertoe in zijn boek aanbeval was de transformatie van de door de koning benoemde Adviesraad in een echt, gekozen parlement.

EERSTE OLIEMINISTER OVERLEDEN

Sjeik Abdullah Tariki, de eerste Saoedische minister van oliezaken en medeoprichter van de Organisatie van Olie-Exporterende Landen (OPEC), stierf op 7 september op de leeftijd van 80 jaar.

Als directeur-generaal van het bureau voor oliezaken en minerale rijkdommen had Tariki een belangrijke rol gespeeld bij de oprichting van de OPEC in september 1960 (zie pag. 238/1-'62). In 1960 werd hij benoemd tot minister van oliezalen en minerale rijkdommen. Maar in maart 1962 werd hij ontslagen als gevolg van een conflict met de almaar machtiger wordende kroonprins (later koning) Faisal. Zijn opvolger was Ahmed Zaki Yamani.

AANKLACHT TEGEN SAYEGH INGETROKKEN

Het Amerikaanse ministerie van justitie maakte op 8 september bekend dat het de aanklacht tegen de Saoediër Hani Abdel Rahim Hussein al-Sayegh, die in juni Canada was uitgezet, had ingetrokken (zie pag. 403/2 e.v.-'97; pag. 647/3 e.v.-'97).

Sayegh was beschuldigd van medeplichtigheid aan de bomaanslag in juni 1996 op de Al-Khobar-kazerne in Dhahran in Saoedi-Arabië, die aan negentien Amerikaanse militairen het leven had gekost.

In een verklaring zei het ministerie van justitie dat het niet het vereiste bewijsmateriaal boven tafel had kunnen krijgen om Sayegh te vervolgen. Op 9 september verzocht Saoedi-Arabië de VS officieel om Sayegh uit te wijzen in verband met een Saoedisch onderzoek naar de aanslag op de Al-Khobar-kazerne.

BRITSE VERPLEEGSTER SCHULDIG BEVONDEN AAN MOORD

Op 23 september werd de Britse verpleegster Lucille McLaughlan veroordeeld tot acht jaar cel en vijfhonderd zweepslagen nadat een Saoedische rechtbank haar medeplichtig had geacht aan de moord op de Australische verpleegster Yvonne Gilford in Dhahran in december 1996. Op 23 september noemde de Britse minister van buitenlandse zaken en het Gemenebest Robin Cook de zweepslagen 'absoluut onaanvaardbaar in de moderne wereld.' Cooks openhartige kritiek op het vonnis zou de woede hebben gewekt van de Saoedische autoriteiten. Op 24 september zei de Saoedische ambassadeur in Groot-Brittannië, Ghazi Algosaibi, 'verrast' te zijn dat 'sommige mensen het gepast vinden zich laatdunkend uit te laten over ons islamitisch rechtssysteem.' Cook besprak de affaire met de Saoedische minister van buitenlandse zaken prins Saud al-Faisal tijdens een vergadering in New York op 26 september.

Eind september was nog geen vonnis gewezen tegen McLaughans landgenote en collega Deborah Parry, die eveneens werd beschuldigd van betrokkenheid bij de moord op Gilford. Als zij schuldig werd bevonden aan 'moord met voorbedachten rade', liep Parry de kans in het openbaar te worden onthoofd. Maar volgens de islamitische sjaria-wetgeving (die van kracht was in Saoedi-Arabië), konden de nabestaanden van het slachtoffer aanspraak maken op schadevergoeding (diya), als zij afzagen van de uitvoering van het vonnis. Daarom waren alle ogen eind september gericht op de onderhandelingen tussen de advocaten van McLaughlan en Parry en die van Gilfords broer, Frank Gilford, over een eventuele schadevergoeding. Eind september maakte de Britse pers bekend dat Gilford £ 750.000 ($ 1 = 0,62 pond op 26 september 1997) eiste om af te zien van een mogelijke executie van Parry. *The Guardian* van 27 september berichtte dat verschillende Britse bedrijven die opereerden op de Saoedische markt, waaronder British Aerospace, Rolls-Royce, GEC, Glaxo en Tate & Lyle, een fonds hadden opgericht om geld voor de schadevergoeding in te zamelen.

De Saoedische advocaat van de Britse verpleegsters meldde begin oktober dat de families van hen beiden $ 1,2 mln 'bloedgeld' hadden gestort op een Australische bankrekening.

Op 14 oktober bevestigde Frank Gilford op een persconferentie in Adelaide dat hij had ingestemd met $ 1,2 mln schadevergoeding in ruil voor zijn bereidheid af te zien van de terechtstelling en veroordeling van resp. Parry en McLauchlan. Het grootste deel van het geld zou worden bestemd voor een ziekenhuis in Australië.

PRINS AL-WALEED BREIDT BELEGGINGSIMPERIUM UIT

De steenrijke Saoedische prins Al-Waleed Bin Talal Bin Abdulaziz Al-Saud, de neef van koning Fahd die aan het hoofd staat van de investeringsgroep Kingdom Holdings, breidde in oktober en november zijn toch al diverse aandelenpakket verder uit. Begin oktober nam hij een belang van 7 procent in het Amerikaanse modehuis Donna Karan; medio oktober volgde een eerste investering in Zuid-Korea met de verwer-

Prinselijke deelnemingen

Object	*Percentage*	*Waarde in $ mln*
Banken, bedrijven		
Citicorp	9,9	4600
Apple Computer	5,0	121
Trans World Airlines	5,0	21
Mediaset	2,3	136
Norwegian Cruise Line	5,0	21
Euro Disney (Parijs)	26,4	500
United Saudi Comm. Bank	100	335
Saks Fifth Avenue	11	136
Hotels, onroerend goed		
Four Seasons (various)	25	275
George V (Parijs)	100	180
Plaza (New York)	100	160
Copley Plaza (Boston)	100	15
Fairmont Hotels	50	130
Canary Wharf (Londen)	25	130
Overig onroerend goed	-	1500
Andere bezittingen		
Vliegtuigen, jachten en paleizen	-	250
Effecten, etc.	-	500
Liquide middelen	-	2760
Totaal	-	11770

Bron: Business Week

ving van een belang van 5,9 procent in Daewoo Corporation, de handel- en bouw divisie van het gelijknamige concern. Op 25 november meldde *NRC/H'blad* dat Al-Waleed zich had ingekocht in een drietal bedrijven, te weten: het Australische News Corporation van mediamagnaat Rupert Murdoch (5 procent), het telecomconcern Motorola (1 procent) en de leverancier van internetsoftware Netscape (5 procent). Het totale vermogen van Al Waleed werd geschat op ruim $ 11 mrd.

Bij zijn investeringsstrategie, zo liet de prins in een interview met het Amerikaanse zakenblad *Business Week* weten, volgde hij de vuistregel:'als iets vier miljoen waard is en het kost 1 miljoen, koop het dan!'. Dit kwam erop neer dat doorgaans gekozen werd voor minderheidsbelangen in bedrijven met een welbekende naam en een goed management die door tijdelijke tegenslag een robuuste langetermijninvesteerder nodig hadden. Ferry Versteeg gaf in *NRC/H'blad* van 29 juli een overzicht van de belangrijkste 'prinselijke deelnemingen', die Al Waleed tot stand bracht sedert hij in 1991 zijn eerste buitenlandse investering in de grootste bank van de VS, de Citicorp, deed.

Kingdom Holding, de beleggingsgroep van de prins, werd behalve door de prins zelf slechts bemand door zijn rechterhand Mustafa Al-Hejailan en vijf vaste medewerkers. Andere deskundigen werden, indien nodig, adhoc ingehuurd. Het kleine business-apparaat, vanwaaruit de prins op de effectenmarkt opereerde, werd naast zijn scherpte, fotografisch geheugen en een direct beschikbare kasvoorraad van ruim $ 2,7 mrd gezien als een van de geheimen achter zijn succes.

Met het nemen van een controlerend belang in juni van 30 procent in de Ghanese National Investment Bank weerspiegelde Kingdom Holdings de algemene herleving van de interesse van investeerders voor Afrika beneden de Sahara. In verband hiermee werd binnen Kingdom Holdings de Saudi Africa Group opgericht met $ 1 mrd in portefeuille voor investeringsmogelijkheden in landen als Ghana, Zimbabwe en Eritrea in de komende vijf jaar. Tot coördinator van de Saudi Africa Group werd benoemd de voormalige topman van de African Development Bank, de Ghanees Kofi Bucknor. Afgelopen zomer startte prins Al-Waleed in Saoedi-Arabië zelf de bouw van een 300 meter hoog, commercieel complex met kantoren, restaurants en een groot hotel, dat de grootste in haar soort in het Midden-Oosten zou moeten worden en was begroot op naar schatting 1 miljard gulden.

(Vor.ber.pag. 402/3 e.v.-1997)

ALGEMEEN

ASEAN-LIDMAATSCHAP MYANMAR, CAMBODJA EN LAOS GOEDGEKEURD

Op 31 mei 1997 kwamen de ministers van buitenlandse zaken van de zeven lidstaten van de Associatie van Zuid-Oost-Aziatische Landen (Association of South-East Asian Nations, ASEAN) in de Maleisische hoofdstad Kuala Lumpur overeen Myanmar, Cambodja en Laos in juli toe te laten tot de organisatie, die op dat moment bestond uit Broenei, de Filippijnen, Indonesië, Maleisië,Singapore, Thailand en Vietnam. Volgens veel waarnemers was het besluit Myanmar toe te laten tot de ASEAN omstreden wegens de slechte reputatie van Myanmars regerende militaire junta, de Staatsraad voor het Herstel van Gezag en Orde (SLORC), op het gebied van de mensenrechten.

De Maleisische minister van buitenlandse zaken Abdullah Ahmad Badawi maakte het besluit bekend tijdens een persconferentie na afloop van de bijeenkomst. Hij zei tegen verslaggevers dat het voor Myanmar gunstige besluit niet bedoeld was als signaal aan de Westerse regeringen, met name de Verenigde Staten (VS) en de lidstaten van de Europese Unie (EU), die Myanmars lidmaatschap bij voorbaat hadden afgekeurd. Om eventuele conflicten met Westerse landen zoveel mogelijk te voorkomen, zei Badawi echter dat de nieuwe lidstaten niet aanwezig zouden zijn bij ontmoetingen met de 'dialoogpartners' van de ASEAN, waartoe de VS en de EU behoorden, tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken van de organisatie in juli. De *Far Eastern Economic Review* van 12 juni stelde dat de nieuwe lidstaten als gevolg van het besluit om hen uit te sluiten van besprekingen met de 'dialoogpartners', geen rol van betekenis zouden kunnen spelen.

De Amerikaanse regering reageerde behoedzaam op het besluit om Myanmar toe te laten tot de ASEAN. De VS hadden in april economische sancties tegen Myanmar ingesteld (zie pag. 679/1-'97) en hadden druk uitgeoefend op andere ASEAN-lidstaten om Myanmars toetreding te vertragen of te blokkeren. Na het besluit om Myanmar toe te laten, benadrukten Amerikaanse functionarissen echter dat de ASEAN en de VS dezelfde benadering van 'constructieve betrokkenheid' ten aanzien van de SLORC voorstonden.

Jaarvergadering ministers van buitenlandse zaken. Lidmaatschap Cambodja aangehouden

Op 24-25 juli hielden de ministers van buitenlandse zaken van de ASEAN in

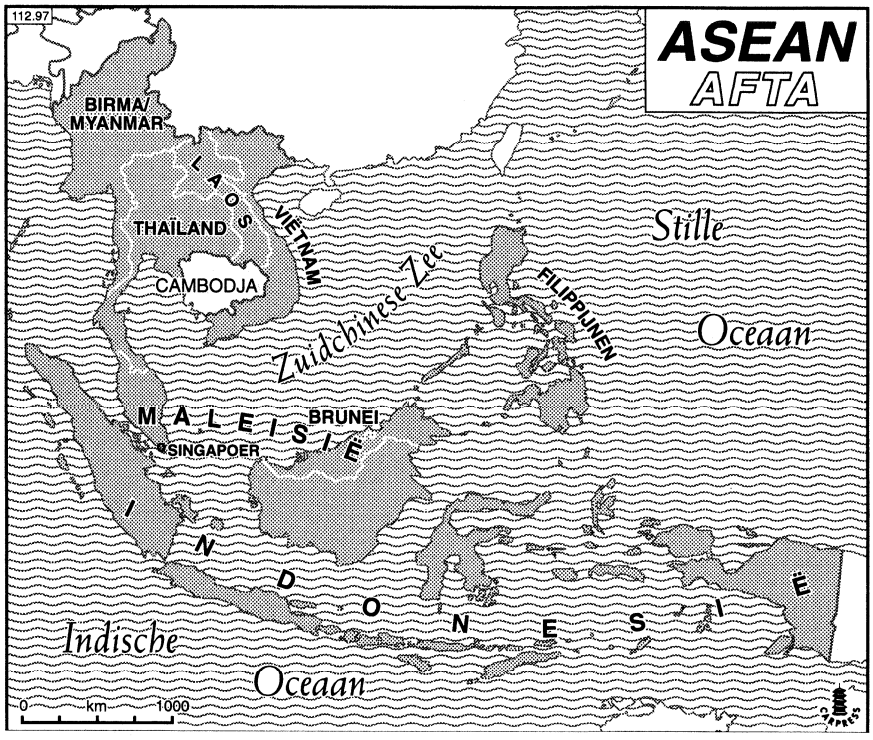

De minister van buitenlandse zaken van Laos, Somsavat Lengsavad (l.) en diens collega uit Myanmar, U Ohn Gyaw (m.), bekrachtigen op 23 juli 1997 in Kuala Lumpur met hun handtekening de toetreding van beide landen tot ASEAN. *Foto EPA*

de Maleisische hoofdstad Kuala Lumpur hun dertigste jaarvergadering (voor de jaarvergadering van 1996, zie pag. 863/1 e.v.-'96).

Daags voor de bijeenkomst, op 23 juli, waren Myanmar en Laos toegetreden tot de ASEAN, waardoor het aantal lidstaten steeg tot negen. Eind mei was tijdens een bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken van de ASEAN weliswaar overeenstemming bereikt over de toetreding van Myanmar, Laos en Cambodja, maar op 10 juli was bekendgemaakt dat de toetreding van Cambodja werd uitgesteld in afwachting van de oplossing van een binnenlands conflict dat begin juli in Cambodja was ontstaan.

Na afloop van de jaarvergadering verklaarden de ministers van buitenlandse zaken van de ASEAN in een slotcommuniqué het te 'betreuren' dat Cambodja niet kon toetreden en bevestigden dat het land zijn waarnemersstatus zou behouden. De ministers spraken de hoop uit dat het conflict vreedzaam zou kunnen worden opgelost, zodat Cambodja spoedig zou kunnen toetreden tot de organisatie en daardoor 'het vooruitzicht van een ASEAN-gemeenschap van tien leden' werkelijkheid zou worden.

De jaarvergadering ging akkoord met de opvolging van Ajit Singh uit Maleisië door Rodolfo C. Severino van de Filippijnen als secretaris-generaal van de ASEAN met ingang van 1 januari 1998 voor een ambtstermijn van vijf jaar.

Bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken ARF

Op 27 juli vond het vierde Regionale Forum van de ASEAN (ARF) plaats in de Maleisische stad Subang Jaya (voor de derde ARF-bijeenkomst in juli 1996 in Jakarta, zie pag. 863/2 e.v.-'96).

De bijeenkomst werd bijgewoond door afgevaardigden uit 21 landen en stond in het teken van de gebeurtenissen in Cambodja. Tevens werd bericht dat de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright tijdens de bijeenkomst de gelegenheid te baat had genomen om de regerende militaire junta in Myanmar te veroordelen. Myanmar werd op de bijeenkomst vertegenwoordigd door de Myanmarese minister van buitenlandse zaken U Ohn Gyaw.

(Vor.ber.pag. 405/3 e.v.-1997)

PRESIDENTIEEL OVERLEG CENTRAAL-AZIATISCHE STATEN

De presidenten van Kazachstan, Kirgizstan en Oezbekistan, respectievelijk Noersoeltan Nazarbajew, Askar Akajew en Islam Karimow, ontmoetten elkaar op 24 juli 1997 in Tsjolpon-Ata in de Kirgizische bergen. De drie leiders spraken onder meer over de conflicten in Afghanistan en Tadzjikistan, en over een verbetering van de trilaterale samenwerking.

(Vor.ber.pag. 792/1 e.v. -1996)

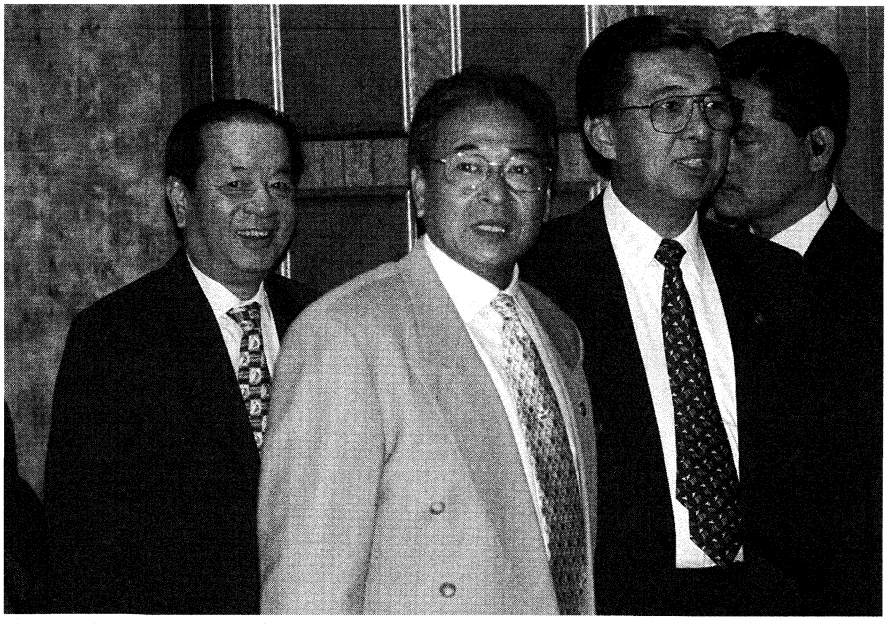

De Chinese minister van buitenlandse zaken Qian Qichen (l.), de Cambodjaanse eerste premier en minister van buitenlandse zaken Ing Huot (m.) en de Filippijnse minister van buitenlandse zaken Domingo Siazon (r.) zijn op weg naar de ARF-vergadering in het Sunway Lagoon Resort Hotel in Subang Jaya op 27 juli 1997. *Foto AFP*

ASEM-TOP MINISTERS VAN FINANCIËN

De ministers van financiën van de 10 Aziatische en 15 Europese landen, die in maart 1996 de openingsvergadering van de Aziatisch-Europese Topconferentie (Asia-Europe Meeting, ASEM) in Thailand hadden bijgewoond (zie pag. 354/1/2-'96), kwamen op 26-28 september bijeen in Japan. De vergadering had tot doel om richtlijnen voor gemeenschappelijk beleid op te stellen en vond plaats in het kader van de voorbereiding voor de tweede ASEM-top in april 1998.

Tijdens de ontmoeting bereikten de ministers overeenstemming over de volgende vijf uitgangspunten voor grotere economische samenwerking tussen Azië en Europa: doorzichtigheid, consistentie, liberalisering zonder onderscheid, openlijk regionalisme en naleving van internationale regelgeving. Ook werden drie beleidsdoelen vastgesteld; meer economische wisselwerking, langdurige en stabiele economische groei, en verbetering van het zakelijk klimaat met het oog op de groeiende handel en investeringen.

(Vor.ber.pag. 406/2/3-1997)

CAMBODJA

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. DISSIDENTE FUNCINPEC-FACTIE KIEST EIGEN LEIDERS

Op 1 juni 1997 hielden dissidente Funcinpec-parlementariërs die in april hun vertrouwen in Ranariddh hadden opgezegd (zie pag. 472/3-'97), een congres en kozen Toan Chay tot leider van een rivaliserende Funcinpec-factie.

Het congres werd gehouden in Phnom Penh en de beveiliging was in handen van manschappen uit Hun Sens lijfwacht. Hoewel Hun Sen zelf het congres niet bijwoonde, berichtten de lokale media dat veel vooraanstaande leden van de Cambodjaanse Volkspartij (CPP) aanwezig waren. Duong Khem werd gekozen tot tweede man van de dissidente factie en Ung Phan tot secretaris-generaal.

Oprichting nieuwe politieke partij

Op 5 juni maakte Pen Sovan de oprichting bekend van een nieuwe politieke partij, de Steun Cambodja-partij (Uphold the Cambodian Nation Party, UCNP). Pen Sovan was in 1981 korte tijd premier geweest (zie pag. 816/2-'82), voordat hij was afgezet als secretaris-generaal van de Communistische Partij van Cambodja (de Revolutionaire Volkspartij van Kampuchea, de voorloper van de Cambodjaanse Volkspartij, CPP) en was verbannen naar Hanoi (zie pag. 606/1-'87). Naar verluidt had de nieuwe partij zich aangemeld voor deelname aan de parlementsverkiezingen van mei 1998.

Breuk in KNP

Op 1 augustus maakte het radiostation *Nationale Stem van Cambodja* bekend dat Sam Rangsi, oud-minister van financiën en leider van de oppositionele Partij van de Khmer Natie (Khmer National Party, KNP), was afgezet als partijleider. Hij werd opgevolgd door Kong Muni, lid van het bestuurscollege van de KNP. Kong Muni beschuldigde Rangsi ervan de partij en het land aan hun lot te hebben overgelaten en verweet hem onverantwoordelijk en corrupt gedrag.

VERWARRING OVER VERBLIJFPLAATS POL POT. SON SEN GEDOOD. VEROORDELING POL POT DOOR RODE KHMER-RECHTBANK

In juni 1997 deden geruchten de ronde dat Pol Pot, de beruchte Rode Khmer-leider die van 1975-'79 aan het hoofd had gestaan van de regering van Democratisch Kampuchea (DK), zich had overgegeven aan of was gevangengenomen door de regering. Maar ondanks veelvuldige berichten dat zijn arrestatie door troepen van eerste premier Norodom Ranariddh op handen was, bestond er begin juli onduidelijkheid over zijn verblijfplaats.

Begin juni stond de monarchistische partij Funcinpec op het punt een akkoord te sluiten met Khieu Samphan, de formele leider van de Rode Khmer. De belangrijkste militaire adviseur van Funcinpec, generaal Nek Bunchhay, die een belangrijke rol had gespeeld bij het overlopen van andere Rode Khmer-commandanten, verklaarde dat Pol Pot en twee van zijn naaste adviseurs, te weten Son Sen, een van de leidende figuren van het DK-regime, en de beruchte Ta Mok, commandant van het noordelijke Rode Khmer-bolwerk Anlong Veng, vrijwillig in ballingschap zouden gaan in ruil voor immuniteit tegen vervolging. Hierdoor zou Khieu Samphan kunnen terugkeren in de Cambodjaanse politiek en een nieuwe politieke alliantie kunnen vormen met Funcinpec en Sam Rangsi's KNP.

De *Far Eastern Economic Review* van 3 juli berichtte dat Pol Pot aanvankelijk zijn zegen had gegeven aan Khieu Samphans akkoord met Funcinpec, maar nadien van mening was veranderd en op 9 juni een vergadering van hoge Rode Khmer-commandanten had belegd in Anlong Veng, de noordelijke basis van de beweging. Volgens het bericht weigerde Son Sen de vergadering bij te wonen en op 10 juni werden hij, zijn vrouw en zestien familieleden geëxecuteerd door een aanhanger van Pol Pot. Op 13 juni bevestigde premier Ranariddh het nieuws van Son Sens dood.

Ta Mok, die kennelijk vermoedde dat Pol Pot een aantal Rode Khmer-commandanten wilde wegzuiveren, was naar verluidt gevlucht.

Van 1975-'79 was Son Sen opgeklommen tot de vierde plaats in de hiërarchie van de regerende Communistische Partij van Kampuchea (CPK) van Pol Pot. Als veiligheidsfunctionaris van de CPK was hij verantwoordelijk geweest voor een aantal van de bloedigste zuiveringen ten tijde van het DK-regime en voor de beruchte S-21 Tuol Sleng-gevangenis in Phnom Penh, waar naar schatting slechts zeven van de 16.000 gevangenen de terreur hadden overleefd. In een necrologie in *The Guardian* van 21 juni werd Son Sens vrouw Yun Yat verantwoordelijk gesteld voor de uitroeiing van het boeddhisme in Democratisch Kampuchea door de executie van 68.000 monniken te coördineren.

De *Financial Times* van 14 juni berichtte dat Pol Pot tijdens de vergadering op 9 juni Khieu Samphan had gekidnapt en Anlong Veng met tweehonderd vertrouwelingen was ontvlucht. Volgens latere berichten werden zij door 2.000 guerrillastrijders van Son Sen in de jungle achtervolgd en gedwongen terug te keren naar Anlong Veng. Daarop maakten Ranariddh en tweede premier Hun Sen op 21 juni bekend dat Pol Pot was gearresteerd. Het bleef echter onduidelijk welke Rode Khmer-factie het noordelijke hoofdkwartier in handen had en Pol Pot werd in de daaropvolgende dagen niet uitgeleverd aan de Cambodjaanse regering. Tegenstrijdige berichtgeving door het radiostation van de Rode Khmer maakte de verwarring alleen maar groter (op 12 juni was Son Sen een 'verrader' genoemd, maar op 16 juni maakte hetzelfde radiostation bekend dat Pol Pot schuldig was bevonden aan 'verraad').

Proces tegen Pol Pot

Pol Pot stond naar verluidt op 25 juli in Noord-Cambodja terecht voor een Rode Khmer-rechtbank. Nate Thayer, een

Rode Khmer-leider Pol Pot (m.) arriveert op 25 juli 1997 onder begeleiding van twee soldaten in Anlong Veng om zijn proces bij te wonen. *Foto EPA*

verslaggever van de *Far Eastern Economic Review*, woonde het 'volksproces' bij en berichtte op 7 augustus dat Pol Pot was veroordeeld tot levenslang wegens de moord op zijn Rode Khmer-strijdmakker en oud-minister van defensie Son Sen in juni.

Pol Pot was op 19 juni gearresteerd door kaderleden van de Rode Khmer die onder bevel stonden van Son Sen en de Rode Khmer-krijgsheer Ta Mok, nadat hij had geprobeerd Anlong Veng te ontvluchten. Volgens Thayer was Pol Pot afgezet als leider van de Rode Khmer, omdat hij zich dictatoriaal opstelde jegens hoge Rode Khmer-commandanten en de top van de beweging volledig had willen zuiveren. Pol Pot had in juni de executie van Ta Mok en Son Sen bevolen. Ta Mok genoot echter een grote populariteit onder de Rode Khmer-troepen en het bevel werd niet opgevolgd.

Thayer meende dat het openbare proces tegen Pol Pot was gevoerd om zowel binnen Cambodja als daarbuiten steun te winnen voor de Rode Khmer. Voordat Ranariddh tijdens de staatsgreep in juli ten val was gebracht (zie onder), had Pol Pot pogingen om een bondgenootschap te sluiten met Funcinpec gedwarsboomd. Im Nguon, de nieuwe stafchef van de Rode Khmer, vertelde Thayer dat de veroordeling van Pol Pot het einde van de Rode Khmer-beweging betekende en de geboorte van een nieuwe beweging, de Nationale Solidariteitspartij. Hij zei te hopen dat de nieuwe beweging in haar strijd tegen Hun Sen zou worden gesteund door de internationale gemeenschap.

HUN SEN GRIJPT DE MACHT

Op 5-6 juli pleegde tweede premier Hun Sen van de Cambodjaanse Volkspartij (CPP) een staatsgreep en zette eerste premier Norodom Ranariddh van de monarchistische Funcinpec af. Na twee dagen strijd in de hoofdstad Phnom Penh, kreeg Hun Sen in de erop volgende dagen in een groot deel van Cambodja de touwtjes in handen. Ranariddh was op 4 juli naar Thailand gevlucht en vervolgens uitgeweken naar Frankrijk op advies van hoge Funcinpec-militairen.

De verstandhouding tussen de twee co-premiers was sterk verslechterd sinds de zogenaamde 'stille staatsgreep' van 19 april, toen Funcinpec zijn krappe meerderheid in de Nationale Assemblee (het Cambodjaanse parlement) was kwijtgeraakt, doordat Hun Sen erin was geslaagd een aantal Funcinpec-leden ertoe te bewegen over te stappen naar zijn partij (zie pag. 472/3 e.v.-'97). De spanningen tussen de coalitiepartners namen toe en op 16 juni braken gevechten uit in de Cambodjaanse hoofdstad Phnom Penh tussen de lijfwachten van beide co-premiers. Volgens berichten kwamen bij de gevechten minstens drie lijfwachten om het leven.

Op 18 juni werd melding gemaakt van een schotenwisseling tussen militairen die het Funcinpec-hoofdkwartier bewaakten, en veiligheidspersoneel dat de nabijgelegen woning bewaakte van een politiefunctionaris die een aanhanger van Hun Sen's CPP was. Waarnemers schreven het geweld aanvankelijk toe aan rivaliteit tussen de lijfwachten, maar op 18 juni berichtte *Radio Australia* dat vertegenwoordigers van beide partijen verklaringen hadden afgelegd, waarin zij elkaar ervan beschuldigden hun respectieve leiders te willen vermoorden.

Waarnemers waren de mening toegedaan dat de strijd tussen de leiders van Funcinpec en de CPP om de steun van voormalige Rode Khmer-strijders (zie boven) de oorzaak was van de gevechten en er werd driftig gespeculeerd dat deze strijd zou kunnen escaleren tot een regelrechte burgeroorlog. Naar aanleiding van de gevechten zegde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright haar bezoek aan Phnom Penh, dat eind juni zou plaatsvinden, onverwachts af (voor Albrights bezoek aan Vietnam eind juni, zie pag. 549/3-'97).

Eind juni leek de orde in de hoofdstad te zijn hersteld, maar op 2 juli braken op ongeveer 25 km ten noordwesten van Phnom Penh gevechten uit, toen CPP-troepen probeerden twee groepen Funcinpec-militairen te ontwapenen. In de vroege ochtend van 5 juli vielen troepen van Hun Sen de ambtswoning van Ranariddh en het Funcinpec-hoofdkwartier in Phnom Penh aan en op 6 juli hadden zij de belangrijkste strategische posities in de hoofdstad veroverd. In het spoor van vluchtende Funcinpec-troepen vonden overal in de stad schermutselingen plaats en naar verluidt werd er op grote schaal geplunderd. Tijdens de vijandelijkheden was het vliegveld Pochentong gesloten en gold een avondklok.

Op 6-7 juli maakten CPP-troepen een begin met de arrestatie van hoge Funcinpec-functionarissen die de hoofdstad niet hadden verlaten. Staatssecretaris van binnenlandse zaken Ho Sok (Ranariddh's chef van de inlichtingendienst) werd gearresteerd toen hij probeerde zijn toevlucht te zoeken in de ambassade van Singapore en werd slechts enkele minuten na zijn arrestatie standrechtelijk geëxecuteerd. In de nasleep van de staatsgreep waren naar verluidt veertig hoge monarchistische militairen gedood, onder wie generaal Chea Sambath, onderdirecteur van de militaire inlichtingendienst. De krant *Cambodia Daily* van 8 juli berichtte dat er alleen al bij de gevechten in de hoofdstad 32 doden en minstens 75 gewonden waren gevallen.

Op 5 juli maakte Hun Sen 's middags op de Cambodjaanse televisie bekend dat Ranariddh zich schuldig had gemaakt

aan 'politiek verraad' en 'ernstige wetsschennis' en dat de CPP had ingegrepen om orde en gezag te handhaven. Hij beschuldigde Ranariddh ervan onderhandelingen te hebben gevoerd met leiders van de Rode Khmer-rebellen en guerrillastrijders van de Rode Khmer de hoofdstad te hebben binnengesmokkeld om de Funcinpec-troepen te versterken. In daaropvolgende verklaringen ontkende Hun Sen dat hij Ranariddh had afgezet door middel van een staatsgreep en verweet hij de voormalige leider het land in de steek te hebben gelaten.

Veel waarnemers beaamden Hun Sens bewering dat een nieuw akkoord tussen de Rode Khmer en Funcinpec de directe aanleiding voor de staatsgreep was geweest. De *Far Eastern Economic Review* van 7 augustus berichtte dat de Rode Khmer, onder een nieuwe leider nadat Pol Pot in juni aan de kant was gezet, op 4 juli een bondgenootschap met Funcinpec had gesloten. Hun Sen zou 'ziedend' zijn geweest over dit nieuwe samenwerkingsverband en had handig ingespeeld op de afkeer onder de bevolking jegens de Rode Khmer door Ranariddh buitenspel te zetten.

Op 7 juli waren de hoofdstad en het grootste deel van het land in handen van Hun Sens troepen. Funcinpec-troepen waren verdreven uit de noordelijke stad Siem Reap, maar bleven samen met de Rode Khmer heer en meester in gebieden ten westen en noorden van de stad, waaronder de grens met Thailand. De Funcinpec-troepen zouden 10.000 goed uitgeruste manschappen tellen en worden bijgestaan door 3.000 Rode Khmer-strijders. Zij zouden echter een beperkte voorraad munitie hebben en waarnemers meenden dat zij zonder steun uit het buitenland hun strijd tegen de CPP op korte termijn zouden moeten opgeven.

Nieuwe eerste premier

Op 16 juli poogde Hun Sen zijn machtsgreep te legitimeren door de benoeming bekend te maken van een nieuwe eerste premier. Minister van buitenlandse zaken en internationale samenwerking Ing Huot zou Ranariddh opvolgen als eerste premier. Eind juli was Ing Huots formele benoeming niet bekrachtigd door de Nationale Assemblee.

Ing Huot was lid van Funcinpec, maar leefde naar algemeen bekend was in politieke onmin met Ranariddh. Tijdens de staatsgreep waren naar verluidt 24 Funcinpec-parlementariërs Phnom Penh ontvlucht, maar een groot aantal andere hoge partijleden zou hun positie binnen de regering hebben behouden.

De verdreven eerste premier van Cambodja, prins Norodom Ranariddh (l.) en oppositieleider Sam Rangsi (r.) van de Partij van de Khmer-natie (KNP) doen tijdens een persconferentie op 1 augustus 1997 in de Foreign Correspondence Club van Thailand (FCCT) in Bangkok een oproep aan alle buitenlandse vertegenwoordigingen in Cambodja om in de nasleep van de coup hun ambassades te sluiten in afwachting van herstel van de democratie. *Foto EPA*

Regionale en internationale reacties

Aanvankelijk werd de staatsgreep door de internationale gemeenschap in brede kring veroordeeld. De ministers van buitenlandse zaken van de lidstaten van de Associatie van Zuid-Oost-Aziatische landen (Association of South-East Asian Nations, ASEAN) kwamen op 10 juli in de Maleisische hoofdstad Kuala Lumpur bijeen en kwamen overeen de toetreding van Cambodja tot de organisatie, die oorspronkelijk gepland stond voor 23 juli, voor onbepaalde tijd uit te stellen (zie ook onder AZIË, ALGEMEEN).

De ASEAN beschouwde Ranariddh nog steeds als co-premier en stuurde na de bijeenkomst in Kuala Lumpur een diplomatieke missie naar Beijing onder leiding van de Indonesische minister van buitenlandse zaken Ali Alatas voor een ontmoeting met koning Norodom Sihanouk (Ranariddh's vader). De ASEAN-delegatie had op 19 juli in Phnom Penh tevens een ontmoeting met Hun Sen en deed naar verluidt het voorstel om de ASEAN te laten bemiddelen om zodoende te komen tot een vergelijk met Ranariddh. De *Financial Times* van 21 juli berichtte dat Hun Sen dit aanbod had afgeslagen. Het initiatief van de ASEAN kwam onverwacht, omdat de organisatie zich in het verleden altijd strikt afzijdig had gehouden van inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van lidstaten.

Ing Huot woonde de bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken van de ASEAN op 24-25 juli in Kuala Lumpur bij in zijn hoedanigheid van minister van buitenlandse zaken en maakte bekend dat Hun Sen zijn standpunt over bemiddeling door de ASEAN had herzien. Ing Huot nodigde Alatas en de diplomatieke ASEAN-delegatie uit opnieuw naar Phnom Penh te komen voor besprekingen om Cambodja's toetreding tot de ASEAN te bespoedigen.

Tijdens een bijeenkomst op 11 augustus in Singapore besloten de ministers van buitenlandse zaken van de ASEAN-landen hun bemiddelingspogingen voort te zetten om het politieke conflict in Cambodja op te lossen.

Aan het slot van de bijeenkomst spraken de ministers in uiterst voorzichtige bewoordingen tevens hun voornemen uit om de voor onbepaalde tijd uitgestelde toetreding van Cambodja tot de ASEAN te handhaven. In de slotverklaring werd echter niet meer gesproken over Ranariddh als co-premier van Cambodja, zoals in juli nog wel het geval was geweest. Waarnemers meenden

De Cambodjaanse eerste premier en minister van buitenlandse zaken Ing Huot slaagt er op 26 september 1997 in New York niet in om de ASEAN over te halen zijn land toe te laten tot de organisatie. *Foto EPA*

dat de neutrale toon van de verklaring wees op meningsverschillen binnen de ASEAN over de juiste reactie op de situatie. Op 29 augustus maakte premier Goh Chok Tong van Singapore (een ASEAN-lidstaat) bekend dat Cambodja niet zou worden toegelaten tot de organisatie tot na de Cambodjaanse parlementsverkiezingen, die gepland stonden voor mei 1998.

De Amerikaanse regering reageerde op de staatsgreep door alle hulp aan Cambodja dertig dagen lang stop te zetten. Ranariddh was naar verluidt echter niet gelukkig met het achterwege blijven van een scherpere veroordeling van Hun Sen door de Verenigde Staten (VS). Ranariddh's internationale positie werd op 12 juli verder verzwakt, toen de Japanse premier Ryutaro Hashimoto de hoop uitsprak dat er snel een opvolger voor Ranariddh zou worden gevonden.

Benoeming Ing Huot tot eerste premier bevestigd

Op 6 augustus bekrachtigde de Nationale Assemblee de benoeming van minister van buitenlandse zaken en internationale samenwerking Ing Huot tot eerste premier, als opvolger van Norodom Ranariddh. De Assemblee ging tevens akkoord met het ontnemen aan Ranariddh van zijn strafrechtelijke onschendbaarheid. Dit betekende dat hij kon worden vervolgd voor de onderhandelingen met de Rode Khmer en de import van wapens.

Het benoemingsvoorstel werd met de grondwettelijk vereiste tweederde meerderheid aangenomen. Tijdens een geheime stemming stemden 86 van de 120 parlementariërs voor de benoeming van Ing Huot. Hij werd officieel beëdigd op 7 augustus nadat koning Norodom Sihanouk interim-staatshoofd Chea Sim (voorzitter van de Nationale Assemblee) toestemming had gegeven een benoemingsdecreet uit te vaardigen. Een groep van negentien naar Thailand uitgeweken parlementariërs van Ranariddh's monarchistische Funcinpec noemden de stemming echter onwettig en bestempelden Ing Huot als een 'marionet' van Hun Sen.

Koning Sihanouk (Ranariddh's vader) herzag op 11 augustus zijn tot dan toe neutrale standpunt, toen hij bekendmaakte dat hij bereid was af te treden als Hun Sen dit zou verlangen. De ziekelijke koning, die in China een medische behandeling had ondergaan, had de politieke val van Ranariddh aanvankelijk geaccepteerd. Waarnemers waren van mening dat Sihanouks aftreden in Cambodja olie op het vuur zou gooien en Hun Sens internationale positie, die stond of viel met de instandhouding van de constitutionele monarchie, ernstig zou verzwakken.

Aanhoudende gevechten

In augustus verhevigde de strijd in het noordwesten van het land tussen Ranariddh-getrouwe troepen onder leiding van generaal Nek Bunchhay en troepen van Hun Sen.

De *International Herald Tribune* van 21 augustus berichtte dat Ranariddh's troepen zich meer dan 100 km hadden teruggetrokken nadat zij na staatsgreep uit de noordelijke stad Siem Reap waren verdreven. Op 19 augustus hadden monarchistische troepen zich verschanst in O Smach, een kleine stad aan Cambodja's noordwestelijke grens met Thailand, en zouden regeringstroepen de stad hebben omsingeld. Ongeveer 1.000 guerrillastrijders van de Rode Khmer hadden naar verluidt de monarchistische verdedigers van O Smach

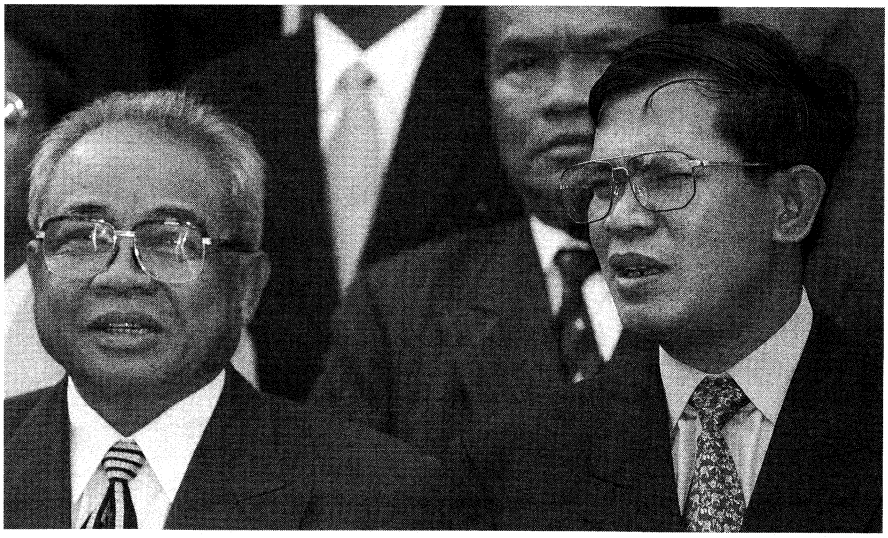

De tweede premier van Cambodja, Hun Sen (r.), met parlementsvoorzitter en interim-staatshoofd Chea Sim (l.) op 28 juli 1997 tijdens de opening van de nieuwe zitting van de Nationale Assemblee in Phnom Penh. *Foto AFP*

geholpen door landmijnen te leggen en bruggen te vernietigen om de opmars van de regeringstroepen te vertragen.

Maar op 24 augustus namen de troepen van Hun Sen de stad in. Hiermee werd de laatste verzetshaard opgeruimd. De slinkende groep Ranariddh-getrouwen vluchtte naar verluidt de jungle in. In de week voorafgaand aan de verovering van O Smach zouden 35.000 personen op de vlucht zijn geslagen voor de vechtende partijen en de grens met Thailand zijn overgestoken.

Ook in september werd in het noordwesten rond O Smach sporadisch gevochten tussen Funcipec-troepen die loyaal waren aan Ranariddh en de troepen van Hun Sen.

Door elkaar tegensprekende berichten in de Cambodjaanse media was onduidelijk of een van de partijen aanzienlijke terreinwinst had geboekt. Maar er waren berichten die erop wezen dat Ranariddhs troepen onder commando van generaal Nek Bunchhay stevige posities hadden weten in te nemen bij O Smach en, wat heel belangrijk was, zich toegang hadden verschaft tot grote voorraden munitie.

Verdere ontwikkelingen

Op 2 september wees tweede premier Hun Sen een verzoek van koning Norodom Sihanouk af om onderhandelingen te beginnen met de verdreven voormalig eerste premier Norodom Ranariddh.

Koning Sihanouk deed het verzoek op 31 augustus, twee dagen na zijn terugkeer in Cambodja vanuit China, waar hij een medische behandeling had ondergaan. Hun reageerde in een brief die hij met zijn nieuwe coalitiepartner, eerste premier Ing Huot, had opgesteld. Hierin stond dat Ranariddh terecht moest staan voor zijn misdaden en dat zijn lot dus in handen lag van de Cambodjaanse justitie. Sihanouk had aangeboden op te treden als bemiddelaar bij mogelijke besprekingen en voorgesteld dat een delegatie van Ranariddhs aanhangers deel zou kunnen nemen aan besprekingen in de noordelijke stad Siem Reap. Hun Sen ging in zijn brief niet direct in op het voorstel, maar waarnemers wezen erop dat de door hem geëiste overgave van de monarchistische troepen die nog steeds tegen hem vochten, neerkwam op een stilzwijgende afwijzing van een akkoord via onderhandelingen.

VN-rapport over wreedheden bij coup

In een op 4 september door de afdeling Cambodja van het Centrum voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties (VN) gepubliceerd rapport stond dat soldaten van Hun Sen bij de coup in juli tegen Ranarriddh systematisch minstens 41 officieren en functionarissen die de monarchistische Funcinpec steunden, hadden mishandeld en geëxecuteerd.

Het rapport beschreef nauwkeurig de wrede wijze waarop de executies werden uitgevoerd. Deze zouden het werk zijn van elitetroepen die meer dan dertig slachtoffers voor hun executie zouden hebben gemarteld. In het rapport werd de regering opgeroepen elk geval afzonderlijk te onderzoeken om rechtsvervolging mogelijk te maken. Hun Sen beloofde een diepgaand onderzoek in te stellen, maar waarnemers wezen erop dat onderzoeken naar beschuldigingen van mensenrechtenschendingen door regeringssoldaten vóór de coup niets hadden opgeleverd.

NATIONALE ASSEMBLEE WIJST REGERINGSWIJZIGING AF

Op 16 september wees de 120 leden tellende Nationale Assemblee een regeringswijziging af waarbij hoge posten naar aanhangers van Hun Sen zouden gaan en Funcinpec-ministers moesten opstappen.

Hun Sen kreeg 67 stemmen voor zijn kandidaten voor zeven ministersposten en negen staatssecretariaten, dertien te weinig voor de tweederde meerderheid. Waarnemers waren verrast door de veertien stemmen tegen het voorstel (sommige parlementsleden waren niet aanwezig, terwijl andere zich van stemming onthielden of hun stembiljet ongeldig maakten), aangezien men er van was uitgegaan dat de Assemblee de besluiten van Hun Sen sinds de coup in juli automatisch goedkeurde. Hun Sen noemde de stemming een voorbeeld van een daadwerkelijk functionerende democratie en zei dat tijdens de volgende zittingen van het parlement opnieuw over de posten zou worden gestemd.

ONENIGHEID OVER CAMBODJA'S VN-ZETEL

Op 17 september nam de Commissie voor de Geloofsbrieven van de VN een resolutie aan waardoor de Cambodjaanse zetel in de 52ste Algemene Vergadering van de VN vacant bleef. Door deze resolutie konden de premiers Hun Sen en Ing Huot de zitting niet bijwonen. Op een persconferentie in Parijs op 24 september noemde Hun Sen de resolutie 'een vernedering van de Cambodjaanse regering en een misdaad tegen de koning.'

De ruzie ontstond nadat Ranariddh duidelijk had gemaakt dat hij zitting wilde nemen in de Algemene Vergadering, ondanks berichten dat koning Sihanouk zich had geschaard achter Hun Sens delegatie door op 2 september een geloofsbrief te ondertekenen. De VN besloot de Cambodjaanse zetel pas op te vullen nadat zij de geloofsbrieven van de twee concurrerende delegaties had kunnen beoordelen. De *Economist* van 2 oktober berichtte dat China en Rusland achter Hun Sens delegatie stonden, terwijl de groep van Ranariddh werd gesteund door de Verenigde Staten en Noorwegen.

RAPPORT OVER OMVANG HOUTKAP

Volgens de *Financial Times* van 16 september had de in Groot-Brittannië gevestigde milieu-organisatie Global Witness een rapport uitgebracht waarin werd gemeld dat de illegale houtkap in Cambodja ongehinderd was voortgegaan na de staatsgreep van juli en zelfs was toegenomen in een aantal gebieden.

In het rapport werd uitvoerig ingegaan op een aantal specifieke schendingen van het door het Internationaal Monetair Fonds (IMF) gestimuleerde bosbouwbeleid en gezegd dat de anarchistische situatie na de staatsgreep had geleid tot onoordeelkundig kappen van bos in verschillende gebieden die werden gecontroleerd door militairen die trouw waren aan Hun Sen. Volgens het rapport was de behoefte van Hun Sen en Ranariddh om, in de periode vóór de staatsgreep, hun privé-ordetroepen te financieren en provinciale legercommandanten voor zich te winnen door hun lucratieve kapconcessies te beloven, de belangrijkste oorzaak van de illegale houtkap.

VIETNAMEES VERKEERSVLIEGTUIG NEERGESTORT

Op 3 september stortte een Toepolew-134-verkeersvliegtuig van Vietnam Airlines neer op 10 km van de Cambodjaanse luchthaven Pochentong. Hierbij kwamen 63 personen om het leven. Het toestel had 66 mensen aan boord en was op weg van Ho Chi Minh-stad in Vietnam naar Phnom Penh.

(Vor.ber.pag. 471/3 e.v.-1997)

KAZACHSTAN

NIEUW HOOFD INLICHTINGENDIENST

President Noersoeltan Nazarbajew benoemde op 12 mei 1997 Alnoer Moesajew tot voorzitter van het Comité voor Nationale Veiligheid (KNB), de opvolger van de KGB (de inlichtingendienst van de voormalige Sowjet-Unie). Moesajew, die generaal-majoor Janisbeck

Joemanbekow opvolgde, was sinds 1980 werkzaam geweest bij de veiligheidsdienst en was, voor zijn benoeming tot KNB-voorzitter, eerste ondercommandant van de presidentiële garde geweest.

Op 23 mei berichtte het televisiestation *Kazach Chabar* dat Nazarbajew met de benoeming van Moesajew de primaire taken van de KNB had gewijzigd. Zware binnenlandse criminaliteit zou voortaan onder de politie vallen. De KNB zou zich in de toekomst bezig houden met inlichtingenwerk met betrekking tot het buitenland en met contraspionage.

REGERINGSWIJZIGINGEN

Op 17 juni werd bericht dat president Noersoeltan Nazarbajew vice-premier Djoesembaj Djoesejnow tot minister van energie en natuurlijke hulpbronnen had benoemd.

Djoesembaj, die vice-premier bleef, werd de opvolger van Wiktor Chrapanow, die op zijn beurt Sjalbaj Koelmachanow opvolgde als burgemeester van de hoofdstad Almaty. Koelmachanow werd benoemd tot hoofd van de Staatscommissie voor Noodsituaties in plaats van Nikolaj Makijewski.

NIEUWE TAALWET

Op 16 juli werd een nieuwe taalwet van kracht. Volgens een bericht van 16 juli van het Russische persbureau *Itar-Tass* bevestigde de nieuwe wet het Kazachstaans als 'de taal van het overheidsbestuur, de wetgeving, juridische procedures en verslaglegging, die gebruikt werd gesproken op alle terreinen van maatschappelijke betrekkingen in het gehele land' (zie pag. 292/3-'90).

Hoewel het leren van de nieuwe landstaal tot 'de plicht van iedere Kazachstaanse burger' werd gerekend, zou het Russisch een gelijkwaardige status hebben in staatsorganisaties en plaatselijke bestuursorganen. Het zou naast het Kazachstaans in gebruik blijven op middelbare scholen, in het beroepsonderwijs en bij instellingen voor hoger onderwijs.

PREMIER VRIJGESPROKEN VAN CORRUPTIEBESCHULDIGINGEN

Itar-Tass meldde op 23 augustus dat premier Akezjan Kazjageldin was vrijgesproken van corruptiebeschuldigingen na een onderzoek door het Kazachstaanse Comité voor Nationale Veiligheid (KNB).

In november 1996 waren Kazjageldin en verscheidene andere regeringsfunctionarissen door Zamabek Noerkadilow, oud-burgemeester van de hoofdstad Almaty, beschuldigd van het illegaal doorsluizen van overheidsgelden naar bankrekeningen in het buitenland. Volgens een verklaring van het openbaar ministerie had het onderzoek door het KNB, dat in december 1996 was gestart, de beschuldigingen van Noerkadilow niet kunnen staven en waren deze 'ongerechtvaardigd' bevonden. Het onderzoek had geen bewijs tegen Kazjageldin opgeleverd en er waren geen aanwijzingen dat hij een misdrijf had gepleegd.

(Vor.ber.pag. 478/1 e.v.-1997)

KIRGIZSTAN

PRIVATISERINGSPROGRAMMA OPGESCHORT

President Askar Akajew maakte op 21 mei 1997 bekend dat hij had besloten het geplande privatiseringsprogramma op te schorten en een presidentiële commissie onder voorzitterschap van procureur-generaal Asanbek Sjarsjenalijew te benoemen, die een onderzoek moest instellen naar eerdere verkopen van staatsbedrijven. Akajew klaagde dat de prijzen die waren gevraagd voor staatsbezittingen, 'ongerechtvaardigd laag' waren geweest, en uitte kritiek op de wijze waarop de regering het programma ten uitvoer had gelegd.

Na de bekendmaking stelden naaste medewerkers van de president het bedrijfsleven gerust met de verzekering dat de geplande derde privatiseringsgolf buiten schot zou blijven. Sinds 1992 was in Kirgizstan ongeveer 60 procent van de staatsbedrijven geprivatiseerd.

JOURNALISTEN VEROORDEELD. PROTESTDEMONSTRATIES

Op 10 juni werden de gevangenisstraffen van Zamira Sidikowa en Aleksandr Aliantsjikow, twee journalisten van het onafhankelijke weekblad *Res Publica*, verminderd na demonstraties tegen de zwaarte van de vonnissen. Sidikowa kreeg achttien maanden strafkolonie en Aliantsjikow een voorwaardelijke gevangenisstraf van een jaar.

Beide journalisten waren op 26 mei veroordeeld tot achttien maanden cel nadat een districtsrechtbank in Bisjkek hen schuldig had bevonden aan laster en smaad. De zaak was aanhangig gemaakt door de directeur van het goudmijnbouwbedrijf van de overheid naar aanleiding van een aantal artikelen die *Res Publica* in de periode 1993-'96 had gepubliceerd. Na de uitspraak van de rechtbank werden voor regeringsgebouwen verschillende demonstraties gehouden uit protest tegen de vonnissen. Op 4 juni werd bericht dat de politie vier demonstranten had mishandeld, nadat zij in hongerstaking waren gegaan en hadden geweigerd het gebied te verlaten. Tijdens een andere betoging op 5 juni eisten de demonstranten de vrijlating van alle gearresteerde journalisten en het ontslag van de burgemeester van Bisjkek, Boris Silajew.

NIEUWE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Op 1 juli volgde Moeratbek Imanalijew, tot dan toe hoofd van de internationale afdeling van het bureau van de president, Roza Otoenbajewa op als minister van buitenlandse zaken. Otoenbajewa, voormalig ambassadeur in Canada en de Verenigde Staten, werd benoemd tot ambassadeur in Groot-Brittannië.

PRESIDENT AKAJEW BEZOEKT VS

Op 9 juli begon president Askar Akajew aan een officieel zevendaags bezoek aan de VS, met als hoogtepunt een ontmoeting met vice-president Al Gore op 15 juli.

(Vor.ber.pag. 478/2/3-1997)

LAOS

ZITTING NATIONALE ASSEMBLEE

Op 12 april 1997 werd de tiende zitting van de derde Nationale Assemblée (het uit een kamer bestaande parlement) na zestien dagen afgesloten (voor informatie over de achtste zitting in april 1996, zie pag. 729/1-96).

De Nationale Assemblee keurde onder meer een wet goed, die burgers het recht gaf staatsgrond te kopen, deze grond te verpanden voor het afsluiten van bankleningen, de eigendom ervan te vervreemden en over te dragen aan familieleden. Krachtens de nieuwe wet behield de staat het recht landbouwgrond terug te vorderen die meer dan drie jaar niet was bebouwd.

Op 19 april berichtte het nieuwsbureau *Deutsche Presse-Agentur (DPA)* dat de

staatsradio had bekendgemaakt dat amendementen op de kieswet voorzagen in 'meer democratische verkiezingsprocedures'. Nadere gegevens over de amendementen ontbraken echter. De Nationale Assemblée had tevens wetten goedgekeurd inzake elektriciteitsvoorziening, minerale rijkdommen en wegvervoer.

(Vor.ber.pag. 729/1 e.v.-1996)

OEZBEKISTAN

BETREKKINGEN MET DE VERENIGDE STATEN

Op 6-7 juni 1997 hielden Oezbeekse en Amerikaanse militairen gezamenlijke oefeningen in de Fergana-vallei in Oost-Oezbekistan. De legeroefening Ultra Balance-97 vond plaats overeenkomstig een bilateraal akkoord uit 1995 tussen het Oezbeekse en het Amerikaanse ministerie van defensie.

Op 12 juni voerde in Washington de Oezbeekse minister van buitenlandse zaken Abdoelaziz Komilow besprekingen met zijn Amerikaanse collega Madeleine Albright. Na de ontmoeting maakten Amerikaanse functionarissen bekend dat beide landen hadden besloten een gezamenlijke commissie in te stellen teneinde de samenwerking op het gebied van defensie, handel, investeringen en energie uit te breiden.

(Vor.ber.pag. 480/3-1997)

SAARC

NEGENDE TOP

Op 12-14 mei 1997 werd in Male op de Maldiven de negende top van de Zuid-Aziatische Associatie voor Regionale Samenwerking (SAARC) gehouden. De top werd bijgewoond door de staatshoofden en regeringsleiders van Bangladesh, Bhoetan, India, de Maldiven, Nepal, Pakistan en Sri Lanka (voor achtste top, zie pag. 509/2-'95).

De deelnemers besloten tot een intensivering van de economische betrekkingen en beloofden de handelstarieven en bureaucratische handelsbelemmeringen versneld af te bouwen en de datum van de invoering van een regionale vrijhandelszone te vervroegen van 2005 naar 2001. Zij kwamen tevens overeen directe luchtverbindingen tussen elkaars hoofdsteden in te stellen. Met deze maatregelen hoopten zij de handel in de regio te bevorderen en investeerders binnen en buiten de regio aan te trekken; bovendien spraken zij af de interregionale samenwerking in het oostelijk deel van het Indische subcontinent, tussen met name Zuid-Indië, Sri Lanka en Maldiven te intensiveren.

Tijdens de top hadden de premiers van India en Pakistan, resp. Inder Kumar Gujral en Mian Mohammad Nawaz Sharif, een aparte ontmoeting, waarin de bilaterale betrekking tussen beide landen centraal stond. Het relatief gunstige klimaat voor dit eerste contact op het niveau van regeringsleiders was tijdens eerdere ontmoetingen op ministerieel niveau in maart en april tot stand gekomen (zie pag. 408/3 e.v.-'97; pag. 485/1-'97), waarbij Gujral betrokken was in zijn hoedanigheid van minister van buitenlandse zaken.

De bewindslieden kwamen een samenwerkingsverband overeen tussen de deelstaten Punjab van beide landen, met name op het gebied van electriciteitsvoorziening (i); voorts een uitwisseling van gevangenen (ii), het leggen van een directe telefoonverbinding tussen de ambtswoningen van beide premiers (iii) en het instellen van werkgroepen voor de oplossing van alle omstreden kwesties, die de bilaterale betrekkingen belastten.

(Vor.ber.pag. 509/2/3 e.v.-1995)

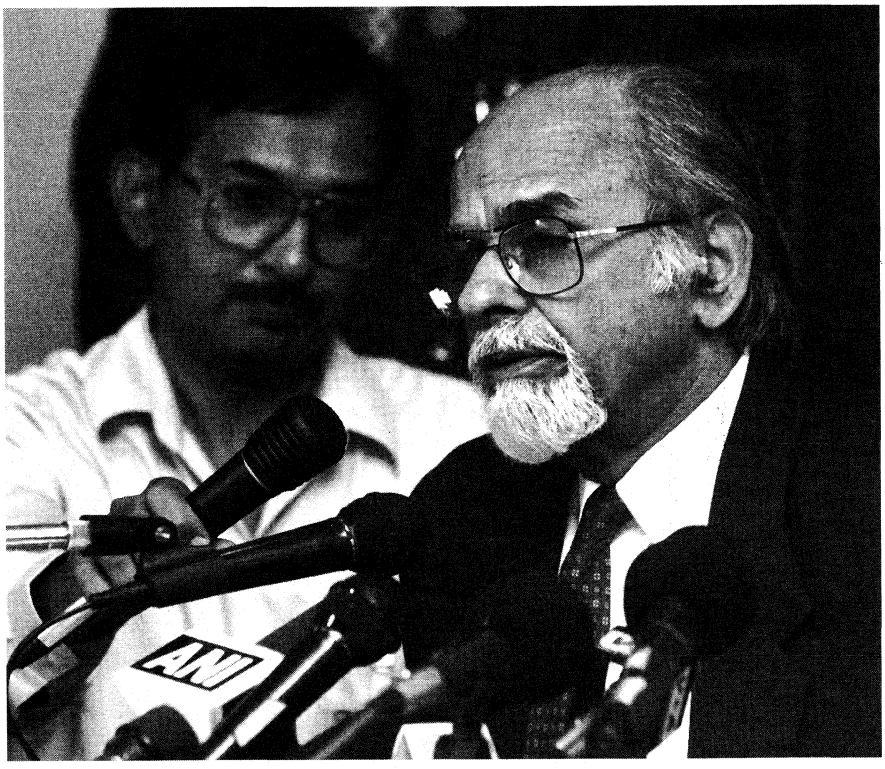

Tijdens de SAARC-top op de Maldiven geeft de Indiase premier Inder Kumar Gujral (r.) op 13 mei 1997 een persconferentie op het eiland Kurumba. *Foto EPA*

TADZJIKISTAN

ONDERTEKENING VREDESAKKOORD

Vertegenwoordigers van de Tadzjiekse regering en de Verenigde Tadzjiekse Oppositie (OTO) ondertekenden op 28 mei 1997 in de Iraanse hoofdstad Teheran een protocol dat een einde maakte aan de vijandelijkheden tussen de twee partijen en de implementatie garandeerde van het in december 1996 bereikte vredesakkoord (zie pag. 209/2 e.v. en 486/1 e.v.-'97).

Daaraan voorafgaand hadden president Imomali Rachmonow (voorheen abusievelijk Imamoli genoemd, red. *KHA*) en OTO-leider Said Abdoello Noeri op 16-18 mei in de Kirgizische hoofdstad Bisjkek overleg gevoerd. De besprekingen eindigden met de ondertekening van een akkoord over politieke kwesties, dat bepalingen bevatte over onder andere (i) de legalisering van

Na de ondertekening van het vredesakkoord op 27 juni 1997 in Moskou geeft de Russische president Boris Jeltsin de Tadzjiekse oppositieleider Said Abdoello Noeri (l.) de hand, onder het toeziend oog van de president van Tadzjikistan, Imomali Rachmonow (r.). *Foto EPA*

de media van de oppositie; (ii) een geplande amnestiewet; (iii) de legalisering van drie oppositionele politieke partijen; en (iv) de rol van de oppositie in de nieuwe Nationale Verzoeningscommissie (NVC). De NVC zou verantwoordelijk zijn voor het wijzigen van de grondwet voor er nieuwe verkiezingen zouden worden gehouden. Rachmonow en Noeri besloten elkaar in juni in Moskou te ontmoeten, waar een plechtigheid zou plaatsvinden om de officiële ondertekening van het vredesakkoord te vieren.

Ondertekening vredesakkoord

Tijdens een officiële bijeenkomst in Moskou ondertekenden president Rachmonow, OTO-leider Said Abdoello Noeri en de speciale VN-afgezant voor Tadzjikistan, Gerd Merrem, op 27 juni een Akkoord voor Vrede en Nationale Verzoening.

Het akkoord betekende het officiële einde van de vijf jaar oude burgeroorlog in het land. De Russische president Boris Jeltsin noemde het akkoord een 'gedenkwaardige en glorieuze bladzijde in de geschiedenis van Tadzjikistan'. Met de ondertekening stemden beide partijen ermee in alle vorige akkoorden die tijdens de vredesonderhandelingen waren gesloten, volledig uit te voeren, mee te werken aan de terugkeer van vluchtelingen en vrije verkiezingen te houden.

Het akkoord zou aanvankelijk op 13 juni worden ondertekend, maar een meningsverschil tussen de regering en OTO-functionarissen over de uitwisseling van gevangenen leidde tot uitstel van de plechtigheid. De kwestie werd pas opgelost aan de vooravond van de ondertekeningsplechtigheid, toen Rachmonow en Noeri tijdens vertrouwelijk overleg in Moskou afspraken dat beide partijen op 15 juli ieder vijftig gevangenen zouden vrijlaten.

Ondanks de ondertekening van het akkoord dachten waarnemers dat de op stapel staande onderhandelingen tussen de regering en de OTO over de benoeming van OTO-leiders in de regering het bestaande wantrouwen tussen de twee partijen zou kunnen aanwakkeren.

Eerste zitting NVC. Uitwisseling gevangenen

De eerste ziting van de Tadzjiekse Nationale Verzoeningscommissie (NVC), die was opgericht om het in juni gesloten vredesakkoord uit te voeren, vond op 7-10 juli in Moskou plaats.

Tijdens deze zitting werd de leider van de Verenigde Tadzjiekse Oppositie (OTO), Said Abdoello Noeri, gekozen tot voorzitter van de NVC. De NVC besloot tevens een beleid van 'wederzijdse vergiffenis' te volgen en stelde een wetsvoorstel op voor een algemene amnestie waardoor OTO-leden legaal konden terugkeren naar Tadzjikistan. Als reactie op het vredesakkoord vaardigde president Imomali Rachmonow op 10 juli een decreet uit waarin hij een onmiddellijke inkrimping van de strijdkrachten gelastte met 30 procent.

Krachtens het in juni gesloten vredesakkoord kwam op 17 juli een eerste groep van 275 Tadzjiekse vluchtelingen uit Afghanistan aan. Een gevangenenruil tussen de regering en de OTO, die op 15 juli zou plaatsvinden, werd echter om 'technische redenen' uitgesteld. De uitwisseling van gevangenen had geleid tot uitstel van de ondertekening van het vredesakkoord. De meeste waarnemers waren het erover eens dat een oplossing daarvoor belangrijk was om het wederzijdse vertrouwen te versterken. Op 18 juli maakten beide partijen een begin met de uitwisseling van gevangenen. Op 20 juli had de OTO 49 gevangenen vrijgelaten en de regering 48.

Amnestiewet goedgekeurd

De Opperste Assemblee (het parlement) nam op 1 augustus een amnestiewet aan die de NVC in juli had opgesteld (zie boven).

De wet verleende amnestie aan degenen die waren veroordeeld tijdens de burgeroorlog van 1992-'93 of werden vervolgd wegens tijdens die oorlog begane misdrijven. Maar ze gold niet voor strijders die werden beschuldigd van ernstige misdrijven, zoals terreurdaden, moord, verkrachting en de handel in drugs.

MANDAAT VN-WAARNEMERSMISSIE VERLENGD

Op 12 juni besloot de VN-Veiligheidsraad het mandaat van de militaire waarnemersmissie in Tadzjikistan (Waarnemersmissie van de Verenigde Naties in Tadzjikistan, UNMOT) met drie maanden te verlengen. De Veiligheidsraad maakte bekend dat zij bij de Tadzjiekse regering en de OTO erop had aangedrongen alle nog bestaande meningsverschillen zo snel mogelijk de wereld uit te helpen. De Raad verzocht beide partijen ook in de toekomst samen te werken bij de uitvoering van de onlangs gesloten akkoorden.

MUITERIJEN IN LEGER

Soldaten die loyaal waren aan kolonel Mahmoed Choedoberdijew, de commandant van de Eerste Brigade van het Tadzjiekse leger, ontwapenden op 17 juni regeringssoldaten bij wachtposten in de strategische bergpas Fachrabad, ongeveer 30 km ten zuidoosten van de hoofdstad Doesjanbe. Een regeringssoldaat kwam om het leven en twee officieren werden gevangengenomen door de opstandelingen.

Volgens het Russische persbureau *Interfax* had Choedoberdijew dit gedaan - zonder orders en in strijd met het vredesakkoord - om te voorkomen dat gewapende OTO-troepen vanuit Afghanistan zouden terugkeren naar het noorden van Tadzjikistan. *Interfax* berichtte op 20 juni dat de Russische ambassadeur in Tadzjikistan, Jewgeni Below, Choedoberdijew in diens hoofdkwartier had gesproken. Choedoberdijew had hem verzekerd dat hij president Rachmonow volledig steunde en niet van plan was het vredesproces te verstoren.

Het Russische persbureau *Itar-Tass* meldde op 24 juli dat de muitende kolonel Choedoberdijew het zuiden en midden van Tadzjikistan onder zijn controle had geplaatst.

Volgens berichten had Choedoberdijew op 19 juli een organisatie in het leven geroepen die luisterde de naar de naam Defensieraad voor Zuid- en Midden-Tadzjikistan. Op die datum verklaarde Choedoberdijew dat hij niet van zins was de regering te tarten en dat hij er alleen op uit was de 'vrede te bewaren.'

Het Russische persbureau *RIA* meldde op 26 juli dat een delegatie van hoge militaire commandanten naar de zuidelijke stad Koergan-Tjoebe was afgereisd om besprekingen te beginnen met Choedoberdijew.

Nieuwe opstand

Op 9 augustus braken in de hoofdstad Doesjanbe gevechten uit tussen troepen van het ministerie van binnenlandse zaken die onder commando stonden van kolonel Soechrob Kasimow en aanhangers van de voormalige minister van binnenlandse zaken Jakoeb Salimow. Na verscheidene gevechten waarbij tientallen doden vielen, werd op 10 augustus bekendgemaakt dat Salimow en zijn aanhangers zich naar het westen terugtrokken, achtervolgd door Kasimow.

De muitende kolonel Choedoberdijew probeerde gebruik te maken van de chaos in Doesjanbe door vanuit zijn hoofdkwartier in Koergan-Tjoebe op te rukken naar de hoofdstad.

President Imomali Rachmonow weet de legeropstand aan 'destructieve krachten' die het in juni ondertekende vredesproces wilden ondermijnen. Maar hoewel de actie van Choedoberdijew voor een deel berustte op opportunistische overwegingen, was ze ook ingegeven door de vrees dat het conflict tussen Salimow en Kasimow een bedreiging vormde voor zijn economische belangen. Sinds januari stond de staatsaluminiumfabriek in Toerzoenzade onder controle van Choedoberdijew. De fabriek was 's lands grootste bron van buitenlandse valuta. Maar Salimows terugtocht naar Toerzoenzade met Kasimow in zijn kielzog bracht Choedoberdijews positie in gevaar en vormde voor deze aanleiding om op te rukken naar de hoofdstad.

Choedoberdijews troepen trokken op naar de strategisch belangrijke Fachrabad-pas, ongeveer 30 km ten zuidoosten van Doesjanbe. Hier kwam het op 10 augustus tot een treffen met regeringstroepen van de presidentiële garde. Choedoberdijews troepen moesten zich terugtrekken en de regeringstroepen buitten hun voordeel ten volle uit door een aanval uit te voeren op Choedoberdijews posities bij Toerzoenzade, ongeveer 60 km ten westen van Doesjanbe, en zijn hoofdkwartier in Koergan-Tjoebe. De gevechten hielden aan terwijl de regeringstroepen de opstandelingen uit hun posities verdreven. Op 19 augustus maakte procureur-generaal Salomiddin Sjarpirow bekend dat Choedoberdijews muiterij was neergeslagen. De muitende commandant zou met ongeveer vijftig volgelingen de bergen bij de grens met Oezbekistan zijn ingevlucht.

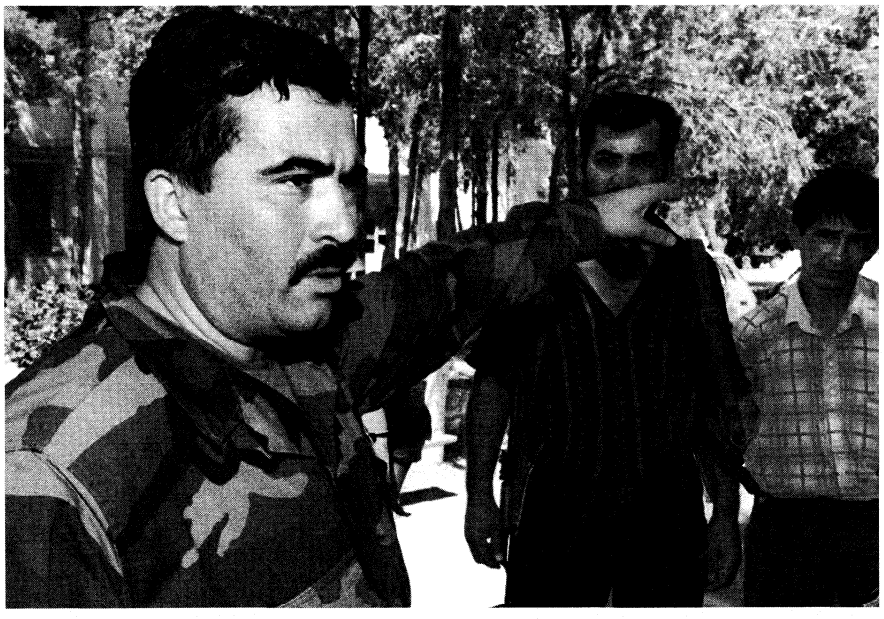

Kolonel Machmoed Choedoberdijew spreekt op 15 augustus 1997 enkele van zijn mannen toe in Koergan-Tjoebe. *Foto EPA*

NASLEEP VAN AANSLAG OP PRESIDENT

Vijf leden van een gewapende groep, die naar verluidt betrokken was bij de jongste moordaanslag op Rachmonow (zie pag. 488/1-'97), kwamen op 4 mei om het leven bij een inval door de veiligheidspolitie. Het Russische persbureau *Itar-Tass* meldde op 4 mei dat de mannen deel hadden uitgemaakt van een plaatselijke misdadigersbende die luisterde naar de naam 'Tyson'.

Het Russische persbureau *Interfax* meldde op 1 mei dat de burgemeester van Doesjanbe, Mahmadsaid Oebajdoellojew, voormalig premier Abdoelmalik Abdoellojonow ervan had beschuldigd de moordaanslag op touw te hebben gezet. Abdoellojonow, de leider van de seculiere oppositionele beweging, het blok van Nationale Vernieuwing, ontkende iedere betrokkenheid bij de aanslag.

BOMAANSLAGEN IN DOESJANBE

Op 17 en 26 juli werd de hoofdstad Doesjanbe opgeschrikt door bomaanslagen. De eerste aanslag veroorzaakte weinig schade, maar bij de tweede werden vier kinderen gewond. Op 26 juli verschenen in de Iraanse pers berichten dat de bomaanslagen het werk waren van criminele bendes die tegen het vredesproces waren gekant.

(Vor.ber.pag. 486/1 e.v.-1997)

TOERKMENISTAN

NIEUWE STRAFWET

De Majlis (het parlement) keurde op 12 juni 1997 een nieuwe strafwet goed. Krachtens de wet werd de doodstraf gehandhaafd voor moord met voorbedachten rade, tegen de regering gerichte misdaden, poging tot moord op de president, en de productie en het bezit van drugs.

REGERINGSWIJZIGINGEN

President Saparmoerad Nijazow voerde in juli enkele wijzigingen uit onder hooggeplaatste functionarissen. Zo stuurde hij op 8 juli vice-premier en minister van landbouw Pirkoeli Odjew de laan uit.

En op 10 juli benoemde hij Saparmammet Walijew tot directeur van de staatsoliemaatschappij Toerkmenneft in opvolging van Amangeldi Koelnijazow.

OLIECONFLICT MET AZERBAJDZJAN

Het ministerie van buitenlandse zaken gaf op 5 juli een verklaring uit waarin het de eigendomsrechten betwistte van Azerbajdzjan op een olieveld bij Kjapaz, 145 km ten oosten van Bakoe op de grens van het Azerbajdzjaanse en Toerkmeense deel van de Kaspische Zee.

Een consortium van Russische en Azerbajdzjaanse oliemaatschappijen had de dag daarvoor een akkoord ondertekend voor de exploitatie en ontwikkeling van het olieveld. Minister van buitenlandse zaken Boris Sjichmyradow eiste echter dat het akkoord onmiddellijk ongeldig zou worden verklaard en dat een gezamenlijke Toerkmeens-Azerbajdzjaanse commissie zou worden ingesteld die de grens tussen beide landen in de Kaspische Zee moest vaststellen.

(Vor.ber.pag. 211/2 e.v.-1997)

ALGEMEEN

JAARLIJKSE TOP SPEERPUNT GROEP

Op 10 mei 1997 werd op Fiji de driedaagse top van de Melanesische Speerpunt Groep (bestaande uit Fiji, Papoea-Nieuw-Guinea, de Salomoneilanden, Vanuatu en de Kanaakse bevolking van Nieuw-Caledonië) afgesloten.

Tijdens de top werd overeengekomen dat Papoea-Nieuw-Guinea en de Salomoneilanden zouden samenwerken om te proberen een oplossing te vinden voor de afscheidingsoorlog op Bougainville, een eiland behorend tot Papoea-Nieuw-Guinea (zie kaart op pag. 214-'97). Het conflict vormde een voortdurende bron van spanningen tussen de twee landen. De Salomoneilanden, waarvan de bevolking in cultureel en etnisch opzicht verwant was aan die van Bougainville, waren er regelmatig van beschuldigd stilzwijgend steun te verlenen aan de opstand (zie pag. 596/1-'96).

SOUTH PACIFIC COMMISSION WORDT PACIFIC ISLANDS COMMISSION

Van 19-23 mei kwamen de 27 leden van de South Pacific Commission bijeen in Nouméa, Nieuw-Caledonië. Tijdens de bijeenkomst kwam de staten overeen de naam van de commissie te veranderen in Pacific Islands Commission. De leden gingen verder akkoord met een ander contributiesysteem, en stelden een nieuw fonds in, het zg. 'Small Islands States Fund', dat de financiën zou verschaffen voor technisch advies en training voor twaalf kleine staten en territoria in de Stille Zuidzee.

De Pacific Islands Commission - in 1948 opgericht onder de naam South Pacific Commission - vormt een forum voor dialoog tussen staten in de Stille Zuidzee en de landen die territoria in dat gebied beheren.

De 27 lidstaten zijn Amerikaans Samoa, Australië, Belau, de Cookeilanden, de Federale Staten van Micronesië, Fiji, Frankrijk, Frans Polynesië, Guam, Kiribati, de Marshalleilanden, Nauru, Nieuw-Caledonië, Nieuw-Zeeland, Niue, Noordelijke Marianen, Papoea-Nieuw-Guinea, Pitcairn, de Salomoneilanden, de Tokelau-eilanden, Tonga, Tuvalu, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Vanuatu, Wallis en Futuna en West-Samoa.
Naast de Pacific Islands Commission bestaat het - in 1971 opgerichte - South Pacific Forum, een regionale organisatie van onafhankelijke en zelfbesturende staten in het gebied van de Stille Zuidzee. Lid van het Forum zijn: Australië, de Cookeilanden, Fiji, Kiribati, de Marshalleilanden, de Federale Staten van Micronesië, Nauru, Nieuw-Zeeland, Niue, Papoea-Nieuw-Guinea, de Salomoneilanden, Tonga, Tuvalu, Vanuatu en West-Samoa (zie voor de 27ste jaarlijkse topconferentie van het Forum pag. 64/2/3-'97).

28STE TOPCONFERENTIE SOUTH PACIFIC FORUM

De regeringsleiders van het 16 leden tellende South Pacific Forum (SPF) hielden op 18-20 september hun 28-ste jaarlijkse topconferentie op de Cookeilanden. Het verloop van de top werd sterk bepaald door de discussie over het broeikaseffect en over maatregelen om de opwarming van de aarde tegen te gaan. Australië weigerde een communiqué te tekenen waarin het zich vastlegde op een wettelijk bindend plafond voor de uitstoot van schadelijke gassen. De opstelling van Australië werd bekritiseerd door de meeste kleinere lidstaten, die juist hun zinnen gezet hadden op zo'n emissieplafond. Voorafgaand aan de conferentie had de premier van Tuvalu, Bikenibeu Paeniu, op 9 september in een toespraak de vrees van de eilandstaatjes verwoord, die hierop neerkwam dat zij bang waren te verdwijnen indien het zeewaterniveau zou blijven stijgen. Tegelijkertijd liet de regeringssecretaris van Tuvalu, Saufatu Sopuaga, weten dat een hoger niveau van het zeewater directe desastreuze gevolgen zou hebben op kustgebieden die al zwaar te lijden hadden gehad van erosie.

Op 19 september werd Noel Levi uit Papoea-Nieuw-Guinea gekozen tot SPF-secretarisgeneraal als opvolger van Ieremia Tabai van Kiribati.

(Vor.ber.pag. 64/2/3-1997)

AUSTRALIË

WETSVOORSTEL WIL DUIDELIJKHEID BRENGEN IN GRONDEIGENDOM

Op 28 april 1997 maakte premier John Howard bekend dat zijn conservatieve coalitieregering van de Liberal- en National Party een wetsvoorstel zou indienen dat een uit tien punten bestaand plan over het eigendomsrecht van de inheemse bevolking bevatte in een poging duidelijk te brengen in de Australische wetgeving over grondeigendom. Howard verklaarde dat de wet zou worden opgesteld in 'nauw overleg' met deelstaatregeringen en afgevaardigden van de Aboriginals.

De bekendmaking volgde op een uitspraak van het Hooggerechtshof in december 1996 over weiderechten, die

Pauline Hanson (r.) begroet op 18 juli 1997, tijdens een bijeenkomst in Geelong in de buurt van Melbourne, een aanhanger die een Australische vlag op zijn hoofd heeft laten tatoeëren.
Foto EPA

voor 40 procent van het land golden. In de uitspraak, die bekend stond als het Wik-vonnis (naar de inheemse bevolking van Queensland, die de zaak had aangespannen) werd de stelling verworpen dat weiderechten automatisch het eigendomsrecht van de Aboriginals op de grond teniet deden. Het hof was van oordeel dat weiderechten en eigendomsrechten van de Aboriginals naast elkaar konden bestaan maar voegde eraan toe dat bij eventuele onenigheid de rechten van de bezitter van de weiderechten het zwaarst zouden wegen. Naar aanleiding van de uitspraak rezen vragen over de aard van de activiteiten die op het land konden worden uitgevoerd, zonder dat Aboriginals die aanspraak maakten op het land, hoefden te worden geraadpleegd.
Details van het regeringsplan werden niet bekendgemaakt, maar de verwachting was dat de rechten van boeren zouden worden uitgebreid door hun meer activiteiten toe te staan dan waartoe zij tot dan toe krachtens de weiderechten gerechtigd waren. Ook werd verwacht dat de rechten van Aboriginals zouden worden ingeperkt, waarbij Aboriginals alleen toegang tot weidegebieden hadden ten behoeve van traditionele activiteiten en alleen als zij zouden kunnen aantonen dat er sprake was van een 'fysieke' band met de grond.

KLACHT TEGEN ONE NATION PARTY VAN HANSON

Op 28 april verklaarde de Stem van de Chinese Gemeenschap van Queensland, een organisatie waarin 30.000 Australiërs van Chinese afkomst waren vertegenwoordigd, een officiële klacht te zullen indienen bij de Australische Kiescommissie tegen de One Nation Party van Pauline Hanson (zie pag. 422/2-'97). Volgens de organisatie was het partijprogramma in strijd met de federale anti-racistische wetgeving.

BEGROTING 1997-'98 GEPRESENTEERD

Op 13 mei presenteerde minister van schatkist Peter Costello de begroting voor 1997-'98. Hij maakte plannen bekend om in het nieuwe financiële jaar (dat zou lopen tot juni 1998) een schuld van A$ 5,2 mrd ($ 1 = A$ 1,29 op 16 mei 1997) af te lossen. Hij zei tevens dat inkomsten uit privatiseringen, die naar verwachting meer dan A$ 10 mrd zouden bedragen, in 1997-'98 een 'spectaculair' overschot van A$ 6,4 mrd zouden genereren.

Volgens Costello verwachtte de regering tot het eind van de eeuw geen netto leenvermogen nodig te hebben en in vier jaar tijd een schuld van bijna A$ 26 mrd af te lossen. Hij zei dat de staatsschuld zou dalen van 19 procent van het bruto binnenlands product (BBP) in 1995-'96 tot ongeveer 10,5 procent in 2000-'01. Daarnaast voorspelde hij voor het nieuwe financiële jaar een economische groei van 3,75 procent en een constante basisinflatie van 2 procent. De werkloosheid zou echter naar verwachting hoog blijven en eind 1997-'98 8 procent bedragen.

RAPPORT OVER OMSTREDEN ADOPTIEBELEID ABORIGINALS

Op 20 mei publiceerde de Commissie voor Mensenrechten en Gelijke Kansen een rapport waarin de regering werd opgeroepen officieel haar excuses aan te bieden voor een controversieel beleid op grond waarvan duizenden Aboriginal-kinderen bij hun families waren weggehaald. Het rapport was geschreven door sir Ronald Wilson, een van Australië's meest gerespecteerde oudrechters.

Tussen 1910 en 1970 waren in totaal 100.000 Aboriginal-kinderen bij hun ouders weggehaald, vaak onder dwang, en bij blanke families of in weeshuizen ondergebracht. Deze

De Australische minister van immigratie en multiculturele aangelegenheden Philip Ruddock presenteert op 29 augustus in Sydney het informatiepakket waarmee hij vanaf 4 september een Aziatische tour heeft gepland ter bestrijding van de opvatting van Pauline Hanson, dat Australië een racistisch land is.
Foto AFP

handelwijze kwam voort uit een geloof in blanke superioriteit en de bijkomende verwachting dat de Aboriginals uiteindelijk zouden uitsterven. Voorstanders van het beleid beweerden dat de gedwongen adopties bedoeld waren om een ras dat met uitsterven werd bedreigd, de mogelijkheid tot geleide assimilatie te bieden. Eén op de zes kinderen die de gevolgen van dit beleid hadden ondervonden en wier verklaringen in Wilsons onderzoek waren opgenomen, maakte echter melding van fysieke geweldpleging en excessieve straffen, nadat ze bij hun ouders waren weggehaald. Eén op de vijf verklaarde seksueel te zijn misbruikt.

In zijn rapport beschuldigde Wilson Australië ervan een aantal internationale wetten te hebben geschonden en verklaarde dat 'het weghalen van inheemse kinderen bij hun ouders naar internationaal recht zowel systematische rassendiscriminatie als genocide was (geweest)'. Behalve de oproep aan de regering haar excuses aan te bieden deed Wilson de aanbeveling een nationale 'treurdag' in te stellen en schadevergoeding te betalen aan slachtoffers van het adoptiebeleid.

Op 26 mei bood premier John Howard tijdens een speciale verzoeningsconventie in Melbourne in een toespraak de slachtoffers van het adoptiebeleid weliswaar tot op zekere hoogte zijn verontschuldigingen aan, maar hij stelde geen compensatie in het vooruitzicht. Hij verklaarde 'zeer bedroefd' te zijn, maar benadrukte dat 'van Australiërs van deze generatie niet kan worden verlangd dat zij de schuld of verantwoordelijkheid op zich nemen voor daden uit het verleden die buiten hun toedoen zijn gepleegd'. Op 27 mei verwierp Howard ook in het parlement eisen voor compensatie.

IMMIGRATIEBEPERKINGEN BEKENDGEMAAKT

Op 22 mei maakte minister van immigratie en multiculturele aangelegenheden Philip Ruddock bekend dat het aantal immigranten dat jaarlijks werd toegelaten met 8 procent zou worden teruggebracht tot 68.000. Hiermee was in twee jaar tijd de toestroom van immigranten met 20 procent verminderd. Ruddock verklaarde dat de maatregel voortkwam uit bezorgdheid over de hoge werkloosheid en geen reactie was op de groeiende populariteit van Pauline Hanson's One Nation, die zich sterk maakte voor een volledige immigratiestop tot het werkloosheidscijfer drastisch was gedaald.

Opiniepeilingen in mei wezen uit dat Hanson kon rekenen op de steun van 10 procent van de kiezers, hoewel het verzet tegen haar partij ook toenam. Op 3-4 mei was Hanson tijdens een bezoek aan Perth door boze demonstranten met eieren bekogeld en op 8 mei had premier Howard zijn afkeuring uitgesproken over haar ideeën. Hij verklaarde dat haar beweringen dat Aboriginals geen achtergestelde bevolkingsgroep waren en dat Australië dreigde te worden 'overspoeld door Aziaten', 'onjuist' waren. Tot dan toe had Howard blootgestaan aan kritiek, omdat hij Hanson's opvattingen niet had veroordeeld.

BERICHTEN OVER OMSTREDEN MEDISCHE EXPERIMENTEN

Op 10 juni eisten oppositiepartijen dat een regeringscommissie een onderzoek zou instellen naar aanleiding van de onthulling dat in 1945-'70 honderden kinderen aan geheime medische tests zouden zijn onderworpen.

Volgens een bericht in het nieuwsblad *Melbourne Age* werden in weeshuizen en tehuizen voor onwettige kinderen in Melbourne en omgeving experimenten uitgevoerd onder auspiciën van één van de meest prestigieuze onderzoeksinstituten, het Walter and Eliza Hall Institute of Medical Research, en de Commonwealth Serum Laboratories, destijds nog een overheidsinstelling. De krant schetste een aantal afzonderlijke gevallen, waaronder dat van driehonderdvijftig kinderen tussen de drie maanden en drie jaar die volledige doses van een experimenteel griepvaccin voor volwassenen hadden gekregen. Hoewel er geen aanwijzingen waren dat er ooit een kind was overleden als gevolg van de experimenten, waren ze uitgevoerd zonder toestemming van één van de ouders in een tijd waarin kinderen van arme of alleenstaande ouders automatisch uit huis werden geplaatst.

Een woordvoerder van het Hall Institute bevestigde dat de experimenten hadden plaatsgevonden, maar verklaarde dat deze in een tijd van epidemieën van besmettelijke ziekten zowel noodzakelijk als ethisch verantwoord waren geweest.

(Vor.ber.pag. 422/1 e.v.-1997)

COOKEILANDEN

SAMENSTELLING REGERING

Op 6 november 1997 was het kabinet van de Cookeilanden als volgt samengesteld:

Premier; financiën, economische ontwikkeling en planning, procureur-generaal, politiezaken, verantwoordelijkheid voor het departement van de premier - Sir Geoffrey Henry; vice-premier, buitenlandse zaken, immigratie, energie en ontwikkeling - Inatio Akaruru; landbouw, natuurbehoud, douane, binnenlandse inkomsten, P.T.T., verantwoordelijkheid voor de commissie van ambtenarenzaken - Vaine Tairea; burgerluchtvaart, gezondheidszorg, staatsondernemingen, toerisme - Joseph Williams; reclassering, binnenlandse zaken, handel, arbeid, scheepvaart, ontwikkeling buitengraadse gebieden, verantwoordelijkheid voor de kustlijncommissie - Papamama Pokino; culturele ontwikkeling, onderwijs, wetgevende instellingen - Ngereteina Puna; justitie, grondbeheer en kadaster, kiesbureau, jeugd en sport, verantwoordelijkheid betreffende aangelegenheden van de Aronga Mana - Tekaotiki Matapo; algemeen toezicht drankvergunningen, voorlichtingsdiensten, maritieme hulpbronnen - Tepure Tapaitau; huisvesting, waterbevoorrading, openbare werken (hoofdstad Rarotonga) - Tom Tihina Marsters.

(Vor.ber.pag. 445/2-1994)

De premier van de Cookeilanden, Sir Geoffrey Henry (archieffoto van 15 september 1995).

FIJI

GRONDWETSWIJZIGINGEN INGEDIEND

Op 14 mei 1997, precies tien jaar na de eerste van twee in 1987 gepleegde militaire staatsgrepen (zie pag. 641/1 e.v.-'87), diende premier Sitiveni Rabuka een reeks grondwetswijzigingen in om het geïnstitutionaliseerde racisme dat was vervat in de grondwet van 1990 (zie pag. 776/1 e.v.-'90), grotendeels af te schaffen.

De wijzigingen waren gebaseerd op het rapport van de Commissie voor de Herziening van de Grondwet, dat in september 1996 was gepresenteerd, hoewel niet alle aanbevelingen uit het rapport waren overgenomen (zie pag. 64/3 e.v.-'97). In de voorgestelde wetswijzigin-

gen zouden 25 zetels in het Huis van Afgevaardigden, dat met een zetel zou worden uitgebreid tot 71 zetels, toegankelijk zijn voor alle etnische groeperingen. De overige 46 zetels zouden worden gereserveerd voor bepaalde etnische groeperingen en als volgt worden verdeeld: Melanesiërs 23, Indiërs negentien, Algemene Kiezers (die behoorden tot andere etnische groeperingen) drie en de bewoners van het eiland Rotuma een. De wijzigingen voorzagen ook in een verlaging van het aantal zetels in de Senaat (de eerste kamer) van 34 naar 32 (waarvan er 23 zouden worden gereserveerd voor Melanesiërs). Daarnaast zou de invloedrijke (Melanesische) Grote Raad van Stamhoofden voortaan niet 24 maar slechts vijftien kandidaten voor de Senaat nomineren. De wijzigingen voorzagen ook in de invoering van een alternatief voorkeursysteem voor verkiezingen in plaats van het bestaande districtenstelsel.

Rabuka sprak de hoop uit dat Fiji op grond van de grondwetswijzigingen weer zou worden toegelaten tot het Gemenebest. Hij zei dat Fiji, dat na de staatsgrepen van 1987 uit het Gemenebest was gestoten, in oktober een verzoek tot hertoetreding zou indienen.

Raad van Stamhoofden steunt hervormingen

De Grote Raad van Stamhoofden, de hoogste traditionele gezagsstructuur binnen de inheemse Melanesische gemeenschap, schaarde zich op 6 juni achter het wetsvoorstel voor grondwetswijzigingen van premier Sitiveni Rabuka.. De steun volgde op een historische toespraak tot de Grote Raad door oppositieleider Jai Ram Reddy van de National Federation Party (NFP). Hij was de eerste Fijiër van Indiase afkomst in meer dan honderd jaar die een dergelijke toespraak hield.

Premier Rabuka opperde op 9 juni dat er als gevolg van de hervormingen al binnen een maand een multi-etnische regering zou kunnen aantreden. Op 23 juni sprak Reddy echter zijn bezorgdheid uit over de perspectieven van de hervormingen, aangezien Rabuka had besloten om de regeringsafgevaardigden toe te staan bij stemming over de kwestie hun geweten en niet de instructies van hun partij te volgen. Maar Rabuka vond deze bezorgdheid ongegrond en zei dat hij er vertrouwen in had dat het parlement akkoord zou gaan met de grondwetswijzigingen.

Grondwetswijziging van kracht

Op 25 juli ondertekende president Ratu Sir Kamisese Mara het wetsontwerp tot herziening van de grondwet. Het wetsontwerp, dat op 3 juli door het parlement was goedgekeurd, gaf de omvangrijke Indiase minderheid in het land grotere politieke macht door Fijiërs van Indiase afkomst meer zetels in het parlement toe te kennen en niet-Melanesische Fijiërs in staat te stellen om premier te worden.

REGERINGSWIJZIGING

Premier Sitiveni Rabuka maakte op 7 augustus een ingrijpende regeringswijziging bekend, waarbij onder andere twee leden van de oppositionele Fijian Association Party (FAP) zouden worden opgenomen in de regering. FAP-leden Ratu Finau Mara, de zoon van president Ratu Sir Kamisese Mara, en Viliame Cavaubati zouden volgens dit voornemen respectievelijk worden benoemd tot minister van Fijische zaken en onderminister van verbindingen. De kabinetswijziging volgde op de grondwetswijziging in juli. Premier Rabuka benadrukte dat het ontbreken van etnische Indiërs in de nieuwe regering 'geen punt van bezorgdheid hoefde te zijn', omdat hij 'via uitgebreide subcommissies nauw (zou) samenwerken met Indiërs om belangrijke nationale kwesties aan te pakken'. De uiteindelijke portefeuilleverdeling zag er echter anders uit.

De portefeuilles waren (volgens de opgave van 14 augustus en 8 september 1997) als volgt verdeeld:

Premier; speciale verantwoordelijkheid voor de grondwetsherziening; regionale ontwikkeling en multi-etnische aangelegenheden; Fijische zaken - generaal-majoor Sitiveni Rabuka+; vice-premier, onderwijs, vrouwenaangelegenheden, cultuur, wetenschap en technologie - mevr. Taufa Vakatele+; justitie, procureur-generaal - Ratu Etuate Tavai; financiën en economische ontwikkeling - James Ah Koy+; binnenlandse zaken, justitie en immigratie - kolonel (b.d.) Paul Manueli+; arbeid en industriële betrekkingen - Vincent Lobendahn+; buitenlandse zaken en buitenlandse handel - Berenado Vunibobo+; gezondheidszorg en sociaal welzijn - Leo Smith; stedelijke ontwikkeling, huisvesting, milieu - Vilisoni Cagimaivei+; jeugd, werkgelegenheidsbevordering en sport - Jonetani Kaukimoce+; landbouw, visserij, bosbouw, Agricultural Landlords and Tenants Act (ALTA) - Militoni Leweniqila+; grondbeheer, minerale rijkdommen en energie - Ratu Timoci Vesikula+; handel, industrie, coöperaties en staatsondernemingen - Isimeli Bose+; toerisme en burgerluchtvaart; nationale planning - Filipe Bole+; voorlichting, omroepwezen, verbindingen, openbare werken en transport- Ratu Inoke Kubuabola+;

Onderministers: in het bureau van de premier - Vincent Lobendahn; landbouw, visserij, bosbouw, ALTA - luitenant-kolonel Avolosi Biuvakaloloma.

+Gewijzigde portefeuille.

OPNIEUW LID GEMENEBEST

Premier Rabuka maakte op 25 september bekend dat Fiji op 1 oktober formeel opnieuw zou toetreden tot het Gemenebest en dat hij de aanstaande Conferentie van Regeringsleiders van het Gemenebest (Commonwealth Heads of Government Meeting, CHOGM) zou bijwonen.

Fiji was geroyeerd als lid na de dubbele coup in 1987. Na de grondwetswijzigingen van juli (zie boven) behoorde een nieuw lidmaatschap weer tot de mogelijkheden. Fiji's pogingen om weer tot het Gemenebest toe te treden hadden de uitgesproken steun van Australië, Groot-Brittannië, Maleisië, Nieuw-Zeeland en ook van andere leden uit het Stille-Zuidzeegebied; zekerheid was echter pas verkregen nadat de Indiase regering begin september was teruggekomen van haar eerder ingenomen standpunt en had ingestemd met Fiji's terugkeer in de organisatie.

(Vor.ber.pag. 64/3 e.v.-1997)

SALOMONEILANDEN

ONTWIKKELINGEN M.B.T. REGERING EN PARLEMENT. KABINETSWIJZIGING

Op 18 februari 1997 maakte premier Solomon Mamaloni een kabinetswijziging bekend. De wijziging hield onder meer de benoeming in van Francis Saemala tot vice-premier ter vervanging van Danny Philip. Geen opvolger werd benoemd voor pater Brown Beu, die eerder die maand ontslag had genomen als minister van jeugdzaken, vrouwenaangelegenheden, sport en recreatie. Voor de wijzigingen werd geen reden gegeven.

De wijzigingen betroffen de volgende posten:

Premier, overheidsdiensten - Solomon Mamaloni+; vice-premier, nationale planning en ontwikkeling - Francis Saemala*; financiën - Michael Maina*; cultuur en toerisme - William Haomae*; handel, industrie en werkgelegenheid - Danny Philip+; politie en nationale veiligheid - Edmund Andresen+; jeugdzaken.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Oppositieleider afgetreden

Op 2 mei trad Ezekiel Alebua van de Solomon Islands United Party af als oppositieleider, nadat hij had toegegeven dat hij de steun van zijn collega's was kwijtgeraakt. Sinds oppositieleden in het parlement hem in februari hadden aangeklaagd wegens wangedrag was de positie van Alebua onzeker geweest. Hij werd opgevolgd door Edward Hunuehu.

Verkiezingsdatum vervroegd

Op 9 mei vervroegde de Kiescommissie de datum voor de parlementsverkiezingen met een maand en stelde de nieuwe verkiezingsdatum vast op 6 augustus. De beslissing leek een reactie te zijn op een verzoek van premier Solomon Mamaloni.

Parlementsverkiezingen. Ulufa'alu nieuwe premier

Bij de op 6 augustus gehouden verkiezingen voor het Nationale Parlement (het uit een Kamer bestaande parlement) dong een recordaantal van 345 kandidaten naar de vijftig te verdelen zetels, drie meer dan bij de verkiezingen van 1993 (zie pag. 595/3-'93). Officieuze cijfers gaven aan dat de regerende Group for National Unity and Reconciliaton de meeste zetels in het nieuwe parlement behaald. Met 21 zetels verwierf de Groep echter geen absolute meerderheid.

Het nieuwe parlement koos op 27 augustus een nieuwe premier, Bartholemew Ulufa'alu, de leider van Liberal Party, die deel uitmaakte van de Alliance for Change, een pas gevormde coalitie van kleine partijen en onafhankelijke parlementsleden. Ulufa'alu, die van 1981-'84 minister van financiën was geweest (zie pag. 751/3-'81), kreeg 26 stemmen, terwijl de aftredende minister van handel, industrie en werkgelegenheid, Danny Philip, er 22 behaalde. Philip had de 54-jarige Solomon Mamaloni op 19 augustus opgevolgd als leider van de Group for National Unity and Reconciliation. Laatstgenoemde was teruggetreden om plaats te maken voor een jongere leider.

Samenstelling nieuwe kabinet

Op 30 augustus benoemde Ulufa'alu een 16-koppige kabinet. Daarin was de portefeuilleverdeling als volgt:

Premier - Bartholomew Ulufa'alu; vice-premier, transport, openbare werken en nutsbedrijven, alsmede verbindingen - Sir Baddeley Devesi; financiën - Manassah Sogavare; ontwikkelingsplanning - Fred Fono; provinciaal bestuur - Japhet Waipora; buitenlandse zaken en handel - Patterson Oti; onderwijs en opleidingen - Ronnie Mannie; binnenlandse zaken - Leslie Boseto; handel en toerisme - Enele Kwainairara; mijnbouw en energie - Walton Naeson; bosbouw en milieu - mevr. Hilda Kari; landbouw en visserij - Steve Aumanu; politie en nationale veiligheid - Lester Huckle Saomasi; volksgezondheid en medische diensten - Dick Warakohia; grondbeheer en huisvesting - Jackson Piasi; vrouwenaangelegenheden, jeugdzaken, sport - Roben Mesapitu.

(Vor.ber.pag. 65/2/3-1997)

VANUATU

KABINETSWIJZIGING

Op 20 mei 1997 voerde premier Serge Vohor een kabinetswijziging door. Aanleiding hiertoe vormde een dreigement van oud-premier Maxime Carlot Korman een motie van wantrouwen tegen de regering-Vohor in te dienen. Het dreigement werd ingetrokken, nadat na onderhandelingen met Vohor medestanders van Carlot Korman in de regering waren opgenomen. Hierdoor werd de breuk tussen rivaliserende facties van de Union of Moderate Parties (UMP) onder leiding van Vohor en Carlot Korman gelijmd.

Op 21 mei onthulde Carlot Korman, die in september 1996 als premier was opgevolgd door Vohor (zie pag. 66/3 e.v.-'97), dat hij de hem aangeboden functie van minister van buitenlandse zaken had afgewezen en had besloten als gewoon parlementslid verder te gaan. Hij liet ook weten dat hij gedurende de lopende zittingstermijn van het parlement Vohors positie als regeringsleider niet zou aanvechten.

In het gewijzigde regeringsteam bekleedde Barak Sope, leider van de Melanesian Progressive Party (MPP), de functies van vice-premier en minister van handel en industrie. In juli 1996 had de nationale ombudsman Marie-Noëlle Ferrieux-Patterson de aanbeveling gedaan Sope (toen minister van financiën) nooit meer in aanmerking te laten komen voor een openbare functie vanwege zijn vermeende rol in een groot financieel schandaal (zie pag. 66/3-'97). Op 22 mei herhaalde Ferrieux-Patterson haar standpunt, maar ze benadrukte dat zij niet de bevoegdheid had zijn benoeming tegen te houden.

In de regering zaten ook leden van de National United Party (NUP) en een lid van de Fren Melanesian Party die echter geen kabinetspost bekleedde. Hierdoor was de Vaua'aku Pati (VP) de enige oppositiepartij in het parlement. Het aantal VP-parlementariërs was opgelopen tot twintig, nadat vijf NUP-parlementariërs eerder in mei naar de VP waren overgelopen. Op 23 mei diende de VP een motie van wantrouwen in tegen de regering-Vohor, maar deze motie werd vervolgens weer ingetrokken.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Serge Vohor (UMP); vice-premier, minister van handel en industrie - Barak Sope (MPP)*; buitenlandse zaken - Vital Soksok Malsevsani (UMP)*; financiën - Willie Jimmy (UMP)+; justitie, cultuur en vrouwenzaken - pater Walter Lini (NUP); binnenlandse zaken - Robert Karie (NUP); grondbeheer en natuurlijke hulpbronnen - Sato Kilman (MPP)*; onderwijs, jeugdzaken en sport - Louis Carlot (UMP)*; gezondheidszorg - Charley Nako (UMP)*; landbouw - Amos Adeng (UMP)*; burgerluchtvaart, toerisme, telecommunicatie en post - Demis Lango (UMP)+; vervoer en openbare werken - Samson Bue (UMP).

* Nieuwe benoeming
\+ Gewijzigde portefeuille

VMF-OFFICIEREN VRIJGESPROKEN

In mei werden zes leden van de Vanuatu Mobile Force (VMF), de paramilitaire veiligheidsmacht die de strijdkrachten van Vanuatu vormde, vrijgesproken van de ontvoering van president Jean-Marie Leye Lenelgau in oktober 1996 (zie pag. 67/3-'97). De rechtszaken tegen acht anderen werden voortgezet. In november 1996 was bijna de helft van de VMF-leden gearresteerd in verband met de ontvoering, die was gepleegd ten tijde van een loonconflict tussen de VMF en de president.

MINISTER VAN FINANCIËN ONTSLAGEN

Premier Serge Vohor ontsloeg op 10 september zijn partijgenoot Willie Jimmy als minister van financiën. Tot diens opvolger werd Vincent Boulekone benoemd. Op 5 september had Vohor Jimmy al ontheven van zijn verantwoordelijkheid voor de nationale bank, de ontwikkelingsbank en het nationaal pensioenfonds. Op 11 september liet Jimmy zelf in een toespraak weten dat de reden voor zijn ontslag was dat hij zich had gekeerd tegen de toenemende invloed van de Aziatische Ontwikkelingsbank (Asian Development Bank, ADB) op 's lands economisch hervormingsprogramma.

(Vor.ber.pag. 66/3 e.v.-1997)

INDEX AFLEVERING NR. 3123

ARABISCHE LIGA Bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken **732**
ARMENIË Regeringswijzigingen **687**
Wereldbank verleent krediet **687**
AUSTRALIË Wetsvoorstel wil duidelijkheid brengen in grondeigendom **747**
Klacht tegen One Nation Party van Hanson **748**
Rapport over omstreden adoptiebeleid Aboriginals **748**
Immigratiebeperkingen bekendgemaakt **749**
AZERBAJDZJAN Nieuw vredesplan voor Nagorno-Karabach **688**
Verwarring over Russisch olie-akkoord **689**
AZIË ASEAN-lidmaatschap Myanmar, Cambodja en Laos goedgekeurd, lidmaatschap Cambodja aangehouden **736**
Presidentieel overleg Centraal-Aziatische staten **737**
ASEM-top ministers van financiën **738**
BALTISCHE STATEN Topontmoeting van Baltische, Poolse en Oekraïense presidenten **689**
BELGIË De zaak van de verdwenen en vermoorde kinderen **681**
De zaak Dutroux, rapport van de Parlementaire Onderzoekscommissie **681**
BELIZE Kabinetswijziging, samenstelling kabinet **715**
BJELAROES Ondertekening en ratificatie van Uniehandvest met Russische Federatie **690**
Conflict met Russische Federatie over tv-verslaggevers **691**
CAMBODJA Partijpolitieke ontwikkelingen, breuk in KNP **738**
Son Sen gedood, Pol Pot veroordeeld **738**
Hun Sen grijpt de macht **739**
Nieuwe eerste premier **740**
Nationale Assemblee wijst regeringswijziging af **742**
Onenigheid over Cambodja's VN-zetel **742**
CENTRAAL AFRIKAANSE REPUBLIEK Spanningen tussen regering en legeropstandelingen **726**
COMOREN Roep om herstel Franse heerschappij over Anjouan **727**
Bemiddeling door OAE **728**
CONGO Opstand bij de marine **729**
Moordaanslag op oud-president Sassou Nguesso leidt tot spanningen **729**
Burgemeester Kolélas benoemd tot premier, nieuw kabinet **731**
Afrikaans vredesinitiatief **731**
COOKEILANDEN Samenstelling regering **749**
DOMINICAANSE REPUBLIEK Generaals met pensioen gestuurd **715**
PRD-leider trekt zich terug **716**
EGYPTE Onlusten wegens landwet **732**
Regeringswijziging **733**
Oproep tot beëindiging gewapende acties, nieuwe aanslagen **733**
ESTLAND Sowjet-paspoorten niet langer geldig **692**
FIJI Grondwetswijzigingen ingediend **749**
Regeringswijziging **750**
FRANKRIJK Vervroegde parlementsverkiezingen uitgeschreven **692**
Socialisten winnen verkiezingen, nieuwe regering **694**
Maatregelen om overheidstekort terug te dringen **696**
Nieuw werkgelegenheidsprogramma, immigratiebeleid **697**
GCC Bijeenkomsten ministers van buitenlandse zaken **734**
GEORGIË Regeringsbenoemingen **700**
Vooruitgang in overleg tussen Georgië en Abchazië **700**
GUATEMALA Implementatie vredesakkoord **716**
Minister van defensie en stafchef strijdkrachten ontslagen **717**
JAMAICA Oud-premier Manley overleden **717**
KAZACHSTAN Nieuw hoofd inlichtingendienst **742**
Nieuwe taalwet **743**
KIRGIZSTAN Privatiseringsprogramma opgeschort **743**
Nieuwe minister van buitenlandse zaken **743**
LAOS Zitting Nationale Assemblee **743**
LETLAND Ontwikkelingen rond politieke partijen **701**
Nieuwe regering **702**
MEXICO Nieuwe drugsbestrijdingsdienst **719**
Ontwikkelingen m.b.t. guerrillastrijd **719**
Nationaal Ontwikkelingsplan **720**
Tussentijdse parlements- en gouverneursverkiezingen **721**
Bezoek van de Amerikaanse president Clinton **723**
MOLDOWA Moldowa en Dnjestrië ondertekenen memorandum van overeenstemming **703**
Nieuwe minister van buitenlandse zaken **703**
MONTSERRAT Vulkaanuitbarstingen **724**
OCEANIË Jaarlijkse top Speerpunt Groep **747**
South Pacific Commission wordt Pacific Islands Commission **747**
28-ste Topconferentie SPF **747**
OEKRAÏNE Betrekkingen met Russische Federatie, ondertekening vriendschapsverdrag **703**
Regeringswijzigingen **704**
Nieuwe premier, samenstelling kabinet **705**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **706**
Premier van Krim vervangen **706**
OEZBEKISTAN Betrekkingen met de Verenigde Staten **744**
PANAMA Kabinetswijziging, samenstelling kabinet **725**
Congres over Panamakanaal **726**
QATAR Bezoek van emir aan Verenigde Staten **734**
Minister van justitie treedt af **734**
RUSSISCHE FEDERATIE Hervormingen bij strijdkrachten, minister van defensie en chef generale staf ontslagen **706**
Economisch beleidsplan, Staatsdoema stemt tegen bezuinigingen op begrotingsuitgaven **708**
Financiële schandalen **710**
Minister van justitie vervangen **711**
Wijzigingen in Adviesraad **712**
Ondertekening vredesverdrag met Tsjetsjenië **712**
SAARC Negende top **744**
SALOMONEILANDEN Ontwikkelingen m.b.t. regering en parlement, kabinetswijziging **750**
SAOEDI-ARABIË Uitbreiding Adviesraad **734**
Britse verpleegster schuldig bevonden aan moord **735**
Prins Al-Waleed breidt beleggingsimperium uit **735**
TADZJIKISTAN Ondertekening vredesakkoord **744**
Muiterijen in leger **746**
TOERKMENISTAN Regeringswijzigingen **747**
Olieconflict met Azerbajdzjan **747**
VANUATU Kabinetswijziging **751**
VMF-officieren vrijgesproken **751**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ALGEMEEN

TOPONTMOETING VAN MIDDEN- EN OOST-EUROPESE LEIDERS

Tien presidenten van Midden- en Oost-Europese landen en de Russische premier Wiktor Tsjernomyrdin kwamen op 5 en 6 september 1997 bijeen in de Litouwse hoofdstad Vilnius voor een topontmoeting die door de presidenten van Polen en Litouwen (respectievelijk Aleksander Kwasniewski en Algirdas Brazauskas) was georganiseerd. De conferentie was getiteld 'Coëxistentie van volken en goed nabuurschap om veiligheid en stabiliteit in Europa te garanderen'.

Eén van de opmerkelijke thema's van de conferentie was de bijna unanieme veroordeling van het autoritaire bewind van Aleksander Loekasjenka, de president van Bjelaroes. Loekasjenka meldde op zijn beurt aan de deelnemers van de top dat Bjelaroes met de NAVO wilde onderhandelen over eenzelfde overeenkomst als deze alliantie al met Rusland en de Oekraïne had gesloten.

Hoewel de presidenten van de Baltische staten herhaalden dat ze zich bleven inzetten om lid van de NAVO te worden, noemde de Russische premier Tsjernomyrdin de oostwaartse uitbreiding van de NAVO de 'grootste strategische fout sinds het einde van de Koude Oorlog'. Hij benadrukte dat Rusland maatregelen ter versterking van het vertrouwen zou nemen om ervoor te zorgen dat de Baltische republieken buiten de NAVO zouden blijven.

In het Sloveense Piran vond op 6 en 7 juni de vierde topontmoeting van Midden-Europese presidenten plaats. Aanwezig waren de presidenten van Duitsland, Hongarije, Italië, Oostenrijk, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. De top werd gedomineerd door kwesties betreffende de integratie van niet-EU-landen in de Europese Unie en de NAVO.

TWEEDE EURO-MEDITERRANE CONFERENTIE

Op Malta vond op 15-16 april 1997 de tweede Euro-Mediterrane Conferentie plaats. Deze moest de eerste uitwerking bieden van afspraken die de Europese Unie tijdens de eerste conferentie in november 1995 in Barcelona maakte over de politieke en economische relaties met 12 staten ten zuiden en oosten van de Middellandse Zee (zie pag. 89/1/2-'96). De conferentie is er onder meer op gericht tegen het jaar 2010 een politiek stabiele vrijhandelszone in het gebied te hebben bereikt.

De conferentie op Malta werd geheel overschaduwd door de problemen met het vredesproces in het Midden-Oosten (zie pag. 333/3 e.v.-'97). De ministers van buitenlandse zaken kwamen tijd te kort om de volledige conclusies van de conferentie vast te stellen. De Nederlandse minister van buitenlandse zaken, Hans van Mierlo - die vanwege het Nederlandse voorzitterschap van de EU de conferentie voorzat - had Israël toegezegd dat de conferentie over de relatie tussen de EU en de partnerlanden en de problemen met het vredesproces in het Midden-Oosten, zaken waren die onafhankelijk van elkaar behandeld zouden worden. De Arabische ministers lieten op de laatste overlegdag echter weten toch een tekst over het vredesproces in de conclusies van de conferentie te willen opnemen. Ten slotte werd overeenstemming gevonden en werd aan een verklaring die in 1995 al door de deelnemende landen was aanvaard, een zin toegevoegd waarin bezorgdheid over het stagneren van het vredesproces in het Midden-Oosten werd uitgesproken.

Familieportret van de deelnemers aan de top in Vilnius op 5 september 1997. V.l.n.r.: de presidenten Arpad Göncz (Hongarije), Aleksandr Loekasjenka (Bjelaroes), Aleksander Kwasniewski (Polen), Guntis Ulmanis (Letland), Petar Stojanow (Bulgarije), Emil Constantinescu (Roemenië), Algirdas Brazauskas (Litouwen), Leonid Koetsjma (Oekraïne), Lennart Meri (Estland), Petroe Loecinschi (Moldowa), en de Russische premier Wiktor Tsjernomyrdin. *Foto EPA*

Tegen de verwachting in slaagde Van Mierlo erin een gesprek tot stand te brengen tussen zijn Israëlische collega David Levy en de Palestijnse president Yasser Arafat. Hoewel het gesprek niet meer opleverde dan een uitwisseling van reeds bekende standpunten, zei Van Mierlo achteraf te hopen dat de ontmoeting gevolgd zou worden door verdere contacten tussen Israël en Palestijnen. Volgens hem had de ontmoeting op Malta aangetoond dat een Europese politieke rol bij het vredesproces in het Midden-Oosten onmisbaar was.

VIERING 50 JAAR MARSHALLPLAN

In Den Haag werd op 28 mei 1997 de vijftigste verjaardag van de lancering van het Marshallplan herdacht in aanwezigheid van Koningin Beatrix, de Amerikaanse president Bill Clinton en 48 vertegenwoordigers van van de meer dan 50 landen van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), uiteenlopend van staatshoofden en premiers tot ambassadeurs. De Franse en de Russische president, Jacques Chirac en Boris Jeltsin, en de Britse premier Tony Blair ontbraken.

De toenmalige Amerikaanse minister van buitenlandse zaken George Catlett Marshall kondigde tijdens een rede in de Harvard Universiteit op 5 juni 1947 een grootscheeps hulpprogramma aan voor het door de Tweede Wereldoorlog verwoeste Europa. Het plan wilde onder meer een dam opwerpen tegen de door Moskou beheerste communistische invloed door de Europese economieën op de been te helpen en nauwer met de Amerikaanse te verbinden. Van 1948 tot 1952 stroomde $ 13 mrd naar Europa.

Zowel president Clinton als de Nederlandse premier Wim Kok pleitte tijdens de feestelijke herdenking voor meer financiële steun aan Oost-Europa.

Volgens Clinton moest het 'tempo van particuliere investeringen worden opgevoerd'. Hij wees erop dat de interna-

Maandblad 67ste jaargang, nr 3124, pag. 51475-51558

De Amerikaanse president Bill Clinton en Koningin Beatrix (r.) arriveren op 28 mei 1997 bij de Ridderzaal in Den Haag voor de feestelijke herdenking van het Marshallplan. *Foto ANP*

tionaal-financiële instellingen de afgelopen jaren vijftig miljard dollar in Oost-Europa hadden gepompt, en de privé-sector 45 miljard dollar. Volgens Clinton 'moeten we hiermee doorgaan'. 'We kunnen niet weglopen van deze landen en maar aannemen dat alles goed gaat'.

Ook premier Kok vond 'nieuwe initiatieven nodig'. Hij zei in de Ridderzaal dat de Europese Unie en de Verenigde Staten de handen ineen moesten slaan voor een nieuw Marshallplan voor de economische opbouw van Oost-Europa. Volgens Kok moest het accent van een dergelijk plan liggen op versterking van de infrastructuur in de landen van Midden- en Oost-Europa. Schattingen van de benodigde kosten gingen tot omstreeks 100 miljard dollar. Ook wegens de 'enorme omvang' van de behoeften in landen van het vroegere Sowjet-blok zou het grootste deel van zo'n bedrag moeten komen uit particuliere investeringen, die meer gericht zouden zijn op het bieden van know-how op het gebied van technologie en management. De premier dacht daarbij aan een publiek-private structuur voor de opzet van de hulp en liet doorschemeren dat hij ook een rol zag weggelegd voor de EU en andere internationale organisaties.

Tijdens de lunch die Koningin Beatrix de Amerikaanse president die dag aanbood, bedankte zij het Amerikaanse volk voor het hulpprogramma van vijftig jaar eerder. 'Met de uitvoering van het plan hebben de Verenigde Staten niet alleen het herstel van Europa mogelijk gemaakt, maar ook de inspiratie gegeven voor de Europese integratie en de samenwerking die wij nu hebben op het terrein van vrede en veiligheid', aldus de Koningin.

Premier Kok en president Clinton voerden op 28 mei ook nog de halfjaarlijkse Euro-Amerikaanse besprekingen. Dit overleg werd besloten met twee akkoorden. Het ene moest ervoor zorgen dat de samenwerking tussen de Europese en de Amerikaanse douanediensten werd verbeterd; het andere moest er onder meer toe leiden dat de handel in chemische stoffen die nodig zijn voor de productie van drugs, werd bemoeilijkt (zie ook onder EUROPESE UNIE).

(Vor.ber.pag. 425/1 e.v.-1997)

EUROPESE UNIE

AKKOORD OVER TIJDSPLANNING EMU. EXTRA TOP IN NOORDWIJK

De ministers van financiën en de presidenten van de centrale banken van de Europese Unie (EU) kwamen op 5-6 april 1997 bijeen in Noordwijk. Tijdens deze bijeenkomst werd een aantal belangrijke beslissingen genomen over de Economische en Monetaire Unie (EMU), waaronder een akkoord over een globaal tijdschema en de goedkeuring van een stabiliteitspact voor de gemeenschappelijke munt (zie pag. 166/3 e.v.-'97).

Overeengekomen werd dat in mei 1998 een buitengewone vergadering van de Europese Raad zou worden gehouden om te beslissen welke landen voldeden aan de economische criteria voor toetreding tot de EMU (zie pag. 75/3 e.v.-'92; 395/1-'95). De ministers zwichtten niet voor de druk van de presidenten van de centrale banken om de definitieve beslissing over kwalificatie voor de EMU eerder te nemen, aangezien Zuid-Europese landen zoals als Italië en Spanje meer tijd nodig hadden om aan de criteria te voldoen. De ministers erkenden dat de tijdsplanning de landen die zich kwalificeerden, krap acht maanden de tijd zou geven om zich voor te bereiden op de invoering van de gemeenschappelijke munt op 1 januari 1999. Onder vier ogen gaf een aantal ministers toe dat het veel eerder, waarschijnlijk in het laatste kwartaal van 1997, duidelijk zou zijn of de EMU op tijd zou beginnen en welke landen zouden voldoen aan de criteria van het Verdrag van Maastricht.

De buitengewone vergadering van de Europese Raad, die zou worden bijgewoond door alle EU-regeringsleiders, zou plaats vinden tijdens het zes maanden durende EU-voorzitterschap van Groot-Brittannië, dat in januari 1998 zou beginnen. De vergadering zou echter in Brussel worden gehouden om Groot-Brittannië, dat dan misschien zou hebben besloten toetreding uit te stellen of zelfs helemaal niet mee te doen, eventueel gezichtsverlies te besparen.

De ministers van financiën legden de laatste hand aan het zogenoemde 'stabiliteitspact' dat landen die deel uitmaken van de muntunie, met elkaar aangaan. In dit pact verplichten zij zich om hun begrotingstekort te allen tijde onder drie procent van het bruto binnenlands product (BBP) te houden, en daarmee de stabiliteit van de gemeenschappelijke munt, de euro, niet te ondergraven. De bewindslieden kwamen een boetesysteem overeen voor landen die de tekortnorm wel overschrijden.

Als een muntunieland een begrotingstekort heeft dat hoger is dan drie procent, dan is het verplicht een renteloos deposito te storten van 0,2 procent van het BBP. Voor elk procent dat de norm voor het begrotingstekort is overschreden, komt daar nog eens een deposito van 0,1 procent van het BBP bij. Als het begrotingstekort na twee jaar niet ongedaan is gemaakt, vervalt het deposito tot een boete. Wanneer ook in volgende jaren het tekort te

hoog blijft, blijft het systeem van kracht, zij het dat alleen 0,1 procent per procentpunt tekortoverschrijding hoeft te worden afgedragen. Het maximumdeposito, en dus ook de maximumboete, is elk jaar 0,5 procent van het BBP. In Noordwijk werd politieke, maar nog geen letterlijke overeenstemming bereikt over de bestemming van het boetegeld. Volgens de Nederlandse minister van financiën Gerrit Zalm is afgesproken dat dit geld de muntunielanden ten goede komt die zich wel aan hun begrotingsnorm hebben gehouden.

Ingelaste Eurotop in Noordwijk

Op 23 mei kwamen in Noordwijk de regeringsleiders en ministers van buitenlandse zaken van de EU bijeen om overleg te voeren over kwesties die betrekking hadden op de Intergouvernementele Conferentie (IGC) over de herziening van het Verdrag van Maastricht. Het was hun laatste bijeenkomst voor de Top van Amsterdam in juni, wanneer het verdrag zou moeten worden goedgekeurd (zie pag. 368/2-'97).

De EU-leiders kwamen overeen dat de rol van de voorzitter van de Europese Commissie moet worden versterkt, zodat deze een krachtigere stem krijgt in de benoeming van de Eurocommissarissen uit de lidstaten. De leiders bogen zich verder over netelige kwesties zoals de toekomstige omvang van de Europese Commissie en de verdeling van het aantal stemmen tussen grote en kleine lidstaten. Hoewel er geen formele besluiten werden genomen, hadden de leiders goede hoop dat tegen de tijd dat de Top van Amsterdam zou worden gehouden, een verdrag op tafel zou liggen dat voor iedereen aanvaardbaar zou zijn. De Nederlandse minister van buitenlandse zaken Hans van Mierlo (Nederland bekleedde op dat moment het EU-voorzitterschap en leidde de beraadslagingen van de IGC) verklaarde dat hij en premier Wim Kok de komende twee weken een rondreis zouden maken langs de EU-hoofdsteden, en hij zei er vertrouwen in te hebben dat 'op de meeste terreinen' overeenstemming zou worden bereikt.

Dit optimisme werd voor een deel toegeschreven aan de aanwezigheid van de nieuwe Britse premier Tony Blair bij de top. Blair had eerder in mei de Britse parlementsverkiezingen gewonnen (zie pag. 554/2 e.v.-'97) en werd geacht positiever tegenover de EU te staan dan zijn voorganger John Major.

TOP VAN AMSTERDAM

De regeringsleiders van de EU-lidstaten kwamen op 16-17 juni bijeen in Amsterdam om besprekingen te voeren over de toekomstige vorm van de EU en de EMU en om de Intergouvernementele Conferentie (IGC) over de herziening van het Verdrag van Maastricht af te sluiten.

Hoewel er tijdens de conferentie een verdrag werd ondertekend, slaagden de EU-leiders er niet in belangrijke institutionele kwesties op te lossen vóór de uitbreiding van de EU. Zij konden met name geen overeenstemming bereiken over de herziening van de stemmenweging in de Raad van Ministers, de uitbreiding van meerderheidsbesluitvorming en een efficiëntere organisatie van de Europese Commissie (zie boven).

De Duitse bondskanselier Helmut Kohl speelde een ongewoon negatieve rol tijdens de conferentie door te pleiten voor de bescherming van nationale en regionale rechten ten koste van nieuwe Europese bevoegdheden en de uitbreiding van meerderheidsbesluitvorming op verscheidene terreinen te blokkeren. De nieuwe Britse premier Tony Blair nam daarentegen vol enthousiasme deel aan de conferentie en aanvaardde 'flexibiliteit' binnen het verdrag ten behoeve van een 'Europa van meer snelheden', waarin bij meerderheid van stemmen activiteiten zouden kunnen worden ontplooid zonder dat deze direct door een veto konden worden getroffen.

Groot-Brittannië, Denemarken, Finland, Ierland en Zweden torpedeerden echter een Frans-Duits voorstel om de West-Europese Unie (WEU), de Europese defensie-organisatie, te integreren in de EU.

Akkoord over economische groei en werkgelegenheid

Het belangrijkste succes van de topconferentie was een akkoord waarin nieuwe prioriteit werd gegeven aan economische groei en werkgelegenheid als onderdeel van de voorbereiding op de derde fase van de EMU, waarin een gemeenschappelijke munt zou worden ingevoerd. Voornamelijk op verzoek van de nieuwe Franse regering (zie pag. 694/3 e.v.-'97) werd in het Verdrag van Amsterdam een werkgelegenheidsparagraaf opgenomen.

Op 9 juni verraste Frankrijk de andere EU-landen met een verzoek om meer tijd om zich te beraden over het stabiliteitspact, dat een strenge begrotingsdiscipline oplegde aan landen die wilden deelnemen aan de gemeenschappelijke munt. Het pact, waarover in

Familieportret van de EU-ministers van financiën op 6 april 1997 in Noordwijk. V.l.n.r.: Jean Arthuis (Frankrijk), Jean-Claude Juncker (Luxemburg), Ioannis Papandoniou (Griekenland), Gerrit Zalm (Nederland), Ruairi Quinn (Ierland), Kenneth Clarke (Groot-Brittannië), Antonio Sousa Franco (Portugal), Rodrigo de Rato Figaredo (Spanje), Erkki Liikanen (Finse Europees Commissaris), Sauli Vainamo Niinito (Finland), en Rudolf Edlinger (Oostenrijk). *Foto ANP*

EU-leiders maken zich op 17 juni 1997 op voor de groepsfoto van de top in Amsterdam. V.l.n.r.: Premier Martti Ahtisaari (Finland), premier Romano Prodi (Italië), de voorzitter van de Europese Commissie Jacques Santer, premier Wim Kok (Nederland), president Jacques Chirac (Frankrijk), Europees Commissaris Hans van den Broek, bondskanselier Helmut Kohl (Duitsland) en premier Viktor Klima (Oostenrijk). *Foto ANP*

december 1996 in beginsel een akkoord was bereikt en dat tegelijk met de invoering van de gemeenschappelijke munt op 1 januari 1999 van kracht zou worden (zie pag. 166/3 e.v.-'97), zou definitief worden goedgekeurd tijdens de Top van Amsterdam. Op 9 juni zei de nieuwe Franse minister van financiën Dominique Strauss-Kahn tijdens een vergadering van de EU-ministers van financiën in Luxemburg dat Frankrijk een 'periode van overdenking' wilde alvorens zijn goedkeuring te verlenen aan het pact. Strauss-Kahn beklemtoonde niet te willen tornen aan het pact zelf en dat Frankrijk nog steeds 'vastbesloten' was de invoering van de gemeenschappelijke munt in 1999 doorgang te laten vinden. Maar hij zei dat zijn regering zekerheid moest hebben dat de EU tevens adequate gemeenschappelijke en politieke besluiten zou nemen om de werkgelegenheid en de economische groei te bevorderen. Op 11 juni formuleerden Franse regeringsfunctionarissen het in duidelijkere bewoordingen: Frankrijk zou het stabiliteitspact alleen maar ondertekenen als in het Verdrag van Amsterdam een verklaring zou worden opgenomen dat de EU haar inspanningen opnieuw zou richten op werkgelegenheid en economische groei.

Hoewel het Franse verzoek in eerste instantie leidde tot een woedende reactie van Duitsland, zei de Duitse minister van buitenlandse zaken Klaus Kinkel op 11 juni dat zijn regering bereid was steun te geven aan het opnemen van een werkgelegenheidsparagraaf in het Verdrag van Amsterdam. Kinkel maakte echter duidelijk dat Duitsland het scheppen van werkgelegenheid slechts in beperkte mate een prominentere plaats op de Europese agenda wilde geven.

Op 16 juni werden de EU-ministers van financiën, die de Top van Amsterdam bijwoonden, het eens over een pakket maatregelen om de werkgelegenheid en de groei te stimuleren. Hiermee werd in voldoende mate tegemoet gekomen aan de Franse eisen zodat Frankrijk zijn goedkeuring gaf aan het stabiliteitspact. Het belangrijkste punt van het akkoord over werkgelegenheid was de verstrekking van een krediet ter waarde van £ 700 mln door de Europese Investeringsbank (EIB). Tevens werd overeengekomen dat middelen uit andere EU-begrotingen zouden worden aangewend om financiële steun te verlenen aan het scheppen van werkgelegenheid in heel Europa en dat later in 1997 een speciale topconferentie over werkgelegenheid zou worden gehouden.

Ondertekening van Verdrag van Amsterdam

De ministers van buitenlandse zaken van de EU ondertekenden op 2 oktober in Amsterdam in aanwezigheid van Koningin Beatrix, premier Wim Kok en de Luxemburgse premier Jean-Claude Juncker het Verdrag van Amsterdam. Premier Kok zei in zijn toespraak dat het verdrag de weg vrijmaakt voor de uitbreiding van de Europese Unie in oostelijke en zuidelijke richting. Het akkoord levert daarmee een bijdrage aan het verwezenlijken van een nieuwe vreedzame en stabiele ordening van het Europese continent, aldus Kok.

In een gezamenlijke verklaring werd gesteld dat de transparantie waarover in het Verdrag van Amsterdam wordt gesproken ook zal gelden voor de overige Europese instellingen (EGKS en Euratom). Bij de onderhandelingen in juni was dit punt 'vergeten'.

Hoofdpunten uit het Verdrag van Amsterdam

Instituties Ingrijpende besluiten over de hervorming van de besluitvorming van de EU zijn uitgesteld. De 'grote' landen van de Unie hebben er mee ingestemd om bij de toetreding van nieuwe landen één van hun twee commissarissen op te geven, maar slechts op voorwaarde dat vooraf een akkoord wordt bereikt over een nieuwe stemverdeling in de Raad van ministers. Ingrijpende herziening van de besluitvorming heeft pas plaats als de Unie meer dan twintig leden gaat tellen.

Buitenlands beleid Van de vooral Franse wens om een 'zware', politieke functionaris voor het Gemeenschappelijke Buitenlandse en Veiligheidsbeleid (GBVB) te benoemen, is weinig in het verdrag terug te vinden. De secretaris-generaal van de Raad van ministers wordt 'hoge vertegenwoordiger' van de Unie voor het buitenlands beleid. Het aantal meerderheidsbeslissingen op buitenlandspolitiek terrein wordt groter, maar het gaat daarbij vooral om uitvoering van het beleid: de vaststelling van de *stratégies communes* heeft plaats bij unanimiteit. Er komen 'nauwere institutionele betrekkingen' tussen de Europese Unie en de veiligheidsorganisatie West-Europese Unie (WEU), met zicht op mogelijkheid tot integratie „mocht de Europese Raad daartoe beslissen".

Werkgelegenheid Bevordering van de werkgelegenheid (waaraan een apart hoofdstuk is gewijd) wordt een van de doelstellingen van de Europese Unie. Op aandringen van vooral Duitsland, dat huiverig is voor een interventionistische aanpak, zal die bevordering vooral de vorm krijgen van harmonisatie van nationaal beleid.

Flexibiliteit Groepen lidstaten kunnen op bepaalde gebieden verder integreren, mits de Raad van ministers daarmee instemt met gekwalificeerde meerderheid.

Schengen Het Verdrag van Schengen over opheffing van de grenscontroles is als protocol aan 'Amsterdam' toegevoegd, met uitzonderingsbepalingen voor het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Denemarken. De overige landen zullen binnen vijf jaar maatregelen aannemen over asiel, vluchtelingen en immigratie. Beleid op het terrein van visa, immigratie en asiel wordt van intergouvernementeel communautair. Dat betekent dat instellingen als het Europese Hof van Justitie, de Europese Commissie en het Europees Parlement invloed kunnen hebben.

Het ministerie van buitenlandse zaken streefde ernaar de goedkeuringswet voor de ratificatie en de memorie van toelichting zo snel mogelijk naar het kabinet te sturen. Gehoopt werd dat het verdrag nog door het huidige parlement kon worden geratificeerd. Als de ratificatieprocedure overal naar wens zou verlopen - met gunstige uitslagen van de referenda in Denemarken en Ierland - zou het verdrag medio 1999 in werking kunnen treden.

Tijdens top opgepakte demonstranten worden niet vervolgd

Tijdens de Eurotop in Amsterdam pakte de politie preventief 380 demonstranten op die werden verdacht van het beramen van misdrijven. Het Amsterdamse openbaar ministerie deed dat op basis van artikel 140 uit het wetboek van strafrecht, dat handelt over het lidmaatschap van een criminele organisatie.

De commissie politieklachten stelde, onder voorzitterschap van hoogleraar strafrecht T.M. Schalken, een onderzoek in naar het optreden van justitie en politie tijdens de top. In het rapport dat de commissie op 19 november uitbracht, oordeelde zij uiterst negatief hierover. De commissie-Schalken concludeerde dat er geen enkele wettelijke basis was voor het toepassen van artikel 140; zij vond dat oproerkraaiers ook hadden kunnen worden aangehouden op basis van artikel 540 (ordeverstoring). Omdat echter verzuimd was hiervoor voldoende rechters-commissarissen beschikbaar te houden, was volgens de commissie door middel van het gebruik van artikel 140 een noodgreep toegepast. Dit had als bijkomend voordeel dat ongewenste actievoerders voor de duur van de hele top van de straat konden worden gehaald. Het Amsterdamse openbaar ministerie besloot, als reactie op de uitkomsten van het onderzoek, de 380 aangehouden personen bij gebrek aan bewijs niet te vervolgen.

De vier grote fracties in de Tweede Kamer hadden felle kritiek op het besluit om van rechtsvervolging af te zien. Minister van justitie Winnie Sorgdrager zei het 'jammer' te vinden dat er geen strafvervolging kwam. Op 11 december verklaarde de minister in de Tweede Kamer er, gezien de moeilijkheden met de bewijslast, op tegen te zijn een volgende keer van artikel 140 gebruik te maken.

TROJAN BENOEMD TOT NIEUWE SECRETARIS-GENERAAL EUROPESE COMMISSIE

Op 21 mei benoemde de Europese Commissie de Nederlander Carlo Trojan tot secretaris-generaal, de hoogste ambtelijke functie bij het dagelijks bestuur van de Europese Unie. De 55-jarige Trojan kreeg daarmee de leiding van het gehele ambtelijk appraat van de Europese Commissie, met 27 directoraten-generaal en 14 toegevoegde diensten.

Slechts twee keer eerder benoemde de Europese Commissie een secretaris-generaal. Van 1958-1987 bekleedde de Fransman Emile Noël deze positie. Hij werd opgevolgd door de Brit David Williamson, die per 1 augustus met pensioen gaat.

Trojan begon na zijn rechtenstudie in Leiden in 1967 te werken op de juridische afdeling van het ministerie van landbouw in Den Haag. In de jaren zeventig vertrok hij naar Brussel waar hij eerst vier jaar verbonden was aan het kabinet van het Nederlandse lid van de Europese Commissie Pierre Lardinois. Vervolgens hij was korte tijd adjunct-kabinetschef van Europees Commissaris Henk Vredeling. Vanaf 1977 werkte hij eerst als Landbouwraad bij de Nederlandse permanente vertegenwoordiging bij de Europese Gemeenschappen, en daarna als directeur marktregulering op het ministerie van landbouw in Den Haag. In 1981 keerde hij terug naar Brussel als kabinetschef van Europees Commissaris Frans Andriessen. In oktober 1987 werd hij benoemd tot adjunct-secretaris-generaal van de Europese Commissie.

In verband met de benoeming van Trojan besloot de Europese Commissie eind juli dat de Nederlandse topambtenaar M. Enthoven moest vertrekken als directeur-generaal milieu bij de Commissie. Volgens de leden van de Commissie mocht Nederland niet worden overbedeeld en daarom geen twee topambtenaren leveren. Enthoven zou een andere baan zijn aangeboden, als directeur-generaal ondernemingenbeleid, handel, toerisme en sociale economie, wat werd gezien als een minder belangrijke post.

PRESENTATIE AGENDA 2000

De voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, presenteerde op 16 juli in het Europees Parlement in Straatsburg Agenda 2000, een 1.300 pagina's tellend programma met voorstellen voor de uitbreiding van de Europese Unie, de begroting en de toekomst van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De Europese Commissie waarschuwde echter dat Agenda 2000 pas zou kunnen worden uitgevoerd als er een akkoord zou zijn bereikt over een nieuwe stemverhouding in de Raad van ministers, de uitbreiding van meerderheidsbesluitvorming en stroomlijning van de organisatie van de Commissie (zie boven).

Het centrale thema van Agenda 2000 was de toetreding van tien Midden- en Oost-Europese landen tot de EU. Het

Koningin Beatrix en prins Claus komen op 2 oktober 1997 binnen in de zaal van het Paleis op de Dam waar het Verdrag van Amsterdam wordt getekend. Achter hen premier Wim Kok (r.) en minister van buitenlandse zaken Hans van Mierlo. *Foto ANP*

voorstel was om begin 1998 een begin te maken met toetredingsonderhandelingen met vijf landen (Tsjechië, Hongarije, Polen, Estland en Slovenië), samen met Cyprus, zodat zij in 2002 of 2003 lid van de EU konden worden. De voordracht van deze vijf landen had heel wat voeten in de aarde gehad. Europees commissaris Hans van de Broek, belast met uitbreiding van de EU naar Oost-Europa, was onder druk gezet om alleen maar te onderhandelen met Tsjechië, Hongarije en Polen, de landen die de week daarvoor waren uitgenodigd om toe te treden tot de NAVO (zie pag. 612/1 e.v.-'97). Tegelijkertijd hadden Denemarken, Finland en Zweden erop aangedrongen ook toetredingsonderhandelingen met Bulgarije, Letland, Litouwen, Roemenië en Slowakije te beginnen. Agenda 2000 wond er geen doekjes om dat geen van de aspirant-landen voldeed aan de criteria die waren vastgesteld tijdens de topconferentie van Kopenhagen in 1993 (zie pag. 10/3-'94). Deze hielden onder meer in dat een land dat een lidmaatschapsaanvraag indiende, democratisch bestuur, mensenrechten en bescherming van minderheden moest garanderen en bovendien moest beschikken over een functionerende markteconomie, zich moest kunnen handhaven op de gemeenschappelijke markt en de doelstellingen van de Economische en Monetaire Unie (EMU) moest aanvaarden. De Commissie besloot echter onderhandelingen te beginnen met de vijf uitverkozen landen omdat zij het meest voldeden aan de criteria.

De uitnodiging aan Cyprus was ook omstreden, omdat er nog geen akkoord was bereikt tussen de Griekse en Turkse gemeenschappen op het eiland. Turkije, waarvan de aanvraag voor het EU-lidmaatschap werd tegengehouden, dreigde een akkoord over Cyprus te dwarsbomen als er toetredingsonderhandelingen met de Grieks-Cypriotische regering zouden worden begonnen. Daarop reageerde Griekenland door op 23 juli niet uit te sluiten dat het zijn veto zou uitspreken over aanvragen van andere potentiële leden, als Cyprus buiten de volgende uitbreidingsgolf zou worden gehouden. De Griekse premier Kostas Simitis eiste dat de toetredingsonderhandelingen zouden worden voortgezet 'parallel' met pogingen om het eiland te herenigen.

Agenda 2000 behelsde ook voorstellen voor de financiering van de EU in de periode van 2000 tot en met 2006. Hierbij werd ervan uitgegaan dat de volgende uitbreidingsgolf zou plaatsvinden zonder een verhoging van het plafond van de EU-uitgaven.

Het begrotingsplan ging uit van een jaarlijkse economische groei van 2,5 procent in de EU-lidstaten en van 4 procent in de aspirant-lidstaten. Uitgaande van het prijsniveau van 1997 werd geraamd dat de EU-uitgaven in de periode 2000-2006 zouden stijgen van ECU 94,1 mrd tot ECU 111,4 mrd ($ 1 = ECU 0,93 op 25 juli 1997). Opvallend was dat het plafond van de EU-uitgaven (1,27 procent van het gezamenlijke BBP van de lidstaten) ook na de eeuwwisseling zou worden gehandhaafd (oorspronkelijk was afgesproken dat dit alleen tot 1999 zou gelden, zie pag. 236/1 e.v.-'93). Bovendien werden de uitgaven na 2002 geraamd op niet meer dan 1,22 procent van het BBP van de EU-landen. De grootste uitgavenpost bleef het gemeenschappelijk Europees landbouwbeleid, hoewel de landbouwuitgaven naar verwachting jaarlijks minder snel zouden stijgen dan het bestaande plafond van 74 procent van de groei van het BBP en zouden toenemen van ECU 44,1 mrd tot ECU 50 mrd. Deze stijging werd veroorzaakt door de kosten die de overschakeling van prijssubsidies naar directe inkomenssteun voor boeren met zich meebracht, alsook door hogere uitgaven voor plattelandsontwikkeling en steunmaatregelen ter modernisering van de landbouw in de nieuwe lidstaten.

In een toelichting op de voorstellen van Agenda 2000 ten aanzien van het gemeenschappelijk landbouwbeleid zette landbouwcommissaris Franz Fischler de grote lijnen uiteen van de eerste fase van de geleidelijke afschaffing van de garantieprijzen, de hoeksteen van het landbouwbeleid sinds de invoering ervan in 1962. Fischler zei dat de prijzen van drie belangrijke producten (graan, rundvlees en zuivel) tussen 2000 en 2002 met zeker 30 procent zouden kunnen worden verlaagd, terwijl boeren met lage inkomens directe inkomenssteun zouden ontvangen. Hij betoogde dat er niets anders op zat, omdat handhaving van het bestaande systeem zou leiden tot nieuwe 'bergen' van te dure producten.

DATUM VOOR KOPPELING MUNTEN. BIJEENKOMST MINISTERS VAN FINANCIËN. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Tijdens een bijeenkomst in Mondorfles-Bains in Luxemburg op 13-14 september zetten de EU-ministers van financiën een belangrijke stap in de richting van de EMU, toen ze besloten dat in mei 1998, wanneer werd beslist welke landen zich kwalificeerden voor de EMU, ook de wisselkoers werd vastgesteld waartegen de munten van die landen per 1999 opgaan in de ene Europese munt, de euro. Hiermee werd voorkomen dat valutaspeculaties vrij spel zouden krijgen in de acht maanden tussen de vergadering in mei en het einde van het jaar.

De ministers zetten ook de eerste stappen in de richting van de harmonisering van de belastingstelsels, die door Duitsland en Frankrijk als een noodzakelijk vervolg op de EMU werd beschouwd. Ze gaven de Europese Commissie de opdracht een uitvoerige gedragscode op te stellen om fiscale concurrentie tegen te gaan.

De bewindslieden spraken verder over de rolverdeling tussen de ministers van financiën en de Europese Centrale Bank met betrekking tot het wisselkoersbeleid van de euro, en over een nadere uitwerking van een gemeenschappelijk overleg over het financiële en economische beleid in de EMU.

Met name Duitsland en Nederland waren fel tegen politieke invloed op de waarde van de euro ten opzichte van bijvoorbeeld de dollar en de yen. De ministers bereikten overeenstemming over het principe dat de Europese Centrale Bank verantwoordelijk is voor het wisselkoersbeleid, tenzij uitzonderlijke omstandigheden, zoals ingrijpende politieke gebeurtenissen of financiële crises, een stap van de politiek noodzakelijk maakten.

Tijdens de bijeenkomst kwam opnieuw aan het licht dat de lidstaten verdeeld waren over de bijdragen aan de EU-begroting. Als nettobetalers eisten Nederland en Duitsland een verlaging van hun bijdragen en dreigden ze zelfs met een veto tegen uitbreiding van de EU, als de verdeling van de bijdragen niet zou worden herzien.

Volgens de Nederlandse minister van financiën Gerrit Zalm was Nederland al de grootste nettobetaler aan de EU met een afdracht van 0,7 procent van het BBP, die dreigde op te lopen tot 1 procent in 2000. Deze relatief hoogste bijdrage was volgens hem des te onrechtvaardiger omdat Nederland 'in termen van welvaart' op de achtste plaats in de EU stond. Hij stelde onder meer voor het geld uit de structuurfondsen voor achtergebleven gebieden afhankelijk te maken van de totale welvaart van een lidstaat en niet van regio's.

In het licht van de recente Duitse begrotingsperikelen was de omvang van de EU-bijdragen in Duitsland een belangrijk politiek thema geworden. Op 11 augustus had minister van financiën Theo Waigel geëist dat de EU-financiën zouden worden gereorganiseerd. Waigel benadrukte dat de financiële lasten van Duitsland onbillijk hoog waren, gezien de enorme kosten van de Duitse hereniging. Hij waarschuwde dat Duitsland de bestaande bijdrage nog tot 1999 zou blijven betalen en verklaarde dat het niet rechtvaardig was dat zijn land - met een netto-afdracht van ruim DM 20 mrd - tweederde van de totale nettobetalingen voor zijn rekening moest nemen. Dat was volgens hem niet goed voor zijn land, noch voor Europa.

Ook Zweden en Oostenrijk vonden dat ze te veel betaalden. Spanje en Griekenland, die geld ontvingen uit Brussel, waarschuwden dat zij een korting op de steunfondsen niet zouden accepteren.

Rechtbanken verklaren sluiting Renault-vestiging onwettig

Begin april verklaarde de Franse autofabriek Renault in beroep te zullen gaan tegen vonnissen van Belgische en Franse rechtbanken waarin werd bepaald dat de fabriek had gehandeld in strijd met de regels voor inspraak van werknemers, toen zij de sluiting van haar assemblagefabriek in het Belgische Vilvoorde bekendmaakte, waardoor 3.100 banen verloren gingen (zie pag. 371/3 e.v.-'97).

In een proefproces dat was aangespannen door een werknemer van Vilvoorde, bepaalde een rechtbank in Brussel op 3 april dat Renault twee Belgische regels met betrekking tot informatie aan en inspraak van werknemers had geschonden. De rechtbank gelastte Renault te onderhandelen met het personeel in Vilvoorde teneinde de gevolgen van de sluiting te verzachten en te proberen het banenverlies te beperken. De rechtbank waarschuwde dat Renault een boete van Bfr 20 mln ($ 1 = Bfr 34,53 op 4 april 1997) boven het hoofd hing, als zij geen gevolg zou geven aan het bevel. Op 4 april bepaalde ook een rechtbank in Nanterre (Parijs) dat de EU-procedures voor inspraak van werknemers niet in acht waren genomen en beval Renault FF 15.000 ($ 1 = FF 5,64 op 4 april 1997) te betalen aan het werknemersinspraakorgaan, dat de rechtszaak had aangespannen.

Hoewel geen van beide rechtbanken bevoegd was Renault te gelasten de sluiting van Vilvoorde terug te draaien, hadden de vonnissen een negatief effect op de reputatie van Renault, die haar autoverkoop in België in maart met 43 procent had zien dalen. Op 4 april kwam het in Brussel tot botsingen tussen de politie en enige honderden werknemers van de fabriek in Vilvoorde, die samen met hun collega's van de failliete staalfabriek Forges de Clabecq, een demonstratie hielden.

Renault-president Louis Schweitzer week echter geen duimbreed en dreigde dat de vestiging in Vilvoorde wellicht nog vóór de eerder aangekondigde datum van 31 juli zou worden gesloten, als de staking die op 28 februari was begonnen zou voortduren. Op 14 april werd het werk hervat, nadat 67 procent van het personeel hiertoe bij een stemming had besloten. Naar verluidt stond de productie echter op een laag pitje.

Op 29 juni maakte Renault bekend dat de sluiting van de assemblagefabriek in Vilvoorde zou doorgaan (zie ook pag. 695/3-'97).

Volgens functionarissen van Renault was het besluit gebaseerd op een onafhankelijk rapport waartoe eerder die maand opdracht was gegeven. In het rapport stond dat de sluiting en het daaruit voortvloeiende verlies van 3.100 banen een verantwoorde poging was om een structureel probleem aan te pakken en dat invoering van arbeidstijdverkorting in het hele bedrijf een onbevredigend alternatief zou zijn.

Nieuwe visquota

Tijdens een vergadering in Luxemburg op 15 april bereikten de EU-ministers van visserij een akkoord over de herstructurering van de visserijsector. Het akkoord verminderde de omvang van de vissersvloten en het aantal dagen dat de vloten mochten vissen teneinde de visstanden te beschermen.

Hoewel de Nederlandse minister Jozias van Aartsen het akkoord 'een geweldige stap voorwaarts' noemde, betekende het een tegenvaller voor EU-commissaris voor visserij Emma Bonino, die had aangedrongen op een rigoureuzere verkleining van de vissersvloten.

Krachtens het akkoord zouden alle EU-lidstaten hun vangstcapaciteit in de daaropvolgende vijf jaar met 30 procent moeten verminderen ten aanzien van de meest bedreigde soorten - zoals kabeljauw, haring, makreel en schol in de Noordzee, sardine in de zeeën rond het Iberische schiereiland en zalm in de Oostzee - en met 20 procent ten aanzien van soorten waarvan te veel werd gevangen. De laatste categorie omvatte schelvis en heek in de Noordzee, makreel, blauwe tonijn en zwaardvis in de zeeën rond het Iberische schiereiland en kabeljauw in de Oostzee. De quota voor alle overige vissoorten werden bevroren. Het akkoord stuitte op verzet van Frankrijk dat verklaarde dat het geen steun kon geven aan een overeenkomst voor vijf jaar, omdat de bestaande subsidieregelingen in 1999 afliepen, en van Groot-Brittannië, dat eiste dat de kwestie van 'quota-hopping' (de praktijk van scheepseigenaren uit andere EU-landen om Britse visquota op te kopen) zou worden opgelost, voordat de vangstcapaciteit zou worden verminderd.

Hoewel de beperkingen leidden tot protestacties van Franse en Britse vissers, betoogden milieudeskundigen dat het akkoord niet ver genoeg ging om de visstand te beschermen.

Akkoord met VS over veiligheidseisen voor producten

Onderhandelaars van de EU en de Verenigde Staten sloten op 28 mei een raamakkoord om uit een impasse te geraken over de veiligheidscontrole van producten. Hierdoor werd de weg vrijgemaakt voor een overeenkomst over de versoepeling van de transatlantische handel waarmee $ 40 mrd was gemoeid.

Het akkoord, dat beide partijen hoopten te hebben afgerond voor juni, voorzag in de erkenning van elkaars controle-, test- en certificatieprocedures voor apparatuur op het gebied van informatietechnologie en telecommunicatie alsmede voor farmaceutische producten, medische instrumenten en vrijetijdsartikelen. Volgens Amerikaanse functionarissen zouden hierdoor de certificatiekosten, die op dat moment ruim $ 4 mrd per jaar bedroegen, lager worden.

Het akkoord werd positief ontvangen door de voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, en de Amerikaanse president Bill Clinton, die in Den Haag aanwezig waren bij een topontmoeting van de EU en de VS ter gelegenheid van de 50ste verjaardag van het Marshallplan (zie onder ALGEMEEN).

Uitspraak WTO over EU-regels voor bananenimport

Op 23 mei kwam de Wereldhandelsorganisatie (WTO) in haar einduitspraak tot het oordeel dat de omstreden EU-regels voor de bananenimport op negentien punten in strijd waren met de vrijhandelsbepalingen.

De WTO ondersteunde de klacht van de Verenigde Staten, Ecuador, Guatemala, Honduras en Mexico dat de voorkeursbehandeling die de EU gaf aan bananen uit de ACP-landen (Afrika, het Caribische gebied en de Stille Oceaan) discriminerend was (zie pag. 101/1-'96 en 570/2/3-'97).

Op 11 juni ging de EU in beroep tegen de uitspraak van de WTO dat de EU-regels voor de bananenimport in strijd waren met de regels voor eerlijke handel. De beroepscommissie van de WTO moest binnen negentig dagen komen met een definitieve uitspraak.

Het beroep van de EU werd op 4 september door de WTO verworpen. De EU-ambassadeur bij de WTO, Roderick Abbott, zei op 25 september dat de EU zich bij de uitspraak zou neerleggen, ondanks onzekerheid over het effect ervan op Caribische economieën die afhankelijk waren van de bananenexport.

EU bereikt akkoord met Boeing

Op 23 juli bereikten de Europese Commissie en vliegtuigfabrikant Boeing een akkoord waardoor de EU groen licht kon geven voor de fusie van Boeing met vliegtuigbouwer McDonnell Douglas, een fusie waarmee $ 14 mrd was ge-

moeid. Krachtens het akkoord zou Boeing de exclusiviteitsclausules in langlopende leveringscontracten met drie grote Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen schrappen.

Het akkoord kwam tot stand na ongewoon zware diplomatieke druk op de EU van de Amerikaanse regering, die had gedreigd sancties te treffen als de EU de fusie zou blokkeren. Dit zou hebben geleid tot een felle transatlantische handelsoorlog in de luchtvaartsector. De Commissie was bezorgd geweest dat de fusie Boeings toch al dominante positie op de wereldmarkt zou versterken, terwijl de Verenigde Staten van mening waren dat de Commissie het Europese Airbus-consortium had willen beschermen tegen concurrentie van een nog sterkere Boeing.

Akkoord over rechten van deeltijdwerkers

Europese werkgevers- en werknemersorganisaties sloten op 6 juni naar eigen zeggen een 'historisch akkoord', waardoor deeltijdwerkers in de hele EU hetzelfde zouden worden behandeld als werknemers met een volledige werkweek. Het akkoord werd op 6 juni gepresenteerd aan de voorzitter van de Europese Commissie, Jacques Santer, en zou naar verwachting later in 1997 worden goedgekeurd door de regeringen van de lidstaten. Vervolgens zou het als bindende richtlijn worden aanvaard in alle EU-landen en binnen twee jaar worden omgezet in nationale wetgeving.

Europees Commissaris voor mededingingsbeleid Karel van Miert richt zich op 23 juli 1997 tot de media, nadat de EU de fusie tussen vliegtuigfabrikanten Boeing en McDonnell Douglas heeft goedgekeurd. *Foto EPA*

Acties vrachtwagenchauffeurs

Op 9 juni werd het verkeer van Duitsland naar Portugal ontwricht door acties van Europese vrachtwagenchauffeurs die hogere lonen en betere arbeidsomstandigheden eisten. De vrachtwagenchauffeurs blokkeerden alle belangrijke Franse grensovergangen en een aantal Kanaal-havens alsmede een grensovergang tussen Spanje en Portugal als onderdeel van een campagne om nieuwe EU-voorschriften af te dwingen die hun werkweek zouden bekorten tot 48 uur en standaardregels voor toeslagen zouden invoeren.

Douane-akkoord met Zwitserland

Op 9 juni sloten Zwitserland en de EU een akkoord over nauwere samenwerking op het gebied van douanecontrole. Het akkoord, dat op 1 juli van kracht zou worden, voorzag in meer informatie-uitwisseling tussen de Zwitserse douanebeambten en hun EU-collega's en gaf hun extra bevoegdheden om smokkel te bestrijden.

Griekse parlement akkoord met Verdrag van Schengen

Op 11 juni gaf het Griekse parlement zijn goedkeuring aan het Verdrag van Schengen over de afschaffing van de paspoortcontroles (zie pag. 393/1 e.v.-'95). Ongeveer 1.000 demonstranten, voornamelijk leden van religieuze groeperingen, hielden de hele nacht een wake voor het parlementsgebouw. Volgens hen zou de opening van de grenzen een bedreiging vormen voor het christelijk-orthodoxe karakter van Griekenland.

Akkoord over tenuitvoerlegging van Verdrag van Schengen

Op 18 juli besloten Oostenrijk, Duitsland en Italië per 1 april 1998 het Verdrag van Schengen over de afschaffing van de grenscontroles ten uitvoer te brengen. De bekendmaking kwam ondanks het feit dat werd betwijfeld of Oostenrijk illegale immigranten zou kunnen verhinderen de 1.300 lange grens tussen Oostenrijk en Oost-Europa te passeren (zie pag. 546/3-'96).

Frans-Duitse top

De Franse premier Lionel Jospin had op 28 augustus in Bonn een ontmoeting met de Duitse bondskanselier Helmut Kohl. Bij deze gelegenheid probeerde Frankrijk de betrekkingen met Duitsland te verbeteren die na Jospins verrassende verkiezingsoverwinning in juni onder druk waren komen te staan. Voorstellen van Jospin en zijn minister van financiën Dominique Strauss-Kahn voor een meer op economische groei gericht EU-beleid en aanwijzingen dat Frankrijk streefde naar versoepeling van de Maastricht-criteria voor deelname aan de derde fase van de EMU, waarin een gemeenschappelijke munt zou worden ingevoerd, hadden verontrusting gewekt in Duitsland (zie boven).

In een verklaring van de Duitse regering na de twee uur durende ontmoeting heette het dat Jospin en Kohl hadden besloten 'hun schouders te zetten onder het innige partnerschap' tussen beide landen om het Europese integratieproces te bevorderen. Beide regeringsleiders verklaarden ervan overtuigd te zijn dat 'de invoering van een stabiele euro volgens het tijdschema van het Verdrag van Maastricht en met strikte inachtneming van de criteria van het stabiliteitspact essentieel [was] voor Europa's toekomst en concurrentiepositie'. Verder stond in de verklaring dat beide landen de verschillende akkoorden over de EMU 'zonder enig voorbehoud' zouden naleven en 'alles in het werk zouden stellen' om te voldoen aan de voorwaarden voor de invoering van de gemeenschappelijke munt op de geplande datum van 1 januari 1999.

(Vor.ber.pag. 368/1 e.v.-1997)

ITALIË

MINIBEGROTING. MAATREGELEN TEGEN WERKLOOSHEID. ECONOMISCH DRIEJARENPLAN

De centrumlinkse Olijf-coalitieregering maakte op 27 maart 1997 een correctieve minibegroting bekend die tot doel had Italië in staat te stellen zich te kwalificeren voor toetreding tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) in 1999.

De minibegroting ter waarde van L 15.500 biljoen ($ 1 = L 1.674,35 op 27 maart 1997) beoogde het begrotingstekort eind 1997 terug te dringen tot 3 procent van het BBP, een van de criteria voor toetreding tot de EMU. Op basis van gegevens van het ministerie van financiën die op 20 maart waren gepubliceerd, was het totale begrotingstekort in 1997 geraamd op L 75.500 biljoen, ofwel 3,8 procent van het BBP. De minibegroting werd al bij voorbaat bekritiseerd door de belangrijkste Europese partners van Italië, omdat ze belangrijke structurele hervormingen op economisch gebied uit de weg ging (zie pag. 309/1/2-'97). Zij leunde sterk op de twee jaar vervroegde verhoging van de be-

lastingen op de bedrijfsfondsen waaruit ontslaguitkeringen werden betaald, en op uitstel van de afvloeiingsregelingen voor overheidsambtenaren. Slechts eenderde van de totale vermindering van het begrotingstekort zou voorvloeien uit bezuinigingen op de uitgaven. Dit was grotendeels het gevolg van het feit dat de radicale Heropgerichte Communistische Partij (RC), die op de wip zat in het parlement, haar veto had uitgesproken over besnoeiingen op de pensioenen en de sociale-verzekeringsuitkeringen (zie pag. 305/3 e.v.-'97).

Op 25 maart zei minister van buitenlandse zaken Lamberto Dini dat het 'iedereen goed zou uitkomen' als de EMU een jaar zou worden uitgesteld. Hoewel Dini zijn opmerkingen nader preciseerde door te benadrukken dat hij zelf in het bijzonder naar dit uitstel streefde en dat Italië deel zou uitmaken van de kopgroep van de EMU, werd zijn verklaring bekritiseerd door zijn Franse en Duitse collega's tijdens de bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken van de Europese Unie (EU) in Rome ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van de ondertekening van het Verdrag van Rome (zie pag. 368/2/3-'97).

Maatregelen tegen werkloosheid

Volgens een bericht in de *Financial Times* van 25 maart besloot de regering op 21 maart ruim L 10.000 mrd aan zachte leningen te verstrekken aan achtergebleven gebieden in Zuid-Italië als onderdeel van een pakket maatregelen om de werkloosheid te verminderen.
Volgens het officiële bureau voor de statistiek Istat was in januari gemiddeld 12,4 procent van de beroepsbevolking werkloos tegenover 12,2 procent in dezelfde periode in 1996, terwijl dat percentage in Zuid-Italië meer dan het dubbele bedroeg. Een grote protestdemonstratie in Rome op 22 maart, waaraan zo'n 150.000 mensen deelnamen, onderstreepte de groeiende ergernis van de vakbonden over het feit dat de regering een in september 1996 gesloten overeenkomst over nieuwe werkgelegenheid (zie pag. 815/1-'96) niet nakwam. Begin maart kwam president Oscar Luigi Scalfaro geheel tegen de gewoonte in persoonlijk tussenbeide en deed een beroep op de regering zich meer in te spannen om de werkloosheid te bestrijden.

De nieuwe maatregelen waren erop gericht de ingezakte bouwsector nieuw leven in te blazen door middel van infrastructurele projecten, maar behelsden ook de uitbreiding van 'sociaal nuttige' openbare werken in het Zuiden, fiscale prikkels om agro-industriële bedrijven op te zetten en de verlenging met drie maanden van uitkeringen wegens tijdelijke werkloosheid. De vakbonden drongen er verder bij de Bank van Italië op aan haar strakke monetaire beleid te versoepelen door de hoge rentetarieven te verlagen teneinde de economische groei te stimuleren (zie pag. 309/2-'97).

EU verlaagt landbouwsteun

De EU maakte op 6 maart bekend dat de landbouwsteun in de volgende drie maanden zou worden verlaagd met L 324 mrd. Op deze manier wilde de EU de onbetaalde boetes innen die waren opgelegd aan melkveehouders omdat zij in 1994-'95 de melkquota hadden overschreden. Bovendien verbood de EU de Italiaanse regering de boetes van de melkveehouders voor haar rekening te nemen (zie pag. 309/1-'97).

Italië dreigt buiten EMU te vallen

De Europese Commissie bracht op 23 april haar tweejarige economische rapport uit waarin werd voorspeld dat Italië zich niet zou kwalificeren voor de startgroep van de EMU in 1999.

Volgens het rapport zou het Italiaanse begrotingstekort in 1997 uitkomen op 3,2 procent van het BBP, iets hoger dan de EMU-toelatingseis van 3 procent, maar zou het vervolgens stijgen tot 3,9 procent in 1998. De Commissie zei dat Italië zich nog steeds zou kunnen kwalificeren voor de EMU, maar alleen als het land zich zou houden aan maatregelen 'gericht op duurzame convergentie', zoals structurele wijzigingen van de economie die verder gingen dan de 'eenmalige' maatregelen waarin de minibegroting voor 1997 had voorzien (zie boven). Premier Romano Prodi, voor wie het EMU-lidmaatschap een belangrijk beleidsdoel van de centrumlinkse Olijf-coalitieregering was, noemde de conclusies van de Commissie 'onbegrijpelijk'.

Hoewel volgens een aantal commentaren Europa uit politiek oogpunt Italië - een van de landen die de Europese Economische Gemeenschap (EEG) hadden opgericht - het EMU-lidmaatschap niet zou kunnen ontzeggen, zou het dreigement om het land (samen met Griekenland) buiten de startgroep van de EMU te houden de druk op de regering vergroten om het sociale-zekerheidsstelsel vóór het einde van het jaar te hervormen. Maar de radicale Heropgerichte Communistische Partij (RC), waarvan Prodi afhankelijk was voor zijn meerderheid in de Tweede Kamer van het parlement, verzette zich hardnekkig tegen bezuinigingen op de overheidsuitgaven om toetreding tot de EMU te vergemakkelijken. Waarnemers waren het erover eens dat de dreigende crisis over de hervorming van het sociale-zekerheidsstelsel de regering ten val zou kunnen brengen en zou kunnen leiden tot een mogelijke krachtenbundeling van middenpartijen en rechtse groepen met het doel bezuinigingsmaatregelen door te voeren. De coalitie was ook aan het wankelen gebracht door de bedenkingen van de RC tegen de internationale rol van Italië in de Albanese crisis (zie pag. 361/2 e.v.-'97). Deze kwestie had de regering eerder in de maand bijna een nederlaag bezorgd in het parlement.

Op 18 april verwierp een begrotingscommissie van de Kamer van Afgevaardigden de aanvullende begroting met één stem. Dit besluit deed enige twijfel ontstaan over de toekomst van de begroting, waarover de volledige Kamer zou moeten debatteren.

Presentatie economisch driejarenplan

De regering van premier Prodi presenteerde op 30 mei een economisch driejarenplan waarmee Italië zich moest kwalificeren voor de startgroep van de EMU in 1999. In dat jaar zou de gemeenschappelijke Europese munt worden ingevoerd. De maatregel volgde op een oproep van de EU-ministers van buitenlandse zaken aan Italië op 12 mei om nieuwe maatregelen te nemen om te voldoen aan het EMU-criterium voor het begrotingstekort en om de in 1997 genomen 'tijdelijke maatregelen' te vervangen door structurele maatregelen die 'een permanent effect op de begroting' zouden hebben (zie boven).

Het plan voorzag in een groei van het bruto binnenlands product (BBP) van 2 procent in 1998, 2,5 procent in 1999 en 2,7 procent in 2000. De inflatie zou in 1998 dalen tot 1,8 procent en in elk van de twee daaropvolgende jaren tot 1,5 procent. De regering voorspelde tevens dat in 1998 L 25.000 mrd ($ 1 = L 1703,25 op 23 mei 1997) zou moeten worden bezuinigd op de overheidsuitgaven om het begrotingstekort te laten uitkomen op 2,8 procent van het BBP en daarmee onder de bovengrens van 3 procent, de toelatingseis voor de EMU. De RC en de vakbonden, die tegen hervorming van het dure pensioen- en sociale-zekerheidsstelsel waren, verzetten zich hardnekkig tegen de regeringsplannen. Dit had tot gevolg dat het te bezuinigen bedrag werd verlaagd tot L 15.000 mrd. De resterende L 10.000 moest uit nieuwe inkomsten worden gegenereerd.

Op 6 mei werd een door Prodi ingediende motie van vertrouwen ter ondersteuning van zijn minivoorjaarsbegroting (die diende ter correctie van het te hoog uitgevallen begrotingstekort van 1997), met ruime meerderheid aangenomen door de Kamer van Afgevaardigden (de Tweede Kamer van het Italiaanse parlement). Hierdoor werd de weg vrijgemaakt voor goedkeuring van de minibegroting zelf. De goedkeuring door het parlement was tot dan toe vertraagd

doordat de oppositie een grote hoeveelheid amendementen had ingediend. Nadat de minibegroting was goedgekeurd, ging zij naar de Senaat, waarin de regering een absolute meerderheid had (zie boven).

LOKALE VERKIEZINGEN

Op 27 april vonden in een aantal steden en regio's lokale verkiezingen plaats waarbij opvallend veel proteststemmen tegen de regering werden uitgebracht. De verkiezingen voor burgemeesters, gemeenteraden en regionale besturen, waaraan bijna eenvijfde van het electoraat (9,4 mln kiesgerechtigden) deelnam, werden gehouden in 1.115 gemeenten (waaronder de belangrijke economische centra Milaan en Turijn) en zes regio's.

De grote overwinnaar was de RC, die dit succes uitlegde als een publieke afwijzing van het bezuinigingsbeleid van de regering dat was gericht op het voldoen aan de EMU-criteria. RC-secretaris-generaal Fausto Bertinotti sloot bezuinigingen op de uitgaven voor sociale zekerheid uit en eiste dat een 'duidelijk' akkoord over deze kwestie zou worden gesloten met de regering in ruil voor steun van de RC bij de beslissende verkiezingsronden op 11 mei.

De Democratische Partij van Links (PDS), de dominerende partij in de Olijf-coalitie, behield de 21 procent van het stemmenaantal die ze al had, terwijl de kleinere middenpartijen in de coalitie enig terrein verloren. De uiterst rechtse Nationale Alliantie (AN) zag haar aanhang groeien in een aantal steden ten koste van de centrumrechtse Forza Italia, haar belangrijkste partner in de Vrijheidsalliantie (Polo della Libertá). Volgens waarnemers hadden de verkiezingen aan het licht gebracht dat Forza Italia over een zwakke organisatie beschikte en een duidelijk beleid miste.

De separatistische Noordelijke Liga (LN) leed de zwaarste nederlaag uit haar bestaan. LN-burgemeesters werden niet herkozen in Gorizia, Pavia en, hoogst opmerkelijk, in Mantua, de thuisbasis van de zelfbenoemde regering van Padania (zie pag. 817/3 e.v.-'96). De LN werd verder derde in Milaan, de stad die zij de afgelopen vier jaar in handen had gehad.

De verkiezingen werden verstoord door bomaanslagen. Zowel de Gewapende Falanx (Falange Armata) - een schimmige extreemrechtse groepering - en Revolutionaire Actie - een linkse anarchistische organisatie die actief was in de jaren zeventig, en waarvan was aangenomen dat zij was ontbonden - eisten de verantwoordelijkheid op voor een bomaanslag op 25 april waarbij het stadhuis van Milaan werd beschadigd, maar geen gewonden vielen. Op 26 april ontplofte een zelfgemaakte bom in een stembureau bij Lecco, die enige schade aanrichtte, maar waarbij niemand gewond raakte.

Laatste ronde lokale verkiezingen

Op 11 mei werd in 77 steden de laatste ronde van de burgemeestersverkiezingen gehouden. De oppositionele, centrumrechtse Vrijheidsalliantie behaalde de meerderheid in Milaan, terwijl de regerende Olijf-coalitie in Turijn en Triëst won en in vier van de zes regionale besturen die nog moesten worden gekozen.

Hoewel rechts en links op basis van de verkiezingsuitslag in een groot aantal kleine steden ongeveer evenveel stemmen behaalden, waren waarnemers van mening dat de RC per saldo het best uit de bus kwam, omdat de Olijf-coalitie alleen met haar steun een krappe overwinning in Turijn had kunnen behalen. Hierdoor versterkte de RC haar onderhandelingspositie ten opzichte van de regering. De LN herstelde zich licht van de nederlaag in de eerste ronde door de burgemeestersverkiezingen in Pordenone en Lecco te winnen, maar zij had hiervoor wel de steun van rechtse partijen nodig.

AANBEVELINGEN OVER GRONDWETSHERZIENING

Een commissie van zeventig parlementsleden die een grondwetsherziening moest uitwerken, kwam op 4 juni met het advies een nieuw systeem in te voeren waarin rechtstreeks een president werd gekozen die over ruimere bevoegdheden zou beschikken.

Krachtens de bestaande grondwet koos het parlement de president, die vervolgens een premier benoemde, meestal de leider van de grootste partij of coalitie in het parlement. Als staatshoofd had de president tevens de bevoegdheid het parlement te ontbinden, maar verder waren zijn taken voornamelijk ceremonieel van aard.

De commissie koos met 36 tegen 31 stemmen en drie onthoudingen voor een nieuwe 'semi-presidentieel' systeem dat ruimere bevoegdheden zou toekennen aan een rechtstreeks gekozen staatshoofd (hoewel deze bevoegdheden minder vergaand zouden zijn dan die van de president van Frankrijk). Een ander voorstel om het bestaande presidentiële systeem te handhaven, maar met een 'sterke' rechtstreeks gekozen premier, werd verworpen.

Naar verwachting zou de uitvoering van het advies op taai verzet stuiten, aangezien het was goedgekeurd dankzij de zes stemmen van de LN. Deze partij had sinds januari de werkzaamheden van de commissie bekritiseerd en geboycot en haar leider Umberto Bossi werd ervan beschuldigd deze werkzaamheden opzettelijk te saboteren. Eerder was een akkoord tussen de twee grote parijen binnen handbereik geweest. Dit akkoord voorzag onder meer in versterking van de macht van de premier via rechtstreekse verkiezingen, een grotendeels ongewijzigd presidentschap, uitbreiding van het federaal systeem en hervorming van de rechterlijke macht. Maar de jongste manoeuvre van de LN wakkerde het enthousiasme van de rechtse oppositie voor een semi-presidentieel systeem weer aan en leidde tot de nederlaag van de regerende centrumlinkse Olijf-coalitie, die zich sterk had gemaakt voor een sterke premier.

Begin juli begon een openbaar debat over de definitieve aanbevelingen van een speciale parlementaire commissie ten aanzien van een grondwetsherziening. De aanbevelingen waren openbaar gemaakt op 30 juni en zouden in twee lezingen door beide Kamers van het parlement moeten worden goedgekeurd, alvorens ze in een referendum ter goedkeuring aan de bevolking konden worden voorgelegd.

De aanbevelingen luidden als volgt: (i) een ambtstermijn van zes jaar voor een rechtstreeks gekozen president met eindverantwoordelijkheid voor de buitenlandpolitiek en het defensiebeleid en met beperkte bevoegdheden om het parlement te ontbinden; (ii) de leider van de coalitie die bij de verkiezingen als winnaar uit de bus kwam, zou door de president worden benoemd tot premier; (iii) de Kamer van Afgevaardigden zou 400 zetels in plaats van 630 zetels gaan tellen en zou primair een wetgevende taak hebben; (iv) het aantal zetels in de Senaat (de Eerste Kamer van het parlement) zou worden teruggebracht van 315 naar 200; (v) de regering zou moeten aftreden als een motie van wantrouwen (die was ingediend door minstens 20 procent van de afgevaardigden) werd aangenomen; (vi) de centrale overheid zou controle blijven houden over 31 beleidsterreinen (waaronder gezag en orde, buitenlandpolitiek, defensiebeleid en economisch beleid); (vii) de oprichting van een nieuwe Regionale Commissie, die zou bestaan uit een gelijk aantal senatoren en bewindvoerders van regionale en lokale overheden; en (viii) grotere financiële autonomie voor regio's.

Ten aanzien van het kiesstelsel deed de commissie de volgende aanbevelingen: (i) het aantal zetels dat naar evenredigheid werd verdeeld (25 procent), zou worden gehandhaafd (zie pag. 38/1-'94), (ii) een tweede en beslissende ronde invoeren voor zetels die volgens het districtenstelsel werden verdeeld (de kandidaat met de meeste stemmen behaalt de zetel), (iii) extra zetels toekennen aan de grootste coalitie teneinde een meerderheid in het parlement te kunnen vormen.

De aanbevelingen werden beschouwd als een compromis tussen de opvattingen van de rechtse oppositie, die een voorkeur had voor een presidentieel systeem naar Frans voorbeeld, en de meerderheid van de centrumlinkse regeringscoalitie, die een premierschap naar Brits model voorstond (zie boven).

VERLAGING DISCONTOTARIEF

Op 30 juni berichtte de *Financial Times* dat de Bank van Italië het officiële discontotarief met een half procentpunt had verlaagd tot 6,25 procent.

Ondernemers en vakbondsleiders reageerden met instemming op de versoepeling van het strenge monetaire beleid van de bank en verklaarden dat het besluit investeringen zou stimuleren en de werkgelegenheid zou bevorderen. De werkgeversfederatie Confindustria drong bij de banken tevens aan op een parallelle verlaging van de commerciële leenrentevoet.

PRESENTATIE BEGROTING VOOR 1998

De regering maakte op 28 september bijzonderheden bekend over de begroting voor 1998, die een relatief mild pakket fiscale bezuinigingsmaatregelen bevatte (voor details over de begroting voor 1997, zie pag. 814/3 e.v.-'96). Het plan beoogde het begrotingstekort in 1998 te verminderen met L 25.000 mrd ($ 1 = L 1.722,15 op 26 september 1997) en ongeveer L 5.500 mrd aan inkomsten te genereren door een verhoging van de BTW. Volgens de regering zouden de bezuinigingen op de uitgaven en de belastingverhogingen het begrotingstekort terugdringen tot 2,8 procent van het BBP, ruim beneden het toetredingscriterium voor toekomstige leden van de Europese muntunie.

Tijdens een persconferentie waarop de begroting nader werd toegelicht, maakte vice-premier Walter Veroni bekend dat het pakket zou voorzien in een bezuiniging op de sociale voorzieningen ter waarde van ongeveer L 5.000 mrd, waarvan L 4.500 mrd zou worden gerealiseerd door een verlaging van de pensioenuitgaven. Veroni gaf echter toe dat de regering en vakbonden nog aan het onderhandelen waren over de bijzonderheden van het pensioenplan. De *Financial Times* van 30 september merkte op dat 'de recalcitrante houding' van de bonden ten aanzien van de pensioenhervormingen de regeringsinspanningen om tot een structurele wijziging van het pensioenstelsel te komen, ondermijnde. De twijfels over het vermogen van de regering om het pensioenstelsel te hervormen groeiden, toen Fausto Bertinotti, secretaris-generaal van de radicale RC, op 28 september duidelijk maakte dat zijn partij zich zou verzetten tegen de begroting.

REFERENDUM OVER 'PADANIA'. BOSSI IN STAAT VAN BESCHULDIGING. VENETIAANSE SEPARATISTEN VEROORDEELD

Volgens de Noordelijke Liga (LN) hadden op 25 mei ongeveer 5 mln kiesgerechtigden in het noorden van Italië deelgenomen aan het onofficiële LN-referendum over een onafhankelijk Noord-Italië en had 99 procent van de kiezers zijn voorkeur uitgesproken voor de oprichting van de noordelijke republiek 'Padania' die de partij voor ogen stond (zie pag. 817/3 e.v.-'96).

De regering verwierp het referendum als een politieke stunt. In mediaberichten werd gesproken over een lage opkomst en werden voorbeelden gegeven van journalisten die tot tien keer toe hun stem hadden kunnen uitbrengen op verschillende plaatsen. De meest kiezers zouden bovendien fanatieke LN-aanhangers zijn geweest. Waarnemers waren van mening dat de LN had geprobeerd het referendum te gebruiken om haar beweging een nieuwe impuls te geven, vooral gezien de recente verkiezingsnederlaag.

LN-leider Umberto Bossi houdt op 26 mei 1997 een persconferentie in Milaan naar aanleiding van het referendum over 'Padania'. *Foto EPA*

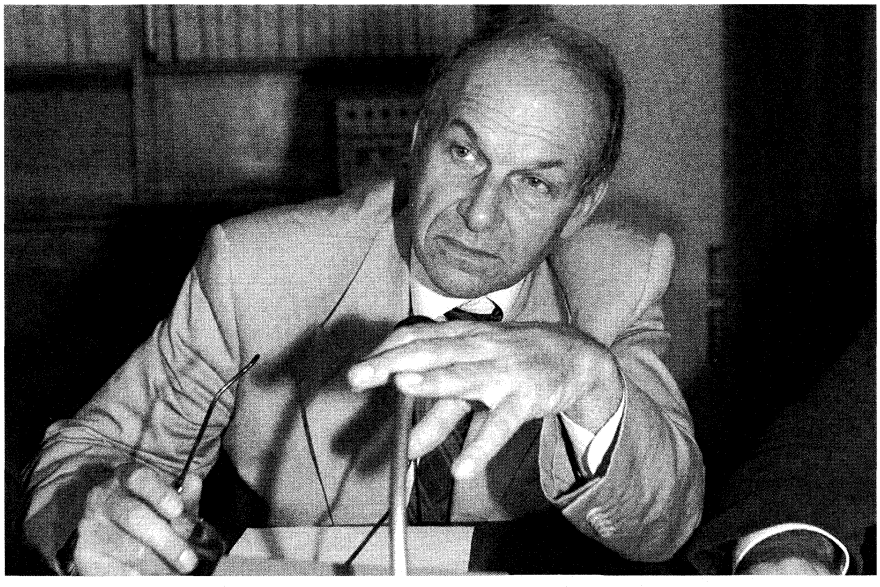

De secretaris-generaal van de RC, Fausto Bertinotti, zegt tijdens een persconferentie op 30 september 1997 dat zijn partij tegen de ontwerpbegroting voor 1998 zal stemmen. *Foto EPA*

LN-leider Bossi in staat van beschuldiging gesteld

Op 9 en 23 juni bepaalde een rechtbank dat LN-leider Umberto Bossi in maart 1998 terecht zou moeten staan omdat hij zijn aanhangers had opgeroepen 'rechtse kiezers op te sporen en de jacht op hen te openen', en president Oscar Luigi Scalfaro in 1996 in openbare verklaringen had beledigd (zie pag. 817/2 e.v.-'96). Bossi moest in juli ook al voor de rechter verschijnen wegens soortgelijke aanklachten.

Bijeenkomsten van voor- en tegenstanders van afscheiding

Ongeveer 15.000 aanhangers van de separatistische Noordelijke Liga (LN) kwamen op 14 september in Venetië bijeen aan het einde van een driedaagse mars ter ondersteuning van de 'Repu-

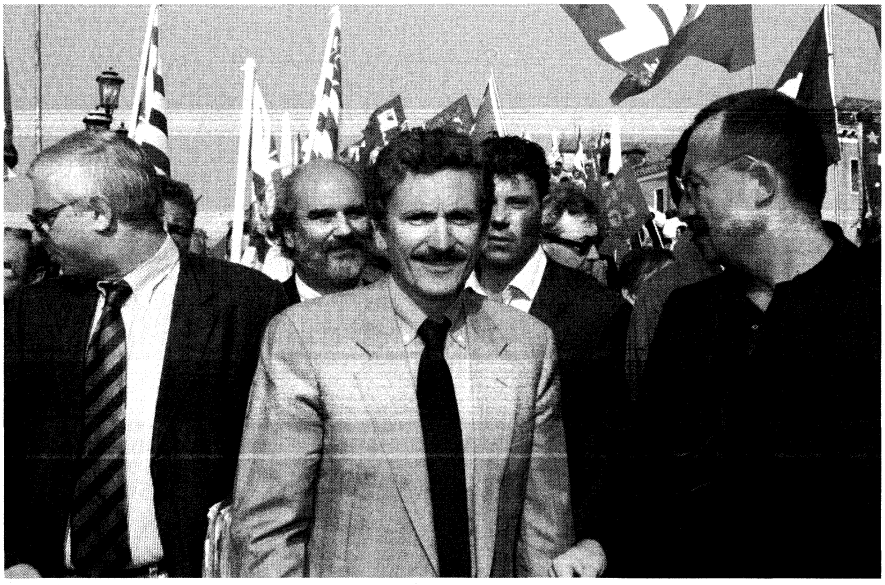

PDS-leider Massimo d'Alema (m.) neemt deel aan een massale demonstratie op 20 september 1997 in Venetië tegen afscheiding van Noord-Italië. *Foto EPA*

bliek Padania'. Tijdens de bijeenkomst riep LN-leider Umberto Bossi alle inwoners van 'Padania' op geen belasting meer te betalen aan de centrale Italiaanse overheid. Op 20 september hielden honderdduizenden tegenstanders van afscheiding bijeenkomsten in Milaan en Venetië.

Venetiaanse separatisten veroordeeld na actie

Op 21 mei werden acht Venetiaanse separatisten in de leeftijd van 23 tot 55 jaar aangeklaagd wegens kaping, illegaal wapenbezit, bezetting van een openbare gelegenheid en dreigen met wapens.

De verdachten, naar verluidt rechtse rooms-katholieken en activisten die zichzelf 'soldaten van de Zeer Doorluchtige Venetiaanse regering (Veneto Serenissimo Governo)' noemden, hadden op 9 mei in Venetië een veerboot gekaapt en er een pantservoertuig mee vervoerd naar het historische San Marco-plein. Daar bezetten zij zeven uur lang de zestiende-eeuwse klokkentoren (de Campanile) en hesen er de vlag van de Leeuw van Sint Marcus. Met de bezetting herdachten zij het feit dat 200 jaar eerder, in mei 1797, de Venetiaanse Republiek door Napoleon ten val was gebracht, waardoor na meer dan duizend jaar een einde was gekomen aan de autonomie van Venetië. De separatisten konden uiteindelijk door een speciale politie-eenheid worden afgevoerd. Hun arrestatie verliep zonder bloedvergieten.

Hoewel de actie in brede kring werd afgedaan als een farce, meenden sommige waarnemers dat uit het voorval de latente kracht van het Italiaanse separatisme bleek. LN-leider Umberto Bossi noemde de bezetting 'waanzin' en suggereerde dat de actie in scène was gezet door provocateurs om zijn beweging in diskrediet te brengen.

Een rechtbank veroordeelde op 9 juli de acht separatisten tot gevangenisstraffen oplopend tot zes jaar en legde hen een boete van omgerekend ongeveer $ 100.000 op vanwege hun actie voor het herstel van de oude Venetiaanse republiek.

ONDERZOEK NAAR VERMEENDE MARTELINGEN DOOR ITALIAANSE MILITAIREN IN SOMALIA. POLITIEOPERATIE TEGEN MAFIA. VONNIS IN MOORDZAAK FALCONE. OUD-SS'ER PRIEBKE VEROORDEELD. VERDERE ONTWIKKELINGEN

De regering maakte op 13 juni bekend dat een speciale commissie van militairen en burgers onverwijld bewijsmateriaal zou onderzoeken over Italiaanse paracommando's die in 1993 hadden deelgenomen aan de VN-Operatie in Somalia (UNOSOM), en die ongewapende Somalische burgers zouden hebben gemarteld, verkracht en vermoord.

Dit besluit kwam nadat door twee nieuwe tijdschriften foto's waren gepubliceerd die waren genomen door een voormalige paracommando van de Folgore-brigade, een van de befaamdste legereenheden van Italië. De foto's toonden de verkrachting van een vrouw die was vastgebonden aan een pantservoertuig, en ontklede en mishandelde Somalische mannen die werden gemarteld met elektrische schokken en brandende sigaretten. De foto's en beweringen dat vier of vijf Somaliërs waren bezweken toen zij door soldaten werden ondervraagd, veroorzaakten grote opschudding in Italië, vooral omdat de Folgore-brigade op dat moment deel uitmaakte van de multinationale vredesmacht in Albanië. Twee generaals die in Somalia hadden gediend, van wie er een op dat moment commandant was van de Folgore-brigade, dienden hun ontslag in na de publicatie van de foto's.

Twee van de vijf leden van een onderzoekscommissie naar vermeende misdragingen door Italiaanse militairen, de voormalige president van het Constitutionele Hof Ettore Gallo (l.) en Tullia Zevi, voorzitter van de joodse gemeenschap in Italië, geven op 8 augustus 1997 in Rome een persconferentie over de conclusies van hun onderzoek. *Foto EPA*

Onderzoek naar mishandelingen heropend

Op 8 augustus werden de conclusies gepubliceerd van een commissie die was ingesteld om beschuldigingen te onderzoeken dat Italiaanse militairen burgers hadden vermoord, gemarteld en verkracht tijdens de VN-vredesmissie in Somalia onder leiding van de VS in 1992-'94 (voor achtergronden van de beschuldigingen, zie boven). Volgens het rapport waren Somalische burgers gemarteld, maar kwam dit niet op grote schaal voor en trof hoge officieren vrijwel geen blaam. Desalniettemin gelastte de regering op 24 augustus heropening van het onderzoek naar aanleiding van nieuwe beschuldigingen van wangedrag.

Het besluit van de regering volgde na verklaringen van Francesco Aloi, voormalig sergeant-majoor bij de Toscaanse paratroepen. Hij beweerde dat er op veel grotere schaal was gemarteld dan tot nu toe was onthuld en beschuldigde de autoriteiten ervan de hele zaak in de doofpot te hebben willen stoppen. Hij beweerde tevens dat generaal Bruno Loi, voormalig Italiaans opperbevelhebber in Somalia, op de hoogte was geweest van het wangedrag en dat onderzoeksjournalist Ilaria Alpi mogelijk nieuw bewijsmateriaal van marteling en andere misdrijven had gevonden die waren begaan door Italiaanse militairen, voordat zij in maart 1993 in Somalia werd vermoord. Terwijl de regering in alle toonaarden ontkende dat het leger betrokken was geweest bij Alpi's dood, eisten haar ouders een diepgaand openbaar onderzoek.

Referendum ongeldig

Politici eisten strengere regels voor het houden van nationale referenda naar aanleiding van een zeer lage opkomst bij een referendum op 16 juni.

Slechts 30 procent van de 49 mln stemgerechtigde Italianen nam deel aan het referendum dat ging over onderwerpen van uiteenlopende aard zoals de jacht, privatisering, de media en de taken van magistraten. Voor een geldig referendum was een opkomst van 50 procent nodig. In het verleden waren referenda gehouden over de afschaffing van de monarchie en over het beleid ten aanzien van fundamentele kwesties waarvoor het parlement geen oplossing had kunnen of willen nemen.

Besluit over monarchie

Op 30 april gaf de regering haar goedkeuring aan een voorstel om de grondwet te herzien waardoor de 59-jarige kroonpretendent Victor Emmanuel na 51 jaar ballingschap zou kunnen terugkeren naar Italië.

Archieffoto van de verbannen Italiaanse koninklijke familie in het Zwitserse Lugano. V.l.n.r.: Emanuele Filiberto, zijn moeder Marina Doria en zijn vader Vittorio Emanuele di Savoia .
Foto EPA

Na de afschaffing van de monarchie in 1946 was in de grondwet een bepaling opgenomen waardoor mannelijke afstammelingen van de laatste koning van Italië, Umberto II, niet mochten terugkeren naar Italië. De RC verwierp het voorstel om deze bepaling te schrappen, met het argument dat Prodi de kwestie gebruikte om de kansen van de Olijf-kandidaat voor het burgemeesterschap te versterken bij de beslissende verkiezingsronde in de stad Turijn, die sterke banden met de monarchie had.

Fiat-directeuren veroordeeld

Fiat-directeur Cesare Romiti werd op 9 april veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van achttien maanden nadat hij schuldig was bevonden aan het vervalsen van rekeningen. Financieel directeur Paolo Mattioli kreeg zestien maanden voorwaardelijk voor hetzelfde vergrijp.

Politieoperatie tegen mafia

Op 4 maart werd bericht dat ruim zeventig vermoedelijke mafialeden waren opgepakt bij een grootscheepse politieoperatie op Sicilië. Later in maart vond er een soortgelijke operatie plaats in de zuidwestelijke regio Calabrië. Op 13 maart arresteerde de politie 43 vermoedelijke mafialeden die betrokken zouden zijn bij de internationale drugshandel, en op 17 maart werden nog eens 27 personen aangehouden op beschuldiging van banden met de mafia, moord en handel in verdovende middelen.

Op 17 maart deed de politie ook een inval tijdens een 'topontmoeting' van de Russische mafia in de wintersportplaats Madonna di Campiglio in de Dolomieten. Hierbij arresteerde de politie Joeri Essine, de vermoedelijke leider van de Brigade van de Zon, en veertien medeplichtigen. De Brigade van de Zon was een beruchte Russische misdadigersbende, die ervan werd verdacht geld te investeren in Italië dat zij door middel van afpersing had verkregen.

Vermoedelijke mafiabaas gearresteerd

De 38-jarige Pietro Aglieri, naar werd aangenomen het meest gezochte lid van de Siciliaanse mafia, en twee andere vermoedelijke mafialeden werden op 6 juni gearresteerd tijdens een operatie waarbij driehonderd politieagenten waren betrokken. Als gevolg van de arrestatie was van de bekende leiders van Cosa Nostra - de overkoepelende organisatie van de Siciliaanse mafia - alleen Bernardo Provenzano nog op vrije voeten (zie pag. 815/3 e.v.-'96; 306/2-'97).

Militairen gestationeerd in Napels

Op 13 juli arriveerden ongeveer driehonderd militairen in Napels nadat de regering had besloten de politie te laten assisteren door het leger om de gewelddadigheden tussen mafiaclans de kop in te drukken.

Sinds het begin van het jaar waren bij zware gevechten tussen rivaliserende clans van de Camorra (de mafia van Napels) naar aanleiding van territoriale

conflicten circa 86 doden en tientallen gewonden gevallen, onder wie onschuldige burgers. De militairen namen routinetaken over van de politie, zodat meer politieagenten konden worden ingezet voor de bestrijding van de georganiseerde misdaad.

Vonnis in moordzaak Falcone

Op 26 september veroordeelde een rechtscollege in de op Midden-Sicilië gelegen stad Caltanissetta 24 vooraanstaande mafialeden tot levenslange gevangenisstraf wegens hun betrokkenheid bij de moord in mei 1992 op anti-mafiarechter Giovanni Falcone (zie pag. 531/3 e.v.-'92). Het proces was in mei 1995 begonnen (zie pag. 548/1-'95).

De levenslange gevangenisstraffen werden opgelegd aan bijna alle leden van de cupola (het bestuur) van de Cosa Nostra (de overkoepelende organisatie van de Siciliaanse mafia), onder wie Salvatore 'Toto' Riina, de zogenaamde 'capo di capi' (baas van alle bazen), die in januari 1993 was gearresteerd (zie pag. 375/3 e.v.-'93) en al een aantal levenslange gevangenisstraffen uitzat wegens andere misdaden (zie pag. 548/1-'95). Onder de andere veroordeelden bevonden zich Pietro Aglieri, die in juni 1997 was gearresteerd (zie boven), en (bij verstek) Bernardo Provenzano, die nog steeds voortvluchtig was. Van de 41 verdachten werden er negen vrijgesproken en kregen er zes, die met het openbaar ministerie hadden meegewerkt, lagere straffen; twee verdachten waren in de loop van het proces overleden in de gevangenis.

Zoon van Mussolini overleden

Op 12 juni overleed op 81-jarige leeftijd Vittorio Mussolini, de oudste zoon van dictator Benito Mussolini.

Leider Rode Brigade terug in Italië

Op 1 juli gaf de 64-jarige Antonio Negri zich aan bij de politie, nadat hij was teruggekeerd uit ballingschap in Frankrijk. Negri was een vooraanstaand ideoloog van de Rode Brigade (een radicale marxistische groep die in de jaren zeventig een gewelddadige campagne tegen de staat had gevoerd).

Negri was in 1984 bij verstek veroordeeld voor zijn aandeel in de organisatie van een overval in de buurt van Bologna in 1974, waarbij een paramilitaire officier was gedood, en moest nog steeds een gevangenisstraf van acht jaar uitzitten, maar kwam naar verluidt samen met andere veroordeelde leden van de Rode Brigade in aanmerking voor een presidentieel pardon (zie pag. 728/2-'85).

Omstreden uitlatingen van Prodi over proces tegen Andreotti

In augustus deed premier Romano Prodi een aantal omstreden uitspraken over het proces tegen oud-premier Giulio Andreotti, die terechtstond wegens moord en lidmaatschap van de mafia. Het openbaar ministerie en enkele aanhangers van Prodi, met name leden van de rechtlijnige Heropgerichte Communistische Partij (RC), hadden kritiek op Prodi's uitlatingen, aangezien hij daarmee de rechtsgang zou hebben ondermijnd.

Voormalig Rode-Brigadeleider Antonio Negri wordt op 1 juli 1997 bij aankomst op het vliegveld Fiumicino in Rome gearresteerd. *Foto EPA*

Op 12 augustus had Prodi in een interview met de Duitse krant *Welt am Sonntag* gezegd dat hij niet kon geloven dat iemand als Andreotti, die zeven regeringen had geleid, 'een vriend van de mafia was en mensen liet vermoorden'. Andreotti reageerde verheugd op Prodi's uitlating en beweerde later in de krant *La Repubblica* dat 'veel mensen er nu van overtuigd zijn' dat dit een 'politiek proces' was. Minister Lamberto Dini van buitenlandse zaken behoorde tot de steeds groter wordende groep van invloedrijke personen en commentatoren die eveneens recentelijk de grondslag voor het proces in twijfel hadden getrokken.

Andreotti stond terecht in Palermo op het eiland Sicilië en werd ervan beschuldigd de Siciliaanse mafia gedurende meer dan tien jaar politieke en juridische bescherming te hebben verleend en tevens een onderzoeksjournalist te hebben laten vermoorden, die bewijs zou hebben gevonden van zijn banden met de mafia (zie pag. 817/1/2-'96).

Oud-SS'er Priebke veroordeeld

De 83-jarige voormalige nazi-officier Erich Priebke werd op 22 juli schuldig bevonden aan betrokkenheid bij de massa-executie van 335 burgers in maart 1944 als vergelding voor een aanval van partizanen op Duitse soldaten in Rome. De Italiaanse militaire rechtbank veroordeelde hem tot vijftien jaar gevangenisstraf, maar verminderde deze straf met tien jaar wegens verzachtende omstandigheden. Zijn medeverdachte, de 84-jarige Karl Hass, werd veroordeeld tot tien jaar cel, maar zijn straf werd teruggebracht tot acht maanden. Daar Hass voorafgaand aan zijn veroordeling enige tijd in voorarrest had gezeten, werd hij onmiddellijk op vrije voeten gesteld.

In augustus 1996 was Priebke, een voormalige SS-kapitein, door een militair tribunaal gedeeltelijk vrijgesproken. Dit besluit had geleid tot een storm van verontwaardiging (zie pag. 818/3-'96). In oktober 1996 had het Hof van Cassatie een nieuw proces gelast en in februari 1997 had het besloten dat dit proces moest dienen voor een militaire rechtbank (zie pag. 310/1 e.v.-'97).

Separatist veroordeeld

Op 11 augustus werd Peter Paul Rainer veroordeeld tot 22 jaar gevangenisstraf voor de moord op Christian Waldner. Beide mannen hadden leidinggevende posities bekleed binnen de extreemrechtse Freiheitlichen, een separatistische groepering uit het overwegend

Duitssprekende gebied Alto Adige, die streefde naar eenwording met het aangrenzende Oostenrijk. Waldner was vermoord nadat hij zou hebben gedreigd te onthullen dat Rainer zich illegaal had ingeschreven aan de universiteit van Innsbruck in Oostenrijk.

Aardbeving

Op 26 september werd Midden-Italië getroffen door twee aardbevingen waarbij minstens elf doden en ruim 120 gewonden vielen. De zwaarste aardbeving had een kracht van 5,7 op de schaal van Richter en het epicentrum ervan lag in de stad Foligno in Umbrië.

Door de aardbevingen stortte een deel van de Sint Franciscus-basiliek in Assisi in, die onschatbare fresco's van Cimabue en zijn leerling Giotto uit de dertiende en veertiende eeuw herbergde.

(Vor.ber.pag. 305/2 e.v.-1997)

Op 8 januari 1997 werd in Monaco een beeld onthuld ter herinnering aan François Grimaldi, die het grondgebied van Monaco zeven eeuwen daarvoor via een list veroverd had. V.l.n.r.: prinses Caroline, prinses Stéphanie, prins Rainier III, prins Albert, en de maker van het beeld, de Nederlandse beeldhouwer Kees Verkade. *Foto EPA*

MALTA

REGERINGSWIJZIGING

Minister van economische zaken en financiën Lino Spiteri trad op 26 maart 1997 onverwachts af. De portefeuille economische zaken werd daarop toebedeeld aan minister van industrie John Attard Montalto; minister van handel Leo Brincat kreeg de portefeuille financiën erbij.

BTW AFGESCHAFT

De regering schafte op 1 juli de omstreden BTW af en loste daarmee een van de verkiezingsbeloften in van de Maltese Arbeiderspartij (MLP), die in oktober 1996 de algemene verkiezingen had gewonnen (zie pag. 819/3 e.v.-'96).

(Vor.ber.pag. 819/3 e.v.-1996)

MONACO

GRIMALDI-DYNASTIE VIERT 700-JARIG BESTAAN

Op 8 januari 1997 woonde de familie Grimaldi in de kathedraal van Monaco een mis bij om plechtig de viering in te luiden van 700 jaar heerschappij over hun bijna twee vierkante kilometer grote land. Hun voorvader François Grimaldi was, vermomd als monnik, in 1297 het fort dat er toen stond binnengedrongen en had er een garnizoen van soldaten uit Genua uitgeschakeld. Ter herinnering daaraan werd 's middags op de Plaats voor het Paleis een beeld van een monnik onthuld. Het hele jaar 1997 zou in het teken staan van de feestelijke herdenking.

(Vor.ber.pag. 311/2/3-1995)

PORTUGAL

VISSERSPROTEST

Ruim vijftig trawlers en andere vissersschepen blokkeerden op 5 juni 1997 de vissershaven van Lissabon uit protest tegen een overheidsmaatregel die het vissers verbood op zondag hun netten uit te werpen buiten een zone van 12 mijl. Volgens de regering was het verbod noodzakelijk om de visstand te beschermen. De vissers betoogden echter dat de maatregel discriminerend en ineffectief was, omdat zij niet zou gelden voor de omvangrijkere Spaanse vissersvloot, die in dezelfde wateren viste.

SKINHEADS VEROORDEELD WEGENS RACISTISCHE MOORD

Een rechter in Lissabon veroordeelde op 5 juni elf skinheads tot gevangenisstraffen variërend van veertien tot achttien jaar wegens hun betrokkenheid bij de gewelddadige dood van een jonge zwarte. Zij behoorden tot een groep van vijftig skinheads die in juni 1995 in de stad Lissabon tekeer waren gegaan en zwarten hadden aangevallen. Een van hun slachtoffers bezweek later aan zijn verwondingen.

AKKOORD OVER ONTWERPBEGROTING VOOR 1998

Het kabinet van premier António Guterres bereikte op 9 oktober overeenstemming over de ontwerpbegroting voor 1998. De begroting moest de aansluiting van Portugal bij de Economische en Monetaire Unie (EMU) veiligstellen.

Het begrotingstekort zou in 1998 moeten uitkomen op 2,5 procent van het BBP. Voor 1997 werd uitgegaan van een tekort van 2,9 procent van het BBP, iets onder de maximumnorm van 3,0 procent die de EMU stelde.

De regering had al aangekondigd in beperkte mate bezuinigingen op de overheidsuitgaven te zullen doorvoeren. In de sectoren volksgezondheid en onderwijs werden de uitgaven vergroot.

De inflatie zou in 1997 uitkomen op 2,0 procent. De regering ging ervan uit dat de lonen in de publieke sector in 1998 zouden stijgen met 3,0 procent. Dat zou betekenen dat sprake is van een beperkte stijging van de reële lonen.

STAAT VERKOOPT AANDELEN PORTUGAL TELECOM

De staat deed op 9 oktober een belang van 26 procent in haar aandelen Portu-

gal Telecom van de hand en haalde daarmee 354 mrd escudo (4 mrd gulden) op. Het resterende staatsbelang was nog 25 procent.

Een aantal telecombedrijven benutte de gelegenheid om een belang in de Portugese telefoonmaatschappij te verkrijgen. Het Spaanse Telefónica nam een belang van 3,5 procent, terwijl British Telecom voor ruim één procent aandelen verwierf. Ook andere strategische partners van het Portugese bedrijf, het Braziliaanse Telebras en het Amerikaanse MCI, kochten pakketten aandelen.

De Portugese regering maakte bekend geen plannen te hebben haar belang in Portugal Telecom verder te verminderen.

NOODWEER OP AZOREN

Bij een landverschuiving kwamen op 31 oktober in het dorp Ribeira Quente op het Azoreneiland São Miguel zeker 26 mensen om het leven. De landverschuiving was het gevolg van langdurige regenval tijdens een zware storm, die op het eiland tot plotselinge overstromingen leidde.

(Vor.ber.pag. 821/1 e.v.-1996)

SPANJE

ONTHULLING CESID-DOCUMENTEN. KRITIEK OP JUSTITIEEL APPARAAT

Op 30 december 1996 gaf de Algemene Raad van de Rechterlijke Macht (CGPJ) de procureur-generaal bij de Hoge Raad opdracht te onderzoeken of de militaire inlichtingendienst (Cesid) geheime documenten had doorgespeeld aan de pers.

De belangrijkste onderzoeksrechters van de Hoge Raad, Baltasar Garzón en Javier Gómez de Liaño, ontkenden de documenten te hebben laten lekken, en zeiden dat de publicatie van gedeeltelijke en volledige fragmenten in Madrileense kranten op 16-17 december schadelijk was geweest voor hun onderzoek naar de ontvoering, marteling en gewelddadige dood in 1983-'87 van 27 leden van de Baskische afscheidingsbeweging ETA door de Antiterroristische Bevrijdingsgroepen (GAL), die door de regering zouden zijn opgericht (zie pag. 91/2 e.v.-'97).

Daarvóór, op 4 december, had Federico Trillo, de voorzitter van het Congres van Afgevaardigden (de Tweede Kamer van de Cortes, het parlement) opgeroepen tot een 'grondige hervorming' van de CGJP en voorgesteld dat de taken van de Hoge Raad zouden worden beperkt.

Zijn opmerkingen weerspiegelden de groeiende bezorgdheid over het functioneren van het de Hoge Raad. Op 10 december werd de belangrijkste onderzoeksrechter van de Hoge Raad, José Aranda, overgeplaatst en werd een disciplinair onderzoek gestart tegen vier rechters van de Raad. Op 11 december nam de president van de strafkamer van de Hoge Raad, Siro García, ontslag. De dag daarop sloot de CGPJ zich aan bij de kritiek en verklaarde 'excessen' van leden van de Hoge Raad die hun rechterlijke bevoegdheden overschreden en geen respect hadden voor de wetten of de grondwet, niet te zullen tolereren.

Documenten over 'vuile oorlog' vrijgegeven

De Hoge Raad gaf op 22 maart 1997 opdracht de geheimhouding op te heffen van dertien van een reeks van zestien documenten van de militaire inlichtingendienst, zodat het openbaar ministerie deze stukken zou kunnen gebruiken als bewijsmateriaal bij haar onderzoek naar de betrokkenheid van de regering bij de zogenaamde 'vuile oorlog' tegen de ETA in de jaren tachtig.

De uitspraak werd aanvaard door de regering van de conservatieve Volkspartij (PP), die in augustus 1996 had geweigerd de documenten vrij te geven met een beroep op de nationale veiligheid (zie pag. 91/1 e.v.-'97). Als een gevolg van een aantal 'lekken' bij het gerechtelijk apparaat, zoals algemeen werd aangenomen, was een groot deel van de inhoud van de dossiers echter al gepubliceerd in de landelijke dagbladen. Niettemin zou volgens een aantal waarnemers de officiële vrijgave van de stukken een strafrechtelijke vervolging op gang kunnen brengen tegen de vroegere socialistische premier Felipe González Márquez, omdat hij op de hoogte zou zijn geweest van of toestemming had gegeven voor bomaanslagen, ontvoeringen en moordaanslagen die werden uitgevoerd door de GAL, de doodseskaders die door de regering werden gesteund. Hierbij waren tussen 1983-'87 27 ETA-leden gedood. De mogelijkheid van een strafvervolging tegen González stond in contrast met een omstreden uitspraak van de Hoge Raad in november 1996 waarin werd bepaald dat González en twee voormalige ministers niet hoefden te worden ondervraagd of vervolgd in verband met GAL-activiteiten, hoewel een oud-minister van binnenlandse zaken wel een proces boven het hoofd hing (zie pag. 754/2-'95; 253/3 e.v.-'96; 91/1 e.v.-'97).

Twijfel over de rechtmatigheid van de handelingen van leden van de veiligheidsdienst in de strijd tegen de ETA ontstond ook na de gewelddadige dood op 11 maart van een gevangenispsycholoog in de Baskische stad San Sebastián bij een aanslag die alom werd toegeschreven aan de ETA. Een rechter nam de voor de regering pijnlijke beslissing dat de vermoedelijke dader, die na zijn arrestatie ernstige verwondingen had opgelopen, moest worden overgebracht naar Madrid om daar te worden verhoord.

BEGROTING VOOR 1997 GOEDGEKEURD. VERLAGING RENTETARIEVEN

Op 27 december 1996 gaven beide Kamers van de Cortes hun goedkeuring aan de begroting voor 1997 (voor presentatie van begroting in september, zie pag. 90/2-'97).

In de begroting werden de uitgaven geraamd op 30.500 mrd ptas en de inkomsten op 27.500 mrd ptas ($ 1 = 130,85 ptas op 20 december 1996). Verwacht werd dat het overheidstekort in 1997 3 procent van het BBP zou bedragen.

Verlaging van rentetarieven

De Bank van Spanje verlaagde op 16 januari 1997 haar belangrijkste rentetarief met een kwart procent tot 6 procent, een laagterecord, als reactie op de bekendmaking in december dat het jaarlijkse inflatiecijfer 3,2 procent bedroeg, het laagste percentage sinds 1968.

ETA-GEWELD. ONTVOERINGEN EN MOORDEN LEIDEN TOT MASSALE PROTESTEN

Minister van justitie Margarita Maríscal de Gante verklaarde op 23 januari dat de regering en het bureau van de procureur-generaal een mogelijke wetswijziging in gedachten hadden waardoor personen die het gebruik van terreur hadden verdedigd, zouden kunnen worden vervolgd. Zij voegde eraan toe dat de regering ook bereid was speciale maatregelen af te kondigen om de recente opleving van straatterreur in Baskenland de kop in te drukken.

De kwestie over de verdediging van terreur werd aan de orde gesteld na de moord op luitenant-kolonel Jesús Agustín Cuesta Abril op 9 januari in Madrid door vermoedelijke ETA-leden. De aanslag werd door velen in verband gebracht met de opmerkingen die een paar uur eerder waren gemaakt door Jaime Iribarren, een parlementslid van Herri Batasuna (HB), de politieke vleugel van de Baskische afscheidingsbeweging ETA. Iribarren had betreurd dat er meer geweld op komst was als het onvermijdelijke gevolg van de aanhoudende 'repressieve maatregelen' en had er bij de regering op aangedrongen te onderhandelen met ETA-gevangenen over hun eis te worden overgebracht naar gevangenissen die dichter bij hun woonplaatsen lagen. Na de moord werd in verschillende nieuwsmedia geëist dat Iribarren zou worden vervolgd.

In januari waren Bilbao, San Sebastián en Pamplona het toneel van ernstige straatterreur van ETA-aanhangers, vooral jongeren, wat tot tientallen arrestaties leidden. Naar werd aangenomen was de ETA ook verantwoordelijk geweest voor een granaataanval op de luchthaven van Madrid op 2 januari, die weinig schade veroorzaakte.

De ETA moest echter een zware klap incasseren, toen haar op twee na belangrijkste leider, José Luis Urrosolo Sistiago, op 17 januari in Frankrijk werd aangehouden. Zijn arrestatie vond plaats drie dagen nadat de Franse autoriteiten een ander belangrijke ETA-lid, Josu de Mondragon, hadden overgedragen aan de Spaanse politie.

Gematigde Baskische partijen ter linker- en rechterzijde van het politieke spectrum gaven op 21 februari aan bereid te zijn een dialoog aan te gaan met de Baskische afscheidingsbeweging ETA.

Na een bijeenkomst in Vitoria lieten de partijen weten dat rechtstreekse besprekingen met de ETA wenselijk waren met betrekking tot een van de belangrijkste eisen van de organisatie: de overplaatsing van ETA-gevangenen naar gevangenissen die dichter bij hun woonplaatsen lagen. De minderheidsregering van de centrumrechtse Volkspartij (PP), hierin gesteund door de socialistische oppositie, verwierp het initiatief omdat het de ETA in de kaart zou spelen. Eerder had de regering een oproep op 4 februari van Xabier Arzalluz, de leider van de Baskische Nationalistische Partij (PNV), om besprekingen aan te knopen met de ETA, categorisch afgewezen.

De bijeenkomst was georganiseerd als gevolg van de aanhoudende botsingen tussen politie en demonstranten in Baskenland, en van verschillende recente moordaanslagen, die toegeschreven werden aan de ETA. Op 17 februari kwam een politieagent om het leven bij een bomaanslag in Bilbao. Op 11 februari werd een Baskische zakenman doodgeschoten. Op 10 februari werd een lid van de Hoge Raad, Rafael Martínez Emperador, in Madrid doorgeschoten. En diezelfde dag kwam een burger, die voor het leger werkte, om het leven bij een bomaanslag op een legerbusje in Granada; acht anderen raakten hierbij gewond, van wie twee ernstig.

De golf van geweld en de demonstraties vielen samen met de spanningen vanwege een onderzoek van de Hoge Raad naar de nationalistische partij Herri Batasuna (HB), de politieke arm van de ETA, die niet aanwezig was bij de besprekingen in Vitoria.

Op 10 februari werd Eugenio Aranburu, lid van het partijbestuur van HB, dood aangetroffen in Mallabia, niet ver van Bilbao. Dit gebeurde enkele uren voordat hij voor het gerecht moest verschijnen op beschuldiging van het aanzetten tot geweld en terrorisme. Aranburu, die zich volgens de politie had verhangen, was een van de 25 HB-leiders die opgeroepen waren te getuigen in een zaak over een videoband waarop ETA-leden te zien waren en die door HB tijdens de algemene verkiezingscampagne in 1996 (zie pag. 538/1 e.v.-'96) in omloop was gebracht. Vijf HB-leiders werden gearresteerd omdat ze weigerden voor te komen en verwacht werd dat de anderen ook gearresteerd zou worden.

Op 8-9 februari brak er een golf van geweld uit in Baskenland nadat bekend was gemaakt dat José María Aranzamendi, die ervan verdacht werd lid van de ETA te zijn, de vorige dag dood was aangetroffen in zijn cel in Madrid. Hij was door ophanging om het leven gekomen. De autoriteiten lieten 48 uur verstrijken voordat ze bekendmaakten dat zijn handen en voeten vastgebonden waren. Volgens het ministerie van binnenlandse zaken had hij dat zelf gedaan en uit een lijkschouwing bleek dat hij zelfmoord had gepleegd. De familie van de overledene eiste een onderzoek naar zijn dood.

In april zette de Baskische afscheidingsbeweging ETA haar terreurcampagne voort.

In de loop van de maand vielen verschillende slachtoffers bij een aantal terreurdaden die werden toegeschreven aan de ETA. Deze omvatten (i) een aanslag op 16 april in Rentería (Guipuzcoa) waarbij een gevangenisfunctionaris ernstig werd gewond; (ii) een mislukte aanslag op 22 april in Vitorio op Carmelo Barrio, een vooraanstaande leider van de regerende Volkspartij (PP) in Baskenland; en (iii) de moord op 24 april in Bilbao op inspecteur Luis Andres Samperio van de Nationale Politie.

Er werd ook een aantal bomaanslagen gepleegd waarvoor de ETA verantwoordelijk werd gehouden, zoals een bompakket en een autobom in Sevilla op 22 april waarbij twee burgers werden gewond. De politie maakte verder op 29 april in Rentería een autobom onschadelijk nadat er bij de radicale Baskische krant *Egín* een bommelding was binnengekomen.

Verder werd in april een aantal rechtszaken gevoerd waarbij de ETA was betrokken. Op 16 april werden 22 leden van het Nationale Comité van Herri Batasuna (HB) tegen borgtocht vrijgelaten. De borgsom bedroeg in totaal 29 mln ptas ($ 1 = 144,65 ptas op 18 april 1997). Zij waren in februari en maart in verzekerde bewaring gesteld op beschuldiging van samenwerking met de ETA (zie boven).

Op 22 april veroordeelde een rechtbank Valetín Lasarte tot dertig jaar gevangenisstraf wegens zijn betrokkenheid bij de ETA-moord op een sergeant in San Sebastián in april 1995. Dezelfde dag sprak het Hooggerechtshof de hoofdredacteur van *Egín*, Pepe José Benigno Rey, vrij van de aanklacht de medeplichtige van een gewapende groep te zijn, een delict waarvoor het openbaar ministerie acht jaar cel had geëist. Rey was ervan beschuldigd informatie over bedrijven naar de ETA te hebben gestuurd. Deze informatie was later bij politie-invallen gevonden.

Nationale woede na moord op gemeenteraadslid

In juli veroorzaakte de moord op een gijzelaar van de Baskische afscheidingsbeweging ETA massale reacties van woede en verdriet in heel Spanje. Miguel Angel Blanco Garrido, een 29-jarig gemeenteraadslid van de regerende conservatieve Volkspartij (PP) in Ermua, vlakbij de Noord-Spaanse stad Bilbao, werd bewusteloos gevonden in de bossen bij de stad San Sebastián, met geboeide handen en twee kogels in zijn hoofd. Op 13 juli overleed hij in het ziekenhuis.

Blanco was op 10 juli door de ETA ontvoerd. Zijn ontvoerders hadden gedreigd hem te doden als de regering niet aan hun eis zou voldoen om binnen 48 uur 502 ETA-gevangenen over te plaatsen naar gevangenissen in Baskenland. Het ultimatum schokte de bevolking, maar de regering verklaarde dat ze niet zou zwichten voor chantage door een 'bende terroristen.' Ondertussen zette de politie een wanhopige zoektocht op touw naar Blanco. En in heel Spanje namen mensen in grote en kleine plaatsen op 11 juli deel aan stille protesten om de ETA over te halen Blanco's leven te sparen. Paus Johannes-Paulus II sloot zich aan bij deze oproep en televisiezenders toonden blauwe vredessym-

De Spaanse premier José Maria Aznar (3de v.l.), zijn echtgenote Ana Botella (l.) en de Baskische politici Carlos Iturgaiz (2de v.r.) en Ramón Jauregui (r.) lopen op 12 juli 1997 aan het hoofd van een demonstratie in Bilbao, waarin de vrijlating werd geëist van de door de ETA ontvoerde Miguel Angel Blanco Garrido. *Foto EPA*

bolen om de ontvoerders tot clementie te bewegen. Op 12 juli, enkele uren voordat het ultimatum verstreek, leidde premier José Maria Aznar, samen met de leiders van de Baskische regionale regering en van de PSOE, een optocht van 500.000 demonstranten die door Bilbao trok om Blanco's vrijlating te eisen.

In heel Spanje vonden na de moord massale demonstraties plaats die in het algemeen vreedzaam verliepen, maar in het noordelijke stad Pamplona, waar de traditionele stierenloop een etmaal was opgeschort uit protest tegen de moord, vielen achttien gewonden bij botsingen tussen voor- en tegenstanders van de ETA. De demonstranten hadden het speciaal gemunt op de kantoren van Herri Batasuna (HB), de politieke vleugel van de ETA, en het HB-kantoor in Ermua werd verwoest door benzinebommen.

Daartoe opgeroepen door vakbonden en werkgeversorganisaties nam de bevolking 's middags op 14 juli tien minuten stilte in acht toen kroonprins Felipe samen met Aznar en drie voormalige premiers de rouwstoet leidde bij Blanco's begrafenis in Ermua. Tienduizenden woedende mensen stonden langs de route van de rouwstoet. Alle landelijke en regionale televisiezenders zonden de begrafenis rechtstreeks uit. In een van zijn zeldzame televisietoespraken zei koning Juan Carlos diezelfde avond dat het land de terroristen 'een weergaloos voorbeeld van burgerzin en eenheid' had gegeven. In Madrid en Barcelona trokken honderdduizenden mensen door de straten tijdens de grootste demonstraties sinds de mislukte legercoup in 1981. Ondertussen vonden in Bilbao en San Sebastián in Baskenland op 14-15 juli nog enkele straatgevechten plaats tussen demonstranten en ETA-aanhangers.

Politieke reactie op de moord

Verzekerd van de steun van alle partijen beloofde Aznar op 15 juli nieuwe strengere wetten om het terrorisme aan te pakken. Maar de regering toonde zich ook voorzichtig. Ze riep op de HB, die ze verantwoordelijk stelde voor de moord, te 'isoleren', maar ging niet in op oproepen de partij te verbieden.

Gematigde Baskische nationalisten, aanvankelijk voorstanders van een dialoog om het geweld te beëindigen, riepen eveneens op de HB 'politiek te isoleren', en de Baskische regionale regering verbood een HB-bijeenkomst (die op 19 juli in San Sebastián zou plaatsvinden) omdat deze tot gewelddadigheden zou leiden. Leiders van de Baskische Nationalistische Partij (PNV) deden op 20 juli een direct beroep op de ETA een wapenstilstand af te kondigen voor een 'langere periode.' Maar op 27 juli namen ongeveer 20.000 mensen deel aan een pro-ETA-bijeenkomst in San Sebastián, die vreedzaam verliep en waarbij HB-leiders het woord voerden.

Op 15 juli betreurde de HB in een communiqué de dood van Blanco, maar zij veroordeelde ook het 'lynchbeleid' van de regering en 'de jacht op activisten en aanhangers'; HB waarschuwde de regering dat deze in plaats van een oplossing te zoeken voor het probleem, het risico liep 'het ernstig uit de hand te laten lopen.' Diezelfde dag werd een ander PP-raadslid uit de vlakbij San Sebastián gelegen stad Rentería door ETA-aanhangers via muurteksten bedreigd met de dood. Op 18 juli legden drie ETA-gevangenen een verklaring af waarin zij de moord hekelden en de ETA en de HB veroordeelden, hetgeen een bevestiging leek van berichten dat de moord op Blanco een splitsing binnen de HB had teweeggebracht. Bovendien bleek uit een op 20 juli gepubliceerde opiniepeiling dat de politieke steun voor de partij in Baskenland aanzienlijk was gedaald sinds de parlementsverkiezingen van 1996, toen ze ongeveer 13 procent van de stemmen in Baskenland had behaald (zie pag. 549/3 e.v.-'96).

ETA-gijzelaars bevrijd

Op 1 juli werden twee langdurig door de ETA vastgehouden gijzelaars bevrijd. De politie bevrijdde gevangenisbewaarder José Antonio Ortega Lara uit een ondergrondse ruimte in Mondragón, ergens tussen Bilbao en San Sebastián, en arresteerde zijn drie ETA-ontvoerders en een handlanger. Ortega Lara was achttien maanden gegijzeld en leed aan ondervoeding en spieratrofie (zie pag. 89/1-'97).

Een andere gijzelaar, Cosmé Delclaux Zubiria, telg uit een rijke Baskische familie, die meer dan zeven maanden was gegijzeld, werd door de ETA vrijgelaten in de buurt van Durango, in de provincie Vizcaya. Zijn familie zou een losgeld van ruim 1 mrd ptas hebben betaald ($ 1 = 154,83 ptas op 25 juli 1997).

Regeringscampagne tegen ETA

In augustus voerde de regering haar offensief tegen de ETA op na de moord in juli op het gemeenteraadslid Miguel Angel Blanco.
Begin augustus startte de politie een onderzoek naar de mogelijke betrokkenheid van de ETA bij de handel in drugs, het witwassen van geld en prostitutie. Het politieonderzoek richtte zich vooral op Gibraltar en omliggende gebieden in Zuid-Spanje. De autoriteiten gingen daarbij af op informatie van vier vermoedelijke ETA-leden die in juli waren gearresteerd wegens de ont-

voering van gevangenisbewaarder José Antonio Ortega Lara (zie boven).

De druk op de ETA nam eveneens toe, toen de Franse politie in Zuid-Frankrijk op 5 augustus Igor Urrestarazu Garijo arresteerde. Deze werd ervan verdacht het hoofd van de inlichtingendienst van de ETA te zijn.

Bovendien werden op 9 augustus drie ETA-leden vanuit de Dominicaanse Republiek naar Spanje gevlogen, nadat de regering om hun uitlevering had gevraagd. De drie - Eugenio Etxebeste, Ignacio Aracama Mendia en José Maria Ganchegiz - hadden in 1989 asiel gekregen in de Dominicaanse Republiek, maar dit werd begin augustus opgeheven. Van de drie hadden er twee in 1989 deelgenomen aan vredesoverleg met de Spaanse regering, dat leidde tot een bestand. Etxebeste, de ideoloog van de ETA, leidde toen de ETA-delegatie. Hij bleef sindsdien de man via wie de regering boodschappen aan de ETA doorgaf.

Toch verwachtte men dat de druk binnen de ETA zelf om te gaan onderhandelen zou groeien, aangezien meer gevangenen zich aansloten bij de tien ETA-gevangenen die de moord op Blanco tot dan toe openlijk hadden veroordeeld. Julian Madariaga, een van de oprichters van de ETA, riep de ETA begin augustus op een bestand van een maand af te kondigen als bewijs dat zij oprecht bereid was vredesonderhandelingen te openen.

Ook in augustus bleef de situatie gespannen in Baskenland. Stappen om HB te isoleren leidden tot hevige confrontaties in de regio, nadat een alliantie van gematigde partijen op 7 augustus de HB-burgemeester van de stad Mondragón wist af te zetten. In een aan de ETA toegeschreven brief, die op 20 augustus werd gepubliceerd, kreeg een andere plaatselijke politicus te verstaan dat hij het gebied moest verlaten of anders maatregelen aan den lijve zou voelen die 'reeds hun uitwerking hebben bewezen.' De desbetreffende politicus, Joaquín Pascal, een raadslid van de PSOE in Pamplona, zwoer niet in te gaan op wat alom werd beschouwd als een bedreiging met de dood. Dezelfde dag maakten de autoriteiten bekend met de ontdekking van drie granaatwerpers een ETA-aanslag op een kazerne van de Guardia Civil in Comillas in de naburige regio Cantabrië te hebben verijdeld. Op 23-24 augustus vonden er ook onlusten plaats in Izarra toen met stenen en molotovcocktails bewapende jongeren, naar verluidt ETA-aanhangers, slaags raakten met de politie.

ETA-geweld houdt aan

Op 5 september werd in de Baskische stad Basauri een politie-officier vermoord bij een bomaanslag die volgens de Spaanse autoriteiten het werk was geweest van leden van de Baskische afscheidingsbeweging ETA. De politieman, die om het leven kwam toen zijn auto door een bom werd opgeblazen, was het elfde ETA-slachtoffer in 1997 en het eerste na de moord op het raadslid Miguel Angel Blanco in juli (zie boven). Na de moord hielden op 6 september ongeveer 20.000 mensen een mars in Basauri uit protest tegen het ETA-geweld.

De krant *El País* van 14 september berichtte dat de ETA ruim honderd Spaanse zakenlieden brieven had gestuurd waarin hun geld werd afgeperst om de acties van de ETA te financieren.

Op 24 september werden twee vermoedelijke ETA-leden gedood tijdens een vuurgevecht met de Guardia Civil in de Baskische stad Bilbao. De gedode mannen waren Salvador Gaztulemendi Gil (alias 'Andoni') en Jesus Martin Hernando (alias 'Tuxus'). Beiden zouden behoren tot de Vizcaya-cel, die naar werd aangenomen verantwoordelijk was geweest voor twintig aanslagen en vier doden in de voorgaande achttien maanden.

PROCESSEN TEGEN CONDE, ROLDAN EN PEROTE PELLON. ONTSLAG VOOR PROCUREUR-GENERAAL

Mario Conde, de vroegere directeur van de Banesto Bank (Banco Español de Crédito) en een van de belangrijkste Spaanse bankiers van de jaren tachtig, werd op 20 maart veroordeeld tot zes jaar gevangenisstraf en een boete van $ 77.000 wegens frauduleus beheer.

Conde, die op borgtocht werd vrijgelaten in afwachting van een uitspraak in hoger beroep, zou 600 mln ptas van Banesto hebben verduisterd, die werden doorgesluisd naar de Argentia Trust, die was gevestigd in het Caribische belastingparadijs St. Vincent ($ 1 = 142,95 ptas op 21 maart 1997). De rechtbank verwierp zijn argument dat het geld was bestemd voor marktonderzoek en voor activiteiten om belastingfaciliteiten voor de bank te krijgen. De rechtbank nam het Conde kwalijk dat hij zijn toevlucht had gezocht tot 'kinderachtige oplichterspraktijken', en gelastte hem het hele bedrag terug te betalen aan Banesto.

Conde hingen nog meer processen wegens ernstige fraude boven het hoofd die in verband stonden met het faillissement van Banesto in 1993 (zie pag. 114/2 en 551/2-'95; 254/1-'96).

Begin van processen tegen Roldán en Perote

Op 2 juni begon het proces tegen de voormalige directeur-generaal van de Guardia Civil, Luis Roldán.

Roldán, die ervan werd beschuldigd in zeven jaar tijd 1,1 mrd ptas ($ 1 = 146,75 ptas op 27 juni 1997) te hebben verduisterd, was in april 1994 naar het buitenland gevlucht, maar was in februari 1995 aan Spanje uitgeleverd na zijn arrestatie in Laos. Verwacht werd dat tijdens zijn proces ook kwesties aan de orde zouden komen als de betrokkenheid van de PSOE-regering bij de 'vuile oorlog' tegen de Baskische afscheidingsbeweging ETA in de jaren tachtig en de illegale financiering van de partijkas (zie pag. 603/2 e.v. en 632/1-'94; 551/2 e.v. en 754/1-'95).

Het proces tegen kolonel Juan Alberto Perote Pellón, voormalig plaatsvervangend hoofd van de militaire inlichtingendienst (Cesid) ging op 9 juni van start. Hij werd ervan beschuldigd documenten te hebben gestolen die verband hielden met de staatsveiligheid en de betrokkenheid van de PSOE-regering bij de 'vuile oorlog' (zie pag. 753/1 en 755/2-'95; 254/2-'96).

Perote Pellón werd op 10 juli veroordeeld tot een gevangenisstraf van zeven jaar.

Procureur-generaal ontslagen

De regering ontsloeg op 9 mei procureur-generaal Juan Ortíz Urculo en kondigde aan dat hij zou worden opgevolgd door Jesús Cardenal, tot dan toe de hoofdaanklager van het hoogste hof in Baskenland. Het besluit werd beschouwd als een poging een einde te maken aan de ruzie tussen de procureur-generaal en het bureau van de hoofdaanklager van het Opperste Gerechtshof, dat had gedreigd het gehele gerechtelijk apparaat te ontregelen.

Het conflict was aan de dag getreden in december 1996 nadat Ortíz Urculo de hoofdaanklager van het Opperste Gerechtshof, José Aranda, had overgeplaatst, een onderzoek had gelast naar de gang van zaken op zijn bureau, en de aanzet had gegeven tot disciplinaire maatregelen tegen vier rechters van het Opperste Gerechtshof (zie boven). De spanningen tussen de twee bureaus namen daarop toe toen de door Ortíz Urculo aangewezen opvolger van de hoofdaanklager kritiek kreeg vanwege zijn politieke vooringenomenheid en ten slotte werd afgewezen door de centrum-rechtse regering van de Volkspartij (PP).

De dag na Ortíz Urculo's ontslag keurde de regering ook de overplaatsing van een van de disciplinair gestrafte rechters goed.

HERVORMING ARBEIDSWETGEVING. ECONOMISCH STABILISERINGSPLAN. BEGROTING VOOR 1998. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Op 10 maart slikte de regering haar dreigement in om een nieuwe arbeidswet in te voeren, nadat een doorbraak was bereikt in de vastgelopen onderhandelingen tussen de belangrijkste vakcentrales UGT en CCOO en de werkgeversvereniging CEOE.

De onderhandelaars van de vakcentrales maakten bekend dat zij bereid waren arbeidscontracten te aanvaarden waarbij jongeren en langdurig werklozen lagere ontslaguitkeringen zouden ontvangen op voorwaarde dat er een overgangsperiode van vier jaar zou komen en daarna een aanpassing zou plaatsvinden van de voorwaarden voor werknemers in vaste dienst. Hierover moesten de onderhandelaars eerst overleg voeren met de aangesloten vakbonden. De regering en het bedrijfsleven betoogden dat de hervorming van de ontslagvoorwaarden, met de hoogste wettelijke percentages in de EU, van essentieel belang waren voor nieuwe investeringen en het scheppen van nieuwe werkgelegenheid. De vakbonden waarschuwden dat een eenzijdige hervorming door de regering op verzet zou stuiten en zou leiden tot ernstige arbeidsonrust.

Akkoord over arbeidscontracten

Werkgevers en vakbondsleiders bereikten op 7 april een nationaal akkoord over richtlijnen voor arbeidscontracten. Deze richtlijnen hadden betrekking op de regels voor het aannemen en ontslaan van personeel. Naar verwachting zouden de herziene regels leiden tot lagere ontslagkosten en daarom werkgevers aanmoedigen af te stappen van de recentelijk gegroeide praktijk om werknemers op tijdelijke contracten in dienst te nemen (zie boven).

Economisch stabiliseringsplan

Alle politieke partijen in de Cortes met uitzondering van Verenigd Links (IU) gaven op 16 april hun steun aan het economische stabiliseringsplan van de regering voor de periode 1997-2000.

Volgens minister van economische zaken en financiën Rodrigo de Rato Figaredo was het plan, dat was bedoeld om Spanje in staat te stellen zich te kwalificeren voor toetreding tot de Economische en Monetaire Unie (EMU) in 1999, een nieuw model voor economische groei zonder inflatie waardoor de overheidsuitgaven 'drastisch' zouden kunnen worden beperkt 'zonder dat bezuinigingen nodig waren'. Het plan ging uit van het scheppen van een miljoen banen, de handhaving van een gemiddelde economische groei van 3,2 procent per jaar, een gemiddeld inflatiecijfer van 2,3 procent per jaar, en een verlaging van het bestaande begrotingstekort met 1,6 procent.

De Europese Commissie voorspelde op 23 april dat het Spaanse begrotingstekort zou verminderen van 4,4 procent in 1996 tot 3 procent in 1997, waarmee Spanje zou voldoen aan de EMU-norm.

De voorzitters van de twee Spaanse werkgeversorganisaties, Manuel Otero Luna en José Maria Cuevas, en de leiders van de grootste vakbonden UGT en CCOO, respectievelijk Candido Mendez en Antonio Gutierrez (v.l.n.r.), tonen triomfantelijk het door hen op 28 april 1997 ondertekende akkoord over de herziening van de arbeidsvoorwaarden. *Foto EPA*

De Bank van Spanje verlaagde op 15 april haar belangrijkste rentetarief met 0,25 procent tot 5,5 procent, het laagste niveau uit de geschiedenis van de bank.

Staking vrachtwagenchauffeurs

Op 20 februari kwam er een eind aan een twee weken durende staking van vrachtwagenchauffeurs. De staking had tot een ernstige ontwrichting van de economie geleid en 50.000 arbeiders waren tijdelijk werkloos geworden. Aan de staking kwam een einde nadat de regering had beloofd de dieselprijzen te herzien en de transportsector te herstructureren. De regering bleef bij haar weigering om de pensioenleeftijd te verlagen van 65 naar 60, een van de belangrijkste eisen van de chauffeurs.

Economische indicatoren

Uit op 22 mei gepubliceerde regeringscijfers bleek dat de regering de inkomstendoelstellingen voor 1997 zou halen en dat Spanje op koers lag om zijn stabiele begrotingstekort terug te dringen tot 3 procent van het BBP, de drempel die moest worden gehaald om mee te mogen doen aan de eerste fase van de eenheidsmunt van de EMU in 1999.

De inkomsten uit vennootschapsbelasting, een belangrijke indicator voor de economische groei, stegen met 137 procent op jaarbasis in april, terwijl de BTW-inkomsten over de eerste vier maanden van 1997 stegen met 8 procent. Eerder, in april, had de regering bekendgemaakt dat de inflatie 1,7 procent op jaarbasis bedroeg (de helft minder dan de het inflatiecijfer in 1996 en ruim binnen de EMU-richtlijnen) en dat de werkloosheid met 49.400 in het eerste kwartaal was gedaald tot 3.440.000 (21,5 procent van de beroepsbevolking). Hoewel de werkloosheid in Spanje het hoogste in de EU bleef, was het het laagste cijfer in vier jaar.

Verkiezing van nieuwe oppositieleider

De belangrijkste oppositiepartij, de Spaanse Socialistische Arbeiderspartij (PSOE), koos op 22 juni Joaquín Almunia tot haar nieuwe secretaris-generaal. Hij werd de opvolger van oud-premier Felipe González Márquez.

De 49-jarige Almunia, een Bask uit Bilbao die in 1982 het jongste lid was geweest van de PSOE-regering, was de partijwoordvoerder in de Cortes (het parlement), en werd algemeen beschouwd als een man van het midden die nauwe banden onderhield met González. Zijn overhaaste voordracht als enige kandidaat voor het leiderschap kreeg de steun van 73 procent van de 1.000 gedelegeerden op het 34ste

De voorzitter van de PSOE, Ramon Rubial (l.), feliciteert op 22 juni 1997 Joaquín Almunia met zijn verkiezing tot secretaris-generaal van de partij. *Foto EPA*

PSOE-congres dat op 20-22 juni in Madrid werd gehouden, hoewel 24 procent van de gedelegeerden blijk gaf van een andere mening door blanco te stemmen.

De verkiezing volgde op de onverwachte bekendmaking op 20 juni door de 55-jarige González, dat hij terugtrad als partijleider na 23 jaar, waarvan dertien jaar in de regering. Hij verklaarde van plan te zijn aan te blijven als parlementslid en een denktank te gaan leiden die ideeën moest aandragen die 'de sociaal-democratie de 21e eeuw in moesten loodsen'. Nadrukkelijk weigerde hij de mogelijkheid uit te sluiten dat hij ooit nog zou terugkeren als premier. Dit voedde speculaties dat Almunia - die alom werd beschouwd als een technocraat zonder veel charisma - een overgangsrol zou spelen tot de volgende parlementsverkiezingen die op zijn laatst in 2000 zouden worden gehouden.

De gematigden hadden ook de meerderheid in het nieuwe 33 leden tellende dagelijkse bestuur van de PSOE, waarin slechts twee leden van de linkse factie van Alfonso Guerra zitting hadden. Guerra, die door de rechtervleugel van de partij op een zijspoor was gezet, trad af als vice-voorzitter en werd opgevolgd door Carmen Hermosín, die lid was van de regionale regering van Andalusië.

Presentatie begroting voor 1998

De regering-Aznar gaf op 26 september haar goedkeuring aan de begroting voor het fiscale jaar 1998 (voor details over de begroting voor 1997, zie pag. 90/2 e.v.-'97). Op 29 september werd de begroting ingediend bij de Cortes (parlement).

De begroting was gebaseerd op de verwachting dat de economische groei in 1998 de groeiraming van 3,0 procent voor 1997 zou overtreffen en zou doorschieten naar 3,4 procent. Het oogmerk was het totale begrotingstekort terug te dringen naar 2,4 procent van het BBP, 0,6 procent onder de raming voor 1997. Volgens de ramingen zouden de overheidsuitgaven met 3,2 procent stijgen, maar dit cijfer werd op een aantal belangrijke terreinen, met name volksgezondheid (met ruim 8 procent) en onderwijs (met 6 procent), overschreden. De totale inkomsten zouden in 1997 met 3,8 procent stijgen, terwijl de opbrengst van de inkomstenbelasting 5,7 procent hoger zou zijn.

PNV trekt steun aan regering in

Op 23 september maakte de leider van de Baskische Nationalistische Partij (PNV), Xabier Arzalluz, bekend dat zijn partij haar parlementaire steun aan de officieuze PP-coalitieregering introk. Het verlies van de steun van de vijf PNV-afgevaardigden in het 350 leden tellende Congres van Afgevaardigden (Tweede Kamer) betekende dat de meerderheid van de regeringscoalitie was geslonken tot één zetel. De bekendmaking kwam nadat de PNV niet het beheer over fondsen voor officiële opleidingsprogramma's in Baskenland was toegekend.

Hoewel Arzalluz verklaarde dat de PNV 'buiten het regeringsblok' zou staan, maakte hij duidelijk dat hij toch met de regering zou blijven onderhandelen over afzonderlijke kwesties.

Treinramp

Op 31 maart vond een van de ernstige treinrampen uit de Spaanse geschiedenis plaats toen een trein bij de Noord-Spaanse stad Pamplona ontspoorde. Hierbij kwamen 22 passagiers om het leven en raakten er 89 gewond, van wie zeventien ernstig. Volgens onderzoekers was het ongeluk te wijten aan een te hoge snelheid.

Brand op scheepswerf

Op 3 juli kwamen in de haven van Valencia zeker negentien werfarbeiders om het leven toen een nieuw schip dat brandstof innam, in brand vloog.

VOORSTEL AAN GROOT-BRITTANNIË OM SOEVEREINITEIT OVER GIBRALTAR TE DELEN

De Spaanse regering bevestigde op 29 januari 1997 dat zij Groot-Brittannië had voorgesteld de soevereiniteit over Gibraltar te delen. De Britse regering had dit voorstel verworpen.

Het voorstel, dat op 28 januari was uitgelekt naar de Spaanse pers, was door de Spaanse minister van buitenlandse zaken Abel Matutes aan zijn Britse collega Malcolm Rifkind gedaan tijdens hun ontmoeting op 22 januari in de Spaanse hoofdstad Madrid. Volgens officiële Spaanse bronnen had de Britse regering het voorstel op 28 januari van de hand gewezen, omdat het geen rekening hield met de opinie van de inwoners van Gibraltar, van wie de meerderheid zich vierkant had uitgesproken tegen eerdere plannen voor een gedeelde soevereiniteit. Naar verluidt voorzag het plan in een gedeelde soevereiniteit voor een periode van 50 tot 75 jaar met een eventuele verlenging tot 100 jaar. Krachtens dit voorstel zou Groot-Brittannië een aanzienlijke zeggenschap behouden over de aangelegenheden van Gibraltar, zoals de buitenlandse betrekkingen, maar zou Spanje een rol krijgen 'die langzamerhand in overeenstemming met de nieuwe regeling zou worden'.

Premier Peter Caruana van Gibraltar noemde Matutes' voorstel op 28 januari 'absurd'. Hij maakte deze opmerking tijdens een met veel publiciteit omgeven bezoek aan Brussel, waar hij de EU om hulp vroeg bij de behandeling van een aantal klachten van Gibraltar tegen Spanje. Deze betroffen onder meer een verbod op zee- en luchtverbindingen tussen Spanje en Gibraltar, beperkingen voor vliegtuigen die aanvlogen op het vliegveld van Gibraltar, en de Spaanse weigering identiteitskaarten of het (telefonische) landentoegangsnummer van Gibraltar te erkennen. De Spaanse pers veroor-

deelde Caruana's bezoek als onnodig, omdat alleen Groot-Brittannië verantwoordelijk was voor de buitenlandse betrekkingen van Gibraltar, waaronder zijn betrekkingen met de EU. Naar verluidt weerhield Spaanse druk de desbetreffende EU-commissarissen ervan Caruana's delegatie te ontvangen.

Tijdens hun ontmoeting probeerden Matutes en Rifkind ook een oplossing te vinden voor de netelige kwestie van het Spaanse standpunt over Britse paspoorten die waren afgegeven in Gibraltar. De twee ministers besloten een commissie in het leven te roepen die een onderzoek zou moeten instellen naar de status van deze paspoorten, in het bijzonder van de paspoorten (1.400 van de 14.000), die geen recht op verblijf in Groot-Brittannië en de EU gaven.

Begin januari had het Spaanse ministerie van buitenlandse zaken gedreigd deze paspoorten niet meer te erkennen door een uit 1960 daterend Anglo-Spaans verdrag over visumvrijstelling als verouderd te beschouwen. Krachtens dit verdrag hadden inwoners van Gibraltar het recht gekregen vrijelijk naar Spanje te reizen. Het ministerie trok dit dreigement echter in, nadat Groot-Brittannië had geëist dat Spanje de paspoorten zou erkennen, omdat zij waren afgegeven voor een Brits gebiedsdeel binnen de EU. Groot-Brittannië had betoogd dat Spanje anders in strijd met de EU-bepalingen over het vrije verkeer van personen zou handelen.

Rifkind maakte verder bekend dat Caruana op korte termijn strengere maatregelen zou introduceren om illegale praktijken in Gibraltar te bestrijden, zoals het witwassen van drugsgeld, waarover Spanje zich grote zorgen maakte.

Britse dreigementen

De Britse minister van buitenlandse zaken en het Gemenebest, Robin Cook, dreigde op 8 juli dat Groot-Brittannië Spanje's volledige deelname aan de commandostructuur van de NAVO zou tegenhouden, als het land de beperking van de bewegingsvrijheid van de Britse luchtmacht en marine in en rond Gibraltar niet ophief. Zijn opmerkingen lokten een scherpe reactie uit in de Spaanse pers en wekte naar verluidt verbazing in regeringskringen. Britse functionarissen zwakten later de mogelijkheid van een Brits veto af.

PLAN VOOR INSTELLING VEILIGHEIDSZONE ROND CEUTA

Op 9 september gaf de regering een verklaring uit waarin zij nadere informatie bekendmaakte over een plan om een veiligheidszone rond de Noord-Afrikaanse enclave Ceuta in te stellen teneinde illegale immigranten te weren.

Het plan voorzag in de constructie van een twee meter hoog hek langs de grens tussen Ceuta en Marokko. Tevens zouden videocamera's en zoeklichten langs de grens worden geplaatst. Volgens de verklaring was de aanleg van een veiligheidssysteem rond Melilla, de andere Spaanse enclave in Noord-Afrika, bijna voltooid.

(Vor.ber.pag. 89/1 e.v.-1997)

TURKIJE

LEGER ZET REGERING ONDER DRUK OM OPRUKKEND FUNDAMENTALISME TEGEN TE GAAN

Premier Necmettin Erbakan zwichtte op 5 maart 1997 voor de druk van de door het leger gedomineerde Nationale Veiligheidsraad en zette zijn handtekening onder een memorandum met 'aanbevelingen', dat hem ertoe verplichtte het seculiere karakter en de Westerse oriëntatie van Turkije te versterken (zie pag. 314/1 e.v.-'97).

Het memorandum was op 28 februari opgesteld door de Nationale Veiligheidsraad en berustte op de seculiere beginselen van de stichter van de Turkse republiek, Mustafa Kemal Atatürk.

Deze bracht een abrupte breuk met het Ottomaanse tijdperk tot stand door kerk en staat van elkaar te scheiden, een burgerlijk wetboek in te voeren naar Zwitsers voorbeeld en de oriëntatie van Turkije op het Westen te richten. De Turkse militairen zien zichzelf sinds de oprichting van de republiek in 1923 als de traditionele beschermers van de leer van Atatürk.

Het memorandum behelsde een strikte handhaving van het bestaande verbod op het dragen van islamitische kleding. Daarnaast eiste de Veiligheidsraad dat de financiële organisaties van de islamitische broederschappen onder toezicht zouden worden gesteld en zou worden voorkomen dat zij zouden uitgroeien tot een belangrijke economische macht in Turkije. Tevens wilde de Veiligheidsraad dat het aantal religieuze scholen zou worden beperkt en dat zij zouden worden gecontroleerd door het ministerie van onderwijs. Verder moesten de islamitische kranten aan controle worden onderworpen. De Raad stelde niet nader omschreven 'sancties' in het vooruitzicht, als de coalitieregering onder leiding van Erbakans islamitische Welzijnspartij (RP) de maatregelen niet zou uitvoeren.

Erbakan had in eerste instantie geweigerd de aanbevelingen te aanvaarden. Op 4 maart verklaarde hij dat zijn regering slechts verantwoording schuldig was aan het parlement, en niet aan het leger. Maar de dag daarop gaf hij zich gewonnen nadat de Veiligheidsraad een videoband had doorgespeeld aan de media waarop was te zien dat jonge koran-studenten het standbeeld van Atatürk bespuwden.

Op 13 maart besloot de regering de aanbevelingen van de Veiligheidsraad uit voeren, maar zij waarschuwde dat een aantal maatregelen zou moeten worden voorgelegd aan het parlement. Op 31 maart berichtte het dagblad *Milliyet*, dat nauwe banden met het leger had, dat de Veiligheidsraad had besloten 'een hardere verklaring af te leggen en aan te dringen op snel ingrijpen', als de regering verzuimde de maatregelen binnen een maand uit te voeren.

Groeiende spanning tussen strijdkrachten en regering

In april groeide de spanning tussen het leger en de pro-islamitische regering van premier Erbakan over diens duidelijke onwil om maatregelen uit te voeren die moesten voorkomen dat Turkije verder zou afdrijven in de richting van het moslim-fundamentalisme.

Erbakan, de leider van de RP, het belangrijkste lid van de regeringscoalitie, had op 26 april een acht uur durend onderhoud met de Nationale Veiligheidsraad, waarbij werd besproken hoever de regering was gevorderd met de uitvoering van het memorandum met twintig 'aanbevelingen', dat de Raad eind februari had opgesteld. Radicale leden van de RP verzetten zich tegen de maatregelen, vooral tegen de eis dat de regering erop zou moeten toezien dat kinderen acht jaar basisonderwijs op staatsscholen zouden volgen. Deze maatregel zou de invloed van islamitische scholen sterk beperken.

Het ongenoegen van het leger over de onwil van de regering om de 'aanbevelingen' uit te voeren, trad in april steeds duidelijker aan het licht. Tijdens een televisie-uitzending op 18 april leverde een hoge officier felle kritiek op Erbakan, die hij een 'pooier' noemde omdat hij een uitnodiging van koning Fahd van Saoedi-Arabië had aangenomen om medio april een pelgrimsreis naar Mekka te maken. De legertop weigerde de officier te berispen wegens zijn opmerkingen.

Volgens een officiële verklaring die werd uitgegeven na het onderhoud op

De opperbevelhebbers van de Turkse strijdkrachten spreken elkaar op 25 april 1997 op het vliegveld van Ankara, aan de vooravond van de zitting van de Nationale Veiligheidsraad. V.l.n.r.: Chefstaf generaal Ismail Kahhi Karadayi, admiraal Guven Erkaya (marine), en generaal Hikmet Koksal'dan (landmacht). *Foto EPA*

26 april, 'waren beide partijen het er over eens geworden dat de regering doortastend moest handelen' met betrekking tot de aanbevelingen van de Veiligheidsraad. Maar na het onderhoud krabbelde Erbakan terug, toen hij zei dat de regering zou spreken over onderwijshervormingen, maar dat het parlement het laatste woord zou hebben over beleidskwesties. Op 27 april verklaarde de vice-voorzitter van de RP-fractie in het parlement, Salih Kapussuz, dat zijn partij, als het voorstel voor de onderwijshervormingen zou worden ingediend in de Grote Nationale Assemblee (parlement), 'zich tot het uiterste ertegen zou verzetten'.

Voorstellen voor vervroegde parlementsverkiezingen

Premier Erbakan verklaarde op 29 april dat vervroegde parlementsverkiezingen tot de mogelijkheden behoorden. Zijn mededeling volgde op een eerdere verklaring van president Suleyman Demirel dat alleen vervroegde parlementsverkiezingen de impasse waarin de regering en het leger zich bevonden, zouden kunnen doorbreken. In december 1995 waren voor de laatste maal verkiezingen gehouden voor de Grote Nationale Assemblee, waarvan de maximale zittingsperiode vijf jaar was (zie pag. 257/2 e.v.-'96).

Een dissidente factie in de Partij van het Juiste Pad (DYP), de kleinere partner van de RP in de regeringscoalitie, zou eveneens hebben aangedrongen op vervroegde verkiezingen. Deze factie werd geleid door Yalim Erez, die op 26 april aftrad als minister van handel en industrie tegelijk met minister van gezondheidszorg Yildirim Aktuna. Volgens Erez en Aktuna was vice-premier en minister van buitenlandse zaken Tansu Ciller, die tevens DYP-voorzitter was, er niet in geslaagd de moslim-fundamentalistische neigingen van de RP te beteugelen.

Op 29 april werd staatsminister Nafiz Kurt benoemd tot waarnemend minister van gezondheidszorg en bosbouw, en Halit Dagli tot waarnemend minister van handel en industrie.

De regeringscoalitie kwam ook onder druk te staan van de oppositionele Democratisch Linkse Partij (DSP) en de Moederland Partij (ANAP). De leiders van de DSP en de ANAP, respectievelijk Bulent Ecevit en Mesut Yilmaz, ontmoetten elkaar op 29 april en eisten in een gezamenlijke verklaring dat er een nieuwe regering zonder de RP zou worden gevormd.

Ook in mei stonden de binnenlandse ontwikkelingen in het teken van de aanhoudende spanningen tussen het leger en de regering. De door Erkabans RP geleide regeringscoalitie kwam vanuit verschillende hoeken onder druk te staan, onder meer van ontevreden leden van RP's kleinere coalitiegenoot, de Partij van het Juiste Pad (DYP), de oppositie en de rechterlijke macht.

Op 26 mei woonde Erkaban een speciale zitting bij van het Opperste Militaire Gerechtshof waar hij met zijn handtekening het ontslag bekrachtigde van een aantal legerofficieren die fundamentalistische neigingen zouden hebben. In een na de zitting uitgevaardigde verklaring heette het dat er 'noodzakelijke besluiten' waren genomen 'betreffende de disciplinaire en morele staat van sommige militairen'.

Op 20 mei stemde de Grote Nationale Assemblee met 271 tegen 265 stemmen (en twee onthoudingen) tegen een motie van wantrouwen tegen de regering. De oppositie had de motie ingediend omdat de regering voortdurend de basisbeginselen van de republiek had geschonden en het land op de rand van een burgeroorlog had gebracht. Maar het succes waarmee de coalitie deze stap van de oppositie weerstond werd getemperd door het gestaag afbrokkelen van haar meerderheid in de Assemblee als gevolg van DYP-ers die overliepen naar de oppositie.

Op 21 mei werd bij het Constitutionele Hof een rechtszaak aangespannen met de bedoeling de RP te ontbinden met als argument dat ze 's lands seculiere fundamenten aantastte. De zaak werd aangespannen door Vural Savas, de openbare hoofdofficier van justitie van het Hof van Cassatie, die verklaarde dat 'de Welzijnspartij het seculiere karakter van de Turkse staat ondermijnt, waardoor een klimaat van burgeroorlog wordt geschapen'.

Regeringsbenoemingen

Erkaban benoemde op 13 mei twee nieuwe leden in zijn regering ter opvolging van de in april afgetreden DYP-dissidenten (zie boven).

Ismail Karakuyu werd minister van volksgezondheid en Ali Riza Gonul minister van handel en industrie. Beiden waren naaste medewerkers van DYP-leider, vice-premier en minister van buitenlandse zaken Tansu Ciller.

Leden van islamitische sekte in gevangenis

Op 30 april veroordeelde het hof voor staatsveiligheid in Ankara 122 fundamentalisten, die eind 1996 waren gearresteerd bij rellen voor de Kocatepe-

moskee in Ankara, tot gevangenisstraffen. Zes van hen kregen vier jaar, 113 drie jaar en drie anderen twintig maanden. Alle veroordeelden behoorden tot de Aczmendi-sekte, waarvan de leden hun haar laten groeien en een staf dragen zoals die van de profeet Mohammed. De sekteleden werden schuldig geacht aan de oprichting van een illegale beweging, belediging van Mustafa Kemal Atatürk, de stichter van het moderne Turkije, en overtreding van het verbod op het dragen van islamitische kleding.

Alparslan Türkes overleden

Op 4 april overleed op 80-jarige leeftijd Alparslan Türkes, de leider van de uiterst rechtse Nationalistische Actiepartij (MHP), aan een hartaanval.

Türkes begon zijn politieke carrière in 1965 als leider van de opeenvolgende ultra-nationalistische politieke partijen. Hij speelde ook een grote rol bij de opkomst van de Grijze Wolven, de extreme (gewapende) vleugel van de ultra-nationalistische beweging. Van 1974-1977 was Türkes vice-premier in de regeringen van nationale eenheid van Suleyman Demirel, de huidige president. Na de staatsgreep van 1980, die een einde maakte aan het gewapende conflict tussen extreem-rechts en extreem-links waarbij zeker 5.000 doden vielen, hield hij zich geruime tijd schuil. Hij werd uiteindelijk berecht en vrijgesproken en keerde in 1987 in de politiek terug. De laatste jaren sprak hij steeds vaker over de noodzaak van een democratisch Turkije en het belang van een krachtenbundeling van de centrum-rechtse partijen teneinde een tegenwicht te bieden tegen de opmars van de fundamentalistische Welzijnspartij. Op 8 april, de dag waarop Türkes werd begraven, trok een rouwstoet van honderdduizenden mensen door de straten van Ankara.

VERVROEGDE PARLEMENTSVERKIEZINGEN. NIEUWE REGERING. VERDERE ONTWIKKELINGEN

De pro-islamitische regering van premier Necmettin Erbakan werd in juni opgevolgd door een nieuwe coalitie onder leiding van Mesut Yilmaz, de voorzitter van de seculiere conservatieve Moederland Partij (ANAP).

Erbakan, de leider van de Welzijnspartij (RP), de grootste partij in een coalitie waarin de Partij van het Juiste Pad (DYP) de kleinste partner was, was eind juni 1996 premier geworden (zie pag. 709/3 e.v.-'96). Tijdens zijn premierschap had hij bijna voortdurend overhoop gelegen met het machtige militaire establishment van Turkije, dat had betwijfeld of de RP zich wel gebonden achtte aan de moderne seculiere traditie van Turkije. Sinds maart was de regering in feite vleugellam gemaakt, nadat het leger Erbakan een ultimatum had gesteld om te voorkomen dat Turkije verder zou afdrijven in de richting van het moslim-fundamentalisme (zie pag. 314/1 e.v.-'97 en boven). In mei kreeg de regering ook kritiek te verduren uit niet-militaire hoek, onder meer van ontevreden leden van de DYP (zie boven).

Aankondiging vervroegde verkiezingen. Regering verliest meerderheid

Op 1 juni maakte Erbakan bekend dat zijn regering vervroegde verkiezingen wilde houden, maar noemde daarvoor geen datum (de verkiezingen voor het parlement, de Grote Nationale Assemblee hadden in december 1995 plaatsgevonden; nieuwe parlementsverkiezingen moesten vóór december 2000 worden gehouden). Erbakan zei dat het premierschap in juni zou worden overgedragen aan DYP-leider Tansu Ciller, die vice-premier en minister van buitenlandse zaken was. Het coalitieakkoord tussen de RP en de DYP voorzag in een roulerend premierschap van Erbakan en Ciller gedurende even lange perioden en in de overdracht van het premierschap in geval van vervroegde verkiezingen.

Op 4 juni raakte de coalitie haar meerderheid kwijt in het 550 leden tellende parlement, doordat een aantal parlementariërs overliep, met name van de DYP. Vanaf 30 juni was het aantal DYP-afgevaardigden gedaald tot 103, terwijl dat er onmiddellijk na de algemene verkiezingen van 1995 nog 135 waren. Op 13 juni kondigde minister van toerisme, Bahattin Yucel, aan dat hij uit de regering en de DYP stapte uit protest tegen het pro-islamitische beleid.

Zetelverdeling in Grote Nationale Assemblee vanaf 29 juni (tussen haakjes de zetelverdeling na de verkiezingen van december 1995)

Welzijnspartij (RP)	154	(158)
Partij van het Juiste pad (DYP)	105	(135)
Moederland Partij (ANAP)	133	(132)
Democratisch Linkse Partij (DSP)	67	(76)
Republikeinse Volkspartij (CHP)	49	(49)
*Partij voor een Democratisch Turkije (DTP)	11	(0)
Grote Eenheidspartij (BBP)	8	(0)
Nationalistische Actiepartij (MHP)	2	(0)
Onafhankelijken	19	(0)
Vacant	2	(0)
Totaal	550	(550)

* De DTP werd opgericht in januari 1997 en had als voorzitter Husamettin Cindoruk.

Aanhoudende druk van leger op regering

Ondanks de aangekondigde vervroegde verkiezingen handhaafde het leger begin juni de druk op de regering-Erbakan.

Op 6 juni publiceerde het leger een lijst met namen van prominente bedrijven, waarvan er een groot aantal banden onderhield met de RP, en drong erop aan dat ze zouden worden geboycot wegens hun steun aan 'reactionaire activiteiten'. Dezelfde dag verklaarde een hooggeplaatste generaal dat de regering onvoldoende geld had uitgetrokken voor de militaire operaties tegen de Koerden in Noord-Irak (zie onder). Tijdens een persconferentie op 11 juni waarschuwde generaal-majoor Fevzi Turkeri, hoofd van de inlichtingendienst in de generale staf, dat het leger Turkije met geweld zouden beschermen tegen islamitisch extremisme. De regering, zo verklaarde hij, had de groei van subversieve moslim-bewegingen aangemoedigd. Bovendien hadden RP-leden van het parlement 'het volk opgezet tegen het seculiere bewind en het leger.'

Erbakan treedt af. Nieuwe regering

Op 18 juni diende Erbakan zijn ontslag in. President Suleyman Demirel aanvaardde het onmiddellijk en begon met verscheidene partijen besprekingen over de vorming van een nieuwe regering. Bij de bekendmaking van zijn ontslag verzocht Erbakan president Demirel om Ciller te vragen een nieuwe regering te vormen. Hij zei ook dat de RP, DYP en BBP bereid waren een coalitie aan te gaan met Ciller als premier. Op 20 juni maakte Demirel echter bekend ANAP-leider Mesut Yilmaz te hebben uitgenodigd een nieuwe regering te vormen. Deze stap werd algemeen beschouwd als een overwinning voor het leger, dat zich had uitgesproken tegen een coalitie van RP en DYP met Ciller als premier. Yilmaz was al eerder premier geweest van maart tot juni 1996 van een coalitie van ANAP en DYP (zie pag. 707/2 e.v.-'96) en van juni tot november 1991 (zie pag. 697/2-'91 en 308/1-'92).

Yilmaz maakte meteen duidelijk dat hij de RP niet zou uitnodigen deel te nemen aan de nieuwe coalitie. Op 24 juni sprak hij met Ciller. Zij maakte echter bekend dat zij had geweigerd zelfs maar te overwegen of zij zou ingaan op een aanbod toe te treden tot zijn regering. Ciller zei dat ze niet over samenwerking met

Premier Necmettin Erbakan (r.) kondigt op 18 juni 1997 zijn aftreden aan. Naast hem vice-premier Tansu Ciller. *Foto EPA*

Yilmaz kon praten, omdat Demirels besluit hem te vragen een nieuwe regering te vormen, ondemocratisch was.

Op 30 juni gaf Demirel zijn goedkeuring aan Yilmazs nieuwe regering. De nieuwe regering bestond uit leden van de ANAP, DSP, DTP en verscheidene onafhankelijke ministers, maar kon ook rekenen op de steun van de CHP.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Mesut Yilmaz (ANAP); vice-premier, staatsminister - Bulent Ecevit (DSP); vice-premier, defensie - Ismet Sezgin (DTP); justitie - Oltan Sungurlu (ANAP); binnenlandse zaken - Murat Baseskioglu (ANAP); buitenlandse zaken - Ismail Cem (DSP); financiën - Zekeriya Temizel (DSP); onderwijs - Hikmet Ulugbay (DSP); openbare werken en huisvesting - Yasar Topcu (ANAP); gezondheidszorg - Halil Ibrahim Ozsoy (ANAP); verbindingen en vervoer - Necdet Menzir (DTP); landbouw en plattelandszaken - Mustafa Tasar (ANAP); arbeid en sociale zekerheid - Nami Cagan (DSP); industrie en handel - Yalim Erez (onafhankelijk); energie en natuurlijke hulpbronnen - Cumhur Ersumer (ANAP); cultuur - Istemihan Talay (DSP); toerisme - Ibrahim Gurdal (ANAP); bosbouw - Ersin Taranoglu (ANAP); milieu - Imren Aykut (ANAP).

Staatsministers:

Gunes Taner (ANAP), Husamettin Ozkan (DSP), Yucel Seckiner (ANAP), Isilay Saygin (ANAP), Hikmet Sami Turk (DSP), Salih Yildirim (ANAP), Rifat Serdaroglu (DTP), Metin Gurdere (ANAP), Sukru Sina Gurel (DSP), Ahat Andican (ANAP), Isin Celebi (ANAP), Mustafa Yilmaz (DSP), Refaiddin Sahin (DTP), Burhan Kara (ANAP), Cavit Kavak (ANAP), Eyup Asik (ANAP), Rusdu Kazim Yucelen (ANAP), Hasan Gemici (DSP), Mehmet Batalli (DTP).

Het betrof in alle gevallen nieuwe benoemingen.

Nieuw regeringsprogramma

Premier Mesut Yilmaz presenteerde op 7 juli zijn nieuwe regeringsprogramma aan het parlement.

Yilmaz zei dat zijn regering zou 'proberen het land te redden' van de vorige coalitieregering, die was geleid door de moslim-fundamentalistische RP. Hij beloofde het vertrouwen in de staat te herstellen, orde en gezag te versterken, krachtiger te streven naar het volwaardige lidmaatschap van de Europese Unie en een verplicht basisonderwijs van acht jaar in te voeren. Deze laatste maatregel was gericht tegen religieuze scholen, net als het nieuwe seculiere onderwijsbeleid dat minister van onderwijs Hikmet Ulugbay op 22 juli aankondigde en dat verbood om kinderen vanaf september 1997 in te schrijven voor een islamitische school.

DYP-parlementariërs stappen uit partij

Ook in juli keerden veel parlementariërs van de DYP de partij de rug toe. Aan het eind van de maand werd bekendgemaakt dat de partij nog maar beschikte over 93 van de 135 parlementszetels die ze bezette direct na de parlementsverkiezingen van december 1995 (zie pag. 257/2 e.v.-'96; voor zetelverdeling in parlement eind juni, zie tabel boven).

Onder de vertrekkenden bevonden zich Dogan Gures, die algemeen beschouwd werd als een van de trouwste aanhangers van DYP-leider Tansu Ciller, en voormalig minister van economische zaken Ufuk Soylemez. Laatstgenoemde sloot zich aan bij de Partij voor een Democratisch Turkije (DTP), één van de kleinere partners in de door de ANAP van Yilmaz geleide coalitie. Volgens verscheidene commentatoren betekende deze uittocht uit de DYP dat er vraagtekens werden gesteld bij Cillers politieke toekomst.

Nieuwe onderwijswet

De Grote Nationale Assemblee gaf op 16 augustus met 277 tegen 242 stemmen haar goedkeuring aan een omstreden onderwijswet. Dit gebeurde na drie da-

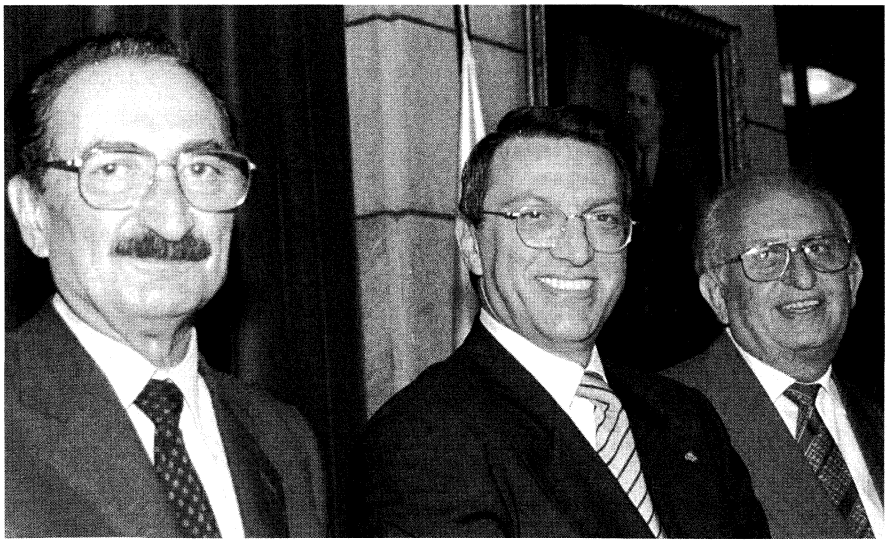

De nieuwe Turkse premier Mesut Yilmaz (m.) wordt geflankeerd door de leiders van zijn twee coalitiepartners, Bulent Ecevit van de DSP (l.) en Husamettin Cindoruk van de DTP (r.) na de presentatie van de nieuwe regering op 30 juni 1997. *Foto EPA*

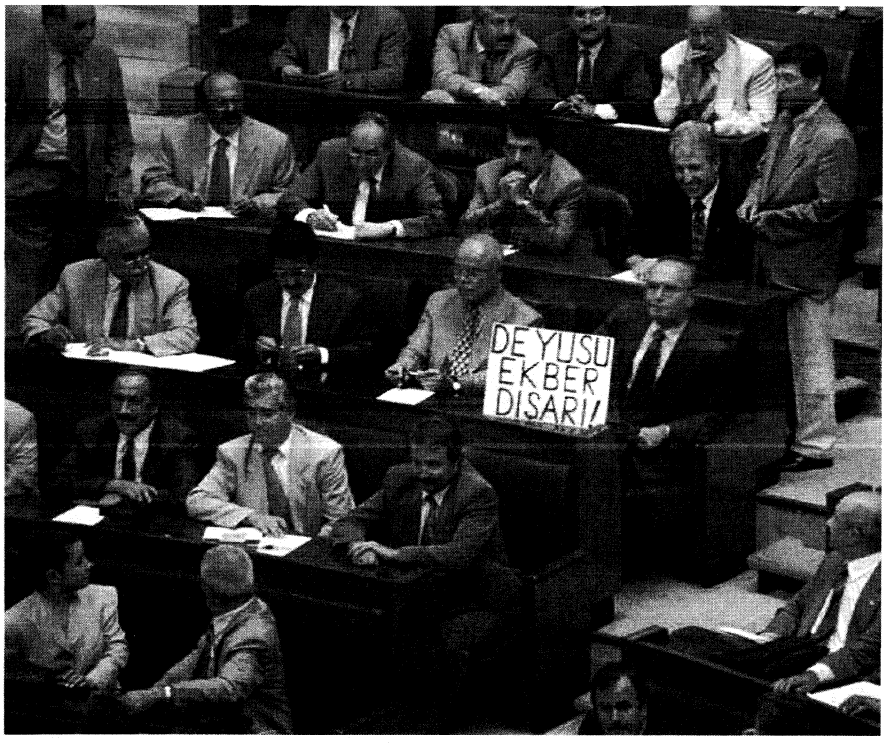

Tijdens de vertrouwensstem voor de minderheidsregering van premier Mesut Yilmaz op 12 juli 1997 ontvouwt de sociaal-democratische afgevaardigde Sabri Ergul in het parlement een kartonnen bord met de tekst: 'Wegwezen, grootste koppelaar' een Ottomaanse term die pooier betekent. De kreet was gericht tot de Welvaartspartij; eerder had een voormalige afgevaardigde van die partij iedereen die in het parlement zat, een pooier genoemd. *Foto EPA*

gen van verhitte debatten in het parlement en weken van demonstraties en protestacties in het hele land. Invoering van de wet was een belangrijke eis van het invloedrijke Turkse leger dat 's lands moderne seculiere traditie wilde beschermen. Verzet tegen de wet van de zijde van de RP had de spanningen tussen de partij en het leger doen oplopen en had een belangrijke rol gespeeld bij de val van de door de RP geleide regeringscoalitie (zie boven).

Krachtens de nieuwe wet werd de leerplicht verlengd van vijf tot acht jaar. Dat zou tot gevolg hebben dat de minimum inschrijfleeftijd voor islamitische scholen (de zogeheten imam hatipscholen) steeg van 11 naar 14 jaar. De wet had tot gevolg dat het aantal kinderen op de 500 imam hatipscholen drastisch terugliep, maar zorgde er tevens voor dat de leerlingen die naar deze scholen gingen, een leeftijd hadden bereikt waarop ze minder gemakkelijk te beïnvloeden waren. De wet zou in september in werking treden en circa $ 6,3 mrd kosten in de periode van 1997 tot 2000. De regering wilde extra inkomsten voor het onderwijs binnenhalen door extra belasting te heffen op alcohol, tabak, mobiele telefoons en loterijen.

Na de stemming noemde RP-leider en oud-premier Necmettin Erkaban de nieuwe wet 'een product van fascistisch seculier denken' en zwoer haar voor de rechtbank aan te vechten. In de weken voorafgaand aan de stemming hadden RP-aanhangers demonstraties tegen de wet georganiseerd in Istanboel en andere plaatsen.

Verdere stappen tegen islam in augustus

Het leger ontsloeg op 4 augustus 73 officieren en onderofficieren die ervan werden verdacht banden te onderhouden met moslim-fundamentalistische organisaties. Het besluit werd genomen tijdens de jaarlijkse vergadering van de Hoge Militaire Raad. Volgens berichten had het leger een lijst opgesteld met de namen van 300 moslim-fundamentalistische sympathisanten, maar had het op voorstel van de regering besloten slechts een kwart van hen naar huis te sturen.

Op 11 augustus arresteerde de Turkse politie drie functionarissen van de Nationale Jongerenstichting (MGV), een liefdadigheidsinstelling die nauwe banden met de RP onderhield. Er werd bekendgemaakt dat de drie in de provincie Nevsehir (ten zuidoosten van Ankara) in hechtenis waren genomen nadat in kantoren van de stichting videobanden van moslim-fundamentalistische politici en verboden religieuze boeken waren aangetroffen. Krachtens de Turkse wet moesten liefdadigheidsinstellingen politiek neutraal zijn.

Casino's verboden

Op 8 augustus ging het parlement akkoord met een wet die bepaalde dat de 78 casino's in Turkije voor 10 februari 1998 gesloten moesten zijn.

De wet was in 1996 ingevoerd door de coalitie onder leiding van de RP, maar president Suleyman Demirel had er in juni zijn veto over uitgesproken omdat volgens hem de Turkse toeristenindustrie op die manier grote schade zou worden toegebracht. De tweede goedkeuring van de wet maakte het presidentiële veto ongedaan en medio augustus ondertekende Suleyman de wet.

Beperkte amnestiemaatregel

Op 14 augustus keurde het parlement een amnestiemaatregel goed, waardoor hoofdredacteuren die gevangen zaten wegens de publicatie van artikelen die als een bedreiging voor de nationale veiligheid werden beschouwd, zouden vrijkomen. De wet bevatte een bepaling die luidde dat zij alsnog hun straf moesten uitzitten als ze zich binnen drie jaar aan eenzelfde vergrijp schuldig zouden maken. De regering zou de nieuwe maatregel hebben bekrachtigd onder druk van het in New York gevestigde Comité ter Bescherming van Journalisten en andere mensenrechtenorganisaties.

De wet was van toepassing op zeker zes hoofdredacteuren. De meeste van de 89 journalisten en redacteuren die gevangen zaten, waren veroordeeld wegens de publicatie van artikelen waarin vraagtekens werden gezet bij de onderdrukking van het Koerdische nationalisme door de staat.

OFFENSIEF TEGEN KOERDEN

Turkse militairen vielen op 14 mei met steun van honderd tanks, zware artillerie en gevechtshelikopters Noord-Irak binnen. Het offensief was gericht tegen de Koerdische Arbeiderspartij (PKK), die vanuit kampen in Noord-Irak aanslagen pleegde in Turkije. De sterkte van de troepenmacht werd algemeen geschat op zeker 50.000 soldaten en dorpswachters.

De PKK was haar strijd voor een onafhankelijk Koerdistan in 1984 begonnen. Het laatste grootscheepse Turkse offensief tegen PKK-bases in Irak had plaatsgevonden in maart en april 1995 (zie pag. 317/3 e.v. en 611/1 e.v.-'95).

Opmerkelijk aan het offensief was de samenwerking tussen het Turkse leger en de troepen (peshmerga's) van de Koerdische Democratische Partij (KDP) van Masoud Barzani, die het grensgebied van Irak met Turkije beheerste. De Turkse minister van defensie, Turhan Tayan, zei op 14 mei dat het legeroffensief een reactie was op een verzoek om steun van de KDP. Waarnemers wezen erop dat de PKK geprobeerd had haar invloed in de Koerdische enclave in Noord-Irak te vergroten. De enclave was verdeeld in twee zones waar de dienst werd uitgemaakt door de KDP en haar rivaal, de Patriottische Unie van Koerdistan (PUK) van Jalal Talabani.
In een op 22 mei uitgevaardigd communiqué gaf de KDP de PKK de schuld van de Turkse inval en beschuldigde zij de PKK ervan eenheden te hebben overgebracht naar de door de KDP gecontroleerde stad Arbil en zich te bemoeien met 'bestuurlijke en personele kwesties'.

Bijzonderheden over operatie en aantallen slachtoffers

Eind mei verklaarden Turkse legerfunctionarissen dat bij het offensief PKK-kampen in de Noord-Iraakse streken Zab, Sinat, Hakurk, Zeli, Haftanin en Kesan met de grond gelijk waren gemaakt.

Een van de belangrijkste doelen van het offensief was de verovering van het PKK-kamp in Zab in de Zabvallei, ongeveer 18 km ten zuiden van de Turkse grens. Dit kamp vormde naar verluidt een basis van ongeveer 1.000 guerrillastrijders. Het leger liep het kamp onder de voet na een fel vuurgevecht op 18-19 mei. Volgens officiële Turkse bronnen sneuvelden ongeveer 600 PKK-guerrillastrijders bij de slag, terwijl vijf anderen gevangen werden genomen en er slechts één gewonde viel. Turkije verklaarde zelf slecht 20 soldaten te hebben verloren.

Eind mei verklaarden Turkse legerfunctionarissen dat bij het offensief meer dan 1.800 PKK-guerrillastrijders waren gesneuveld. Volgens schattingen van Iraakse Koerden bevonden zich voor het offensief meer dan 6.000 PKK-guerrillastrijders in Noord-Irak. De Koerdische *MED-TV* in Londen haalde op 31 mei een PKK-functionaris aan, die zei dat er sinds 14 mei 199 Turkse soldaten, onder wie zeven officieren, waren gesneuveld. Verder waren er 196 KDP-strijders gesneuveld, onder wie twee bataljonscommandanten. De PKK had volgens hem '36 martelaren'.

Internationale reacties

Irak en de buurlanden Iran en Syrië bekritiseerden de inval scherp. Het semi-officiële persbureau *Anatolia* berichtte op 21 mei dat Iran, Irak en Syrië troepen samentrokken langs de grenzen van de Koerdische enclave. De NAVO-bondgenoten van Turkije daarentegen reageerden nogal terughoudend en drongen er bij het leger op aan hun operaties te beperken en de mensenrechten te respecteren.

Op 25 mei stuurde de Iraakse vice-premier Tariq Aziz een brief naar de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties waarin hij de klacht uitte dat de Raad niet was opgetreden tegen de 'grootschalige Turkse militaire invasie' in Noord-Irak, die hij 'een schaamteloze en ernstige schending van het internationale recht en het VN-handvest' noemde. In de brief schetste Aziz wat hij noemde de dubbele moraal van de VN ten opzichte van Irak en vergeleek hij de tolerantie die ze aan de dag legden bij de Turkse acties, met het 'geschreeuw' dat volgde na de Iraakse luchtbrug voor bedevaartgangers die terugkeerden uit Saoedi-Arabië (zie pag. 528/2-'97).

Offensief tegen Koerden wordt voorgezet

Het Turkse offensief (Operatie Moker) tegen de Koerdische opstandelingen in Noord-Irak ging ook in juni door.
Turkse functionarissen ontkenden berichten dat Turkije van plan was een bufferzone in Noord-Irak in te stellen, vergelijkbaar met de door Israël uitgeroepen 'veiligheidszone', die Noord-Israël van Zuid-Libanon scheidde. Op 26 juni zei een officier van de generale staf voor de televisie dat in totaal 3.009 'terroristen' waren 'geneutraliseerd' tijdens Operatie Moker en dat Turkije 113 'martelaren' had verloren. Ondertussen waren er berichten dat de Koerdische Arbeiderspartij (PKK), het doelwit van het Turkse offensief, guerrilla-aanvallen bleef uitvoeren in het zuidoosten van Turkije.

In dezelfde uitzending zei de officier dat 'externe hulp' de reden was dat de PKK nog niet totaal was verslagen, ondanks de hevige aanvallen van de Turk-

PKK-functionaris Khalil Attachi (l.) verklaart via een tolk (r.) op een persconferentie op 2 juni 1997 in de Libanese hoofdstad Beiroet dat het doden van Koerdische burgers door Turkse troepen in Noord-Irak zal worden gewroken door aanvallen op Turkse, Israëlische en Amerikaanse doelen. *Foto EPA*

se strijdkrachten. De officier noemde een lijst met zes landen die volgens hem de PKK steunden: Iran, Griekenland, Servië, Cyprus, Armenië en Syrië. Hij verklaarde dat een Griekse officier bij de operatie was gesneuveld en dat drie andere Griekse officieren de PKK in Noord-Irak bijstonden.

BETREKKINGEN MET GRIEKENLAND. COMMISSIE VAN WIJZE MANNEN INGESTELD

Naar verluidt besloten Turkije en Griekenland eind april een commissie van 'wijze mannen' te benoemen die hen zou helpen bij het oplossen van hun territoriale geschillen in de Egeïsche Zee. Het initiatief werd bekendgemaakt tijdens een bijeenkomst van de Associatieraad van de EU en Turkije op 30 april.

Het was de eerste bijeenkomst van de Associatieraad sinds anderhalf jaar. Aanwezig was Tansu Ciller die er hartstochtelijk voor pleitte dat Turkije op gelijke wijze zou worden behandeld als de Centraal- en Oost-Europese landen waarvan de verzoeken om het lidmaatschap van de EU medio 1997 in behandeling zouden worden genomen.

Op 29 april had Griekenland zijn al lang bestaande veto op financiële steun van de EU voor Turkije gehandhaafd.

Akkoord over vreedzame oplossing van conflicten

Op 8 juli besloten Griekenland en Turkije elkaars soevereine rechten te respecteren en af te zien van het gebruik van geweld tegen elkaar. Het akkoord werd vastgelegd in een door bemiddeling van de Verenigde Staten opgesteld document over 'convergentie van standpunten', dat in de marge van de NAVO-top in Madrid werd ondertekend (zie pag. 612/1 e.v.-'97). In de gezamenlijke door de Turkse president Suleyman Demirel en de Griekse premier Kostas Simitis ondertekende verklaring heette het dat beide staten streefden naar 'vrede, veiligheid en de voortdurende ontwikkeling van goed nabuurschap.'

Krachtens het akkoord, dat gesloten werd onder zware druk van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright, moesten beide partijen belangrijke gestes van welwillendheid jegens elkaar maken, zoals bijvoorbeeld de concessie van Griekse zijde dat beide landen de rechten van de ander in de Egeïsche Zee moesten erkennen. Bij conflicten in het verleden over rechten in de Egeïsche Zee had Griekenland vastgehouden aan internationale wetten en arbitrage, terwijl Turkije bilaterale onderhandelingen had geëist.

(Vor.ber.pag. 310/2 e.v.-1997)

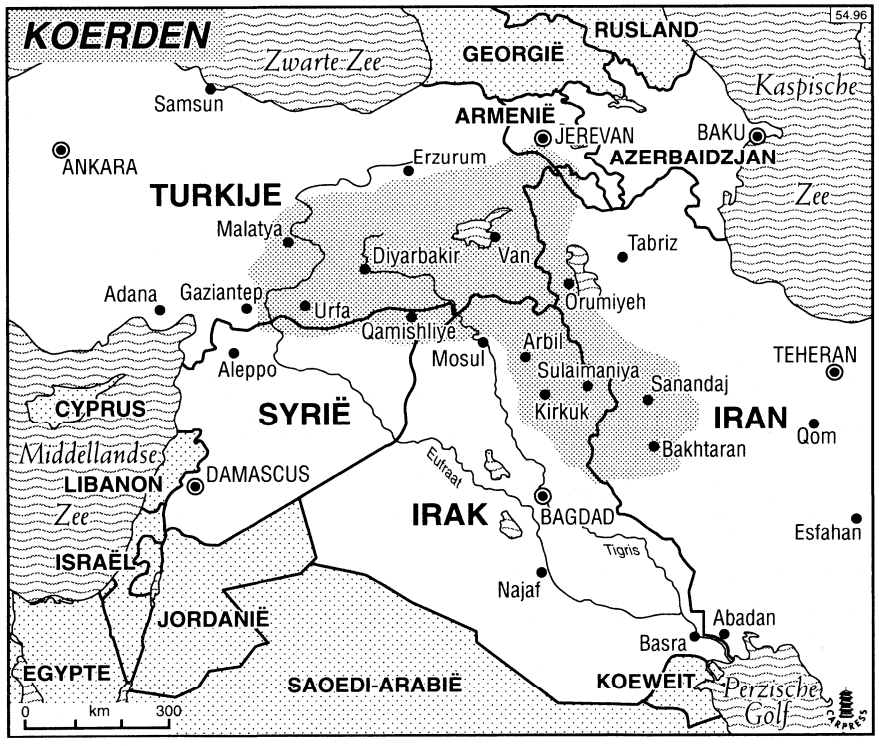

AMERIKA

ARGENTINIË

SOCIALE ONRUST

In mei 1997 leidde verzet tegen de vrijemarktpolitiek van de federale regering en voorgestelde arbeidshervormingen in combinatie met grote werkloosheid en armoede tot protesten in het hele land.

De protesten, waarbij in veel gevallen wegblokkades werden opgeworpen, namen in de loop van de maand in hevigheid toe, ondanks de mobilisatie van de paramilitaire grenspolitie om de demonstranten uiteen te drijven. Volgens de regering was de onrust te wijten aan linkse groeperingen die poogden de legitieme bezorgdheid van de bevolking uit te buiten. Verder verweet de regering de media de schaal en intensiteit van de protesten te overdrijven.

Op 14 mei 1997 werd gedemonstreerd te San Lorenzo in de centraal gelegen provincie Santa Fe (waar de werkloosheid 40 procent bedroeg tegen een landelijk gemiddelde van 17,3 procent) en in de hoofdstad Buenos Aires, waar leraren, middelbare scholieren en studenten eisten dat niet langer zou worden bezuinigd, en vooral dat een bezuiniging van $ 800 mln op de onderwijsbegroting zou worden teruggedraaid.

Diezelfde dag eindigde een volksoproer in de stad Tartagal in de afgelegen noordwestelijke provincie Salta, waarbij snelwegen in de buurt van de stad werden geblokkeerd, op vreedzame wijze, toen de regering beloofde 2.000 banen van één jaar te scheppen. Met een soortgelijke regeling was een eind gekomen aan demonstraties in Cutral-Có, een andere oliestad die te kampen had met massale werkloosheid als gevolg van de privatisering van de staatsoliemaatschappij YPF. Verder eisten de gemeenteambtenaren van Tartagal drie maanden achterstallig loon.

Op 15 mei organiseerden vakbonden in de noordwestelijke provincie Tucumán een mars vanuit zes steden naar de provinciehoofdstad uit protest tegen bezuinigingsmaatregelen.

Op 19 mei werden in de provincie Mendoza in het midden-westen ongeveer dertig personen gearresteerd en raakten 21 anderen gewond, toen oliewerkers die voor het provinciale parlementsgebouw protesteerden tegen de voorgenomen privatisering van het provinciale energiebedrijf, in botsing kwamen met de oproerpolitie.

De Argentijnse zakenman, Alfredo Yabrán, verlaat op 24 juni 1997 te Buenos Aires in een auto met ingeslagen achterruit minister van coördinatie Jorge Rodríguez, met wie hij zojuist een onderhoud heeft gehad. De achterruit werd ingeslagen door demonstranten die Yabrán in verband brachten met de moord op onderzoeksfotograaf José Luis Cabezas. *Foto EPA*

Op 20 mei werden in La Plata, de hoofdstad van de provincie Buenos Aires, 75 personen gearresteerd en raakten zes anderen gewond, toen rechtenstudenten, die protesteerden tegen de arrestatie van 'zwarte' markthandelaren, een gewelddadige aanvaring met de politie hadden.

Diezelfde dag vond in Libertador San Martín, de hoofdstad van de noordwestelijke provincie Jujuy, een felle confrontatie plaats tussen grenspolitie, die traangas en rubberkogels gebruikte, en ontslagen suikerwerkers, die gewapend met geweren en stenen een wegblokkade opwierpen. Bij dit treffen raakten ongeveer 100 personen gewond, onder wie drie politieagenten die schotwonden opliepen. Later die maand werden in de provincie verder minstens tien wegblokkades opgeworpen uit protest tegen de hoge werkloosheid in de streek (meer dan 30 procent) en wegens onthullingen over corruptie binnen het provinciebestuur.

Op 27 mei werden ook drie wegblokkades opgeworpen op snelwegen in de centrale provincie Córdoba.

De regering veroordeelde de onrust en verklaarde dat haar economische beleid, dat was goedgekeurd door het IMF, niet zou worden teruggedraaid. Op 22 mei maakte de regering echter bekend dat ongeveer $ 600 mln van een lening van de Wereldbank zou worden gebruikt voor sociale programma's om de negatieve gevolgen van het beleid en de grote werkloosheid te verzachten.

Op 25 mei beschuldigden leden van de rooms-katholieke kerk de regering van 'sociale ongevoeligheid' en zeiden dat ongecontroleerde corruptie in een tijd van groeiende armoede het land op de rand van de afgrond had gebracht. In een toespraak tot de Argentijnse Associatie van Bankiers (Adeba) eind mei verzekerde IMF-directeur Michel Camdessus echter dat de werkloosheid adequaat werd aangepakt, maar dat het inkomensverschil tussen arm en rijk moest worden verkleind.

Op 14 augustus brak een algemene staking uit tegen het vrijemarktbeleid van de regering en de grote werkloosheid. In veel provincies werd massaal het werk neergelegd, maar in de hoofdstad Buenos Aires werd minder gehoor gegeven aan de stakingsoproep.
De belangrijkste vakbondsfederatie, de Algemene Confederatie van Arbeiders (CGT), die sterke banden had met de regerende peronisten, weigerde steun te verlenen aan de staking die was uitgeroepen door de dissidente vakbondsfederaties MTA en CTA, die samen ongeveer tien procent van de werknemers vertegenwoordigden. De staking veroorzaakte in het hele land grote vervoersproblemen.

ONTSLAG MINISTER VAN JUSTITIE WEGENS DUBIEUZE CONNECTIES

Op 26 juni 1997 trad minister van justitie Elías Jassán af wegens dubieuze connecties en onhandig liegen daarover. De regering maakte bekend dat Raúl Granillo Ocampo, tot dan toe ambassadeur in de VS, Jassán op 30 juni zou opvolgen.

Jassán nam ontslag nadat de kranten verslagen van lange telefoongesprekken hadden gepubliceerd die de minister had gevoerd met Alfredo Yabrán, een controversiële Argentijnse zakenman. Eerder had Jassán ontkend betrekkingen te onderhouden met Yabrán. Na het ontslag eiste de oppositie dat Jassán ter verantwoording zou worden geroepen in de Kamer van Afgevaardigden (Tweede Kamer van het parlement).

Yabrán was van alle kanten in de media beschuldigd van corruptie en was opgeroepen als getuige in verband met de moord op de onderzoeksfotograaf José Luis Cabezas in januari (zie pag. 379/2 e.v.-'97). Hij was echter voor geen enkel misdrijf aangeklaagd en had beschuldigingen van oud-minister van economische zaken Domingo Cavallo ten stelligste ontkend. Volgens Cavallo was Yabrán het hoofd van een 'maffia', die banden had met belangrijke leden van de regering. Die mafia zou Yabrán helpen bij zijn zakelijke ambities, als de controle over de nationale post- en koeriersdiensten. President Carlos Saúl Menem, die Yabrán 'een doodgewone zakenman' noemde, daagde Cavallo op 17 juni uit zijn jongste beschuldiging te staven dat Jassán en minister van binnenlandse zaken Carlos Corach 'gerechtelijke kunstgrepen' hadden toegepast om Yabráns reputatie te beschermen. In tegenstelling tot Jassán had Corach nooit ontkend contact te hebben gehad met Yabrán.

Samenstelling kabinet

Medio juli zag het kabinet er als volgt uit:

President - Carlos Saul Menem; vice-president - Carlos Ruckauf; coördinatie - Jorge Rodríguez; defensie - Jorge Dominguez; economie, openbare werken en dienstverlening - Roque Fernandez; onderwijs en cultuur - Susana Decibe; buitenlandse betrekkingen en religie - Guido di Tella; binnenlandse zaken - Carlos Corach; justitie - Raúl Granillo Ocampo; arbeid en sociale zekerheid - Armando Caro Figueroa; volksgezondheid en sociale actie - Alberto Mazza; secretaris-generaal van de president - Alberto Kohan; president van de Centrale Bank - Pedro Pou; ambassadeur in de VS - Diego Guelar; permanent vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties te New York - Fernando Petrella.

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. OUD-MINISTERS RICHTEN NIEUWE PARTIJ OP

Op 9 juli 1997 maakten oud-minister van economische zaken Domingo Cavallo en oud-minister van binnenlandse zaken Gustavo Belíz gezamenlijk de

oprichting bekend van de Actie voor de Republiek-Nieuw Leiderschap (AR-ND), waarvoor zij zich kandidaat zouden stellen bij de parlementsverkiezingen van oktober (zie pag. 380/1-'97).

Beide mannen veroordeelden op krachtige wijze de regering van de Justicialistische Partij (PJ, peronisten) onder leiding van president Carlos Saúl Menem, omdat deze had nagelaten maatregelen te treffen ter 'ontmanteling van de georganiseerde corruptie'. Cavallo wilde een zetel in het Congres veroveren en Béliz stelde zich kandidaat voor een zetel in het provincieparlement van Buenos Aires (zie pag. 554/3-'96 en 92/2-'97).

Oppositionele UCR en Frepaso vormen alliantie

Op 3 augustus sloten de twee belangrijkste oppositiepartijen, de centrumrechtse Radicale Burgerunie (Union Civica Radical, UCR) en het centrum-linkse Front voor een Solidair Land (Frente País Solidario, Frepaso), een verkiezingspact.

Krachtens het akkoord zouden de partijen gezamenlijk kieslijsten opstellen voor de tussentijdse verkiezingen die in oktober zouden worden gehouden. Deze afspraak gold in het bijzonder voor de federale hoofdstad Buenos Aires en de dichtbevolkte provincie Buenos Aires. Ook zouden ze deelnemen aan 'open voorverkiezingen' om één kandidaat te nomineren voor de presidentsverkiezingen van 1999. De partijen kwamen eveneens overeen na de verkiezingen samen te werken in het parlement.

Op 6 augustus publiceerden ze, wederom als blijk van samenwerking, een gezamenlijk beleidsdocument onder de titel Alliantie voor Werk, Onderwijs en Gerechtigheid. Hiermee probeerden ze beschuldigingen van president Menem te weerleggen dat de nieuwe coalitie, mocht ze aan de macht komen, de economie weer zou onderwerpen aan overheidscontrole en hyperinflatie zou veroorzaken.

President Menem vergeleek de coalitie met 'de sinistere Democratische Unie' die in 1946 werd gevormd door radicalen, communisten, socialisten en conservatieven om de strijd aan te binden met het pasgeboren peronisme. Volgens veel waarnemers zou de nieuwe groepering een serieuze bedreiging kunnen vormen voor de regerende PJ. De oprichting van de nieuwe partij zou voor gouverneur Eduardo Duhalde van Buenos Aires, de gedoodverfde presidentskandidaat van de PJ, reden zijn geweest medio augustus een driejarig sociaal actieplan ter waarde van $ 22,4 mrd bekend te maken om de corruptie binnen de politie te bestrijden, de productie te verhogen en de werkgelegenheid in de provincie te stimuleren.

Onder de kop 'Argentinië in geestelijke crisis' berichtte Jan de Kievid in *Alerta* (oktober 1997) o.m. het volgende over de situatie in Argentinië net vóór de verkiezingen van 26 oktober:

'(...) Tussen 1980 en 1997 zagen de 10 procent rijkste Argentijnen hun aandeel in het totale inkomen toenemen van 26 tot 37 procent. De armste 30 procent moest met steeds minder genoegen nemen: van 12 naar 8 procent. Volgens bisschop Rafael Rey, voorzitter van Caritas-Argentinië, „verbreidt armoede zich als een olievlek over het hele land".
Na jarenlange steun aan Menem gaf de leider van de CGT toe dat „als vakbondsleden hadden geweten dat dit dogmatische model zulke resultaten zou voortbrengen, niemand het zou hebben gesteund". Zijn opvolger noemde Menem zelfs een „verrader", omdat hij het land had uitgeleverd aan het Internationale Monetaire Fonds (IMF).
Volgens dat IMF, de regering en de ondernemers is verdere flexibilisering van de arbeid nodig voor een groei van de werkgelegenheid. Kortom: verder afbreken van sinds de jaren veertig onder Perón verworven rechten van de arbeiders. De bewering van Menem dat Perón zelf gevonden zou hebben dat het peronisme zich aan de veranderde tijden aan moest passen, maakt op de vakbondsleiders geen indruk meer. Zij zijn bang dat afbraak van het arbeidsrecht niet alleen het inkomen en de zekerheid van degenen die nog werk hebben zal aantasten, maar ook de positie van de vakbeweging verder zal verzwakken.
De vakbonden reageerden op de flexibiliseringsplannen van de regering met de twee grootste algemene stakingen sinds het aantreden van Menem in 1989. De president gooide het over een andere boeg en ging persoonlijk met de vakbondsleiders praten. De ondernemers vonden zijn nieuwe voorstellen echter niet ver genoeg gaan. Een parlementaire meerderheid ontbrak, omdat een deel van de peronistische parlementsleden bang was de aanhang onder vakbondsleden te verliezen. Toen wilde Menem gebruik maken van zijn speciale bevoegdheden als president door de wet per decreet - buiten het parlement om - af te kondigen. De oppositie stapte echter naar de rechter en die stelde dat Menem dat in dit geval niet mocht doen. Nadat op veel plaatsen acties waren gevoerd en wegen geblokkeerd, besloot Menem de hele kwestie uit te stellen tot na de verkiezingen.
De president had immers nog meer zorgen aan zijn hoofd. Na werkloosheid ziet de bevolking bestuurlijke corruptie en het functioneren van de justitie als de grootste problemen. Slechts één op de tien Argentijnen oordeelt positief over de justitie. Het corruptie-thema is in volle kracht aangeroerd door Domingo Cavallo, de minister die de inflatie onder controle kreeg, maar in juli 1996 door Menem uit de regering werd gezet. Als ambteloos burger beschuldigde Cavallo een groot aantal regeringsfunctionarissen, rechters en zakenlieden van onoorbare praktijken. Zo zou Menem, met wie Cavallo eerder bevriend was, geld voor zijn verkiezingscampagne hebben gekregen van de Libische leider Kadhafi, in ruil voor zwaar wapentuig.
Cavallo richtte de schijnwerpers ook op zakenman Alfredo Yabrán, eigenaar van de geprivatiseerde posterijen en van mogelijk nog een twintigtal vroegere staatsbedrijven. Die zou zelfs hoge regeringsfunctionarissen op zijn loonlijst hebben staan. Yabráns naam is ook genoemd in verband met de moord op de fotograaf José Luis Cabezas. Yabrán, die zijn zaakjes altijd binnenskamers regelt en nooit in de openbaarheid komt, een man „zonder ge-

Eduardo Duhalde, gouverneur van Buenos Aires, en zijn echtgenote Hilda, kandidaat van de peronisten voor de Kamer van Afgevaardigden, in Navarro op 23 oktober 1997, drie dagen voordat in Argentinië parlementsverkiezingen zouden plaatsvinden. *Foto EPA*

zicht", was door Cabezas gefotografeerd bij onderzoek naar corruptie. Yabrán had veel contact gehad met minister Jassán (...). Die ontkende dat aanvankelijk bij hoog en laag. Toen dat niet langer vol bleek te houden, stuurde Menem zijn minister de laan uit.
De moord op Cabezas heeft inmiddels geleid tot zuiveringen in het corrupte politie-apparaat in Buenos Aires. Ook andere mensen worden nu wegens corruptie vervolgd, maar volgens de oppositie beperkt deze „cosmetica" zich tot de „kleine vissen", en blijven de groten buiten schot.
Daarnaast hebben IMF en Wereldbank er op aangedrongen de corruptie te lijf te gaan. Volgens de hoofdredacteur van *Wall Street Journal* bezorgt de corruptie Argentinië een „zeer slechte naam". De corruptie verstikt de *efficiency* en de concurrentiekracht en houdt investeringen tegen. Een maatschappij zonder vertrouwen in z'n juridisch systeem is veroordeeld tot onderontwikkeling". Een klap in het gezicht van een president die zijn land graag wil laten meedoen met de rijken der aarde.
Het werd er voor de peronisten niet beter op toen de twee belangrijkste oppositiepartijen het drie maanden voor de verkiezingen eens werden over een stembusakkoord: de oude Radicale partij van de vroegere president Alfonsín en een aantal sinds eind 1994 onder de naam Frepaso (Frente País Solidario) samenwerkende linkse en centrumpartijen, waaronder afgescheiden peronisten. Ze hebben nu een reële kans de peronisten van hun meerderheid in het parlement te beroven. Vorig jaar behaalden beide partijen samen al 66 procent bij de strijd om het burgemeesterschap van Buenos Aires.
Het aanzien van Menem heeft een dieptepunt bereikt, terwijl Frepaso beschikt over de populairste politicus van het land, Graciela Fernández Meijide. Deze 66-jarige voormalige lerares Frans is sinds twee jaar senator. Na het „verdwijnen" van haar zoon tijdens de militaire dictatuur in 1977 werd zij mensenrechtenactiviste. Zij was lid van de commissie-Sábato die de misdrijven van de militairen onderzoek en daarover het beroemde rapport „Nooit meer" publiceerde.
Volgens schrijver Ernesto Sábato zelf verkeert Argentinië in een geestelijke crisis, waarin economische opleving samengaat met moreel verval. Het blijft natuurlijk de vraag of een meerderheid van niet-peronisten in het parlement in staat zal zijn die crisis te overwinnen.'

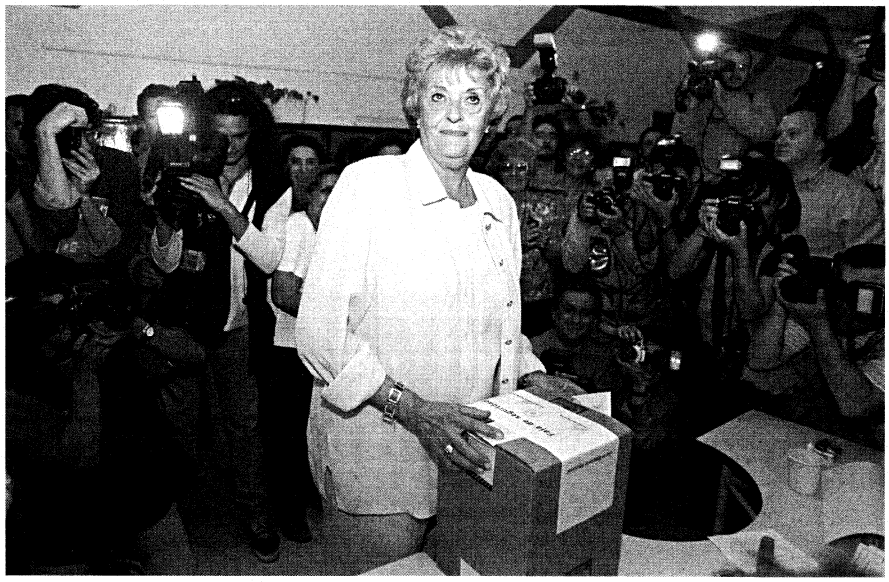

Graciela Fernández Meijide, de parlementskandidaat van de oppositionele Alliantie voor Werk, Onderwijs en Gerechtigheid in de provincie Buenos Aires, op 26 oktober in Buenos Aires bij de stembus. *Foto EPA*

VERKIEZINGEN VOOR DE KAMER VAN AFGEVAARDIGDEN

Bij de op 26 oktober gehouden verkiezingen voor 127 van de 257 zetels in de Kamer van Afgevaardigden leed de regerende centrumrechtse Justicialistische Partij (PJ, de peronisten) voor het eerst in tien jaar een nederlaag.

De Alliantie voor Werk, Onderwijs en Gerechtigheid, de pas gevormde oppositiegroepering die bestond uit de gematigde UCR en het centrumlinkse Frepaso, behaalde 45,6 procent van de geldig uitgebrachte stemmen en de PJ 36,1 procent. De uitslag betekende dat de peronisten hun absolute meerderheid in de Kamer van Afgevaardigden kwijtraakten. De PJ zakte naar 118 zetels, terwijl de Alliantie uitkwam op 110 zetels, zodat provinciale partijen met in totaal 29 zetels een belangrijke machtsfactor vormden.

De Alliantie behaalde een cruciale overwinning in de provincie Buenos Aires, waar haar kandidaat, Graciela Fernández Meijide, 53,6 procent van de geldig uitgebrachte stemmen in de wacht sleepte, terwijl PJ-kandidaat Hilda Duhalde niet verder kwam dan 38,4 procent. In de hoofdstad Buenos Aires veroverde de kandidaat van de Alliantie, Carlos Alvárez, 65,7 procent van de stemmen en versloeg daarmee zijn PJ-tegenstander Daniel Scioli, die 15,5 procent behaalde, en oud-minister van economische zaken Domingo Cavallo, die derde werd. Volgens waarnemers versterkte de overwinning van Fernández Meijide haar kansen op het presidentschap in 1999 aanzienlijk en verzwakte Duhalde's nederlaag de kansen op het presidentschap van haar echtgenoot Eduardo Duhalde, de PJ-gouverneur van Buenos Aires, die voordien alom werd beschouwd als de natuurlijke opvolger van president Menem.

De Alliantie, die erkende dat de economische hervormingen van de regering dringend noodzakelijk waren, had zich in haar campagne gericht op de vermeende onverschilligheid van de PJ tegenover de wijdverbreide corruptie binnen het gerechtelijke apparaat en de politie. Verder werd alom aangenomen dat de Alliantie had geprofiteerd van het groeiende ongenoegen van de bevolking over de negatieve gevolgen van het vrijemarktbeleid van de regering, in het bijzonder over het werkloosheidscijfer van 17 procent.

VEROORDELING VOORMALIG GUERRILLASTRIJDER

Op 2 juli veroordeelde een federaal gerechtshof de voormalige linkse guerrillastrijder Enrique Gorriarán Merlo, 56 jaar oud, tot levenslange gevangenisstraf, omdat hij in 1989 de aanval op de La Tablada-kazerne in de hoofdstad Buenos Aires had geleid (zie pag. 522/2-'90). Diens vrouw, Ana María Sivori, kreeg achttien jaar voor haar rol als 'medeplichtige' bij de aanval.

RESOLUTIE VN-COMITÉ INZAKE FALKLAND-EILANDEN

Op 16 juni kwam het Dekolonisatiecomité van de Verenigde Naties (VN) in New York bijeen en keurde een resolutie goed waarin de 'koloniale situatie' op de Falkland-eilanden ter sprake werd gebracht.

In de resolutie, die vergelijkbaar was met andere die het comité de afgelopen veertien jaar regelmatig had goedgekeurd, werd benadrukt dat de internationale gemeenschap er belang aan hechtte dat de Britse en Argentijnse regeringen zo spoedig mogelijk de besprekingen zouden hervatten ten einde

Enrique Gorriarán Merlo en Ana María Sivori op 2 juli 1997 na hun veroordeling wegens de aanval op de La Tablada-kazerne in Buenos Aires in 1989. *Foto EPA*

te komen tot een vreedzame en via onderhandelingen bereikte oplossing voor de omstreden soevereiniteit over de eilanden.

Op 12 juni verklaarde president Menem te hopen dat Argentinië de eilanden in het jaar 2000 via 'vreedzame middelen en een dialoog' zou hebben 'teruggekregen'. Menem, die op 23 juni in het VN-hoofdkwartier in New York zijn eerste, informele, ontmoeting met de Britse premier Tony Blair had, zei tevens dat VN-secretaris-generaal Kofi Annan positief had gereageerd op Menems suggestie dat een Hongkong-achtig akkoord met Groot-Brittannië er uiteindelijk toe zou kunnen leiden dat de eilanden onder Argentijnse soevereiniteit zouden vallen.

BETREKKINGEN MET BRAZILIË EN CHILI

Eind augustus deelden regeringsfunctionarissen mee dat de kans op schadelijke conflicten met Brazilië en Chili was afgenomen.
Tijdens een recente top van de Riogroep in Asunción, Paraguay, van 21-23 augustus, had de regering verklaard een overeenkomst met Brazilië te hebben bereikt in het conflict over een permanente zetel in een grotere VN-Veiligheidsraad, al waren weinig details bekendgemaakt.

Op 17 augustus had Menem opgemerkt dat 'het machtsevenwicht' in de regio zou worden 'verstoord', als Brazilië aanspraak zou maken op een permanente zetel. Deze opmerking was bij de Braziliaanse regering verkeerd gevallen.

Tijdens dezelfde top zou Chili een aantal garanties hebben gekregen in verband met een ophanden zijnde beslissing van de Amerikaanse regering Argentinië de status te verlenen van belangrijke niet-NAVO-bondgenoot.

Op 11 augustus had Menem verklaard dat deze stap geen wapenwedloop zou ontketenen, maar dit was niet genoeg geweest om bij Chili de angst weg te nemen dat hierdoor het wankele militaire evenwicht in de regio zou worden verstoord.

Bezoek Clinton. Speciale status voor Argentinië

Tijdens een officieel bezoek aan Argentinië, van 15-19 oktober, maakte de Amerikaanse president Bill Clinton bekend Argentinië de bijzondere status van bondgenoot buiten de NAVO te willen verlenen uit erkentelijkheid voor Argentinië's deelname aan zestien VN-vredesmissies in de afgelopen tien jaar.

Dit voornemen, dat nog moest worden goedgekeurd door het Amerikaanse Congres, betekende dat de status van bondgenoot buiten de NAVO voor de eerste keer zou worden toegekend aan een Latijns-Amerikaans land. Eerder was deze status verleend aan Israël, Egypte, Jordanië, Japan, Zuid-Korea en Australië. Door deze status zou Argentinië in aanmerking komen voor de levering van meer NAVO-materiaal en een ruimer scala aan Amerikaanse wapens. In een reactie op het besluit zeiden Brazilië en Chili te vrezen dat dit het strategische evenwicht in de regio zou kunnen verstoren.

SPAANSE ARRESTATIEBEVELEN IN VERBAND MET 'VUILE OORLOG'

Op 11 oktober vaardigde een Spaans Hooggerechtshof internationale arrestatiebevelen uit tegen tien Argentijnse oud-marineofficieren, onder wie admiraal b.d. Emilio Massera, die van 1976-'78 lid van de militaire junta was geweest. De officieren werden ervan beschuldigd betrokken te zijn geweest bij de 'verdwijning' van Spaanse burgers tijdens het Argentijnse militaire bewind van 1976-'83.

Eerder was in Madrid de voormalige Argentijnse officier Adolfo Scilingo in hechtenis genomen, nadat hij vrijwillig een getuigenverklaring had afgelegd over zijn rol bij de 'vluchten des doods'. Hierbij werden ontvoerde politieke tegenstanders vanuit vliegtuigen in de rivier de Rio de la Plata en de Atlantische Oceaan gegooid.

(Vor.ber.pag. 379 e.v.-1997)

ARUBA

RAPPORT COMMISSIE-BIESHEUVEL

Op 30 juni 1997 presenteerde de Commissie-Biesheuvel in Den Haag het rapport 'Op eigen benen'. Het rapport bevatte aanbevelingen aangaande de mogelijkheden om de financiële zelfstandigheid van Aruba te vergroten. Minister-president Henny Eman, die bij de presentatie aanwezig was, toonde zich in een eerste reactie enthousiast over de bevindingen van de Commissie: 'We hebben zo'n sterke economie dat we

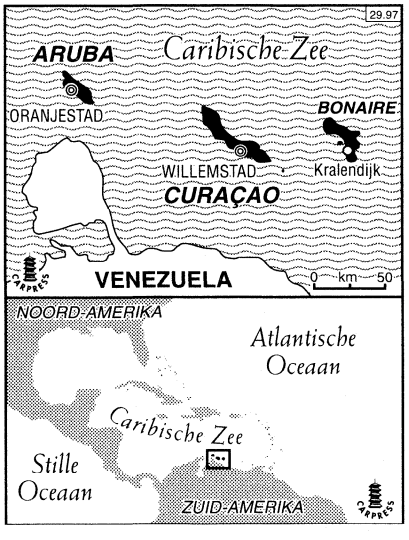

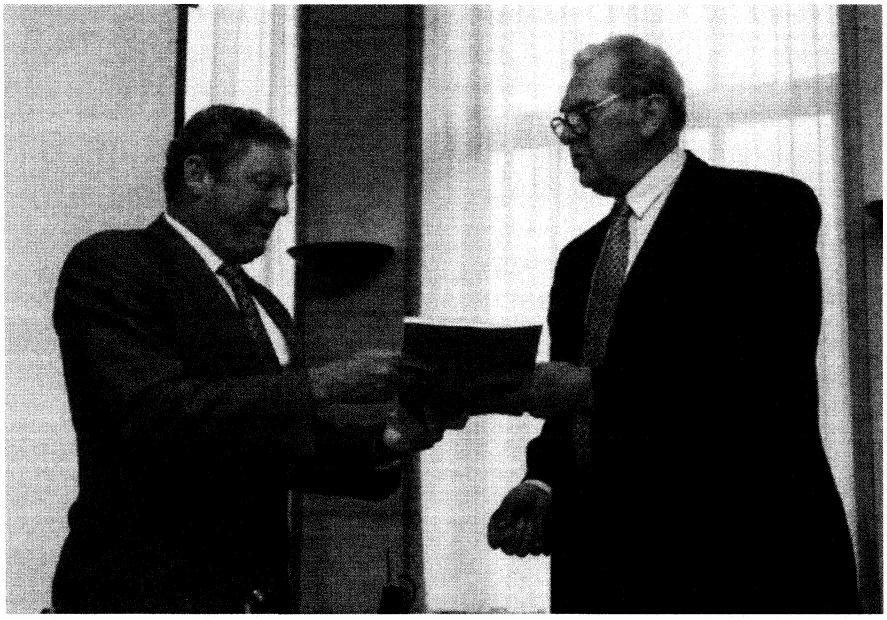

De Arubaanse minister-president Henny Eman (l.) neemt op 30 juni 1997 in Den Haag het rapport 'Op eigen benen' in ontvangst uit handen van Commissievoorzitter Barend Biesheuvel (r.).

de financiële relatie met Nederland gaan beëindigen en niet meer onze hand in Den Haag hoeven op te houden'.

De Adviescommissie Samenwerking Aruba-Nederland, zoals de Commissie officieel heette, werd in maart ingesteld door de Arubaanse premier Henny Eman en de Nederlandse minister Joris Voorhoeve van Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken; ze bestond, naast voorzitter Barend Biesheuvel, namens Nederland uit A.T.L.M van de Ven, werkzaam bij de Inspectie Rijksfinanciën van het ministerie van Financiën, en H.P. van Weeren, hoofddirecteur van het Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse zaken (KabNA); namens Aruba hadden in de Commissie zitting de president van de Centrale Bank van Aruba, J.H. du Marchie Sarvaas, en de directeur van het Arubaanse ministerie van Financiën, A.L. Nicolaas. De Commissie was op verzoek van Aruba in het leven geroepen en had tot taak de advisering over de verdere ontwikkeling en herijking van de financiële relatie tussen Nederland en Aruba in Koninkrijksverband. Mede door de gunstige economische ontwikkeling op het eiland de laatste jaren had de financiële relatie van Aruba met Nederland een ander karakter gekregen.

Aanbevelingen

Het huidige systeem van Nederlandse steun aan projecten in Aruba moest volgens de Commissie-Biesheuvel worden vervangen door een meerjarig ontwikkelingsprogramma. Ten einde Aruba zelf meer verantwoordelijkheid te geven voor de besteding van de ontwikkelingshulp adviseerde de Commissie om de hulp, op basis van afspraken over de uitvoering van het ontwikkelingsprogramma, te leiden via een investeringsfonds dat onder beheer kwam van de Arubaanse Investment Bank (AIB); in de raad van bestuur van de AIB zou de Nederlandse regering dan een vertegenwoordiger krijgen.
Het Arubaanse streven om financieel onafhankelijk te worden diende, aldus de Commissie-Biesheuvel, in het kader van het Statuut voor het Koninkrijk, positief te worden beoordeeld. Zij stelde een overgangsperiode voor van tien jaar, waarin de Nederlandse ontwikkelingshulp van *f* 40 mln in jaarlijkse stappen (van *f* 4 mln) moest worden teruggebracht naar nul. Elk jaar diende de bijdrage van Aruba met eenzelfde bedrag toe te nemen, zodat het eiland het over tien jaar zonder Nederlandse ontwikkelingssteun zou kunnen stellen. Daartoe diende Aruba op haar begroting ruimte te maken voor overheidsinvesteringen en personele ondersteuning, posten waarin nu nog werd voorzien met Nederlandse steun; een scherpe voorwaarde daarbij was echter wel dat er voortaan sprake was van een structureel evenwichtige overheidsbegroting. De Commissie-Biesheuvel adviseerde verder om de middelen die vrijkwamen op de Nederlandse begroting, aan te wenden om de Arubaanse schuld aan Nederland te verlichten, zodat deze over tien jaar aanzienlijk (tot zo'n 30%) zou zijn gereduceerd.

Aruba had in 1991 ervoor gekozen om af te zien van staatkundige onafhankelijkheid in 1996 (zie pag. 687/3 e.v.-'92; zie ook pag. 762/2 e.v.-'94; pag. 834/3 e.v.-'95). Minister-president Eman benadrukte dat het feit dat Aruba destijds had besloten om in het Koninkrijk te blijven, louter was voortgekomen uit het besef van de noodzaak tot samenwerking op het gebied van de rechtszekerheid, buitenlandse betrekkingen en defensie; echter op financieel-economisch terrein, zo stelde hij, had de Arubaanse regering er altijd al naar gestreefd op eigen benen te staan. Tegen deze achtergrond noemde hij het rapport-Biesheuvel 'uniek', omdat voor het eerst een commissie nu eens niet geadviseerd had om meer geld van Nederland te vragen, maar veeleer het omgekeerde.

Begin juli voerde de Arubaanse minister-president overleg met de Nederlandse regering over de uitvoering van het rapport van de Commissie-Biesheuvel.

KABNA ONDERGEBRACHT BIJ MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN

De Rijksministerraad stemde op 26 september in met het voorstel van de Nederlandse minister Joris Voorhoeve voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken en diens collega Hans Dijkstal van Binnenlandse zaken om het tot nu toe zelfstandige Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse Zaken (KabNA) met ingang van 1 januari 1998 te integreren met het ministerie van Binnenlandse zaken. Dit departement had van alle ministeries het meeste expertise in huis op het gebied van Koninkrijksaangelegenheden. De naam van het ministerie zou in ieder geval nog voor de verkiezingen in 1998 worden gewijzigd in ministerie van Binnenlandse en Koninkrijkszaken. Met dit besluit werd voorkomen dat het KabNA bij iedere kabinetsformatie, afhankelijk van de persoonlijke voorkeur van de betreffende bewindsman, aan een ander departement werd gekoppeld. Naar verwachting zou secretaris-generaal W. Kuijken van het ministerie van Binnenlandse Zaken de opdracht krijgen om het KabNA te reorganiseren. Tot aan de nieuwe kabinetsformatie bleef minister Voorhoeve de politiek verantwoordelijke minister voor KabNA; hij werd in die taak bijgestaan door een op 1 januari 1997 benoemde gevolmachtigd functionaris met ministerieel mandaat, Johan Hoekman (zie pag. 25/3 -'97).

De Arubaanse minister-president Henny Eman had eind mei, tijdens zijn bezoek aan Nederland in het kader van de herdenking van het Marshall-plan, zijn

voorkeur uitgesproken voor het onderbrengen van KabNA bij een nieuw ministerie voor Koninkrijkszaken, waaronder ook het departement van Binnenlandse zaken zou moeten vallen, om te voorkomen dat de indruk zou ontstaan dat de relaties tussen Nederland, Aruba en de Nederlandse Antillen bij een nieuw departement op gelijke voet stonden met Nederlandse gemeenten en provincies.

Op Aruba en de Nederlandse Antillen bestond veel kritiek op het huidige functioneren van het KabNA dat veel te traag en bureaucratisch zou werken bij de financiering van projecten. Als voorbeeld werd de wederopbouw van Sint Maarten na de orkaan Luis in 1995 genoemd, die in de ogen der Arubanen door toedoen van de Haagse bureaucratie veel langer duurde dan nodig was.

de Volkskrant van 18 oktober maakte melding van de benoeming per 1 november van P.J. Welling tot de nieuwe plaatsvervangend hoofddirecteur van KabNA, tevens directeur Economische en Maatschappelijke Samenwerking. In beide functies volgde hij A. de Jong op, die begin september toetrad tot de Tweede Kamer-fractie van de Partij van de Arbeid (PvdA). In zijn vorige functie was Welling Directeur Personeelsmanagement Rijksdienst op het ministerie van Binnenlandse zaken. De *Staatscourant* van 18 oktober berichtte dat de procureur-generaal van Aruba, T. van Dalen, met ingang van 6 september was herbenoemd voor een periode van maximaal een half jaar.

Verdeeldheid Tweede Kamer over plan voor aparte staatssecretaris

Bij de presentatie van de begroting van de Nederlandse Antillen en Aruba op 29 oktober in de Tweede Kamer bleek verdeeldheid te bestaan over het voorstel van minister Voorhoeve om in het volgende kabinet een aparte staatssecretaris voor Antilliaanse en Arubaanse zaken aan te stellen. De PvdA voelde veel voor het plan, GroenLinks en het CDA waren erop tegen, terwijl de VVD twijfelde. Het CDA vroeg zich af of een staatssecretaris wel voldoende gewicht zou hebben in het kabinet. Zowel de Nederlandse Antillen als Aruba hadden in een eerder stadium al laten weten liever zaken te willen doen met een minister.

REGERINGSCRISIS. VERVROEGDE VERKIEZINGEN

Op 13 september kwam het kabinet-Eman ten val. Als officiële reden voor de crisis binnen de coalitieregering gold een beledigende uitlating van Statenlid Mary Wever-Laclé van de Arubaanse Volkspartij (AVP) in een televisieuitzending aan het adres van de liberale coalitiegenoot, de Organizacion Liberal Arubano (OLA); Wever noemde de samenwerking met OLA een 'kankergezwel', dat op het punt stond open te barsten. De liberalen eisten excuses, maar toen die uitbleven zegden zij hun steun aan de regering op. Aan de coalitie, die kon bogen op een meerderheid van 12 (van de 21 zetels) in de Staten van Aruba, kwam daarmee een einde. Aanleiding tot de breuk was volgens *Noticiero Aruba* een hevige, urenlange discussie over de OLA-claim op het vice-voorzitterschap van de Staten waarna de OLA-fractie haar vertrouwen in de regering opzegde.

Minister-president en AVP-leider Henny Eman toonde zich daags erna teleurgesteld en verrast:'De kwestie leek te klein om een crisis te rechtvaardigen. We vermoeden dat er nog meer speelt, alleen we hebben geen idee wat'. AVP-fractievoorzitter F. OLivieira zei dat de AVP inmiddels haar excuses had aangeboden maar dat een reactie van de kant van de OLA uitbleef. Gouverneur Olindo Koolman stelde op 15 september de datum voor het houden van vervroegde verkiezingen vast op 12 december. Tevens verleende hij, na raadpleging van de politieke partijen op het eiland, het kabinet-Eman de demissionaire status voor het afhandelen van de lopende zaken. Koolman wees een gezamelijk voorstel van OLA en de oppositionele Electorale Bewegingspartij (Movimiento Electoral di Pueblo, MEP) van de hand om voor de reguliere zittingsperiode van het huidige kabinet, die in juli 1998 afliep, een interim-kabinet te benoemen ten einde de 'chaos' in het overheidsapparaat in kaart te kunnen brengen.

Naar verluidt lag de ware reden voor de breuk tussen AVP en OLA dieper. De periode voorafgaand aan de regeringscrisis werd gekenmerkt door fricties tussen beide coalitiegenoten; binnenskamers was er veel kritiek en ergernis van AVP-zijde jegens het optreden van OLA-leider Glenbert Croes, tevens vice-premier en minister van vervoer en communicatie. Hij zou teveel vriendjespolitiek bedrijven en fouten hebben gemaakt bij de aanbesteding van grote projecten op Aruba. In een conceptrapport van de Algemene Rekenkamer, dat eind november verscheen, werd inderdaad vastgesteld dat Croes bij de aanbesteding van vier overheidsprojecten op het eiland 'onbevoegd' en 'onzorgvuldig' had gehandeld en dat er sprake was van 'ongewenste functievermenging'. Ook bleek hij belangrijke besluiten te hebben genomen zonder het parlement daarin te kennen. De definitieve versie van het rapport zou niet eerder dan begin 1998 worden gepubliceerd. Het besluit om de conceptversie op 24 november openbaar te maken kwam van minister Glenbert Croes zelf, omdat hij vreesde dat aanhoudende geruchten over corruptie in de periode voor 12 december, de datum van de verkiezingen, zijn positie als lijsttrekker van de OLA zou kunnen ondermijnen. Na het verschijnen van het rapport maakte de AVP, met het oog op de verkiezingen, bekend niet weer met Croes en zijn OLA te willen samenwerken. De oppositiepartij MEP eiste dat de OLA-leider justitieel zou worden vervolgd.

NIEUWE STATENVERKIEZINGEN

Op 12 december vonden nieuwe verkiezingen voor de Staten van Aruba plaats. Er deden zeven partijen aan mee. Naar verwachting zou de strijd zich toespitsen tussen de twee grootste partijen en belangrijkste rivalen, de (groene) Arubaanse Volkspartij (AVP) van premier Jan Hendrik Albert (Henny) Eman en de (gele) MEP van Nelson Orlando Oduber. De overige deelnemende partijen waren: (OLA) met lijsttrekker Glenbert Francois Croes (kleur blauw), de Accion Democratico Nacional (ADN) met als lijsttrekker Pedro Pablo (Charro) Kelly (kleur grijs), de Partido Patriotico Arubano (PPA) van lijsttrekker Benedict Jocelyn Montgomery (Benny) Nisbet (kleur oranje) en de nieuwkomers PARA (Pro Aruba Restructura Awor) van oud-secretaris van de ministerraad Urbano Prodencio Lopez (kleur wit; opgericht naar aanleiding van het rapport van Commissie-De Ruiter, zie pag. 762/2 e.v.-'96) en Movimiento Arubano Solidario (MAS) van Mario A. Tromp (kleur rood).

Verkiezingsuitslag

De Statenverkiezingen kenden eenzelfde uitslag als bij de vorige verkiezingen in juli 1994 (zie pag.763/2 e.v. -'94): de AVP behaalde tien zetels, MEP 9 en OLA 2. De AVP en MEP behaalden meer stemmen dan bij de vorige verkiezingen, resp. 19465 en 17354. De OLA behaalde met 3963 stemmen een kleiner aantal dan de 4415 in 1994 en leek terug te vallen naar 1 zetel; aan het eind van de verkiezingsdag haalde de partij echter een restzetel binnen en kwam daarmee op twee zetels uit. Van de overige partijen kwamen de PARA (517 stemmen), ADN (1094) en MAS (268) er niet aan te pas, terwijl de PPA met 2052

stemmen net onder de kiesdrempel bleef. De opkomst bedroeg 86 procent.

Omdat de uitslag geen absolute meerderheid voor een van de partijen te zien gaf en er op voorhand gebrek aan bereidheid tot samenwerking bestond tussen de potentiële coalitiepartners, dreigde de formatie van een nieuwe regering meteen al in een impasse te raken. Minister-president Eman, die voorafhad ingezet op 12 zetels winst voor de AVP, reageerde teleurgesteld op de verkiezingsoverwinning en wilde nog niet ingaan op de vraag met welke partij hij het liefst een regering wilde vormen. De omstreden OLA-leider Glenbert Croes begroette de uitslag, ondanks een stemmenverlies van 10 procent, als een overwinning en beschouwde hem als een nieuw mandaat van de kiezer voor deelname aan de regering. MEP-leider Oduber verklaarde op 14 december dat zijn partij liever in de oppositie bleef, een stellingname, waarmee hij de AVP en OLA opnieuw in elkaars armen dreef; vooruitlopend op het vast en zeker stuklopen van zo'n verbintenis stelde hij alsnog een overwinning met absolute meerderheid voor de MEP in het vooruitzicht bij eventueel binnenkort te verwachten nieuwe verkiezingen. Hij riep zijn actieve partijaanhang dan ook op om stickers en vlaggen niet op te ruimen. Toch werd ook al voorzichtig de gedachte geopperd aan een voor onmogelijk gehouden AVP-MEP-regeringscoalitie; tegenover het voordeel van een stabiele, breedgedragen regering zou het nadeel van het wegvallen van serieuze oppositie komen te staan, indien de beide traditionele aartsrivalen mochten besluiten tot samenwerking. Gouverneur Koolman begon op 16 december met de eerste besprekingen.

Eman aangewezen als informateur

Trouw van 22 december berichtte dat gouverneur Koolman Henny Eman had aangewezen als informateur om de mogelijkheden te onderzoeken voor een kabinet met een zo breed mogelijke basis in de Staten. Aangezien de OLA noch voor de AVP, noch voor de MEP een acceptabele coalitiepartner was, werd een 'grote coalitie' tussen AVP en MEP waarschijnlijk geacht. Aangezien beide aartsrivalen voor de verkiezingen hadden ingezet op het behalen van de absolute meerderheid om noodgedwongen coalitievorming te voorkomen, verwachtten politieke waarnemers dat de formatie van een nieuwe regering wel eens lang zou kunnen gaan duren.

(Vor.ber.pag. 762/2 e.v.-1996)

BRAZILIË

SENAAT AKKOORD MET GRONDWETSWIJZIGING INZAKE HERVERKIEZING VAN O.M. PRESIDENT

Op 21 mei 1997 keurde de Senaat een grondwetswijziging goed, waardoor het staatshoofd, deelstaatgouverneurs en burgemeesters zich kandidaat konden stellen voor een tweede ambtstermijn. De goedkeuring door de Senaat werd gezien als een belangrijke overwinning voor president Fernando Henrique Cardoso. Verwacht werd dat het amendement bij een tweede stemming in de Senaat, die gepland stond voor 4 juni, opnieuw zou worden aangenomen, waarna het tenslotte naar Cardoso zou gaan voor uiteindelijke goedkeuring.

De tekst van het herverkiezingsamendement was in januari en februari al goedgekeurd door de Kamer van Afgevaardigden (zie pag. 244/2 e.v.-'97). Het wijzigingsvoorstel werd met 63 tegen zes stemmen aangenomen, veertien stemmen meer dan de vereiste drievijfde meerderheid, ondanks het feit dat negen senatoren van de oppositie zich van stemming onthielden en drie anderen afwezig waren. Pogingen van de oppositie te komen tot een referendum over de kwestie liepen op niets uit.

Corruptie bij stemming over amendement in Kamer

De stemming in de Senaat vond plaats tegen de achtergrond van beschuldigingen van corruptie bij de eerste goedkeuring van het amendement in de Kamer van Afgevaardigden, op 28 januari (zie pag. 244/2-'97).

Twee afgevaardigden, Ronivon Santiago en João Maia, namen op 21 mei ontslag, nadat het dagblad *Folha de São Paulo* op 13 mei transscripten van telefoongesprekken van hen had gepubliceerd, waarin zij toegaven elk ongeveer $ 180.000 te hebben ontvangen in ruil voor hun steun aan het amendement. Ook drie andere afgevaardigden zouden zijn omgekocht. Ongeveer 70 anderen, die hun standpunt over het amendement hadden herzien, stonden ook onder verdenking van het aannemen van steekpenningen.

Het dagblad publiceerde ook een gesprek waarin een afgevaardigde verklaarde dat een deel van het smeergeld afkomstig was van Sergio Vieira da Motta, minister van verbindingen en een naaste bondgenoot van Cardoso. Motta ontkende dit. Ondanks de beschuldigingen tegen Motta besloot een voorlopige Kamercommissie die het schandaal onderzocht, geen Parlementaire Onderzoekscommissie (CPI) in te stellen, maar in plaats daarvan de verantwoordelijkheid voor het onderzoek naar het vermeende wangedrag van Motta over te dragen aan het openbaar ministerie.

Herverkiezingsamendement opgenomen in grondwet

Op 4 juni 1997 werd het amendement op de grondwet waardoor zittende presidenten, gouverneurs en burgemeesters zich herkiesbaar mochten stellen, in tweede en laatste lezing behandeld door de Senaat. Een dag later ratificeerde president Fernando Henrique Cardoso het amendement, waardoor het kracht van wet kreeg.

De Senaat steunde het amendement met 62 tegen veertien stemmen en twee stemonthoudingen. Een te elfder ure ingediend verzoek van de oppositie de stemming in de Senaat uit te stellen wegens de beschuldigingen dat stemmen waren gekocht om het voorstel door de Kamer te krijgen, werd door het Federale Hooggerechtshof (STF) verworpen.

HERVORMING AMBTENARENAPPARAAT

De goedkeuring van het herverkiezingsamendement was het hoogtepunt van een langdurige parlementaire strijd en betekende een belangrijke overwinning voor de regering van president Cardoso. De regering probeerde het effect van dit succes te gebruiken om andere onderdelen van haar binnenlandse programma door te drukken. Op 10 juni leed ze echter een zware nederlaag, toen de Kamer van Afgevaardigden een voorstel tot een grondwetswijziging inzake een hervorming van het ambtenarenapparaat verwierp. Volgens de regering was deze hervorming van groot belang om het omvangrijke begrotingstekort van Brazilië omlaag te brengen.

Het amendement, dat voorzag in de mogelijkheid van een verlaging van het maximumsalaris van gemeente- en deelstaatambtenaren die op dat moment op de federale loonlijst stonden, had een drievijfde meerderheid (308 stemmen) in de Kamer nodig om te worden aangenomen. Het kreeg echter de steun van 301 afgevaardigden, terwijl 114 volksvertegenwoordigers tegenstemden en elf zich van stemming onthielden. Een groot aantal afgevaar-

digden van de partijen die deel uitmaakten van de regeringscoalitie, onder wie ongeveer 25 procent van de leden van Cardoso's eigen Sociaal-Democratische Partij van Brazilië (PSDB), stemde tegen het voorstel of bleven weg bij de zitting.

De nederlaag maakte duidelijk hoeveel weerstand in de Kamer bestond tegen de hervormingsplannen van de regering, en had tot gevolg dat de regering een andere cruciale stemming, over bestaanszekerheid van ambtenaren, uitstelde. Een minder controversieel amendement over overheidscontracten (dat de overheid in staat zou stellen openbare diensten uit te besteden) werd met 346 tegen 116 stemmen en zes stemonthoudingen goedgekeurd.

Op 9 juli 1997 verbeterden de kansen van het omstreden grondwetsherzieningsprogramma van de regering, toen de Kamer van Afgevaardigden een voorstel van de oppositie met betrekking tot de hervorming van het ambtenarenapparaat wist te verwerpen.

In de Kamer werd met 309 stemmen (één stem meer dan de vereiste drievijfde meerderheid) een poging van de oppositie verijdeld een artikel in het wetsontwerp te schrappen waardoor de regering ambtenaren zou kunnen ontslaan wegens incompetentie of te hoge kosten (dit was mogelijk wanneer de loonkosten meer dan zestig procent van de totale inkomsten bedroegen, zoals in 21 van de 27 deelstaten en in veel gemeenten het geval was). Het gehele wetsontwerp, dat samen met hervormingen op het gebied van sociale zekerheid van vitaal belang werd geacht om het begrotingstekort te verminderen, moest nog één keer in de Kamer en twee keer in de Senaat in stemming worden gebracht voordat het kracht van wet zou krijgen. Na de verwerping van het wetsontwerp in juni had de regering compromissen gesloten om het opnieuw op de agenda te krijgen.

VERLENGING SOCIAAL NOODFONDS

Half juli ging het Congres opnieuw akkoord met een verlenging van het Sociaal Noodfonds (FSE). Hierdoor mocht de regering, zolang fiscale hervormingen uitbleven, in 1997 bijna $ 70 mrd houden van het bedrag dat krachtens de grondwet zou moeten worden uitgekeerd aan deelstaten en gemeenten (zie pag. 406/1 en 837/1-'94, alsmede 263/2-'96 en 245/2-'97).

KABINETSBENOEMINGEN. NIEUWE PRESIDENT CENTRALE BANK

Op 16 mei benoemde president Cardoso senator Iris Rezende tot minister van justitie en afgevaardigde Eliseu Padilha tot minister van vervoer. Beiden waren lid van de Partij van de Braziliaanse Democratische Beweging (PMDB), die deel uitmaakte van de regerende coalitie. Hun benoeming werd gezien als een poging van Cardoso de verstandhouding tussen de PMDB en de andere regeringsgezinde facties in het Congres te verbeteren.

Op 12 augustus werd de 41-jarige Gustavo Franco president van de Centrale Bank. Hij volgde Gustavo Loyola op, die in juli om persoonlijke redenen zijn ontslag had ingediend.

Franco had in 1994 het stabiliseringsplan voor de real helpen ontwerpen (zie pag. 838/1-'94). Zijn benoeming werd gezien als een bevestiging dat de regering wilde vasthouden aan een strak fiscaal en monetair beleid, alsmede aan een sterke munt.

OMVANGRIJKE PRIVATISERING CVRD

Op 6 mei werd de Companhia Vale do Rio Doce (CVRD), 's werelds leidende ijzerertsproducent, geprivatiseerd. Het was de grootste privatisering die ooit in Latijns-Amerika had plaatsgevonden (zie pag. 245/2 en 451/3-'97).

De nieuwe eigenaar van de CVRD, een consortium onder aanvoering van de Companhia Siderúrgica Nacional (CSN) - Brazilië's grootste staalproducent die in 1993 was geprivatiseerd - was overeengekomen R 3,34 mrd ($ 1 = R 1,084 op 9 mei 1997) te betalen voor een belang van 41,7 procent van de aandelen in de CVRD tegen R 32 per aandeel. Dit was 20 procent meer dan de minimumprijs van R 26,67 die de regering had gevraagd en een record voor het haperende privatiseringprogramma van Brazilië. De overige leden van het consortium waren de NationsBank van de VS, een in Rio de Janeiro gevestigd investeringsfonds, en vier Braziliaanse pensioenfondsen. De regering was van plan de rest van haar aandelen in de CVRD voor het eind van het jaar te verkopen.

Een brede alliantie, bestaande uit onder meer twee oud-presidenten, een aantal rooms-katholieke bisschoppen en de militante Beweging van Landloze Arbeiders (MST), had zich tegen de privatisering verzet en een aantal gerechtelijke bevelen had de verkoop tijdelijk tegengehouden, totdat zij waren vernietigd door federale gerechtshoven. Het Federale Hooggerechtshof (SFT) zou echter een klacht ontvankelijk hebben verklaard van linkse oppositiepartijen, die stelden dat de regering bij de verkoop van de CVRD in strijd met de grondwet had gehandeld. Verdere juridische stappen werden verwacht.

VEROORDELING POLITIEAGENTEN WEGENS BLOEDBAD SLOPPENWIJK

Op 2 mei werd de eerste van in totaal 52 politieagenten die terechtstonden voor het bloedbad onder bewoners van een sloppenwijk in Rio de Janeiro in augustus 1993, veroordeeld tot 449 jaar gevangenisstraf (zie pag. 760/2-'93).

ARBEIDERSPARTIJ BESCHULDIGD VAN CORRUPTIE

Begin juni stelde de linkse Arbeiderspartij (PT) een intern onderzoek in naar beschuldigingen van corruptie die waren geuit aan het adres van Luis Inácio 'Lula' da Silva, de erevoorzitter van de partij. Da Silva was twee maal presidentskandidaat geweest en werd alom beschouwd als één van de weinige politici die bij de presidentsverkiezingen van 1998 een serieuze bedreiging zouden kunnen vormen voor Cardoso.

Eind mei had de krant *Jornal da Tarde* van São Paulo belastende uitspraken van Lula's partijgenoot Paulo de Tarso Venceslau gepubliceerd. Venceslau - tot 1994 als gemeenteraadslid van de PT verantwoordelijk voor de financiën van de gemeente São José dos Campos in de deelstaat São Paulo - had beweerd dat zijn partij het adviesbureau CPEM had ingehuurd om van de deelstaat extra geld voor de gemeente los te krijgen in ruil voor 20 procent commissie over de extra inkomsten. Ook beweerde Venceslau dat de zakenman Roberto Teixeira, een goede vriend van Da Silva en eigenaar van het huis waarin de laatste woonde, banden had met het adviesbureau en zijn vriendschap met Da Silva had gebruikt om druk uit oefenen op andere PT-gemeenten gebruik te maken van de diensten van CPEM. Bovendien zei hij dat de verkregen inkomsten waren gebruikt om de PT-campagne voor de presidentsverkiezingen van 1994 te financieren, met name de verkiezingstournee van Da Silva. Venceslau verklaarde verder dat hij destijds de vermeende onregelmatigheden aan het PT-bestuur had gemeld, maar geen antwoord had gekregen.

Nadat bekend was gemaakt dat een onderzoek zou worden ingesteld, trok Da Silva zich in afwachting van de uitslag terug als erevoorzitter van de PT. De kwestie had de partij zeer in verlegenheid gebracht, aangezien de PT zich van oudsher had gepresenteerd als één van de felste tegenstanders van corruptie binnen het openbare leven. Na de beschuldigingen vertoonde de populariteit van Da Silva en die van zijn partij in de deelstaat São Paulo, hét bolwerk van de PT, in een aantal opiniepeilingen een forse daling.

Lula niet betrokken bij corruptie

Op 24 juli berichtte de *Financial Times* dat onderzoek had uitgewezen dat Lula niet bij corruptie betrokken was geweest. Wel werd aangetoond dat zijn vriend Roberto Teixeira misbruik had gemaakt van zijn vertrouwen en dat verscheidene gemeenten met een PT-bestuur betrokken waren geweest bij 'stelselmatige fraude'.

GEVANGENISSTRAF VOOR MST-LEIDER

Op 11 juni werd José Rainha Junior, een leider van de Beweging van Landloze Boeren (MST), veroordeeld tot 26 jaar gevangenisstraf voor de moord op een landeigenaar en een politieman tijdens een landbezetting in 1989. Rainha liet weten tegen zijn vonnis in beroep te willen gaan.

De uitspraak werd alom bekritiseerd. De Nationale Bisschoppenconferentie beweerde dat het vonnis niet was gebaseerd op afdoend bewijs en neerkwam op een 'veroordeling van de agrarische hervorming zelf'.

LANDHERVORMINGSWET GEWIJZIGD

Na de uitspraak tegen Rainha vaardigde president Cardoso een decreet uit waarbij de bestaande landhervormingswet werd gewijzigd. Deze wijziging hield enerzijds in dat de onteigeningsprocedure voor boerderijen ten behoeve van de herverdeling van land zou worden versneld.
Anderzijds werd het verboden voor het regeringsbureau voor landhervorming grond te onteigenen die was bezet.

OBLIGATIESCHANDAAL

Op 16 juli berichtte de *Financial Times* dat blijkens een onderzoek van de Senaat twintig vooraanstaande politici en functionarissen, onder wie drie deelstaatgouverneurs en twee burgemeesters, deel uitmaakten van een 'misdadig systeem' waardoor als gevolg van frauduleuze uitgiften van obligaties ongeveer R 237,9 mln ($ 1 = R 1,08 op 25 juli 1997) aan overheidsgelden was verdwenen.

Bij dit systeem waren verder 161 financiële instellingen betrokken (waaronder Bradesco, de grootste particuliere bank van het land) die ervan werden beschuldigd te hebben samengespannen met de deelstaten Alagoas, Pernambuco en Santa Catarina en de steden São Paulo, Osasco, Campinas en Guarulhos om op illegale wijze obligaties ter waarde van $ 1 mrd uit te geven (zie pag. 451/1-'97). Onder de politici die in verband met de affaire werden genoemd, bevonden zich Paulo Maluf, voormalig burgemeester van São Paulo, en Celso Pitta, de huidige burgemeester van die stad. Het rapport moest door een voltallig Senaatscomité worden goedgekeurd voordat het kon worden overhandigd aan het openbaar ministerie.

STAKINGEN POLITIE

Terwijl in juni en juli politiestakingen zich over 15 van de 27 deelstaten uitbreidden, schoten naar verluidt de misdaadcijfers omhoog. De politie hield de stakingen om haar eisen voor hogere lonen kracht bij te zetten. Duizenden militairen werden in steden en dorpen ingezet om de orde te handhaven. Op 23 juli leverde de regering kritiek op de militaire politie, die de stakingen in het hele land organiseerde, en verklaarde ze dat de openbare financiën eerst gestroomlijnd moesten worden, voordat een oplossing kon worden gevonden voor de looneisen.

HOOFD FUNAI AFGETREDEN

Op 16 juli trad Julio Gaiger af als hoofd van de Nationale Stichting van Indianen (Funai). Gaiger beweerde dat de regering beloften de inheemse bevolking te helpen niet was nagekomen.

OPROERPOLITIE MAAKT EINDE AAN BOUW SLOPPENWIJK

Op 8 augustus werden in totaal 49 mensen gearresteerd en twintig gewond toen vijfhonderd leden van de oproerpolitie gewapend met traangas een grote sloppenwijk buiten de hoofdstad Brasilia binnentrokken om illegale houtopslagplaatsen te ontmantelen. Ongeveer 10.000 sloppenbewoners probeerden van illegaal bezette overheidsgrond een woonwijk te maken.

LANDBEZETTINGEN

Op 18 augustus bezetten ongeveer tweehonderd landloze boerenfamilies twee boerderijen in de roerige streek Pontal de Paranapanema in de zuidelijke deelstaat São Paulo. Hiermee probeerden zij de druk op de regering zodanig te vergroten dat deze de landverdeling sneller zou uitvoeren.

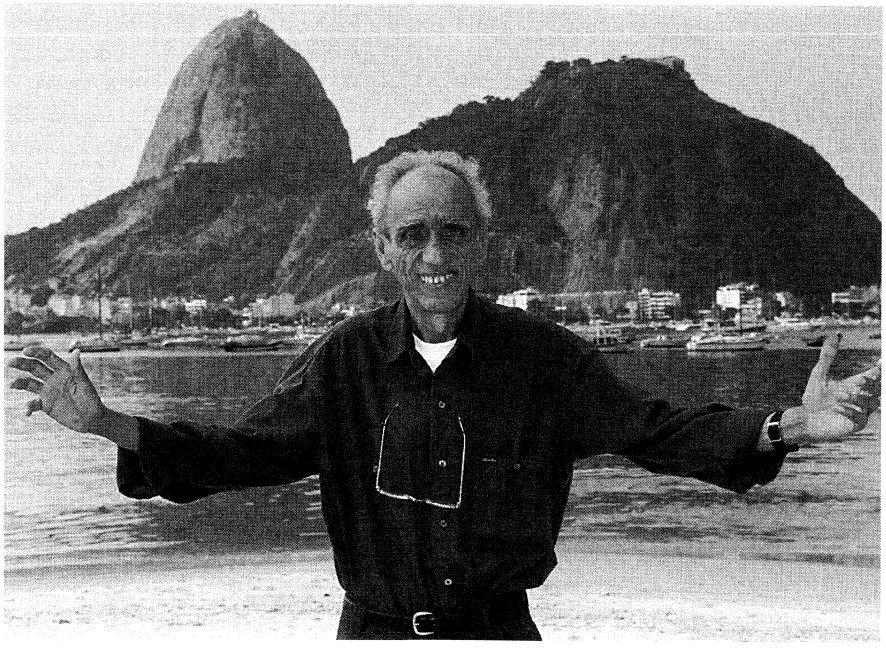

Een archieffoto uit januari 1997 van de op 9 augustus 1997 overleden Braziliaanse socioloog Herbert de Souza. *Foto EPA*

Gilmar Mauro, een leider van de militante Beweging van Landloze Boeren (MST), verklaarde dat de landbezettingen in de regio weliswaar zes maanden waren opgeschort, maar dat de bezetting van de boerderijen diende om 'de autoriteiten erop attent te maken dat ons geduld opraakt'. Vooruitlopend op de bezetting had de uiterst rechtse Democratische Plattelandsunie (UDR) van landeigenaren gewapende personen naar de regio gestuurd. Slachtoffers zouden echter niet zijn gevallen.

HERBERT DE SOUZA OVERLEDEN

Op 9 augustus overleed de socioloog Herbert de Souza, 61, wiens leven in het teken van de strijd tegen sociaal onrecht had gestaan.

In *NRC/H'blad* (11-8) verscheen de volgende necrologie van De Souza:

'Met de dood van de Braziliaanse socioloog Herbert de Souza zaterdag [9-8] is het boegbeeld van de strijd tegen de honger en de armoede van miljoenen Brazilianen verdwenen. De 61-jarige De Souza overleed aan de gevolgen van aids, een ziekte die hij in 1986 als hemofiliepatient opliep na een transfusie met besmet bloed.
Brazilië verliest met de dood van De Souza - door de Brazilianen „Betinho" (Bertje) genoemd - niet alleen een van zijn meest vooraanstaande intellectuelen, maar ook iemand die zijn hele leven in het teken stelde van de allerarmsten. Betinho had charisma. Hij slaagde erin om de onverschilligheid van de Brazilianen voor de armoede te breken.
Opgeleid als socioloog en geïnspireerd door het revolutionaire Cuba richtte De Souza in de jaren zestig de marxistische Volksactie op. De militaire dictatuur in Brazilië (1964-1985) dwong hem echter te vluchten. Hij kwam terug in 1979 met minder radicale ideeën, maar nog steeds als verwoed sociaal activist. Hij richtte Ibase op, een sociaal onderzoeksinstituut. Het vormde de moederschoot van verschillende andere sociale organisaties, zoals Abia, een organisatie die zich inzet tegen de discriminatie van aidspatienten en voor controle op de bloedbanken.
Betinho werd het geweten van Brazilië. Hij stond op de voorgrond bij elke kruistocht tegen verdrukking en onrecht en werd verschillende keren voorgedragen voor de Nobelprijs voor de Vrede. In 1991 leidde hij een protestbeweging waarmee de corrupte president Collor de Mello werd gedwongen tot aftreden. Veel mensen beseften pas toen dat ze invloed konden uitoefenen op de ontwikkelingen in hun land. Betinho maakte van dat idee gebruik toen hij begon met zijn campagne tegen de honger. Hij sprak de Brazilianen aan op wat zij zelf konden doen om een eind te maken aan de armoede.
Betinho lachte om de ironie dat een man die ooit zijn land moest ontvluchten, nu gezien werd als voorbeeld van deugd. Hij was ervan overtuigd dat zijn ideeën niet met hem zouden sterven. „De man Herbert de Souza mag doodgaan", werd hij ooit geciteerd, „maar de geest van Betinho zal blijven bestaan".'

PARTIJPOLITIEKE ONTWIKKELINGEN. MOGELIJKE RIVALEN CARDOSO VOOR HET PRESIDENTSCHAP

Eind augustus en september 1997 liep een aantal hooggeplaatste politici over naar andere partijen. Dit vergrootte de instabiliteit binnen de regerende PSDB van president Cardoso en kon tot gevolg hebben dat Cardoso bij de presidentsverkiezingen van 1998 niet de enige centrumkandidaat zou zijn.

Eén potentiële tegenstander van Cardoso uit het politieke middenveld was Ciro Gomes, voormalig gouverneur van de noordoostelijke deelstaat Ceará en oud-minister van financiën, die op 26 augustus de PSDB verliet en toetrad tot de kleinere Sociale Vooruitgangspartij (PPS), voorheen de communistische partij (PCB). Dezelfde dag werd een andere potentiële kandidaat, oud-president Itamar Franco, die voorheen niet-partijgebonden was, lid van de Partij van de Braziliaanse Democratische Beweging (PMDB). Beide mannen beweerden samen met Cardoso de stuwende kracht te zijn geweest achter de invoering van het Real Plan in 1994, waarmee een eind was gekomen aan de hyperinflatie. Volgens een aantal commentatoren kon hun deelname aan de verkiezingen de kansen van Cardoso in gevaar brengen omdat de stemmen uit het midden over verschillende centrumkandidaten zouden worden verdeeld.

Wisselingen van partij

Een andere politicus die van partij wisselde, was de gouverneur van de noordelijke deelstaat Paraná, Jaime Lerner, lid van de Democratische Arbeiderspartij (PDT), die op 2 september overstapte naar de Liberale Frontpartij (PFL). Verder maakte Luiza Erundina, de oud-burgemeester van São Paulo en medeoprichtster van de linkse Arbeiderspartij (PT), op 3 september bekend dat zij uit de PT stapte en toetrad tot de Braziliaanse Socialistische Partij (PSB).

Op 25 september werd bericht dat minister van politieke coördinatie Luiz Carlos Santos vlak voor zijn overstap van de PMDB naar de PFL zijn ontslag had ingediend. Gesuggereerd werd dat zijn portefeuille na zijn vertrek uit de regering zou worden opgeheven.

Interne problemen binnen de PSDB

Het vertrek van Gomes uit de PSDB verergerde een groeiende crisis binnen die partij die was ontstaan nadat minister van verbindingen Sergio Vieira da Motta op 23 augustus was afgetreden als lid van het nationale partijbestuur.

Da Motta trad af nadat de partijleiding had geweigerd de toekenning van het partijlidmaatschap aan zijn oude politieke rivaal, Nilo Coelho, federaal afgevaardigde en oud-gouverneur van de noordoostelijke deelstaat Bahía, te blokkeren. Volgens de minister betekende de aanvaarding van Coelho als lid dat de partij 'opportunistische' en 'lieden zonder scrupules' toeliet die er 'enkel en alleen op uit waren in een openbare functie gekozen te worden'.

Op 13 september kreeg de partij een nieuwe klap, toen Mário Covas, de PSDB-gouverneur van São Paulo, bekendmaakte dat hij zich niet opnieuw verkiesbaar zou stellen. Covas had zich ingespannen Gomes binnen de PSDB te houden en was een aantal malen in botsing gekomen met de federale regering.

PMBD en PTB steunen poging tot herverkiezing president Cardoso

Op 9 oktober zegde het bestuur van de PMBD, de grootste partij in de regeringscoalitie, zijn steun toe aan Cardoso's poging in 1998 als staatshoofd herkozen te worden.

In ruil daarvoor beloofde Cardoso zich neutraal op te stellen in de deelstaten waar zijn PSDB met de PMDB en de PFL - een andere coalitiepartner - zou wedijveren om gekozen ambten. Hij beloofde ook de PMBD een 'eerlijk aandeel' in de organisatie van de verkiezingscampagne te gunnen en de partij in de toekomst te betrekken bij de formulering van het regeringsbeleid, indien hij zou worden herkozen. Omdat de PMDB echter was verdeeld in een groot aantal facties was het onduidelijk of deze zich allemaal achter het besluit van het partijbestuur zouden scharen.

Op 27 oktober nam Cardoso afstand van opmerkingen van minister van verbindingen Sergio Vieira da Motta, die verklaarde dat PMBD-ministers moesten aftreden als zij Cardoso's herverkiezing niet steunden.

Eerder, op 23 oktober, had de Braziliaanse Arbeiderspartij (PTB), eveneens een coalitiepartner, zich achter Cardoso's kandidatuur geschaard.

Daarentegen hadden verscheidene linkse partijen tijdens een bijeenkomst

De Amerikaanse president Bill Clinton (l.) met de vermaarde oud-voetballer Pele (echte naam: Edson Arantes do Nascimento), momenteel minister van sport van Brazilië, op 15 oktober 1997 na een bezoek aan een school in een sloppenwijk van Rio de Janeiro. *Foto EPA*

op 2 oktober herhaald dat zij één oppositiekandidaat nodig hadden, die 'verder reikt dan links'. Zij konden het er echter niet over eens worden wie dit zou moeten zijn. De Arbeiderspartij (PT), de Democratische Arbeiderspartij (PDT) en de Communistische Partij van Brazilië (PCdoB) kregen van de Braziliaanse Socialistische Partij (PSB) niet de garantie dat deze de kandidatuur van Lula van de PT zou steunen.

VONNIS IN RECHTSZAAK TEGEN TABAKSFABRIKANT

Op 25 september werd bekendgemaakt dat een rechter in Rio de Janeiro Souza Cruz, een dochteronderneming van het in Groot-Brittannië gevestigde tabaksconcern BAT, had veroordeeld tot betaling van R 90.000 ($ 1 = R 1,09 op 26 september 1997) aan de familie van een man die in 1995 was overleden aan de gevolgen van tabaksgebruik. Naar werd aangenomen was dit het eerste vonnis van deze strekking buiten de VS.

OVERSTROMINGEN

In oktober werd Brazilië twee weken lang geteisterd door stormen, stortregens en overstromingen, waardoor eind van de maand meer dan 20.000 personen dakloos waren geworden. Het noodweer werd toegeschreven aan El Niño, een natuurverschijnsel dat zijn oorsprong had in de Stille Oceaan.

Het zwaarst getroffen werden verscheidene steden en plaatsen in de zuidelijke provincies van Brazilië, met name in Rio Grande do Sul, waar de rivier de Uruguay buiten haar oevers was getreden.

BEZOEK AMERIKAANSE PRESIDENT

Tijdens zijn eerste officiële bezoek aan Brazilië, van 13-15 oktober, betuigde de Amerikaanse president Bill Clinton voor de eerste maal steun aan de Mercosur, de Zuid-Amerikaanse Gemeenschappelijke Markt, die bestond uit Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay, met Chili en Bolivia als geassocieerde leden.

Clinton zei dat de Mercosur, die eerder het doelwit van Amerikaanse kritiek was geweest wegens schending van vrijhandelsbepalingen, niet in strijd was met het Amerikaanse streven dat in 2005 een Vrijhandelszone van de Amerika's (Free Trade Area of the America's, FTAA) een feit moest zijn. Beide partijen verklaarden opnieuw zich gezamenlijk in te zullen zetten voor toekomstige onderhandelingen over de FTAA (zie pag. 258/2-'95 en 571/2-'97).

(Vor.ber.pag. 450/2 e.v.-1997)

NEDERLANDSE ANTILLEN

VERDERE ONTWIKKELINGEN MET BETREKKING TOT VOORNEMEN EUROPESE UNIE OM RIJST- EN SUIKERIMPORT UIT ANTILLEN AAN BANDEN TE LEGGEN

Met het besluit van 17 januari 1997 van de Europese ministerraad, onder voorzitterschap van de Nederlandse minister van Financiën Gerrit Zalm, om de invoer van halfwitte rijst uit LGO-landen (Landen en Gebieden Overzee, LGO) tot 30 april aanzienlijk te beperken (Nederland stemde als enige tegen), kwam er effectief een einde aan de heffingvrije export van rijst van de Nederlandse Antillen naar de Europese Unie (EU). Terwijl Nederland bij monde van minister van buitenlandse zaken Van Mierlo in december 1996 onder voorbehoud had ingestemd met een compromisvoorstel dat de invoer van rijst en suiker naar de EU jaarlijks bond aan een maximum van resp. 160 duizend en 3 duizend ton (zie pag. 25/3 e.v.-'97; zie pag. 26/3-'97), besloot de Rijksministerraad (het Nederlandse kabinet, aangevuld met de Gevolmachtigde ministers van de Nederlandse Antillen en Aruba, resp. C.P. de Haseth en A.G. Croes) in de week van 20 januari dat het Koninkrijk zich maximaal moest inzetten voor de verdediging van de aanzienlijke economische belangen van Aruba en de Nederlandse Antillen, die 'ernstige en onherstelbare schade' zouden lijden bij wijziging van het LGO-besluit (zie over LGO-regeling pag. 26/1 - '97).

Op 20 maart dienden hiertoe twee kortgedingprocedures voor het Europese Hof van Justitie in Luxemburg. Nederland eiste dat het Hof de invoerbeperkende maatregelen voor rijst en suiker van de Europese Commissie en van de Raad van Ministers in januari 1997 ongedaan zou maken; eenzelfde eis werd gesteld in het kortgeding dat een van de grootste rijstbedrijven op de Antillen, de Antillean Rice Mills NV op Bonaire, had aangespannen voor het Europees gerecht van eerste aanleg. Dit bedrijf, een rijstpellerij die in 1996 60.000 ton rijst uitvoerde naar de EU, had van haar 122 werknemers al 80 mensen moeten ontslaan als gevolg van de importbeperking die de Europese Commissie begin januari afkondigde (zie pag 26/3-'97). In afwachting van de uitkomst van beide procedures waren verdere onderhandelingen op basis van het compromisvoorstel opgeschort.

Nederland verliest kortgeding

Op 5 april oordeelde het Europese Hof

dat er, in beide gevallen, geen sprake was van 'ernstige en onherstelbare schade' voor de Nederlandse Antillen en evenmin voor de rijstpellerij op Bonaire. Het Hof wees het ongedaan maken van de importbeperking af omdat het voortbestaan van de onderneming niet in gevaar zou zijn.

Rijksministerraad besluit tot hervatting onderhandelingen over herziening LGO-besluit

Eind mei reisden de Antilliaanse minister-president M.A. Pourier en de minister van financiën H. Henriquez naar Nederland voor besprekingen die moesten leiden tot een onderhandelingsstrategie van het Koninkrijk inzake de tussentijdse herziening van het LGO-besluit. De Rijksministerraad besloot na intensief beraad over de LGO-problematiek de onderhandelingen in Brussel te hervatten en geen nieuwe kortgedingprocedure te starten tegen vrijwaringsmaatregelen voor de invoer van rijst uit LGO-landen. Gestreefd werd naar een oplossing op korte termijn via onderhandelingen. Voorts zou ernaar worden gestreefd een gezamenlijk overleg tot stand te brengen tussen de Europese Commissie, Suriname, Guyana, het Verenigd Koninkrijk en Nederland om de situatie met betrekking tot de rijstmarkt te bespreken. Dit overleg zou bij voorkeur in de producerende regio gevoerd moeten worden om met name de Europese Commissie te informeren over de positieve economische gevolgen die het LGO-besluit uit 1991 had gehad op de ontwikkeling van de rijstmarkt in die regio. Onverlet de discussie over de tussentijdse herziening van het LGO-besluit werd eveneens besloten na te gaan welke maatregelen konden worden genomen om het investeringsklimaat op de Nederlandse Antillen en Aruba te verbeteren.

EU-compromisvoorstel aanvaard. Arubaans suikerbedrijf spant kortgeding aan

De Europese Raad van ministers van buitenlandse zaken besloot op 6 oktober om de quota voor export van rijst en suiker vanuit de Nederlandse Antillen (en Aruba) naar de Europese Unie te beperken tot respectievelijk 160.000 ton en 3000 ton. Het LGO-besluit dat, na maanden van onderhandelen, algemeen werd gezien als een redelijk compromis, zou gelden tot maart 2000. Nederland stemde, op basis van besluitvorming in de Rijksministerraad in het weekend van 4-6 oktober, in met het EU-compromis, tot woede en teleurstelling van de Nederlandse Antillen en Aruba. Het besluit in de Rijksministerraad was immers niet unaniem genomen, maar bij meerderheid van stemmen waarbij die van de Nederlandse premier Wim Kok doorslaggevend was geweest. De premiers Pourier en Eman hadden namens de Antillen en Aruba tegen gestemd. Het statuut van het Koninkrijk voorzag enkel in een vetorecht voor koninkrijkspartners inzake internationale overeenkomsten en dat was in dit geval niet van toepassing.

Eveneens op 6 oktober, maar ruim twee uren na de beslissing van de Europese Raad, bepaalde de Haagse arrondissementsrechtbank in een kortgeding, dat was aangespannen door de Arubaanse suikerfirma Emesa Sugar, dat Nederland niet met het compromis mocht instemmen. Hij oordeelde dat het Europees Hof van Justitie zich eerst over de kwestie moest uitspreken voordat Nederland akkoord mocht gaan. In een tweede kortgeding, dat op 10 oktober diende, eiste Emesa op straffe van een dwangsom van *f* 500 mln dat Nederland gehoor zou geven aan de eerdere uitspraak van 6 oktober door niet mee te werken aan invoering van de lagere quota. Op 17 oktober deed de rechtbankpresident Punt uitspraak conform de eis. Hij liet doorschemeren zich bewust te zijn van het uitzonderlijke van het vonnis; het was immers de eerste keer dat een nationale rechter een besluit van de Europese Unie doorkruiste. De Nederlandse premier Wim Kok zei dat het kabinet de uitspraak zou respecteren zolang er geen uitspraak in hoger beroep was geweest. Het kabinet wilde, door in hoger beroep te gaan, vooral meer duidelijkheid krijgen over de vraag of de rechter zich er op deze wijze mee mocht bemoeien, met het oog op eventuele precedentwerking voor andere Europese besluiten.

De consequentie van deze gang van zaken rond het 'rijstbesluit' was dat, indien het compromisvoorstel ter stemming kwam in de Europese ministerraad vóórdat er een uitspraak in hoger beroep was, Nederland gedwongen was tegen het EU-besluit te stemmen. Wanneer het voorstel daarmee automatisch van de baan zou zijn (vanwege unanimiteit bij besluitvorming), raakten Aruba en de Antillen zwaarder gedupeerd, omdat de vrijwaringsmaatregelen van de Europese Commissie, waartoe op verzoek van België en Italië vervolgens zou worden overgegaan, aanmerkelijk slechtere quota zouden opleveren dan het compromis van de Raad.

Antillen weigeren het voorstel te aanvaarden

De gevolmachtigd minister van de Nederlandse Antillen in Den Haag, Carel de Haseth, omschreef op 7 oktober het EU-besluit om de rijstexport te beperken als 'uiterst pijnlijk, net nu we in een proces van financieel-economische hervorming zitten dat onze economie en werkgelegenheid moet verstevigen. We proberen investeerders aan te trekken, maar die worden door dit besluit juist kopschuw gemaakt'. De Haseth verwachtte dat het compromisvoorstel onherroepelijk zou leiden tot sluiting van de drie suikerfabrieken op de Antillen en tot een inkrimping van de rijstsector met veertig procent. Een parlementaire delegatie uit de Antillen onder leiding van Statenvoorzitter Lucille Wout, die in de week van 13 oktober een bezoek bracht aan Nederland in een poging om het 'rijstbesluit' ongedaan te maken, verweet staatssecretaris Patijn van buitenlandse zaken 'niet te goeder trouw' gehandeld te hebben tijdens de onderhandelingen over de rijst- en suikerimport. Volgens Wout had Patijn ten onrechte in Europees verband de indruk gewekt, dat de Antillen en Aruba akkoord waren gegaan met het compromisvoorstel. 'We hebben nooit iets aanvaard. We hebben geen enkele concessie gedaan'. De Antillen voelen zich in de steek gelaten omdat Nederland zijn vetorecht in de EU niet heeft gebruiken, aldus Wout op 14 oktober. De fractievoorzitter van de regeringspartij Nieuwe Antilliaanse Beweging (Movementu Antiyas Nobo, MAN), Dominico Martina, oordeelde dat Patijn had nagelaten de andere landen te wijzen op de juridische context van het verdrag, waarin de heffingsvrije import van landbouwproducten geregeld is; terugdraaien ervan zou in strijd zijn met het streven naar vrij handelsverkeer. Martina noemde het optreden van Nederland 'een klassiek voorbeeld van slecht bestuur'.(...) 'Nee, Nederland heeft de Antillen (en Aruba) als een baksteen laten vallen. Als ze ons van meet af aan hadden laten weten dat ze voor het Nederlands belang wilden kiezen - wat hun goed recht is -, dan hadden wij op tijd geweten waar we aan toe zijn.' De parlementaire delegatie kondigde aan alle juridische stappen te zullen ondernemen om de importbeperkingen te schrappen. De Antillen overwogen een bodemprocedure aan te spannen tegen de Nederlandse staat en hadden zich al aange-

sloten bij de eis van Emesa Sugar in het kortgeding tegen Nederland.

Debat in Tweede Kamer

De Nederlandse minister van Koninkrijkszaken, Joris Voorhoeve, raadde tijdens het debat met de Tweede Kamer over 'de rijstkwestie' op 23 oktober de Nederlandse Antillen en Aruba af om nog meer rechtszaken te voeren tegen Nederland. Hij achtte dat een 'heilloze weg' en bovendien niet bevorderlijk voor de verstandhouding; het schiep alleen maar meer werk voor goedbetaalde juristen. Voorhoeve noemde het besluit van de Koninkrijksregering om met het EU-compromisvoorstel in te stemmen formeel juist. Op 10 oktober had het kabinet in een brief aan de Tweede Kamer, naar aanleiding van vragen van GroenLinks-fractieleider Paul Rosenmöller, al laten weten dat het EU-compromis van 6 oktober voor de herziening van de importregels vanuit LGO-landen het best haalbare was.

Vrijwel alle fracties in de Tweede Kamer drongen er bij Voorhoeve op aan om de Nederlandse Antillen en Aruba compensatie te bieden voor de economische schade als gevolg van de opgelegde exportbeperkingen. De regeringspartijen PvdA en VVD vonden dat de EU over de brug moest komen; D66 en de oppositiepartijen CDA, GPV en GroenLinks dachten in eerste instantie aan de Nederlandse regering. Minister Voorhoeve wees erop dat de regering, vooruitlopend op de afloop van 'de rijstkwestie', al *f* 50 mln extra had uitgetrokken voor de bevordering van blijvende werkgelegenheid in de overzeese gebieden. In tegenstelling tot de coalitiepartijen leverden het CDA en GroenLinks verder scherpe kritiek op het regeringsoptreden met betrekking tot de hele problematiek.

Minister Joris Voorhoeve verklaarde op 29 oktober tijdens het Kamerdebat over Arubaanse en Antilliaanse zaken dat hij een groot aantal schadeclaims verwachtte naar aanleiding van de rechterlijke uitspraak in het tweede kortgeding van 17 oktober. Hij wees er, in antwoord aan de Tweede Kamer die had aangedrongen op compensatiemaatregelen, tevens op dat bedrijven op de Antillen en Aruba zich voor compensatie van geleden schade moesten richten tot de EU en niet tot Den Haag.

Compromis onontkoombaar. Economische belangen Antillen geschaad

Op 20 november stelde het Haagse gerechtshof de Nederlandse staat in het gelijk in het juridisch geschil met het Arubaanse suikerbedrijf Emesa: het kabinet stond in zijn recht met het besluit op 6 oktober in te stemmen met de Europese importbeperking. Dit vonnis maakte alsnog de weg vrij voor Nederland om definitief in te stemmen met het EU-compromisvoorstel tijdens de eerstkomende Europese ministerraad.

De importbeperkingen, waartoe de Europese ministerraad op 24 november unaniem besloot, betekenden op de Antillen en Aruba een verlies van naar schatting 600 arbeidsplaatsen, ruim 1,2 procent van de werkgelegenheid, terwijl aan investeringen *f* 28 mln verloren zou gaan. Desalniettemin verklaarde de Nederlandse vice-premier Hans Dijkstal op 21 november dat 'het kabinet meent dat het besluit van de Europese Commissie om de import van rijst en suiker aan banden te leggen, uiteindelijk beter is voor Aruba en de Antillen'.

De Antilliaanse minister-president Miguel Pourier verklaarde in *Trouw* van 24 november de moeilijke positie van Nederland wel enigszins te kunnen plaatsen: 'Natuurlijk heb ik er begrip voor dat Nederland met zijn rug tegen de muur stond (..) Aan de ene kant veertien lidstaten die sceptisch staan tegenover de regeling - en dan druk ik me vriendelijk uit - en aan de andere kant twee landen van het koninkrijk. Dan is het jammer dat het besluit van Nederland in ons nadeel uitvalt. We hadden iets meer begrip verwacht voor het eigen koninkrijk. Vooral omdat we er toch al zo slecht voor staan'. De regering-Pourier vreesde dat het plotselinge einde van de regeling een enorme klap zou toedienen aan de geloofwaardigheid van de Nederlandse Antillen: 'zelfs al lukt het ons om in een nieuwe regeling iets tot stand te brengen waarmee we werkgelegenheid kunnen creëren, dan blijft het de vraag of men hierna nog bereid is te investeren'. Veel investeerders die via de voordelige importregelingen wilden exporteren naar Europa, namen nu een afwachtende houding aan. Het Curaçaose bedrijfsleven voorzag tevens nadelige gevolgen voor de handel in andere sectoren, zoals bijvoorbeeld ten aanzien van afspraken over de verwerking van Surinaams hout op Curaçao.

Op de vraag of de Nederlandse regering daadwerkelijk het belang van de Antillen verkwanselde door in de Europese Unie de andere lidstaten niet tegen zich in het harnas te jagen, werd door twee docenten Internationale Economische Betrekkingen aan de Universiteit van Utrecht, Gerrit Faber en Hein Roelfsema, uitvoerig ingegaan in een artikel in de *Staatscourant* van 5 december, getiteld: 'Nederland in benarde positie door exportproblemen rijst en suiker Antillen'.

Hierin wordt geconstateerd dat de EU middels het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), dat zorgt voor een hoog protectie-, dus prijsniveau, en het LGO-beleid geheel verkeerde prijsprikkels aan de markt heeft gegeven, waardoor op de Antillen ontwikkelingen in gang zijn gezet die economisch gezien niet levensvatbaar zijn. De Nederlandse opstelling in deze kwestie verdient geen schoonheidsprijs: Nederland heeft de 'Antillenroute' lang verdedigd maar pas onder grote druk van de andere EU-lidstaten erkend dat handelspreferenties haaks staan op een consistent beleid dat non-discriminatie en multilaterale liberalisering van de wereldhandel als leidraad neemt.

Beide auteurs zijn van mening, dat Nederland met het bereikte compromis, zeker op langere termijn gezien, 'er het beste van gemaakt heeft zonder haar principes uit het oog te verliezen'., en wel om de drie volgende redenen: Ten eerste is het doel van multilaterale vrijhandel niet gediend met handhaving van de 'Antillenroute', integendeel, beide staan op gespannen voet met elkaar. Door versterking van multilaterale vrijhandel zal de protectie van de landbouwproductie in de EU geleidelijk omlaag gaan. De vermindering van de landbouwsteun leidt tot verlagingen van de interventieprijzen van veel landbouwproducten, waaronder ook die van rijst. De 'Antillenroute' is slechts winstgevend door het hoge protectieniveau van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Op langere termijn brengt verdere liberalisering van de wereldhandel voor landbouwproducten - met de besprekingen waarvoor in 1999, met EU-instemming, een begin zal worden gemaakt - met zich mee dat de Antillenroute voor rijst en suiker onaantrekkelijk wordt. Tegen die achtergrond achten beide auteurs het voor Nederland, dat zeer gebaat is bij meer handelsliberalisatie op mondiaal niveau, onverstandig om het protectionisme binnen de EU een impuls te geven door vast te houden aan de bevoorrechte positie van de Antillen.

Ten tweede betekent een versterking van de multilaterale handelsorde dat het meestbegunstigingsprincipe (non-discriminatiebeginsel) serieuzer moet worden toegepast; de preferentiële betrekkingen tussen de EU en LGO-landen zijn in strijd met het non-discriminatieprincipe van de Wereldhandelsconferentie (WTO). Binnen de WTO is op initiatief van Nederland zelf een voorstel in bespreking om voor alle minst-ontwikkelde landen te komen tot vrije toegang tot de markten van de geïndustrialiseerde landen. Het ongeclausuleerd openhouden van de 'Antillenroute' verhoudt zich slecht met dit initiatief.

Ten derde wijzen Faber en Roelfsema op het belang van een gezonde economische ontwikkeling op Aruba en de Antillen. De investeringen die in deze landen in de rijst- en suikersector zijn gedaan missen elke economische grond omdat ze zijn gebaseerd op marktverstoringen die door het GLB in het leven zijn geroepen. De ontwikkeling tot economische zelfstandigheid van de Antillen is niet gediend met het instandhouden van handelspreferenties omdat de regio daarmee afhankelijk blijft van de besluiten die binnen de EU worden genomen.

De auteurs menen dat het nu aanvaarde compromis tot op zekere hoogte de verantwoorde-

lijkheid van de EU weerspiegelt voor de activiteiten die op de Antillen zijn ontwikkeld, omdat er geen sprake is van het geheel sluiten van de 'Antillenroute' en tegelijk aan investeerders een signaal wordt gegeven over de kwetsbaarheid van de route.

(Vor.ber.pag. 24/1 e.v. - 1997)

SURINAME

NIEUWE BENOEMINGEN OMSTREDEN

De nieuwe regering-Wijdenbosch ging kort na haar aantreden in september 1996 (zie pag. 830/2 e.v.-'96) over tot het benoemen van aan de Nationale Democratische Partij (NDP) gelieerde personen op tal van belangrijke posten; het betrof functies in de ambtelijke top van ministeries en in Raden van Commissarissen van belangrijke staatsondernemingen, de media en ambassadeursposten in het buitenland. Voorts keerden ook militairen, die tijdens het militaire bewind onder Bouterse (1982-'87) actief waren, terug, zowel in functies binnen het Nationale Leger als op sleutelposities daarbuiten. Het snelle tempo waarin de benoemingen van partijgenoten en geestverwanten plaatsvonden en vooral de agressieve manier waarop dat gebeurde, stuitte op kritiek bij veel Surinamers. Die kritiek leidde er mede toe dat de benoeming van een protégé van Bouterse op de functie van procureur-generaal geen doorgang kon vinden. In een sfeer van 'intimidatie', die herinneringen opriep aan het militaire bewind in de jaren tachtig, en in een stijl, die door de voormalige president van de Centrale Bank, André Telting, op 30 augustus 1997 werd omschreven als 'koppensnellen', vonden een aantal omstreden benoemingen, en ook ontslagen, plaats.

Nieuwe ambassadeur in Brazilië

Eind oktober 1996 werd oud-minister van defensie en vermeend drugshandelaar (zie pag. 832/1 e.v.-'91) uit het gevolg van Bouterse, Rupert Christopher, tot ambassadeur in Brazilië benoemd, een voor Surinaamse begrippen hoge functie. Behalve in verband met betrokkenheid bij cocaïnehandel werd Christopher's naam ook in verband gebracht met de dood van twee lijfwachten van Ronnie Brunswijk tijdens diens bezoek aan Bouterse in het hoofdkwartier van het Nationale Leger in december 1990 (zie pag. 461/2-'91).

Het Surinaamse ochtendblad *De Ware Tijd* meldde op 19 juli 1997 dat de eveneens van drugshandel verdachte 27-jarige zoon van Bouterse, Dino, een functie zou hebben gekregen op de Surinaamse ambassade in Rio de Janeiro. In hetzelfde bericht werd gemeld dat de 29-jarige dochter Peggy was benoemd op de ambassade in Brussel.

Benoeming procureur-generaal van de baan

Op 17 december ontstond grote beroering over de benoeming van een nieuwe procureur-generaal. De beëdiging van NDP-kandidaat Frank Leeflang, die onder het militaire bewind van Bouterse minister van binnenlandse zaken en justitie was (zie pag. 235/2-'81; zie pag. 699/1 -'86), vond op het laatste moment geen doorgang. Verschillende maatschappelijke organisaties, waaronder de Nationale Vrouwenraad en de mensenrechtenorganisatie 'Gerechtigheid en Vrede' (OGV), die in geval van zijn benoeming een ondermijning van de rechtsstaat vreesden, hadden fel protest aangetekend.

Aanleiding voor de protesten was het passeren door president Wijdenbosch van waarnemend procureur-generaal mevr. Heloïse Rozenblad voor de functie, terwijl zij was voorgedragen door de minister van justitie Sjak Shie. Tegen haar kandidatuur was geprotesteerd door prominente NDP-leden, waaronder parlementslid en voorzitter van de Orde van Advocaten R. van Ritter. Rozenblad zelf noemde het optreden van Wijdenbosch 'zorgwekkend', omdat de 'onafhankelijheid van de rechtsstaat' in het geding zou kunnen komen wanneer het Openbaar Ministerie (OM) werd geleid door iemand die daar via een politieke benoeming terecht was gekomen.

Het Surinaamse Hof van Justitie adviseerde president Wijdenbosch op 1 maart 1997 negatief inzake de benoeming van Frank Leeflang tot procureur-generaal. Voornaamste reden voor het afwijzend advies was dat Leeflang in de jaren zestig tot twee maanden gevangenisstraf was veroordeeld wegens heling van medicijnen. Daarmee was de benoeming definitief van de baan.

Nieuwe president Centrale Bank

Op 27 januari 1997 werd Henk Goedschalk benoemd tot president van de Centrale Bank in Suriname als opvolger van André Telting, die op 27 november 1996 zijn functie had neergelegd uit protest tegen de benoeming door de regering van Goedschalk tot regeringscommissaris en president-commissaris bij de bank. Telting, die op zijn beurt in 1994 Goedschalk was opgevolgd als president van de bank, verklaarde tegenover *De Ware Tijd* een goede samenwerking met Goedschalk als president-commissaris niet mogelijk te achten; hij voegde eraan toe dat bij de benoeming niet de wettelijke procedure was gevolgd, die overleg vooraf met de bankpresident voorschreef. De benoeming van Goedschalk, die op goede voet stond president Wijdenbosch, was verder omstreden vanwege vermeende betrokkenheid bij een smeergeldaffaire, die de aanleiding vormde voor zijn oneervol ontslag op 5 december 1993 door de regering-Venetiaan (zie pag 45/1 e.v.-'94). Voorts liep tegen hem een gerechtelijk vooronderzoek in Nederland vanwege vermeende betrokkenheid bij drugshandel. Goedschalk verklaarde bij zijn aantreden dat monetair evenwicht het uitgangspunt van beleid zou zijn en prees zijn voorganger door te wijzen op de vorderingen die de Centrale Bank had gemaakt met het te boven komen van de economische problemen.

Onder Goedschalks bewind in de jaren tachtig was het zogeheten monetaire financieren tot grote hoogte gegroeid, waardoor de inflatie kon oplopen tot enkele honderden procenten. Telting maakte aan dit beleid een einde door de dekking van de gulden te versterken door de aankoop van goud en de koers van de Surinaamse gulden te stabiliseren, hetgeen hem in 1995 een compliment van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) opleverde. De voorzitter van de Surinaamse Bankiersvereniging, Ed Muller, sprak na het vertrek van Telting de vrees uit dat het vertrouwen in de Surinaamse gulden zou dalen en dat Surinamers hun tegoeden zouden omwisselen in buitenlandse valuta. Parlementslid Ronald Venetiaan van de oppositionele Nationale Partij Suriname (NPS) zei te verwachten dat nu 'allerlei avonturiers op financieel economisch gebied' ruim baan zouden krijgen 'om te proberen weer hun slag te slaan'.

Hoofdredacteur TV-journaal ontslagen

De hoofdredacteur van de nationale Surinaamse televisieomroep STVS, G. Truideman werd op 28 februari 1997 door vice-president Pretaap Radhakishun ontslagen wegens 'opruiende berichtgeving'. Truideman, zelf lid van de oppositionele NPS en nog door de vorige regering-Venetiaan benoemd, zou teveel ruimte hebben ingeruimd voor een nieuwsitem waarin vakbondsleider Fred Derby van de oppositionele Surinaamse Partij van de Arbeid (SPA) stakingen aankondigde bij het bauxietbedrijf Billiton. Volgens de ontslagen hoofdredacteur had de regering-Wijdenbosch de afgelopen maanden al vaker ingegrepen om politiek-gevoelige items van het scherm te houden; naar zijn zeggen werd hij in zijn functie opgevolgd door een kandidaat van de regering, de voorzitter van de Raad van Toezicht, die zou worden benoemd door minister De Bie van transport, communicatie en toerisme.

Truideman was kort voor de verkiezingen in 1996 verantwoordelijk voor de omstreden tv-uitzending van een reportage van Amnesty International over de decembermoorden uit 1982.

Voorzitter Rekenkamer verliest vertrouwen parlement. Opvolger benoemd

Op 17 juli werd in het Surinaamse parlement een motie aangenomen, waarin het vertrouwen in de voorzitter van de Rekenkamer, Hans Prade, werd opgezegd. De motie was vijf weken eerder ingediend door de regeringspartijen in het parlement. Zij waren van mening dat Prade 'buitenparlementaire oppositie' voerde door in het openbaar kritiek te leveren op de besteding van staatsgelden. Tegelijkertijd verwierpen de coalitiepartijen een motie van de oppositie waarin juist werd geëist dat de Rekenkamer de noodzakelijke informatie zou krijgen om de besteding van de staatsgelden te kunnen controleren.

Al vanaf begin mei had de Rekenkamer op last van de regering geen lijsten van de uitvoeringsbesluiten (missives) van de ministerraad meer ontvangen, net zo min als financiële autorisaties van het ministerie van financiën en controlerapporten van de Centrale 's Lands Accountantsdienst (CLAD). President Wijdenbosch verklaarde dat de regering voortaan alleen verantwoording schuldig was aan het parlement en voegde eraan toe dat het niet informeren van de Rekenkamer de 'effectiviteit' van het bestuur zou vergroten. Op 30 mei had voorzitter Prade formeel bezwaar aangetekend tegen deze gang van zaken omdat zij in strijd was met de grondwet.

Begin juni meldde *de Ware Tijd* dat Wijdenbosch van plan was Hans Prade te ontslaan; hij zou dit in een besloten zitting van het parlement hebben meegedeeld. Als reden werd genoemd een verstoorde werkrelatie, omdat Prade misbruik had gemaakt van zijn positie en informatie had laten lekken.

Aanleiding vormde een interview dat Prade gaf aan het Surinaamse radiostation *ABC* waarin hij betoogde dat het huidige bewind geen aanspraak kon maken op democratische legitimiteit omdat controle gehinderd of onmogelijk gemaakt werd: 'De president heeft nog nooit de moeite genomen een brief van de Rekenkamer te beantwoorden. Duidelijke zaken worden onduidelijk voorgesteld, de regering doet aan mystificatie', aldus Prade. Voorts gaf de voorzitter van de Rekenkamer te kennen niet achter de herkomst te kunnen komen van 200 mln Surinaamse guldens, die president Wijdenbosch op een privé-rekening had staan bij de Centrale Bank, en had hij kritiek op de reorganisatie van het kabinet van de president, omdat er allerlei functionarissen rondliepen waarvan niemand wist wat ze deden. Tenslotte hekelde Prade het feit dat de verjaardag van de president de staatskas 26 mln Surinaamse guldens had gekost.

Het aannemen van de motie door het parlement maakte voor de regering de weg vrij om de ontslagprocedure voor Prade in gang te zetten. Deze noemde in een reactie de houding van regering en coalitie beklagenswaardig: 'ze doen zichzelf tekort en tasten de grondslagen van de democratie aan.'

de Volkskrant meldde op 18 december dat de regeringsadviseur Riek Aron tot nieuwe voorzitter van de Rekenkamer was benoemd. De bestuurskundige Aron was een studiegenoot van president Wijdenbosch en behoorde in het begin van de jaren tachtig tot een beweging die het militaire regime van Bouterse ondersteunde, de Progressieve Arbeiders- en Landbouwers Unie.

SLM-directeur de laan uitgestuurd

Het ministerie van transport, communicatie en toerisme maakte op 24 juli bekend dat directeur Ronnie Calor van de Surinaamse Luchtvaart Maatschappij (SLM) ontslag had genomen en voegde eraan toe dat deze stap van Calor noodzakelijk was 'in het belang van de continuïteit en de rust' bij de SLM. Volgens een bericht in *Trouw* van 25 juli was Calor op 21 juli al met verlof gestuurd, kennelijk om een commissie de tijd te geven om de ontslaggronden te formuleren. Voorzitter Fred Derby van de SLM-personeelsbond wees mismanagement als argument op voorhand af en bestreed de versie van de SLM-Raad van Commissarissen, die de regering vertegenwoordigde, als zou de luchtvaartmaatschappij in liquiditeitsproblemen zijn geraakt door het beleid van Calor. Volgens Derby was het vermogen van de SLM juist fors toegenomen sinds het aantreden van Calor in 1992 en trok de regering een rookgordijn op om haar eigen mensen in de leiding van de SLM te krijgen en de statuten drastisch te wijzigen.

NRC/H'blad-correspondent Hans Steketee berichtte op 30 augustus dat de ware reden voor Calors ontslag was gelegen in het feit dat hij in juli niet de moeite had genomen om president Wijdenbosch bij diens vertrek naar het buitenland te komen uitzwaaien.

Doorson CID-chef en politiecommissaris

Op 17 mei 1997 schreef Marcel Haenen in *NRC/H'blad* dat president Wijdenbosch kort na zijn aantreden de hoofdinspecteur van politie, H. Doorson, samen met een militaire handlanger van Desi Bouterse, Melvin Linscheer, aan het hoofd had gesteld van de Centrale Inlichtingendienst (CID), het invloedrijkste inlichtingenorgaan in het land, dat beschikte over alle mogelijke onderzoeksmiddelen, waaronder het aftappen van telefoons, en rechtstreeks rapporteerde aan de president.

Doorson werd door het Copa-team (Colombia - Paramaribo - connectie, de speciale Nederlandse recherche-eenheid, die een onderzoek instelde naar het Surikartel) verdacht van cocaïnesmokkel in samenwerking met Bouterse en de Surinaamse zakenman R. Lowes. Doorson was eigenaar van het visverwerkingsbedrijf NV Doroe in Paramaribo, dat exporteerde naar Europa en dat in het Copa-dossier genoemd werd als een plek waar cocaïne geprepareerd werd in bevroren vis met bestemming Nederland.

Op 9 december 1997 berichtte *de Volkskrant* dat de regering-Wijdenbosch haar invloed op politie- en justitiezaken, met name het beleid van de hoofdcommissaris en diens opsporingszaken, verder vergrootte door de promotie van Doorson tot politiecommissaris.

PIRAMIDEFONDS STORT IN

In juni 1997 ontstond in Paramaribo grote onrust toen bleek dat enkele honderden gedupeerde beleggers in het grootste piramidespaarsysteem van Suriname tevergeefs aanklopten bij 'beleggingsbank' Roep N.V. om hun geld op te eisen. Teruggave van de inleg was een maand eerder beloofd, toen 'near-banker' en organisator Roepsingh Ramtahatsing failliet ging en voor 't eerst niet kon voldoen aan de uitbetaling van de onwaarschijnlijk hoge rente van tien procent per maand. Op 6 juni ontstond voor de derde opeenvolgende dag grote chaos voor het betalingskantoor, omdat de illegale bankier geen inleg terugbetaalde, maar zijn klanten probeerde af te schepen met nieuwe regelingen, waarbij de hoofdsom, afhankelijk van de reeds genoten rente, over een, twee of drie jaar zou worden uitbetaald. Dezelfde dag trokken gedupeerde beleggers op naar het kabinet van president Wijdenbosch en overhandigden er duizend handtekeningen; ze eisten onmiddellijke overheidssteun en verdere maatregelen tegen de organisatie van piramidebanken, waarin vermoedelijk enkele tienduizenden Surinamers uit alle lagen van de bevolking hun kapitaal hadden verloren.In het alternatieve bankcircuit zou naar schatting $ 80 mln zijn belegd. Ontevreden waren de gedupeer-

den vooral over de ongelijke behandeling van de crediteuren; veel invloedrijke Surinamers, waaronder Ronnie Brunswijk, zouden de afgelopen maanden hun geld wel hebben teruggekregen. President Wijdenbosch, die enkele weken eerder nog had toegezegd de 'kleine man' niet in de steek te laten, liet via zijn secretaris weten 'totaal niet in staat te zijn' de gedupeerden te woord te staan.

Directeur Roepsingh Ramtahatsing van het spaarsysteem schreef op 6 mei het faillissement toe aan de weigering van de particuliere en commerciële banken in Suriname om nog langer mee te werken aan 'near-banking'. Met ingang van 1 april hadden zowel De Surinaamsche Bank (DSB), de Hakrinbank als de ABN/AMRO de bankrekeningen van 'near-bankers' en organisatoren van piramidespelen opgezegd. Als reden werd opgegeven dat geen inzage was verkregen in hun activiteiten, die een maandelijkse rentevergoeding van tien procent op inleg konden rechtvaardigen; bij de officiële financiële instellingen bestond de vrees dat 'near-banking' door zowel inschrijvers als organisatoren werd gebruikt om verdiensten uit de drugshandel wit te wassen. Bovendien klaagden de banken over de negatieve invloed van de piramidefondsen omdat het renteniveau erdoor werd opgedreven en de kredietruimte voor reguliere bedrijfsinvesteringen afnam. In maart had de directeur van de Centrale Bank, Otto Ezechiels, ervoor gewaarschuwd dat het piramidespaarsysteem bij gebrek aan inleg snel zou instorten, omdat hoge rentes alleen met nieuwe inleggingen konden worden betaald; soortgelijke waarschuwingen liet Bankpresident Telting als enige in de zomer van 1996 reeds horen, maar door zijn ontslag bleven verdere maatregelen uit. De overheid zou eerder ingrijpen tegen het illegale bankieren achterwege hebben gelaten omdat ook veel parlementariërs en hoge regeringsfunctionarissen tot de beleggers bij Roep behoorden.

Op 10 juni verklaarde NDP-leider Desi Bouterse dat het failliete piramidesysteem een 'landelijk probleem' was en stelde hij voor om de piramides om te vormen tot erkende banken. Hij zei te vrezen voor 'sociale erupties' als de overheid niet opkwam voor de gedupeerde beleggers. Op 26 juni bezetten en plunderden boze beleggers een groentewinkel die eigendom was van Roepsingh Ramtahatsing. Leden van de regeringsfractie in het parlement vroegen de overheid dezelfde dag nog zich met de kwestie te bemoeien uit vrees voor verdere toename van de sociale onrust.

Eind juni ontstond eveneens onrust rond een tweede grote organisator van het piramidespaarsysteem, Johwin N.V., die alleen nog een schriftelijke betalingsregeling met gedupeerde beleggers wilde treffen.

VAL REGERING-WIJDENBOSCH

Op 25 augustus kwam de coalitieregering van president Jules Wijdenbosch ten val, nadat een verschil van mening over de overheidsfinanciën in het openbaar was gekomen, waarna de minister van financiën Motilall Mungra van coalitiegenoot Beweging voor Vernieuwing en Democratie (BVD) ontslag nam. Het financiële geschil kwam hierop neer dat Wijdenbosch het overheidstekort wilde aanvullen door middel van monetair financieren (het bijdrukken van geld), terwijl Mungra de uitgaven wilde saneren via het ontslaan van ambtenaren, verhoging van de belastingen en het afschaffen van subsidies. Nog voor het einde van de maand was de partij van Wijdenbosch, de Nationaal Democratische Partij (NDP) die in september 1996 aan de macht was gekomen (zie pag. 830/2 e.v.-'96), met verschillende kleinere partijen coalitiebesprekingen begonnen, omdat met het vertrek van Mungra ook de twee coalitiepartijen Hernieuwde Progressieve Partij (HPP) en Politieke Vleugel van de FAL (= Federatie van Agrariërs en Landarbeiders), kortweg PVF, uit de regering waren gestapt, waardoor het kabinet nog slechts op 22 van de 51 zetels in de Nationale Assemblee kon rekenen.

Het uitblijven van financieel-economisch saneringsbeleid vormde slechts een van de oorzaken van de regeringscrisis. Het kabinet stond de laatste weken onder druk vanwege de onvoorwaardelijke steun aan Bouterse met diens benoeming tot 'adviseur van staat'. De hindoestaanse BVD en de javaanse KTPI vreesden een verslechtering van de verhouding met Nederland die hier het gevolg van kon zijn. Verder ergerde de BVD zich aan de dominantie van de NDP binnen de regering hetgeen tot uiting kwam in het doordrukken van allerlei benoemingen van partijgenoten op belangrijke posten (zie boven). Na zijn ontslag als minister van financiën zei Mungra hierover dat de dictatoriale regeerstijl van Wijdenbosch herinneringen opriep aan een 'machtsdronken, herboren keizer Bokassa'. Hij lichtte zijn kritiek op Wijdenbosch verder als volgt toe: 'de ministers functioneren als zijn secretarissen, notulisten en als mensen die moeten afstempelen wat hij wil, omdat hij meent krachtens de grondwet de executieve bevoegdheden te hebben om het land naar eigen inzicht te regeren. Dat vinden wij een gevaarlijke wending in deze regering'.

De BVD-leider zei verder niet langer verantwoordelijkheid te willen dragen voor het uitblijven van bezuinigingen en de gaten in de begroting: er werd meer uitgegeven dan er binnenkwam; geplande uitgaven in de vorm van hogere ambtenarensalarissen en meer subsidie voor staatsbedrijven vielen niet in goede aarde; het stimuleren van de eigen productie, teneinde van Suriname een exporterend productieland in plaats van een importerend consumptieland te maken, een van de belangrijkste doelen van de regering, kwam vooralsnog niet uit de verf. KTPI-fractievoorzitter Willy Soemita, tevens voorzitter van de Kamercommissie van financiën, toonde zich eveneens ontevreden over het gevoerde financiële beleid van de regering. De KTPI bleef evenwel de coalitie trouw, hetgeen wellicht toe te schrijven was aan het feit dat Soemita als gevolg van de ontstane spanningen op 26 augustus met hartproblemen kampte.

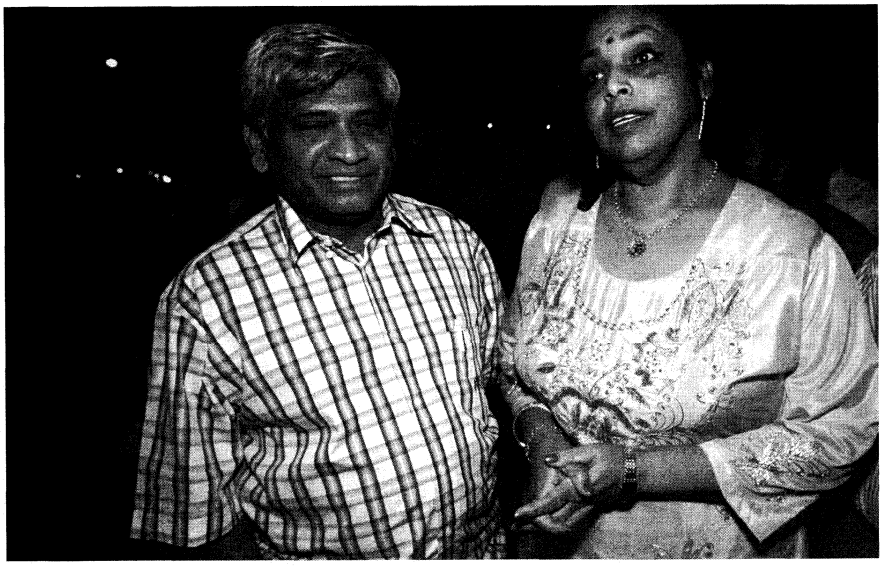

BVD-voorzitter Atta Mungra (l.) begeeft zich na zijn ontslag als minister van financiën op 25 augustus 1997 in Paramaribo op weg naar huis in gezelschap van partijgenote en parlementsvoorzitter Marijke Djwalapersad (r.), die geruchten over haar overstap naar de NDP tegensprak.
Foto ANP

Tijdens de coalitiebesprekingen onder leiding van 'adviseur van staat' Bouterse leek een breuk te ontstaan binnen de BVD tussen critici van de regering en NDP-getrouwen; het gerucht ging dat ook parlementsvoorzitter Marijke Djawalapersad naar het NDP-kamp zou zijn overgelopen. De hindoestaanse zakenlui Dilip Sardjoe en George Pallad, die tijdens de besprekingen de leiding van de partij opeisten, herstelden de eenheid binnen de BVD-gelederen en haalden ook Djawalapersad weer 'binnen', getuige haar uitlating: 'Het land heeft leiders nodig die niet voor dictatuur zwichten'. Op 3 september verklaarde de BVD terug te willen keren in de regering. Atta Mungra keerde definitief niet terug. Binnen de javaanse oppositiepartij Pendawa Lima tekende zich wel een breuk af; een dissidente factie nam deel aan de nieuwe regering.

Kabinetswijziging

President Wijdenbosch presenteerde op 4 september een nieuw kabinet, dat op een aantal posten afweek van het vorige. Minister Motilall Mungra van financiën, diens PVF-collega Ernie Adolf Brunings van planning en internationale samenwerking (op pag. 830/3-'96 abusievelijk vermeld als HPP-lid, *KHA-red.*) en de minister van volksgezondheid namens de HPP, Elias Khodabaks, keerden definitief niet terug in het kabinet; de overige BVD-ministers bleven allen aan, zij het niet allemaal op hetzelfde ministerie als voorheen: Faried Pierkhan verruilde de post buitenlandse zaken voor die van arbeid met de NDP-er Errol Snijders en Tjan Gobardhan nam de plaats in van Mungra op financiën; de post van onderwijs en volksontwikkeling die daardoor vrij kwam werd bekleed door BVD-lid Krish Mahadewsingh. Het nieuwe kabinet telde nog een andere nieuwkomer, Waldy Nain, van de Pendawa Lima, die nu als dissident toetrad tot de coalitieregering; Nain volgde Brunings op als minister van planning en internationale samenwerking. Theo Vishnudatt van het Onafhankelijk Progressief Democratisch Alternatief (OPDA), die tot dan toe onderminister van onderwijs en volksontwikkeling was geweest, nam de leiding over van Elias Khodabaks op het ministerie van volksgezondheid. Het gewijzigde kabinet-Wijdenbosch kon rekenen op 27 zetels in de Nationale Assemblee.

Bij de presentatie van de nieuwe ministersploeg zei Wijdenbosch dat het beleid van de regering ongewijzigd zou blijven, inclusief het monetaire beleid.

De portefeuilleverdeling zag er als volgt uit:

President - Jules Wijdenbosch (NDP); vicepresident en voorzitter Raad van Ministers - Pretaapnarain Radhakishun (BVD); adviseur van staat - Desi Bouterse (NDP).

Ministers: defensie - Ramon Achmat Dwarka Panday (KTPI); buitenlandse zaken - Errol Glenn Snijders+ (NDP); binnenlandse zaken - Sonny Kertowidjojo (Kerukanan Tulodo Pranatan Ingit, KTPI); financiën - Tjandrikapersad Gobardhan+ (BVD); natuurlijke hulpbronnen - Liakat Ali Errol Alibux (NDP); regionale ontwikkeling - mevr. Yvonne Reine Antoinette Raveles-Resida (NDP); handel en industrie - Robby Koesman Dragman (KTPI); landbouw, veeteelt en visserij - Saimin Redjosentono (KTPI); volksgezondheid - Theo Vishnudatt+ (OPDA); openbare werken - Bies Mangal; arbeid - Mohamed Afzal Faried Pierkhan+ (BVD); sociale zaken en volkshuisvesting - Soewarto Moestadja (KTPI); onderwijs en volksontwikkeling - Krish Mahadewsingh* (BVD); transport, communicatie en toerisme - Dick Clemens de Bie; justitie en politie - Paul Ronald Sjak Shie; planning en ontwikkelingssamenwerking - Waldy Nain* (Pendawa Lima).

Onderministers:onderwijs - vacant; sociale zaken en volkshuisvesting - Maya Manohar (OPDA).

*Nieuwe benoeming.
+Gewijzigde portefeuille.

Begin dit jaar op 13 januari, toen het eerste kabinet-Wijdenbosch amper vier maanden in functie was, vond de eerste regeringswijziging plaats; minister van openbare werken en BVD-lid, Richard Biswamintre Kalloe, diende zijn ontslag in na in conflict te zijn gekomen met voormalig legerofficier en voorzitter van de speciale taakgroep 'Schoon Suriname', Iwan Graanoogst. Volgens *De Ware Tijd* zou de belangrijkste coalitiepartij in de regering, de NDP, waartoe Graanoogst behoorde, na de ruzie het ontslag van Kalloe hebben geëist, zo meldde *NRC/H'blad* op 14 januari. De functie van Kalloe werd overgenomen door Bies Mangal. De benoeming van Desi Bouterse tot 'adviseur van staat', in welke hoedanigheid hij geacht werd de regering gevraagd en ongevraagd te adviseren en te ondersteunen op politiek-bestuurlijk en maatschappelijk gebied, vond plaats op 28 april, en was een rechtstreeks antwoord op de mededeling daags tevoren van de Nederlandse procureur-generaal A.W.H. Docters van Leeuwen dat zou worden overgegaan tot vervolging van Bouterse vanwege diens betrokkenheid bij de internationale drugshandel (Over de ontwikkelingen die leidden tot het internationale opsporingsbevel tegen Bouterse in een volgende bijdrage over Suriname in *KHA*-januari 1998 meer).

WAARHEIDSCOMMISSIE GEÏNSTALLEERD

Op 4 december maakte president Wijdenbosch in de *Miami Herald* bekend op zeer korte termijn een 'waarheidscommissie' naar Zuid-Afrikaans model te willen instellen om onder meer de preciese toedracht aan het licht te brengen van de moorden op vijftien tegenstanders van het militaire bewind onder leiding van Desi Bouterse op 8 december 1982 in Paramaribo. Op 5 december berichtte *De Ware Tijd* dat staatsrechtgeleerde en voormalig rechter Ludwig Waaldijk aan het hoofd van een vijf tot zeven leden tellende commissie was benoemd om de komst van een instituut 'dat het vraagstuk van de mensenrechten historisch en vanuit het recente verleden moet bezien' voor te bereiden. Dat te vormen mensenrechteninstituut zou belast worden met 'onderzoek naar en oordeelvorming over vermeende schendingen van fundamentele mensenrechten in Suriname'. De Commissie-Waaldijk kreeg een veel ruimer werkterrein toegewezen dan strikt de periode van de wreedheden begaan ten tijde van de militaire dictatuur van Bouterse in de jaren tachtig. De nadruk bij haar taakstelling kwam veeleer te liggen op de wreedheden in periode 1937-1975, begaan onder Nederlands bestuur en vóór Suriname's onafhankelijkheid.

Tot ondervoorzitter van de Commissie-Waaldijk werd de legerpredikant, dominee Samuel benoemd. Tot de overige leden behoorden dominee Irma Gimit-Woerdings, voorgangster bij de Pinkstergemeente, de jurist Wilfred Teixeira en R. Jadnanansingh van 's lands psychiatrische inrichting. Voorts was de Commissie op advies van Wijdenbosch nog op zoek naar een historicus en socioloog als zesde en zevende lid.

Kritische reacties

Over de onpartijdigheid van de 'waarheidscommissie' waren van begin af aan kritische geluiden hoorbaar; met name de antecedenten van commissievoorzitter Waaldijk deed menigeen de wenkbrauwen fronsen.

Waaldijk, een van de vier juristen die de verdediging voorbereiden van de van drugshandel verdachte Bouterse, was eerder, in 1987 en op verzoek van Bouterse in 1990, betrokken bij het opstellen van een grondwet die de mogelijkheid van amnestie voor de daders van de decembermoorden van 1982 openhield; voorts was hij de geestelijke vader van de Krijgsraad te velde in maart 1982, toen Wilfred Hawker onder luid applaus van Bouterse's manschappen standrechtelijk werd geëxecuteerd. Tot 1982 was Waaldijk vice-president van het Surinaamse Hof van Justitie.

Vakbondsleider en parlementariër Fred Derby, die als zestiende arrestant van Bouterse in december '82 de executies als enige overleefde, deed op 7 december in het radioprogramma *Welingelichte Kringen* van de kritische zender *ABC* een geëmotioneerde oproep om de geïnstalleerde mensenrechtencommissie te boycotten. Hij noemde de Commissie-Waalwijk 'een grote grap'. 'Acceptatie van deze commissie zou een aanslag zijn op de verstandelijke vermogens van het Surinaamse volk. Deze commissie moet nationaal worden afgewezen.' Derby betwijfelde voorts het nut van een onderzoek naar de decembermoorden. 'Bouterse heeft verschillende keren gezegd dat hij verantwoordelijk is. Dat is een aanknopingspunt waar het openbaar ministerie mee aan de slag kan', aldus berichtte *Trouw* van 8 december.

Van de kant van de nabestaanden van de slachtoffers van de decembermoorden kwam soortgelijk commentaar: volgens voorzitter Romeo Hoost van het Comité Herdenking Slachtoffers Suriname, dat de herdenking van de decembermoorden organiseerde op 8 december in de Moses en Aäron-kerk in Amsterdam, was een commissie onzin omdat de verdachte al bekend was: 'We hebben de man al: Bouterse'. Hoost, wiens neef, de advocaat Eddy Hoost, in december 1982 tot de slachtoffers behoorde, voegde eraan toe dat Bouterse zelf herhaaldelijk had toegegeven verantwoordelijk te zijn voor de decembermoorden. De voorzitter van het Comité Herdenking 8-decembermoorden Nirmala Rambocus, die haar broer, de militair Soerindre Rambocus verloor, was op 5 december somber gestemd over de integriteit van Ludwig Waaldijk. Ze noemde de instelling van een waarheidscommissie 'een schijnvertoning' en bedoeld om de vijftienjarige herdenking van de decembermoorden 'een stap voor te zijn'. Het enige waar de nabestaanden volgens Nirmala Rambocus bij gebaat waren was dat de waarheid boven tafel kwam na een eerlijke rechtsgang en niet bij een financiële compensatie, die commissievoorzitter Waaldijk in gedachten had. Woordvoerder Henri Behr van de Stichting Nabestaanden 8 december 1982 in Paramaribo verklaarde op 6 december dat de nabestaanden vasthielden aan een waarheidsonderzoek door een volledig onafhankelijk forum, waarin naast drie Surinamers ook twee buitenlandse (niet-Nederlandse) deskundigen zitting zouden moeten nemen; voorts bleven zij bij de eis tot een juridisch onderzoek naar de moorden. Behr, wiens broer de journalist Bram Behr tot de slachtoffers behoorde, sprak de vrees uit dat de nu in het leven geroepen commissie eerder leek te zijn bedoeld om amnestie te kunnen verlenen aan de daders dan om de ware toedracht van de decembermoorden te achterhalen.

De voorzitter van de Surinaamse mensenrechteorganisatie Organisatie voor Gerechtigheid en Vrede (OGV), Ilse Labadie, liet op 5 december weten dat 'in zo'n commissie' alleen objectieve, integere deskundigen 'uit Suriname en het buitenland' thuishoorden. De OGV, die zich al jaren inzette voor een onafhankelijk onderzoek naar de decembermoorden, toonde zich al eerder voorstander van het instellen van een waarheidscommissie, omdat de mensenrechtenschendingen uit de jaren tachtig de Surinaamse samenleving nog steeds verdeelden. Labadie schreef in oktober in een open brief aan Wijdenbosch dat alleen 'het openbaren van de waarheid en zoeken naar gerechtigheid' voorwaarden konden scheppen 'voor nationale verzoening en reconstructie van onze samenleving', aldus meldde *NRC/H'blad* op 5 december. Overigens liet de OGV-voorzitter op 6 december weten erg teleurgesteld te zijn dat in de Commissie-Waaldijk geen vertegenwoordigers van particuliere mensenrechtenorganisaties zitting hadden. Ze voegde eraan toe meer duidelijkheid te willen over taak en opdracht van de commissie.

De Nederlandse premier Kok plaatste op 5 december vraagtekens achter de 'positieve intenties' van de commissie, gelet onder meer op de eerdere activiteiten van voorzitter Waaldijk. In algemene zin toonde Kok zich bezorgd over de situatie in Suriname, die hij 'echt onheilspellend' noemde.

Tijdens de herdenkingsbijeenkomst in de Mozes en Aäron-kerk, op 8 december in Amsterdam, liet advocaat G. Spong weten geen enkel vertrouwen te hebben in de waarheidscommissie; hij noemde de instelling van een speciale commissie 'volstrekt misplaatst' en 'een onaanvaardbare uitholling van de rechtsstaat'. Spong drong aan op een strafproces om de daden te berechten.

Journalist mishandeld

Na afloop van de herdenkingsdienst die op 8 december 's avonds in Paramaribo werd gehouden ter nagedachtenis van de decembermoorden werd de fotojournalist Edward Troon, echtgenoot van de hoofdredactrice van Suriname's grootste krant *De Ware Tijd*, ontvoerd, mishandeld en vervolgens bij zijn huis uit de auto gegooid met de woorden: 'Dit is het cadeau voor 8 december, voor jullie allemaal'. Hoofdredactrice Nita Ramcharan verklaarde dat aan de ontvoering en mishandeling van haar man een reeks anonieme bedreigingen waren voorafgegaan die allen dezelfde strekking hadden 'dat er zal worden opgetreden als de krant geen andere koers inslaat'.

Nita Ramcharan was in 1982 verloofd met de jonge journalist Lesly Rahman, een van de vijftien slachtoffers van de decembermoorden.

(Vor.ber. pag. 828/3 e.v. - 1996)

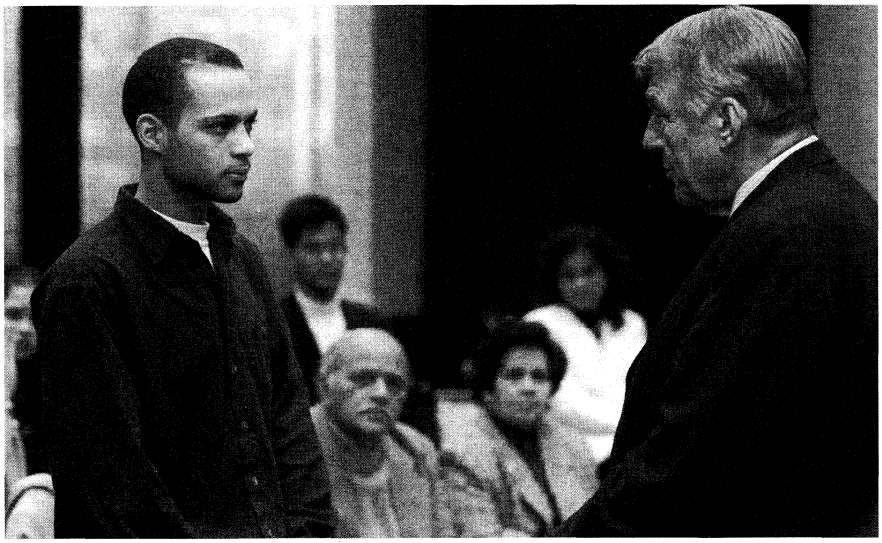

Namens de kinderen van de slachtoffers van de decembermoorden biedt Raul Behr (l.), de zoon van journalist Bram Behr, op 9 december 1997 in Den Haag minister van buitenlandse zaken Hans van Mierlo (r.) een petitie aan, waarin erop wordt aangedrongen alles in het werk te stellen om de Surinaamse regering ertoe te bewegen een gerechtelijk onderzoek in te stellen. *Foto ANP*

ALGERIJE

CAMPAGNE VOOR DE PARLEMENTSVERKIEZINGEN VAN 5 JUNI 1997

Op 7 mei 1997 maakte het ministerie van binnenlandse zaken bekend dat 44 partijen hadden besloten deel te nemen aan de verkiezingen die op 5 juni voor het eerst sinds 1992 zouden worden gehouden. Tot deze partijen behoorden de Beweging van een Samenleving voor Vrede (MSP, voorheen Hamas) van Mahfoud Nahnah, de grootste legale islamitische partij, en het Front van Socialistische Krachten (Front des Forces Socialistes, FFS) van de in ballingschap verblijvende Hocine Aït Ahmed. Beide partijen waren door het verboden Islamitische Front der Verlossing (FIS) onder druk gezet de verkiezingen te boycotten (zie pag. 392/2 e.v.-'97).

Andere partijen die aan de verkiezingen zouden deelnemen, waren onder meer de voormalige regeringspartij, het Nationale Bevrijdingsfront (FLN), de Groepering voor Cultuur en Democratie (Rassemblement pour la Culture et la Démocratie, RCD) en de pas opgerichte Nationaal Democratische Groepering (Rassemblement National Démocratique, RND, zie pag. 392/2 e.v.-'97) van Abdelkader Bensalah, de leider van de door de regering benoemde Nationale Overgangsraad (Conseil National de Transition, CNT, zie pag. 392/2-'97). Bensalah had stelselmatig ontkend dat zijn partij de 'creatie' van president Liamine Zéroual was, maar eraan toegevoegd dat 'het geen misdaad is als er overeenkomsten zijn'.

Eén van de partijen die waren uitgesloten van deelname aan de verkiezingen, was de Beweging voor Democratie in Algerije (Mouvement pour la Démocratie en Algérie, MDA) van oud-president Ahmed Ben Bella. Het deelnameverbod was opgelegd, omdat de partij zich volgens het ministerie van binnenlandse zaken niet aan de ministeriële voorschriften had gehouden dat alle partijen religieuze, regionalistische of etnische kwesties uit hun verkiezingsprogramma moesten schrappen.

Op 26 mei dreigde de MSP zich terug te trekken uit de verkiezingen vanwege de bemoeienis van de regering met de campagne. Nahnah zei dat sommige regeringsgezinde partijen (dit werd opgevat als een verwijzing naar de RND) de steun genoten van de regering en toegang hadden tot overheidsgebouwen en overheidsmiddelen, terwijl MSP-campagnevoerders werden lastiggevallen door de veiligheidstroepen.

Meer dan 200 doden bij gewelddaden

In mei kwamen meer dan 200 mensen bij gewelddaden om het leven. Tot de ergste incidenten behoorden twee ontploffingen van autobommen. De eerste bom explodeerde in de nacht van 3 op 4 mei in een ontspanningsoord met warmwaterbronnen in Sidi Bouhanifa, 325 km ten westen van Algiers. Hierbij vielen vijftien doden en 23 gewonden. Bij de tweede bomaanslag, op 6 mei in Algiers, kwamen vijf personen om het leven en vielen meer dan dertig gewonden, onder wie veel schoolkinderen. Verder werden op 15 mei in de provincie Blida dertig personen vermoord door vermeende islamitische terroristen en werden op 24 mei in de buurt van Djelfa, 200 km ten zuiden van Algiers, de hoofden van achttien personen gevonden.

In die maand doodden regeringstroepen ook een aantal islamieten. Volgens persberichten had de regering op 25 mei een militair offensief gelanceerd in Ouarsenis, dat 250 km ten zuidwesten van Algiers lag en een bolwerk van het verboden Islamitische Leger der Verlossing (AIS) was. In de beginfase van het offensief zouden meer dan zestig islamieten zijn gedood.

Eind mei loofde de regering beloningen uit voor 72 islamieten die achter de gewelddadigheden zouden zitten. De hoogste beloning, AD 45 mln ($ 1 = AD 57,53 op 23 mei 1997), werd uitgeloofd voor de opsporing van de vermeende bevelhebbers van het AIS en de rivaliserende Gewapende Islamitische Groep (GIA).

Parlementsverkiezingen

Op 5 juni werden verkiezingen gehouden voor een nieuwe Nationale Assemblee (Tweede Kamer van het Algerijnse parlement). Bijna 17 miljoen stemgerechtigden hadden de keus uit 7.747 kandidaten voor 380 zetels in de nieuwe Assemblee, die voor een periode van vijf jaar werd gekozen, aldus *NRC/H'blad* (5-6-'97). De RND van Bensalah kwam bij de verkiezingen als overwinnaar uit de bus. De verkiezingen werden echter ontsierd door beschuldigingen van geknoei met stemmen en fraude.

Zéroual had de verkiezingen van essentieel belang beschouwd voor de beëindiging van de burgeroorlog, die in december 1991 was uitgebroken nadat het leger de vorige parlementsverkiezingen ongeldig had verklaard, en die aan zo'n 60.000 mensen het leven had gekost (zie pag. 185/1 e.v.-'92).

Hoewel Zéroual de verkiezingen presenteerde als een terugkeer naar de democratie, waren deze volgens veel oppositiegroepen alleen maar een poging een door het leger gesteund regime legitimiteit te verschaffen. Als argument voor hun standpunt wezen zij op de in november 1996 goedgekeurde grondwet waardoor de Nationale Assemblee een groot aantal van haar bevoegdheden van vóór 1992 was kwijtgeraakt (zie pag. 106/2 e.v.-'97).

De verkiezingen vonden plaats tegen een achtergrond van geweld. Ondanks het feit dat in het hele land 300.000 leden van de veiligheidstroepen waren ingezet, zouden in de week vóór de ver-

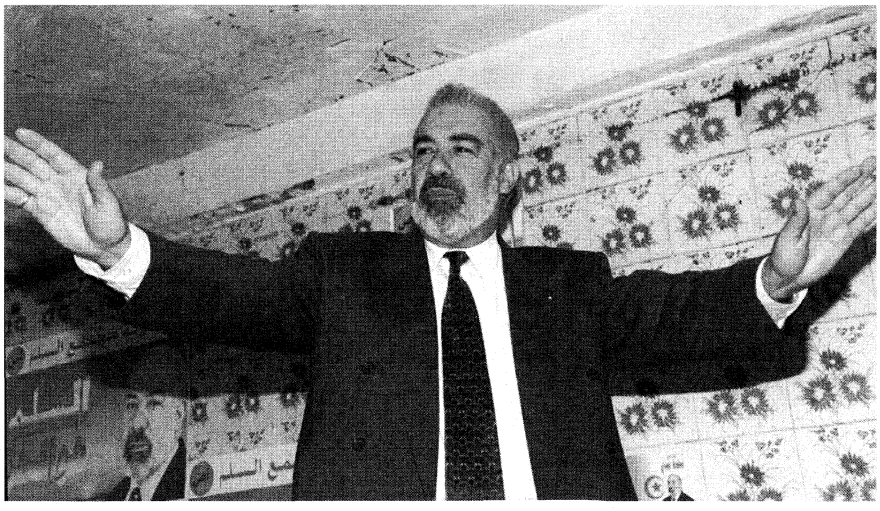

Mahfoud Nahnah, de leider van de Beweging van een Samenleving voor Vrede, spreekt op 20 mei 1997 tijdens de verkiezingscampagne een menigte toe in Cherarba. *Foto EPA*

kiezingen meer dan veertig doden en ongeveer 150 gewonden zijn gevallen. De hoop dat de verkiezingen een einde aan de burgeroorlog zouden maken, bleek vals te zijn omdat de gewelddadigheden na 5 juni voortduurden. Zo vielen op 19 juni bij een bomaanslag op een bioscoop in Algiers twee doden en twintig gewonden, en kwamen twintig vermeende moslim-fundamentalisten op 28 juni tijdens een vuurgevecht met regeringstroepen om het leven nadat zij een konvooi met medicijnen in de provincie Saida vanuit een hinderlaag hadden aangevallen.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Stemmen*	*Stemmen-percentage*	*Zetels*
Nationale Democratische Groepering (RND)	3.533.762	36,3	156
Beweging van een Samenleving voor Vrede (MSP)	1.553.185	16,0	69
Nationaal Bevrijdingsfront (FLN)	1.489.561	15,3	62
Ennahdah	915.066	9,4	34
Front van Socialistische Krachten (FFS)	465.957	4,8	20
Groepering voor Cultuur en Democratie (RCD)	444.586	4,6	19
Arbeiderspartij	197.261	2,0	4
Progressieve Republikeinse Partij (PRP)	64.441	0,7	3
Unie voor Democratische Vrijheden (UDL)	49.308	0,5	1
Sociale Liberale Partij	36.521	0,4	1
onafhankelijken	475.746	4,9	11
ongeldige stemmen	493.676	5,1	-
Totaal	9.720.070	100	380

Verkiezingsuitslag betwist. Extra zetel voor RND en FFS

Op 6 juni maakte het ministerie van binnenlandse zaken verkiezingsresultaten bekend. Hieruit bleek dat de RND en haar bondgenoot, het FLN, de voormalige regeringspartij, een absolute meerderheid in de Assemblee hadden verworven. De uitslag werd onmiddellijk verworpen door verscheidene partijen, waaronder het FLN, dat verklaarde dat de 1,4 mln stemmen die het had gekregen 'de waarheid niet weerspiegelen'. Het FFS beweerde dat het stemmen 'massaal is gemanipuleerd'. De MSP betwistte eveneeens de uitslag, waarbij de partij honderd zetels minder kreeg dan zij had verwacht.

De internationale waarnemers die toezicht hadden gehouden op het verloop van de verkiezingen gaven op 9 juni een rapport uit, waarin de nadruk werd gelegd op de problemen bij de verkiezingen. Hoewel de verkiezingen naar het oordeel van de waarnemers over het algemeen eerlijk waren verlopen, stond in het rapport dat een aantal van de 106 waarnemers zich niet vrijelijk had mogen bewegen of niet aanwezig had mogen zijn bij het verzamelen van stemmen in vier van de 48 provincies. In het rapport werd ook gezegd dat de verkiezingen waarbij leden van politie en strijdkrachten daags voor de eigenlijke verkiezingsdag hun stem hadden kunnen uitbrengen, niet op een 'neutrale of voldoende doorzichtige wijze' waren verlopen. Sommige waarnemers zetten ook vraagtekens bij het officiële opkomstcijfer van 64,49 procent en zeiden dat dit niet viel te rijmen met de lage opkomst die zij hadden waargenomen bij de stembureaus.

Op 17 juni maakte het Constitutionele Hof bekend dat het drie van de 329 ingediende klachten over de verkiezingen ontvankelijk had verklaard. Als gevolg van deze uitspraak kregen de RND en het FFS ieder een extra zetel toegewezen ten koste van het FLN.

Samenstelling nieuwe kabinet-Ouyahia

President Zéroual benoemde op 11 juni Ahmed Ouyahia van de RND opnieuw tot premier. Ouyahia, die op 10 juni officieel zijn ontslag als premier had aangeboden, was op 31 december 1995 door president Zéroual tot hoofd van het kabinet benoemd (zie pag. 193/2-'96). In 1994-1995 was carrièrediplomaat Ouyahia directeur van het bureau van de president geweest.

Op 25 juni werd de samenstelling van het nieuwe regeringsteam bekendgemaakt. In het kabinet, het product van twee weken intensieve onderhandelingen, zaten leden van de RND, het FLN en de MSP.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Ahmed Ouyahia (RND); buitenlandse zaken - Ahmed Attaf (RND); justitie - Mohamed Adami (RND); binnenlandse zaken, lokale aangelegenheden en milieu - Mustapha Benmansour+(RND); financiën - Abdelkarim Harchaoui (RND); energie en mijnbouw - Youcef Yousif* (RND); uitrusting en regionale ontwikkeling - Abderahmane Belayat* (FLN); industrie en wederopbouw - Abdelmadjid Menasra* (MSP); oorlogsveteranen - Said Abadou* (RND); nationaal onderwijs - Boubeker Benouzid+ (RND); hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek - Amar Tou *(FLN); midden- en kleinbedrijf - Bouguerra Soltani*

De Algerijnse premier Ahmed Ouyahia beantwoordt op 10 juni 1997 vragen van de pers nadat hij zijn ontslag als premier heeft aangeboden aan president Liamine Zéroual. *Foto EPA*

(MSP); gezondheidszorg en bevolking - Yahia Kaidoum (RND); arbeid, sociale zekerheid en beroepsopleiding - Hacene Laskri+ (RND); landbouw en visserij - Boulahouadjeb Benalia* (FLN); toerisme en handwerk - Abdelkader Bengrina* (MSP); post en telecommunicatie - Mohamed Salah Youyou (RND); religieuze zaken - Boudellah Ghlamallah* (RND); huisvesting - Abdelkader Bounekraf* (FLN); handel - Bakhti Belaib (RND); nationale solidariteit en het gezin - mevr. Rabia Mechrane+ (RND); jeugd en sport - Mohammed Aziz Derouaz* (RND); cultuur en verbindingen; regeringswoordvoerder - Habib Chawki Hamraoui* (RND); betrekkingen met het parlement - Mohamed Kechoud* (RND); minister in het bureau van de premier voor Algiers - Cherif Rahmani* (RND); minister in het bureau van de premier - Amar Zegrar* (RND); minister in het bureau van de premier - Abdelkader Taffar* (RND).

Gedelegeerde ministers:

Begroting (ministerie van financiën) - Ali Brahiti; bestuurlijke hervorming en ambtenarenapparaat (bureau van de premier) - Ahmed Noui (RND)+; samenwerking en Maghreb-zaken (ministerie van buitenlandse zaken) - Lahcene Moussaoui (RND).

Staatssecretarissen:

Algerijnse gemeenschap in het buitenland - Tidjani Salaouandji (RND); visserij - Abdelkader Hamitou (MSP)+; beroepsopleiding - Younes Karim (FLN)*; cultuur - mevr. Zahia Benarous (RND)*; milieu - Bachir Amrat (MSP)*; stadsplanning - Ahmed Benslimane (FLN)+; handwerk - Mohamed Noura (MSP)*; secretaris-generaal van de regering - Mafoud Lacheb.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Op 17 juni werd RND-leider Abdelkader Bensalah gekozen tot voorzitter van de Nationale Assemblee.

ONTWIKKELINGEN M.B.T. DE BINNENLANDSE VEILIGHEID. VRIJLATING FIS-LEIDERS HACHANI EN MADANI

Terwijl moslim-fundamentalistisch geweld en militaire acties sinds de verkiezingen van 5 juni meer dan 350 levens hadden geëist, liet de door de strijdkrachten gesteunde regering in juli twee sleutelfiguren van het Islamitische Front der Verlossing (FIS) vrij. Hun vrijlating werd allerwegen opgevat als een gebaar van verzoening.

Op 7 juli werd Abdelkader Hachani, die als de nummer drie van het FIS werd beschouwd, door een Algerijnse rechtbank schuldig bevonden aan pogingen tot het ondermijnen van de staatsveiligheid. Hij werd tot vijf jaar gevangenisdtraf veroordeeld. Verder werden hem voor drie jaar zijn burgerrechten ontnomen. Aangezien Hachani zich al meer dan vijf jaar zonder proces in hechtenis bevond (zie pag. 558/1-'92), werd hij de volgende dag vrijgelaten. Het buiten Algerije gevestigde kantoor van het FIS gaf op 8 juli een verklaring uit waarin werd gezegd dat Hachani's vrijlating 'een positief gebaar' was, maar dat het 'nog te vroeg (is) te zeggen dat zij politieke betekenis heeft'. Hoewel Hachani vrij was, hield de ontzegging van zijn burgerrechten in dat hij nauwelijks enige politieke activiteiten kon ontplooien.

Hachani's ontslag uit de gevangenis werd op 15 juli gevolgd door de voorwaardelijke vrijlating van Abassi Madani, de vermaarde leider van het FIS, die in juli 1992 tot twaalf jaar gevangenis was veroordeeld. Madani ontkende dat zijn vervroegde vrijlating deel uitmaakte van een geheime overeenkomst met president Liamine Zéroual. De tweede man van het FIS, Ali Belhadj, die tegelijk met Madani was veroordeeld, zou naar verwachting in de nabije toekomst op vrije voeten worden gesteld.

In een uitzending van de *BBB World Service* op 16 juli deelde Madani mee dat zijn vervroegde vrijlating geen beperkingen met zich meebracht voor zijn politieke activiteiten. Madani zei dat hij de autoriteiten moest inlichten als hij het land wilde verlaten, maar dat 'ik in de gevangenis zou zijn gebleven, als er andere voorwaarden waren gesteld'.

Op 17 juli gaf het ministerie van binnenlandse zaken echter een verklaring uit waarin het Madani 'herinnerde' aan de voorwaarden voor zijn vrijlating. Deze zouden inhouden dat het hem verboden was 'enige politieke of partijgebonden activiteiten in welke vorm dan ook te ondernemen', verklaringen af te leggen in de media en deel te nemen aan openbare bijeenkomsten of demonstraties of andere activiteiten die de openbare orde zouden kunnen verstoren.

Bericht over dood GIA-leider

Op 24 juli berichtte *Agence France-Presse* op basis van betrouwbare Algerijnse bronnen dat Antar Zouabri, leider van de Gewapende Islamitische Groep (GIA), was gedood bij een operatie van de veiligheidstroepen in Hattatba, 50 kilometer ten westen van Algiers. Dezelfde dag echter nam Mohammed Redouane, die zich één van de leiders van de GIA noemde, contact op met een Marokkaans radiostation om te benadrukken dat Zouabri nog in leven was en 'aan de zijde van zijn manschappen vocht'.

NRC/H'blad meldde op 25 juli over Zouabri o.m. het volgende:

'(...) Zouabri (26) nam het leiderschap over de GIA een jaar geleden over van Djamel Zitouni, die door dissidenten binnen de groep werd gedood. Hij zwoer meteen trouw aan de lijn van zijn voorganger, die bekend stond om zijn wreedheid en in een 'geloofsbelijdenis' van zestig pagina's Algerije tot „land van de Jihad (heilige oorlog)" had bestempeld waar geen

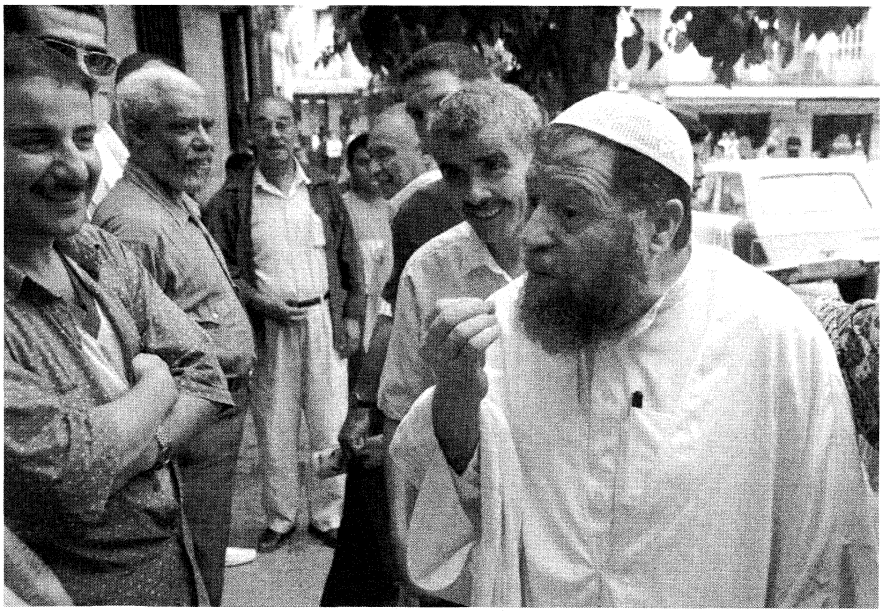

FIS-leider Abassi Madani na zijn vrijlating op 15 juli 1997 op weg naar de Kabul-moskee in Algiers. *Foto EPA*

plaats was voor andersdenkenden. Zouabri tekende korte tijd later een communiqué waarin hij de oorlog verklaarde aan allen die weigerden zich aan hem te onderwerpen - dat wil zeggen iedereen die niet actief meewerkt met de moslim-extremisten.
Dit leidde tot een zekere versnippering binnen de GIA, waarvan verscheidene elementen zich van Zouabri's leiderschap afkeerden. Zouabri zelf zou in feite niet meer hebben beheerst dan de streek van Mitidja en Médéa, ten zuiden van Algiers, precies het gebied waar de laatste maanden de meeste bloedbaden zijn gemeld en hele gehuchten zijn uitgeroeid, tot en met de laatste zuigeling. Een nieuwe GIA-publicatie, *Al-Qital* (de strijd), verheerlijkte enkele maanden geleden foltering en wreedheid.'

Toenemend geweld

Mensenrechtenorganisaties berichtten eind augustus dat ongeveer 1.500 mensen waren gedood bij moslim-fundamentalistische aanslagen en tegenacties van de strijdkrachten sinds de Nationale Democratische Groepering begin juni de verkiezingen had gewonnen.

Zéroual verklaarde op 3 augustus dat de staat 'vastberaden al zijn taken (zal) uitvoeren totdat die misdadigers een lesje hebben gekregen' en 'alles in het werk (zal) stellen de openbare orde en de veiligheid te handhaven'. Hij herhaalde dit op 9 augustus en beloofde 'de oorlog tegen het terrorisme voort te zetten'. Rond dezelfde tijd beweerden andere regeringsleden dat de opstandelingen waren verslagen. Premier Ahmed Ouyahia verklaarde op 13 augustus dat 'het terrorisme de strijd tegen het Algerijnse volk heeft verloren' en op 18 augustus drukte parlementsvoorzitter Abdelkader Bensalah zich in gelijke bewoordingen uit.

In weerwil van dergelijke beweringen vonden in Algerije in augustus de ergste bloedbaden plaats sinds het begin van het conflict. Bij één incident zouden ongeveer driehonderd doden zijn gevallen.

De driehonderd mensen werden op 29 augustus afgeslacht bij een aanval op drie dorpen in de streek Blida. De regering maakte in een officiële verklaring bekend dat 98 doden en 120 gewonden waren gevallen, en beloofde 'een genadeloze strijd te voeren tegen de barbaarse misdadigers' die verantwoordelijk waren voor het bloedbad. Maar dorpsbewoners en ziekenhuispersoneel verklaarden dat het echte dodental meer dan driehonderd bedroeg. Getuigen zeiden dat veel slachtoffers waren onthoofd, gekeeld of levend verbrand.

De aanval was de culminatie van een maand van slachtpartijen en bomaanslagen. Alleen al in de week daarvoor waren honderden mensen gedood. Op 22 augustus had een gewapende bende 63 mensen vermoord in het dorp Souhane ten zuiden van Algiers. Twee dagen later waren acht mensen gedood bij een aanval op een trein op 70 kilometer ten westen van Algiers, terwijl diezelfde dag op 300 kilometer ten zuiden van de hoofdstad nog eens dertig mensen de keel was afgesneden. Op 27 augustus was een bloedbad aangericht onder bewoners van het dorp Beni Ali, 60 kilometer van Algiers. Daarbij zouden volgens berichten 64 mensen zijn gedood, veelal door onthoofding, en zouden vrouwen en meisjes als 'tijdelijke bruiden' zijn verkracht en vervolgens vermoord.

In *NRC/H'blad* (12-8-'97) meldde redacteur Michael Stein over de situatie in Algerije op dat moment o.m. het volgende:

'Zoals alle mensen moeten ook Algerijnen een sprankje hoop houden. Anders zouden ze in hun moorddadige omgeving niet kunnen overleven. Daarom putten velen, al zijn ze door hun ervaringen nóg zo cynisch geworden, hoop uit elke nieuwe politieke ontwikkeling.
Twee jaar geleden verwachtten zij dat de verkiezing van generaal b.d. Liamine Zéroual tot president hun meer vrede zou brengen. Twee maanden geleden geloofden zij dat de eerste verkiezingen voor een meerpartijenparlement de aanzet zouden geven tot meer politieke openheid en democratie, waardoor de maatschappelijke spanningen zouden afnemen.
Daarna dachten zij dat de benoeming van (...) ministers en (...) staatssecretarissen uit de „gematigd-islamitische" beweging MSP (de Beweging voor een Vreedzame Samenleving, het vroegere Hamas), vorige maand gevolgd door de vrijlating van twee topleiders van het radicaal-islamitische FIS (het Islamitische Reddingsfront), zou leiden tot een politieke dialoog met de verboden islamitische groeperingen, waardoor het massale geweld zou afnemen.
Dit idee werd nog versterkt toen president Zéroual vrijwel tegelijkertijd zijn militaire adviseur benoemde tot commandant van de gendarmerie, de nationale antiterreurpolitie. Deze generaal-majoor Tayeb Derradji voerde in 1993 en '94 in het geheim - overigens mislukte - onderhandelingen met de gevangen FIS-leiders. Hij volgde generaal-majoor Bennabbès Gheziel op, die door het FIS wordt beschouwd als één van de ergste *éradicateurs* (zij die de radicaal-politieke islam met wortel en tak willen uitroeien) in de militaire top.
Tenslotte wees ook het besluit om de zittingen van het gekozen parlement te openen met een voorlezing uit de Koran op grotere verzoeningsbereidheid tegenover de moslim-radicalen.
Al die verwachtingen kwamen niet uit. Naar de vorm is Algerije de afgelopen twee jaar democratischer geworden, met behulp van verkiezingen en verkiezingsresultaten die *Le Pouvoir*, de machthebbers, voor een belangrijk deel hadden voorgekookt en naar eigen smaak bereid.
Daarentegen werd de samenleving een stuk pathologischer - met steeds meer blinde aanslagen, moorden, martelingen, afpersingen en verkrachtingen, die met name in en rond de hoofdstad Algiers macabere routine zijn geworden. (...)
Al jaren wordt er in en buiten Algerije geroepen dat alleen een politieke dialoog tussen de overheid en álle belangrijke politieke stromingen - inclusief het buiten de wet gestelde FIS - het land tot rust kan brengen. De voorstanders vinden *love* beter dan *war*. Zij denken dat *Le Pouvoir* en het FIS concessies moeten doen en vervolgens tot een vreedzame coëxistentie kunnen komen.
De politieke realiteit in Algerije is echter weerbarstiger dan deze deels naïeve en goed bedoelde, deels opportunistische analyse. Voor de strijdende partijen is de oorlog een kwestie van leven of dood geworden. In Algerije zélf verwachten de politiek doorknede voorstanders van een dialoog dat de daaruit resulterende regeling tot vermindering van macht van *Le Pouvoir* zal leiden, waardoor zijzelf op het vinkentouw belanden en aan macht winnen. Maar natuurlijk zeggen ze nooit openlijk dat ze voor zichzelf profijt verwachten van een samenwerking met het ook door hén gehate FIS.
Dat hoeven ze ook niet te zeggen, omdat de spelers die uiteindelijk de gang van zaken bepalen, niet aan het scenario meedoen - zelfs als ze het zouden willen. Want geen van hen heeft in eigen kring voldoende macht en autoriteit om zijn wil door te drukken.
Het FIS, zes jaar geleden nog de sterkste en de best georganiseerde radicaal-islamitische beweging, is niet langer een coherente partij die moeilijke beslissingen kan nemen of afdwingen. Zijn leiders, door de overheid gevangen genomen of gedwongen in ballingschap te gaan, hebben aan invloed verloren. Door hun langdurige afwezigheid zijn zij symboolfiguren geworden - een beetje vergeten en niet meer zo relevant voor de strijders van het FIS, die geleerd hebben hun eigen beslissingen te nemen.
Zelfs in zijn periode van grote bloei was het FIS verdeeld in diverse stromingen. Zij die politieke middelen - en dus eventuele concessies - niet schuwden om aan de macht te komen, stonden tegenover de 'principiëlen', de aanhangers van een voortgezette en op te voeren strijd. En zij die de Islam allereerst in Algerije wilden laten winnen, stonden tegenover de 'internationalisten' die het Kalifaat weer willen herstellen, waarin Algerije slechts een provincie zou moeten zijn.
Sinds ongeveer anderhalf jaar treden de „politiek gezinden" meer op de voorgrond, toen duidelijk werd dat het FIS de militaire strijd tegen de overheid had verloren. De officiële uitspraken van de vertegenwoordigers van het FIS in het buitenland worden dan ook steeds gematigder. Waar zij nog maar een paar jaar geleden „de junta" met dood en verdoemenis bedreigden, roepen zij nu „president Zéroual" op om met hen te onderhandelen en veroordelen zij het massageweld van de GIA (de Gewapende Islamitische Groep).
Maar Zéroual, de legitiem gekozen president en dus sterker dan ooit tevoren, heeft al te kennen gegeven dat „het FIS-dossier definitief is gesloten" en de beweging „geen plaats meer heeft in Algerije".
Hij moet wel. Want hoe sterk hij ook is, hij kan het zich niet veroorloven de eis in te willigen van zowel het FIS als de „gematigd-islamiti-

sche" partijen om een algemene amnestie af te kondigen. Dan zouden vrijwel zeker de éradicateurs in de legerleiding korte metten met hem maken, zoals gebeurde met zijn twee voorgangers. Hij herinnert zich maar al te goed dat Chadli Bendjedid werd afgezet omdat hij te veel politieke ruimte gaf aan het FIS, en dat president Mohammed Boudiaf werd vermoord omdat hij zich verbeeldde buiten de generaals om macht te kunnen uitoefenen.
De GIA die pas vele maanden na de staatsgreep tegen president Chadli Bendjedid ontstond en thans het grootste deel van alle moordpartijen voor haar rekening neemt, heeft als enige bestaansreden de oorlog tegen de „ongelovigen en ketters". Anders dan het FIS, werd de GIA nooit een politieke partij met een leiderschap dat bepaalt wat er wél of niet moet gebeuren. De GIA is een losse verzameling strijdgroepen, die onafhankelijk van elkaar in diverse regio's te keer gaan - zonder een duidelijke politieke strategie en met slechts één boodschap: „Ieder die niet mét ons is, is tegen God".
Ook binnen de GIA kwam het de afgelopen jaren regelmatig tot moord en doodslag. Een *Emir* (leider) die uit tactische overwegingen het door de beweging zo verheerlijkte geweld zou willen beëindigen, wordt automatisch als „vijand van God" gebrandmerkt en door zijn eigen geloofs- en wapenbroeders geliquideerd. Zelfs als enkele GIA-strijders bereid zouden zijn hun wapens neer te leggen - waarvan tot dusver weinig is te merken - zouden zij ijzersterke garanties eisen dat zij niet onmiddellijk worden afgemaakt, zodra zij weerloos zijn. Maar de GIA is zich de afgelopen maanden aan zulke verschrikkelijke slachtpartijen te buiten gegaan, dat een politiek onderhandelde oplossing, gepaard met gratie voor deze *Strijders Gods*, eigenlijk ondenkbaar is.
Dus staat het al bijvoorbaat vast dat, zelfs als er opnieuw onderhandelingen worden gevoerd, deze tot niets zullen leiden. Zéroual kan nóg een paar FIS-leiders voorwaardelijk vrijlaten om nóg eens aan te tonen hoe verzoeningsgezind hij is. Maar verder kan hij niet veel méér doen. En de GIA heeft hij helemaal niets te bieden.
De toch al paranoïde aanhangers en strijders van de GIA zien de ontwikkelingen alleen als verraad. Hun reeds bestaande wantrouwen tegenover het FIS werd alleen maar versterkt toen de overheid op 15 juli Abassi Madani, de Nummer 1 van het FIS, op vrije voeten stelde, en een week eerder Abdelkader Hachani vrijliet, de man die het FIS in december 1991 naar de verkiezingsoverwinning leidde.
De mensen van de GIA zijn ervan overtuigd dat Madani en Hachani bereid zijn in het geheim met de overheid tegen hen samen te werken. En ze voelen er niets voor om door hen naar de slachtbank te worden geleid.
Dat alles betekent dat de Algerijnse burgeroorlog nog heel lang kan voortgaan. Zéroual en zijn omgeving denken dat zij de ontwikkelingen de baas kunnen blijven door de MSP van sjeik Mahfoud Nahnah een heel klein stukje macht en een wat groter stuk verantwoordelijkheid toe te schuiven.
Die politiek hebben bijna alle leiders in het Midden-Oosten, inclusief Turkije en Israel gevolgd. Zij dachten in hun strijd tegen de nationalisten en/of de communisten gebruik te kunnen maken van de „gematigde moslimfundamentalisten". Maar na enige tijd bleken deze gematigden zich in de maatschappelijke sleutelposities van onderwijs, justitie, gezondheidszorg en binnenlandse zaken te hebben genesteld om van daaruit een greep naar de alleenheerschappij te doen. Met het verstrijken van de tijd werden ze vanuit hun betrekkelijke machtspositie steeds minder gematigd.
Het eindresultaat was altijd hetzelfde: de bondgenoten van weleer werden de doodsvijanden van vandaag. Want fundamentalisten van welke godsdienst of ideologie ook gaan uit van starre vijandbeelden. Voor zover ze macht willen delen met andersdenkenden, is dat alleen tijdelijk. Dat zijn ze aan hun God verplicht.'

VN vindt toename geweld 'zorgelijk'. Reactie Madani leidt tot huisarrest van de FIS-leider

Nadat een onderzoekscommissie van de Internationale Federatie voor de Rechten van de Mens (FIDH) in april 1997 de situatie van de mensenrechten in Algerije had onderzocht, beschuldigde zij Algerije in augustus voor een subcommissie van de Verenigde Naties (VN) van schendingen van de rechten van mens. Volgens de FIDH hadden in Algerije op grote schaal willekeurige arrestaties plaats en werd er naar believen gemarteld.

De subcommissie kwam van 4 tot 29 augustus bijeen om schendingen van de rechten van de mens over de gehele wereld te onderzoeken. Haar aanbevelingen werden overgebracht aan de eigenlijke VN-commissie voor de rechten van de mens die schendingen formeel kon veroordelen.

Op 11 augustus hekelde de Algerijnse ambassadeur bij de VN het bewijsmateriaal van de FIDH dat nooit aan een rigoureus onderzoek onderworpen zou zijn.

Op 30 augustus verklaarde de secretaris-generaal van de VN, Kofi Annan, tijdens een persconferentie in Venetië dat de toename van het geweld in Algerije 'zorgelijk' was. 'Men kan het Algerijnse volk niet aan zijn lot overlaten', verklaarde hij. 'Woorden voldoen niet meer', zei hij. 'Het zal nodig zijn verder te gaan, rustig en discreet. Ik hoop dat we wegen en middelen zullen vinden om de partijen aan te moedigen het geweld te staken.'

In een reactie hierop schreef de op 15 juli vrijgelaten FIS-leider Madani in een korte brief aan Kofi Annan 'bereid te zijn een oproep te lanceren tot stopzetting van het bloedvergieten en de opening van een serieuze dialoog voor te bereiden'. Hij verwees daarbij naar de opeenvolging van collectieve moordpartijen en de 'mate van ontaarding' van de situatie.

De Algerijnse regering wees Kofi Annans opstelling als 'onacceptabele' inmenging van de hand en dreigde Madani terug te sturen naar de gevangenis. Op 1 september werd Madani onder huisarrest geplaatst.
Volgens de regering had Madani met zijn brief de voorwaarden rond zijn vrijlating geschonden, in die zin dat hij zich van politieke activiteiten diende te onthouden. De brief werd beschouwd als een 'oproep tot buitenlandse inmenging'. Een nieuwe overtreding, aldus het ministerie van binnenlandse zaken, zou leiden tot een terugkeer van de FIS-leider naar de gevangenis.

Op 24 september vroeg de Duitse minister van buitenlandse zaken, Klaus Kinkel, zich in een toespraak tot de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties af hoe lang de internationale gemeenschap zich nog kon blijven afwenden van het bloedvergieten in Algerije. Kinkel was de eerste spreker die de massamoorden op Algerijnse burgers noemde sinds de toespraken van internationale leiders ter gelegenheid van de nieuwe zitting van de Assemblee op 22 september waren begonnen. 'Ik weet hoe moeilijk het is van buitenaf te helpen, maar we kunnen niet een toestand aanvaarden waarin volledig onschuldige mensen op een zeer wrede manier 's nachts in het donker worden vermoord zonder dat de wereldgemeenschap opstaat en reageert.' 'We zijn niet onmachtig', aldus Kinkel.

Wapenstilstand AIS

Op 24 september kondigde het Islamitische Leger der Verlossing (AIS), de gewapende vleugel van het Islamitische Front der Verlossing (FIS), een wapenstilstand af. In een communiqué van twee bladzijden, afgedrukt op de voorpagina's van een aantal door de staat gecontroleerde kranten, riep AIS-bevelhebber Madani Mezerag zijn guerrillastrijders op 'met ingang van 1 oktober alle militaire operaties te staken'.

Het AIS verklaarde dat de wapenstilstand een poging was de rivaliserende Gewapende Islamitische Groep (GIA) te ontmaskeren en te isoleren. De GIA werd verantwoordelijk gehouden voor de reeks bloedbaden die sinds begin juni 3.000 levens had geëist. Daags voor deze bekendmaking hadden in Bentalha, een voorstad van Algiers, moslimextremisten van wie werd aangenomen dat zij opereerden op bevel van GIA-leiders, ongeveer tweehonderd burgers vermoord. Het AIS riep andere moslim-

fundamentalistische groeperingen op eveneens een wapenstilstand in acht te nemen om 'de vijand te ontmaskeren die zich achter deze afschuwelijke bloedbaden verschuilt', en zo de 'criminele restanten van de perverse GIA-extremisten' te isoleren.

Toen het (later verboden) FIS de parlementsverkiezingen van 1991-'92 dreigde te gaan winnen, had het leger de verkiezingen afgelast en daarmee de bloedige burgeroorlog uitgelokt die meer dan 60.000 mensen het leven had gekost. Hoewel de door het leger gesteunde regering herhaaldelijk had ontkend te onderhandelen met het verzet, verklaarde het AIS op 24 september dat 'al lange tijd contacten zijn geweest over het herstel van veiligheid en stabiliteit...'. De Algerijnse staatsradio en -televisie brachten de wapenstilstand uitgebreid in het nieuws, wat een duidelijke aanwijzing was dat het initiatief door de overheid werd gesteund, en het regeringsgezinde dagblad *Al Moudjahid* prees de verklaring van het AIS als een 'belangrijk keerpunt wat betreft de veiligheidssituatie'. Een woordvoerder van het FIS liet op 24 september weten dat met de AIS-verklaring officieel de wapenstilstand inging die in juli was overeengekomen in ruil voor de vrijlating van de twee gevangen FIS-leiders.

Na de vrijlating van de twee was het aantal aanslagen en wreedheden gestegen, waarbij alleen al in de twee weken die aan de AIS-verklaring voorafgingen, meer dan duizend doden waren gevallen. Volgens sommige waarnemers stuitten de onderhandelingen zowel op verzet binnen de regering (waar met name de chef van de generale staf, generaal Mohammed Lamari, een fel tegenstander van onderhandelingen was) als binnen extremistische moslimgroeperingen die vastbesloten waren hun gewapende opstand voort te zetten. Zij merkten ook op dat sommige moordpartijen, in het bijzonder een bloedbad op 29 augustus waarbij driehonderd mensen waren afgeslacht, hadden plaatsgevonden in de nabijheid van een kazerne, wat zou kunnen wijzen op de stilzwijgende steun van het leger.

Op 28 september riep het FIS de regering op te reageren op de wapenstilstand met een aantal verzoeningsmaatregelen, zoals een algemene amnestie, het opheffen van de noodtoestand, en het bijeenroepen van een nationale verzoeningsconferentie om alle politieke groeperingen rond de tafel te krijgen.

Reactie GIA

Op 26 september juichte de GIA in een gefaxte verklaring aan de kantoren van de krant *al-Hayat* in Londen en Parijs de recente slachtpartijen in Algerije toe. 'Wij zijn de groep', aldus de verklaring, 'die met de instemming van God doodt en moordt en we blijven dat doen totdat het woord van God hoog wordt verheven'. In de verklaring verwierp de GIA het voornemen van het FIS vanaf 1 oktober een wapenstilstand in acht te nemen. 'We informeren U in overeenstemming met ons geloof en onze manieren: geen dialoog, geen verdrag en geen verzoening.'

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN. BETOGINGEN VOOR DEMOCRATIE

Op 23 oktober vonden gemeenteraadsverkiezingen plaats. Deze werden ontsierd door beschuldigingen van wijdverbreide fraude en leidden tot een golf van publieke protesten. Op 30 oktober trokken duizenden mensen door de straten van Algiers om te protesteren tegen de verkiezingsuitslag. De goed georganiseerde demonstratie, naar werd aangenomen de grootste protestbetoging sinds het uitbreken van de burgeroorlog in 1992, verliep vreedzaam en bracht leden van rivaliserende oppositiegroeperingen tot elkaar, die beweerden dat was geknoeid met de stemmen ten gunste van de regerende RND. Volgens officiële uitslagen had de RND meer dan 55 procent van de zetels behaald.

De betogers eisten het aftreden van de regering en de ongeldigverklaring van de verkiezingen. Zij riepen leuzen waarin zij Zéroual een 'dictator' noemden en de autoriteiten uitmaakten voor 'moordenaars' en 'leugenaars en bedriegers die zich voordoen als patriotten'. De meeste deelnemers aan de demonstratie waren aanhangers van het FFS, maar onder de betogers bevonden zich ook aanhangers van andere partijen zoals de gematigd islamitische MSP en het FLN, die beide deel uitmaakten van de regeringscoalitie.

De verkiezingen vonden plaats in een sfeer van aanhoudend geweld. Medio oktober schatten Arabische diplomatieke bronnen dat in de voorgaande weken verscheidene honderden mensen op gruwelijke wijze waren afgeslacht bij aanvallen die kennelijk waren uitgevoerd door de GIA. Hierdoor kwam het aantal mensen dat sinds 1992 was vermoord, op naar schatting 75.000.

STAFCHEF LANDMACHT ONTSLAGEN

Op 30 oktober meldde de *Financial Times*, zich beroepend op de Algerijnse legerkrant *El Djeich* van de dag ervoor, dat generaal Mohammed Lamari de stafchef van de landmacht, *hard-liner* Said Bey, de bevelhebber van het eerste militaire district (rond Algiers), had ontslagen. In dat gebied had een aantal van de gruwelijkste bloedbaden plaatsgevonden.

Bey werd vervangen door Rabeh Boughaba, de voormalige bevelhebber van het vijfde militaire district (in het oosten van het land), die betrokken zou zijn geweest bij de onderhandelingen met het FIS die hadden geleid tot de afkondiging van het AIS-bestand. Het ontslag van Bey, die tegen de onderhandelingen zou zijn, volgde op een reeks wreedheden. Een aantal overlevenden had de veiligheidstroepen beschuldigd van medeplichtigheid aan de moordpartijen. In een ongebruikelijk interview in *El Djeich*, wees Lamari deze be-

De Algerijnse minister van buitenlandse zaken, Ahmed Attaf (r.), met zijn Nederlandse ambtgenoot, Hans van Mierlo, op 8 september 1997 in Den Haag. *Foto ANP*

schuldigingen van de hand en beweerde dat de strijdkrachten het slachtoffer van een desinformatiecampagne waren. Hij verklaarde dat 'in gevallen waarin de veiligheidstroepen op tijd zijn gealarmeerd, het ingrijpen over het algemeen doeltreffend is geweest'.

MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN OP BEZOEK IN NEDERLAND

Op 8 september ontmoette minister van buitenlandse zaken Ahmed Attaf in Den Haag de Nederlandse ministers H. van Mierlo van buitenlandse zaken en J. Pronk van ontwikkelingssamenwerking, alsmede vertegenwoordigers van het bedrijfsleven. Met de ministers sprak hij o.a. over de mogelijkheden van een associatieverdrag met de Europese Unie, waardoor Algerijnen gemakkelijker een visum konden krijgen wanneer zij in West-Europa hun familie wilden bezoeken. Met de zakenlieden sprak hij over de mogelijkheden van joint ventures op het gebied van de agro-industrie, het vervoer en de farmaceutica.
Volgens de minister ging het met Algerije steeds beter. De succesvolle democratisering van het land en de niet minder geslaagde liberalisering van de economie hebben ervoor gezorgd dat Algerije uit een diep dal naar boven was geklauterd.
De verhalen over een 'onveilig Algerije' waren volgens de bewindsman uit de lucht gegrepen. Regering, leger en politie 'hebben de veiligheidssituatie volledig onder controle'. Natuurlijk waren er, aldus Attaf, terroristen die, zoals iedereen bekend was, door buitenlandse machten als Jemen en Soedan werden gesteund. Maar hun acties van de afgelopen weken, waarbij vele honderden mensen op de meest gruwelijke manier werden vermoord, wezen alleen op hun groeiende wanhoop. 'Zij geloven niet langer dat zij in staat zijn de instituties van de staat te destabiliseren', zei de minister.

(Vor.ber.pag. 390/3 e.v.-1997)

GUINEE-BISSAU

NIEUWE REGERING

President João Bernardo Vieira benoemde op 5 juni 1997 Carlos Correia tot premier. Correia werd de opvolger van Manuel Saturnino da Costa, die op 27 mei was ontslagen naar aanleiding van een volgens Vieira 'ernstige politieke crisis... die het normale functioneren van de republiek bedreigt'. In mei waren soldaten naar de hoofdstad Bissau en andere steden gestuurd om een einde te maken aan ongeregeldheden van ambtenaren die protesteerden tegen salarisachterstanden en slechte werkomstandigheden.

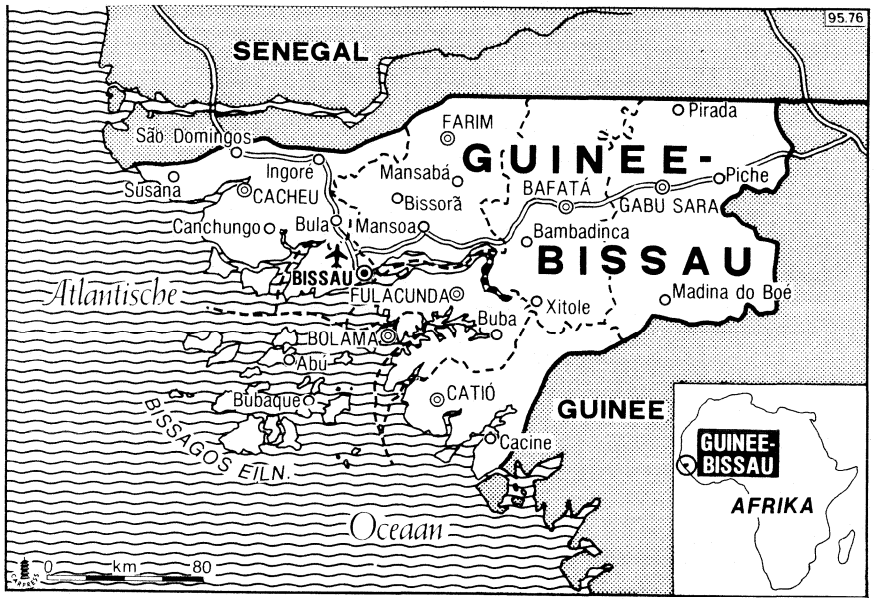

Correia, één van de trouwste bondgenoten van de president, was premier geweest in de periode 1991-'94, maar was in oktober 1994 vervangen door Saturnino (zie pag. 205/1-'95).

Op 6 juni maakte Correia een aantal kabinetsbenoemingen bekend en op 14 juni voltooide hij de vorming van zijn regering. De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Carlos Correia*; defensie - Samba Lamine Mane*; buitenlandse zaken en samenwerking - Fernando Delfim da Silva; minister in het bureau van de president, belast met parlementaire aangelegenheden en voorlichting - Malal Sane+; economische zaken en financiën - Issuf Sanha*; binnenlandse zaken - mevr. Francisca Pereira*; territoriaal bestuur - Nicandro Pereira Barreto*; plattelandsontwikkeling, natuurlijke hulpbronnen en milieu - Avito José da Silva*; uitrusting - João Gomes Cardoso+; sociale zaken en vrouwenemancipatie - mevr. Nharebat Ninçaia N'Tchasso; volksgezondheid - Brandao Gomes Co*; justitie en arbeid - Daniel Ferreira; onderwijs - mevr. Odette Semedo*; veteranenzaken - Arafan Mane+; cultuur, jeugd en sport - Ibrahima Sow; openbare werken - Armando Antonio Napoko; energie - Carlos Pinho Brandao+.

Staatssecretarissen:
handel - Abdu Mane*; bestuurlijke hervorming en ambtenarenapparaat - Higino Lopes Cardoso*; schatkist - Antonio Jesus Simao Mendes*; natuurlijke hulpbronnen - Robert Quissangue*.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Premier ontslagen en herbenoemd

Op 12 oktober ontsloeg president João Bernardo Vieira premier Correia, omdat diens benoeming in juni ongrondwettig zou zijn geweest. Volgens Vieira was 'het in het nationale belang te zorgen voor politieke stabiliteit'. De volgende dag benoemde het staatshoofd Correia opnieuw tot premier na overleg met partijleiders en de vijftien leden tellende Staatsraad.

Het besluit de premier te ontslaan, was genomen nadat het Hooggerechtshof op 7 oktober had bepaald dat Correia's benoeming in strijd met de grondwet was geweest omdat Viera de partijen in het parlement niet had geraadpleegd. Het conflict rond Correia's benoeming had het wetgevende proces geblokkeerd, zoals de behandeling van de begroting voor 1998. De Nationale Assemblee had geweigerd zich over het wetgevingsprogramma van de regering te buigen zolang de kwestie niet was opgelost.

(Vor.ber.pag. 260/2-1997)

KAMEROEN

PARLEMENTSVERKIEZINGEN. BESCHULDIGINGEN VAN FRAUDE EN GEWELD

Op 17 mei 1997 werden verkiezingen gehouden voor de Nationale Vergadering, het uit één Kamer bestaande parlement van Kameroen dat 180 leden telde en om de vijf jaar vernieuwd diende te worden. De verkiezingen, die werden

ontsierd door beschuldigingen van grootschalige verkiezingsfraude en geweld, hadden oorspronkelijk op 9 maart zullen plaatsvinden.

De vorige verkiezingen hadden op 1 maart 1992 plaatsgevonden (zie pag. 325/2-'92)

De belangrijkste partijen die aan de verkiezingen deelnamen, waren de Kameroense Democratische Volksbeweging (Rassemblement Démocratique du Peuple Camérounais, RDPC) van president Paul Biya, de Nationale Unie voor Democratie en Vooruitgang (Union Nationale pour la Démocratie et le Progrès, UNDP) van Bella Bouba Maigari, en het Sociaal-Democratisch Front (Front Social-Démocrate, FSD) van John Fru Ndi.

Vanaf het begin van de verkiezingscampagne, op 2 mei, was de regeringspartij beschuldigd van corruptie. Vijf doden zouden zijn gevallen bij botsingen tussen aanhangers van rivaliserende partijen. Op de verkiezingsdag zelf zou een groot deel van de 3,5 miljoen geregistreerde kiezers geen stembiljet hebben gehad. Volgens het nieuwsbureau *Agence France Presse* (*AFP*) waren buitenlandse verkiezingswaarnemers, van wie de meesten afkomstig waren uit Gemenebestlanden en Franssprekende landen, getuige geweest van grootschalige fraude en intimidatie.

Volgens de verkiezingsuitslag die op 6 juni werd vrijgegeven door het Hooggerechtshof, had de RDPC een absolute meerderheid in de Nationale Vergadering behaald. In het nieuwe parlement waren zeven partijen vertegenwoordigd, tegen vier in de vertrekkende Assemblee. Het hof verklaarde de verkiezingen in drie kiesdistricten ongeldig (in totaal zeven zetels) en gelastte dat in deze districten binnen 30 dagen nieuwe verkiezingen moesten worden gehouden.

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Zetels*
Kameroense Democratische Volksbeweging (RDPC)	109
Sociaal-Democratisch Front (FSD)	43
Nationale Unie voor Democratie en Vooruitgang (UNDP)	13
Unie voor Democratie en Verandering (UDC)	5
Beweging voor Democratie en de Republiek (MDR)	1
Unie voor het Volk van Kamerocn (UPC)	1
Vrijheidsbeweging voor de Kameroense Jeugd	1
Vacant	7
Totaal	180

Presidentskandidaat Edzoa beschuldigd van verduistering

Op 5 juli werd Titus Edzoa, die op 20 april 1997 was afgetreden om zich kandidaat te kunnen stellen voor de in oktober te houden presidentsverkiezingen (zie pag. 463/3-'97, gearresteerd na beschuldigingen van verduistering. Op 24 juli zeiden zijn aanhangers dat Edzoa een politieke gevangene was en in een 'martelcentrum' in een isoleercel zat.

Presidentsverkiezingen. Biya herkozen

Op 12 september werd bekendgemaakt dat de presidentsverkiezingen precies een maand later zouden plaatsvinden. De zes grootste oppositiepartijen kondigden echter aan de verkiezingen te zullen boycotten zolang geen onafhankelijke kiescommissie in het leven was geroepen.

Bij de presidentsverkiezingen van 12 oktober versloeg president Paul Biya zes tegenstanders en werd herkozen voor een tweede ambtstermijn van vijf jaar (zie voor Biya's verkiezing in 1992 bij de eerste vrije presidentsverkiezingen in Kameroen pag. 45/3-'93). Blijkens de op 22 oktober gepubliceerde verkiezingsuitslag behaalde Biya een verpletterende overwinning met 92 procent van alle uitgebrachte stemmen.

De overwinning van Biya, die sinds 1982 aan de macht was, was vergemakkelijkt door de verkiezingsboycot van de drie belangrijkste oppositiepartijen, het SDF, de UNDP en de UDC. Hun oproep tot een boycot was een reactie op de weigering van de regering de instelling van een onafhankelijke kiescommissie toe te staan en een protest tegen de oneerlijke verdeling van campagnegelden van de overheid en van zendtijd op de staatsradio en -televisie.

De oppositie beweerde dat grote aantallen kiezers de verkiezingen hadden geboycot. Het ministerie van territoriaal bestuur verklaarde op 15 oktober echter dat de opkomst op het platteland 84,76 procent was geweest en in de steden 76,41 procent.

LENING IMF

Op 20 augustus keurde het Internationale Monetaire Fonds (IMF) een driejarige lening voor Kameroen goed. Onder

Uitslag presidentsverkiezingen

Kandidaat	*Stemmenpercentage*
Paul Biya	92,6
Henri Hogbe Nlend	2,8
Samuel Eboua	2,4
Overigen	2,2
Totaal	100

De Kameroense president Paul Biya op 12 oktober 1997 op weg naar de stembus in Yaoundé
Foto EPA

de zg. *Enhanced Structural Adjustment Facility* (ESAF) kreeg de regering voor de periode 1997-2000 een bedrag van ongeveer $ 219 mln (162,1 mln Special Drawing Rights, Speciale Trekkingsrechten) ter ondersteuning van haar economische programma.

SITUATIE VAN DE MENSENRECHTEN

In een op 16 september 1997 verschenen rapport maakte de internationale mensenrechtenorganisatie Amnesty International melding van herhaalde schending van de mensenrechten in Kameroen. De organisatie stelde onder meer grof geweld door de autoriteiten, brute onderdrukking van de oppositie en slechte behandeling van politieke gevangenen aan de kaak. De rapporteurs van Amnesty constateerden in Kameroen de laatste anderhalf jaar honderden willekeurige arrestaties.
Veel critici en tegenstanders van de regering, leden van oppositionele politieke partijen, maar ook journalisten, mensenrechtenactivisten en studenten waren in 1996 en 1997 zonder pardon door de regering gearresteerd en gevangen genomen.

Vooral vlak voor en gedurende de parlementsverkiezingen van mei 1997 had de regering van Kameroen bruut opgetreden tegen de oppositie.
Zo had een grote politiemacht in de noord-westelijke provincie, het bolwerk van het oppositionele SDF, zonder reden twee- tot driehonderd man gearresteerd.

Verder werd volgens de mensenrechtenorganisatie veelvuldig gemarteld in de gevangenissen van Kameroen. De bewakers gebruikten vaak grof geweld om bekentenissen los te krijgen of mensen te intimideren. Veel verdachten bezweken aan hun verwondingen. Het aantal doden onder gevangenen was hoog. Van de mensen die in de noordwestelijke provincie waren gearresteerd, waren er al vijf in de gevangenis overleden.

Verdachten werden bovendien dagenlang vastgehouden zonder aan een rechter te worden voorgeleid. Terwijl de wet stelde dat gevangenen binnen 72 uur voor een rechtbank moesten verschijnen, kregen de meeste politieke gevangenen geen gerechtelijk onderzoek. En zelfs wanneer ze dat wel kregen, was de kans klein dat de regering het advies van de rechtbank opvolgde.

(Vor.ber.pag. 463/3 e.v.-1997)

KENIA

ONTWIKKELINGEN VOORAFGAAND AAN DE VERKIEZINGEN. PROTEST BUITENLANDSE AMBASSADEURS TEGEN OPTREDEN POLITIE

Op 17 april 1997 gaven veertien ambassadeurs in Kenia een verklaring uit waarin recent optreden van de politie werd veroordeeld. De diplomaten, afkomstig uit Oostenrijk, België, Denemarken, Duitsland, Finland, Groot-Brittannië, Italië, Japan, Nederland, Noorwegen, Portugal, Spanje, de Verenigde Staten en Zweden, vroegen de regering politieke leiders en kandidaten vrijheid van meningsuiting en vergadering toe te staan. Zij vestigden in het bijzonder de aandacht op de manier waarop de politie op 12 april in Eldoret een vreedzame bijeenkomst onder leiding van de prominente oppositieleider, Raila Amolo Odinga van de Nationale Ontwikkelingspartij (NDP), had verstoord, en op het bericht dat de politie op 14 april de lijfwacht van Michael Kijana Wamalwa, leider van de oppositiepartij FORD-Kenya (Forum voor Herstel van de Democratie-Kenya), had neergeschoten

De regering van Kenia reageerde boos op de verklaring. Tijdens een toespraak op 17 april beschuldigde minister van buitenlandse zaken Stephen Kalonzo Musyoka de ambassadeurs van schending van de diplomatieke etiquette door 'te proberen de regering de wet voor te schrijven'. Hij verklaarde dat de oppositieleiders 'net zo schuldig' waren aan de incidenten die door de diplomaten voor het voetlicht waren gebracht. Hij waarschuwde oppositieleiders dat pogingen bij 'buitenlanders' steun te zoeken 'een zeer averechtse uitwerking [zal] hebben'.

Voorbereiding parlementsverkiezingen

Op 16 mei werd een begin gemaakt met de registratie van kiezers voor de parlementsverkiezingen die naar verwachting binnen een jaar zouden worden gehouden. Volgens de planning zou de registratie tot 22 juni duren. Verwacht werd dat bijna 10 mln personen moesten worden geregistreerd en er waren berichten dat de Kiescommissie zelfs in deze beginfase al had toegegeven dat de registratieperiode misschien zou moeten worden verlengd.

Op 22 mei wees president Daniel arap Moi de eis van oppositie- en kerkleiders om vóór de verkiezingen democratische grondwetshervormingen door te voeren, van de hand met het argument dat dergelijke hervormingen in sommige andere Afrikaanse landen opschudding hadden veroorzaakt.

Politie maakt einde aan bijeenkomst oppositie

Op 31 mei maakte de politie een eind aan een bijeenkomst van de oppositie in het Uhuru-park in het centrum van Nairobi. Volgens de Kenya Broadcasting Corporation (KBC) was voor de bijeenkomst 'geen vergunning' afgegeven. Naar verluidt braken in de binnenstad rellen uit en werd er geplunderd. Vier vooraanstaande oppositieleiders werden onder huisarrest geplaatst, te weten Odinga van de NDP , Kenneth Matiba van FORD-Asili, Wamalwa van FORD-Kenya, en Paul Muite, lid van de Safina-partij.

Protesten oppositie

Op 4 juni liet president Daniel arap Moi een waarschuwing uitgaan aan het adres van politici van de oppositiepartijen dat zij de wet niet moesten overtreden. De waarschuwing kwam na twee dagen van rellen en plunderingen die volgden nadat de politie op 31 mei een eind had gemaakt aan een manifestatie van de oppositie in het centrum van Nairobi. Regeringsfunctionarissen weten de ongeregeldheden later aan illegale straatventers.

Op 17 juni maakten Matiba en Odinga bekend dat zij manifestaties voor de hervormingen die op 21 juni in een aantal steden zouden worden gehouden, uitstelden omdat ze daarvoor geen toestemming hadden gekregen.

Desondanks hielden de protesten aan. Op 19 juni braken schermutselingen uit in het parlement toen leden van de oppositie die constitutionele hervormingen eisten, de begrotingstoespraak van minister van financiën Musalia Mudavadi verstoorden met geschreeuw en gestamp. Ook boycotte een aantal leden van de oppositie het begrotingsdebat. Ondanks de afwezigheid van de oppositie werd de begroting op 26 juni goedgekeurd.

Buiten het parlementsgebouw verdreven soldaten en oproerpolitie een menigte demonstranten uit de straten en kwamen later elders in de hoofdstad in botsing met honderden studenten.

Betogers voor democratische hervormingen gedood

Op 7 juli werden minstens veertien mensen gedood toen soldaten en politie

een einde maakten aan in het hele land gehouden betogingen voor democratische hervormingen.

Oppositiepartijen, religieuze leiders en burgerorganisaties hadden de demonstraties georganiseerd als onderdeel van hun campagne voor democratische hervormingen voorafgaand aan de verkiezingen die voor het einde van het jaar zouden worden gehouden. De betogingen, die in strijd waren met een regeringsverbod, verlamden het openbare leven in Nairobi, Mombasa en tal van andere steden.

De ordetroepen schoten met scherp en gebruikten traangas om de betogers uiteen te jagen. Veel agenten zouden zeer gewelddadig zijn opgetreden zonder zich te bekommeren om de aanwezigheid van de internationale media en toeristen. Een van de schokkendste incidenten vond plaats in de Allerheiligen-kathedraal in Nairobi, waar de politie traangas inzette en kerkgangers met de stelen van pikhouwelen afranselde. Twee mannen werden naar verluidt doodgeslagen terwijl ze geknield lagen voor het altaar. Dominee Timothy Njoya, moderator van de Presbyteriaanse Kerk van Oost-Afrika, werd ernstig gewond hoewel hij zijn handen ophief ten teken dat hij zich wilde overgeven. Bij de inval in de kathedraal werden ook verscheidene parlementsleden van de oppositie gewond, die beweerden dat ze een dienst bijwoonden om te bidden voor vrijheid van meningsuiting en een regering die aansprakelijk voor haar daden zou zijn. Maar de politie verklaarde dat ze waren weggevlucht van onlusten in het naburige Uhuru-park.

Studentenprotesten

Ondanks verhoogde veiligheidscontroles hield het geweld in Nairobi ook de volgende dagen aan. Na drie dagen van studentenonlusten, waarbij twee studenten zouden zijn doodgeschoten, werden op 9 juli de Universiteit van Nairobi en de Jomo Kenyatta-Universiteit voor Landbouw en Technologie gesloten. Op 14-15 juli kwamen in het centrum van Nairobi duizenden studenten die betoogden voor democratische hervormingen, in botsing met de oproerpolitie, toen ze de Haile Selassie-Avenue, een belangrijke verkeersader, blokkeerden. De politie schoot opnieuw met scherp om de betogers te verjagen.

Concessies van de regering

Terwijl de oppositie plannen bekendmaakte voor een reeks massale acties, waaronder een betoging in Mombasa op 26 juli en een algemene staking op 8 augustus, gaf president Daniel arap Moi op 17 juli toe dat de grondwet diende worden herzien om tegemoet te komen aan de 'ambities van een modern Kenia'. Hij stelde voor om elf wetten die de zittende president en de regerende Kenya African National Union (KANU) een verkiezingsvoordeel gaven, 'in te trekken of te herzien waar dat noodzakelijk wordt geacht' en stemde in met de instelling van een grondwetsherzieningscommissie voorafgaande aan de verkiezingen. Hij bood ook aan met de oppositiepartijen te gaan praten.

Moi maakte niet duidelijk of de elf omstreden wetten vóór de volgende verkiezingen zouden worden gewijzigd. Waarnemers wezen er op dat intrekking van de wetten weliswaar een beperking van Moi's bevoegdheden zou inhouden, maar dat dit gebaar waarschijnlijk ook de campagne voor democratische hervormingen zou ondermijnen en verdeeldheid zou zaaien onder de oppositie.

Terugkeer IPK-leider

Sjeik Khalid Balala, leider van de niet-geregistreerde Islamitische Partij van Kenia (IPK), keerde op 12 juli uit gedwongen ballingschap in Duitsland terug naar Kenia. Balala was in december 1994 van zijn staatsburgerschap beroofd (zie pag. 128/2-'95), wat in de moslim-gemeenschap tot grote verontwaardiging had geleid. De regering, die onder druk stond democratische hervormingen door te voeren, had hem op 3 juli een paspoort voor één jaar verleend.

Tijdens een dienst in de Saqina-moskee in Mombasa op 15 juli riep Balala de mensen op tijdens het vrijdaggebed buiten de moskee hun kiezersregistratiekaart te verbranden. Hij bood KSh 10 voor elke kiezersregistratiekaart ($1 = 57,85 KSh op 25 juli 1997) en zei dat elke vrijdag duizenden kaarten zouden worden verbrand totdat de regering zou instemmen met ingrijpende democratische hervormingen.

BETREKKINGEN MET HET IMF. ANTI-CORRUPTIEWET

Op 31 juli besloot het Internationale Monetaire Fonds (IMF) een driejarig steunprogramma aan Kenia te blokkeren omdat het van mening was dat de regering in Nairobi te weinig daadkracht toonde op het gebied van corruptiebestrijding.

Het IMF had de lening - ter waarde van $ 215 mln in het kader van de Uitgebreide Structurele Aanpassingsfaciliteit (ESAF, Enhanced Structural Adjustment Facility) - in april 1996 goedgekeurd (zie pag. 494/1-'96). De laatste tranche, ter waarde van $ 36 mln, had na 31 juli moeten worden uitbetaald.

Het besluit werd gezien als een extra slag voor het internationale vertrouwen in de Keniaanse economie. Moi veroordeelde de stap als een zuiver politiek besluit.

In een reactie op het besluit van het IMF presenteerde de regering op 1 augustus

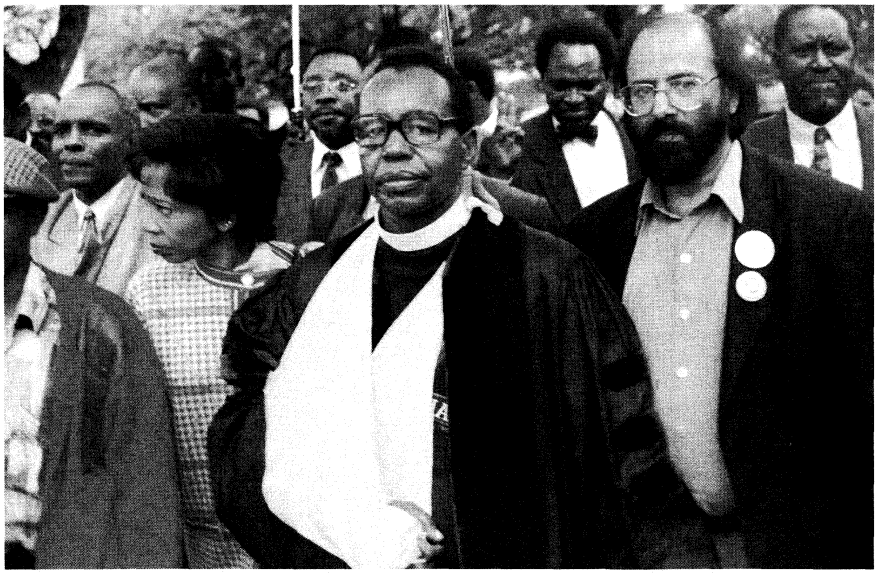

Dominee Timothy Njoya met oppositieleiders op 23 juli 1997 in Nairobi op weg naar president Daniel arap Moi om een aantal hervormingen te eisen. *Foto EPA*

IPK-leider Sjeik Khalid Balala bij zijn terugkeer in Nairobi op 12 juli 1997 na drie jaar ballingschap. *Foto EPA*

een anticorruptiewet. Procureur-generaal Amos Wako stelde die dag verder voor een wet in te trekken die de politie de bevoegdheid gaf iedereen te arresteren die er ook maar enigszins van werd verdacht een zwerver te zijn. Ook wilde Wako diverse andere wetten aanpassen, variërend van bankwetten tot regelgeving op het gebied van openbare veiligheid.

Onder de kop 'Toenemende druk op Moi om Kenia te hervormen' meldde *Het Financieele Dagblad* op 5 augustus het volgende:

'President Daniel arap Moi van Kenia staat onder toenemende interne en internationale druk om democratische hervormingen door te voeren in het Oost-Afrikaanse land. De autocratische Moi, 19 jaar aan de macht, belooft de corruptie aan te pakken en de politieke vrijheid te vergroten. Hij verliest terrein, maar is nog niet verslagen.
Eind vorige week reageerde Moi snel op een besluit van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) om een pakket leningen van $ 215 mln op te schorten uit protest tegen geknoei met geld. Vrijdag, een dag na de IMF-actie, zijn bezuinigingen en een nieuwe anticorruptiewet aangekondigd.
Eerder beloofde Moi de oppositie meer politieke vrijheid, in reactie op demonstraties in juli, die soms bloedig werden neergeslagen. Hij zei verkiezingswetten te zullen herschrijven en een commissie te benoemen die de grondwet moet herzien.
Het verzet tegen Moi, dat al jaren smeult, groeit met het oog op nieuwe verkiezingen die later dit jaar moeten worden gehouden. Het is een herhaling van de aanloop naar de vorige verkiezingen, vijf jaar geleden, die Moi won door de oppositie te verdelen.
Politieke partijen, kerken, vakbonden en maatschappelijke organisaties, die als de National Convention Executive Council (NCEC) nu min of meer een eenheid vormen, hebben weinig vertrouwen in de aangekondigde hervormingen.
Die zijn bedoeld om het verzet te smoren en niet om het proces van democratiseringen te helpen, aldus de NCEC, die zich gesterkt voelt in die mening door Moi's eis alleen te onderhandelen met de officiële oppositie en niet met de NCEC.
De brede oppositiebeweging verlangt onder meer vrijheid van vergadering en meningsuiting, en het afschaffen van wetgeving waaronder mensen kunnen worden vastgezet zonder vorm van proces. En evenals het IMF wil de NCEC een eind aan de verlammende corruptie.
De oppositie put inspiratie uit de ontwikkelingen in de Democratische Republiek Congo, het voormalige Zaïre, waar dictator Mobutu Sese Seko in mei het veld moest ruimen na een opstand. 'De vlam van verandering brandt ook in Kenia', zei een oppositieleider.
Na de neergeslagen demonstraties een maand geleden heeft de internationale gemeenschap haar verzet tegen het dictatoriale bewind van Moi verscherpt. De Verenigde Staten, Japan en andere landen eisen dat Moi de NCEC betrekt bij hervormingen. Groot-Brittannië heeft aangekondigd zijn ontwikkelingshulp van $ 47 mln per jaar te herzien.
Een steun in de rug voor het nationaal verzet vormt het besluit van het IMF om leningen op te schorten, omdat Kenia te laks reageerde op eisen van het fonds om corruptie aan te pakken. Voor de regering in Nairobi kwam het besluit niet onverwacht.
Onmiddellijk daarna diende de procureur-generaal een anticorruptiewet in voor parlementaire behandeling, en kondigde minister van financiën Musalia Mudavadi besparingen aan ter waarde van $ 141 mln om het effect van de IMF-actie op te vangen.
Mudavadi zei tevens dat Kenia verder praat met het IMF, niet over geld, maar over voorwaarden waaraan het land moet voldoen om nieuwe leningen te krijgen.
De snelle reactie heeft een negatieve reactie van buitenlandse beleggers niet kunnen voorkomen. Zij trokken miljoenen dollars terug uit de Keniase kapitaalmarkt. De munt, de shilling, verloor 10% in waarde tegenover de dollar.
Het besluit van het IMF brengt een gevoelige klap toe aan het beleggersvertrouwen, dat was gestegen door sinds 1993 doorgevoerde economische hervormingen. Kenia versoepelde het betalingsverkeer, begon met privatiseringen, liet de rente vrij en maakte een begin met het saneren van het ambtenarenapparaat.
Inmiddels heeft ook het Keniaanse bedrijfsleven zijn steun betuigd aan hervormingen en opgeroepen corruptie uit te bannen en het land minder afhankelijk te maken van buitenlandse financiële steun.
Het is de vraag of die toenemende druk ertoe zal leiden dat Moi het veld zal ruimen. Sommige analisten denken dat zijn vertrek onafwendbaar is en menen dat de val van Mobutu voeding geeft aan hervormers om andere lang zittende en corrupte leiders op het continent ook de wacht aan te zeggen, zoals Moi en ook Zimbabwe's Robert Mugabe.
De 73-jarige Moi is evenwel een bedreven manipulator en heeft geleerd politiek te overleven. Hij zal proberen via de beproefde methode van geleidelijke veranderingen, zonder teveel macht op te geven, zijn Kanu-partij naar een nieuwe overwinning te loodsen in de verkiezingen en weer president te worden.
Maar het Westen en de lokale oppositie zullen deze keer geen genoegen nemen met cosmetische hervormingen. Het Westen zag Moi's autocratische bewind jaren door de vingers, omdat hij tijdens de Koude Oorlog een bondgenoot was tegen communistische krachten in Afrika.
Na de val van de Berlijnse muur in 1989 kregen donorlanden echter meer oog voor mensenrechten in Afrika en werd financiële steun, naast economische saneringen, ook afhankelijk gesteld van democratische hervormingen. Zo ook in Kenia.
Later is steun van het Westen ook gekoppeld aan degelijk openbaar bestuur. Leiders kunnen niet langer de ontvangen dollars in eigen zak steken of onder vriendjes verdelen.
Moi, die in 1978 Jomo Kenyatta opvolgde, Kenia's eerste president na de onafhankelijkheid van Groot-Brittannië in 1963, heeft na het verzet in 1992 moeten toestaan dat politieke partijen werden gevormd. Sindsdien hebben ook maatschappelijke organisaties zich een vaste plaats verworven in de samenleving. Zij eisen nu gelijke rechten en vrijheid, zijn vastberadener dan ooit en zetten hun acties voort. Voor 8 augustus is een algemene staking aangekondigd.'

Na besprekingen tussen Moi en IMF-functionarissen in Mombasa op 25 augustus maakte een IMF-functionaris op 29 augustus bekend dat de regering had ingestemd met maatregelen waardoor het geld van de lening alsnog zou worden uitgekeerd.

Algemene staking leidt tot onlusten

Op 8 augustus hield de National Convention Executive Council (NCEC), een coalitie van oppositiepartijen en hervormingsgezinde groeperingen, een algemene staking van één dag. De staking was in strijd met een regeringsverbod en

leidde tot geweld in o.m. Nairobi. In verband met de onlusten werden in augustus meer dan 450 mensen gearresteerd.

De NCEC had tot de staking opgeroepen om kracht bij te zetten aan eisen tot politieke en wettelijke hervormingen. Tegenstanders van de staking waren Michael Kijana Wamalwa, leider van de parlementaire oppositiepartij FORD-Kenya, en Kenneth Matiba, voorzitter van de oppositiepartij FORD-Asili. Beiden drongen aan op een dialoog over politiek hervorming met president Daniel arap Moi en zijn regerende KANU. Ondanks hun verzet ging de staking door en er werd melding gemaakt van een aantal gewelddadige incidenten toen betogers in botsing kwamen met de politie. Het ergste geweld vond plaats toen in het centrum van Nairobi en in Kiambu, tien kilometer ten noorden van de hoofdstad, bij gevechten twee politieagenten en drie betogers werden gedood.

De staking was voorafgegaan door een zesdaagse langzaam-aan-actie van luchtverkeersleiders van de belangrijkste nationale luchthavens. De vele vertragingen hadden niet alleen tot chaos op de vliegvelden geleid, maar ook het vertrouwen in de toeristenindustrie ondermijnd dat toch al had geleden onder het geweld in een aantal badplaatsen, ook al was dat niet tegen toeristen gericht. De actie eindigde op 7 augustus, toen werd bericht dat de verkeersleiders toezeggingen van de regering hadden geaccepteerd dat hun looneisen zou worden ingewilligd.

De kwestie van politieke hervormingen was aan het einde van de maand nog steeds niet opgelost, hoewel op 28 augustus in Nairobi besprekingen van start gingen tussen de KANU en de belangrijkste oppositiepartijen. Tijdens een bijeenkomst op 30 augustus veroordeelde Moi de NCEC echter als 'een revolutionaire beweging die erop uit is een bloedbad te ontketenen'.

GEWELD IN KUSTPLAATSEN

In populaire toeristencentra langs de Indische Oceaan vond een aantal gewelddadige aanslagen plaats, te beginnen op 13 augustus toen gewapende mannen twee politiebureaus in Mombasa aanvielen, waarbij zes politieagenten en zeven andere mensen werden gedood.

Bij aanslagen in de dagen daarop, waarvan vele gericht waren tegen straatverkopers in de toeristenplaatsen langs de kust tussen Mombasa en Malindi, vielen 42 doden en talrijke gewonden. Tijdens een bezoek aan Mombasa op 23 augustus ontkende Moi beschuldigingen dat de aanslagen doelbewust waren gericht tegen leden van binnenlandse stammen die van oudsher tegen zijn regering en de KANU waren. Ook beschuldigde hij de buitenlandse media van verdraaiing van de feiten.

Na de aanval van 13 augustus op twee politiebureaus ontvluchtte een groot aantal inwoners van het Likoni-district van Mombasa de stad uit angst voor vergeldingsmaatregelen van de politie. Op 1 september, de eerste dag van het schooljaar, waren de plaatselijke scholen uitgestorven.

In september zouden in en rond Mombasa nog meer moordpartijen hebben plaatsgevonden waarbij gewapende benden waren betrokken. Hierdoor steeg het dodenaantal sinds eind juli tot boven de zestig. Honderden politieagenten werden ter versterking ingezet in het gebied. Hardnekkige geruchten circuleerden dat het geweld, dat vaak was gericht tegen aanhangers van de oppositie, het werk van KANU-aanhangers was, maar dit werd door de autoriteiten ontkend.

Op 11 september beschoten gewapende overvallers in Ukunda, 20 km ten zuiden van Mombasa, een bus met Britse toeristen en staken een café in de brand dat populair was onder Duitse toeristen. In de recente golf van geweld leken dit de eerste incidenten te zijn waarbij toeristen welbewust het doelwit waren geweest.

De toeristenindustrie bracht in Kenia de meeste buitenlandse valuta in het laatje: ongeveer $ 400 mln per jaar. Op 12 september schatte de Mombasa and Coast Tourist Association dat het aantal vakantiegangers in de kustplaatsen in 1997 in vergelijking met dezelfde periode in 1996 met 50 procent was gedaald.

Aantal eisen oppositie ingewilligd

Op 7 september werd een geplande bijeenkomst van de NCEC in Kisumu, 300 km ten noordwesten van Nairobi, verhinderd door honderden gewapende politiemannen die een groot deel van het stadscentrum afsloten en de toegang naar het Kenyatta Sportcentrum, waar de bijeenkomst zou plaatsvinden, blokkeerden.

Op 11 september leek echter een doorbraak te zijn bereikt toen het parlement een reeks hervormingen goedkeurde waarbij volgens een groot aantal waarnemers alle belangrijke eisen van de oppositie werden ingewilligd. Deze waren onder meer: 1) afschaffing van wetten tegen ordeverstoringen die nog uit de koloniale tijd stamden en die de regering had gebruikt om de oppositie te onderdrukken; 2) evenveel zendtijd voor oppositiepartijen als voor de regerende Kenya African National Union (KANU), en 3) toekenning van zetels in de kiescommissie aan vertegenwoordigers van oppositiepartijen.

In reactie op het hervormingspakket zag de NCEC af van plannen tot verdere protestacties en stakingen die maand.

(Vor.ber.pag. 395/1-1997)

Bewoners van Likoni, Mombasa, verlaten op 28 augustus 1997 het gebied uit angst voor vergeldingsmaatregelen van de politie nadat op 13 augustus twee politiebureaus zijn aangevallen.
Foto EPA

SAHARA (WEST)

JAMES BAKER BENOEMD TOT NIEUWE VN-AFGEZANT

Op 17 maart 1997 werd bekendgemaakt dat de secretaris-generaal van de Verenigde Naties (VN), Kofi Annan, de Amerikaanse oud-minister van buitenlandse zaken James Baker tot speciale afgezant voor de Westelijke Sahara had benoemd.

Baker volgde Erik Jensen op, wiens ambtstermijn enkele maanden eerder was verstreken. De benoeming van een vooraanstaande figuur als Baker zou, naar werd aangenomen, blijk geven van een nieuwe vastbeslotenheid bij de VN enige vooruitgang te boeken in de kwestie van de Westelijke Sahara, aangezien het mandaat van de VN-Missie voor het Referendum in de Westelijke Sahara (MINURSO, Mission des nations unies pour le referendum dans le Sahara Occidental) op 31 mei zou aflopen.

In mei 1996 had de MINURSO pogingen opgeschort een volkstelling te houden ten behoeve van een referendum over de toekomstige status van het gebied (zie pag. 498/1/2-'96).

Onder het kopje 'W-Sahara in jaartallen' nam *NRC/H'blad* op 17 september 1997 de volgende chronologie op:

'•Sinds 1491 grotendeels Spaans bezit.
•1956: Marokko eist de hele Spaanse Sahara op, op basis van Marokkaanse heerschappij in de Middeleeuwen.
•1973: Onafhankelijkheidsfront Polisario opgericht.
•1975: Internationaal Gerechtshof erkent Saharaans zelfbeschikkingsrecht; Verenigde Naties bepleiten een referendum; koning Hassan II organiseert de Groene Mars naar het gebied; Akkoord van Madrid waaronder Spanje aankondigt het gebied over te dragen aan Marokko en Mauretanië.
•1976: Democratische Saharaanse Arabische Republiek opgericht.

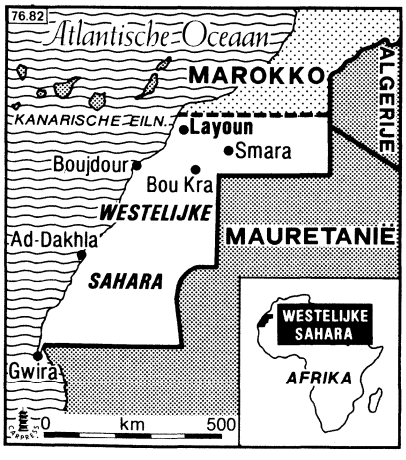

VN-afgezant James Baker (l.) wordt op 25 april 1997 bij zijn aankomst in Algiers begroet door de Algerijnse minister van buitenlandse zaken, Ahmed Attaf. *Foto EPA*

•1978: Organisatie van Afrikaanse Eenheid erkent Saharaanse Republiek.
•1979: Mauretanië erkent Polisario en trekt zich uit de Sahara terug.
•1981-1987: Marokko bouwt verdedigingsmuren in de Sahara om Polisario buiten te houden.
•1985: Verenigde Naties erkennen de Saharaanse Republiek.
•1988: Marokko en Polisario accepteren een eerste VN-vredesplan.
•1991: Veiligheidsraad aanvaardt VN-plan voor een referendum.
•1993: Boutros Boutros-Ghali, secretaris-generaal van de VN, informeert de Veiligheidsraad dat er weinig voortgang wordt geboekt.
•1995: Veiligheidsraad eist opnieuw een referendum.
•1997: VN benoemt James Baker als speciale afgezant voor de Westelijke Sahara.'

Bezoek Baker aan hoofdkwartier Polisario

VN-afgezant Baker bracht op 27 april een bezoek aan het hoofdkwartier van Polisario in Algerije. Toen hij aankwam, maakte Polisario bekend dat het 85 Marokkaanse krijgsgevangenen had vrijgelaten om zijn goede wil te tonen. Naar schatting werden nu nog 1.915 personen gevangen gehouden.

Baker bracht ook een bezoek aan Marokko en Mauretanië voor besprekingen met regeringsleiders.

GUINEE-BISSAU, TSAAD EN TOGO TREKKEN ERKENNING SAHARAANSE REPUBLIEK IN

Guinee-Bissau maakte op 3 april bekend dat het zijn erkenning van de Saharaanse Arabische Democratische Republiek (SADR) had ingetrokken. De Marokkaanse media berichtten dat Guinee-Bissau hiermee het zevende land was dat dit had gedaan. Op 9 mei deed Tsjaad hetzelfde en op 16 juni volgde Togo.

Het besluit van Tsjaad viel samen met de ondertekening van een bilateraal samenwerkingsakkoord met Marokko.

Verlenging MINURSO-mandaat

Op 22 mei verlengde de VN-Veiligheidsraad het mandaat van de MINURSO tot 30 september. Op 9 mei was aangekondigd dat speciaal afgezant Baker in juni een tweede bezoek zou brengen aan de Westelijke Sahara, waarna hij een gedetailleerd rapport zou voorleggen aan de Veiligheidsraad.

Besprekingen in Londen en Lissabon

Op 11-12 juni voerde James Baker in Londen besprekingen met leden van regeringsdelegaties van Marokko en de SADR. Op 23 juni trad de VN-afgezant op als bemiddelaar bij directe besprekingen tussen beide partijen in Lissabon.

Aan de besprekingen in Londen werd deelgenomen door de Marokkaanse premier Abdellatif Filali, minister van buitenlandse zaken Bechir Mustafa Sayed van de SADR, diens Algerijnse ambtgenoot Ahmed Attaf en de secretaris-generaal van het bureau van de president van Mauretanië.

De eerste ronde van de directe besprekingen in Lissabon, op 23 juni, waarbij waarnemers uit Mauretanië en Marokko aanwezig waren, vonden volgens Baker plaats in een 'open en vrije sfeer' waarbij opmerkelijke vooruitgang werd geboekt. De volgende dag maakte Baker bekend dat de besprekingen waren opgeschort om beide partijen in de gelegenheid te stellen de VN-voorstellen te bestuderen. Functionarissen van het Frente Polisario, de regerende partij van de SADR, waren blij met de ontmoeting in Lissabon die ze een doorbraak noemden in het 22 jaar oude geschil met Marokko om de onafhanke- lijkheid.

Op 20 juli maakte Baker bekend dat de delegaties van de regering van Marokko en de SADR na twee dagen rechtstreeks onderhandelen in Londen akkoord waren gegaan met voorstellen voor een overeenkomst. Een derde gespreksronde zou vóór eind augustus plaatsvinden.

De voorstellen waren in juni in Lissabon ingediend. Zij zouden een regeling bevatten voor de registratie van personen die mochten deelnemen aan een referendum over de toekomst van de voormalige Spaanse kolonie.

Baker deelde ook mee dat een akkoord over de kwestie van de vluchtelingen was bereikt. Dit zou het VN-Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen in samenwerking met Algerije en Mauretanië, die als waarnemers bij de gesprekken aanwezig waren, ten uitvoer brengen.

Op 28-29 augustus vond in Lissabon een volgende gespreksronde tussen Marokko en de SADR plaats. Ook hierbij trad Baker op als bemiddelaar. Na afloop van de bijeenkomst maakte hij bekend dat overeenstemming was bereikt over het 'verzamelen' van krijgsgevangenen en politieke gevangenen, maar hij trad niet details. Volgens Baker zouden de onderhandelingen op 12-13 september in de VS worden hervat.

Akkoord over referendum. Opnieuw verlenging termijn MINURSO

Op 16 september maakte Baker bekend dat Marokko en de Polisario-regering van de SADR een gedragscode hadden aanvaard voor het lang uitgestelde referendum over zelfbeschikking.
De VN-afgezant zei na een drie dagen durende gespreksronde in de Amerikaanse stad Houston dat het referendum binnen tien à elf maanden zou kunnen plaatsvinden. Het belangrijkste geschilpunt over het referendum was het opstellen van de kieslijsten geweest.

NRC/H'blad berichtte op 17 september over het in Houston bereikte akkoord het volgende:

'Marokko en de Saharaanse onafhankelijkheidsbeweging Polisario zijn het in Houston (Texas) eens geworden over een drie punten tellend plan om een eind te maken aan het conflict over de toekomst van de Westelijke Sahara.
Bemiddelaar James Baker, een vroegere Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, maakte het akkoord bekend dat de basis moet leggen voor een referendum onder auspiciën van de Verenigde Natics over onafhankelijkheid vóór het gebied dan wel blijvende aansluiting bij Marokko.
Een dergelijk referendum wordt al door de VN bepleit sinds 1975, nadat koloniale macht Spanje zijn intentie had kenbaar gemaakt zich uit het gebied terug te trekken en Marokko en Mauretanië hun aanspraken erop hadden neergelegd. De Marokkaanse koning Hassan II stuurde dat jaar honderdduizenden ongewapende burgers in de zogeheten „Groene Mars" het gebied in, waarna Madrid ermee instemde het aan Marokko en Mauretanië over te dragen. Mauretanië trok zich in 1979 uit de Sahara terug.
Het referendum is hoeksteen èn breekpunt in de inspanningen om een oplossing voor de kwestie van de Westelijke Sahara te vinden. In 1991 accepteerde de Veiligheidsraad van de Verenigde Natics een VN-vredesplan met als hoofdpunt een referendum dat in 1992 zou plaats hebben. Het vredesplan maakte een eind aan de oorlog tussen Marokko en Polisario. Maar meningsverschillen over de vraag wie precies zou mogen stemmen, hebben het referendum tot dusverre in de weg gestaan. In het gebied is nog een kleine VN-vredesmissie aanwezig als aandenken aan dat VN-vredesplan.
Baker, die de driedaagse besprekingen in Houston als „tamelijk moeilijk" kenmerkte, zei dat de kwestie van de kiezerslijsten in beginsel was opgelost, maar voegde eraan toe dat het een „zeer, zeer gecompliceerde kwestie" blijft. „Het hangt af van stammen en tribale groeperingen en een hele menigte andere zaken". Hij sprak van een totaal electoraat van circa 80.000 kiezers. Tot dusverre wilde Polisario het aantal kiezers tot de 75.000 beperken die in het gebied zouden zijn geregistreerd voor het conflict in 1975 uitbrak. Marokko daarentegen wil ook de tienduizenden mensen laten stemmen die zich sindsdien in het gebied hebben gevestigd.
Bijzonderheden over het akkoord wilde Baker niet geven. Hij zei dat het plan aan de VN zal worden voorgelegd. „Hoe we nu verder gaan hangt van de Veiligheidsraad en de VN in New York af."
Baker zei overigens dat nog te bezien is of de twee partijen het plan ten volle zullen uitvoeren. „Het is natuurlijk soms veel makkelijker het eens te worden om bepaalde dingen te doen, dan om ze inderdaad te doen", zei hij. Hoe dan ook zal het referendum nog 10 tot 11 maanden op zich laten wachten, zei hij (*Reuter, AP, AFP*).'

Op 29 september besloot de Veiligheidsraad van de VN het mandaat van de MINURSO, dat op 30 september zou aflopen, te verlengen tot 20 oktober.

(Vor.ber.pag. 498/1 e.v.-1996)

SENEGAL

PERSONELE WIJZIGINGEN BINNEN DE SOCIALISTISCHE PARTIJ

Op 30 maart 1996 kozen gedelegeerden tijdens het dertiende partijcongres van de Senegalese Socialistische Partij (SP) Ousmane Tanor Dieng, de minister voor presidentiële aangelegenheden, tot uitvoerend secretaris van de partij. President Abdou Diouf, tot op dat moment secretaris-generaal van de SP, werd gekozen tot partijvoorzitter.

SAMENSTELLING KABINET

Per 6 juni 1996 zag het kabinet van president Abdou Diouf er als volgt uit (zie voor samenstelling kabinet op 15 maart 1995 pag. 571/1 /2-'95 en voor wijziging kabinet op 12 september 1995 pag. 855/1 -'95):

Premier - Habib Thiam;

Staatsministers:
Landbouw - Moustapha Niasse; buitenlandse zaken en aangelegenheden van Senegalezen in het buitenland - Moustapha Niasse; binnenlandse zaken - Abdourahmane Sow; presidentiële diensten en aangelegenheden - Ousmane Tanor Dieng; zonder portefeuille - Abdoulaye Wade;

Ministers:
Strijdkrachten - Cheikh Hamidou Kane; steden - Daour Cisse; handel en nijverheid - Idrissa Seck; verbindingen - Serigne Diop; cultuur - Abdoulaye Elimane Kane; economie, financiën en planning - Papa Ousmane Sakho; werkgelegenheid en arbeid - Assane Diop; energie, mijnbouw en industrie - Magued Diouf; milieu en natuurbescherming - Abdoulaye Bathily; uitrusting en vervoer over land - Landing Sane; visserij en vervoer over water - Alassane Dialy Ndiaye; justitie en zeehonden - Jacques Baudin; nationaal onderwijs - Andre Sonko; volksgezondheid en sociale zaken - Ousmane Ngom; wetenschappelijk onderzoek en technologie - Marie-Louise Correa; modernisering van de staat - Babacar Nene Mbaye; toerisme en vervoer door de lucht - Tidiane Sylla; stadsplanning en huisvesting - Amath Dansokho; water - Mamadou Faye; vrouwen, kinderen en gezin - Aminata Mbonque Ndiaye; jeugdzaken en sport - Ousmane Paye;

Gedelegeerde ministers:
Afrikaanse economische integratie - Massokhna Kane; begroting - Mamadou Lamine Loum; decentralisatie - Souty Toure; wetgevende zaken - Khalifa Ababacar Sall; lezen en schrijven, alsmede de bevordering van de nationale talen - Mamadou Ndoye; planning - Magatte Qpendence Le Travail; opleidingen - Animata Tall;

Ambassadeur in de Verenigde Staten - Mamadou Mansour Seck; permanent vertegenwoordiger bij de VN in New York - Ibra Deguene Ka.

VLIEGTUIGONGELUK

Op 1 februari 1997 stortte een passa-

giersvliegtuig van Air Senegal met 52 personen aan boord, voornamelijk Franse toeristen, neer direct na het opstijgen van de luchthaven Tambacounda, 400 km van Dakar. Onder de 23 mensen die bij het ongeluk om het leven kwamen, waren de twee piloten. Eén van hen zou de zoon van president João Vieira van Guinee-Bissau zijn.

LEGEROFFENSIEF TEGEN SEPARATISTISCHE REBELLEN CASAMANCE

Op 2 september 1997 zouden ongeveer 2.000 mensen vanuit de zuidelijke provincie Casamance de grens over zijn gevlucht naar het buurland Gambia. Hun vlucht volgde op een offensief van het leger tegen separatistische rebellen dat zou zijn ingezet nadat een patrouille op 19 augustus even buiten Ziguinchor, de hoofdstad van Casamance, in een hinderlaag was gelopen.
Op 21 augustus berichtte de regeringskrant *Le Soleil* dat als gevolg van het offensief 30 guerrillastrijders waren gedood en 26 regeringssoldaten werden vermist. Onder de doden en vermiste personen zouden prominente leden van de separatistische Beweging van Democratische Krachten van Casamance (MFDC) zijn.

Op 20 september meldde het Franse persbureau *AFP* dat sinds augustus ongeveer honderd mensen waren gedood, onder wie dertig burgers. Aan het eind van de maand vielen nog steeds doden als gevolg van het geweld. Op 27 september meldde het radiostation *Afrika No 1* in Libreville dat driehonderd rebellen waren gedood.

Ook in oktober duurden de gevechten in Casamance tussen het regeringsleger en de rebellen, die het aanstuurden op een afscheiding van de streek, voort. Onder de kop 'Senegal voert oorlog in moerassen Casamance' verschafte redacteur Dirk Vlasblom in *NRC/H'blad* van 5 november de volgende informatie:

'De regering van president Abdou Diouf windt er niet langer doekjes om: Senegal, dat prat gaat op zijn binnenlandse stabiliteit, voert in het zuiden oorlog. Zondag [2 november] toonde de staatstelevisie voor het eerst beelden van dode rebellen. Kolonel Yoro Kone, commandant te velde van het regeringsleger in Casamance, het diepe zuiden van Senegal, vertelde voor de camera dat zijn troepen een offensief hebben ingezet tegen „bases van gewapende bandieten" langs de grens met Guinee-Bissau. De rebellen zouden in het buurland manschappen ronselen onder Senegalese vluchtelingen. De bases op Senegalees grondgebied zouden de afgelopen weken zijn „ontmanteld". „De rest bevindt zich aan de andere kant van de grens", aldus de kolonel.
De dode rebellen waren leden van de Beweging van Democratische Krachten van Casamance (MFDC). De MFDC ijvert gewapenderhand voor afscheiding van deze geïsoleerde streek, die ligt ingeklemd tussen Gambia, een voormalige Britse kolonie, en Guinee-Bissau. In een zeldzaam openhartig communiqué meldde de legerleiding vorige week dat bij hevige gevechten niet alleen 80 „bandieten" (guerrillastrijders van de MFDC), maar ook 18 Senegalese militairen waren omgekomen. Volgens buitenlandse waarnemers waren de botsingen nabij de grens met Guinee-Bissau de bloedigste sinds het conflict in 1982 uitbrak.
Medio oktober veroverden Senegalese troepen de dorpen Guidel, Babadinka en Tamp, MFDC-bolwerken twintig kilometer ten zuidoosten van Ziguinchor, hoofdstad van de Casamance. De fruitteelt in dit gebied vormt een belangrijke bron van inkomsten voor de guerrilla. MFDC-eenheden die de dorpen vorige week probeerden te heroveren, werden teruggeslagen door het regeringsleger. Daarbij vielen de slachtoffers die zondag door de televisie werden getoond.
De jongste veroveringen maken deel uit van een regeringsoffensief tegen MFDC-steunpunten in het grensgebied, dat werd ingezet nadat op 19 augustus een Senegalese patrouille even buiten Ziguinchor in een hinderlaag liep. Daarbij vonden 26 soldaten de dood. Sindsdien is het garnizoen in Casamance aanzienlijk versterkt en zijn enkele honderden rebellen gedood in een schoonmaakactie door regeringstroepen.
Het lag kennelijk in de bedoeling om de rust in de streek te herstellen voordat in november het toeristenseizoen zou beginnen. De Casamance, een schilderachtige streek met kronkelende kreekjes, rijstvelden en prachtige stranden, is een geliefde bestemming van de naar schatting 130.000 Franse toeristen die jaarlijks Senegal bezoeken. Toerisme vormt, na de visserij en de aardnotenteelt, de belangrijkste deviezenbron van dit West-Afrikaanse land.
Het verzet van de MFDC wortelt in een wijd verbreid gevoel van achterstelling in de Casamance. De streek was tot 1886 Portugees grondgebied - maar daar hebben de bewoners nooit iets van gemerkt - en werd toen overgedaan aan Frankrijk. Mede door zijn geïsoleerde ligging bezuiden de Britse enclave Gambia werd de Casamance door het Franse koloniale bestuur verwaarloosd en de MFDC beweert nu dat Senegal, als opvolgerstaat van Frans West-Afrika, geen aanspraak kan maken op het gebied.
De streek wijkt in landschappelijk en cultureel opzicht sterk af van andere delen van Senegal, waar het beeld wordt bepaald door islamitische broederschappen, aardnoten, vee en stof. De Casamance is, net als het noorden van buurland Guinee-Bissau, het woongebied van de overwegend animistische Diola, onder wie de islam, de dominante godsdienst van Senegal, nooit wortel heeft geschoten. De katholieke missie had in deze uithoek meer invloed. De Diola bedrijven al eeuwen een vorm van natte rijstbouw in de moerasdelta van de rivier de Casamance, die inmiddels het leeuwendeel van Senegals rijstproductie voor zijn rekening neemt. De Diola vinden dat de Casamance, als rijstschuur van het land, veel te weinig in de melk te brokkelen heeft in Senegal en de MFDC slaat munt uit dit gevoel van verwaarlozing.
Het moerassige grensgebied met Guinee-Bissau leent zich uitstekend voor de guerrilla, een oorlog zonder frontlijnen. De doorgaande wegen tussen Ziguinchor en het toeristenoord Cap Skiring zijn inmiddels in handen van het regeringsleger en op alle knooppunten staan pantserwagens, maar in de wirwar van kreekjes tussen de rivier en de grens is de MFDC heer en meester en lopen Senegalese troepen regelmatig in hinderlagen. Bovendien kunnen opgejaagde MFDC-strijders zonder veel problemen onderduiken in de Diola-gemeenschap aan de andere kant van de grens. Guinee-Bissau, dat zich garant stelde voor een eerder afgesloten bestand tussen Senegal en de MDFC, is niet bij machte deze vluchtroute af te grendelen. Het Senegalese leger zegt de jacht te hebben geopend op MFDC commandant Salif Sadio. Diens dood is al meermalen aangekondigd, maar hij liet zich nog onlangs fotograferen door persbureau Gamma. De jongste campagne van het regeringsleger zet de bevolking van de Casamance onder zware druk, want Senegalese soldaten beschouwen iedere Diola als een potentiële sympathisant van de MFDC.'

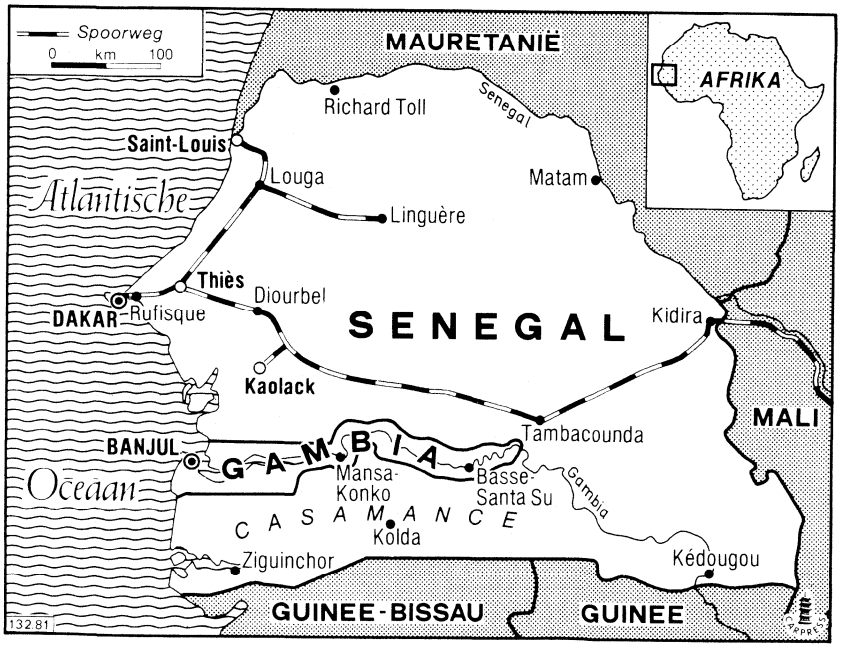

VISSERIJ-AKKOORD MET EU

Op 27 maart 1997 meldde *NRC/H'blad* dat de Europese Unie (EU) een dag eerder met Senegal overeenstemming had bereikt over een vierjarig visserij-akkoord met ingang van 1 mei. Senegal zou voortaan jaarlijks 12 mln ecu (f 26 mln) compensatie krijgen, tegen negen mln in het vorige akkoord. Het land had 18 mln ecu gevraagd. Voor het eerst was in het akkoord sprake van 'biologische pauzes' van een maand in de Senegalese wateren, waar 148 Europese schepen mochten vissen. In Senegal zelf waren 400.000 mensen direct en indirect van de visserij afhankelijk.

(Vor. ber. pag. 202/2/3-1996)

ZAMBIA

ONTWIKKELINGEN OP ECONOMISCH GEBIED. BEGROTING VOOR 1997

Op 1 februari 1997 presenteerde minister van financiën Ronald Penza de begroting voor 1997. De begroting van K(wacha) 1.427,1 mrd ($1 = K 1295 op 7 februari 1997) was erop gericht Zambia minder afhankelijk te maken van donorhulp en het privatiseringsproces van de Zambian Consolidated Copper Mines (ZCCM) te versnellen.

Penza maakte details bekend over kapitaaluitgaven ter waarde van K 462,5 mrd, waarvan K 165 mrd was gereserveerd voor terugkerende departementskosten. Andere uitgavenposten waren onder meer subsidies, pensioenen, defensie, veiligheid en constitutionele ontwikkelingen. Hij deelde mee dat tweederde van de uitgaven zou worden gedekt door binnenlandse inkomsten, en voorspelde een begrotingsoverschot van K 62 mln. Hij voegde er echter aan toe dat de regering opnieuw behoefte zou hebben aan steun voor de betalingsbalans, projectfinanciering en verlichting van de buitenlandse schuldenlast ten behoeve van de financiering van programma's ter verbetering van de infrastructuur, het terugbrengen van de armoede en de betaling van rente op buitenlandse leningen.

Koperakkoord

Op 12 februari werd vooruitgang geboekt bij de privatisering van de ZCCM, toen de regering de exclusieve rechten op de kopervoorraden van Konkola Deep toekende aan een consortium van drie internationale mijnbouwmaatschappijen: de Zuid-Afrikaanse mijnbouwbedrijven Anglo American en Gencor, alsmede het Canadese concern Falconbridge. De overeenkomst maakte een einde aan twee jaar onderhandelen over de rechten op de grootste kopervoorraad van het land. De hoeveelheid erts werd geschat op 340 mln ton, met een koperconcentratie van 3,8 procent.

De overeenkomst werd bereikt vlak vóór 28 februari, de uiterste datum waarop een bod kon worden uitgebracht op andere bezittingen van de ZCCM, na toenemende druk van donororganisaties op de regering vaart te zetten achter het privatiseringsproces.

Waarschuwing van IMF

Op 15 juni 1997 waarschuwde IMF-functionaris Elwaleed Taha de regering dat ze een begrotingsoverschot tot stand zou moeten brengen. Dit was in het eerste kwartaal van 1997 niet gelukt. Zambia moest aan deze voorwaarde voldoen, als het in aanmerking wilde komen voor verdere financiële hulp na een betaling van $ 14 mln die in februari was gedaan onder de Uitgebreide Structurele Aanpassingsfaciliteit (ESAF).

POLITIEKE ONTWIKKELINGEN. AANSLAG OP OUD-PRESIDENT KAUNDA

Op 23 augustus 1997 raakte oud-president Kenneth Kaunda licht gewond toen de politie met scherp schoot om een einde te maken aan een oppositiebijeenkomst in Kabwe. Ongeveer dertig mensen werden aangehouden bij het incident dat Kaunda 'een poging tot moord' noemde, die door president Frederick Chiluba was beraamd.

Kaunda beweerde dat de politie opzettelijk op zijn auto had geschoten. Een medepassagier, Roger Chongwe, leider van het Liberal Progressive Front, een oppositiepartij die banden had met Kaunda's United National Independence Party (UNIP), werd in de nek geraakt.

In een toespraak op 27 augustus sprak Chiluba echter tegen dat zijn regering Kaunda had willen verwonden en noemde hij hem een 'wijs staatsman, geliefd en gerespecteerd'. De president bevestigde dat een onderzoek naar het incident was geëntameerd. Inspecteur-generaal van politie Francis Ndhlovu maakte op hetzelfde moment bekend dat in verband met de affaire twee hoge politiefunctionarissen waren geschorst.

De schietpartij volgde op onlusten die een week daarvoor in Lusaka waren uitgebroken toen straatverkopers zich verzetten tegen een politieoptreden tegen illegale handel.

Kabinetswijziging

Op 5 september maakte president Frederick Chiluba een kabinetswijziging bekend. Die betrof de volgende portefeuilles:

Buitenlandse zaken - Lawrence Shimba*; overheidsgebouwen - Eric Silwamba*; handel en industrie - Alfeyo Hambayi+; landbouw, voedsel en visserij - mevr. Edith Nawakwi+; juridische zaken - Vincent Malambo*; energie en water - Suresh Desai+; gemeenschapsontwikkeling en sociale voorzieningen - Newstead Zimba+; toerisme - Amusa Mwanamwambwa+; onderwijs - Syamukayumbu Syamujaye+; wetenschap, technologie en beroepsopleidingen - Enock Kavindele*; openbare werken en bevoorrading - Keli Walubita+; arbeid en sociale zekerheid - Peter Machungwa*; mijnbouw en delfstoffen - generaal Christon Tembo+; grondbeheer - vacant.

*Nieuwe benoeming
+Gewijzigde portefeuille

Couppoging

Op 29 oktober kondigde de regering voor zeven dagen de noodtoestand af, nadat de dag ervoor een couppoging was mislukt. Onder de noodtoestand kon de politie verdachte personen vier-

De Zambiaanse president, Frederick Chiluba, ontkent op 27 augustus 1997 tegenover verslaggevers dat oud-president Kenneth Kaunda het doelwit is geweest van een door zijn regering gesteund moordcomplot. *Foto EPA*

entwintig uur vast te houden zonder aanklacht.

De couppoging was geleid door kapitein Stephen Lungu, die in de vroege ochtend van 28 oktober het hoofdkantoor van de *Zambian National Broadcasting Corporation* (*ZNBC*) in Lusaka had bezet met een groep van ongeveer twintig soldaten. Lungu stelde zich in een radio-uitzending voor als kapitein Solo en maakte bekend dat een voordien onbekende groepering, die zich de Raad van Nationale Redding noemde, de macht had overgenomen. Hij verklaarde dat 'hij een engel had aanschouwd met de boodschap dat de regering moest worden afgezet'. Hij zei dat een militaire junta de macht had gegrepen om een eind te maken aan corruptie en wanbestuur. 'Het land werd geruïneerd, het was volledig corrupt. Het enige georganiseerde instituut dat een eind aan deze misdadige activiteiten kan maken, is het leger', aldus Lungu. Hij gaf de ministers in het kabinet-Chiluba tot het middaguur de tijd zich over te geven.
Vlak na deze aankondiging spoedden de Zambianen zich naar de winkels om noodvoorraden in te slaan. Kort daarna rolden echter tanks door de straten en wierpen regeringsgetrouwe militairen wegblokkades op. Ze riepen iedereen op naar huis te gaan en de winkels te sluiten.

Ondanks de algemene onvrede over de regering van president Frederick Chiluba kreeg Lungu geen steun van de burgerbevolking. Ook sloten zich geen militairen bij hem aan. Enkele uren na de coup bestormden regeringsgetrouwe troepen het radiostation en arresteerden Lungu die zich had verstopt in een vuilnisbak. Iets voor tien uur 's ochtends meldde president Chiluba zich via de radio, met de woorden: 'De vijand is verslagen. We hebben gewonnen, in de naam van Jezus'. Hij bedankte de loyale militaire troepen voor hun steun. 'Ik wil hen die het zwaard willen opnemen, waarschuwen dat ze door het zwaard zullen worden geveld', aldus de president. Hij verklaarde dat een aantal coupplegers was gearresteerd en dat nog meer arrestaties zouden volgen.

In een tweede, langere radio-uitzending drie uur later beloofde Chiluba dat de regering zou doorgaan met haar economische hervormingen en benadrukte dat het privatiseringsprogramma, dat in brede kringen zeer impopulair was, 'een schitterend succes' was geweest.

Minister van defensie Ben Mwila maakte 's avonds voor de staatstelevisie bekend dat tijdens de operatie één soldaat was gedood en vijftien andere militairen waren aangehouden. Volgens Mwila was de jacht geopend op andere militairen die betrokken zouden zijn geweest bij de mislukte staatsgreep die hij toeschreef aan een 'handjevol dissidente officieren'.

Diezelfde avond beschuldigde ex-president Kenneth Kaunda in Johannesburg Chiluba ervan de coup op touw te hebben gezet om hard op te kunnen treden tegen zijn politieke tegenstanders. Op 30 oktober veroordeelde Kaunda's United National Independence Party (UNIP) de afkondiging van de noodtoestand. UNIP-voorzitter generaal Malimba Masheke verklaarde dat de noodtoestand was afgekondigd om 'oude rekeningen te vereffenen met politieke tegenstanders'.

Op 29 oktober verstrekte *Trouw* de volgende achtergrondinformatie bij de situatie in Zambia:

'(...) Hoewel de staatsgreep slecht was voorbereid, toont hij aan dat de anti-regeringsstemming in Zambia harder is geworden. Nadat Chiluba zes jaar geleden tot president werd gekozen, werd hem aanvankelijk vooral lof toegezwaaid. De Zambianen waren blij dat ze af waren van de socialist Kenneth Kaunda, die 27 jaar de scepter had gezwaaid en onder wiens bewind de economie volledig was ingestort.
De zeer christelijke president Chiluba werd een favoriet van donorlanden en hulporganisaties. Vooral het IMF en de Wereldbank prezen hem vanwege de privatisering en zijn strenge economische hervormingen. De meeste arme gezinnen merkten echter weinig van de gezondmaking van de economie. Gevoed door corruptie en beschuldigingen dat Chiluba's partijgenoten betrokken zijn bij de drugshandel, nam de onvrede steeds meer toe.
En toen haalde de president vorig jaar de woede van binnen- en buitenland op zijn hals, door de grondwet zodanig te wijzigen dat zijn rivaal Kaunda niet aan de verkiezingen in november kon meedoen. Dit leidde ertoe dat verschillende westerse landen hun hulp aan Zambia opschortten en dat in de hoofdstad Lusaka enkele bomaanslagen werden gepleegd door de mysterieuze terroristengroep Black Mamba.
Doordat Kaunda besloot de verkiezingen te boycotten, heeft de partij van de president nu een zeer grote meerderheid in het parlement. Hierdoor is Chiluba volgens critici zeer arrogant geworden. Zo treedt hij steeds harder op tegen journalisten en burgerorganisaties. 'Chiluba wordt met de minuut dictatorialer en autoritairder', aldus een ambassadeur.
De vraag is of de 72-jarige Kenneth Kaunda, die onlangs nog ontsnapte aan een moordaanslag, achter de poging tot staatsgreep gisteren zat. De ex-president zou vorige week hebben gewaarschuwd dat er een explosie in Zambia dreigde. Kaunda was gisteren op reis in Zuid-Afrika en wilde van daaruit geen commentaar geven.'

(Vor.ber.pag. 112/2 e.v.-1997)

LIBANON

VN-RESOLUTIE OVER BESCHIETING QANA

De vijfde commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (VN) nam op 7 juni 1997 een resolutie aan waarin Israël werd opgeroepen $ 1,7 mln aan schadevergoeding te betalen voor het beschieten van het VN-hoofdkwartier in het Libanese Qana op 18 april 1996 (zie pag. 577/1 e.v.-'96). De resolutie werd door 107 landen goedgekeurd met Israël en de Verenigde Staten (VS) als enige tegenstemmers (en drie onthoudingen). De resolutie werd op 14 juni bekrachtigd door de Algemene Vergadering van de VN. De Israëlische radio berichtte diezelfde dag dat de Israëlische regering de VN-eis tot schadevergoeding had verworpen.

Honderd en tien Libanese burgers kwamen om het leven toen een Israëlische raket neerkwam op het VN-terrein in Qana waar ze hun toevlucht hadden gezocht. Een in mei 1996 gepubliceerd VN-rapport bevatte de conclusie dat het 'onwaarschijnlijk' was dat de beschieting van het VN-hoofdkwartier het gevolg was van technische of procedurele fouten, zoals Israël had beweerd (zie pag. 579/1-'96).

AANKONDIGING 'REVOLUTIE VAN DE HONGERIGEN'

Oud-secretaris-generaal van Hezbollah, sjeik Subhi al-Tufayli, maakte begin juni bekend dat hij en zijn aanhangers voorbereidingen troffen voor een begin juli te starten campagne van burgerlijke ongehoorzaamheid tegen de regering.

In een interview in het in Londen gevestigde tijdschrift *Al-Wasat* van 5 juni zei Tufayli dat hij een 'revolutie van de hongerigen' voorbereidde om de regering te dwingen 'maatregelen te nemen ter verbetering van de ernstig verslechterende economische omstandigheden' in Libanon. Tufayli's 'voorbereidende commissie voor de opstand van de hongerigen' riep de bevolking op zich op 4 juli in Baalbek in de Bekaa-vallei te verzamelen voor een mars naar Beiroet.

Campagne burgerlijke ongehoorzaamheid van start

Op 4 juli begon sjeik Subhi al-Tufayli in Baalbek in de Bekaa-vallei zijn 'revolutie van de hongerigen', een anti-regeringscampagne van burgerlijke ongehoorzaamheid.

Minstens 10.000 mensen verzamelden zich bij het stadhuis van Baalbek, waar

Tufayli een toespraak hield waarin hij de menigte opriep de betaling van belasting en elektriciteits- en waterrekeningen te staken zolang de regering niet meer geld zou uitgeven voor de ontwikkeling van de Bekaa-vallei en de inkomstenbelasting niet zou verlagen. Hij dreigde met een mars naar de hoofdstad Beiroet en de bezetting van regeringsgebouwen om zijn doel te bereiken.

Waarnemers zagen Tufayli's campagne als een grote uitdaging aan Hezbollah dat onder leiding stond van Hasan Nasrallah. De campagne kreeg ook steun van niet-verwachte zijden, zoals van een aantal vakbonden en de radicale maroniet Dory Chamoun.

Aan de vooravond van de manifestatie waren bij wijze van machtsvertoon duizenden Libanese en Syrische soldaten rond Baalbek opgesteld. Maar vlak voor het begin van de manifestatie maakte de regering een verzoenend gebaar door bekend te maken dat zij ongeveer $ 98 mln zou besteden aan ontwikkelingsprojecten in de armste gebieden van de Bekaa-vallei.

AMERIKAANS REISVERBOD OPGEHEVEN

De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright maakte op 30 juli bekend dat het reisverbod tussen de Verenigde Staten (VS) en Libanon was opgeheven. Ze zei dat ze hiertoe was overgegaan nadat de Libanese premier Rafiq al-Hariri had beloofd om beter samen te werken bij het bestrijden van het terrorisme.

Een verbod op het gebruik van Amerikaanse paspoorten voor burgers die naar Libanon reisden, was in 1987 tijdens de burgeroorlog ingesteld, toen een aantal westerlingen in Libanon in gijzeling werden gehouden.

VEROORDELING LEDEN JAPANSE RODE LEGER

Op 31 juli werden vijf leden van het Japanse Rode Leger tot drie jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens het illegaal betreden van Libanon (voor het begin van het proces op 9 juni, zie pag. 468/1 e.v.-'97). De rechtbank gelastte dat de vijf mannen, Kozo Okamoto, Kazuo Tohira, Masao Adachi, Huruo Wako en Mariko Yamamoto, na hun vrijlating het land zouden worden uitgezet.

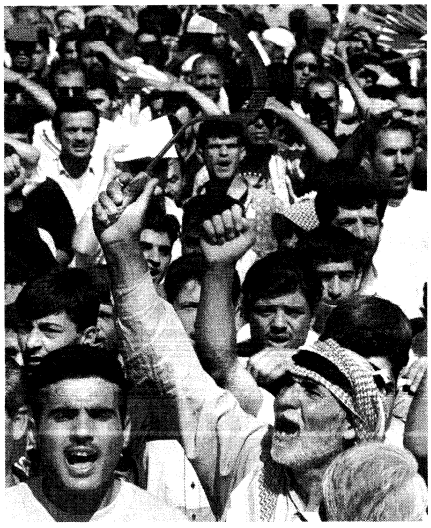

Duizenden deelnemers aan de 'revolutie van de hongerigen' verzamelen zich op 4 juli 1997 in Baalbek voor een mars naar Beiroet.
Foto EPA

STRIJD IN ZUID-LIBANON

In juni vonden in de door Israël eenzijdig ingestelde 'veiligheidszone' in Zuid-Libanon herhaaldelijk botsingen plaats tussen het Israëlische leger, gesteund door het aan Israël gelieerde Zuid-Libanese leger (SLA), en Hezbollah-strijders (voor bijzonderheden over gevechten in het Zuiden in mei, zie pag. 469/1 e.v.-'97).

Eén Israëlische soldaat kwam om en drie anderen werden gewond toen hun tank op 16 juni in de 'veiligheidszone' op een mijn liep.

Op 6 juli kwam een Israëlische officier om het leven in de 'veiligheidszone'. Israël voerde uit vergelding een aantal luchtaanvallen uit op doelen van de Hezbollah in Libanon.

Escalatie van gevechten

In augustus escaleerden de gevechten in Zuid-Libanon tussen enerzijds Hezbollah en andere guerrillagroepen en anderzijds Israël en het aan Israël gelieerde Zuid-Libanese leger (SLA). Hierbij schoot Hezbollah katjoesja-raketten af op Noord-Israël en voerden Israël en het SLA aanvallen uit op burgerdoelen in Libanon, wat in beide gevallen in strijd was met de 'bestandsafspraak' van april 1996 tussen Israël, Libanon en Syrië (zie pag. 578/2 e.v.-'96). Maar volgens de *Middle East International* van 29 augustus hielden beide partijen de escalatie van het geweld zorgvuldig binnen de perken, aangezien geen van

Aanhangers dragen het portret van sjeik Subhi al-Tufayli op 26 oktober 1997 met zich mee tijdens een protestdemonstratie in Baalbek tegen het uitblijven van sociale voorzieningen van overheidswege. *Foto EPA*

beide een grote geweldsuitbarsting wenste die vergelijkbaar was met de massale aanvallen over de grens die de Israëlische 'Druiven der Gramschap'-operatie van april 1996 hadden gekenmerkt.

Op 4 augustus voerden Israëlische gevechtsvliegtuigen en een commando-eenheid van de Golani-brigade een aanval uit op vermoedelijke Hezbollah-doelen ten noorden van de door Israël eenzijdig ingestelde 'veiligheidszone' in Zuid-Libanon. Naar verluidt werden minstens vijf Hezbollah-strijders gedood door een springlading die door Israëlische commando's in de buurt van Nabatiyeh was geplaatst. Volgens een verslag van de Israëlische televisie op 4 augustus hadden de commando's 'guerrillamethoden overgenomen' door explosieven te plaatsen bij het huis van een Hezbollah-lid. De Israëlische minister van defensie Yitzhak Mordechai zei in een commentaar op de operatie op 4 augustus dat het Israëlische leger Hezbollah 'overal en op elke mogelijke manier' zou blijven treffen.

Op 5 augustus voerden Israëlische jachtbommenwerpers nog meer luchtaanvallen uit op Hezbollah-doelen. Volgens de Libanese radio op 5 augustus werd hierbij een Libanese boer gedood.

Radio Israël meldde op 7 augustus dat een vrouw en haar vier kinderen waren gedood door een bom die dezelfde dag in het dorp Markaba in de 'veiligheidszone' was ontploft. Het bleef onduidelijk wie de bom had geplaatst.

Op 8 augustus werden vanuit Zuid-Libanon twee katjoesja-raketten afgevuurd op de Noord-Israëlische stad Kiryat Shmonah. Hierbij werd een Israëlische vrouw lichtgewond. Hezbollah ontkende dat het de raketaanval had uitgevoerd.

Op 9 augustus werd in de 'veiligheidszone' een Israëlische soldaat gedood door eigen vuur.

Artillerieaanval van SLA op Sidon en andere incidenten

Op 18 augustus werden twee jonge Libanese burgers gedood door een bom in Jezzine. Jezzine, een strategische enclave ten noorden van 'veiligheidszone', werd bezet door het twintigste SLA-bataljon en een klein aantal Israëlische soldaten. Sinds begin 1997 was het een van de doelwitten van Hezbollah. De twee burgers - van twaalf en zestien jaar - waren de kinderen van een hoge SLA-officier, die in 1993 zelf was gedood door een bom in de 'veiligheidszone'. Als vergelding lanceerde het SLA een artillerieaanval op de stad Sidon, ongeveer veertig kilometer ten zuiden van Beiroet, waarbij minstens zes burgers werden gedood en 44 anderen werden gewond. De verrassingsaanval op Sidon was de eerste sinds de Israëlische operatie Druiven der Gramschap. Het Israëlische leger ontkende enige betrokkenheid bij of verantwoordelijkheid voor de aanval.

Als vergelding voor de SLA-aanval vuurde Hezbollah op 19 augustus minstens tachtig katjoesja-raketten op Noord-Israël af. Hierbij raakten twee burgers lichtgewond. Hezbollah-secretaris-generaal sjeik Hasan Nasrallah rechtvaardigde de katjoesja-aanval in een interview met het in Londen verschijnende nieuwsblad *Al-Sharq al-Awsat* op 2 augustus. Hij zei tegen de krant: 'Met de beschietingen op de Israëlische nederzettingen wilden we iedereen herinneren aan de basis waarop de overeenkomst in april werd bereikt, want dit is de enige manier om de geest van deze overeenkomst te herstellen.'

Als vergelding voor de raketaanvallen lanceerde Israël op 20 augustus de zwaarste luchtaanval op Libanon sinds operatie Druiven der Gramschap. De aanval was gericht op posities die vermoedelijk in handen waren van Hezbollah en het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina - Algemeen Commando (Popular Front for the Liberation of Palestine-General Command, PFLP-GC), en trof ook een leiding die Sidon en Hezbollah-kampen ten westen van de Syrische grens van elektriciteit voorzag. Hezbollah reageerde met een verrassingsaanval waarbij een SLA-lid werd gedood.

Op 23 augustus werden een legercommandant van de sjiitische Amal en de chauffeur van de Libanese minister van sociale zaken Ayyoub Hamid gedood door een autobom in het centrum van Beiroet. Amal stelde Israël verantwoordelijk voor de aanslag.

De Libanese radio meldde op 25 augustus dat de Toezichthoudende Groep (Israel Lebanon Monitoring Group (ILMG), die in april 1996 was opgericht om toezicht te houden op de naleving van de 'bestandsafspraak') Israël op tal van punten had veroordeeld wegens aanvallen op burgers. *Radio Israël* berichtte op 24 augustus dat de ILMG weliswaar kritiek had geuit op het SLA wegens de aanval op Sidon, maar dat zij ook de katjoesja-aanvallen op Israël had veroordeeld en had bepaald dat de verantwoordelijkheid voor het beteugelen van Hezbollah bij de Libanese regering lag. In een verklaring tegenover het dagblad *Al-Ahram*, die op 25 augustus werd gepubliceerd, noemde Nasrallah de ILMG 'dood'.

Bij een gevecht langs de grens van de 'veiligheidszone' op 28 augustus werden vier Israëlische soldaten levend verbrand en vier Amal-guerrillastrijders gedood. De guerrillastrijders werden gedood bij een verrassingsaanval in de Wadi el Hoger door leden van de Israëlische Goldani-brigade. In de hoop de Amal-strijders te doden die aan de hinderlaag waren ontsnapt, had de Israëlische eenheid om artillerievuur verzocht. Maar de beschietingen veroorzaakten een omvangrijke bosbrand waarin de Israëlische soldaten omkwamen.

Israëlische elite-eenheid loopt in de val

Een Israëlische militaire operatie tegen een 'terroristisch' doelwit eindigde op 5 september in een catastrofe. Israëlische commando's hadden eenzelfde operatie tegen een Hezbollah-doel op 4 augustus tot een goed einde gebracht (zie boven). De jongste operatie, naar verluidt uitgevoerd als vergelding voor de drievoudige zelfmoordaanslag in Jeruzalem op 3 september, liep uit op de dood van twaalf Israëlische commando's en een Libanese vrouw. Sinds 1985 had Israël niet meer zoveel verliezen bij één operatie geleden. De *Independent* van 16 september concludeerde dat een Libanese dubbelagent de Israëlische commando-eenheid bewust in een val had gelokt.

De mislukte operatie leidde in Israël tot een hernieuwd debat over het toekomstig beleid ten aanzien van Libanon. Er gingen steeds meer stemmen op, ook van de kant van politici die als 'hardliners' werden beschouwd, dat Israël zich uit de eenzijdig ingestelde 'veiligheidszone' in Zuid-Libanon zou moeten terugtrekken. Zo eiste de Israëlische minister van openbare veiligheid Avigdor Kahalani op 16 september dat Israël Libanon volledig zou ontruimen en dat er

SLA-commandant generaal Antoine Lahad op 3 december 1997 tijdens een persconferentie in zijn hoofdkwartier in Marjayoun.
Foto EPA

Hezbollah-secretaris-generaal Hasan Nasrallah (l.) krijgt op 13 oktober 1997 in Teheran volledige steun van de Iraanse president Mohammad Khatami (r.) voor zijn guerrilla-oorlog tegen Israël in Zuid-Libanon. *Foto EPA*

een multinationale legermacht in de 'veiligheidszone' zou worden gelegerd.

Bijzonderheden over de mislukte Israëlische operatie

In de vroege uren van 5 september landde een elite-commando-eenheid van de Israëlische marine (Flotilla 13) op de Libanese kust, ongeveer twintig kilometer van de haven van Sidon. Onder dekking van de duisternis zette de eenheid koers naar het doel van de operatie, het plaatselijke hoofdkwartier van Amal in Ansouriyeh (hoewel de sjiitische Amal de laatste jaren geen belangrijke rol had gespeeld bij verzetsactiviteiten, was de groep na de moord op een van haar legercommandanten in Beiroet in augustus opnieuw in actie gekomen). Op weg naar het hoofdkwartier belandden de commando's in een mijnenveld. Hierop schoten Libanese soldaten lichtkogels boven het gebied af, waardoor Hezbollah- en Amalstrijders op de Israëlische commando's konden schieten die nog niet door een mijn waren gedood. Een ongedeerde Israëlische commando wist uiteindelijk de hulp van een helikopter in te roepen, en in het daarop volgende gevecht werd een Libanese vrouw gedood en een aantal Libanese soldaten en strijders gewond. Een Israëlische legerarts van druzische komaf, die deel uitmaakte van het team dat naar het gebied werd gestuurd om de Israëlische doden op te halen, werd eveneens gedood.

De Israëliërs moesten noodgedwongen het hoofd van een commando en andere lichaamsdelen op het slagveld achterlaten. Op een persconferentie in Beiroet op 5 september toonde Hezbollah-secretaris-generaal sjeik Hasan Nasrallah behalve buitgemaakt Israëlisch legermaterieel ook een lichaamsdeel van een Israëlische soldaat. Vervolgens bood Hezbollah het hoofd en de ledematen aan in ruil voor Hezbollah-leden die gevangen zaten in Israël.

Het Israëlische dodencijfer liep later die maand nog verder op. Op 7 september werd in de 'veiligheidszone' een Israëlische soldaat gedood door mortiervuur van Hezbollah. Op 12-13 september braken in de 'veiligheidszone' hevige gevechten uit, waarbij twee Israëlische soldaten, vier Hezbollah-strijders en zes Libanese soldaten omkwamen. Onder hen bevond zich sjeik Nasrallahs achttienjarige zoon Hadi Hasan Nasrallah, wiens lijk naar Israël werd overgebracht met het oog op een eventuele ruil van lichamen of gevangenen. In een op 14 september uitgegeven verklaring dankte Nasrallah God omdat hij zijn zoon had uitverkoren als martelaar. Op 18 en 29 september kwamen in de 'veiligheidszone' nog twee Israëlische soldaten om het leven.

Nieuw succes voor Hezbollah

Ook in oktober bracht Hezbollah het Israëlische leger ernstige verliezen toe in het zuiden. Israël beantwoordde de acties van Hezbollah met een reeks luchtaanvallen in Libanon. Deze waren niet alleen gericht tegen Hezbollah-bases, maar ook tegen het (pro-Syrische) PFLP-GC. In Israël zelf verhoogden de protesten van een groep ouders van in Libanon gelegerde Israëlische soldaten (de zogeheten groep van 'Vier Moeders') de druk op de Israëlische regering om het leger eenzijdig terug te trekken uit Libanon. De toegenomen binnenlandse druk in Israël om het leger terug te trekken leidde medio oktober tot een scherpe waarschuwing van de commandant van het pro-Israëlische Zuid-Libanese Leger (SLA), generaal Antoine Lahad, aan het adres van Israël. Waarschijnlijk zouden zijn troepen, zo zei hij, hun wapens op het Israëlische leger richten als het zich eenzijdig zou terugtrekken uit de door Israël en het SLA gecontroleerde 'veiligheidszone.'

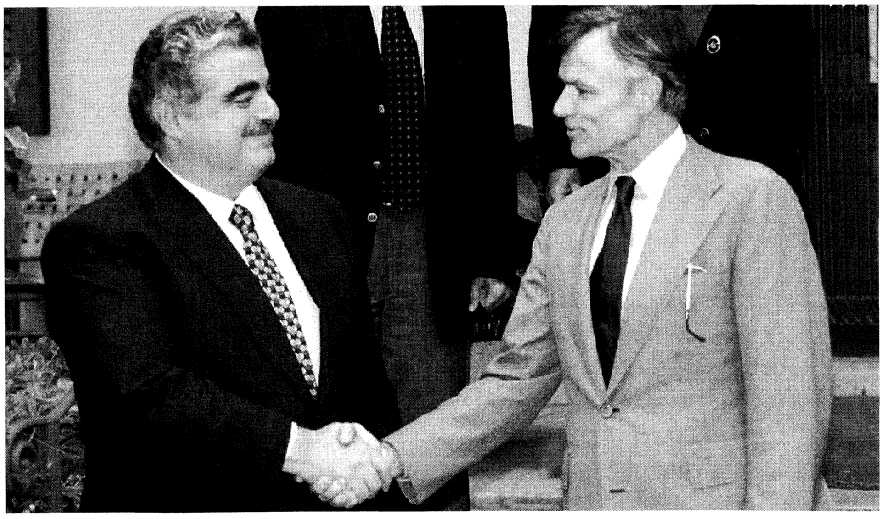

Tijdens een kort bezoek aan de campus van de Amerikaanse Universiteit van Beiroet op 29 oktober 1997 wordt de Libanese premier Rafiq al-Hariri (l.) welkom geheten door het hoofd van de universiteit, de Amerikaan John Waterbury (r.), die als eerste sinds 1982 weer zijn intrek zal nemen op de campus. *Foto EPA*

Op 8 oktober voerden Hezbollah-strijders een aanval uit op het Israëlische leger midden in de centrale sector in de eenzijdig door Israël ingestelde 'veiligheidszone' in Zuid-Libanon. In eerste instantie openden de guerrillastrijders het vuur op leden van het SLA die op patrouille waren in de buurt van het dorp Markaba, van wie er twee gewond raakten. Vervolgens bestookte Hezbollah met raketten een Israëlisch konvooi dat de SLA-eenheid te hulp schoot. Daarbij vonden twee Israëlische soldaten in een tank de dood en werden zes andere gewond, van wie twee ernstig. Op 18 oktober doodden Hezbollah-strijders opnieuw een Israëlische soldaat toen zij het vuur openden op een tank die zich op de grens van de 'veiligheidszone' bevond.

De aanvallen vestigden de aandacht op het feit dat Hezbollah steeds meer gebruik maakte van geavanceerde wapens in zijn strijd tegen Israël. De *Middle East International* van 24 oktober berichtte dat volgens Israëlische functionarissen Iran Hezbollah een lading Faggot- en TOW-raketten had geleverd naast de Saggar-raketten die onlangs waren ingezet.

Op 19 oktober kwamen een SLA-officier en een niet nader geïdentificeerde Egyptenaar om het leven bij een bomaanslag op de auto waarin zij reden. Het incident vond plaats in de buurt van Jezzine, een strategische enclave ten noorden van de door het SLA beheerste 'veiligheidszone. Verder vonden nog eens zeker vier SLA-soldaten de dood bij Hezbollah-aanvallen in oktober.

SLUITING VAN ILLEGALE RADIO- EN TV-STATIONS

De regering maakte in september een begin met de sluiting van illegale radio- en televisiestations in heel Libanon. Op 21 september vielen in Tripoli twee doden en twee gewonden toen soldaten een illegaal televisiestation wilden sluiten dat in handen was van de Islamitische Unificatie Beweging, een fundamentalistische soennitische groepering.

AANSLAG OP CAMPUS AMERIKAANSE UNIVERSITEIT

Onbekenden op een motor gooiden op 27 oktober dynamiet op het parkeerterrein van de Amerikaanse Universiteit van Beiroet. Bij de daarop volgende explosie vielen geen gewonden. De universiteit was tussen 1975-'90 herhaaldelijk het doelwit van aanslagen geweest.

(Vor.ber.pag. 468/1 e.v.-1997)

KOREA

OVERLOPERS. HWANG JANG YOP ARRIVEERT IN ZUID-KOREA

Op 20 april 1997 arriveerde de hoge Noord-Koreaanse functionaris Hwang Jang Yop in de Zuid-Koreaanse hoofdstad Seoel. Hwang was in februari overgelopen naar Zuid-Korea (zie pag. 411/3-'97). Hij werd vergezeld door zijn assistent Kim Duk Hung, die eveneens in februari was overgelopen.

Hwang had op 12 februari politiek asiel aangevraagd bij de Zuid-Koreaanse ambassade in de Chinese hoofdstad Beijing en was op 18 maart overgebracht naar de Filippijnen (zie 412/3-'97).

Hwangs aankomst in Seoel werd rechtstreeks uitgezonden op de drie Zuid-Koreaanse televisiekanalen. Na aankomst verklaarde Hwang dat hij was overgelopen, omdat hij ervan overtuigd was dat samenwerking met zijn 'broeders in het Zuiden' de enige manier was 'om oorlog te voorkomen'. Hij zei dat Noord-Korea was verworden tot 'een monsterachtige mengeling van socialisme, een moderne versie van feodalisme en militarisme'. Ondanks het feit dat de Noord-Koreaanse economie 'volledig verlamd' was, bereidde het land zich voor op oorlog.

Noord-Koreaanse families vluchten over zee

Op 12 mei redde de Zuid-Koreaanse marine twee Noord-Koreaanse families uit de Gele Zee, nadat zij per boot uit de Noord-Koreaanse haven Sinuiju in de provincie Noord-Pyongan waren gevlucht.

De families, in totaal veertien personen, werden ontdekt in een houten vissersboot en zouden tegen het reddingsteam hebben gezegd dat zij asiel zochten in Zuid-Korea om te ontsnappen aan de hongersnood in Noord-Korea. Naar werd aangenomen, waren zij de eerste groep Noord-Koreaanse overlopers die over zee naar Zuid-Korea was gevlucht. Zij waren tevens de grootste groep overlopers die Zuid-Korea bereikte sinds december 1996, toen een groep van zeventien personen via China en Hongkong naar Zuid-Korea was gelopen (zie pag. 125/3-'97).

Op 22 mei gaven de overlopers een persconferentie in Seoel. Volgens het officiële Zuid-Koreaanse nieuwsbureau *Yonhap* zeiden de overlopers dat sinds begin 1997 in Noord-Korea 'geruchten' de ronde deden over plannen voor een invasie van Zuid-Korea tussen juli en oktober 1997. De overlopers zeiden daarnaast dat Noord-Korea zijn toelatingseisen voor de strijdkrachten had versoepeld door mannen van 'onzuivere' (dat wil zeggen niet-proletarische) achtergrond toe te laten, en de duur van de dienstplicht had verlengd.

De uitlatingen over de militaire plannen van Noord-Korea waren des te verontrustender gezien een eerdere verklaring over Hwang Jang Yop (zie boven). In een verklaring aan de inlichtingencommissie van de Nationale Assemblee op 9 mei had directeur Kwon Yong Hae van het Zuid-Koreaanse Bureau voor Nationale Veiligheidsplanning gezegd dat Hwang zijn ondervragers te kennen had gegeven dat hij 'aannam' dat Noord-Korea over kernwapens beschikte.

Meer Zuid-Koreaanse hulp voor overlopers

Op 14 juli nam de Zuid-Koreaanse Nationale Assemblee een wet aan om de hulp aan het groeiende aantal overlopers uit Noord-Korea uit te breiden en te coördineren. Het nieuwe hulpprogramma, dat zou worden uitgevoerd onder toezicht van de Raad voor Nationale Eenwording, omvatte de oprichting van een centrum waar overlopers hun eerste jaar konden doorbrengen om de cultuur, samenleving, economie en politiek van Zuid-Korea te bestuderen.

Noord-Koreaanse diplomaten lopen over

Eind augustus liepen Jang Sung Gil, de Noord-Koreaanse ambassadeur in Egypte, en zijn oudere broer Jang Sung Ho, Noord-Korea's handelsattaché in Frankrijk, over naar de Verenigde Staten (VS). Jang Sung Gil was de hoogstgeplaatste Noord-Koreaan die ooit naar de VS was overgelopen en de Noord-Koreaanse regering werd er volgens waarnemers ernstig door in verlegenheid gebracht.

Op 22 augustus gingen Jang en zijn familie de Amerikaanse ambassade in Cairo binnen en vroegen politiek asiel aan. Over het overlopen van Jangs oudere broer in Frankrijk verschenen geen berichten, maar op 26 augustus bevestigde een woordvoerder van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken dat beide broers en de vrouw van de jongste van de twee naar de VS waren overgelopen.

Voordat hij in 1994 tot ambassadeur in Cairo was benoemd, was Jang Sung Gil onderminister van buitenlandse zaken voor het Midden-Oosten geweest. Waarnemers meenden dat

Jang op grond van zijn kennis van Noord-Korea's zakelijke belangen in het Midden-Oosten licht zou kunnen werpen op de vermeende verkoop van Noord-Koreaanse raketten en andere wapens aan Syrië, Iran en Libië.

Eind augustus vaardigde Noord-Korea officiële verklaringen uit, waarin de gebroeders Jang gebrandmerkt werden als 'criminelen' en waarin werd beweerd dat de beide broers reeds in juli ontheven waren van hun functie en waren teruggeroepen naar Noord-Korea om terecht te staan voor verduistering. Daarnaast schortte Noord-Korea in reactie op het overlopen van de twee broers een derde gespreksronde met de VS over de proliferatie van kernwapens op. Deze gespreksronde stond gepland voor 27-29 augustus (zie onder KOREA (NOORD)).

Religieuze leider loopt over naar Noord-Korea

Op 15 augustus maakte Noord-Korea bekend dat Oh Ik Je, voormalig leider van Zuid-Korea's inheemse Chondogyo-religie, naar Noord-Korea was overgelopen uit 'walging' over het herenigingsbeleid van Zuid-Korea.

Oh was lid geweest van de burgeradviesgroep voor nationale eenwording van de Zuid-Koreaanse regering en adviseur van de grootste oppositiepartij, het centrumlinkse Nationale Congres voor een Nieuwe Politiek (National Congress for New Politics, NCNP). Het Zuid-Koreaanse Bureau voor Nationale Veiligheidsplanning maakte op 28 augustus bekend vóór Oh's overlopen een onderzoek naar hem te hebben ingesteld op verdenking van spionage.

ONTWIKKELINGEN MET BETREKKING TOT VIERLANDENOVERLEG

Medio april voerden Noord-Koreaanse, Zuid-Koreaanse en Amerikaanse functionarissen in New York overleg over een aantal aspecten van het in 1996 voorgestelde vierlandenoverleg tussen Noord-Korea, Zuid-Korea, China en de Verenigde Staten (VS) (zie pag. 655/2 e.v.-'96). De drie gesprekspartners hadden eerder in maart voorbereidende besprekingen over de kwestie gevoerd (zie pag. 413/1 e.v.-'97).

Waarnemers berichtten dat de Noord-Koreaanse onderminister van buitenlandse zaken en leider van de Noord-Koreaanse gespreksdelegatie Kim Kye Kwan 1,5 mln ton aan voedselhulp had geëist in ruil voor deelname aan het vierlandenoverleg. Naar verluidt was deze eis voor Zuid-Korea onaanvaardbaar; de Zuid-Koreaanse delegatie verliet eind april de onderhandelingstafel en keerde terug naar Zuid-Korea. Op 29 april verklaarde Kim Kye Kwan dat het 'voor het vierlandenoverleg benodigde vertrouwen' tussen Noord-Korea en de VS nog ontbrak en dat 'wij bovendien nog niet de garantie hebben gekregen op voet van gelijkwaardigheid te kunnen onderhandelen'.

Akkoord over vierlandenoverleg

Op 25 juni kwamen in New York de functionarissen van Noord-Korea, Zuid-Korea en de VS opnieuw bijeen om een aantal aspecten te bespreken van het in 1996 gedane voorstel tot vierlandenoverleg. Na afloop van de besprekingen zeiden Zuid-Koreaanse functionarissen dat Noord-Korea akkoord was gegaan met een voorstel om in augustus een bijeenkomst van hoge functionarissen van de vier landen te beleggen ter vaststelling van een agenda voor het overleg.

Op 30 juni werd bekendgemaakt dat Noord-Korea uiteindelijk had ingestemd met een ontmoeting (die gepland stond voor 5 augustus in New York) met vertegenwoordigers van de VS, Zuid-Korea en China om besprekingen te voeren over een vierlandenoverleg. Het doel van de bijeenkomst was een datum, plaats van samenkomst en agenda voor het vierlandenoverleg vast te stellen.

Voorbereidende bijeenkomsten

De voorbereidende besprekingen om de agenda en nadere voorbereidingen voor het vierlandenoverleg te regelen, vonden in New York op 5-7 augustus plaats. De gesprekspartners kwamen in beginsel overeen dat het vierlandenoverleg op ministerieel niveau ongeveer zes weken na de laatste voorbereidende gespreksronde zou worden geopend in het Zwitserse Genève. Er bestond echter geen duidelijkheid over het aantal voorbereidende bijeenkomsten. De volgende bijeenkomst zou medio september plaatsvinden in New York.

Er verschenen berichten dat in New York grote meningsverschillen waren ontstaan over een agenda voor het vierlandenoverleg. De Noord-Koreaanse delegatie benadrukte naar verluidt dat Noord-Korea onder bepaalde gunstige voorwaarden een vredesverdrag met de VS zou sluiten, maar niet met Zuid-Korea. Noord-Korea had tevens geëist dat vooruitlopend op onderhandelingen tussen Noord-Korea en Zuid-Korea alle Amerikaanse troepen uit Zuid-Korea zouden worden teruggetrokken.

Nieuwe besprekingen op 18-19 september, eveneens in New York, eindigden zonder een concreet akkoord over de agenda of de voorbereidingen. Naar verluidt liepen de onderhandelingen vast, omdat Noord-Korea eiste dat de terugtrekking van de Amerikaanse

De delegatieleiders bij de voorbereidende besprekingen voor het vierlandenoverleg op 18 september 1997 in New York: (v.l.n.r.) de Amerikaanse plaatsvervangend onderminister van buitenlandse zaken voor aangelegenheden betreffende Oost-Azië en het Stille Zuidzee- gebied, Charles Kartman, de Zuid-Koreaanse onderminister van buitenlandse zaken, Song Young Shik, de Chinese onderminister van buitenlandse zaken, Chen Jian, en diens Noord-Koreaanse ambtgenoot Kim Kye Kwan. *Foto EPA*

troepen uit Zuid-Korea op de agenda zou worden geplaatst. Deze eis was voor de VS en Zuid-Korea echter onbespreekbaar.

Noord-Korea nam pas deel aan de besprekingen in New York na bilaterale onderhandelingen tussen de VS en Noord-Korea in de Chinese hoofdstad Beijing op 10-11 september. Hierbij was gesproken over een aantal kwesties rond het overlopen van twee Noord-Koreaanse diplomaten naar de VS eind augustus (zie boven). Als reactie op hun overlopen had Noord-Korea het overleg met de VS over de proliferatie van kernwapens opgeschort. Na de onderhandelingen in Beijing verklaarden Noord-Koreaanse functionarissen dat 'een politiek akkoord' was bereikt waardoor Noord-Korea kon deelnemen aan de voorbereidende bijeenkomst voor het vierlandenoverleg. VS-functionarissen zeiden dat beide partijen waren overeengekomen de besprekingen in New York gescheiden te houden van het overlopen van de twee Noord-Koreanen.

Op 17 november liet het Zuid-Koreaanse ministerie van buitenlandse zaken weten dat een nieuwe, derde ronde van besprekingen ter voorbereiding van het vierlandenoverleg over een alomvattend vredesverdrag voor het Koreaanse schiereiland op 21 november in New York van start zou gaan.

Tijdens deze bijeenkomst werd overeenstemming bereikt over 9 december als de aanvangsdatum van het eerste formele vredesoverleg in Genève. Volgens de gezamenlijke verklaring, die al na één dag van overleg tot stand kwam, zou de conferentie van Genève zijn gericht op 'een vredesregeling voor het Koreaanse schiereiland en vermindering van spanningen'. Op 24 november waarschuwde Zuid-Koreaanse functionarissen voor al te hooggespannen verwachtingen; de bijeenkomst in Genève moest worden gezien als 'het begin' van wat kon uitmonden in 'een lang proces'. Een van de toponderhandelaars van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright liet begin december weten dat er nog 'talrijke ontmoetingen van ten minste enkele jaren' zouden volgen voordat er van een succesvolle afronding sprake zou zijn, aldus berichtte *NRC-H/blad* op 9 december.

GESPANNEN BETREKKINGEN TUSSEN NOORD EN ZUID. SCHERMUTSELINGEN IN GEDEMILITARISEERDE ZONE

Op 10 april losten Noord-Koreaanse en Zuid-Koreaanse militairen waarschuwingsschoten in de oostelijke sector van de gedemilitariseerde zone (DMZ), de feitelijke grens tussen de beide landen. De schotenwisseling vond plaats kort voordat de Amerikaanse minister van defensie, William Cohen, een bezoek bracht aan het vredesdorp Panmunjom (de enige grensovergang in de DMZ) waar de wapenstilstand was gesloten. De schotenwisseling vond ongeveer 100 km ten westen van het dorp plaats.

Het incident deed zich voor toen een Zuid-Koreaanse patrouille in de DMZ waarschuwingsschoten zou hebben gelost op een groep Noord-Koreaanse militairen die de grens was overgestoken. De Noord-Koreaanse militairen zouden het vuur hebben beantwoord, alvorens zich te hebben teruggetrokken.

Conflict op zee. Toenemende spanning

Op 5 juni beweerde het Zuid-Koreaanse ministerie van defensie dat een Noord-Koreaanse patrouilleboot die een vissersvloot begeleidde, eerder die dag de Zuid-Koreaanse territoriale wateren was binnengedrongen en betrokken was geweest bij een schotenwisseling met een Zuid-Koreaanse kanonneerboot. Dit was het ernstigste incident sinds een Noord-Koreaanse duikboot in september 1996 aan de grond was gelopen aan de oostkust van Zuid-Korea (zie pag. 126/1 e.v.-'97).

Het incident vond plaats bij het eiland Yonpyong, ongeveer 145 km ten westen van de Zuid-Koreaanse hoofdstad Seoel. Volgens het Zuid-Koreaanse ministerie van defensie had het Noord-Koreaanse schip drie schoten afgevuurd op het Zuid-Koreaanse schip dat het vuur had beantwoord met twee schoten. Er werd geen melding gemaakt van slachtoffers.

Enkele uren na het incident had de Zuid-Koreaanse regering een spoedvergadering bijeengeroepen van ministers die veiligheidskwesties in hun portefeuille hadden, en had opdracht gegeven de strijdkrachten in staat van paraatheid te brengen. Kort daarna probeerde Zuid-Korea echter de spanning te verminderen door bekend te maken dat het Noord-Koreaanse schip een navigatiefout had gemaakt.

Desalniettemin bleven de betrekkingen gespannen en op 18 juni verklaarde het Noord-Koreaanse ministerie van de Volksstrijdkrachten dat Noord-Korea klaar was voor een 'beslissende strijd' met Zuid-Korea en de VS.

De verklaring was uitgegeven nadat Zuid-Korea zich volgens Noord-Korea op 16 juni schuldig had gemaakt aan 'militaire provocaties' langs de grens met Noord-Korea en in samenwerking met de VS op 17 juni landingsoefeningen en militaire manoeuvres had georganiseerd. In de verklaring werd gesteld dat Zuid-Korea en de VS zich hadden ingesteld op een preventieve aanval op Noord-Korea. De verklaring werd afgesloten met de conclusie dat 'als de trekker van agressie' werd overgehaald, 'de trekker van de tegenaanval' ook zou worden overgehaald.

Vuurgevecht in DMZ

Op 16 juli vond een schotenwisseling plaats tussen Noord-Koreaanse en Zuid-Koreaanse troepen in de centrale sector van de gedemilitariseerde zone (DMZ). De lange en zware schotenwisseling was naar verluidt een van de ernstigste militaire botsingen tussen Noord en Zuid van de laatste jaren.

Volgens de Zuid-Koreaanse autoriteiten deed het incident zich voor toen Zuid-Koreaanse grenswachten minstens zeven Noord-Koreaanse militairen ten zuiden van de DMZ ontwaarden. De Zuid-Koreaanse grenswachten hadden de indringers per luidspreker gelast zich terug te trekken op hun eigen grondgebied. De Noord-Koreaanse militairen waren echter doorgelopen en de Zuid-Koreaanse grenswachten hadden hierop ongeveer 200 waarschuwingsschoten gelost. De Noord-Koreaanse militairen beantwoordden de waarschuwingsschoten met gericht vuur en er ontwikkelde zich een vuurgevecht. Noord-Koreaanse militairen in een nabijgelegen wachtpost openden eveneens het vuur. Zij vuurden minstens tien mortiergranaten en meerdere artillerieschoten af. Het vuurgevecht duurde ongeveer een uur en eindigde toen de Zuid-Koreaanse militairen een staakt-het-vuren voorstelden.

Noord-Korea daarentegen ontkende dat zijn militairen de grens hadden overschreden. Het officiële nieuwsbureau *KCNA* berichtte dat Noord-Koreaanse troepen bezig waren met een routineverkenning, toen Zuid-Koreaanse militairen hen onder vuur hadden genomen. Volgens het bericht waren verscheidene Noord-Koreaanse militairen bij de aanval gewond geraakt en was een aantal Noord-Koreaanse wachtposten vernietigd.

Dodelijk incident

Zuid-Korea beweerde dat een onbekend aantal Noord-Koreaanse militairen op 9 september de demilitariseerde zone was binnengedrongen. Een Noord-Koreaanse soldaat werd doodgeschoten nadat hij waarschuwingen van Zuid-Koreaanse militairen had genegeerd en een Zuid-Koreaanse wachtpost aan de Zuid-Koreaanse grens van de DMZ ten noorden van de stad Yanggu in de provincie Kangwon tot op enkele meters was genaderd.

Zuid-Koreaanse boeren ontvoerd

Op 17 oktober ontvoerden Noord-Koreaanse grenswachten twee Zuid-Koreaanse boeren in de gedemilitariseerde Zone (DZM), de feitelijke grens tussen de twee Korea's. Het incident speelde zich af in de zogeheten gezamenlijke veiligheidszone bij het vredesdorp Panmunjon. Een woordvoerder van de met de veiligheid in het gebied belaste VN-troepen verklaarde dat twaalf gewapende Noord-Koreaanse soldaten de zuidelijke helft van de DMZ waren binnengedrongen, de twee boeren in een rijstveld gevangen hadden genomen en hen naar het noordelijke deel van de DMZ hadden gevoerd. Naar verluidt was dit de eerste ontvoering van twee Zuid-Koreaanse burgers in de DMZ sinds 1975.

Op 21 oktober droeg Noord-Korea de twee boeren over aan het VN-Commando. Zij mochten naar huis nadat Noord- en Zuid-Koreaanse functionarissen zich in het vredesdorp Panmunjon gezamenlijk over het incident hadden gebogen. Na hun vrijlating gaven de twee boeren toe dat zij voor hun ontvoering per ongeluk in de noordelijke helft van de DMZ terecht waren gekomen.

CEREMONIEEL BEGIN WERKZAAMHEDEN KEDO

Op 19 augustus woonden technici en functionarissen van de Koreaanse Energie Ontwikkelingsorganisatie (KEDO), het internationale consortium dat in maart 1995 was opgericht om lichtwaterreactoren aan Noord-Korea te leveren (zie pag. 363/1 e.v.-'95), in het Noord-Koreaanse kustplaatsje Kumho de plechtige opening bij van de werkzaamheden aan de kerncentrales. In juni hadden Noord-Korea en KEDO een akkoord gesloten over het bouwrijp maken van grond voor de bouw van twee 1.000-megawatt lichtwaterreactoren (zie onder KOREA (NOORD)). Met de bouw zou een bedrag van $ 5 mrd gemoeid zijn. De ceremonie werd in totaal bijgewoond door zo'n 200 mensen, onder wie afgevaardigden van Noord-Korea, Zuid-Korea, de Europese Unie (EU) en de negen andere landen waarvan de regeringen zitting hadden in het KEDO-bestuur.

De afgevaardigde namens Noord-Korea, Ho Jong, houdt op 19 augustus 1997 een toespraak ter gelegenheid van de plechtige opening van de KEDO-werkzaamheden in Kumho. *Foto EPA*

De Amerikaanse KEDO-voorzitter Stephen Bosworth achtte de officiële openingszitting van politiek belang omdat de geloofwaardigheid van het consortium werd bevestigd. Het begin van de werkzaamheden aan de kerncentrales in Noord-Korea door Noord-Koreaanse arbeiders, die onder leiding zouden komen te staan van Zuid-Koreaanse ingenieurs, vormde mogelijk een doorbraak in de betrekkingen tussen Noord en Zuid; door Zuid-Koreaanse functionarissen werd de hoop uitgesproken dat beide landen dankzij de werkzaamheden naar elkaar toe zouden groeien.

Een neveneffect van het bouwproject van KEDO was dat op 4 augustus de eerste telefoonverbinding tussen Noord-Korea en Zuid-Korea operationeel werd toen via Japan een satellietverbinding tussen Kumho en Zuid-Korea tot stand werd gebracht. Hierdoor konden KEDO-technici die aan de reactoren werkten, contact onderhouden met kantoren in Zuid-Korea.

Zuid-Koreaanse journalisten bezoeken Noord-Korea

Eind september brachten vier journalisten van het Zuid-Koreaanse dagblad *Joong-ang Ilbo* een bezoek aan Noord-Korea. Het was de eerste keer dat Zuid-Korea een onafhankelijk dagblad toestemming had gegeven journalisten naar Noord-Korea te sturen. Deze toestemming was verleend op voorwaarde dat zij alleen maar zouden schrijven over culturele zaken en historische overblijfselen.

LUCHTVAARTVERDRAG

Op 8 oktober begon in Bangkok in Thailand een nieuwe ronde van besprekingen over het openstellen van het luchtruim van Noord-Korea voor internationale vluchten. Aan de besprekingen namen delegaties deel uit zowel Noord- als Zuid-Korea (voor nadere informatie over vorige besprekingen in maart, zie pag. 413/3-'97).

Op de eerste dag van de besprekingen viel er een doorbraak te melden doordat de Noord-Koreaanse delegatie instemde met de eis van het Zuiden dat de luchtverkeersleiders van beide landen met elkaar zouden communiceren via telefoonkabels. Het Noorden had er eerder op gestaan dat ze via een satelliet met elkaar verbinding zouden houden. Op 9 oktober was er opnieuw sprake van vooruitgang toen de twee landen een officieel akkoord ondertekenden, waardoor buitenlandse vliegtuigen voor het eerst sinds 1945 commerciële vluchten door het Noord-Koreaanse luchtruim mochten maken. Tot dan toe mochten, afgezien van de paar maatschappijen die op Noord-Korea vlogen, alleen Russische en Chinese maatschappijen boven Noord-Korea vliegen.

Waarnemers schatten dat Noord-Korea ongeveer $ 5 mln per jaar zou verdienen door de verkoop van luchtverkeersrechten, terwijl kortere vluchttijden de luchtvaartmaatschappijen $ 125 mln aan brandstof zouden schelen.

(Vor.ber.pag. 411/3 e.v.-1997)

KOREA (NOORD)

BERICHTEN OVER BENOEMINGEN IN NOORD-KOREAANSE LEIDING

In april 1997 duidden berichten in de Zuid-Koreaanse media erop dat de wisseling van de macht in Noord-Korea's politieke en militaire top, die aan het begin van het jaar was ingezet (zie pag. 413/3 e.v. - '97), nog steeds in volle gang was.

Op 18 april berichtte de Zuid-Koreaanse krant *Hangook Ilbo* dat voorzitter Kim Chong U van de Commissie ter Bevordering van Buitenlandse Economische Samenwerking was ontslagen. Hij werd opgevolgd door de vice-voorzitter van de Commissie, Kim Mun Song. Volgens het bericht hield het ontslag van Kim Chong U verband met de stagnerende investeringen in de Najin-Sonbong-vrijhandelszone.

Het Zuid-Koreaanse weekblad *Sisa Journal* van 3 april berichtte dat directeur Ri Ha Il van de militaire afdeling van de regerende Koreaanse Arbeiderspartij (KWP) was ontslagen. Volgens het bericht was Ri een van de 'drie meest invloedrijke mannen' van het Noord-Koreaanse leger geweest naast Cho Myong Rok, directeur van de algemene politieke afdeling van het Koreaanse Volksleger, en chef van de generale staf Kim Yong Chun.

PLAATSING NO-DONG-1-RAKETTEN

Op 14 april informeerde de Japanse minister van buitenlandse zaken Yukihiko Ikeda een parlementaire commissie dat er onbevestigde aanwijzingen waren dat Noord-Korea ballistische raketten van het type No-dong-1 langs zijn oostkust had opgesteld.

Waarnemers wezen erop dat de No-dong-1 een bereik van ruim 1.000 km had. Dit bereik was aanzienlijk kleiner dan de afstand tussen de oostkust van Noord-Korea en de westkust van Japan.

NIEUWE BERICHTEN OVER HONGERSNOOD. VOEDSELHULP IN KADER WFP-CAMPAGNE

Op 7 april startte het Wereldvoedselprogramma (World Food Program, WFP) van de Verenigde Naties (VN) een nieuwe campagne om voor $ 126 mln aan voedsel, landbouwvoorraden en medicijnen in te zamelen ter bestrijding van de gevolgen van de hongersnood die Noord-Korea naar verluidt teisterde. De *Independent* van 8 april haalde een WFP-functionaris aan, die zei dat Noord-Koreaanse functionarissen hadden toegegeven dat 134 kinderen recentelijk aan ondervoeding waren overleden. Het was voor het eerst dat van Noord-Koreaanse zijde officieel werd erkend dat er in Noord-Korea mensen waren gestorven als direct gevolg van de voedselschaarste.

Op 15 april maakten de Verenigde Staten (VS) bekend extra voedselhulp aan Noord-Korea te zullen verstrekken ter waarde van $ 15 mln naast de $ 10 mln die reeds in februari was toegezegd. Op 15 april zei woordvoerder Nicholas Burns van het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken dat de voedselhulp was ingegeven door humanitaire overwegingen en niet was gekoppeld aan een bereidwillige opstelling van Noord-Korea om deel te nemen aan het voorgestelde vierlandenoverleg (zie pag. 655/2 e.v.-'96).

Op 7 april had de Amerikaanse graanhandelonderneming Cargill Inc de levering van 20.000 ton graan aan Noord-Korea bekendgemaakt in ruil voor 4.000 ton zink. In januari had de Amerikaanse regering Cargill een exportvergunning verleend (zie pag. 414/2 - '97).

Op 16 april verbood Zuid-Korea openbare bijeenkomsten en publiekscampagnes om geld voor voedselhulp aan Noord-Korea in te zamelen. De *Financial Times* van 17 april berichtte dat de Zuid-Koreaanse regering 'verrast' was door het succes van voedselhulpinitiatieven in eigen land. Volgens het bericht ondermijnde de positieve reactie van de bevolking het keiharde beleid van de overheid om voedselhulp te gebruiken als 'strategisch middel' om Noord-Korea te dwingen tot concessies. Zuid-Korea had in februari toegezegd $ 6 mln aan voedselhulp te geven.

Akkoord over voedselhulp van Zuid-Korea en de Europese Unie

Eind mei besloot Zuid-Korea Noord-Korea eind juli een noodzending van 50.000 ton maïs- en tarwemeel beschikbaar te stellen, nadat de Rode-Kruisorganisaties van de beide landen in de Chinese hoofdstad Beijing een akkoord hadden bereikt.

In het kader van het in april gestarte Wereldvoedselprogramma waren op 3 mei in Beijing onderhandelingen tussen de Rode-Kruisorganisaties van Noord-Korea en Zuid-Korea geopend, de eerste in bijna vijf jaar. Op 26 mei bereikten de twee partijen na weken van onderhandelen uiteindelijk overeenstemming over een zestien punten tellend akkoord.

Krachtens het akkoord accepteerde Noord-Korea de Zuid-Koreaanse eis dat de voedselhulp zou worden uitgedeeld in de door Zuid-Korea aangewezen gebieden. Alle goederen zouden in de originele verpakking moeten worden uitgedeeld en voorzien moeten zijn van het beeldmerk van het Zuid-Koreaanse Rode Kruis en de naam van de afzender. Functionarissen van het Zuid-Koreaanse Rode Kruis zouden worden toegelaten tot Noord-Korea om toezicht te houden op de distributie van de voedselhulp. Gezien de hardnekkige bezwaren van Noord-Korea liet de Zuid-Koreaanse delegatie haar eis varen dat de hulpgoederen over land via het wapenstilstandsdorp Panmunjom zouden moeten worden geleverd (Panmunjom was de enige grensovergang in de gedemilitariseerde zone die de feitelijke grens tussen de twee staten vormde). In plaats daarvan zouden de goederen via China naar Noord-Korea worden vervoerd. Zuid-Korea liet tevens zijn eis varen dat vertegenwoordigers van de Zuid-Koreaanse pers en media zouden mocten worden toegelaten tot Noord-Korea om verslag te doen van de levering en distributie van de voedselhulp.

In mei besloot ook de Europese Unie (EU) 155.000 ton voedsel met een waarde van ongeveer $ 69 mln naar Noord-Korea te sturen. Het voedselhulppakket bestond uit twee componenten, te weten 65.000 ton als onderdeel van de WFP-hulp en 90.000 ton directe hulp aan de Noord-Koreaanse regering. De EU verlangde dat Noord-Korea vier 'technische assistenten' zou toelaten om toezicht te houden op de voedseldistributie.

Zuid-Koreaanse voedselhulp via China naar Noord-Korea

Zuid-Korea leverde op 12-19 juni, in het kader van het voedselhulpakkoord, via China 11.200 ton voedsel aan Noord-Korea en op 20-27 juni nog eens 17.600 ton. Zuid-Korea had toegezegd in totaal 50.000 ton voedsel te zullen leveren ter bestrijding van de gevolgen van de hongersnood die Noord-Korea naar verluidt teisterde (zie pag. 414/2/3-'97 en boven). Functionarissen van het Zuid-Koreaanse Rode Kruis werden toegelaten tot Noord-Korea om toezicht te houden op de distributie van de voedselhulp.

Op 4 juni had het WFP in een rapport de waarschuwing uitgesproken dat het openbare voedseldistributiesysteem van Noord-Korea op instorten stond. Maar de Zuid-Koreaanse autoriteiten waren het hier niet mee eens en beweerden dat de dreiging van een nijpendere hongersnood was afgewend door recente internationale voedselhulp, waardoor Noord-Korea tot augustus over voldoende voorraden beschikte. In augustus werd de nieuwe oogst verwacht.

Begin juni werd bericht dat Noord-Korea zich had onttrokken aan haar contractuele verplichting graan te kopen van de Amerikaanse graanhandelsonderneming Cargill Inc. (zie pag. 414/2-'97 en boven).

Nieuw akkoord Zuid-Koreaanse noodhulp. Nieuwe WFP-oproep

Op 25 juli sloten de Rode Kruis-organisaties van Noord-Korea en Zuid-Korea in Beijing een nieuw noodhulpakkoord dat voorzag in een tweede levering van 50.000 ton voedsel door Zuid-Korea aan Noord-Korea. De voedselhulp, hoofdzakelijk graan, zou bestaan uit vijf leveringen waarvan de laatste stond gepland voor eind september.

Het akkoord was tot stand gekomen na nieuwe berichten over grote hongersnood in Noord-Korea. Op 9 juli deed het Wereldvoedselprogramma (WFP) van de

De delegatieleiders van het Noord- en Zuid-Koreaanse Rode Kruis, resp. Choe Gyongrin (r.) en Lee Byoung-woong (l.), voor de aanvang van nieuwe besprekingen over voedselhulp in de Chinese hoofdstad Beijing op 23 juli 1997. *Foto EPA*

VN een nieuwe oproep voor nog eens $ 45,7 mln aan noodhulp (zie ook boven).

De oproep werd gedaan door WFP-president Catherine Bertini, die speciale aandacht vroeg voor de benarde situatie waarin jonge Noord-Koreaanse kinderen verkeerden. Zij schatte dat 80 procent van de kinderen die recentelijk door WFP-functionarissen in kinderdagverblijven waren bezocht, niet op gewicht waren en duidelijk kleiner waren dan voor hun leeftijd gebruikelijk was.

De VS reageerde op de oproep door $ 27 mln aan voedselhulp toe te zeggen. Hierdoor kwam de Amerikaanse bijdrage aan het voedselhulppakket voor dat jaar op $ 52 mln. Op 8 juli had China bekendgemaakt nog eens 80.000 graan te zullen schenken naast de 70.000 ton die het reeds in april had geschonken.

Hongersnood ten gevolge van droogte

In augustus werd bericht dat de hongersnood die Noord-Korea teisterde, zou verergeren als gevolg van aanhoudend slecht weer. Op 4 augustus maakten het WFP en andere VN-organisaties bekend dat bijna 70 procent van de Noord-Koreaanse maïsoogst was vernietigd tijdens een periode van droogte die twee maanden had geduurd. De droogte volgde na twee opeenvolgende jaren van overstromingen die zware schade hadden toegebracht aan de rijst- en graanoogst.

Eind augustus was de situatie verder verslechterd toen de westkust van Noord-Korea werd getroffen door een vloedgolf waarbij naar schatting 700.000 ton graan verloren ging en ongeveer 28.000 personen dakloos werden. Op 18 september maakte het Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken bekend dat Amerikaanse deskundigen na de oogsttijd naar Noord-Korea zouden reizen om de situatie te beoordelen. Het was de eerste keer dat Noord-Korea een dergelijke aanbod accepteerde.

In september werden nieuwe rapporten gepubliceerd over de omvang en de gevolgen van de hongersnood die Noord-Korea teisterde.

Medio september verklaarde Jacques Diof, directeur-generaal van de Amerikaanse hulporganisatie World Vision, dat al tussen de 500.000 en 2 mln Noord-Koreanen van de honger waren omgekomen. Hoewel vele deskundigen twijfelden aan de nauwkeurigheid van de schatting van Diof, waren de meeste rapporten het erover eens dat de situatie catastrofale gevolgen zou kunnen hebben. Een pas uit Noord-Korea teruggekeerde woordvoerster van het Duitse Rode Kruis zei op 16 september dat de hongersnood een van de ergste was die de wereld had gekend sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Volgens een schatting van een begin september gepubliceerd rapport van het Kinderfonds van de Verenigde Naties (UNICEF) bedreigde de hongersnood het leven van één op de tien Noord-Koreaanse kinderen onder de vijf jaar. Een groot aantal kinderen leed aan chronische ondervoeding en er was een toenemende kans op het uitbreken van een polio-epidemie.

Hervatting Japanse voedselhulp

Op 9 oktober hervatte Japan zijn voedselhulp aan Noord-Korea. Het maakte bekend $ 27 mln te zullen geven in de vorm van humanitaire hulp via het VN-Wereldvoedselprogramma (WFP) en Zfr 1,1 mln aan het Internationale Rode Kruis. In juni 1996 had Japan Noord-Korea $ 6 mln aan voedselhulp geschonken via het WFP (zie pag. 657/1-'96), maar het had sindsdien geen bijdragen meer gestort.

Het Japanse besluit volgde na de hervatting van de besprekingen over de normalisering van de betrekkingen tussen beide landen in augustus en de ondertekening van een akkoord in september (zie onder), waardoor met Noord-Koreanen getrouwde Japanse vrouwen naar Japan mochten reizen voor korte bezoeken.

De Japanse hulp maakte deel uit van een bredere internationale poging om de hongersnood in Noord-Korea te lenigen. Evenals in voorgaande maanden verschenen er in oktober tegenstrijdige berichten over de ernst van de hongersnood. De plaatsvervangend directeur van het WFP, A. Namanga Ngongi, zei op 5 oktober dat de voedselhulp aan Noord-Korea een 'wezenlijk verschil had uitgemaakt' en grootschalige ondervoeding had voorkomen. Maar hij waarschuwde dat de oogst van 1997-'98 slechts voor ongeveer de helft toereikend zou zijn.

Intussen had de *South China Morning Post* van 1 oktober bericht dat de hongersnood zo ernstig was dat sommige Noord-Koreanen tot kannibalisme waren gebracht. In het bericht werd een naar China gevluchte Noord-Koreaanse legerofficier aangehaald die zei dat de afgelopen tijd verscheidene mensen waren geëxecuteerd wegens kannibalisme en de verkoop van mensenvlees.

BETREKKINGEN MET VERENIGDE STATEN. MIA-KWESTIE

Op 4-13 mei werden in New York de besprekingen tussen de Verenigde Staten (VS) en Noord-Korea hervat over tijdens de Koreaanse Oorlog vermiste

Amerikaanse militairen (Missing In Action, MIA's).

De twee partijen kwamen overeen drie gezamenlijke opgravingsoperaties uit te voeren om de stoffelijke resten van MIA's op te sporen. Op 15 mei berichtte het officiële Noord-Koreaanse nieuwsbureau *KCNA* dat de VS hadden toegezegd Noord-Korea te zullen 'compenseren' voor de kosten van mankracht, uitrusting en faciliteiten.

Besprekingen over raketten

Op 11-13 juni vonden in New York besprekingen plaats tussen de VS en Noord-Korea over raketten. De eerste gespreksronde over raketten tussen de twee landen was gehouden in april 1996.

Op 14 juni berichtte het Zuid-Koreaanse persbureau *Yonhap* dat de VS Noord-Korea tijdens de besprekingen hadden geprobeerd over te halen toe te treden tot de Missile Technology Controle Regime (MTCR), het exportcontroleregime voor ballistische raketten, en de ontwikkeling en export van zijn Nodong-1-raketten te staken. De VS hadden met name hun bezorgdheid geuit over de verkoop van Noord-Koreaanse raketten aan Syrië en Iran.

AKKOORD MET KEDO OVER BOUWGROND REACTOREN

Op 9 juni berichtte *Yonhap* dat Noord-Korea en de Koreaanse Energie Ontwikkelingsorganisatie (KEDO), het internationale consortium dat in maart 1995 was opgericht om lichtwaterreactoren aan Noord-Korea te leveren (zie pag. 363/1-'95; pag. 587/3 e.v.-'95), een voorlopig akkoord hadden gesloten over kwesties rond het bouwrijp maken van grond waarop de lichtwaterreactoren zouden worden gebouwd.

Het akkoord, dat moest worden goedgekeurd door de regeringen van de landen die zitting hadden in het KEDO-bestuur, en door Noord-Korea, was tot stand gekomen na de tweede ronde van voorbereidende besprekingen in Noord-Korea van 31 mei tot 7 juni. *Yonhap* berichtte dat het bouwrijp maken van de grond naar verwachting ongeveer $ 45 mln zou kosten. Deze kosten zouden worden gedragen door Zuid-Korea (zie ook onder KOREA).

In mei had de EU een deelnemingsakkoord met KEDO gesloten. De EU zou vijf jaar lang in totaal $ 100 mln aan de KEDO schenken en als tegenprestatie zitting nemen in de raad van bestuur naast Zuid-Korea, Japan en de VS.

EINDE ROUWPERIODE KIM IL SUNG

Op 8 juli werd bekendgemaakt dat de officiële rouwperiode voor president Kim Il Sung (voor de dood van Kim, zie pag. 880/3 e.v.-'94) was afgesloten. De bekendmaking viel samen met de derde sterfdag van de 'Grote Leider' en gaf aanleiding tot nieuwe speculaties dat zijn zoon, Kim Jong Il, 's lands feitelijke leider, spoedig zou worden benoemd tot president en secretaris-generaal van de regerende Koreaanse Arbeiderspartij (KWP). Deze posten waren vacant gebleven sinds het overlijden van zijn vader.

Het einde van de rouwperiode werd op 8 juli door vice-premier en minister van buitenlandse zaken Kim Yong Nam bekendgemaakt tijdens een herdenkingstoespraak. Op dezelfde dag vaardigden de belangrijkste Noord-Koreaanse autoriteiten (de KWP, de Centrale Militaire Commissie en de Staatsraad) een gezamenlijke resolutie uit 'ter verheerlijking van het revolutionaire leven en de onsterfelijke daden van de Grote Leider Kameraad Kim Il Sung tot in lengte van dagen'. In de resolutie werd een nieuwe juche-kalender geïntroduceerd, die zou beginnen in 1912, Kims geboortejaar (juche was de marxistisch-leninistische staatsideologie die economische zelfstandigheid en de almacht van de partij benadrukte). In de resolutie werd tevens bekendgemaakt dat 15 april, Kims geboortedag en een nationale feestdag, voortaan 'de dag van de zon' zou heten.

AKKOORD OVER HEROPENING NORMALISERINGSBESPREKINGEN MET JAPAN

Op 21-22 augustus hadden vertegenwoordigers van Noord-Korea en Japan in de Chinese hoofdstad Beijing een ontmoeting en kwamen overeen de normaliseringsbesprekingen zo spoedig mogelijk te hervatten. De normaliseringsbesprekingen tussen de twee landen waren eind 1992 afgebroken naar aanleiding van beschuldigingen dat Noord-Koreaanse agenten eind jaren zeventig en begin jaren tachtig een aantal Japanse burgers had ontvoerd (zie pag. 59/1-'93).

De bekendmaking in Beijing werd omlijst met gebaren van goede wil van beide landen. Noord-Korea maakte bekend enkele in Noord-Korea woonachtige Japanse vrouwen toestemming te zullen geven een bezoek te brengen aan Japan. Japan gaf op zijn beurt de verzekering dat de levering van officiële voedselhulp aan Noord-Korea zorgvuldig werd overwogen.

Na een bijeenkomst in de Chinese hoofdstad Beijing op 6-9 september ondertekenden de Japanse en Noord-Koreaanse afdelingen van het Rode Kruis een overeenkomst waarbij Japanse vrouwen die met Noord-Koreanen waren getrouwd, zouden mogen terugkeren naar Japan voor een kort bezoek. Ongeveer 1.800 Japanse echtgenotes mochten Noord-Korea niet verlaten.

De overeenkomst bevatte een regeling voor familiebezoeken. Groepen van telkens 10 à 15 vrouwen zouden de gelegenheid krijgen om hun familie in Japan te bezoeken voor een periode van ongeveer één week. De eerste bezoeken zouden in oktober beginnen. Japan stemde ermee in de reiskosten van de vrouwen voor zijn rekening te nemen.

ICCPR-VERDRAG OPGEZEGD

Eind augustus zegde Noord-Korea het internationale verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR-verdrag, zie pag. 51/2/3 -'67) uit 1966 op als reactie op de kritiek op zijn slechte mensenrechtenreputatie, die was geuit tijdens een bijeenkomst van de subcommissie voor mensenrechten van de VN in Genève. Noord-Korea had het verdrag in 1981 ondertekend en was de eerste deelnemer die het verdrag opzegde.

PLAN VOOR OPRICHTING ADB-BELEGGINGSFONDS

Op 11 september berichtte de *Financial Times* dat de Aziatische Financierings- en Beleggingsmaatschappij (Finance and Investment Corporation, AFIC), de afdeling voor particuliere beleggingen van de Aziatische Ontwikkelingsbank (Asian Development Bank, ADB), een fonds zou oprichten om investeringen in de goederenproductie in Noord-Korea te bevorderen. Dit fonds zou beschikken over een kapitaal van $ 300 mln. De oprichting van dit fonds betekende dat een multilaterale instelling zich voor de eerste keer zou bemoeien met de gesloten en geïsoleerde Noord-Koreaanse economie.

Noord-Korea was geen lid van de ADB zodat de AFIC daarom niet haar eigen financiële middelen wilde aanwenden. In plaats daarvan zou de AFIC optreden als coördinator en bijdragen bijeenbrengen van Zuid-Koreaanse, Europese en Japanse instellingen.

KIM JONG IL VOORGEDRAGEN ALS LEIDER NOORD-KOREA

Eind september leek de feitelijke leider van Noord-Korea, Kim Jong Il, de eerste stappen te zetten naar de aanvaar-

ding van het officiële leiderschap van de belangrijkste Noord-Koreaanse machtsorganen. De functies van president van de republiek en KWP-secretaris-generaal waren vacant sinds het overlijden van Kims vader, president Kim Il Sung, in juli 1994. De officiële rouwperiode van drie jaar na president Kims dood was op 8 juli afgesloten (zie boven), waarmee de speculaties toenamen dat Kim Jong Il spoedig het presidentschap en de functie van secretaris-generaal van de KWP zou aanvaarden.

Het officiële Noord-Koreaanse persbureau *KCNA* berichtte op 22 september dat een KWP-conferentie in de provincie Zuid-Pyongan daags daarvoor een resolutie had aanvaard waarin Kim Jong Il werd voorgedragen als secretaris-generaal van de partij. Tijdens de conferentie hielden twee leden van het politburo van de KWP, Ri Chong Ok en So Yun Sok, toespraken waarin zij steun betuigden aan Kims benoeming in deze functie. Eind september aanvaardden andere gemeentelijke en provinciale conferenties resoluties van gelijke strekking. Tijdens een vergadering op 22 september schaarden afgevaardigden van het Koreaanse Volksleger bij de KWP zich eveneens achter Kims voordracht voor het leiderschap van de partij.

Kim Jong Il gekozen tot secretaris-generaal KWP

Op 8 oktober maakte *KCNA* bekend dat Kim Jong Il was gekozen tot KWP-secretaris-generaal. Het persbureau berichtte dat een 'golf van vreugde' door de straten van de hoofdstad Pyongyang rolde nadat het nieuws was bekendgemaakt..

(Vor.ber.pag. 413/3 e.v.-1997)

KOREA (ZUID)

STRAFVERMINDERING VOOR OUD-PRESIDENTEN GEHANDHAAFD

Op 18 april 1997 handhaafde het Hooggerechtshof de gevangenisstraffen waartoe de oud-presidenten Roh Tae Woo en Chun Doo Hwan in 1996 waren veroordeeld wegens hun aandeel in de militaire staatsgreep van 1979, de bloedige onderdrukking van de Kwangju-opstand in 1980 en de vorming van een onwettig steekpenningenfonds.

Eind augustus 1996 was Chun ter dood veroordeeld en Roh tot 22 jaar gevangenisstraf (zie pag. 130/1 e.v.-'97). Zij hadden beroep tegen de vonnissen aangetekend en in december 1996 had een hof van beroep Chuns doodstraf omgezet in levenslange gevangenisstraf en de gevangenisstraf van Roh teruggebracht naar zeventien jaar. Het Openbaar Ministerie (OM) was tegen deze strafvermindering in beroep gegaan.

Botsingen bij Kwangju-herdenking

Op 17-18 mei kwam het tot botsingen tussen studenten en de politie bij de Chosun-universiteit in de zuidwestelijke stad Kwangju. De onlusten braken uit tijdens de herdenking van de bloedbad dat het leger onder studenten en burgers had aangericht bij de onderdrukking van de Kwangju-opstand in 1980. De herdenkingsplechtigheid werd voor het eerst bijgewoond door hoge Zuid-Koreaanse functionarissen.

ONTWIKKELINGEN IN HANBO-SCHANDAAL

Chung Tai Soo, oprichter en eigenaar van de staal- en bouwchaebol Hanbo die het middelpunt vormde van een financieel en politiek schandaal (zie 417/1 e.v.-'97), bekende op 7 april dat een aantal politici donaties van hem had ontvangen. Hij ontkende echter dat het ging om steekpenningen om overheidsgoedkeuring voor bankleningen te krijgen. Chung gaf toe dat hij verschillende politici had gevraagd hem een dienst te bewijzen door banken ertoe over te halen Hanbo leningen te verstrekken en door te voorkomen dat er in de Nationale Assemblee vragen over leningen aan zijn onderneming zouden worden gesteld.

Chung legde zijn bekentenis af tijdens een hoorzitting op 25 april van een parlementaire commissie die het Hanbo-schandaal onderzocht. De hoorzitting werd rechtstreeks uitgezonden vanuit een gevangenis in Seoel, waar hij in afwachting van zijn proces werd vastgehouden op beschuldiging van verduistering.

Op 25 april verscheen Kim Hyun Chul, de zoon van president Kim Young Sam, voor de parlementaire onderzoekscommissie. Zijn naam was genoemd in verband met het Hanbo-schandaal, maar hij had hardnekkig ontkend over de schreef te zijn gegaan (zie pag. 418/1 e.v.-'97). Tijdens de hoorzitting legde Kim een getuigenis af, waarin hij ontkende zich schuldig te hebben gemaakt aan vergaande beïnvloeding, zoals de oppositie beweerde. Hij bood echter zijn excuses aan voor zijn 'arrogante' gedrag en aanvaardde de verantwoordelijkheid voor het veroorzaken van 'enorme maatschappelijke beroering'.

Op 30 april werden twee goede vrienden van Kim Hyung Chul gearresteerd op verdenking

De Noord-Koreaanse 'Geliefde Leider' Kim Jong Il (m.) inspecteert op 28 september 1997 in de hoedanigheid van opperbevelhebber van het Koreaanse Volksleger (KPA) legereenheid 576. *Foto EPA*

van het aannemen van steekpenningen van zakenlieden die hoopten te kunnen profiteren van Kims invloed. Volgens het openbaar ministerie hadden Park Tae Jung en Kim Hee Chan steekpenningen geaccepteerd van zakenlieden die in aanmerking wilden komen voor overheidsvergunningen voor televisiestations.

De *Far Eastern Economic Review* van 1 mei berichtte dat parlementsvoorzitter Kim Soo Han, die op 19 april was verhoord, volgens het openbaar ministerie had bekend een donatie van 50 mln won van Hanbo te hebben ontvangen voor campagnedoeleinden ($ 1 = 894 won op 18 april 1997).

Oud-directeur Park Suk Tae van de Eerste Koreaanse Bank die op 17 april voor de parlementaire onderzoekscommissie was verschenen, pleegde op 28 april zelfmoord. Volgens de krant *Chosun Ilbo* van 28 april had Park tijdens zijn getuigenis openheid van zaken gegeven over de betrokkenheid van het bureau van de president bij het Hanbo-schandaal.

Veroordeling Chung Tai Soo en anderen

Op 2 juni achtte de districtsrechtbank van Seoel Chung Tai Soo schuldig aan fraude, omkoping en verduistering en veroordeelde hem tot vijftien jaar gevangenisstraf. Chung had illegale betalingen gedaan aan bankiers en vooraanstaande politici in ruil voor leningen aan Hanbo, hoewel zijn bedrijf niet langer kredietwaardig was. Hij was eind januari gearresteerd, kort nadat Hanbo failliet was gegaan (zie pag. 417/3-'97).

Tijdens het voorlezen van het vonnis werd Chung er door rechtbankpresident Son Ji Yol op gewezen dat zijn vergrijp 'een grote schok bij de Koreaanse bevolking, schade aan de nationale economie en maatschappelijke chaos' had teweeggebracht.

Op 2 juni werd tevens een aantal bankiers en politici veroordeeld tot gevangenisstraffen wegens hun aandeel in het Hanbo-schandaal. Tot de veroordeelden behoorden oud-minister van binnenlandse zaken Kim Woo Suk (vier jaar), oud-ambassadeur van Zuid-Korea in China Hwang Byong Tae (drie jaar), Hong In Kil, een goede vriend van president Kim en parlementslid van de regerende Nieuw Korea Partij (NKP) (zeven jaar), Kwon Ro Gap, een hooggeplaatste medewerker van Kim Dae Jung, leider van de grootste centrumlinkse oppositiepartij, de NCNP (vier jaar), oud-president Shin Kwang Shik van de Eerste Koreaanse Bank (vier jaar), oud-president Woo Chan Mok van de Cho Hung Bank (vier jaar) en oud-president Rhee Chul Soo van de Eerste Koreaanse Bank (vijf jaar).
Chung Bo Kun, Chung Tai Soo's oudste zoon en Hanbo-voorzitter, werd veroordeeld tot drie jaar gevangenisstraf. Degenen die waren veroordeeld wegens het aannemen van steekpenningen, moesten tevens een boete ten belope van het ontvangen bedrag betalen.

CONTROVERSE OVER UITGAVEN VOOR PRESIDENTIËLE VERKIEZINGSCAMPAGNE 1992. STUDENTEN EISEN AFTREDEN KIM

In mei werden president Kim lastige vragen gesteld over de uitgaven voor zijn succesvolle campagne voor de presidentsverkiezingen van eind 1992 (zie pag. 435/1 e.v.-'93). Volgens de oppositie had Hanbo de kas van Kims verkiezingscampagne gespekt in ruil voor overheidssteun bij het afsluiten van bankleningen.

De kwestie werd eind april actueel, toen penningmeester Kim Jae Dok van de regerende Nieuw Korea Partij (NKP) tijdens een persconferentie zei dat de NKP voor de presidentsverkiezingen van 1992 130 mrd won had uitgegeven, drie en een half keer meer dan wettelijk was toegestaan. Kim Jae Dok trok zijn verklaring later in, maar de kwestie werd in de Zuid-Koreaanse media breed uitgemeten.

Op 23 mei weigerde president Kim op vragen van verslaggevers aan te geven hoeveel zijn verkiezingscampagne had gekost. Volgens hem was het vanwege 'het ontbreken van een totaaloverzicht' onmogelijk een nauwkeurige kostenopgave te doen. In een televisietoespraak op 30 mei erkende Kim dat de verkiezingscampagne 'heel veel geld' had gekost, maar nocmde andermaal geen bedrag. Hoewel hij er bij de oppositie op aandrong een punt te zetten achter 'oeverloze discussies' over de financiering van verkiezingscampagnes, gingen er steeds meer stemmen op voor een onafhankelijk onderzoek.

Studentendemonstraties in Seoel

Op 1 juni namen duizenden studenten deel aan demonstraties in de straten en op de universiteiten van de Zuid-Koreaanse hoofdstad Seoel en eisten het aftreden van president Kim. De aanleiding voor de onrust zouden beschuldigingen van de oppositie zijn dat Kim in 1992 grote geldbedragen van Hanbo had geaccepteerd voor zijn presidentiële verkiezingscampagne. In mei had de oppositie de president vragen gesteld over de hoogte van zijn campagne-uitgaven.

De demonstraties zouden zijn georganiseerd door de Koreaanse Federatie van Universitaire Studentenraden (Hanchongnyon), de Zuid-Koreaanse afdeling van de pan-Koreaanse studentenalliantie Pomchonghangnyon. Op 2 juni kwamen naar verluidt twee politieagenten om het leven bij de ongeregeldheden. In ieder geval zou een van hen door Hanchongnyon-leden zijn doodgeslagen toen hij werd verhoord om vast te stellen of hij een informant van de politie was.

In verband met de ongeregeldheden werden ruim 1.000 studenten in hechtenis genomen. Op 12 juni ketenden ongeveer dertig studenten zich vast aan de

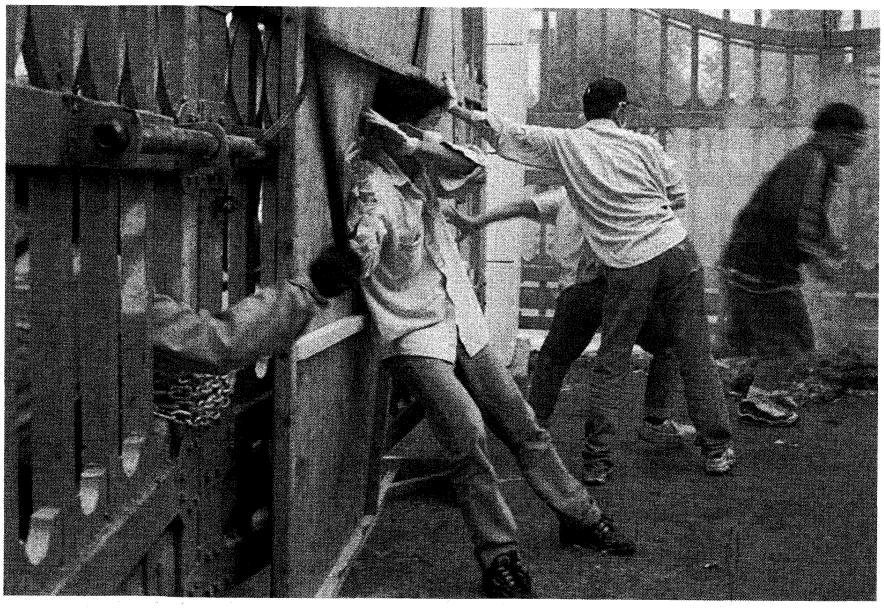

Een lid van de oproerpolitie probeert op 30 mei 1997, aan het begin van de driedaagse anti-regeringsdemonstratie op de campus van de Hanyang-universiteit in Seoel, leden van de Hanchongnyon-studentenvakbond te beletten een barricade op te richten. *Foto EPA*

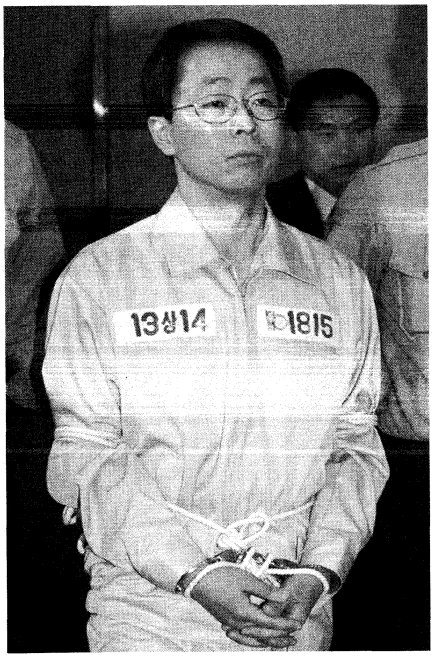

Kim Hyun-Chul begeeft zich op 20 mei 1997 in Seoel onder bewaking op weg naar het Openbaar Ministerie voor verhoor. *Foto EPA*

Myongdong-kathedraal in Seoel en maakten bekend in hongerstaking te gaan uit protest tegen wat volgens hen een hetze van de regering tegen Hanchongnyon-leden was.

ZOON PRESIDENT KIM GEARRESTEERD, GEDAGVAARD EN VEROORDEELD

Op 17 mei werd Kim Hyun Chul, de jongste zoon van president Kim Young Sam, gearresteerd. Hij werd beschuldigd van belastingontduiking en het aannemen van in totaal 6,55 mrd won ($ 1 = 891,50 won op 16 mei 1997) van zes bedrijven in ruil voor het aanwenden van zijn invloed. Waarnemers waren van oordeel dat de arrestatie van Kim zware schade had toegebracht aan de geloofwaardigheid van de president, hoewel deze herhaaldelijk had ontkend op de hoogte te zijn geweest van zijn zoons activiteiten.

Aanklacht ingediend tegen Kim Hyun Chul

Op 5 juni werden de 37-jarige Kim Hyun Chul formeel aangeklaagd wegens het aannemen van steekpenningen en belastingontduiking. Het proces tegen hem werd op 23 juni geopend.

Kim werd ervan beschuldigd omgerekend $ 3,6 mln aan steekpenningen te hebben aangenomen van twee zakenlieden die in aanmerking wilden komen voor overheidscontracten en overheidsvergunningen. Hij werd tevens beschuldigd van het aannemen van $ 3,8 mln in contanten van vier zakenlieden en het witwassen van geld om de belasting te ontduiken.

Veroordeeld tot gevangenisstraf

Kim Hyun Chul werd op 13 oktober door de districtsrechtbank van Seoel schuldig bevonden aan omkoping en belastingontduiking en veroordeeld tot drie jaar cel en een boete van 1,44 mrd won ($ 1 = 964,80 won op 31 oktober 1997). De straf viel aanmerkelijk lager uit dan de door het Openbaar Ministerie geëiste zeven jaar.

De arrestatie, dagvaarding en gevangenisstraf van Kim Hyun Chul betekende een ernstige tegenslag voor Kim en zijn regering met het oog op de komende presidentsverkiezingen medio december. De goede naam van Kims regering en partij (de NKP) was al eerder in het jaar aangetast door een corruptieschandaal rond het faillissement van de staal- en bouwchaebol Hanbo (zie boven). Kim Young Sams populariteit was zo laag dat Lee Hoi Chang, die Kim in september was opgevolgd als NKP-voorzitter en namens de partij zou deelnemen aan de presidentsverkiezingen, hem op 22 oktober opriep uit de partij te stappen. Kim weigerde, maar een aantal van zijn aanhangers, onder wie NKP-secretaris-generaal Kang Sam Jae(zie onder), verlieten de partij wel uit protest tegen Lee's oproep.

Hoge veiligheidsfunctionaris verdacht van corruptie

Op 19 mei werd Kim Ki Sup, oud-onderdirecteur van het Bureau voor Nationale Veiligheidsplanning en een naaste medewerker van Kim Hyun Chul, gearresteerd. Hij werd op 23 juni er officieel van beschuldigd ongeveer $ 169.000 aan steekpenningen te hebben aangenomen van een zakenman die in aanmerking wilde komen voor een overheidsvergunning voor een kabeltelevisiestation. Kim Ki Sup was eind februari ontslagen (zie pag. 418/3-'97).

De districtsrechtbank van Seoel veroordeelde Kim Ki Sup op 13 oktober tot een gevangenisstraf van anderhalf jaar die drie jaar werd opgeschort. Bovendien kreeg hij een boete opgelegd van 150 mln won.

PRESIDENT KIM VERLEENT GRATIE AAN CHAEBOL-VOORZITTERS

Op 30 september verleende president Kim gratie aan zeven zakenlieden, die in 1996 waren veroordeeld tot voorwaardelijke gevangenisstraffen, nadat zij schuldig waren bevonden aan het betalen van steekpenningen aan oud-president Roh Tae Woo (zie pag. 130/2 e.v.-'97).

Onder de zeven personen wier straf was kwijtgescholden, bevonden zich voormalige topfiguren van een aantal belangrijke Zuid-Koreaanse chaebols (industriële conglomeraten), zoals Samsung, Daewoo, Dong-Ah, Dongbu, Jinro, Daelim en Daeho. Zij waren schuldig bevonden aan het storten van bijdragen in een steekpenningenfonds dat Roh tussen 1988 en 1993 zou hebben gevormd.

Het besluit werd allerwegen beschouwd als een aanzet tot een eventuele gratieverlening aan Roh en zijn voorganger Chun Doo Hwan (zie boven), die in 1996 waren veroordeeld tot langdurige vrijheidsstraffen wegens corruptie, muiterij en staatsondermijnende activiteiten. Op 1 september had Lee Hoi Chang publiekelijk opgeroepen Roh en Chun gratie te verlenen vóór het begin van het Choo-Suk-feest (op 15-17 september). In een reactie hierop liet president Kim op 2 september doorschemeren dat hij gratie zou verlenen 'binnen zijn ambtsperiode' maar niet vóór Choo-Suk.

UITSPRAAK OVER HUWELIJKEN TUSSEN NAAMGENOTEN

Op 16 juli oordeelde het Constitutionele Hof dat een wet uit de veertiende eeuw die personen met dezelfde familienaam verbood met elkaar in het huwelijk te treden, een schending was van 'het recht om geluk na te streven' en uiterlijk eind 1998 zou moeten zijn gewijzigd.

De wet was in 1308 ingevoerd om inteelt in geïsoleerde dorpen te voorkomen en had verstrekkende gevolgen gehad in een land waar grote delen van de bevolking dezelfde familienaam voerden. Ongeveer 20 procent droeg de familienaam Kim, ongeveer 15 procent Lee en ongeveer 8 procent Park.

REGERINGSWIJZIGING

Op 5 augustus voerde president Kim Young Sam een regeringswijziging door. Hij benoemde onder meer een aantal nieuwe ministers (voor de vorige regeringswijziging in maart, zie pag. 419/2-'97).

De regeringswijziging was naar verluidt bedoeld om vooraanstaande leden van de regerende Nieuwe Koreaanse Partij (NKP) vrij te maken met het oog op de presidentsverkiezin-

gen van december 1997. In de nieuwe regering was alleen vice-premier en minister van financiën en economie Kang Kyung Shik een hooggeplaatst NKP-lid.

De portefeuilleverdeling was als volgt:

Premier - Koh Kun; vice-premier, financiën en economie - Kang Kyung Shik; vice-premier, nationale eenwording - Kwon O Kie; buitenlandse zaken - Yoo Chong Ha; binnenlandse zaken - Cho Hae Nyoung+; justitie - Kim Chong Ku*; defensie - generaal Kim Dong Jin; onderwijs - Lee Myong Hyon*; cultuur en sport - Song Tae Ho; landbouw, bosbouw en visserij - Lee Hyo Kye*; handel, industrie en energie - Lim Chang Yuel; voorlichting en communicatie - Kang Bong Kyun; milieu - Yun Yo Chun*; gezondheidszorg en welzijn - Choe Kwang*; arbeid - Lee Ki Ho*; bouwnijverheid en vervoer - Lee Hwan Gyun; overheidsbestuur - Sim U Yong*; wetenschap en technologie - Kwun Sook Il; voorlichting - Oh In Whan; maritieme aangelegenheden en visserij - Cho Chong Chi*; wetgeving - Kim Ki Suk; aangelegenheden betreffende patriotten en veteranen - Park Sang Bum; eerste staatsminister voor politieke zaken - Hong Sa Tok*; tweede staatsminister voor politieke zaken - Lee Yon Suk*.

* Nieuwe benoeming.
\+ Gewijzigde portefeuille.

Op 11 augustus werd presidentieel secretaris voor internationale veiligheidszaken Chon Pong Kun opgevolgd door Song Min Sun.

Wijzigingen in NKP-top

Op 7 augustus, kort na de regeringswijziging, werden tevens wijzigingen in de samenstelling van de NKP-partijtop bekendgemaakt. Kang Sae Jam volgde Park Kwan Yong op als secretaris-generaal van de partij en Lee Hae Koo werd benoemd tot hoofd beleidsvorming van de NKP.

ONTWIKKELINGEN IN AANLOOP NAAR PRESIDENTSVERKIEZINGEN. KIM DAE JUNG PRESIDENTSKANDIDAAT

Op 19 mei werd Kim Dae Jung, de ervaren oppositieleider, door zijn partij, het Nationale Congres voor een Nieuwe Politiek (NCNP), kandidaat gesteld voor de komende presidentsverkiezingen die stonden gepland voor december 1997. Kim was de eerste officiële presidentskandidaat.

Tijdens de landelijke conventie van zijn partij versloeg Kim zijn enige tegenstander Chyung Dai Chul, een vicevoorzitter van de partij, met 3.223 tegen 4.157 stemmen. Bij de daaropvolgende verkiezingen voor het partijvoorzitterschap werd Kim herkozen door voorzitter Kim Sang Hyun van de adviescommissie van de partij overtuigend te verslaan.

Nominatie presidentskandidaat NKP

Op 21 juli stelde de Nieuw Korea Partij (NKP) Lee Hoi Chang kandidaat voor de presidentsverkiezingen. Lee was in maart benoemd tot voorzitter van de partij. Zijn voornaamste tegenstander bij de presidentsverkiezingen zou naar werd verwacht Kim Dae Jung zijn, die in mei kandidaat was gesteld door de NCNP.

Aan de eerste interne verkiezingsronde namen zes kandidaten deel. Lee slaagde er in deze eerste ronde niet in een meerderheid te behalen. In de daaropvolgende ronde behaalde hij 6.922 van de 11.544 stemmen. Zijn tegenstander, gouverneur Rhee In Je van de provincie Kyongki, behaalde 4.622 stemmen.

Het was de eerste strijd om de nominatie binnen de NKP waarbij de zittende president geen voorkeur had uitgesproken voor een van de kandidaten. Waarnemers meenden dat de geloofwaardigheid van president Kim Young Sam zozeer was aangetast door recente corruptieschandalen, dat zijn voorkeur voor een kandidaat van nul en generlei waarde zou zijn geweest.

In augustus kreeg Lee Hoi Chang zware kritiek te verduren omdat zijn zoons zich aan de dienstplicht zouden hebben onttrokken.

De twee zoons van Lee, econoom Lee Jung Yon en bedrijfskundestudent Lee Sung Yon, waren beiden in 1991 afgekeurd voor militaire dienst omdat hun gewicht benedenmaats was. Volgens de oppositie hadden de twee broers een vermageringskuur gevolgd om onder militaire dienst uit te komen. Tijdens een persconferentie op 3 augustus verwierp Lee deze aantijging. Hoewel hij bezwoer dat zijn zoons op legale wijze waren vrijgesteld van militaire dienst, daalde zijn populariteit door de beschuldigingen van de oppositie.

De *Far Eastern Economic Review* van 21 augustus stelde dat de beschuldigingen 'weerklank bij de sluimerende publieke verontwaardiging gevonden' hadden en de eerste zware slag hadden toegebracht aan Lee's presidentiële aspiraties.

Kans op verkiezingswinst Lee Hoi Chang kleiner geworden

Op 24 september trad president Kim Young Sam af als voorzitter van de regerende NKP. Hij werd op 29 september opgevolgd door Lee Hoi Chang, de door de partij genomineerde kandidaat voor de komende presidentsverkiezingen, waarvoor Kim niet verkiesbaar was.

Medio september maakte Rhee In Je bekend dat hij van plan was uit de NKP te stappen en als onafhankelijk kandidaat naar het presidentschap mee te dingen. Rhee, die eerder was afgetreden als gouverneur van de provincie Kyongki, was Lee's belangrijkste rivaal geweest in de strijd om de NKP-nominatie voor het presidentschap en zijn besluit om zich in de verkiezingsstrijd te werpen werd beschouwd als een gevoelige slag voor de verkiezingskansen van Lee en de NKP.

Op de NKP-partijconventie op 21 juli 1997 begroet oud-premier Lee Hoi-Chang zijn aanhangers na te zijn genomineerd voor de presidentsverkiezingen. *Foto EPA*

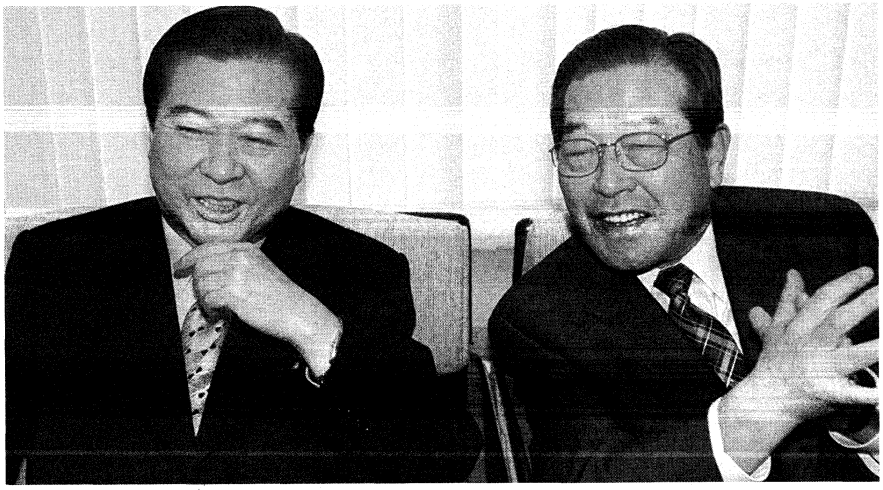

De presidentskandidaten Kim Dae Jung (l.) en Kim Jong-Pil (r.) maken op 30 oktober 1997 tijdens een verkiezingssymposium in Seoel bekend dat hun partijen, resp. de NCNP en de Verenigde Liberaal-Democraten (ULD), samengaan en één kandidaat zullen nomineren voor de presidentsverkiezingen. *Foto EPA*

Rhee's besluit volgde op een vergeefse poging om Lee opzij te schuiven als de NKP-kandidaat, nadat de partij op 4 september een zware nederlaag had geleden bij tussentijdse parlementsverkiezingen in het district Anyang. De tussentijdse verkiezingen waren afgeschilderd als een vuurproef voor Lee, die in augustus ernstige kritiek over zich heen had gekregen naar aanleiding van beschuldigingen dat zijn zonen zich aan de dienstplicht hadden onttrokken.

NCNP-kandidaat Kim Dae Jung van corruptie beschuldigd

Op 7 oktober maakte Kang Sam Jae bekend dat de NKP bewijsmateriaal had ontdekt waaruit bleek dat de leider van het oppositionele NCNP, Kim Dae Jung, een steekpenningenfonds van ruim 67 mln won had gevormd. Kang zei dat het geld was gestort op 363 valse rekeningen en rekeningen van gevolmachtigden. Kim, de NCNP-kandidaat voor de presidentsverkiezingen, ontkende onmiddellijk alle beschuldigingen die hij afdeed als 'onzin.'

Op 8 oktober maakte het NCNP bekend een aanklacht wegens laster te zullen indienen tegen Kang Sam Jae en Lee Hoi Chang.

Procureur-generaal Kim Tae Joung maakte op 21 oktober bekend dat de beschuldigingen van de NKP tegen Kim Dae Jung pas na de presidentsverkiezingen zouden worden onderzocht.

RAPPORT VAN PRESIDENTIËLE COMMISSIE VOOR REORGANISATIE FINANCIËLE SECTOR. OPRICHTING KAMC. MAATREGELEN OM FINANCIËLE CRISIS TE VOORKOMEN. VERDERE ONTWIKKELINGEN

Een presidentiële commissie, die in januari was benoemd (zie pag. 417/1 - '97) om vooruitlopend op privatiseringsplannen een onderzoek in te stellen naar de herstructurering van de binnenlandse financiële sector, publiceerde op 14 april een achttienpuntenplan.

Het plan voorzag in meer concurrentie tussen banken, makelaarskantoren en verzekeringsmaatschappijen, maar stelde aanbevelingen voor een grondige reorganisatie van de banksector uit tot eind 1997. De commissie deed tevens het voorstel chaebols de vrijheid te geven meer kandidaten te stellen voor directiefuncties bij banken.

Voorstel 'dubieuze vorderingen'-systeem

Volgens de *Financial Times* van 24 april had het ministerie van financiën op 23 april plannen bekendgemaakt voor een 'dubieuze vorderingen'-systeem om dubieuze vorderingen af te kopen en handelsbanken te behoeden voor faillissement als gevolg van leningen waarvan de rente- en aflossingsverplichtingen niet werden nagekomen. Volgens het ministerie van financiën was met dergelijke leningen een bedrag gemoeid van omgerekend $ 13,5 mrd, ofwel 4,1 procent van het totaal aan leningen dat bij Zuid-Koreaanse banken was afgesloten, hoofdzakelijk door de industriële sector. In de VS, Japan en Zweden was een soortgelijk systeem opgezet om banken van de ondergang te redden, die te grote risico's liepen als de onroerendgoedmarkt zou instorten.
De plannen van het ministerie van financiën voorzagen in de overname en verkoop van in problemen verkerende bankactiva door de Koreaanse Activabeheercorporatie (Korea Asset Management Corporation, KAMC), een overheidsinstelling. De KAMC zou een fonds oprichten met een vermogen van 1,5 mrd won, dat werd gefinancierd uit bijdragen van banken, emissie van obligaties en buitenlandse leningen. Met middelen uit dit fonds zou de KAMC dubieuze bankvorderingen tegen een gereduceerde prijs overnemen.

Op 24 april maakte het ministerie van financiën tevens een plan bekend voor de oprichting van een 'bedrijvenkliniek' om noodlijdende bedrijven te saneren.

Het plan werd gepresenteerd op het moment dat bekend werd dat de alcoholchaebol Jinro ('s lands zestiende conglomeraat) in ernstige moeilijkheden verkeerde.

De banken die Jinro krediet hadden verleend, besloten op 27 april de onderneming een noodlening van 75,4 mrd won te verstrekken om een dreigend tekort aan liquide middelen af te wenden. De *Korea Times* van 28 april berichtte dat Jinro in de problemen was geraakt als gevolg van een explosieve uitbreiding van de bedrijfsactiviteiten.

Chaebol KIA in financiële moeilijkheden

In juli bleef de KIA Group, de op zeven na grootste chaebol van Zuid-Korea, in gebreke bij de afbetaling van ongeveer 277 mrd won aan leningen ($ 1 = 892 won op 25 juli 1997). Hierdoor zag de hoofdcrediteur van de chaebol, de Eerste Koreaanse Bank (KFB), zich gedwongen de hulp in te roepen van de Koreaanse Activabeheercorporatie (KAMC) die in april was opgericht naar aanleiding van het faillissement van de chaebols Hanbo en Sammi. De Eerste Koreaanse Bank had naar verluidt ongeveer 3,4 mrd won aan insolvente bedrijven geleend, waaronder KIA, Hanbo, Sammi en Jinro, tegen een eigen vermogen van ongeveer 1,9 mrd won.

KIA was een van 's lands drie grootste autofabrikanten. De *Far Eastern Economic Review* van 31 juli noemde KIA's financiële problemen 'kolossaal' en schatte de totale schuld van de groep op ongeveer 11,8 mrd won.

Akkoord over hulppakket voor banken. Problemen voor KFB

Op 25 augustus presenteerde vice-premier en minister van financiën en economie Kang Kyung Shik een hulppakket ter waarde van omgerekend $ 3,9 mrd om 's lands banksector te hulp te schieten. De Zuid-Koreaanse banken verkeerden in financiële problemen als gevolg van het faillissement van een aantal grote chaebols in 1997. Kang zei

dat financiële hulp aan banken zou worden verstrekt via de Koreaanse Activabeheercorporatie (KAMC), een overheidsinstelling die in april was opgericht als onderdeel van het 'dubieuze vorderingen'-systeem (zie boven).

De Eerste Koreaanse Bank (Korea First Bank, KFB) zou naar werd verwacht als eerste profiteren van het hulppakket en zou een speciale lening ontvangen van tussen de $ 2,22 en $ 3,34 mrd tegen 8,5 procent rente. Evenals een aantal andere banken was de KFB zwaar getroffen door het faillissement van de staal- en bouwchaebol Hanbo begin 1997 (zie pag. 417/1 e.v.-'97). De KFB kreeg echter een nieuwe tegenslag te verwerken toen in juli de KIA Group in bescherming werd genomen tegen zijn crediteuren nadat zijn schuldenlast was vastgesteld op ongeveer $ 13,2 mrd. Naar werd vermoed had de KFB als hoofdcrediteur van KIA het meest te lijden van deze beschermingsmaatregel.

Arbeiders van de KIA-autofabriek binden op 22 oktober 1997 in Kwangmyong rode linten om hun hoofd ten teken dat zij in staking gaan. *Foto AFP*

Regeringsvoornemen om in te grijpen bij KIA. Uitwerking KIA-crisis op Zuid-Koreaanse economie

De regering maakte op 22 oktober bekend een belangrijk deel van de KIA Group te willen privatiseren. De KIA Group verkeerde al enige maanden in financiële moeilijkheden (zie boven). Met dit besluit kwam de regering volledig terug op haar non-interventiebeleid. In een op 22 oktober uitgevaardigde verklaring zei vice-premier en minister van financiën en economische zaken Kang Kyung Shik dat ingrijpen noodzakelijk was 'omdat het voortduren van de KIA-affaire onherroepelijk zal leiden tot een reeks faillissementen van toeleveranciers en de financiële crisis zal verergeren.'

Volgens het plan wilde de regering dat een rechtbank het bedrijf namens de crediteuren van de KIA Motors Corp. (KMC) - waaronder een staatsbank, de Koreaanse Ontwikkelingsbank (Korea Development Bank, KDB) - onder bewind zou stellen. Als het voorstel eenmaal was geaccepteerd, zou de regering de schuld van KMC van 300 mrd won aan KDB omzetten in een kapitaaldeelneming. KDB zou dan KMCs grootste aandeelhouder worden, met een aandelenkapitaal van ruim 30 procent. KIA's commerciële autodivisie, Asia Motors, zou na onder bewind te zijn gesteld te koop worden aangeboden.

De directie van KIA verwierp het regeringsplan, evenals de arbeiders die op 22 oktober onmiddellijk hun werk neerlegden. Zij beweerden dat het plan alleen maar een inleiding was tot een vijandige overname door een concurrent, zeer waarschijnlijk Samsung Motors. Op 29 oktober diende de president van de KIA Group, Kim Sun Hong, zijn ontslag in en riep hij op de staking te beëindigen.

Eerder had de centrale bank op 8 oktober bekendgemaakt ongeveer $ 1,09 mrd te zullen lenen aan negentien investeringsbanken die getroffen waren door de financiële crisis die was veroorzaakt door de ondergang van de KIA Group. De 'slechte' leningen van elk van deze banken bedroegen meer dan de helft van hun kapitaal. Eerder in oktober had de centrale bank ook besloten geld te investeren in plaatselijke verzekeringsmaatschappijen in een poging om de voor hun overleving vechtende investeringsbanken indirect de helpende hand te bieden.

De financiële moeilijkheden van KIA en de Aziatische valutacrisis hadden de groeiende economische problemen van Zuid-Korea verergerd. Op 13 oktober zag het ministerie zich genoodzaakt een pakket maatregelen bekend te maken dat was bedoeld om de effectenbeurs van Seoel, die was gezakt naar het laagste niveau in 55 maanden, er weer bovenop te helpen.
Volgens de *Financial Times* van 14 oktober maakte het verhogen van het plafond voor buitenlandse investeringen in een ter beurze genoteerd bedrijf met ingang van 3 november van 23 naar 26 procent ook deel uit van het pakket maatregelen. Bovendien zou vrijstelling van vermogenswinstbelasting worden verleend aan investeerders uit Japan, Hongkong, Duitsland, Singapore en Luxemburg om meer buitenlands kapitaal aan te trekken.

Twee middelgrote industriële groepen, Taeil Media (een fabrikant van computeronderdelen) en SsangBangWool ('s lands grootste ondergoedfabrikant) vroegen op 15 oktober surseance van betaling aan. Deze stap ondermijnde het vertrouwen van de investeerders nog meer, waardoor de beurs verder kelderde.

Op 26 oktober ontbood president Kim zijn belangrijkste economische adviseurs voor een vergadering om te na te gaan op welke manier de situatie op de financiële markten zou kunnen worden gestabiliseerd. Maar op 24 oktober zakten de beurs en de won nog verder weg toen het Amerikaanse krediet- en informatiebureau Standard and Poor Zuid-Korea's kredietwaardigheid op de lange termijn verlaagde. Standard and Poor verklaarde dat de verlaging het gevolg was van de reddingsoperatie van KIA door de regering, die volgens het bureau op lange termijn 'ondubbelzinnig negatieve' effecten zou hebben.

AMERIKAANSE WAPENHANDELAAR GEARRESTEERD WEGENS SPIONAGE

Op 30 april arresteerde het Bureau voor Nationale Veiligheidsplanning Donald Ratcliffe, een Amerikaanse wapenhandelaar die werkte voor het Californische bedrijf Litton Guidance and Control Systems, wegens de vermeende diefstal van het wapenaankoopprogramma van de luchtmacht. Vier Zuid-Koreanen, onder wie een luchtmachtofficier, werden eveneens gearresteerd op verdenking van

het doorspelen van militaire geheimen aan Ratcliffe. Ratcliffe's arrestatie volgde op die van een medewerker van de inlichtingendienst van de Amerikaanse marine in september 1996 op verdenking van spionage (zie pag. 132/3-'97).

AKKOORD OVER DIRECTE COMMUNICATIEVERBINDING MET RUSLAND

Op 8 augustus werd bericht dat de Zuid-Koreaanse minister van buitenlandse zaken Yoo Chong Ha en zijn Russische collega Jewgeni Primakow een akkoord hadden gesloten over de totstandbrenging van een directe communicatieverbinding tussen de twee landen om snel te kunnen reageren op militaire noodsituaties op het Koreaanse schiereiland.

AANKOOP FRANSE RAKETTEN

Op 13 oktober maakte het Zuid-Koreaanse ministerie van defensie bekend liever de Franse Mistral-luchtdoelraketten voor de korte afstand te willen kopen dan de Amerikaanse Stinger- of Britse Starburst-raketten.

Het besluit om de Franse raketten te kopen betekende een belangrijke koerswijziging voor Zuid-Korea dat sinds de jaren vijftig sterk leunde op Amerikaanse technologie, opleidingen en logistieke ondersteuning. De waarde van het contract bedroeg circa 250 mrd won.

(Vor.ber.pag. 415/1 e.v. - 1997)

MACAO

BEGROTING 1998 GEPRESENTEERD

Op 21 oktober 1997 maakte de regering bijzonderheden bekend over de begroting voor 1998. Er werd een groei voorzien van de uitgaven met 3,2 procent tot 10,7 mrd patacas ($ 1,00 = 7,99 patacas op 31 oktober 1997). De begroting zou naar verwachting sluitend zijn, wanneer de stijging van de uitgaven gedeeltelijk werd bekostigd uit een hoger belastingtarief op casino's. Het pakket begrotingsmaatregelen omvatte een investeringsplan ter waarde van 1,9 mrd patacas voor infrastructurele projecten, waaronder een brug tussen Macao en de stad Zhuhai op het Chinese vasteland. De hogere uitgaven waren ook bestemd voor onderwijs, cultuur, gezondheidszorg, sociale zaken, veiligheid en een verhoging van de levensstandaard.

(Vor. ber. pag. 799/3 e.v. - 1996)

NIEUW-ZEELAND

BEGROTING 1997-'98 GEPRESENTEERD

Op 26 juni 1997 diende vice-premier en minister van de schatkist Winston Peters zijn eerste begroting in, waarbij hij het begrotingsoverschot op NZ$ 1,5 mrd raamde ($ 1 = NZ$ 1,47 op 27 juni 1997), de helft van wat het ministerie van financiën in maart had geraamd. Ook stelde hij een eerdere prognose van de economische groei in 1997-'98 bij van 3,6 tot 2,4 procent.

De lagere ramingen weerspiegelden het afgenomen vertrouwen van het bedrijfsleven en een daling van de kapitaaluitgaven, belastingontvangsten en werkgelegenheid als gevolg van de onzekerheid over toekomstige overheidsuitgaven en een besluit om de beloofde belastingverlagingen uit te stellen (zie pag. 488/2-'97).

Ondanks de teruglopende belastinginkomsten maakte Peters de eerste fase bekend van een driejarig programma voor extra overheidsuitgaven ter waarde van NZ$ 5 mrd ten behoeve van de gezondheidszorg, het onderwijs en andere sociale projecten. Voor 1997-'98 bedroegen deze extra uitgaven NZ$ 900 mln, vooral ten behoeve van de gezondheidszorg. Dit initiatief was eerder toegezegd als onderdeel van het coalitieakkoord dat in december 1996 tot de vorming van een coalitieregering van de National Party en New Zealand First had geleid (zie pag. 213/1 e.v.-'97).

Eerder deze maand had Peters van de parlementaire tuchtcommissie een officiële berisping gekregen wegens belediging van een parlementslid (zie pag. 488/2-'97). De commissie had geoordeeld dat zijn gedrag 'onbetamelijk' was geweest, maar verklaarde hem niet schuldig aan minachting van het parlement.

VOORAANSTAAND MAORI-POLITICUS OVERLEDEN

De vooraanstaande Maori-politicus Matiu Rata, overleed op 25 juli op 63-jarige leeftijd. Rata nam in 1963 voor 't eerst zitting in het parlement en bekleedde in de Labourregering van premier Norman Kirk, die op 8 december 1972 aantrad (zie pag. 793/3 - '72) de functie van minister van Maori-aangelegenheden. In 1980 richtte hij een nieuwe politieke partij op, de Mana Motuhake o Aotearoa (Zelfbestuurpartij van Nieuw-Zeeland), die hij zou blijven leiden tot december 1991 toen de partij toetrad tot de Alliantie, een coalitie van centrum-, milieu- en Maori-partijen (zie pag. 290/3 e.v.-'92).

(Vor.ber.pag. 488/2-1997)

NIUE

MARITIEM VERDRAG MET VERENIGDE STATEN

Na bijna tien jaar van technische voorbereidingen en beraadslagingen tekende Niue op 13 mei 1997 een verdrag met de Verenigde Staten (VS) waarin de precieze zeegrens met Amerikaans Samoa werd vastgesteld.

REGERINGSWIJZIGING

Premier Frank Lui maakte op 1 oktober het ontslag bekend van Terry Coe, de minister van financiën, douane, land- en bosbouw, visserij, openbare werken en P.T.T. Hij werd opgevolgd door Aukuso Pavihi, die in het kabinet al verantwoordelijk was voor de posten nationale planning en economische ontwikkeling, justitie en grondbeheer, handel en scheepvaart, bestuurlijke diensten en de ontwikkeling van de particuliere sector.

(Vor.ber.pag. 303/3 - 1996)

NOORDELIJKE MARIANEN

VLIEGRAMP OP GUAM

Op Guam, het zuidelijkste eiland van de Noordelijke Marianen, de eilandengroep in het westen van de Stille Oceaan, stortte op 6 augustus 1997 een Boeing 747 van de Zuid-Koreaanse luchtvaartmaatschappij Korean Airlines (KAL) neer met 254 mensen aan boord. Het ongeluk vond 's nachts onder slechte weersomstandigheden plaats, tijdens het inzetten van de landing. Van de inzittenden overleefden er in eerste instantie 30 het ongeluk. Helikopters van de 45 km verderop gelegen Amerikaanse luchtmachtbasis Anderson vervoerden 25 gewonden naar diverse ziekenhuizen. De passagiers waren hoofdzakelijk Zuid-Koreaanse toeristen, die op weg waren naar hun vakantiebestemming. Op 7 augustus was het dodental opgelopen tot 227.

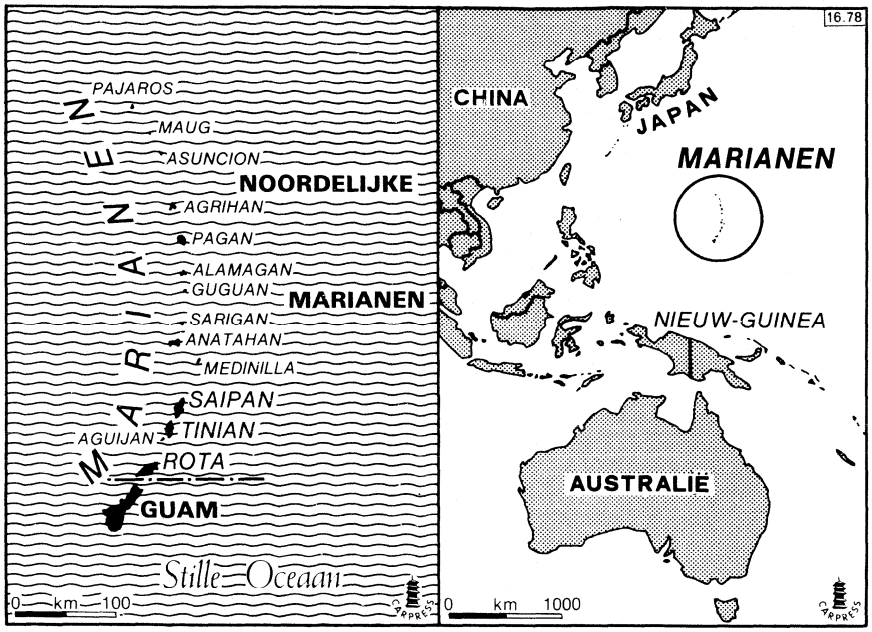

Over de oorzaak van het ongeluk was op 11 augustus nog niets met zekerheid te zeggen; onderzoek had inmiddels wel uitgewezen dat de software van een radarsysteem op het vliegveld van Guam, dat vliegtuigen waarschuwt indien ze te laag vliegen, een fout bevatte. Een woordvoerder noemde de computerstoring niet de oorzaak van de ramp, maar een goed functionerend waarschuwingssysteem had die mogelijk wel kunnen voorkomen. Zuid-Koreaanse luchtvaartdeskundigen achtten het nog te vroeg om de ramp te verklaren uit een fout van de piloot. Hans van der Lugt berichtte in *NRC/H'blad* van 6 augustus dat het geleidingssysteem voor landende vliegtuigen op het vliegveld van Guam sedert de maand juli buiten werking was vanwege onderhoudswerkzaamheden en dat piloten afhankelijk waren van een mechanisme dat de afstand tot de landingsbaan aangaf, aan de hand waarvan ze de vlieghoogte tijdens de landing konden bepalen.

Voor Guam, dat behoort tot het grondgebied van de Verenigde Staten (VS), is het toerisme de belangrijkste bron van inkomsten; het tropische eiland is een populaire vakantiebestemming voor Japanners en Koreanen en ontvangt dagelijks meer dan 20 rechtstreekse vluchten uit beide landen.

(Vor.ber.pag. 235/2 - 1996)

PAPOEA-NIEUW-GUINEA

TERUGKEER CHAN. PARLEMENTSVERKIEZINGEN

Sir Julius Chan maakte op 2 juni 1997 bekend dat hij de rol van premier weer op zich nam. Chan had eind maart moeten aftreden als gevolg van de crisis in verband met het regeringsbesluit om buitenlandse huurlingen in te zetten tegen het rebellerende Revolutionaire Leger van Bougainville (Bougainville Revolutionary Army, BRA) (zie pag. 488/3 e.v.-'97). Hij was opgevolgd door John Giheno, die volgens eerdere verwachtingen zou aanblijven als interim-premier tot aan de parlementsverkiezingen medio juni (zie pag. 490/1-'97).

Chan hervatte zijn functie met het argument dat het onderzoek naar het inhuren van Sandlines (het Britse privébedrijf dat gespecialiseerd was in militaire training en logistiek) hem van blaam had gezuiverd. Later op 2 juni gaf hij het 125 pagina's tellende onderzoeksrapport vrij waarin stond dat er 'geen overtuigend bewijs' van corruptie tegen hem of minister van defensie Mathias Ijape was. De samenstellers van het rapport uitten echter wel kritiek op vice-premier Chris Haiveta (die op 2 juni eveneens zijn functie had hervat) en zeiden dat ze zijn handelwijze verdacht vonden en meenden dat een deel van zijn getuigenverklaring 'onwaar' was, maar dat er onvoldoende bewijs was om hem te vervolgen wegens corruptie.

Giheno bestreed Chans besluit om zijn functie te hervatten, maar zei op 6 juni dat hij zijn plaats zou afstaan. Giheno uitte ook kritiek op Haiveta, de leider van zijn eigen Pangu Pati-partij.

De parlementsverkiezingen begonnen op 14 juni en duurden twee weken, waarbij 2.370 kandidaten om 109 zetels streden. Naar verluidt zou Chans regeringscoalitie er tegen het einde van de maand slecht voorstaan, terwijl Chan zelf zijn zetel dreigde te verliezen aan een kandidaat van de onlangs gevormde Nationale Alliantie (NA), die was opgericht door oud-premier en -Pangu Pati-leider sir Michael Somare.

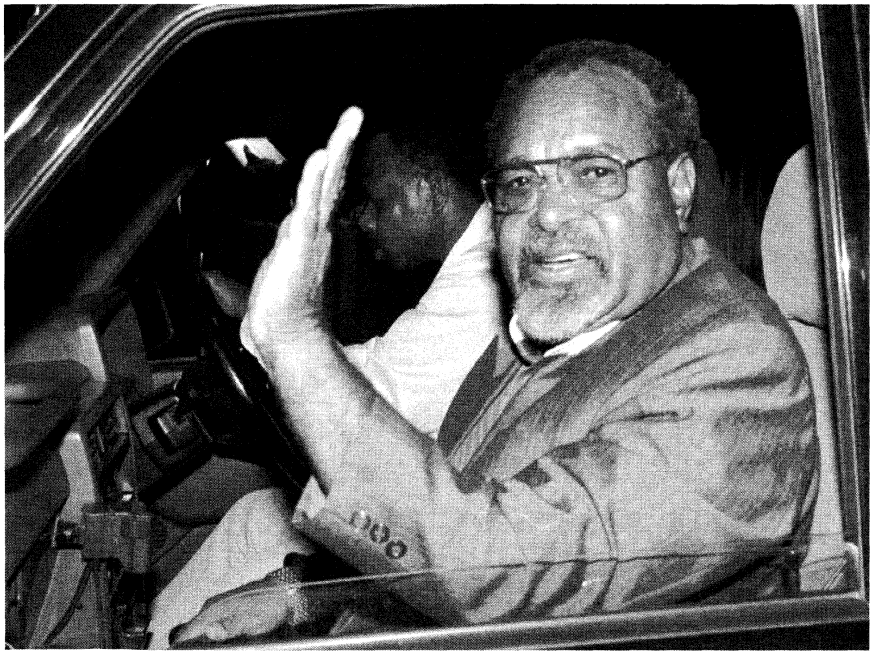

De oprichter van de Nationale Alliantie, sir Michael Somare (archieffoto van 24 maart 1997).
Foto EPA

Uitslag parlementsverkiezingen

Partij	*Zetels*
People's Progress Party (PPP)	16
Pangu Pati (PP)	15
People's Democratic Movement (PDM)	9
People's Action Party (PAP)	6
National Alliance (NA)	6
People's National Congress (PNC)	5
Melanesian Alliance (MA)	4
People's Resource Awareness Party (PRAP)	2
United Party (UP)	2
Overigen	6
Onafhankelijke kandidaten	38
Totaal	109

NIEUWE LEGERCOMMANDANT

Op 9 juli werd brigadegeneraal Leo Nuia officieel beëdigd als bevelhebber van de nationale strijdkrachten. Hij werd de opvolger van brigadegeneraal Jerry Singherok, die in maart was ontslagen naar aanleiding van het schandaal rond de buitenlandse huurlingen (zie pag. 489/3-'97). Singherok werd op 29 juli aangeklaagd wegens opruiing in verband met zijn rol in de affaire.

GRENSVERDRAG MET SALOMONEILANDEN

Op 10 juli werd in de hoofdstad van de Salomoneilanden, Honiara, een grensverdrag tussen Papoea-Nieuw-Guinea en de Salomoneilanden ondertekend door minister van buitenlandse zaken Kilroy Genia van Papoea-Nieuw-Guinea en zijn collega van de Salomoneilanden, David Sitai. Het Basisgrensakkoord kwam voort uit een poging van de beide landen om de bilaterale spanningen te verminderen die waren ontstaan na herhaalde beweringen van Papoea-Nieuw-Guinea dat de Salomoneilanden steun hadden verleend aan het BRA, en na acties van het leger van Papoea-Nieuw-Guinea op grondgebied van de Salomoneilanden.

De premier van de regeringsgezinde overgangsregering van Bougainville, Gerard Sinato, ondertekent op 18 juli 1997 de Verklaring van Burham in de gelijknamige plaats in Nieuw-Zeeland. *Foto EPA*

In het verdrag werd onderstreept dat de Salomoneilanden Bougainville als een integraal onderdeel van Papoea-Nieuw-Guinea erkenden. Beide regeringen zegden tevens toe elkaars territoriale onschendbaarheid te respecteren en de legitieme rechten van de bewoners van de grensstreek te erkennen. BRA-leider Francis Ona verwierp het verdrag en beschuldigde de Salomoneilanden van verraad jegens de bevolking van Bougainville.

VREDESBESPREKINGEN BOUGAINVILLE

Op 7-17 juli vonden in de Nieuw-Zeelandse stad Christchurch vredesbesprekingen plaats die een einde moesten maken aan de negen jaar durende afscheidingsstrijd op Bougainville. De besprekingen werden bijgewoond door vertegenwoordigers van de regeringsgezinde Overgangsregering van Bougainville en de zogenaamde Interim-regering van Bougainville alsook door leden van het opstandige BRA. BRA-leider Francis Ona was echter afwezig. Over de onderhandelingen werden geen bijzonderheden bekendgemaakt, hoewel het feit dat alle deelnemers zich bereid verklaarden om opnieuw bijeen te komen, als een teken van vooruitgang werd beschouwd.

Op 24 juli liet het BRA vijf leden van het regeringsleger vrij, die vijf maanden lang in gijzeling waren gehouden. De stap werd door premier Skate toegejuicht als een gebaar van 'menselijkheid (...) en een belangrijk begin van het verzoeningsproces'.

Vooruitgang bij vredesbesprekingen

BRA-leider Francis Ona maakte op 26 augustus bekend dat hij zou deelnemen aan de vredesonderhandelingen met de regering van Papoea Nieuw-Guinea in oktober. Ona had eerder geweigerd de besprekingen bij te wonen die in juli in Christchurch waren gehouden, en de daaruit resulterende Verklaring van Burham veroordeeld, waarover in augustus bijzonderheden waren gepubliceerd.

De vice-president van de opstandige interimregering van Bougainville, Joseph Kabui, ondertekent op 18 juli 1997 de Verklaring van Burham. *Foto EPA*

In de Verklaring van Burham, overeengekomen door alle partijen die deelnamen aan de besprekingen in Christchurch, was opgeroepen tot een wapenstilstand, een einde aan de militaire blokkade van Bougainville, de demilitarisering van het eiland en de legering van een vredesmacht in het gebied. Francis Ona had kennelijk zijn verzet tegen de onderhandelingen en het akkoord opgegeven na gesprekken met vooraanstaande BRA-figuren.

Gedeeltelijk bestand

De tweede ronde van de vredesonderhandelingen werd gehouden op 1 oktober, eveneens in het Nieuw-Zeelandse Christchurch. De onderhandelingen eindigden op 10 oktober met de ondertekening van een bestand, maar het Revolutionaire Leger van Bougainville (BRA) bekrachtigde het bestand niet.

Aan de besprekingen werd deelgenomen door zeventig vertegenwoordigers van alle rivaliserende groepen op Bougainville, alsmede vertegenwoordigers van de regering, politie en het leger van Papoea-Nieuw-Guinea. Maar zoals verwacht weigerde BRA-leider Francis Ona om deel te nemen. Krachtens het zogeheten Bestand van Burham besloten de ondertekenaars 'met onmiddellijke ingang voorlopige maatregelen' te

nemen, zoals het afzien van gewapende confrontaties in afwachting van een officiële ontmoeting tussen de regering en rebellenleiders begin 1998.

Het dagblad *National* van 14 oktober berichtte dat Ona het verdrag had verworpen. De BRA-leider zou hebben gezegd dat zijn aanhangers niet zouden deelnemen aan het akkoord dat, zo verklaarde hij, 'tot mislukken gedoemd was.' Ook zei hij zich niet verantwoordelijk te voelen als er gedurende de bestandsperiode slachtoffers zouden vallen.

NIEUWE PREMIER EN REGERING

Na de parlementsverkiezingen van juni (zie boven) werd de burgemeester van Port Moresby, Bill Skate, op 22 juli door het nieuwe parlement tot premier gekozen. Hij versloeg oud-premier sir Michael Somare met 71 tegen 35 stemmen. Skate volgde de aftredende premier Sir Julius Chan op, die bij de verkiezingen zijn zetel had verloren, evenals enkele leden van zijn regering.

Evenals in het verleden was de verkiezingsuitslag, die op 15 juli werd bekendgemaakt, niet beslissend, omdat geen enkele partij een duidelijke meerderheid had behaald in het 109 zetels tellende parlement. Er volgde een periode van intensieve politieke touwtrekkerij waarin de verschillende partijen zich inspanden om een levensvatbare coalitie aan te gaan en onafhankelijke parlementsleden voor zich te winnen teneinde zo een werkbare meerderheid tot stand te brengen. De verkiezing van Skate volgde op een akkoord tussen zijn People's National Congress (PNC), de voormalige regeringscoalitie van de People's Progress Party (PPP) en Pangu Pati (PP), en een aantal onafhankelijke parlementsleden.

Begin augustus werden nadere bijzonderheden over de eerste regering van premier Bill Skate bekendgemaakt. Hierin nam Skate enkele leden van de aftredende regering op, onder wie Chris Haiveta, die aanbleef als vice-premier ondanks de kritiek die op hem was geuit door de commissie die een onderzoek instelde naar het inzetten van buitenlandse huurlingen tegen de BRA (zie boven).

De portefeuilles waren op 31 juli als volgt verdeeld:

Premier - William (Bill) Skate+; vice-premier, planning en implementatie - Chris Haiveta+; financiën - Roy Yaki*; landbouw en veeteelt - Andrew Baing+; buitenlandse zaken - Kilroy Genia+; volksgezondheid - Ludger Mondo*; verbindingen - Simeon Wai*; handel en industrie - Nakikus Konga; staatsminister in het bureau van de premier - Sir Pita Lus; onderwijs, cultuur en wetenschap - Gabriel Dusava*; binnenlandse zaken, jeugd en vrouwen - Muki Taranupi*; grondbeheer - Viviso Seravo*; aangelegenheden van Bougainville - Sam Akoitai*; openbare werken - Dibara Yagabo*; olie en energie - Castan Maibawa+; justitie - Jacob Wama*; ambtenarenzaken- Iaro Lasaro*; industriële betrekkingen - Samson Napo; binnenlandse zaken - Thomas Pelika*; defensie - Mao Zeming*; mijnbouw - Ian Ling-Stuckey*; provinciale en lokale bestuurszaken - Simon Kaumi*; handel en toerisme - Michael Nali+; verkeer en burgerluchtvaart - Philemon Embel*; milieu en natuurbescherming - Robert Sakias*; bosbouw - Dokta Fabian Pok*; huisvesting - Robert Nagle; visserij - Kala Swokin*; regeringswhip - Peter Waieng*.

*Nieuwe benoeming.
+Gewijzigde portefeuille.

NIEUW ONDERZOEK NAAR INZET BUITENLANDSE HUURLINGEN

Op 10 augustus maakte Skate de benoeming van een nieuwe onderzoekscommissie bekend die een onderzoek moest instellen naar de banden van de voormalige regering met Sandlines, het Britse bedrijf dat was gespecialiseerd in militaire training en logistiek. Sandlines was ingehuurd om buitenlandse huurlingen te leveren die zouden worden ingezet in het conflict met het BRA. De commissie onder leiding van rechter Kubulan Los kreeg uitgebreide onderzoeksbevoegdheden. Zij moest onder meer onderzoeken of leden van de regering of de strijdkrachten betalingen of steekpenningen hadden ontvangen; of er sprake was geweest van overtredingen van de grondwet, het wetboek van strafrecht of de wetgeving inzake de overheidsfinanciën; en wat precies Haiveta's rol in de affaire was geweest. De commissie zou naar verwachting op 31 oktober rapport uitbrengen.

Skate was onder druk gezet om een nieuwe onderzoekscommissie in te stellen nadat de vooraanstaande minister van landbouw en veeteelt, Andrew Baing, die lid was van de grootste partij in de regeringscoalitie, de PPP, had verklaard dat Haiveta de bevoegdheden van de oorspronkelijk commissie had ingeperkt. Haiveta gaf toe dat het mandaat van de oorspronkelijke commissie was ingeperkt, maar beweerde dat dit was gebeurd na een besluit van de regering.

MINISTER VAN FINANCIËN ONTSLAGEN

Op 29 september ontsloeg premier Skate Roy Yaki als minister van financiën. Hij omschreef de maatregel jegens zijn vriend en collega Yaki als 'pijnlijk'. De premier zei dat hem niets anders overbleef omdat Yaki op eigen houtje een uitstapje naar Taiwan had gemaakt tijdens een officieel bezoek aan de najaarsvergaderingen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank in Hongkong. Dit bezoek aan Taiwan had de betrekkingen tussen Papoea-Nieuw-Guinea en China in gevaar gebracht. Hij wees er eveneens op dat door Yaki's afwezigheid, die langer was geweest dan voorzien, de voorbereiding van de begroting was vertraagd evenals de overdracht van hulpfondsen aan de door droogte getroffen gebieden (zie onder).

De huidige minister van ambtenarenzaken, Iaro Lasaro, werd benoemd tot opvolger van Yaki op de post financiën; Lasaro had op het PDM-partijcongres van 27-28 september de strijd om het partijleiderschap van Yaki gewonnen. Als nieuwe minister van ambtenarenzaken werd Bernard Mollok benoemd.

HET HELE LAND TOT RAMPGEBIED VERKLAARD VANWEGE DROOGTE

De regering verklaarde op 15 september het hele land tot rampgebied met het oog op de droogte die meer dan 700.000 inwoners van Papoea-Nieuw-Guinea parten speelde. De extreme droogte, de ergste in de afgelopen 50 jaar, werd toegeschreven aan de klimatologische gevolgen van 'El Nino', de periodieke opwarming van het zeewater voor de kust van Peru, die naar verwachting het lokale weerbeeld tot het eind van het jaar zou beïnvloeden.

Op 23 september zei de minister van provinciale en lokale bestuurszaken, Simon Kaumi, dat volgens de eerste ramingen de aanvoer van voedsel voor de getroffen gebieden per dag 750.000,00 kina kostte ($ 1,00= 1,47 kina op 26 september 1997); hij voegde eraan toe dat als gevolg van de droogte tot nu toe 73 mensen om het leven waren gekomen.

MINISTER AANGEKLAAGD WEGENS WANGEDRAG

Op 9 oktober bevond een parlementaire onderzoekscommissie minister van onderwijs, cultuur en wetenschap Gabriel Dusava schuldig aan een zeventien punten tellende aanklacht wegens wangedrag. De aanklacht had betrekking op grote voorschotten die hij had ontvangen als minister van buitenlandse zaken in de periode 1991-'94. Dusava was tijdelijk uit zijn functie ontheven, voordat de commissie haar beraadslagingen had geopend.

(Vor.ber.pag. 488/3 e.v.-1997)

INDEX AFLEVERING NR. 3124

ALGERIJE Parlementsverkiezingen **799**
Samenstelling nieuwe kabinet-Ouyahia **800**
Vrijlating FIS-leiders Hachani en Madani **801**
Toenemend geweld **802**
Wapenstilstand AIS **803**
Gemeenteraadsverkiezingen **804**
Minister van buitenlandse zaken naar Nederland **805**
ARGENTINIË Sociale onrust **780**
Samenstelling kabinet **781**
Partijpolitieke ontwikkelingen **782**
Verkiezingen voor de Kamer van Afgevaardigden **783**
Betrekkingen met het buitenland **784**
ARUBA Rapport Commissie-Biesheuvel **784**
KabNA ondergebracht bij ministerie van binnenlandse zaken **785**
Regeringscrisis, vervroegde verkiezingen **786**
Eman aangewezen als informateur **787**
BRAZILIË Amendement inzake herverkiezing van o.m. president **787**
Benoemingen**788**
Ontwikkelingen m.b.t. de landhervorming **789**
Partijpolitieke ontwikkelingen **790**
Bezoek Amerikaanse president Clinton **791**
EUROPA Topontmoeting van Midden- en Oost-Europese leiders **753**
Tweede Euro-Mediterrane Conferentie **753**
Viering 50 jaar Marshallplan **753**
EUROPESE UNIE Akkoord over tijdsplanning EMU **754**
Ingelaste Eurotop in Noordwijk **755**
Top van Amsterdam **755**
Trojan nieuwe secretaris-generaal Europese Commissie **757**
Presentatie Agenda 2000 **757**
Datum voor koppeling munten, bijeenkomst ministers van financiën **758**
EU bereikt akkoord met Boeing **759**
GUINEE-BISSAU Nieuwe regering **805**
ITALIË Minibegroting **760**
Maatregelen tegen werkloosheid **761**
Presentatie economisch driejarenplan **761**
Lokale verkiezingen **762**
Aanbevelingen over grondwetsherziening **762**
Presentatie begroting voor 1988 **763**
Referendum over 'Padania' **763**
Venetiaanse separatisten veroordeeld **764**
Onderzoek naar vermeende martelingen door Italiaanse militairen **764**
Vonnis in moordzaak Falcone **766**
KAMEROEN Parlements- en presidentsverkiezingen **806**
Situatie van de mensenrechten **807**
KENIA Voorbereiding parlementsverkiezingen **807**
Protesten, concessies regering **808**
Betrekkingen met het IMF, anti-corruptiewet **809**
Geweld in kustplaatsen **810**
KOREA Overlopers **819**
Ontwikkelingen met betrekking tot vierlandenoverleg **820**
Gespannen betrekkingen tussen Noord en Zuid **821**
KOREA (NOORD) Berichten over benoemingen in Noord-Koreaanse leiding **822**
Nieuwe berichten over hongersnood, voedselhulp **823**
Betrekkingen met Verenigde Staten **824**
Kim Jong Il voorgedragen als leider Noord-Korea **825**
KOREA (ZUID) Strafvermindering voor oud-presidenten gehandhaafd **826**
Ontwikkelingen in Hanbo-schandaal **826**
Regeringswijziging **828**
Ontwikkelingen in aanloop naar presidentsverkiezingen **829**
Rapport van presidentiële commissie voor reorganisatie financiële sector **830**
LIBANON Aankondiging 'revolutie van de hongerigen' **815**
Veroordeling leden Japanse Rode Leger **816**
Israëlische elite-eenheid loopt in de val **817**
Sluiting illegale radio- en TV-stations **819**
MACAO Presentatie begroting voor 1998 **832**
MALTA Regeringswijziging **767**
BTW afgeschaft **767**
MONACO Grimaldi-dynastie viert 700-jarig bestaan **767**
NEDERLANDSE ANTILLEN Nederland verliest kortgeding over invoerbeperkende maatregelen van EU voor rijst en suiker van Antillen **791**
Antillen weigeren EU-compromisvoorstel te aanvaarden **792**
Economische belangen Antillen geschaad **793**
NIEUW-ZEELAND Begroting voor 1997-'98 gepresenteerd **832**
Vooraanstaand Maori-politicus overleden **832**
NIUE Maritiem verdrag met VS **832**
Regeringswijziging **832**
NOORDELIJKE MARIANEN Vliegramp op Guam **832**
PAPOEA-NIEUW-GUINEA Terugkeer van Chan, parlementsverkiezingen **833**
Grensverdrag met Salomoneilanden **834**
Vredesbesprekingen Bougainville **834**
Nieuwe premier en regering **835**
Minister van financiën ontslagen **835**
PORTUGAL Vissersprotest **767**
Akkoord over begroting voor 1998 **767**
SAHARA (WEST) James Baker benoemd tot nieuwe VN-afgezant, besprekingen in Londen en Lissabon **811**
Akkoord over referendum **812**
SENEGAL Samenstelling kabinet **812**
Legeroffensief tegen separatistische rebellen in Casamance **813**
SPANJE Onthulling Cesid-documenten **768**
Begroting voor 1997 goedgekeurd **768**
ETA-geweld, ontvoeringen en moorden leiden tot massale protesten **768**
Hervorming arbeidswetgeving **772**
Verkiezing van nieuwe oppositieleider **772**
Presentatie begroting voor 1998 **773**
Voorstel om soevereiniteit over Gibraltar te delen **773**
SURINAME Nieuwe benoemingen omstreden **794**
Piramidefonds stort in **795**
Val regering-Wijdenbosch **796**
Waarheidscommissie geïnstalleerd **797**
Journalist mishandeld **798**
TURKIJE Leger zet regering onder druk om oprukkend fundamentalisme tegen te gaan **774**
Vervroegde parlementsverkiezingen **776**
Yilmaz vormt nieuwe regering **776**
Offensief tegen Koerden **778**
Betrekkingen met Griekenland **780**
ZAMBIA Economische ontwikkelingen **814**
Aanslag op oud-president Kaunda **814**
Couppoging **815**

Uitgevers: * Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, 1101 CA Amsterdam, Telefoon: 020-5641111; Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, Telefoon: 020-5641222 (Abonneeservice)
* Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100, Deurne-Antwerpen. Telefoon: 03/3605300

© Keesings Historisch Archief
© Keesing's Worldwide, LLC, 7979 Old Georgetown Road, Bethesda, MD 20814, USA.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

KEESINGS HISTORISCH ARCHIEF

definitieve index op deel LI

januari/december 1997

Redactie: E. Brouwers (hoofdredacteur), P. Brouwers (eindredacteur), T. Jonkman, A. Wouters (voor België), M. van Hennik (index).

Adres redactie: J.J. Viottastraat 21, 1071 JN, Amsterdam.

Uitgevers: Systemen Keesing B.V., Amsterdam.

Administratie Nederland: Systemen Keesing B.V., Hogehilweg 13, Postbus 1118, 1000 BC Amsterdam, telefoon (020) 564 12 22.

Administratie België: N.V. Internationale Drukkerij en Uitgeverij Keesing, Keesinglaan 2-20, B 2100 Deurne-Antwerpen, telefoon (03) 360 53 00, postrekening 000.0012775-68, bankrekening 408-0004545-51.

Vriendelijk verzoeken wij u adreswijzigingen 4 weken tevoren op te geven, met vermelding van uw abonneenummer.

het gebruik van de index

Keesings Historisch Archief (KHA) legt maandelijks het belangrijkste politieke en economische gebeuren in de wereld vast. De onmisbare sleutel tot het verzamelde berichtenmateriaal is de index. Deze bestaat uit een periodiek verschijnend, cumulatief - **alfabetisch-systematisch** gedeelte (I), een lijst met veel voorkomende afkortingen (II), een naamregister (III) en een jaarkalender (IV).
Enkele aanwijzingen betreffende deze alfabetisch-systematische index zijn vermeld aan de ommezijde.

de alfabetisch-systematische index

AFDELINGEN - De gepubliceerde berichten zijn in dit gedeelte van de index in een groot aantal **AFDELINGEN** gerangschikt. Deze afdelingen omvatten - in alfabetische volgorde - de **LANDEN** en verder onder meer de volgende begrippen: **AFBEELDINGEN (Foto's, Grafieken en Tabellen, Landkaarten), AFRIKA, AMERIKA, AZIË, EUROPA, EUROPA (WEST), INTERNATIONALE ZAKEN, MIDDEN-OOSTEN, NECROLOGIEËN EN OCEANIË.**

RUBRIEKEN - De in bovengenoemde afdelingen geïndiceerde berichten zijn voorts dikwijls gerangschikt in enige **RUBRIEKEN**, t.w. **ALGEMEEN - BUITENLANDSE BETREKKINGEN - ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN - POLITIEK BINNENLAND.** In de afdeling **INTERNATIONALE ZAKEN** zijn verder ondergebracht de berichten over internationale vraagstukken, conferenties, organisaties e.d. Deze afdeling omvat de volgende rubrieken:
ALGEMEEN - ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN - ONTWAPENING EN WAPENBEHEERSING - ORGANISATIES.

WIJZE VAN INDICEREN - De in KHA opgenomen berichten zijn - zeer kort omschreven - ondergebracht in de desbetreffende, bovengenoemde afdeling(en) en rubriek(en). Bij ieder geïndiceerd bericht is vermeld: a) paginacijfer en b) kolom (b.v. 160/1 - pagina 160, 1ste kolom).

BELANGRIJKE TEKSTEN - Van de vele sinds 1945 in KHA opgenomen teksten van belangrijke documenten, verdragen enz. zijn hieronder enige van de meest geraadpleegde vermeld (met aanduiding van paginacijfer en jaar).

Handvest der Verenigde Naties 6335 (1945)

Verdrag van Brussel 7524 (1948)

Universele Verklaring der Rechten van de Mens 7931 (1948)

Noordatlantisch Verdrag (NAVO) 8027, 8038A (1949)

RTC-overeenkomsten Indonesië 8403 (1949)

Plan-Schuman 8826 (1950)

Verdrag van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal 9291/2, 9373 (1951)

Beginselverklaring der Socialistische Internationale 9515 (1951)

Vredesverdrag met Japan 9631 (1951)

Vredesverdrag met W.-Duitsland 10029 (1952)

Akkoorden van Genève i.z. Indo-China 11381 (1954)

Europees verdrag i.z. de Rechten van de mens 11425 (1954)

Parijsc Akkoorden 11559 (1954)

Statuut Koninkrijk der Nederlanden 11662 (1954)

Verdrag van Warschau 11906 (1955)

Oostenrijks Staatsverdrag 11931 (1955)

Belgisch schoolpact 14451 (1958)

Europees Sociaal Handvest 677 (1961)

Statuut Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling 30 (1961)

Kernstopverdrag tussen de Verenigde Staten, Engeland en de Sowjet-Unie 480 (1963)

Verdrag tegen de verspreiding van kernwapens 402 (1968)

Communautair Akkoord België 130 e.v. (1970)

Viermogendhedenakkoord i.z. Berlijn 582/3 e.v. (1971)

Basisverdrag DDR-Bondsrep. Duitsland 740/2 e.v. (1972)

Verklaring i.z. vestiging nieuwe internationale economische orde 292/2 e.v. (1974)

VN-Handvest van de economische rechten en plichten van staten 404/3 e.v. (1975)

Gemeenschapspact België 374/3 e.v. (1977)

Vredesverdrag Egypte-Israël 193/3 e.v. + annexen 846/3 e.v. (1979)

Besluiten Ronde Tafel Conferentie Nederland-Nederlandse Antillen (1983) 283/3 e.v. (1984)

Israëlisch-Palestijnse Beginselverklaring over de overgangsregelingen voor de autonomie 787/1 e.v. (1993)

OUDE JAARGANGEN - Om het opzoeken in oude jaargangen te vergemakkelijken is hieronder aangegeven welke pagina's in de eerste veertien delen (1931 t/m 1960) voorkomen. Verder is vermeld welke jaargangen nog leverbaar zijn.

Deel	I	(1931-'34)	pag.	1-1412	uitverkocht
Deel	II	(1934-'37)	pag.	1413-2842	idem
Deel	III	(1937-'40)	pag.	2843-4278	idem
Deel	IV	(1940-'43)	pag.	4279-5582	idem
Deel	V	(1943-'46)	pag.	5583-6788	idem
Deel	VI	(1946-'48)	pag.	6789-7886	idem
Deel	VII	(1949-'50)	pag.	7887-9156	idem
Deel	VIII	(1951-'52)	pag.	9157-10406	idem
Deel	IX	(1953-'54)	pag.	10407-11670	idem
Deel	X	(1955-'56)	pag.	11671-12918	idem
Deel	XI	(1957)	pag.	12919-13750	idem
Deel	XII	(1958)	pag.	13751-14566	idem
Deel	XIII	(1959)	pag.	14567-15398	idem
Deel	XIV	(1960)	pag.	15399-16230	idem

De delen XV t/m L (1961 t/m 1997) zijn alle afzonderlijk gepagineerd (steeds vanaf pag. 1). De jaargangen 1977-1982, 1986 en 1989-1997 zijn leverbaar.

I de alfabetisch-systematische index

AFBEELDINGEN

Aartsen, Jozias van: minister van landbouw (Nederland), met Jochen Bochert 370
Abachi, Sani: staatshoofd van Nigeria 35
Abdullah, Farooq: leider JKNC (India) 124; met V.P. Sing 124
Adams, Gerry: lid Sinn Féin (Groot-Brittannië), met Martin McGuinness 562
Afghanistan: twee vrouwen in burqa op 11 november 1996 in Kaboel 116; Talibaanstrijders op 8 augustus 1997 599
Afrika: president Paul Biya (Kameroen), VN-secretaris-generaal Kofi Annan en president Gnassingbe Eyadema (Togo) op 26 maart 1997 in Lomé 464
Ahern, Bertie: leider Fianna Fáil (Ierland) 567
Ahmad, Azzam al-: minister van openbare werken (Palestijnse Gebieden), met Massoud Rajavi 271
Ahmar, sjeik Abdullah bin Hussein al-: leider Al-Islah (Jemen) 530
Alarcón Rivera, Fabián: interim-president van Ecuador 316
Albanië: leiders Forum voor Democratie Fatos Lubonja, Kurt Kola en Daut Gumeni 361; leider OVSE-delegatie Franz Vranitzky, Neritan Ceka (Democratische Alliantie) en Skender Gjinushi (Sociaal-Democratische Partij van Albanië) 363; twee Albanese marineboten met vluchtelingen lopen op 14 maart 1997 de haven van Brindisi binnen 365; leden PPS-fractie worden op 9 april 1997 beëdigd in de Volksassemblee 367; Fatos Nano (leider Pss), Tristan Shehu (leider PDS) en Skender Gjinushi (leider PSDS) 630
Albright, Madeleine: minister van buitenlandse zaken (Verenigde Staten), met Jewgeni Primakow 351; met Le Van Minh 549
Alema, Massimo d': leider PDS (Italië) 764
Aleman Lacayo, Arnoldo: president van Nicaragua, met Enrique Bolanos 190
Alencar, Marcello: gouverneur van de staat Rio de Janeiro (Brazilië) 452
Algerije: vrouw brengt op 23 november 1996 haar stem uit in consulaat te Nice 107; familielid brengt laatste eer aan vakbondsleider Abdelhak Benhamouda 391
Alijew, Gejdar: president van Azerbajdzjan, met Boris Jeltsin 688
Almunia, Joaquín: secretaris-generaal PSOE (Spanje), met Ramon Rubial 773
Amnuai Virawan, minister van financiën (Thailand) 546
Ancia, Véronique: onderzoeksrechter (België), met Jean Luis Prignon 150
Angola: afgevaardigden UNITA op 9 april 1997 in het parlement 394
Annan, Kofi: secretaris-generaal VN (Ghana), met Jonas Savimbi 393; met Bill Clinton 550; met Mary Robinson 551
Anyaoku, Chief Emeka: secretaris-generaal Gemebest (Nigeria), met Stan Mudenge 35
Arafat, Yasser: president Palestijnse Gebieden, met Benjamin Netanyahu 43; met koning Hoessein 50; met Yukihido Ikeda 51; met Ryutaro Hashimoto 59; met Benjamin Netanyahu op 15 januari 1997 in Erez 331; met Boris Jeltsin 333; bij aankomst in Hebron op 19 januari 1997 336; met Osama al-Baz 594; met Saud al-Faisal 732
Aragona, Giancarlo: secretaris-generaal OVSE (Italië) 354
Arantes do Nascimento, Edson ('Pele'): minister van sport (Brazilië), met Bill Clinton 791
Arbel, Edna: openbaar aanklager (Israël), met Elyakim Rubinstein 402
Arbour, Louise: hoofdaanklager Internationaal VN-Tribunaal voor Oorlogsmisdaden in Voormalig Joego-Slavië op 24 januari 1997 in Belgrado 502
Argentinië: Argentijnen herdenken op 25 februari 1997 in Buenos Aires de dood van journalist José Luis Cabezas 379
Arteaga, Rosalia: interim-president van Ecuador, met zus Claudia 317
Arzú Irigoyen, Alvaro: president van Guatemala 716
Astrid: prinses der Belgen 157
Attachi, Khalil: PKK-functionaris (Turkije) 779
Attaf, Ahmed: minister van buitenlandse zaken (Algerije), met Hans van Mierlo 804; met James Baker 811
Aung San Suu Kyi: leider NLD (Myanmar) 205; op 3 februari 1997 in Rangoon 421
Axworthy, Lloyd: minister van buitenlandse zaken (Canada), met en Roberto Robaina 388
Azië: president Bill Clinton (Verenigde Staten), premier Banharn Silpa-Archa (Thailand), APEC-afgevaardigde Koo Cheng-Fu (Taiwan) en premier Goh Chok Tong (Singapore) op 25 november 1996 in Subic 275; minister van buitenlandse zaken Qian Qichen (China), eerste premier en minister van buitenlandse zaken Ing Huot (Cambodja) en minister van buitenlandse zaken Domingo Siazon (Filippijnen) op weg naar ARF-vergadering op 27 juli 1997 in Subang Jaya 737
Aznar, José Maria: premier van Spanje, met Armando Calderón Sol 453

Bagosora, Theoneste: genocideverdachte (Rwanda) 653
Baker, James: speciale VN-afgezant voor de Westelijke Sahara (Verenigde Staten), met Ahmed Attaf 811
Balala, sjeik Khalid: leier IPK (Kenia) 809
Baltische Staten: presidenten Lennart Meri (Estland), Guntis Ulmanis (Letland), Algirdas Brazauskas (Litouwen), Aleksander Kwasneiwski (Polen) en Leonid Koetsjma (Oekraïne) op 27 mei 1997 in Tallinn 690
Bánzer Suarez, generaal Jaime: president van Bolivia, met echtgenote 640
Barak, Ehud: leider Arbeidspartij 661
Baril, generaal Maurice: voorzitter internationale conferentie over Zaïre 40
Barrios de Chamorro, Violeta: president van Nicaragua, met José Maria Figueres 387
Bayas García, Victor Manuel: minister van defensie (Ecuador) 316
Baz, Osama al-: politiek adviseur president (Egypte), met Yasser Arafat 594
Beatrix: koningin der Nederlanden 617; met Bill Clinton 754
Bedoya, Harold: chef strijdkrachten (Colombia), met Guillermo Alberto González Mosquera 383
Behr, Raul: zoon slachtoffer decembermoorden (Suriname), met Hans van Mierlo 798
België: 'Witte Mars' op 20 oktober 1996 in Brussel 156; protestmars op 16 maart 1997 in Brussel tegen sluiting Renault-fabriek 372; netto financieringsbehoefte of -vermogen overheid 494; BBP en belangrijke bestedingscategorieen tegen vaste prijzen 496; demonstratie in Tubeke op 2 februari 1997 tegen sluiting staalbedrijf 497; de vaders van An en Eefje Paul Marchal en Jan Lambrecks (met echtgenote) en de vader van Kim en Ken Heyrman op 15 april 1997 in Brussel 681
Belka, Marek: minister van financiën (Polen), met Grzegorz Kolodko 235
Bell, Martin: onafhankelijk Lagerhuislid (Groot-Brittannië), met dochter Melissa 554
Belo, Carlos Felipe Ximenes: bisschop van Dili (Indonesië), met José Ramos Horta 141; met Soeharto 281
Bensalah, Abdelkader: leider Nationale Overgangsraad (Algerije) 392
Bergier, Jean-François: voorzitter onderzoekscommissie (Zwitserland) 242
Bertinotti, Fausto: secretaris-generaal RC (Italië) 763
Bhoetto, Benazir: voormalig premier van Pakistan 207
Bhoetto, Ghinva: lijsttrekster PPP-Shaheed Bhoetto (Pakistan) 481
Biesheuvel, Barend: voorzitter Adviescommissie Samenwerking Aruba-Nederland (Nederland), met Henny Eman 785
Biya, Paul: president van Kameroen 806
Bizimungu, Pasteur: president van Rwanda 38
Bokassa, Jean-Bedel: voormalig keizer van Centraal Afrikaanse Republiek 321
Bolanos, Enrique: vice-president van Nicaragua, met Arnoldo Aleman Lacayo 190
Bolger, Jim: premier van Nieuw-Zeeland 213
Bolivia: presidentskandidaat van het Geweten van het Vaderland Remedios Loza met partijgenoten Gonzalo Ruíz Paz en Veronica Palenque 638
Bolkenstein, Frits: VVD-fractieleider (Nederland) 610
Bolkia, Hassanal: sultan van Broenei, met koningin Hajah Mariam 471
Boraine, Alex: vice-voorzitter Commissie van Waarheid en Verzoening (Zuid-Afrika) 195
Borchert, Jochen: minister van landbouw (Duitsland), met Jozias van Aartsen 370
Bosnië-Herzegovina: leden van Fins forensisch-geneeskundig team graven op 5 juli 1996 stoffelijke resten op bij Gravice 70; leden van het presidium Momcilo Krajisnik, Alija Izetbegovic en Kresimir Zubak 73; Kresimir Zubak, Alija Izetbegovic, Momcilo Krajisnik en minister van buitenlandse zaken Jadranko Prlic op 30 mei 1997 in Sintra 501
Bossi, Umberto: leider FN (Italië) 763
Boulle, Jean-Raymond: functionaris AMF (Canada), met Ferdinand Mwana Naga Mawampanga 584
Bourlet, Michel: procureur des Konings (België), met Jacques Langlois 681
Boyle, generaal Jean: stafchef strijdkrachten (Canada) 22
Brokaj, Sabit: minister van defensie (Albanië), met Luciano Forlani 633
Bruton, John: premier van Ierland, met Mary Robinson 566
Bucaram Ortíz, Abdalá: oud-president van Ecuador, met vrouw en twee zoons 643
Bukman, Piet: voorzitter Tweede Kamer (Nederland) 357
Buyoya, Pierre: president van Boeroendi, met Ndugu Benjamin Mkapa 462

Calderón Sol, Armando: president van El Salvador, met José Maria Aznar 453
Calle, Humberto de la: vice-president van Colombia 95
Camdessus, Michel: directeur IMF (Frankrijk), met René Preval 184; met Boris Nemtsow 446
Canada: Jean Chrétien (Liberale Partij), Jean Charest (Conservatieve Partij), Preston Manning (Hervormingspartij), Alexa McDonough (Nieuwe Democratische Partij) en Gilles Duceppe (Bloc Québécois) vóór deelname aan verkiezingsdebat op 12 mei 1997 641; minister van buitenlandse zaken Lloyd Axworthy, premier Jean Chrétien, gouverneur-generaal Romeo LeBlanc, hoofd van de Raad van de Schatkist Marcel Masse, minster van financiën Paul Martin, minister voor internationale samenwerking en de Franstalige gemeenschap Diane Marleau en minister van defensie Arthur Eagleton 642
Cárdenas Solorzano, Cuauhtémoc: PRD-kandidaat voor burgemeesterschap Mexico-Stad (Mexico), met echtgenote 722
Carpenter, Susan: woordvoerster van Paula Jones (Verenigde Staten), met Paula Jones 578
Castro Ruz, Fidel: president van Cuba, met paus Johannes Paulus II 100
Centraal Afrikaanse Republiek: Franse parachutisten in Bangui op 13 januari 1997 322
Cerpa Cartolini, Néstor: leider MRTA (Peru) 459
Chan, Sir Julius: premier van Papoea-Nieuw-Guinea 488
Chand, Lokendra Bahadur: premier van Nepal 344
Chang Hsiao-yen, John: minister van buitenlandse zaken (Taiwan), met Nelson Mandela 198
Chaovalit Yongchaiyut, generaal: leider NAP (Thailand), met Chatichai Choonhaven 210
Chapman, Ben: parlementslid Labour Party (Groot-Brittannië), met John Prescott 300
Chatichai Choonhaven: leider Chart Pattana (Thailand), met Chaovalit Yongchaiyut 210
Chea Sim: interim-staatshoofd van Cambodja, met Hun Sen 741
Cheng, Andrew: afgevaardigde DP in Wetgevende Raad (Hongkong) 343
Chen Tsang-hung: afgevaardigde KMT (Taiwan), met Ting Yung-sun 137
Chien Hsi-chieh: afgevaardigde DPP (Taiwan) 136
China: premier Li Peng, parlementsvoorzitter Qiao Shi en president Jiang Zemin op 11 maart 1997 in Beijing 535; minister van buitenlandse zaken Qian Qichen, ambtgenoot Madeleine Albright (Verenigde Staten) en ambassadeur William Sasser (Verenigde Staten) op 24 februari 1997 in Beijing 539; presidenten Askar Akajew (Kirgizstan), Noersoeltan Nazarbajew (Kazachstan), Jiang Zemin, Boris Jeltsin (Russische Federatie) en Imamoli Rachmonow (Tadzjikistan) op 24 april 1997 in Moskou 540; delegatieleiders voorbereidende besprekingen vierlandenoverleg: plaatsvervangend onderminister van buitenlandse aangelegenheden betreffende Oost-Azië en het Stille Zuidzee-gebied Charles Kartman (Verenigde Staten), onderminister van buitenlandse zaken Song Young Shik (Zuid-Korea), onderminister van buitenlandse zaken Chen Jian en onderminister van buitenlandse zaken Kim Kye Kwan (Noord-Korea) op 18 september 1997 in New York 820
Chirac, Jacques: president van Frankrijk, met Li Peng 541
Choedoberdijew, kolonel Machmoed: leider opstandelingen (Tadjikistan) 746
Chrétien, Jean: premier van Canada, met Eduardo Frei

Ruíz-Tagle 315; met Bill Clinton 383
Chiluba, Frederick: president van Zambia 814
Ciller, Tansu: vice-premier van Turkije, met Necmettin Erbakan 777
Ciorbea, Victor: premier van Roemenië 237
Clark, Helen: leider Labour-partij (Nieuw-Zeeland), met Judith Tizard 213
Clerck, Stefaan de: minister van justitie (België) 154
Clinton, Bill: president van de Verenigde Staten, met Jean Chrétien 383; met Kofi Annan 550; met koningin Beatrix 754; met Edson Arantes do Nascimento ('Pele') 791
Coetsee, Henrik J.: senaatsvoorzitter (Zuid-Afrika), met Nelson Mandela 521
Connerotte, Jean-Marc: onderzoeksrechter (België) 153
Constantinescu, Emil: leider DCR (Roemenië) 237
Crvenovski, Branjo: premier van Macedonië, met Radoje Kontic 87
Cyprus: Grieks-Cyprische demonstranten worden op 11 augustus 1996 tegengehouden door Turks-Cyprische agenten 296; Turks-Cyprische leider Rauf Denktash, president Suleyman Demirel (Turkije), parlementsvoorzitter Mustafa Kalemli (Turkije), Necmettin Erbakan (Turkije) en stafchef Ismail Hakki Karadayi (Turkije) op 20 januari 1997 in Ankara 297

Dalai Lama (Tenzin Gyatso): geestelijk leider Tibet (China), met Lee Teng-hui 347
Déby, Idriss: president van Tsjaad 33
Der'i, Aryeh: leider Shas-partij 200
Di Rupo, Elio: vice-premier van België 151
Djabella, Abdellah: leider Ennahdah (Algerije) 106
Djatsjenko, Tatjana: adviseur van de president (Russische Federatie) 711
Djindjic, Zoran: oppositieleider en burgemeester van Belgrado (Joego-Slavië) 512
Djwalapersad, Marijke: parlementsvoorzitter (Suriname), met Atta Mungra 796
Dobrew, Nikolaj: voormalig premier van Bulgarije 228
Doi, Takako: leider SDJP (Japan) 61
Dokle, Namik: fractieleider PSS (Albanië) 632
Dolly: gekloond schaap (Schotland) 491
Dorrell, Stephen: lid Conservatieve schaduwkabinet (Groot-Brittannië) 559
Doria Medina, Samuel: vice-presidentskandidaat voor de Beweging van Revolutionair Links (Bolivia), met Jaime Paz Zamora 639
Dostam, generaal Abdul Rashid: krijgsheer en leider Nationale Islamitische Beweging 114
Douste-Blazy, Philippe: minister van cultuur (Frankrijk), met Gérard Paquet 375
Drnovsek, Janez: premier van Slovenië 88
Duhalde, Eduardo: gouverneur van Buenos Aires (Argentinië), met echtgenote Hilda 782
Duisenberg, Wim: president De Nederlandsche Bank, met A.H.E.M. Wellink 294
Duitsland: minister van financiën Theo Waigel, bondskanselier Helmut Kohl en minister van arbeid Norbert Blüm op 13 september 1996 tijdens debat over begroting voor 1997 79; werknemers VW demonstreren op 1 oktober 1996 in Saarlouis tegen verlaging uitkeringen bij ziekte 80; Theo Waigel, fractieleider CDU/CSU Wolfgang Schäuble en FDP-fractieleider Hermann Otto Solms 503
Dutroux, Marc: verdacht van misbruik van en moord op kinderen (België) 686

Ebtekar, Massoumeh: vice-president en hoofd van het milieubureau (Iran) 659
Egypte: reddingswerkers doorzoeken op 28 oktober 1996 ingestort flatgebouw in Heliopolis 199; president Hosni Mubarak, premier Netanyahu (Israël) en politiek adviseur David Bar-Ilan (Israël) 593
Ekeus, Rolf: hoofd speciale VN-commissie (Zweden), met Riyad al-Qaysi 272
Eman, Henny: premier van Aruba, met Barend Biesheuvel 785
Enuma, Walter: commandant strijdkrachten (Papoea-Nieuw-Guinea) 490
Eran, Oden: ambassadeur in Jordanië (Israël), met Fayez Tarawneh 661
Erbakan, Necmettin: premier van Turkije, met Hassan Ebrahim Habibi 310; met Moamer al-Khadafi 312; met Tansu Ciller 777
Ergul, Sabri: sociaal-democratische afgevaardigde in parlement (Turkije) 778
Ershad, Hussein Mohammed: leider JD (Bangladesh), met Anwar Hussain Manju 339
Europa: familieportret ministers van buitenlandse zaken EU op 7 september 1996 in Tralee 161; premier John Bruton (Ierland), president Jacques Chirac (Frankrijk), bondskanselier Helmut Kohl (Duitsland), president Marti Ahtisaari (Finland) en ministers van buitenlandse zaken Klaus Kinkel (Duitsland), Dick Spring (Ierland), Hans van Mierlo (Nederland) en Jacques Poos (Luxemburg) op 5 oktober 1996 in Dublin 163; familieportret EU-ministers van landbouw op 24 september 1996 in Killarney 166; familieportret Oost- en Midden-Europese leider op topontmoeting in Vilnius op 5 september 1997 753; familieportret EU-ministers van financiën op 6 april 1997 in Noordwijk 755; premier Martii Ahtisaari (Finland), premier Romano Prodi (Italië), voorzitter Europese Commissie Jacques Santer (Luzemburg), premier Wim Kok (Nederland), president Jacques Chirac (Frankrijk), Europees Commissaris Hans van den Broek (Nederland), bondskanselier Helmut Kohl (Duitsland) en premier Viktor Klima (Oostenrijk) op top in Amsterdam op 17 juni 1997 756

Fabius, Laurent: voorzitter Nationale Assemblee (Frankrijk) 696
Faisal, Saud al-: minister van buitenlandse zaken (Saoedi-Arabië), met Yasser Arafat 732
Fallahiyan, Ali: minister van voorlichting en veiligheid (Iran) 398
Farrakhan, Louis: moslimleider (Verenigde Staten), met Moamer al-Khadafi 261
Fernández, Leonel: president van de Dominicaanse Republiek, met Alberto Keinya Fujimori 715
Fernández Meijide, Graciela: parlementskandidaat van de Alliantie voor Werk, Onderwijs en Gerechtigheid (Argentinië) 783
Figueres, José Maria: president van Costa Rica, met Violeta Barrios de Chamorro 387
Filali, Abdellatif: premier van Marokko, met Moboetoe Sese Seko 266; met Jaime Gama 652
Filippijnen: stamleden van het Ifugao-bergvolk op 21 mei 1997 in Baguio 665; drie leden van de defensiecommissie van het Huis van Afgevaardigden beklimmen op 17 mei 1997 Scarborough-rif 666; inwoners van Jolo bewijzen laatste eer aan vermoorde bisschop Benjamin de Jesus 667
Fino, Bashkim: premier van Albanië, met Romano Prodi 365
Fischler, Franz: EU-commissaris voor landbouw (Oostenrijk), met Charles Weissmann 166
Forlani, Luciano: bevelhebber internationale vredesmacht in Albanië (Italië), met Sabit Brokaj 633
Frankrijk: Boubakar Diop, vertegenwoordiger illegale Afrikanen, met bemiddelaars 11; vakbondleiders Guy le Nouannic, Nicole Notat, Michel Deschamps en Marc Vilbenot tijdens protestmars op 17 oktober 1996 in Parijs 12; president Jacques Chirac en ambtgenoten Omar Bongo (Gabon), Blaise Compaore (Burkina Faso), Idriss Déby (Tsjaad) en Miguel Trovoada (Sao Tomé en Principe) op 5 december 1996 in Ouagadougou 256; woordvoerster Groenen Dominique Voynet, eerste secretaris SP Lionel Jospin, voorzitter Bond van Mensenrechten Henri Leclerc en secretaris-generaal PCF Robert Hué op 29 maart 1997 in Straatsburg 374; voorzitter SOS-Racisme Fode Sylla, regisseur Bertrand Tavernier en zanger Patrick Bruel tijdens demonstratie tegen verscherping vreemdelingenwet op 22 februari 1997 in Parijs 375; premier Lionel Jospin met kabinetsleden Martine Aubry, Elisabeth Guigou, Dominique Voynet, Marylise Lebranchu, Marie-George Buffet en Christian Autter op 12 juni 1997 695
Frei Ruíz-Tagle, Eduardo: president van Chili, met Jean Chrétien 315
Frowick, Robert: hoofd OVSE-commissie in Bosnië 74
Fujimori, Alberto Keinya: president van Peru, met Ruyataro Hashimoto 249; met César Saucedo Sánchez 459; met Leonel Fernández 715
Fuwa, Tetsuzo: leider JCP (Japan) 61

Gallo, Ettore: voormalig president Constitutionele Hof (Italië), met Tullia Zevi 764
Gama, Jaime: minister van buitenlandse zaken (Portugal), met Abdellatif Filali 652
Ganic, Ejup: vice-president moslim-Kroatische Federatie van Bosnië, met Slobodan Milosovic 70
Georgi Gantsjew: kandidaat presidentsverkiezingen (Bulgarije) 225
Georgië: president Edoeard Sjewardnadze, president Wladislaw Ardzinba (Abchazië) en minister van buitenlandse zaken Jwegeni Primakow (Russische Federatie) op 14 augustus 1997 in Tblisi 701
Garrod, Sir Martin: speciale afgezant EU in Bosnië-Herzegovina (Groot-Brittannië), met Ivan Prskalo 71
Gelbard, Robert: speciale afgezant voor Voormalig Joego-Slavië (Verenigde Staten) 516
Ghafourzai, Abdorrahim: premier van Afghanistan 599
Ghaus, mullah Mohammed: interim-minister van buitenlandse zaken (Afghanistan) 115
Ghose, Arundhati: ontwapenings-ambasadeur (India) 143
Gil-Robles Gil-Delgado, José María: voorzitter Europees Parlement (Spanje) 369
Gingrich, Newt: voorzitter Huis van Afgevaardigden (Verenigde Staten) 254
Gong Ro Myung: minister van buitenlandse zaken (Zuid-Korea), met Donald Johnston 133
Goh Chok Tong: premier van Singapore, met Ong Teng Cheong 345
Gonzalez Mosquera, Guillermo Alberto: minister van defensie (Colombia), met Harold Bedoya 383
Gorriarán Merlo, Enrique: voormalig guerrillastrijder (Argentinië), met Ana María Sivori 784
Granic, Mate: minister van buitenlandse zaken (Kroatië), met Milan Milutinovic 86
Grave, Frank de: staatssecretaris van sociale zaken en werkgelegenheid (Nederland) 223
Griekenland: premier Kostas Simitis, president Franjo Tudjman (Kroatië) en president Slobodan Milosévic (Joego-Slavië) op 7 augustus 1996 na overleg in Athene 87; boeren blokkeren op 28 november 1996 kruispunt in Larissa 509
Groot-Brittannië: aantallen asielzoekers 1980-1995 15; Orangisten tijdens mars op 9 juli 1996 in Belfast 19; ravage in Belfast na onlusten op 9 juli 1996 19; leden PUP en UDP Hugh Smythe, Gary McMichael, John White en David Ervine poseren voor ambtswoning premier op 22 juli 1996 in Londen 21; stemming in het Lagerhuis over totaalverbod op handvuurwapens op 18 november 1996 299; Michael Hickey, Vincent Hickey, Jim Robinson, Anne Skett en Ann Whelan op 21 februari 1997 301; familieportret nieuwe kabinet op 8 mei 1997 556; Labour-leider Tony Blair, echtgenote Cherie en kinderen Ewan, Nicholas en Kathryn op 1 mei 1997 in Sedgefield 556
Guatemala: URNG-commandanten Ricardo Rosales, Ricardo Ramírez en Jorge Soto op 20 juni 1997 in Guatemala-Stad 717
Gujral, Inder Kumar: premier van India, met Shankar Dayal Sharma 409; op 13 mei 1997 744
Gunawan Mohammad: voorzitter KIPP (Indonesië) 478

Habash, George: leider PFLP (Palestijnse Gebieden) 337
Habibi, Hassan Ebrahim: eerste vice-premier van Iran, met Necmettin Erbakan 310
Hafizullah, Mawlavi: functionaris Talibaan (Afghanistan), met Norbert Holl 116
Hague, William: leider Conservative Party (Groot-Brittannië), met Lord Cecil Parkinson 559
Hajah Mariam: koningin van Broenei, met sultan Hassanal Bolkia 471
Hamanaka, Yasuo: voormalig medewerker Sumitomo N.V. 286
Hammadi, Hamid Yusuf: minister van informatie en cultuur (Irak) 269
Hanley, Jeremy: onderminister van buitenlandse zaken en het Gemenbest (Groot-Britannië), met Chris Patten 342
Hanson, Pauline: leider One Nation Party (Australië) 748
Hariri, Rafiq al-: premier van Libanon, met Basim al-Saba 613; met John Waterbury 818
Harmoko: minister van voorlichting (Indonesië), met Siti Hardiyanti Rukmana Tutut 477
Harriman, Pamela: ambassadeur in Frankrijk (Verenigde Staten) 576
Hashimoto, Ryutaro: premier van Japan, met Yasser Arafat 59; leider LDP 61; met Alberto Keinya Fujimori 249; met Benjamin Netanyahu 663
Hata, Tsutomo: voormalig minister-president van Japan 285
Hatoyama, Yukio: leider DJP (Japan) 61
Hawatmeh, Nayef: leider DFLP (Palestijnse Gebieden) 337
Hekmatyar, Gulbuddin: premier van Afghanistan 114
Henry, Sir Geoffrey: premier van de Cookeilanden 749
Herman, Alexis: minister van arbeid (Verenigde Staten) 575
Herran Salvatti, Madriano: hoofd Nationaal Instituut voor Drugsbestrijding (Mexico), met Jorge Madrazo Cuellar 457
Herzog, Chaim: voormalig president van Israël 402
Hindi, generaal Amin al-: hoofd Palestijnse Veiligheidsdienst 50

Hoessein: koning van Jordanië, met Yasser Arafat 50; met Abdel-Salam al-Majali 531
Hoessein, Udai: zoon van president (Irak), met Michel Sabbah 527
Ho Jong: afgevaardigde van Noord-Korea bij opening KEDO-werkzaamheden 822
Holbrooke, Richard: afgezant in Bosnië-Herzegovina (Verenigde Staten), met Alija Izetbegovic 69
Holl, Norbert: speciale VN-afgezant voor Afghanistan, met Mawlawi Hafizullah 116
Hongarije: premier Gyula Horn, zijn Roemeense ambtgenoot Nicolae Vacaroiu, ministers van buitenlandse zaken Theodore Melescanu (Roemenië) en Laszlo Kovacs (Hongarije), president Ion Iliescu (Roemenië) en minister van handel en industrie Tamas Zuchman (Hongarije) op 16 september 1996 in Timisoara 236; demonstratie aanhangers Hongaarse Partij voor Gerechtigheid en Leven op 27 februari 1997 in Boedapest 564
Hongkong: parlementsleden Szeto Wah en Yeung Sum leiden op 30 juni 1996 demonstratie tegen Chinese plannen voor voorlopig parlement 53; kandidaten voor gouverneurschap SAR op 7 november 1996 Peter Woo, Simon Li, Sir Ti Liang Yang en Tung Chee-hwa 56; parlementsvoorzitter Rita Fan, directeur persbureau Xinhua Xhou Nan (China) en directeur Bureau voor Aangelegenheden betreffende Hongkong en Macao Lu Ping (China) op 25 januari 1997 341; journalist Xi Yang met zus Win en hoofdredacteur Ming Pao Cheung Kin Por op 25 januari 1997 342; DP-leider Martin Lee, president Bill Clinton (Verenigde Staten) en vice-president Al Gore (Verenigde Staten) op 18 april 1997 in Washington 543
Hoop Scheffer, Jaap de: fractieleider CDA (Nederland) 627
Hotta, Katsuji: voorzitter Commissie voor Openbare Veiligheid (Japan) 287
Howard, Michael: lid Conservatieve schaduwkabinet (Groot-Brittannië) 559
Hué, Robert: leider PCF (Frankrijk) 14; met Lionel Jospin 694
Hun Sen: eerste premier van Cambodja, met prins Norodom Ranariddh 473; met Chea Sim 741
Hunziker, Evan Carl: zendeling (Verenigde Staten), met Bill Richardson 129
Husseini, Faisal: minister belast met dossier-Jeruzalem (Palestijnse Gebieden) 334
Hwang Jang-Yop: voormalig lid secretrais KWP (Noord-Korea) 411

Ibrahim, Foundi Abdallah: leider separatisten Anjouan (Comoren) 728
Ide Shoichi: leider Sakigake (Japan) 61
Ieng Sary: voormalig leider Rode Khmer (Cambodja) 202
Ignatiew, Sergej: economisch adviseur van president Jeltsin (Russische Federatie) 175
Ing Huot: eerste premier en minister van buitenlandse zaken (Cambodja) 741
IJsland: vulkaan Bardarbunga 448
Ikeda, Yukihiko; minister van buitenlandse zaken (Japan), met Yasser Arafat 51; met Boris Nemtsow 677
India: president Shankar Dayal Sharma met ambtgenoot Jiang Zemin (China) en premier H.D. Deve Gowda 123
Indonesië: voorzitters toegestane politieke partijen Soerjadi (PDI), Harmoko (Golkar) en Ismail Hasan Matareum (PPP) 474; voorzitter Budiman Sudjatmiko en vijf andere PRD-leden op 14 april 1997 in Jakarta 475
Internationaal: onderminister van buitenlandse zaken voor politieke zaken Peter Tarnoff (Verenigde Staten), minister van justitie Janet Reno (Verenigde Staten), minister van binnenlandse zaken Jean-Louis Debré (Frankrijk), minister van buitenlandse zaken Hervé de Charette (Frankrijk) en minister van binnenlandse zaken Michael Howard (Groot-Brittannië) tijdens G-7-top op 30 juli 1996 in Parijs 142; ministers van buitenlandse zaken Muhammed Said Kazim al-Sahhaf (Irak) en Ali Akbar Velayati (Iran) en afgevaardigde Husein Zivalj (Bosnië-Herzegovina) tijdens OIC-bijeenkomst op 9 december 1996 in Jakarta 291; onderminister van buitenlandse zaken voor mondiale aangelegenheden Timothy Wirth (Verenigde Staten), onderminister van milieu Bernt Bull (Noorwegen) en onderminister van buitenlandse zaken Sergei Krylow (Russische Federatie) op 19 september 1996 in Ottawa 349; paus Johannes Paulus II, FAO-directeur-generaal Jacques Diouf, premier Romano Prodi (Italië) en VN-secretaris-generaal Boutros Boutros Ghali op 13 november 1996 in Rome 349; president Bill Clinton (Verenigde Staten), met ambtgenoten Boris Jeltsin (Russische Federatie) en Martii Ahtisaari (Finland) 352; premiers Jean-Luc Dehaene (België), Wim Kok (Nederland), Antonio Guterres (Portugal) en Jean-Claude Juncker (Luxemburg) 354; G-7-ministers van financiën Hiroshi Mitsuzuka (Japan), Paul Martin (Canada), Jean Arthuis (Frankrijk), Theo Waigel (Duitsland), Robert Rubin (Verenigde Staten), Carlo Azeglio Ciampi (Italië) en Kenneth Clarke (Groot-Brittannië) 491; familieportret D-8-oprichtingsbijeenkomst 600; minister van defensie Adolf Ogi (Zwitserland), generaal-majoor Arthur Liener (Zwitserland) en NAVO-secretaris-generaal Javier Solana op 18 juni 1997 in Brussel 612; presidenten nieuwe NAVO-lidstaten Aleksander Kwasniewski (Polen), Václav Havel (Tsjechië) en Arpad Göncz (Hongarije) op 8 juli 1997 in Madrid 613
Irak: president Saddam Hoessein met echtgenote Sajida en oudste zoon Udai 271
Israël: demonstranten voor sluiting tunnel op 28 september 1996 in Tel Aviv 44; Roni Bar-On (genomineerd als procureur-generaal), Avigdor Liebermann (chef staf premier Netanyahu), Shas-leider Aryeh Der'i en Ehud Olmert (burgemeester van Jeruzalem) op 21 januari 1997 200; premier Netanyahu, burgemeester Olmert en loco-burgemeester Meir Porush 400; premier Netahyahu, koning Hoessein (Jordanië) en minister van buitenlandse zaken David Levy op 16 maart 1997 in Moshav Tzelafon 401; premier Netanyahu, politiek adviseur David Bar-Ilan en president Hosni Mubarak 593
Italië: leden van de verbannen koninklijke familie Emanuele Filiberto, Maria Doria en Vittorio Emanuale di Savoia in Lugano 765
Izetbegovic, Alija: president van Bosnië-Herzegovina, met Richard Holbrooke 69; met Kresimir Zubak 75

Jagoda, Bernhard: hoofd Federale Arbeidsbureau op 6 februari 1997 503
Jankovic, Vukasin: minister van binnenlandse zaken (Joego-Slavië), met Manfred Kanther 83
Japan: premier Ryutaro Hashimoto, minister van internationele handel en industrie Shinji Sato en minister van buitenlandse zaken Yukihiko Ikeda 282; leden van het Rode Leger Masao Adachi, Huruo Wako, Kozo Okamoto en Kazuo Tohiro op 9 juni 1997 in Beiroet 468; leden van de Raad voor Hervorming van het Fiscale Stelsel Katsuhiko Shirakawa (minister van binnenlandse zaken), Hiroshi Mitsuzuja (minister van financiën), Ryutaro Hashimoto (premier) en Seiroku Kajiyama (eerste kabinetssecretaris) op 3 juni 1998 in Tokio 674
Jastrzjembski, Sergej: woordvoerder president Jeltsin (Russische Federatie) 174
Jayakumar, Shanmugam: minister van buitenlandse zaken (Singapore), met Hans van Mierlo 406
Jeltsin, Boris: president van Russische Federatie 178; met Yasser Arafat 333; met Aleksandr Loekasjenka 429; met Anatoli Koelikow; met James Wolfensohn 445; met Javier Solana 603; met Lewon Ter-Petrosjan 687; met Gejdar Alijew 688; met Saparmoerad Nijazow 689; met Aleksandr Loekasjenka 690; met Aslan Maschadow 713
Jewell, Richard: veiligheidsbeambte (Verenigde Staten) 28
Jiang Zemin: president van China, met Klaus Kinkel 277; tijdens herdenkingsceremonie Deng Xiaoping 533
Jimenez Alfaro, José Antonio: rechter (Spanje) 89
Joego-Slavië: president Slobodan Milosevic, premier Kostas Simitis (Griekenland) en president Franjo Tudjman (Kroatië) op 7 augustus 1996 na overleg in Athene 87; oppositieleiders Zoran Djindjic, Vesna Pesic en Vuk Draskovic op 12 februari 1997 in Belgrado 512; president Milosevic, minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright (Verenigde Staten) en ambtgenoot Milan Milutinovic 514
Joesjtsjenko, Wiktor: voorzitter Nationale Bank (Oekraïne) 172
Johannes Paulus II: paus, met Fidel Castro Ruz 100; met Nasrallah Sfeir 469
Johnston, Donald J.: secretaris-generaal OESO (Canada) 133, met Gong Ro Myung 133; tijdens persconferentie op 17 september 1996 in Bonn 291
Jones, Paula Corbin: voormalig ambtenaar Arkansas (Verenigde Staten), met Susan Carpenter 578
Jospin, Lionel: leider PS (Frankrijk), met Robert Hué 694

Kabbah, Ahmad Tejan: voormalig president van Sierra Leone 466
Kabila, Laurent: leider ADFL (Zaïre) 38; tijdens persconferentie op 26 februari 1997 in Johannesburg 267; op 29 mei 1997 in Kinshasa 589
Kabui, Joseph: vice-president van Bougainville (Papoea-Nieuw-Guinea) 834
Kalinic, Dragan: voorzitter Volksassemblee Republika Srpska 75
Kamanda wa Kamanda: minister van buitenlandse zaken (Zaïre) 589
Kanther, Manfred: minister van binnenlandse zaken (Duitsland), met Vukasin Jankovic 83
Kantor, Mickey: minister van handel (Verenigde Staten), met Hasan Muratovic 71
Karadzic, Radovan: leider Bosnische Serviërs (Republika Srpska), met Biljana Plavsic 69
Karaha, Bizima: minister van buitenlandse zaken (Democratische Reubliek Congo), met Kamanda wa Kamanda 589
Kasa-Vubu, Justine M'poyo: minister van ambtenarenzaken (Democratische Republiek Congo) 588
Katami, Mohammad: president van Iran, met Hasan Nasrallah 818
Kawaldzjiew, Todor: vice-president van Bulgarije, met Petar Stojanow 225
Kazachstan: presidenten Askar Akajew (Kirgizstan), Noersoeltan Nazarbajew, Jiang Zemin (China), Boris Jeltsin (Russische Federatie) en Imamoli Rachmonow (Tadzjikistan) op 24 april 1997 in Moskou 540
Kenia: bewoners van Likoni op de vlucht op 28 augustus 1997 810
Kesri, Sitaram: fractievoorzitter Congrespartij (India) 407
Khadafi, kolonel Moamer al-: staatshoofd van Libië, met Louis Farrakhan 261; met Necmettin Erbakan 312
Khalid, Malik Meraj: waarnemend premier van Pakistan, met Farooq Ahmed Leghari 207
Khalili, Massod: ambassadeur in India (Afghanistan) 117
Khatami, Seyyed Mohammad: president van Iran 657
Khoweiter, Abdel Azizi bin Abdallah al-: staatsminister (Saoedi-Arabië), met Ali Akbar Hashemi Rafsanjani 660
Kidwa, M. Nasser al-: VN-ambassadeur (Palestijnse Gebieden) 593
Kim Dae Jung: presidentskandidaat NCNP (Zuid-Korea), met Kim Jong Pil 830
Kim Hyun Chul: zoon van president (Zuid-Korea) 828
Kim Jong Il: 'Geliefde Leider' van Noord-Korea 129; op 28 september 1997 826
Kim Jong Pil: presidentskandidaat ULD (Zuid-Korea), met Kim Dae Young 830
Kim Young Sam: president van Zuid-Korea, met Vo Van Kiet 212
Kim Woo-Suk: minister van binnenlandse zaken (Zuid-Korea) 418
Kinkel, Klaus: minister van buitenlandse zaken (Duitsland), met Jiang Zemin 277
Kirgizstan: presidenten Askar Akajew, Noersoeltan Nazarbajew (Kazachstan), Jiang Zemin (China), Boris Jeltsin (Russische Federatie) en Imamoli Rachmonow (Tadzjikistan) op 24 april 1997 in Moskou 540
Kissasse, André Ngandu: militair bevelhebber ADFL (Zaïre) 39
Klaus, Vaclav: premier van Tsjechië, met Milos Zeman 239; met Helmut Kohl 241
Klein, Jacques generaal-majoor: leider VN-Overgangsbestuur in Oost-Slavonië, met Franjo Tudjman 515
Klerides, Glafkos: president van Cyprus, met Kostas Simitis 297
Klestil, Thomas: president van Oostenrijk, met Viktor Klima 232
Klima, Victor: kanselier van Oostenrijk, met Thomas Klestil 232
Koelikow, Anatoli: minister van binnenlandse zaken (Russische Federatie), met Boris Jeltsin 442; 711
Koetsjma, Leonid: president van Oekraïne, met Aleksander Kwasniewski 569
Kohl, Helmut: bondskanselier van Duitsland, met Vaclav Klaus 241; met Dieter Schulte 507
Kokoshin, Andrej: secretaris Defensieraad een hoofd Militaire Staatsinspectie (Russische Federatie) 708
Kolélas, Bernard: premier van Congo 731
Koller, Arnold: president van Zwitserland 242
Kolodko, Grzegorz: minister van financiën (Polen), met Marek Belka 235
Kondo, Toshiyuki: directeur Donen (Japan) 672
Kontic, Radoje: premier van Joego-Slavië, met Branko Crvenovski 87

Korea: delegatieleiders voorbereidende besprekingen vierlandenoverleg: plaatsvervangend onderminister van buitenlandse aangelegheden betreffende Oost-Azië en het Stille Zuidzee-gebied Charles Kartman (Verenigde Staten), onderminister van buitenlandse zaken Song Young Shik (Zuid-Korea), onderminister van buitenlandse zaken Chen Jian (China) en onderminister van buitenlandse zaken Kim Kye Kwan (Noord-Korea) op 18 september 1997 in New York 820; delegatieleiders Noord- en Zuid-Koreaanse Rode Kruis resp. Choe Gyongrin en Lee Byoung-woong op 23 juli 1997 in Beijing 824
Korea (Zuid): mariniers bevestigen sleepkabels aan vastgelopen Noord-Koreaanse onderzeeër 126; parlementariërs van de regeringspartij verlaten de Nationale Assemblee op 26 december 1996 415; vakbondsleiders onder wie KCTU-voorzitter Kwon Young-Il op 8 januari 1997 in Seoel 416; anti-regeringsdemonstratie op campus Hanyang-universiteit op 30 mei 1997 827; arbeiders KIA-autofabriek gaan op 22 oktober 1997 in Kwangmyong in staking 831
Koroma, majoor Johnny Paul: president Sierra Leone 655
Korthals Altes, Frits: voorzitter Eerste Kamer (Nederland), met Herman Tjeenk Willink 358
Korzjakow, Aleksandr: voormalig hoofd presidentiële lijfwacht (Russische Federatie) 441
Kostow, Iwan: leider SDS (Bulgarije) 229; tijdens verkiezingsbijeenkomst 635; op 21 mei 1997 636
Kroatië: president Franjo Tudjman, president Slobodan Milosevic (Joego-Slavië) en premier Kostas Simitis (Griekenland) op 7 augustus 1996 na overleg in Athene 87
Krzaklewski, Marian: leider vakbond Solidariteit (Polen) 234
Kumaratunga, Chandrika Bandaranaike: president van Sri Lanka 485
Kwasniewski, Aleksander: president van Polen, met echtgenote Jolanta 568; met Leonid Koetsjma 569
Kwon Jong Rak, onderminister voor politieke zaken (Noord-Korea), met Song Yong Sik 413
Kwon Young-Il: vakbondsleider (Zuid-Korea), met Park In-Sang 417

Ladin, Osama bin: dissident (Saoedi-Arabië) 404
Lafontaine, Oskar: leider SPD en minister-president van Saarland (Duitsland) 505
Lahad, generaal Antoine: commandant SLA (Libanon) 817
Lake, Anthony: kandidaat directeurschap CIA (Verenigde Staten) 574
Landsbergis, Vytautas: leider Vaderland Unie (Litouwen) 171
Langlois, Jacques: onderzoeksrechter (België), met Michel Bourlet 681
Lazarenko, Pawlo: premier van Oekraïne 173
Lebed, generaal Aleksandr: voormalig secretaris Veiligheidsraad 176
Lee, Martin: leider DP (Hongkong), met Christine Loh 544
Lee Hoi Chang: presidentskandidaat NKP (Zuid-Korea) 829
Lee Teng-hui: president van Taiwan, met Dalai Lama 347
Lee Yang Ho: voormalig minister van defensie (Zuid-Korea) 132
Leghari, Farooq Ahmed: president van Pakistan, met Malik Meraj Khalid 207
Lengsavad, Somsavat: minister van buitenlandse zaken (Laos), met U Ohn Gyaw 737
Lennep, jonkheer Emile van: minister van staat (Nederland) 24
Le Van Bang: ambassadeur in de Verenigde Staten (Vietnam) 549
Le Van Minh: oorlogsinvalide (Vietnam), met Madeleine Albright 549
Libanon: aanhangers van sjeik Subhi al-Tufayli op 26 oktober 1997 in Baalbek 816; deelnemers aan de 'revolutie van de hongerigen' op 4 juli 1997 in Baalbek 816
Liberia: NPFL-strijders staan op 25 januari 1997 in Gbarnga in de rij om wapens in te leveren 325
Libië: demonstratie Palestijnse vluchtelingen op 21 januari 1997 261
Lien Chan: vice-president van Taiwan 135
Lilley, Peter: lid Conservatieve schaduwkabinet (Groot-Brittannië) 559
Lino, Mariza: ambassadeur in Albanië (Verenigde Staten), met Rexhep Mejdani 632
Linschoten, Robin: staatssecretaris van sociale zaken en werkgelegenheid (Nederland), met J. van Zijl 222
Li Peng: premier van China, met echtgenote 279; met Jacques Chirac 541
Lissouba, Pascal: president van Congo, met Nelson Mandela 730
Liu Zhenwu, generaal-majoor: toekomstig commandant Chinees garnizoen in Hongkong 54
Loekasjenka, Aleksandr: president van Bjelaroes, met Wiktor Tsjernomyrdin 159; met Boris Jeltsin 429; idem 690
Loh, Christine: onafhankelijk parlementslid (Hongkong) 52; met Martin Lee 544
Lukanow, Andrej: voormalig premier van Bulgarije 226

Madani, Abassi: leider FIS (Algerije) 801
Madikizela-Mandela, Winnie: voorzitter Vrouwenliga ANC (Zuid-Afrika), met Jacob Zuma 526
Madrazo Cuéllar, Jorge: procureur-generaal (Mexico) 719
Majali, Abdel-Salam al-: premier van Jordanië, met koning Hoessein 531
Major, John: premier van Groot-Brittannië 78
Malan, Magnus: voormalig minister van defensie 194
Maleisië: plaatsvervangende voorzitters UMNO Mohammed Mohammed Taib, Najib Tun Razak en Abdullah Ahmad Badawi op 10 oktober 1996 in Kuala Lumpur 134
Mandela, Nelson: president van Zuid-Afrika, met Cyrill Ramaphosa 197; met John Chang Hsiao-yen 198; met Henrik J. Coetsee 521; met Pascal Lissouba 730
Manju, Anwar Hussain: minister van communicatie (Bangladesh), met Hussein Mohammad Ershad 339
Manoekian, Wazgen: leider Nationaal-Democratische Unie (Armenië) 158
Marazow, Iwan: kandidaat presidentsverkiezingen (Bulgarije) 225
Marchais, Georges: voormalig leider PCF (Frankrijk) 14
Marchal, kolonel Luc: bevelhebber VN-troepen in Rwanda (België) 151
Marchant et d'Ansembourg, Jan Graaf de: hoofd verkenningsmissie EU (Nederland), met Arjan Starova 364
Marcos, ondercommandant: woordvoerder EZLN (Mexico), met commandant Ramona 186
Markovic, Mirjana: leider Joego-Slavisch Verenigd Links, met Slobodan Milosevic 84
Marzuk, Musa Abu: leider Hamas (Jordanië) 531
Maschadow, Alsan: president van Tsjetsjenië, met Boris Jeltsin 713
Masri, Mahir al-: minister van handel en economische zaken (Palestijnse Gebieden), met Dan Meridor 42
Mas'ari, Mohammed al-: dissident (Saoedi-Arabië) 403
Massoud, Ahmed Shah: voormalig minister van defensie (Afghanistan) 117; op 22 augustus 1997 600
Mbeki, Thabo: vice-president van Zuid-Afrika, met Desmond Tutu 525
McGuinness, Martin: lid Sinn Féin (Groot-Brittannië), met Gerry Adams 562
McVeigh: Timothy: dader bomaanslag Oklahoma City (Verenigde Staten) 647
Megawati Soekarnoputri: oppositieleidster (Indonesië) 476
Mejdani, Rexhep: president van Albanië, met Mariza Lino 632
Meridor, Dan: minister van financiën (Israël), met Mahir al-Masri 42
Meyssonier, Jérôme: gouverneur Crédit Foncier (Frankrijk) 373
Midden-Oosten: president Clinton poseert op 2 oktober 1996 in Washington met president Arafat, premier Netanyahu en koning Hoessein 45; Amerikaanse bemiddelaar Denis Ross geeft persconferentie op 6 oktober 1996in Erez in bijzijn van delegatieleiders Saib Urayqat (Palestijnse Gebieden) en Dan Shomron (Israël) 46
Mierlo, Hans van: minister van buitenlandse zaken (Nederland), met Shanmugam Jayakumar 406; met Raul Behr 798; met Ahmed Attaf 804
Miert, Karel van: Europees Commissaris (België) 760
Milosevic, Slobodan: president van Joego-Slavië, met Ejup Ganic 70; met Mirjana Markovic 84
Milutinovic, Milan: minister van buitenlandse zaken (Joego-Slavië), met Mate Granic 86
Miyamoto, Kenji: voorzitter Centraal Comité Japanse Communistische Partij 57
Mkapa, Ndugu Benjamin: president van Tanzania, met Pierre Buyoya 462
Mobutu Sese Seko: president van Zaïre, met Abdellatif Filali 266
Moi, Daniel Arap: president van Kenia 191
Moldowa: presidenten Petroe Loecinschi, Igor Smirnow (Djnestrië), Leonid Koetsjma (Oekraïne) en Boris Jeltsin (Russische Federatie) op 8 mei 1997 in Moskou 703
Monaco: prinses Caroline, prinses Stéphanie, prins Rainier III, prins Albert en Kees Verkade (Nederland) op 8 januari 1997 767
Moran, Rolando: bevelhebber URNG (Guatemala), met Gustavo Porras de Copaz 182
Moratinos, Miguel: speciale EU-afgezant voor het Midden-Oosten (Spanje) 333
Mudenge, Stan: minister van buitenlandse zaken (Zimbabwe), met Chief Emeka Anyaoku 35
Muñoz Ledo, Pofirio: Voorzitter Kamer van Afgevaardigden (Mexico), met Ernesto Zedillo Ponce de Léon 723
Mungra, Atta: voorzitter BVD (Suriname), met Marijke Djwalapersad 796
Muratovic, Hasan: premier van Bosnië-Herzegovina, met Mickey Kantor (Verenigde Staten) 71
Mwana Naga Mawampanga, Ferdinand: AFDL-'minister van financiën' (Zaïre/Democratische Republiek Congo), met Jean-Raymond Boulle 584
Myanmar: studenten tijdens protestmars op 3 december 1996 in Rangoon 205

Nanah, Mahfoud: leider Beweging van een Samenleving voor Vrede (Algerije) 799
Nano, Fatos: leider PSS (Albanië) 631
Nasrallah, Hasan: secretaris-generaal Hezbollah (Libanon), met Mohammad Khatami 818
Naybari, Abdullah al-: vice-secretaris-generaal van het Democratisch Forum (Koeweit), met Ahmed Abd al-Aziz al-Sa'dun 664
Nederland: staatssecretaris van sociale zaken R. Linschoten en fractieleiders P. Rosenmöller (GroenLinks) en B. van der Vlies (SGP) 220; staatssecretaris F. de Grave en CTSV-bestuurders P. Visser, W. Scherpenhuijsen Rom en O. Fles 223; ontvangsten van het rijk in 1998 620; uitgaven van het rijk in 1998 621; kerngegevens voor Nederland 1994-1998 623; koningin Beatrix, prins Claus, premier Wim Kok en minister van buitenlandse zaken Hans van Mierlo op 2 oktober 1997 in Amsterdam 757; leden van de familie Grimaldi (Monaco) prinses Caroline, prinses Stéphanie, prins Rainier III, prins Albert met beeldhouwer Kees Verkade (Nederland) op 8 januari 1997 in Monaco 767
Neeman, Ya'akov: minister van financiën (Israël) 662
Negri, Antonio: voormalig leider Rode Brigade (Italië) 766
Nemtsow, Boris: eerste vice-premier van Rusland, met Michel Camdessus 446; met Yukihiko Ikeda 677
Netanyahu, Benjamin: premier van Israël, met Yasser Arafat 43; met Yasser Arafat op 15 januari in Erez 331; met Ryutaro Hashimoto 663
Nicaragua: presidenten Arnoldo Alemán Lacayo, Lee Teng-hui (Taiwan) en Ernesto Pérez Balladeres (Panama) in Panama-Stad 725
Nijazow, Saparmoerad: president van Toerkmenistan, met Boris Jeltsin 689
Njoya, dominee Timothy: moderator van de Presbyteriaanse Kerk van Oost-Afrika (Kenia) 808
Norodom Ranariddh, prins: eerste premier van Cambodja 203; met Hun Sen 473; met Sam Rainsy 740
Norodom Sereivut, prins: balling (Cambodja) 473

Obeidat, Ahmad: voormalig premier van Jordanië 273
Oedoegow, Mowladi: minister van buitenlandse zaken (Tsjeötsjenië), met Iwan Rybkin
Oedowenko, Hennadii: minister van buitenlandse zaken (Oekraïne), met Javier Solana 611
Oekraïne: leraren en studenten protesteren op 6 oktober 1996 tegen economisch beleid regering 173; presidenten Petroe Loecinschi (Moldowa), Igor Smirnow (Djnestrië), Leonid Koetsjma en Boris Jeltsin (Russische Federatie) op 8 mei 1997 in Moskou 703; president Leonid Koetsjma, vice-premier Wasyl Doerdynets en premier Pawlo Lazarenko 704
Okuda, Tadashi: voormalig directeur DKB (Japan) 670
Olaerts, Hugo: afgevaardige Volksunie (België) 145
Ong Teng Cheong: president van Singapore, met Goh Chok Tong 345
Oostenrijk: Vice-kanselier Wolfgang Schüssel, ÖVP-kandidaat Europees Parlement Ursula Stenzel en kanselier Franz Vranitzky op 13 oktober 1996 231
Osborne, Bertrand: 'chief minister' van Montserrat 724
Ota, Masahide: gouverneur van Okinawa (Japan) 58
Ouyahia, Ahmed: premier van Algerije 800
Oviedo Silva, Lino Cesar: voormalig opperbevelheb-

ber strijdkrachten (Paraguay) 319
Ozawa, Ichiro: leider Shinshinto (Japan) 61

Pahlewan, generaal Abdul Malik: commandant anti-Talibaan strijdkrachten (Afghanistan), met Ali Akbar Velayati 598
Pakistan: oproerpolitie raakt op 13 februari 1997 slaags met demonstranten in Karachi 483; voormalig premier Benazir Bhoetto, premier Nawaz Sharif en PML-afgevaardigde Ghous Ali Shah 484
Palestijnse Gebieden: arbeiders bij grensovergang Erez op 26 juli 1996 42; minister Faisal Husseini wordt op 26 1996 beschermd tijdens protestmars in Oost-Jeruzalem 44; joodse kolonisten passeren op 18 januari 1997 een groep Palestijnen in Hebron 332; minister van hoger onderwijs Hanan Ashrawi, minister van plaatselijk bestuur Saib Urayqat, lid Uitvoerend Comité PLO Mahmoud Abbas, PLO-functionaris Hasan Abdul Rahman en minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright 592; minister van financiën Muhamad Zuhdi al-Nashashibi, afgevaardigde Wereldbank Louis Diderot, minister van planning en internationale samenwerking Nabil Shaath en president Yasser Arafat 596
Panama: presidenten Arnoldo Alemán Lacayo (Nicaragua), Lee Teng-hui (Taiwan) en Ernesto Pérez Balladeres in Panama-Stad 725
Panetta, Leon: stafchef Witte Huis (Verenigde Staten) 105
Paquet, Gérard: voormalig directeur Nationaal Cultuur- en Danscentrum Châteauvallon (Frankrijk), met Philippe Douste-Blazy 375
Park In-Sang: vakbondsleider (Zuid-Korea), met Kwon Young-Il 417
Parkinson, Lord Cecil: voorzitter Conservative Party (Groot-Brittannië), met William Hague 559
Parwanow, Georgi: leider BSP (Bulgarije) 635
Patijn, Michiel: staatssecretaris van buitenlandse zaken (Nederland) 371
Patten, Chris: gouverneur van Hongkong (Groot-Brittannië), met Jeremy Hanley 342
Patterson, Percival J.: premier van Jamaica, met Josephine Wicks 718
Paz Zamora, Jaime: presidentskandidaat van de Beweging van Revolutionair Links (Bolivia), met Samuel Doria Medina 639
Peru: Vladimiro Montesino (hoofd SIN), minister van defensie generaal Tomás Castillo Meza en minister van binnenlandse zaken generaal Juan Briones Davila 246; president Alberto Keinya Fujimori, ambassadeur Anthony Vincent (Canada), aartsbisschop Juan Luis Cipriani, regeringsonderhandelaar Domingo Palermo en waarnemer Terosuke Terada (Japan) 458
Pierre, Eric: premier van Haïti 645
Pietro, Antonio di: minister van openbare werken (Italië) 307
Pitts, Earl Edwin: voormalig CIA-functionaris (Verenigde Staten) 648
Plavsic, Biljana: 'vice-president' van de Republika Srpska 69
Poestowojtenko, Walerii: premier van Oekraïne 705
Polen: voormalig premier Jozef Oleksy met andere afgevaardigden in Sejm op 24 oktober 1996 233
Pol Pot: leider Rode Khmer (Cambodja) 739
Porras de Copaz, Gustavo: afgevaardigde regering (Guatemala), met Rolando Moran 182
Prescott, John: plaatsvervangend leider Labour Party (Groot-Brittannië), met Ben Chapman 300
Préval, René: president van Haïti, met Michel Camdessus 184
Prignon, Jean Luis: onderzoeksrechter (België), met Véronique Ancia 150
Primakow, Jewgeni: minister van buitenlandse zaken (Russische Federatie), met Javier Solana 350; met Madeleine Allbright 351
Prodi, Romano: premier van Italië 306; met Bashkim Fino 365
Prskalo, Ivan: burgemeester van Mostar (Bosnië-Herzegovina), met Sir Martin Garrod 71

Qaysi, Riyad al-: onderminister van buitenlandse zaken (Irak), met Rolf Ekeus 27
Qrei, Ahmed (Abu Ala'a): voorzitter Palestijnse Wetgevende Raad 50

Rafsanjani, Ali Akbar Hashemi: president van Iran, met Abdel Aziz bin Abdallah al-Khoweiter 660
Rainha, José: leider MST 451
Rajavi, Massoud: leider Mujaheddin-e Khalq (Iran), met Azzam al-Ahmad 271
Ram, Sukh: voormalig minister van communicatie (India) 121
Ramaphosa, Cyrill: voorzitter Constitutionele Assemblee (Zuid-Afrika), met Nelson Mandela 197
Ramona, commandant: leider EZLN (Mexico), met ondercommandant Marcos 186
Ramos, Fidel: president van de Filippijnen, met Soeharto 405
Ramos Horta, José: verzetsleider Oost-Timor (Indonesië), met Carlos Belo 141
Rao, P.V. Narasimha: voormalig premier van India 120
Rashid, Amir Muhammed: minister van olie (Irak), met Pjotr Rodjonow 528
Ratsiraka, Didier: presidentskandidaat (Madagaskar) 262
Rawlings, Jerry: president van Ghana 109
Razaleigh Hamzah, Tenku Sri: leider Semangat '46 (Maleisië) 134
Razali Ismail: voorzitter 51ste Algemene Vergadering VN (Maleisië) 550
Reddy, Jaipal: woordvoerdoer Verenigd Front (India) 409
Redwood, John: lid Conservatieve schaduwkabinet (Groot-Brittannië) 559
Reno, Janet: minister van justitie (Verenigde Staten) 105
Richardson, Bill: Congreslid (Verenigde Staten), met Evan Carl Hunziker 129
Robaina, Roberto: minister van buitenlandse zaken (Cuba), met Lloyd Axworthy 388
Robinson, Mary: president van Ierland, met Kofi Annan 551; met John Bruton 566
Rodjonow, generaal Igor: minister van defensie (Russische Federatie) 179
Rodjonow, Pjotr: minister van olie (Russische Federatie), met Amir Muhammed Rashid 528
Roemenië: premier Nicolae Vacaroiu, zijn Hongaarse ambtgenoot Gyula Horn, ministers van buitenlandse zaken Theodore Melescanu (Roemenië) en Laszlo Kovacs (Hongarije), president Ion Iliescu (Roemenië) en minister van handel en industrie Tamas Zuchman (Hongarije) op 16 september 1996 in Timisoara 236
Roque Villanueva, Humberto: voorzitter PRI (Mexico) 188
Rubial, Ramon: voorzitter PSOE (Spanje), met Joaquín Almunia 773
Rubinstein, Elyakim: procureur-generaal (Israël), met Edna Arbel 402
Ruddock, Philip: minister van immigratie en multiculturele aangelegenheden 748
Russische Federatie: premier Wiktor Tsjernomyrdin, secretaris Veiligheidsraad Iwan Rybkin, interim-premier Aslan Maschadow (Tsjetsjenië) en interim-vice-premier Ahkmed Zakajew (Tsjetsjenië) 180; president Aslan Maschadow (Tsjetsjenië), vice-president Wacha Arsanow (Tsjetsjenië), president Roeslan Aoesjew (Tsjetsjenië) en Aleksandr Lebed (voormalig secretaris Veiligheidsraad) 447; presidenten Askar Akajew (Kirgizstan), Noersoeltan Nazarbajew (Kazachstan), Jiang Zemin (China), Boris Jeltsin en Imamoli Rachmonow (Tadzjikistan) op 24 april 1997 in Moskou 540; minister van buitenlandse zaken Jwegeni Primakow, president Edoeard Sjewardnadze (Georgië) en president Wladislaw Ardzinba (Abchazië) op 14 augustus 1997 in Tblisi 701; presidenten Petroe Loecinschi (Moldowa), Igor Smirnow (Dnjestrië), Leonid Koetsjma (Oekraïne) en Boris Jeltsin op 8 mei 1997 in Moskou 703; presidenten Imomali Rachmanow (Tadzjikistan) en Boris Jeltsin met oppositieleider Said Abdoellow Noeri (Tadzjikistan) 745
Rybkin, Iwan: secretaris Veiligheidsraad (Russische Federatie) 177; met Mowladi Oedoegow 448

Saba, Basim al-: minister van voorlichting (Libanon), met Rafiq al-Hariri 613
Sabbah, aartsbisschop Michel: patriarch van Jeruzalem, met Udai Hoessein 527
Sa'dun, Ahmed Abd al-Aziz al-: parlementsvoorzitter (Koeweit), met Abdullah al-Naybari 664
Saffa, sjeik Wafic: vertegenwoordiger Hezbollah (Libanon), met Bernd Schmidbauer 41
Sakamaki, Hideo: oud-president Nomura (Japan), met Setsuya Tabuchi 670
Saleh, Ali Abdullah: president van Jemen 529
Samper Pizano, Ernesto: president van Colombia 97; idem 386
Sam Rainsy: voorzitter KNP (Cambodja) 472; met prins Norodom Ranariddh 740
Samsonow, generaal Wiktor: chef generale staf (Russische Federatie) 177
Sankoh, Fokay: leider RUF (Sierra Leone) 466
Saucedo Sánchez, César: minister van binnenlandse zaken (Peru), met Albero Keinya Fujimori 459
Sautter, Christian: staatssecretaris voor begrotingszaken (Frankrijk), met Dominique Strauss-Kahn 697
Savimbi, Jonas: leider UNITA (Angola), met Kofi Annan 393
Schmidbauer, Bernd: coördinator inlichtingendienst (Duitsland), met Sjeik Wafic Saffa 41
Schulte, Dieter: leider vakcentrale DGB (Duitsland), met Helmut Kohl 507
Sfeir, kardinaal Nasrallah: maronitisch patriarch (Libanon), met Johannes Paulus II 469
Sharif, Nawaz: lijsttrekker PML (Pakistan) 481
Sharma, Shankar Dayal: president van India, met Inder Kumar Gujral 409
Sierra Leone: president Ahmad Tejan Kabbah, RUF-leider Foday Sankoh en president Henri Konan Bedie (Ivoorkust) op 30 november 1996 bij ondertekening vredesakkoord in Abidjan 111
Simpson, O.J.: verdachte in strafproces (Verenigde Staten) 646
Simitis, Kostas: premier van Griekenland, met Glafkos Klerides 297
Sinato, Gerard: premier van Bougainville (Papoea-Nieuw-Guinea) 834
Singapore: handelsafgevaardigde Charlene Barshefsky (Verenigde Staten), minister van communicatie en milieu Mah Bow Tan en minister van handel en industrie Yeo Cheow Tong 355
Singh, V.P.: voormalig premier van India 124
Singirok, brigadegeneraal Jerry: voormalig opperbevelhebber strijdkrachten (Papoea-Nieuw-Guinea), met echtgenote Winnie 489
Sison, José Maria: CCP-leider in ballingschap (Filippijnen), met José de Venecia 668
Sivori, Ana María: voormalig guerrillastrijder (Argentinië), met Enrique Gorriarán 784
Smarth, Rony: oud-premier van Haïti 644
Soeharto: president van Indonesië, met Carlos Belo 281; met Fidel Ramos 405
Siti Hardiyanti Rukmana Tutut: vice-voorzitter Golkar (Indonesië) 477
Sofianski, Stefan: interim-premier van Bulgarije, met echtgenote Alissa 230
Solana, Javier: secretaris-generaal NAVO (Spanje), met Jewgeni Primakow 350; met Boris Jeltsin 603; met Hennadii Oedowenko 611
Somare, Sir Michael: oprichter Nationale Alliantie (Papoea-Nieuw-Guinea) 833
Song Yong Sik: onderminister van buitenlandse zaken (Zuid-Korea), met Kwon Jong Rak 413
Souza, Herbert de: socioloog (Brazilië) 789
Spanje: premier José Maria Aznar, zijn echtgenote Ana Botella en de Baskische politici Carlos Iturgaiz en Ramón Jauregui op 12 juli 1997 in Bilbao 770; voorzitters van de werkgeversorganisaties Manuel Otero Luna en José Maria Cuevas met de vakbondleiders Candido Mendez (UGT) en Antonio Gutierrez (CCOO) op 28 april 1997 772
Spitaels, Guy: voorzitter Waalse Gewestraad (België) 498
Starova, Arjan: minister van buitenlandse zaken (Albanië), met Jan Graaf de Marchant et d'Ansembourg 364
Stojanow, Petar: kandidaat presidentsverkiezingen (Bulgarije) 225; met Todor Kawaldzjiew 225; op 7 mei 1997 636
Strauss-Kahn, Dominique: minister van financiën (Frankrijk), met Christian Sautter 697
Suk Jin Chul: directeur Daewoo-FSO (Zuid-Korea) 132
Surin Thonggorn: boer (Thailand) 545
Suzuki, Masashi: president Nomura (Japan), met Junichi Ujiie 671
Syrië: wrak opgeblazen bus op 1 januari 1997 in Damascus 273
Szumski, Henryk: chef generale staf (Polen) 567

Tabuchi, Setsuya: oud-directeur Nomura (Japan), met Hideo Sakamaki 670
Tabuchi, Yoshihisa: oud-president Nomura (Japan) 670
Tadzjikistan: president Emomali Rachmanov, oppositieleider Sajed Abdoellow Noeri en VN-afgevaardigde Gerd Dietrich Meriam 209; minister van buitenlandse zaken Talbak Nazarow, ambtgenoot Ali Akbar Velayati (Iran), VN-afgezant Gerd Merrem en eerste vice-voorzitter OTO Ali Akbar Toeradzjonzada op 6 januari 1997 in Teheran 486; presidenten Askar Akajew (Kirgizstan), Noersoeltan Nazarbajew (Kazachstan), Jiang Zemin (China), Boris Jeltsin (Russische Federatie) en Imamoli Rachmonow op 24 april 1997 in Moskou 540; presidenten Imomali Rachmanow en Boris Jeltsin (Russische Federatie) met oppositieleider Said Abdoellow Noeri 745

Tahbub, sjeik Nitham: mufti van Hebron en omstreken (Israël) 595
Taiwan: leden oppositie proberen op 18 oktober 1996 parlementsvoorzitter Liu Sung-fan het spreken te beletten 137; voorstanders van een onafhankelijk Taiwan proberen op 5 oktober een politiekordon in Taipei te doorbreken 138; presidenten Arnoldo Alemán Lacayo (Nicaragua), Lee Teng-hui en Ernesto Pérez Balladeres (Panama) in Panama-Stad 725
Taki Abdoelkarim, Mohammed: president van de Comoren 729
Tang Shubei: vice-voorzitter ARATS (Taiwan) 139
Tarawneh, Fayez: minister van buitenlandse zaken (Jordanië), met Oden Eran 661
Taylor, John: afgevaardigde OUP (Groot-Brittannië), met David Trimble 21
Ter-Petrosjan, Lewon: president van Armenië, met Boris Jeltsin 687
Thailand: premier Banharn Silpa-Archa, minister van buitenlandse zaken Amnuai Wirawan en president Bill Clinton (Verenigde Staten) op 26 november 1996 in Bangkok 211
Thein Swe, kolonel: hoofd buitenlandse betrekkingen van het Bureau voor Strategische Studies (Myanmar) 678
Ting Yung-sun: afgevaardigde DPP (Taiwan), met Chen tsang-hung 137
Tizard, Judith: lid Labour-partij (Nieuw-Zeeland), met Helen Clark 213
Tjeenk Willink, Herman: voorzitter Eerste Kamer (Nederland), met Frits Korthals Altes 358
Tosari, Wijaya: secretaris-generaal PPP (Indonesië) 477
Trimble, David: leider OUP (Groot-Brittannië), met John Taylor 21
Tsjernomyrdin, Wiktor: premier van Rusland, met Aleksandr Loekasjenka 159
Tudjman, Franjo: president van Kroatië, met Jacques Klein 515
Tung Chee-hwa: toekomstig SAR-gouverneur (Hongkong) 340
Turkije: Turks-Cyprische leider Rauf Denktash, president Suleyman Demirel, parlementsvoorzitter Mustafa Kalemli, Necmettin Erbakan en stafchef Ismail Hakki Karadayi op 20 januari 1997 in Ankara 297; minister van onderwijs Mehmet Saglam, minister van justitie Sevket Kazan in Bagdad op 12 augustus 1996 311; opperbevelhebbers van de strijdkrachten chefstaf generaal Ismail Hakki Karadayi, admiraal Guven Erkaya (arine) en generaal Hikmet Koksal'dan (luchtmacht) op 25 april 1997 in Ankara 775; premier Mesut Yilmaz met coalitiepartners Bulent Ecevit (DSP) en Husamettin Cindoruk (DTP) op 30 juni 1997 777
Tutu, Desmond: voorzitter Commissie van Waarheid en Verzoening (Zuid-Afrika), met Thabo Mbeki 525

U Ohn Gyaw: minister van buitenlandse zaken (Myanmar), met Somsavat Lengsavad 737
Ujiie, Junichi: president Nomura (Japan), met Masashi Suzuki 671
Ula, Mahmoud: dader bomaanslag (Egypte), met Saber Abu Ula 734
Ula, Saber Abu: dader bomaanslag (Egypte), met Mahmoud Ula 734

Velayati, Ali Akbar: minister van buitenlandse zaken (Iran), met generaal Abdul Malik Pahlewan 598
Venecia, José de: parlementsvoorzitter (Filippijnen), met José Maria Sison 668
Verenigde Arabische Emiraten: illegale Indische immigranten wachten op 30 september 1996 in Dubai op vertrek 274; staatsminister van buitenlandse zaken sjeik Hamdan bin Zaid al-Nahayan, minister van defensie Michael Portillo (Groot-Brittannië) en ambassadeur Anthony Harris (Groot-Brittannië) 274
Verenigde Staten: FBI-agenten onderzoeken op 27 juli 1996 het Centennial Olympic Park te Atlanta 28; president Bill Clinton, Michael Metrinko, Susan Cohen en George Williams bij ondertekening D'Amato-wet 32; Clinton poseert op 2 oktober 1996 in Washington met president Arafat (Palestijnse Gebieden), premier Netanyahu (Israël) en koning Hoessein (Jordanië) 45; president Clinton met dochter Chelsea en echtgenote Hillary, opperrechter William Rehnquist, vice-president Al Gore met echtgenote Tipper 252; minister van defensie William Cohen met echtgenote, vice-president Gore met president Clinton 253; minister van buitenlandse zaken Madeleine Albright met dochter Katie, president Clinton en vice-president Gore 254; Madeleine Albright, ambtgenoot Milan Milutinovic (Joegi-Slavië) en president Slobodan Milosevic (Joego-Slavië) 514; Bill Clinton, Al Gore en voorzitter Huis van Afgevaardigde Newt Gingrich tijdens State of the Union op 4 februari 1997 in Washington 518; Bill Clinton, hoofd bureau Management en Begroting Frank Raines, voorzitter Raad van Economische Adviseurs Janet Yellin, Al Gore en onderminister van de schatkist Larry Summers op 16 mei 1997 in Washington 520; Madeleine Albright, ambtgenoot Qian Qichen en ambassadeur William Sasser op 24 februari 1997 in Beijing 539; Bill Clinton, Al Gore en leider DP Martin Lee (Hongkong) op 18 april 1997 in Washington 543; Bill Clinton, Al Gore, directeur CIA George Tenet, diens echtgenote Stephanie en zoon John Michael op 19 maart 1997 575; Madeleine Albright, minister van hoger onderwijs Hanan Ashrawi (Palestijnse Gebieden), minister van plaatselijk bestuur Saib Urayqat (Palestijnse Gebieden), lid Uitvoerend Comité PLO Mahmoud Abbas (Palestijnse Gebieden) en PLO-functionaris Hasan Abdul Rahman 592; delegatieleiders voorbereidende besprekingen vierlandenoverleg: plaatsvervangend onderminister van buitenlandse aangelegheden betreffende Oost-Azië en het Stille Zuidzee-gebied Charles Kartman, onderminister van buitenlandse zaken Song Young Shik (Zuid-Korea), onderminister van buitenlandse zaken Chen Jian (China) en onderminister van buitenlandse zaken Kim Kye Kwan (Noord-Korea) op 18 september 1997 in New York 820
Vietnam: 22 verdachten in drugsproces, waaronder terdoodveroordeelden Vu Xuan Trong, Nguyen Thi Hoa, Nguyen Trong Thang en Dao Xuan Xe op 14 mei 1997 in Hanoi 548
Vo Van Kiet: premier van Vietnam, met Kim Young Sam 212

Wajed, sjeik Hasina: premier van Bangladesh 664
Wang Dan: dissident (China) 277
Waterbury, John: hoofd van de Amerikaanse universiteit van Beiroet (Verenigde Staten), met Rafiq al-Hariri 818
Weissmann, Charles: BSE-specialist (Zwitserland), met Franz Fischler 166
Wellink, A.H.E.M.: president De Nederlandsche Bank, met Wim Duisenberg 294
Wicks, Josephine: oudste vrouw van Jamaica, met Percival J. Patterson 718
Wolf, Markus: voormalig hoofd Stasi (Duitsland), met echtgenote Andrea 508
Wolfensohn, James: president Wereldbank, met Boris Jeltsin 445; op 25 april 1997 601

Yabrán, Alfredo: zakenman (Argentinië) 781
Yadav, Laloo Prasad: leider JD (India) 410
Yoo Chang Ha: minister van buitenlandse zaken (Zuid-Korea) 128

Zahar, Mahmoud al-: leider Hamas (Palestijnse Gebieden) 337
Zaïre/Democratische Republiek Congo: stroom Rwandese vluchtelingen op 15 november 1996 39; kinderen in afwachting van voedselverdeling op 21 januari 1997 in vluchtelingenkamp Tingi-Tingi 267; president Moboetoe Sese Seko, AFDL-leider Laurent Désiré Kabila, president Nelson Mandela (Zuid-Afrika), vice-president Thabo Mbeki (Zuid-Afrika) en speciale afgezant OAE en VN Mohamed Sahnoun op 4 mei 1997 aan boord van de Outeniqua 586; Rwandese Hoetoe-vluchtelingen op 6 mei 1997 590
Zalm, Gerrit: minister van financiën (Nederland) 619
Zedillo Ponce de Léon, Ernesto: president van Mexico, met Porfirio Muñoz Ledo 723
Zeman, Milos: parlementsvoorzitter (Tsjechië), met Vaclav Klaus 239
Zéroual, Liamine: president van Algerije 392
Zevi, Tullia: voorzitter joodse gemeenschap (Italië), met Ettore Gallo 764
Zijl, J. van: voorzitter parlementaire onderzoekscommissie (Nederland), met Robin Linschoten 222
Zogu, Leka: kroonpretendent (Albanië) 367
Zouari, Abderrahim: minister van buitenlandse zaken (Tunesië) 330
Zubak, Kresimir: president Bosnische Kroaten, met Alija Izetbegovic 75
Zuid-Afrika: president Nelson Mandela, vice-president Thabo Mbeki, president Moboetoe Sese Seko (Zaïre), AFDL-leider Laurent Désiré Kabila (Zaïre) en speciale afgezant OAE en VN Mohamed Sahnoun op 4 mei 1997 aan boord van de Outeniqua 586; Rwandese Hoetoe-vluchtelingen op 6 mei 1997 590
Zuma, Jacob: voorzitter ANC (Zuid-Afrika), met Winnie Madikizela-Mandela 526
Zwitserland: minister van defensie Adolf Ogi, generaal-majoor Arthur Liener en NAVO-secretaris-generaal Javier Solana 612

LANDKAARTEN

AFRIKA:
-Botswana 650
-Comoren 727
-Guinee-Bissau 805
-Guyana 390
-Kaapverdië 651
-Sahara (West) 811
-Senegal 813
-Zaïre 36; het gebied van de Banyamulenge-opstand, de provincies Noord- en Zuid-Kivu 40; Kivu, Rwanda en Burundi 193; Noord-Oost Zaïre
-Zaïre/Democratische Republiek Congo 586
-Zambia 112

ALGEMEEN:
-wereldproductie van ruwe aardolie 1996 en OPEC-landen 353

AMERIKA:
-Aruba 784
-Bahama's 381
-Belize 715
-Caribische-Zeegebied 572
-Mexico 185; idem 455
-Montserrat 724
-St Kitts en Nevis 320
-Verenigde Staten: presidentsverkiezingen 1992 en 1996 101

AZIE:
-Afghanistan 115
-ASEAN: nieuwe leden (1997) 405; lidstaten 736
-China 534
-Gambia 463
-Malediven 343
-Tadzjikistan 487

EUROPA:
-Albanië 359
-Bosnië-Herzegovina 72
-Europees Parlement: leden per lidstaat 169
-Frankrijk 693
-IJsland 449
-Koerden 780
-NAVO: uitbreiding

OCEANIE
-Nieuw-Zeeland en bezittingen 66
-Noordelijke Marianen 833
-Papoea-Nieuw-Guinea 214

ZUID-AMERIKA:
-Argentinië 93
-Brazilië 244
-Galapagos-eilanden 644

AFGHANISTAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: conferentie van Asjchabad over hulp 338/2; voorstel tot regionale vredesconferentie 598/2
__ Frankrijk: hulpverleners vrijgelaten 596/3
__ Iran: sluiting Iraanse ambassade Kaboel 598/2
__ Pakistan: erkenning Talibaan-regime 597/2
__ Saoedi-Arabië: uitlevering van dissident Bin Ladin gevraagd 404/2; erkenning Talibaan-regime 597/2

Burgeroorlog: ontsnapping bemanning Russisch vliegtuig 113/3; Salang-verkeersweg heropend na wapenstilstand 113/3; Talibaan verovert Kaboel 114/1; terreinwinst Talibaan 114/3; executie Najibullah 115/1; tegenoffensief 116/3; vredesbesprekingen op VN-initiatief 117/1; terreinwinst voor Talibaan 337/3; hervatte vredesbesprekingen lopen op niets uit 338/1; opmars Talibaan 338/3; aanhoudende gevechten met anti-Talibaan-alliantie 596/3; groot Talibaan-offensief mislukt 597/1; opstand tegen Dostam 597/1; Mazar-i-Sharif gevallen 597/2; succesvol offensief tegen Talibaan 597/2; nieuwe verliezen Talibaan 597/3; nieuwe anti-Talibaan alliantie 598/1; diplomatieke vredesinititatieven 598/2; aanzienlijke terreinwinst voor anti-Talibaan-coalitie

598/3; voortgaande strijd 599/2; anti-Talibaan-leiders komen om bij vliegtuigongeluk 600/1
President: executie Najibullah 115/1
Rampen: zware explosie in Jalalabad 596/3; lawine 596/3
Regering: nieuw kabinet 113/3; benoeming Interimraad 114/3; instelling orthodox islamitisch bewind 115/3; internationale reactie 116/1; regeringswijziging 338/3; erkenning Talibaan-regime door Pakistan en Saoedi-Arabië 597/2
Talibaan: benoeming Interimraad 114/3; instelling orthodox islamitisch bewind 115/3; internationale reactie 115/3; erkenning Talibaan-regime door Pakistan en Saoedi-Arabië 597/2

AFRIKA

Algemeen: Amerikaans voorstel voor oprichting Afrikaanse vredesmacht 33/2
COMESA: directiesecretaris geschorst 256/3
Frans-Afrikaanse Conferentie: 19de bijeenkomst in Ouagadougou 256/2
Groep voor Oost-Afrikaanse Samenwerking: inwisselbaarheid valuta's lidstaten 33/1
Grote-Merenlanden: kwestie-Zaïre centraal op top in Nairobi 263/3
IGAD: jaarlijkse topconferentie 33/3
LCBC: 9de topconferentie 33/1
Noord-Afrika: 3de Economische Top MENA-landen 48/3
OAE: bemiddeling tussen regering Comoren en separatisten 728/2
SADC: topconferentie 33/1

ALBANIË

Bankwezen: president centrale bank ontslagen 368/1; nieuwe president benoemd 634/1
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 633/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: internationale conferentie over Albanië 633/3
__ Griekenland: akkoord over gastarbeiders 634/2
__ Italië: ontmoeting tussen rebellen en Italiaanse ambassadeur 363/2; Albanezen vluchten naar Italië 364/3; noodtoestand in Italië 364/3; Albanees schip na botsing gezonken 364/3; premier Fino overlegt met Italiaanse premier over internationale vredesmacht 365/2; Italië akkoord met stationering troepen in Albanië 366/1; akkoord over hulp 634/2
__ Macedonië: Albanese vlag verboden 517/2
Economie: verbod op piramidefondsen 359/2; bevriezing van activa Xhaferri en Populli 359/2; faillissement Gjallica-fonds 360/1; uitkeringen uit bevroren activa piramidefondsen 360/3; Vefa Holdings staakt rentebetalingen 360/3; gevolgen van crisis 367/3; president centrale bank ontslagen 368/1
Justitie: gratie voor Nano 364/1
Militaire zaken: stafchef ontslagen 362/3; nieuwe stafchef benoemd 634/1
Monarchie: verbannen koning keert terug 367/2; uitslag referendum 632/3
Oppositie: oprichting Forum voor Democratie 361/1
Parlement:
__ Volkssamenblee: PSS beëindigt boycot parlement 366/3; nieuwe kieswet aangenomen 629/3; overeenstemming over nieuwe kieswet 630/1; regeringsprogramma goedgekeurd 632/3; wet op piramidespelen 633/1
Politieke partijen:
__ PDS: steun voor Berisha 366/3; dissident uit partij gezet 366/3; voorzitter treedt af 631/3; functionarissen treden af 634/1
__ PSS: beëindigt boycot parlement 366/3
President: verzoenende toespraak van Berisha 361/1; Berisha herkozen 362/3; Bersiha treedt af 631/3; verkiezing nieuwe president 631/3
Regering: overeenstemming over vorming regering van nationale verzoening 362/3; benoeming nieuwe premier 363/3; vorming regering van nationale verzoening 363/3; verzoek om buitenlandse interventie 364/2; premier Fino praat met opstandelingen 365/2; onenigheid over ontslag politiechef 367/1; nieuw kabinet 632/2; regeringsprogramma goedgekeurd door parlement 632/3
Sociale onrust: faillisement piramidefondsen leidt tot ernstige ongeregeldheden 359/1; achtergronden 359/1; verbod op piramidefondsen 359/2; gewelddadige demonstraties 359/3; ernstige ongeregeldheden in Vlorë 360/1; massale arrestaties 360/2; verzoenende toespraak president Berisha 361/1; oprichting oppositioneel Forum voor Democratie 361/1; rebellie breidt zich uit vanuit zuiden 361/2; regering treedt af 362/2; noodtoestand afgekondigd 362/2; legeroffensief opgeschort 362/3; ontmoeting tussen rebellen en Italiaanse ambassadeur 363/2; veiligheidssituatie in Tirana verslechterd 363/3; premier Fino praat met opstandelingen 365/2; begin van Operatie Alba 366/2; samenstelling Internationale Vredesmacht 366/2; explosie in munitieopslagplaats 366/3; aanhoudend geweld 630/3; Operatie Veiligheidsdiensten: nieuwe chef benoemd 634/1
Verenigde Naties: Veiligheidsraad akkoord met internationale vredesmacht 364/2
Verkiezingen: onderhandelingen over verkiezingen 367/1; voorbereidingen algemene verkiezingen 629/2; verkiezingsovereenkomst 629/3; overeenkomst houdt geen stand 629/3; kieswet PDS goedgekeurd 629/3; verkiezingscampagne 630/1; geweld tijdens campagne 630/3; parlementsverkiezingen 630/1; Socialistische Partij wint parlementsverkiezingen 631//1; tweede kiesronde 631/2; uitslag 631/3
Vluchtelingen: Albanezen vluchten naar Italië 364/3; noodtoestand in Italië 364/3; Albanees schip na botsing gezonken 364/3; nieuwe uittocht naar Italië 633/1

ALGERIJE

Arbeid: staking UGTA 390/3
Binnenlandse veiligheid: islamitisch geweld 106/2; gewelddadigheden 390/3; UGTA-leider Benhamouda doodgeschoten 390/3; verantwoordelijkheid aanslag opgeëist door het FIDA 390/3; cijfers over aantallen slachtoffers 391/3; geweld duurt voort 391/3; leden FIDA gedood 392/1; meer dan 200 doden bij gewleddaden 799/2; vrijlating FIS-leiders 801/1; bericht over dood GIA-leider 801/3; toenemend geweld 802/1; VN vindt toename geweld 'zorgelijk' 803/2; reactie Madani leidt tot huisarrest FOS-leider 803/2; wapenstilstand AIS 803/3; reactie GIA 804/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Nederland: bezoek van minister van buitenlandse zaken 805/1
__ Spanje: conferentie van niet-gouvermentele organisaties in Madrid 393/1
Militaire zaken: stafchef landmacht ontslagen 804/3
Oppositie: kritiek op regering n.a.v. oprichting anti-islamitische militia's 390/3
Parlement: gebruik Arabische taal verplicht gesteld 107/3
Politieke crisis: constitutioneel refernedum aangekondigd 106/1; referendum over grondwet 107/1; wet op politieke partijen 107/2
Politieke partijen:
__ Algemeen: wet op politieke partijen 107/2
__ Nationaal Democratische Groepering: opgericht 392/3
Regering: samenstelling nieuwe kabinet 800/3
Sociale onrust: betogingen voor democratie 804/2
Terrorisme: islamitisch geweld 106/2; gewelddadigheden 390/3; UGTA-leider Benhamouda doodgeschoten 390/3; verantwoordelijkheid aanslag opgeëist door het FIDA 390/3; cijfers over aantallen slachtoffers 391/3; geweld duurt voort 391/3; bomontploffing in trein 392/1; meer dan 200 doden bij gewleddaden 799/2; bericht over dood GIA-leider 801/3; toenemend geweld 802/1
Verkiezingen: aankondiging parlementsverkiezingen 392/2; definitieve verkiezingsdatum bekendgemaakt 392/3; FIS roept op tot boycot 392/3; nieuwe oproep FIS tot boycot 393/1; reactie andere partijen 393/1; campagne voor parlementsverkiezingen 799/1; parlementsverkiezingen 799/3; verkiezingsuitslag betwist 800/1; extra zetel voor RND en FFS 800/1; uitslag 800/2; gemeenteraadsverkiezingen 804/2

AMERIKA

ACS: reactie op Helms-Burton-wet 99/1; 1ste en 2de top 181/3
Algemeen: top van de Amerika's 181/2; 6e Ibero-Amerikaanse top 181/2; bijeenkomst ministers van handel 571/3
Andes-groep: Peru trekt zich terug 571/1
CARICOM: tussentijdse top 570/1; kritiek op Britse hulp na vulkaanuitbarstingen Montserrat 725/2
IADB: rapport over Latijns-Amerika 570/3
Mercosur: vrijhandelsakkord met Bolivia gesloten 181/1; onderhandelingen met Mexico over lidmaatschap 181/1; 11de top 181/1; bijeenkomst ministers van financiën 571/1
Midden-Amerika: top met Verenigde Staten 571/2

ANDORRA

Verkiezingen: regeringspartij wint algemene verkiezingen 499/3

ANGOLA

Parlement:
__ Nationale Assemblee: mandaat verlengd 257/1
Regering: vorming regering van nationale eenheid en verzoening 393/1; installatie nieuwe regering opnieuw uitgesteld 393/3; installatie regering van nationale eenheid en verzoening 394/1; samenstelling kabinet 394/1
Verenigde Naties: UNAVEM-mandaat verlengd door Veiligheidsraad 257/2; verlenging mandaat UNAVEM III 394/3
Vredesproces: evaluatie naleving Lusaka-protocol door UNITA 257/1; ontwikkelingen m.b.t. vorming regering van nationale eenheid en verzoening 393/1; installatie nieuwe regering opnieuw uitgesteld 393/3; installatie regering van nationale eenheid en verzoening 394/1; samenstelling kabinet 394/1

ARGENTINIË

Arbeid: algemene stakingen 93/2; hervorming vakbonden 94/1
Begroting: ontwerpbegroting voor 1997 94/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Brazilië: overeenkomst over VN-zetel 784/1
__ Chili: ondertekening aanvullend protocol op grensakkoord 380/1; garanties voor Chili i.v.m. bongenootschap VS 784/2
__ Groot-Brittannië: geheime overeenkomst ontkend 94/3; bezoek van stafchef landmacht en minister van economische zaken 95/1; ontmoeting ministers van buitenlandse zaken 380/1; bezoek aan Falklandeilanden door familieleden van gesneuvelde Argentijnse militairen 380/2
__ Spanje: Spaans onderzoek 'vuile oorlog' 94/3; Spaans arrestatiebevel tegen Galtieri 380/2; meer arrestatiebevelen i.v.m. 'vuile oorlog' 784/3
__ Verenigde Staten: handelsconflict 94/3; protest tegen mogelijke Amerikaanse sancties op het gebied van handel 380/3; president Clinton op bezoek 784/2; speciale status bondgenootschap 784/2
Economie: nieuw structureel aanpassingsplan 92/3; IMF keurt aanpassingsprogramma goed 94/1; pact tussen regering en vakbonden 379/1; regering maakt zich sterk voor handhaven pariteit peso 379/1; onenigheid over privatisering bank 379/1
Justitie: veroordeling voormalig guerrillastrijder 783/3
Kernenergie: nucleair ongeluk 94/1
Media: journalist vermoord 379/2; protest naar aanleiding van moord op journalist 379/3
Mensenrechten: Spaans onderzoek 'vuile oorlog' 94/3
Militaire zaken: reorganisatie legerleiding 94/2
Oppositie: UCR en Frepaso vormen alliantie 782/1
Parlement: keurt belasting- en bezuinigingsmaatregelen goed 93/3
Politieke partijen:
__ Actie voor de Republiek: opgericht 380/1
__ ARND: opgericht door oud-ministers 782/1
President: aanslag op broer president Menem 92/3; zoon Menem opgegraven 92/3
Regering: aftreden ministers 92/2; ontslag minister van justitie wegens dubieuze connecties 781/2; samenstalling kabinet 781/3
Schandalen: kruistocht tegen corruptie 94/2; ontslag minister van justitie wegens dubieuze connecties 781/2
Sociale onrust: protest naar aanleiding van moord op journalist 379/3; lerarenstaking 380/1; protesten tegen vrije-marktpolitiek regering 780/3
Verenigde Naties: resolutie VN-comité inzake Falkland-eilanden 783/3
Verkiezingen: verkiezingen voor Kamer van Afgevaardigden 783/1

ARMENIË

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 425/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Azerbajdzjan: gevechten aan grens 426/1; OVSE-overleg over Nagorno-Karabach 426/2; opnieuw schermutselingen 688/2; nieuw vrdesplan Nagorno-Karabach 688/3
__ Georgië: president op bezoek 687/3
__ Iran: overeenkomsten getekend 158/2

__ Russische Federatie: wapenleveranties 425/3; bezoek van president Ter-Petrosjan 688/1; ondertekening gasakkoord 688/1
Economie: Wereldbank verleent krediet 687/3
Justitie: demonstranten vrijgelaten 687/2; oppositieleid veroordeeld 687/2
Parlement:
__ Nationale Assemblee: conflict over dienstplicht 687/1; voorzitter treedt af 687/1
Politieke partijen:
__ HHsH: 9de congres 687/2
Regering: nieuwe premier 158/1; kabinetswijziging 158/1; nieuwe topontmoeting voor premier 425/2; nieuwe premier 425/2; kabinetswijzigingen 687/1
Verkiezingen: presidentsverkiezingen 157/2; Ter-Pretosjan herkozen 157/2; uitslag 157/2; aanhoudende controverse over uitslag 157/3

ARUBA

Nederland: rapport Commissie-Biesheuvel 784/3; aanbevelingen rapport-Biesheuvel 785/1; Kabinet Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse zaken bij ministerie van Binnenlandse zaken 785/3; verdeeldheid Tweede Kamer over plan aparte staatssecretarissen 786/1
Regering: regering ten val 786/1; Eman aangewezen als informateur 787/1
Verkiezingen: vervroegde verkiezingen 786/3; Statenverkiezingen 786/3; uitslag 786/3

AUSTRALIË

Aboriginal-zaken: rapport over omstreden adoptiebeleid Aboriginals 748/3
Begroting: voor 1997-'98 gepresenteerd 748/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Groot-Brittannië: conventie over constitutionele banden met het Britse koningshuis 423/2
__ Indonesië: maritiem verdrag gesloten 474/3
Deelstaten:
__ Noordelijk Territorium: nieuwe euthanasiegevallen 423/1; euthanasiewet ongedaan gemaakt 423/1
Immigratie: immigratiebeperkingen bekendgemaakt 749/1
Justitie: zelfmoord oud-rechter 422/3; massamoordenaar veroordeeld 422/3; uitvoering nieuwe vuurwapenwet 422/3
Monarchie: conventie over constitutionele banden met het Britse koningshuis 423/2
Parlement:
__ Senaat: euthanasiewet ongedaan gemaakt 423/1
Politieke partijen:
__ Pauline Hanson's One Nation: opgericht 422/2
Racisme: veroordeling parlementslid Hanson 422/1; Hanson richt nieuwe partij op 422/2; klacht tegen One Nation Party 748/1
Regering: kabinetsleden in opspraak wegens aandelen 422/1; kabinetswijziging 422/1; nederlaag over begroting 422/2; wetsvoorstel grondeigendom inheemse bevolking 747/3
Schandalen: zelfmoord oud-rechter 422/3; berichten over omstreden medische experimenten 749/2

AZERBAJDZJAN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 426/1
Binnenlandse veiligheid: bijzonderheden over vermeend coupcomplot in 1996 425/3; plegers eerdere coup veroordeeld 426/1; opnieuw vermeende couppoging 426/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Armenië: gevechten aan grens 426/1; OVSE-overleg over Nagorno-Karabach 426/2; opnieuw schermutselingen 688/2; nieuw vredesplan Nagorno-Karabach 688/3
__ Russische Federatie: verwarring over olie-akkoord 689/1
__ Toerkmenistan: verwarring over olie-akkoord 689/1; olieconflict 747/1
__ Turkije: bezoek van president Alijew 689/2
__ Verenigde Staten: bezoek van president Alijew 689/3
Justitie: plegers coup in 1995 veroordeeld 426/1; gevangenisstraf voor leden islamitische partij 426/2
Nagorno-Karabach: vervroegde presidentsverkiezingen 689/1
Parlement: oud-president gekozen tot hoofd oppositiecoalitie 688/1
President: oprichting Veiligheidsraad 426/2
Regering: Rasizade beëdigd als premier 158/3; kabinetswijzigingen 688/2

AZIË

APEC: topconferentie in Subic 275/2; lidstaten 275/2; slotverklaring top 275/3
ASEAN: informele top in Jakarta 405/3; ministeriële bijeenkomst ASEAN-EU 406/1; lidmaatschap Myanmar, Cambodja en Laos goedgekeurd 736/2; jaarvergadering ministers van buitenlandse zaken 736/3; lidmaatschap Cambodja aangehouden 737/1; 4de Regionale Forum (ARF) 737/3
Aziatisch-Europese Topconferentie (ASEM): bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken 406/2; top ministers van financiën 738/1
Aziatische Ontwikkelingsbank (ADB): overeenstemming over ADF-bijdrage 405/1; bekendmaking leningen aan Vietnam 548/1; plan voor beleggingsfonds voor Noord-Korea 825/3
Centraal-Azië: presidentieel overleg 737/3
Zuid-Aziatische Associatie voor Regionale Samenwerking (SAARC): 9de top 744/2

BAHAMA'S

Justitie: uitstel executie terdoodveroordeelde 380/3; uitspraak over doodstraf 381/1
Parlement:
__ House of Assembly: vrouw gekozen tot voorzitter 381/3
Regering: onderminister vermoord 381.2; samenstelling nieuwe kabinet-Ingraham 381/3
Verkiezingen: aankondiging vervroegde algemene verkiezingen 381/1; parlementsverkiezingen 381/2

BAHREIN

Begroting: voor 1996/97 en 1997/98 bekendgemaakt 268/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ GCC: boycot 17de top 268/3
__ Iran: minster van buitenlandse zaken op bezoek 656/3
__ Qatar: verbeterde betrekkingen 470/3
Justitie: gevangenisstraf wegens complot tegen regering 656/3
Militaire zaken: vorming Nationale Garde 268/2

BALTISCHE STATEN

Baltische Assemblee: 10de zitting 426/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Oekraïne: topontmoeting Baltische, Poolse en Oekraïnse presidenten 689/3
__ Polen: topontmoeting Baltische, Poolse en Oekraïnse presidenten 689/3

BANGLADESH

Arbeid: protesten tegen aanpassing werkweek 664/3; algemene stakingen 665/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ India: waterverdelingsverdrag ondertekend 339/1; commissie buigt zich over verdeling water van Teesta 665/1
Justitie: vrijlating oud-president Ershad 339/3; uitspraak over proces tegen coupplegers 339/3; aanvang proces 340/1
Politieke partijen:
__ Jatiya Dal: voorzitter uit parij gezet 664/3
Rampen: honderden doden na wervelstorm 664/2
Regering: kabinetswijzigingen 339/2; minister ontslagen 339/2

BELGIË

ALGEMEEN

Justitie: arrestatiebevel tegen Serge Dassault 149/3; onderzoek naar moord op Cools; minister Kelchtermans in opspraak 150/1; ministers Di Rupo en Grafé genoemd in pedofiliezaak 150/2; ontslag Grafé 151/2; huiszoeking bij Raad van State 151/2; proces-Marchal 151/2; vrijlating verdachte in zaak-Cools 498/2; rechtbanken verklaren sluiting Renault-vestiging onwettig 759/1
Media: financiële moeilijkheden bij Gazet van Antwerpen 152/1; mediadecreet verworpen 152/2
Militaire zaken: Militair Gerechtshof naar aanleiding van dood blauwhelmen in Rwanda 151/2
Monarchie: 21-juliboodschap koning Albert II 147/1; mededeling koning naar aanleiding van zaak-Dutroux 154/3; koning ontvangt ouders vermoorde meisjes 154/3; initiatief koning naar aanleiding van zaak-Dutroux 155/1; prinses Astrid senator 157/1
Schandalen: smeergeldzaak-Dassault 498/2; premier Dehaene poogt gemoederen te bedaren 498/3; Agusta-schandaal 498/3; zaak-KB Lux 499/1
Zaak-Dutroux: meisjes teruggevonden 153/1; aanhoudingen 153/1; slachtoffers 153/2; nog vermist 153/3; verdachten 153/3; Julie en Mélissa 154/1; An en Eefje 154/3; medeling van koning Albert II 154/3; koning ontvangt ouders vermoorde meisjes 154/3; initiatief koning 155/1; magistraten en Rijkswacht 155/2; Spaghetti-arrest 155/3; Witte Mars 156/1; ontwikkelingen van het onderzoek 499/2; lichaam Loubna Benaïssa gevonden 681/1; rapport parlementaire onderzoekscommissie zaak-Dutroux 681/3

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

India: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Israël: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Kroatië: Belgische VN-militair doodgeschoten 494/1
Midden-Oosten: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Pakistan: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Palestijnse gebieden: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Rwanda: werkgroep Senaat over gevolgen terugtrekking 493/1
Singapore: bezoek van minister van buitenlandse zaken 494/1
Zaïre: ontmoeting tussen premiers Dehaene en Kengo wa Dondo 145/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN

Arbeid: besparingen bij Sabena 149/3; demonstraties tegen werkloosheid 371/3; banenverlies bij Renault Vilvoorde 371/3; sluiting Renault Vilvoorde 496/3; staking bij AEG 498/1; staking bij VCST 498/1; rechtbanken verklaren sluiting Renault-vestiging onwettig 759/1
Bankwezen: Gemeentekrediet van België deels in Franse handen 148/3; Dexia neemt belang in Italiaanse bank 496/2; Bank Max Fischer failliet 497/1
Bedrijven: cijfers Sabena 496/1; Philips doekt Superclub op 497/1
Economisch beleid: privatisering Distrigas 148/2; privatisering Landbouwkrediet 148/3
Industrie: Petrofina naar Wall Street 496/3; sluiting Renault-Vilvoorde 496/3; Nova Electro failliet 497/1; Bekaert schrapt banen 497/1; Forges de Clabecq failliet 497/2; staalfabriek UGB praat met Hoogovens 497/3
Nationale Bank van België: jaarverslag 494/1
Sociaal-economisch beleid: sociaal overleg mislukt 145/2
Sociale partners: Toekomstcontract voor de werkgelegenheid goedgekeurd 145/1

POLITIEK BINNENLAND

Gewesten:
__ Brussel: conflict rond Adviesraad 146/1; taalakkoord 146/1; arrest van Arbitragehof over Vlaamse Rand 146/1
__ Vlaanderen: proeve van Vlaamse grondwet 148/2; Vlaamse werkgevers 148/2; concurrent voor federale telefoonmaatschappij opgericht 148/3
__ Wallonië: Waals manifest 148/1; industrie in moeilijkheden 149/1; onrust in Franstalig onderwijs 149/2
Parlement:
__ Kamer van Volksvertegenwoordigers: kaderwetten goedgekeurd 145/1; Toekomstcontract voor de werkgelegenheid goedgekeurd 145/1; incident rond streven naar meer Vlaamse autonomie 146/2; politieke spanningen over hervorming politie 686/3
Politieke partijen:
__ Algemeen: voorstellen nieuwe politieke cultuur 493/1
__ CVP: voorzitter neemt ontslag 152/2
__ Front National: voorzitter herkozen 152/2
__ Sienjaal: groep rond SP-voorzitter De Batselier 152/2
__ SP: nota over confederale staatsvorm 146/3; fractieleider Vandenbroucke verlaat tijdelijk politiek 153/1
__ Vlaams Blok: voorzitter gekozen 152/3
Regering: ontslag minister Grafé 151/2

BELIZE

Politieke partijen:
__ PUP: nieuwe leider 715/2
Regering: kabinetswijziging 715/2

BENIN

Begroting: parlement keurt financieel wetsvoorstel goed 257/3
Economie: IMF-lening 257/3
Justitie: veroordelingen voor raketaanval 257/3

BHOETAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ India: demonstratie tegen arrestatie vluchtelingenleider 471/2

BJELAROES

Bankwezen: opvolger voor president Nationale Bank 427/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Oekraïne: presidenten spreken over samenwerking 428/1; bezoek van president Loekasjenka 704/3
__ Raad van Europa: waarnemersstatus opgeschort 427/3
__ Russische Federatie: Russische bemiddelingspoging in conflict president en parlement 159/2; brief president Jeltsin over integratie 428/1; voorbereiding voor Unie 428/3; Unieverdrag ondertekend 429/1; Uniehandvest ondertekend 690/1; ratificatie Unieverdrag en Uniehandvest 691/1; conflict over tv-verslaggevers 691/3
__ Verenigde Staten: Amerikaanse diplomaat uitgewezen 428/1; Soros Stichting schort activiteiten op 691/3
Grondwet: voorstellen president in referendum goedgekeurd 158/3; uitslag referendum 159/3; nieuwe grondwet goedgekeurd 159/3
Justitie: vier rechters Constitutioneel Hof treden af 160/2; benoemingen rechterlijke macht 427/2
Oppositie: protesten tegen referendum 160/2; vorming 'schaduwkabinet' 427/3; demonstraties 428/1; overleg met regering loopt op niets uit 691/1
Parlement:
__ Huis van Afgevaardigden: opgericht 160/1
__ Opperste Sowjet: Opperste Sowjet opgeheven 160/1; Huis van Afgevaardigden opgericht 160/1
__ Raad van de Republiek: verkiezing voorzitter 427/2
President: confrontatie met Opperste Sowjet 158/3; ontslaat voorzitter kiescommissie 159/1; nationale feestdag verplaatst 427/3
Regering: aftreden premier Tsjygir 159/1; minister van defensie ontslagen 160/2; nieuw kabinet 427/1; premier in functie bevestigd 427/2; overleg met oppositie loopt op niets uit 691/1; kabinetswijzigingen 691/3

BOEROENDI

Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: regionale top versoepelt deel sancties 462/3
Burgeroorlog: bericht over bloedbad 257/3; wapenstilstand rebellen 258/1; VN-beschuldigingen tegen leger 258/1; nieuw bloedbad door leger 258/2; arrestatie FRODEBU-leider 461/2; moordcomplot tegen Buyoya 461/3; arrestaties 461/3; overzicht geweld in maart en april 461/3; regionale top versoepelt deel sancties 462/3
Verenigde Naties: beschuldigingen UNCHR tegen leger 258/1; bezoek Hoge Commissaries voor Vluchtelingen 461/2
Vluchtelingen: bezoek Hoge Commissaris voor Vluchtelingen VN 461/2; situatie van vluchtelingen 461/2

BOLIVIA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: uitleveringsverdrag 314/2
Economie: landbouwhervormingswet goedgekeurd 314/2
Parlement:
__ Algemeen: landbouwhervormingswet goedgekeurd 314/2; Bánzer goedgekeurd als president 639/1
President: Bánzer goedgekeurd als president 639/1
Regering: kabinetswijzigingen 314/3; samenstelling nieuw kabinet 640/1
Verkiezingen: presidents- en parlementsverkiezingen 638/1; uitslag presidentsverkiezingen 639/1; uitslag parlementsverkiezingen 639/2

BOSNIË-HERZEGOVINA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Duitsland: Bosnisch-Servische oorlogsmisdadiger veroordeeld door Duitse rechtbank 502/2
__ Joego-Slavië: ondertekening communicatie-akkoord 70/2; volledige diplomatieke betrekkingen 76/1
__ Vaticaan: paus Johannes Paulus II op bezoek in Sarajevo 501/3
__ Verenigde Staten: Amerikaanse wapenzending 76/3; verklaring Clinton over IFOR 77/1
Economie: overeenstemming over centrale bank en munt 501/3
Federatie van Moslims en Kroaten: Kroaten boycotten nieuwe gemeenteraad Mostar 70/3; compromisovereenkomst Kroaten en moslims in Mostar 70/3;
Bosnsch-Kroatisch akkoord over opheffing Herceg-Bosna en versterking van de Federatie 71/3; inauguratie Federale Huis van Afgevaardigden 75/3; overdracht van bevoegdheden aan de Federatie 76/1; vorming kabinet 499/3; verkiezing nieuwe Federatiepresident 500/1; geweld in Mostar 500/3
Parlement: Assemblee van de Unie van Bosnië-Herzegovina beëdigd 75/2
Presidium: 1ste bijeenkomst 73/1; inauguratie 75/2
Regering: benoeming co-premiers 75/3; ontslag onderminister van defensie 76/3; vorming federaal kabinet 499/3
Republika Srpska: aftreden van Karadzic 69/1; inauguratie Volksassemblee 75/2; nieuwe regering 75/2; generaal Mladic ontslagen 76/2; akkoord met Joego-Slavië 500/1; interview met Karadzic 502/2
Verenigde Naties: tribunaal voor oorlogsmisdaden 70/1; tribunaal veroordeelt oorlogsmisdadiger 77/2; afgezant voor vermiste personen stapt op 501/2; proces VN-tribunaal tegen moslims en Kroaten 501/3; Erdemovic in hoger beroep 502; van oorlogsmisdaden verdachte Kroaat uitgeleverd 502/1; Servische oorlogsmisdadiger schuldig verklaard 502/2
Verkiezingen: verkiezingen in Mostar 70/3; Kroaten boycotten nieuwe gemeenteraad 71/1; gemeenteraadsverkiezingen afgelast 71/3; presidents- en parlementsverkiezingen 72/2; verkiezingen voor collectief presidentschap 72/3; uitslagen 73/1; verkiezingen voor federaal parlement 73/2; gemeenteraadsverkiezingen uitgesteld 500/3; voorbereidingen voor gemeenteraadsverkiezingen 501/2
Vluchtelingen: terugkeerprogramma opgeschort 76/3
Vredesakkoord: conferentie in Parijs over uitvoering Akkoord van Dayton 77/1; arbitrage inzake Brcko opgeschort 77/2; vredesimplementatieconferentie in Londen 77/3; IFOR afgelost door SFOR 78/1; donorconferentie 500/1; regeling over kwestie-Brcko uitgesteld 500/2; benoeming Amerikaanse bestuurder Brcko 500/2

BOTSWANA

Regering: samenstelling kabinet 650/3

BRAZILIË

Arbeid: protesten na bezuinigingsmaatregelen 245/1; stakingen politie 789/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Argentinië: overeenkomst over VN-zetel 784/1
__ Suriname: nieuwe ambassadeur Suriname benoemd 794/1
__ Verenigde Staten: president Clinton op bezoek 791/2
Economie: fiscale maatregelen 245/1; voortgang privatisering mijnbouwmaatschappij en telecommunicatiebedrijf 245/2; eerste contracten Sivam-project 245/3; overeenkomst schuld deelstaat Sao Paulo 245/3; begrotingstekort 450/2; rentetarieven 450/3; staatsmonopolie op olie afgeschaft 450/3; obligatieschandaal 451/1; hervorming ambtenarenapparaat 451/1idem 787/3; verlenging Sociaal Noodfonds 788/1; nieuwe president Centrale Bank 788/2; omvangrijke privatisering CVRD 788/2
Grondwet: goedkeuring parlement voor amendement grondwet inzake herverkiezing president 244/2; tweede goedkeuring 450/2; Senaat akkoord met wijziging inzake herverkiezing voor tweede ambtstermijn 787/2; herverkiezingsamendement opgenomen in grondwet 787/3; hervorming ambtenarenapaaraat 787/3
Justitie: slachtoffers schietpartij opgegraven 246/1; veroordelingen wegens kindermoord 246/2; actie tegen politiegeweld 452/1; veroordeling politieagenten wegens bloedbad sloppenwijk 788/3; gevangenisstraf voor MST-leider 789/1; stakingen politie 789/2; oproerpolitie maakt einde aan bouw sloppenwijk 7898/3; vonnis in rechtzaak tegen tabaksfabrikant 791/1
Landhervorming: toenemende spanning over landbezit 245/3; protest van landloze boeren 451/2; landhervorminswet gewijzigd 789/1; landbezettingen 789/3
Militaire zaken: Nationaal Defensieplan 245/1
Parlement:
__ Kamer van Afgevaardigden: goedkeuring voor amendement grondwet inzake herverkiezing president 244/2; president Cardoso krijgt steun voor herverkiezingspoging 450/2; corruptie bij stemming over herverkiezingsamendement 787/2
__ Senaat: akkoord met grondwetswijziging inzake herverkiezing voor tweede ambtstermijn 787/2; herverkiezingsamendement goedgekeurd 787/3
Politieke partijen:
__ Algemeen: wisselingen van partij 790/2
__ Arbeiderspartij: PT beschuldigd van corruptie 788/3; erevoorzitter niet betrokken bij corruptie 789/1
__ PMBD: steun voor herverkiezing president Cardoso 790/3
__ PPB: motie Maluf tegen herverkiezing Cardoso afgewezen 244/2
__ PSDB: interne problemen 790/2
__ PTB: steun voor herverkiezing president Cardoso 790/3
Rampen: zware stormen 246/1; hevige stormen 246/1; vliegtuigramp 246/2; overstromingen 791/1
Regering: kabinetswijziging 244/1; kabinetsbenoemingen 788/2; politici lopen over naar andere partijen 790/2
Schandalen: Arbeiderspartij beschuldigd van corruptie 788/3; erevoorzitter niet betrokken bij corruptie 789/1; obligatieschandaal 789/1
Verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen 243/3; tweede ronde 243/3

BROENEI

Regering: kabinetswijziging 471/2

BULGARIJE

Bankwezen: president staatsspaarbank ontslagen 637/1
Begroting: herziene begroting voor 1996-'97 goedgekeurd 227/1; voor 1997 goedgekeurd 637/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ EU: hulpaanbod 229/1
__ NAVO: Bulgarije wil lidmaatschap aanvragen 230/2
Economie: IMF-krediet 226/2; maatregelen ter voorkoming van nieuwe financiële crisis 226/3; nieuwe financiële crisis 226/3; nieuwe economische raad 230/1; overleg met IMF hervat 230/2; principeakkoord over financiële hulp IMF 634; IMF-lening goedgekeurd 634/3; nieuwe leningen 637/1; instelling valutacontrolecommissie 637/2; wijziging privatiscringswet 637/3
Justitie: Zjiwkow vrijgelaten 229/2
Militaire zaken: benoemingen 637/1
Parlement: eerste zitting 38ste Assamblee 636/1; verklaring nationale concensus aangenomen 636/1
Politieke crisis: achtergrond crisis 227/3; massale protesten oppositie 228/2; politieke patstelling tussen BSP en SDS 228/2; aanhoudende patstelling 228/3; BSP ziet af van mandaat 229/3; ontbinding parlement 229/3 datum voor verkiezingen 229/3; hulpaanbod EU 229/1
Politieke partijen:
__ BSP: Pirinski uitgesloten als BSP-kandidaat 224/2; nieuwe BSP-kandidaat voor presidentschap 224/2; Widenow treedt af als voorzitter en als premier 227/2; verkiezing nieuwe voorzitter 227/3; verkiezing nieuw dagelijks bestuur 228/1
__ DESIR: opgericht 637/2
__ Euro-Links: opgericht 230/3
__ SDS: landelijke conferentie 230/2; voorzitter herkozen 230/2
President: conflict tussen Zjelew en regering-Widenow 224/3; Stojanow beëdigd als president 228/3
Regering: conflict tussen president Zjelew en regering-Widenow 224/3; motie van wantrouwen tegen premier verworpen 227/1; minister van buitenlandse zaken treedt af 227/2; Widenow treedt af als premier en BSP-leider 227/2; benoeming nieuwe premier 228/1; benoeming interim-kabinet 230/1; beoemingen 635/1; oud-premier vervolgd 635/1; Kostow genomineerd als premier 635/3; nieuw regeringsprogramma 635/3; Kostow tot premier gekozen 636/3; nieuw kabinet 636/3; wijziging pri-

vatiseringswet 637/3
Terrorisme: oud-premier Lukanow vermoord 226/1
Verkiezingen: presidentsverkiezingen 224/2; Pirinski uitgesloten als BSP-kandidaat 224/2; nieuwe BSP-kandidaat voor presidentschap 224/2; eerste ronde presidentsverkiezingen 225/1; tweede ronde presidentsverkiezingen 225/2; bekendmaking verkiezingsdatum 230/1; SDS wint parlementsverkiezingen 635/2; uitslag 635/2

BURKINA FASO

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 190/3
Binnenlandse veiligheid: leden veiligheidsdienst gearresteerd 190/3
Militaire zaken: oefeningen met Benin, Togo en Frankrijk 463/2
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 463/1; regeringspartij vergroot meerderheid 463/1; uitslag parlementsverkiezingen 463/1

CAMBODJA

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 204/2
Binnenlandse veiligheid: gevechten tussen CPP en Funcinpec in procincie Battambang 471/3; aanhoudende gevechten tussen Funcinpec-troepen en troepen Hun Sen 741/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ ASEAN: lidmaatschap goedgekeurd 736/2; lidmaatschap aangehouden 737/1; reactie op staatsgreep Hun Sen 740/3
Economie: hulp opgeschort 204/1
Milieu: rapport over omvang houtkap 742/3
Oppositie: aanslag op oppositieleider 472/2
Parlement: overlopen parlementariërs Funcinpec leidt tot crisis 472/3
Parlement:
__ Nationale Assemblee: regeringswijziging afgewezen 742/2
Politieke partijen:
__ Algemeen: nieuwe partij opgericht door boeren 473/2
__ Funcinpec: dissidente factie kiest eigen leiders 738/1
__ KNP: partijleider afgezet 738/2
__ KRDP: treedt toe tot CPP-alliantie 473/2
__ UCNP: opgericht 738/1
Rampen: Vietnamees vliegtuig neergestort 742/3
Regering: spanningen 203/2; zwager Hun Sen vermoord 203/2; conflict over terugkeer tegenstander Hun Sen 203/3; co-premiers zitten samen kabinetszitting voor 473/3; Hun Sen ontsnapt aan aanslag 473/3; Hun Sen grijpt macht 739/2; nieuwe eerste premier 740/2; internationale reacties op staatsgreep Hun Sen 740/3; benoeming eerste premier bevestigd 741/1; Hun Sen wijst verzoek van koning tot onderhandelen af 742/1
Rode Khmer: afscheiding militaire divisies 202/2; amnestie voor Ieng Sary 203/1; oprichting DNUM 203/1; drie Khmer-strijders lopen over 203/2; berichten over regeringsonderhandelingen met Ta Mok 472/2; verwarring over verblijfplaats Pol Pot 738/2; akkoord Funcinpec en Khmer-leider 738/2; Son Sen gedood 738/3; proces tegen Pol Pot 738/3
Verenigde Naties: rapport over wreedheden bij coup 742/2; onenigheid over VN-zetel 742/2

CANADA

Begroting: presentatie voor 1997 382/1; tekortramingen in begroting voor 1997 382/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Chili: handelspact 315/1
__ Cuba: bezoek van minister van buitenlandse zaken 389/1
__ Indonesië: Canadese goudvondst op Kalimantan blijkt fraude van de eeuw 475/2
__ Saoedi-Arabië: verdachte van aanslag Al-Khobar in Canada gearresteerd 403/3; uitspraak tegen asiel Saoedische dissident 642/3
__ Verenigde Staten: reactie op Helms-Burton-wet 99/1; bezoek van premier Chrétien 383/1; Amerikaanse trawlers aan de ketting gelegd door Canadese autoriteiten 643/1
Economie: verlaging rentetarieven 23/2; overschot betalingsbalans 23/2
Indianen: onderzoeksrapport over inheemse bevolking 23/2
Justitie: schikking in door Mulroney aangespannen proces wegens smaad 381/3; uitspraak tegen asiel Saoedische dissident 642/3
Militaire zaken: ontslag stafchef strijdkrachten Boyle wegens wangedrag militairen in Somalia 22/2; leger beschuldigd van wangedrag in Bosnië 382/1
Politieke partijen:
__ Bloc Québécois: nieuwe voorzitter 382/3
__ PQ: Bouchard blijft leider PQ 22/3
Provincies:
__ Alberta: verkiezingen 382/2
__ Quebec: aftreden vice-gouverneur Roux wegens oorlogsverleden 23/1; onthulling over onafhankelijkheid in 1995 640/3
Regering: aftreden minister van defensie 22/2; kabinetswijziging 22/2; nieuw kabinet 642/2
Religie: dood sekteleden 382/3
Verkiezingen: aankondiging algemene verkiezingen 382/3; campagne 640/3; Liberale Partij wint de Lagerhuisverkiezingen 641/3; uitslag 642/2
Volksgezondheid: oprichting nieuwe bloedtransfusiedienst 23/3

CENTRAAL AFRIKAANSE REPUBLIEK

Binnenlandse veiligheid: legeropstand 321/1; Franse interventie 321/1; gevechten tussen Franse troepen en opstandelingen 321/2; aankomst Afrikaanse vredesmacht 321/3; amnestiewet goedgekeurd 322/1; nieuwe gevechten in Bangui 322/2; spanningen tussen regering en opstandelingen 726/2; rebellen weer in kabinet opgenomen 726/3; nieuwe botsingen in Bangui 727/1; akkoord over wapenstilstand voor tien dagen 727/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Frankrijk: militaire interventie 321/1
Parlement: amnestiewet goedgekeurd 322/1
Regering: nieuwe regering van nationale eenheid 322/1; twee muiters treden toe tot kabinet 726/2; negen ministers oppositie treden af na
dood drie ex-muiters 726/3; voormalige rebellen verlaten kabinet 726/3; ministers oppositie en ex-rebellen treden weer tot kabinet toe 727/1

CHILI

Binnenlandse veiligheid: nieuw inlichtingensysteem 315/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Argentinië: ondertekening aanvullend protocol op grensakkoord 380/1; garanties voor Chili i.v.m. bongenootschap VS 784/2
__ Canada: handelspact 315/1
Regering: kabinetswijzigingen 314/3
Sociale onrust: geweld bij herdenking militaire staatsgreep van 1973 315/1
Verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen 315/1

CHINA

ALGEMEEN

Grote Leider: gezondheidstoestand Deng 279/2; Deng overleden 532/1; reacties op overlijden 532/3; crematie Deng 533/1; herdenkingstoespraak Jiang Zemin 533/2; opvolging Deng 533/3
Hongkong: commentaar op verkiezingsdeelname na 1997 53/1; Legco-leden toegang geweigerd 53/1; Chinese generaal op bezoek 53/3; plannen voor viering soevereiniteitsoverdracht 54/1; waarschuwing om demonstraties te beperken 55/2; akkoord tussen China en triades 544/1
Justitie: campagne tegen bevoorrechte elite 276/1; lid 'Bende van Vier' in vrijheid 276/3; dissident ontsnapt 277/2; dissident voorwaardelijk vrijgelaten 277/3; nieuw anti-corruptiebureau 279/3; wetboek van strafrecht herzien 535/2; gevangenisstraf voor oprichter Shanghai International Securities 536/1; Bao Tong vrijgelaten 538/2; Tibetaanse functionaris veroordeeld 538/2
Media: Chinabyte op internet 280/1
Mensenrechten: rapport van Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken 278/3; kritische VN-resolutie verworpen 537/3
Militaire zaken: nieuwe defensiewet goedgekeurd 535/3
Rampen: mijnramp in Henan 537/3

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

Afrika: rondreis premier Li Peng 540/2
Algemeen: uitnodigingen buitenlandse bezoeken Jiang Zemin 278/1
Duitsland: minister Kinkel op bezoek 277/3
Filippijnen: nieuw conflict over Spratley-eilanden 666/2; akkoord met China over verder overleg en rechtstreekse besprekingen 666/3
Frankrijk: bezoek van minister van buitenlandse zaken 279/2; idem 540/3
Groot-Brittannië: plan overdrachtsceremonie Hongkong 55/2; bijenkomst JLG 55/2; Memorandum van Overeenstemming 56/1; uitlatingen minister Rifkind 56/3; ontmoetingen tussen Britse minister van buitenlandse zaken en Chinese functionarissen 342/3; Brits protest over werkzaamheden Voorlopige Wetgevende Raad 542/2; besprekingen JLG over detachering Chinees garnizoen 541/3; overeenkomst over komst Chinese troepen 543/1
Guatemala: Chinees veto tegen VN-waarnemers 716/2
India: bezoek van president Jiang Zemin 122/3
Japan: geschil over Senkaku-eilanden 63/1; spanning loopt op 63/2; territoriaal conflict duurt voort 63/3; conflict over Senkaku-eilanden duurt voort 287/3; hervatting Japanse subsidie 539/2; territoriaal conflict laait weer op 677/2
Kazachstan: grensakkoord 540/1
Kirgizstan: grensakkoord 540/1
Korea (Noord): banden aangehaald 129/1
Nederland: Chinese kritiek op optreden Nederlandse minister van buitenlandse zaken 538/1; samenwerkingscontract 538/2
Russische Federatie: bezoek van premier Li Peng 279/1; bezoek van president Jiang Zemin 539/2; grensakkoord 540/1
Tadzjikistan: grensakkoord 540/1
Taiwan: pogingen om dialoog te hervatten 137/3; Chinees protest tegen Amerikaanse rakettenverkoop 138/3; directe scheepvaartverbindingen voorgesteld 138/3; bezoek van handelsdelegatie 139/1; eerste joint-venture bank 346/3; akkoord over herstel directe scheepvaartverbinding 346/3; kaping lijntoestel naar China 347/1; bezoek van Dalai Lama 347/3
Thailand: onderhandelingen over wapenaankoop 546/2
Verenigde Staten: wederzijdse betrekkingen 278/1; rapport van Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken 278/3; textielakkoord 538/3; minister van buitenlandse zaken op bezoek 539/1 ondertekening diverse akkoorden 539/1; bezoek van minister van buitenlandse zaken 540/1; voorzitter chefs van staven op bezoek 540/2; verlenging van status China als meest begunstigde handelsnatie 541/1; Amerikaanse sancties tegen Chinese bedrijven 541/1
Vietnam: conflict over olie- en gasvelden 548/1; Chinees booreiland weggehaald uit omstreden gebied 548/2
Zuid-Afrika: volledige diplomatieke betrekkingen 197/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 535/2

POLITIEK BINNENLAND

Autonome gebieden:
__ Tibet: Dalai Lama bezoekt Europa 280/1; bomaanslag in Lhasa 280/2; Dalai Lama bezoekt Taiwan 347/3
__ Xinjiang: sneeuwstormen 280/2; sociale onrust 536/1; achtergronden 536/1 aanslagen op bussen in hoofdstad Xinjiang 537/2; acht Oeigoeren geëxecuteerd 537/2; explosoe in bus te Beijing 537/2; opnieuw onrust in Xinjiang 537/3
Binnenlandse veiligheid: explosie in bus te Beijing 537/2; explosie in park Beijing 537/3
Nationaal Volkscongres: jaarlijkse zitting 535/1; begroting voor 1997 goedgekeurd 535/2; wetboek van strafrecht herzien 535/2; nieuwe defensiewet goedgekeurd 535/3
Oppositie: Wang Dan veroordeeld 276/3; dissident ontsnapt 277/2; dissident voorwaardelijk vrijgelaten 277/3; Bao Tong vrijgelaten 538/2; Tibetaanse functionaris veroordeeld 538/2
Politieke partijen:
__ CCP: 6de plenum 276/1; versterking positie Jiang Zemin 276/1
President: versterking positie Jiang Zemin 276/1; JIang doet beroep op leger 276/2; opvolging Deng Xiaoping 533/3
Regering: ontslag burgemeester van Beijing 276/3

COLOMBIA

Arbeid: nationale staking 386/3
Binnenlandse veiligheid: toestand van binnenlandse onrust opgeheven 96/1; grootscheeps guerrilla-offensief 96/1; protest cocaboeren 96/2; akkoord boeren met regering 96/2; nieuw offensief 96/3; sociale onrust 96/3; guerrillastrijders leggen wapens neer 97/1; tijdelijke demilitarisatie departe-

ment Caquetá 97/1; botsingen met gurrillastrijders 97/1; kwestie van de in Caquetá gevangenzittende soldaten 385/2; guerrillia-activiteiten 385/3; mogelijke erkenning guerrillastrijders 385/3; FARC wijzen besprekingen met regering af 385/3; boeren verzeild in gevechten in Uribe 386/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Panama: onrust in grensgebied 726/1
__ Verenigde Staten: visum president Samper ingetrokken 97/2; Samper beschuldigd van 'leugens' 97/3
Congres:
__ Algemeen: akkoord met wet op inbeslagname bezittingen criminelen 384/1; wetsvoorstel inzake uitlevering Colombianen 385/1
Drugs: arrestatie drugsbaron 98/1; nieuwe uitleveringswet 98/2; inbeslagname bezittingen drugshandelaren 98/2; Congres akkoord met wet op inbeslagname bezittingen criminelen 384/1; omstreden vonissen voor drugsbaronnen 384/2; nieuwe drugsbestrijdingstrategie 385/2
Economie: economische noodtoestand afgekondigd 386/1; nationale staking 386/3; uitgifte staatsobligaties 387/1
Economisch beleid: bezuinigingsmaatregelen 96/1
Justitie: procureur-generaal ontslagen 95/3; nieuwe procureur-generaal 383/2
President: nieuwe vice-president 95/2
Regering: kabinetswijzigingen 95/1; controverse rond nieuwe minister van defensie 383/3; defensie opnieuw in andere handen 383/3; verdere kabinetswijzigingen 384/1; nieuwe minister van justitie 384/1
Terrorisme: bomaanslag op politieke leider 386/1
Verenigde Naties: toespraak Samper over strijd tegen drugs 98/1

COMOREN

Buitenlandse betrekkingen:
__ Frankrijk: Denard gedagvaard i.v.m. moord op oud-president Comoren 727/2
__ OAE: bemiddeling tussen regering en separatisten 728/2
Grondwet: constitutioneel referendum 258/2
Opstand: roep om herstel Franse heerschappij over Anjouan 727/2; bemiddeling tussen regering en separatisten 728/2; bemiddeling OAE 728/2; referendum zelfbeschikking Anjouan aangekondigd 729/2
Regering: nieuwe premier 259/1; kabinet ontslagen 729/2; vorming Nationale Overgangscommissie 729/2; referendum zelfbeschikking Anjouan aangekondigd 729/2
Verkiezingen: uitstel parlementsverkiezingen 259/1; parlementsverkiezingen 259/1

CONGO

Begroting: voor 1997 bekendgemaakt 322/3
Binnenlandse veiligheid: moordaanslag op oud-president leidt tot spanningen 729/3; gevechten om controle over Brazzaville 729/3; aanhoudend geweld 730/2; presidentverkiezingen opgeschort 730/2; verscherping conflict 730/3; bemiddeling OAE 730/3; Afrikaans vredesinitiatief 731/3; geweld duurt voort 731/3
Justitie: journalist veroordeeld 322/2
Militaire zaken: mislukte muiterij in militair opleidingskamp 322/3; opstand binnen marine 729/2; bevelhebber marine ontslagen 729/2

COOKEILANDEN

Regering: samenstelling 749/2

COSTA RICA

Economie: privatiseringsplan 387/2
Regering: ontslag minister van veiligheid 387/1

CUBA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Canada: minister van buitenlandse zaken op bezoek 389/1
__ Spanje: relaties verslechterd 100/2; Spanje roept EU op tot sancties 100/2; arrestatie toerist set betrekkingen onder druk 389/2
Vaticaan: bezoek van president Castro aan paus Johannes Paulus II 100/1
__ Verenigde Staten: compromis over Amerikaanse sancties 98/3; asielaanvragen Cubanen in de VS 99/2; Amerikaanse diplomaat uitgewezen 99/2; tegenmaatregel VS 99/2;veroordeling Amerikaanse financier 99/3; migratiebesprekingen 387/3; wet als tegenmaatregel tegen Helms-Burton-wet 387/3; Amerikaans idee voor financiële steun afgewezen 387/3; VS schort implementatie deel III Helms-Burton-wet opnieuw met zes maanden op 388/1; besprekingen EU en VS over sancties 388/2; einde conflict Helms-Burton in zicht 388/2; anti-Castro-luchtparade 389/1; Amerikaanse sancties nadelig voor gezondheid Cubanen 389/2
__ Zuid-Afrika: handelsakkoord 389/3
Mensenrechten: kritiek van VN 389/2
Politieke partijen:
__ PCC: aankondiging 5de congres 389/3
Rampen: orkaan Lili 100/3
Regering: kabinetswijziging 98/3; idem 389/1
Verenigde Naties: kritiek op mensenrechtensituatie 389/2
Volksgezondheid: Amerikaanse sancties nadelig voor gezondheid Cubanen 389/2

CYPRUS

Binnenlandse veiligheid: botsingen tussen Griekse en Turkse gemeenschappen 296/1; aanhoudende spanningen 296/3; spanningen wegens mogelijke plaatsing Russische raketten 298/1; groeiende internationale betrokkenheid 298/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ EU: commissaris Van den Broek op bezoek 297/3
__ Groot-Brittannië: minister van buitenlandse zaken op bezoek 297/3
TRNC: Europees Hof van Mensenrechten doet uitspraak over grondbezit 297/1

DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO (ZIE OOK ZAIRE)

Mensenrechten: schendingen 590/1; regering-Kabila belemmert VN-onderzoek naar genocide onder vluchtelingen 590/2
Oprichting: AFDL-leider Kabila roept Democratische Republiek Congo uit 588/1
Politieke partijen:
__ Algemeen: partijpolitieke activiteiten beperkt 589/1
President: inauguratie Kabila 589/1
Regering: vorming overgangsregering 588/1; partijpolitieke activiteiten beperkt 589/1; beleidsprioriteiten nieuwe regering 589/2; burgemeester Kolélas benoemd tot premier 731/2; nieuw kabinet 731/2
Sociale onrust: demonstraties tegen regering na arrestatie Tshisekedi 590/1; Verenigde Naties: regering-Kabila belemmert VN-onderzoek naar genocide onder vluchtelingen 590/2
Verkiezingen: tijdpad voor algemene verkiezingen 589/1
Vluchtelingen: regering-Kabila belemmert VN-onderzoek naar genocide onder vluchtelingen 590/2

DENEMARKEN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 429/3
Economie: presentatie belastingmaatregelen 430/1
Justitie: arrestatie neo-nazi's 430/1; bombrieven onderschept 430/1
Militaire zaken: chefstaf strijdkrachten verongelukt 429/3
Politieke partijen:
__ KF: nieuwe voorzitter 430/1
Racisme: bombrieven onderschept 430/1
Regering: centrum-democraten verlaten coalitie 429/3

DJIBOUTI

Justitie: veroordeling voor belediging president 259/2

DOMINICAANSE REPUBLIEK

Buitenlandse betrekkingen:
__ Haïti: massale deportaties illegalen 453/2
Militaire zaken: generaals met pensioen gestuurd 715/3
Politieke partijen:
__ PRD: leider trekt zich terug 716/1

DUITSLAND

ALGEMEEN

Criminaliteit: zakenman ontvoerd en gedood 83/2
Extremisme: neonazistisch geweld 508/1
Immigratie: mogelijke wijziging in status kinderen immigranten 506/2
Justitie: uitspraak Constitutionele Hof over neonazi's 82/1; directeuren Thyssen-concern gearresteerd 82/2; spionagezaken 82/3; Amerikaanse neonazi veroordeeld 82/3; veroordelingen wegens neerschieten Oost-Duitse vluchtelingen 83/1; uitspraak Federale Administratieve Hof over grondonteigeningen in voormalig Oost-Duitsland 504/1; proces tegen gewezen Stasi-officieren 504/2; nieuw proces tegen Wolf 508/2
Kernenergie: demonstraties tegen kernafval 505/2
Racisme: aanslagen op Turkse doelen 82/1
Schandalen: parlementsvoorzitter beschuldigd van corruptie 502/3
Spelling: akkoord over vereenvoudiging spellingsregels Duitse taal 81/3
Tweede Wereldoorlog: uitspraak Constitutionele Hof over schadevergoeding dwanarbeiders Derde Rijk 82/1
Volksgezondheid: runderen geslacht 370/3

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

Bosnië-Herzegovina: Bosnisch-Servische oorlogsmisdadiger veroordeeld door Duitse rechtbank 502/2
China: bezoek van minister Kinkel 277/3
EU: onderzoek Commissie naar steun Bremer Vulkan uitgebreid 84/1; compromis over subsidies voor Volkswagen in Saksen 165/2; boete van Europese Commissie 368/3
Frankrijk: geheim defensiepact 371/1; topontmoeting premier Jospin en bondskanselier Kohl 760/2
Iran: diplomatieke spanning 49/2; diplomatieke spanning 49/2; Duitse rechtbank doet uitspraak in Mykonos-proces 398/2; achtergrond van Mykonos-proces 398/2; verdachten Mykonos-aanslag veroordeeld 398/3; reactie op vonnis 399/1; verklaring minister van buitenlandse zaken Kinkel over betrekkingen 660/3
Joego-Slavië: akkoord over repatriëring vluchtelingen 83
Russische Federatie: bezoek van bondskanselier Kohl 175/3; onenigheid over teruggave geroofde Duitse kunstschatten 446/3; ontmoeting Kohl en Jeltsin over NAVO 603/2
Tsjechië: gezamenlijke verklaring van verzoening ondertekend 241/2
Verenigde Staten: Amerikaans diplomaat uitgeleverd 505/3; conflict over Scientology-kerk 507/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN

Arbeid: staking 81/1; demonstraties tegen werkloosheid 504/2
Begroting: ontwerpbegroting voor 1997 goedgekeurd 78/2; onderhandelingen over begroting voor 1997 80/3; begroting goedgekeurd 81/2
Economisch beleid: behandeling maatregelen in parlement 78/3; plannen voor belastinghervormingen 79/1; verlaging 'repo-rentearief' 79/2; verruiming winkelsluitingstijdenwet 83/3; ingrijpende belastinghervorming 503/1; nieuwe besprekingen over belastinghervormingen 506/2; omstreden plan voor herwaardering goudreserves 506/3; banenplan voor Oost-Duitsland 507/2
Economische ontwikkeling: cijfers economische prestaties 80/2; rapport over economie 81/1; stijging werkloosheid 503/3
Sociaal-economisch beleid: bezuinigingen op sociale zekerheid goedgekeurd 79/2

POLITIEK BINNENLAND

Deelstaten:
__ Beieren: abortuswet 81/3
__ Noordrijn-Westfalen: doden wegens brandstichting 506/3
Parlement:
__ Bondsdag: bezuinigingen op sociale zekerheid goedgekeurd 79/2
__ Bondsdag: verhuizing naar Berlijn 82/3
Regering: aanvang bouw nieuwe kanselarij 504/2; bondskanselier Kohl stelt zich herkiesbaar 505/3

ECUADOR

Buitenlandse betrekkingen:
__ Panama: asiel voor voormalig president Ecuador 643/1
__ Peru: akkoord over procedures voor besprekingen over grensconflict 249/3; grensincident 461/1
Galapagos-eilanden: noodtoestand afgekondigd 644/1
Indianen: verdeeldheid binnen autochtone groeperingen 315/3
Overheid: ministerie van milieu ingesteld 315/2
Politieke crisis: constitutionele crisis 315/3
President: ministerie van milieu ingesteld 315/2; president Bucaram 'geestelijk incompetent' verklaard en

afgezet 315/3; strijd om opvolging 316/1; Bucaram erkent nederlaag 316/3; beëdiging en aftreden Arteaga als voorlopig interim-president 316/3; beëdiging Alarcón als president ad interim 317/1; Alarcón benoemd tot interim-president 643/2
Rampen: vliegramp 315/3
Referendum: benoeming Alarcón tot interim-president goedgekeurd 643/2; besluit over instelling grondwetgevende vergadering 643/2
Regering: aftreden minister van defensie 316/3; samenstelling nieuw kabinet 317/1; kabinetswijzigingen 643/3
Sociale onrust: 48-uursstaking 316/1; noodtoestand 316/3

EGYPTE

Bankwezen: regering stelt islamitische banken gerust 467/3
Binnenlandse veiligheid: aanslag op premier Ganzouri 467/2; noodtoestand met drie jaar verlengd 467/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Israël: premier Netanyahu op bezoek 593/2
__ Syrië: president Assad op bezoek 593/1
Economie: IMF-krediet 198/3; schuldenvermindering 198/3; start irrigatieproject 199/2
Justitie: gratie voor van satanisme verdachte studenten 467/3; leden Moslim Broederschap gearresteerd 467/3
Rampen: flatgebouw ingestort 199/1
Regering: kabinetswijziging 733/1
Sociale onrust: onlusten wegens landwet 732/3
Terrorisme: aanslag op christelijk dorp in het Zuiden 467/2; oproep tot beëindiging gewapende acties 733/2; doodvonissen radicale moslims 733/2; veroordeling moslim-activist 733/3; aanslag op politie 733/3; aanslag op bus met toeristen 733/3

EL SALVADOR

Grondwet: herinvoering doodstraf 452/2
Overheid: departement van milieu gecreëerd 453/1
Parlement: parlements- en gemeenteraadsverkiezingen 452/3; uitslag parlementsverkiezingen 452/3
Regering: nieuwe minister van landbouw 452/3

EQUATORIAAL GUINEE

Militaire zaken: gevangenisstraf onderofficieren 259/3

ERITREA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Jemen: conflict over Hanish-eilanden opgelaaid 259/2

ESTLAND

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 161/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Raad van Europa: toezicht beëindigd 430/2
__ Russische Federatie: weigert grensakkoord te ondertekenen 430/2; Sowjet-paspoorten niet langer geldig in Estland 692/3
Overheid: samengaan van ministeries verworpen 431/2
President: Meri herkozen 160/3
Regering: val coalitie 160/3; vorming minderheidsregering 161/2; premier Vähi treedt af 430/3; nieuwe regering 430/3; minister van binnenlandse zaken vervangen 431/1; ministerie van Europese aangelegenheden opgeheven 692/3

ETHIOPIË

Economie: IMF-lening 191/1
Justitie: proces tegen oud-president Mengistu en zijn bewind 323/2
Noodtoestand: wegens droogte 323/2
Regering: kabinetswijzigingen 190/3; kabinetswijziging 323/1
Sport: voetballers uitgeweken 323//1
Terrorisme: gekaapt vliegtuig neergestort 191/1; aanslag op hotel 323/1
Vluchtelingen: repatriëring uit Soedan 323/2

EUROPA

Algemeen: topontmoeting Midden- en Oost-Europese leiders 753/1
Algemeen: viering 50 jaar Marshall-plan 753/3
Centraal Europees Initiatief (CEI): bijeenkomst van premiers 425/1; toetreding Moldavië goedgekeurd 425/1
CEVA: jaarvergadering 425/1
Economische Samenwerking rond de Zwarte Zee (ESZZ): 3de topontmoeting 425/1
Euro-Mediterrane conferentie: 2de top op Malta 753/2

EUROPA (WEST)

EUROPESE UNIE (EU)
Algemeen: 40ste verjaardag EU-ministerraad 368/1
Arbeid: akkoord over rechten van deeltijdwerkers 760/1; actie vrachtwagenchauffeurs 760/2
ASEAN: ministeriële bijeenkomst 406/1
Begroting: geen extra geld voor grote infrastructurele projecten 164/1; begrotingsdebat 164/1; Europees Parlement akkoord met begroting voor 1997 164/2
Bulgarije: hulpaanbod 229/1
Conventies: inzake uitlevering 165/2
Cyprus: bezoek van commissaris Van den Broek 297/3
Duitsland: onderzoek Commissie naar steun Bremer Vulkan uitgebreid 84/1; boete van Commissie 368/3; akkoord over tenuitvoerlegging Verdrag van Schengen met Oostenrijk en Italië 760/2
EMS: toetreding Finland 163/2; lire terug in WKM 164/2
EMU: ontwikkkelingen 161/3; 'stabiliteitspact' 162/2; consensus over nieuw wisselkoersmecehanisme 163/3; voorstellen voor handhaving monetaire en begrotingsdiscipline na totstandkoming EMU 163/3; rapporten over convergentiecriteria 164/3; voortgang voorbereidingen volgens De Nederlandsche Bank 295/1; akkoord over tijdsplanning 754/2; top van Amsterdam 755/1; akkoord over economische groei en werkgelegenheid 755/3; ondertekening van verdrag van Amsterdam 756/2; datum voor koppeling munten 758/2; bijeenkomst ministers van financiën 758/2
Europees Parlement: akkoord met begroting voor 1997 164/2; wijzigingen in samenstelling 167/3; samenstelling per land en partij 168/1/2/3; Dalai Lama op bezoek 280/1; financiële hulp aan Turkije geblokkeerd 311/1; nieuwe voorzitter 369/1; wijzigingen in samenstelling 369/3; rapport over BSE-affaire uit kritiek op Britse regering en Commissie 370/1
Europese Commissie: LGO-besluit 26/1; invoering regels voor ondernemingsraden 165/1; voorstellen voor werknemersparticipatie 165/1; boetes voor Italië en Duitsland 368/3; rijstquote 368/3; kritiek van Europees Parlement in rapport over BSE-affaire 370/1; Trojan benoemd tot nieuwe secretaris-generaal 757/2; presentatie Agenda 2000 757/3
Europese Hof van Justitie: Vlaams mediadecreet verworpen 152/1; uitspraak over drankmonopolie Zweden 449/3
Europese Raad: top in Dublin 166/3; akkoord over stabiliteitspact 166/3; conclusies van het voorzitterschap 167/2
Europese Rekenkamer: kritiek op betalingen 165/1
Europol: gaat seksuele exploitatie bestrijden 165/2
Groot-Brittannië: rapport Europees Parlement uit kritiek op Britse regering inzake BSE-affaire 370/1
Herstructurering: Nederlands voorstel voor meerderheidsbesluitvorming 371/2; top van Amsterdam 755/1; ondertekening van verdrag van Amsterdam 756/2
Hongkong: kwestie over toegang zonder visum 53/3
Intergouvermentele Conferentie: akkoord over speciale Eurotop 161/2; extra top in Dublin 162/3; vergadering ministers van buitenlandse zaken 368/1; ingelaste Eurotop in Noordwijk 755/1; top van Amsterdam 755/1; akkoord over economische groei en werkgelegenheid 755/3; ondertekening van verdrag van Amsterdam 756/2
Iran: reactie EU-voorzitter Van Mierlo op verhoging beloning voor moord op Rushdie 397/3; lichte diplomatieke sancties 399/2; scherpe reactie Iran 399/2; aanhoudende diplomatiek spanning 659/3
Italië: EU akkoord met eurotax 309/2; boete van Europese Commissie 368/3; akkoord over tenuitvoerlegging Verdrag van Schengen met Oostenrijk en Duitsland 760/2
Korea (Noord): akkoord over voedselhulp 823/2
Landbouw: hulp aan EU-boeren in verband met rundvleescrisis 165/3; rapport Europees Parlement over BSE-affaire 370/1; Duitse runderen geslacht 370/3; verplichte herkomstaanduiding voor rundvlees 370/3
Midden-Oosten: bemiddelingsronde EU-afgezant 333/3
Myanmar: speciale handelsstatus ingetrokken 206/1
Nederlandse Antillen: verzet tegen voornemen EU om einde te maken aan 'Antilliaanse-route' rijsthandel 25/3; verdere ontwikkelingen rond EU-voornemen rijst- en suikerimport aan banden te leggen 791/3; Nederland verliest kort geding 791/3; Rijksministerraad besluit tot hervatting onderhandelingen over herziening LGO-besluit 792/1; EU-compromisvoorstel aanvaard 792/1; Antillen weigeren het voorstel te aanvaarden 792/3; compromis onontkoombaar 793/1; economische belangen Antillen geschaad 793/1
Oostenrijk: akkoord over tenuitvoerlegging Verdrag van Schengen met Duitsland en Italië 760/2
Senegal: visserij-akkoord 814/1
Sociaal-economisch beleid: demonstraties tegen werkloosheid 371/3
Spanje: EU tegen Spaans voorstel sancties Cuba 100/2
Turkije: Europees Parlement blokkeert financiële hulp 311/1
Verenigde Staten: protest tegen Amerikaaanse D'Amato-wet 32/3; reactie op Helms-Burton-wet 98/3; klacht EU bij WTO 99/1; vorming geschillencommissie 388/1; besprekingen over sancties 388/2; einde conflict inzake Helms-Burton-wet in zicht 388/2; reactie op boycot Massachusetts 420/3; akkoord over veiligheidseisen voor producten 759/2; akkoord bereikt met Boeing 759/3
Visserij: verdeeldheid over visquotavoorstellen voor 1997 166/2; nieuwe visquota 759/2
WTO: uitspraak over EU-regels bananenimport 759/3
Zwitserland: douane-akkoord 760/2

FALKLAND-/MALVINASEILANDEN

Argentinië: Argentijns-Britse conferentie 182/2
Economie: toestemming voor olieboringen 182/2
Groot-Brittannië: Argentijns-Britse conferentie 182/2
Verenigde Naties: Dekolonisatie-commissie roept op tot onderhandelingen over status eilanden 182/1; Wetgevende Raad: lid Raad overleden 182/2

FIJI

Gemenebest: opnieuw lid 750/3
Grondwet: rapport over herziening 64/3; grondwetswijziging ingediend 749/3; Raad van Stamhoofden steunt hervormingen 750/1; grondwetswijziging van kracht 750/2
Regering: regeringswijziging 750/2

FILIPPIJNEN

Beurswezen: hoge functionarissen treden af 665/1; nieuwe beurspresident 665/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ China: nieuw conflict over Spratley-eilanden 666/2; akkoord met China over verder overleg en rechtstreekse besprekingen 666/3
__ Singapore: verbeterde betrekkingen 666/3
Justitie: Hooggerechtshof verbiedt tweede ambtstermijn president 665/3
Munt: devaluatie peso 668/1
Politieke partijen:
__ LMMP: opgericht 666/1
President: Hooggerechtshof verbiedt tweede ambtstermijn president 665/3; voorstel tot referndum over tweede ambtstermijn verworpen 666/1
Regering: minister van defensie treedt af 666/1
Verkiezingen: provinciale verkiezingen 665/; kandidaten presidentsverkiezingen aangewezen 666/1
Vredesproces: MILF kondigt bestand af en hervat vredesbesprekingen 667/1; CCP-leider in ballingschap mag terugkeren 667/3

FINLAND

Verkiezingen: voor Europees Parlement 431/2

FRANKRIJK

ALGEMEEN
Antisemitisme: Abbé Pierre neemt woorden terug 10/1
Binnenlandse veiligheid: verscherpte veiligheidsmaatregelen 376/2; strengere veiligheidsmaatregelen 377/1; moslims aangehouden 377/1; arrestaties op Corsica 377/1
Immigratie: Afrikanen 'zonder papieren' uit kerk gezet 10/3; verzet tegen wetsvoorstel over melding buitenlandse bezoekers 375/2; immigranten beëndigen hongerstaking in Lille 375/3; immigratiebeleid nieuwe regering 697/3
Justitie: benoemingen bij magistratuur 9/3; lijfarts Mitterrand wegens boek veroordeeld 10/1; publicatieverbod gehandhaafd 10/1; proces tegen islamitische extremisten 376/3; moslims aangehouden 377/1; Algerijnen veroordeeld 377/1; commissie voor hervorming gerechtelijk apparaat 377/2;

Papon wordt berecht 377/3; arrestatie in verband met videobanden met kinderporno 377/3; beroep van Tapie tegen gevangenisstraf afgewezen 378/2; onderzoek naar Crédit Lyonnais 699/1; voormalig PS-leider veroordeeld 699/2; groot aantal arrestaties in kinderpornozaak 699/2; procedure tegen Tiberi gestaakt 699/3; gerechtelijk bevel in zaak Papon 700/1; rechtbanken verklaren sluiting Renault-vestiging Vilvoorde onwettig 759/1
Landbouw: Franse boeren belagen Spaanse vrachtwagens 699/1
Militaire zaken: bezuinigingen 10/2; ontwikkelingen in defensie-industrie 10/2; aanwezigheid in Afrika wordt teruggebracht 698/1
President: spanningen tussen president en premier 697/1
Racisme: strengere wetten tegen racisme voorgesteld 13/3
Rampen: brand in Kanaaltunnel 166/3
Schandalen: corruptiezaken 9/1; benoemingen bij magistratuur 9/3; onthullingen over afluisteren telefoon 9/3; Tapie treedt af als parlementslid 13/3; oud-minister van defensie mogelijk betrokken bij spionage 376/2; onderzoek naar directeuren Bouygues en TFI 378/2; onderzoek naar burgemeester van Parijs 378/2; afluisterschandaal 698/2
Terrorisme: bomaanslag in Parijs 376/2; verscherpte veiligheidsmaatregelen 376/2; proces tegen islamitische extremisten 376/3; strengere veiligheidsmaatregelen 377/1; moslims aangehouden 377/1; bomaanslagen op Corsica 377/2; geweld op Corsica 700/1
Tweede Wereldoorlog: oorlogsmisdadiger Touvier overleden 15/1; uitspraak tegen Papon 15/1; Papon wordt berecht 378/1; pogingen tot opsporing joodse bezittingen 378/1; kritiek op museumraad en banken 378/1; gerechtelijk bevel in zaak Papon 700/1

BUITENLANDSE BETREKKINGEN
Afghanistan: hulpverleners vrijgelaten 596/3
Centraal Afrikaanse Republiek: militaire interventie 321/1
China: minister van buitenlandse zaken op bezoek 279/2
Comoren: Denard gedagvaard i.v.m. moord op oud-president Comoren 727/2; roep om herstel Franse heerschappij over Anjouan 727/2
Duitsland: geheim defensiepact 371/1; topontmoeting premier Jospin en bondskanselier Kohl 760/2
Gabon: schuldenherschikking 108/1
Israël: bezoek van president Chirac 48/1
Japan: samenwerkingsovereenkomst 373/1
Korea (Zuid): aankoop Franse raketten 832/1
NAVO: Frankrijk dreigt met terugtrekking 350/3; idem 352/1; regering tegen lidmaatschap 611/3
Palestijnse gebieden: bezoek van president Chirac 48/1
Syrië: bezoek van president Chirac 48/1
Vaticaan: Paus Johannes Paulus II op bezoek 14/3; idem 700/1
Verenigde Staten: onenigheid over uitbreiding NAVO 612/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN
Arbeid: verzet tegen schrappen overheidsbanen 12/1; proteststaking 12/3; wegblokkades vrachtwagenchauffeurs 372/3; vervoersstaking 373/2; protesten bankpersoneel 373/3; nieuw werkgelegenheidsprogramma 697/2; stakingen artsen in opleiding en werknemers luchtvaart 698/3; wegblokkades vrachtwagenchauffeurs 698/3; rechtbanken verklaren sluiting Renault-vestiging Vilvoorde onwettig 759/1; acties vrachtwagenchauffeurs 760/2
Bankwezen: onderzoek naar Crédit Lyonnais 13/1; financiële steun van EU 13/1; privatisering van bank 13/1; protesten bankpersoneel 373/3
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 11/3; tekort in 1996 opgelopen 696/2; maatregelen om overheidstekort terug te dringen 696/3
Economisch beleid: renteverlagingen 11/2; renteverlaging 12/1; idem 13/1; monetair beleid 372/3; privatisering CIC van de baan 372/3
Economische ontwikkeling: werkloosheidscijfers 11/3; BBP-ramingen 12/1; werkloosheidscijfers 12/3; groeicijfers 372/2
Munt: Franc onder druk 11/2
Privatisering: GEC's bod op Thompson-CSF verworpen 696/3
Transport: rapporten over ontwikkeling netwerk hogesnelheidstreinen 15/2

POLITIEK BINNENLAND
Politieke partijen:
__ CNI: verkiezing voorzitter 14/2
__ FN: racistische uitlatingen Le Pen 13/2; demonstratie tegen congres FN 375/1; gemeenteraad van Toulon ontslaat directeur cultureel centrum 375/1
__ PCF: corruptieonderzoek naar leiders 14/2
__ PS: besluit over aantal vrouwelijke kandidaten 376/1; nieuwe leider 696/1
__ Radicaal: naamswijziging 13/2
__ RPR: eisen aan kandidaten voor openbare functies 376/1; nieuwe voorzitter gekozen 696/1
__ UDF: nieuwe voorzitter gekozen 696/1
Regering: regering-Juppé krijgt vertrouwen parlement 12/2; vervroegde verkiezingen uitgeschreven 692/3; PS-leider Jospin vormt nieuwe regering 694/3; samenstelling kabinet 694/3; politieke initiatieven nieuwe regering 695/2; spanningen tussen president en premier 697/1; nieuw werkgelegenheidsprogramma 697/2; prefect van departement Var ontslagen 699/2
Terrorisme: bomaanslagen Corsicaanse separatisten 15/1
Verkiezingen: tussentijdse verkiezingen uitgeschreven 13/3; communistische overwinning op FN bij tussentijdse verkiezingen in Gardanne 14/1; winst en verlies voor FN bij burgemeestersverkiezingen 374/1; nederlaag in Dreux 374/1; FN-kandidaat wordt burgemeester van Vitrolles 374/2vervroegde parlementsverkiezingen uitgeschreven 692/3; verkiezingsprogramma's gepresenteerd 693/1; campagne 693/3; socialisten winnen verkiezingen 694/1; verkiezingsuitslag 694/2

GABON

Buitenlandse betrekkingen:
__ Frankrijk: schuldenherschikking 108/1
Economie: schuldenherschikking met Frankrijk 108/1
Regering: kabinetswijzigingen 108/2; premier herbenoemd 324/1; samenstelling nieuw kabinet 324/1
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 108/3; regeringspartij PDG wint parlementsverkiezingen 323/3; uitslag 323/3
Volksgezondheid: doden door Ebola-virus 108/2

GAMBIA

Geweld: aanval op kazerne 259/3
Regering: nieuw kabinet 463/2; vervanging laatste militaire gouverneurs 463/3
Verkiezingen: uitstel verkiezingen 259/3; parlementsverkiezingen 259/3; uitslag 260/1

GEMENEBEST VAN ONAFHANKELIJKE STATEN

Staatshoofden: top in Moskou 432/1

GEORGIË

Abchazië: parlementsverkiezingen 169/3; demontranten eisen vertrek vredesmacht 432/1; nieuwe premier 432/1; vooruitgang in overleg 700/2; voortzetting overleg 700/3; vredesplan Jeltsin 701/2
Autonome gebieden:
__ Zuid-Ossetië: ontmoeting president Sjewardnadze en voorzitter parlement 169/2; presidentsverkiezingen 169/3
Binnenlandse veiligheid: onthulling van complot tegen president in 1996 431/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Armenië: bezoek van president Sjewardnadze 687/3
Justitie: doodstraf afgeschaft 431/3
Politieke partijen:
__ Front voor het Herstel van het Wettige Gezag in Georgië: opgericht 431/3
President: onthulling van complot tegen president in 1996 431/3
Regering: bericht over aftreden minister van financiën 431/3; benoemingen 700/2; minister van staatsveiligheid treedt af 700/2

GHANA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Togo: grensincident 37/1
Regering: kabinetswijzigingen 108/3
Verkiezingen: presidents- en parlementsverkiezingen 109/1; uitslag presidentsverkiezingen 109/2; uitslag parlementsverkiezingen 109/2

GRENADA

Gouverneur-generaal: nieuwe gouverneur benoemd 318/1
Regering: kabinetswijziging 318/1

GRIEKENLAND

Arbeid: massale protestacties tegen begrotingsvoorstellen 509/1; massaal boerenprotest 509/1; verdere demonstraties tegen bezuinigingensplannen regering 509/3
Begroting: presentatie voor 1997 508/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Albanië: akkoord over gastarbeiders 634/2
__ EU: parlement akkoord met Verdrag van Schengen 760/2
__ Joego-Slavië: bemiddelingspogingen Griekse minister van buitenlandse zaken in Servische crisis 511/1
__ Macedonië: bezoek van minister van buitenlandse zaken 516/3
__ Turkije: commissie van wijze mannen ingesteld 780/1; akkoord over vreedzame oplossing conflicten 780/2
Monarchie: bezittingen oud-koning blijven in handen van de staat 510/1
Parlement: akkoord met Verdrag van Schengen 760/2
Politieke partijen:
__ Nieuwe Democratie: nieuwe leider 509/3
Sociale onrust: massale protestacties tegen begrotingsvoorstellen 509/1; massaal boerenprotest 509/1; verdere demonstraties tegen bezuinigingensplannen regering 509/3

GROOT-BRITTANNIË

ALGEMEEN
Asiel: strengere asielwetgeving 15/3; gerechtelijke uitspraak over asielbeleid 302/2
Binnenlandse veiligheid: rapport parlementaire commissie over wapenbezit 16/3; voorstellen tot verbod op vuurwapens na Cullen-rapport 17/1; islamitische conferentie afgelast 18/1; wetsvoorstel inzake vuurwapens behandeld 298/3; totaalverbod op handvuurwapens 560/3
Gemenebest: betrekkingen met Caribische gebiedsdelen 570/1
Justitie: vervroegde vrijlating van gedetineerden 17/2; geen tweede proces tegen Kevin Maxwell 18/1; drie van Bridgewater vrijgelaten 301/1; medewerker Nadir in vrijheid 301/2; proces tegen Serafinowicz afgebroken 301/2; gerechtelijk onderzoek naar dood van Stephen Lawrence 302/1; uitspraak over asielbeleid 302/2; Whitemoor-proces gestaakt 303/3; bezorgdheid over detentie Roisin McAliskey 304/2; aankomst gevangenisschip 560/1; uitsparrk over levensbeëindiging 560/2; McDonald's wint smaadproces 561/1; versoepeling maatregelen tegen McAliskey 561/2; ontsnapping uit Maze-gevangenis 561/2
Kroonkolonie:
__ Hongkong: nieuw Brits consulaat 341/3; Britse paspoorten voor Indiërs en Pakistani 342/1; overplaatsing Gurkha's 343/2
Militaire zaken: conflict over Golfoorlog-syndroom 301/3
Monarchie: ontbinding huwelijk prins Charles en prinses Diana 17/3; controverse over koninklijk jacht 302/3
Rampen: brand in Kanaaltunnel 166/3
Schandalen: nieuw 'geld in ruil voor vragen'-schandaal 18/2; bewindsman treedt af in verband met 'geld in ruil voor vragen'-schandaal 299/3; beschuldigingen van corruptie tehen parlementariërs 553/1; interimrapport Downey pleit vijftien parlementariërs vrij 553/2; Conservative Party verder in opspraak 553/2; disciplinaire maatregelen tegen twee Labour-parlementariërs 558/1; voormalig Conservatief minister Aitken trekt aanklacht wegens smaad in 560/1
Volksgezondheid: nieuwe paniek rond BSE 16/2; instelling voedingsraad 302/2; rapport over E-Colibacterie 560/3
Wetenschappelijk onderzoek: kloningsexperiment 491/2

BUITENLANDSE BETREKKINGEN
Argentinië: geheime overeenkomst ontkend 94/3; stafchef landmacht en minister van economische zaken op bezoek 95/1; ontmoeting ministers van buitenlandse zaken 380/1; bezoek aan Falkland-eilanden door familieleden van gesneuvelde Argentijnse militairen 380/2

Australië: conventie over constitutionele banden met het Britse koningshuis 423/2
China: plan overdrachtsceremonie Hongkong 55/2; bijeenkomst JLG 55/2; Memorandum van Overeenstemming 56/1; uitlatingen minister Rifkind 56/3; ontmoetingen tussen Britse minister van buitenlandse zaken en Chinese functionarissen 342/3; Brits protest over werkzaamheden Voorlopige Wetgevende Raad 542/2; besprekingen JLG over detachering Chinees garnizoen 541/3; overeenkomst over komst Chinese troepen 543/1
Cyprus: bezoek van minister van buitenlandse zaken 297/3
EU: standpunt van minister van financiën over gemeenschappelijke Europese munt 300/2
Ierland: Ierse bezorgdheid over detentie Roisin McAliskey 304/2
Israël: veroordeling in verband met bomaanslag Londen 199/3
Montserrat: hulp na vulkaanuitbarsingen 724/2; Londen vormt speciaal interdepartementaal comité 725/1
Qatar: defensieakkoord 52/1
Rwanda: Brits onderzoek naar wapenleveranties 193/1
Saoedi-Arabië: Britse verpleegster schuldig bevonden aan moord 735/1
Spanje: voorstel om soevereiniteit over Gibraltar te delen 773/3; Britse dreigementen 774/1
Verenigde Arabische Emiraten: defensieakkoord 275/1
Verenigde Staten: uitlevering IRA-lid 20/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN

Arbeid: stakingen 16/1; werknemers GCHQ mogen weer vakbondslid worden 557/3
Bankwezen: nieuw orgaan neemt regulatieve toezicht over van Bank van Engeland 557/2; ; benoeming leden comité voor het monetaire beleid 558/1; publieke verantwoordingsplicht Bank van Engeland 558/1
Begroting: voor 1997-'98 gepresenteerd 299/1
Economisch beleid: rentestijging 18/3; standpunt van minister van financiën over gemeenschappelijke Europese munt 300/2
Industrie: Zuid-Koreaanse investering in Wales 16/3
Privatisering: privatisering British Energy 16/3; eerste emissie Halifax-aandelen 561/1

POLITIEK BINNENLAND

Noord-Ierland: spanningen door Oranjemarsen 19/1; ongeregeldheden in Drumcree 19/1; politieverbod op Oranjemars ingetrokken 19/3; bomaanslag in Enniskillen 20/1; loyalistische paramilitaire organisaties dreigen wapenstilstand te beëindigen 20/1; mars van Apprentice Boys in Londonderry 20/1; nieuw hoofd RUC 20/2; IRA-leden aangehouden in verband met plannen voor bomaanslag in Engeland 20/2; onderzoek mortieraanval Osnabrück 20/3; VS leveren uit Maze-gevangenis ontsnapt IRA-lid uit 20/3; vermoedelijk IRA-lid doodgeschoten 20/3; wapenarsenaal ontdekt 20/3; overleg tussen alle partijen in impasse 21/1; doorbraak in overleg 21/3; overeenstemming over agenda 21/3; bomaanslag op kazerne in Lisburn 22/1; UVF-lid doodgeschoten 22/1; verklaring premier Major over voorwaarden deelname Sinn Fein aan vredesoverleg 303/1; onzekerheid over loyalistisch bestand 303/2; veiligheidssituatie verslechtert 303/3; waarschuwing voor IRA-aanslagen 304/1
Parlement:
__ Algemeen: bezoldiging parlementsleden 16/1
__ House of Commons: wetsvoorstel inzake vuurwapens behandeld 298/3; totaalverbod op handvuurwapens 560/3
Politieke partijen:
__ Conservative Party: overstap parlementariër naar Liberaal-Democraten 18/3; Major kondigt vertrek als partijleider aan 558/2; Hague gekozen tot opvolger 558/2; Cecil Parkinson gekozen tot voorzitter 559/1
__ Labour Party: disciplinaire maatregelen tegen twee parlementariërs 558/1
Regering: ministerssalarissen 16/1; kabinetswijzigingen 16/2; positie regering steeds wankeler 300/1; regering lijdt nederlaag bij tussentijdse verkiezingen 300/1; samenstelling kabinet-Blair 555/2; ministers zien af van salaisverhoging 556/3; initiatieven uit de Troonrede 557/1; presentatie buitenlands beleid 557/3; maatregelen tegen landmijnen 557/3; benoeming leden comité voor het monetaire beleid 558/1
Terrorisme: bomaanslag op kantoor Arabische krant 301/1; bomaanslagen in Engeland 561/3; Sinn Féin-kantoren doelwit aanslagen 561/3; IRA-campagne ontregelt verkiezingscampagne 561/3; moord op twee politiemensen 563/3
Verkiezingen: regering lijdt nederlaag bij tussentijdse verkiezingen 300/1; datum parlementsverkiezingen 553/1; verkiezingscampagne 553/3; Labour wint parlementsverkiezingen 554/2; uitslag 555/1

GUATEMALA

Buitenlandse betrekkingen:
__ China: Chinees veto tegen VN-waarnemers 716/2
__ Verenigde Staten: minister van buitenlandse zaken op bezoek 716/3
Geweld: moord op politicus PAN 717/1
Justitie: hoge militairen gearresteerd 183/2; gerechtelijke executies 183/2; voormalig politici en politiechefs veroordeeld 717/2
Militaire zaken: minister van defensie en stafchef strijdkrachten ontslagen 717/1
Rampen: voetbalramp 183/2
Regering: kabinetswijziging 716/1; minister van defensie ontslagen 717/1
Vredesproces: definitief vredesakkoord 182/2; Nationale Verzoeningswet goedgekeurd 183/1; implementatie vredesakkoord 716/2; Chinees veto tegen VN-waarnemers 716/2; internationale hulp ter ondersteuning akkoord 716/2; benoeming waarheidscommissie 716/3; begin werkzaamheden 716/3; omvormig URNG tot politieke partij 716/3

GUINEE

Begroting: voor 1997 bekendgemaakt 260/2
Oppositie: arrestatie leden RPG 260/2
Regering: kabinetswijzigingen 260/1

GUINEE-BISSAU

Buitenlandse betrekkingen:
__ Sahara (West): erkenning ingetrokken 811/2
__ UEMOA: parlementaire stemming over lidmaatschap 260/2
Parlement:
__ Nationale Assemblee: parlementaire stemming over lidmaatschap UEMOA 260/2
Regering: nieuw kabinet 805/1; premier ontslagen en herbenoemd 805/3

GUYANA

Economie: buitenlandse schuld verminderd 390/2
Politieke partijen:
__ PPP: nieuwe secretaris-generaal 390/2
President: president overleden 390/1; Hinds interim-president 390/2
Regering: kabinetswijziging 390/1; weduwe Jagan wordt premier 390/2

HAÏTI

Begroting: goedkeuring voor 1996-'97 454/2
Binnenlandse veiligheid: twee politici doodgeschoten 183/3; gewelddadigheden 184/1; Amerikaanse bescherming voor persident 184/2; toename van geweld 453/3; scholierenprotesten 454/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Dominicaanse Republiek: massale deportaties illegalen 453/2
__ Nederland: strafrechtelijk onderzoek naar Nederlands bedrijf wegens levering onzuivere glycerine 645/3
Economie: landhervorming 453/2
Justitie: vrijspraak voor twee oud-veiligheidsfunctionarissen 183/3
Regering: overleeft motie van wantrouwen 453/3; aftreden premier Smarth 644/3; Pierre benoemd tot nieuwe premier 645/2; benoeming verworpen door Kamer van Afgevaardigden 645/2
Verenigde Naties: mandaat UNMIH verlengd 183/3; Veiligheidsraad besluit tot 'overgangsmacht' 645/2
Verkiezingen: parlements- en gemeenteraadsverkiezingen 453/3; uitstel beslissende verkiezingsronde 454/1; uitstel tweede verkiezingsronde 645/1

HONDURAS

Binnenlandse veiligheid: handgranaat in tuin ambtswoning president 318/2; bomexplosie bij parlement 318/2; aanslag met granaten op gerechtsgebouw 318/3
Militaire zaken: rebellie binnen strijdkrachten verijdeld 318/3
Regering: kabinetswijziging 318/3
Schandalen: beschuldiging aan het adres van oud-president Callejas 318/3

HONGARIJE

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 564/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Italië: samenwerking geïntensiveerd 565/2
__ NAVO: uitnodiging toe te treden 612/1
__ Roemenië: ondertekening vriendschapsverdrag 236/1, defensie-akkoord 236/2; gezamelijke vredesmacht 236/3
__ Slovenië: samenwerking geïntensiveerd 565/2
__ Slowakije: Internationaal Gerechtshof behandelt conflict 565/1
Economie: IMF-lening 564/2
Politieke partijen:
__ Alliantie van Vrije Democraten: leider treedt af 564/3; nieuwe voorzitter gekozen 565/1
Regering: kabinetswijzigingen 564/2
Schandalen: privatiseringsschandaal 564/1; APV-functionarissen aangeklaagd wegens betrokkenheid bij privatiseringsschandaal 565/1; schandaal rond inlichtingendienst 565/2
Tweede Wereldoorlog: akkoord over uitvoering Verdrag van Parijs uit 1947 565/1
Verkiezingen: oppositiepartijen sluiten verkiezingspact 564/3

HONGKONG

Begroting: voor 1998 gepresenteerd 541/2
China: commentaar op verkiezingsdeelname na 1997 53/1; Legco-leden toegang geweigerd 53/1; bepalingen ten aanzien van gouverneurschap SAR 53/3; Chinese generaal op bezoek 53/3; plannen voor viering soevereiniteitsoverdracht 54/1; inschrijving kandidaten Selectie-Comité 54/2; kandidaten gouverneurschap SAR 54/3; bijeenkomst JLG 55/2; waarschuwing om demonstraties te beperken 55/2; eerste verkiezingsronde gouverneurschap SAR 56/1; Tung gekozen tot SAR-gouverneur 340/1; verkiezing Voorlopige Wetgevende Raad door Selectie-Comité 340/1; eerste bijeenkomst voorlopig SAR-parlement 340/3; verkiezing voorzitter 340/3; benoeming Uitvoerende Raad 341/1; nieuwe brug tussen Hongkong en China goedgekeurd 341/3; Hongkongse journalist vrijgelaten
Economie: opening Tsing Ma-brug 544/2
Europese Unie: kwestie over toegang zonder visum 53/3
Groot-Brittannië: nieuw Brits consulaat 341/3; Britse paspoorten voor Indiërs en Pakistani 342/1; overplaatsing Gurkha's 343/2
Justitie: arrestatie lid Wetgevende Raad 53/2; arrestatie Amerikaanse ambtenaar 53/3; omstreden Amerikaanse uitspraak over uitlevering 341/3; kandidatuur opperrechter 542/3
Overheid: hoge ambtenaren nemen ontslag 54/1; conflict over ontslag directeur immigratiedienst 341/2
Politieke partijen:
__ Burgerpartij: oprichting 543/3
__ DP: delegatie bezoekt VS 543/2
__ Frontier: oprichting 54/3
Politieke toekomst: demonstratie tegen China 52/2; vrees voor beknotting mensenrechten 52/3; Chinees commentaar op verkiezingsdeelname na 1997 53/1; bepalingen ten aanzien van gouverneurschap SAR 53/3; inschrijving kandidaten Selectie-Comité 54/2; kandidaten gouverneurschap 54/3; bijeenkomst JLG 55/2; waarschuwing om demonstraties te beperken 55/2; eerste verkiezingsronde gouverneurschap SAR 56/1; Tung gekozen tot SAR-gouverneur 340/1; verkiezing Voorlopige Wetgevende Raad door Selectie-Comité 340/1; eerste bijeenkomst voorlopig SAR-parlement 340/3; verkiezing voorzitter 340/3; benoeming Uitvoerende Raad 341/1; herbenoeming ambtenaren na souvereiniteitsoverdracht 343/1; Amerikaanse waarschuwing voor China 541/3; wijziging
Rampen: brand in flat 56/3
Uitvoerende Raad (Exco): lid neemt ontslag 52/2
Vluchtelingen: onlusten in detentiecentrum Vietnamezen 52/2; sluiting detentiekamp 341/3
Voorlopige Wetgevende Raad : Brits protest tegen werkzaamheden 542/2; eerste wet aangenomen 542/3

IERLAND

Begroting: presentatie voor 1997-'98 305/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Groot-Brittannië: Ierse bezorgdheid over detentie

Roisin McAliskey 304/2
Justitie: oud-premier Reynolds wint proces wegens smaad 304/3; verdachte van moord op journaliste in staat van beschuldiging gesteld 305/1
President: president Robinson ziet af van kandidatuur tweede termijn 565/3
Regering: regering overleeft motie van wantrouwen 304/2; kabinetswijzigingen 304/3; samenstelling nieuwe kabinet 566/2
Religie: nieuwe aartsbisschop 305/1
Schandalen: onderzoek naar politieke corruptie 567/1
Verkiezingen: aankondiging parlementsverkiezingen 565/3; verkiezingscampagne 565/3; verkiezingsuitslag 566/1; idem 566/2

IJSLAND

Rampen: overstroming na vulkaanuitbarsting 448/3

INDIA

Arbeid: moord op vakbondsleider 407/3
Begroting: voor 1996-'97 gepresenteerd 120/2; voor 1997-'98 gepresenteerd 408/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Bangladesh: waterverdelingsverdrag ondertekend 339/1; commissie buigt zich over verdeling water van Teesta 665/1
__ België: minister van buitenlandse zaken op bezoek 494/1
__ Bhoetan: demonstratie tegen arrestatie vluchtelingenleider 471/2
__ China: president Jiang Zemin op bezoek 122/1
__ Pakistan: 8ste gespreksronde 408/3; ontmoeting ministers van buitenlandse zaken 485/1
__ Verenigde Staten: diplomaten uitgewezen 408/1
Deelstaten:
__ Algemeen: besluit tot vorming nieuwe deelstaat 123/1
__ Andhra Pradesh: zware wervelstorm 124/3; aanval maoistische PWG 125/1; PWG-aanval 411/1
__ Arunachal Pradesh: nieuwe premier 124/3
__ Assam: bomaanslagen 410/3
__ Bihar: politiek geweld 122/3
__ Gujurat: onder presidentieel bestuur 124/3; nieuwe premier 124/3
__ Jammu en Kashmir: moord op Indiase toeristen 123/3; aankondiging deelstaatverkiezingen 123/3; verkiezingswinst voor JKNC 124/1; nieuwe deelstaatregering 124/2; gewelddadigheden 411/1
__ Orissa: brand bij hindoe-feest 411/1
__ Punjab: nieuwe premier 125/1; nederlaag Congrespartij (I) bij deelstaatverkiezingen 407/3; uitslag parlementsverkiezingen 408/1
__ Tamil Nadu: naamswijziging hoofdstad 124/2; arrestatie voormalig premier 410/3
__ Tripura: geweld jegens Bengaalse emigranten 411/2
__ Uttar Pradesh: Congrespartij (I) en BSP vormen coalitie 122/3; nieuwe gouverneur 122/3; vorming nieuwe deelstaat 123/1; deelstaatverkiezingen 123/2; presidentieel bestuur verlengd naar aanleiding van verkiezingsuitslag 123/2
Economie: buitenlandse hulp 121/3
Geweld: moord op vakbondsleider 407/3
Justitie: Rao voor rechtbank 119/2; uitspraak Hooggerechtshof over getuigenis Rao 119/2; arrestatie Rao 120/1; Rao op borgtocht vrij 120/2; arrestatie van Sukh Ram 121/1
Parlement:
__ Lok Sabha: vertrouwen in Verenigd Front-regering 118/1
__ Rajya Sabha: premier Gowda gekozen als lid 121/1
Politieke partijen:
__ Congrespartij (I): aftreden Rao als voorzitter 119/3; interimvoorzitter gekozen 121/1; Rao treedt af als fractievoorzitter 407/1; Kesri als opvolger gekozen 407/1
Rampen: moesson 121/3; dood pelgrims 121/3; dengue-koorts 122/1; onderzoek naar vliegramp 122/1
Regering: premier geeft beleidsverklaring 118/1; kabinetswijziging 118/2; verdere wijzigingen 118/3; regering verliest steun Congrespartij (I) 408/2; vertrouwensstemming aangekondigd 408/2; regering-Deve Gowda gevallen 409/1; nieuwe premier en regering 409/2; samenstelling kabinet 410/1
Schandalen: oud-premier Rao beschuldigd van corruptie 119/1; Rao voor rechtbank 119/2; telecommunicatieschandaal 120/3; nieuwe ontwikkelingen in Bofors-schandaal 408/1; JL-leider beschuldigd van corruptie in 'veevoeder-schandaal' 410/2
Verkiezingen: verkiezingsuitslag Lok Sabha 117/3

INDONESIË

Begroting: voor 1997-'98 bekendgemaakt 282/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Australië: maritiem verdrag gesloten 474/3
__ Canada: Canadese goudvondst op Kalimantan blijkt fraude van de eeuw 475/2
__ Maleisië: conflict over eilanden 134/1
Justitie: vrijlating Megawati-aanhangers 280/3; begin proces 'subversieve elementen' 280/3; arrestatie Bintang Pamungkas 474/2; PRD-leden veroordeld 475/2
Kalimantan: vredesakkoord houdt geen stand 474/1
Kernenergie: wet over kernenergie goedgekeurd 282/2
Mensenrechten: rapport Nationale Commissie voor Mensenrechten over ongeregeldheden in juli 280/2
Militaire zaken: officieel rapport over invloed strijdkrachten op politiek 474/1
Oost-Timor: bezoek van president Soeharto 281/1; verstoring conferentie 281/1
Oppositie: vrijlating Megawati-aanhangers 280/3; arrestatie Bintang Pamungkas 474/2; PRD-leden veroordeld 475/2; bedekte oproep Megawati tot boycot parlementsverkiezingen 476/2; oppositie constateert fraude bij parlementsverkiezingen 477/1
Schandalen: goudvondst blijkt fraude van de eeuw 475/2
Sociale onrust: rellen op Java en Kalimantan 281/1; etnische onrust 281/3; aanhoudende onrust op West-Kalimantan 281/3; onrust in aanloop naar verkiezingen 475/1; geweld tijdens verkiezingsperiode 476/3
Verkiezingen: kandidatenlijst parlementsverkiezingen gepubliceerd 282/2; Golkar wint parlementsverkiezingen 476/1; bedekte oproep Megawati tot boycot parlementsverkiezingen 476/2; geweld tijdens verkiezingsperiode 476/3; oppositie constateert fraude 477/1; herverkiezingen op Madura 478/1

INTERNATIONALE ZAKEN

ALGEMEEN
D-8: oprichting nieuwe islamitische organisatie 600/2
Nobelprijs 1996: laureaten 141/3
Nobelprijs voor de Vrede 1996: toegekend aan Carlos Filipe Ximenes Belo en José Ramos Horta 141/1
Terrorisme: G-7-conferentie over internationaale terrorisme 142/1
Wetenschappelijk onderzoek: kloningsexperiment 491/2

ARCTISCHE RAAD
Algemeen: akkoord over oprichting 348/3

DEVELOPING EIGHT (D-8)
Oprichting: nieuwe islamitische organisatie 600/2

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN
Olieproductie: wereldproductie van aardolie in 1996 353/2

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN
Wereldeconomie: vergadering G-7 289/3; vergadering G-10 290/1; vergadering G-24 290/1; G-7 uit bezorgdheid over dollarkoers 491/1; vergadering G-7 601/1; vergadering G-10 601/2; vergadering G-24 601/3

GEMENEBEST
Cariben: betrekkingen met Groot-Brittannië 570/1
Fiji: opnieuw lid 750/3
Groot-Brittannië: betrekkingen met Caribische gebiedsdelen 570/1
Nigeria: onderhandelingen over bezoekvan Gemenebest-ministers 34/3; CMAG besluit tot inspectiebezoek 35/1; ministeriële actiegroep op bezoek 326/3; bijeenkomst CMAG 327/1
Sierra Leone: geschorst als lid 656/1

INTERNATIONAAL GERECHTSHOF (ICJ)
WHO: geen uitspraak over gebruik kernwapens 354/3

INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (IMF)
Algemeen: jaarlijkse najaarsvergadering 289/3; jaarlijkse voorjaarsvergaderingen 601/1
Argentinië: bezuinigingen goedgekeurd 94/1
Azerbajdzjan: kredieten toegekend 158/3
Benin: lening in ESAF-kader 257/3
Bulgarije: overleg hervat 230/2; principeakkoord over financiële hulp IMF 634; IMF-lening goedgekeurd 634/3
Cambodja: hulp opgeschort 204/1
Egypte: overbruggingskrediet goedgekeurd 198/3
Ethiopië: lening in ESAF-kader 191/1
Interimcomité: vergadering over schuldenverlichting 290/2
Interimcomité: jaarlijkse voorjaarsvergadering 602/2
Kroatië: lening in EFF-kader 516/2
Lesotho: overbruggingskrediet 109/3
Mozambique: lening in ESAF-kader 110/3
Ontwikkelingscomité: vergadering over schuldenverlichting 290/2; jaarlijkse voorjaarsvergadering 602/2
Pakistan: overbruggingskrediet 209/1
Palestijnse gebieden: rapport over economie 337/2
Rapporten: World Economic Outlook september 1996 290/3; World Economic Outlook april 1997 602/3
Russische Federatie: overleg over krediet 445/3
Tanzania: lening in ESAF-kader 263/2

INTERNATIONALE ARBEIDSORGANISATIE (ILO)
Conferenties: jaarlijkse conferentie 349/3
Conventies: conventie over thuiswerkers 349/3
Rapporten: rapport over kinderarbeid 350/1; Wereldwerkgelegenheidsrapport 1996 350/1

NATIONALE VERENIGING VOOR REGIONALE SAMENWERKING VAN LANDEN ROND DE INDISCHE OCEAAN (IONARC)
Algemeen: oprichtingsvergadering 350/2

NOORDATLANTISCHE VERDRAGSORGANISATIE (NAVO)
Bosnië-Herzegovina: IFOR afgelost door SFOR 78/1
EAPR: opgericht 610/3
Frankrijk: Frankrijk dreigt met terugtrekking 350/3; idem 352/1; regering tegen lidmaatschap 611/3
Herstructurering: Frankrijk dreigt met terugtrekking 350/3; idem 352/1
Ministers: vergadering ministers van buitenlandse zaken 350/3; bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken 351/2
Oekraïne: veiligheidspact geparafeerd 611/2; veiligheidspact ondertekend 613/1
Opperbevel: nieuwe opperbevelhebber Europa 352/3
'Partnerschap voor Vrede' (PFP): Euro-Atlantische Partnerschapsraad vervangt Noord-Atlantische Samenwerkingsraad 610/3; Zwitserland treedt toe 611/2
Permanente Gezamelijke NAVO-Rusland-Raad: oprichting 603/3
Russische Federatie: Stichtingsakte ondertekend 602/3; oprichting Permanente Gezamelijke NAVO-Rusland-Raad 603/3; kernpunten Stichtingsakte 603/3; lidstaten niet langer doelwit Russische kernraketten 604/2; eerste reacties op Stichtingsakte 604/2; tekst Stichtingsakte 605/1
Uitbreiding: ontwikkelingen 351/2; onderhandelingen met Rusland 351/3; top Clinton-Jeltsin in Helsinki 352/1; Rusland ondertekent Stichtingsakte 602/3; onenigheid over aantal nieuwe leden 609/1; Nederlandse standpunt 609/3; tijdpad voor toetreding nieuwe leden 610/3; Euro-Atlantische Partnerschapsraad opgericht 610/3; Top van Madrid 612/1; Tsjechië, Hongarije en Polen uitgenodigd toe te treden 612/1; onenigheid tussen Verenigde Staten en Frankrijk 612/3

ONTWAPENING EN WAPENBEHEERSING
Biologische wapens: 4de conferentie over herziening Conventie inzake Biologische Wapens 143/3
Kernwapens: uitstel onderhandelingen Kernstopverdrag tijdens Conferentie over Ontwapening van de VN 142/3; India spreekt veto uit over ontwerpverdrag voor verbod op kernproeven 143/1; ondertekening Alomvattend Kernstopverdrag 143/2

ORGANISATIE VAN DE ISLAMTISCHE CONFERENTIE (OIC)
Algemeen: speciale top 613/3
Ministers: 24ste bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken 291/2
Secretaris-generaal: nieuwe gekozen 291/3
Suriname: toegelaten als 54ste lid 291/3

ORGANISATIE VAN OLIE-EXPORTERENDE LANDEN (OPEC)
Productiebeleid: handhaving productieplafond 353/1; wereldproductie van aardolie in 1996 353/2

ORGANISATIE VOOR ECONOMISCHE SAMENWERKING EN ONTWIKKELING (OESO)
Hongarije: toegetrden als 27ste lid 291/1
Korea (Zuid): lidmaatschap 132/3; Nationale Assemblee akkoord met toetreding 133/1

Noorwegen: rapport voorspelt afname groei economie 436/1
Polen: toegetreden als 28ste lid 291/1
Rapporten: economic Outlook juni 1996 290/3; herziene groeiprognoses 290/3
Russische Federatie: lidmaatschap aangevraagd 291/1
Secretaris-generaal: nieuwe secretaris-generaal in functie 290/3

ORGANISATIE VOOR VEILIGHEID EN SAMENWERKING IN EUROPA (OVSE)
Algemeen: top in Lissabon 354/1
Armenië: overleg over Nagorno-Karabach 426/2
Azerbajdzjan: overleg over Nagorno-Karabach 426/2
Bosnië-Herzegovina: rapport over verkiezingen 85/2
Joego-Slavië: overleg over gemeenteraadsverkiezingen 510/3
Kroatië: rapport over verkiezingen 516/1
Secretaris-generaal: nieuwe secretaris-generaal 354/1
ORGANISATIES: AMNESTY INTERNATIONAL
Kameroen: rapport over mensenrechtensituatie 807/1
Kenia: beschuldigingen van martelingen 191/3
Russische Federatie: kritiek op strafrechtsysteem 446/3
Tsjaad: rapport over mensenrechtensituatie 329/2

VERENIGDE NATIES
Afghanistan: vredesbesprekingen op VN-initiatief 117/1
Albanië: Veilgeheidsraad akkoord met internationale vredesmacht 364/2
Algemene Vergadering: 51ste zitting 215/1; nieuwe secretaris-generaal benoemd 215/2
Angola: UNAVEM-mandaat verlengd door Veiligheidsraad 257/2; beschuldigingen UNCHR tegen leger 258/1; verlenging mandaat UNAVEM III 394/3
Argentinië: resolutie VN-comité inzake Falkland-eilanden 783/3
Boeroendi: bezoek Hoge Commissaris voor Vluchtelingen VN 461/2
Bosnië-Herzegovina: tribunaal voor oorlogsmisdaden 70/1; tribunaal veroordeelt oorlogsmisdadiger 77/2; afgezant voor vermiste personen stapt op 501/2; proces VN-tribunaal tegen moslims en Kroaten 501/3; Erdemovic in hoger beroep 502; van oorlogsmisdaden verdachte Kroaat uitgeleverd 502/1; Servische oorlogsmisdadiger schuldig verklaard 502/2
Cambodja: rapport over wreedheden bij coup 742/2; onenigheid over VN-zetel 742/2
China: Deense resolutie over mensenrechten verworpen 537/3
Colombia: toespraak president Samper over strijd tegen drugs 98/1
Conferenties: over ontwapening 142/3; uitstel onderhandelingen Kernstopverdrag 142/3; India spreekt veto uit over ontwerpverdrag voor verbod op kernproeven 143/1; ondertekening Alomvattend Kernstopverdrag 143/2
Cuba: kritiek op mensenrechtensituatie 389/2
Democratische Republiek Congo: regering-Kabila belemmert VN-onderzoek naar genocide onder vluchtelingen 590/2
Falkland-/Malvinaseilanden: Dekolonisatie-commissie roept op tot onderhandelingen over status eilanden 182/1
FAO: wereldvoedseltop 348/3
Guatemala: Chinees veto tegen VN-waarnemers 716/2
Haïti: mandaat UNMIH verlengd 183/3; Veiligheidsraad besluit tot 'overgangsmacht' 645/2
Hervormingen: tienpuntenplan Annan 550/2
IFAD: VS verlaagt bijdrage 349/2
Irak: olieverkoop onder VN-auspiciën van start 270/1; hernieuwde oproep tot verlichting sancties 270/2; hervatting beperkte olie-export 270/2; akkoord over inspectie raketonderdelen 272/1; uitvoering 'olie-voor-voedsel'-programma 527/3; eerste levering voedsel VN 527/3; begin voedseldistributie 527/3; verlenging 'olie-voor-voedsel'-overeenkomst 528/1; werkzaamheden speciale VN-commissie inzake wapencontrole 528/1; nieuw hoofd UNSCOM 528/1; Iraakse schending Israël: resolutie over nederzettingenbeleid 592/3; resolutie over beschieting Qana 815/3
Joego-Slavië: opheffing sancties 84/1
Libanon: resolutie over beschieting Qana 815/3
Macedonië: Unpredep-mandaat verlengd 87/3; resolutie over inkrimping vredesmacht ingetrokken 516/3
Mensenrechten: Hoge Commissaris voor de Mensenrechten treedt af 551/2; Ierse president voorgedragen als opvolger 551/2
Nigeria: rapport over schendingen van mensenrechten 34/2
Rwanda: uitstel proces tegen Kayichema en Akayesu 192/3; onderzoek naar werking tribunaal 653/1; doodstraf voor Karamira 653/1; doodstraffen wegens volkerenmoord 653/2; Zwitserland levert verdachte uit 653/3; proces tegen Akayeshu opnieuw verdaagd 653/3
Secretaris-generaal: Kofi Annan benoemd 215/2; benoemingen secretariaat 423/3; tienpuntenplan Annan 550/2
Soedan: uitstel embargo luchtverkeer 327/3
Somaliland: Egal stelt ultimatum 396/2
Tadzjikistan: mandaat waarnemersmissie verlengd 486/3; idem 745/3
UNCTAD: Trade and Development Report 1996 215/3
UNDP: rapport ontwikkeling van de mensheid 614/1; menselijke ontwikkelingsindex 614/2; nieuwe mendelijke armoede-index 614/2
UNIDO: directeur-generaal niet herkiesbaar 614/1
Veiligheidsraad: nieuwe niet-permanente leden veiligheidsraad benoemd 215/1; voorstel tot uitbreiding 550/3
Verenigde Staten: handelsembargo tegen Cuba en Helms-Burton veroordeeld 99/2; Amerikaans veto tegen herbenoeming Boutros Ghali 215/2; VS betalen achterstallige contributie na toezegging Annan over hervorming VN-organisatie 550/1; overeenstemming regering en Congres over betalingsachterstand 551/1

WERELDBANK
Algemeen: jaarlijkse najaarsvergadering 289/3; reorganisatieplan 614/3
Reorganisatie: strategische heroriëntatie 614/3
Russische Federatie: krediet 445/2

WERELDHANDELSORGANISATIE (WTO)
EU: uitspraak over EU-regels bananenimport 759/3
Informatietechnologie: akkoord over afschaffing douanetarieven 355/3
Ministers: eerste ministeriële bijeenkomst 355/1
Taiwan: onderhandelingen over lidmaatschap 347/2
Telecommunicatie: overleg over liberalisering duurt voort 355/1; akkoord bereikt 355/2

WERELSGEZONDHEIDSORGANISATIE (WHO)
Aids: 11de aidsconferentie 354/3
Directeur-generaal: niet herkiesbaar 615/3
Kernwapens: geen uitspraak van ICJ over kernwapens 354/3
Rapporten: Wereldgezondheidsrapport 1997 615/3
TBC: bestrijdingsprogramma 615/3

IRAK

Binnenlandse veiligheid: executie legerofficieren 271/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Iran: minister van gezondheidszorg op bezoek 529/2
__ Russische Federatie: olie-akkoord ondertekend 528/2
__ Syrië: verbeterde betrekkingen 529/1
__ Turkije: olie-voor-voedsel-akkoord 310/3; gascontract 528/3
__ Verenigde Staten: Amerikaans gevechtstoestel vuurt raket af 269/3; Iraakse schending no-flyzone 528/2
Economie: olieverkoop onder VN-auspiciën van start 270/1; hervatting beperkte olie-export 270/2
Koerden: PUK-offensief 269/1; staakt-het-vuren KDP-PUK 269/2; tweede ronde vredesbesprekingen 269/3
Militaire zaken: benoeming MIO-directeur 528/2
Oppositie: aanval op MKO-kantoren 271/3; bericht over dreigende ineenstorting oppositiecoalitie 527/2
President: aanslag op zoon Saddam Hoessein 270/3; berichten over problemen binnen familie Saddam 270/3; presidentieel adviseur verongelukt 271/3; moordaanslagen op jongste zoon Saddam Hoessein 527/1; oudste zoon hersteld 527/1
Regering: kabinetswijziging 269/1
Verenigde Naties: olieverkoop onder VN-auspiciën van start 270/1; hernieuwde oproep tot verlichting sancties 270/2; hervatting beperkte olie-export 270/2; akkoord over inspectie raketonderdelen 272/1; uitvoering 'olie-voor-voedsel'-programma 527/3; eerste levering voedsel VN 527/3; begin voedseldistributie 527/3; verlenging 'olie-voor-voedsel'-overeenkomst 528/1; werkzaamheden speciale VN-commissie inzake wapencontrole 528/1; nieuw hoofd UNSCOM 528/1; Iraakse schending

IRAN

Arbeid: ontslag buitenlandse arbeiders gelast 397/1
Begroting: voor 1997 gepresenteerd 49/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Afghanistan: sluiting Iraanse ambassade Kaboel 598/2
__ Armenië: overeenkomsten getekend 158/2
__ Bahrein: bezoek van minister van buitenlandse zaken 656/3
__ Duitsland: diplomatieke spanning 49/2; Duitse rechtbank doet uitspraak in Mykonos-proces 398/2; achtergrond van Mykonos-proces 398/2; verdachten Mykonos-aanslag veroordeeld 398/3; reactie op vonnis 399/1; verklaring minister van buitenlandse zaken Kinkel over betrekkingen 660/3
__ EU: reactie EU-voorzitter Van Mierlo op verhoging beloning voor moord op Rushdie 397/3; lichte diplomatieke sancties 399/2; scherpe reactie Iran 399/2; aanhoudende diplomatiek spanning 659/3
__ Irak: bezoek van minister van gezondheidszorg 529/2
__ Saoedi-Arabië: verbeterde verstandhouding 659/3
__ Syrië: president Assad op bezoek 660/1
__ Turkije: aardgasovereenkomst 310/2; bezoek van president Rafsjanjani 396/3
__ Verenigde Staten: protest tegen D'Amato-wet 32/2; Amerikaans Congres keurt voorstel sancties goed 49/1; sanctiewet aangescherpt 660/2
__ Zuid-Afrika: onderhandelingen over olie-akkoord mislukt 49/2
Parlement: formatie van twee parlementaire groeperingen 48/3; Nateq-Nouri herkozen als voorzitter 658/1
President: Khatami geïnstalleerd 658/1; benoeming vice-presidenten 659/1; andere benoemingen 659/1
Provincies: instelling provincie Qazvin 397/1
Rampen: aardbevingen 397/3; militair transportvliegtuig verongelukt 398/1; zware aardbeving 659/2
Regering: nieuw kabinet benoemd 658/2
Religie: Soennitische onrust 396/3; verhoging beloning voor moord op Rushdie 397/2
Verkiezingen: tussentijdse parlementsverkiezingen 397/2; presidentsverkiezingen 656/3; goedgekeurde kandidaten 657/1; verkiezingsuitslag 657/2; nasleep overwinning Khatami 657/2

ISRAËL

Arbeid: algemene staking 199/2
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 199/3
Binnenlandse veiligheid: opening omstreden tunneluitgang 43/2; internationale reacties op opening tunnel 44/2; hervatting Israëlisch-Palestijnseveiligheidssamenwerking 592/2; botsingen tussen kolonisten en Israëlische leger 594/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ België: minister van buitenlandse zaken op bezoek 494/1
__ Egypte: bezoek van premier Netanyahu 593/2
__ Frankrijk: bezoek van president Chirac 48/1
__ Japan: bezoek van premier Netanyahu 663/3
__ Jordanië: protesten tegen Israëlische handelstentoonstelling 272/3; geschil over waterlevering 660/3
__ Korea (Zuid): bezoek van premier Netanyahu 663/3
__ Kroatië: diplomatieke betrekkingen aangeknoopt 663/3
__ Libanon: uitwisseling gevangenen en stoffelijke resten met Hezbollah 41/2; Netanyahu doet 'Libanon Eerst'-voorstel 47/1; geweld in 'veiligheidszone' Zuid-Libanon 201/2; raketaanval vanuit Zuid-Libanon op Noord-Israël 201/3; bijeenkomst Toezichthoudende Groep (ILMG) 201/3; verlieslijfers in 1996 202/1; debat over Israëlische aanwezigheid in Libanon 400/1; gevechten in het zuiden 469/1; Israëlische wapens voor SLA 469/1; aanhoudende strijd in Zuid-Libanon 469/1; VN-resolutie over beschieting Qana 815/3; gevechten in Zuid-Libanon 816/3; escalatie 816/3; Israëlische eliteeenheid loopt in de val 817/3; bijzonderheden over mislukte Israëlische operatie 818/1
__ Niger: hervatting diplomatieke betrekkingen 199/3
__ Russische Federatie: bezoek van premier Netanyahu 401/1
__ Syrië: ontwikkelingen in Israëlisch-Syrische vredesonderhandelingen 46/3; geen schot in onderhandelingen 336/1
__ Verenigde Staten: premier Netanyahu voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; overleg Clinton-Netanyahu 47/2; Amerikaans veto tegen VN-resolutie over nederzettingen 334/3; Amerikaanse afgezant op bezoek 335/3; Netanyahu in Washington 400/2; Verenigde Staten: rapport Amerikaanse regering over Israëlische nederzettingen 594/1; motie Amerikaans Congres over Jeruzalem 594/2

Justitie: corruptie beschuldigingen i.v.m. benoeming procureur-generaal 199/3; benoeming andere procureur-generaal 200/2; proces tegen Olmert 200/2; vrijlating vrouwelijke Palestijnse gevangenen 333/1; advies in politierapport om premier te vervolgen in Bar-On-affaire 401/3; oud-minister van jusitie vrijgesproken 661/3
Palestijnse gebieden: vredesonderhandelingen in impasse 42/1; eerste ontmoeting Arafat en Netanyahu 42/3; zware gevechten 43/2; gewelddadigheden Westelijke Jordaanoever en Gazastrook 43/3; spoedbijeenkomst in Washington 45/2; onderhandelingen over Hebron 45/3; ontmoeting tussen presidenten Arafat en Weizmann 48/1; aanmoedigingspremie voor kolonisten 199/2; joodse kolonisten gedood 330/2; aanslag op Palestijnen in Hebron 330/2; akkoord over Hebron 330/2; verloop van de onderhandelingen 330/3; ondertekening Hebron-akkoord en aanvullende documenten 331/1; goedkeuring akkoord door regeringen 332/1; terugtrekking Israëlische troepen uit Hebron 332/1; verklaring Arafat over Palestijnse staat 332/2; ontmoeting Arafat-Netanyahu 332/3; vrijlating vrouwelijke Palestijnse gevangenen 333/1
Parlement: motie van wantrouwen tegen regering verworpen 663/1
Politieke partijen:
__ Arbeidspartij: Barak nieuwe leider 662/1
Rampen: botsing legerhelikopters 399/3
Regering: kabinetswijziging 200/3; minister van financiën treedt af 662/1; regering-Netanyahu verzwakt 662/2; motie van wantrouwen tegen regering verworpen 663/1; nieuwe benoemingen 663/2
Schandalen: corruptie beschuldigingen i.v.m. benoeming procureur-generaal 199/3; benoeming andere procureur-generaal 200/2; advies in politierapport om premier te vervolgen in Bar-On-affaire 401/3
Terrorisme: aanslag op soldaten 41/2; twee burgers gedood op Westelijke Jordaanoever 41/3; Palestijns kind gedood 42/1; veroordeling in verband met bomaanslag Londen 199/3; bomaanslagen in Tel Aviv 200/3; joodse kolonisten gedood 330/2; aanslag op Palestijnen in Hebron 330/2; Jordaanse militair doodt Israëlische schoolmeisjes 401/1; bomaanslag in Tel Aviv 401/3; aanhoudend geweld op westelijke Jordaanoever 594/3
Verenigde Naties: VN-resolutie over nederzettingenbeleid 592/3; VN-resolutie over beschieting Qana 815/3

ITALIË

ALGEMEEN
Grondwet: nieuwe commissie voor modernisering grondwet 307/3; aanbevelingen over grondwetsherziening 762/2
Justitie: uitspraak Constitutionele Hof over regeringsdecreten 305/2; mafiaproces 306/2; onderzoek tegen Prodi ingesteld 306/2; vonnis van Craxi in hoger beroep bevestigd 306/3; uitspraak in zaak tegen Di Pietro 307/1; veroordeling wegens corruptie 307/2; beroep Berlusconi afgewezen 308/1; aftreden rechter in proces tegen Berlusconi 308/2; vrijspraak voor broer Berlusconi 308/3; wetsvoorstel voor justitiële hervormingen 308/3; vonissen tegen linkse radicalen bevestigd 309/1; LN-leider Bossi in staat van beschuldiging gesteld 763/3; Fiat-directeuren veroordeeld 765/2; politieoperatie tegen mafia 765/2; vermoedelijke mafiabaas gearresteerd 765/3; militairen gestationeerd in Napels 765/3; vonnis in moordzaak Falcone 766/1; omstreden uitlatingen van Prodi over proces tegen Andreotti 766/2;
Media: compromis over omroepstelsel 307/3
Militaire zaken: onderzoek naar vermeende martelingen door Italiaanse militairen in Somalia 764/3; onderzoek naar mishandelingen heropend 765/1
Monarchie: grondwetsherziening goedgekeurd 765/1
Rampen: aardbeving 767/1
Terrorisme: leider Rode Brigade terug in Italië 766/2
Separatisme: referendum over 'Padania' 763/2; leider Bossi in staat van beschulding gesteld 763/3; bijeenkomst voor- en tegenstanders afscheiding 763/3; Venetiaanse separatisten veroordeeld 764/1
Tweede Wereldoorlog: nieuw proces tegen Priebke 310/1; zoon Mussolini overleden 766/2; oud-SS'er Priebke veroordeeld 766/3
Veiligheidsdiensten: directeuren van inlichtingendiensten vervangen 306/1

BUITENLANDSE BETREKKINGEN
Albanië: ontmoeting tussen rebellen en Italiaanse ambassadeur 363/2; Albanezen vluchten naar Italië 364/3; noodtoestand in Italië 364/3; Albanees schip na botsing gezonken 364/3; overleg premiers over internationale vredesmacht 365/2; Italië akkoord met stationering troepen in Albanië 366/1; akkoord over hulp 634/2
EU: EU akkoord met eurotax 309/2; boete van Europese Commissie 368/3; verlaging landbouwsteun 761/2; kwalificering voor EMU in gevaar 761/2
Hongarije: samenwerking geïntensiveerd 565/2
Slovenië: samenwerking geïntensiveerd 565/2

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN
Arbeid: maatregelen tegen werkloosheid 761/1
Begroting: voorlopige begroting voor 1997 goedgekeurd 305/2; voor 1997 goedgekeurd 305/3; minibegroting 760/3; voor 1998 gepresenteerd 763/1
Economisch beleid: pivatiseringsprogramma 306/1; verlaging rentetarief 309/2; EU akkord met eurotax 309/2; presentatie driejarenplan 761/3; verlaging discontotarief 763/1
Landbouw: demonstraties van melkveehouders 309/1

POLITIEK BINNENLAND
Politieke partijen:
__ LN: derde congres 310/1; referendum over 'Padania' 763/2; leider Bossi in staat van beschulding gesteld 763/3; bijeenkomst voor- en tegenstanders afscheiding 763/3
__ PDS: eerste congres 309/3
Referendum: ongeldig 765/1
Regering: uitspraak Constitutionele Hof over regeringsdecreten 305/2; minister Di Pietro treedt af 307/1; wetsvoorstel voor justitiële hervormingen 308/3; maatregelen tegen werkloosheid 761/1
Verkiezingen: lokale verkiezingen 762/1; laatste ronde lokale verkiezingen 762/2

IVOORKUST

Economie: vergunning voor exploratie olieveld verleend 34/1; akkoord over schuldenherschikking 34/1
Oppositie: dood politieke gevangene 34/1
President: richt Veiligheidsraad op 34/1
Regering: kabinetswijziging 33/3; minister van sport ontslagen 34/1

JAMAÏCA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: akkoord inzake drugshandel 719/1

JAPAN

Bankwezen: faillisementen in financiële sector 285/2; consumentenkredietinstelling failliet 285/3; voorstellen tot hervorming financiële sector 668/2; plan voor oprichting Bureau voor Financiële Inspectie en Toezicht 669/1; maatregelen voor deregulering 669/1
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 674/1; regering keurt plan ter verlaging uitgaven goed 675/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ ASEAN: rondreis premier HAshimoto langs vijf lidstaten 288/3
__ China: geschil over Senkaku-eilanden 63/1; spanning loopt op 63/2; territoriaal conflict duurt voort 63/3; conflict over Senkaku-eilanden duurt voort 287/3; hervatting subsidie aan China 539/2; territoriaal conflict laait weer op 677/2
__ Frankrijk: samenwerkingsovereenkomst 373/1
__ Israël: premier Netanyahu op bezoek 663/3
__ Korea (Noord): hervatting voedselhulp 824/3; akkoord over heropening normaliseringsbesprekingen 825/2
__ Korea (Zuid): territoriaal conflict met Zuid-Korea 287/2
__ Peru: crisisoverleg in Canada 248/3; bezoek van onderminister van buitenlandse zaken 458/2; bezoek van premier Hashimoto 460/2; Japanse ambassadeur neemt ontslag 460/2
__ Russische Federatie: torpedojager bezoekt Rusland 58/1; besprekingem over Noordelijke Territoria hervat 59/1; jaarrapport Defensiebureau over Russische leger 59/1; Russische toenadering in territoriaal conflict 287/3; verbeterde betrekkingen 678/1; Russische marineschip bezoekt Japanse haven 678/2
__ Taiwan: geschil over Senkaku-eilanden 63/1; spanning loopt op 63/2; territoriaal conflict duurt voort 63/3; spanningen over Diao Yu-eilanden 137/2; conflict over Senkaku-eilanden duurt voort 287/3
__ Verenigde Staten: kwestie van Amerikaanse legerbases op Okinawa 57/2; handelsconflict 58/1; overeenkomst over halfgeleiders 58/3; schadevergoeding voor steekpartij door Amerikaanse militair 58/3; kleinere Amerikaanse bases op Okinawa 288/2; reactie op boycot Massachusetts 420/3; pachtwet gewijzigd ten behoeve van Amerikaanse leger 675/1; Amerikaanse excuses voor incident op Okinawa 676/1; scheepvaartconflict 676/1; parlementaire motie over vermindering Amerikaanse legerbases op Okinawa 676/2; bezoek van premier Hashimoto 676/3; tussentijdse herziening richtlijnen voor militaire samenwerking 676/3; handelsinitiatief 677/1
Economie: grootste na-oorlogse faillisement 63/1; voorstellen tot hervorming financiële sector 668/2; plan voor oprichting Bureau voor Financiële Inspectie en Toezicht 669/1; maatregelen voor deregulering 669/1; economische groei in 1996 674/1; stijgend rekening-courant en handelsoverschot 674/1; verhoging omzetbelasting van kracht 674/3; verzekeringsmaatschappij failliet 674/3
Justitie: werkgever veroordeel wegens seksediscriminatie 286/2; leden Aum Shinrikyo-sekte gearresteerd 286/3; zitting Commissie voor Openbare Veiligheid 287/1; Commissie voor Openbare Veiligheid doet uitspraak over Aum-sekte 669/2; lid Huis van Raadsheren gearresteerd 672/1; Fujinami veroordeeld 672/2; proces tegen voormalig onderminister geopend 672/2; proces over besmet bloed geopend 673/3; gerechtelijke uitspraak over status Ainuminderheid 673/3; uitspraak Hooggerechtshof over donaties aan Yasukuni-tempel 674/1
Kernenergie: referendum over bouw kerncentrale 59/1; explosie in nucleaire opwerkingsfabriek 672/3; wanbeleid na explosie 673/1; reactor in Fugen gesloten 673/2; bouwplan voor nieuwe kerncentrale ingetrokken 673/2
Okinawa: kwestie van Amerikaanse legerbases 57/2; doorbraak in impasse conflict over bases 57/3; kleinere Amerikaanse bases op Okinawa 288/2; pachtwet gewijzigd ten behoeve van Amerikaanse leger 675/1; Amerikaanse excuses voor militair incident 676/1; parlementaire motie over vermindering Amerikaanse legerbases 676/2; ontwikkelingsplan 676/3
Parlement:
__ Diet: voorstel oppositie tegen verhoging verbruiksbelasting verworpen 284/2; Ainu-wet aangenomen 673/3; akkoord LDP en Shinshinto over pachtwet 675/2; wijziging pachtwet aangenomen 675/3
Politieke partijen:
__ Japanse Democratische Partij (DPJ): opgericht 60/1
__ Sakigake: vooraanstaande leden stappen op 60/1
__ Shinshinto: vertrek Hosokawa 675/1
__ Taiyoto-partij: opgericht 284/3
Rampen: rapport over tunnelramp 61/1; olieramp voor kust 289/1
Regering: onderhandelingen over vorming nieuwe coalitie 62/3; formatie LDP-minderheidsregering 282/3; beleidstoespraak premier 285/1; pachtwet goedgekeurd 675/1
Schandalen: ontwikkelingen in schandaal rond besmet bloed 60/2; Sumitomo-koperschandaal 60/3; arrestatie van Hamanaka 60/3; Izui-corruptieschandaal 283/3; aftreden en arrestatie onderminister van gezondheidszorg en welzijn 284/1; gouverneur treedt af wegens misbruik overheidsgeld 284/2; nieuwe aanklachten in Sumitomo-koperschandaal 286/1; zelfmoord schoolfunctionaris naar aanleiding van voedselvergiftigingsaffaire 286/2; Nomura-schandaal 669/3; banden met georganiseerde misdaad 670/1; betrokkenheid DKB-bank 671/1; Sumototo-schandaal 671/3; Izui-schandaal 672/1; lid Huis van Raadsheren gearresteerd 672/1
Terrorisme: proces tegen Aum Shinrikyo-sekte 60/3; onverwachte wending in proces tegen Aum-sekteleider 61/1; leden Rode Leger in Libanon aangehouden 468/1; leden Rode Leger aangeklaagd 468/1; Commissie voor Openbare Veiligheid doet uitspraak over Aum-sekte 669/2
Tweede Wereldoorlog: schadevergoeding voor 'troostmeisjes' 59/2; LDP-ministers bezoeken oorlogsmonument 59/3; eerste schadeloosstelling 'troostmeisjes' 287/1
Veiligheidsdiensten: nieuwe centrale veiligheidsdienst 287/2
Verkiezingen: zege communistische partij bij plaatselijke verkiezingen 57/1; vervroegde algemene verkiezingen uitgeschreven 61/1; parlementsverkiezingen 61/3; uitslag Huis van Afgevaardigden 62/1
Volksgezondheid: voedselvergiftigingsepidemie 57/1

JEMEN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 272/2; al-Islah boycot begrotingsdebat 272/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Eritrea: conflict over Hanish-eilanden opgelaaid 259/2
__ GCC: aanvraag lidmaatschap 269/1
__ Verenigde Staten: financiële steun toegezegd 530/3
Politieke partijen:
__ al-Islah: boycot begrotingsdebat 272/2
Regering: kabinetswijziging 272/2; samenstelling nieuw kabinet 530/2
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 529/2; uitslag 530/1

JOEGO-SLAVIË

Binnenlandse veiligheid: informeel overleg over Kosovo 514/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: bijeenkomst Contactgroep 511/1
__ Bosnië-Herzegovina: ondertekening communicatie-akkoord 70/2
__ Griekenland: bemiddelingspogingen Griekse minister van buitenlandse zaken in Servische crisis 511/1
__ Kroatië: normalisatie betrekkingen 86/2
__ Macedonië: bezoek van premier Kontic 87/2
__ Republiek Srpska: akkoord over economische samenwerking 500/1
__ Verenigde Staten: minister van buitenlandse zaken op bezoek 514/3
Economie: besprekingen over economische opvolging 84/1
Geweld: Servische onderminister van binnenlandse zaken vermoord 514/1
Media: optreden tegen onafhankelijke media 85/1; aftreden minister van voorlichting 85/1; nieuw wetsontwerp over regulering media 513/3; mediawet gewijzigd 513/3
Montenegro: aanval op Milosevic door premier 513/1; premier afgezet en herkozen als vice-voorzitter regeringspartij 513/1; minister van buitenlandse zaken omgekomen 513/2
Onderwijs: rector magnificus Universiteit van Belgrado treedt af 514/1
Opposities: aanhoudende betogingen 510/2; orthodoxe kerk steunt oppositie 510/2; bemiddelingspogingen Griekse minister van buitenlandse zaken 511/1; Milosevic wil overwinning oppositie erkennen 511/3; parlement erkent overwinning oppositie 512/2; demonstraties beëindigd 513/1; coalitie wankelt 514/2
President: Milosevic verder geïsoleerd 85/3
Regering: kabinetswijziging 512/3; nieuwe regering 513/2
Sociale onrust: massale protesten tegen fraude bij gemeenteraadsverkiezingen 84/2; betoger omgekomen 85/3; bruut optreden tegen demonstranten 85/2; protestdemonstraties houden aan 510/1; orthodoxe kerk steunt oppositie 510/2; ontmoeting legerchef en studentenleiders 510/3; politiegeweld tegen demonstranten 511/2; demonstraties oppositie beëindigd 513/1; bijeenkomst Opperste Defensieraad 511/1
Verenigde Naties: opheffing sancties 84/1
Verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen 84/3; federale verkiezingen 86/1; uitslag 86/1; verkiezingen voor Assemblee van Montenegro 86/1; uitslag 86/1; uitspraken Hooggerechtshof en kiescommissie over verkiezingen 85/1; OVSE-rapport over verkiezingen 85/2; OVSE-overleg over gemeenteraadsverkiezingen 510/3; verdere ontwikkelingen rond verkiezingsuitslag 511/2; Milosevic wil overwinning oppositie erkennen 511/3; parlement erkent verkiezingsoverwinning van oppositie 512/2

JORDANIË

Buitenlandse betrekkingen:
__ Israël: protesten tegen Israëlische handelstentoonstelling 272/3; geschil over waterlevering 660/3
__ Palestijnse Gebieden: bezoek van koning Hoessein 51/1
__ Verenigde Staten: koning Hoessein voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; Hamas-leider Marzuk uitgeleverd 531/2
Economie: overeenkomst met Club van Parijs 272/3
Justitie: proces tegen militair wegens moord op Israëlische schoolmeisjes geopend 531/3
Koning: verleent gratie aan Shbeilat 272/3
Media: amendementen op perswet 531/1
Politieke partijen:
__ Jordaanse Nationalistische Democratische Front: opgericht 531/2
Regering: nieuw kabinet 530/3

KAMEROEN

Binnenlandse veiligheid: vermeende poging Engelstalige provincie te destabiliseren 464/1
Economie: IMF-lening in ESAF-kader 806/3
Justitie: journalisten veroordeeld 260/3
Mensenrechten: rapport Amnesty International 807/1
Verkiezingen: uitstel algemene verkiezingen 260/3; voorbereiding 463/3; kandidaten 463/3; nieuwe datum parlementsverkiezingen 464/1; parlementsverkiezingen 805/3; uitslag 806/2; presidentskandidaat Edzoa beschuldigd van verduistering 806/2; presidentsverkiezingen 806/3; Biya herkozen 806; uitslag 806/3

KAZACHSTAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ China: grensakkoord 540/1
Economie: nieuwe wet op buitenlandse investeringen 478/2
Politieke partijen:
__ Communistische Partij: wijzigt manifest 204/2
Regering: kabinetswijzigingen 204/1; reorganisatie 478/1; kabinetswijziging 743/1; premier vrijgesproken van corruptiebeschuldigingen 743/1
Taal: nieuwe taalwet 743/1
Veiligheidsdiensten: nieuw hoofd inlichtingendienst 742/3

KENIA

Binnenlandse veiligheid: uitwijzing 'Somalische vreemdelingen' 191/3; politie maakt einde aan bijeenkomst oppositie 807/3; protesten oppositie 807/3; betogers voor democratische hervormingen gedood 807/3; studentenprotesten 808/2; concessies regering 808/2; terugkeer IPK-leider 808/3; algemene staking leidt tot onlusten 809/3; geweld in kustplaatsen 810/1; aantal eisen oppositie ingewilligd 810/3
Economie: IMF blokkeert steunprogramma 808/3; anti-corruptiewet gepresenteerd 809/1
Mensenrechten: beschuldigingen van martelingen 191/3
Oppositie: dood studentenleider 395/1; protest buitenlandse ambassadeurs tegen optreden politie 807/2; politie maakt einde aan bijeenkomst oppositie 807/3; protesten oppositie 807/3; betogers voor democratische hervormingen gedood 807/3; studentenprotesten 808/2; terugkeer IPK-leider 808/3; aantal eisen oppositie ingewilligd 810/3
Regering: twee kabinetswijzigingen 191/1
Verkiezingen: ontwikkelingen voorafgaand aan verkiezingen 807/2; voorbereiding parlementsverkiezingen 807/2

KIRGIZSTAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ China: grensakkoord 540/1
__ Russische Federatie: grensovereenkomst 478/2
__ Verenigde Staten: bezoek van president Akajew 743/3
Economie: privatiseringsprogramma opgeschort 743/2
Media: journalisten veroordeeld 743/2
President: decreet over particulier grondbezit 204/3
Regering: regeringswijzigingen 204/2; ontslag vicepremier 478/3; nieuwe minister van buitenlandse zaken 743/3

KOEWEIT

Politieke partijen:
__ Nationale Democratische Verzameling: opgericht 663/3
Regering: kabinetswijziging 273/1
Terrorisme: moordaanslag op parlementslid 663/3

KOREA (NOORD)

Buitenlandse betrekkingen:
__ China: banden aangehaald 129/1
__ Japan: hervatting voedselhulp 824/3; akkoord over heropening normaliseringsbesprekingen 825/2
__ Verenigde Staten: Amerikaan gearresteerd op beschuldiging van spionage 128/2; stoffelijk overschot eerste MIA overgedragen 129/1; voorbespreking vierlanden-overleg 413/1; onderhandelingen over Amerikaans graan 414/2; ontmoeting gespreksdelegaties 414/3; overleg over MIA's hervat 824/3; bespreking over raketten 825/1
Economie: plan voor oprichting ADB-beleggingsfonds 825/3
Hongersnood: levering voedselhulp 125/3; China belooft voedselhulp 128/3; graantekort officieel bevestigd 414/2; onderhandelingen over Amerikaans graan 414/2; dreigende hongersnood 414/3; nieuwe berichten over hongersnood 823/1; akkoord over voedselhulp van Zuid-Korea en EU 823/2; Zuid-Koreaanse voedselhulp via China naar Noord-Korea 823/3; nieuw akkoord Zuid-Koreaanse noodhulp 823/3; nieuwe WFP-oproep 823/3; hongersnood ten gevolge van groogte 824/1; hervatting Japanse voedselhulp 824/3
Kernenergie: ontwikkelingen rond nucleair akkoord 125/1; akkoord over bouw reactoren 125/2; ceremonieel begin werkzaamheden KEDO 822/1; akkoord over KEDO over bouwgrond reactoren 825/1
Korea (Zuid): overlopers 125/2; gezin loopt over 125/3; Noord-Korea infiltreert in Zuiden 126/1; Zuid-Korea boycot internationale handelsbijeenkomst in Noorden 126/2; nasleep van duikbootincident 126/3; aanhoudende repercussies na duikbootinfiltratie 127/2; excuses vavan Noorden 127/3; moordaanslagen op Zuid-Koreanen in buitenland 128/2; hoge functionaris loopt over 411/3; reacties op overlopen Hwang 412/1; aanslag op Noord-Koreaanse overloper 412/3; Hwang Jang Yop arriveert op de Filippijnen 412/3; voorbespreking vierlanden-overleg 413/1; besprekingen over luchtruim 413/3; Hwang Jang Yop arriveert in Zuid-Korea 819/2; Noord-Koreaanse families vluchten over zee 819/2; meer Zuid-Koreaanse hulp voor overlopers 819/3; Noord-Koreaanse diplomaten lopen over 819/3; religieuze leider loopt over naar Noord-Korea 820/1
Mensenrechten: ICCPR-verdrag opgezegd 825/3
Militaire zaken: plaatsing No-Dong-1-raketten 823/1
President: leiderschapskwestie 128/3; einde rouwperiode Kim Il Sung 825/2; Kim Il Jong voorgedragen als leider Noord-Korea 825/3; Kim Il Jong gekozen tot secretaris-generaal KWP 826/2
Rampen: cholera-epidemie 129/1; overstromingen 129/3
Regering: geruchten over ontslag premier 413/3; aanwijzingen voor verdeeldheid 414/1; minister en onderminister van defensie ontslagen 414/1; berichten over benoemingen in Noord-Koreaanse leiding 822/1

KOREA (ZUID)

Arbeid: massale staking tegen nieuwe arbeidswetgeving 415/1; stakingen duren voort 415/3; arrestatiebevelen tegen vakbondsleiders 416/1; ontmoeting president Kim met oppositieleiders 416/2; akkoord over herziening arbeidswet 416/2; kritiek OESO op arbeidswet 416/3; arbeidswet gewijzigd 420/1; staking arbeiders chaebol KIA 831/1
Bankwezen: presidentiële commissie voor reorganisatie financiële sector ingesteld 417/1; rapport presidentiële commissie voor reorganisatie financiële sector 830/1; voorstel 'dubieuze vorderingen'-systeem 830/2; akkoord over hulppakket voor banken 830/3; problemen voor Eerste Korea Bank 831/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Frankrijk: aankoop Franse raketten 832/1
__ Israël: premier Netanyahu op bezoek 663/3
__ OESO: lidmaatschap 132/3; Nationale Assemblee akkoord met toetreding 133/1
__ OESO: kritiek op arbeidswet 416/
__ Russische Federatie: akkoord over directe communicatieverbinding 832/1
__ Verenigde Staten: voorbespreking vierlanden-overleg 413/1
__ Vietnam: bezoek van president Kim Young Sam 212/2
Economie: Sammi-chaebol failliet 420/2; chaebol KIA in financiële moeilijkheden 830/3; regeringsvoornemen om in te grijpen bij KIA 831/1; uitwerking KIA-crisis op economie 831/1
Justitie: oud-presidenten veroordeeld 130/1; oud-presidenten in beroep 130/3; doodstraf Chun Doo Hwan omgezet in levenslang 130/3; gevangenisstraf voor oud-bankpresident 417/1; strafvermindering voor oud-presidenten gehandhaafd 826/2; veroordeling Chung Tai Soo 827/1; zoon president gearresteerd 828/1; aanklacht tegen Kim Hyun Chul 828/1; Kim Hyin Chul veroordeeld 828/2; hoge veiligheidsfunctionaris verdacht van corruptie 828/2; president

verleent gratie aan chaebol-voorzitters 828/2; uitspraak over huwelijk tegen naamgenoten 828/3; NCNP-kandidaat van corruptie beschuldigd 830/1; Amerikaanse wapenhandelaar gearresteerd wegens spionage 831/3
Korea (Noord): overlopers 125/2; gezin loopt over 125/3; Noord-Korea infiltreert in Zuiden 126/1; Zuid-Korea boycot internationale handelsbijeenkomst in Noorden 126/2; nasleep van duikbootincident 126/3; aanhoudende repercussies na duikbootinfiltratie 127/2; excuses vavan Noorden 127/3; moordaanslagen op Zuid-Koreanen in buitenland 128/2; hoge functionaris loopt over 411/3; reacties op overlopen Hwang 412/1; aanslag op Noord-Koreaanse overloper 412/3; Hwang Jang Yop arriveert op de Filippijnen 412/3; voorbespreking vierlanden-overleg 413/1; besprekingen over luchtruim 413/3; Hwang Jang Yop arriveert in Zuid-Korea 819/2; Noord-Koreaanse families vluchten over zee 819/2; meer Zuid-Koreaanse hulp voor overlopers 819/3; Noord-Koreaanse diplomaten lopen over 819/3; religieuze loopt over naar Noord-Korea 820/1
Parlement: opening Nationale Assemblee 129/3; voorzitter gekozen 130/1
Politieke partijen:
__ NKP: benoeming nieuwe voorzitter 419/3; wijzigingen in partijtop 829/1; nominatie presidentskandidaat 829/2; voorzitter treedt af 829/3; opvolger benoemd 829/3
President: ontmoeting president Kim met oppositieleiders 416/2; benoemingen presidentieel secretarissen 420/1; studenten eisen aftreden president 827/3
Rampen: aardverschuivingen 125/2
Regering: kabinetswijzigingen 131/2; ontslag defensieminister 131/2; kabinetswijzigingen 131/3; nieuwe wijzigingen 132/2; minister van binnenlandse zaken treedt af 418/1; nieuwe premier en regering 419/2; samenstelling nieuwe regering 419/2; kabinetswijziging 828/3
Schandalen: spionageschandaal 132/3; faillissement Hanbo-Chaebol 417/1; aanklachten ingediend 417/3; minister van binnenlandse zaken treedt af 418/1; betrokkenheid zoon president Kim 418/1; onderzoeksresultaten OBS 418/2; openbare excuses president Kim voor Hanbo-schandaal 418/3; effect Hanbo-schandaal op bankwezen 418/3; opening proces 419/1; onderzoek heropend 419/1; ontwikkelingen in Hanbo-schandaal 826/3; controverse over uitgaven voor presidentiële verkiezingscampagne 1992 827/2
Sociale onrust: studentenonlusten 131/1; botsingen bij Kwangju-herdenking 826/3; studentendemonstraties in Seoel 827/3
Verkiezingen: ontwikkelingen in aanloopo naar presidentsverkiezingen 829/1; Kim Dae Jung presidentskandidaat 829/1; nominatie presidentskandidaat NKP 829/2; kans op verkiezingswinst Lee Hoi Chang kleiner geworden 829/3

KROATIË

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 87/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Israël: diplomatieke betrekkingen aangeknoopt 663/3
__ Joego-Slavië: normalisatie betrekkingen 86/2
Economie: IMF-lening in EFF-kader 516/2
Media: zendvergunning voor radiostation oppositie 514/3
Oost-Slavonië: Belgische VN-militair doodgeschoten 494/1; ontwikkelingen 515/1; verkiezingen aangekondigd 515/1; lokale verkiezingen 515/2
Oppositie: radiostation blijft in ether 87/1
President: speculaties over gezondheid Tudjman 514/3
Regering: kabinetswijzigingen 87/1
Verkiezingen: verkiezingen voor Kamer van Districten 515/3; lokale verkiezingen 515/3; OVSE-rappoort over verkiezingen 516/1

LAOS

Buitenlandse betrekkingen:
__ ASEAN: lidmaatschap goedgekeurd 736/2
Parlement:
__ Nationale Assemblee: 10de zitting 743/3

LESOTHO

Arbeid: doden bij staking 109/3; staking verplegend personeel 109/3
Binnenlandse veiligheid: muiterij bij politie 324/2
Economie: IMF-krediet 109/3
Parlement: grondwetswijziging goedgekeurd 651/1
Politieke partijen:
__ Basotho Congrespartij (BCP): premier afgezet als partijleider 324/2; pogingen premier Mokhehle te wippen 651/1; Qhobela nieuwe partijleider 651/2; BCP wordt oppositiepartij 651/3
__ LCD: opgericht door premier Mokhehle 651/2
Regering: kabinetswijziging 109/3; pogingen BCP premier Mokhehle te wippen 651/1

LETLAND

Doodstraf: uitvoering tijdelijk verboden 169/3
Parlement:
__ Saeima: nieuwe voorzitter 170/1
Politieke partijen:
__ Arbeiderspartij: opgericht 433/1
__ Letse Nationale Hervormingspartij: opgericht 701/3
__ Letse Russenpartij: actieverbod 702/1
__ LNNK: gefuseerd met Unie voor Vaderland en Vrijheid 702/1
__ SDP: gefuseerd met SDWP 702/1
__ SDWP: gefuseerd met SDP 702/1
__ Unie voor Vaderland en Vrijheid: gefuseerd met LNNK 702/1
__ Vrijheidspartij voor het Volk: opgericht 702/1
Regering: kabinetswijzigingen 170/1; aftreden en herbenoeming premier 432/2; nieuwe regering 432/3; minister van defensie treedt af 702/1;' onderzoek naar belangenverstrengeling van ministers 702/2; nieuwe regering 702/3
Verkiezingen: lokale verkiezingen 433/1

LIBANON

Arbeid: vakbondsfederatie uiteengevallen 469/3
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 468/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: conferentie 'vrienden van Libanon' 202/1
__ Israël: uitwisseling gevangenen en stoffelijke resten met Hezbollah 41/2; premier Netanyahu doet 'Libanon Eerst'-voorstel 47/1; geweld in 'veiligheidszone' Zuid-Libanon 201/2; raketaanval vanuit Zuid-Libanon op Noord-Israël 201/3; bijeenkomst Toezichthoudende Groep (ILMG) 201/3; verliescijfers in 1996 202/1; debat over Israëlische aanwezigheid in Libanon 400/1; VN-resolutie over beschieting Qana 815/3; gevechten in Zuid-Libanon 816/3; escalatie 816/3; Israëlische elite-eenheid loopt in de val 817/3; bijzonderheden over mislukte Israëlische operatie 818/1
__ Vaticaan: paus Johannes Paulus II op bezoek 470/1
__ Verenigde Staten: bezoek van premier Hariri 202/1; Amerikaans reisverbod opgeheven 816/2
Burgeroorlog: geweld in 'veiligheidszone' Zuid-Libanon 201/2; raketaanval vanuit Zuid-Libanon op Noord-Israël 201/3; bijeenkomst Toezichthoudende Groep (ILMG) 201/3; verliescijfers in 1996 202/1; gevechten in het zuiden 469/1; Israëlische wapens voor SLA 469/1; aanhoudende strijd in Zuid-Libanon 469/1; gevechten 816/3; escalatie 816/3; artillerieaanval SLA op Sidon en andere incidenten 817/1; Israëlische elite-eenheid loopt in de val 817/3; bijzonderheden over mislukte Israëlische operatie 818/1; nieuw succes voor Hezbollah 818/3
Justitie: aanhouding leden Japanse Rode Leger 468/1; leden Rode Leger aangeklaagd 468/1; nieuwe veroordeling Geagea 469/2; arrestatie Rizk 470/1; veroordeling leden Japanse Rode Leger 816/2
Media: sluiting illegale radio- en tv-stations 819/1
Parlement:
__ Nationale Assemblee: Berri opnieuw voorzitter 201/1
Regering: nieuw kabinet 200/3; samenstelling 201/1; regeringsverklaring 201/2
Sociale onrust: aankondiging 'revolutie van de hongerigen' 815/3; campagne burgerlijke ongehoorzaamheid van start 815/3
Terrorisme: aanslag op campus Amerikaanse universiteit 819/1

LIBERIA

Justitie: voormalige factiestrijders gearresteerd 325/3
Politieke partijen:
__ CALP: opgericht 324/3
Regering: nieuwe minister van justitie 325/1; hervatting bijeenkomsten Staatsraad 325/1; vice-voorzitters Staatsraad treden terug 325/3
Verkiezingen: voorbereidingen presidents- en parlementsverkiezingen 325/1
Vredesproces: ontwapeningsproces van start 324/3; transformatie deel Ulimo in politieke partij 324//3; moeizaam verloop ontwapening 325/1; tekenen van onstabiel vredesklimaat 326/1

LIBIË

Binnenlandse veiligheid: vermeende spionnen terechtgesteld 261/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: gespannen verhouding met Europese landen 261/2
__ Palestijnse Gebieden: uitzetting Palestijnen herzien 260/3
__ Verenigde Staten: Natie van de Islam-leider Farrakhan op bezoek 31/3; protest tegen D'Amatowet 32/2
__ Verenigde Staten: Farrakhan op bezoek 262/1

LIECHTENSTEIN

Monarchie: Hans Adam verzet zich tegen inperking bevoegdheden 433/3
Regering: coalitie valt uiteen 433/2; regering 433/3; nieuwe regering 433/3
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 433/2; uitslag 433/2

LITOUWEN

Justitie: ontslag procureur-generaal 434/2
Regering: Vagnorius nieuwe premier 171/1; benoeming nieuw kabinet 171/2; minister van financiën vervangen 434/1
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 170/2; voorlopige uitslag 170/3; referendumvoorstellen verworpen 170/3; tweede stemronde 171/1; lokale verkiezingen 434/1

MACAO

Begroting: voor 1998 gepresenteerd 832/1

MACEDONIË

Buitenlandse betrekkingen:
__ Albanië: Albanese vlag verboden 517/2
__ Griekenland: minister van buitenlandse zaken op bezoek 516/3
__ Joego-Slavië: premier Kontic op bezoek 87/2
Economie: overeenkomst over aandeel in schuld voormalig Joego-Slavië 87/2; overeenkomst over aandeel in schuld van voormalig Joego-Slavië 516/2; schadevergoeding voor slachtoffers failliete piramidefondsen 516/3; IMF-lening in ESAF-kader 517/1; president Centrale Bank ontslagen 517/2
Oppositie: anti-regeringsbetoging 517/1
Regering: kabinetswijziging 517/1
Verenigde Naties: Unpredep-mandaat verlengd 87/3; resolutie over vredesmacht 516/3

MADAGASKAR

President: terugkeer Ratsiraka 262/2
Regering: nieuwe premier 395/1
Verkiezingen: presidentsverkiezingen 262/1; beslissende tweede ronde 262/2; terugkeer Ratsiraka 262/2

MALAWI

Justitie: oud-president Banda beschuldigd van verduistering 464/2
Oppositie: einde parlementaire boycot 464/2
Regering: minister overleden 464/2

MALDIVEN

Milieu: archipel door water bedreigd 343/3
Regering: kabinetswijzigingen 343/3

MALEISIË

Begroting: voor 1997 gepresenteerd 134/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Indonesië: conflict over eilanden 134/1
__ Singapore: betrekkingen bevroren 479/1
Deelstaten:
__ Serawak: deelstaatverkiezingen 133/1
Economie: bouw omstreden dam gaat door 478/3; Yahaya Ahmet omgekomen 479/1
Politieke partijen:
__ Semangat'46: ontbonden en opgegaan in UMNO 133/3
__ UMNO: algemene vergadering 133/2; Semangat

'46 gaat op in UMNO 133/3
Rampen: tropische storm 134/2
Regering: premier Selangor treedt af 479/2; opvolger benoemd 479/2; benoemingen 479/3; Anwar waarnemend premier 479/3

MALI

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 110/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Niger: overeenkomst over terugkeer Toearegs 110/1
__ Zwitserland: teruggave geld Traore 464/3
Regering: coup verijdeld 110/1
Verkiezingen: bekendmaking tijdschema verkiezingen 326/1; uitslag parlementsverkiezingen ongeldig verklaard 464/3; herverkiezing president Konaré 465/1; uitslag 465/2; nieuwe datum voor parlementsverkiezingen 465/2

MALTA

Economie: BTW afgeschaft 767/1
Regering: kabinetswijziging 767/1

MAROKKO

Begroting: ontwerpbegroting voor 1997-'98
Buitenlandse betrekkingen:
__ Sahara (West): besprekingen in Londen en Lissabon 811/3; akkoord over referndum 812/1
Regering: kabinetswijziging 651/3
Sociale onrust: studentenonrust 395/1
Verkiezingen: nieuwe kieswet 395/2; plaatselijke verkiezingen 651/3; verkiezingsuitslag 652/1; mogelijke verkiezingsdata 653/1

MARSHALLEILANDEN

President: president overleden 348/1; Imata Kabua nieuwe president 348/1

MAURETANIË

Regering: nieuw kabinet 110/2; kabinetswijzigingen 326/2
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 110/1; uitslag 110/2

MEXICO

Arbeid: vakbondsleider herkozen 455/1; dood vakbondsleider 'Fidel' 720/3; nieuwe vakbond 721/1
Binnenlandse veiligheid: nieuwe guerrillagroepering 186/3; guerrilla-aanvallen 186/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: reactie op Helms-Burton-wet 99/1; Amerikaans bewijsmateriaal brengt familie oud-president Salinas in verband met drugshandel 455/2; bondgenoten in strijd tegen drugs 456/3; president Clinton op bezoek 723/2
Congres:
__ Kamer van Afgevaardigden: alliantie oppositie 722/3; parlementaire crisis 722/3; openingszitting 722/3
Deelstaten:
__ Chiapas: EZLN breekt vredesbesprekingen af 185/2; EZLN-leider bezoekt hoofdstad 185/3; EZLN trekt zich terug uit vredesbesprekingen 185/3; terugtrekking regeringstroepen 720/1; optocht EZLN in Mexico-stad 720/1
__ Guerrero: ERP kondigt tijdelijke wapenstilstand af 184/3; verkiezingen 187/1; hernieuwde activiteit ERP 719/3; ERP kondigt bestand af 720/1
__ Morelos: nederlaag PRI bij verkiezingen 454/3
Drugs: drugsbaron veroordeeld 189/3; Amerikaans bewijsmateriaal brengt familie oud-president Salinas in verband met drugshandel 455/2; arrestatie hoofd drugsbestrijding 455/3; arrestatie drugsbaron 456/2; nieuw hoofd drugsbestrijdingsdienst 456/3; broer oud-president Salinas betrokken bij drugshandel 457/2; nieuwe drugsbestrijdingsdienst 719/1; dood drugsbaron 719/2; arrestaties in verband met drugssmokkel 719/2
Economie: wijziging privatiseringsprogramma olie-industrie 187/2; aflossing schuld aan VS 189/1; aflossing schuld IMF 189/1; resultaten 1996 454/2; nationaal ontwikkelingsplan 720/3
Geweld: moorden op personen met banden met ministerie van financiën 723/1
Justitie: vermoedelijke EZLN-rebellen vrijgelaten 186/1; ontwikkelingen in onderzoek naar moord op Ruíz Massieu 189/2; procureur-generaal ontslagen 189/2; drugsbaron veroordeeld 189/3; Amerikaans bewijsmateriaal brengt familie oud-president Salinas in verband met drugshandel 455/2; arrestatie hoofd drugsbestrijding 455/3; arrestatie drugsbaron 456/2; nieuw hoofd drugsbestrijdingsdienst 456/3; maatregelen tegen witwaspraktijken 457/1; broer oud-president Salinas betrokken bij drugshandel 457/2; voormalige aanklager in Spanje gearresteerd 720/2
Oppositie: PAN en PRD verwerpen extra financiering voor verkiezingscampagnes 188/2
Politieke partijen:
__ Partij van het Democratische Centrum: opgericht 454/2
__ PRI: leden in oppositie tegen partijtop 186/3; 17de landelijke vergadering 187/1; steun voor hervorming kiesstelsel ingetrokken 188/1; nieuwe voorzitter 188/2; nieuwe voorzitter 723/1
Schandalen: uitspraak in corruptieonderzoek 189/2
Sociaal-economisch beleid: akkoord over salarisverhoging 187/3
Verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen 187/3; voorbereiding 454/3; Del Mazo kandidaat PRI voor burgemeesterschap Mexico-stad 454/3; nederlaag PRI bij verkiezingen in deelstaat Morelos 454/3; tussentijdse parlements- en gouverneursverkiezingen 721/2; uitslag parlementsverkiezingen 721/2; uitslag gouverneursverkiezingen 722/2; Cárdenas gekozen tot burgemeester Mexico-stad 722/1

MIDDEN-OOSTEN

Algemeen: 3de Economische Top MENA-landen 48/3; vergadering van ondertekenaars van verklaring van Damascus 595/2
Arabische Liga: spoedbijeenkomst van ministers van buitenlandse zaken 335/3; bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken 732/2
EU: bemiddelingsronde EU-afgezant 333/3
Russische Federatie: rondreis minister van buitenlandse zaken Primakow 48/2; voorstel voor tripartiete commissie voor vredesonderhandelingen 48/2
Samenwerkingsraad voor de Golf (GCC): 17de topconferentie 268/2; boycot top door Bahrein 268/3; slotcommuniqué top 268/3; aanvraag lidmaatschap Jemen 269/1; vergadering van ondertekenaars van verklaring van Damascus 595/2; bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken in Riad 734/1; bijeenkomst ministers van buitenlandse zaken in Abha 734/2; vorming Consultatieve Raad 734/3
Vredesproces: top in Washington 45/2; Amerikaanse onderhandelaar Ross in Israël 46/1; ontwikkelingen in Israëlisch-Syrische vredesonderhandelingen 46/3; Netanyahu doet 'Libanon Eerst'-voorstel 47/1; Brits voorstel voor veiligheidsorgaan 48/2; Russisch voorstel voor tripartiete commissie voor vredesonderhandelingen 48/2; akkoord over Hebron 330/2; verloop van de onderhandelingen 330/3; ondertekening Hebron-akkoord en aanvullende documenten 331/1; goedkeuring akkoord door regeringen 332/1; terugtrekking Israëlische troepen uit Hebron 332/1; verklaring Arafat over Palestijnse staat 332/2; ontmoeting Arafat-Netanyahu 332/3; vrijlating vrouwelijke Palestijnse gevangenen 333/1; bemiddelingsronde EU-afgezant 333/3; crisis over bouw Israëlische nederzettingen 333/3;

MOLDOWA

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 434/3
Dnjestrië: presidentsverkiezingen 172/2; president beëdigd 434/3; overleg over normalisering van betrekkingen tussen Moldowa en Dnjestrië 434/3; nieuwe regeringsstructuur 435/1; akkoord over ondertekening van memorandum over normalisering van betrekkingen 435/1; terugtrekking Russische troepen uit Dnjestrië 435/2; memorandum van overeenstemming ondertekend 703/1
Militaire zaken: benoeming nieuwe stafchef 434/3
Parlement:
__ Parlamentoel: verkiezing nieuwe voorzitter 434/3
Politieke crisis:
__ Beweging voor een Democratisch en Welvarend Moldowa: opgericht 434/3
Politieke partijen:
__ Democratische Conventie van Moldowa: opgericht 703/3
__ Patriottische Volksmacht: opgericht 703/3
__ PDAM: voorzitter herkozen 703/3
President: beëdiging nieuwe president 434/2
Regering: benoeming premier 434/2; nieuwe regering 434/2; nieuwe mnister van privatisering 703/2; nieuwe minister van buitenlandse zaken 703/3
Verkiezingen: presidentsverkiezingen 171/3; uitslag eerste ronde 172/1; tweede ronde 172/1

MONACO

Monarchie: Grimaldi-dynastie viert 700-jarig bestaan 767/1

MONGOLIË

Economie: handelstarieven afgeschaft 480/1
Politieke partijen:
__ Democratische Unie: nieuwe secretaris-generaal 479/3
__ MPRP: nieuwe voorzitter en nieuw programma 480/1
Verkiezingen: verkiezingsdatum bekendgemaakt 480/1; presidentsverkiezingen 480/1

MONTSERRAT

Buitenlandse betrekkingen:
__ CARICOM: kritiek op Britse hulp na vulkaanuitbarstingen 725/2
__ Groot-Brittannië: hulp na vulkaanuitbarsingen 724/2; Londen vormt speciaal interdepartementaal comité 725/1
Noodtoestand: dreigende vulkaanuitbarsting 319/1
Rampen: vulkaanuitbarstingen 724/1
Regering: cehf-minister afgetreden 724/2
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 319/1

MOZAMBIQUE

Begroting: voor 1997 in parlement 111/1
Economie: IMF-lening 110/3; schuldenherschikking Club van Parijs 111/1
Regering: kabinetswijzigingen 110/3

MYANMAR

Buitenlandse betrekkingen:
__ ASEAN: kritiek op mensenrechtenbeleid 421/2; lidmaatschap goedgekeurd 736/2
__ EU: speciale handelsstatus ingetrokken 206/1; kritiek op mensenrechtenbeleid 421/2
__ Thailand: premier op bezoek 679/1
__ Verenigde Staten: Amerikaans bedrijf trekt zich terug 420/3; reactie EU en Japan op boycot Massachusetts 420/3; Amerikaanse handelssancties 679/1
Economie: IMF-rapport over economische groei 421/3
Oppositie: internationale reacties op optreden militairen 204/3; aanhoudende intimidatie 205/1; berichten over contact tussen SLORC en NLD 205/2; aanval op Suu Kyi 205/2; studentenprotesten 205/2; veroordeling NLD-leden 421/1; NLD-activisten vrijgelaten en veroordeeld 679/2; vooraanstaand lid overleden 679/2; gevangenisstraffen voor familieleden Suu Kyi en voor bestuurslid vakcentrale 679/2
Rampen: passagiersschip gezonken 421/3
Rebellen: gevechten tussen leger en KNU 421/1; offensief voortgezet 421/1
Regering: kabinetswijzigingen 204/3; machtsstrijd binnen SLORC 679/1; voormalig SLORC-voorzitter overleden 679/1
Religie: anti-moslimrellen in Mandalay 421/3
Sociale onrust: scholen weer open 679/3
Terrorisme: bomaanslag 206/1; bomaanslag op hoge SLORC-functionaris 678/2

NAMIBIË

Begroting: herzien 262/3
Politieke partijen:
__ NDPFJ: opgericht 262/3

NAURU

President: Harris opgevolgd door Dowiyogo 348/2; Klodimar nieuwe president 348/2
Regering: samenstelling nieuw kabinet 348/2
Verkiezingen: algemene verkiezingen 348/2

NECROLOGIEËN

Agnew, Spiro T.: voormalig vice-president van de Verenigde Staten 31/2
Bokassa, Jean-Bedel: voormalig staatshoofd van Centraal Afrikaanse Republiek 321/1
Bundy, McGeorge: oud-adviseur president van de Verenigde Staten 31/2
Castillo, Herberto: links politicus (Mexico) 455/1

Ceausescu, Nicu: jongste zoon van voormalig dictator Nicolae Ceausescu 236/3
Debré, Michel: oud-premier van Frankrijk 13/2
Deng Xiaoping: 'grote leider' van China 532/1
Foccart, Jacques: presidentieel adviseur (Frankrijk) 378/3
Giraud, André: oud-minister (Frankrijk) 699/3
Harriman, Pamela: ambassadeur (Verenigde Staten) 576/1
Herzog, Chaim: voormalig president van Israël 402/2
Hiss, Alger: voormalig ambtenaar in de Verenigde Staten in 1948 veroordeeld wegens meineed 250/3
Jagan, Cheddi: president van Guyana 390/1
Jamali, Mohammed Fahdil Abbas al-: oud-premier van Irak 527/2
Jayewardene, Junius Richard: oud-president van Sri Lanka 289/1
Kabua, Amata: president van de Marshalleilanden 348/1
Lanusse, Alejandro: voormalig president van Argentinië 92/3
Lukanow, Andrej: oud-premier van Bulgarije 226/1
Manley, Michael: oud-premier van Jamaica 717/3
Merid Azmatch Asfa Wossen Haile Selassie: kroonprins van Ethiopië 323/1
Peng Zhen: oud-burgemeester van Beijing (China) 535/3
Rata, Matiu: vooraanstaand Maori-politicus (Nieuw-Zeeland) 832/2
Reddy, Neelam Sanjiva: oud-president van India 117/3
Sánchez, Fidel Velázquez: vabondsleider (Mexico) 720/3
Shabbaz, Betty: weduwe Malcolm X (Verenigde Staten) 650/1
Sinjawski, Andrej: dissidente schrijver (Russische Federatie) 446/3
Souza, Herbert de : socioloog (Brazilië) 790/1
Suenens, L.J.: kardinaal en voormalig primaat van België 153/1
Tariki, sjeik Abdullah: voormalig olieminister en mede-oprichter OPEC (Saoedi-Arabië) 735/1
Todorow, Stanko: oud-premier van Bulgarije 229/2
Tsongas, Paul Efthemios: oud-senator (Verenigde Staten) 255/2
Türkes, Alparslan: leider MHP 776/1
Wang Li: 'held van de Culturele Revolutie' (China) 276/3
Yahaya Ahmet: industrieel (Maleisië) 479/1

NEDERLAND

ALGEMEEN
Justitie: tijdens top van Amsterdam opgepakte demonstranten worden niet vervolgd 757/1
Koninkrijkszaken: rapport Commissie-Biesheuvel 784/3; aanbevelingen rapport-Biesheuvel 785/1; Kabinet Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse zaken bij ministerie van Binnenlandse zaken 785/3; verdeeldheid Tweede Kamer over plan aparte staatssecretarissen 786/1

BUITENLANDSE BETREKKINGEN
Algerije: minister van buitenlandse zaken op bezoek 805/1
China: Chinese kritiek op optreden Nederlandse minister van buitenlandse zaken 538/1; samenwerkingscontract 538/2
EU: Nederlands voorstel voor meerderheidsbesluitvorming 371/2
Haïti: strafrechtelijk onderzoek naar Nederlands bedrijf wegens levering onzuivere glycerine 645/3
NAVO: standpunt inzake uitbreiding 609/3

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN
Begroting: miljoenennota 1998 619/1; reacties 626/1; algemene beschouwingen 626/3; tegenbegrotingen 627/3; antwoord premier Kok 628/1; financiële beschouwingen 628/3
De Nederlandsche Bank: vertrek president Duisenberg 293/1; Wellink nieuwe president 293/2; jaarverslag 1996 293/3; jaarverslag over ontwikkeling economie 294/2; 'le miracle hollandais'294/3; voorbereiding EMU 295/1; Nederlandse voorbereidingen 295/3
Economische ontwikkeling: OESO-rapport 290/3; macro-economische verkenning 1998 622/2; kerngegevens 1994-1998 623/1
Lonen: wettelijk minimum (jeugd)loon per 1 januari 1997 5/1
Sociaal-economisch beleid: Sociale Nota 623/2
Sociale verzekeringen:
__ AAW: uitkering per 1 januari 1997 8/1; premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ ABW: uitkering per 1 januari 1997 5/2
__ Anw: uitkering per 1 januari 1997 7/1; bijzondere bepalingen 7/2; premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ AOW: uitkering per 1 januari 1997 6/3; bijzondere bepalingen 7/2; premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ AWBZ: premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ IOAW: uitkering per 1 januari 1997 5/2
__ IOAZ: uitkering per 1 januari 1997 5/2
__ Kinderbijslag: uitkering per 1 januari 1997 7/3
__ Vorstverlet: premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ VUT: premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ Wachtgeldverzekering: premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ WAO: daglonen 8/2; premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ WW: daglonen 8/2; premiepercentages per 1 januari 1997 8/2
__ Ziekenfondsverzekering: premiepercentages per 1 januari 1997 8/2

POLITIEK BINNENLAND
CTSV-affaire: voorgeschiedenis 219/2; CTSV opgericht als opvolger SVR 219/2; CTSV-bestuur treedt af 220/1; rapport-Rood oordeelt vernietigend over CTSV-top 220/2; Linschoten vraagt ontslag bestuur aan 220/2; 'demissionair' bestuur ontslaat directeur 220/2; nieuw interim-bestuur CTSV 220/3; geschorste directieleden weer aan het werk 220/3; Czyzewski kondigt vetrek aan 220/3; parlementair onderzoek naar crisis 221/1; kamerdebatten over onvolledige voorlichting door Linschoten 221/1; oud-bestuurders CTSV eisen schadeloosstelling voor ontslag 221/3; conclusies onderzoeksrapport 222/1; staatssecretaris Linschoten stapt op 222/2; De Grave volgt Linschoten op 223/1; Linschoten boos over nuancering CTSV-rapport door Van Zijl 223/2; nieuw CTSV-bestuur 223/3; Linschoten benoemd tot kroonlid SER 224/1
Politieke partijen:
__ CDA: tegenbegroting 627/3
__ Groen Links: tegenbegroting 627/3
Raad van State: Tjeenk Willink volgt Scholten op als vice-voorzitter Raad van State 358/2; instemming met kabinetsbeleid 625/2
Regering: staatssecretaris Linschoten stapt op 222/2; De Grave volgt Linschoten op 223/1; reactie premier Kok op algemene beschouwingen 628/1
Staten-Generaal:
__ Algemeen: troonrede 617/1
__ Eerste Kamer: akkoord met privatisering Ziektewet 217/3; akkoord met 'Veegwet' 218/2; Korthals Altes nieuwe voorzitter 358/1
__ Tweede Kamer: akkoord met wijziging Ziektewet 217/2; parlementair onderzoek naar CTSV-crisis 221/1; kamerdebatten over onvolledige voorlichting door staatssecretaris Linschoten in CTSV-affaire 221/1; Bukman gekozen tot voorzitter 357/1
Ziektewet: privatisering 217/1; Tweede Kamer akkoord 217/2; Eerste Kamer akkoord 217/3; onderzoek naar gevolgen Wulbz 218/2

NEDERLANDSE ANTILLEN

Arbeid: rellen op Curaçao bij behandeling loonwetten 25/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Europese Unie: verzet tegen voornemen EU om einde te maken aan 'Antillen-route' rijsthandel 25/3; verdere ontwikkelingen rond EU-voornemen rijst- en suikerimport aan banden te leggen 791/3; Nederland verliest kort geding 791/3; Rijksministerraad besluit tot hervatting onderhandelingen over herziening LGO-besluit 792/1; EU-compromisvoorstel aanvaard 792/1; Antillen weigeren het voorstel te aanvaarden 792/3; debat in Tweede Kamer over 'rijstkwestie' 793/1; compromis onontkoombaar 793/1; economische belangen Antillen geschaad 793/1
Economie: akkoord met IMF over sanering overheidsuitgaven 24/1; rapport commissie-Van Lennep 24/2
Nederland: benoeming gevolmachtigde op ministerie van Arubaanse en Antilliaanse zaken 25/3; debat in Tweede Kamer over 'rijstkwestie' 793/1
Overheid: ontslag voor helft ambtenaren 25/2
Regering: premier Pourier dreigt met aftreden 25/2; kabinetswijziging 25/3

NEPAL

Regering: kabinetswijzigingen 344/1; premier treedt af 344/2; nieuwe regering 344/2; nieuwe premioer 344/3; samenstelling kabinet 344/3
Verkiezingen: tussentijdse verkiezingen 344/2

NICARAGUA

Regering: installatie nieuw kabinet 190/1

NIEUW-ZEELAND

Begroting: verklaring over komende begroting 488/2; voor 1997-'98 gepresenteerd 832/2
Geweld: massamoord in Raurimu 488/2
Rampen: vulkaanuitbarsting 214/1
Regering: vorming coalitieregering 213/1; minister aangeklaagd wegens minachting 488/2
Tokelau: krijgt wetgevende macht 65/3
Verkiezingen: algemene verkiezingen 212/3; uitslag 213/1

NIGER

Binnenlandse veiligheid: veiligheidsmaatregelen 191/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Israël: hervatting diplomatieke betrekkingen 199/3
__ Mali: overeenkomst over terugkeer Toearegs 110/1
Oppositie: demonstratie in Niamey 395/2; arrestatie oppositieleiders 395/2
Regering: Raad van Nationale Redding opgeheven 192/1; nieuw kabinet 192/2; regering naar huis gestuurd 395/3
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 192/1

NIGERIA

Arbeid: vakbond academici verboden 34/3
Begroting: voor 1997 bekendgemaakt 327/2
Bestuur: nieuwe deelstaten gevormd 36/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Canada: diplomatieke betrekkingen opgeschort 396/1
__ Gemenebest: onderhandelingen over bezoekvan Gemenebest-ministers 34/3; CMAG besluit tot inspectiebezoek 35/1; ministeriële actiegroep op bezoek 326/3; bijeenkomst CMAG 327/1
Economie: denktank opgericht 36/1
Mensenrechten: VN-rapport over schendingen 34/2
Oppositie: leiders Nadeco verdacht van moord op vrouw Abiola 34/2; arrestaties van Ogoni-activisten 34/3; Soyinka aangeklaagd wegens verraad 395/3
Politieke partijen:
__ Algemeen: vijf partijen erkend 35/3; eerste nationale congressen 326/3
Rampen: vliegtuigramp 327/1
Sociale onrust: Moslim-rellen 35/2
Staatshoofd: vervangt militaire bestuurders 34/3; benoemt leden Voorlopige Bestuursraad 36/1; krijgt omstreden prijs 36/2; Abacha mogelijk kandidaat bij toelomstige verkiezingen 327/2
Terrorisme: bomaanslagen in Lagos 327/1
Verenigde Naties: rapport over schending mensenrechten 34/2
Verkiezingen: plaatselijke verkiezingen 395/3

NIUE

Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: maritiem verdrag getekend 832/3
Regering: kabinetswijziging 832/3

NOORDELIJKE MARIANEN

Rampen: vliegramp op Guam 832/3

NOORWEGEN

Economie: OESO-rapport voorspelt afname van groei 436/1
Regering: ministers treden af na schandalen 435/2; regeringswijzigingen 435/3
Schandalen: ministers treden af 435/2

OCEANIË

Melanesische Speerpunt Groep: jaarlijkse top 747/2
South Pacific Commission: SPC wordt Pacific Island Commission 747/3
South Pacific Forum: 27ste topconferentie 64/2; 28ste topconferentie 747/3

OEGANDA

Buitenlandse betrekkingen:
__ Soedan: crisis 465/2
Economie: schuldenverlichtingspakket 465/3

OEKRAÏNE

Arbeid: betogingen tegen loonachterstand 706/1
Bankwezen: nieuwe ambtstermijn president Centrale Bank 436/2
Begroting: ontwerpbegroting voor 1997 verworpen 173/2; ontwerpbegroting goedgekeurd 173/3; voor 1997 goedgekeurd 706/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Baltische staten: topontmoeting Baltische, Poolse en Oekraïnse presidenten 689/3
__ Bjelaroes: presidenten spreken over samenwerking 428/1; president Loekasjenka op bezoek 704/3
__ NAVO: veiligheidspact geparafeerd 611/2; veiligheidspact ondertekend 613/1
__ Polen: verzoeningspact 569/2
__ Russische Federatie: spanningen over Zwarte-Zeevloot 174/1; conflict over Sewastopol 437/3; ratificatie overeenkomst opgeschort 438/1; kortstondig verbod op Russische militaire vluchten 438/2; president Jeltsin op bezoek 703/3; premier Tsjernomyrdin op bezoek 704/1; akkoord over Zwarte-Zeevloot 704/2; defensiebetrekkingen 704/2
Economie: buitenlandse hulp 173/1; IMF-overbruggingskrediet 706/1
Geweld: moord op hoofdredacteur 706/3
Grondwet: Constitutioneel Hof geïnstalleerd 436/1
Justitie: Constitutioneel Hof geïnstalleerd 436/1; voormalig interim-premier gevrijwaard van vervolging 436/2; uitspraak Constitutionele Hof 704/3; ontslag procureur-generaal 705/3
Kernenergie: berichten over kettingreactie in kerncentrale Tsjernobyl ontkend 174/1; sluiting kerncentrale Tsjernobyl uitgesteld 437/2
Krim: parlementsvoorzitter treedt af 174/2; nieuwe parlementsvoorzitter 438/2; parlementsleden in hongerstaking 438/3; parlement benoemt nieuwe premier 438/3; veto Oekraïnse president 438/3; president vervangen 706/2
Munt: nieuwe munteenheid 172/2; bandbreedte voor hrywna vastgesteld 437/2; nieuwe bankbiljetten 706/2
Overheid: nieuw ministerie van energie gevormd 704/3; reorganisatie ministerie van landbouw 704/3
President: meer macht door decreet 174/2; hoge medewerker ontslagen 174/2; oprichting politieke raad 436/3; rede over toestand van het land 436/3; anticorruptiemaatregelen 437/1
Rampen: stormschade 706/3
Regering: kabinetswijziging 173/3; kabinetswijzigingen 436/2; nieuwe Raad van Toezicht 437/1; benoemingen 437/1; nieuw hoofd Stichting voor Staatseigendommen 437/1; nieuwe minister van vervoer 704/3; nieuwe premier 705/1; nieuw kabinet 705/2

OEZBEKISTAN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 206/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: gezamelijke militiare oefening 744/1; bezoek van minister van buitenlandse zaken 744/1
Economie: forse verhoging lonen en prijzen 480/3
Politieke partijen:
__ Algemeen: wet op politieke partijen 480/3
Regering: minister vermoord 206/1; kabinetswijzigingen 206/2

OMAN

Regering: kabinetswijzigingen 273/1; plan voor oprichting staatsraad bekendgemaakt 273/3

OOSTENRIJK

Buitenlandse betrekkingen:
__ Verenigde Staten: Amerikaanse wapendepots opgegraven 231/1
Immigratie: verscherping beleid 232/3
Monarchie: anti-Habsburgwet afgeschaft 230/3
President: ziekte 231/1
Regering: minister van economisch zaken treedt af 230/1; kanselier Vranitzky treedt af en wordt opgevolgd door Viktor Klima 232/1; nieuwe regering 232/3
Tweede Wereldoorlog: herkomst massagraf vastgesteld 230/3; veiling geroofde joodse kunstwerken 232/1
Verkiezingen: nederlaag voor socialisten bij verkiezingen voor Europees Parlement 231/2

PAKISTAN

Binnenlandse veiligheid: aanval op christenen 483/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Afghanistan: erkenning Talibaan-regime 597/2
__ België: minister van buitenlandse zaken op bezoek 494/1
__ India: 8ste gespreksronde 408/3; ontmoeting ministers van buitenlandse zaken 485/1
Economie: IMF-lening 209/1; devaluatie munt 209/2; bekendmaking economisch herstelprogramma 483/2
Grondwet: voorstel tot grondwetswijziging aangenomen 483/3
Justitie: arrestaties i.v.m. moord op broer Bhoetto 208/2; Zardari beschuldigd 208/2; uitspraak Hooggerechtshof over ontslag Bhoetto 481/2; arrestatie schoonvader Bhoetto 481/3
Militaire zaken: stafchef marine ontslagen 484/2; nieuwe chef generale staf 484/2
Oppositie: anti-regeringsbetogingen 206/2
President: aanval Leghari op Benazir Bhoetto 208/2
Provincies:
__ Algemeen: ontbinding provinciale assemblees 208/1; vorming provinciale interim-regeringen 208/1
__ Baluchistan: gouverneur treedt af 484/3
Rampen: gaslek 485/1; aardbeving 485/1; treinongeluk 485/1
Regering: kabinetswijziging 206/3; kabnet-Bhoetto ontslagen 206/3; aantreden interim-regering 206/3; samenstelling 207/3; aftreden minister van justitie 208/3; oprichting Nationale Veiligheidsraad 480/3; Sharif tot premier gekozen 482/3; samenstelling kabinet 482/3; toelichting op regeringsbeleid in eerste televisietoespraak premier Nawaz Sharif 483/1
Verkiezingen: voorbereidingen verkiezingen 208/3; verkiezingsoverwinning Moslim Liga 481/3; uitslag parlementsverkiezingen 482/2; uitslag provinciale verkiezingen 482/2
Voedselvoorziening: tarwetekort 484/3

PALESTIJNSE GEBIEDEN

Arbeid: staking leraren 595/2
Begroting: voor 1997 aangenomen 596/2
Binnenlandse veiligheid: gevangene gedood 50/1; onrust in Nabloes 501/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ België: minister van buitenlandse zaken op bezoek 494/1
__ Frankrijk: president Chirac op bezoek 48/1
__ Jordanië: koning Hoessein op bezoek 51/1
__ Libië: uitzetting Palestijnen herzien 260/3
__ Russische Federatie: bezoek van president Arafat 333/2
__ Verenigde Staten: president Arafat voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; bezoek van Arafat 334/3; Amerikaans veto tegen VN-resolutie over nederzettingen 334/3; Amerikaanse afgezant op bezoek 335/3
Economie: opening Palestijnse effectenbeurs 337/1; IMF-rapport 337/2
Geweld: doodstraf voor verkoop land aan joden 595/3; nog meer Palestijnse landverkopers vermoord 595/3
Israël: vredesonderhandelingen in impasse 42/1; eerste ontmoeting Arafat en Netanyahu 42/3; zware gevechten 43/2; gewelddadigheden Westelijke Jordaanoever en Gazastrook 43/3; spoedbijeenkomst in Washington 45/2; onderhandelingen over Hebron 45/3; ontmoeting tussen presidenten Arafat en Weizmann 48/1; aanmoedigingsprijs voor kolonisten 199/2; joodse kolonisten gedood 330/2; aanslag op Palestijnen in Hebron 330/2; akkoord over Hebron 330/2; verloop van de onerhandelingen 330/3; ondertekening Hebron-akkoord en aanvullende documenten 331/1; goedkeuring akkoord door regeringen 332/1; terugtrekking Israëlische troepen uit Hebron 332/1; verklaring Arafat over Palestijnse staat 332/2; ontmoeting Arafat-Netanyahu 332/3; vrijlating vrouwelijke Palestijnse Justitie: Palestijnse veiligheidsfunctionarissen beschuldigd van bruut geweld 336/3; doodstraf voor verkoop land aan joden 595/3
Palestijnse Raad: oproep tot staking 50/3
PNA: vergadering van Adviesgroep 51/2; verzoeningsbijeenkomst in Nabloes 337/1; aftreden minister 596/1; onderzoek naar corruptie 596/1
President: Arafat bezoekt Hebron 336/2
Regering: benoeming minister van sport 336/3
Schandalen: onderzoek naar corruptie PNA 596/1
Terrorisme: veroordeling in verband met bomaanslag Londen 199/3

PANAMA

Arbeid: demonstratie tegen voorstel afschaffing pensioenwet 725/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Colombia: onrust in grensgebied 726/1
__ Ecuador: asiel voor voormalig president Ecuador 643/1
Economie: congres over Panamakanaal 726/1
Regering: kabinetswijziging 725/3; samenstelling kabinet 725/3

PAPOEA-NIEUW-GUINEA

Bougainville: premier vermoord 214/1; Sinato nieuwe premier 214/3; inzet buitenlandse huurlingen 488/3; opstandelingen voeren acties op 490/3; vredesbesprekingen 834/2; vooruitgang bij besprekingen 834/2; gedeeltelijk bestand 834/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Salomoneilanden: grensverdrag ondertekend 834/1
Militaire zaken: nieuwe legercommandant 834/1
Politieke crisis: conflict tussen regering en leger 489/2; steun voor Singirok 489/2; premier Chan treedt af 490/1; interim-regering benoemd 490/1; onderzoek naar inzet huurlingen 490/2; arrestatie demonstranten 490/3; terugkeer Chan 833/1; nieuw onderzoek naar inzet buitenlandse huurlingen 835/2
Rampen: gehele land rampgebied vanwege droogte 835/3
Regering: inzet buitenlandse huurlingen in Bougainville leidt tot politieke crisis 488/3; conflict tussen regering en leger 489/2; steun voor Singirok 489/2; premier Chan treedt af 490/1; interim-regering benoemd 490/1; terugkeer Chan 833/1; parlementsverkiezingen 833/1; uitslag 834/1; nieuwe premier en regering 835/1; minister van financiën ontslagen 835/2; minister aangeklaagd wegens wangedrag 835/3
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 833/3; uitslag 834/1

PARAGUAY

Justitie: nasleep couppoging Oviedo 319/2; Oviedo in hoger beroep vrijgesproken 319/3; arrestaties officieren 320/1
Regering: kabinetswijzigingen 320/1

PERU

Buitenlandse betrekkingen:
__ Ecuador: akkoord over procedures voor besprekingen over grensconflict 249/3; grensincident 461/1
__ Japan: crisisoverleg in Canada 248/3; onderminister van buitenlandse zaken op bezoek 458/2; premier Hashimoto op bezoek 460/2; Japanse ambassadeur neemt ontslag 460/2
Grondwet: amendement op referendumwet 247/1
Justitie: verklaringen premier en ministers over beschuldigingen tegen Montesino 247/1; veroordeling generaal Rios Araico 247/1; handhaving 'gezichtsloze' rechtbanken 247/2; arrestatie generaal Robles 247/2; drugsbaron gearresteerd 247/2; proces tegen functionarissen die voor gijzelingsactie verantwoordelijk zouden zijn 460/2; veroordeling leden inlichtingendienst wegens ontvoering en marteling 460/3; arrestatie vermeende MRTA-leden 460/3; guerrilla-aanslagen 460/3; rechters ontslagen 461/1
Militaire zaken: aankoop MiGs
Rampen: vliegtuigramp 249/2; aardbeving 249/2; doden door modderlawine 457/3
Regering: kabinetswijzigingen 246/2
Terrorisme: gijzelingsdrama in Japanse ambassade te Lima 247/2; onderhandelingen tussen regering en MRTA 248/2; crisisoverleg met Japanse premier in Canada 248/3; inleidende gesprekken ter beëindiging gijzelingsdrama 457/3; besprekingen afgebroken 458/1; bezoek Japanse onderminister van buitenlandse zaken 458/2; commandotroepen maken einde aan gijzelingsdrama 458/3; buitenlandse reacties 459/1; reactie in het binnenland 459/1; executie MRTA-strijders ontkend 459/3; proces tegen functionarissen die voor gijzelingsactie verantwoordelijk zouden zijn 460/2

POLEN

Abortus: versoepeling van abortuswet 233/1; kritiek van Vaticaan en katholieke kerk 233/1; omstreden abortuswet goedgekeurd 233/2
Arbeid: protestacties door arbeiders scheepswerf Gdansk 234/1; rellen in Gdansk 567/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Baltische staten: topontmoeting Baltische, Poolse en Oekraïnse presidenten 689/3
__ NAVO: uitnodiging toe te treden 612/1
__ Oekraïne: verzoeningspact 569/2
__ Russische Federatie: gasovereenkomst 234/2
__ Vaticaan: paus Johannes Paulus II op bezoek 569/2
__ Verenigde Staten: bezoek van premier 569/1
Economie: uitspraak over faillissement van scheepswerf van Gdansk 233/3; protestacties door arbeiders van scheepswerf Gdansk 234/1; gasovereenkomst met Rusland 234/2
Energievoorziening: gasovereenkomst met Rusland 234/2
Grondwet: ontwerpgrondwet goedgekeurd 568/3; referendum over nieuwe grondwet 569/1
Justitie: afschaffing doodstraf 568/2
Militaire zaken: nieuwe chef generale staf 568/2
Parlement:
__ Sejm: omstreden abortuswet goedgekeurd 233/2; wet over contacten met inlichtingendienst aanvaard 568/2
Politieke partijen:
__ Conservatieve Volkspartij (SKL): opgericht 235/1
Regering: spanningen in coalitie 234/3; bestuurlijke hervormingen 234/3; kabinetswijzigingen 235/1; nieuwe minister van financiën 235/2; vice-premier treedt af 568/1; nieuwe minister van landbouw 568/3
Verkiezingen: datum voor parlementsverkiezingen 569/1

PORTUGAL

Arbeid: vissersprotest 767/2
Begroting: akkoord over ontwerpbegroting 767/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: 6de Ibero-Amerikaanse top 181/2
Economie: staat verkoopt aandelen Portugal Telecom 767/3
Justitie: skinheads veroordeeld wegens racistische moord 767/2
Rampen: noodweer op Azoren 768/1

QATAR

Begroting: voor 1996-1997 bekendgemaakt 51/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Bahrein: verbeterde betrekkingen 470/3
__ Groot-Brittannië: defensieakkoord 52/1
__ Saoedi-Arabië: grensakkoord 51/3
__ Verenigde Staten: bezoek van emir 734/3
Emir: benoeming kroonprins 51/3; schikking met oud-emir over overheidsgelden 52/1; verzoening tussen emir en sjeik Khalifa 470/3
Militaire zaken: vorming adviesraad voor defensie 52/1; defensieakkoord met Groot-Brittannië 52/1
Regering: benoeming nieuw kabinet 51/3; minister van justitie treedt af 734/3

RAAD VAN EUROPA

Bjelaroes: waarnemersstatus opgeschort 427/3
Estland: toezicht beëindigd 430/2
Europees Hof van de Mensenrechten: uitspraak over grondbezit Cyprus 297/1; Toemanow treedt af 441/3

ROEMENIË

Buitenlandse betrekkingen:
__ Hongarije: ondertekening vriendschapsverdrag 236/1; defensie-akkoord 236/2; gezamelijke vredesmacht 236/3
__ Verenigde Staten: president Clinton op bezoek 613/3
Economie: reddingsplan 238/2
Justitie: mijnwerkersleider gearresteerd 238/1
Parlement:
__ Kamer van Afgevaardigden: nieuwe zetelverdeling 237/3
Politieke partijen:
__ DCR: verkiezing nieuwe leider 238/1
Regering: kabinetswijzigingen 235/3; PUNR uit coalitie 236/1; kabinetswijzigingen 236/1; Ciorbea kandidaat voor premierschap 237/3; nieuwe regering 238/1
Verkiezingen: presidents- en parlementsverkiezingen 236/3; uitslag presidentsverkiezingen 237/1; parlementsverkiezingen 237/2; zetelverdeling in parlement 237/3

RUSSISCHE FEDERATIE

ALGEMEEN

Criminaliteit: aanslag op kerkhof 179/1; vermeende aanslag op grenswachten in Dagestan 179/2; Amerikaanse zakenman gedood 179/2; maatregelen ter bestrijding van de misdaad 442/1
Geweld: moord op plaatsvervangend burgemeester St Petersburg 71/3
Grondwet: verkiezing voorzitter Constitutioneel Hof 441/3; nominaties nieuw lid verworpen 442/1
Justitie: verkiezing voorzitter Constitutioneel Hof 441/3; nominaties nieuw lid verworpen 442/1; Toemanow treedt toe tot Europees Hof voor Rechten van de Mens 441/3; benoeming lid Constitutioneel Hof bekrachtigd 712/1
Media: regering beschuldigd van perscensuur 446/2
Mensenrechten: Amnesty International levert kritiek op strafrechtsysteem 446/3; Europees protocol over doodstraf ondertekend 446/3
Militaire zaken: nieuwe chef generale staf 177/2; minister van defensie krijgt civiele status 178/3; kerwapenbeleid 441/2; toestand leger 'kritiek' 441/3; hervormingen bij strijdkrachten 706/3; minister van defensie ontslagen 706/3; chef generale staf ontslagen 706/3; hoofd militaire inspectiedienst ontslagen 707/1; waarschuwingen over verzwakte toestand strijdkrachten 707/1; verzte tegen inkrimpingen 707/2; reorganisatie wapenhandel 708/3; oprichting militaire inspectie 708/1
Rampen: vliegramp 447/1
Schandalen: corruptiezaken 445/3; financiële schandalen 710/1; schandalen rond privatiseringsverkopen 710/3; verhalen over depressiviteit en nepotisme Jeltsin 711/1; minister van justitie geschorst in verband met schandaal rond saunavideo 711/2
Sociale onrust: noodtoestand in Wladiwostok 713/3
Tweede Wereldoorlog: Federatieraad verwerpt veto over 'buitgemaakte kunst' 714/3
Volksgezondheid: doden door namaakwodka 715/1; lagere levensverwachting 715/1

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

Armenië: wapenleveranties 425/3; president Ter-Petrosjan op bezoek 688/1; ondertekening gasakkoord 688/1
Azerbajdzjan: verwarring over olie-akkoord 689/1
Bjelaroes: Russische bemiddelingspoging in conflict president en parlement 159/2; brief president Jeltsin over integratie 428/1; voorbereiding voor Unie 428/3; Unieverdrag ondertekend 429/1; Uniehandvest ondertekend 690/1; ratificatie Unieverdrag en Uniehandvest 691/1; conflict over tv-verslaggevers 691/3
China: premier Li Peng op bezoek 279/1; president Jiang Zemin op bezoek 539/2; grensakkoord 540/1
Duitsland: bondskanselier Kohl op bezoek 175/3; onenigheid over teruggave geroofde Duitse kunstschatten 446/3; ontmoeting Kohl en Jeltsin over NAVO 603/2
Estland: Rusland weigert grensakkoord te ondertekenen 430/2; Sowjet-paspoorten niet langer geldig in Estland 692/3
IMF: overleg over krediet 445/3
Irak: olie-akkoord ondertekend 528/2
Israël: premier Netanyahu op bezoek 401/1
Japan: torpedojager bezoekt Rusland 58/3; besprekingen over Noordelijke Territoria hervat 59/1; rapport Defensiebureau over Russische leger 59/1; Russische toenadering in territoriaal conflict 287/3; verbeterde betrekkingen 678/1; marineschip bezoekt Japanse haven 678/2
Kirgizstan: grensovereenkomst 478/2
Korea (Zuid): akkoord over directe communicatieverbinding 832/1
Midden-Oosten: rondreis minister van buitenlandse zaken Primakow 48/2; voorstel voor tripartiete commissie voor vredesonderhandelingen 48/2
Moldowa: terugtrekking Russische troepen uit Dnjestrië 435/2
NAVO: verzet tegen uitbreiding 351/3; Stichtingsakte ondertekend 602/3; oprichting Permanente Gezamelijke NAVO-Rusland-Raad 603/3; kernpunten Stichtingsakte 603/3; lidstaten niet langer doelwit Russische kernraketten 604/2; eerste reacties op Stichtingsakte 604/2; tekst Stichtingsakte 605/1
Oekraïne: spanningen over Zwarte-Zeevloot 174/1; conflict over Sewastopol 437/3; ratificatie overeenkomst opgeschort 438/1; kortstondig verbod op Russische militaire vluchten 438/2; bezoek van president Jeltsin 703/3; bezoek van premier Tsjernomyrdin 704/1; akkoord over Zwarte-Zeevloot 704/2; defensiebetrekkingen 704/2
Palestijnse gebieden: president Arafat op bezoek 333/2
Polen: gasovereenkomst 234/2
Verenigde Staten: top Clinton-Jeltsin in Helsinki 352/1
Wereldbank: krediet 445/2

ECONOMIE, FINANCIËN EN SOCIALE ZAKEN

Arbeid: arbeiders protesteren tegen achterstallig loon 178/3; protestacties tegen loonachterstanden 444/1
Begroting: Staatsdoema verwerpt ontwerpbegroting voor 1997 177/2; ontwerpbegroting voor 1997 goedgekeurd 177/3; voor 1997 goedgekeurd 439/2; Jeltsin ondertekent begroting voor 1997/2; presentatie ontwerpbegroting 1998 709/3
Economisch beleid: wisselkoersenbeleid gecontinueerd 179/1; hervormingen energie- en vervoersmonopolie 444/3; regeringsplan 708/2; bezuinigingsprogramma 708/2; Doema stemt tegen bezuiniging 708/3; Doema akkoord met nieuwe belastingwet 708/3; hervorming elektriciteitssector 709/1; aandelen staatsoliebedrijven verkocht 709/1; maatregelen ter hervorming Gazprom 709/2
Economische ontwikkeling: inflatiecijfers 439/2
IMF: lening verlaat uitgekeerd 442/2
Munt: plannen tot herwaardering roebel 709/3
Wereldbank: leningen verhoogd 709/1; bijzondere kredieten 709/1

POLITIEK BINNENLAND

Bestuur: wijzigingen in regionaal bestuur 714/1
Parlement:
__ Staatsdoema: verwerpt ontwerpbegroting voor 1997; ontwerpbegroting voor 1997 goedgekeurd 177/3; tegenstander Jeltsin in doema 440/3; resolutie over Jeltsins gezondheid aanvaard 440/3; leider regeringsfractie treedt af 712/3; wetsvoorstel inperking godsdienstvrijheid goedgekeurd 714/2
Politieke partijen:
__ Agrarische Partij: 5de congres 444/3
__ Communistische Partij: lid centrale comité uit partij gezet 444/3
__ Democratische Partij van Rusland: nieuwe voorzitter 444/2
__ Russische Republikeinse Volkspartij: opgericht 444/2
__ Russische Volksunie: leider roept op tot burgerlijke ongehoorzaamheid 444/3
President: aankondiging hartoperatie president Jeltsin 174/3; politieke consequenties Jeltsins hartproblemen 175/1; Jeltsin ontslaat generaal Lebed 175/3; Jeltsin ontslaat voorzitter staatscommissie voor sport en toerisme Tarpistsjew; 176/1; generaal Korzjakow bekritiseert hoofd presidentiële staf Tsjoebais 176/1; ontslag Lebed 176/2; benoemingen in Veiligheidsraad 177/1; Jeltsin hervat werkzaamheden na geslaagde hartoperatie 178/1; benoeming plaatsvervangend hoofd presidentiële staf 178/3; poging Jeltsin af te zetten 439/1; rede over toestand land 443/1; verhalen over depressiviteit en nepotisme Jeltsin 711/1; benoemingen familieleden Jeltsin 711/1; wijzigingen in Adviesraad 712/1; veto tegen wet op inperking godsdienstvrijheid 714/3; voorstel om Lenin te begraven 715/1
Regering: benoemingen 175/2; minister van binnenlandse zaken Koelikow beschuldigt Lebed van plannen voor staatsgreep 176/2; minister van defensie krijgt civiele status 178/3; speculaties over kabinetswijziging 442/3; kabinetswijzigingen 443/1; nieuwe regering 443/2; benoemingen 445/2; promotie minister van landbouw 709/1; maatregelen ter hervorming Gazprom 709/2; vice-premier treedt af 710/3; minister van samenwerking GOS-landen ontslagen 712/1; ministeriële benoemingen 712/2
Republieken:
__ Dagestan: vermeende aanslag op grenswachten 179/2
__ Tsjetsjenië: uitvoering vredesakkoord 178/2; congressen over politieke toekomst 179/3; interimakkoord over Russisch-Tsjetsjeense betrekkingen 179/3; decreet over terugtrekking Russische troepen 180/1; Rode Kruismedewerkers vermoord 180/3; terugtrekking Russische troepen 180/3; verkiezingen 447/1; uitslag presidentsverkiezingen 447/3; terugtrekking laatste Russische troepen 447/3; nieuwe naam voor hoofdstad 447/3; nieuwe regering 448/1; spanningen door bomaanslagen 448/1; ondertekening vredesverdrag 712/3; overleg tussen presidenten Jeltsin en Maschadow 713/2

Verkiezingen: verkiezingen regionale gouverneurs 177/2; lokale verkiezingen 439/2; gouverneursverkiezingen 440/1; tegenstander Jeltsin in Staatsdoema 440/3; overwining communisten bij tussentijdse verkiezingen voor Staatsdoema 712/1; tussentijdse gouverneursverkiezingen 714/1

RWANDA

Binnenlandse veiligheid: leger wreekt moorden door Hoetoe's 193/3; toenemend geweld 654/1; moord op buitenlanders 654/1; overlevende volkerenmoord aangevallen 654/1; aanhoudend geweld 654/1; VN verontrust over geweld 654/2; cijfers over aantallen moorden 654/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ België: werkgroep Senaat over gevolgen terugtrekking 493/1
__ Groot-Brittannië: Brits onderzoek naar wapenleveranties 193/1
Economie: noodlening IMF goedgekeurd 654/3
Politieke partijen:
__ RDR: Groepering voor Terugkeer van Vluchtelingen en de Democratie in Rwanda (RDR) omgevormd tot partij 654/2
President: oud-president Habyarimana aandeelhouder Mille Collines 653/2
Regering: kabinetswijziging 192/2
Verenigde Naties: uitstel proces tegen Kayichema en Akayesu 192/3; eerste doodstraffen voor genocide 192/3; onderzoek naar werking tribunaal 653/1; doodstraf voor Karamira 653/1; doodstraffen wegens volkerenmoord 653/2; Zwitserland levert verdachte uit 653/3; proces tegen Akayeshu opnieuw verdaagd 653/3
Vluchtelingen: terugkeer vluchtelingen uit Tanzania 193/1; oproep tot repatriering 654/2; vluchtelingen richten politieke partij op 654/2

SAHARA (WEST)

Buitenlandse betrekkingen:
__ Guinnee-Bissau: trekt erkenning in 811/2
__ Marokko: besprekingen in Londen en Lissabon 811/3; akkoord over referndum 812/1
__ Togo: trekt erkenning in 811/2
__ Tsjaad: trekt erkenning in 811/2
Verenigde Naties: James Baker benoemd tot nieuwe VN-afgezant 811/1; bezoek Baker aan hoofdkwartier Polisario 811/2; verlenging MINURSO-mandaat 811/3; besprekingen in Londen en Lissabon 811/3; akkoord over referndum 812/1; opnieuw verlenging termijn MINURSO 812/1

SALOMONEILANDEN

Begroting: voor 1996 goedgekeurd 65/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Papoea-Nieuw-Guinea: grensverdrag ondertekend 834/1
Parlement: oppositieleider afgetreden 751/1
Regering: kabinetswijziging 65/2; kabinetswijziging 750/3; samaenstelling nieuwe kabinet 751/1; Ulufa'alu nieuwe premier 751/1
Verkiezingen: verkiezingsdatum vervroegd 751/1; parlementsverkiezingen 751/1; Ulufa'alu nieuwe premier 751/1

SAO TOMÉ

Regering: nieuw kabinet 262/3

SAOEDI-ARABIË

Begroting: voor 1997 gepresenteerd 402/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Afghanistan: uitlevering van dissident Bin Ladin gevraagd 404/2; erkenning Talibaan-regime 597/2
__ Groot-Brittannië: kwestie al-Mas'ari 403/2; Britse verpleegster schuldig bevonden aan moord 735/1
__ Iran: verbeterde verstandhouding 659/3
__ Qatar: grensakkoord 51/3
__ Verenigde Staten: ontwikkelingen met betrekking tot aanslag in Al-Khobar 403/2; verdachte van aanslag Al-Khobar in Canada gearresteerd 403/3; regeringsdelegatie op bezoek 404/1; aanklacht tegen Sayegh ingetrokken 735/1
Economie: herziene cijfers voor 1996 402/3; prins Al-Waleed breidt beleggingsimperium uit 735/3
Koning: uitbreiding Adviesraad 734/3
Religie: meer dan 200 doden tijdens Hadj 404/3
Terrorisme: ontwikkelingen met betrekking tot aanslag in Al-Khobar 403/2; arrestatie van verdachte 403/3

SENEGAL

Binnenlandse veiligheid: legeroffensief tegen separatistische rebellen Casamance 813/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ EU: visserij-akkoord 814/1
Politieke partijen:
__ SP: personele wijzigingen 812/3
Rampen: vliegtuigongeluk 812/3
Regering: samenstelling kabinet 812/3

SIERRA LEONE

Buitenlandse betrekkingen:
__ Gemenebest: geschorst als lid 656/1
Burgeroorlog: couppoging 111/1; vredesakkoord met RUF 111/2; jongeren bestormen postkantoor 466/1; militaire coup 466/2; Majoor Koroma roept zichzelf uit tot staatshoofd 466/3; internationale reacties op coup 467/1; nasleep militaire coup 654/3; vorming Revolutionaire Raad van de Strijdkrachten 654/3; staakt-het-vuren 655/3; Koroma wil vier jaar aanblijven 656/1
President: Koroma beëdigd als president 655/2; Koroma wil vier jaar aanblijven 656/1
Regering: kabinetswijziging 111/2; vorming Revolutionaire Raad van de Strijdkrachten 654/3; nieuw kabinet 655/3
Vredesproces: in gevaar 466/1; RUF-leider afgezet 466/1; rebellen veroordeeld over leiderschap RUF 466/2

SINGAPORE

Begroting: voor 1996-1997 gepresenteerd 134/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ België: minister van buitenlandse zaken op bezoek 494/1
__ Filippijnen: verbeterde betrekkingen 666/3
__ Maleisië: betrekkingen bevroren 479/1
Grondwet: wijzigingen 134/3
Justitie: premier Goh wint rechtszaak tegen Tang 345/3
Politieke partijen:
__ WP: leider Tang vlucht naar Maleisië 345/2; premier Goh wint rechtszaak tegen Tang 345/3
Regering: kabinetswijziging 345/3
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 345/1

SLOVENIË

Buitenlandse betrekkingen:
__ Hongarije: samenwerking geïntensiveerd 565/2
__ Italië: samenwerking geïntensiveerd 565/2
Regering: nieuwe minister van buitenlandse zaken 88/1; Drnovsek herkozen tot premier 517/2; nieuwe regering 517/3
Verkiezingen: parlementsverkiezingen 88/1; uitslag 88/2

SLOWAKIJE

Begroting: ontwerpbegroting goedgekeurd 238/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Hongarije: Internationaal Gerechtshof behandelt conflict 565/1
Economie: kredieten voor financiering kerncentrale 238/2
Kernenergie: kredieten voor financiering kerncentrale 238/2
Oppositie: protesten tegen beknotting intellectuele vrijheid 238/3
Regering: kabinetswijzigingen 238/2

SOEDAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ Oeganda: crisis 465/2
__ Verenigde Staten: militaire hulp voor buurlanden Soedan 327/3
Hulpverlening: opschorting Rode Kruis-operaties 327/3
Oppositie: oppositieleider naar Eritrea gevlucht 328/1; arrestatie zuidelijke politici 328/3
Verenigde Naties: uitstel VN-embargo luchtverkeer 327/3
Zuid-Soedan: verheviging strijd 328/1; pogingen tot bemiddeling 328/3; gevechten laaien op 329/1

SOMALIA

Burgeroorlog: akkoord in Nairobi over wapenstilstand 194/1; nieuwe gevechten 194/1; rebellie tegen Aydid 396/2
Hongersnood: wegens droogte 396/2
Somaliland: Egal stelt ultimatum aan VN 396/2
Vredesproces: oprichting Nationale Reddingsraad 396/1

SPANJE

Arbeid: protesten tegen bevriezing lonen 90/3; hervorming arbeidswetgeving 772/1; akkoord over arbeidscontracten 772/1; staking vrachtwagenchauffeurs 772/3
Begroting: voor 1997 gepresenteerd 90/2; voor 1997 goedgekeurd 768/3; voor 1998 gepresenteerd 773/1
Binnenlandse veiligheid: controverse over staatsgeheimen 91/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: 6de Ibero-Amerikaanse top 181/2
__ Algerije: conferentie van niet-gouvermentele organisaties in Madrid 393/1
__ Argentinië: Spaans onderzoek 'vuile oorlog' 94/3; Spaans arrestatiebevel tegen Galtieri 380/2; meer arrestatiebevelen i.v.m. 'vuile oorlog' 784/3
__ Cuba: relaties verslechterd 100/2; Spanje roept EU op tot sancties 100/2; arrestatie toerist set betrekkingen onder druk 389/2
__ EU: tegen Spaans voorstel sancties Cuba 100/2
__ Groot-Brittannië: voorstel om soevereiniteit over Gibraltar te delen 773/3; Britse dreigementen 774/1
__ Spanje: Spaans onderzoek 'vuile oorlog' 94/3; Spaans arrestatiebevel tegen Galtieri 380/2
Ceuta: plan voor instelling veiligheidszone 774/1
Economie: verlaging rentetarieven 768/3; economisch stabiliseringsplan 772/2; economische indicatoren 772/3
Economisch beleid: hervormingsprogramma 90/1; oppositie tegen privatiseringsprogramma 90/1
GAL-affaire: regering weigert Cesid-documenten vrij te geven 91/1; voormalig hoofd Cesid aangeklaagd 91/1; beroep bij Hooggerechtshof over documenten Cesid; mogelijke aanklacht tegen González 91/2; onderzoek tegen González gestaakt 91/2; onthuliing CESID-documenten 768/1; kritiek op justitiële apparaat 768/1; documenten 'vuile oorlog' vrijgegeven 768/2
Gibraltar: voorstel om soevereiniteit over Gibraltar te delen 773/3; Britse dreigementen 774/1
Immigratie: uitwijzing vluchtelingen 92/1; arrestatie immigranten 92/1
Justitie: Spaans onderzoek 'vuile oorlog' Argentinië 94/3; Spaans arrestatiebevel tegen Galtieri 380/2; meer arrestatiebevelen i.v.m. 'vuile oorlog' Argentinië 784/3
Media: journalisten ontslagen 92/1
Politieke partijen:
__ PSOE: nieuwe secretaris-generaal gekozen 772/3
__ Verenigd Links (IU): leider zet vraagtekens bij monarchie 91/3
Rampen: ramp op camping 92/1; treinramp 773/3; brand op scheepswerf 773/3
Regering: minister van defensie biedt ontslag aan 91/3; PNV trekt steun aan regering in 773/2
Schandalen: proces tegen Conde 771/2; begin van processen tegen Roldan en Perote Pellon 771/3; procureur-generaal ontslagen 771/3
Terrorisme: mogelijk vredesoverleg met ETA 89/1; tijdelijk bestand 89/1; arrestatie ETA-leden in Frankrijk 89/2; nieuw ETA-geweld 89/3; ETA-ontvoering 90/1; discussie over maatregelen tegen ETA 768/3; ETA-aanslag 769/1; massale protesten tegen ETA 769/1; meer ETA-geweld 769/2; nationale woede na moord op gemeenteraadslid 769/3; politieke reactie op moord 770/2; ETA-gijzelaars bevrijd 771/3; regeringscampagne tegen ETA 771/3; ETA-geweld houdt aan 771/1

SRI LANKA

Parlement: parlementslid gedood 485/1
Tamil-vraagstuk: nieuw regeringsoffensief 289/2; LTTE-aanval op Paranthan 289/2; beleidsafspraak regering en oppositie over LTTE-conflict 485/3; nieuw regeringsoffensief 486/1
Verkiezingen: gemeenteraadsverkiezingen 485/2

ST KITTS EN NEVIS

Verkiezingen: parlementsverkiezingen op Nevis 320/2

ST LUCIA

Regering: nieuw kabinet 572/2
Verkiezingen: oppositie wint parlementsverkiezingen 572/1

SURINAME

Buitenlandse betrekkingen:
__ Brazilië: nieuwe ambassadeur benoemd 794/1
Economie: nieuwe president Centrale Bank 794/2; voorzitter Rekenkamer verliest vertrouwen parlement 795/1; opvolger benoemd 795/1; SLM-directeur ontslagen 795/2; piramidefonds stort in 795/3
Justitie: benoeming procureur-generaal van de baan 794/2; Doorson CID-chef en politiecommissaris 795/2; waarheidscommissie geïnstalleerd 797/3; kritische reacties op waarheidscommissie 797/3
Media: hoofdredacteur tv-journaal ontslagen 794/3; journalist mishandeld 798/3
Parlement: voorzitter Rekenkamer verliest vertrouwen parlement 795/1; opvolger benoemd 795/1
Regering: nieuwe benoemingen omstreden 794/1; val regering-Wijdenbosch 796/2; kabinetswijziging 797/1

SWAZILAND

Grondwet: herziening 112/1
Regering: nieuwe premier 111/3; kabinetswijzigingen 112/1

SYRIË

Buitenlandse betrekkingen:
__ Egypte: bezoek van president Assad 593/1
__ Frankrijk: bezoek van president Chirac 48/1
__ Irak: verbeterde betrekkingen 529/1
__ Iran: bezoek van president Assad 660/1
__ Israël: ontwikkelingen in Israëlisch-Syrische vredesonderhandelingen 46/3; geen schot in onderhandelingen 336/1
__ Zuid-Afrika: VS dreigt hulp te staken bij levering wapens aan Syrië 198/2
President: broer president Assad verbannen 273/3; ziekte Assad 274/3
Terrorisme: bomaanslag in Damascus 273/3

TADZJIKISTAN

Binnenlandse veiligheid: nieuwe opstand 746/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ China: grensakkoord 540/1
Burgeroorlog: vredesbesprekingen 209/2; staakt-het-vuren 209/2; vredesakkoord 209/3; vredesbesprekingen in Iran en Moskou 486/1
Militaire zaken: muiterij in leger 746/1
Parlement:
__ Opperste Assemblee: amnestiewet goedgekeurd 745/3
Regering: regeringswijzigingen 210/1
Terrorisme: gijzelingscrisis 487/1; Sadirow gevangengenomen 488/1; aanslag op president 488/1; nasleep van aanslag 746/3; bomaanslagen in Doesjanbe 747/1
Verenigde Naties: mandaat waarnemersmissie verlengd 486/3; idem 745/3
Volksgezondheid: tyfusepidemie 488/1
Vredesproces: vredesbesprekingen in Iran en Moskou 486/1; akkoord over machtsdeling 486/2; akkoord over integratie strijdkrachten 486/2; ondertekening vredesakkoord 744/3; 1ste zitting Nationale Verzoeningscommissie 745/2; uitwisseling gevangenen 745/3

TAIWAN

Begroting: voor 1996-1197 door Wetgevende Yuan goedgekeurd 136/2; voor 1998 goedgekeurd 346/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ China: pogingen om dialoog te hervatten 137/3; Chinees protest tegen Amerikaanse rakettenverkoop 138/3; directe scheepvaartverbindingen voorgesteld 138/3; handelsdelegatie op bezoek 139/1; eerste joint-venture bank 346/3; akkoord over herstel directe scheepvaartverbinding 346/3; kaping lijntoestel naar China 347/1; Dalai Lama op bezoek 347/3
__ Indonesië: beoek van minister van buitenlandse zaken 140/1
__ Japan: geschil over Senkaku-eilanden 63/1; spanning loopt op 63/2; territoriaal conflict duurt voort 63/3; spanningen over Diao Yu-eilanden 137/2; conflict over Senkaku-eilanden duurt voort 287/3; territoriaal conflict laait weer op 677/2
__ Verenigde Staten: Chinees protest tegen Amerikaanse rakettenverkoop 138/3; onderminister van financiën op bezoek 140/3; toezegging verkoop defensieve wapens 140/3
__ WTO: onderhandelingen over lidmaatschap 347/2
__ Zuid-Afrika: minister van buitenlandse zaken op bezoek 140/2; diplomatieke betrekkingen verbroken 140/2; hulp opgeschort 198/1
Criminaliteit: regeringscampagne tegen georganiseerde misdaad 136/3
Hoofdstad: avondklok voor jongeren in Taipei 346/2
Justitie: nieuwe misdaadbestrijdingswet 346/2
Kernenergie: parlementaire stemming over kerncentrale 136/3
Overheid: gouverneur Soong treedt af 346/1; bestuurlijke hervormingen 346/1
Parlement:
__ Controlerende Yuan: nieuwe voorzitter 136/2
__ Nationale Assemblee: vechtpartij 136/2
Politieke partijen:
__ KMT: toenadering tot oppositie voor samenwerking bij grondwetshervorming 136/2; secretaris-generaal treedt af 136/2
__ Taiwanese Onafhankelijkheidspartij: opgericht 136/3
Rampen: schade door tycoon 137/1
Regering: verdeeldheid over herbenoeming premier 135/1; samenstelling nieuw kabinet 135/2
Verenigde Naties: kwestie lidmaatschap 140/1
Verkiezingen: winst DPP bij lokale verkiezingen 346/3

TANZANIA

Bankwezen: hervormingen in financiële sector 263/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Rwanda: terugkeer vluchtelingen 193/1
Economie: IMF-lening 263/2
Regering: ontslag minister van financiën 263/1; kabinetswijzigingen 263/3
Verkiezingen: overwinning oppositie bij tussentijdse verkiezingen 263/1

THAILAND

Begroting: regering akkoord met bezuiniging op begroting 544/3
Binnenlandse veiligheid: botsingen met separatistische moslims 546/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ Myanmar: bezoek van premier 679/1
__ Verenigde Staten: president Clinton op bezoek 211/1
Economie: crisis op financiële markten 544/3; functionarissen Centrale Bank ontslagen 545/1; vergunning voor nieuwe verzekeringsmaatschappijen 545/2; nieuw pensioenfonds 545/3; vertrouwenscrisis 546/3
Parlement:
__ Huis van Afgevaardigden: nieuwe parlementaire zitting 210/3; voorzitter gekozen 210/3
Regering: vorming nieuwe coalitie onder leiding van NAP 210/3; Chaovalit tot premier benoemd 210/3; samenstelling nieuwe kabinet 211/1; ontslag ministers van financiën en handel 546/3
Sociale onrust: demonstraties van Forum der Armen 546/1; einde protestacties 546/2
Verkiezingen: algemene verkiezingen 210/1; verkiezingscampagne en uitslag 210/2

TOERKMENISTAN

Begroting: voor 1997 goedgekeurd 211/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Azerbajdzjan: verwarring over olie-akkoord 689/1; olieconflict 747/1
Justitie: nieuwe strafwet 747/1
Parlement:
__ Majlis: wet op particulier grondbezit goedgekeurd 211/2
Regering: kabinetswijziging 211/2; regeringswijzigingen 747/1

TOGO

Buitenlandse betrekkingen:
__ Ghana: grensincident 37/1
__ Sahara (West): erkenning ingetrokken 811/2
Regering: premier afgetreden 36/2; nieuw kabinet 36/3

TOKELAU-EILANDEN

Bestuur: recht op eigen wetgeving 65/3

TONGA

Oppositie: voorstanders democratisering vrijgelaten 65/3

TRINIDAD EN TOBAGO

President: nieuwe president gekozen 572/3
Verkiezingen: overwinning NAR bij tussentijdse verkiezingen 573/1

TSJAAD

Buitenlandse betrekkingen:
__ Sahara (West): erkenning ingetrokken 811/2
Mensenrechten: rapport Amnesty International 329/2; beschuldigingen van standrechtelijke executies 329/2
Verkiezingen: uitstel 329/1; parlementsverkiezingen 329/3; uitslag 329/3

TSJECHIË

Bankwezen: ondergang Kredietbank 239/2; crisis in bankwezen breidt zich uit 239/3; in crisis verkerende Tsjechische banken 240/1; stabiliseringsplan voor banken 240/1
Begroting: voor 1997 goedgekeurd 240/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ Duitsland: gezamenlijke verklaring van verzoening ondertekend 241/2
__ NAVO: uitnodiging toe te treden 612/1
Kernenergie: amendement op ontwerpwet kernenergie 240/2
Overheid: reorganisaties ministeries 240/3
Parlement:
__ Kamer van Afgevaardigden: nieuwe regering krijgt vertrouwen 239/1
President: president Havel geopereerd en hertrouwd 241/2
Regering: nieuwe regering krijgt vertrouwen parlement 239/1; amendement op ontwerpwet kernenergie goedgekeurd 240/2; reorganisaties ministeries 240/3; vice-premier treedt af 241/1
Verkiezingen: senaatsverkiezingen 240/3; uitslagen senaatsverkiezingen 241/1

TUNESIË

Begroting: ontwerpbegroting 1997 329/3
Oppositie: oppositieleider Moada in vrijheid gesteld 330/1
Regering: kabinetswijziginen 330/1

TURKIJE

Begroting: presentatie voor 1997 312/2; ontwerpbegroting 1997 312/3; kritiek IMF 312/3
Buitenlandse betrekkingen:
__ Algemeen: Turkije haalt banden met islamitissche wereld aan 310/2
__ Azerbajdzjan: president Alijew op bezoek 689/2
__ EU: Europees Parlement blokkeert financiële hulp aan Turkije 311/1
__ Griekenland: commissie van wijze mannen ingesteld 780/1; akkoord over vreedzame oplossing conflicten 780/2
__ Irak: olie-voor-voedsel-akkoord 310/3
__ Iran: aardgasovereenkomst 310/2; president Rafsjanjani op bezoek 396/3
Economie: nieuwe inkomsten-maatregelen 312/2; kritiek IMF op begroting 312/3; derde pakket inkomstenmaatregelen 313/1
Islam: leger zet regering onder druk om oprukkend fundamentalisme tegen te gaan 774/2; leden islamitische sekte in gevangenis 775/3; verdere stappen tegen islam 778/2
Justitie: doden in gevangenis 311/3; beperkte amnestiemaatregel 778/3
Koerden: escalatie van gevechten in het zuid-oosten 311/3; nieuw offensief leger 778/3; bijzonderheden over operatie en aantallen slachtoffers 779/1; internationale reacties 779/2; offensief wordt voortgezet 779/3
Militaire zaken: leger zet regering onder druk om oprukkend fundamentalisme tegen te gaan 774/2; groeiende spanning tussen strijdkrachten en regering 774/4; aanhoudende druk leger op regering 776/3
Onderwijs: nieuwe onderwijswet 777/3
Parlement:
__ Grote Nationale Assemblee: zetelverdeling per 29 juni 1997 776/2; nieuwe onderwijswet aangenomen 777/3; casino's verboden 778/3; beperkte amnestiemaatregel 778/3
Politieke partijen:
__ DYP: parlementariërs stappen uit partij 777/3
Regering: motie van wantrouwen tegen regering ver-

worpen 311/3; afiaschandaal 313/1; regeringsfunctionarissen beschuldigd van banden met misdaadorganisaties 313/3; motie van wantrouwen verworpen 314/1; leger zet regering onder druk om oprukkend fundamentalisme tegen te gaan 774/2; groeiende spanning tussen strijdkrachten en regering 774/3; regeringsbenoemingen 775/3; nieuwe regering 776/1; regering verliest meerderheid 776/2; aanhoudende druk leger 776/3; premier treedt af 776/3; samenstelling nieuw kabinet 777/1; nieuw regeringsprogramma 777/2
Schandalen: mafiaschandaal 313/1; regeringsfunctionarissen beschuldigd van banden met misdaadorganisaties 313/3; corruptiebeschuldigingen tegen Tansu Çiller ingetrokken 313/3
Verkiezingen: voorstellen voor vervroegde parlementsverkiezingen 775/1; aankondiging vervroegde verkiezingen 776/2

TUVALU

Regering: vice-premier ontslagen 66/2; nieuwe premir 423/2

URUGUAY

Grondwet: hervorming kiesstelsel 320/3
Regering: oud-minister gearresteerd 320/3

VANUATU

Justitie: arrestatie VMF-leden
Militaire zaken: VMF-officieren vrijgesproken 751/3
Politieke partijen:
__ Algemeen: hergroepering 67/1
__ MTF: opgericht 67/1
Regering: vervangen na motie van wantrouwen 66/3; ontslagen 67/1; val kabinet-Carlot Korman 67/1; nieuwe regering 67/2; president en vice-premier korte tijd in hechtenis 67/3; nieuwe kabinetswijziging 67/3; kabinetswijziging 751/2; minister van financiën ontslagen 751/3
Schandalen: financieel schandaal 66/3

VATICAAN

Buitenlandse betrekkingen:
__ Bosnië-Herzegovina: paus Johannes Paulus II bezoekt Sarajevo 501/3
__ Cuba: president Castro op bezoek bij paus Johannes Paulus II 100/1
__ Frankrijk: bezoek van Paus Johannes Paulus II 14/3; idem 700/1
__ Libanon: bezoek van paus Johannes Paulus II 470/1
__ Polen: bezoek van paus Johannes Paulus II 569/2

VENEZUELA

Justitie: brand in gevangenis 574/2
Politieke partijen:
__ Beweging voor Opening en Nationale Participatie: opgericht door oud-president 574/1
President: verdedigt regeringsbeleid 573/3
Regering: kabinetswijziging ontkend 573/1; vrouw benoemd tot minister van werkgelegenheid 573/1; kabinetswijziging 573/2; nieuwe minister van defensie 573/2
Sociale onrust: demonstraties tegen bezuinigingen 573/3

VERENIGDE ARABISCHE EMIRATEN

Buitenlandse betrekkingen:
__ Groot-Brittannië: defensieakkoord 275/1
Regering: optreden tegen illegale gastarbeiders 275/1; kabinetswijziging 471/1

VERENIGDE STATEN

ALGEMEEN

Arbeid: voorzitter van Teamsters-vakbond herkozen 251/3
Begroting: presentatie voor 1998 519/2; amendement voor sluitende begroting haalt het niet 519/3; akkoord over sluitende begroting in 2002 520/2
Binnenlandse veiligheid: ramp met TWA-passagiersvliegtuig 27/1; bomexplosie in Atlanta 28/1; leden Viper Militia gearresteerd op verdenking van samenzwering 28/3; voorstel voor nieuwe anti-terreurmaatregelen 28/3; rapport commissie-Gore 29/1; veiligheidsmaatregelen op luchthavens bekendgemaakt 29/1; beramers bomaanslagen vliegtuigen veroordeeld 29/2; 'Unabomber' in staat van beschuldiging gesteld 29/3; waarschuwing tegen bombrieven 255/3; schietpartijen 255/3; bomaanslagen op abortusklinieken 255/3; schietpartij in Empire State Building 646/2; aanhoudende controverse over ramp TWA-vliegtuig 648/2; belegering Texaanse militie 649/2
Doodstraf: lid Ku Klux Klan en Mexicaans staatsburger geëxecuteerd 649/3
Energievoorziening: stroomstoring 31/3
Justitie: uitspraken Hooggerechtshof betreffende spaarinstellingen en positieve discriminatie 30/2; rapport inzake doodstraf 30/2; vrijlating drie onterecht veroordeelde mannen 30/2; Texaco treft schikking in rassenzaak 249/3; gerechtelijke uitspraak ten gunste van homohuwelijken in Hawaï 250/2; rechter verhindert uitvoering 'Voorstel 209' 250/3; vermeende mafialeden beschuldigd 251/3; behandeling beroepszaken bij Hooggerechtshof over euthanasie 255/3; ontwikkelingen in Paula Jones-affaire 577/2; ontslag en terugkeer van speciale Whitewater-aanklager 578/2; James McDougal nogmaals veroordeeld 578/3; staf Witte Huis zou hebben getracht onderzoek Starr tegen te werken 578/3; uitspraak Hooggerechtshof: First Lady dient inzage te geven in aantekeningen 579/1; uitbreiding Whitewater-onderzoek met onderzoek naar buitenechtelijke relaties Clinton 579/2; Starr eist documenten Witte Huis 580/3
Militaire zaken: ministerie van defensie erkent Golfoorlog-syndroom 31/1; seksueel geweld op landmachtbasis 250/1; kandidaat-voorzitter Chefs van Staven trekt zich terug 577/1; affaire Kelly Flinn 577/2; seksuele intimidatie binnen de strijdkrachten 582/2; ontslag vrouwelijke luitenant Flinn 582/3; commandant opleidingscentrum in Maryland vertrekt wegens buitenechtelijke relatie 582/3; excuses CIA voor gebrekkige informatie tijdens Golfoorlog 648/3; defensieoverzicht gepubliceerd 648/3
Natie van de Islam: Afrikaans-Amerikaanse top 31/3; Farrakhan naar Libië 31/3
President: ondertekent D'Amato-wet inzake sancties tegen Iran en Libië 32/2; wijst medisch gebruik marihuana af 251/3; Clinton begint aan tweede ambtstermijn 252/1; inauguratie 252/1; strengere regels herkomst campagnegelden 252/3; ontwikkelingen rond aanklacht wegens ongewenste intimiteiten tegen Clinton 253/2; State of the Union 518/1
Rampen: orkanen 'Bertha en 'Fran' 32/1; vliegtuigongeluk 256/1
Religie: massale zelfmoord sekteleden 649/2
Schandalen: ontwikkelingen in de Whitewater-affaire 29/3; aftrden gouverneur Tucker van Arkansas 29/3; geen veroordeling bankiers Branscum en Hill 30/1; gouverneur Tucker en Susan McDougal wel veroordeeld 30/1; arrestatie Susan McDougal 30/1; seksueel geweld op landmachtbasis 250/1; ontwikkelingen rond aanklacht wegens ongewenste intimiteiten tegen Clinton 253/2; ontwikkelingen in Paula Jones-affaire 577/2; ontslag en terugkeer van speciale Whitewater-aanklager 578/2; staf Witte Huis zou hebben getracht onderzoek Starr tegen te werken 578/3; uitspraak Hooggerechtshof: First Lady dient inzage te geven in aantekeningen 579/1; uitbreiding Whitewater-onderzoek metonderzoek naar buitenechtelijke relaties Clinton 579/2; aanhoudende controverse over campagnefinanciering 579/3; Moynihan wil onafhankelijke raadsman voor onderzoek misstanden campagnefinanciering 580/1; onderzoek Senaatscommissie voor regeringsoperaties 580/1; kwestie van de overnachtingen in het Witte Huis 580/2; rol vice-president Gore bij campagnefinanciering 580/2; Starr eist documenten Witte Huis 580/3; verband tussen Whitewter-afaaire en campagnefinanciering 580/3; verklaringen Clinton 581/1; Democratische Congresleden blijken door FBI te zijn gewaarschuwd voor illegale donaties 581/2; China ontkent donaties 581/2; rol Clinton en Lake 581/3; onderzoek Senaat uitgebreid 581/3; beschuldigingen tegen Republikein Burton 581/3; meer onthullingen over vermeende Chinese donaties 582/1
Sociale onrust: relletjes in Florida 32/2
Transport: vliegverbod voor chartermaatschappij 29/2; ValuJet mag weer vliegen 29/2; spoorwegfusie 32/2
Veiligheidsdiensten: CIA-functionaris beschuldigd van spionage voor Russen 251/2; FBI-agent gearresteerd 251/2; onthullingen over relatie tussen Thurgood Marshall en FBI 251/2; Lake trekt zich terug als kandidaat directeurschap CIA 574/2; Tenet nieuwe directeur CIA 575/1
Volksgezondheid: eis schadevergoeding tegen tabaksindustrie toegewezen 30/3; regering onderneemt actie tegen roken 31/1; ministerie van defensie erkent Golfoorlog-syndroom 31/1; Clinton wijst medisch gebruik marihuana af 251/3

BUITENLANDSE BETREKKINGEN

ACS: reactie op Helms-Burton-wet 99/1
Afrika: Amerikaans voorstel voor oprichting Afrikaanse vredesmacht 33/2
Argentinië: handelsconflict 94/3; protest tegen mogelijke Amerikaanse sancties op het gebied van handel 380/3; bezoek van president Clinton 784/2; speciale status bondgenootschap 784/2
Azerbajdzjan: president Alijew op bezoek 689/3
Bjelaroes: Amerikaanse diplomaat uitgewezen 428/1; Soros Stichting schort activiteiten op 691/3
Bolivia: uitleveringsverdrag 314/2
Bosnië-Herzegovina: Amerikaanse wapenzending 76/3; verklaring Clinton over IFOR 77/1
Brazilië: bezoek van president Clinton 791/2
Canada: reactie op Helms-Burton-wet 99/1; bezoek van premier Chrétien 383/1; Amerikaanse trawlers aan de ketting gelegd door Canadese autoriteiten 643/1
China: wederzijdse betrekkingen 278/1; rapport van Amerikaanse ministerie van buitenlandse zaken over mensenrechtensituatie 278/3; textielakkoord 538/3; minister van buitenlandse zaken op bezoek 539/1 ondertekening diverse akkoorden 539/1; minister van buitenlandse zaken op bezoek 540/1; bezoek van voorzitter chefs van staven 540/2; verlenging van status China als meest begunstigde handelsnatie 541/1; Amerikaanse sancties tegen Chinese bedrijven 541/1
Colombia: visum president Samper ingetrokken; Samper beschuldigd van 'leugens' 97/3; Colombia blijft 'gedecertificeerd' 384/3
Cuba: compromis over Amerikaanse sancties 98/3; asielaanvragen Cubanen in de VS 99/2; Amerikaanse diplomaat uitgewezen 99/2; tegenmaatregel VS 99/2;veroordeling Amerikaanse financier 99/3; migratiebesprekingen 387/3; wet als tegenmaatregel tegen Helms-Burton-wet 387/3; Amerikaans idee voor financiële steun afgewezen 387/3; VS schort implementatie deel III Helms-Burton-wet opnieuw met zes maanden op 388/1; besprekingen EU en VS over sancties 388/2; einde conflict Helms-Burton in zicht 388/2; anti-Castro-luchtparade 389/1; Amerikaanse sancties nadelig voor gezondheid Cubanen 389/2
Duitsland: Amerikaans diplomaat uitgeleverd 505/3; conflict over Scientology-kerk 507/3
EU: lidstaten protesteren tegen D'Amato-wet 32/3; reactie op Helms-Burton-wet 98/3; dient klacht in bij WTO 99/1; vorming geschillencommissie 388/1; besprekingen over sancties 388/2; einde conflict inzake Helms-Burton-wet in zicht 388/2; reactie op boycot Massachusetts 420/3; akkoord over veiligheidseisen voor producten 759/2; akkoord bereikt met Boeing 759/3
Frankrijk: onenigheid over uitbreiding NAVO 612/3
Groot-Brittannië: uitlevering IRA-lid 20/3
Guatemala: bezoek van minister van buitenlandse zaken 716/3
Haïti: Amerikaanse bescherming voor president Préval 184/2
Hongkong: DP-delegatie op bezoek 543/2
India: diplomaten uitgewezen 408/1
Irak: Amerikaans gevechtstoestel vuurt raket af 269/3; Iraakse schending no-flyzone 528/2
Iran: protesteert tegen D'Amato-wet 32/2; Amerikaans Congres keurt voorstel sancties goed 49/1; sanctiewet aangescherpt 660/2
Israël: premier Netanyahu voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; overleg Clinton-Netanyahu 47/2; Amerikaans veto tegen VN-resolutie over nederzettingen 334/3; bezoek van Amerikaase afgezant 335/3; Netanyahu in Washington 400/2; rapport Amerikaanse regering over Israëlische nederzettingen 594/1; motie Amerikaans Congres over Jeruzalem 594/2
Jamaïca: akkoord inzake drugshandel 719/1
Japan: kwestie van Amerikaanse bases op Okinawa 57/2; handelsconflict 58/1; overeenkomst over halfgeleiders 58/3; schadevergoeding voor steekpartij door Amerikaanse militair 58/3; kleinere Amerikaanse bases op Okinawa 288/2; pachtwet gewijzigd ten behoeve van Amerikaanse leger 675/1; Amerikaanse excuses voor incident op Okinawa 676/1; scheepvaartconflict 676/1; parlementaire motie over vermindering Amerikaanse legerbases op Okinawa 676/2; premier Hashimoto op bezoek 676/3; tussentijdse herziening richtlijnen voor militaire samenwerking 676/3; handelsinitia-

tief 677/1
Jemen: financiële steun toegezegd 530/3
Joego-Slavië: bezoek van minister van buitenlnadse zaken 514/3
Jordanië: koning Hoessein voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; Hamas-leider Marzuk uitgeleverd 531/2
Kirgizstan: president Akajew op bezoek 743/3
Korea (Noord): Amerikaan gearresteerd op beschuldiging van spionage 128/2; stoffelijk overschot eerste MIA overgedragen 129/1; voorbespreking vierlanden-overleg 413/1; onderhandelingen over Amerikaans graan 414/2; ontmoeting gespreksdelegaties 414/3; overleg MIA's hervat 824/3; besprekingen over raketten 825/1
Korea (Zuid): voorbespreking vierlanden-overleg 413/1
Libanon: premier Hariri op bezoek 202/1; Amerikaans reisverbod opgeheven 816/2
Libië: bezoek van Farrakhan 262/1
Mexico: reactie op Helms-Burton-wet 99/1; Amerikaans bewijsmateriaal brengt familie oud-president Salinas in verband met drugshandel 455/2; bondgenoten in strijd tegen drugs 456/3; bezoek van president Clinton 723/2
Midden-Amerika: topontmoeting 571/2
Myanmar: Amerikaans bedrijf trekt zich terug 420/3; reactie EU en Japan op boycot Massachusetts 420/3
Niue: maritiem verdrag getekend 832/3
Oezbekistan: gezamelijke militiare oefening 744/1; minister van buitenlandse zaken op bezoek 744/1
Palestijnse gebieden: president Arafat voor spoedbijeenkomst naar Washington 45/2; Arafat op bezoek 334/3; Amerikaans veto tegen VN-resolutie over nederzettingen 334/3; bezoek van Amerikaanse afgezant 335/3
Polen: premier op bezoek 569/1
Qatar: emir op bezoek 734/3
Roemenië: bezoek van president Clinton 613/3
Russische Federatie: top Clinton-Jeltsin in Helsinki 352/1
Saoedi-Arabië: ontwikkelingen met betrekking tot aanslag in Al-Khobar 403/2; verdachte van aanslag Al-Khobar in Canada gearresteerd 403/3; bezoek van regeringsdelegatie 404/1; aanklacht tegen Sayegh ingetrokken 735/1
Soedan: militaire hulp voor buurlanden Soedan 327/3
Taiwan: Chinees protest tegen Amerikaanse rakettenverkoop 138/3; onderminister van financiën op bezoek 140/3; toezegging verkoop defensieve wapens 140/3
Thailand: bezoek van president Clinton 211/1
Verenigde Naties: handelsembargo tegen Cuba en Helms-Burton-wet veroordeeld 99/2; Amerikaans veto tegen herbenoeming Boutros Ghali 215/2; VS betalen achterstallige contributie na toezegging Annan over hervorming VN-organisatie 550/1; overeenstemming regering en Congres over betalingsachterstand 551/1
Vietnam: saneringsplan voor schulden 549/1; akkoord over militaire betrekkingen 549/2; diplomatieke betrekkingen hersteld 549/2; bezoek van minister van buitenlandse zaken 549/3
Zuid-Afrika: VS dreigt hulp te staken bij levering wapens aan Syrië 198/2

POLITIEK BINNENLAND

Congres:
__ Algemeen: eerste zitting 105de Congres 253/3
__ Huis van Afgevaardigden: Gingrich voorgedragen voor tweede termijn als voorzitter 102/3; Gingrich herkozen 254/2; Gingrich berispt 255/2
__ Senaat: leiders Democraten en Republikeinen herkozen 104/3; buigt zich over voordrachten kabinetsleden 253/3
Deelstaten:
__ Hawaï: referendum over mogelijke soevereiniteit 32/1
Politieke partijen:
__ Algemeen: aanhoudende controverse over campagnegelden 252/3
__ Democratische Partij: controverse over herkomst gelden Democratische campagne 104/1; onderzoek naar rol omstreden fondsenwerver 253/1
__ Republikeinse Partij: Gingrich bekent schending gedragscode politici 104/1
President: Clinton herkozen 100/3; Clinton benoemt nieuw kabinet 104/3
Regering: personele wijzigingen 104/3; beëdiging minister van buitenlandse zaken Albright en minister van defensie Cohen 253/3; nieuwe minister van arbeid 575/2; samenstelling kabinet 575/3
Verkiezingen: presidentsverkiezingen 100/3; overzicht uitslagen 101/; verkiezingen voor het Congres 102/1; gouverneursverkiezingen 102/3; gedetailleerde verkiezingsuitslagen 103; referendums in afzonderlijke staten 102/3; verkiezingen voor zetel New Mexico in Huis van Afgevaardigden 577/1

VIETNAM

Buitenlandse betrekkingen:
__ China: conflict over olie- en gasvelden 548/1; Chinees booreiland weggehaald uit omstreden gebied 548/2
__ Korea (Zuid): president Kim Young Sam op bezoek 212/2
__ Verenigde Staten: saneringsplan voor schulden 549/1; akkoord over militaire betrekkingen 549/2; diplomatieke betrekkingen hersteld 549/2; minister van buitenlandse zaken op bezoek 549/3
Economie: snelwegproject 547/3; akkoord over schuldaflossing 547/3; bekendmaking ADB-lening 548/1
Justitie: doodstraf in corruptieprocessen 547/1; directieleden gearresteerd wegens corruptie 547/3; doodstraf voor drugshandelaren 548/3
Media: toegang tot Internet beperkt 548/3; minister benoemd tot voorzitter NICB 548/3
Parlement:
__ Nationale Assemblee: 10de zitting 9de Assemblee 211/3
President: ziekte Le Duc Anh 212/2
Rampen: vliegtuig stort neer op luchthaven Cambodja 742/3
Regering: kabinetswijzigingen 211/3
Sociale onrust: golfbaanrellen 547/3

ZAÏRE/DEMOCRATISCHE REPUBLIEK CONGO

Buitenlandse betrekkingen:
__ België: ontmoeting tussen premiers Dehaene en Kengo wa Dondo 145/3
__ Zuid-Afrika: vredesinitiatief Mandela 267/3; interventie Mandela 585/2
Grondwet: nieuw ontwerp goedgekeurd door parlement 37/1
Opstand: gevechten tussen Banyamulenge en Interahamwe 37/2; opstand Banyamulenge duurt voort 39/1; internationale gemeenschap dringt aan op multilaterale troepenmacht 40/1; ADFL handhaaft positie in Kivu 41/1; kwestie-Zaïre centraal op Grote Meren-top 263/3; verdere opmars Banyamulenge 264/1; begin tegenoffensief regeringsleger 265/2; opstand verleist aan kracht 265/3; regering maakt gebruik van buitenlandse huurlingen 266/1; 'rebellen' boeken snel terreinwinst 266/2; situatie vluchtelingen 266/3; opmars 'rebellen' in westelijke richting 267/1; weerstand regeringsleger in Oost-Zaïre gebroken 583/1; val van Kisangani 583/2; val van Lubumbashi 584/3; eerste economische contracten voor Kabila 584/3; interventie president Mandela 585/2; rebellen zetten opmars voort 585/2; ultimatum Kabila 585/3; besprekingen tussen Moboetoe en Kabila 586/2
President: terugkeer Moboetoe 263/3; Moboetoe's terugkeer naar Frankrijk 266/2; Moboetoe keert terug 583/2; Moboetoe weigert af te treden 585/1; besprekingen tussen Moboetoe en Kabila 586/2; val en vertrek Moboetoe 587/2
Regering: nieuwe regering van nationale eenheid 265/1; motie van wantrouwen tegen premier 583/2; nieuwe premier benoemd en weer ontslagen 584/1; regering van nationale redding 585/1; vorming overgangsregering 588/2
Vluchtelingen: exodus uit vluchtelingenkampen 37/3; gevolg ADLF-succes voor Rwandese vluchtelingen in kampen 39/1; internationale gemeenschap dringt aan op multilaterale troepenmacht 40/1; massale terugkeer naar Rwanda 40/2; situatie in Oost-Zaïre 266/3; benarde situatie Rwandese Hoetoe-vluchtelingen 585/3; VN-luchtbrug 585/3

ZAMBIA

Begroting: voor 1997 gepresenteerd 814/1
Binnenlandse veiligheid: aanslag op oud-president 814/2; couppoging 814/3
Economie: koperakkoord 814/1; waarschuwing IMF 814/2
Oppositie: aanhoudende protesten 113/2
Regering: nieuw kabinet 113/2; kabinetswijziging 814/3
Verkiezingen: voorbereidingen parlements- en presidentsverkiezingen 112/2; winst voor Chiluba en diens partij bij omstreden verkiezingen 112/3; uitslag parlementsverkiezingen 113/1; uitslag presidentsverkiezingen 113/1

ZIMBABWE

Arbeid: staking in gezondheidszorg 268/1
Economie: bezoek IMF-directeur voor Zuidelijk-Afrika 268/1
Politieke partijen:
__ ZANU-PF: stapt af van marxisme-leninisme 267/3

ZUID-AFRIKA

Arbeid: nieuwe vakbondsfederatie 523/2; ontwerp nieuwe arbeidswet 523/2
Begroting: voor 1997-'98 gepresenteerd 522/3
Binnenlandse veiligheid: rellen in Johannesburg 523/3; geweld bij mars door Johannesburg 524/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ China: volledige diplomatieke betrekkingen 197/3
__ Cuba: handelsakkoord 389/3
__ Iran: onderhandelingen over olie-akkoord mislukt 49/2
__ Syrië: VS dreigt hulp te staken bij levering wapens aan Syrië 198/2
__ Taiwan: bezoek van minister van buitenlandse zaken 140/2; diplomatieke betrekkingen verbroken 140/2; Taiwanese hulp opgeschort 198/1
__ Verenigde Staten: VS dreigt hulp te staken bij levering wapens aan Syrië 198/2
__ Zaïre/Democratische Republiek Congo: vredesinitiatief Mandela 267/3; interventie Mandela 585/2
Commissie van Waarheid en Verzoening: bekentenissen aan de Commissie 195/1; reactie oud-president Botha 195/2; verlenging amnestie 195/3; moordenaars Biko leggen bekentenis af 196/1; nieuw amnestieverzoek in verband met moord op Biko 524/3; amnestieverzoek Vlok 524/3; einde termijn voor iniening amnestieverzoek 524/3; amnestieverzoek Eugene de Kock 525/1; ANC toont berouw 525/2; De Klerk opnieuw voor commissie 525/2
Constitutionele Assemblee:
__ Nationale Assemblee: liberalisering abortuswetgeving 197/1
Economie: verkoop Telekom 523/2
Grondwet: nieuwe grondwet ondertekend 196/3; nieuwe grondwet van kracht 521/3; Senaat vervangen door NCOP 521/3
Justitie: vrijspraak voor oud-minister van defensie Malan 194/2; moordenaars Biko leggen bekentenis af 196/1; benoeming opperrechter 196/2; veroordeling De Kock 196/3; arrestatie daders bomaanslagen 196/2; Inkatha-aanhangers veroordeeld 524/1; conflict tussen politiechef en minister van veiligheid over herstructurering politie 524/2
Parlement:
__ Algemeen: opening nieuwe parlementaire jaar 522/2
__ NCOP: Nationale Raad van Provincies geïnstalleerd 521/3; Lekota benoemd tot voorzitter 521/3
__ Senaat: opgeheven en vervangen door Nationale Raad van Provincies (NCOP) 521/3; Lekota benoemd tot voorzitter 521/3
Politieke partijen:
__ ANC: Winnie Mandela herkozen als voorzitster Vrouwenliga 525/3
__ NP: verdeeldheod 526/1; vertrek secretaris-generaal Meyer 526/1
__ PAC: Makwetu geschorst 525/3
__ Proces vir 'n Nuwe Beweging: opgericht 526/2
Provincies:
__ Kwazulu-Natal: aftreden Inkatha-leiders 196/2
__ Vrijstaat: bestuur treedt af 197/2
Regering: ontwerp nieuwe arbeidswet 523/2
Terrorisme: arrestatie daders bomaanslagen 196/2

ZWEDEN

Begroting: voorlopige begroting voor 1998 450/1
Buitenlandse betrekkingen:
__ EU: uitspraak Europees Hof van Justitie over drankmonopolie 449/3
Kernenergie: plannen voor sluiting kerncentrales 449/2
Politieke partijen:
__ Liberale Volkspartij: nieuwe voorzitter 450/1
Regering: kabinetswijziging 449/1
Tweede Wereldoorlog: beschuldiging over nazi-goud in kluizen Zweedse banken 449/1

ZWITSERLAND

Bankwezen: onderzoek naar banden van banken met nazi-Duitsland wordt voortgezet 242/1; rapport over vermeend misbruik van banktegoeden holocaust-slachtoffers 242/2; benoeming commissie voor onderzoek naar Zwitserlands rol als financieel centrum in Tweede Wereldoorlog 242/2; aanhoudende druk op banken 243/1; oprichting compensatiefonds voor slachtoffers holocaust 243/2
Buitenlandse betrekkingen:
__ EU: douane-akkoord 760/2
__ NAVO: toetreding tot PFP 611/2
President: voor 1997 gekozen 242/1

II afkortingen

ABVV - Algemeen Belgisch Vakverbond
ACP - Groep landen in Afrika, Caribisch gebied en Pacific
ACV - Algemeen Christelijk Vakverbond
ACS - Vereniging Caribische Staten
ACW - Algemeen Christelijk Werknemersverbond
ADB - African Development Bank
ADB - Asian Development Bank
AFTA - Arab Free Trade Association
AGALEV - Anders Gaan Leven
AI - Amnesty International
AID - Agency for International Development (VS)
AL - Arab League
ALADI - Asociacion Latinoamericana de Integracion
AMF - Arab Monetary Fund
AMU - Arab Maghreb Union
ANAD - West-Afrikaans Niet-aanvals- en Defensie-ondersteuningsakkoord
ANP - Algemeen Nederlands Persbureau
ANZUS - Australia-New Zealand-United States Security Treaty
AP - Associated Press
APEC - Asia Pacific Economic Co-operation
ARF - ASEAN Regional Forum
ASEAN - Association of South-East Asian Nations
ASEM - Asia-Europe Meeting
BCCI - Bank of Credit and Commerce
BCIE - Central American Bank for Economic Association
BDEAC - Banque de développement des états de l'Afrique centrale
BENELUX - Belgisch-Nederlands-Luxemburgse Economische Unie
BIS - Bank for International Settlements
BLEU - Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BOAD - Banque ouest-africaine de développement
BNP - Bruto Nationaal Produkt
CACM - Central American Common Market
CARICOM - Caribbean Community and Common Market
CBS - Centraal Bureau voor de Statistiek
CDA - Christen Democratisch Appèl
CEA - Conferentie van Amerikaanse Legers
CEEAC - Communauté économique des états de l'Afrique centrale
CEMAC - Communauté économique et monétaire de l'Afrique centrale
CEPGL - Economische Gemeenschap van Grote-Merenlanden
CERN - Conseil européen pour la recherche nucléaire
CEVA - Centraal Europees Vrijhandelsakkoord
CILSS - Permanente Intergouvernementele Toezichtscommissie op de Droogte in de Sahel
CNV - Christelijk Nationaal Vakverbond
COMECON - Council for Mutual Economic Assistance
COMESA - Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika
CPB - Centraal Planbureau
CVP - Christelijke Volkspartij
CVSE - Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (vervangen door: OVSE)
D66 - Democraten 66
DAC - Development Assistance Committee (OESO)
EBRD - European Bank of Reconstruction and Development
ECA - Economic Commission for Africa
ECE - Economic Commission for Europe
ECLA - Economic Commission for Latin America
ECO - Organisatie voor Economische Samenwerking
ECOMOG - Waarnemersgroep ECOWAS
ECOSOC - Economic and Social Council (VN)
ECOWAS - Economic Community of West African States
ECWA - Economic Commission for Western Asia
EER - Europese Economische Ruimte
EFTA - European Free Trade Association (zie ook EVA)
EHJ - zie ICJ
EMS - Europees Monetair Systeem
ESCAP - Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
EU - Europese Unie
EURATOM - Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie
EVA - Europese Vrijhandelsassociatie
EVRM - Europees Hof voor de Rechten van de Mens
FAO - Food and Agriculture Organization
FDF - Front Démocratique des Bruxellois Francophones
FNV - Federatie Nederlandse Vakbeweging
FZ - Franc Zone
GATT - General Agreement on Tariffs and Trade (Algemene Overeenkomst voor Tarieven en Handel; vervangen door WTO)
GCC - Gulf Co-operation Council
GOS - Gemenebest van Onafhankelijke Staten
GPV - Gereformeerd Politiek Verbond
IAEA - International Atomic Energy Agency
IATA - International Air Transport Association
IBRD - International Bank for Reconstruction and Development
ICAO - International Civil Aviation Organization
ICC - International Chamber of Commerce
ICFTU - International Confederation of Free Trade Unions
ICJ - International Court of Justice
ICPD - International Conference on Population and Development
ICRC - International Committee of the Red Cross
IDA - International Development Association
IDB - Inter-American Development Bank
IEA - International Energy Agency
IFAD - International Fund for Agricultural Development
IFC - International Finance Corporation
IFOR - Implementation Force
IFCTU - International Federation of Christian Trade Unions
IGADD - Inter-Governemental Authority on Drought and Development
IGC - Intergouvernementele Conferentie
ILO - International Labour Organization
IMF - Internationaal Monetair Fonds
IMO - International Maritime Organization
INTELSAT - International Telecommunications Satellite Organization
IOC - Internationaal Olympisch Comité
IPU - Inter-Parlementaire Unie
IVV - Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen
IWC - International Whaling Commission
KEDO - Koreaanse Energie Ontwikkelingsorganisatie
LCBC - Lake Chad Basin Commission
MAGHREB - zie AMU
MBFR - Mutual and Balanced Force Reductions
Mercosur - Mercado Commun del Sur
MSF - Médecins sans Frontières (Artsen zonder grenzen)
MTCR - Missile Technology Control Regime
NAFTA - North American Free Trade Agreement
NAM - Non-Aligned Movement
NAR - Noordatlantische Raad
NAVO - Noordatlantische Verdragsorganisatie
NBB - Nationale Bank van België
NCW - Nederlands Christelijk Werkgeversverbond
NIS - Nationaal Instituut voor de Statistiek
NPT - Nucleair Non-profilatieverdrag
OAE - Organisatie van Afrikaanse Eenheid
OAPEC - Organization of Arab Petroleum Exporting Countries
OAS - Organization of American States
OAU - Organization of African Unity
ODECA - Organizacion de los Estados Centromericanos
OECD - Organization for Economic Co-operation and Development (zie OESO)
OECS - Organization of Eastern Caribbean States
OESO - Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OECS - Organisatie van Oost-Caribische Staten
OIC - Organisatie van de Islamitische Conferentie
OMVS - Organisatie voor de Ontwikkeling van Senegal
OPEC - Organization of Petroleum Exporting Countries
OVSE - Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (opvolger CVSE)
Parlacen - Centraal-Amerikaans Parlement
PFP - Navo-'Partnerschap voor Vrede'
RG - Groep van Rio
PLO - Palestine Liberation Organization
PNA - Palestijns Nationaal Gezag (Palestine National Authority)
PRL - Parti réformateur libéral
PS - Parti socialiste
PSC - Parti social chrétien
PTA - Preferential Trade Area (van Oostelijk en Zuidelijk Afrika)
PvdA - Partij van de Arbeid
PVV - Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
RVD - Rijksvoorlichtingsdienst
RW - Rassemblement Wallon
SAARC - South Asian Association for Regional Economic Co-operation
SACEUR - Supreme Allied Commander Europe
SACLANT - Supreme Allied Commander Atlantic
SADC - Southern African Development Community
SADR - Saharaanse Arabische Democratische Republiek
SALT II - Strategic Arms Limitation Treaty
SELA - Sistema Economico Latinoamericano
SER - Sociaal-Economische Raad
SGP - Staatkundig Gereformeerde Partij
SHAPE - Supreme Headquarters of Allied Powers, Europe
SP - Socialistische Partij
SPF - South Pacific Forum
START - Strategic Arms Reduction Talks
TNO - Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
UDEAC - Union douanière et économique de l'Afrique centrale
UDRT-RAD - Union démocratique pour le respect du travail
UEMOA - Union économique et monétaire ouest-africaine
UN - United Nations (zie VN)
UNAMIR - UN Assistance Mission in Rwanda
UNAVEM - UN Angola Verification Mission
UNCED - VN-Conferentie over milieu en ontwikkeling
UNCHR - UN Commision for Human Rights
UNCLOS - VN-Conventie over het Zeerecht
UNCRO - VN-Vertrouwensoperatie in Kroatië
UNCTAD - UN Conference on Trade and Development
UNDP - UN Development Programme
UNEF - UN Emergency Force
UNEP - UN Environment Programme
UNESCO - UN Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNFICYP - UN Peace-Keeping Force in Cyprus
UNFPA - VN-Fonds voor Bevolkingsactiviteiten
UNHCR - UN High Commisioner for Refugees
UNICEF - UN Children's Fund
UNIDO - UN Industrial Development Organization
UNIFIL - UN Interim Force in Libanon
UNIIMOG - UN Iran-Iraq Military Observer Group
UNOMIL - VN-Waarnemersmissie in Liberia
UNOMOZ - UN Operation in Mozambique
UNOSOM - UN Operation in Somalia
UNPROFOR - UN Protection Force in Yugoslavia
UNRWA - UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East
UNSCOM - VN-Commissie voor Irak
UNTSO - UN Truce Supervision Organization
UPU - Universal Postal Union
VBO - Verbond van Belgische Ondernemingen
VEV - Vlaams Economisch Verbond
VN - Verenigde Naties
VNO - Verbond van Nederlandse Ondernemingen
VSZAO - Vredes- en Samenwerkingszone Zuidelijke Atlantische Oceaan
VU - Volksunie
VVD - Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
WCC - World Council of Churches
WEU - Westeuropese Unie
WFP - World Food Programme
WFTU - World Federation of Trade Unions
WHO - World Health Organization
WMO - World Meteorological Organization
WTO - World Trade Organization

III naamregister

behorend bij index op Keesings Historisch Archief, deel LI, januari-december 1997

De persoonsnamen die in dit deel van Keesings Historisch Archief voorkomen, zijn opgenomen in het hiernavolgende naamregister.

Bij de namen zijn vermeld paginacijfer en kolom (b.v. 600/1 = pagina 600, 1e kolom).
Wanneer achter het paginacijfer /foto staat aangegeven, betekent dit dat de desbetreffende naam in het bij deze afbeelding behorende onderschrift voorkomt.

Bij eventuele verschillen in schrijfwijze tussen tekst en naamregister dient de in het register opgenomen schrijfwijze als de meest juiste en volledige beschouwd te worden. Verder zijn bij de indicering de volgende richtlijnen in acht genomen.

1. Bij Slavische (b.v. Russische) namen is, indien mogelijk, de Nederlandse transcriptie gevolgd.

2. De voorvoegsels 'Mac' ('Mc') en 'O' worden tot de naam gerekend. Zo is b.v. McElroy opgenomen onder de letter M en O'Neil onder de O. Voorvoegsels als 'de', 'van' en 'el' worden echter niet tot de naam gerekend. Derhalve staat De Vleeschauer onder de letter V, Van Acker onder A en el-Kassem onder K.

3. Personen van regerende vorstenhuizen zijn onder hun voornamen opgenomen.

Ondanks ons streven naar de grootst mogelijke nauwkeurigheid kunnen in het naamregister onjuistheden zijn geslopen. De redactie houdt zich daarom aanbevolen voor eventuele opmerkingen teneinde in volgende naamregisters onjuistheden te vermijden.

A

Aartsen, Jozias van 370/foto, 759/2
Abacha, Sani 34/3, 35/3/foto, 36/1/2, 326/3, 327/1/2, 396/1
Abadou, Said 800/3
Abat, Fortunato 667/1
Abbas, Abdulah Fadil 271/3
Abbas, Aliev 536/3, 537/1
Abbas, Mahmoud (Abu Mazan) 331/1, 333/1, 335/2, 592/1/foto, 593/3
Abbasow, Nabiq 426/1
Abbgasbejli, Siroez 688/2
Abbott, Roderick 759/3
Abdallah, Mouzaoir 729/2
Abdel-Ghani, Abdel Aziz 530/2
Abdeljelil, Dah Ould 110/2, 326/2
Abderrahman, Ahmed Abdallah 259/2, 727/2
Abdi, Abdalahi Ould 110/2
Abdic, Fikret 73/1
Abdimomoenow, Karimsjer 478/3
Abdishakir, Imam Abdul 536/2
Abdoelatipow, Ramazan 712/2
Abdoellojonow, Abdoelmalik 746/3
Abdol-Alizadeh, Ali 658/3
Abdou, Ahmed 259/2
Abdoulaye, Diallo Aïssa 192/2
Abdoulaye, Souley 192/2
Abdrachman, Sabit 536/2, 537/2
Abdul Taib Mahmud, 133/2
Abdulahi, Mugaji 326/3
Abdulla, Ahmed 343/3
Abdullah, Farooq 124/2/foto, 124/foto, 411/1
Abdullah Ahmad Badawi, 133/3, 134/foto
Abdullah ibn Abdul Aziz, Kroonprins 268/2
Abdulrahman Barzo, 546/1
Abe, Takeshi 60/2
Abhari, Mahdavi 49/1
Abiola, Chief Moshood 'MKO' 34/2/3, 35/1, 326/3, 395/3
Abiola, Kudirat 34/2/3
Aboubacar, Kada Labo 192/2
Abramcioec, Weronica 171/3, 172/1
Abtahi, Mohammed Ali 659/2
Abu Hassan Omar, 479/2
Acharya, Ram Krishna 344/1, 344/3
Achmadow, Nadir 688/2
Acosta Bernal, Julio Enrique 386/1
Adachi, Masao 468/2/foto, 816/2
Adami, Mohamed 800/3
Adamisjin, Anatoli 712/2
Adams, Gerry 20/1, 303/1/2, 304/1, 562/3/foto, 563/1/3
Adamtsjoek, Anatoli 692/2
Adda, Abdelkrim 393/1
Adeang, Kennan Ranibok 348/2
Adebanjo, Ayo 34/2
Adede, Andronico 653/1
Adeng, Amos 751/3
Adesanya, Abraham 34/2
Adhikari, Bharat Mohan 344/3
Adjahénot, Jacques 324/1
Adoum, Adnan 468/1/2
Aferwerki, Issaias 264/1
Afonso de Carvalho, Arlindo 263/1
Afonso Rita, Cosme Bonfim 263/1
Afridi, Umar Khan 207/3
Agalets, Waljantsin 427/1
Agar, Mehmet 313/2/3
Agbobli, Kodjo Edo Maurille 36/3
Aghajanow, Edoeard 158/2
Agimaivei, Vilisoni 750/2
Agladze, Tamaz 700/2, 700/2
Aglieri, Pietro 765/3, 766/1
Agnew, Spiro T. 31/2
Aguiar Aranguren, Asdrubal 573/2
Ahern, Bertie 565/3, 566/2/3, 567/1/foto
Ahern, Dermot 567/1
Ahizoune, Abdessalem 652/1
Ahmad, Azzam al- 271/foto
Ahmad, Dayf Abd al-Majid 528/2
Ahmadzai, Ahmadshah 113/3
Ahmar, Abdullah bin Hussein al- 272/2, 530/2/foto
Ahmed, Afsar Uddin 339/3
Ahmed, Ali 326/3
Ahmed, Hocine Aït 799/1
Ahmed, Kazi Zafar 665/1
Ahmed, Lemrabott Sidi Mahmoud Ould 110/2, 326/2
Ahn Byung Young, 132/2, 419/3
Ahn Kwang Koo, 132/2
Ahn Woo Mahn, 132/2
Ahtisaari, Martti 163/foto, 352/foto, 756/foto
Aime, Jean-Claude 423/3
Aït Ahmed, Hocine 107/3, 390/3
Ait-Iddir, Stéphane 376/3
Aitken, Jonathan 560/1
Ajanovic, Mirnes 73/1
Ajatskow, Dmitri 440/1
Ajmbetow, Sejtsoeltan 204/2
Akajew, Askar 204/2/3, 478/3, 540/1/foto, 737/3, 743/2/3
Akashi, Yasushi 423/3
Akau'ola, Filokalafi 66/1
Akayesu, Jean-Paul 192/3, 653/3
Ake, Claude 327/1
Akiyama, Tomiichi 671/3, 672/1
Akkharasereni, Narongchai 211/1
Akoitai, Sam 835/2
Akopjan, Hranoesj 158/2
Aksenenko, Nikolaj 445/2
Aktsjoerin, Renat 175/1, 178/2
Aktuna, Yildirim 775/2
Akururu, Inatio 749/2
Akwa, Abd al-Rahman al- 530/2
Alagh, Yogendra K. 118/3, 410/1
Alamgir, Mohuiddin Khan 339/2
Alami, Samar 199/3
Alaoui, Moulay Ahmed 652/1
Alarcón, Ricardo 387/3
Alarcón Rivera, Fabián 316/1/foto, 317/1/3, 318/1, 643/2, 644/1
Alatas, Ali 140/2, 405/3, 740/3
Albert, Prins 767/foto
Albert II, Koning 147/1, 155/1, 156/1, 372/1
Albijanic, Spasoje 500/1
Albine, Gabriele 82/3
Albright, Katie 254/foto
Albright, Madeleine 105/1, 253/3, 254/1/foto, 278/3, 334/1/3, 335/1/3, 351/foto, 352/1, 399/3, 400/2, 404/2, 456/3, 514/3/foto, 533/1, 538/3, 539/1/foto, 540/2, 541/1, 549/foto, 575/3, 576/1, 592/foto, 609/2, 630/1, 679/1, 716/3, 737/3, 739/3, 744/2, 780/2, 816/2, 821/1
Alburquerque, Carlos Cesar 244/1/2
Alcantra Monteiro, Mario de 394/1
Aldaya, José Maria 90/1
Alebua, Ezekiel 751/1
Alegrett Ruiz, Raul 573/2
Aleksandrow, Serge 428/2
Aleksej II, 714/3
Aleksovski, Zlatko 502/1
Alema, Massimo d' 307/2, 308/1, 309/3, 310/1
Alemán Lacayo, Arnoldo 190/1/2/foto, 387/foto, 726/foto
Alen, André 155/1/2
Alencar, Marcello 452/foto
Alewa, Baba Ould 110/3, 326/2
Alexander, P.C. 122/3
Alexsanjan, Marat 158/2
Alfi, Hussein Mohammed al- 734/1
Algosaibi, Ghazi 735/2
Ali, Ahmed Asif 116/1
Aliantsjikow, Aleksandr 743/2
Alibux, Liakat Ali Errol 797/2
Alier, Abel 328/3
Alijew, Ali Akram 426/2
Alijew, Gejdar 158/3, 426/1/2, 688/2/foto, 689/2/3
Aliko, Haxhi 363/3
Alimucaj, Vehbi 359/2, 360/3
Allard, Wayne 103/2
Allègre, Claude 694/3
Allen, Algernon S.P.B. 381/3
Allen, William C. 381/3
Allik, Jaak 431/1
Allon, Yigal 594/1
Almeida, Paula 650/3
Almunia, Joaquín 773/1/foto
Alsheiki, Rahamin 41/2
Altamirano Duque, Tomas 725/3
Althans, Bela Ewald 82/1
Altynbajew, Moechtar 204/1
Aluminia, Joaquín 772/3
Alvarado, José Antonio 190/1
Alvarado Linares, Willer 247/2
Alvarez, Aida 105/1, 575/3
Alvárez, Carlos 783/2
Alvárez-Montalvan, Emilio 190/1
Amanullah, Dr. 339/2
Amar, Mohammed Ould 110/2, 326/3

Amat Flores, Carlos 98/3, 389/3
Amato, Alfonse d' 32/2
Amela Lokima, 585/2
Amer, Muhammad Zail Abu 733/2
Amesz, Hans 622/2
Ami, Shlomo Ben 662/1
Amin, Mohammed 'Mo' 191/1
Amin, Youssef 398/3
Amitai, Eli 201/2
Amnuai Virawan, 211/1/foto, 544/3, 546/3/foto, 547/1
Amory, Vance 320/2
Amoudokpo, Komi Dotse 36/3
Amrat, Bachir 801/1
Anani, Jawad 531/1
Ananiew, Georgi 230/1, 636/3
Ananjew, Jewgeni 708/1
Anaya Vásquez, Franklin 314/3
Anbari, Abdal al-Amir al- 270/1
Ancia, Véronique 150/1/foto
Anciaux, Vic 146/1
Ancion, William 151/2
Ancram, Michael 303/3
Anderson, David 642/2
Anderson, Ronald 578/1
Anderson, Stephen 488/2
Anderton, Jim 212/3
Andican, Ahat 777/1
Andjo, Tchamdja 36/3
Andoni, Aleks 634/1
André, Dieudonné 493/2
Andreatta, Beniamino 634/2
Andreotti, Giulio 766/2/3
Andresen, Edmund 65/2/3, 750/3
Andrews, David 567/1
Andries, André 151/2
Andrikiene, Laima 171/3
Andueza Acuna, José Guillermo 573/2
Angara, Edgardo 666/1
Angarski, Krasimir 635/1
Angatia, Joshua 191/3
Angel Moratinos, Miguel 592/2
Anghelina, Nutu 237/1
Anglade, Jean-Jacques 374/2/3
Ango, Omar Idi 192/2
Anguita, Julio 91/3
Angulu Mabengi, Eddy 589/1
Ani, Chief Anthony Asuquo 36/2, 327/2
Annabi, Hedi 423/3
Annan, Kofi 215/2/3, 254/1, 393/1/foto, 396/2, 423/3, 464/foto, 528/1, 550/1/2/foto, 551/2/3/foto, 586/1, 591/3, 592/3, 730/1, 732/2, 784/1, 803/2/3, 811/1
Annesley, Sir Hugh 19/3
Annus, Antal 191/1
Ansari, Anish 344/1
Ansari, M.H. 404/3
Ansari, Majid 49/1
Ansari, Salim Miya 344/3
Antanowitsj, Iwan 427/1, 692/2
Anthony, Kenny 572/1/2
Antonio, Joseph 665/2
Antonow, Arlin 225/1
Antony, A.K. 121/2
Anwar, Khalid 484/1
Anwar Ibrahim, 133/2/3, 134/1, 479/2/3
Anwhew, Charalambi 230/1
Anyaoku, Chief Emeka 35/foto
Aoesjew, Roeslan 447/foto
Aoki, Morihisa 460/2
Aoun, Michel 470/2
Apang, Gagong 124/3
Apostoli, Gaqo 632/3
Applewhite, Herff 649/2
Aptidon, Hassan Gouled 259/2
Aqazadeh-Khoi, Golam Reza 659/2
Arab, Husain Muhammad 530/2
Aracama Mendia, Ignacio 771/1
Arad, Ron 41/3
Arafat, Yasser 42/1/3, 43/1/3/foto, 44/1, 45/1/2/3/foto, 46/1/2, 47/1, 48/1, 50/1/foto, 51/1/2/foto, 59/foto, 330/2/3, 331/1/foto, 332/2/3, 333/2/3/foto, 334/3, 335/2/3, 336/2/3/foto, 337/1/2, 400/1/3, 401/2/3, 592/2/3, 593/1/2, 594/foto, 596/1/foto, 732/foto, 753/3
Aragon, Elodio 715/3
Aragona, Giancarlo 354/1/foto
Aranburu, Eugenio 769/2
Aranda, José 768/2
Arango Gasteazoro, Raúl 725/3, 725/3, 726/1
Arantes do Nasimento, Pele Edson 791/foto
Aranzamendi, José María 769/2
Ararktsian, Babken 687/1
Araujo, Miguel 453/1
Arbel, Edna 401/3, 402/1/foto
Arboleda, Saulo 95/1
Arbour, Louise 502/foto
Arce, Bernardo 387/1/2
Archer, Bill 255/2
Ardzinba, Wladislaw 432/1, 700/2, 700/2, 701/2/3/foto, 701/2/3/foto
Aref, Mohammed Reza 658/3
Arellano, Juan José 314/3
Arena, Franca 422/3
Argaña, Luis Maria 319/3, 320/1/2
Arghandwal, Abdul Hadi 113/3
Argungu, Isa Mohamed 326/3
Arias, Ricardo Alberto 318/3, 726/1
Aristide, Jean-Bertrand 184/2/3, 454/1, 645/1
Ariya Tohbala, 546/1
Armey, Dick 102/2/3, 255/1
Arnal Arroyo, Guido 573/2
Aro, Tiiu 161/1, 431/1
Aron, Riek 795/2
Arriagada, Genaro 314/3
Arrieta Valera, Erwin José 573/2
Arsanow, Wacha 447/foto, 713/3, 713/3
Arsenovic, Djojo 75/3
Arslan, Talal 201/1
Arteaga, Rosalia 316/2/3, 317/1/foto
Arthuis, Jean 11/3, 12/1, 13/1, 162/2, 372/2/3, 373/3, 491/foto, 755/foto
Artjoekow, Witali 445/2
Arunachalam, M. 118/3, 407/2, 409/3
Arzalluz, Xabier 89/2, 773/2
Arzoemanjan, Alexsandr 158/2
Arzú Irigoyen, Alvaro 183/1/3, 716/1/foto, 717/1
As, R. van 667/3
Asahara, Shoko 60/3, 61/1, 286/3
Asbrink, Erik 450/1
Ashrawi, Hanan 592/foto
Asik, Eyup 777/1
Asjei-Marfo, Isaac 109/1
Aso, Taro 283/2
Assad, Basel 274/3
Assad, Hafez al- 46/3, 47/1/2/3, 48/1, 201/1, 273/3, 274/3, 333/3, 529/1, 593/1, 660/1
Assad, Jamil 273/3
Assis, Albina Faria de 394/1
Assounçao Sousa e Santos, Hermengildo de 263/1
Astiz, Alfredo 380/3
Astrid, Prinses 148/2, 157/1/foto
Asturias, Rodrigo 183/1, 717/1
Athanasiu, Alexandru 238/1
Athithan, Dhanushkodi 118/3
Ati-Atcha, Tcha Gouni 36/3
Ato, Osman Ali 194/1/2, 396/1
Atris, Mohamed 398/3
Atsjalow, Wladislaw 707/3
Attachi, Khalil 779/foto
Attaf, Ahmed 800/3, 804/foto, 805/1, 811/3/foto
Attayah, Abdulla Bin Hamad al- 52/1
Atwood, Brian 591/2
Aubry, Martine 694/3, 695/foto, 697/2
Aumanu, Steve 751/2
Aung San Suu Kyi, 204/3, 205/1/2/3/foto, 206/1, 406/2, 421/2/foto, 679/2/3
Aung Shwe, 679/3
Avei, Moi 490/2
Avramovic, Dragoslav 510/2
Avril, Prosper 184/1
Awan, Sadiq M.K. 207/3
Awetissian, Soeren 158/2
Axturra Egurrola, Julián 89/3
Axworthy, Lloyd 35/2, 388/foto, 389/1, 642/2/foto
Ayala Lasso, José 317/2, 551/2
Ayassou, Koffiui Victor 36/3
Aydid, Hussein Mohammed 194/1/2, 396/1/2
Aydid, Mohammed Farah 194/1
Aykut, Imren 777/1
Ayyash, Yahya 332/2
Azimow, Araz 425/3
Aziz, Abdullah ibn Abdul 660/1
Aziz, Prins Nayef ibn Abdul 403/3
Aziz, Prins sultan ibn Abdul 404/1
Aziz, Sartaj 482/3, 483/2/3
Aziz, Tariq 272/1, 528/1, 779/3
Azizchodzjajew, Alisjer 206/2
Aznar, José Maria 89/1/2, 90/2/3, 91/2/3, 453/foto, 770/1/2/foto
Azzimanomar, Omar 652/1

B

Ba'aliya, Yisrael 662/2
Baba, Ismail 337/1
Baba, Yussef Ismail 336/3
Babbit, Bruce 105/1, 575/3
Babi Mbayi, 588/3, 589/3
Babilius, Vincas 171/3
Babitsjew, Wladimir 443/3, 444/1
Babiuc, Victor 236/3, 238/1
Babiza, Iwan 691/3
Bablojan, Ara 158/2
Baboerin, Sergej 444/3
Baca Carbo, Raul 317/2
Bachdankewitsj, Stanislau 427/3
Baczkowski, Andrzej 235/1
Badal, Keshav Prasad 344/3
Badal, Prakash Singh 407/3
Badalian, Sergej 157/2
Badalian, Stepan 158/2
Badawi, Abdullah Ahmad 205/1, 736/2/3
Badi, Mohammed Saeed al- 471/1
Baek Dong Il, 132/3
Bagabandi, Natsagiyn 480/1/2
Bagapsj, Sergej 432/1
Bagaza, Jean Baptiste 461/3
Baglaj, Marat 441/3, 442/1
Bagosora, Theoneste 653/2/foto
Bagratian, Hrand 158/1, 687/2
Bahri, Mabrouk 330/1
Baing, Andrew 490/2, 835/1/2
Baishya, Birendra Prasad 118/3, 410/1
Baja, Ferenc 565/2
Baker, James 811/1/2/3/foto, 812/1/2
Bako, Mahamane Sani 192/2
Bakurdzjew, Ewgenij 636/3
Balaguer, Joaquín 716/1
Balajan, Kim 687/2
Balala, Khalid 808/3, 809/foto
Balasunramaniam, S.R. 118/3
Balcazar Gutiérrez, Mauricio 314/3
Balconi Turcios, Julio 717/2
Baldewijns, Eddy 155/1
Baldry, Tony 166/3
Balgymbajew, Noerlan 478/2
Balkhi, Sayyif Hussain Alami 113/3
Balladur, Edouard 10/1, 373/1
Balsells, Edgar 716/3
Balu, T.R. 119/1, 410/1
Balza, Martin 94/2, 95/1, 380/3
Bambiza, Iwan 427/1
Banda, Hastings Kamazu 464/2
Banda-Thomas, George 111/2
Bandelj, Mirko 517/3
Bandobaso Nadeto, Leopold 265/2
Bandoma, Paul 588/3
Bangali, Joe Amara 655/3
Bangash, M. Arif 208/1
Banguli N'sambwe, Marco 265/2
Bangura, Paulo 655/3
Banharn Silpa-Archa, 210/3, 211/1/foto, 275/foto, 545/2
Bani Sadr, Abolhasan 49/2, 398/3
Banikina, 585/1
Banjac, Djuadj 75/3
Banza Mukalayi Nsungu, 265/2, 585/1/3
Bánzer Suárez, Hugo 638/1/2/3, 639/1/2/3, 640/1/2/foto
Bao Tong, 538/2
Baptista Medina, Joao 650/3
Baqerian, Mohammad 659/2
Baqi, Abdol 115/1
Baquero, Gustavo 317/2
Bar-Ilan, David 401/1, 593/foto
Bar-On, Roni 199/3, 200/1/foto, 402/1, 410/3, 662/1
Barak, Ehud 661/foto, 662/1, 663/1
Barbosa, Leao Monteiro José Luis 650/3
Barchoedarian, Lewon 687/1
Bare, Sgheyer Ould M' 326/2
Bari Hermoza Rios, Nicolás de 247/2
Baril, Maurice 40/foto
Barma, Haidar 54/2
Barnard, Nicholas 197/2
Baro, Ladislau 499/3
Barque, Barry Moussa 36/3
Barra, Rodolfo 92/2
Barrio, Carmelo 769/2
Barrionuevo, José 91/3
Barrios Celeda, Héctor Mario 717/2
Barrios de Chamorro, Violeta 387/foto
Barrow, Dean 715/3

Barshefsky, Charlene 105/3, 355/2/foto, 575/3, 576/1
Barsumian, Shahi 201/1
Bartenstein, Wolfgang 232/3
Barter, Peter 490/2
Bartomeu, Jaume 499/3
Bartos, Daniel 235/3
Barzani, Masoud 269/2/3, 779/1
Basajew, Sjamil 447/2/3
Basescu, Traian 238/1
Baseskioglu, Murat 777/1
Bashir, Omar Hassan Ahmad al- 327/3, 328/1/2/3, 329/1
Bashiti, Farid 595/3
Basri, Driss 651/3, 652/1
Bastola, Deepak Prasad 344/1
Batalli, Mehmet 777/1
Batani, Mohammad Abdullah al- 530/2
Batazs, Artur 235/1
Bates, Michael 299/3
Bathily, Abdoulaye 812/3
Batoera, Barys 427/1
Batoerin, Joeri 441/3, 708/1
Batselier, Norbert de 146/3, 147/1, 152/2/3
Battaglia, Francesco Pacini 307/1
Battes, Prisco 317/3
Baucus, Max S. 103/2
Baudin, Jacques 812/3
Bauer, Odin 640/2
Baumgarten, Klaus-Dieter 83/1
Bayaganakandi, Epitace 461/3
Bayas Garcia, Victor Manuel 316/3/foto
Bayer, Marcel 717/3
Baylet, Jean-Michel 13/2
Bayrou, François 14/1, 696/1
Baz, Osama al- 593/3, 594/foto
Beatrix, Koningin 223/2, 358/3, 617/1/foto, 753/3, 754/1/foto, 756/2, 757/foto
Beaufort Wijnholds, J. 602/1
Beck, Kurt 506/2
Beckett, Margaret 555/3, 556/foto
Bedaya, François Djader 322/1
Bedell Smith, Sally 577/1
Bedoya, Harold 97/1, 383/foto
Bedzeti, Abdelmenaf 517/2
Begin, Benjamin 200/3, 332/1, 662/2/3, 663/1/2
Behr, Bram 798/2/foto
Behr, Henri 798/1
Behr, Raul 798/foto
Beilin, Yossi 662/1
Belaib, Bakhti 801/1
Belayat, Adberahmane 800/3
Belehradek, Stanislav 240/3
Belfkih, Abdelaziz Meziane 652/1
Belhadj, Ali 801/2
Belíz, Gustavo 781/3
Beljajew, Sergej 712/3
Belka, Marek 235/2/foto
Bell, Martin 554/foto, 555/1
Bell, Melissa 554/foto
Bell, Rodger 561/1
Belo, Carlos Felipe Ximenes 141/1/2/3/foto, 281/1/foto
Belonogow, Anatoli 439/3
Below, Jewgeni 746/1
Beltaji, Aqel 531/1
Belyk, Aljaksandr 427/2
Ben Bella, Ahmed 799/2
Ben Mansour, Mustapha 107/1
Ben-Yair, Michael 200/1
Benaïssa, Loubna 153/3, 154/3, 156/2, 681/1/2/3, 682/2
Benaïssa, Nabela 681/3
Benalia, Boulahouadjeb 801/1
Benarouw, Zahia 801/1
Bendjedid, Chadli 803/1
Benegas, José Maria 91/3
Beneke, Johan 196/2
Bengrina, Abdelkader 801/1
Benhamouda, Abdelhak 391/1/3
Benhima, Driss 652/1
Benigno Rey, Pepe José 769/3
Benmakhlouf, Alexandre 9/3
Benmansour, Mustapha 391/1, 800/3
Bennani, Aziza 652/2
Bennet, Robert 578/1
Benouzid, Boubeker 800/3
Bensalah, Abdelkader 392/2/foto, 799/1/3, 802/1
Benslimane, Ahmed 801/1
Bentouba, Keita 260/2
Berbeer, Farouk 201/1
Berbers, Toine 480/2
Berenson, Lori 248/1
Berezowski, Boris 176/3, 177/1, 180/2, 448/2, 710/2, 711/1
Berezowski, Wiktor 713/3, 713/3
Bergauer, Anton 517/3
Berge, Candice 580/2
Berge, Francis van den 247/3
Berger, Hans 505/1
Berger, Samuel R. (Sandy) 105/3, 575/3
Bergier, Jean-François 242/3/foto, 243/2
Berisha, Sali 361/1/2/3, 363/2, 363/1/2/3, 364/1, 366/1/3, 367/1, 368/1, 629/3, 630/2/3, 631/2/3, 632/2, 633/3, 634/1
Berlusconi, Silvio 306/1, 307/2/3, 308/1/2, 310/1
Bernal Cuellar, Jaime 385/1
Bernardoni de Govea, Maria 573/2
Bernual Cuellar, Jaime 383/2
Berre, André Dieudonné 324/1
Berri, Nabih 201/1
Bertini, Catherine 414/3, 824/1
Beshari, Ahmed Ali al- 530/2
Besson, Louis 695/1
Betts, Terry 182/2
Betu Kabamba, 265/2, 585/1
Beu, Pater Brown 65/3, 750/3
Bey, Said 804/3
Beye, Alioune Blondin 257/1
Bezkorowanjnii, Wolodymyr 174/1
Bhandari, Bidhya Devi 344/3
Bhandari, Prem Bahadur 344/1, 344/3
Bhandari, Romesh 122/3, 123/3
Bhattal, Rajinder Kaul 125/1
Bhoetto, Benazir 206/2/3, 207/1/2/3/foto, 208/2/3, 209/1, 481/1/2/3, 482/1/3, 484/1/foto
Bhoetto, Ghinva 481/foto
Bhoetto, Mumtaz Ali 208/1
Bhoetto, Murtaza 207/1/3, 208/2/3, 481/3
Bhumipol Adulyadej, Koning 210/3
Bicakcic, Edhem 76/1
Biden, Joseph R. 103/2
Bidermann, Maurice 9/2
Bie, Dick Clemens de 794/3, 797/2
Biedenkopf, Kurt 506/1
Biesheuvel, Barend 785/1/foto
Biest, Alain van der 150/1, 498/2
Bifarini, Hidalgo 317/2
Bijleveld-Schouten, A. 222/3
Bikinkita, Philippe 731/2
Biko, Steve 196/1/2, 524/3
Bildt, Carl 69/3, 77/2/3
Biloblotskyy, Mykola 705/3
Birch, Bill 213/3
Birendra, Koning 344/3
Birjoekow, Wadim 442/2
Birjoekow, Wladimir 440/1
Birkavs, Valdis 433/1, 702/3
Biron, Rodrigue 382/3
Birtalan, Akos 238/1
Bishara, Ahmad 663/3
Bishop, Maurice 718/2
Bitaraf, Habibollah 658/3
Bitokotipou, Yaginim 36/3
Biuvakaloloma, Avolosi 750/3
Biwott, Nicholas K. 191/2
Biya, Paul 260/3, 264/1, 463/3, 464/foto, 806/1/3/foto
Bizima Karaha, 589/3, 589/foto
Bizimane, Deogratias 192/3
Bizimungu, Augustin 583/1
Bizimungu, Pasteur 38/foto, 192/2, 264/1
Bladel, Leonie van 369/3
Blagojew, Wesselin 635/1
Blair, Cherie 556/foto
Blair, Ewan 556/foto
Blair, Kathryn 556/foto
Blair, Nicholas 556/foto
Blair, Tony 16/1, 17/2, 554/1/3, 555/2/3, 556/1/2/foto, 557/1, 559/2, 562/3, 563/1/2/3, 753/3, 755/1/2, 784/1
Blanco, Luis 726/1
Blanco Garrido, Miguel Angel 769/3, 770/3, 771/2
Bland, Tony 560/2
Blattman Bauer, René 314/3
Blida, Barbara 235/1
Blokland, Hans 369/3
Blüm, Norbert 79/foto, 503/2
Blunkett, David 555/3, 556/foto
Bobewa, Daniela 230/1
Bode, Ridvan 360/3
Boelgak, Wladimir 443/3, 444/1
Boelgari, Walerioe 434/2
Boetow, Wladimir 440/1
Boggiano Sánchez, Carlos 246/3
Boggio Cevallos, Guillermo 460/2
Bogomolow, Oleg 440/1
Bogsch, Arpad 36/2
Bohra, Amrit Kumar 344/3
Boignbeya, 729/2
Boissevain, Marianne 141/1
Bojadzjiew, Petur 636/3
Bojang, Momdou 463/3
Bojka, Oeladzimir 427/2
Bojko, Maksim 710/3
Bokassa, Jean-Bedel 321/1/foto
Bokowa, Irina 224/3, 225/1/3
Bokowikow, Aleksandr 439/3
Bolanos, Enrique 190/1/foto
Boldvai, Laszlo 565/1
Bole, Filipe 750/2
Bolenge Mokesomo, 265/2
Bolger, Jim 212/3, 213/1/2/3/foto
Boli, George 324/3, 325/1/3, 326/1
Bolkestein, F. 222/3, 223/1, 357/3, 610/1/foto, 627/3, 628/1/2/3
Bolkiah, Prins Jefri 471/3
Bolkiah, Sultan Hassanal 471/2/foto
Bolsjakow, Aleksandr 443/3
Bommai, S.R. 118/3, 410/1
Bompressi, Ovidio 309/1
Bonew, Bogomil 230/1, 635/1, 636/3
Bongo, Omar 256/foto, 729/3, 730/3, 731/1
Bongou, Arsène Tsaty 731/2
Bonilla, Jamilet 190/1
Bonino, Emma 166/2, 267/1, 370/2, 586/1, 759/2
Bonior, David 255/2
Boothroyd, Betty 562/3
Boraine, Alex 195/3/foto
Borchert, Jochen 370/foto
Borges Duque, Manuel Diamantino 394/1
Borgognon, Juan 320/1
Boroianu, Radu 238/1
Borsellino, Paolo 306/2
Bose, Isimeli 750/2
Boseto, Leslie 751/2
Bosic, Boro 75/3, 499/3, 500/1
Bossi, Umberto 310/1, 369/3
Bostwick, Janet G. 381/3
Bosworth, Stephen 125/1/2, 822/2
Bota, Livioe 700/3, 700/3
Botella, Ana 770/foto
Botha, P.W. 195/1/2, 525/1
Botmeh, Jawad 199/3
Botnaroe, Todor 434/2
Botsjkarjow, Joeri 704/3, 704/3
Boucar, Maï Manga 192/2
Boucetta, Ali 106/3
Bouchard, Lucien 22/3, 23/1, 382/3, 383/1, 640/3, 641/2
Boudiaf, Mohammed 108/1, 803/1
Boudria, Don 22/2, 642/2
Boughaba, Rabeh 804/3
Boukoubi, Faustin 324/1
Boukpessi, Payadowa 36/3
Boulekone, Vincent 67/1/2
Boulle, Jean-Raymond 584/3/foto
Bouman, Salomon 662/1
Bounekraf, Abdelkader 801/1
Bourassa, Robert 23/1
Bourlet, Michel 153/2, 155/1/3
Bourne, Peter 389/2
Bouterse, Desi 627/1, 794/1, 795/3, 796/2/3, 797/1/2/3, 798/1
Bouterse, Dino 794/2
Bouterse, Peggy 794/2
Boutriau, Dominique 591/1
Boutros Ghali, Boutros 215/1/2/3, 270/2, 327/3, 328/1, 349/foto, 527/3, 528/1, 811/2
Boutros Ghali, Youssef 733/2
Bowles, Erskine 104/3, 105/3, 575/3, 579/1
Boyd, Aquilino E. 726/1
Boygues, Martin 378/2, 378/2
Boyle, Jean 22/2/3/foto
Bozjelko, Oleg 160/2
Bozjkow, Aleksandur 230/1, 636/3, 637/1
Bradescu, Ion 236/1
Bradford, Max 214/1
Bradley, Pat 563/2
Brady, Sean 305/1
Braga, Enrique 320/3
Bragança Neto, Raul 262/3, 263/1
Brahimi, Lakhdar 327/3, 328/1
Brahiti, Ali 801/1
Brajkovic, Mijo 71/1
Bramble, Austin 319/2

Brandâo, André Luis 394/1
Brandao, Carlos Pinho 805/2
Brande, Liam van den 153/3
Brande, Luc van den 146/2/3, 148/2/3
Brandon, Victor 655/3
Brandt, David 724/3, 724/3, 725/1/2, 725/1/2
Branscum Jr., Herby 29/3, 30/1
Brar, H.S. 125/1
Brazauskas, Algirdas 171/1/2, 434/1, 689/3, 690/foto, 753/1/foto
Brichet, Elisabeth 153/3, 154/3
Bridgewater, Carl 301/1
Brincat, Leo 767/1
Briones Davila, Juan 246/foto, 247/1, 459/3
Brittan, Sir Leon 49/2, 388/2/3
Broek, Hans van den 238/3, 297/3, 298/1, 756/foto, 758/1
Brokaj, Sabit 632/2, 633/foto, 634/1, 634/2
Bromwich, Michael 647/1
Bronewitsj, Walentina 440/1
Brou, Kouakou 34/1
Brouwer, H.J. 293/3
Brown, Gordon 553/2, 555/3, 556/foto, 557/2, 558/1
Brown, Jesse 105/1, 575/3
Brown, Nick 556/1/foto
Brown, Stephen 560/2
Brown Simpson, Nicole 645/3, 646/1
Brownback, Sam 103/2
Browner, Carol M. 105/1, 576/1
Bruel, Patrick 375/foto
Brundtland, Gro Harlem 436/1, 615/3
Brunings, Ernie Adolf 797/1
Brunswijk, Ronnie 794/1, 796/1
Bruton, John 163/foto, 562/3, 563/2, 565/3, 566/2/foto, 567/1
Bryant, Martin 422/3
Bucak, Sedat 313/3
Bucaram Ortiz, Abdalá 315/2/3, 316/1/2/3, 317/3, 318/1, 643/1/2/3/foto
Buchacz, Jacek 234/3
Buckley, Rechter 18/1
Bucknor, Kofi 736/1
Budd, Alan 558/1
Buddingh, Hans 602/1
Bue, Samson 67/2, 751/3
Buffet, Marie-George 695/1/foto
Bufi, Ylli 632/3
Buha, Aleksa 69/3, 70/1, 75/3
Buiter, Willem 558/1
Bukman, Piet 221/1, 357/1/2/3/foto, 358/1
Bulatovic, Momir 85/3, 86/1, 511/1, 513/2
Bulatovic, Pavle 513/2
Bull, Bernt 349/foto
Bundy, McGeorge 31/3
Bura Palunyo, 585/1
Burelli Rivas, Miguel Angel 573/2
Burgelin, Jean-François 9/3
Burke, Ray 567/1
Burmeister, James N. 646/2
Burns, Nicholas 140/3, 198/2, 277/1, 511/2, 823/1
Burton, Dan 582/1
Burton, Mary 195/foto
Buruiana, Florin 238/1
Busaidi, Ali bin Hamud bin Ali al- 273/2
Busaidi, Sayid Badr bin Saud Hareb al- 273/2
Bush, George 650/1
Busquin, Philippe 148/1, 498/3, 499/1
Bustamente, Alexander 717/3
Buta Lutokuta, Gilberto 394/2
Buthelezi, Chief Mangosuthu 194/3, 197/2/3, 525/1
Butler, Lillian 575/3
Butler, Richard 528/1
Butler, Robin 556/foto
Buurmeijer, J.F. 219/2
Buwayz, Faris 47/1, 201/1, 468/1
Buyoya, Pierre 258/1, 264/1, 461/2/3, 462/3/foto
Buyse, Axel 264/1
Buzlevski, Dimitar 517/2
Byrne, Peter 428/2/3, 691/3

C

Cabascango, José Maria 315/3
Cabezas, José Luis 379/2/3/foto, 781/3/foto, 782/3, 783/1
Cabrales Martinez, Orlando 95/1
Cabrera, Jaime 95/1
Cagan, Nami 777/1
Caillaux, Gustavo 246/3
Caldera Rodriguez, Rafael 573/1/2/3
Calderón Hinojosa, Felice 189/1
Calderón Sol, Armando 452/3, 453/foto
Calle, Humberto de la 95/2/foto, 97/3
Calor, Ronnie 795/2
Calvo, Guillermo 93/3
Camacho Solis, Manuel 454/3
Camargo Muralles, Sergio 717/2
Camdessus, Michel 184/foto, 227/1, 290/2, 445/3, 446/foto, 545/1, 601/1, 781/2
Camilión, Oscar 92/2
Camp, Roger van 150/1
Campeanu, Radu 237/1
Campos, Rueben 715/3
Campos, Wilson 450/2
Canale Novella, Liliana 247/1
Cándido Diaz, Carlos 94/3
Cani, Shkelqim 634/1
Canneel, Alain 152/1
Cao Li-teh, 136/1
Cao Shou-po, 135/3
Cao Sy Khiem, 212/1
Caplikas, Algis 171/3
Caraman, Mihail 376/2
Caramitru, Ion 238/1
Cardenal, Jesús 771/3
Cardenas Cormenter, Antonio Luis 573/2
Cárdenas Solórzano, Cauhtémoc 454/3
Cardoso, Fernando Henrique 181/1, 243/3, 244/1/2, 246/1, 450/2/3, 451/1/2/3, 452/1, 787/2/3, 788/1/2/3, 789/1, 790/2/3
Cardozo, Hilarion 573/2
Carey, Ron 251/3
Carignon, Alain 9/1/2
Carlin, Silvy 153/3
Carlo, Francesco di 308/2
Carlot, Louis 751/3
Carlot Korman, Maxime 66/3
Carmo Ferreira de Matos, Eduardo 263/1
Carnahan, Mel 103/3
Caro Figueroa, Armando 781/3
Caroline, Prinses 767/foto
Carpenter, Susan 578/foto
Carper, Thomas R. 103/3
Carrera, Danilo 317/2
Carrillo Fuentes, Amado 455/3, 456/1, 719/2
Carter, Grady 30/3
Carter, Jimmy 389/2
Caruana, Peter 773/3
Casaer, Dylan 493/1
Casamayor, Joel 99/2
Casas Gonzalez, Antonio 573/3
Casas Regueiro, Senén 98/3
Casian, Ion 434/2
Cassoulides, Yiannakis 298/2
Castellino, Domenico 150/1
Castillo, Herberto 455/1
Castillo Meza, Tomás 246/foto, 247/1
Castro, Celio de 243/3
Castro Ruz, Fidel 100/1/2/foto, 181/3, 349/1, 387/3, 388/1, 389/1/3
Castro Ruz, Raúl 388/1
Castro Van Dunem Loy, Pedro de 394/1
Catli, Abdullah 313/3
Caushi, Myeteza 633/3
Cavallo, Domingo 92/2, 93/3, 94/2, 380/1, 781/3, 782/3, 783/2
Cavanaugh, Carey 298/2/3
Cavaubati, Viliame 750/2
Cayetano, Joseph 715/3
Ceausescu, Nicu 236/3
Ceesay, Ebrima 463/3
Ceesay-Sabally, Awa 463/3
Ceka, Neritan 363/foto, 632/2, 633/2
Cela, Belul 363/3
Celebi, Isin 777/1
Celmins, Juris 433/1, 702/3
Cem, Ismail 777/1
Cengic, Hasan 76/3, 77/1
Centeno, Julio 190/2
Cepanis, Alfreds 170/1
Cerpa Cartolini, Néstor 248/2, 249/1, 457/3, 458/2/3, 459/foto, 460/1
Cesnak, Carol 238/3
Cevers, Ziedonis 170/1, 702/3
Chabert, Jos 146/1
Chakomboka, Chama 113/1
Chala, Marcial da 393/3
Chalabi, Ahmed 527/2
Chalafow, Rafig Rasoel 688/2
Chalandon, Albin 9/3
Chammari, Khemais 330/1
Chamorro, Pedro Joaquin 190/1
Chamoun, Dany 470/2
Chamoun, Dory 470/2, 816/1
Chan, Anson 55/1, 343/1
Chan, David 63/3
Chan, Sir Julius 214/3, 488/3/foto, 489/1/2/3, 490/1/2, 833/1/2/3, 835/1
Chand, Lokendra Bahadur 344/3/foto
Chandha, Win 408/1
Chandraswami, (Nemi Chain Jain) 120/1
Chandraswami, (Nemi Chand Jain) 119/2
Chang, Kevin 250/3
Chang Hsiao-yen, John 135/3, 140/2
Chang Jin Ho, 130/3
Chang King-yu, 136/1, 138/2
Chang Po-ya, 136/1
Chaovalit Yongchaiyut, 210/2/3/foto, 211/1, 545/3, 546/2/3, 547/1, 679/1
Chapa Bezanilla, Pablo 720/1
Chapman, Ben 300/foto
Chapman, Guillermo 726/1
Chareh, Farouk el- 47/1
Charest, Jean 383/1, 641/2/foto, 642/1
Charette, Hervé de 45/1, 46/3, 48/1, 142/2/foto, 161/3, 279/2, 465/3, 512/2
Charlap, Anatol 427/1
Charles, Prins 17/3
Chatchai la-Sakul, 211/1
Chatichai Choonhaven, 210/3/foto, 211/1, 547/1
Chatral Rinpoche, 538/2
Chatsjatrian, Norajar 158/2, 687/1
Chaudhari, Mahesh 344/3
Chávez Peñaherrera, Demetrio 247/1/2
Chea Sambath, 739/
Chee Soon Juan, 345/2
Cheek, John 182/2
Chehayeb, Akram 201/1
Chemjong, Rakam 344/3
Chen Jian, 820/foto
Chen Keng-chin, 136/1
Chen Tsang-hung, 137/foto
Chen Xitong, 276/3
Chen Ziming, 277/3
Cheng, Andre 343/foto
Cherif, Chako 192/2
Cherif, Mourad 652/1
Cheung, Anthony 542/3
Cheung Kin Por, 342/foto
Chevènement, Jean-Pierre 694/3, 697/3
Chi, Raymond 341/1
Chi Haotian, 535/1
Chiam See Tong, 345/1
Chiang Chi-pih, 136/3
Chiang Chun-ling, 135/3
Chiang Peng-chien, 136/3
Chiang Ping-kun, 135/3, 136/1
Chibana, Shoichi 57/3, 675/2
Chidambaram, P. 118/2, 120/2, 407/2, 408/3, 409/3, 410/
Chiduo, Aaron 263/3
Chien Fu, Frederick 135/3, 136/2
Chien Hsi-chieh, 136/foto
Chikaoka, Riichiro 283/2
Chiluba, Frederick 112/2/3, 113/1/2, 264/1, 394/2, 814/2/3/foto, 815/1/2
Chim Pui-Chung, 53/2
Chin Hsiao-yi, 136/1
Chin Yom, 132/2, 419/3
Chinchilla, Laura 387/2
Chingchai Mongkhontham, 211/1
Chintala, Peter 113/2
Chirac, Jacques 9/3, 10/1/3, 11/2/3, 14/3, 48/1/2, 76/1, 89/2, 96/2, 162/1, 163/1/foto, 167/2, 256/2/foto, 293/3, 305/3, 352/1, 371/1, 372/1, 373/2, 375/3, 377/2/3, 533/1, 540/3, 541/1/foto, 604/3, 609/2, 611/3, 612/3, 692/3, 693/1/3, 694/1/2/3, 697/1/2/3, 700/1, 728/1/2/3, 730/1, 753/3, 756/foto
Chiroma, Mohammed 35/3
Chisala, Josiah 113/2
Chissano, Joaquim 110/3
Chitan, Walerioe 434/2
Chiu, Paul 135/3
Chiu Mao-ying, 136/1
Chiuzbaian, Iosif Gavril 236/1
Chlystoen, Wiktor 444/1, 709/1/2
Chmelnow, Igor 707/2
Cho Aung Than, 679/3
Cho Chong Chi, 829/1
Cho Hae Nyoung, 419/3, 829/1
Cho Myong Nok, 414/1
Cho Myong Rok, 823/1

Chodirew, Gennadi 714/2
Choe Gyongrin, 824/foto
Choe Kwang, 414/1/2, 829/1
Choedoberdijew, Mahmoed 746/1/2/3/foto
Choi Sang Yup, 419/3
Choi Sung Chan, 125/2
Choi Won Suk, 130/3
Chokala, Patrick 263/2
Chon Pong Kun, 829/1
Chongwe, Roger 814/2
Choo Kyung Suk, 132/2
Choo Lei U, 678/2
Chorisjko, Anatoli 437/1, 436/2
Chow, Paul 54/2
Chowdry, Matia 339/2
Chowdury, Samar 411/2
Chowdury, Syeda Sajeda 339/2
Chrapanow, Wiktor 743/1
Chrétien, Jean 22/2, 23/1, 315/foto, 382/3, 383/1/2/foto, 640/3, 641/1/2/3/foto
Christern, Max 406/3, 544/3
Christopher, Rupert 794/1
Christopher, Warren 33/2, 45/3, 71/3, 77/2, 85/3, 104/3, 140/3, 253/3, 277/1, 278/2/3, 331/3
Christow, Rumen 230/1
Chu, James 136/1
Chuan Leekpai, 210/2, 211/1
Chuang Ming-yao, 64/1
Chuchip Hansawat, 211/1
Chun Doo Hwan, 130/1/2/3, 826/2/3, 828/3
Chung Bo Kun, 827/1
Chung Jae Chull, 418/1
Chung Jong Taeck, 419/3
Chung Kwang Son, 128/3
Chung Tai Soo, 417/3, 418/1/2, 826/3, 827/1
Chyung Dai Chul, 829/1
Ciampi, Carlo Azeglio 164/3, 491/foto
Cicovic, Mladen 75/3
Cifuentes Mendoza, Héctor 716/2
Ciller, Tansu 298/2, 311/2, 312/1, 313/2/3, 396/3, 425/1, 600/2, 773/3/foto, 775/2/3, 776/2/3, 780/1
Cimoszewicz, Wlodzimierz 234/3, 568/1, 569/1/2
Cinoruk, Husamettin 776/2, 777/foto
Ciobanoe, Ceslaw 434/2
Ciobanoe, Gennadi 434/2
Cioeboek, Ion 434/2
Ciorbea, Victor 237/3/foto, 238/1/2
Cipriani, Juan Luis 457/1, 458/foto
Cisse, Amadou Boubacar 395/2
Cisse, Boubacar 192/2
Cisse, Daour 812/3
Cisse, Saliou 260/2
Citaristi, Severino 307/1
Ciumara, Mircea 238/1
Claes, Willy 493/2
Clark, David 555/3, 556/foto
Clark, Helen 212/3, 213/1/foto
Clark, Wesley 352/3, 353/1
Clarke, Kenneth 16/2, 18/3, 299/1/2, 300/2, 491/foto, 554/1, 558/2/3, 559/2, 755/foto
Claus, Prins 358/3, 757/foto
Claver Zeng Ebome, Pierre 324/1
Cleland, Max 103/2
Clement, Jan 148/2
Clerck, Stefaan de 154/3/foto, 155/1/2, 157/1
Clinton, Chelsea 252/foto, 580/2
Clinton, Hillary 252/foto, 579/1/2
Clinton, William (Bill) Jefferson 27/2, 28/1/3, 29/1/3, 30/1, 32/2/foto, 44/3, 45/1/2/3/foto, 47/2, 49/1, 64/3, 71/1, 77/1, 98/1/3, 100/3, 101/1/2/3, 102/1/3, 104/, 105/1/3, 142/2, 143/2, 202/1, 204/3, 211/1/foto, 251/3, 252/1/2/3/foto, 253/2/3/foto, 254/1/foto, 275/3/foto, 278/1/2, 310/3, 330/2, 334/3, 352/1/2/3/foto, 380/3, 383/2, 388/1, 400/2, 404/1/2, 413/1, 456/1/2/3, 491/3, 518/1/2/3/foto, 519/2, 520/foto, 532/3, 534/2, 540/2, 541/1, 543/2/foto, 550/1/foto, 551/1, 570/2, 571/2, 575/1/2/foto, 576/2/3, 577/2/3, 578/1/2/3, 579/1/2, 580/1/2/3, 581/1/3, 592/1, 594/2, 604/2, 612/3, 613/3, 614/3, 657/3, 658/1, 676/3, 677/1, 679/1, 723/2/3, 734/3, 753/3, 754/1/2/foto, 759/3, 784/2, 791/2/foto
Cochran, Johnnie 647/2
Cochran, Thad 103/2
Coderch Planas, José 100/2
Coe, Terry 832/3
Coelho, Nilo 790/3
Coëme, Guy 498/3
Coetsee, Hendrik J. 521/foto, 522/1
Cofferati, Sergio 310/1
Cohen, Susan 32/foto
Cohen, William S. 105/1, 253/3/foto, 400/2, 404/2, 575/3, 576/1, 577/1/2, 582/3, 648/3, 675/2, 821/2
Cokrevski, Tomislav 517/1
Cole, James 255/2
Colic, Pero 76/2
Collenette, David 22/2/3, 642/3
Collignon, Robert 148/2, 149/1/2
Collins, Susan 103/2
Collor de Mello, Fernando 790/1
Collymore, Clinton 390/1
Colomberg, Dominique 635/3
Compaore, Blaise 256/foto, 463/1
Conde, Luiz Paulo 243/3
Conde, Mario 771/2
Connerotte, Jean-Marc 153/2/foto, 155/1/3, 156/1, 686/2
Connor, Joseph 423/3
Constantinescu, Emil 237/1/2/foto, 238/1/2, 753/foto
Conte, Lansana 260/1
Conteh, Hasan 111/1
Contemplacion, Flor 667/1
Cook, Robin 555/3, 556/foto, 557/3, 725/1, 725/1, 735/2, 774/1
Cools, André 150/1/foto, 498/2
Copani, Adem 363/3, 634/1
Copeland, Eddie 303/2
Coppieters, Maurits 152/2/3
Copps, Sheila 642/2
Corach, Carlos 94/2, 781/3
Corbett, Michael 196/2
Corell, Hans 423/3
Corozzo, Nicholas 'Littel Nick' 251/3
Correa, Marie-Louise 812/3
Correia, Carlos 805/1/2/3
Correia Silva, José Ulysses 650/3
Cortés, Ana Maria 640/2
Cosma, Miron 238/1
Costa, Manuel Saturnino da 805/1
Costa, Paolo 307/2
Costa Neto, Antonio Pitra 394/1
Costello, Peter 748/2/3
Coto, Douglas Loria 387/2
Cotti, Flavio 243/1/2
Cova, Errol 25/2
Covas, Mário 790/3
Cowan, Brian 567/1
Craig, Larry E. 103/2
Craxi, Bettino 306/3
Creech, Wyatt 214/1
Crespo, Jorge 640/2
Crivelli, Carlo 308/2
Croes, A.G. 26/1, 791/3
Croes, Glenbert Francois 786/2/3, 787/1
Croo, Herman de 155/3
Crouch, William 78/1
Crvenovski, Branko 87/foto, 517/1
Csiha, Judit 564/2
Cuadra, Jaime 190/1
Cucalon, Francisco 644/1
Cuesta Abril, Jesús Agustín 769/1
Cuevas, José Maria 772/foto
Cui Tiankai, 278/3
Culi, Leonard 632/3
Cullen, Lord 17/1/2
Cunha, Nelson 246/2
Cunningham, Jack 555/3, 556/foto
Cuomo, Andrew M. 105/2, 575/3, 576/1
Curl, Robert 141/3
Curo, Vinko 73/1
Cusani, Sergio 306/3
Custodio, Ramón 318/2
Czyzewski, E. 219/3, 220/1/3, 221/1

D

Daddah, Ahmed Ould 110/2
Dade, Arta 632/3
Dadzie, Elome Kouami 36/3
Daems, Rik 146/2/3
Daer, Rodolfo 93/3
Dafei, Abdullah Hussain al- 530/2
Dagli, Halit 775/2
Dah, Mohamed Lemine Salem Ould 110/2
Dahl, Harry 504/2
Dahlan, Mohammed 335/3
Dahmane, Mohammed Mahmoud Ould 110/2, 326/2
Dalai Lama, 347/3/foto, 538/2
Dalen, T. van 786/1
Daley, William M. 105/2, 575/3, 576/1
Dalgaljow, Wasil 427/1
Dallaire, Romeo 151/2/3, 493/3
Dallul, Muhsin 201/1
Daly, Cahal 305/1
Damasjkewitsj, Mikalaj 427/2
Dang Vu Chu, 212/1
Dansokho, Amath 812/3
Dao Xuan Xe, 548/foto
Daouel, Aroli 192/2
Daqamsa, Ahmed al- 401/2, 531/3
Dar, Abdul Majid 411/1
Dar, Mohammad Maqbool 410/1
Dar, Mohammed Ishaq 482/3
Darawshe, Abdul-Wahab 593/3
Darbinian, Armen 687/1
Darboe, Ousainou 259/3, 260/1
Dardenne, Sabine 153/1/2, 154/3, 155/3, 156/2, 682/2, 683/3, 686/1
Dargel, Wolga 427/1
Darling, Alistair 555/3, 556/foto
Daschle, Tom 104/3, 255/1
Dassault, Serge 149/3
Dastanka, Anatol 427/2
Dau, Joshua 328/3
Dau Ngoc Xuan, 212/1
Davalos, Carlos 317/2, 644/1
David, Commandant 185/3, 186/1
Davidovic, Dragan 75/3
Davies, Ron 555/3, 556/foto
Davies, Samuel Beccles 655/2
Davis, David 368/2
Davis, Gilbert 577/3
Davis, Lanny 579/1
Dawalibi, Fu'ad al- 733/2
Dawodu, Ganiyu 34/2
Dawydow, Oleg 443/3
De Valera, Sile 567/1
Dean, Howard 103/3
DeBakey, Michael 175/1
Debré, Jean-Louis 10/3, 11/1, 142/foto
Debré, Michel 13/2
Déby, Idriss 33/1/foto, 256/foto, 329/2/3
Decibe, Susana 781/3
Decker, Armand de 493/2
Deetman, Wim 357/1
Defourny, Thomas 683/2
Degutiene, Irena 171/3
Dehaene, Jean-Luc 145/2/3, 146/3, 148/2, 150/3, 151/2, 156/3, 354/foto, 497/1, 498/3, 612/3, 681/3, 686/3, 696/1
Deina, Sow Mohamed 110/2
Dejemeppe, Benoit 681/1/2
Dejeu, Gavril 238/1
Delalic, Zejnil 501/3
Delamere, John 214/1
Delamuraz, Jean-Pascal 243/1
DeLay, Tom 255/1
Delclaux Zubiria, Cosmé 90/1, 770/3
Delcroix, Leo 151/1, 493/2
Delgado, Antonio Jorge 650/3
Delhez, Laetitia 153/1/2, 154/3, 155/3, 156/2, 686/1
Delva, Jan baron 493/2
Demanet, Georges 154/2, 157/1
Demanet, Philippe 157/1
Demba, Sow Abou 110/3, 326/2
Dembo, Antonio 394/3
Dementjewa, Natalja 712/2
Demerdjian, Hagop Yarwan 201/1
Demirel, Suleyman 297/foto, 298/1/3, 312/1, 397/1, 600/3/foto, 689/2, 775/1, 776/1/3, 777/1, 778/3, 780/2
Demissine, Michelle 695/1
Dempsey, Noel 567/1
Demydenko, Arkadi 438/3, 706/2
Denard, Bob 727/2
Deng Xiaoping, 276/2, 279/2/3, 414/1, 532/1/2/3, 533/1/2/3, 534/2/3, 535/1
Denijew, Adam-Sjamal 179/3
Denktash, Rauf 296/2/3, 297/1/3/foto, 298/1/3
Deo Bugera, 264/2
Der'i, Aryeh 200/1/foto, 401/3, 661/3
Derby, Fred 794/3, 795/2, 798/1
Derewjanko, Boris 706/3
Derochette, Patrick 681/1, 685/3, 686/3
Derouaz, Mohammed Aziz 801/1
Derradji, Tayeb 802/2
Derycke, Erik 494/1
Desai, Nitin 423/3
Desai, Suresh 113/2, 814/3
Deschamps, Michel 12/foto

Detaille, Fernand 498/3
Detanamo, Vinson 348/2
Deuba, Sher Bahadur 344/1/2
Deutch, John 575/1/2
Devereaux, Earl 381/3
Devesi, Sir Baddeley 751/2
Devine, Andrew 560/3
Devkota, Chabipra sad 344/1
Dewael, Patrick 682/1
Dewar, Donald 555/3, 556/foto
Dewez, Luc 151/2/3
Dhaheri, Mohammed Nakhira al- 471/1
Dhaliwal, Herb 642/3
Dhuka, Foto 363/3
Diaby, Mamadou Maribatrou 465/1/2
Diaconescu, Ion 238/1
Diacow, Doemitroe 434/3
Diakostravrianos, Michael 153/2/3
Diallo, Abdourahmane 260/1
Diallo, Mady 110/1
Diana, Prinses 17/3, 18/1
Dianderas Ottone, Fernando 459/3
Diaz de Viva, Gustavo 320/2
Diaz Sotolongo, Carlos 98/3
Dibona Koné, Marcel 34/1
Dickey, Everett 650/1
Dickson, Michael 20/3
Diderot, Louis 596/foto
Dienel, Thomas 82/1
Dieng, Ousmane Tanor 812/3
Digombe, Lazare 324/1
Dijke, L. van 221/1
Dijkstal, Hans 785/3, 793/2
Dilba, Roberts 433/1, 702/2
Dillen, Karel 152/3
Dimitrow, Spas 637/1
Dimitrowa, Bistra 637/1
Dini, Lamberto 368/2, 761/1, 766/3
Diof, Jacques 824/2
Diogo, Luisa 111/1
Diomi Ndongala, Eugène 585/1
Dion, Stephane 642/2
Diop, Assane 812/3
Diop, Boubakar 11/foto
Diop, Serigne 812/3
Diouf, Abdou 812/3, 813/2
Diouf, Jacques 349/foto
Diouf, Magued 812/3
Ditz, Johannes 230/3
Djabella, Abdellah 106/foto
Djajic, Novislav 502/2
Djatsjenko, Tatjana 176/2, 711/1/foto
Djerejian, Ed 47/3
Djindjic, Zoran 85/1, 512/1/foto
Djoesejnow, Djoesembaj 204/1, 743/1
Djohar, Said Mohammed 727/2
Djoussouf, Abbas 259/1
Djozic, Abid 74/1
Djukanovic, Milo 513/1/2
Djwalapersad, Marijke 796/foto, 797/1
Dlamini, Phetsile 112/2
Dlamini, Sibusiso Barnabas 111/3, 112/1
Dmitrijewa, Tatjana 444/1
Do Muoi, 212/2
Do Nguyen Phuong, 212/1
Do Quang Trung, 212/1
Do Xuan Xe, 548/foto
Doan Khue, 212/1
Dobozendi, Hugues 321/2
Dobrew, Nikolaj 228/1/3/foto, 229/1/3
Dobson, Frank 555/2/3, 556/foto
Docters van Leeuwen, A.W.H. 797/2
Dodds, Nigel 303/2
Doebinin, Sergej 710/1
Doebowik, Lew 427/2
Doedajew, Dzjochar 448/1
Doega, Turkane 26/3
Doelman-Pel, Ali 357/2/3
Doens, Mitchell 726/1
Doerdynets, Wasyl 437/2, 704/foto, 704/foto, 705/1/3, 705/3, 706/1
Doestbobojew, Firdaws 488/1
Doetko, Tamara 427/2
Dogbe, Kokou Dake 36/3
Doherty, Peter 141/3
Doi, Takako 60/1, 61/foto, 62/3
Dok-van Week, Anneke van 48/3
Dokuzovski, Kiro 517/2
Dole, Bob 100/3, 101/1/3, 102/1/3, 104/3
Dole, Robert 582/1
Dologuélé, Anicet Georges 322/1
Domenici, Pete V. 103/2, 255/2
Dominguez, Jorge 92/2, 781/3
Dominikovic, Zlatko 87/1
Donald, Michael 649/3
Dondoux, Jacques 695/1
Doornaert, Mia 728/2
Doorson, H. 795/3
Doran-Schoop, Beatriz Juliëta 25/3
Doria Medina, Samuel 639/foto
Dorji, Rongthong Kuenly 471/2
Dorkenou, Euphrem 36/3
Dornelles, Francisco 244/2
Dorrell, Stephen 558/2/3, 559/foto
Dorri-Najafabadi, Qorbanali 658/2/3
Dostam, Abdul Rashid 114/1/2/3/foto, 115/3, 116/3, 117/1, 337/3, 338/1, 596/3, 597/1/2/3, 598/1
Doupamby Matoka, Marcel 324/1
Douste-Blazy, Philippe 375/foto
Doutrèwe, Martine 155/2, 499/2
Dowiyogo, Bernard 348/2
Downer, Alexander 489/1
Downey, Gordon 18/2, 553/1/2, 558/1
Dragman, Robby Koesman 797/2
Dragonja, Metod 517/3
Dragulescu, Stefan Iosif 238/1
Draskovic, Vuk 84/2, 510/2, 512/foto
Drnovsek, Janez 88/1/foto, 517/2/3, 565/2
Duceppe, Gilles 382/3, 641/2/foto
Duffey, Joseph D. 576/1
Dugoin, Xavier 699/3
Duhaime, Yves 382/3
Duhalde, Eduardo 379/3, 782/2, 783/2
Duhalde, Hilda 782/foto, 783/2
Duisenberg, W.F. 293/1/2/3, 294/1/3/foto, 295/1/2
Dulaimi, Mohammed Madhlum al- 270/3
Dumont, Ivy L. 381/3
Duncan, Grace 318/2
Dunem, Fernando José da Franca Van 394/1
Dunem, Pedro José Van 394/1
Dunne, Ben 567/1/2
Duong Khem, 738/1
DuPont, John 645/3
Dupuch, Pierre V. 381/3
Duque de Ospina, Olga 95/1
Duque-Estrada, Estebán 190/1
Durán, Juan Carlos 638/1
Durbin, Richard J. 103/2
Dusava, Gabriel 835/2, 835/3, 835/3
Dutroux, Marc 151/1, 153/1/2/3, 154/1/2/3, 155/2/3, 156/1/2, 499/2, 681/3, 682/3, 683/1/2, 685/3, 686/1/2/3/foto
Dutton, Bryan 54/1
Duvalier, Jean-Claude 184/1
Duvaz, Bogdan Niculescu 238/1
Dzjafarow, Mirgasan 426/2
Dzjamtsjoek, Mikalaj 427/2
Dzjarimow, Aslan 440/1
Dzjelepowa, Lena 230/1

E

Eagleton, Arthur 642/2/foto
East, Paul 214/1
Eboua, Samuel 806/3
Ebtekar, Massoumeh 659/1/foto
Ecevit, Bulent 775/2, 777/1/foto
Echeverri Mejia, Gilberto 383/3
Echeverria, Pedor Luis 573/3
Eckhard, Fred 423/3
Edlinger, Rudolf 232/2/3, 755/foto
Edzoa, Titus 463/3, 806/2/3
Eerdekens, Claude 146/2, 682/1
Egal, Mohamed Ibrahim 396/2
Egana, Fernando 573/2
Egilio, Joseph 490/2
Ehueny Tanny, Joseph 34/1
Eijsvoogel, Juurd 251/1, 576/2
Einem, Caspar 231/2, 232/3
Eisele, Manfred 423/3
Eitan, Michael 663/2
Eizenstat, Stuart 99/1, 388/2
Ekeus, Rolf 272/1/foto, 528/1
Elba Bonfim, Acácio 263/1
Elder, Jack 214/1
Elia, Dafo 36/3
Elias, Cassius 572/2
Elizabeth II, Koningin 320/3, 560/1
Ellawela, Nalanda 485/1
Eltsjibej, Aboelfez 688/1
Eluki Mongo Aundu, 265/1
Ely, Cheikh Ould 110/3
Eman, Jan Hendrik Albert (Henny) 784/3, 785/1/foto, 786/2/3, 787/1, 792/2
Embel, Philemon 490/2, 835/2
Emerson, Jo Ann 102/1/2, 102/2
Emmanuel, Marcus Vinicius 246/2
Emmanuelli, Henri 9/2, 699/2
Emsis, Indulis 433/1
Emsis, Valerioe 703/3
Engel, Hans 430/1
English, Bill 214/1
Enkhsaikhan, Mendsaikhan 479/3, 480/1
Ensour, Abdullah 530/3
Enthoven, M. 757/3
Enuma, Walter 489/3
Enzi, Michael 103/2
Epee Gambwa, 265/2
Eran, Oden 661/3/foto
Erbakan, Necmettin 297/foto, 310/2/foto, 311/1/3, 312/1/2/foto, 313/1, 314/1, 396/3, 600/2/3/foto, 774/2/3, 775/1/3, 776/1/2, 777/foto, 778/2
Erdemovic, Drazen 77/2, 502/1
Erez, Yalim 775/2, 777/1
Ergul, Sabri 778/foto
Eriksson, Herman 449/2
Erkaya, Guven 775/foto
Erlington, Hubert 715/3
Ershad, Hussain Mohammad 339/3, 664/3
Ershad, Qeyamuddin 113/3
Ersheid, Nathir 531/1
Ersumer, Cumhur 777/1
Erundina, Luiza 243/3, 790/2
Ervine, David 20/1, 21/foto
Escobar, Carlos Venecio 717/3
Escobar, Javier 640/2
Escovar Salom, Ramon 573/3
España Smith, Raul 314/3
Espen, Jean-Claude van 151/2
Espinoza, Marco Tulio 717/2
Esquerra Portocarrero, Juan Carlos 96/3, 383/3
Esquivel, Manuel 715/2/3
Essine, Joeri 765/3
Essy, Amara 215/3, 656/2
Estrada, Joseph 666/1
Etsou, Frederic 590/1
Etty, W. 220/3, 221/3
Etxebeste, Eugenio 771/1
Evert, Miltiades 509/3, 510/1
Eyadema, Gnassingbe 36/2/3, 464/foto, 587/2
Ezechiels, Otto 796/1

F

Faber, Gerrit 793/2/3
Fabius, Laurent 696/foto
Facetti, Carlos 320/2
Fadejew, Waleri 160/2
Fahd ibn Abdul Aziz, Koning 268/2, 402/3, 404/3, 404/3, 660/1/foto, 734//3, 734//3, 735/3, 774/3
Fail, Fianna 167/3
Faisal, Saud al- 732/foto, 735/2
Fakhuri, Shawqi 201/1
Falae, Olu 327/1
Falcone, Giovanni 766/1
Fallahiyan, Ali 398/2/foto, 658/2, 660/3
Fallahiyan, Hojatolislam 49/2
Fan, Rita 340/3, 341/foto, 542/3
Farah, Moumin Bahdon 259/2
Fardoetdinow, Igor 440/1
Faremo, Grete 435/3
Farhadi, Mohammad 658/3
Farhan, Hamad al- 531/2
Farnleitner, Johann 230/3, 232/3
Farrakhan, Louis 31/3, 261/foto, 262/1
Farrand, Robert W. 500/2
Fase, W. 222/1
Fasjenko, Wladimir 692/2
Fasslabend, Werner 232/3
Fathy, Moosa 343/3
Fatihi, Sivan 401/foto
Fatima Monteiro Jardim, Maria de 394/
Fattush, Nicholas 201/1
Faustin, Nteziryayo 192/3
Faye, Mamadou 812/3
Fayed, Mohammed al- 18/2, 553/2
Fazekas, Szabolcs 564/2
Fazel, Mohammad 115/1
Fedotow, Michail 442/1
Feinstein, Diane 581/2

Feissel, Gustav 296/2
Felipe, Kroonprins 770/1
Féret, Daniel 152/2
Fernandes, Carlos Antonio 394/1
Fernandes, Ulpio Napoleao 650/3
Fernández, Atilio R. 320/2
Fernández, Leonel 181/3, 715/3/foto
Fernández, Roque 92/2/3, 93/3, 94/1, 95/1, 781/3, 379/1
Fernández, Salvador 715/3
Fernández Meijide, Graciela 783/1/2/foto
Fernández Pupo, José 99/2
Ferreira, Daniel 805/2
Ferrero-Waldner, Benita 232/3
Ferrieux-Patterson, Marie-Noëlle 66/3, 751/2
Fidèle Magnaga, Martin 324/1
Figueres, José Maria 387/2/foto
Figueroa, Salvador 717/2
Fihri, Taieb el Fassi 652/2
Fijnaut, Cyrille 682/1
Filali, Abdellatif 266/foto, 652/1/foto, 811/3
Filip, Prins 148/2
Filipow, Iwan 230/1
Filipow, Ljubomir 637/3
Filippenko, Aleksandr 440/1
Fin, Qassem Abu 531/1
Finé, Eric 493/1
Fini, Gianfranco 307/2, 308/1
Fink, Yosef 41/2
Fino, Bashkim 363/3, 365/2/3/foto, 366/1/3, 367/1, 629/3, 630/1/2, 632/2
Fisango, John 65/3
Fischler, Franz 16/2, 166/foto, 370/2, 758/2
Fiszmann, Jakub 83/2
Fiti, Taki 516/3, 517/1
Fivaz, George 524/2
Fjodarew, Rygor 427/2
Fjodorow, Boris 176/1
Flahaut, André 155/1
Flanagan, Ronnie 20/2
Fles, O. 223/3/foto, 224/1
Fletcher, Raphael 318/2
Flinn, Kelly 577/2, 582/3
Flood, Sarah 572/2
Flores Troncoso, Marco Antonio 644/1
Florival, Jacques 183/3
Foccart, Jacques 378/3, 378/3
Fofane, Ibrahima Kassory 260/1
Fonarjewa, Natalja 712/2
Ford, Wendell 255/1
Foresti, Paolo 363/2
Forlani, Luciano 366/2, 633/foto
Forné Molné, Marc 499/3
Forsyth, Elizabeth 301/2
Forsyth, Michael 17/2, 555/1
Fortow, Wladimir 443/3, 444/1
Foster, Vincent 579/1
Foulkes, 725/2, 725/2, 724/1/2
Fox, Liam 485/3
Fox, Marcus 555/1
Fradkow, Michajl 444/1, 445/2
Franck, Christian 148/1
Franco, Gustavo 788/2
Franco, Itamar 790/2
Franco, Mario de 190/1
Franglé, Soleiman 201/1
Frantsjoek, Anatolii 438/3, 706/2
François, Walter 572/2
Fraser, Malcolm 482/1
Frechette, Myles 97/3, 98/1, 383/3, 385/1
Freeh, Louis 253/1, 403/3, 582/1
Freeman, Roger 555/1
Frei, Roger 14/1
Frei Ruiz-Tagle, Eduardo 181/2, 249/3, 314/3, 315/foto, 380/1
Frenkel, Jacob 662/2
Fria, Ahmed 330/1
Frick, Mario 433/2/3
Friedman, Noam 330/2
Frisa, Daniel 102/2
Frognier, André-Paul 148/1
Froidmont, Libert 149/1
Froiland, Ranveig 435/3
Frommelt, Heinz 433/3
Frowick, Robert 69/1, 71/3, 72/1, 74/3/foto, 75/1
Fru Ndi, John 464/1
Frunda, Gyorgy 237/1
Fu Quanyou, 540/3
Fujikura, Nobutaka 670/1
Fujimori, Alberto Keinya 181/3, 246/3, 247/1/2, 248/1/2/3, 249/1/2/foto, 457/3, 458/1/3/foto, 459/1/2/3/foto, 460/1/3, 461/1, 715/foto
Fujimori, Pedro 248/3, 457/3
Fujimoto, Takao 283/2
Fujinami, Takao 672/2
Fujita, Osamu 670/1
Fuller, Albert 18/1
Funar, Gheorghe 237/1
Furayi, Ilyas 596/1
Furre, Berge 435/3
Fuwa, Tetsuzo 61/foto

G

Gaber, Slavko 517/3
Gachokidze, Goeram 700/2, 700/2
Gadgil, Vithal 407/2
Gado, Seïni Ali 192/2
Gagliano, Alfonso 642/2
Gagoelia, Gennadi 432/1
Gaiger, Julio 789/3
Gailani, Pir Sayed Ahmed 598/2
Gajsjonak, Wiktar 427/2
Galarza Zavala, Jaime 315/2
Galdikas, Juozas 171/3
Gallois, Louis 9/3
Galtieri, Leopoldo 380/2/3
Gama, Jaime 652/3
Gamazjan, Galoest 158/2
Gambarow, Miri 688/2
Gamsachoerdia, Zwiad 431/3
Ganao, Charles David 322/3, 729/3, 730/3, 731/2
Ganbold, G. 479/3
Ganchegiz, José Maria 771/1
Gandhi, Indira 117/3
Gangotena, Arturo 317/2
Ganic, Ejup 70/2/3/foto, 71/3, 500/1
Gantar, Pavle 517/3
Gantsjar, Wiktar 159/1
Gantsjarenka, Oeladzimir 427/1
Gantsjew, Georgi 225/1/foto
Ganzouri, Kamal Ahmed 198/3, 467/2, 733/1
Ganzuri, Kamal Ahmed 600/foto
Gao Ching-yen, 139/2
Gaoh, Rabi Daddy 192/2
Garang, John 327/3, 328/1/2/3, 329/1
Garba, Chris 36/1
Garbey, Ramón 99/2
Garcia, Arthur 55/1
García, Carlos 716/2
García, Russell 715/3
Garcia, Simon 573/2
García, Siro 768/2
García Abrego, Juan 189/3, 456/2, 457/3
Garcia Damborenea, Ricardo 91/3
Garcia González, César Augusto 183/2
Garcia Perez, Alan 248/1
Garcia-Peña, Rodrigo Pardo 95/1
Garde, Jörgen 429/3
Garkoen, Oeladzimir 427/1
Garlawulo, Francis 325/1
Garoudy, Roger 10/1/2
Garreton, Roberto 585/3, 586/1, 591/3
Garrod, Sir Martin 71/foto
Garzón, Baltasar 94/3, 380/2, 768/1
Gaspari, Mitja 517/3
Gatanazi, Egide 192/3
Gaudin, Jean-Claude 14/1, 376/1
Gautam, Bam Dev 344/3
Gauthier, Michel 382/3
Gaviria Trujillo, César 181/3
Gavrilescu, Dinu 238/1
Gawrijski, Swetoslaw 230/1, 637/3
Gayoom, Maumoun Abdul 343/3
Gayssot, Jean-Claude 695/1
Gaztulemendi Gil, Salvador 771/2
Gbezera-Bria, Michel 322/1, 726/3, 727/2
Gbujama, Shirley 111/2
Geagea, Samir 469/1/2, 470/2
Gehrer, Elisabeth 232/3
Geijsbregts, Nathalie 153/3
Gelbard, Robert 97/3, 385/1, 516/foto
Gemici, Hasan 777/1
Gendt, Rik de 591/2
Genia, Kilroy 490/2, 835/1
Genjatoelin, Rawil 440/1
George, Calixte 572/2
George Yeo, 345/3
Georgijevski, Ljupco 517/1
Gephardt, Richard 254/3, 255/2, 521/2, 581/2
Gérard, Jean-Pierre 372/3
Gerasimaw, Waljantsin 427/1
Gerxhalliu, Fitim 360/1
Getawangan, Vassal 348/2
Geurtsen, A. 220/3, 221/3
Ghafourzai, Abdorrahim 113/3, 599/foto, 600/1
Ghafur, Abd al-Ghani Abd al- 269/1
Ghaith, Saeed Khalfan al- 471/1
Ghanem, Farag Said Ben 530/2
Ghang Wun Tae, 419/2/3
Ghanim, Abdullah Ahmad 530/2
Ghaus, Mullah Mohammed 115/1/foto, 597/3
Ghenda, Raphael 584/2, 588/3
Gheziel, Bennabbès 802/2
Ghiyasoddin, 115/1
Ghlamallah, Boudellah 801/1
Ghose, Arundhati 142/3, 143/foto
Ghosh, Runu 121/1/foto
Giansily, Jean-Antoine 14/2
Gibson, Brian 422/1
Gichki, Amanullah Khan 208/1
Giheno, John 833/2/3
Gil-Robles Gil-Delgado, José Maria 369/1/foto, 375/3
Gilford, Frank 735/2/3
Gilford, Yvonne 735/1/2
Gilheno, John 490/1/2
Gillani, Syed Yousaf Raza 481/1
Gilman, Benjamin A. 255/2
Gimit-Woerdings, Irma 797/3
Gingrich, Newt 29/1, 102/2/3, 104/2, 250/2, 254/2/foto, 255/1/2, 518/foto, 519/3, 582/1/2
Ginjiatoellin, Rim 206/2
Ginwale, Frene 522/1
Giora, Derek 348/2
Giorgadze, Igor 431/3
Giraud, André 699/3
Giscard d'Estaing, Valéry 13/2, 372/3, 640/3
Giusti, Carlos 458/3
Gjinushi, Skender 363/foto, 630/foto
Glazjew, Sergej 444/2
Glemp, Jozef 233/2
Glickman, Dan 105/2
Gligic, Vojislav 75/3
Gobardhan, Tjan 797/1, 797/2
Godfrain, Jacques 33/3
Goedschalk, Henk 794/2/3
Goelijew, Goedred Ramazan 688/2
Goeloezade, Wafa 688/3
Goesejnow, Soerat 425/3
Goestow, Wadim 440/1
Goetoe, Ion 434/2
Goezjwin, Anatoli 440/1
Goh Chok Tong, 275/3/foto, 345/1/3/foto, 406/1, 666/3, 667/1, 741/1
Goh Joon Seng, 345/3
Gold, Dore 42/1
Goldman, Ronald L. 645/3, 646/1
Goldsmith, Sir James 169/1
Goldson, Philip 715/3
Gombojav, Jambyn 480/2
Gomes, Ciro 790/2/3
Gomes Co, Brandao 805/2
Gomes Gardoso, Joâo 805/2
Gómez de Liaño, Javier 768/1
Gómez Mera, Roberto 644/1
Gómez Merlano, Antonio 384/1
Göncz, Arpad 564/2, 613/foto, 753/foto
Gong Ro Myung, 131/3, 132/1, 133/foto
Gonul, Ali Riza 775/3
Gonzales, Martial 726/2
González Insfrán, Sebastián 320/1
González Márquez, Felipe 85/2, 91/2, 510/3, 511/1, 768/2, 772/3, 773/1
González Mata, Eduardo 189/3
González Mosquera, Alberto 383/3/foto, 384/1
Goodale, Ralph 642/2
Goodhart, Charles 558/1
Gorbenko, Leonid 440/1, 692/1
Gorbunovs, Anatolijs 433/1, 702/3
Gore, Al 27/2, 101/3, 105/3, 175/3, 252/1/foto, 253/foto, 255/1, 278/1, 404/2, 518/foto, 520/foto, 539/1/2, 543/foto, 569/2, 576/3, 580/2/3, 743/3
Gore, Tipper 252/foto
Gorea-Costin, Ioeliana 171/3, 172/1
Gorjatsjew, Joeri 440/1
Gorriarán Merlo, Enrique 783/3, 784/foto
Gorst, Sir John 299/3
Gotsew, Wasil 636/3
Gotti, John 251/3
Gowda, H.D. Deve 118/1/2, 120/2, 121/2/3, 122/1/2/foto, 123/1, 407/2, 408/2, 409/1/2
Goworin, Boris 714/2

Graanoogst, Iwan 797/2
Grafé, Jean-Pierre 150/3, 151/2
Grafenauer, Bozo 517/3
Graham, Al 642/3
Graham, Doug 213/3
Gramm, Phil 103/2
Grandi, Filippo 586/1
Grange, Louis le 195/1
Granic, Mate 86/2/foto
Granillo Ocampo, Raúl 781/3
Grant, Bernie 725/2, 725/2
Grant, Emmanuel O. 111/2
Grasser, Karl-Heinz 232/3
Grave, Frank de 218/3, 219/1/2, 223/1/2/3/foto, 224/1, 623/2, 624/2, 625/1
Gray, Herb 642/2
Greaves, Damian 572/2
Greer, Ian 18/2/3, 553/2
Gregori, José 452/1
Grembergen, Paul van 152/3
Grimaldi, François 767/1/foto
Gromow, Feliks 707/3
Guan Jinsheng, 536/1
Gubler, Claude 10/1
Guduza, Prince 112/1
Gueladio, Camara Aly 110/2
Guelar, Diego 781/3
Guénou, Amoussa Assiba 36/3
Guerra, Alfonso 773/1
Guerraoui, Abdellatif 652/1
Guerrero, Lorenzo 190/1
Guevara, Ernesto 'Che' 39/2
Guey, Robert 34/1
Guigou, Elisabeth 694/3, 695/foto, 699/3
Gujral, I.K. 118/2, 409/1/2/foto, 410/1/2/3, 485/1, 744/3/foto
Guldiman, Tim 447/3
Gumeni, Daut 361/foto
Guo Dongpo, 139/2
Guofang, Shen 280/1
Gupta, Indrajit 118/2, 123/2, 410/1
Guptap, Shyam 26/1
Gurdal, Ibrahim 777/1
Gurdere, Metin 777/1
Gurel, Sukru Sina 777/1
Gures, Dogan 777/3
Gurung, Palten 344/1
Gurung, Tul Bahadur 344/3
Gusmao, José 'Xanana' 141/2/3
Gut, Rainer 243/1
Guterres, António 354/foto, 767/3
Guthrie, Sir Charles 95/1
Gutierrez, Antonio 772/foto
Gutiérrez Rebollo, Jesus 455/3, 456/1/2/3
Gutiérrez Rebollo, Jesús 719/1
Gutman, Francis 259/2
Guzman, Michael de 476/1
Guzman Renoso, Abimael 248/1
Gyatso, Tenzin (Dalai Lama) 280/1/2

H

Ha Quang Du, 212/1
Haan, Thierry de 153/2
Habash, George 337/1/foto
Habibi, Hassan Ebrahim 158/2, 310/foto, 659/1
Habibie, Bacharuddin 140/2
Habish, Fawzi 201/1
Habsburg, Otto von 369/2
Habyarimana, Juvénal 151/3, 193/1, 653/2
Hachani, Abdelkader 801/1/2, 803/1
Haegendoren, Geert van 148/2
Haenen, Marcel 795/2
Hafi, Abdelsadim al- 652/2
Hafiz, Suleiman 531/1
Hafizullah, Mawlavi 116/foto
Hagel, Chuck 103/2
Hague, William 558/2/3, 559/1/2/3/foto
Haiba, Senya Mint Sidi 110/3
Haider, Iqbal 206/3
Haider, Jorge 231/3
Hairiri, Rafiq al- 201/1
Haiveta, Chris 490/1, 833/3, 835/1/2
Hajah Mariam, Koningin 471/foto
Hajdari, Dzemail 517/2
Haji, Morteza 658/3
Hajitbojew, Erkin 206/2
Halbwachs, Jean-Pierre 423/3
Haley, Maria 253/2
Haliday, Denis 423/3
Hall, Aleksander 235/1
Hall, Tony P. 126/1
Hallier, Jean-Edern 698/3
Halphen, Eric 9/2
Hamanaka, Yasuo 60/3, 286/1/2/foto, 671/3, 672/1
Hambayi, Alfeyo 113/2, 814/3
Hamdan, Mahmud Abu 201/1
Hamdoon, Nizar 270/1
Hameed, Abdulla 343/3
Hamel, Gérard 374/1
Hamid, Ayyoub 201/1, 817/2
Hamid, Shahid 207/3
Hamilton, Neil 18/2, 553/1/2, 555/1
Hamitou, Abdelkader 801/1
Hammadi, Fouad 652/2
Hammadi, Hamid Yusuf 269/1/foto
Hammadi, Radouane 376/3
Hampton, Nigel 66/1
Hamraoui, Habib Chawki 801/1
Hamrouche, Mouloud 391/2
Hamzik, Pavol 238/3
Han Seung Soo, 131/2, 132/2, 419/2
Hana, Elias 201/1
Handal, Jorge Shafik 453/1
Handziski, Blagoj 517/1
Hanegbi, Tzahi 200/1, 401/3, 402/1, 662/1
Hani, Hanspeter 242/2
Hanley, Jeremy 55/2, 341/3, 342/foto
Hans Adam II, 433/3
Hänsch, Klaus 369/1
Hanson, Pauline 422/1/2, 748/2/foto, 749/2
Haomae, William 65/3, 750/3
Haotian, Chi 534/1
Haq, Mansurul 484/2/3
Haq, Zia ul- 480/3, 482/3
Haqqani, Ershad Ahmed 207/3, 481/2
Haqqani, Jalaloddin 115/1
Haquin, Hervé 146/1
Harajli, Ali 201/1
Harchaoui, Abdelkarim 800/3
Hardan, Asad 201/1
Hardy, Martin 312/3
Hariri, Rafiq al- 200/3, 202/1, 468/2, 613/foto, 816/2, 818/foto
Harkin, Thomas R. 103/2
Harman, Harriet 555/3, 556/foto
Harmoko, 474/foto, 477/foto
Harney, Mary 565/3, 566/3, 567/1
Haroetoenian, Chosrow 425/2
Harriman, Pamela 576/1/2/3/foto, 577/1
Harrington, William 113/2
Harris, Anthony 274/foto
Harris, Lagumot 348/2
Harry, Prins 18/1
Hart Dávalos, Armando 389/1
Hasan, Mohammad 115/1
Haseth, Carel de 26/1/3, 791/3, 792/3
Hashemi, Abdul Salam 113/3
Hashemi-Taba, Seyyed Mostafa 659/1
Hashimoto, Ryutaro 57/1/3, 58/1, 59/3/foto, 60/1, 61/1/2/3/foto, 62/3, 64/1, 248/3, 249/foto, 278/1, 282/3/foto, 283/1/2, 284/2, 285/1, 287/1/3, 288/1/2/3, 373/2, 459/1, 460/2, 468/2, 533/1, 663/foto, 670/2, 672/3, 673/1, 674/foto, 675/1/2/3, 676/3, 677/1/3, 678/1, 741/1
Hass, Karl 310/2, 766/3
Hassan, Kroonprins 44/3, 652/1/3, 653/1, 660/3
Hassan, Mohammed 'Bob' 475/3, 476/1
Hassan II, Koning 651/3, 811/1, 812/2
Hassan Omar, 479/2
Hassanali, Noor 572/3
Hasymow, Wagif 426/2
Hata, Tsutomu 63/1, 284/3, 285/foto
Hatch, Orrin G. 255/2
Hatoyama, Yukio 60/1, 61/foto
Haughey, Charles 566/3, 567/2
Havel, Vaclav 241/2, 613/foto
Hawatmeh, Nayef 337/1/foto
Hayashi, Sadayki 676/1
Hayashi, Yasuo 287/1
Hayat, Mian Mohammad Afzal 208/1
Hayes, Rita 538/3
Hays, Henry Francis 649/3
Hazaa, Omar al- 271/2
Hazaa, Ra'ad al- 271/2
He Ping, 276/2
Heathcoat-Amory, David 16/2
Hecke, Johan van 152/2
Heerden, Hennie van 196/3
Heerma, E. 357/2/3
Heffernan, Margaret 567/2
Heide, Lolke van der 522/1, 526/2
Heijne Makkreel, H. 358/1
Hejailan, Mustafa Al- 736/1
Hekmatyar, Gulbuddin 113/3, 114/1/3/foto, 598/1
Helal, Qutbuddin 113/3
Helgers, H. 369/3
Helms, Jesse 102/2, 103/2, 255/2, 551/1
Henare, Tau 213/3
Henderson, Thelton 250/3
Henrico, Jorge 94/3
Henriquez, 25/1, 792/1
Henry, Sir Geoffrey 749/2/foto
Heras Castro, Miguel 725/3, 726/1
Herlea, Alexandru 238/1
Herman, Alexis 105/2, 254/1, 575/2/3/foto
Hermans, P. 219/3, 220/2/3
Hermanus, Merry 498/2
Hermosín, Carmen 773/1
Hermoza Moya, Carlos 458/2, 460/1
Hernando, Jesus Martin 771/2
Hernu, Charles 376/2
Herran Salvatti, Madriano 456/3, 457/foto
Herrera, Helmer 'Pacho' 98/1
Herzet, Jacqueline 499/2
Herzog, Chaim 402/3/foto
Herzog, Roman 506/2
Heseltine, Michael 553/3, 555/3, 558/2
Heyrman, Ken 153/3
Heyrman, Kim 153/3
Hickey, Michael 301/1/foto
Hickey, Vincent 301/1/foto
Hidalgo Bifarini, Estuardo 644/1
Hijazi, Mohammed Mahmud al- 261/1
Hill, Robert 30/1, 29/3
Hindi, Amin al- 50/foto, 595/3
Hinds, Samuel 390/2
Hintze, Peter 506/1
Hirabayashi, Hiroshi 468/2
Hirst, Michael 553/2
Hiss, Alger 250/3, 251/1
Ho Chong, 125/2
Ho Jong, 822/foto
Ho sok, 739/3
Hoang Duc Nghi, 212/1
Hobeika, Elie 201/1
Hodeibi, Mamoun 733/1
Hoedoli, Dmytro 705/3, 705/3
Hoekman, Johan 25/3, 785/3
Hoerejew, Wasyl 436/2
Hoesakow, Wolodymyr 705/3, 705/3
Hoessein, Koning 45/1/2/foto, 50/foto, 51/1, 272/3, 331/1, 334/1, 400/1/2/3, 401/2/foto, 531/1/foto, 592/1, 661/2
Hoessein, Qusayy 527/1
Hoessein, Raghad 271/1
Hoessein, Rana 271/1
Hoessein, Saddam 269/1, 270/3, 271/1/3/foto, 272/1, 311/foto, 527/1/2, 529/1
Hoessein, Sajida 271/1/foto
Hoessein, Udai 270/3, 271/1/foto, 527/1/foto
Hoffa Jr., James P. 251/3
Hoffman, Dustin 507/3
Hogg, Douglas 16/2
Hohmann, Claudio 314/3
Hojjati, Mahmud 658/3
Hokama Tokashiki, Daniel 246/2
Holbrooke, Richard 69/1/3/foto, 70/1, 353/1, 577/1
Holl, Norbert 115/2, 116/1/foto, 117/1, 337/3, 338/1
Hollande, François 695/3, 696/1
Holoebtsjenko, Anatolii 705/3
Holowaty, Serhii 436/2
Holt, Anna 435/3
Holtwijk, Ineke 638/2, 643/2, 644/1
Homen dos Santos Sequeira Bran, Albertino 263/1
Hong In Kil, 418/1, 827/1
Hong Sa Tok, 829/1
Hong Song Nam, 414/1
Hoof, H. van 222/3
Hoogervorst, J. 629/2
Hoop Scheffer, J. de 141/3, 610/1, 626/1, 627/1/3/foto, 628/1
Hoost, Eddy 798/1
Hoost, Romeo 798/1
Horinouchi, Hisao 283/2
Horn, Gyula 236/1/foto, 564/1/2, 565/2
Horstink, S. 645/3
Hory, Jean-François 169/2
Hosokawa, Morihiro 63/1, 675/1
Hossain, Shah Moazzem 665/1
Hossaini, Ali Akbar 49/1

Hossi, Victorino Domingos 394/1
Hostasch, Lore 232/3
Hotta, Katsuji 287/foto
Houmeid, Beijel Ould 110/2, 326/3
Hourani, Muhammed Saleh 531/1
Howard, John 422/1/2, 489/1, 747/3, 749/1/2
Howard, Michael 17/3, 142/foto, 300/3, 343/1, 558/2/3, 559/1/3/foto
Höynck, Wilhelm 354/1
Hoz de Vila, Tito 638/3, 640/2
Hraoui, Elias 200/3, 201/1
Hristew, Florin 703/3, 703/3
Hrytensko, Anatoli 438/2/3
Hsiao-yen, John Chang 198/1/foto
Hsieh Shen-shan, 136/1
Hsu Hsin-liang, 347/3
Hsu Li-tch, 135/3
Hsu Shui-teh, 136/2
Hu Chin-piao, 136/1
Hu Jinatao, 534/1
Hu Tsu Tau, Richard 134/3
Huang, John 253/1/2, 580/1
Huang, Webster 579/3
Huang Ta-chou, 136/1
Hubbell, Webster 578/3, 579/1/3, 581/1
Huckabee, Mike 29/3
Hudayda, Ibrahim 50/2
Hudec, Ivan 238/3
Hué, Robert 14/3/foto, 374/foto, 694/foto
Hug, Peter 242/2
Hughes, Hubert 570/1
Hugo, Jan 194/2/3
Hujaylan, Jamil al- 470/3
Hulse jr., Melvin 715/3
Hume, John 20/1, 303/1, 304/1
Hun Sen, 202/3, 203/1/2/3, 204/1, 472/1/2/3, 472/1/3/foto, 738/1/3, 739/2/3, 740/1/2/3, 741/1/3/foto, 742/1/2/3
Hung Pacheco, Mario Raul 318/3
Hunt, James B. 103/3
Hunziker, Evan Carl 126/3, 129/foto
Husayn, Ahmad Musa'id 530/2
Hussain, Abdull Rashid 343/3
Hussain, Abida 207/3
Hussain, Chaudry Shujat 482/3, 482/3
Hussain, Mohamed Zahir 343/3
Hussain, Syeda Abida 482/3
Husseini, Faisal 44/foto, 334/foto
Hutchinson, Tim 103/2
Huwaish, Abdel-Tawab Abdulah Mullah 528/2
Hwang Byong Tae, 418/1, 827/1
Hwang Chang Pyung, 419/3
Hwang Jang Yop, 411/3/foto, 412/1/2/3, 413/1, 414/1, 819/2/3
Hyde, Henry J. 255/2

I

Iakobidze, Dawid 431/3, 700/2, 700/2
Ibrahim, C.M. 118/3, 410/1
Ibrahim, Fakhruddin G. 208/1, 208/3
Ibrahim, Foundi Abdallah 727/3, 728/1/3/foto, 729/1
Ibrahim, Mohamed Rashid 343/3
Ibrahim, Najih 733/2
Ibrahima, Abduraf Maksum 536/3
Ickes, Harold 580/1/2
Iddih, Michel 201/1
Iddrissu, Mahama 109/1
Ide, Shoichi 61/foto, 62/2
Ieng Sary, 202/2/3/foto, 203/1/2
Ieng Savuth, 203/1
Iglesias, Enrique 181/3, 570/3
Ignatenko, Witali 443/3
Ignatenko, Wladimir 713/3, 713/3
Ignatjew, Sergej 175/foto, 445/2
Igoemnow, Gennadi 440/1
Ihou, Kouami Agbogboli 36/3
Ijape, Mathias 490/1, 833/3
Ikeda, Yukihiko 51/foto, 59/1, 64/1, 282/foto, 283/2, 676/2, 677/foto, 678/1, 823/1
Ikimi, Tom 325/1/2, 656/1
Ilescu, Ion 236/1/2/3/foto
Iliescu, Ion 237/1/2, 238/2
Ilijevski, Petar 517/2
Iljoesjin, Wiktor 439/1, 441/2, 443/3, 708/3
Ilunga Shamamba, 585/1
Ilves, Toomas Hendrik 161/1, 431/1, 611/1
Im Nguon, 739/2
Imami, Arben 632/3
Imanalijew, Moeratbek 743/3
Inagaki, Jitsuo 283/2
Inderson, Stanley H. 25/3
Indzjowa, Renata 637/2
Ing Huot, 737/foto, 740/2/3, 741/1/2/3/foto, 742/1/2
Ingraham, Hubert Alexander 381/1/2/3
Ingraham, Theresa Moexey 381/3
Inhofe, James M. 103/2
Inienger, John Mark 36/1
Inoue, Yoshihiro 61/1
Ionatana, Ionatana 423/2
Ionescu, Constantin Dudu 238/1
Ioww, Wasile 434/2
Iribarren, Jaime 769/1
Irvine of Lairg, Lord 555/3, 556/foto
Iryani, Abdul Ali al-Karim al- 530/2
Isaacs, Mark 318/2
Ishii, Michiko 283/2
Ishii, Sanyu 57/1
Isjajew, Wiktor 440/1
Islami, Kastriot 632/2
Ismail, Razali 215/1
Issaka Adam, Ibrahim 108/3
Issing, Otmar 507/2
Issoufou, Mahamadou 395/3
Ito, Kosuke 283/2
Iturgaiz, Carlos 770/foto
Iturralde, Carlos 640/2
Ivanic, Mladen 73/1
Ivri, David 399/3
Izaguirre, Lucio 318/2
Izetbegovic, Alija 69/foto, 71/3, 72/3, 73/1/foto, 75/foto, 76/1, 77/2, 500/2, 501/foto, 502/3
Izquierdo, Maria 97/3
Izui, Junichi 283/3, 284/1, 672/1

J

Jaafar, Ghadzali 667/1
Jabali, Ahmed Salem al- 530/2
Jabbar, Javed 208/1
Jaber, Yassine 201/1
Jackou, Sanoussi Tambari 192/2
Jacobs, 220/2
Jadanasingh, R. 797/3
Jafarey, V.A. 206/3
Jagan, Cheddi 390/1/2
Jagan, Janet 390/1/2
Jagielinski, Roman 568/1/3
Jagland, Thorbjörn 435/3
Jagmetti, Carlo 243/1
Jagoda, Bernhard 503/foto
Jahangiri, Eshaq 658/3
Jahic, Hamdija 71/1
Jalappa, R.L. 118/3, 119/1, 410/1
Jallah, Peter 325/1
Jalloh, Sulaiman Tejan 111/1
Jalloh, Tom 655/3
Jamali, Mir Zafarullah Khan 208/1
Jamali, Mohammed Fadhil Abbas al- 527/2
Jamarillo, Mario 317/2
Jameel, Abdulla 343/3
Jameel, Fathullah 343/3
James, Winford 573/1
Jammal, Abd al-Qadir al-Rahman Ba 530/2
Jammeh, Yahya 259/3, 463/2/3
Jamur, Mahmud Ali 595/3
Jan, Ahmed 115/1
Jandarbijew, Zelimchan 176/3, 447/2/3
Jang Sung Gil, 819/3, 820/1
Jang Sung Ho, 819/3
Janiszewski, Janek 235/1
Janko, Stanislaw 705/3
Jankovic, Dragoljub 511/2
Jankovic, Vukasin 83/foto
Janssen, Roel 615/1
Janssen van Raay, Jim 369/3
Jaramillo Buendia, Fidel 317/3
Jarmosjyna, Lidzija 159/1
Jarnjak, Ivan 87/1
Jaroong Nookhwun, 545/2
Jasán, Elias 92/2, 94/2
Jasin, Jewgeni 444/1
Jassán, 783/1, 781/2/3
Jastrzjembski, Sergej 174/foto, 175/1/2, 692/2
Jatene, Adib 244/1
Jatta, Famara 463/3
Jauregui, Ramón 770/foto
Javid, Seyed Mohammad Ali 113/3
Jawlinski, Grigori 443/3
Jayewardene, Junius Richard 289/1
Jaylalitha, Jayaram 410/3
Jechanoerow, Joerii 436/2, 437/2, 705/3, 705/3
Jefremow, Anatoli 440/1
Jegham, Mohammed 330/1
Jegorian, Edoeard 687/3
Jegorow, Nikolaj 176/2
Jeknic, Janko 513/2
Jelavic, Ante 76/1
Jelodarzadeh, Soheila 49/1
Jeltsin, Boris 174/3, 175/1/2/3, 176/1/2/3, 177/1, 178/1/2/3/foto, 180/1, 279/1, 288/1, 333/3/foto, 351/3, 352/1/2/foto, 428/1/3, 429/1/2/foto, 435/2, 439/1/2, 441/1/2/3, 442/1/2/3/foto, 443/1/2, 444/2/3, 445/1/2/3/foto, 446/1/3, 447/1, 539/2/3, 540/1/foto, 603/1/3/foto, 604/1/2/3, 612/1, 678/1, 687/foto, 688/1/foto, 689/foto, 690/2/foto, 692/2, 701/2, 701/2, 704/2, 704/2, 706/3, 707/1/2/3, 709/3, 710/2/3, 711/1/2/3, 713/2/3/foto, 713/2/3/foto, 714/2/3, 714/2/3, 715/1, 745/1/foto, 753/3
Jemets, Oleksandr 436/3
Jena, Srikant Kumar 118/3, 410/1
Jensen, Erik 811/1
Jeong Shi Chae, 132/2, 419/3
Jereb, Marjan 517/3
Jeri, Mohammed 330/1
Jesimow, Achmetzjan 478/2
Jesus, Benjamin de 667/2
Jesus, José Luis de 650/3
Jettou, Driss 652/1
Jewdokimow, Joeri 440/1
Jewell, Richard A. 28/3/foto
Jewstafjew, Arkadi 446/1
Jia Qinglin, 276/3
Jiang Qing, 276/3
Jiang Zemin, 122/3/foto, 139/1/3, 188/2, 227/3/foto, 276/1/2/3, 278/1/2, 279/1/3, 287/3, 532/1, 533/3/foto, 534/1/2/3, 535/foto, 539/1/2/3, 540/1/3/foto
Jiddou, Khattry Ould 110/3
Jimenez Alfaro, José Antonio 89/foto
Jimmy, Willie 67/2, 751/3
Jin, Jongjian 423/3
Jiyane, Ziba 197/2
Job, Morgan 573/1
Jobs, Steve 580/2
Joemanbekow, Janisbeck 743/1
Joemanijazow, Mark 206/2
Joemasjew, Walentin 443/2, 707/1, 712/2
Joesjtsjenko, Wiktor 172/foto, 436/2
Johannes Paulus II, Paus 14/3, 100/1/foto, 233/1, 349/1/foto, 469/foto, 470/1, 501/3, 569/2, 700/1, 714/3, 769/3
John, Velon 572/2
Johnson, Italia 381/3
Johnson, Roosevelt 324/3, 326/1
Johnson, Tim 102/2, 103/2
Johnston, Donald 133/foto, 290/3, 291/foto, 416/3
Jokanovic, Vukasin 513/3
Jonah, James 467/1
Jones, Paula Corbin 104/1, 253/2, 577/3, 578/1/2/foto
Jong, A. de 786/1
Jorajew, Chairoello 206/2
Jordan, Claude 70/2
Jordanow, Jordan 637/2
Joseph, Lawrence 318/2
Joshi, Bhoj Raj 344/3
Jospin, Lionel 13/3, 374/foto, 376/1, 693/3, 694/3/foto, 695/2/3/foto, 696/1, 697/1/2/3, 760/2/3
Josselin, Charles 695/1
Joulwan, George 352/3, 501/1
Joumblatt, Walid 201/1
Juan, Eduardo 715/3
Juan Carlos, Koning 91/3, 181/3, 770/1
Julius, DeAnne 558/1
Juma'a, Sa'ed Eddin 531/1
Jumayl, Mahmud 50/1/2
Junaid, Mohammed Ahmad al- 530/2
Juncker, Jean-Claude 354/foto, 755/foto, 756/2
Jundzis, Talavs 702/2, 702/3
Juppé, Alain 10/1, 11/1/3, 12/2, 13/2/3, 15/2, 372/3, 373/2, 374/3, 376/1/3, 376/3, 378/1/2, 378/1/2, 693/3, 694/3, 696/1/2, 698/2
Jurkova, Pavla 241/2

K

Ka, Ibra Deguene 812/3
Kaba, Ousmane 260/1
Kabariti, Abdul-Karim 42/2, 46/1, 530/3
Kabbah, Ahmad Tejan 111/1/2/3/foto, 466/2/3/foto, 467/1, 655/2/3, 656/1/2
Kabbaj, Mohamed 651/3
Kabila, Laurent 38/foto, 39/1/2, 41/1, 264/2, 265/3, 266/2/3, 267/3/foto, 583/2, 584/1/3, 585/1/3, 586/1/2/3/foto, 587/1/2, 588/1/2/3, 589/1/2/foto, 590/1/2, 591/1/2/3, 654/2, 731/1
Kabiligi, Gratien 583/1
Kabua, Amata 348/1
Kabua, Imata 348/1
Kabui, Joseph 834/foto
Kaczmarek, Wieslaw 235/1
Kaczurba, Janusz 235/1
Kaczynski, Theodore 29/3
Kadaga, Rebecca 465/3
Kadayat, Bhim Bahadur 344/3
Kader, Obaidul 339/2
Kadhafi, Moamer al- 31/3, 260/3, 261/2/foto, 312/1/2/foto
Kadje, Comlan 36/3
Kado, Pascal 322/1
Kafondo, Hyancinthe 190/3
Kafoud, Mohammed Abdel-Rahim 52/1
Kagame, Paul 38/3, 193/3
Kahalani, Avigdor 400/1, 662/3, 817/3
Kaidoum, Yahia 801/1
Kajiyama, Seiroku 283/2, 670/2, 674/foto, 676/1, 677/1/3
Kaksitis, Juris 432/3, 433/1, 702/2/3
Kalantari, Isa 658/3
Kalemli, Mustafa 297/foto
Kalenja, Astrit 363/3
Kalinic, Dragan 75/2/foto
Kalinowski, Jaroslaw 568/3
Kallas, Siim 430/2/3
Kallel, Abdallah 330/1
Kalloe, Richard Biswamintre 797/2
Kallon, Morris 466/2
Kalmoerzajew, Sarybaj 478/2
Kalou Mayaka, Eugene 108/2
Kalpokas, Donald 67/1/2/3
Kalumba, Katele 113/2
Kalvoda, Jan 241/1/2
Kamal, Ali Abu 646/2
Kamali, Hossein 658/3
Kamanda wa Kamanda, 265/2, 585/1/2, 589/foto
Kamara, Kis 655/3
Kamara Waka Ikara, 589/1
Kamata, Michisada 673/2
Kambale Kabila Mututulo, Florent 588/3
Kamei, Shizuka 283/2
Kamialian, Arsen 158/2
Kamil, Hoessein 271/1
Kamil, Saddam 271/1
Kamolow, Sajdanwar 210/1
Kan, Naoto 57/1/2, 60/1
Kanafani, Marwan 593/2
Kanchanalak, Pauline 580/1
Kane, Abdoulaye Elimane 812/3
Kane, Cheikh Hamidou 812/3
Kane, Massokhna 812/3
Kang Bong Kyun, 131/2, 132/2, 419/3, 829/1
Kang Hyon Wook, 132/2
Kang In Sop, 420/1
Kang Kyung Shik, 419/2/3, 829/1, 830/3, 831/1
Kang Sam Jae, 828/2, 829/1, 830/1
Kang Song San, 413/3, 414/1
Kanneh, Vamba 326/1
Kansy Viu Kinkela, Jean-Moreno 588/3
Kanther, Manfred 83/2/foto
Kantor, Mickey 71/foto, 104/3
Kanza, Thomas 588/2, 589/1
Kapetanovic, Izudin 76/1, 77/1
Kapitan, Wasil 160/2
Kapussuz, Salih 775/1
Kara, Burhan 777/1
Karadayi, Ismail Hakki 297/foto, 311/3, 775/foto
Karadimow, Nikola 230/1
Karadzic, Radovan 69/1/2/3/foto, 70/1, 74/2, 502/3
Karaha, Bizima 588/3
Karajci, Gusav 238/3
Karakuyu, Ismail 775/3
Karamanlis, Kostas 509/3, 510/1
Karamanoekian, Sjagen 687/1
Karame, Rachid 469/3
Karamira, Froduald 653/1
Karasjkow, Waleri 427/2
Karbaschi, Hossain 657/3
Kari, Hilda 751/2
Karie, Robert 67/2, 751/3
Karimow, Islam 206/2, 737/3
Karimu, John 111/2
Karkini, Arben 630/3, 634/1
Karmal, Babrak 115/2
Karpenka, Genadz 427/3
Karpow, Anatoli 441/1
Karriem, Alf 522/1
Kartman, Charles 413/1, 820/foto
Kasereka Kasai, 265/2
Kasich, John 255/2
Kasimow, Soechrob 746/2/3
Kasjanenko, Anatolii 705/3, 705/3
Kasongo Numbi, 265/2
Kasrils, Ronnie 196/1
Kastrati, Ekrem 363/3
Katana Ngala, Noah 191/1, 191/3
Kategaya, Eriya 265/1, 465/2
Kato, Koichi 283/2, 284/1
Kaukimoce, Jonetani 750/2
Kaumi, Simon 835/2, 835/3, 835/3
Kaunda, Kenneth 112/3, 113/1/2, 814/2, 815/2
Kavak, Cavit 777/1
Kavindele, Enock 113/2, 814/3
Kawaldzjiew, Todor 225/1/3/foto
Kawano, Takehiko 673/3
Kawari, Abdulrahman Salem al- 52/1
Kaya, Harunori 64/1
Kayichema, Clement 192/3
Kayo, N'Gaide Lamine 110/2
Kayumba Bin amany, 265/2
Kazagham, Munnetra 410/1
Kazan, Sevket 310/3, 311/3/foto
Kazazi, Ali 363/3
Kazjageldin, Akezjan 478/2, 743/1/2
Kazlow, Pjotr 427/1
Kechoud, Mohamed 801/1
Keer, Paul van 155/2
Kelam, Tunne 160/3
Kelchtermans, Theo 150/1/2, 155/1
Keleti, Gyorgy 236/2/3
Kelly, Pedro Pablo (Charro) 786/3
Kemakeza, Allan 65/3
Kemenade, Willem van 340/2/3, 534/1, 543/3
Kemp, Rod 422/1
Kendall, Wilfred 348/1
Kengo wa Dondo, Léon 145/3, 264/1, 265/1/2, 583/2/3
Kenik, Iwan 427/1
Kennedy, Claudia 582/3
Kenyatta, Jomo 809/3
Kerry, John F. 103/2
Kertowidjojo, Sonny 797/2
Kesri, Sitaram 121/1/2, 407/1/2/foto, 408/2, 409/2
Keulen, Jan 337/2, 470/2
Khaddam, Abdel Halim 529/2
Khadra, Amina Ben 652/2
Khair, Tayeb Ibrahim Mohammed 465/2
Khairat, Raouf 733/3
Khairuzzaman, Mohammad 339/3
Khalaf, Rima 531/1
Khalap, Ramakant D. 118/3, 410/1
Khaleque, Falukder M.A. 339/2
Khalid, Malik Meraj 207/1/3/foto, 209/1, 480/3
Khalifa, Isa bin Sulman al- 268/2/3, 656/3
Khalifa, Mohamed Osman 327/3
Khalifa, Sjeik Mohammed Bin Mubarak al- 470/3
Khalil, Driss 395/2, 652/2
Khalili, Massod 117/foto
Khalilli, Karim 338/3
Khamenei, Seyed Ali 49/2, 397/2, 398/3, 399/3, 657/2, 658/1/3
Khan, Ali Kuli 484/3
Khan, Ghulam Ishaq 208/3, 482/3
Khan, Gohar Ayub 482/3, 484/3, 485/1, 598/2
Khan, Imran 482/1, 484/3
Khan, Malik Faridullah 208/1
Khan, Mohammad Zubair 208/1
Khan, Nisar Ali 482/3
Khan, Shahriar Rashid 339/3
Khan, Yakub 207/3
Khanal, Jhala Nath 344/3
Kharazzi, Kamal 658/2/3, 660/3
Kharbash, Mohammed Khalfan bin 471/1
Khashoggi, Adnan 545/2
Khasru, Abdul Matin 339/2
Khatami, Seyyed Mohammad 656/3, 657/1/2/3/foto, 658/1/2/3, 659/1/2, 660/1/2, 818/foto
Khattak, Mohammed Abbas 484/3
Khayarin, Ali Saeed al- 52/1
Khieu Samphan, 204/1, 738/2/3
Khin Nyunt, 679/1/3
Khliva, Sidi Ould 326/2
Khodabaks, Elis 797/1
Khouna, Cheikh el Avia Ould Mohamed 110/2
Khoweiter, Abdel-Aziz bin Abdallah al- 659/3, 660/1/foto
Khreishah, Saleh 531/1
Khumalo, Zakhele 197/3
Kia, Mohammed Saidi 658/2
Kidwa, M. Nasser al- 593/foto
Kieffer, Fernando 640/2
Kievid, Jan de 782/2
Kigoda, Abdalla 263/3
Kiljac, Dragan 75/3
Kilman, Sato 751/3
Kim, Robert Chaegon 132/3
Kim Chong Ku, 829/1
Kim Chong U, 822/3
Kim Dae Jung, 416/2/3, 418/1, 827/1, 829/1/2, 830/1/foto
Kim Deog Ryong, 419/3
Kim Dong Jin, 132/2, 419/3, 829/1
Kim Duk Hung, 412/1, 819/2
Kim Han Kyu, 132/2
Kim Hee Chan, 827/1
Kim Hur Nam, 130/1
Kim Huyng Chul, 827/1
Kim Hyon Bae, 420/2
Kim Hyun Chul, 418/1/2/3, 826/3, 828/1/2/foto
Kim Il Jong, 414/1
Kim Il Sung, 128/3, 129/foto, 825/2, 826/1
Kim In Ho, 420/1/2
Kim Jae Dok, 827/2
Kim Jong Il, 125/3, 128/3, 129/foto, 412/1/2/3, 413/2, 825/2/3, 826/1/2/foto
Kim Jong Pil, 416/3, 830/foto
Kim Ki Suk, 419/3, 829/1
Kim Ki Sup, 418/3, 828/2
Kim Kwang Jin, 414/1
Kim Kye Kwan, 413/1/2, 820/1/2/foto
Kim Mun Song, 822/3
Kim Sang Hyun, 829/1
Kim Soo Han, 827/1
Kim Soo Yun, 130/1
Kim Sun Hong, 831/2
Kim Tae Joung, 830/1
Kim Woo Joong, 130/3
Kim Woo Suk, 132/2, 418/1/foto, 419/3, 827/1
Kim Yang Ki, 125/3
Kim Yong Chun, 823/1
Kim Yong Tae, 420/1
Kim Young Bae, 130/1
Kim Young Chin, 132/2
Kim Young Nam, 825/2
Kim Young Sam, 126/3, 127/1/3, 130/3, 131/2, 132/1, 212/2/foto, 278/1, 413/1, 415/3, 416/1/2/3, 417/1/2/3, 418/1/3, 419/1/2/3, 420/1, 826/3, 827/2/3, 828/1/2/3, 829/3, 831/3
Kim Young Soo, 132/2
Kim Yun Chul, 419/1/2/3
Kim Yun Duk, 131/2, 132/3, 419/3
Kin Kiey Mulumba, 585/1, 587/2
Kinach, Anatolii 173/3
Kindo Bouadi, Eugène 34/1
Kinelew, Wladimir 444/1
King, Angela 423/3
King, Martin Luther 252/3
King, Victor 655/3
Kinkel, Klaus 163/foto, 277/foto, 278/1, 660/3, 756/1, 803/3
Kipalan, Albert 490/2
Kirijenko, Sergej 709/3, 713/2, 713/2
Kirkkiat Jalichandra, 545/1/2
Kirsteins, Aleksandrs 433/1, 701/3, 701/3
Kishi, Masafumi 672/1
Kislitsyn, Wjatsjeslaw 440/1
Kisljoek, Michail 712/2
Kisombe Kiaku Muisi, 265/2
Kissasse, André Ngandu 39/2/foto, 265/3
Kitamura, Koichi 286/3
Kitenge Yesu, 265/2
Kititwa Tumansi Benga Ntundu, 265/2
Klaassen, Mait 431/1
Klaus, Vaclav 239/1/2/3/foto, 240/3, 241/1/foto
Klein, Jacques 515/1/3/foto
Klein, Ralph 382/2
Klein Molekamp, J. 221/1

Kleinschmidt, Kilian 590/3
Klerides, Glafkos 296/1/3, 297/1/3/foto, 298/1/2
Klerk, F.W. de 195/1, 525/1/2/3, 526/1/2/3
Klestil, Thomas 231/1, 232/foto
Klickovic, Gojko 72/1, 75/3
Klima, Viktor 231/1, 232/2/3/foto, 756/foto
Klodimar, Kinza 348/2
Klosi, Fatos 630/3, 634/1
Klutse, Kwasi 36/3
Klytsjnikow, Wolodymyr 438/3
Knasys, Vytautas 171/3
Knowles, James F. 381/3, 649/3
Knowles, Ronald 381/3
Kobets, Konstantin 707/1
Koch, Alfred 443/3, 444/1, 710/3
Kock, Eugene de 196/3, 525/1
Kodi, Ezeikel 328/3
Kodjo, Edem 36/2/3
Kodock, Augustin Frederick 464/1
Koech, J.K. 191/2
Koedasjow, Waleri 427/2
Koedrin, Aleksej 445/2, 710/1
Koeijew, Foead 158/3
Koelikow, Anatoli 176/2/3, 442/1/foto, 443/3, 444/1, 715/1
Koelmachanow, Sjalbaj 743/1
Koelnijazow, Amangeldi 747/1
Koesjnarjow, Jewheni 438/3
Koetje, H. 220/3
Koetsjma, Leonid 138/3, 173/3, 174/1/2, 428/1, 436/1/2/3, 437/1/2, 438/1/2, 569/2/foto, 689/3, 690/foto, 704/2/3/foto, 704/2/3/foto, 705/1/3, 706/1/2/3, 706/1/2/3, 753/foto
Koezmoek, Oleksandr 704/2, 704/2, 705/3
Koeznjatsow, Georhij 427/2
Koga, Makoto 283/2, 676/2
Koh Kun, 419/2/3, 829/1
Kohan, Alberto 94/2, 781/3
Kohl, Helmut 45/1, 79/1/foto, 80/3, 81/2, 162/1/2, 163/1/foto, 167/2, 175/3, 241/3/foto, 371/1, 372/3, 447/1, 502/3, 504/1/2, 505/1/3, 506/1/2, 507/2/3/foto, 603/2/3, 604/3, 609/3, 755/2, 756/foto, 760/2/3
Koike, Ryuichi 670/1/3, 671/1/3
Koike, Yoshinori 670/1
Koirala, Girija Prasad 344/1
Koizumi, Junichiro 283/2/3, 284/2
Kojtsjoemanow, Taalajbek 204/2
Kok, Wim 222/3, 223/1, 354/foto, 358/3, 604/3, 610/2/3, 626/1, 628/1/2/3, 753/3, 754/1/2, 755/1, 756/2/foto, 757/foto, 792/2, 798/2/3
Kokaraw, Waleri 427/1
Kökeny, Mihaly 564/2
Kokosjin, Andrej 708/1/foto
Kokow, Waleri 440/1
Koksal'dan, Hikmet 775/foto
Kola, Kurt 361/foto
Kolane, T. 651/3
Kolélas, Bernard 729/3, 730/1/2/3, 731/2/foto
Kolingba, André 321/3
Kolinowski, Jaroslaw 568/1
Kolisang, Godfrey 651/2
Koller, Arnold 242/1/foto
Kolodko, Grzegorz 234/2, 235/2/foto
Koloni Longo Abwaisasa, 265/2
Kom Soo Han, 130/1
Komilow, Abdoelaziz 744/1
Komlavi, Yao 36/3
Komorowski, Bronislaw 235/1
Komoto, Toshio 283/2
Komsic, Ivo 73/1
Komura, Masahiko 458/2
Kon Thappharangsi, 211/1, 547/1
Konan Bédié, Henri 33/3, 34/1, 111/foto
Konare, Alpha Oumar 326/2, 465/1/2
Kondi, Thimjo 632/2
Kondic, Novak 75/3
Kondic, Vinko 75/3
Kondo, Toshiyuki 672/foto, 673/1
Kondratenko, Nikolaj 440/1
Kondratow, Wiktor 713/3, 713/3, 714/1, 714/1
Kone, Yoro 813/2
Kones, Kipkalya 191/2
Kong Muni, 738/2
Konga, Nakikus 490/2, 835/2
Kongs, Eva 614/2
Kontic, Radoje 87/2/foto, 513/2
Koo Bohn Young, 131/2, 132/2
Koo Cheng-Fu, 139/3, 275/foto
Koolman, Olindo 786/2, 787/1
Koornhof, Piet 525/1
Korboet, Mikalaj 691/3
Kordes, F. 220/1
Korman, Maxime Carlot 751/2
Korman, Maxime Marlot 67/1/2
Kornblum, John 511/1
Koroma, Johnny Paul 466/3, 467/1, 654/3, 655/2/3/foto, 656/1
Koroma, Momdu 111/2
Koronewskyy, Walentin 173/3
Korowi, Sir Wiwa 489/3
Korthals Altes, F. 357/2, 358/1/foto
Korzjakow, Aleksandr 176/1/2, 440/3, 441/1/foto, 711/1
Korzjowa, Natalja 204/2
Kosgey, Henry 191/1
Kosova, Sheme 363/3
Kostenko, Joerii 174/1, 437/3
Kostow, Dimitar 229/3
Kostow, Iwan 229/1/foto, 230/2, 635/3/foto, 636/3/foto, 637/1/2
Kostsin, Oeladzimir 692/2
Kosugi, Takashi 283/2
Kot'a Yomb, 585/1
Kotelkin, Aleksandr 708/1
Kotesnikow, Michail 177/2
Kotsjarian, Robert 425/2/3, 689/1
Kottsjinian, Henrik 158/2
Kouame, Faustin 34/1
Kouassi Akon, Nicolas 34/1
Kouchner, Bernard 695/1
Koussou, Ibrahim 192/2
Kov Samuth, 203/2/3
Kovacs, Laszlo 236/foto
Kovic, Milan 87/1
Kowaljow, Walentin 444/1
Koy, James Ah 750/2
Koyama, Hiroshi 284/2, 672/2
Kozuma, Masanori 284/1
Kracun, Davorin 88/1
Krajisnik, Momcilo 69/3, 72/3, 73/1/foto, 75/2/foto, 77/2, 500/1/2, 501/foto
Kraklewski, Marian 568/1
Kranich, Heiki 430/3
Krasnow, Michail 442/1
Krastins, Andrejs 433/1, 702/1/2
Krasts, Guntars 433/1, 702/3
Kraus, Wilhelm 230/1
Krawtsjenko, Joerii 705/3
Krawtsjenko, Wladimir 206/1/2
Kreidler, Alfonso 314/3
Kreishan, Tawliq 531/1
Kreituse, Ilga 170/1, 433/1
Kreituss, Aivars 170/2, 432/2, 433/1
Kremenovic, Ostoja 75/3
Krepak, Petr 204/2
Kreso, Enver 76/1
Kretsjka, Pjotr 427/2
Kriel, Hernus 526/1
Kristopans, Vilis 433/1, 702/3
Krjoetsjkow, Wladimir 707/3
Kroehlow, Mikola 704/3, 704/3
Kromah, Alhaji 324/3, 325/3, 326/1
Kroon, John 217/3
Kroto, Harold 142/1
Krylow, Sergei 349/foto
Krzaklewski, Marian 234/foto
Kubo, Wataru 285/3
Kubri, Tiit 431/1
Kubsch, Frithjof 398/3
Kubuabola, Ratu Inoke 750/3
Kucan, Milan 89/1
Kufuor, John Agyekum 109/1/2/3
Kuijken, W. 785/3
Kuin, Frank 641/1
Kuljis, Ivo 638/1, 640/2
Kumar, Dalip 410/1
Kumar, M.P. Veerendra 410/1
Kumaratunga, Chandrika Bandaranaike 485/2/3/foto
Kume, Kristaq 630/3
Kuncze, Gabor 564/3, 565/1
Kunimatsu, Takaji 61/1
Kuo Wan-jung, Shirley 135/3
Kurdi, Ashraf 531/1
Kurman, Nahum 42/1
Kurt, Nafiz 775/2
Kusar, Janko 517/3
Kutan, Recai 529/1
Kutlesic, Vladan 513/3
Kwainairara, Enele 751/2
Kwasjnin, Anatoli 706/3
Kwasniewski, Aleksander 233/1/3, 235/2, 568/3/foto, 569/1/2/3/foto, 613/foto, 689/3, 690/foto, 753/1/foto
Kwasniewski, Jolanta 568/foto
Kwiraia, Sjota 700/2, 700/2
Kwon Jong Rak, 413/foto
Kwon O Kie, 132/2, 419/3, 829/1
Kwon Ro Gap, 418/1, 827/1
Kwon Yong Hae, 819/3
Kwon Young Il, 415/3, 416/1/2/foto, 417/foto
Kwun Sook Il, 419/3, 829/1
Kyseljow, Wasyl 174/2, 438/2
Kyuma, Fumio 283/2, 678/1

L

La rosa, Leonor 460/3
Laatasi, Kamuta 66/2/3, 423/2
Labadie, Ilse 798/2
Lacheb, Mafoud 801/1
Lacroix, Roch 382/1
Lada, José Antonio 91/1
Ladin, Osama Bin 404/3/foto
Lafontaine, Oskar 80/3, 504/1, 505/foto, 506/1/2
Lahad, Antoine 817/foto, 818/3
Lai Van Cu, 212/1
Laic, Nedeljko 75/3
Laing, Edward 715/3
Lait, Jacqui 16/3
Lake, Anthony 105/2, 254/1, 574/3/foto, 575/1/2, 581/3
Lakos, Laszlo 564/2
Lakrori, Maqo 632/3
Lal, Brij 65/1
Lalai, Agha 115/1
Lalow, Iwan 230/1
Lalumière, Catherine 169/2, 369/1, 631/1
Lam, Peggy 543/3
Lam Woon-kwong, 341/2/3
Lamari, Mohammed 804/2/3
Lambrecks, Eefje 153/2/3, 154/1/3, 682/2, 683/1/2/3
Lambrecks, Jan 681/foto
Lamfalussy, Alexandre 164/3, 293/1
Landau, Uzi 663/1
Landrieu, Mary 103/2
Landsbergis, Vytautas 170/3, 171/2/foto
Landu Kavidi, 265/2
Landuyt, Renaat 682/1
Landzo, Esad 501/3
Lang, Ian 555/1
Langendries, Raymond 157/1
Langer, Alexander 169/2
Langlois, Jacques 681/foto
Langlois, Jean 155/3
Lango, Demis 67/3, 751/3
Lanowy, Wolodymyr 437/1
Lansiquot, Cyprian 572/3
Lanusse, Alejandro 92/3
Lapsjin, Michajl 444/3
Lapusan, Alexandru 236/1
Laraki, Azeddine 291/3
Larsen, Terje Röd 42/3, 435/2/3
Lasaro, Iaro 835/2/3
Lasarte, Valetín 769/3
Laskri, Hacene 801/1
Latinovic, Branko 73/1
Latortue, Gerard 614/1
Lau, Dieter 503/1
Lau, Emily 54/3, 340/1
Lauck, Gary 82/3
Laurent, Prins 148/2
Lava, Jeffery 67/2
Lawan, Gambo 326/3
Lawrence, Frances 17/2
Lawrence, Philip 17/2
Lawrence, Stephen 302/1/2
Lawzi, Naser al- 531/1
Lazarenko, Pawlo 173/1/2/foto, 436/3, 437/1, 703/3, 704/1/foto, 704/1/foto, 705/1/3
Lazarevic, Radomir 511/2
Lazarian, Ter-Hoesik 687/3
Lazdinis, Imantas 171/3
Leach, Jim 254/3
Leavitt, Mike 103/3
Lebed, Aleksandr 175/1/2, 176/1/2/3/foto, 177/1, 178/3, 179/2/3, 180/1, 440/3, 441/1, 444/2, 447/foto, 604/3
Lebed, Aleksej 440/1
Leblanc, Nic 382/3
LeBlanc, Romeo 642/foto
Lebranchu, Marylise 695/1/foto
Le Carro, Alain 266/1

Le Chevalier, Jean-Marie 699/2
Leclerc, Henri 374/foto, 699/3
Le Duc Anh, 212/2
Lee, Charles 341/1
Lee, David 142/1
Lee, Martin 54/2, 55/3, 340/1/3, 543/2/3/foto, 544/1/foto
Lee Byong-woong, 824/foto
Lee Hoi Chang, 419/3, 420/1, 828/2/3, 828/3, 829/2/3/foto, 830/1
Lee Hong Koo, 416/2/3, 419/3
Lee Hwan Gyun, 419/3, 829/1
Lee Hyo Kye, 829/1
Lee Jung Yon, 829/2
Lee Ki Ho, 829/1
Lee Kuan Yew, 345/2, 479/1/2
Lee Kwang Soo, 126/2, 127/2
Lee Myong Hyon, 829/1
Lee Soo Sung, 127/1, 132/2, 418/1, 419/2
Lee Suk Chae, 131/2, 417/3
Lee Sung Ho, 131/2, 132/1
Lee Sung Yon, 829/2
Lee Teng-hui, 135/1/2, 136/2, 137/3, 138/1/2/3, 139/2/3, 140/3, 346/1/2, 347/3/foto, 725/foto, 726/1
Lee Ul Sol, 414/1
Lee Yang Ho, 131/2/3, 132/2/foto
Lee Yock Suan, 345/3
Lee Yon Suk, 829/1
Leeflang, Frank 794/2
Leeuwen, D. van 219/3, 220/1, 221/2/3, 222/1
Le Floch-Prigent, Loik 9/2/3
Lefouba, Grégoire 731/2
Leghari, Farooq Ahmed 206/3, 207/1/3/foto, 208/1/2/3, 209/1, 481/1, 484/1/3
Legisi, Ndre 632/3
Leijonborg, Lars 450/1
Leimann, Jaak 161/1, 431/1
Leissner, Maria 450/1
Léjeune, Jérome 700/1
Lejeune, Julie 153/1/2/3, 154/1/2/3, 155/2, 156/1, 682/2/3, 683/1/2, 686/2
Lekhala, Baka 109/3
Le Kha Phieu, 547/2
Lekota, Patrick 197/2, 522/1/2
Le Lay, Patrick 378/2, 378/2
Lelièvre, Michel 153/2/3, 154/1/3, 685/3, 686/1
Le Minh Huong, 212/1
Lemos-Simmonds, Carlos 95/3
Lengsavad, Somsavat 737/foto
Lennep, Jhr Emile van 24/2/foto
Leon, Tony 522/3
Léotard, François 9/3, 10/1
Le Pen, Jean-Marie 13/2/3, 375/1, 693/3
Le Pensec, Louis 695/1
Lepikson, Robert 431/1
Lerner, Jaime 790/2
Leroy, Antoine 183/3
Leul Abate, 191/1
Leung, Anthony 341/1/2/3
Leung, Elsie 343/1
Leung, Lawrence 54/1
Le Van Bang, 549/3/foto
Le Van Minh, 549/foto
Le Van Triet, 212/1
Lévêque, Jean Maxime 699/1/2
Levi, David 42/2/3, 46/3, 47/1, 333/1, 662/3
Levi, Noel 747/3
Levin, Carl 103/2
Levy, David 410/foto, 592/2, 663/1, 753/3
Lewanika, Akashanbatwa 113/1
Leweniqila, Militoni 750/2
Lewis, Tyron 32/1
Lewis, Vaughan 572/1
Lewitschi, Maricia 171/3, 172/1
Le Won Jong, 131/2
Lewtsjenko, Sergej 714/2
Leye Lenelgau, Jean-Marie 66/3, 67/3, 751/3
Lhagvasuren, Sodnomyen 480/1
Li, Simon 56/foto
Li Chen-yuan, 136/3
Li Hou-kao, 136/1
Li Kwok-nang, 542/3
Li Peng, 188/2, 279/1/foto, 534/1, 535/1/foto, 538/2, 539/1/2, 540/2, 541/foto, 677/1
Li Qiyan, 276/3
Li Ruihuan, 534/1/3
Li Sheng-hsiung, 136/3
Li Tieying, 138/2
Liao Cheng-hao, 135/3
Lieberman, Avigdor 200/foto, 401/3, 402/1
Liefferinge, Guido van 152/2
Liekendael, Eliane 155/3, 156/3
Lien Chan, 135/1/2/3/foto, 137/1, 138/2/3, 347/3
Lien Khiu Thin, 547/3
Liener, Arthur 612/foto
Ligabue, Giancarlo 167/3
Liikanen, Erkki 755/foto
Likulia Bolongo, 265/2, 584/2, 587/3
Lilic, Zoran 500/1, 514/2
Lilley, Peter 16/1, 558/2/3, 559/1/3/foto
Lim Chang Yuel, 131/2, 419/3, 419/3, 829/1
Lima, Pendawa 797/1
Lin Chen-kuo, 136/1
Lin Cheng-chih, 136/1
Lin Feng-cheng, 135/3, 136/1
Lindsey, Bruce R. 30/1
Ling, Sjargej 159/1, 427/1/2
Ling-Stuckey, Ian 835/2
Lini, Hilda 67/2/3
Lini, Pater Walter 67/1/3, 751/3
Lino, Mariza 632/foto
Linscheer, Melvin 795/3
Linschoten, Robin 217/1/3, 218/2/3, 220/1/2/3/foto, 221/1/2/3, 222/1/2/3/foto, 223/1/3, 224/1
Lipponen, Paavo 431/2
Lisowski, Sergej 446/1
Lissouba, Pascal 729/3, 730/1/2/3/foto, 731/2/3, 732/1
Liu Chao-shiuan, 135/3, 136/1
Liu Huaqing, 534/1, 546/2
Liu Shan-chung, 347/1/2
Liu Sung-fan, 137/foto
Liu Tai-ying, 104/1
Liu Xiaobo, 277/2/3
Liu Zhenwu, 53/3, 54/1/foto
Liu Zhongli, 535/2
Livnat, Limor 662/3
Livramento Monteiro Alves de Brito, Jose Luis 650/3
Liwab, Sambiani 36/3
Liwsjits, Aleksandr 175/3, 179/1, 443/3
Ljabedzka, Anatol 428/1
Ljach, Iwan 159/2, 427/1
Ljawonaw, Wasil 427/1
Ljoebimow, Wjatsjeslaw 440/1
Lleras de la Fuente, Carlos 384/1
Lo Fu-chu, 136/3
Lo Tak-shing, 52/2, 55/1
Lobendahn, Vincent 750/2, 750/3
Lobow, Oleg 443/3
Locke, Gary 102/3, 103/3
Lodkin, Joeri 440/1
Loecinschi, Petroe 171/3, 172/1, 434/2/3, 435/1/2, 753/foto
Loekasjenka, Aleksandr 158/3, 159/1/2/3/foto, 160/1/2, 427/1/2, 428/1/2/3, 429/1/2/foto, 690/1/foto, 691/2, 692/1/2, 753/1/foto
Loengoe, Gheorghe 434/2
Loezjkow, Joeri 175/1, 176/3, 437/3, 438/1
Loh, Christine 52/foto, 543/3, 544/foto
Lohani, Prakash Chandra 344/3
Loik, Rein 161/1, 431/1
Loizidou, Titina 197/1/2
Lokombe Kitele, Pierre 589/1
Lokondo Yoka, 585/1
Lolélas, Bernard 732/1
Longhouser, John 582/3
Lopes Cardoso, Higino 805/2
López, Leopoldo 640/2
López Montaño, Cecilia 384/1
López Obrador, Andrés Manuel 189/1
López Sanchez, Mario Alioto 717/3
Lord, Winston 64/3, 127/1
Lorenz, Prins 148/2
Lortkipanidze, Wazja 700/2/3, 700/2/3
Los, Kubulan 835/2, 835/2
Loteta Dimandja, 585/1
Lotodo, Francis 191/3
Lott, Trent 104/3, 255/1
Loum, Mamadou Lamine 812/3
Low Thia Khiang, 345/1
Lowes, R. 795/3
Lowry, Michael 304/3, 567/2
Loyola, Gustavo 788/2
Loyola de Palacio de Valle-Ler, L. 699/1
Loza, Remedios 638/1, 639/3
Lozano, Antonio 189/2/3
Lu, Annette 346/3
Lu Ping, 52/3, 53/1, 55/2, 341/foto
Lubonja, Fatos 361/foto
Lucky, Anthony 572/3
Lugar, Richard 551/1
Lugt, Hans van der 833/1
Lui, Frank 832/3
Lui, Jerry 341/3
Lukanow, Andrej 226/1/2/foto
Lukulia Bolongo, 585/1
Lumumba, Julienne 588/2
Lumumba, Patrice 39/1
Lumuna Ndubu, 585/1
Lungu, Stephen 815/1
Luniku, Kristaq 368/1, 634/1
Luo Gan, 129/1
Lupunga, Dawson 113/2
Lus, Sir Pita 490/2, 835/2
Luttikhuis, Paul 559/1
Luxton, John 214/1
Luyn, Floris-Jan 480/2, 536/2
Luz, Amaro Alexandre da 650/3
Luz, Zotilia 716/3
Luzanga Shamandandevu, 585/1
Lwanghi, Célestin 589/1
Lykketoft, Mogens 430/1
Lymon, Leslie 655/3
Lynch, Dominic 304/3
Lytwak, Oleh 705/3, 705/3

M

M'Daghri, Abdelkebir Alaoui 652/2
M'Daghri, Driss Alaoui 652/2
M'Kindia, Kirugi 191/3
M'poyo, Pierre-Victor 589/1
M'poyo-Kasa-Vubu, Justine 588/3/foto
Ma Ying-jeou, 135/2, 136/1
Ma Yuzhen, 543/1
Maalima Mohammed, Hussein 191/3
Mabiala, Pascal Tsaty 731/2
MacAulay, Lawrence 642/2
Maceda, Ernesto 666/1
Machungwa, Peter 814/3
Madani, Abassi 801/2/3/foto, 803/1/2/3
Madariaga, Julian 771/1
Madfa, Hamad Abdul Rahman al- 471/1
Madikizela-Mandela, Winnie 525/3, 526/foto
Madrazo Cuéllar, Jorge 189/2/3, 455/3, 457/foto, 719/1/foto
Maetia, Alfred 65/3
Magagula, Ephraem 112/1
Magalhaes, Antonio Carlos 244/3
Maganga Moussavou, Pierre-Claver 108/2
Magdei, Mihai 434/2
Magelhâes, Antoñio Carlos 450/2
Magen, David 402/2, 662/2
Maginness, Alban 564/1
Magouindi-Mahotes, Joachim 108/2
Mah Bow Tan, 345/3, 355/foto
Mahadewsingh, Krish 797/1/2
Mahama, Edward 109/1
Maharaj, Mac 196/1, 525/1
Maharaj, Satpal 119/1
Mahathir Mohamed, 133/2, 134/2, 275/3, 478/3, 479/1/2/3, 600/foto
Mahaux, Pierre-Olivier 14/2
Mahdi, Sadiq el- 328/1/2
Mahele Lieko Bokungu, 265/1, 583/2, 585/1, 587/3
Mahmad, Ahmed Abdullah al- 52/1
Mahmud, Shafqat 207/3
Mahmuljin, Sakib 77/1
Mahn Sha, 678/3
Mahomed, Ismail 196/2
Mahotès Magouindi, Joachim 324/1
Mai, David 490/2
Mai Ky, 212/1
Maia, Joâo 787/2
Maibawa, Castan 490/2, 835/2
Maigari, Bella Bouba 806/1
Maina, Michael 750/3
Mainali, Radka Krishna 344/3
Mainassara, Ibrahim Barre 192/1, 395/3
Majali, Abdel-Salam al- 530/3, 531/foto
Majid, Ali Hassan al- 271/1
Major, John 16/1/2, 19/2, 22/1, 45/1, 77/3, 78/foto, 163/1/2, 300/1, 303/1/2, 368/2, 533/1, 553/1/3, 554/3, 558/2, 559/2/3, 755/1
Makarovs, Vladimirs 433/1, 702/3
Makejtsjyk, Oeladzimir 427/1
Makhanu, Maurice 191/3
Makijewski, Nikolaj 743/1
Maksjoeta, Nikolaj 440/1
Maktoum, Sjeik Hamdan bin Rashid al- 471/1
Maktoum, Sjeik Maktoum bin Rashid al- 268/2, 471/1

Maktoum, Sjeik Mohammed bin Rashid al- 471/1
Makwety, Clarence 525/3
Malachow, Wladimir 172/2
Malafejew, Anatol 160/1, 428/3
Malaj, Arben 363/3, 367/3, 632/2
Malambo, Vincent 113/2, 814/3
Malan, Magnus 194/2/foto, 197/3
Malan, Pedro 245/1
Malary, François Guy 183/3
Malasjenko, Igor 713/3, 713/3
Malejew, Waleri 440/1
Malherbe de León, Oscar 456/2
Malik, John 483/2
Malima, Kighoma 263/2
Malla, Hasta Bahadur 344/1
Malocho, Nasoro 263/3
Malsevsani, Vital Soksok 751/3
Maltsau, Leanid 160/2
Malu, Victor 326/1
Maluf, Paulo 244/1/2, 451/1, 789/2
Malungo, Albino 394/1
Mamadou, Tandja 395/3
Mamaloni, Solomon 65/2, 750/3, 751/1
Mamane, Brah 192/2
Mambei, Paul 490/2
Mamboundou Mouyama, Sebastien 108/2
Mambu ma Khenzu, 265/2
Mamoepa, Ronnie 524/3
Mamradze, Peter 700/2, 700/2
Mamser, Muhammed Khair 531/1
Managa Dintoka, 265/2
Manassarian, Sergej 158/2
Mandela, Nelson 33/1, 49/3, 140/2, 194/3, 195/3, 196/2/3, 198/1/foto, 267/3, 328/3, 394/2, 521/foto, 522/2/3, 524/2/3, 585/2/3, 586/2/foto, 587/1, 730/foto
Mandelson, Peter 555/3, 556/1
Mandmets, Ilmar 431/1
Mane, Abdu 805/2
Mane, Arafan 805/2
Mane, Samba Lamine 805/2
Manela, Nelson 197/1/3/foto
Manevitsj, Michail 712/3
Manewa, Ewdokija 636/3
Mangal, Bies 797/2
Manglano, Emilio Alonso 91/1
Manhanze, Armirinho da Cruz Marcos 110/3
Mankahlana, Parks 198/2
Manley, John 642/2
Manley, Michael 717/3, 718/1/2/3, 719/1
Manley, Norman Washington 717/3
Mannie, Ronnie 751/2
Manning, Patrick 573/1
Manning, Preston 382/3, 641/1/2/foto, 642/1
Manoekian, Wazgen 157/2/3, 158/foto
Manoetsjarian, Asjot 157/2/3
Manohar, Maya 797/2
Manolescu, Nicolae 237/1
Mansaray, Yembeh 111/2
Mansour, Abdelfettah Ben 652/2
Mansour, Abdul Malek 530/2
Manuel, Trevor 522/3, 523/1/2
Manueli, Paul 750/2
Manuella, Sir Tulaga 66/2
Maqbool, Mohammad 119/1
Mara, Gordon 65/3
Mara, Ratu Finau 750/2
Mara, Ratu Sir Kamisese 65/2, 750/2
Maran, Murasoli 118/3, 410/1
Marandi, Ali Reza 529/2
Marashi, Hussain 49/1
Marazow, Iwan 224/2, 225/1/3/foto
Marchais, Georges 14/3/foto
Marchal, An 153/2/3, 154/1/3, 156/2, 682/1/2, 683/1/2/3
Marchal, Luc 151/2/3/foto, 493/3
Marchal, Paul 154/3, 156/2, 681/foto, 682/1
Marchant et d'Ansembourg, Jan Graaf de 364/3/foto
Marchi, Sergio 642/3
Marchiani, Jean-Charles 699/2
Marchie Sarvaas, J.H. du 785/1
Marcos, Ondercommandant 185/3, 186/1/3/foto, 720/1/2
Marginean, Viorel 235/3
Maria y Campos, Mauricio de 614/1
Mariama, Sambo Abdoulaye 192/2
Marijnissen, J. 221/2, 626/1
Marin, Florencio 715/2
Marin Bernalas, Rodrigo 95/1
Marincek, Lojze 517/3
Marinitsj, Michail 427/1
Marinkovic, Tonchi 640/2
Marino, Leonardi 309/1
Marique, Etienne 499/2
Maríscal de Gante, Margarita 768/3
Marjanovic, Mirko 511/3
Markovic, Mirjana 84/foto, 85/1, 512/3
Marleau, Diane 642/2/foto
Marquez, Pompeyo 573/2
Marri, Ahmed Abdulla al- 52/1
Marroguín Martínez, Jorge Luis 717/1
Marrón, Carlos 94/3
Marshall, Thurgood 251/2
Marsipal, Arnold 490/2
Marsters, Tom Tihina 749/3
Martens, Wilfried 151/2
Marti, Julio 573/2
Martin, Apul 491/foto
Martin, Michael 567/1
Martin, Michèle 153/1/3
Martin, Paul 382/1, 642/2/foto
Martina, Dominico 792/3
Martínez, Alfredo 715/3, 715/3
Martínez Emperador, Rafael 769/2
Martinez Monroe, Rafael 573/2
Martirossian, Gagik 158/2
Marulanda, Manuel 96/1
Marusic, Tomaz 517/3
Marwa, Muhammad 327/1
Marx, Ruben 196/2
Marxer, Norbert 433/3
Marzuk, Musa Abu 531/2/3/foto
Mas'ari, Mohammed al- 403/2/foto
Masango, Dumsani 112/2
Mascarenhas Monteiro, Antonio 650/3, 651/1
Maschadow, Aslan 179/2/3, 180/1/2/foto, 447/1/2/3/foto, 448/1/2, 712/3, 712/3, 713/1/3/foto, 713/1/3/foto
Mashagira Aba, 585/1
Masire, Ketumile 650/2
Masjoek, Jelena 713/1, 713/1
Maslow, Pawel 447/3
Masri, Mahir al 42/foto
Masri, Munther al- 531/1
Massad, Carlos 314/3
Masse, Marcel 642/2/foto
Massera, Emilio 784/3
Masseret, Jean-Pierre 695/1
Massonde, Majidine Ben Said 259/2
Massoud, Ahmed Shah 116/3, 117/1/foto, 337/3, 338/1, 596/3, 597/1/3, 598/3, 599/1/2/3
Matapo, Tekaotiki 749/3
Matareum, Ismail Hasan 474/foto
Matei, Valerioe 171/3, 172/1
Mateu, Vicenç 499/3
Matiba, Kenneth 807/3, 810/1
Matiliauskas, Rolandas 171/3, 434/1
Matos Azocar, Luis Raul 573/2
Matsch, Richard 646/3
Matsepe-Cassburri, Ivy 197/2
Matskewitsj, Oeladzimir 427/2
Matsuki, Shimpei 670/1
Matsushita, Renzo 60/2, 673/3
Matsushita, Yasuo 285/3
Matsuura, Isao 283/2
Mattei, Marie-Hélène 377/1
Mattioli, Paolo 765/2
Matutes, Abel 89/1, 389/2, 773/3, 774/1
Maung Aye, 678/3, 679/1
Mauro, Gilmar 790/1
Mauro, Pino di 150/1
Mavua Mudima, 265/2
Mawafi, Ramzi Mahmud al- 733/3
Maxwell, Kevin 18/1
Maxwell, Robert 18/1
Mayaki, Ibrahim Assane 192/2
Mayhew, Sir Patrick 20/1/2, 303/3
Mayila, Louis-Gaston 108/2
Mayor Oreja, Jaime 89/3
Mazo, Alfredo del 454/3
Mazza, Alberto 781/3
Mba Abessolo, Paul 108/3, 324/1
Mba Obame, André 324/1
Mbaya, Etienne 588/2, 589/1
Mbaye, Babacar Nene 812/3
Mbaye, Parfait 322/2
Mbega, Monica 263/3
Mbeki, Thabo 197/2, 522/3, 525/1/2/foto, 583/3, 585/2, 586/foto
Mbela, Darius 191/1/2
Mbenga, Musa 463/3
Mbilinyi, Simon 263/1/2/3
Mbonzi Matayako, 265/2
Mboso Nkodia Mpuanga, 265/2
Mboumbou Miyakou, Antoine 324/1
Mboweni, Tito 523/2
Mbremaidou, Christophe 322/1
Mbumba, Nangolo 262/3
McAliskey, Roisin 304/2, 561/2
McAliskey-Devlin, Bernadette 304/2
McCaffrey, Barry 31/2, 251/3, 456/1/2
McCardle, Peter 214/1
McCarthy, Carolyn 102/2
McConnell, Mitch 103/2
McCracken, Brian 567/2
McCreevy, Charlie 567/1
McCully, Murray 214/1
McDaid, Jim 567/1
McDermott, Jim 255/1
McDonough, Alexa 641/2/foto, 642/1
McDougal, James 29/3, 30/1, 578/3
McDougal, Susan 29/3, 30/1/2, 578/3
McGillis, Donna 642/3
McGuiness, John 566/1
McGuiness, Martin 562/3/foto, 563/1
McGuinness, Martin 22/1
McGuirk, Anne 634/2
McKinney, Gene 582/2
McKinnon, Don 213/3
McLaren, Richard 649/2/3
McLarty, Thomas 579/1
McLaughlan, Lucille 735/1/2/3
McLellan, Anne 642/2
McMichael, Gary 21/foto
McNally, Tim 194/3
McVeigh, Timothy 646/3, 647/2/3/foto
Mdlalose, Frank 197/2
Meade, Reuben 319/1
Mealy, Amadou 192/2
Mechrane, Rabia 801/1
Meciar, Vladimir 238/3
Meddelin Becerra, Carlos 384/1
Medina, Santiago 97/3
Medjahed, Rachid 391/3
Megat Junid Ayob, 479/3
Megawati Soekarnoputri, 280/3, 282/2, 475/1, 476/2/foto
Meghji, Zakia Hamdan 263/3
Mégret, Bruno 374/2/3, 375/1
Mégret, Catherine 374/2/3
Mehta, Sureshchandra 124/3
Mejdani, Rexhep 631/3, 632/1/foto, 634/1
Mejia de Caballero, Maria Emma 95/1
Meksi, Aleksander 359/2, 360/2, 634/2
Meksi, Ermelinda 632/3
Meles Zenawi, 190/3, 264/1, 323/1
Melescanu, Theodore 236/foto
Melgarejo Lanzoni, Rubén 320/1
Melkert, A.P.W. 538/2, 623/2, 625/1
Melniks, Vasilijs 432/2
Memen, Carlos Saul 181/3
Memene, Seyi 36/3
Memon, Abdullah J. 208/1
Menasra, Abdelmadjid 800/3
Mende, Lambert 265/2
Mendez, Candido 772/foto
Mendoza, Rodolfo 717/3
Mendy, Dominque 463/3
Menem, Carlos Facundo 92/3
Menem, Carlos Saúl 92/2/3, 93/1/2/3, 94/1/2, 318/1, 379/1, 380/1/2, 781/3, 782/1/2/3, 783/1/2, 784/1
Menem, Eduardo 92/3
Mengistu Haile Mariam, 323/2
Mentavlos, Jeanie 250/2
Menzir, Necdet 777/1
Merchant, Piers 553/3
Merdiro, Dan 42/foto
Meri, Lennart 160/3, 161/1, 430/3, 431/1, 689/3, 690/foto, 753/foto
Merid Azmatch Asfa Wossen Hail, Kroonprins 323/1
Merida, Mario Alfredo 717/2
Meridor, Dan 402/1, 662/1/2/3, 663/1/2
Merrem, Gerd 486/foto, 745/1
Merwe, François van der 196/2
Merwe, Johan van der 195/1
Mesapitu, Roben 751/2
Messer, Kim 250/2
Metodiew, Weselin 636/3
Metrinko, Michael 32/foto
Mette-Yapende, Jean 322/1
Meyer, Robin 99/2
Meyer, Roelf 526/1/2/3
Meyssonnier, Jérome 373/3/foto
Mezerag, Madani 803/3
Mgqali, Sitembele 525/3

Michailowa, Nadezjda 636/3
Michajlow, Jewgeni 440/1
Michajlow, Wiktor 444/1
Michajlow, Wjatsjeslaw 444/1
Michalek, Nikolaus 232/3
Michaltsjanka, Aljaksandr 427/2
Michel, Mario 572/2
Michel, Robert 254/3
Michielsen, Peter 361/3, 487/1, 513/1
Michot, Yves 9/3
Michow, Micho 637/1/2
Middayn, Furayh Abu 200/3, 336/3, 595/3
Middelkoop, E. van 610/2
Mierlo, Hans van 26/1, 141/3, 163/foto, 363/1, 366/1, 397/3, 399/3, 406/3/foto, 538/1/3, 609/3, 610/2, 753/2/3, 755/1, 757/foto, 791/3, 798/foto, 804/foto, 805/1
Miert, Karel van 149/1/2, 760/foto
Mifflin, Fred 642/2
Mifumu, Miguel Oyono Ndong 259/3
Mikhlafi, Abd al-Majid al- 272/2
Milentijevic, Radmila 512/3, 513/3
Militaru, Nicolae 237/1
Mill, Iain 300/1
Millares, Edgar 640/2
Miller, Carol 577/1
Miller, Leszek 235/1
Milliano, Jacques de 591/1
Millon, Charles 10/2, 351/1
Mills, Janet 423/1
Milo, Paskal 632/2, 634/2
Milosevic, Slobodan 69/3, 70/2/3/foto, 76/1, 77/3, 84/2/foto, 85/1/2/3, 86/2, 87/foto, 502/3, 510/1/2, 511/1/3, 512/3, 513/1/2/3, 514/1/2/3/foto
Milutinovic, Milan 85/2, 86/2/foto, 510/3, 513/2, 514/foto
Min In Sik, 130/1
Minani, Jean 461/2, 462/3
Mincu, Iulian 235/3
Minning, Michel 458/1
Mintsjenko, Anatolii 173/3, 705/3, 705/3
Mir, Mohammad 115/1
Miranda, Olmedo 723/2, 725/3, 726/1
Mirhij, Bisharah 201/1
Miriung, Theodore 214/1/2/3
Mirjanic, Dragljub 74/1
Mironow, Sergej 175/1
Mirrlees, James 141/3
Misanovic, Ratko 75/3
Mishra, Chaturanan 118/3, 410/1
Mishra, Janeshwar 118/3, 410/1
Misqawi, Umar 201/1
Missambo, Paulette 324/1
Misuari, Nur 667/2/3
Mit Chhien, 202/3
Mitchell, Brian 196/1
Mitchell, Keith 318/1
Mitjo, Stanislaw 705/3
Mitjoekow, Ihor 436/2
Mitsuzuka, Hiroshi 283/2/3, 491/foto, 601/1, 669/3, 670/2, 674/3/foto
Mitterrand, François 10/1, 266/1, 698/2/3
Miyamoto, Kenji 57/foto
Miyanda, Godfrey 113/2
Miyanda, Samuel 113/2
Miyazaki, Kuniji 671/1
Miyazawa, Kiichi 283/2
Miyet, Bernard 423/3
Mjasnikowitsj, Michail 427/2
Mkapa, Ndugu Benjamin 263/1/3, 264/1, 462/foto
Mladic, Ratko 70/1, 76/2/3, 502/3
Mladinic, Carlos 314/3
Moada, Mohammed 330/1
Moala, Kalafi 66/1
Moboetoe Kongolo, 587/3
Moboetoe Sese Seko, 37/1/2, 39/1/2, 263/3, 264/3, 266/1/2/3/foto, 267/3, 583/2/3, 584/1/3, 585/1/2/3, 586/2/3/foto, 587/1/2/3, 588/1, 589/3, 809/2
Modise, Joe 196/1, 525/1
Modise, Tandi 525/3
Modjapero, Felix 36/1
Moeboetoe Sese Seko, 265/1/2
Moesajew, Alnoer 742/3, 743/1
Moestadja, Soewarto 797/2
Moetalibow, Ajaz 425/3, 426/1
Mogae, Festus 650/2
Mohajerani, Seyyed Ataollah 657/3, 658/2/3
Mohamed, Mohamed Daifalla 530/2
Mohammad, Gunawan 477/3, 478/foto
Mohammad, Mola 115/1
Mohammad, Qari Din 115/1
Mohammed, Ali Mahdi 194/1, 396/1
Mohammed Mohammed Taib, 133/3, 134/foto, 479/2
Mohebollah, Mowalwi Hafez 338/3
Mohora, Tudor 237/1
Moi, Daniel Arap 191/1/2/foto, 191/1/2/foto, 194/1, 194/1, 264/1, 807/3, 808/2/3/foto, 809/1/2/3, 810/1/2
Moin, Mostafa 658/3
Moïse, Joseph 184/2/3
Mokhehle, Ntsu 109/3, 324/2, 651/2
Mokhtari, Mokhtar 106/2
Mokthar, Rachid Ben 652/2
Moleke, Monyane 109/3
Moleleki, Monyane 651/2
Molina Pico, Enrique 94/3
Molise, Pakiso 324/2
Moller, Per Stig 430/1
Mollok, Bernard 835/3, 835/3
Molloy, Pat 301/1
Molterer, Wilhelm 232/3
Momanyi, P.K. 191/3
Moncayo Gallegos, Paco Rosendo 316/1/3
Mondo, Ludger 835/1
Mondragon, Josu de 769/1
Monsengwo Pasinyal, 587/1
Montalto, John Attard 767/1
Montenegro, Raúl 726/1
Montesino, Vladimiro 246/3/foto, 247/1/2, 460/3
Montoya, Irineo Tristan 649/3, 650/1
Montoya, Robert 266/1
Montree Pngpanit, 211/1
Montri Danphaibun, 211/1
Moopanar, G.K. 410/1
Moore, John 422/1
Morales, Juan Manuel 320/1
Moran, Rolando 182/foto
Moratinos, Miguel Angel 48/2, 333/3/foto
Mordechai, Yitzhak 43/3, 48/1, 334/3, 336/2, 595/1, 662/3, 817/1
Moreels, Reginald 145/3, 586/1
Moreira Carneiro, Emanuel 394/1
Moreira Pinto Saraiva, João 394/2
Moreno Godoy, Roberto 716/2
Morgan, Eduardo 726/1
Morgan, Piers 299/2
Mori, Yoshiro 283/2
Moriau, Patrick 499/1/2, 682/1
Morimoto, Shigeki 286/2
Moroz, Oleksandr 705/1, 705/1
Morris, Dave 561/1
Morris, John 556/1
Morrison, John Willie 67/3
Moscovici, Pierre 9/3, 695/1
Moskowa, Ema 636/3
Mosser, Thomas J. 29/3
Motpan, Doemitroe 434/2/3
Motta, Sergio Vieira da 787/2/3, 790/3
Mouabenga, Marius 322/3
Mouillot, Michel 9/2
Moukagni, Augustin Mombo 727/2
Moumouni, Aïssata 192/2
Moureaux, Philippe 498/2
Moureaux, Serge 499/2
Mousaddak, Adberrazak al- 652/2
Moussaoui, Lahcene 801/1
Moussavou Missambo, Paulette 108/2
Moutawakil, Nawal al- 652/2
Mova Sakanyi, Henri 588/3
Mowlam, Marjorie 563/1, 555/3
Mowlam, Mo 556/foto
Mowsisjan, Wladimir 158/2
Moynihan, Daniel Patrick 580/1
Mozafari, Hossein 658/3
Mpamba, David 113/2
Mporogonyi, Kilonzo 263/3
Mrema, Augustine 263/1
Msheke, Malimba 815/2
Mswane, Muntu 112/2
Mswati III, Koning 111/3, 112/1
Mtaweh, Samir 531/1/2
Mualla, Sjeik Humaid bin Ahemd al- 471/1
Mubarak, Hosni 18/2, 44/1, 45/1/2, 46/1/2, 47/1/2, 48/1, 199/2, 328/1, 332/3, 334/1, 335/1, 593/1/2/3/foto, 733/1/2
Mubengai, Francisco 394/1
Mucananda, Manuel Antonio 110/3
Muchlisi, Yusupbek 536/1
Mucic, Zdravko 501/3
Mudava, Constantin 237/1
Mudavadi, Musalia 807/3, 809/2
Mudenge, Stan 35/foto
Mudima, Mavua 38/1
Mufamadi, Sydney 196/1, 524/2
Mugabe, Robert 264/1, 809/3
Muhammad, Omar Bakri 18/2
Muhyiddin Yassin, 133/3
Muite, Paul 807/3
Mukamurenzi, Marthe 192/3
Mulemba, Humphrey 113/1
Mulinge, Jackson 191/3
Muller, Ed 794/3
Mulqi, Hani 531/1
Mulroney, Brian 381/3, 641/1/2
Muluzi, Bakili 464/2/3
Muñante Sanguinetti, Rodolfo 460/1
Munap, Selamat Haji 471/2/3
Mungomba, Dean 113/1
Mungra, Atta 796/foto
Mungra, Motilall 796/2/3, 797/1
Muñoz Rocha, Manuel 189/2/3
Muntasir, Omar Mustafa al- 261/2
Muntean, Ovidiu Ioan 236/1
Munteanu, Gheorghe 237/1
Murad, Abdul Hakim 29/2
Muratorvic, Hasan 500/1
Muratovic, Hasan 713//foto
Murayama, Tomiichi 60/1
Murdoch, Rupert 280/1, 736/1
Murillo, Javier 640/2
Murr, Michel 469/3, 201/1
Muruli, Solomon 395/1
Musa, Said 715/2
Musa, Solomon 655/3
Musavi-Lari, Seyyed Abdol Vahik 659/1
Musema Mambakila, 585/1
Museveni, Yoweri 264/1, 267/3, 328/3
Mushobekwa Kalimba wa Katana, 265/2
Mussolini, Vittorio 766/2
Musuoata, John 65/3
Musyoka, Stephen Kalonzo 807/2
Mutaqi, Amir Khan 115/1
Muteka, Fernando Faustino 394/1
Mutharika, Bingu wa 256/3
Muto, Kabun 283/2
Mwamba Yelumba, 585/1
Mwana Nanga Mawampanga, Ferdinand 584/3/foto, 588/3
Mwanamwamba, Amusa 113/2, 814/3
Mwando Nsimba, 265/2
Mwenze Kongolo, 588/3
Mwila, Ben 815/1/2, 113/2
Myboto, Zacharie 324/1
Myburgh, Abraham 197/2
Myeni, Musa 197/2
Myint Swe, 679/3

N

Nabassoua, Yacouba 192/2
Nabavi, Mortaza 49/1
Naciri, Zoulika 652/2
Nader, George 47/3
Nadir, Asil 301/2
Naeson, Walton 751/2
Nagamootoo, Moses 390/2
Nagasuyama, Tadakazu 673/3
Nagle, Robert 490/2, 835/2, 835/2
Nagy, Frigyes 564/2
Nahayan, Hamdan Zaid al- 274/foto
Nahimana, Ferdinand 653/2
Nahnah, Mahfoud 799/1/2/foto, 803/1
Nahyan, Sjeik Abdullah bin Zayed al- 471/1
Nahyan, Sjeik Hamdan bin Zayed al- 275/1, 471/1, 471/1, 471/1
Nahyan, Sjeik Nahyan bin Mubarak al- 471/1
Nahyan, Sjeik Sultan bin Zayed al- 471/1
Nahyan, Sjeik Zaid bin Sultan al- 268/2, 328/3, 471/1, 471/1, 471/1
Naidoo, Jay 196/1
Naidu, Yarram 118/3, 410/1
Nain, Waldy 797/1/2
Najafi, Mohammed Ali 659/1
Najebi, Samiollah 113/3
Najib Tun Razak, 133/3, 134/foto
Najibullah, Mohammed 115/1/2
Najja, Raouf 330/1
Nakajima, Hiroshi 615/3
Nakama, Hitoshi 677/3
Nakanga, Wenham 464/2
Nakasone, Yasuhiro 59/3
Nako, Charley 751/3

Naletilic, Mladen 'Tuta' 500/3
Nali, Michael 490/2, 835/2
Namazi, Hossein 658/3
Namdar-Zanganeh, Bijan 658/3
Nanagas, Vitaliano 665/1/2
Nanagoeljin, Garnik 158/2, 687/1
Nanajew, Kemelbek 204/2
Nano, Fatos 364/1, 630/foto, 631/1, 632/2/3, 633/2/3
Napo, Samson 490/2, 835/2
Napoko, Armando Antonio 805/2
Narain, Jainarain Prasad 118/3
Nashashibi, Muhamad Zuhdi al- 596/foto
Nasher, Abdullah Abdul Wali 530/2
Nasiri, Obeid bin Saif al- 471/1
Nasrallah, Hadi Hasan 818/3
Nasrallah, Hasan 816/1, 817/2, 818/2/3/foto
Natapei, Edward 67/2
Nate Thayer, 738/3, 739/1
Nateq-Nouri, Ali Akbar 49/1, 656/3, 657/2, 658/1
Natsche, Mustafa 595/1
Natuman, Joe 67/3
Naumovski, Vlado 517/2
Navarro, Wilfredo 190/1
Nawakwi, Edith 113/2, 814/3
Nawitski, Genadz 427/1
Nayar, Guido 640/2
Naybari, Abdullah al- 663/3, 664/1/foto
Nazarbajew, Noersoeltan 204/1, 478/1/2, 540/1/foto, 742/3, 743/1
Nazarow, Aleksandr 440/1
Nazarow, Talbak 486/3/foto
Nazdratenko, Jewgeni 714/1/2, 714/1/2
Nbizi, Isaie 258/2, 461/3
Ndaya, Gidas 726/2
Ndiaye, Alassane Dialy 812/3
Ndiaye, Aminata Mbonque 812/3
Ndimira, Pascal-Firmin 258/1
Ndizeye, Jean-Luc 258/2
Ndjavé Ndjoy, Albert 324/1
Ndjave-Ndjoy, Albert 108/2
Ndjoba, Nghiwete 262/3
Ndocaj, Engjell 363/3
Ndombe Sita, 585/1
Ndoye, Mamadou 812/3
Ne Win, 679/1
Necci, Lorenzo 307/1
Nedelin, Gennadi 440/1
Neeman, Ya'akov 200/1, 661/3, 662/foto, 663/2
Negri, Antonio 766/2/foto
Nejelow, Joeri 440/1
Nejkow, Iwan 230/1, 634/3, 636/3
Nek Bunchhay, 738/2, 741/3/foto, 742/1
Neme, Abdallahi Ould 110/2, 326/3
Nemtsow, Boris 443/2/3, 444/1, 445/1/2, 446/foto, 677/foto, 678/1, 707/1, 709/2/3, 711/1/2, 712/2/3, 714/2
Nemtsow, Michail 712/3
Nenovski, Tome 517/1
Netanyahu, Benjamin 41/3, 42/1/3, 43/1/foto, 44/1/2, 45/1/2/3/foto, 46/3, 47/1/2/3, 51/1, 199/3, 200/1/2, 330/2/3, 331/1/3/foto, 332/2/3, 333/1, 334/1, 335/1/3, 336/1, 400/1/2/3/foto, 401/1/2/foto, 402/1/2, 592/1, 593/2/3/foto, 594/1, 595/1, 660/3, 661/1/3, 662/1/2, 663/2/3/foto
Neto, Pedro Hendrick Vaal 394/1
Neupane, Mukunda 344/3
Newton, Tony 555/1
Neziri, Menef 517/1
Ng Ma Ma Than, 679/3
Ngabada Nzambo Ko Ayumba, 267/3
Ngabo, Lwasi 37/3
Ngalibali, Lambert 731/2
Ngange, Eyoum 260/3
Ngari, Idriss 324/1
Ngasonga, Juma 263/2/3
Ngcobo, Sipho 524/2
Ngefa Atondoko, Guillaume 590/1
Ngele, Victor 65/2
Ngelezi, Philippe 585/1
Ngjela, Spartak 363/3
Ngo Xuan Loc, 212/1
Ngom, Ousmane 812/3
Ngoma Madoungou, Senturel 108/2
Ngongi, Namanga 824/3
Ngongo Luwowo, 585/1
N'Goran, Niamine 34/1, 34/1
Ngoupandé, Jean-Paul 321/2
Ngubane, Ben 197/3
Ngulube, Mathew 112/3
Nguyen Cong Tan, 212/1
Nguyen Dinh Loc, 212/1
Nguyen Khanh, 212/1
Nguyen Khoa Diem, 212/1
Nguyen Manh Cam, 212/1
Nguyen Sinh Hung, 212/1
Nguyen Thi Hoa, 548/foto
Nguyen Trong Thang, 548/foto
Nhung Seap, 473/2
Niandou, Harouna 192/2
Niasse, Moustapha 812/3
Niazi, Sher Afghan 206/3
Nichols, Terry 647/3
Nicholson, Harold J. 251/2, 648/1/2
Nicholson, Pamela 573/1
Nickles, Don 255/1
Nicolaas, A.L. 785/1
Niculescu, Constantin 237/1
Nidelcoe, Doemitroe 434/2
Nieuwenhoven, J. van 148/2, 222/3, 357/2
Niewoudt, Giddeon 196/2
Nignon, Jacques 192/2
Nihoul, Jean-Michel 153/2/3, 154/1/3, 156/1, 681/3, 685/3, 686/1
Niinito, Sauli Vainamo 755/foto
Nijazow, Saparmoerad 689/foto, 747/1
Nije, Omar 463/3
Nikitinas, Vladas 434/2
Nikolajew, Andrej 478/2
Nikolajew, Michail 440/1
Nikolits, Istvan 565/2
Nikonov, Vjatsjeslav 605/2
Ninkovic, Milan 76/3
Nisbet, Benedict Jocelyn Montgomery (B 786/3
Nishad, Rai Narayan 410/1
Nishimura, Shingo 677/2/3
Nitschke, Philip 423/1
Nitsjiparowitsj, Oeladzimir 427/1
Nixon, Richard 100/1
Nixon jr., Donald 100/1
Njavro, Juraj 87/1
Njawe, Pius 260/3
Njoya, Timothy 808/1/foto
Nkambule, Musa 112/1
N'kili, Edouard 727/1/2
Nkombaa, Moungounga N'guila 731/2
Nlend, Henri Hogbe 806/3
Noël, Emile 757/3
Noeri, Said Abdoello 209/3/foto, 486/2, 487/3, 744/3, 745/1/3/foto
Noerijew, Aga 426/2
Noerkadilow, Zamabek 743/2
Noica, Nicolae 238/1
Nokta, Harripersaud 390/1
Norodom Ranariddh, Prins 203/3/foto, 204/1, 472/1/3, 473/1/3/foto, 738/2/3, 739/1/2/3, 740/1/2/3/foto, 741/1, 742/1/2
Norodom Sereivut, Prins 203/3, 204/1, 472/1, 473/foto
Norodom Sihanouk, Koning 204/1, 740/3, 741/2/3, 742/1/3
Notat, Nicole 12/foto, 13/1
Note, Kessai 348/1
Nottage, Bernard 381/2
Nouannic, Guy le 12/foto
Noui, Ahmed 801/1
Noukout, Shem 67/2
Noumazalaye, Ambroise 730/3
Noura, Mohamed 801/1
Nouri, Aazam 659/2
Nouri, Abdollah 49/1, 658/2
Nouri-Hoseinabadi, Abdollah 658/3
Novac, Aurel 236/1
Nowak, Manfred 501/2
Nowak, Michel 268/1
Nowak, Wasil 427/1
Nsengiyunva, Anatole 653/2
N'singa Udjuu, 585/1
N'Tchasso, Nharebat Ninçaia 805/2
Ntimama, William ole 191/3
Ntimimama, William ole 191/2
Ntoutoume Emane, Jean François 324/1
Ntuli, Victor 194/2
Nuaimi, Najib Mohammed al- 52/1, 734/3
Nuaimi, Rashid Abdullah al- 471/1
Nuaimi, Sjeik Majed bin Saeed al- 471/1
Nugent, Ricardo 461/1
Nuia, Leo 834/1
Nuon Chea, 203/1
Nuri, Anwar Abdullah al- 273/1
Nvodo, Ayeki 463/3
Ny Korn, 203/2
Nyachae, Simeon 191/2/3
Nyangoma, Léonard 258/1
Nyasulu, Kamudoni 464/2
Nyerere, Julius 264/1, 462/3
Nyindu Kitenge, 265/2, 585/1
Nzabahimana, François 654/3
Nzanga Moboetoe, 585/2
Nzeingui, Patrice 324/1
Nzeng Ebome, Pierre-Claver 108/2
Nziengui, Patrice 108/2
Nzimbi Ngale, 587/2
Nzo, Alfred 140/2
Nzogibwani, Augustin 461/2

O

O'Bannon, Frank 103/3
O'Donoghue, John 567/1
O'Leary, Brendan 567/1
O'Leary, Hazel 104/3
O'Neil, Diarmuid 20/3, 21/1
O'Rourke, Mary 567/1
Obame-Nguéma, Paulin 324/1
Obasanjo, Alusegun 326/3
Obeid, Atef Muhammad 733/1
Obeid, Jean 201/1
Obeid, Nadya Makram 733/1/2
Obeidat, Ahmad 273/foto
Obidow, Qobiljon 206/2
Obst-Oellers, Ina 508/3
Obuchi, Keizo 283/2
Ochirbat, Punsalmaagiyn 480/1
Ochoa Vásquez, Jorge Luis 97/2
Odedina, Tayiwo 36/1
Odinga, Raila Amolo 807/2/3
Odjew, Pirkoeli 747/1
Odlum, George 572/2
Oduber, Nelson Orlando 786/3, 787/1
Oebajdoellojew, Mahmadsaid 746/3
Oedoegow, Mowladi 448/1/foto
Oedowenko, Hennadii 611/foto, 705/3
Oerinson, Jakow 443/3, 444/1, 708/1
Ogata, Sadako 267/1, 461/2
Ogden, Christopher 576/2, 577/1
Ogi, Adolf 610/2, 612/foto
Ogoo, Susan Waffa 463/3
Oguguo, Anthony 36/1
Oh Ik Je, 820/1
Oh In Hwan, 132/2
Oh In Whan, 419/3, 829/1
Oh Jung So, 132/2
Oh Se Ung, 130/1
Ojha, Devi Prasad 344/3
Ojigie Oyegun, Chief John 34/3
Okamitsu, Nobuharu 284/1/2, 672/2
Okamoto, Kozo 468/1/2/foto, 816/2
Okano, Yutaka 283/2
Okoelow, Waleri 711/2
Okuda, Hiroshi 300/3
Okuda, Tadashi 670/foto, 671/3
Ola, Shees Ram 118/3, 410/1
Olaerts, Hugo 145/foto
Olejnikow, Genadz 427/3
Oleksy, Jozef 233/foto
Oleta, José Felix 573/2
Oliveira, Ana Maria de 394/1
Olivieira, F. 786/2
Olmert, Ehud 200/2/foto, 400/foto
Olsen, Caroline 650/1
Oltean, Ion 238/1
Omar, Dullah 522/3, 525/1/2
Omar, Idi Ango 191/3, 192/1
Omar, Mola Mohammad 114/3, 404/3, 598/3, 599/2
Ona, Francis 834/2/3, 835/1
Ondo Methogo, Emmanuel 108/2, 324/1
Ong Teng Cheong, 135/1, 345/foto
Ongobo, Fulgor 729/2
Onkelinx, Laurette 149/2
Oovel, Andrus 431/1
Opmann, Mart 431/1
Oppenheim, Phillip 16/2
Opperman, J.P. 194/2
Opris, Remus 238/1
Orlow, Wiktor 444/1
Ormesson, Oivier d' 14/2
Orodani, Francis 65/3
Orozco Graterol, Moises Antonio 573/2
Ortega Lara, José Antonio 89/1, 770/3, 771/1
Ortega Saavedra, Daniel 190/2
Ortiz, Benjamin 643/2
Ortiz Martinez, Guillermo 570/3

Ortíz Urculo, Juan 771/3, 772/1
Orucevic, Safet 71/1/3
Osaimi, Mishari al- 664/1
Osaoelenko, Oleksandr 705/3, 705/3
Osborne, Bertrand 724/2/foto, 724/2/foto, 725/1, 725/1
Osborne, John 319/2
Osei-Owusu, E.M. 108/3
Osheroff, Douglas 142/1
Osmani, Ekeren 366/3
Osorio, Victor 650/3
Ospanow, Chairoella 204/1
Ossa, José Antonio de la 726/1
Ostapenko, Dmytro 705/3
Ostojic, Velibor 75/3
Osyka, Serhii 705/3
Ota, Masahide 57/2/3, 58/1/foto
Otero Luna, Manuel 772/foto
Othman, Abdul-Rahman Mohammed Ali 530/2
Oti, Patterson 751/2
Otoenbajewa, Roza 743/3
Otsuki, Takeshi 284/1
Otterloo, G.J. van 219/3, 220/1, 221/3, 222/1
Ou Chin-teh, 136/1
Oubadawaki, Ousmane Issoufou 192/2
Oudenhove, André van 150/3
Ouko, Robert 191/2
Oumarou, Boubey 192/2
Ousmane, Mahamane 395/3
Ousseini, Inoussa 192/2
Ouyahia, Ahmed 800/3/foto, 802/1
Oviedo Silva, Lino Cesar 319/3/foto, 320/1
Oviir, Siiri 160/3
Owais, Humaid Bin Nasir al- 471/1
Owanesjan, Wahram 158/2
Owen, Nora 304/2/3
Owens, Robert 77/3
Owtsjinnikow, Jaroslaw 692/1
Oyé Mba, Casimir 324/1
Oyelese, Wole 327/2
Oyono-Aba'n, Simon 108/2
Ozawa, Ichiro 61/foto, 284/3, 285/1, 675/1/2/3
Ozkan, Husamettin 777/1
Ozolins, Leopolds 702/1
Ozsoy, Halil Ibrahim 777/1

P

Padilha, Eliseu 788/2
Paeman, Hugo 420/3
Paeniu, Bikenibeu 423/2, 747/3
Pagrotsky, Leif 449/1
Pahadi, Motiprasad 344/1
Pahlewan, Abdul Malik 597/1/2/3, 598/1/foto
Paisley, Ian 19/2, 21/1
Pakalniskis, Vytautas 171/3
Pakoemejka, Joeri 427/2
Pakpahan, Muchtar 280/3
Palermo, Domingo 457/3, 458/foto
Palermo Cabrejos, Domingo 248/2
Pallad, George 797/1
Palmer, Philip Sylvester 466/2
Pamungkas, Sri Bintang 474/2
Pandam, Rafael 315/3
Panday, Ramon Achmat Dwarka 797/2
Pandolfi Arbulu, Alberto 246/3, 247/1
Panetta, Leon 104/3, 105/foto
Pangolos, Theodoros 511/1, 516/3, 634/2
Panou, Koffi 36/3
Panskow, Wladimir 175/2/3
Pantis, Sorin 238/1
Papandoniou, Ioannis 508/3, 755/foto
Papazian, Vahan 158/1
Papon, Maurice 15/1, 377/3, 700/1
Paquet, Gérard 375/1/foto
Parajuli, Rajiv 344/1, 344/3
Pardew, James 77/1
Pardo, Bernado 665/3
Parizeau, Jacques 23/1, 640/3
Park In-Sang, 417/foto
Park Jae Yoon, 419/3
Park Kwan Yong, 829/1
Park Sang Bum, 419/3, 829/1
Park Seong Yawng, 417/1
Park Suk Tae, 827/1
Park Tae Jung, 827/1
Parkanova, Vlasta 241/1
Parker, Sir Reginald 318/1
Parkinson, Lord Cecil 559/1/2/foto, 560/1
Parrinello, Danilo 717/2
Parry, Deborah 735/2/3
Parwanow, Georgi 227/3, 635/foto
Pas, Wouter 148/2
Pasat, Walerioe 434/2
Pascal, Joaquín 771/1
Pascale, Ernesto 308/2
Paschke, Karl 653/1
Pasjowski, Slawi 224/3, 225/1
Pasjtsjenko, Edoeard 441/1
Pastoechow, Michail 160/2
Pastor Perafan, Justo 383/3, 384/1
Pasty, Jean-Claude 167/3
Paswan, Ram Vilas 118/3, 410/1
Patasse, Ange-Felix 321/2, 322/1, 726/2
Pathak, Lakhubhai 119/2/3
Patijn, Michiel 26/3, 371/2/foto, 792/3
Patten, Chris 52/3, 53/3, 55/2/3, 340/2/3, 341/1, 342/1/foto, 343/1, 343/2, 533/1, 542/1/2/3, 543/3
Patterson, Percival J. 718/foto, 719/1, 725/2, 725/2
Paudeyel, Bishnu Prasad 344/3
Paul, Evans 184/2
Paulik, Juan 94/3
Paunescu, Adrian 237/1
Pavihi, Aukuso 832/3
Pavle, Patriarch 510/2
Pawar, Sharad 407/2
Pawlowski, Aljaksandr 427/2
Paye, Jean-Claude 290/3
Paye, Ousmane 812/3
Paz Zamora, Jaime 638/1, 639/2/foto
Paznjak, Aljaksandr 427/2
Peel, Marc van 150/2, 152/2
Peirens, Willy 152/3
Pelika, Thomas 835/2
Pen Sovan, 738/1
Peña, Federico 105/2, 575/3, 576/1
Peña Gómez, José Francisco 716/1
Pendy Bouyiki, Jean Rémy 324/1
Peng Zhen, 535/3
Penic, Ivan 87/1
Pennington, Hugh 560/3
Pentsjew, Wladimir 637/2
Penza, Ronald 113/2, 814/1
Pereira, Francisca 805/2
Pereira, Humberto Belli 190/1
Pereira Barreto, Nicandro 805/2
Pereira de Couto, Amaro 263/1
Peres, Shimon 402/2, 662/1
Pérez Balladares, Ernesto 725/3/foto, 725/3/foto, 726/1
Peréz Encargado, Santiago 317/2
Pérez Rodriguez, Carlos Andrés 574/1
Perisic, Momcilo 85/3, 510/3
Perot, Ross 100/3, 101/1/2/3
Perote Pellón, Juan Alberto 771/3
Perpali, Lush 363/3, 632/3
Perrenoud, Marc 242/2
Perret, Christian 695/1
Perron, Sandra 382/1
Perrson, Göran 449/1
Perry, William J. 51/2, 104/3, 254/1, 351/1
Pesic, Vesna 85/1, 512/foto
Peters, Winston 212/3, 213/1/2/3, 488/2, 832/2
Petersen, Niels Helveg 500/3
Peterson, Douglas 'Pete' 549/2
Peterson, Thage G. 449/1
Petkoff, Teodoro 573/1/2
Petö, Ivan 564/3, 565/1
Petrella, Fernando 781/3
Petrescu, Virgil 238/1
Petrewicz, Miroslaw 567/3
Petroff, André Pitra 394/1
Petrosjan, Artasjes 158/2
Petrovic, Marijan 87/1
Petrow, Wiktor 444/2
Pettigrew, Pierre 22/2, 642/2
Pham Gia Khiem, 212/1, 548/3
Pham Huy Phuoc, 547/1/2
Phan Van Khai, 212/1
Philemon, Titus 490/2
Philip, Danny 65/2, 750/3, 751/1
Phillips, Hillson 573/1
Phlip, Danny 750/3
Phoba di Panzu, 585/1
Phokhin Phonlakun, 211/1
Phosa, Mathews 195/2
Piasi, Jackson 751/2
Picado, Sonia 551/3
Pieri, Charles 377/2
Pierkhan, Mohamed Afzal Faried 797/1/2
Pierre, Abbé 10/1/2
Pierre, Eric 645/2/foto
Pierre, Julien 155/3
Pierre, Philip J. 572/2
Pietrewicz, Miroslaw 234/2, 235/1
Pietro, Antonio di 307/1/2/foto, 308/3
Pietrostefani, Giorgio 309/1
Piks, Rihards 432/3, 433/1, 702/2
Pilar Iribarren de Romero, Maria del 573/2
Pilot, Rajesh 407/2
Pin Chakkaphan, 545/1
Pindling, Sir Lynden 381/2
Ping, Jean 108/2
Pingeon, Mazarine 698/3
Pinheiro, Joâo de Deus 26/2
Pinochet Ugarte, Augusto 181/3
Pinon, Gérard 153/2
Pinto Monteiro, José Antonio 650/3
Pinxten, Karel 152/1
Piot, Peter 354/3
Pirinski, Georgi 224/2/3, 227/2/3, 228/2
Piroemian, Felix 158/2
Pirot, François 498/2, 499/1
Pitta, Celso 243/3, 451/1, 789/2
Pitts, Earl Edwin 251/2, 648/1/foto
Piyanat Wathacharaphon, 211/1
Pizarro, Roberto 314/3
Plamadeala, Mihai 434/2
Plavsic, Biljana 69/3/foto, 70/3, 74/1/2, 76/2, 77/3, 500/2
Pleikys, Rimantas 171/3
Ploeg, F. van der 629/1/2
Ploegaroe, Anatol 171/3, 172/1
Poca, Aija 433/1
Podobnik, Marjan 517/3
Poestowojtenko, Walerii 705/1/foto
Poghpatian, Grigor 158/2
Pohiva, Akilisi 65/3, 66/1/2
Pok, Dokta Fabian 835/2
Pokino, Papamama 749/3
Pol Pot, 202/2/3, 203/1/2, 738/2/3, 739/1, 740/1
Polay Campos, Victor 248/1/2
Poletti, Roger 699/1
Poletto, Alberto 573/3
Pollo, Genc 367/1, 631/3
Poloejanow, Nikolaj 440/1
Polyzogopoulos, Christos 509/3
Ponce, Diego 317/2
Ponce, José Luis 99/3
Pons, Bernard 15/2
Ponte, Carla del 457/2
Poos, Jacques 163/foto, 659/3
Popa, Ioan Pop de 237/1
Popescu, Virgil 236/1
Popovic, Rajko 75/3
Popovska, Zlatka 517/2
Popow, Mihai 434/2
Popowic, Iakow 434/2
Poppe, R. 626/2
Porras de Copaz, Gustavo 182/foto
Portillo, Michael 95/1, 274/foto, 275/1, 302/3, 303/1, 555/1, 558/2
Porush, Meir 400/foto
Potanin, Wladimir 175/2, 177/1, 443/3, 710/1/2/3
Potsjinok, Aleksandr 445/2
Potter, David 476/1
Pou, Pedro 781/3
Pourier, Miguel 24/1, 25/1/2, 26/3, 792/1/2, 793/2
Pozgalew, Wjatsjeslaw 440/1
Prachuap Chaiyasan, 211/1
Prade, Hans 795/1/2
Pradhan, Bharat Kumar 344/3
Pradhan, Sahana 344/3
Prakapowitsj, Pjotr 159/1, 427/1
Prammer, Barbara 232/3
Pratt, Elmer 'Geronimo' 650/1
Prendergast, Kieran 423/3
Prescott, John 300/foto, 555/3, 556/foto
Pressler, Larry 102/2
Préval, René 184/1/2/foto, 453/2, 644/3, 645/2
Previti, Cesare 308/3
Price, George 715/2
Priebke, Erich 310/1/2, 766/3
Prieto, Abel 389/1
Prignon, Jean-Louis 149/3, 150/foto, 498/2
Primakow, Jewgeni 48/2, 59/1, 278/1, 288/1, 350/foto, 351/foto, 352/1, 430/2, 435/1, 444/1, 447/2, 603/2, 612/1, 692/2, 701/2/foto, 701/2/foto, 832/1
Priyonggo, Laksmini 282/3
Prlic, Jadranko 500/1, 501/foto
Prodecio Lopez, Urbano 786/3

Prodi, Romano 305/2/3, 306/2/foto, 307/1/3, 309/3, 349/foto, 365/3/foto, 366/1, 565/2, 756/foto, 766/2/3
Pronk, Jan 48/3, 141/3, 338/2, 602/1, 805/1
Protzner, Bernd 508/1
Prouteau, Christian 698/2
Provenzano, Bernardo 765/3, 766/1
Prskalo, Ivan 71/3/foto
Prueher, Joseph 549/2
Pucko, Ciril 517/3
Puna, Ngereteina 749/3
Punchinilame, Susantha 485/2
Pynzenyk, Wiktor 172/3, 173/1/3, 437/1

Q

Qabbati, Abduh Ali 272/2
Qader, Mustafa Abdel 733/2
Qamar, Naveed 206/3
Qanuni, Yunus 113/3
Qasimi, Sjeik Fahim bin Sultan al- 471/1
Qaysi, Riyad al- 272/foto
Qhobela, Molapo 651/2
Qian Qichen, 54/3, 55/2/3, 56/2, 139/3, 278/2, 279/2, 342/3, 412/2, 539/1/foto, 540/1/2, 737/foto
Qiao Shi, 534/1/3, 535/foto
Qidra, Khaled 596/2
Qin Jiwei, 534/3
Qrei, Ahmed (Abu Ala'a) 50/foto, 335/2
Quattrocchi, Maria 408/1
Quattrocchi, Ottavio 408/1
Quee, David 111/2
Queyranne, Jean-Jack 695/1
Quinn, Ruairi 305/1, 755/foto
Quiñones, Carlos 190/1
Quinónez Avila, Ricardo 452/3
Quintana, Edgard 190/1
Quiroga, Jorge 638/3
Quiroga, Luis 638/2, 639/1
Quissangue, Robert 805/3
Quistelli, Agostino 310/1
Qurusu, Allan 65/3

R

Rabbae, M. 629/2
Rabbani, Burhanuddin 113/3, 114/1/3, 117/1, 597/3
Rabbani, Mohammad 115/1
Rabbuh, Yasir Abd Ar- 45/3
Rabi, Abdessadek 652/1
Rabii, Mohammad 396/3
Rabin, Lea 662/1
Rabin, Yitzhak 662/1
Rabuka, Sitiveni 64/3, 65/1/2, 749/3, 750/1/2/3
Rachmanow, Imamoli 209/3/foto, 210/1, 486/2, 487/1/2/3, 488/1, 540/1/foto
Rachmanow, Imomali 744/3, 745/1/3/foto, 746/1/2/3
Racicot, Marc 103/3
Radew, Murawej 636/3
Radhakishun, Pretaapnarain 794/3, 797/2
Radic, Marko 500/3
Radisic, Zivko 74/1
Radoejew, Salman 180/3
Rafidah Aziz, 133/3
Rafsanjani, Ali Akbar 49/1/3, 396/3, 397/2, 398/1/3/foto, 399/1, 600/foto, 656/3, 657/1/2, 659/1, 660/1/foto
Rafsanjani, Hashemi 659/1
Rahandi Chambrier, Marcel Eloi 324/1
Rahim, Khwaja Ahmed Tariq 208/1, 485/1
Rahim, Tayyib Abd al- 335/1, 596/1
Rahim Thamby Chik, 133/3
Rahimow, Tahir Ghafoerowitsj 206/1
Rahman, Hamdi Abd al- 733/2
Rahman, Hasan Abdul 592/foto
Rahman, Lesly 798/3
Rahman, Mujibur 339/3, 340/1
Rahmani, Cherif 801/1
Rai, Ashok Kumar 344/3
Rainer, Peter Paul 766/3
Raines, Frank 520/foto, 105/2, 576/1
Rainha Junior, José 245/3, 451/foto, 789/1
Rainier III, Prins 767/foto
Rajab, Mohammed Ben 330/1
Rajavi, Massoud 271/foto
Rajoub, Jibril 336/2, 592/2
Rakad, Rakad bin Salem al- 471/1
Rakkiat Sukthana, 211/1
Rakotomanana, Honoré 653/1
Rakotomavo, Pascal 395/1
Ralston, Joseph W. 577/1/2
Ram, Sukh 121/1
Ramaiah, Bolla Buli 118/3, 410/1
Ramaker, Jaap 142/3, 143/3
Ramaphosa, Cyrill 197/foto
Rambally, Menissa 572/3
Rambocus, Nirmala 798/1
Rambocus, Soerindre 798/1
Ramcharan, Nita 798/3
Ramgoolam, Navin 350/2
Ramírez, Noel 190/2
Ramírez, Ricardo 717/1/foto
Ramirez Ocampo, Augusto 96/1
Ramona, Commandant 185/3, 186/foto
Ramoowalia, Balwant Singh 118/3, 410/1
Ramos, Fidel 405/foto, 413/1, 665/3, 666/1/2, 667/2/3, 668/1
Ramos Baptista Cristiano, Joana Lina 394/1
Ramos Horta, José 141/1/2/3/foto, 281/1
Ramos Trigo, Alvaro 570/2
Ramos-Shahani, Leticia 666/1
Ramoutar, Donald 390/2
Ramtahatsing, Roepsingh 795/3, 796/1/2
Randwijck, R.J.C. van 627/1
Ranimat, Mahmoud 401/3
Ransome-Kuti, Beko 35/1
Rao, P.V. Narasimha 118/1, 119/1/2/3, 120/1/2/foto, 121/1/2, 407/1/2
Rao, Prabhakar 119/1
Rapisardo, Fausto 306/3
Raqabani, Saeed Mohammed al- 471/1
Raqib, Abdor 115/1
Ras, Sadiq Amin Abu 530/2
Rashid, Amir Muhammed 528/2/3/foto
Rasizade, Artoer 158/3
Rasmussen, Poul Nyrup 429/3
Rasnacs, Dzintars 433/1, 702/1, 702/3
Ratcliff, Donald 831/3, 832/1
Rato Figaredo, Rodrigo de 755/foto, 772/2
Ratsirahonana, Norbert 262/1/2, 395/1
Ratsiraka, Didier 262/1/2/foto, 395/1
Raveles-Resida, Yvonne Reine Antoinette 797/2
Ravutia, Albert 67/1/2
Raweh, Abdel-Wahab 530/2
Rawlings, Jerry 108/3, 109/1/3/foto
Ray, Dalip Kumar 118/3, 119/1
Razafimahaleo, Herizo 262/2
Razaleigh Hamzah, Tengku Sri 133/3, 134/1/foto
Razali Ismail, 550/3/foto
Razaq, Abdor 115/1
Reckley, Thomas 381/1
Reddy, Jai Ram 65/1, 750/1
Reddy, Jaipal 409/2/foto
Reddy, Neelam Sanjiva 117/3
Redjosentono, Saimin 797/2
Redmond, Bill 577/1
Redmond, Martin 300/1
Redouane, Mohammed 801/3
Redwood, John 558/2/3, 559/1/3/foto
Redzepagic, Safet 73/1
Reed, John 103/2
Reeder, Joe 726/1
Reehman, Farook 339/3
Reevers, Sir Paul 65/1
Reffell, Victoria 326/1
Rehn, Elisabeth 551/3
Rehnquist, William 252/1/foto
Reich, Robert 104/3
Reiljan, Villu 431/1
Reina Idiaquez, Carlos Roberto 318/2/3
Reise, José Antonio dos 650/3
Reiss, Heinz 82/1
Reitsma, J. 221/1
Remiche, Bernard 148/1
Ren Jianxin, 535/3
Rengifo López, Almabeatriz 384/1, 385/1/2
Reno, Janet 105/2/foto, 142/foto, 403/3, 404/2, 576/1, 581/1/3, 582/1
Rentoul, John 556/1
Restano, Indamiro 99/2
Reuter, Paul 149/3
Rey, Rafael 782/3
Reyes, Raúl 385/3
Reyes Heroles, Jesús 187/2
Reyes Villa, Erick 640/2
Reynders, Didier 146/2, 682/1
Reynolds, Albert 304/3, 305/1, 566/3
Reyshahri, Mohammad Mohammadi 657/2
Rezende, Iris 788/2
Rha Woong Bae, 131/2
Rhayel, Abbas 398/3
Rhee Chul Soo, 827/1
Rhee In Je, 829/3, 830/1
Ri Chong Ok, 826/1
Ri Ha Il, 823/1
Ricaurte, Ramiro 317/2
Richard, Alain 695/1, 698/1
Richard, Lord 555/3, 556/foto
Richardson, Bill 128/3, 129/foto, 575/3, 576/1, 577/1, 585/3, 591/2
Richardson, Robert 142/1
Richardson, William 105/3
Rifkind, Malcolm 48/2, 56/3, 297/3, 340/3, 342/3, 343/1, 368/2/3, 380/2, 421/2, 533/1, 555/1, 570/1, 773/3, 774/1
Riina, Salvatore 'Toto' 306/2, 766/1
Rikalovski, Boris 517/1
Riley, Richard W. 105/3, 576/1
Riman, Martin 240/3
Rincón, Maximo 248/3
Rincón, Tito Manglio 573/2
Rios Araico, Jaime 247/1/2
Ritter, Jorge Eduardo 726/1
Ritter, Michael 433/3
Ritter, R. van 794/2
Rivadeneira, Edgar 317/2
Rivera, Aida de 726/1
Rivera Díaz, Maximo 460/2
Rivling, Alice 105/2
Riza, S. Iqbal 423/3
Rizk, Elias Abou 469/3, 470/1
Robaina González, Roberto 388/foto, 389/2
Roberts, Pat 103/2
Robertson, George 555/3, 556/foto
Robillard, Lucienne 642/2
Robinson, Arthur 572/3, 573/1
Robinson, Jim 301/1/foto
Robinson, Mary 551/3/foto, 565/3, 566/foto
Robles, Jaime 247/2
Robles, Rodolfo 247/2
Robleto, David 190/1
Rocha Sardinha de Castro, José da 394/1
Rochlin, Lew 707/1/3
Rock, Alan 642/3
Rockerfeller, John D. 103/2
Rodjonow, Igor 177/2, 178/3, 179/foto, 351/1, 425/3, 441/3, 444/1, 678/1, 706/3, 707/3
Rodjonow, Pjotr 445/2, 528/2/3/foto
Rodrigez Orejuela, Gilberto 384/2
Rodrigez Orejuela, Miguel 384/2
Rodrigues Monteiro, Simao 650/3
Rodríguez, Jorge 781/3/foto
Rodriguez, Teresa 380/1
Rodriguez Galindo, Enrique 91/1
Rodriquez, Ismael 638/3
Roelfsema, Hein 793/2/3
Roemas, Mikalaj 427/1
Roer, Robert van de 576/2
Roesakewitsj, Oeladzimir 427/1, 691/3
Roesi, Michail 427/1
Roetskoj, Aleksandr 177/2, 440/1
Rogozin, Dmitri 402/
Roh Tae Woo, 130/1/2/3, 417/3, 419/2, 826/2/3, 828/3
Rojas, Angel 638/3
Rojas Fernández, Roli 457/3
Rojas Parra, Freddy 573/2
Rokaya, Bhakta Bahadur 344/1
Roketski, Leonid 440/1
Rokita, Jan Maria 235/1
Roldán, Luis 91/3, 771/3
Roman, Petre 237/1, 238/2
Romer, Roy 580/3
Rompuy, Eric van 152/2
Ronceray, Hubert de 184/1
Rood, M.G. 220/1/2, 221/2
Rooijen, M. van 219/3, 220/1, 221/3
Rop, Tone 517/3
Roque dos Santos, Roosevelt 245/3, 246/1
Roque Villanueva, Humberto 188/2/foto
Rosales, Ricardo 717/1/foto
Rosario, Antonio Gualberto do 650/3
Rosati, Dariusz 604/3
Rosenmöller, P. 217/2, 220/foto, 221/2, 222/3, 627/1/3, 793/1
Ross, Denis 46/1/2/3/foto, 47/2, 331/1, 335/3, 592/2, 593/2
Rossel, Edoeard 714/1, 714/1
Rossi, Jean-Michel 377/2
Roth, Claudia 169/1

Roth Jr, William V. 255/2
Roudhan, Nasser Abdullah al- 664/1
Roux, Jean-Louis 23/1
Royal, Ségolène 695/1
Royen, Marjon van 456/1, 720/3
Rozenblad, Heloïse 794/2
Rubial, Ramon 773/foto
Rubin, Robert E. 105/3, 491/foto, 576/1, 601/1
Rubins, Andris 702/1
Rubinstein, Elyakim 200/2, 402/1/foto
Ruckauf, Carlos 781/3
Ruddock, Philip 748/3, 749/1
Ruggiero, Renato 355/1/2
Ruhani, Hasan 399/1
Ruiz Massieu, José Francisco 189/2
Ruíz Massieu, Mario 455/2, 457/1
Ruiz Urchegui, José Maria 89/2
Rummelhardt, Jacques 697/1
Rupo, Elio Di 150/2/3, 151/1/foto
Rusanu, Dan Radu 238/1
Rushdie, Salman 397/2/3
Russell, Richard 648/2
Russo, Massimo 601/1
Russo, Mélissa 153/1/2/3, 154/1/2/3, 155/2, 156/1, 682/2/3, 683/1/2, 686/2
Ruttenstorfer, Wolfgang 232/3
Ruutel, Arnold 160/3
Rybkin, Iwan 177/1/foto, 180/foto, 440/2, 441/2/3, 448/2/foto
Ryver, Brice de 682/1

S

Saadi, Saïd 107/3
Saba, Basim al- 613/foto
Saba'a, Abdullah Saleh 530/2
Sabaa, Basem al- 201/1
Sabah, Jabir al-ahmad al-Jabir al- 268/2
Sabah, Sa'ud Nasir Sa'ud al- 273/1
Sábato, Ernesto 783/1
Saba'un, Wahidollah 113/3
Sabbah, Michel 527/foto
Saccoh, Skehu B. 111/2
Sadik, Nafis 349/2
Sadio, Salif 813/3
Sadirow, Bachram 487/1/3, 488/1
Sadirow, Rizwon 487/1/3, 488/1
Sa'dun, Ahmed Abd al-Aziz al- 664/foto
Safarian, Asjot 158/2
Safarian, Pawel 158/2
Saffa, Sjeik Wafic 41/foto
Sagara, Ubumi 285/3
Saglam, Mehmet 310/3, 311/foto
Saguier Caballero, Hugo 320/2
Sahel, Mustapha 652/2
Sahhaf, Mohammed Said Kazim al- 291/foto, 529/1
Sahin, Refaiddin 777/1
Sahnoun, Mohamed 267/1, 583/2, 586/foto, 588/2
Said, Qaboos bin 268/2, 273/2/3
Said, Sayyid Fahr bin Taimour al- 273/1
Saidi, Abderrahmane 652/1
Saidi-Kia, Mohammed 658/3
Saidqasimow, Saidmoechtar 206/2
Saidy, Isatou Njie 463/2
Saika, Muhi Ram 118/3
Saikia, Muhi Ram 410/1
Sainovic, Nikola 70/3
Sakamaki, Hideo 669/3, 670/2/3/foto
Saket, Bassam 531/1
Sakho, Papa Ousmane 812/3
Sakias, Robert 835/2
Salami, Alawi al- 530/2
Salaouandji, Tidjani 801/1
Salazzo, Simon 150/1
Saleh, Ali Abdullah 529/3/foto, 530/1/2
Saleh, Gouverneur 25/3
Saleh, Rachid Ould 110/3
Salem, Nadim 201/1
Salifou, André 192/2
Salim, Ali Bazi 258/3
Salim, Salim Ahmed 33/2/3, 264/1, 462/3
Salimow, Jakoeb 746/2/3
Salinas de Gortari, Carlos 187/1, 189/2/3, 455/2, 456/1/2, 457/2, 720/3
Salinas de Gortari, Raúl 189/2/3, 457/2, 720/2
Salinger, Pierre 648/2
Salkic, Hasib 73/1
Sall, Khalifa Ababacar 812/3
Saltenis, Saulius 171/3
Saltos Guale, Alfredo 317/2
Salvaterra, Homero Jerónimo 263/1
Sam Rainsy, 203/3, 472/2/3/foto, 738/2, 740/foto
Samak Sundaravej, 211/1
Samant, Datta 407/3
Samba, Kula 655/3
Sambat, Alexandre 108/2, 324/1
Samondo, Marcos 394/1, 394/2
Samoplawski, Walerii 705/3, 705/3
Sampa, Chitalu 113/2
Samper Pizano, Ernesto 95/2, 96/1/2/3, 97/1/2/3/foto, 98/1/2, 383/3, 384/1/2/3, 385/1/3, 386/1/3/foto, 387/1
Samperio, Luis Andres 769/2
Samsonow, Wiktor 177/2/foto, 706/3
San Martin, Hugo 314/3
Sanbar, Samir 423/3
Sanchez, Francisco 726/1
Sánchez de Lozada, Gonzalo 314/2/3, 638/2
Sancristóbal, Julian 91/3
Sanders, Bernie 102/1
Sandoval, Jeronimo 318/3
Sane, Landing 812/3
Sane, Malal 805/2
Sanei, Hasan 397/2
Sangheli, Andrei 171/3, 172/1
Sanha, Issuf 805/2
Sankoh, Foday 111/2/3/foto, 466/2/3/foto, 467/1, 654/3
Sanoh Thienthong, 211/1
Santer, Jacques 98/3, 163/1, 164/1, 368/2, 370/2, 491/3, 554/1, 756/foto, 757/3, 759/3, 760/1
Santiago, Ronivon 787/2
Santiestevan, Jorge 461/1
Santoni, François 15/2, 377/1/2
Santos, Corentino Virgilio 650/3
Santos, José Eduardo dos 257/3, 393/2, 394/3, 395/1
Santos, Luiz Carlos 790/2
Saomasi, Lester Huckle 751/2
Sapag, Felipe 380/1
Sarah, Harbi Abu 595/3
Saraya, Hisham 467/3
Sardjoe, Dilip 797/1
Sargsian, Serjik 158/2
Sargsian, Wazgen 158/2
Sarkissian, Armen 158/1/2, 425/2
Sarubbi, Vicente 320/2
Sarwar, Mohammad 558/1/2
Sasaguchi, Takaaki 59/2
Sasaki, Kikuji 284/2
Sasnow, Aljaksandr 159/2
Sasnowski, Aljaksandr 427/1
Sasser, William 539/foto
Sassou Nguesso, Denis 729/3, 730/1/2/3, 731/1/2/3, 732/1
Sata, Michael 113/2
Sathorn Topothai, 545/2
Sato, Shinji 282/foto, 283/2, 284/1
Saucedo Sánchez, César 459/3/foto, 460/2
Saud, Al-Waleed Bin Talal Bin Abdula 735/3, 736/1
Saudargas, Algirdas 171/3
Saulet, Anicet 321/2, 726/2/3, 727/1
Sausnitis, Atis 702/3
Sautter, Christian 695/1/foto, 697/foto
Savas, Vural 775/3
Savimbi, Jonas 257/1/3, 393/2/foto, 394/2/3
Savisaar, Edgar 161/1
Savoia, Emanuele Filiberto 765/foto
Savoia, Marina Doria 765/foto
Savoia, Vittorio Emanuele di 765/foto
Saw Maung, 679/1
Sawh, Satyadcow 390/1
Sayani, Amid Abdel-Malik al- 530/2
Sayed, Bechir Mustafa 811/3
Sayegh, Hani Abdel Rahim Hussein al- 403/3, 404/1, 643/1, 735/1, 647/3
Sayfuddine, Ghazi 201/1
Saygin, Isilay 777/1
Sayyaf, Abu 667/2
Sazonaw, Aljaksandr 427/1
Sbai, Abderrahmane 652/2
Scalfaro, Cesare 765/2
Schaaf, Albert van der 397/3
Schafer, Edward 103/3
Schalken, T.M. 757/1
Schalkwyk, Marthinus van 526/1
Schäuble, Wolfgang 503/foto, 506/1
Scheidt, Bob 649/2/3
Schenone, Miriam 246/3
Scherpenhuijsen Rom, W.E. 223/3/foto, 224/1
Schiavo, Mary Fackler 27/3
Schlögl, Karl 232/3, 232/3
Schmidbauer, Bernd 41/3/foto
Schmitz, E. 667/3
Schneider, Jaromir 240/3
Schofield Murphy, James 715/3
Scholten, W. 357/1, 358/2/3
Schröder, Gerhard 80/3, 506/1/2
Schulte, Dieter 504/3, 507/foto
Schultz, David 645/3
Schultz, Ludwig 490/2
Schüssel, Wolfgang 231/foto, 232/3
Schutte, Ger 357/2
Schweitzer, Louis 371/3, 759/1
Scierski, Klemens 234/3, 235/1
Scilingo, Adolfo 784/3
Scindia, Madhav Rao 407/2
Scioli, Daniel 783/2
Scott, Andy 642/3
Scotty, Ludwig 348/2
Seaga, Edward 718/2/3
Seamala, Francis 750/3
Sebastião, Pedro 394/1
Seck, Idrissa 812/3
Seck, Mamadou Mansour 812/3
Seckiner, Yucel 777/1
Seddouki, Abdelkader 392/1
Sediqollah, 115/1
Seeger, Norbert 433/2
Séguin, Philippe 696/1/2
Seifu Ketema, 323/1
Sein Win, 204/3
Seixas, José Carlos 244/1
Seleznjow, Gennadi 428/3, 446/1, 691/1
Selmani, Aslan 517/2
Semedo, Odette 805/2
Sementa, Algirdas Gediminas 434/1
Semjonow, Wladimir 446/1
Sendow, Blagowest 228/3
Senic, Valerioe 703/3
Senjur, Marjan 517/3
Serafinowicz, Szymon 301/2/3
Seravo, Viviso 835/2
Serdaroglu, Rifat 777/1
Sergejenkow, Wladimir 440/1, 440/2
Sergejew, Igor 704/2, 704/2, 707/2
Serna, Eric 577/1
Serow, Waleri 443/3, 444/1
Serpa, Horacio 384/3, 385/1/3
Serra, José 243/3
Serra Rexach, Eduardo 91/3, 92/1
Serra Serra, Narcis 91/3
Sesay, Umaru Deen 655/3
Sessions, Jefferson B. 103/2
Sethi, Najam 481/3
Seutin, Bruno 148/2
Sevan, Benon 423/3
Severin, Adrian 238/1
Severino, Rodolfo C. 737/2
Sevilla Cedenno, Franklin 644/2
Sewerowan, Mihai 434/2
Seydou, Abdoul Ramane 192/2
Sezgin, Ismet 777/1
Sfeir, Nasrallah 469/foto
Shaat, Nabil 596/foto
Shabazz, Betty 650/1
Shabazz, Malcolm 650/1
Shabazz, Qubilah 650/1
Shafeeu, Ismail 343/3
Shafei, Gholam Reza 658/3
Shah, Asghar Ali 482/3
Shah, Ghous Ali 484/foto
Shah, Gopalji Jung 344/1
Shah, Wali Khan Amin 29/2
Shaheen, Jeanne 102/3, 103/3
Shak'a, Riyad 531/1
Shalala, Donna E. 105/3, 576/1
Shalikashvili, John 250/1, 540/2/3, 577/2
Shallah, Rateb al- 529/1
Shalom, Silvan 663/2
Shami, Ahmed Mohamed al- 530/2
Shamkhani, Ali 658/3
Shanmugam Jayakumar, 406/3
Shannon, Alan 561/3
Shara, Farouk al- 529/1
Sharaf, Ali Humaid al- 530/2
Sharafbandi, Sadeq 49/2, 398/2
Sharansky, Nathan 662/2
Sharhan, Ali Abdul Aziz al- 471/1
Shariat-Madari, Mohammed 658/3
Sharif, Ali al- 733/2
Sharif, Mahmud Sayyid Ahmed al- 733/1
Sharif, Massoud 208/2

Sharif, Mian Mohammad Nawaz 206/3, 208/3, 481/foto, 482/1/2/3, 483/1/2/3, 484/1/2/3/foto, 600/foto, 744/3
Sharma, Rabindra Nath 344/3
Sharma, Shankar Dayal 122/3/foto, 124/3, 409/1/2/foto
Sharma, Shanker Dayal 408/2
Sharon, Ariel 593/3, 661/1, 662/3
Shbeilat, Leith 272/3
Shehi, Dashamir 366/3
Shehu, Agim 367/1
Shehu, Tritan 630/foto, 631/3, 634/2
Shen Guofeng, 55/3
Sherifi, Elmas 363/3, 632/3
Sherwani, Salim Iqbal 118/3, 410/1
Shie, Sjak 794/2
Shihab, Mufid Mahmud 733/2
Shija, William 263/3
Shimba, Lawrence 814/3
Shin Kwang Shik, 418/1, 827/1
Shin Kyung Shik, 132/3
Shin Sang Woo, 132/2, 419/3
Shiokawa, Masajuro 283/2
Shipley, Jenny 213/3
Shirajshi, Haruki 674/1
Shirakawa, Katsuhiko 283/2, 674/foto
Shkirat, Khader 50/1
Shoa'aibi, Yahia Mohamed al- 530/2
Shomron, Dan 46/1/foto
Shonekan, Chief Ernest 36/1
Short, Clare 555/3, 556/foto, 724/3, 724/3, 725/1, 725/1
Short, Jim 422/1
Shoshtari, Mohammad Ismail 658/3
Shousa, Hilmi 42/1
Shrestha, Chin Kaji 344/1
Shtylla, Kastriot 363/3
Shukla, Sarbendra Nath 344/3
Shulz, Donald 456/2
Shumba, Lawrence 113/2
Shwaikhat, Jaafar Bin alhaj Qassem Marzou 274/1
Siamunjaye, Siamukayungu 113/2
Siazon, Domingo 737/foto
Sider, Talal 336/3
Sidi, Baba Ould 110/3, 326/2
Sidikou, Hamadou Arouna 192/2
Sidikowa, Zamira 743/2
Sidorow, Jewgeni 444/1, 712/2
Sidya, Ahmed Kelly Ould Cheikh 110/2, 326/3
Siebert, Daantjie 196/2
Siegel, Mark 582/1
Siemiatkowski, Zbigniew 235/1
Sihanouk, Norodom 203/1
Siimann, Mart 426/3, 430/3, 431/1, 692/3
Sikatu, Anastacio Ruben 394/1/2
Silajdzic, Haris 73/1, 75/3, 499/3, 500/1, 501/2
Silajew, Boris 743/3
Silambwa, Erick 113/2
Silay, Ba 110/3
Silguy, Yves-Thibault de 162/2
Siljegovic, Svetlana 75/3
Silva, Avito José da 805/2
Silva, Chandananda da 289/2
Silva, Fernando Delfim da 805/2
Silva, Héctor 453/1
Silva, Luis Inácio 'Lula' da 788/3, 789/1
Silva, Téofilo Figueiredo 650/3
Silva Moura, Venancio da 394/1
Silva Neto, Antonio Buletim da 394/1
Silwamba, Eric 814/3
Sim U Yong, 829/1
Simao Mendes, Antonio Jesus 805/2
Simitis, Kostas 87/foto, 297/foto, 298/2, 366/1, 509/1, 758/1, 780/2
Simon, David 555/3
Simpson, Daniel 256/3
Simpson, O.J. 645/3, 646/1/2/3/foto
Sinato, Gerard 214/3, 834/foto
Singatey, Edward 463/2
Singh, Ajeya 120/1
Singh, Ajit 737/2
Singh, Beant 125/1
Singh, Gajendra Narayan 344/3
Singh, Kanti 118/3, 410/1
Singh, Prem Bahadur 344/3
Singh, Raghuvansh Prasad 119/1, 410/1
Singh, V.P. 120/1, 124/foto
Singirok, Jerry 489/2/foto, 834/1
Sinijarv, Riivo 161/1, 431/1
Sinjawski, Andrej 446/3
Sinyurah, Fuad 201/1
Sipkes, L. 221/1
Sirac, Marko 87/1
Siradegian, Wano 158/1, 687/3
Sison, José Maria 667/3, 668/1/foto
Sitai, David 65/2, 834/2
Siti Hardiyanti Rukmana Tutut, 477/foto
Siti Zaharah Sulaiman, 133/3
Sivori, Ana María 783/3, 784/foto
Sjabanow, Iwan 440/1
Sjachraj, Sergej 178/3
Sjajkenow, Ngasjybaj 204/2
Sjak Shie, Paul Ronald 797/2
Sjaklein, Nikolaj 440/2
Sjanko, Oeladzimir 427/1
Sjaretski, Sjamjon 159/2/3, 160/1, 429/1
Sjaripow, Homiddin 210/1
Sjarpirow, Salomiddin 746/3
Sjarsjenalijew, Asanbek 743/2
Sjeremet, Pawel 691/3, 692/1/2
Sjerig-ool, Oorzjak 440/1
Sjersjoenow, Wiktor 440/1
Sjewardnadze, Edoeard 169/2/3, 431/3, 432/1, 687/3, 700/2/3, 701/2/3/foto, 701/2/3/foto
Sjichmyradow, Boris 747/1
Sjimaw, Oeladzimir 427/1
Sjmakow, Michail 179/1, 444/1
Sjojgoe, Sergej 444/1
Sjornikow, Petr 703/3, 703/3
Sjtsjerban, Wolodymyr 436/2
Sjwedenko, Mykola 705/3, 705/3
Sjypoek, Pawel 427/2
Skate, Bill 835/1/2
Skele, Andris 170/1/2, 426/3, 432/2/3, 433/1, 702/1/2/3
Skett, Anne 301/foto
Skinner, Dato Haji Ahmad Wally 471/3
Skljarow, Iwan 714/2
Skoeratow, Joeri 446/1, 710/3
Skoko, Milorad 75/3
Skolc, Josef 517/3
Skrastins, Janis 702/2
Skrebys, Kestutis 171/3, 434/1
Skuqi, Luan 363/3
Slater, Rodney A. 105/3, 575/3, 576/1
Slezevicius, Adolfas 170/2
Smalley, Richard 141/3
Smarth, Rony 453/2/3, 454/1/2, 644/3/foto, 645/1/2
Smbatjan, Armen 158/2
Smet, Willy de 152/1
Smirnow, Igor 172/2, 434/3, 435/1/2
Smith, Chris 555/3, 556/foto
Smith, Cornelius a. 381/3
Smith, Gordon 103/2
Smith, Ian Duncan 559/3
Smith, Leo 750/2
Smith, Lockwood 214/1
Smith, Robert C. 103/2
Smith, Tim 553/2
Smoli, Walerii 705/3
Smrkolj, Ciril 517/3
Smyth, Jimmy 20/3
Smythe, Hugh 21/foto
Snegoer, Mircea 171/3, 172/1, 434/2, 435/1, 703/3
Sneh, Ephraim 662/1
Snijders, Errol 797/1, 797/2
Snyman, Harold 196/2
So Chong Hwa, 418/1, 419/2
So Yun Sok, 826/1
Soames, Nicholas 301/3, 302/1, 343/2
Soedarenko, Waleri 440/1
Soedjana, Ida Bagus 475/3, 476/1
Soeharto, President 134/2, 140/2, 281/1/foto, 282/2, 405/foto, 474/2, 475/3, 476/1, 600/foto
Soekala, Waljantsin 427/2
Soemin, Pjotr 440/1
Soemita, Willt 796/3
Soeproenjoek, Yewhenii 174/2
Soerikow, Aleksandr 440/1
Soerjadi, 474/foto, 475/1
Sofan, Ahmed Mohamed 530/2
Sofijanski, Stefan 230/1/2/foto, 634/2/3, 637/1
Sofri, Adriano 309/1
Sogavare, Manassah 751/2
Sohn Hak Kyu, 132/1, 132/2, 419/3
Soilihi, Mohammed Ali 729/2
Sok Pheap, 202/3
Sokolovic, Zoran 510/3, 513/3
Solana Madariaga, Javier 78/1, 350/foto, 352/1, 603/2/foto, 604/2, 611/foto, 612/1/3/foto
Solitoki, Esso 36/3
Soljic, Vladimir 77/1, 500/1
Solms, Hermann Otto 503/foto
Solorzano, Carlos 643/1
Soltani, Bouguerra 800/3
Somare, Michael 833/foto, 835/1
Somphong Amonwiwat, 211/1
Somu, N. 410/1, 119/1
Son Chhum, 203/2
Son Ji Yol, 827/1
Son Sen, 203/1/2, 738/2/3, 739/1
Sondji, Jean-Baptiste 588/3
Song Hong Kyun, 417/1
Song Jong Eui, 132/2
Song Tae Ho, 419/3, 829/1
Song Yong Sik, 413/1/2/foto
Song Young Chik, 820/foto
Sonko, Andre 812/3
Soomro, Ilahi Bakhsh 484/2
Soong, James 346/1/2
Sope, Barak 66/3, 67/1/2/3, 751/2/3
Sopuaga, Saufatu 747/3
Sorensen, Gillian 423/3
Sorgdrager, Winnie 757/2
Soriano, Herman Luis 573/3
Soros, George 428/2, 691/3
Sosa Rodriguez, Julio 573/2
Sosic, Mirko 75/3
Soslambekow, Joesoep 180/3
Sossa, José Antonio 726/1
Soto, Alvaro de 423/3
Soto, Jorge 717/1/foto
Sotomayor, Benigno 317/2
Sotura, Pierre 14/3
Souflias, Georgios 510/1
Soumahoro, Sidibé 34/1
Sousa Franco, Antonio 755/foto
Sousa Lennox, Carlos 725/3
Souza, Herbert de 789/foto, 790/1
Sow, Abdourahmane 812/3
Sow, Ibrahima 805/2
Sowry, Roger 214/1
Soyinka, Wole 396/1
Soylemez, Ufuk 313/1, 777/3
Soz, Salifuddin 410/1
Spahic, Ibrahim 73/1
Spaho, Vasillaq 363/3
Spaine, Manley 655/3
Spasov, Gjorgji 517/1
Specter, Arlen 47/3
Spelbos, Peter 488/1
Spence, Floyd 255/2
Spencer Lopes, Amilcar 650/3
Sperling, Gene 105/3, 575/3
Speth, James Gustave 614/2
Spicer, Tim 489/3, 490/3
Spiegel, Daniel 36/2
Spielberg, Steve 580/2
Spineanu, Ulm 238/1
Spitaels, Guy 498/2/3/foto
Spiteri, Lino 767/1
Spong, G. 798/3
Spring, Dick 20/1, 163/foto, 164/2, 304/2, 565/3
Stadthagen, Roberto 190/1
Stalew, Stojan 230/1
Stamboliyski, Aleksandur 228/1
Stanakzai, Sher Mohammed 337/3
Stanescu, Sorin 238/1
Stanimirovic, Vojislav 515/2
Stanisic, Jovica 69/3
Stankevicius, Ceslovas 171/3
Stankevicius, Mindaugas 171/1
Stankewitsj, Sergej 446/1
Stanoevski, Borko 517/2
Starcevic, Predrag 85/3
Starodoebtsew, Wasili 439/3
Starova, Arjan 363/3, 364/foto
Starr, Kenneth 30/1/2, 578/2/3, 579/1/2, 580/3, 581/1
Statkewitsj, Mikalai 160/3
Steel, Helen 561/1
Steele, John 562/2
Stein, Michael 107/2, 403/2, 657/3, 802/2
Steketee, Hans 795/2
Stenzel, Ursula 231/foto
Stéphanie, Prinses 767/foto
Stevens, John Paul 577/3
Stevens, Ted 103/2
Stevic, Stevan 75/3
Stewart, Allan 553/2
Stewart, Christine 326/3, 642/2
Stewart, Jane 642/2
Stewart, Thomas George 22/1
Stirbois, Marie-France 14/1, 374/1
Stitic, Anton 73/1

Stjepanovic, Branko 75/3
Stockmans, Ilse 153/3
Stoerza, Wasile 434/2
Stoica, Valeriu 238/1
Stoilow, Georgi 230/1
Stoilow, Janaki 227/3
Stojan, Oleksandr 706/1, 706/1
Stojanow, Petar 225/1/2/3/foto, 226/1, 228/1/3/foto, 229/1/2/3, 230/1/2/foto, 635/1, 636/foto, 637/1, 753/foto
Stojicic, Radovan 'Bazda' 514/1
Stone, Oliver 507/3
Stone, Shane 423/1
Stoney, Michael 18/1
Straaten, Floris van 338/1
Stranard, Oscar 156/3
Strang, Gavin 555/3, 556/foto
Strauss-Kahn, Dominique 695/1, 696/3, 697/1/foto, 756/1, 760/3
Straw, Jack 555/3, 556/foto, 557/3
Strazjaw, Wasil 427/1
Strojew, Jegor 712/2
Stuchiner, Jerry 53/3
Su Chi, 136/1
Subaie, Ahmed Mohammed Ali al- 52/1, 734/3
Suchman, Tamas 564/1/2
Sudjatmiko, Budiman 280/3, 475/2/foto
Suenens, Kardinaal Leo Jozef 153/1
Suk Jin Chul, 132/foto
Sukhawit Ransithphon, 211/1
Summers, Lawrence 140/3, 520/foto, 541/3, 674/2
Sungurlu, Oltan 777/1
Supa, Nathaniel 65/2
Surachi Prukbumrung, 545/2
Sureveen, Hans 219/3, 220/3
Surin Thonggorn, 545/foto
Süssmuth, Rita 502/3, 503/1
Sutherland, Veronica 304/2
Sutrisno, Try 474/2
Suwat Liptaphanlop, 211/1
Suwit Khunkitti, 211/1
Suzuki, Masashi 669/3, 670/2, 671/foto
Swaelen, Frank 493/2
Swanson, Peter 66/3
Swokin, Kala 835/2, 835/2
Sy, Wilson 665/2
Syamujaye, Syamukayumbu 814/3
Sydow, Björn von 449/1
Syed, Mushahid Hussain 482/3
Sylla, Fode 375/foto
Sylla, Tidiane 812/3
Sysoejew, Oleg 443/3, 444/1
Szabo, Gyorgy 564/2
Sze Cho-cheung, Michael 54/2
Szeto Wah, 53/foto
Szokai, Imre 565/1
Szumski, Henryk 567/foto, 568/2
Szymborska, Wislawa 141/3

T

T'Serclaes, Nathalie de 682/1
Ta Huu Thanh, 547/2
Ta Mok, 203/2, 472/2, 738/2/3, 739/1
Ta Mut, 203/2
Ta Quang Ngoc, 212/1
Tabai, Ieremia 747/3
Tabakow, Emil 230/1
Tabara, Valeriu 236/1
Tabatsjnyk, Dmytro 174/2
Tabbarah, Bahij 201/1
Tabiana Ngasia, 265/2
Tablante, Carlos 573/3
Tabuchi, Setsuya 669/3, 670/foto
Tabuchi, Yoshihisa 669/3, 670/foto
Tadic, Dushan 502/2
Tafaj, Myqerem 363/3
Taffar, Abdelkader 801/1
Taha, Elwaleed 814/2
Tahbub, Nitham 595/foto
Tairea, Vaine 749/3
Takemura, Masayoshi 60/1
Taki Abdoulkarim, Mohammed 258/3, 259/1, 728/3, 729/2/foto
Takow, Emil 230/1
Talabani, Jalal 269/2/3, 779/1
Talawi, Mirvat Muhanna al- 733/2
Talbott, Strobe 609/3
Talgarbekow, Bekbolot 478/3
Tall, Animata 812/3
Tam Yiu-chung, 341/1
Tamang, Bhim Bahadur 344/1
Tamang, Buddhi Ram 344/3
Tamba-Tamba, Victor 731/2
Tambwe Mwamba, 265/2
Tamirat Layne, 190/3
Tamoh, Fatima-Zohra 652/3
Tamraz, Roger 575/1
Taner, Gunes 777/1
Tang, Charles 341/1
Tang Jiaxuan, 64/1
Tang Liang Hong, 345/1/2, 479/1
Tang Ming Phung, 547/3
Tang Shubei, 138/2, 139/2/3/foto
Tapaitau, Tepure 749/3
Tapie, Bernard 9/1, 13/3, 14/1, 378/2, 378/2
Taranupi, Muki 835/2
Tarawneh, Fayez 531/1, 661/foto
Tariceanu, Calin Popescu 238/1
Tariki, Abdullah 735/1
Tarnoff, Peter 142/foto, 399/3
Tarpistsjew, Sjamil 176/1
Tarquini, Giancarlo 307/2
Tarso Venceslau, Paulo de 788/3
Tasar, Mustafa 777/1
Taslimuddin, Mohammad 118/3, 119/1
Tatawi, Nawal al- 467/3, 733/1
Tatum, Paul 179/2
Taufa'ahau Tupou IV, Koning 66/2
Tauran, Jean-Louis 100/1
Tausi, Otinielu 66/2
Tavai, Ratu Etuate 750/2
Tavares Ribeiro, Licinio 394/1
Tavernier, Bertrand 375/foto
Taxquet, Richard 150/1
Taya, Maaouya Ould Sid'Adhmed 110/1
Taya, Mouaouia Ould Sidi Mohammed 326/2
Tayan, Turhan 298/1, 397/1, 779/1
Tayeb, Mohamed M. al- 530/2
Tayer, Ahmed Humaid al- 471/1
Tayer, Matar Humaid al- 471/1
Taylor, Ann 555/3, 556/foto
Taylor, Charles 324/3, 325/1/3, 326/1
Taylor, John 21/foto
Tchicaya, Jean-Pierre Thystère 731/2
Tefera Walwa, 190/3
Tegarinski, Mario 636/3
Teixeira, Roberto 788/3, 789/1
Teixeira, Wilfred 797/3
Tekedel Forsido, 323/1
Tella, Guido di 380/2, 781/3
Telting, André 794/1/2, 796/1
Tembo, Christon 113/2, 814/3
Temele, Bamoni Solomou Baba Stanislas 36/3
Temer, Michel 450/2
Temizel, Zekeriya 777/1
Tenet, George J. 575/1/2/3/foto
Teo Chee Hean, 345/3
Teodoriu, Bujor Bogdan 238/1
Ter-Petrosjan, Lewon 157/2/3, 158/1, 425/2/3, 426/2, 687/1/2/3/foto, 688/1
Terada, Terosuke 458/foto
Terechow, Stanislaw 707/3
Teta, Perikli 632/3
Thalassinos, Pablo 726/1
Thaler, Zoran 88/1, 517/3
Than Shwe, 206/1, 679/1
Than Thun, 205/2
Thani, Ahmed Nasser al- 51/3
Thani, Emir sjeik Hamad Bin Khalifa 51/3, 268/2, 470/3, 734/3
Thani, Falah Bin Jassim al- 51/3
Thani, Mohammad Bin Khalid al- 51/3
Thani, Mohammed Bin Khalifa al- 51/3
Thani, Sjeik Abdulla Bin Khalid al- 51/3
Thani, Sjeik Abdulla Bin Khalifa al- 51/3
Thani, Sjeik Ahmed Bin Saif al- 52/1
Thani, Sjeik Hamad Bin Abdulla al- 52/1
Thani, Sjeik Hamad Bin Jassem Bin Jab 51/3, 268/3, 470/3
Thani, Sjeik Hamad Bin Khalifa al- 52/1
Thani, Sjeik Hamad Bin Suhaim al- 52/1
Thani, Sjeik Hasan bin Abdulla al- 52/1
Thani, Sjeik Jassim Bin Hamad al- 51/3, 52/1
Thani, Sjeik Khalifa Bin Hamad al- 52/1, 470/3
Thanong Bidaya, 547/1
Thapa, Bishnu Bikrama 344/1
Thapa, Kamal 344/1, 344/3
Tharu, Phatteh Singh 344/1
Thasin Shinawatra, 210/3
Thein Swe, 678/foto
Thermchai Phinyawatana, 545/1
Thiam, Habib 812/3
Thiraut, Claude 153/2
Thompson, Fred Dalton 103/2
Thompson Turnquest, Orville Alton 381/3
Thorlu-Bangura, Abdul 111/2
Thurmond, Strom 102/2, 103/2, 255/2
Thurnham, Peter 18/3
Ti Liang Yang, Sir 55/1, 56/1/foto, 340/1
Tiberi, Jean 9/2, 378/2, 378/2, 699/3
Tiberi, Xavière 378/2, 378/2, 699/3
Tichinja, Waleri 160/2
Tichomirow, Wladislaw 440/1
Tietmeyer, Hans 164/3
Tigipko, Serhi 437/1/2, 705/3
Tijani, Al-Hocine 652/2
Tijanic, Aleksander 85/1, 513/1
Tilly, Anne 155/2
Tin U, 678/2/3, 679/1
Tinca, Gheorghe 236/2
Ting Yung-sun, 137/foto
Titow, Konstantin 440/1
Tizzard, Judith 213/foto
Tjeenk Willink, Herman Diederik 357/2, 358/1/2/3/foto
Tjipilica, Paulo 394/1
Tlass, Mustafa 48/1
Toan Chay, 472/3, 738/1
Toan Chhay, 473/1
Tobback, Louis 153/1, 155/3
Tocsik, Marta 564/1, 565/1
Todarello, Carlo 150/1
Todorova, Sofija 517/2
Todorow, Stanko 229/2
Toekradzjonzada, Ali Akbar 486/3/foto
Toelejew, Aman 425/3, 444/1
Toemanow, Wladimir 441/3, 442/1
Tohian, Paul 490/2
Tohira, Kazuo 468/1/2/foto, 816/2
Tokay, György 238/1
Tolimir, Zdravko 76/2
Tolstooechow, Anatolii 705/2
Tomic, Neven 500/1
Tomobe, Tatsuo 672/1
Tomow, Aleksandur 230/3
Tong Yi, 277/3
Toorn, Maurits van 357/3
Toots, Jaan 431/2
Topcu, Yasar 777/1
Toporow, Wladimir 435/2
Torre, Asdrubal de la 644/1
Torres, Homero 644/1
Torres y Torres, Carlos 247/2
Torricelli, Robert G. 103/2, 519/3
Totomirow, Tswetan 637/1
Tou, Amar 800/3
Toubon, Jacques 9/1, 13/3
Tougu, Enn 160/3
Toumushat, Christian 716/3
Toungui, Paul 324/1
Touray, Yankuba 463/3
Touré, Amadou Toumani 322/1
Touré, Amani Toumani 727/1/2
Toure, Souty 812/3
Touvier, Paul 15/1
Trachtenberg, Larry 18/1
Tran Dinh Hoan, 212/1
Tran Duc Luong, 212/1
Tran Hong Quan, 212/1
Tran Thi Thanh Thanh, 212/1
Tran Xuan Gia, 212/1
Traore, Moussa 464/3
Trautmann, Catherine 375/1, 695/1
Travail, Magatte Qpendece Le 812/3
Travar, Ranko 75/3
Traylor, Daniel 577/3
Triboi, Grigore 434/2
Trichet, Jean-Claude 11/2
Trillo, Federico 768/1
Trimble, David 19/2, 21/foto, 563/3
Trofimow, Wasili 442/2
Trojan, Carlo 757/2
Trombev, Tome 517/2
Tromp, Mario A. 786/3
Troon, Edward 798/3
Trovoada, Miguel 256/foto
Trpevski, Ljube 517/2
Truché, Pierre 377/3
Truideman, G. 794/3
Tsach, Nikolaj 444/1
Tsai Chao-yang, 135/3
Tsai Cheng-wen, 136/1
Tsai Hsun-hsiung, 136/1
Tsai Kuan-lun, 136/3

Tsang, Donald 343/1, 541/2
Tsepkalo, Waleri 428/2
Tsernomyrdin, Wiktor 176/2/3
Tshibal Mutombo, Vincent 589/1
Tshibanda Ntumgamulongo, 265/2
Tshibwabwa Ashila Pashi, 265/2, 585/1
Tshisekedi wa Mulumba, Etienne 37/1, 584/1/2, 587/1, 588/2, 589/1, 590/1
Tshubaka Bisikuabo, Anatole 589/1
Tsjernisj, Wolodimyr 436/2
Tsjernogorow, Aleksandr 440/1
Tsjernomyrdin, Aleksandr 179/3
Tsjernomyrdin, Wiktor 159/2/foto, 175/1/2, 177/3, 178/2, 180/2/foto, 279/1, 354/2, 442/3, 443/1/2, 444/1/2, 446/2, 704/1, 704/1, 707/1, 708/2/3, 710/3, 713/1, 713/1, 753/1/foto
Tsjewtsjatow, Wiktor 443/1
Tsjibirow, Loedwig 169/2/3
Tsjitsjibaba, Wasil 635/1
Tsjoeb, Wladimir 440/1
Tsjoebajs, Anatoli 175/1, 176/1/2/3, 177/1/3, 351/3, 439/2, 441/1, 443/2/3, 444/1/3, 707/1, 708/3, 710/3, 711/1/2
Tsjoekaseli, Michajl 700/2, 700/2
Tsjygir, Michas 159/1
Tsoemakow, Aljaksandr 160/2
Tsongas, Paul Efthemios 255/2
Tswetkow, Walentin 440/1
Tu Te-chi, 136/1
Tucker, Jim Guy 29/3, 30/1
Tudela, Francisco 247/3, 248/2, 458/3
Tudjman, Franjo 71/1/3, 77/3, 86/2, 87/1/foto, 514/3, 515/1/3/foto, 663/3
Tudor, Corneliu Vadim 237/1
Tufayli, Subhi al- 815/3, 816/1/foto
Tulkens, Françoise 682/1
Tumba Shabangi, 585/1
Tung Chee-hwa, 52/2, 55/1, 56/1/2/foto, 340/1/2/foto, 341/1, 342/3, 343/1, 541/3, 542/1/3, 543/2
Tupou, Tevita 66/1
Turabi, Hassan al- 328/3
Turbay Marulanda, Juan Manuel 95/1
Turkeri, Fevzi 776/3
Türkes, Alparslan 776/1
Turlais, Dainis 433/1
Turner, Ted 580/2
Turner of Camden, Barones Muriel 18/3
Turnsek, Tit 517/3
Tusha, Qamil 368/1, 634/1
Tutu, Desmond 194/3, 195/2/3, 525/2/foto, 526/3
Tuygan, Ali 397/1
Tzoumakas, Stefanos 509/2

U

Ubeku, Abel 326/3
Ujiie, Junichi 670/2, 671/2/foto
Ukel, Joseph 328/3
Ukelo Wokingi, 585/1
U Kyi Maung, 205/2Ula, Mahmoud 734/1/foto
Ula, Saber Abu 734/1/foto
Ulmanis, Guntis 169/3, 170/1, 432/2/3, 689/3, 690/foto, 702/3, 753/foto
U Myo Aung Thant, 679/2
Ulufa'alu, Bartholemew 751/1
Ulugbay, Hikmet 777/1, 777/3
Umblija, Ramona 702/3
Underwood, Cecil 102/3, 103/3
Ung Phan, 738/1
Unkovski, Slobodan 517/2
Unsi, Ahmad Muhammad al- 530/2
U Ohn Gyaw, 737/3/foto
Upton, Simon 214/1
Urayqat, Saib 46/1/foto, 199/2, 334/1, 592/1/foto
Urbina, Elito 715/3
Urrestarazu Garijo, Igor 771/1
Urrosolo Sistiago, José Luis 769/1
Usabiaga, Isidro 89/3
U Thang, 204/3
U Tin Shwe, 679/2
Utri, Marcello Dell' 307/2/3, 308/2
Uwilingiyimana, Agathe 151/2
Uzcatequi, José Miguel 573/2

V

Vacaroiu, Nicolae 236/1/foto
Vaghela, Shankarsinh 124/3
Vagman, Vincent 148/1
Vagnorius, Gediminas 171/1/2/3, 426/3
Vähi, Tiit 160/3, 161/1, 430/3, 431/1
Vahidi, Ashir 537/2
Vaillant, Daniel 695/1
Vaivods, Einars 702/1
Vakatele, Taufa 750/2
Vakatora, Tomasi 65/1
Valdivieso Sarmiento, Alfonso 95/3, 384/2
Valdmanis, Gundars 702/1
Valdmanis e, Edoeard 700/2/3
Valencia Vivas, Pedro Nicolas 573/2
Valentim, Jorge Alicerces 394/1/2
Valkeniers, Jef 146/2
Vall, Mohamed Lemine Ould Mohamed 110/3
Valla, Liv-Gerd 436/1
Vallejo, Juana 317/2
Vanclief, Lyle 642/2
Vandenbroucke, Frank 146/3, 153/1
Vandeurzen, Jo 682/1
Vangermeersch, Sigurd 493/1
Vanhecke, Frank 152/3
Vare, Raivo 161/1, 431/1
Vargas, Edgar 644/2
Vargas Pazzos, Frank 315/2
Varik, Andres 431/1
Varul, Paul 431/1
Vasconcellos, Arsenio 320/1
Vasiljevic, Dusan 510/3
Vásquez Velásquez, Orlando 95/3, 383/2
Vavi, 523/2
Vaz d'Almeida, Armindo 262/3
Védrine, Hubert 695/1
Veen, N. van 219/3
Veidemann, Andra 161/1, 431/1, 692/3
Velásquez, Fidel 455/1
Velayati, Ali Akbar 291/foto, 465/3, 486/foto, 598/foto, 656/3, 658/2, 659/2
Velázquez Sánchez, Fidel 720/3, 721/1 2
Velickovic, Dragutin 514/1
Velu, Jacques 155/2
Ven, A.T.L.M. van de 785/1
Venecia, José de 668/foto
Venetiaan, Ronald 794/3
Venkataraman, T.G. 118/3, 410/1
Venkateswaralu, U. 118/3, 410/1
Ventura, Mariano 716/2
Venugopalachari, S. 118/3, 410/1
Verano de la Rosa, Eduardo 384/1
Verduga, César 317/2, 643/3
Verhofstadt, Guy 152/3, 493/2
Verkade, Kees 767/foto
Verma, Beni Prasad 118/3, 119/1, 410/1
Verma, Chandradev Prasad 118/3, 410/1
Vermeend, W. 629/2
Vermeiren, Raf 493/1
Vermeulen, Frank 357/1, 476/3, 477/3
Vermeulen, Willy 152/1, 152/1
Verplaetse, Alfons 494/1, 495/1
Versteeg, Ferry 736/1
Verwilghen, Marc 499/2, 682/1
Vesco, Robert L. 99/3
Vesikula, Ratu Timoci 750/2
Veskrnová, Dagmar 241/2
Vesper, Dieter 506/2
Viana, Prisco 450/2
Vickrey, William 141/3
Vidal, Gore 507/3
Vidal Herrera, Antonio Ketín 459/3
Viegas Bexigas, Joao Quaresma 263/1
Vieira, João Bernardo 260/2, 805/1/3, 813/1
Vieira de Mello, Sergio 591/1
Viggers, Peter 302/1
Vil, Mohammed Yeslem Ould 110/3, 326/3
Vilbenot, Marc 12/foto
Viljoen, Constand 195/3, 196/1, 525/1
Villa, Renato de 666/1/2, 667/2
Villamayor, Juan Ernesto 320/2
Villareal, Nitzia de 725/3, 725/3
Villarzu, Juan 314/3
Vincent, Anthony 247/3, 458/foto
Vinkelis, Juris 433/1, 702/2
Virgil, Charles Wesley 381/2
Virzi, Felipe 725/3
Vishnudatt, Theo 797/1/2
Visser, P. 223/3/foto, 224/1
Vladusic, Ljubisa 75/3
Vlasblom, Dirk 813/2
Vlies, B. van der 220/foto, 221/1
Vlok, Adriaan 195/1, 196/1, 524/3
Vo Van Kiet, 211/3, 212/1/2/foto, 548/3
Vogel, Dieter 82/2
Vohor, Serge 67/1/2/3, 751/2/3
Volcker, Paul 242/2, 243/2
Voorhoeve, Joris 24/1, 25/3, 26/3, 609/3, 785/1/3, 793/1
Vora, Moti Lal 122/3
Voscherau, Henning 81/1, 506/2
Vouza, David 65/3
Voynet, Dominique 374/foto, 695/1/foto
Vranitzky, Franz 231/3/foto, 232/1, 363/1/foto, 366/1, 367/1, 629/3
Vreeman, R. 217/2
Vrioni, Dylber 366/3
Vu Xuan Truong, 548/3/foto
Vukaj, Shaqir 363/3, 632/3
Vunibobo, Berenado 750/2

W

Waal, Leen van der 369/3
Waaldijk, Ludwig 797/2, 798/1/3
Wada, Masaru 284/2
Wadda, Mustapha 260/1
Wade, Abdoulaye 812/3
Wagner, Guillermo 317/2, 644/1
Wahnon Veiga, Carlos 650/3
Wai, Simeon 835/2
Waieng, Peter 835/2, 835/2
Waigel, Theo 78/3, 79/1/2/foto, 80/2/3, 81/1/2, 162/2, 491/foto, 503/1/2/foto, 506/2/3, 507/1/2, 758/3
Waipora, Japhet 751/2
Wajed, Sjeik Hasina 339/2/3, 600/foto, 664/foto
Wajeeh, Mohamed al- 530/2
Wako, Amos 809/1
Wako, Huruo 468/2/foto, 816/2
Waldegrave, William 555/1
Waldner, Christian 766/3, 767/1
Waldron, Lourina 318/2
Walesa, Lech 233/1
Walijew, Saparmammet 747/1
Walla, Tchangai Kissem 36/3
Wallage, Jacques 222/3, 357/3, 627/2/3, 628/1/2/3
Walpole, Robert 648/3
Walsem, J. van 221/1
Walsh, David 476/1
Walsh, Joe 567/1
Walubita, Keli 113/2, 814/3
Wama, Jacob 835/2
Wamalwa, Michael 810/1, 807/2/3
Wanders, John 378/3, 378/3
Wang Baosen, 276/3
Wang Chih-kang, 135/3, 135/3
Wang Dan, 276/3, 277/1/foto, 278/1
Wang Jun, 104/1, 580/1
Wang Li, 276/3
Wang Neng-chang, 140/1
Wang Qiliang, 542/3
Wang Tso-yung, 136/2/3
Wang Xizhe, 277/2
Wang Zhaoguo, 139/1
Wanjik, Paul 490/2
Warakohia, Dick 751/2
Warantsow, Genadz 427/1
Ward, Paul 305/1
Wareing, Bob 558/2
Warner, John W. 103/2
Wasilew, Walentin 636/3
Wasilewitsj, Rryhor 427/2
Wasjkewitsj, Aleksandr 160/2
Wasmosy, Juan Carlos 319/3, 320/1/2
Watanabe, Michio 283/2, 284/1
Waterbury, John 818/foto
Wathelet, Melchior 154/1/2, 682/3
Watson, Frank H. 381/3
Watts, Caesar 518/2
Wawilow, Andrej 442/2, 445/2, 710/1
Wazeer, Ismail al- 530/2
Webb, Ted 585/1
Webber, Susan 30/2
Wedoud, Levdahl Ould Abel 110/3
Weeren, H.P. van 785/1
Wei Jinsheng, 277/1/3, 538/1
Wei Tuan, 136/1
Weinrot, Yaakov 402/1
Weinstein, Bernard 153/3, 154/1
Weismann, Charles 166/foto

Weizman, Ezer 593/1
Weizmann, Ezer 48/1, 333/1
Weld, William 420/3
Welling, P.J. 786/1
Wellington, N.S.B. 111/2
Wellink, A.H.E.M. 293/2, 294/foto
Wells, Tennyson R.G. 381/3
Wellstone, Paul 103/2
Westerwelle, Guido 80/3
Wet, Jan de 197/2
Wever-Laclé, Mary 786/1/2
Whelan, Ann 301/foto
White, John 21/foto
Whitehurst, Frederick 647/1
Whiteman, Joslyn 318/1/2, 318/2
Whitman, Christine Todd 102/3
Wickremasinghe, Ranil 485/3
Wicks, Josephine 718/foto
Widdecombe, Ann 560/2
Widenow, Zjan 224/2/3, 225/1/2/3, 227/1/2/3, 228/1/2, 230/3, 635/1
Widnall, Sheila 577/2
Wiegel, H. 358/1
Wienand, Karl 82/3
Wijaya, Tosari 477/3/foto
Wijdenbosch, Jules 794/2, 795/1/2/3, 796/1/2/3, 797/1/2/3, 798/2
Wijers, G.J. 538/2, 622/3, 623/1
Wijnolst, N. 218/3
Wilecki, Tadeusz 568/2
Will, Harry 111/2
Wille, Herbert 433/3
Willets, David 16/2, 18/2, 299/3
Willi, Andrea 433/3
William, Prins 18/1
Williams, Amy 524/1
Williams, Daniel 318/1
Williams, Daryl 422/3, 423/1
Williams, George 32/foto
Williams, Joseph 749/3
Williams, Osho 655/3
Williamson, David 757/3
Williamson, Maurice 214/1
Wilmut, Ian 491/2
Wilson, Ronald 748/3, 749/1
Winnikawa, Tamara 427/3
Winogradow, Nikolaj 440/1
Wirakon Khamprakop, 211/1
Wirth, Timothy 349/foto
Wit, J. de 626/2
Wittenberg, Dick 565/3
Wittmann, Peter 232/3
Wjachirew, Rem 445/1, 709/2
Wolf, Andrea 508/foto
Wolf, Markus 508/2/3/foto
Wolfensohn, James 290/2, 445/3/foto, 601/foto, 602/2, 614/3, 615/1
Wolffensperger, G.J. 222/3, 627/3, 628/1/3
Wolkow, Nikolaj 440/1
Wong, Andrew 340/3
Wong, Rosanna 341/1
Wong Man Fong, 544/1
Woo, Peter 55/1, 56/1/foto, 340/1
Woo Chan Mok, 418/1, 827/1
Woods, Michael 567/1
Woodward, Bob 580/2
Woronin, Wladimir 171/3, 172/1
Worsinow, Hryhory 705/3, 705/3
Wout, Lucille 25/2, 792/3
Wright, Jim 104/2
Wu Jin, 135/3
Wu Wan-lan, 136/1
Wurbanow, Wentislaw 636/3
Wureh, Weade 326/1

X

Xavier, Anthony 390/1
Xhou Nan, 341/foto
Xhuveli, Lufter 632/3
Xi Win, 342/foto
Xi Yang, 342/1/foto

Y

Yabrán, Alfredo 781/3/foto, 782/3, 783/1
Yadav, Devendra Prasad 118/3
Yadav, Khobari Raya 344/3
Yadav, Laloo Prasad 410/2/3/foto
Yadav, Mahendra Raya 344/3
Yadav, Mulayam Singh 118/2, 410/1
Yadav, Rameshwor Raya 344/3
Yagabo, Dibara 835/2
Yagisawa, Aenji 286/3
Yah Lin Trie, Charles 580/1, 582/1
Yahaya Ahmet, 479/1
Yahia, Abdennour Ali 391/2
Yahia, Habib Ben 330/1
Yaki, Roy 835/1, 835/2/3, 835/2/3
Yama, Peter 490/2
Yamada, Kokuo 672/1
Yamamoto, Mariko 468/2, 816/2
Yamamura, Osamu 673/1
Yamani, Ahmed Zaki 735/1
Yamani, Hani 735/1
Yamasaki, Taku 283/2
Yamashita, Shigeru 673/2
Yanai, Shunji 64/1
Yang Chau-shin, 139/3
Yang Chih-chien, 136/1
Yang Tin-yun, 136/1
Yang Xianghai, 138/1
Yano, Yutaka 57/1
Yao Wen-yuan, 276/3
Yatom, Ehud 663/2
Yau, Irene 54/1
Yazdi, Mohammed 49/2
Ybema, G. 629/1
Yeh Chin-feng, 136/1, 140/1
Yeh Yao-peng, 136/3
Yeki Bampenda, Adrien 265/2
Yeldham, David 422/3
Yellen, Janet L. 105/3, 520/foto, 575/3
Yeo Cheow Tong, 345/3, 355/foto
Yéré, Pierre 728/2
Yeung Sum, 53/foto, 542/2
Yhombi-Opango, Jacques-Joachim 729/3
Yi Han Yong, 412/3
Yildirim, Salih 777/1
Yillah, Momodou 466/2
Yilmaz, Mesut 775/2, 776/1/3, 777/1/2/3/foto, 778/foto
Yilmaz, Mustafa 777/1
Yingphan Manasikan, 211/1
Yiyam, Sikander 113/3
Yoma, Zulema 92/3
Yona, Daniel 263/2
Yoo Chong Ha, 128/foto, 132/1/2, 412/2, 419/3, 829/1, 832/1
Yoon Yong Nam, 131/3
Yoosuf, Rashida 343/3
Yoshiyama Tanaka, Jaime 246/3
Young, Barones 99/2
Young, Douglas 22/2/3
Young, Henry 715/3
Yousef, Ramzi Ahmed 29/2
Yousif, Youcef 800/3
Youyou, Mohamed Salah 801/1
Ypi, Eduard 363/3
Yucelen, Rusdu Kazim 777/1
Yulo, Jose 665/2
Yun Yat, 203/1
Yun Yo Chun, 829/1
Yunis, Zuhayr al-Ghafur 529/1
Yuoka, Kazuyoshi 672/1

Z

Za'nun, Salim al- 337/2
Zabala, José Ignacio 91/1
Zacklin, Ralph 551/2, 591/3
Zafy, Albert 262/1/2
Zagzaki, Ibrahim Yakub el- 35/2
Zahar, Mahmoud al- 337/1/foto
Zahid Hamidi, 133/3
Zahir, Ahmed 343/3
Zaimow, Martin 637/2
Zajtsew, Anatoli 444/1, 445/2
Zakajew, Ahkmed 180/foto
Zalm, Gerrit 295/3, 602/2, 619/1/foto, 628/3, 629/1/2, 755/foto, 758/3, 791/3
Zaman, Rafja Sikander 208/1
Zamjatalin, Oeladzimir 427/2, 691/3
Zanc, Grigore 235/3
Zaoui, Ahmed 376/3
Zapo, Oliver 65/3
Zardari, Asif Ali 207/1/3/foto, 208/2, 481/3
Zardari, Hakim Ali 481/3
Zaric, Milivoje 73/1
Zarif, Javad 143/1
Zavarei'e, Reza 657/2
Zawadski, Dmitri 691/3, 692/2
Zawerjoecha, Aleksandr 443/3
Zawgajew, Dokoe 179/3
Zayd, Mahmud Abd Al-Halim Abu 733/2
Zedillo Ponce de Léon, Ernesto 185/3, 186/2, 187/1, 188/1/3, 189/2/3, 456/3, 719/1
Zegrar, Amar 801/1
Zejnalow, Farroech Mammadnabi 688/2
Zelaya, Luis Carlos 318/3
Zeman, Milos 239/2/foto, 241/1
Zeming, Mao 835/2
Zere Yacob Asfa Wossen, 323/1
Zeri, Pavli 363/3
Zéroual, Liamine 106/1, 391/1/2, 392/2/3/foto, 799/1/3, 800/3/foto, 801/2, 802/1/2/3, 803/1, 804/3
Zhang Siqing, 535/3
Zhang Xuwu, 139/1
Zhao Jihua, 542/1
Zhou Beifang, 276/1/2
Zhou Borong, 542/1
Zhu Rongji, 534/1, 538/2
Zhuo Lin, 532/1
Ziberi, Naser 517/1
Zicot, Georges 153/2/3
Zielinki, Tadeusz 235/1
Ziemelis, Vidmantas 171/3
Zijl, Jan van 221/1, 222/2/3/foto, 223/2/3
Zile, Roberts 432/3, 433/1, 702/3
Zimba, Newstead L. 113/2, 814/3
Zinkernagel, Rolf 141/3
Zinkevicius, Zigmas 171/3
Zitouni, Djamel 801/3
Zivalj, Husein 291/foto
Ziyad, Abdelilah 377/1
Zjamsoejew, Bair 439/3
Zjelew, Zjelju 224/2/3, 225/1, 226/1, 227/1/3, 228/3
Zjeleznjak, Leonid 436/2
Zjiwkow, Todor 229/2
Zjoeganow, Gennadi 178/3, 180/2, 444/2/3, 445/1, 712/2
Zoebets, Mychajlo 437/1
Zoehoerow, Sajdamir 210/1, 487/1
Zoghbi, Ghneim al- 469/3
Zogu, Leka 367/2/foto, 632/3
Zokou, Dodou 34/1
Zoon, Cees 391/1
Zorin, Waljantsin 427/1
Zouabri, Antar 801/3, 802/1
Zouari, Abderrahim 330/1
Zubak, Kresimir 71/3, 72/3, 73/1/foto, 75/foto, 76/3, 77/2, 500/1, 501/foto
Zuccarelli, Emile 695/1
Zuchman, Tamas 236/foto
Zuhdi, Karam 733/2
Zuma, Jacob 526/foto
Zumur, Abbud al- 733/2
Zunda, Eriks 433/1
Zvaliauskas, Algis 171/3
Zvobgo, Eddison 267/3
Zwjagilski, Joechim 436/2/3
Zwolinksi, Wjatsjeslaw 444/3

IV kalender 1997

	januari					februari					maart					april				
ma		6	13	20	27		3	10	17	24		2	9	16	23	30		6	13	20	27
di		7	14	21	28		4	11	18	25		3	10	17	24	31		7	14	21	28
wo	1	8	15	22	29		5	12	19	26		4	11	18	25		1	8	15	22	29
do	2	9	16	23	30		6	13	20	27		5	12	19	26		2	9	16	23	30
vr	3	10	17	24	31		7	14	21	28		6	13	20	27		3	10	17	24	
za	4	11	18	25		1	8	15	22	29		7	14	21	28		4	11	18	25	
zo	5	12	19	26		2	9	16	23		1	8	15	22	29		5	12	19	26	

	mei					juni					juli					augustus					
ma		4	11	18	25		1	8	15	22	29		6	13	20	27		3	10	17	24	31
di		5	12	19	26		2	9	16	23	30		7	14	21	28		4	11	18	25	
wo		6	13	20	27		3	10	17	24		1	8	15	22	29		5	12	19	26	
do		7	14	21	28		4	11	18	25		2	9	16	23	30		6	13	20	27	
vr	1	8	15	22	29		5	12	19	26		3	10	17	24	31		7	14	21	28	
za	2	9	16	23	30		6	13	20	27		4	11	18	25		1	8	15	22	29	
zo	3	10	17	24	31		7	14	21	28		5	12	19	26		2	9	16	23	30	

	september					oktober					november					december					
ma			7	14	21	28		5	12	19	26		2	9	16	23	30			7	14	21	28
di		1	8	15	22	29		6	13	20	27		3	10	17	24			1	8	15	22	29
wo		2	9	16	23	30		7	14	21	28		4	11	18	25			2	9	16	23	30
do		3	10	17	24		1	8	15	22	29		5	12	19	26			3	10	17	24	31
vr		4	11	18	25		2	9	16	23	30		6	13	20	27			4	11	18	25	
za		5	12	19	26		3	10	17	24	31		7	14	21	28			5	12	19	26	
zo		6	13	20	27		4	11	18	25		1	8	15	22	29			6	13	20	27	